Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De civitate Dei libri XXII

https://hdl.handle.net/1874/328522

Hs.
4 A 9

Aevum medium.
Scriptores ecclesiast.
No. 300

43 (*Eccl. 300.*) *Membr. fol. maj. 305 ff. 2 col., initial. pictis. 1466.*

S. Augustinus, De civitate Dei ll. XXII.

Desunt cap. 1—18 et init. 19 libri I. In fine: Explicit liber XXII .... Anno dom. 1466 per manus Lamberti Rees fratris domus dñi Florencij in Daventria in octauis visitacionis gloriose virginis marie completus.

Fuit Capituli S. Mariae Trajecti ad Rh. — Eenige der fraai geteekende initialen zijn door een ruwe hand uitgesneden. 43

gerestaureerd 1989
Zie map restauraties

I

ussimā cupiditatē alterius castitatē
mā voluntatē. et non qđ cōiunctione
mēbroꝝ sed quid aīoꝝ duūitate age
ret attendens. duo inqt fuerūt et ad
ulterīū vnus admisit. Sed quid est
hoc qđ in eam grauꝫ vindicatꝫ que
adulterīū non admisit. Nā ille pa
tua aī pē pulsus est. her sūmo est
inactata supplicio. Si non est illa i
pudicaa qua iuita cōpressit. non
est her iusticaa qua casta punit. Do
pe post ꝑpetrata facinora nec quēq̄
scelestū indēpnatū impune voluistis
occidi. Si ergo ad vīm iudicīū quisq̄
deferret hoc crimen vobisꝫ ꝓbaretur
non solū indēpnatā verūcā castam
et īnocentē interfectā esse mulierem.
nōne eū qui id fecisset severitate cō
gna plecteretis. Hoc fecit illa lucre
cia illa sic predicta lucreaa. īno
centē. castam. vim ꝑpessam lucreā
caā. Qđ si ꝓterea non potestis. quia
nō adest quā punire possitis. cur in
terfectricē īnocentis et caste tanta ꝑ
dicatione laudatis. quā certe apud
infernos iudices eaā tales quales
poetarū vīoꝝ carminibꝫ cantitāt. nul
la ratione defenditis cōstituta. saltz
inter illos qui sibi letū insontes pe
perere manu. lucemꝫ posi ꝓcere
aias. an ad supna vedire cupienta.
fas obstat trahsꝫ palus. īamabile
vnda alligat. An forte ideo ibi non
est. quia non insontem. sed male si
bi consaam se penit. Quid si enim
rat ꝑius iuueni violenter irruenti
eaā sua libidine illecta consensit.
idoꝫ in se puniens ita doluit ut mor
te putaret expiandū. Quāḡ nec
sic quidē se occidere debuit. si fructuo
sam posset apud deos falsos agere
penitentiaā. Verūptū si forte ita est.
falsūq̄ est illud qđ duo fuerūt ad
ulterīū vnus admisit. sed pocius ā
bo adulterīū cōmiserūt. vn⁹ mālibet
tā īuasione. altera latente cōsensiōe.
non se occidit insontē. et ideo potest
a litteratis eius defensoribꝫ dici. non
esse apud inferos inter illos qui si
bi letū insontes pepere manu. Sed
ita her causa ex utroq̄ latere coar
tat. ut si extenuat homicidiū. ad
ulterīū confirmet. si purgat adulte
rīū. homicidiū cumulet. nec oīno in
uenit exitus ubi dicat. si adulterata
aut laudata. si pudica aut occisa. No
bis tamē in hoc tam nobili femine
huius exemplo ad istos refutandos.
qui xp̄ianis feminis in captiuitate
cōpellis alienū ab oīū cogitatione
sāctatis insultant. sufficiat qđ in p̄di
ris eius laudibꝫ dictū est. duo fuerūt
et adulterīū vnus admisit. Talis ei
ab eis lucreaa magis credita est. que
se nullo adulterino potuerit macu
lare consensu. Quod ergo seipsā qm
adulterū ꝑtulit eaā non adultera
occidit. non est pudicaae caritas. sed
pudoris infirmitas. puduit enī eam
turpitudinis aliene in se cōmisse. e
aā si non secū et romana mulier lau
dis cupida nimiū. verita est ne putare
tur qđ violenta esset passa cū vuueret.
libenter passa si vueret. Unde ad ocu
los hoīm mentis siue testem illā ad
hibendā penā putauit quibꝫ cōscaē
aam suā demonstrare nō putauit
Sodaam quippe factis se credi erubu
it. si qđ aliꝰ in ea fecerat turpitē fer

DOMEIN-ARCHIEF
TE
UTRECHT

ret ipa pacient. Non hoc fecerunt feme
xpiane que passe similia viuunt tn.
nec in se ulte sunt crimen alienu. ne
alioꝝ sceleribꝫ adderent sua. si qm hos
tes in eis stupra comiserant concupis
cendo. ille in seipis homicidia eru
bescendo committerent. Habent quippe
intus gloriam castitatis in testimoni
um conscientie. habent aut coram
oculis dei sui nec requirunt amplius.
Ubi quid recte faciant non habent a
plius. ne deuient ab auctoritate legis
diuine cum male deuitant offensione
suspicionis humane. Capl'm xx.

Neqꝫ enim frustra in scis cano
nicis libris nusqꝫ nobis diui
nitus preceptum pmissum ve re
periri potest. ut vel ipsius adipiscen
de immortalitatis vel ullius cauendi
carendi ve mali causa nobismꝫ ipis ne
cem inferamus. Nam et phibitos nos
esse itelligendum est ubi lex ait. non
occides. presertim qa non addidit
pximum tuum. sicut falsum testimonium
cum vetaret. falsum inqt testimonium non
dices aduersus pximum tuum. nec ideo
tamen si aduersus seipsum quisqꝫ fal
sum testimonium dixerit ab hoc crimine
se putauerit alienum. qm regulam dili
gendi pximum a semetipso dilector ac
cepit. qn quidem scriptum est. diliges pxi
mum tuum tanqꝫ teipsum. Porro si falsi
testimonij non minus reus est qui de
seipso falsum fatetur. qm si aduersus
pximum hoc faceret. cum in eo precepto
quo falsum testimonium phibetur aduer
sus pximum phibeatur. possitqꝫ non recte
itelligentibꝫ videri non esse phibitum.
ut aduersus seipsum quisqꝫ falsus testis
assistat. qꝫ tomagis itelligendum est
non licere homi seipsum occidere. cum in
eo qd scriptum est. non occides. nichilo
deinde addito nullus nec ipse utiqꝫ
cui precipitur intelligatur exceptus. Unde
quidam hoc preceptum etiam in bestias ac
pecora conantur extendere. ut ex hoc
nullum etiam illoꝝ liceat occidere. Cur n
ergo et herbas et qcqd humo radici
tus alitur ac figitur. Nam et hoc genus
rerum qꝫuis non senciat dicitur viuere ac
p hoc potest et mori. pinde etiam cum
vis adhibetur occidi. Unde et aplus cum
de huiusmodi seminibꝫ loqueretur. tu in
quit qd seminas non viuificatur nisi p
ius moriatur. et in psalmo scriptum est.
occidit vites eoꝝ in grandine. Num igitur
ob hoc cum audimus non occides. et vir
gultum vellere nefas ducimus. et mani
cheoꝝ errori insanissime acquiescimus.
Hijs igitur deliramentis remotis. cum legi
mus non occides. si ꝓpterea non accipi
mus de frutectis hoc dictum esse qa nullus
eis sensus est. nec de irrationabilibus
aiantibꝫ volatilibꝫ natatilibꝫ ambula
tilibꝫ reptilibꝫ qa nulla nobis ratione
sociantur. qm non eis datum est nobiscum
habere commune. unde iustissima ordi
nacione creatoris et vita et mors eoꝝ
nris usibꝫ subditur. restat ut de homine in
telligamus qd dictum est. non occides. nec
alterum ergo nec te. neqꝫ enim qui se oc
cidit aliud qꝫ hoiem occidit. Capl'm xxi.

Quasdam vero exceptiones
eadem ipa diuina fecit auctori
tas. ut non liceat hoiem occi
di. sed hijs exceptis quos deus occidi
iubet. siue data lege siue ad psonam
pro tempore expressa iussione. Non aut
ipse occidit qui ministerium debet iubenti
sicut aminiculum gladius utenti. et i
deo nequaqꝫ contra hoc preceptum fece
runt qd dictum est non occides. qui deo

auctore bella gesserūt. aut p̄ sonam gerentis publice potestatis scḋm eaꝫ leges. hoc est iustissime racōis ip̄ius sceleratos morte punierūt. et abrahā nō solū culpatus crudelitatis non est crimīe. verūetiā laudatus est nomīe pietatis qḋ voluit filiū nequaq̄ sceleste sed obedienter occidere. et merito querit utrū p̄ iussu dei sit habendū. qḋ p̄cepte filiā que patri occurrit occidit. aī id se vouisset īmolaturū deo qḋ ei redeūti de prelio victori p̄mitus occurrisset. Nec sampson aliter excusatur qḋ sepsū cū hostibz ruina domꝰ oppressit. nisi q̄a spūs latenter hoc inspirauerat. qui p illū miracula faciebat. Hys igit exceptis quos vel lex iusta generaliter vel ip̄e fons iustitiae deus specialiter occidi iubet. quisq̄s hoīem vel sepsū vel quelibz occidit homicidij crimīe īnectit.

Capitulū xxij.

Et quicūq̄ hoc in sepsis p̄tentauerūt animi magnitudine fortasse mirandi non sanitate laudandi sūt. q̄mobꝫ ratiōne diligētius cōsulas. ne ip̄a ubi quisq̄ non valendo tolerare vel queq̄ aspera vel aliena p̄ta se ip̄e interimit. magis ei mens infirma deprehenditur. que ferre nō potest vel dura sui corporis seruitutē vel stulta vulgi opinionē. Maiorq̄ animꝰ merito dicendus est. qui vitam erūpnosam magis potest ferre q̄ fugere. et hūanū iudiciū maximeq̄ vulgare qḋ plerūq̄ caligine errouis īuoluit pre contēte luce ac puritate cōtēptuere. Quāobrē si magno aīo faciendū est. cū sibi homo īgerit morte ille potius theobrotus in hac animi magnitudīe reperit. quē ferūt lecto platonis libro ubi de īmortalitate aīe disputauit se p̄cipitē dedisse de muro. atq̄ ita ex hac vita migrasse ad eam quā credidit esse meliorem. Nichil eū urgebat aut calamitatis aut criminis seu veri seu falsi. qḋ non valendo ferre se auferret. sed ad capescendā morte atq̄ ad hui⁹ vite suauia vincula tūpenda sola affuit aī magnitudo. qḋ tū pocius factū esse magne q̄ bene. telus ei esse potuit plato ipse quē legerat. qui p̄fecto id precipue potissimūq̄ fecisset vel ea p̄cepisset. nisi ea mēte qua īmortalitatē aīe vidit nequaq̄ faciendū. q̄ecūq̄ phibēdū esse iudicasset. Capitulū xxiij.

Aeū multa se interemerūt ne in manus hostiū puenirēt. nō modo querim⁹ utrū sit factū. sed utrū fuerit faciendū. Sana quippe racio eā exemplis antepōenda est. cui quidē et exempla concordāt. sed illa que tanto digniora sūt imitatione. quāto excellentiora pietate. Non fecerūt p̄archē. non p̄phete nō apli. q̄a et ip̄e dīs xp̄c q̄n eos sup̄stitione p̄terierunt fugere āmonuit de ciuitate in ciuitatē. potuit āmonē ut sibi manus inferēt. ne in manus plequentiū incideret. Porro si hoc ille non iussit aut monuit. ut eo modo sui ex hac vita emigrarēt. quibz migrantibz se mansiones eternas p̄paraturū esse p̄misit. quelibz exempla opponāt gentes que ignorāt deū manifestū est hoc non licere colentibus vnū verū deū. Sed tamē eā illi p̄ter lucretiā de qua supra satis qḋ videbatur dixim⁹ non facile reperiūt de cui⁹ auctoritate p̄sumbāt nisi illū catho

nem qui se utiq; occidit. non q̄a so
lus id fecit. sed q̄a vir doctus et ꝓbus
habebat̄ ut merito putet̄ etiā recte
fieri potuisse vel posse qd̄ fecit. De cu
ius facto quid potissimū dicam nisi
qd̄ amici eius etiā docti quidā viri qui
hoc fieri prudencius dissuadebāt. ibe
cillioris q̄ fortioris animi facin⁹ esse
censuerūt. quo demōstraret̄ nō honest
tas turpia p̄cauens. sed infirmitas
aduersa non sustinēs. Hoc et ipē ca
tho in suo carissimo filio indicauit.
Nam si turpe erat sub victoria cesaris
viuere. cur auctor hui⁹ turpitudinis
filio fuit. quē de cesaris benignitate
omīa sp̄are precepit? Cur non et illū
secū coegit ad mortē? Nam si eū filiū
qui contra impiū in hostem pugna
uerat. etiā victorē laudabilit̄ torqua
tus occidit. cur victus victo filio pep̄
cit catho. qui non pep̄cit sibi? An tur
pius erat contra impiū esse victorē.
q̄ contra decus ferre victorē? Nullo mo
do igit̄ catho turpe esse iudicauit sb̄
victore cesare viuere. alioq̄n ab hac
turpitudīe paterno ferro filiū libe
raret. Quid ergo est nisi qd̄ filiū q̄n
tū amauit cui parci a cesare et spe
rauit et voluit tantū glorie ipsius
cesaris ne ab illo etiā sibi parceret̄ ut
ipē cesar dixisse fert̄ īuidit. et ut ali
quid nos micius dicam⁹ erubuit?

Nolunt aūt isti Ca^m xxiiij.
contra quos agim⁹ ut sc̄m
virū iob qui tam horrenda
mala in sua carne ꝑpeti maluit. q̄m
illata sibi morte omīb; carere crucia
tib; vel alios sc̄os ex lr̄is nr̄is sūma
auctoritate celsissimis fideq; dignis
simis. qui captiuitatē dn̄acionēq;
hostiū ferre q̄ sibi necem īferre ma

luerūt cathoni preferam⁹? Sed ex lr̄is
eoꝝ eūdē illū marco cathoni marcū
regulū preferā. Catho eni nūq̄ cesarē
vicerat. cui victus dedignatus est sub
ici. et ne subiceret̄ a seipso elegit occi
di. Regulus aūt penos iam vicerat
impioq; romano romanus īpator
non ex ciuib; dolendā. sed ex hostib;
laudandā victoriā reportauerat. ab
eis tamē postea victus maluit eos
ferre seuiendo q̄ eis se auferre mori
endo. Pinde seruauit et sub cartha
ginensiū dn̄acione paciēciā. et in ro
manoꝝ dilectiōe constanciā. nec vic
tū auferens corpus ab hostib; nec in
uictū aīm a ciuib;. nec qd̄ se occidē no
luit vite hui⁹ amore fecit. Hoc ꝓba
uit cū causa ꝓmissi iurisq; iurandi
ad eosdē hostes quos grauius in se
natu verbis q̄ bello armis offende
rat. sine ulla dubitaciōe remeauit.
Tantus itaq; vite hui⁹ contēptor cū
seuientib; hostib; ꝑ quaslib; penas
eam finire q̄ seipse perimere malu
it. magnū scelus esse si se homo inte
rimat ꝓculdubio iudicauit. Inter
omēs suos laudabiles et virtutis in
signib; illustres viros nō ꝓferūt ro
mani meliorē. quē neq; felicitas cor
rupit nā in tanta victoria mansit
pauprim⁹? cur nec infelicitas fregerit
nā ad tanta exicia reuertit̄ intre
pid⁹? Porro si fortissimi et preclaris
simi viri. terrene p̄rie defensores deo
rūq; licet falsoꝝ. non tamē fallaces
cultores sed veracissimi etiā iurato
res. qui hostes victos more ac iure
belli ferire potuerūt. hij ab hostib;
victi seipsos ferire noluerūt. et cū
nūme formidarēt mortē. victores tn̄
dn̄os ferre q̄ eam sibi inferre malue

I

rūt. q̄tomagis xp̄iani verū deū co
lentes et supne p̄rie suspirantes ab
hoc facinore temp̄abūt. si eos diuina
disposicio vel p̄bandos vel emendā
dos ad tempus hostibꝫ subiugaue
rit. quos in illa hūilitate non dese
rit qui p̄pter eos tam hūilit̄ altissim⁹
venit. presertī quos nullius milita
ris potestatis vel talis milicie iura
constringūt ip̄m hostem ferire supe
ratū. Capitulum xxv.

Quis ergo tam malus error
obrepit ut homo se occidat.
vel quia in eū peccauit. vel
ne in eū peccet ĩmicus. cū vel pcco
rem vel peccaturū ipsū nō audeat oc
cidere ĩmicū. At eū timendū est et
cauendū ne libidini hostili subditū
corpus illecebrosissima voluptate
aīm alliciat consentire pcco. Pinde
inq̄unt nō iam p̄pter alienū sed p̄pt̄
suū pccm anteq̄ hoc quisqꝫ cōmit
tat se debet occidere. Nullo modo q̄
dem hoc faciet anim⁹ ut consenciat
libidini carnis sue aliena libidine
concitate. qui deo pocius eiusqꝫ sa
piēcie q̄ corpi cōcupiscēcieqꝫ subiec
tus est. Verūptū si detestabile facin⁹
et dāpnabile scelus est eciā seipsum
hoīem occidere. sicut veritas mani
festa p̄clamat. quis ita desipiat ut
dicat iam nūc peccem⁹ ne postea for
te peccem⁹. iam nūc p̄petrem⁹ homi
cidiū. ne postea forte īcidam⁹ in ad
ulteriū. Nōne si tm̄ dn̄at̄ iniq̄tas.
ut nō īnocencia sed pcca pocius eli
gant̄. sacius est incertū de futuro ad
ulteriū. q̄ certū de presenti homicidi
um. Nōne sacius est flagiciū cōmit
tere qd̄ penitendo sanet̄. q̄ tale facin⁹
ubi locus salubris penitencie nō re
linquit̄. Hec dixi p̄pter eos vel eas
que nō alieni sed p̄prij pcci deuitandi
causa ne sub alterius libidine eciam
excitate sue forte cōsenciāt. vim sibi
qua moriant̄ inferendā putāt. Cete
rū absit a mente xp̄iana que in deo
suo fidit. in eoqꝫ spe posita eius ad
iutorio nitit̄. absit inq̄ ut mens ta
lis cuiuslibꝫ carnis voluptatibꝫ ad
consensū turpitudīs cedat. Qd̄ si illa
concupiscēcialis inobediencia q̄ ad
huc in mēbris moribūdis habitat.
preter nr̄e volūtatis legem quasi le
ge sua mouet̄. q̄tomagis absqꝫ cul
pa est in corpore non cōsenciētis. si
absqꝫ culpa est in corpore dormiētis.

Sed quedā inq̄ūt Ca^m xxvi.
scē femīe tēpore p̄secuciōis
ut īsectatores sue pudicicie
deuitarēt. in rapturū atqꝫ necaturū
se fluuiū p̄iecerūt. eoqꝫ modo defūcte
sūt earūqꝫ martiria in catholica ec
clesia veneraciōe celeberrima freq̄
tant̄. De hijs nichil audeo temere iu
dicare. Vtrū eīm ecclesie aliquibꝫ fi
de dignis testificaciōibꝫ ut earū me
moriā sic honoret diuina p̄suase
rit auctoritas nescio. et fieri potest
ut ita sit. Quid si hoc fecerūt nō hu
manitus decepte sed diuinitus iusse.
nec errantes sed obedientes. Sicut
de sampsone aliud nobis fas non
est credere. Cū aūt deus iubet seqꝫ iu
bere sine ullis ambagibꝫ ītimat. q̄s
obedienciā in crimen vocet. q̄s obse
quiū pietatis accuset. Sed nō ideo
sine scelere facit. q̄sq̄s deo filiū īmo
lare decreuerit. q̄a hoc abrahā eciā
laudabilit̄ fecit. Nam et miles cū o
bediens potestati sub qua legitime
constitutus est hoīem occidit. nul

la auitatis siue lege reus est homi
cidij. ymo nisi fecerit reus est ipeij
dei atq; cõtempti. Qđ si sua spõ
te atq; auctoritate fecisset crimẽ ef
fusi hũani sanguis ĩadisset. Itaq;
vnde puniẽ si fecit iudex iudicat pu
nietur nisi fecerit iudex. Qđ si ita ẽ
iubente ipatore. q̃tomagis iuben
te creatore. Quis ergo audit non li
cere se occidere. facrat si iussit auus
non licet iussa cõtempnere. tantũ
modo videat utrũ diuina iussio nr
lo nutet ĩcerto. Nos p auẽ coniũc
tam cõuenim? occultor nobis iu
dicũ nõ usurpam? Nemo stat q̃d a
gat in hoĩe nisi spũs hoĩs qui in ip
so est. Hoc dicam? hoc asseram? hoc
modis oñibz approbam? neminẽ
spontaneã morte sibi inferre debere
velut fugiendo molestias tẽporales.
ne ĩcidat in ꝑpetuas. neminẽ ꝑpter
aliena pcã. ne hoc ipso ĩcapiat ha
bere grauissimũ ꝑmiũ quẽ non pol
luebat alienũ. neminẽ ꝑpter sua pec
cata ꝑterita. ꝑpter que magis hac vi
ta opus est ut possint penitẽdo sa
nari. neminẽ velut desiderio vite me
lioris que post mortẽ sperat q̃a deo
siue mortis melior post mortẽ vita
non sit sapit. Capm xxxij.
Restat vna causa de qua dicẽ
cepera. qua utile putat ut
se quisq; ĩterficiat saluet ne ĩ pcm
crimat vel blandiente voluptate l'
dolore seruiente. Quã causã si volu
erim? admittere. eo usq; progressa p
ueniet. ut hortandi sint hoĩes tũc
se potius interimere cũ lauacro scẽ
regenerationis abluti. omnesq; re
missionẽ acceperit pcãz. Tũc enim
tẽpus est cauendi oĩa futura pcã
cũ sint omnia deleta ꝑterita. Qđ si mor
te spontanea recte fit. cur nõ tunc
potissimũ fit? Cur baptizatus sibi
quisq; parat? Cur liberatũ caput
tot ruinis se vite hui? periculis ĩserit
cũ sit facilime ptatis illata sibi ne
ce oĩa deuitare. scriptũq; sit. qui a
mat periculũ incidet in illud? Cur er
go amant tot et tanta pcula. vel
certe ea si non amantur sui sapiũt?
Cur manet in hac vita cui displicere
licitũ est? An vero tam insulsa puer
silitas cor euertit et a consideratione
veritatis auertit. ut se quisq; inte
rimere debeat. ne vni? captiuantis
diabolo corruat in pcm. et viuendũ
sibi existimet ut ipm pferat mũdũ
per oñes horas tẽptationibz plenũ.
et talibz qualis sub vno dño forui
dat et innumerabilibz ceteris siue q̃
bus hec vita nõ duat? Quid igit
cause est. cur in eis exhortationibz tẽ
pora cõsumam? quibz baptizatos
alloquendo studeam? accendere. siue
ad virginalẽ integritatẽ. siue ad
cõtinentiã vidualem. siue ad ipsã
thori fidem cõiugalis. cũ habeam?
meliora et ab oñibz petendi pri
lus remota cõpendia. ut quibuslibz
post remissionẽ recentissimã pcorũ
arripiendã mortẽ sibiq; ĩgerendã p
suadere potuerim? eos ad dñm la
niores puriores q; mittam? porro si
quisq; hoc aggredi sedũ et suadẽdũ
putat. nõ dico delipit. sed insanit.
Qua tandẽ fronte homũ diuitiarũ
fice te. ne patrus tuus pcis adiuuas
grauius. dũ vnus sub dño barba
tus moribz ĩpudico. qui non potest
nisi sceleratissime dicere. ĩterfice te
pcis tuus oñibz absolutus. ne turbi

talia vel etiam peiora committas dum vi
uis in mundo tot impuris voluptatibus
illecebroso. tot nephandis crudelita
tibus furioso tot erroribus et terroribus
inimico? Hoc quia nephas est dicere
nefas est profecto se occidere. Nam si hoc
sponte faciendi ulla causa iusta esse
posset. procul dubio iustior quam ista esset.
Quia vero nec ista est ergo nulla est.
Non itaque vobis o fideles xpi sit tedi
o vita vestra. si ludibrio fuit hostibus
castitas vestra. Habetis magnam veram
que consolacionem. si fidam conscienciam
retinetis. non vos consensisse peccatis eo
rum qui in vos peccare permissi sunt.

Quod si forte Capitulum xxviij.
cur permissi sunt queritis. alta
quidem est providencia creatoris
mundi atque rectoris. et inscrutabilia
sunt iudicia eius et inuestigabiles vie
eius. Verumptamen interrogate fideliter
animas vestras. ne forte de isto integritatis
et continencie vel pudicicie bono vos
inflacius extulistis. et humanis lau
dibus delectate in hoc etiam aliquibus inui
distis. Non accuso quod nescio. nec au
dio quod vobis interrogata vestra corda
respondent. Tamen si ita esse respon
derint nolite mirari hoc vos amisis
se unde hominibus placere gestistis. Il
lud vobis remansisse quod osten
di hominibus non potest si peccantibus non
consensistis. Diuine gratie ne amitte
retur accessit diuinum auxilium. humane
glorie ne amaretur humanum successit obpro
brium. In utroque consolamini pusillani
mes. illinc probate hinc castigate. illinc
iustificate hinc emendate. Quarum ve
ro corda interrogata respondent numquam se
bono virginitatis vel viduitatis vel
coniugalis pudicicie superbisse. sed humi

libus consenciendo de dono dei cum tremo
re exultasse. nec inuidisse cuiquam paris ex
cellenciam sanctitatis et castitatis. sed huma
na laude postposita que tanto ma
ior deferri solet quanto est bonum rarius
quod exigit laudem optasse pocius ut
amplior earum numerus esset quam ut
ipse in paucitate amplius eminerent.
nec iste que tales sunt si earum quoque a
liquas barbarica libido compressit per
missum hoc esse causentur. nec ideo credant
deum ista negligere. quia permittit quod
nemo impune committit. Quedam enim ve
luti pondera malarum cupiditatum. et
per occultum presens iudicium diuinum re
laxantur et manifesto ultimo reseruan
tur. Fortassis autem iste que bene sibi sunt
conscie non se ex isto castitatis bono
cor inflatum extulisse. et tamen vim hos
tilem in carne perpesse sunt habebant
aliquid latentis infirmitatis quam pos
set in superbie fastum si hanc humilitatem
in vastacione illa euasissent extolli.
Sicut ergo quidam morte rapti sunt. ne
malicia mutaret intellectum eorum. ita quid
dam ab istis vi raptum est. ne prosperitas
mutaret modestiam earum. Utrisque igitur
que de carne sua quod turpem nullius es
sent perpesse contractum. vel iam superbie
bant vel superbire si nec hostium violen
cia contrectate essent forsitan poterant
non est ablata castitas sed humilitas per
suasa. Illarum tumori occursum est inma
nenti. istarum occursum est imminenti. quam
quam et illud non sit tacendum. quod quibus
dam que ista perpesse sunt potuit videri
continencie bonum in bonis corporalibus
deputandum. et tunc manere si nullius
libidine corpus attrectaretur. non autem
esse positum in solo adiutorio diuinitus
robore voluntatis. ut sit sanctum et cor

pus et spūs nec tale bonū esse qđ i
uito aīo non possit auferri qui er
rore eis fortasse sublatus est. cū enī
cogitant qua conscientia deo seru
entī et fide incōcussa nō de illo sen
unt qđ uta sibi seruientes eīqz uta in
uocantes deserere ullo modo potue
rit. q̄tumqz illi calsitas placeat
dubitare non possūt. uident esse cō
sequens nequaq̄ illū fuisse pmissu
rū ut hec accideret sās suis si eo mo
do perire posset sātas quā consulut
eis et diligit in eis. Caplm xxix.

HAbet utiqz oīus familia sū
mi et veri dei consolacionē
suā non fallacē. nec in spe
rerū mutanciū vel labencū cōstitu
tam. vitāqz eīa ipsam tēporalē ni
mie penitendā in qua erudit ad et
nā. bonisqz terrenis tanq̄ pegrina
utit nec capit. malis āt aut pbat
aut emendat. Illi vero qui pbitati
eius insultant eiqz dicūt cū forte i
aliqua tēporalia mala deuenerit
ubi est deus tuus. ipsi dicant ubi
sint dy eor cū talia pacūt p q̄bus
euitandis eos vel colūt vel colen
dos esse contendūt. Nam ista respō
det deus meus ubiqz presens est. u
biqz totus. nusq̄ inclusus. qui pos
sit adesse secretus. abesse nō motus.
Ille cū me aduersis rebz exagitat
aut merita examīat aut pēna cal
tigat. mercedemqz michi eternā p
toleratis pie malis tēporalibz ser
uat. Vos aūt qui estis cū quibz lo
qui indignū sit. saltē de dijs vīs.
q̄to magis de deo meo qui terribilis
est super omnes deos. quoniam dij
gentiū demonia. dominus autem ce
los fecit. Capitulū xxx.

Q Jnalica ille sapio vī q̄nda
pontifex viueret quē sub
terrore belli punici in sulsa
piendis frigijs sacris. cū vir optim
queret vniuersus senatus elegit.
cui os fortasse nō auderetis aspice
ipse vos ab hac īpudencia cohiberet.
Cur ei afflicti rebz aduersis de tēpo
ribz querimū xpīanis. nisi q̄a vītam
luxuriā cupitis habere securā. et p
ditissimis moribz remota omī mo
lestiarū aspiratē diffluere. Deqz eīm
pterea cupitis habere pacē et omī
genere copiarū habūdare. ut hijs bo
nis honeste utamī. hoc est modeste
sobrie tēperanter pie. sed ut infinita
varietas voluptatū insanis effusio
nibz exquirat secūdisqz rebz ea ma
la oriant in moribz que semenibz
peiora sunt hostibz. At ille sapio pō
tifex maxim vī ille iudico tocius se
natus vir optim. ista vobis metuēs
calamitatē. nolebat emulā tūc im
perij romani carthaginē durū. et
decernēti ut dirueret cōtradicebat
cathoni. timēs infirmis aīs hostem
securitatē. et tanq̄ pupillus ciuibus
ydoneū tutorē necessariū videns esse
terrorē. Nec eī sententia fefellit. Ne
ipsa pbatū est. q̄ verū diceret. Dele
ta quippe carthagine magno salutis
terrore romane rei publice repulso
et extincto. tanta de rebz plsperis orta
mala cōtinuo sibi secuta sūt ut corrupta
disruptaqz concordia prius ciuis ciuē
tisqz seditiōibz. deinde mox malarū
cōnexione causarū. bellis etiā ciui
bz tante strages ederent. tantus sā
guis effunderet. tanta cupiditate p
rapinarū ac rapinarū feruerent. ima
nitas. ut romani illi qui vita integri

ore mala metuebāt ab hostibz per
dita integritate vite audeliora pate
rent a quibz. eaqz ipa libido dnāan
di que inter alia vicia generis hūa
ni meracior inerat vniuerso pl̄o
romano. posteaq̄ in paucos potē
tioribz viat obtritos fatigatos qz
ceteros etiā iugo seruitutis īpressit.

Am q̄ndo illa Caplm xxxi.
requiesceret in superbissimis
mentibz donec cōtinuatis
honoribz ad potestatē regiā pueī
ret. Honor porro cōtinuandor fa
cultas non esset nisi ambitio p̄ua
leret. nūme aūt p̄ualeret ambitio
nisi in pl̄o auaritia luxuriaqz cor
rupto. Auarus vero luxuriosus qz
plus secūdis rebz effectus est quas
nasica ille prudentissime cauendas
esse censebat. q̄n ciuitatē hostium
maximā fortissimā opulentissimā
uolebat auferri. ut timore libido p̄
meret. libido pressa nō luxuriaretur
luxuriaqz cohibita nec auaritia gras
saret. quibz vicijs obseruatis ciuita
ti utilis virtus floreret et cresceret. ei
qz virtuti libertas cōgrua pmanēt.
Hinc etiā erat et ex hac. pudētissima
patrie caritate veniebat. qđ idem p
se pontifex maxim? a senatu illi?
temporis qđ sepe dicendū est electus.
sine vlla sententiarū discrepātia vr
bem molientē ab hac dispositiōe et
cupiditate cōpescuit. pluribz ora
tionibz grauissima. ne greca luxuriā
urbi patrie moribz pateret. ob
repere. et ad virtutē labefactandā
ciuitatis romanā peregrine con
tagione pequitie. Tantūqz auctori
tate valuit. ut verbis eius cōmo
ta senatoria pudicitia. etiā subsel
lia quibz ad horam cōgestis in lu
dos spectaculo iam uti ciuitas cepe
rat deuceps phiberet apponi. Q̄n
to studio iste ab urbe roma ludos
ipsos scenicos abstulisset. si auctō
ritati eoz quos deos putabat resis
tere audiret. quos esse noxios de
mones non ītelligebat aut si ītel
ligebat placandos etiā ipse potius
q̄ contēpnendos existimabat. Nō
dū enī fuerat declarata gentibz su
pna doctrina. que fide cor mūdans
ad celestia vel supcelestia capessen
da hūili pietate hūanū mutaret af
fectū. et a dēmonū su
Scriptū xxxij. Liberaret.
satote qui ista nescatis et
qui vos scire dissimulatis ad
uertite. qui aduersus liberatorē ta
libz dūs murmuratis. ludi scenici
spectacula turpitudinū et licentia
vanitatū nō hoīm vicijs. sed deoz
vīoz iussis rome instituta sūt tole
rabilius diuinos honores illi sapi
enti deferretis q̄ deos hui?modi cole
retis. Neq enī erant illi dij suo pon
tifice meliores. Ecce attendite si mēs
tam diu potatis erroribz ebria vos
aliquid considerare p̄mittit. Dij p̄t̄
sedandam corpoz pestilentiā ludos
sibi scenicos exhiberi iubebāt pon
tifex aūt. p̄ter aīoz cauendā pestilē
tiā ipsā scenā construi phibebat. Si
aliqua luce mētis aīm corpori p̄ponī
tis eligite quē colatis. Neq enī et il
la corpoz pestilentia ideo cōquieuit.
quia pl̄o bellicoso et solis antea lu
dis circensibz assueto ludoz scenicoz
delicata subintrauit insania. sed al
tiora spiritū nephandoz p̄uidens

illā pestilenciā iam fine debito cessa
turā aliā longe grauiorē qua plu
rimū gaudet ex hac occasione non
corpibz sed moribz curauit īmittere.
que aīos miserorz tantis obcecauit
tenebris tanta deformitate fedauit.
ut eciā modo qd incredibile forsitan
erit si a nr̄is posteris audietur roma
na urbe vastata quos pestilencia
ista possedit atqz inde fugiētes car
thaginē puenire potuerunt in the
atris cotidie certatim pro histrioni
bus insanirent. Capl'm xxxiij.

O Mentes amentes. quis est
hic tantus nō error sed fu
ror. ut exiciū vr̄m sicut au
diuimus plāgentibz orientalibz ppl'is
et maximis ciuitatibz in remotissi
mis terris publicū luctū merorēqz
ducentibz vos theatra querētis ītra
retis īpleretis. et multo insaniora
qm̄ fuerāt antea faceretis. Hāc aīorz
labem ac pestem hanc pbitatis et
honestatis euersionē. vobis scipio
ille metuebat. qn̄ construi theatra
phibebat. qn̄ rebz prosp̄is vos faci
le corrūpi atqz euerti posse cernebat.
qn̄ vos ab hostili terrore securos esse
nolebat. Neqz eū censebat ille feli
cem esse rempublicā stantibz meni
bz ruētibz moribz. sed in vobis plus
valuit qd demones impij seduxerūt
qm̄ qd hoīes pvidi p̄cauerūt. Hinc
est qd mala que facitis vobis īpu
tari nō vultis. mala vero que pati
mini xp̄ianis temporibz īputatis. Ne
qz eū in vr̄a securitate pacatam rē
publicā sed luxuriā queritis īpuni
tā qui deprauati rebz prosperis nec
corrigi potuistis aduersis. Volebat
vos ille scipio terreri ab hoste ne in
luxuriā flueretis nec cōtriti ab hos
tibz luxuriā repressistis. Perdidistis
utilitatē calamitatis et miserrimi
facti estis et pessimi pmansistis et
tamē qd viuitis dei est. qui vobis p
cendo āmonet ut corriganū penitē
do. qui vobis eciā ingratis prestitit
ut vel sub noīe seruorz eius. vel ī lo
cis martirū eius hostiles manus eua
deretis.

Romulus Ca'm xxxiiij.

R Omulus et remus asilū constituisse
phibentur. quo quisqs cōfu
geret ab omī noxa liber esset auge
re querentes creande multitudinem
ciuitatis. Mirandū in honorē xp̄i
pcessit exemplū. Hoc constituerunt
euersores urbis qd cōstituerāt ante
a conditores. Quid aūt magnū si
hoc fecerūt illi. ut ciuiū suorz nume
rus suppleretur. qd fecerūt isti ut suorz
hostiū numerositas seruaretur. Hec
et talia si qua uberius et cōmodius
potuerit respondeat ī̄micis suis re
dēpta familia dn̄i nr̄i xp̄i et peregri
na ciuitas regis xp̄i. Capl'm xxxv.

M Eminerit sane in ipsis ini
micis latere ciues suos. ne
infructuosū vel apud ipōs
putet qd donec pueniat ad confes
sos portat infessos. sicut ex illorz nu
mero eciā dei ciuitas habet secū qm̄
diu pegrinatur in mūdo cōnexos cō
munione sacramētorz nec secū fu
turos in eterna sorte scōrz. qui par
tim in occulto partim in apto sūt.
qui eciā cū ipsis ī̄micis aduersus
deū cuius sacramentū gerūt murmu
rare non dubitāt. modo cū illis the
atra modo ecclesias nobiscū replen
tes. De correctiōe aūt quorūdā eciā
taliū multo minus est desp̄andū. si

apud aptissimos aduersarios pre/
sertim̃ animi latitant adhuc ig/
noti eis̃ sibi. perplexe quippe sunt
iste due ciuitates in hoc seculo. inuicẽq;
permixte donec ultimo iudicio diuinã/
tur. [redacted]
bitis f
ti diu
pter
cont
clade
dys
mor
aure
bũt
ad e
teq̃ e
que
si iam
vel ita eos a sacris sacrilegijs phi
beret. Deinde monstrandũ est quos
eox mores. et quã ob causã deus ve
rus ad augendũ impiũ adiuuare
dignatus est. in cuius potestate sunt
regna omnia quãq; nichil eos adiu
uerit hij quos deos putãt et pocius
ipsũ deapiendo et fallendo nocuerit.
postremo aduersus eos dicet. qui
manifestissimis documẽtis cõfutati
atq; cõuicti conanti allerere nõ ppter
vite pias utilitatẽ. sed ppter eam q̃
post mortẽ futura est colendos de
os. Que nisi fallor questio multo e
rit operosior et subtilior disputa
tio. quanto diuinior ut et contra philosophos
in ea differat. nõ quoslibet. sed qui
apud illos excellentissima gloria da
ri sunt et nobis̃ multa senserũt et

de aĩe ĩmortalitate. et qđ deus verus
mũdũ condiderit et de prudentia eius
qua vniuersũ qđ condidit regit. Sz
qm̃ et ipi in illis que contra nos lẽ
ciũt rebellendi sũt. deesse huic officio
non debem?. ut refutatis ipsis cõtra
nos pro viribz quas deus ipse
dederam? ciuitatẽ dei veracẽq; pie
tatẽ et dei cultũ in quo vno veracẽ
vitam eternam bĩtudo promittit. Hic ita
demodus sit huius voluminis ut deum
res dispositas ab alio sumamus ex
quo. Explicit liber ꝑm?. Incipiũt
capitula libri secũdi. Ca"" I.
Quomodo qui necessitati disputa
tionis adhibendus est. II
Quibus que ꝑmo volumine expedita sũt.
Illumenda historia qua ostenditur
quare mala acciderint romanis cũ
colerẽt. aũq; religio xpiana ob
cultores deox. III. Crescerent.
Quia vnq; a dijs suis precepta ꝑcepta
non acceperit et in sacris eox turpia
quedq; celebrauerit. V.
De obscenitatibz quibus mater deox
a cultoribz suis honorabat. VI.
Deos paganox nũq; bene viuendi
sanxisse doctrinam. VII.
Inutilia esse ĩuenta philosophica si
ne auctoritate dĩna ubi quedq; ad vi
ta ꝑtinere magis mouet quid referre
rũt q; qđ homines disputauerint. VIII.
De ludis scenicis in quibz dijs nõ offen
di ꝑfectionẽ suarũ turpitudinũ sed
placari. IX. Quid romani vete
res de cohibenda poetica licentia sen
serint quã grecia deox sceuti iudiciũ
liberam esse voluerũt. X.
Qua nocendi arte demones velint vel
falsa de se crimina vel vera narrari. XI.
De scenicis apud grecos in republica

aministracõne receptis eo qđ placa
tores deoz ĩuste ab hoĩbz spuerẽt.
Qđ romani auferendo libertatẽ xij.
poetis in hoĩes quã dederũt in deos
melꝰ de se qꝫ de dijs suis senserũt. xiij.
Debuisse ĩtelligẽ rõnos q dij eoz
se turpibz ludis coli expetebãt ĩ
ni essent honore diuino. xiiij.
Melioꝛẽ fuisse platonẽ q poetis
in bene murata vbe nõ dederit q
deos q se ludis scenicis voluerũt hi
Qđ romani quosdã sibi deos nõ
tracõẽ sed adulacõẽ instituerũt.
Qđ si dijs ulla esset cura iusticie
eis rõni accepe debuerũt pcepta v
di poꝰ qꝫ leges ab alijs hoĩbz mu
De raptu sabinarũ alijsqꝫ iniq
tatibz q in ciuitate rõna ctã lau
viguere temporibz. xviij.
Que de moribz rõnoꝛ a metu cõ
sis a securitate resolutis salustij
De corrupcõe rõ historia. xix.
ne reipublice pulcꝫ cultũ deoz x aubz
Quali velint felicitate gaudẽ xx.
et quibz moribz viuere qui tẽpora
xpiane religionis ĩcusant. xxi.
Que sentẽcia fuerit catonis de rõna
Qđ dijs rõnoꝛ & republica. xxij.
nulla vnqꝫ cura fuerit ne malis mo
ribz respublica deperiret. xxiij.
Varietates rerũ tempaliũ nõ ex fauo
re aut ĩpugnacõe demoniũ sed ex ve
ri dei pendere iudicio. xxiiij.
De sillanis actibz quoꝛ se demones
ostentauerũt adiutores. xxv.
Qũtũ malignu spũs ad flagicia inci
tet hoĩes qꝫ admittendis sceleribz
qli dĩnã exẽpli siu ĩponãt aũctẽ xxvi
De secretis demoniũ monitis q ptine
bãt ad bonos mores cũ palã in sa
cris eoꝛ oĩs nequicia discereti. xxvij.

Quãta euersioẽ publice disciplie
romani dijs suis placandis sacra
uerunt obscena ludorum. xxviij.
De xpiane religionis salubritate. xxx.
De abu[illegible]
vane opinacionis
sentiũt et sensa verbis sufficiẽbus
explicãt. Hũc vero qm ille est maio
et tetrior insipiencie morbz aĩoꝛ q
irracionabiles motus suos ctã posse
racionẽ plene reddita qnta homini
ab hoĩe debeti. siue minima veritatis q
nec apta cernũti. siue obstinatissima
pnicacia qua et ea que cernũti non
fatẽti. eãqꝫ tanqꝫ ipsam racionẽ
veritatẽqꝫ defendũt. hic necessitas
copiosius disserendi plerũqꝫ res clara
velut eas nõ expectantibz intuendas
sed quodãmõ tangendas palpãtibz
et cohibentibz offeram? et tamẽ qs
disceptandi finis erit et modus loqꝫ
di. si respondendũ esse respõdentibz ꝫ
existimem? Nam qui vel nõ possũt
intelligere qđ dr vel tam diu sũt ad
uersitate mentis. ut eaã si ĩtellexerũt

nō obediāt respondēt ut scriptū est
et loquūtur iniqtatē atqz infatigabi
liter vani sūt quorz dicta cōtraria si
tociens velim⁹ refellere quociēs obnix
a fronte statuerīt nō cogitare qd di
cant. dū quoqmō nr̄is disputacoībz
cōtradicāt qm̄ sit infinitū et erūpno
sū et infructuosū vides. Quāobrē nec
teipsū mi fili marcelline nec alios q
bus hic labor nr̄ in xp̄i caritate utili
ter ac liberalit̄ seruit. tales meorz scp
torz velim iudices qui responsionē
semp desiderēt cū hijs que legūtur ali
quid audierīt contradici. ne fiant si
miles earū muliercularū quas com
mēorat aplus. semp discentes et ad
veritatis sciencia nūqm̄ pvenientes.

Supiore itaqz Capl̄m secūdū.
loco cū de ciuitate dei dicere
instituissem vnde hoc vniu
sū opus illo adiuuante in manus
sūptū est. occurrit michi resistendū
esse p̄mitus eis qui hec bella quibz
mūdus iste cōteritur maxime qui rōne
urbis recentē a barbaris vastacionē
xp̄iane religioni tribuūt. qua phibē
tur nephandis sacrificijs seruire de
monibz. cū pocius hoc deberēt tribu
ere xp̄o. qd̄ ppter eius nomē contra in
stitutū morēqz bellorz eis quo cōfu
gerēt religiosa et āplissima loca bar
bari libera prebuerūt. atqz in multis
famulatū debitū xp̄o nō solū verū ꝫ
etiā timore confictū sic honorauerūt.
ut qd̄ in eis iure belli fieri licuisset il
licitū sibi esse iudicarēt. Inde incidit
questio. cur hec diuina beneficia et
ad impios īgratosqz pvenerīt et
cur illa itidem dura que hostilit̄ fac
ta sūt pios cū impijs piter afflixerīt.
quā questionē p multa diffusam in

omībz eiū cotidianis vel dei mune
ribz vel hoīm cladibz. quorz utraqz be
ne ac male viuentibz pmixte atqz
indiscrete sepe accidūt solent multos
mouere. ut pro suscepti operis neces
sitate dissoluerē aliqntū īmoratus
sum. maxīe ad cosolandas scās feīas
et pie castas. in quibz ab hoste aliqd
ppetratū est qd̄ intulit verecūdie do
lorē. et si nō abstulit pudicicie firmi
tatē. ne peniteat eas vite quas non
est vnde possit penitere nequicie. De
inde pauca dixi in eos qui xp̄ianos
aduersis illis rebz afflictos et p̄cipue
pudorē hūiliatarū feīarū qm̄uis casta
rū atqz scārū pteruitate īpudentissīa
exagitant. cū sint nequissimi atqz ir
reuerētissimi longe ab eis ipīs roma
nis degeneres. quorz p̄clara multa lau
dantur et lr̄arū memoria celebrantur. p̄
mo illorz glorie vehementer aduersi.
Romani quippe partā veterū auctā
qz laboribz fediorē stantē fecerāt qm̄
ruentē qn̄ quidē in ruina eius lapi
des et ligna in istorz aūt vita omīa
non murorz sed morz munimēta atqz
ornamēta ceciderūt. cū funestioribus
eorz corda cupiditatibz qm̄ ignibz tecta
illius urbis arderēt. Quibz dictis pri
mū termīaui librū. Deinceps itaqz
dicere institui que mala ciuitas illa
ppessa sit ab origine sua. siue apud
seipsam. siue in pūcijs sibi iam sub
ditis. que oīa xp̄iane religioni tribu
erent si iam tūc euāgelica doctrina
aduersus falsos et fallaces eorz deos
testificacōe liberrima psonaret. Cap̄m

Memento aūt me ista tercīū.
cōmēorantē adhuc cōtra īpe
ritos agere ex quorz īpericia
illud quoqz ortū est vulgare pūbiū.

Pluuia desit causa xpiani. Sunt namque
qui eorum studijs liberalibus instituti
amant historiam qui facillime ista no
uerunt. sed ut nobis ineruditorum tur
bas infestissimas reddant se hec nos
se dissimulant. atque hoc apud vulgus
confirmare nituntur clades quibus per
certa interualla locorum et temporum gen
humanum oportet affligi causa acci
dere nominis xpiani. quod contra deos su
os ingenti fama et preclarissima cele
britate per cuncta diffunditur. Recolant
ergo nobiscum antequam xpc venisset in
carne. antequam eius nomen ea cui frus
tra inuident gloria populis innotesceret. quibus
calamitatibus res romane multipli
citer varieque contrite sint et in hijs
defendant si possunt deos suos. si propte
rea coluntur ne ista mala paciantur
cultores eorum. quorum si quid nunc passi
fuerint nobis imputanda esse contendunt.
Cur enim ea que dicturus sum permise
runt accidere cultoribus suis. antequam eos
declaratum xpi nomen offenderet eorumque
sacrificia prohiberet. Capitulum quartum

Primo ipsos mores ne pessi
mos haberent. quare dij eorum cu
rare noluerunt. Deus enim ve
rus eos a quibus non colebatur merito
neglexit. dij autem illi a quorum cultu se
prohiberi homines ingratissimi conquerunt.
cultores suos ad bene viuendum quare
nullis legibus adiuuerunt. Utique dig
num erat ut quomodo isti illorum sacra.
ita illi istorum facta curarent. Sed respon
detur quod voluntate propria unusquisque ma
lus est. Quis hoc negauerit. Verum
tamen pertinebat ad cultores deos vite
bone precepta non occultare populis cul
toribus suis sed preclara predicatione
prebere per vates etiam conuenire atque ar
guere peccantes. palam minari penas
male agentibus. premia recte viuentibus
polliceri. Quid unquam tale in deorum il
lorum templis prompta et eminenti vo
ce concrepuit. Veniebamus etiam nos
aliquando adolescentes ad spectacula. lu
dibriaque sacrilegiorum. spectabamus ar
repticios. audiebamus symphonia
cos ludis turpissimis. qui dijs dea
busque exhibebantur oblectabantur
celesti virgini et berecynthie matri
omnium ante cuius lecticam die solemp
ni lauacionis eius talia per publicum
cantitabantur a nequissimis scenicis.
qualem non dico matrem deorum sed ma
trem qualiuncumque senatorum vel quo
rumlibet honestorum virorum. Immo vero
qualia nec matrem ipsorum scenicorum dece
ret audire. Habet enim quiddam erga
parentes humana verecundia. quod nec
ipsa nequicia possit auferre. Illam
proinde turpitudinem obscenicorum dicto
rum atque factorum scenicos ipsos domi
sue pro ludendi causa coram matribus
suis agere puderet. quam per publi
cum agebant coram deorum matre spec
tante et audiente utriusque sexus fre
quentissima multitudine. que si illec
ta curiositate adesse potuit circumfu
sa. saltem offensa castitate debuit
abire confusa. Que sunt sacrilegia.
si illa erant sacra. Aut que inquinaci
o. si illa lauacio. Et hec fercula ap
pellabantur. quasi celebraretur conuiui
um quo velut suis epulis immunda de
monia pascerentur. Quis enim non sen
ciat cuiusmodi spiritus talibus obscenitatibus
delectentur nisi vel nesciens utrum
omnino sint ulli immundi spiritus deorum nomine
decipientes. vel talem agens vitam
in qua istos potius quam deum verum et

optet ꝓpicios et formidet iratos.

Nequaq̄ istos qui flagitiosissime consuetudīs vicijs oblectari magis q̄m obluctari student. sed illū ipsū nasicā scipionē qui vir optim⁹ a senatu electus est. cui⁹ manibꝫ eiusdē demonis simulachrū susceptū est. in urbemq̄ ꝑuectū habere de hac re iudicem vellem. diceret nobis utrum matrem suā tam optime de republica vellet mereri. ut ei diuini honores decernerent. sicut et grecos et romanos aliasq̄ gentes constat quibusdā decreuisse mortalibꝫ. quoꝝ erga se beneficia magnipenderāt eosq̄ īmortales factos atq̄ in deoꝝ numerū receptos esse crediderāt. Pfecto ille tantā felicitatē sue matri si fieri posset optaret. Porro si ab illo deinde quereremus utrū inter eius dīnos honores vellet illa turpia celebrari. nōne se malle clamaret. ut sua mater sine ullo sensu mortua iaceret q̄ ad hoc dea viueret ut illa libent audiret. Absit ut senator ꝓpli romani ea mente preditus qua theatrū edificari in urbe forciū virorū ꝓhibuit sic vellet coli matrē suam ut talibꝫ dea sacris ꝓpiciaret. qualibus matrona verbis offenderet. nec ullo modo crederet verecundiā laudabilis fēie ita in cōtrariū diuinitate mutari. ut honoribꝫ eam talibꝫ aduocarēt cultores sui qualibꝫ cōuicijs in quēpiam iaculatis cū int hoīes viueret. nisi aures clauderet seseq̄ subtraheret erubescerēt pro illa et ꝓpinqui et maritus et liberi. Pinde talis mater deoꝝ qualē habere matrē puderet quēlibꝫ etiā pessimū virū romanas occupatura mētes quesiuit optimū virū. nō quē monendo et adiuuando faceret sed quē fallendo deciꝑet ei silis de qua scriptū est. mulier aūt viroꝝ ꝑciosas aīas captat. ut ille magne indolis anim⁹ hoc velut diuino testimonio sublimatus et vere se optimū existimās verā pietatē religionēq̄ non quereret sine qua omē q̄uis laudabile ingeniū suꝑbia vanescat et decidit. Quomō igit nisi insidiose quereret dea illa optimū virū. cum talia querat in suis sacris qualia viri optimi abhorrent suis adhibere cōuiuijs.

Capl'm sextum.

Hinc est qd̄ de vita et moribꝫ ciuitatū atq̄ ꝓpl'oꝝ a quibꝫ colebant illa numina nō curarūt ut tam horrendis eos et detestabilibꝫ malis non in agro et in vitibꝫ nō in domo atq̄ pecunia nō deniq̄ in ipso corpore qd̄ menti subdit. sed in ipsa mente in ipō rectore carnis aīo eos impleri ac pessimos fieri sine ulla sua terribili ꝓhibicione ꝑmitterēt. aut si ꝓhibebāt hoc ostendat pocius hoc ꝓbet. Nec nob nescio quos susurros paucissimoꝝ auribꝫ anhelatos et archana velut religione traditos iactent. quibus vite ꝓbitas castitasq̄ discat. sed demonstrent vel cōmemorent loca talibꝫ aliq̄n cōuenticulis consecrata non ubi ludi agerent obscenis vocibꝫ et motibꝫ histrionū nec ubi fugalia celebrarent effusa omī licēcia turpitudinū et vere fugalia. sed pudoris et honestatis. sed ubi ꝓpli audirēt quid dij preciperēt de cohibēda auaricia ambiciōe frangenda lux

ura reuerenda ubi discerēt miseri
qđ discendū pcius īcepat dicens
Dilate o miseri et causas cognoscite
rerū. quid sum⁹ et quidnā uenturi
gignuī. ordo quis datus aut mete.
quā mollis flexus et unde quis mo
dus argenti. quid fas optare quid
asp utile nūm⁹ habet pīe. caris
q; ꝓpinquis quātū largiri deceat.
quē te deus esse uoluit et hūana qua
parte locatus es in re. Ducat⁹ in qui
bus locis hec docenda deoꝝ solebāt
pcepta recitari et a cultoribꝫ eoꝝ po
pulis frequent⁹ audiri. sicut nos ob
tendim⁹ ad hoc ecclesias institutas
quaquauersū religio xpīana diffū
A fonte nomen ducitur. Cap⁹ vij.
bis pḧos scolas disputacio
nesq; mēorabūt. ⁊ primo hȳ
nō romana sed greca fuīt. aut ꝯpte
rea iam romana. q̄a et greca facta
est romana. pūica nō deoꝝ pcepta
fuīt sed hoīm ūenta. qui utrūq; co
nati fuīt īgenijs acutissimis prediti
ratiocinando uestigare quid in rerū
natura latitaret. quid in moribꝫ ap
petendū esset. quid ue fugiendū. q̄d
in ipsis ratiocinādi regulis certa cō
nexione traheret⁹ aut quid nō esset
cōsequens uel ecīā repugnaret. Et
quidā eoꝝ quedā magna q̄ntū diui
tus aduti fuīt ūenerūt. q̄ntū autē
humanitus īpediti fuīt errauerunt
maxime cū eoꝝ superbie uiste puden
cia diuina resisteret. ut uiā pietatis
ab humilitate in supna surgentē ecīā
ultoꝝ cōpassiōe monstraret. unde no
bis postea erut in ueri dei dñi uolū
tate dilligendi locus ac disquirendi.
Deruptū si philosophi aliq̄d ūene
rūt qđ agende bone uite beatēq; adi
piscende satis esse possit. q̄nto iusti
us talibꝫ diuini honores deferrent⁹.
Q̄nto melius et honestius in plato
nis templo libri eius legerent⁹ q̄m in
templis demoniī gallī absiderent⁹
molles conscinderent⁹ insanī secarēt⁹.
et q̄q̄d aliud uel crudele uel turpe
uel turpiter crudele uel crudeliter tur
pe in sacris taliū deoꝝ celebrari soleꝫ
Q̄nto sacrius erat ad erudiendā iuꝰ
tuta iuuētutē publice recitari leges
deoꝝ. q̄m laudari īaniter leges atq; in
stituta maioꝝ? Omnes eīī cultores
taliū deoꝝ mox ut eos libido ꝓpulit
feruenti ut aut pcius tincta pene
no magis intuenti⁹ quid iupiter fece
rit q̄m quid docuerit plato uel scipio
erit catho. Hunc apud therentiī fla
gicios adolescens spectat tabulā
quādam pictā in pariete ubi ierat
pictura hec. iouem quo pacto dya
ne miscere aiunt in gremiī q̄dam
ymbrē aureū. atq; ab hac tanta au
toritate adhibet patrocinīī turpitu
dinis sue. cū in ea se iactat imitari
deū quē deū inquit. ⁊ Qui templa ce
li sūmo sonitu cōcutit. Ego homū
cō id non facerem. Ego uero illud
feci iam libens. Cap⁹ viij.
Deum nō traduntꝫ ista sacris
deoꝝ. sed fabulis poetarum.
Nolo dicere illa mimica q̄m
ista theatrica esse turpiora. hoc dico
qđ negantes cōuincat hystoria eos
dem illos ludos in quibꝫ regnant
figmenta poetarū. nō per impiī
obsequiū sacris deoꝝ suoꝝ ītulisse
romanos. sed ipsos deos ut sibi so
lemptuꝫ ederent⁹ et honori suo con
serarent⁹ acerbe impando et quo
dāmodo extorquendo fecisse. qđ in

primo libro breui cõmẽoracõne p
stricxi. Nam ingraueſcente pelilẽcia
ludi ſcenici auctę pontificũ rome p
nitus inſtituti ſũt. Quis igit in a
genda vita non ea ſibi pocius ſecta
da arbitraret que actitant ludis
auctę diuina inſtitutis. qꝫ in ea que
ſcriptitant legibz hũano conſilio p
mulgatis. Adulterũ iouem ſi poete
fallaciter pdiderũt. diy utiqꝫ caſti qꝫ
tantũ nephas p hũanos ludos con
dinidicare debuerũt. Et hec ſũt ſcenu
lucet et tragedie. hoc eſt fabule poe
tũ turpitudiẽ ſed nulla ſaltem ſicut
alia multa verboꝝ obſcenitate cõ
poſite. quas etiã inter ſtudia que
honeſta ac liberalia vocant pueri
legere et diſcere cogũt a ſenibz. Ca^m
Quid aũt hic ſenſerũt ro ix.
mani veteres agero teſtat
in libris quos de republica
ſcripſit ubi ſapio diſputãs ait. Nũ
qꝫ comedie niſi conſuetudo vite pa
teret pbare ſua theatris flagnaa po
tuiſſent. Et grecia quidẽ antiquiores
vitioſe ſue opinionis quãdã cõuenu
entia ſeruauerũt. apud quos fuit
media legẽ concellũ ut qd̃ vellet co
tragꝫ ſicut in eſdem libris loquit
affricanꝰ. quẽ illa non attigit. vel
pocius quẽ non vexauit cui peper
at. Ecce pl̃ares hoĩes ĩprobos in re
publica ſeductoſos deorum deoſqꝫ
tem hypbolũ leſit. Paganꝰ inquit
et ſi eiuſmodi cures a cenſore meli?
eſt qꝫ a poeta notari. Sed periden cũ
iam ſue ciuitati maxima aũctę plu

rimos annos domi et belli pſtiſſet
violari verſibz et eos agi in ſcena
nõ plus dolaut. qꝫ ſi plautus inqt
noſter voluiſſet. aut nenius pub
lio et greco ſapioni aut cecilius nĩr
co catboni maledixeret. Deinde pau
lo poſt. nre inquit contra duodecim
tabule cũ p paucas res capite ſanx
ierint in hys hanc quoqꝫ ſanciẽdã
putauerũt ſi quis cãtaſſet ſiue
carmen condidiſſet qđ infamiam
faceret flagniũ ve alteri pcare in
diciis eũ magiſtratuũ diſceptan
tibz legitimis ꝓpoſita vita nõ po
etarũ ingenijs habere debem⁹ nec
probrũ audire. niſi ea lege ut reſpõ
dere liceat et iudicio defendere. Hec
ex acerronis qĩto de republica libro
ad verbũ excerpenda arbitratus ſũ.
nõnullis ꝓpter facilioꝛẽ intellectũ
vel pmiſſis vel paululũ cõmu
tatis. Multũ eũ ad rem ptinet quã
molior explicare ſi potero. Dicat de
inde alia et ſic cõcludit hũc locũ. ut
oſtendat veteribz diſpliciſſe rõnis.
vl laudari quẽqꝫ in ſcena viuũ hoĩ
nem vel vituperari. Sed ut dixi hoc
greci quãqꝫ ĩuereciduus tamẽ cõue
nientius lucre voluerũt. cũ videret
dijs ſuis acepta et grata eſſe obpro
bria nõ tantũ hoĩm verũ et ipoꝝ de
oꝝ in ſcenicas fabulas ſiue a poetis
eſſent illa cõficta ſiue flagnaa eoꝝ
vera cõmẽoraret et ageret in the
atris atqꝫ ab eoꝝ cultoribz vtinã ſo
lo cultu ac nõ etiã imitacõe digna
viderent. Nimis eũ ſuperbũ fuit fa
me parcere pnapũ et ciuitatis et ci
uiũ ubi ſue fame parci numĩa no
luerũt. Nam qđ affert pro defenſiõe
nõ illa vera in deos dicta ſed falſa at

qz conflicta idupl̃ est scelestius sup
etatē conulas religiois si aūt ma
lignā demonū cogites. quid astua
ad decipiendū atqz callidius? Cum
eū probrū iactatur in p̄cipē p̄ie
bonū atqz utilem. nōne tanto īdig
nius est. q̃nto a veritate remocius
et a vita illius alienius? Que igit̄
supplicia sufficiūt. cū deo fit ista tā
nepharia tā inlignis iniuria? Caplin

Sed malignu spūs quos x.
isti deos putāt eaā flagicia
que nō admisērūt de se dia
volūt dū tamē hūanas mentes hys
opinionibz velut retibz induant et
ad predestinatū supplicū secū tra
hant. siue hoīes ista cōmiserūt qs
deos haberi gaudent qui hūanis
erroribz gaudent pro quibz eaā se
colendos mille nocendi fallendiqz
artibz īterponūt. siue eaā nullox
hoīm illa crimīa vera sunt que tā
de numīibz fingi libent̄ acpiunt
fallacissimi spūs ut ad scelestia ac
turpia ꝓpetranda velut ab ipo celo
traduci in terras. satis ꝓnea vide
atur aūctas. Cū igit̄ grec talū nu
minū seruos se esse sentirent inter
tot et tanta eoz theatrica obpbria
parendū sibi a poetis nullo modo
putauerūt vel dijs suis etiam sic
consilari appetentes vel metuētes
ne honestiorē famā ipi requirendo
et eis se hoc modo preferendo illos
ad urbanitatē puocarēt. Ad hanc
cōuenientiā ptinet qd eaā seruos
auctores earūdem tabularū nō par
uo ciuitatis honore dignos existī
marūt. Siquidē qd in eo quoqz li
bro de republica cōmēoratus Fela
nes athenensis vir eloquētissim?
cū adolescens tragedias actitauisset
rempublicā capessiuit. et aristode
mū tragicū recte auctorē maximus
de rebz belli ac pacis legatū. ad phi
lippū athenienses sepe miserūt. Nō
eū consentaneū putabat cū ea dē
artes eosdemqz scenicos ludos etiam
dijs suis acceptos videret illos per
quos ageret̄ infamiū loco ac nūo

Nec grē Ideputare Caplin xi
a turpit̄ quidē sed sane dijs
suis oīno cōgruent̄ qui ner
vitā ciuiū lacerandā lingnis poeta
cū et histrionū subtrahere auli sūt.
a quibz cernebāt deoz vitā eisdem
ipsis dijs volentibz et libentibz car
pi. et ipos hoīes p quos ista in the
atris agebant̄ que numīibz quibz
subdita erāt grata esse cognouerāt.
non solū nūme spuendos in ciuita
te. verūeaā maxime honorandos
putarūt. Quid eū causę repue pos
sent cur sacerdotes honorarēt. quia
p eos victimas dijs acceptabiles of
ferebāt. et scenicos phrosos habent.
p quos illā voluptatē siue honorē
dijs exhiberi petentibz et nisi fieret
urascentibz eoz āmonitiōe didicerāt.
cū presertī labeo quē humilimoī re
cū pusillimū predicāt numīa bona
a numīibz malis ista eaā cultus di
uersitate distinguat ut malos deos
ꝓpitiari cedibz et tristibz supplicio
nibz allerat. bonos aūt oblequijs
letis atqz iocūdis. qualia sūt ut ipē
tot̄ quale sit. postea si deus iuue
rit diligentius dissereni? Nūc ad rē
presentē qd attinet siue omīa oībz
tanq̄ bonis ꝓmixte tribuant. neqz
eū esse decet deos malos cū potius

isti q̄a īmūdi sūt spūs omēs sīt ma
li. siue certa discretiōe sicut labeoni
visū est. illis illa istis ista tribuāt
obsequia. cōpetētissime greci utrosq̄
honore ducūt et sacerdotes p̄ quos
victime mīstrant et scenicos p̄ q̄s
ludi exhibent. ne vel omībz dijs su
is si et ludi omībz grati sūt vel qd̄
est indignius hijs quos bonos pu
tant si ludi ab eis solis amant fa
cere cōuincant īuriā. Capl'm xij.

At romani sicut in illa dispu
tatiōe de republica scipio
gloriat probris et īurijs
poetarū subiectā vitā famāq̄ habe
re noluerūt capite etiā plectendum
sancientes tale carmen condere si q̄s
auderet. Qd̄ erga se quidē satis ho
neste cōstituerūt. sed erga deos suos
supbe et irreligiose. quos cū scirent
non solū pacient verūetiā libent
poetarū probris maledictisq̄ lace
rari. se pocius q̄ illos huiusmodi
īurijs indignos esse duxerūt. seq̄
ab eis etiā lege munierūt. illoꝝ āt
ista etiā sacris solēpnitatibz miscu
erūt. Itane tandē scipio laudas hāc
poetis romanis negatā esse licenci
am. ut cuiq̄ obprobriū infligerēt
romanoꝝ cū videas eos nulli deoꝝ
pepcisse vr̄oꝝ. Itane pluris tibi ha
benda visa est existimacio curie vr̄e
q̄ capitolij ymo rome vnius q̄ celi
tocius ut linguā maledicā in ciues
tuos exerere poete etiā lege p̄hibe
rent. et in deos tuos securi tanta cō
uicia nullo senatore nullo censore
nullo p̄ncipe nullo pontifice p̄hibē
te iaculārent. Indignū videlicet
fuit ut plaucus aut neuius publi
o et gneo scipioni. aut cecilius mar
co cathoni malediceret. et dignū
fuit ut therencius vr̄ flagicio iouis
optimi maximi adolescenciū neq̄
ciam concitaret. Capitulū xiij.

Sed responderet michi fortas
se si viueret. quomō nos is
ta īpunita esse nollem⁹ que
dij ipi sacra esse voluerūt. cū ludos
scenicos ubi talia celebrant dictitā
tur actitant. et romanis moribus
īuexerūt. et suis honoribz dicari ex
hiberiq̄ iusserūt. Cur nō ergo hīc
magis ipi intellecti sūt non esse dij
veri. nec oīno digni quibz dīnos
honores deferret illa respublica.
Quos enī coli mīme deceret mīme
q̄ oporteret. si ludos expeterēt agē
dos cōuicijs romanoꝝ. quomō que
so colendi putati sūt. Quōdo non
sūt detestandi spūs intellecti qui cu
piditate fallendi inter suos hono
res sua celebrari crimīa poposcerūt.
Itemq̄ romani q̄uis iam supsticiōe
noxia premerent. ut illos deos cole
rent quos videbāt sibi voluisse sce
nicas turpitudines consecrari. sue
tamē dignitatis mēores ac pudoris
actores taliū fabularū nequaq̄ ho
norauerūt more grecoꝝ. sed sicut a
pud ciceronē idem scipio loquitur.
cū artem ludicrā scenāq̄ totā in p̄
bro ducerēt. genus id hoīm nō mō
honore ciuiū reliquoꝝ carere sed eti
am tribu moueri notaciōe censori
a voluerūt. Pclara sane et roma
nis laudibz ānumeranda prudēcia.
Sed vellem se ipsa sequeret se imi
taret. Ecce enī recte quisq̄s ciuiū ro
manoꝝ esse scenicus elegisset. non
solū ei nullus ad honorē dabatur
locus. verū etiā censoris nota tribū

tenere ꝓpriam mīme sinebat. O a
nimū ciuitatis laudis auidū ger
maneq; romanū. Sed respondeat
michi qua consentanea racōe hōi
nes scenici ab omī honore pellūt.
et ludi scenici deoꝝ honoribꝫ admis
cent. Illas theatricas artes diu vir
tus romana nō nouerat. que si ad
oblectamentū voluptatis hūane
quererent. vicio morū irreperēt hu
manoꝝ. dij eas sibi exhiberi petiue
rūt. Quomō ergo abicit scenicus
ꝑ quē colitur deus. et theatrice illi⁹
turpitudīs qua fronte notat ac
tor. si adorat exactor. In hac cōtro
uersia greci romaniq; cōcertēt. Gre
ci putāt recte se honorare hoīes sce
nicos. cū colant ludoꝝ scenicoꝝ fla
gitatores deos. Romani vero homī
bꝫ scenicis nec plebeiā tribū quāto
min⁹ senatoriā curiā dehonestare
sinūt. In hac disceptacōe hui⁹cemo
di raciocinacio sūmā questionis
absoluit. Ponūt greci si dij tales
colendi sunt. ꝓfecto eciā tales hoī
nes honorandi. assumūt romāi
sed nullo modo tales honorandi
sūt. cōcludūt xpīani. nullomodo
igit dij tales colendi sūt. Ca^m xiiij.

Deinde querim⁹ ipsi poete ta
liū fabularū cōpositores.
qui duodecī tabularū lege
prohibent famā ledere ciuiū. tam
probrosa in deos cōuicia iaculātes.
cur nō ut scenici habeant inhones
ti. Qua racōe rectū est. ut poetico
rū figmētoꝝ et ignominiosoꝝ deo
rū infament actores. honorentur
auctores. An forte greco platoni po
cius palma danda est. qui cū racōe
formaret qualis esse ciuitas debeat
tanq̄ aduersarios ciuitatis poetas
censuit urbe pellendos. Iste vero et
deoꝝ ĩurias indigne tulit et fucai
corrūpiq; figmentis aīos ciuiū no
luit. Confer nūc platonis hūanita
tem a ciuibꝫ decipiendis poetas ur
be pellentē. cū deoꝝ diuinitate ho
nori suo ludos scenicos expetēte. Ille
ne talia vel scriberent et si non per
suasit. disputando tamē suasit le
uitati lasciuieq; grecoꝝ. isti ut talia
eciā agerent iubendo extorserūt g̃
uitati et modestie romanoꝝ. Nec
tantū hec agi voluerūt. sed sibi di
cari sibi sacrari sibi solēpniter exhi
beri. Cui tandē honestius diuinos
honores decerneret ciuitas. utrum
platoni hec turpia et nephanda ꝓ
hibenti. an demonibꝫ hac hoīm de
cepcione gaudentibꝫ quibꝫ ille vera
ꝑsuadere nō potuit. Hūc platonē
labeo inter semideos cōmemoran
dū putauit sicut herculem sicut
romulū. Semideos aūt heroibus
anteponit. sed utrosq; inter nu
mina collocat. verūptū istū quē
appellat semideū nō heroibꝫ tātū
sed eciā dijs ipsis preferendū esse n̄
dubito. Pinquāt aūt romanoꝝ
leges disputacōibꝫ platonis. qn̄
ille poetica cūcta figmēta cōdemp
nat. isti aūt poetis adimūt saltē
maledicendi in hoīes licenciā. Ille
poetas ab urbis ipsius habitacōe
isti saltē actores poeticarū fabula
rū remouēt a societate ciuitatis. et
si contra deos ludoꝝ scenicoꝝ expe
titores aliquid auderēt. forte vndi
q; remouerēt. Nequaq̄ igit leges
ad instituēdos bonos aut corrigē
dos malos mores a dijs suis pos

sent accipe seu spare romani quos
legibz suis vincūt atqz cōuincunt
Illi eiū honori suo deposcūt ludos
scenicos. isti ab honoribz omībz re
pellūt hoīes scenicos. Illi celebrari
sibi iubent figmētis poeticis obp
bria deoꝝ. isti ab obprobriis hoīm
deterrent īpudenciā poetarū. Semi
deus aūt ille plato et taliū deoꝝ libi
dini restitit. et ab indole romanoꝝ
quid ꝑficiendū esset ostendit. qui
poetas ipsos vel pro arbitrio men
ciētes. vel hoīnibz miseris quasi de
oꝝ facta pessima imitanda ꝓponen
tes. oīno in ciuitate bene instituta
viuere noluit. Nos quidē platonē
nec deū nec semideū ꝑhibemꝰ. nec
ulli scō angelo sūmi dei. nec veridi
co ꝓphete. nec aplo alicui. nec cuilibz
xpi martiri. nec cuiqꝫ xpiano homī
compamꝰ. cuiꝰ nr̄e sentencie racio.
deo ꝓspante suo loco explicabitur.
sed eū tamē qnquidē ipi volūt fu
isse semideū preferendū esse censemꝰ
si nō romulo et herculi qꝫuis istū
nec fratrem occidisse nec aliqd ꝑpe
trasse flagiciū quisqꝫ historicoꝝ vl
poetarū dixit aut finxit. certe vel
priapo vel alicui chenocefalo. pos
tremo vel febri. que romani numi
na partim ꝑegrina receperūt. par
tim sua ꝓpria sacrauerūt. Quomō
igitur tanti aīmi moꝝ mala bonis
preceptis et legibz vel īminencia ꝓ
hiberēt vel insita extirpanda cura
rent. dij tales qui eciā seminanda et
augēda flagicia curauerūt. talia l
sua vel quasi sua facta ꝑ theatricas
celebritates ꝓplis īnotescere cupiētes.
ut tanqꝫ aūcte diuina sua sponte ne
quissima libido accenderetur hūana

frustra hoc exclamāte cicerone: Qui
cū de poetis ageret ad quos cū ac
cessit inquit clamor et approbacio
ꝓpli. quasi magni cuiusdā et sapiē
tis mgri. quas illi obducūt tene
bras. quos īuehūt metus. quas ī
flāmant cupiditates. Capl'm xv.

Que aūt illic eligendoꝝ deoꝝ
eciā ipsoꝝ falsoꝝ racio. ac
non pocius adulacio est.
qn istū platonē quē semideū volūt
tantis disputacioībz laborantē. ne
animi malis que precipue cauēda
sūt mores corrūpentur hūani. nulla
sacra edicula dignū putarūt et ro
mulū suū dijs multis pretulerūt.
qꝫuis et ipm semideū pocius qꝫ deū
velut eoꝝ secrecior doctrina cōmen
det: Nam eciā flaminē instituerūt
illi. qd sacerdocij genus adeo in ro
manis sacris testante apice excel
luit. ut tres solos flamines habe
rent tribz numībz institutos. dya
lem ioui. marcialem marti. quiri
nalem romulo. Nam beniuolēcia
ciuiū velut receptus in celū quiri
nus est postea noīatus. ac ꝑ hoc
et neptuno et plutoni fratribz iouis
et ipi saturno patri eoꝝ isto romu
lus honore prelatus est. ut ꝓ mag
no sacerdociū qd ioui tribuerēt hoc
eciā huic tribuerēt. et marti tanqꝫ
patri eius forsitan ꝓpter ipm. Capl'm
xvi.

Si aūt a dijs suis ro
mani viuendi leges acci
pe potuissent. nō aliquot
annos post romā conditā ab a
theniēsibz mutuarentur leges solo
nis. quas tn̄ non ut acceperūt sed
meliores et emendaciores facere co
nati sūt. qꝫuis ligurgus lacedemo

San Paulo
1719

nijs leges ex appollinis auctorita
te se instituisse cōfinxerit. qd̄ pru
dent̄ romani credere noluerūt. ꝓpte
rea nō inde acceperūt. Numa pom
pilius qui romulo successit in reg
nū quasdā leges que quidē regen
de ciuitati nequaq̄ sufficerēt condi
disse fert̄ qui eis etiā multa sacra
constituit. nō tamē ꝑhibet̄ easdē
leges a numīb; accepisse. Mala igi
animi mala vite mala moꝝ q̄ ita
magna sūt. ut hijs doctissimi eoꝝ
viri etiā stantib; urbib; respublicas
ꝑire confirmēt. dij eoꝝ ne suis cul
toribꝫ acciderēt nūme curarūt ꝑmo
vero ut augerent̄ sicut sup̄ dispu
tatū est oīmodo curauerūt. Capl'm
xvij.

An forte ꝓpl'o romano
ꝓpterea nō sūt leges a nu
minib; constitute. q'a sicut
salustius ait ius bonūq; apud e
os nō legib; magis q̄ natura va
lebat. Ex hoc iure ac bono credo
raptas sabinas. Quid enī iustius
et melius q̄ filias alienas fraude
spectaculi inductas nō a parenti
b; accipi. sed vi ut quisq; poterat
auferri. Nam si iniq; facerēt sabi
ni negare postulatas. q̄to fuit ī
quius rape nō datas. Iustius aūt
bellū cū ea gente geri potuit que
filias suas ad matrimoīum cōre
gionalib; et cōfinalib; suis negas
set petitas. q̄ cū ea que repetebat
ablatas. Illud ergo pocius fieret
ibi mars pugnantē filiū suū iu
uaret. ut cōiugioꝝ negatoꝝ armis
ulcisceret̄ ī iuria. et eo modo ad fe
minas quas voluerat ꝑueniret.
Aliquo enī fortasse iure belli ī iuste
negatas iuste victor auferret nul
lo aūt iure pacis nō datas rapuit.
et ī iustū bellū cū earū parentibus
iuste succensentib; gessit. Hoc sane
utilius feliciusq; successit. Qd̄ et si
ad mēoriā fraudis illius circensiū
spectaculū mansit. facinoris tamē
in illa ciuitate et impio nō placuit
exemplū. faciliusq; romani in hoc
errauerūt ut post illam iniq̄tatē
deū sibi romulū consecrarēt. q̄ ut
in feminis rapiendis factū eius imi
tandū lege ulla vel more ꝑmitterēt.
Ex hoc iure ac bono post expulsū
cū liberis suis regem tarquiniū cui⁹
filius lucreciā stupro violenter oppl
serat. iunius brutus consul luciū
tarquiniū collatinū maritū eiusdē
lucrecie collegā suū bonū atq; ino
centē virū ꝓpter nomē et ꝓpīquitatē
tarquinioꝝ coegit se magistratu ab
dicare. nec viuere in ciuitate ꝑmi
sit. Qd̄ scelus fauente vel paciente
ꝓpl'o fecit. a quo ꝓpl'o cōsulatū idem
collatin⁹ sicut etiā ipē brutus acce
perat. Ex hoc iure ac bono marcus
camillus illius tēporis vir egregi⁹
qui vegentes grauissimos hostes
ꝓpl'i romani post decennale bellū q̄
romanus exercitus tociens male
pugnādo grauit̄ afflictus est iam
ipa roma de salute dubitante atq;
trepidante facilime suꝑauit. eoꝝq;
urbem opulentissimā cepit. īuidi
a obtrectatoꝝ virtutis sue et insolē
cia tribunoꝝ plebis reus factus est.
tamq; īgratam sensit quā liberaue
rat urbem. ut de sua dāpnacioē cer
tissim⁹ in exiliū sponte discederet. et
decē milib; eris etiā absens dāpna
ret̄. mox iterū a gallis vindex pr̄ie
futurus īgrate. Multa cōmēorare

San Pawn

iam piget feda et iniusta quibz agi
tabat illa ciuitas. cū potentes ple
bem sibi subdere conarent. plebsqz
illis subdi recusaret. et utriusqz par
tis defensores magis studijs agerēt
amore vincendi. qđ equū et bonum
quicqđ cogitarent. Caplm xxvij.

Itaqz habebo modū. et ipm sa
lustiū testem potius adhibe
bo. Qui cū in laude romanoz
dixisset vnde nobis iste sermo ortus
est. ius bonūqz apud eos nō legibz
magis qđ natura valebat. predicās
illud tempus quo expulsis regibus
incredibilis ciuitas breui etatis spa
tio plurimū creuit. idem tū in pmo
dio fatet. eam tūc cū ad consules a re
gibz esset tyrannis ereptā respublica. post p
eas discessionē plebis a patribz alias
qz in urbe dissensiones fuisse. Nam
cū optimis moribz et maxima con
cordia pmū romanū inter secundū
et postremū bellū karthaginense
cōmentaret egisse. causāqz hui? bo
ni nō amore iustitie sed timore kar
thaginis metū pacis in fide fuisse dix
isset. vnde et nasica ille ad reprimē
dam nequitiā seruandosqz ipsoz mo
res optimos ut metu vinea cohibe
ret karthaginē nolebat euerti.
cōtinuo subiecit idem salustius et
ait. at discordia et auaritia atqz ā
bitio et cetera fere rebz omni fluxa
mala post karthaginis excidium
maxime aucta sūt. ut intelligeremꝰ
eam antea et opti colere et augeri.
Vnde iuuenes aut hoc dixerit. nā
iniuste validioz et ob eas dis
sensio plebis a patribz alieqz dissensi
ones domi fuere. iā inde a principio
neqz amplius qđ regibz exactis dū
metus a tarquinio et bellū graue cū
etruria positū est equo et modesto
iure ageret. Vides quēadmodū eti
am illo breui tēpore ut regibz exac
tis id est eiectis aliquātū equo et mo
desto iure ageret. metū dixit fuisse
causā. qm metuebat bellū qđ rex
tarquinius regno atqz urbe pulsus
etruscas sociatus contra romanos
gerebat. Attende itaqz qđ deinde cō
texat. Deinde inqt seruili imperio
pres plebem exercere. de vita atqz ter
go regio more consulere agro pel
lere et ceteris exptibz soli in impio
agere. Quibz seruitijs et maxime
fenoris onere oppressa plebs cum
assiduis bellis tributū simul et mi
litiā tolerasset armata montē sa
crū atqz auentinū insedit. Tunqz tri
bunos plebis et alia sibi iura pa
uit discordiarū et certaminis utrīqz
finis fuit. secūdū bellū punicum.
Cernis ex quo tēpore id est paruo
interuallo post reges exactos qua
les romani fuerīt. de quibz ait. ius
bonūqz apud eos nō legibz magis
qđ natura valebat. Porro si illa tē
pora talia reperīt. quibz pulcher
rima atqz optima fuisse romana
respublica predicat. quid iā de con
sequēti etate dicendū aut cogitan
dū arbitrabit. cū paulatī mutata
ut eiusdē historia verbis utar ex pul
cherrima atqz optima pessima ac
flagitiosissima facta est. post kar
thaginis videlicet ut cōmentauit
excidiū. Que tēpora ipe salustius
quēadmodū breuit recolat et de
scribat in eius historia legi potest

quantis malis mox que sdis rebz exorta sūt usq; ad bella ciuilia de monstret esse puentū. Ex quo tempore ut aut maior mores nō paulatī ut antea sed torrentis modo ꝓcipitati adeo iuuētus luxu atq; auaricia corrupta. ut merito dicatur genitos esse qui neq; ipsi habere possent res familiares neq; alios pati. Dicat deinde plura salustius de sille vicijs ceteraq; feditate reipublice. et alij scriptores uher consencūt ꝙ̄uis eloquio multū impari. Cernis tū ut opinor et quisq; aduertent facilīe plpiat. colluuie mox pessimor quo illa ciuitas plapsa fuerit ante nīi supui regis aduentū. Hec cū gesta sunt non solū anteq; xp̄c in carne preseus docere cepisset. verūetiā anteq; de virgine natus esset. Cū igit̄ tot et tanta mala tēpor illor vel tolerabiliora lupius vel post euersā carthaginē intoleranda et horrenda dijs suis ꝑputare nō audeant. opiniones hūanis mētibz unde talia uitia silueſcerēt aluuia maligna inserentibz aut mala presentia xp̄o ꝑputant qui doctrina saluberrima et falsos ac fallaces deos coli vetat. et ultas hoīm noxias flagiciosasq; cupiditates diuina auctoritate detestans atq; condēpnās. hijs malis tabescenti ac labenti mūdo ubiq; familiā suā seculum subtraxit qua condat eternā. et nō plausu uanitatis sed indicio veritatis gl̄iosissimā ciuitatē. Ca'm xix.

Ece romana respublica qđ nō ego prius dico. sed auctores eor. unde hec mente de didicim? tanto ante dixerūt aīi xp̄i aduentū paulatim mutata ex pulcherrima atq; optima pessima ac flagiciosissima facta est. ante aduentū xp̄i deletā karthaginē maior mores nō paulatī ut antea sed torrentis modo precipitati. adeo iuuētus luxu atq; auaricia corrupta est. Negant nobis contra luxū et auaricia ꝑcepta deor suo rū ꝑpl̄o romano data cui utinam tantū casta et modesta retinerēt ac nō ab illo etiā phrosa et ignominiosa deposcerēt. quibz p falsa diuinitatē pniciosā cōciliarēt auctoritatē. Negant nīa et p phetas et p sanctū euāgeliū et p aplicos actus et epīas tam multa contra auaricia atque luxuria ubiq; ꝑplis ad hoc cōgregatis q̄n excellenter q̄n diuine non tanq; ex philosophor cōcertatiōibz strepere sed tanq; ex oraculis et dei nubibz itonare. et tamē luxu atq; auaricia seuisq; ac turpibz moribz ante aduentū xp̄i rēpublicā pessimā ac flagiciosissimā facta nouī putant dijs suis. afflictionē vero eius q̄ciq; illo tēpore iniuria dei eor ꝙ̄uelle fuerūt religioni ine putant xp̄iane. cui? precepta de iustis probisq; moribz si simul audirent atq; curarēt reges terre et oēs ꝑpli ꝑncipes et oēs iudices terre. iuuenes et virgines senes cū iunioribz. etas oīs capax et uterq; sexus? et quos baptista iohes alloquit exactores ipi atq; milites. et terras vite presentis ornaret sua felicitate respublica. et vite eterne animē beatissime regnatura conscenderet. Sed q̄a ille audit ille contēpnit.

plures qz vrays male blandiẽtibus
qñ utili vrtutũ alsputa sũt amu
tores. tolerare xpi famuli iubent.
siue sint reges siue pñapes siue iu
dices siue milites siue pñcales si
ue diuites siue paupes siue liberi
siue seruu utrulibz sexus eaã pes
simã si ita necesse est flagiciosissi
mãqz rem publicã et in illa ange
lor quadã sãctissima atqz augustissiã
curia celestiqz republica ubi dei vo
lũtas lex est. darissimũ sibi locũ ea
ã ista tolerãcia cõparet. Capũ xx.

Ceterũ tales cultores et dilecto
res deoz istoz quoz eaã imi
tatores in sceleribz et flagi
cijs se esse letant nullo mõ curant
pessimã ac flagiciosissimã nõ esse
rempublicã. tantũ stet inquiũt tan
tũ floreat copijs referta victorijs glo
ria. vel qđ est felicius pace secura sit.
Et qđ ad nos. Imo id ad nos ma
gis ptinet. si diuicias quisqz semp
augeat. que cotidianis effusionibz
suppetãt. p quas sibi eaã infirmio
res subdat quisqz potentior. obse
quant diuitibz pauperes causa
sanctitatis. atqz ut eoz pociuis q
ea terna pcurant. diuites pauperib
ad clientelas et ad mĩsteriũ siu fac
tus abutant. ppli plaudãt non cõ
sultoribz utilitatũ suarũ sed largi
toribz voluptatũ nõ dura iubeãt
non phibeant ipura. reges nõ cu
rent qñ bonus sed qñ subditis reguiet.
pisinæ regibz nõ tanqñ rectoribz mo
tũ. sed tanqñ vernũ dñatoribz et delia
ari suarũ pulsoribz seruiãt eosqz
non sincerit honorent. sed nequit
ac seruilit timeãt. qđ aliene vitee
pocius qñ qđ siue vite quisqz uoce
at legibz aduertat nullus ducat
ad iudices nisi qui alicuius rei domui
saluti vel cuiqñ iuncto fuerit iportu
nus aut noxius. Ceterũ de suis et
cũ suis cũ quibusqz volentibz fac
at quisqz qđ libet habũdet publi
ca sporta. vel ppter oñes quibz siu
placuerit vel ppter eos maxime qui
habere priuata nõ possũt. extruan
tur ãplissime atqz ornatissiẽ domus.
opipara cõuiuia frequentent. ubi
cuiqz libuerit et potuerit die noctu
qz ludat bibat vomat diffluat
saltationes undiqz cõcrepẽt. theatra
inhoneste letitie vocibz atqz oñi ge
nere siue crudelissime siue turpissiẽ
voluptatis exestuent. ille sit pub
licus ĩimicus aut hec felicitatis displi
cet quisqs eam mutare vel auferre
tẽptauerit. eũ libera multitudo a
uertat ab auribz euertat a sedibz
auferat a viuẽtibz illi habeantur
dij veri qui hanc adipiscendã pris
parauerit adeptãqz seruauerint
volant ut voluerint ludos expos
cant quales voluerit quos cũ suis
vel de suis possint habere auctoribz
tantũ efficãt ut tali felicitati nich
il ab hoste nichil a peste nichil ab
ulla clade timeat. Quis hãc repub
licã sanus nõ dicam romano ĩpio
sed domui sardanapalli cõparauerit.
qui qñdã rex ita fuit voluptatibz
deditus. ut in sepulchro suo scribi
fecerit ea sola se habere mortuũ q
libido eius eaã cũ viueret hauriendo
consũpserat. Quẽ regẽ ish si ha
berẽt sibi in talibz indulgentẽ nec
in eis cuiqñ ulla seueritate aduer
santẽ huic libẽa qñ romani veies
romulo rẽplũ et flaminẽ cõseruãt.

Sed si contēpnit̄ Capl'm xxi.
qui romanā rēpublicam
pessimā ac flagiciosissimā
dixit nec curant isti q̄nta moꝝ pes
simoꝝ ac flagiciosoꝝ labe ac dedeco
re īpleat̄ sed tantūmodo ut cōsistat
et maneat. audiant eā nō ut sa
lustius narrat pessimā ac flagicio
sissimā factā. sed sicut cicero dispu
tat iam tūc prorsus perisse et nul
lam oīno remansisse rēpublicam.
Inducit eū scipionē eū ipm̄ q̄ kar
thaginē extinxerat de republica dis
putantē q̄n presenciebat̄ ea corrup
cione quā describit salustius iam
iamq̄ ꝑitura. Eo quippe tēpore dis
putat̄ quo iam vn⁹ graccoꝝ occisus
fuit. a quo scribit sediciōes graues
cepisse salustius. Nam mortis eius
fit in eisdem libris cōmemoracio.
Cū aūt scipio in scd̄i libri fine dix
isset ut in fidibꝫ ac tibijs atq̄ can
tu ipo ac vocibꝫ cōcentus quidam
tenendus est ex distinctis sonis. quē
īmutatū ac discrepantē aures eru
dite ferre nō possūt. isq̄ cōcentus
ex dissimilimarū vocū moderacio
ne concors tamē efficit̄ et cōgruēs.
sic ex sūmis et infimis et medijs
interiectis ordinibꝫ ut sonis mode
rata racione ciuitatē cōsensu dis
similimoꝝ cōcinere et que armo
nia a musicis dicit̄ in cantu eam
esse in ciuitate cōcordiā. artissimū
atq̄ optimū omī in republica vin
culū īcolumitatis eāq̄ sine iustici
a nullo pacto esse posse. At deinde
cū aliq̄nto lacius et uberius disse
ruisset quātū ꝓdesset iusticia ciui
tati quātūq̄ obesset si abfuisset.
suscepit deinde pilus vn⁹ eoꝝ q̄ dis
putacioī aderāt et poposcit ut hec
ipsa questio diligencius tractaret̄
ac de iusticia plura dicerent̄ ꝓpter
illud qd̄ iam vulgo ferebat̄ rēpub
licā regi sine ī̄uria non posse. Hāc
ꝓinde questionē discuciendā et euo
dandā esse assensus est scipio. respō
ditq̄ nichil esse qd̄ ad hoc de repub
lica dictū putaret. et quo possent
longius ꝓgredi nisi esset cōfirma
tū nō modo falsū esse illud sine ī̄u
ria nō posse sed hoc verissimū esse
sine sūma iusticia rēpublicā geri
nō posse. Cuius questiōis explica
cio cū in diem consequentē dilata
esset. in tercio libro magna cōflicti
one res acta est. Suscepit eū pilus
ipe disputacionē eoꝝ qui sentirent
sine iusticia geri nō posse rēpublicā
purgans precipue ne hoc ipe senti
re crederet̄. petitq̄ sedulo ꝓ ī̄usticia
contra iusticiā ut hāc esse utilem
reipublice illā vero īutilem verisi
milibꝫ raciōibꝫ et exēplis velut co
naret̄ ostendere. Tum lelius rogā
tibꝫ omībꝫ iusticiā defendere aggres
sus est. asseruitq̄ q̄ntū potuit ni
chil tam ī̄micū q̄ ī̄usticiā ciuitati
nec oīno nisi magna iusticia geri
aut stare posse rēpublicā. Qua q̄s
tione q̄ntū satis visū est ꝑtractata.
scipio ad ītermissa reuertit̄ recolit
q̄ suā atq̄ cōmendat breuē reipub
lice diffinicionē qua dixerat eam
esse rem ꝓpl'i ꝓpl'm aūt nō omnē ce
tū multitudinis sed cetū iuris con
sensu et utilitatis cōione sociatū
esse determīat. Docet deinde q̄nta sit
in disputando utilitas diffinicio
nis atq̄ ex illis suis diffinicionibꝫ
colligit tūc esse rēpublicā id est rē

ppli cū bene ac iuste geritur. siue ab v
no rege siue a paucis optimatibz
siue ab vniuerso pplo. Cū vero iniu
stus est rex quē tyrānū more greco ap
pellauit. aut iniusti optimates quo
rū consensū dixit esse factionē aut
iniustus ipe pplus cui nomē usitatū
non repperit. nisi ut etiā ipm tyran
nū vocaret. nō iam viciosam sicut
pridie fuerat disputatū sed sicut ra
cio ex illis diffinicoibz cōnexa docu
isset oīno nullā esse rēpublicā qm
non esset res ppli cū tyrānus eam
factione capesceret nec ipe po
pulus iā pplus esset si esset [illegible] iniu
stus. qm non esset multitu[illegible]do iu
ris consensu et utilitatis cōione so
ciata. sicut pplus fuerat diffinitus.
Quando ergo respublica romana
talis erat qualem illā descripsit sa
lustius nō iam pessima ac flagicio
sissima sicut ipe ait sed oīno nulla
erat scdm istā racionē quā disputa
cio de republica inter magnos eius
tūc pncipes habita patefecit. sicut
etiā ipe tullius nō scipionis nec cui
q alterius sed suo sermone loquēs
in pncipio qnti libri cōmemorato
prius ennij poete versu quo dixerat
moribz antiqs res stat romana vi
risqz. quē quidē ille versū inqt vel
breuitate vel veritate tanq ex ora
culo michi quodā esse effatus videtur.
Nam neqz viri nisi ita morata ciui
tas fuisset neqz mores nisi hij viri
prefuissent aut fundare aut tam
diu tenere potuissent tantā et tā
iuste lateqz rēpublicā impantem.
Itaqz ante nrām memoriā et mos
ipe patrius prestantes viros adhi
bebat et veterē morē ac maiorz in

stituta retinebāt excellentes viri.
Nrā vero etas cū rēpublicā sicut pic
turā accepisset egregiā sed euanescē
tem vetustatē nōmodo eam colori
bz hijsdem quibz fuerat renouare
neglexit. sed ne id quidē curauit ut
formā saltē eius et extrema tanq
liniamēta seruaret. Qd enī manet
ex antiqs moribz quibz ille dixit rē
stare romanā qs ita obliuione ob
soletos videm⁹ ut nōmodo non co
lantur. sed iam ignorentur. Nam de
viris quid dicā. Mores enī ipi inte
rierūt virorz penuria. cui⁹ tanti ma
li nōmodo reddenda racio nobis. sz
etiā tanq reis captis quodāmodo
dicenda est causa. Nris enī vicijs n
casu aliquo rēpublicā verbo retine
mus re ipa vero iā pridē amisimus.
Hec cicero fatebatur longe quidē post
mortē affricani quē in suis libris
fecit de republica disputare adhuc
tamē ante aduentū xpi que si dif
famata et pualescente religione
xpiana sentirentur atqz dicerentur.
quis nō istorz ea xpianis iputāda
censeret. Quāobrē cur nō curaue
rūt dij eorz ne tūc piret atqz amitteretur
illa respublica quā cicero longe an
teq xpc in carne venisset tā lugu
briter deplorat amissā. Viderīt lau
datores eius etiā illis antiqs viris
et moribz qualis fuerit utrū in ea
viguerit vera iusticia. an forte nec
tūc fuerit viua moribz sed picta co
loribz qd et ipe cicero nesciens cū eā
preferret expressit. Sed alias si deus
voluerit hoc videbim⁹. Enitar enim
suo loco. ut ostendā scdm diffinicio
nes ipsius ciceronis quibz qd sit res
publica et quid sit pplus loquente

sapione breuiter posuit attestãtibz eã multis siue ipsius siue eoz quos loqui facit in eadẽ disputatione sententijs nũq̃ illã rẽpublicam fuisse qa nũq̃ in ea fuit vera iustitia. Sedm phabiliores aũt diffinitiones p suo modo q̃dã respublica fuit et melius ab antiq̃oribus romanis q̃ a posteritatibz ãministrata est. Vera aũt iustitia nõ est nisi in ea republica cui conditor rectorq̃ xp̃c est si et ipsam rẽpublicã placet dicere q̃m eã rem ꝑ̃ negare nõ possum? Si aũt hoc nomen qd alibi aliterq̃ vulgatũ est ab usu ũre locutionis est forte remotius in ea certe ciuitate est vera iustitia de qua scriptura sc̃a dicat gl̃osissima dicta sit de te ciuitas dei. Capl̃z xxij.

Sed qd ptinet ad presentẽ questionẽ quãlibet laudabilem dicãt illã fuisse vel esse rẽpublicã sedm auctores eoz doctissimos iã longe ante aduentũ xp̃i pessima ac flagitiosissima tñ erat. ỹmo vero nulla erat atq̃ oĩno perierat ꝑditis moribz. Vt ergo non puret dij custodes eius ꝑ̃ culpam suo dare ꝑ̃ apue vite ac moz̃ precepta debuerũt. a quo tot tẽplis tot sacerdotibz et sacrificioz̃ generibus tam multiplicibz varijsq̃ sacris. tot festis solẽpnitatibz tot tñ torũq̃ ludoz̃ celebritatibz colebant? ubi nichil demones nisi negotiũ suũ egerũt nõ curantes q̃modocũq̃ illi viuerẽt ỹmo curantes ut eã ꝑdite viuerẽt dũ tamẽ honor suo illa ois metu subditi ministraret. Aut si dederũt ꝑ terã? ostendat? legatur quas deoz̃ leges illi ciuitati datas cõtempserũt. gracci ut sedicionibz ciuicta turbarent quas marius et cinna et carbo ut in bella eã ꝓ grederent? cuilia caulis ĩiquissime suscepta et crudeliter gesta crudelius q̃ finita? Quas deniq̃ silla ipe au? vita mores facta describente salustio aliisq̃ scriptoribz hystorie quis non exhorreat? Quis illã rẽpublicam non tũc pisse fateat? An forte ꝓpter huiusmodi ciuiũ mores virginianã illã sententiã sicut soleant ꝓ defensione suoz̃ deoz̃ opponẽ audebũt? Dilcellere oĩes aditus aris q̃z relictis dij. quibz impiũ hoc ceterat primũ. Si ita ẽ non habẽt aur querant de religiõe xp̃iana q̃ hac offensi eos dij sui reseruerũt. q̃nquidẽ maiores eoz̃ iam pridẽ moribz suis ab urbis altaribz tã multos ac minutos deos tanq̃ muscas abegerũt. Sed tñ hec nimia nũ turba ubi erat cũ longe anteq̃ mores corrũperent? antiqui a gallis roma capta et ĩcensa est? An prestes forte dormiebãt? Tũc enĩ tota urbe in hostiũ potestatẽ redacta solus collis capitolin? remãserat. quem eã ipse caperet? nisi saltẽ anseres dijs dormiẽtibz vigilarẽt. Vnde pene in supstitiosẽ egritudinẽ aues q̃z coleuciũ romani deducerãt cũ anseri solẽpnia celebrabãt. verũ de hijs aduẽticijs et corpis portus q̃ animi malis que vel ab hostibus vel ab alia clade acciderũt nondũ interi disputo. Nũc ago de labe morũ quibz ꝓmũ paulatim deinde torrentis modo ꝓpagatis. tanta q̃ uis ĩtegris tectis mentibz q̃z facta est ruina reipublice ut

magni auctores eorum eam tunc amissam non dubitarent dicere. Recte autem abscesserant ut amitterentur omnes aditis arisque relictis dii. quorum de bona vita atque iusticia ciuitas precepta contempserat. Nunc vero quales dii queso fuerunt si noluerunt cum populo cultore suo viuere quem male viuentem non docuerant bene viuere.

Capitulum xxiij.

Quid quod etiam videntur eorum affuisse cupiditatibus implendis et ostenduntur non prefuisse refrenandis. Qui enim marium nouum hominem et ignobilem cruentissimum auctorem bellorum ciuilium atque gestorum ut septies consul fieret adiuuerunt atque ut in septimo suo consulatu morerentur senex. nec in manus sille futuri mox victoris irrueret. Si autem ad hec dii eorum eum non iuuerunt non parum est quod fatentur etiam non propiciis diis suis posse accidere homini istam temporalem quam nimis diligunt tantam felicitatem. et posse homines sicut fuit marius salute viribus opibus honoribus dignitate longeuitate cumulari et perfrui diis iratis. posse etiam homines sicut fuit regulus captiuitate seruitute inopia vigiliis doloribus excruciari et emori diis amicis. Quod si ita esse concedunt compendio nichil eos prodesse et coli superfluo confitentur. Nam si virtutibus animi et probitati vite cuius premia post mortem sperandum sunt magis contraria ut populus disceret instituerunt si nichil etiam in hiis transeuntibus et temporalibus bonis vel eis quos oderunt nocent vel eis quos diligunt prosunt ut quid coluntur. Ut quid tanto studio colendi requirunt. Cur laboriosis tristibusque temporibus tanquam offensi abscesserint

murmurantur. et propterea xpiana religio conuiciis indignissimis leditur. Si autem habent in hiis rebus vel beneficii vel maleficii potestatem. cur in eis affuerunt pessimo viro mario et optimo regulo defuerunt. An ex hoc ipsi intelliguntur iniustissimi et pessimi. Quod si propterea magis timendi et colendi putantur neque hoc putentur. Neque enim minus eos inuenitur regulus coluisse quam marius. nec ideo vita pessima eligenda videatur quia magis mario quam regulo dii fauisse existimantur. Metellus enim romanorum laudatissimus qui habuit quinque filios consulares etiam rerum temporalium felix fuit. et catilina pessimus oppressus inopia et in bello sui sceleris prostratus infelix. Et verissima atque certissima felicitate prepollent boni deum colentes a quo solo conferri potest. Illa igitur respublica malis moribus cum periret nichil dii eorum pro dirigendis vel corrigendis egerunt moribus ne periret. Primo depravandis et corrumpendis addiderunt moribus ut periret. Nec se bonos fingant. quod velut offensi ciuium iniquitate discesserint. Prorsus ibi erant. Prodantur conuincantur nec subuenire precipiendo nec latere tacendo potuerunt. Omitto quod marius a miserantibus minturnensibus marice dee in luco eius commendatus est ut ei omnia prosperaret et ex summa desperatione reuersus incolumis in urbem duxit crudelem crudelis exercitum. ubi quam cruenta quam inciuilisque hostilique immanior eius victoria fuerit eos qui scripserunt legant qui volunt. Sed hoc ut dixi omitto nec marice cui nescio tribuo marii sanguineam felicitatem sed occulte po

cius ꝓuidencie dei ad istoꝝ ora clau
denda eosq; ab errore liberandos q̄
non studijs agūt sed hec prudenti
aduertūt q̄a et si aliq̄d in hijs rebꝫ
demones possūt tantū possūt q̄n
tū secreto omnipotentis arbitrio per
mittūt. Nec magnipendam⁹ terre
nā felicitatē que sicut mario mali
etiā plerūq; conceditur nec eā rursus
quasi malā arbitrem̄ cū eā multos
etiā pios ac bonos vnius veri dei
cultores īuitis demonibꝫ ꝓpolluis
se videam⁹. Nec eosdē īmūdissimos
spūs vel ꝓpter hec ipa bona mala
ve terrena ꝓpiciandos aut timēdos
existimem⁹ q̄a sicut ipsi mali hoīes
in terra sic etiā illi nō omīa q̄ vo
lūt facere possūt nisi q̄ntū illi⁹ or
dinacōe sinit cui⁹ plene iudicia
nemo cōprehendit iuste nēo repre
hendit. Ca^m xxiiij.

Sylla certe ipe cui⁹ tempa talia fu
erūt ut supiora quoꝝ vin
dex esse videbat illius compacione
quererent cū primū ad urbem cō
tra mariū castra mouisset adeo le
ta exta īmolanti fuisse scribit liui⁹
ut custodiri se postumi⁹ aruspex
voluerit capitis supplicīū subitu
rus. nisi ea que in aīo sylla habet
dijs iuuātibꝫ īpleuisset. Ecce non
discesserāt aditis arisq; relictis dij.
q̄n de rerū euentu predicabāt. nichil
q; de ipsius sylle correctiōe curabāt.
Pmittebāt presagando felicitatem
magnā nec malā cupiditatē minā
do frangebāt. Deinde cū esset in a
sia bellū mitridaticū gerens ꝑ luciū
ticiū ei mandatū est a ioue q̄ esset
mitridatē supaturus et factū est.
At postea molienti redire in urbē
et suas amicoꝝq; sibi ortas īiurias
ciuili sanguīe ulcisci. iterū manda
tū est ab eodē ioue ꝑ militē quēdā
legionis sexte prius se de mitridate p̄
nūciasse victoriā. et tūc ꝓmittere da
turū se potestatē qua recuparet ab
īmicis republicā nō sine multo sā
guine. Tum ꝑcūctatus sylla q̄ for
ma militi visa fuerit cū ille indicas
set eā recordatus est quā prius ab il
lo audierat qui de mitridatica victo
ria ab eodem mandata ꝑtulerat.
Q̄d hic responderi potest. quare dij
curauerīt velut felicia ista nūciare
et nullus eoꝝ curauerit syllā monē
do corrigere. mala tanta facturū sce
lestis armis ciuilibꝫ qualia non fe
darent sed auferrēt oīno rēpublicā.
Nempe ītelliguntur demones sicut se
pe iam dixi notūq; nobis est in lr̄is
sacris resq; ipe satis indicāt negoci
ū suū agere ut pro dijs habeantur et
colantur ut ea illis exhibeantur quibꝫ
hij qui exhibent sociati vnā pessi
mā causā cū eis habeant in iudicio
dei. Deinde cū venisset tarentū sylla
atq; ibi sacrificasset vidit in capite
vitulini iecoris silitudinē corone au
ree. Tūc postumi⁹ aruspex ille respō
dit p̄clarā ei significare victoriam
iussitq; ut extis illis solus vesceret.
Postea paruo īteruallo seruus cui⁹
dam lucij poncij vaticinādo clama
uit. A bellona nūcius venio victori
a tua est sylla. Deinde adiecit arsu
rū esse capitoliū. Hoc cū dixisset cō
tinuo egressus e castris postero die
cōcitacior reuersus est et capitoliū
arsisse clamauit. Arserat aūt reue
ra capitoliū. q̄d quidē demoni et p̄
uidere facile fuit et celerrime nūcia

re. Illud sane intende qd ad causā
maxime ptinet sub qualibz dijs es
se cupiāt qui blasphemāt saluato
rē volūtates fideliū a dñatu demo
nū liberantē. Clamauit homo va
ticinando victoria tua est sylla atqz
ut id diuino spū clamasse crederet
nūciauit etiā aliqd et ppe futurū ⁊
mox factū vnde longe aberat per
quē ille spūs loquebat nō tamen
clamauit ab sceleribz parce sylla q̄
illic victor tā horrenda cōmisit cui
corona aurea ipsius victorie illus
trissimū signū in vitulino iecore
apparuit. Qualia signa si dij iusti
dare solerēt ac nō demones īpij pfcō
illis extis nepharia pocius atqz ipi
sylle grauiter noxia mala futura
monstrarēt. Neqz eiū eius dignitati
tantū pfuit illa victoria q̄ntū no
cuit cupiditati. Qua factū est ut ī
moderatis inhians. et scdis rebz ela
tus ac precipitatus magis ipe piret
in moribz q̄ ĩimicos in corpibz pde
ret. Hec illi dij vere tristia vereqz lu
genda nō extis nō auguriis non cu
iusq̄ cōpnio vel vaticinio pnūncia
bant. Magis eiū timebāt ne corri
geret q̄ ne vinceret ymo satis age
bāt ut victor ciuiū gloriosus victus
atqz captiuus nephandis vicijs et
p hijs ipis etiā demonibz multo obstr
ctius subderetur

Capitulū xxv.

Illinc vero q̄s nō intelligat q̄s
non videat nisi qui tales deos
imitari magis eligit quā di
uina grā ab eorz societate separi q̄n
tū moliant maligni isti spūs exem
plo suo velut diuinā auctoritatem
prebere sceleribz. Qd etiā in quadā
cāpanie lata planicie ubi nō mlto

post ciuiles acies nephario prelio cō
flixerūt ipi inter se prius pugnare
visi sūt. Namqz ibi auditi sūt pmū
ingentes fragores moxqz se multi
vidisse nūciarūt p aliquot dies du
as acies preliari. Que pugna ubi
destitit vestigia quoqz velut hoīm
et equorz q̄nta de illa cōflictacione
exprimi poterāt īuenerūt. Si ergo
veraciter inter se numina pugnaue
rūt iam bella ciuilia excusant hu
mana. consideret tamē que sit taliū
deorz vel malicia vel miseria. Si āt
se pugnasse finxerūt. qd aliud ege
rūt nisi ut sibi romani bellando ci
uiliter tanq̄ deorz exemplo nullum
nephas admittere viderent. Iā eiū
ceperāt bella ciuilia et aliqt nephā
dorz preliorz strages execranda pces
serat. Iam multos mouerat q̄ mi
les quidā dū occiso spolia detraheret
fratrē nudato cadauere agnouit ac
detestatus bella ciuilia seipsū ibi pe
rimens fraterno corpori adiūxit. Vt
ergo huius tanti mali mīme tederet
sed armorz scelestorz magis magisqz
ardor īcresceret. mox hij demones q̄s
illi deos putāt et excolendos et vene
randos arbitrabant inter se pug
nātes hoīibz apparere voluerūt
ne imitari tales pugnas ciuica tre
pidaret affectio. sed pocius hūanū
scelus diuino excusaret exēplo. Hac
astucia maligni spūs etiā ludos ū
de multa iā dixi scenicos sibi dicari
sacrariqz iusserūt. ubi tanta deorū
flagicia theatricis cāticis atqz fabu
larū actioībz celebrata st. et q̄sq̄s eos
talia fecisse crederet. ⁊ q̄sq̄s nō crederet. s
tū illos libētissīe sibi talia exhiberi cer
nēt securus imitaret. Ne q̄s itaqz existi

maret in deos cōuicia pocius q̄ eis
dignū aliquid scr̄ptitasse ubicūq; il
los inter se pugnasse poete cōmeō
rarūt. ipi ad decipiendos hoīes po
etarū carmīa firmauerūt pugnas
videlicet suas nō solū p scenicos in
theatro verūeciā p seipsos in cāpo
hūanis oculis exhibentes. Hec dicē
cōpulsi sum⁹ qm̄ pessimis moribz
ciuiū romanā rēpublicā iam an
tea pditā fuisse nullāq; remāsisse
ante aduentū dn̄i nr̄i ihu xp̄i auc
tores eoꝝ dicere et scribere nūme du
bitarūt. quā pdicionē dijs suis nō
īputant qui mala tr̄sitoria quibz
boni seu viuāt seu moriant̄ pire
nō possūt xp̄o nr̄o imputāt cum
xp̄c nr̄ tanta frequēter pro moribz
optimis precepta contra pditos
mores dij vero ipsoꝝ nullis talibz
preceptis egerīt aliq̄d cū suo culto
re pplo pro illa republica ne piret
ymo eosdē mores velut suis exem
plis aūcte noxia corrūpendo egerīt
pocius ut piret. Quā nō ideo tūc
perisse quisq̄ ut arbitror iam dicē
audebit. q̄a discessere omēs aditis
arisq; relictis dij velut amici vir
tutibz cū vicijs hoīm offenderent̄
q̄a tot signis extoꝝ auguriorꝝ va
ticiniorꝝ quibz se tanq̄ prescios fu
turoꝝ adiutoresq; prelioꝝ iactare
et cōmendare gestiebāt cōuincūt̄
fuisse p̄ntes. qui si vere abscessissēt
mici⁹ romani in bella ciuilia suis
cupiditatibz q̄ illoꝝ instigacioībz
exarsissent. Capitulū xxvi.

Que cū ita sint cū palam
apteq; turpitudīes crudeli
tatibz mixtas obprobria
numinū et crimīa siue prodita si
ue conficta ipīs exposcentibz et ni
si fieret irascentibz eciā certis et sta
tutis solēpnitatibz cōsecrata illis et
dicata claruerīt atq; ad oīm ocu
los ut imitanda pponerent̄ spectā
da pcesserīt q̄d est q̄d idem ipsi de
mones qui se hui⁹cemodi volupta
tibz īmūdos esse sp̄us confitentur
qui suis flagicijs et facinoribz si
ue indicatis siue simulatis eoꝝq;
sibi celebracioē petita ab īpudētibz
extorta a pudentibz auctores se vi
te sceleste īmūdeq; testent̄. phibēt̄
tamē in aditis suis secretisq; pene
tralibz dare quedā bona precepta de
moribz quibusdā velut electis sac̄
tis suis. Q̄d si ita est. hocipo calli
dior aduertenda est et cōuincenda
malicia sp̄iuum noxioꝝ. Tanta ei
vis est pbitatis et castitatis ut oīs
vel pene omīs eius laude moueat̄
hūana natura. nec usq; adeo sit
turpitudīe viciosa ut totū amit
tat sensū honestatis. Pinde malig
nitas demonū nisi alicubi se q̄ad
modū scriptū in nr̄is lr̄is nouim⁹
tr̄sfiguret in angelos lucis non ī
plet negociū decepcioīs. Foris itaq;
pplus celeberrimo strepitu īpietas
impura circūsonat. et intus pauci⁹
castitas simulata vix sonat. Prebē
tur ppatula pudendis et secreta lau
dandis decus latet et dedecus patet.
Q̄d malū gerit̄ omēs cōuocat spectā
tes. q̄d bonū dicit̄ vix aliq̄s īuenit
auditores tanq̄ honesta erubescen
da sint. et īhonesta glorianda. Sed u
bi hoc nisi in demonū templis. Ubi
nisi in fallacie diuersorijs. Illud ei
fit ut honestiores qui pauci sūt ca
piant̄. hoc aūt ne plures qui sunt

turpissimi corrigantur ubi et quando
sacrati celestis audiebant castitatis
precepta nescimus. ante ipsum tamen de
lubrum ubi simulachrum illud locatum
conspiciebamus. universi undique conflu
entes et ubi quisque poterat stantes.
ludos qui agebantur intentissimi spec
tabamus intuentes alternante conspectu
hinc meretriciam pompam illinc virgi
nem deam. illam supplicater adorari ante
illam turpia celebrari. Non ibi pudi
bundos mimos nullam verecundiorem
scenicam vidimus. cuncta obscenitatis
implebantur officia. Sciebatur virginali
numini quod placeret et exhibebatur.
quod de templo domum matrona doctior
reportaret. Non nulle pudentiores au
tebant faciem ab impuris motibus sceni
corum et artem flagicij furtiua intencione
discebant. Hominibus namque verecunda
bantur ne auderent impudicos gestus o
re libero cernere. sed multo minus au
debant sacra eius quam venerabantur cas
to corde dampnare. Hoc tamen palam
discendum prebebatur in templo. ad quod per
petrandum saltem secretum querebatur in
domo. Nirum nimium si ullus ibi erat
pudor mortalium quod humana flagicia
non libere homines committerent. que apud
deos etiam religiose discerent. iratos ha
bituri nisi etiam exhibere curarent. Quis
enim alius spiritus occulto instinctu ne
quissimas agitans mentes et instat
faciendis adulterijs et pascitur factis.
nisi qui etiam sacris talibus oblectatur.
constituens in templis simulachra de
monum amans in ludis simulachra
viciorum susurrans in occulto verba ius
ticie ad decipiendos etiam paucos bo
nos frequentans in aperto inuitamenta
nequicie ad possidendos innumera

biles malos. Capitulum xxvij.

Vir grauis et philosophus
tertullius edilis futurus cla
mabat in auribus ciuitatis
inter cetera sui magistratus officia.
sibi floram matrem ludorum celebritate
placandam qui ludi tanto deuocius
quanto turpius celebrari solent. Dicit
alio loco iam consul in extremis pericu
lis ciuitatis et ludos per decem dies fac
tos neque rem ullam que ad placandos
deos pertineret pretermissam quasi non
sacius erat tales deos irritare tempe
rancia quam placare luxuria. et eos ho
nestate etiam ad inimicicias prouocare
quam tanta deformitate lenire. Neque enim
grauius fuerant quamlibet crudelissima im
manitate nocituri homines propter quos
placabantur quam nocebant ipsi cum vicio
sitate fedissima placarentur quinquidem
ut auerteretur quod metuebatur ab hoste
in corporibus eo modo dij conciliabantur
quo virtus debellaretur in mentibus
qui non opponerentur defensores obpug
natoribus menium nisi prius fierent
expugnatores bonorum morum. Hanc
talium numinum placacionem petulan
tissimam impurissimam impudentissimam
nequissimam immundissimam cuius aucto
res laudanda romane virtutis indo
les honore priuauit tribu amouit
agnouit turpes fecit infames. hanc
inquam pudendam vereque religioni au
sandam et detestandam talium numinum
placacionem has fabulas in deos il
lecebrosas atque criminosas hec igno
miniosa deorum facta vel scelerate tur
piterque commissa vel sceleracius turpius
que conficta oculis et auribus publicis
ciuitas tota discebat. Hec commissa
numinibus placere cernebat et ideo non

solū illius exhibenda sed sibi quoq; imitanda credebat nō illud nescio quid velut bonū et honestū quod tam pauas et tam occulte diceba tur si tamē diceba. ut magisne ī notescerēt q̄ ne nō fierēt timerēt.

Capl̄z xxviij.

Hōrtatur ī imū dissimarū potestatū tartareo iugo et societate penali ceu p xp̄i nomē hoīes et in lucem saluberrime pietatis ab illa pnicio sissime ī pietatis noctem cūcterriq; runt. et murmurāt ī qui et ī grati et illo nephario spū alacres obstr ictiq; possessi q̄a p̄p̄li cōfluūt ad ecclesias casta celebritate honesta utriusq; sexus discretiōe ubi audi ant q̄ bene hic ad tēpus viuere de beāt ut posth hāc vitā beate spēq; viuere mereant. ubi sūa sc̄ptura iustaeq; doctrina de superiore loco in conspectu oīm plonāte et qui fa cūt audiāt ad premiū et qui nō fecerūt audiāt ad iudiciū. Quo et si veniūt quidā taliū preceptoz ir risores oīs eoz petulantia aut repētina mutatiōe deponit. aut ti more vel pudore cōprimit. Nichil enī eis turpe ac flagitiosū spectan dū imitandūq; ponit. ubi dei veri aut precepta insinuant. aut mira cula narrant. aut dona laudant. aut beneficia postulāt.

Ca'' xxix.

Nec potius cōsipisce o iuuenes romana laudabilis o pgenies regulor scevolaq; sapionū fabriciorq; hec potius con sipisce hec ab illa turpissima vā nitate et fallacissima demonū malig nitate discerne. Si q̄d in te natura liter eminet laudabile nō nisi ve ra pietate purgat. atq; pficit. spie tate aūt dispdit. et punit. Nunc iā eligē qd̄ sequaris. ut nō in te ti in deo vero sine ullo errore laude ris. Tunc enī tibi gl'a pl'aris assu ti. sed occulto iudicio diuine puidē tie vera religio quā eligeres defuit. Expgiscere dies est sicut expecta es in quibusdā de q̄rū virtute pfecta et p fide vera eiā passionibz glori aū. qui usq; quaq; aduersus pīa tes ī micissimas cōfligētes easq; fortiti mori endo vincētes sāgui ne nobis hāc patriā peperēre suo. Ad quā patriā te īuitam? et exhor tan. ut eius adiuuaris numero ciu um cui? quodāmō asylū est vera remissio pēcor. Nō audias regen tes tuos xp̄o xp̄ianis ue detrahen tes et accusantes velut tēpora ma la cū querāt tēpora quibz non lit quieta vita sed potius secura nec ria. Nec tibi nūq̄ nec p terrena pa tria placuerūt nūc iā celestem ac cipe p qua mūmū laborabis et in ea veracit sempq; regnabis. Illic enī tibi nō vestalis focus nō lapis capitolin? sed deus vnus et verus. nec metas rerū nec tēpora ponit. īperiū sine fine dabit. Nolī eos fal sos fallaces q; requirē. abice ponē atq; contēpne in verā eminās liber tatē. Non sūt diy. malignu sūt spi ritus quibz eterna tua felicitas pe na est. Non tam iuno troianis a quibz carnalem originē duas ar ces videt. iuuisse romanas q̄ ish demones quos adhuc deos putas. omnū generi hoīm sedes iudicii sem piternas. et supla nō parua ex p te de talibz spiritibz iudicasti qua

II

do ludis eos placasti et p quos ho
mines eosdem ludos fieri ifames
esse voluisti. Patere ad ſtem libertā
tē tuā aduersus īmūdos ſpūs qui
tuis cerimoniis īpoluerāt sacrandam
tibi et celebrandā ignominiā suam.
Actores criminū diuinoꝝ remouisti
ab honoribus tuis. Supplica deo vero
ut a te remoueat illos deos qui de
lectant criminibus suis seu veris qđ
ignominiosissimū est seu falsis quod
maliciosissimū est. Bene qđ tua spō
te histrionibus et scenicis sodalitatem
ciuitatis patere noluisti. eugila ple
bius nullo modo his artibus placa
tur diuina maiestas quibus humana
dignitas inquinat. Quo igit pacto de
os qui talibus delectant obsequijs
haberi putas in numero sanctarū
celestiū potestatū. cū homines p quos
eadē agunt obsequia nō putasti ha
bendos in nullo qualicūcūq ciuili co
mmercio. Nec pabuliter supna est
ciuitas diuinor ubi victoria veritas
ubi dignitas sānitas ubi pax felici
tas ubi vita eternitas multo min⁹
habet in sua societate tales deos si
ti in tua tales homines habere erubu
isti. Unde si ad beatā puenire deli
berat ciuitatē deuita demonū socie
tatē. Indigne ab honestis colunt
qui p turpes placant. Sic isti a tua
pietate remouebant purgatōe xpi
ana quomō illi a tua dignitate re
moti sūt notatōe censoria. Debo
nis aūt carnalibus quibus solis mali
p frui voluūt et de malis carnalibus
que sola peti nolūt qđ nec in his
habeāt quā putant habere isti de
mones plātē. qmō si haberēt debe
rem⁹ potius eam ista cōtempnē q̄

ꝑter ista illos colere. et eos colendo
ad illa que nobis īuident puenire
nō posse. tamē nec in istis eos hoc
valere qđ hij putāt qui ꝑter hec
eos coli oportere contendūt deceꝑ
videbim⁹ ut hic sit hui⁹ voluminis
modus. Explicat liber secundus. In
cipiunt capīa libri tertij. Capitū p⁹

De aduersitatibus quas solas
mali metuūt et q̄s ip pal
sus est mūd⁹ qū deos colebat.
An dij qui et a troianis et a grecis
similiter colebant caulas habuerīt
quibus illi paterent excindi. ij.
Nō potuisse offendi deos paridis ad
ulterio qđ inter ipos traditi treuptatū. iij.
De sententia varronis qua
utile esse dixit ut se homines dijs
genitos mentiant. iiij.
Nō ꝓbari q dij adulteriū i paride pu
nierīt qđ i romuli nūre nō ulti sūt. v.
De parricidio romuli quod
dij non vindicauerunt. vj.
De euersione ilij qđ dux troiani fin
xisse exaudit. vij.
An debuerint dijs iliacis roma cōmuta
An illā pacē que sub numa regi
no fuit deos ꝑstitisse credēdū sit. viij.
An optandū fuerit ut tanta bello
rū rabie romanū augeret impiū.
cū eo studio quo sub numa actū est
et quietū esse potuisset et tutū. ix.
De simulacro numani apollinis
qui⁹ fletus creditus est dadē grecoꝝ
qbz opitulari nō poterat indicasse. x.
Quōtos sibi deos romani pter
constitutionē numē adiecerīt q̄rū
eos nūositas nichil iuuerit. xj.
Quo iure quo federe romani obti
nuerīt prima coniugia. xij.
De ipietate belli qđ albanis roma

ni intulerūt et de victoria dominā
di libidine adepta. xv.
Qualis rōnor regū vita atq exit⁹
De primis apud] fuerit. xvi.
romanos cōsulibz quor alter alte
rū pria pepulit morq ipe post a
tro allim⁹ parricida a vulnerato ipo
te vulneratus interijt. xvij.
Post mina cōsularis impij quibz
modis vexata fuerit romana res
publica dijs nō opitulātibz qs cole
Quante clades rōnos] bat. xviij.
sub bellis punicis triuerint ciuili⁹
deor preludijs expetitas. xix.
De afflictōe belli punici sedi qua
vires partis utilq cōsūpte sit. xx.
De exitu saguntinor qbz pter ro
manor amicitiā peuntibz dij ro
mani auxiliū nō tulerūt. xxi.
Q̄ ingrata fuerit romana ciuitas sci
pioni liberatori suo et in quibz mori
bz egerit qn ea salusti⁹ optima fuisse
De mitridatis e] descripsit. xxij.
ducto quo omnes ciues romanos q in
tra alia ūenirent iussit occidi. xxiij.
De iteratis malis quibz romana
respublica exagitata est precedente
pdigio qd in rabie olim aialiū que
homini seruiūt fiunt. xxiiij.
De discordia ciuili qua in grecia se
ditiones exstauerūt crudelit. xxv.
De ede cōcordie ex senatus cōsulto ī
loco seditionū et edifi fra vl' condita
De diuersis generibz belli que xxvi.
post condita ede cōcordie sit secuta.
De bello ciuili mariano atq xxvij.
Qualis fuerit sylla] llano. xxviij.
na victoria vindex mariane xxix.
De cōpactōe gothice irruptionis cū eis
cladibz q̄s romani vl' a gallis vl' a bel
lor ciuiliū actorib⁹ experti sūt. xxx.

De cōnexione bellor que aduersū xpi
plurima et grauissima pcesserit. xxxi.
Q̄m ipudent pūna īcōmoda xpo im
putent qui deos colere nō cessāt cū
tante clades eo tēpore quo colebant
exiterint. Explicit capl'a. Incipit
Iam satis lib⁹ hui⁹ Ca. I.
dictū arbitror de mor
malis et aior que pa
pue cauenda sint nich
il deos falsos pl'o aiad
re suo quo min⁹ eorum
malor aggere pmere
tur subuenire curasse.
sed potius ut maxime pmeret egis
se. nūc de illis malis video dicendū
que sola ista peti nolūt qualia sint
fames morbz bellū expoliatio captiui
uitas truncatio et si qua similia iā
in primo libro cōmemorauimus. Per eū
sola malū deputāt mala que nō fa
ciūt malos. nec erubescūt inter bo
na que laudāt ipi malū esse q̄ lau
dant magisq stomachant si villā
malā habeāt q̄ si vitā. quali hoc
sit hois maximū bonū habere bo
na oia preter sepm. Sed neq talia
mala que ista sola formidāt dij cor
qui ab eis libere colebant ne illis ad
derent obstiterūt. Cū eū varijs cē
ptorib⁹ pdiuersa ante aduentū re
lusq eā incredibilibz cladibz gen⁹
contereret hūanū quos alios q̄ isto
deos mūdus colebat excepto vno p
pulo hebreo et quibusdā extra ipm
ubiq gra diuina digni oc
cultissimo atq ultissimo dei iudi
o fuerūt? Verū ne nimiū longum
faciā tacebo aliarū usq quaq gē
cū mala grauissima. qd ad roma

ptinet romanũq; ĩperiũ tantũ lo
quaz. id est ad uplã ppue ciuitatem
et quecũq; illi terrarũ vel societate
coniũcte vel condicõe subiecte sũt
que sunt ppelle ante aduentũ xpi
cũ iam ad eius quasi corpus reipub
lice pertinerent. Caplm secm.

Dumũ ipa troya vel illũ vn
de origo est ppli romani neq;
ei ptereũdũ aut dissimulã
dũ est qđ et in primo libro attigi e
odem habens deos et colens aur a
greis victũ captũ atq; deletũ est.
Priamo inquiũt sũt reddita pat
na piuria a laomedonte. Ergo ve
tũ est qđ apollo atq; neptunus eidẽ
laomedonti mercenariis opibz ser
uierũt. Illis quippe pmisisse mer
cedem falsũq; iuralle phibet. Nuroz
apollinẽ notatũ diuinatorẽ in tã
to opificio laborasse nesciente qđ
laomedon fuerat pmissa negatu
rus quãq; nec ipm neptunũ patru
ũ eius fratrẽ iouis regẽ maris de
homerus de stirpe enee a cuius poste
ris roma est cũ ante illã urbẽ con
ditã idem poeta fuisse dicat. indu
cat magnũ aliqđ diuinantẽ quẽ
ena nube rapuit ut diat ne ab a
chille comprehẽdi aut capi cõuertere ab
piuo qđ apud virgiliũ confitetur
troye. Relictes igit tanti dij nep
tuni et apollo laomedontẽ sibi ne
gatum esse mercedẽ structores me
ritũ troyanoz gratis et ingratis fu
erũt. Videãt ne grauius sit tales
deos credere qz dys talibz piurare.
Hoc cũ net ipe homerus facile cre
didit qui neptunũ quidẽ cõtra tro
panos. apollinẽ aũt p troyanis
pugnantẽ facit cũ illo piurio am
bos fabula narret offensos. Sugi
tur fabulis credũt erubescãt ta
lia colere numina. si fabulis non
credũt nõ obtendãt troyana piu
ria. aut mirent deos piuria pu
nisse troyana amasse romana.
Unde enim cõiuratio catiline in tan
ta tanq; corrupta ciuitate habuit
enã coz grandẽ copiã. quos ma
nus atq; lingua piurio aut san
guine ciuili alebat? Quid enim alĩ
ud tot ens senatores corrupti in
iudicijs totiẽs pplius in suffragijs
vel in quibusq; causis que apud
eũ tractabãt nisi enã
periurando petrabant? Nãq; corrup
tissimis moribz ad hoc iurãdi mo
rem seruabat antiquus nõ ut ab scele
ribz metu religionis phiberẽt sed
ut piuria quoq; sceleribz ceteris ad
derent. Caplm tertium.

Nulla itaq; causa est quare
dij quibz ut dictũ steterat
illud ĩperiũ cũ a greis pre
ualentibz probent esse victi troya
nis periurantibz fingant iratu nec
adulterio paridis ut ruclius a qui
busdã defendũt ut troyam delere
rent luctem luerũt. Auctores ei doc
tores q; pcorũ esse allolẽt nõ ul
tores. Urbem romã inqt salustius
quam ego accepi condidere atq; ha
buere in ĩitio troyani qui enea du
ce pfugi sedibz ĩcertis vagabant.
Si ergo adulterũ paridis vindicã
dũ numina censuerũt aut magis
in romanis aut certe enã in roma
nis puniendũ fuit qa enee mater
hoc fecit. Sed quomõ in illo illud

flagrauĩ oderant qui in sua socia venere nõ oderant ut alia omit tam qõ cũ anchise cõmiserat ex q̃ eneam peperat? An q̃a illud factũ est indignãte menelao illud aũt concedente vulcano? Diy eũ credo nõ zelant cõiuges suas usq; adeo ut eas enã cũ hoĩbz dignent habere cõmunes. Irridere fabulas fortassis existimor nec grauit agere tanti ponderis causã. Non ergo credam? si placet eneã esse veneris filiũ esse concedo si nec romulum martis. Si aũt illud cur non et illud? An deos fas est hoĩbz feminis mares aũt hoĩes deabus miscere nefas? Dura vel potius non credenda condicio qõ ex iure veneris in cõcubitu marti licuit hoc iure suo ipsi veneri nõ licere. Atu trũq; firmatũ est aũctore romana. Hegesianax minus credidit reticuisse aliã venerẽ q̃ patrẽ antiq̃ or romulus martẽ. Caplm quartũ.

Dixerit aliquis. Itane tu ista credis? Ego vero ista nõ ita credo. Nam et vir doctissim⁹ eoq; varro falsa hec esse q̃dam non audacter neq; fidenter pene tamen fatet? sed utile esse ciuitatibz dicat ut se viri fortes enã si fallũ sit diys genitos esse credãt. ut eo modo animꝰ hũanus velut dũne stirpis fiduciã gerens res magnas aggrediendas presumat audacius agat vehementius. et ob hoc ipse at ipã securitate felicius. Que var ronis sententia expressa ut potui meis verbis cernis q̃ latũ locũ a piat falsitati ubi ĩtelligam⁹ plura iam sacra et quasi religiosa po tuisse contingi ubi putata sũt cum bus enã de ipsis diys pdesse menti cas. Sed utrũ potuerit venus ex cõ cubitu anchisis eneã parere. vl mars ex cõcubitu filie numitoris romulũ gignere in medio relinquam? Nã pene talis questio enã te sẽptum nũs obrut? qua queri? utrũ pũa ricatores angeli cũ filiabz hoĩnũ cõcubuerũt vnde natis gygantibz id est nimiũ grandibz ac fortibus viris tũc terra cõpleta est. Caplm v.

Quoniam ad utrũq; interim modo nra disputatio refe rat? Si eũ vera sũt que a pud illos de matre enee et de patre romuli lectitant? quomõ possunt diys displicere adultera hoĩm que in scenis concredit? ferũt? Si aũt falsa sũt nec sic quidẽ possũt vana falsis adulteriis hũanis qui eam fallis delectant? suis. Hoc accredit? qm̃ si illud de marte nõ credit? ut hoc quoq; de venere nõ credat? nul lo diuini cõcubitus obtentu ma tris romuli causa defendit? Fuit ali sacerdos illa vestalis et ideo diy ma gis in romanos sacrilegũ illud fla gitiũ q̃ in troianos parcis ad ulteriũ vindicare debuerũt. Nã et ipsi romani antiqui in stupro de rectas veste sacerdotes vivas enã defodiebãt adulteras aũt feminas q̃dam aliqua dãpnatione nulla ti morte plectebãt usq; adeo grauius que putabãt adita diuina q̃ hu mana cubilia vindicabãt. Caplm vi.

Aliud adiico q̃a si pena hoĩm illis nuptiis displi cerẽt ut offensi paridis facto deserta troiã ferro igniq; ex

III

donarēt magis eos contra roma
nos moueret romuli frater occi
sus q̄ contra troyanos grecus ma
ritus illusus. magis irritaret par
ricidiū nascentis q̄ regnātis adul
teriū ciuitatis. Nec ad causā quā
nūc agim⁹ interest utrū hoc fieri
romulus iusserit aut romulus fe
cerit qd̄ multi īpudencia negant
multi pudore dubitāt multi dolo
re dissimulāt. Ne nos itaq; in ea re
diligencius requirenda p multorū
scriptoꝝ ꝓpensa testīonia demorem̄
romuli fratrē palam constat occi
sū nō ab hostibꝫ nō ab alienis sed
si aut ꝓpetrauit aut īpauit hoc ro
mulus magis ipe fuit romanorū
caput q̄ paris troyanoꝝ caput. Cur
igit̄ troyanis irā deoꝝ ꝓuocauit, il
le aliene cōiugis raptor. et eorūdem
deoꝝ tutelā romanis īuitauit iste
sui frīs extinctor. Si aūt illud scelus
a facto īperioq; romuli alienū est
qm̄ debuit vindicari utiq; tota hoc
illa ciuitas fecit qd̄ tota contēpsit
et nō iam fratrē sed patrē qd̄ est pe
ius occidit. Vterq; eni fuit conditor
ubi alter scelere ablatus nō ꝑmiss⁹
est esse regnator. Non est ut arbi
tror qd̄ dicat̄ qd̄ mali troya merue
rit ut eā dij desererēt quo posset ex
tingui. et qd̄ boni roma ut eam dij
inhabitarēt quo posset augeri nisi
q̄ victi inde fugerūt et se ad istos
quos parit̄ decipent cōtulerūt ꝯmo
vero et illic manserūt ad eos more
suo decipiendos. qui rursus easdem
terras habitarēt et hic easdem ar
tes fallacie sue magis eciam exer
cendo maioribus honoribus glori
ati sunt. Capitulum septimū.

Certe eni ciuilibꝫ iā bellis
scatentibꝫ qd̄ miserū com
miserat iliū. ut a fimbria
marianarū parciū hoīe pessimo
euerteret̄ multo ferocius atq; crude
lius q̄ olim a grecis. Nā tūc ꝛ mul
ti inde fugerūt et multi captiuati
saltē in seruitute vixerūt. Porro āt
fimbria prius edictū ꝓposuit ne cui
parcēt̄ atq; urbem totā cūctosq; ī
ea hoīes īcendio cōcremauit. Hoc
meruit iliū nō a grecis quos sua ir
ritauerat iniq̄tate. sed a romanis
quos sua calamitate ꝓpagauerat.
dijs illis cōibꝫ ad hec repellenda ni
chil iuuantibꝫ sed qd̄ verū est nich
il valentibꝫ. Nūq̄ et tūc abscessere
omēs aditis arisq; relictis dij. q̄bus
opidū illud steterat post antiquos
grecoꝝ ignes ruinasq; repatū. Si
aūt abscesserāt causā requiro. et o
pidanoꝝ quidē quāto īuenio melio
rem tanto deteriorē deoꝝ. Illi ei con
tra fimbriā portas clauserāt ut
sylle seruarēt integrā ciuitatē. hīc
eos iratus īcendit vel pocius peni
tus extinxit. Adhuc aūt meliorū
parciū ciuiliū dux sylla fuit adhuc
armis rēpublicā recupare molieba
tur. hoꝝ bonoꝝ ꝯcioꝝ nondū euē
tus malos habuit. Quid ergo me
lius ciues illius urbis facere potu
erūt. qd̄ honestius quid fidelius.
Quid romana parentela dignius
q̄ meliori cause romanoꝝ ciuitatē
seruare et cōtra parricidā romane
reipublice portas claudere. Ad hoc
eis in q̄ntū exiciū verterit. attendāt
defensores deoꝝ. Deseruerīt adulte
ros. iliūq; flāmis grecoꝝ reliq̄rint
ut ex eius cineribꝫ roma castior nas

ceret. cur et postea deseruerūt eandem ciuitatē romanis cognatam non rebellantē aduersus romam nobilem filiā sed iustioribꝫ eius ꝑtibꝫ fidem constātissimā pyssimāqꝫ seruantē. eamqꝫ delendā reliquerūt. nō grecorꝫ viris fortibꝫ sed viro spurcissimo romanorꝫ. Aut si displicebat dijs causa parciū syllanarū. cui seruātes miseri urbē portas clauserūt cur eidē sylle tāta bona ꝓmittebāt et p̄nūciabāt. An ꝛ hīc cognoscūt adulatores felicium pocius q̄ꝫ infeliciū defensores. Nō ergo iliū etiā tūc ab eis cū desereret euersū est. Nā demones ad decipiendū semꝑ vigilātissimi qd̄ potuerūt fecerūt. Euersis quippe et īcensis oībꝫ cū oppido simulachris solū minerue sub tanta ruina tēpli illius ut scribit liuius ītegrū stetisse ꝑhibetur. nō ut diceret dij patrij quorꝫ semꝑ sub nūmīe troya est ad eorꝫ laudē. sed ne diceret excessere omēs aditis arisqꝫ relictis dij ad eorꝫ defensionē. Illud eni posse ꝑmissi st. nō vnde ꝓbarent potentes sed vñ presentes cōuincerēt. Capl'm viij.

Dijs itaqꝫ iliacis post troye ipsius detrimentū. qua tādem prudencia roma custodienda cōmissa est. Dixerit q̄spiā iam eos rome habitare solitos qñ expugnāte fimbria cecidit iliū. Vnde ergo stetit minerue simulachrū. Deinde si apud romā erant qñ fimbria deleuit iliū. fortasse apud iliū erāt qñ a gallis ipa roma capta et īcensa est. sed ut sūt auditu acutissimi motuqꝫ celerrimi. ad vocem anseris cito redierūt ut saltē capitolinū collē qui remanserat tuerent. ceterū ad alia defendenda serius sūt redire cōmoniti. Capl'ix.

Hij etiā nūmā pōpiliū successorē romuli adiuuisse credūt ut toto regni sui tēpore pacē haberet. et iā portas q̄ bellis patere assolent clauderet eo merito scilicet q̄a romanis multa sacra cōstituit. Illi vero homini pro tāto ocio g̃tulaudabūdū fuit. si modo id rebꝫ salubribꝫ scisset impendere. et ꝑniciosissima curiositate neglecta deū verū vera pietate ꝑquirere. Nūc aūt nō ei dij cōtulerūt illud ociū. sed eū min⁹ fortasse decepissent. si ociū nūme repperissēt. Quāto eni min⁹ eū occupatū īuenerūt tanto magis ipi occupauerūt. Nā quid ille molitus sit et quibus artibꝫ deos tales sibi vel illi ciuitati consociare potuerit varro ꝓdit qd̄ si dño placuerit suo diligēcius disseret loco. Modo aūt q̄a de beneficijs eorꝫ q̄stio est. magnū beneficiū est pax. sed veri dei bñficiū est. plerūqꝫ etiā sicut sol sicut pluuia vite qꝫ alia subsidia sup īgratos et neq̄. Sed si hoc tā magnū bonū dij illi rome vel pōpilio cōtulerūt. cur imperio romano ꝑ ipsa tpa laudabilia id nūq̄ postea prestiterūt. An utiliora erāt sacra. cū instituerent. At qui q̄ cū instituta celebrarent. At qui tūc nondū erāt sed ut essent addebant. postea vero iam nō erāt. que ut ꝓdessent custodiebant. Qd ergo est qd̄ illi quadragīta et tres. vl' ut alij volūt xxx et ix anni vitā longa pace tr̄ansacti sūt regnāte nūma et postea sacris institutis dijsqꝫ ip

sis qui eisdē sacris fuerāt īuitati. iā
presidibꝫ atqꝫ tutoribꝫ vix post tam
multos ānos ab urbe condita usqꝫ
ad augustū pro magno miraculo
vnus cōmēoratꝰ annꝰ post p̄mū bel
lū punicū quo belli portas romaī
claudere potuerūt. Capl̄m decimū.

An respondēt qd̄ nisi assidu
is sibiqꝫ cōtinuis succedenti
bꝫ bellis romanū imp̄iū tā
longe lateqꝫ nō posset augeri. et tā
grandi gloria diffamari. Idonea
vero causa ut magnū esset imp̄iū
cur esse deberet īquietū. Nōne ī cor
poribꝫ hoīm sacius est modicā sta
turā cum sanitate habere q̄m ad
molē aliquā gyganteā p̄petuis af
flictacoībꝫ p̄uenire. nec cū p̄uene
ris requiescere. sed q̄nto grandiori
bꝫ membris tanto maioribꝫ agita
ri malis. Qd̄ aūt mali esset ac nō
pocius plurimū boni. si ea tp̄a per
durarēt. que p̄strinxit salustius u
bi ait. igitꝰ ȳcio reges. nā in terris
nomē imp̄ij id p̄mū fuit. diuersi
pars īgenuū. alij corpus exercebāt.
et iā cū vita hoīm sine cupiditate
agitabatꝰ sua cuiqꝫ satis placebant.
Au ut tā multū augeretꝰ imp̄iū de
buit fieri qd̄ virgilius detestatur di
cens. deterior donec paulatī ac deco
lor etas et belli rabies et amor suc
cessit habendi. Sed plane pro tan
tis bellis susceptis et gestis iusta de
fensio romanoꝝ est. qd̄ irruētibus
sibi īportune ȳmicis resistere coge
bat. nō auiditas adipiscende lau
dis hūane. sed necessitas tuende sa
lutis et libertatis. Ita sit plane. Nā
postq̄ res eoꝝ sicut scribit ip̄e salus
tius. legibꝫ moribꝫ agris aucta. sa

tis p̄sp̄a satisqꝫ pollens videbatur
sicuti pleraqꝫ mortaliū habentꝰ. in
uidia ex opulencia orta est. Igitur
reges p̄pl̄iqꝫ finitimi bello tēptare
paucis ex amicis auxilio esse. nam
ceteri metu p̄culsi a p̄iculis aberāt.
At romani domi milicieqꝫ ītenti fes
tinare p̄are alius aliū hortari hos
tibꝫ obuiā ire. libertatē patriā parē
tesqꝫ armis tegere. Post ubi p̄icula
virtute p̄pulerāt. socijs atqꝫ amicis
auxilia portabāt. magisqꝫ dandis
q̄ accipiendis bn̄ficijs amicicias pa
rabāt. decenter hijs artibꝫ roma cre
uit. Sed regnāte numa ut tā lōga
pax esset. utrū irruebāt īprobi bel
loqꝫ tēptabāt. an nichil eoꝝ fiebat
ut posset pax illa p̄sistere. Si enī
bellis eciā cū roma lacessebatꝰ nec
armis arma obuia ferebantꝰ. q̄bꝫ
modis agebatꝰ ut nulla pugna
sup̄ati. nullo marcio īpetu territi
sedarentꝰ ȳmici. hijs modis semp̄
ageretꝰ. et semp̄ roma clausis iam
portis pacata regnaret. Qd̄ si in
p̄tate nō fuit. nō ergo roma pacē
habuit q̄diu dij eoꝝ sed q̄diu ho
mines finitimi circūquaqꝫ volue
rūt qui eā nullo bello p̄uocauerūt
nisi forte dij tales id eciā homī vē
dere audebūt. qd̄ alius homo vo
luit siue noluit. Interest quidem
iā vicio p̄p̄o malas mētes q̄tinus
sinantꝰ isti demones vel terrere vel
excitare. Sed si semp̄ hoc possent.
nec aliud secreciore ac sup̄iore po
testate contra eoꝝ conatū sepe alitꝰ
ageretꝰ. sp̄ in p̄tate haberēt paces.
bellicasqꝫ victorias. que semp̄ fere
p̄ hūanoꝝ aīoꝝ motus accidūt q̄s
tū plerūqꝫ contra eoꝝ fieri volūta

tem. nō solū fabule multa mēdāces. et vix veri aliq̄d vel indicātes vel significātes. sed eā ipsa romana confitetur hystoria. Capīm xi.

Nec enī aliūde apollo ille cumanꝰ cū aduersus achēos regēq; aristonicū bellaret. quatriduo fleuisse nūciatus ē. Quo prodigio aruspices territi. cū id simulachrū in mare putauissent esse prouidū cumani senes iterē serūt. atq; retulerūt tale prodigiū et anthiochi et plis bello in eodē apparuisse figmēto. et qa romanis feliciꝰ prouenisset. ex senatus cōsulto eidē apollini suo dona esse missa testati sūt. Tūc velut peracore acta aruspices viderūt simulachra apollinis fletū. ideo prosperū esse romanis. qm cū anatolonia grecia esset suis q; terris vnde acutus est. id est ipsi grecie luctū et cladē apollinē significasse plorantē. Deinde mox regē aristonicū victū et captū esse nūciatū est. quē vinctū utiq; apollo nolebat et dolebat et hoc sui lapidis eiā lacrimis indicabat. Vnde nō usq; quaq; incongrue q̄dā fabulosis tū veritati similes mores demonū describūt carmīnibz poetarū. Nā camillā dyanā voluit apud virgiliū. et pallantē mortuū hercules fleuit. Hinc tortallis + numa pōpilius pace habūdans. sed quo donāte nescīs nec requires. cū cogitaret occasiōnibus quibusnā dijs tuendā romanā salutē regnūq; committeret. nec verū illū atq; omnipotentē sūmū deū curare opinaretur ista terrena atq; revoleret troyanos deos quos eneas aduexerat. neq; troyanū neq; lauinience ab ipso enea conditū regnū diu cōseruare potuisse. alios putandos existimauit. quos illis priorib; siue cum romulo iā romā tūlerāt. siue q̄q; alba euersa fuerāt tūlitur vel tā q̄ fugitiuis custodes adhiberet. vl tanq̄ īualidis adiutores. Ca'm xij.

Et hijs factis tamē roma dignata est esse cōtenta. q̄ tā multa illuc pōpilius cōstituerat. nā ipsi sūmū templum nondū habebat iouis. hex quippe tarquiniꝰ ibi capitoliū fabricauit. Eccolapi āt ab epidauro aduntad romā. ut pitalliuꝰ medicinis in urbe nobilissima artē gloriosius exerent. ret. mater eiā deoz nelao vnde a pessimunte. indigenā eū erat ut ai eius filius iā collī capitolino preferet. adhuc ipā in loco ignobili latitaret. Que nī si oīm deoz mater est. nō solū tenuta est romā quoq; tā filios suos. verū et alios pcel sit eiā tenituros. Nuper sane lapsa pepit cynocefalū qui longe ve postea venit ex egipto. utiq; eiam dea febris ex illa nata sit videnti lapius. pnepos eius. Sed undeq; nata sit. nō opinor audebūt eam dicere deā ignobilē dij pegrini deā q̄uē romanā. Sub hoc tot deoz p sidio quos numerare q̄s potest indigenas et alienigenas celites terrestres infernos marinos fontanos fluuiales. et ut varro diuinor tos atq; incertos. in oīnibz q; generibz deoz sicut in aīalibz mares et feminas. sub hoc ergo tot deoz presidio cōstituta roma. nō tam nīg nis et horendis cladibz quales ex

multis paucas cōmemorabo agitari
afflictoꝝ debuit. Numis enī multos
deos grandi tumo suo tanq̄ signo
dato ad tuitionē cōgregauerat. q̄
bz templa altaria sacrificia sacerdo
tes instituendo atq; prebendo sum
mi veri dei cultu vni per vte gesta
debent offenderet. Et felicior quidē
ei paucoꝝbz vixit. sed q̄nto maior
facta est sicut nauis nautas tāto
plures adhibendos putauit. credo
desperās paucores illos sub quibz
in cōpatione peioris vite melio vix
erat nō sufficere ad opitulandum
grauitati sue. Primo enī sub ipis
regibz excepto numa pōpilio de q̄
iam supra locutus sū. q̄ntū malī
discordiosi certaminis fuit q̄d fratrē
romulū coegit occidi. Caplm xiij.

Quomodo nec iuno que cū
ioue suo iā fouebat roma
nos verū dños gentēq; to
gatā. nec venus ipa eneidas suos
potuit adiuuare. ut bono et equo
re vxorē cōiugia merentes. clades q; tā
pexerit. moxq; cōpellerent pugna
re cū soceris. et misere femīe nondū
q̄ iuncta maritis conciliate iā parē
tū sanguīe detrahent. Ac enī vicerūt
in hac cōflictatōe romani vicinos
suos. Quātis et q̄ multis utrimq;
vulneribz ac funeribz tā ppinquoꝝ
et confiniū iste victorie cōstiterunt.
ppter vnū celarē socerū et vnū gene
rū eius pōpeiū. Jam mortua celarē
filia vxore pōpei. q̄nto et q̄ iusto do
lore instinctu lucan⁹ exclamat. bel
la p emathios plusq; ciuilia cāpos.
iusq; datū sceleri canim⁹. Vicerūt er
go romani ut strage soceroꝝ manu
bz cruentis ab eoꝝ filiabz amplexu
miserabiles extorqueret. nec ille au
derent flere pres oculos. ne offende
rent victores maritos. que adhuc
illis pugnātibz pro quibz facerent
vota nesciebāt. Talibz nuptijs po
pulū romanū nō venus sed bello
na donauit. aut tortallis allecto
illa infernalis furia iā eis fauēte
iunone plus in illos habuit licen
cie q̄ cū eius precibz contra eneam
fuerat excitata. Andromatha feli
cius captiuata est. q̄ illa cōiugia
romana nupserūt. licet seruiles
tamē post eius amplexus nullū
troyanoꝝ pyrrus occidit. romāi
aūt soceros iterficiebāt in prelijs.
quoꝝ iā filias amplexabant in
thalamis. Illa victori subdita. do
lere tū suoꝝ mortē potuit non ti
mere. ille sociate bellātibz parentū
suoꝝ mortes. p̄cedentibz viris time
bant redeūtibz dolebāt. nec timorē
habentes liberū nec dolorē. Nam
ppter interitū animi. ppinquoꝝ fra
trū parentū aut pie cruciabāt. a
crudeli letabant victores marito
rū. Huc accedebat. q̄ ut sūt alter
na bellorū aliq; parentū ferro a
miserūt vivos. aliq; utroq; ferro
et parētes et vivos. Neq; enī et ap̄
romanos parua fuerūt illa dis
mina. Siquidē ad obsidionē quo
q; patuit ciuitatis claustris q;
portis se tuebant. Quibz dolo ap
tis admissis q; hostibz intra meni
a in ipo foro scelerata et inimis a
troꝝ inter generos soceros q; pug
na cōmissa est. et raptores illi ena
sipabant. et crebro fugiētes inter
domos suas grauī fedabāt milti

nas q̄ uis et ip̄as pudendas lugen
das q̄ victorias. Hic tū romulus
de suoq̄ iā uirtute despes̄as iouem
orauit ut starent. atq̄ ille hac oc
casione nomē statoris ūenit. Ner
finis esset tanti malu. nisi rapte il
le lacerat̄s crinibz eminarēt. et p
uolute parentibz irā eoq̄ iustiss
mā nō armis victricibz sed suppli
ci pietate sedarēt. Deinde titū tacā
regē sabinoq̄ sociū regni romulus
ferre cōpulsus est germani consor
tis īpaciens. Sed q̄ et istū diu to
lerare. qui fratrē geminūq̄ non
ptulit. Unde et ipō īterfecto ut ma
iorē deus esset regnū solus obtinuit
Que sūt ista iura nuptaru. que
uritamēta bellorq̄. que federa gēn
uitatis affinitatis societatis diui
nitatis. Que postremo sub tot dis
tutoribz uita ciuitatis. Uides q̄ta
hinc dica et q̄ multa possent. nisi
que sup sūt cūcta curare. ītendo. et
cursu ad alia festinare. Ca xiiij.

Quid deinde post numā sub
alijs regibz q̄to malo nō
solū suo sed etiā romanoq̄
albani in bellū puocati sūt. Qa
uidelicet pax nume tā longa uilu
erat. Q̄m crebre strages romani al
baniq̄ exercitus fuerūt et utriusq̄
cōminuta ciuitas. Alba nāq̄ il
la quā filius enee creauit ascanius
rome mater. ppior ipa q̄ troya. a tul
lo hostilio rege puocata cōflixit cō
fligēs aūt et afflicta est et afflixit
donec multoq̄ tederet pari defectiōe
certaminū. Tūc euentū belli de ter
geminis fratribz hinc atq̄ inde pla
cuit expiri. A romanis tres oratj.
ab albanis aūt tres curiatj p̄cel

lerūt. A curiatijs tribz oratij duo.
ab uno aūt horatio tres curiatij ex
tincti sūt. Ita roma extitit victrix
ea clade etiā in certaminē extremo.
ut de sex unus reduret domū. Cui dāp
nū in utrisq̄ cui luctus. nisi enee
stirpi nisi ascanij posteris nisi pli
ueneris nisi nepotibz iouis. Nam
et hoc bellū plusq̄ ciuile fuit. q̄n
filia ciuitas cū ciuitate matre pug
nauit. Accessit aliud huic ter geni
noq̄ pugne ultime atrox atq̄ hor
rendū malū. Nam ut erāt ambo
pli prius amita uirgini q̄ppe atque
cognati. uni ciuitatoq̄ despondata
fuerat horatioq̄ soror. Hec postea p̄
sponsi spolia in uictore fratre cōspe
xit. ab edē fre q̄m fleuit omisa est. Iu
manior huiusmodi femīe p̄ uniuersi
populi romani michi fuisse uidet̄ af
fectus. Illa quē unū fide media iā
retinebat. aut forte etiā ipm fratrē
dolens qui eā occiderat cui sororem
miserat. puto qd nō culpabiliter
fleuerit. Unde eū apud uirgilium
pius eneas laudabiliter uolet. hostē
etiā sua peremptū manu. Unde mar
cellus syracusanā ciuitatē recolens
eius paulo ante culmē et gloriam
sub manus suas subito corruisse.
cōmunē cognitans condicionē flen
do miseratus est. Queso ab hūano
impetrem affectu. ut fera sponsū
suū a fre suo peremptū sine crimine
fleuerit. si uiri hostes a se uictos cu
am cū laude fleuerūt. Ergo sponso
a fre illatā morte q̄n fera illa fle
bat. tūc se contra matrē ciuitatem
tanta strage bellasse. et tanta hinc
et inde cognati cruoris effusiōe ui
isse roma gaudebat. Quid michi

obtenditur nomen laudis. nomenque
victorie. Remotis obstaculis insa
ne opinionis facinora nuda cernā
tur. nuda pensentur. nuda iudicentur.
causa dicatur albe. sicut troye adul
teriū dicebatur. Nulla talis nulla si
milis inuenitur. tantū ut desides mo
ueret tullus in arma viros. etiam
desueta triūphis agmina. Illo itaque
vicio tantū scelus ꝑpetratū est soci
alis belli atque cognati. Quod vicium
salustius magnū transeunter attigit.
Cū enim laudans breuiter antiquiora
cōmemorasset tempora. quando vita hominum
sine cupiditate agitabatur. et sua cu
iqz satis placebant. postea vero in
quit quam in asia cyrus. in grecia lace
demonij. et athenienses cepere urbes
atque naciones subigere libidine do
minandi causā belli habere maxi
mā gloriā in maximo imperio pu
tare. et cetera que ipse instituerat
dicere. Michi hucusque satis sit eius
verba posuisse. Libido ista dominandi
magnis malis agitat et conterit
genus humanū. Hac libidine roma
tunc victa albam se vicisse triūpha
bat. et sui sceleris laudem gloriā nomina
bat. Quoniam laudatur inquit scriptura n
ostra peccator in desideriis anime sue. et qui
iniqua agit benedicitur. Fallacia i
gitur tegmina et deceptorie dealba
ciones auferantur a rebus. ut sincero
inspiciantur examine. Nemo michi
dicat. magnus ille atque ille. quia
cum illo et illo pugnauit et vicit.
Pugnant gladiatores etiam vincunt
et ipsi. habet premia laudis et illa
crudelitas. Sed puto esse sacius cu
iuslibet inertie penas luere. quam illo
rum armorum querere gloriā. et tamen

si in harenā procederent pugnaturi in
ter se gladiatores. quorum alter filius
alter esset pater. tale spectaculū quis
ferret. quis nō auferret. Quomodo
ergo gloriosū alterius matris alte
rius filie ciuitatis inter se armorum
potuit esse certamen. An ideo diuer
sū fuit quod harena illa nō fuit et la
ciores campi nō duorum gladiatorum.
sed in duobus populis multorum funeribus
implebantur. Nec amphitheatro cin
gebantur illa certamina. sed vniuerso
orbe et tunc viuis et posteris quousque
ista fama porrigitur impiū specta
culū prebebatur. Vim tamen paciebā
tur studij dij sui illi presides imperij
romani et taliū certaminū tanquam
theatrici spectatores. donec oratiorum
soror propter curiatios tres peremptos
etiam ipsa tercia ex altera parte fraterno
ferro duobus fratribus adderetur. ne mi
nus haberet morciū etiam roma quam
vicerat. Deinde ad fructū victorie
alba subuersa est. ubi post iliū quod
greci euerterunt. et post lauiniū u
bi eneas regnū peregrinū atque fugi
tiuū constituerat. tercio loco habita
uerant numina illa troyana. Sed
more suo etiam inde iam fortasse migra
uerant. ideo deleta est. Discesserant vi
delicet omnes aditis arisque relictis
dij. quibus imperiū illud steterat. Dis
cesserant sane ecce iam tercio. ut eis quar
to roma prouidentissime crederetur. Dis
plicuerat enim et alba ubi amulius
expulso fratre. et roma placuerat ubi
romulus occiso fratre regnauerat. Sed
antequam alba diruerentur transfusus est
inquiunt populus eius in romam. ut ex u
traque vna ciuitas fieret. Esto ita fac
tū est. Vrbs tamen illa achanij reg

nū. et terciū domiciliū troyanorū
deorꝫ ab urbe filia mater euersa ē.
Vt aūt belli reliquie ex duobus
ꝑplis vnū miserabile facerēt coa
gulū. multus ante fusus utriusqꝫ
sanguis fuit. Quid iā singillatim
dicam sub ceteris regibꝫ tociēs ea
dem bella renouata. que victoriis
finita videbantur. et tantis stragibꝫ
iterū iterūqꝫ confecta. iterū iterūqꝫ
post fedus et pacē inter generos
et soceros et eorꝫ stirpē posterosqꝫ
repetita. Non paruū indiciū cala
mitatis huiꝰ fuit. qꝫ portas belli
nullus clausit illorꝫ. Nullus ergo
illorꝫ sub tot diis presidibꝫ in pa
ce regnauit. Capl'm xv.

Ipsorꝫ aūt regū qui exitus fu
erūt de romulo videlicet adu
lacio fabulosa qua ꝑhibetur
in celū receptus. viderīt quidā scrip
tores eorꝫ qui eū ꝓpter ferocitatem
a senatu discerptū esse dixerūt. sb
ornatūqꝫ nescio quē iuliū ꝓculū
qui eū sibi apparuisse diceret. eū ꝑ
se mandasse ꝑplo romano ut īter
numīa coleretur. eoqꝫ modo ꝑplm q
contra senatū intumescere cepat
repressū atqꝫ sedatū. Acciderat eū
et solis defectio q̄m certa racione
sui cursus effectā. īperita nesciens
multitudo meritis romuli tribue
bat. quasi vero si luctus ille solis
fuisset. nō magis ideo credi deberet
occisus. ipīnqꝫ scelus auersiōe eciā di
urni luminis indicatū. sicut reuera
factū est cū dn̄s crucifixus est cru
delitate atqꝫ īpietate iudeorꝫ. Quā
solis obscuracionē nō ex canonico
syderū cursu accidisse. satis osten
dit qd̄ tūc erat pascha iudeorꝫ. Nā

plena luna solēpnit agitur. regula
ris aūt solis defectio non nisi lune
fine cōtingit. Satis et cicero illam
inter deos romuli receptionē puta
tā magis significat esse q̄ factam.
qn̄ et laudans eū in libris de repub
lica scipionisqꝫ sermone. tantum
est inquit consecutus ut cū subito
sole obscurato nō cōparuisset deo
rū in numero collocatus putaretur.
quā opinionē nemo vnq̄ morta
liū consequi potuit sine eximia v
tutis gloria. Qd̄ aūt dicit eū subi
to non cōparuisse. ꝓfecto ibi ītelli
gitur aut violencia tēpestatis. aut
cedis facinorisqꝫ secretū. Nam et
alij scriptores eorꝫ defectiōi solis addit
eciā subitā tēpestatē que ꝓfecto aut
occasionē sceleri prebuit. aut romu
lū ipa cōsūpsit. De tullo quippe ci
ā hostilio qui tercius a romulo rex
fuit. qui et ipe fulmīe absūptus ē.
dicit in eisdem libris idem cycero ꝓpte
rea et istū nō creditū in deos receptū
tali morte. q̄a fortasse qd̄ erat in ro
mulo probatū id est ꝑsuasū. roma
ni vulgare noluerūt id est vile face
re. si hoc et alteri facile tribueret. Di
cit eū apte īiectiuis. illū qui hanc
urbem condidit romulū ad deos ī
mortales beniuolencia famaqꝫ sus
tulimꝰ. ut nō vere factū. sed ꝓpter me
rita virtutis eius beniuole iactatū
diffamatūqꝫ monstraret. In hortē
si vero dyalogo. cū de solis canoni
cis defectiōibꝫ loqueretur. ut easdem ī
quit tenebras efficiat. quas effecit
in īteritu romuli qui obscuracioē
solis est factus. Certe hic nūme ti
muit hoīs interitū dicere. q̄a dispu
tator magis q̄ laudator fuit. Ceteri

aūt reges ꝓpli romani excepto nu
ma pompilio et anco marcio q̄ mor
bo īterierūt. q̄ horrendos exitus ha
buerūt. Tullus ut dixi hostilius vic
tor et euersor albe. cū tota domo sua
fulmine cōcrematus est. Priscus tar
quinius ꝑ sui decessoris filios īterēp
tus est. Seruius tullus generi sui tar
quinij suꝑbi qui ei successit ī regnū
nefario scelere occisus est. Nec disces
sere aditis arisq; relictis dij. tanto
in optimū illius ꝓpli regem parri
cidio ꝓpetrato. quos dicūt ut hoc
misere troye facerēt. eamq; grecis
diruendā exurendāq; relinquere ad
ulterio paridis fuisse cōmotos. sed
insuꝑ interfecto a se socero tarqui
nius ipe successit. Hūc illi dij nefa
riū parricidā soceri īterfectiōe reg
nantē. insuꝑ multis bellis victori
isq; gloriantē. et de manubijs ca
pitoliū fabricantē. nō abscedentes
sed presentes manētesq; viderūt. et
regē suū iouē in illo altissimo tem
plo hoc est in ope parricide sibi pre
sidere atq; regnare ꝓpessi sūt. Neq; ei
adhuc īnocens capitoliū instruxit.
et postea malis meritis urbe pulsꝰ
est. sed ad ipm̄ regnū in quo capito
liū fabricaret īmanissimi sceleris
ꝓpetratiōe ꝑuenit. Qd̄ vero eū reg
no romani postea depulerūt ac se
cluserūt menibꝫ ciuitatis. nō īpius
de lucretie stupro. sed filij pcm̄ fuit
illo nō solū nesciente. sed etiā absē
te cōmissū. Ardeam ciuitatē tūc op
pugnabat ꝓ ꝓplo romano bellū
gerebat. Nescimꝰ quid faceret si ad
eius noticiā flagiciū filij deferret
et tamē inexplorato iudicio eius ⁊
inexpto. ei ꝓplus ademit īperiū. et

recepto exercitu a quo deseri iussus
est. clausis deinde portis nō sinit
intrare redeuntē. At ille post bel
la grauissima quibꝫ eosdē roma
nos cōcitatis finitimis attriuit. pos
tea q̄ ab eis desertus quoꝝ fidebat
auxilio regnū recipe non eualuit.
in opido tusculo rome vicino q̄tuor
decī ut fert annos priuatā vitā qui
etus habuit. et cū uxore cōsenuit.
optabiliori fortassis exitu q̄ socer
eius generi sui facinore nec ignorā
te filia sicut ꝑhibet extinctus. Nec
tamē istū tarquiniū romani crudelē
aut sceleratū sed suꝑbū appellauerūt.
fortasse regios eius fastus alia suꝑ
bia nō ferentes. Nam scelus occisi
ab eo soceri optimi regis sui usq; a
deo contēpserūt. ut eū regē suū fa
cerent. Ubi miror si nō scelere gra
uiore mercedē tantā tanto scelei red
diderūt. nec discessere aditis arisq;
relictis dij. nisi forte quispiā sic de
fendat istos deos ut dicat eos ideo
mansisse rome quo possēt roma
nos magis punire suppliciis q̄ be
neficijs adiuuare. seducētes eos va
nis victorijs et bellis grauissimis cō
terentes. Hec fuit romanoꝝ vita sb̄
regibꝫ laudabili tēpore illius reipb̄
lice usq; ad expulsionē tarquinij su
perbi. ꝑ ducētos ferme q̄dragīta et
tres ānos. cū ille omēs victorie tam
multo sanguīe et tātis empte cala
mitatibꝫ vix illud īperiū intra vigī
ti ab urbe miliaria dilatauerīt q̄n
tū spaciū absit ut saltē alicuiꝰ getu
le ciuitatis nūc territorio cōparetur.

Hic tēpori adiciamꝰ etiā illud tempus quo usq; dicit salustius equo ⁊

Capl̄m xvi.

modesto iure agitatū dū metus et
tarquinio et bellū graue cū etruria
positū est. Q̄ndiu enī etrusci tarq̄
nio redire in regnū conāti opitula
ti sūt. graui bello roma cōcussa est.
ideo dum equo et modesto iure ges
tam rēpublicā metu premēte non
iustitia pluadente. In quo breuissīo
tempore q̄ funestus ille ānus fuit.
quo primi consules creati sūt expul
sa regia potestate. Annū quippe su
um nō impleuerūt. Nam iunius
brutus exhonoratū ereat urbe col
legā lucū tarquiniū collatinū. de
inde mox ipe in bello cecidit mutuis
cū hoste vulneribz. omnis a seipso
primitus filiis suis. et uxoris sue
fratribz. q̄ eos pro restituendo tar
quinio cōiurasse cognouerat. Q̄d
factū virgilius posteaq̄ laudabiliter
cōmēorauit. cōtinuo dementer ex
horruit. Cū enī dixisset. natos q̄ pa
ter noua bella mouētes. ad penam
pulchra p libertate vocauit. mox
deinde exclamauit et ait. Infelix
utrūq̄ ferant ea facta minores. Q̄
modolibet inquit ea facta posteri
ferant id est preferāt et extollant.
qui filios occidit infelix est. Et tā
q̄m ad consolandū infelicē subiūxe
rit. vincat amor prie laudūq̄ imen
sa cupido. Nōne in hoc bruto qui
filios occidit. et a se pulso hostili
bo tarq̄nij mutuo pulsus supui
uere nō potuit. eiq̄ potius ipe tar
quinij supuixit. collatini collegę
videt innocentia vindicata. Qui bo
nus ciuis ab hoc ~~hoc~~ tarquinio pul
so pulsus est. q̄ ipe tarquinius tyrā
nus. Nam et idem brutus consan
guineus tarquinij fuisse phibetur.
sed collatinū videlicet sibitudo nois
pressit. q̄a eā tarquinij vocabat.
Mutare ergo nomē nō patriā cogę
bat. postremo in eius noie hoc vo
cabulū minus esset. si lucius collati
nus tantūmodo vocaret. Sed ideo
non amisit. q̄d sine ullo detrimento
posset amittere. ut et honore primus
consul et ciuitate bonus ciuis esse
uideret. Cuā ne ista est. q̄a unius
bruti detestanda iniq̄tas et nichilo
utilis reipublicę. Cuā ne ad hanc
pretrandam uiat amor prie laudiq̄
q̄ timenda cupido. Iam expulso tyr
q̄ tarq̄nio tyrāno consul cū bruto
creatus est. maritus lucretie lucius
tarquinius collatinus. Q̄m iuste po
pulus mores in ciue nō nomē atte
dit. q̄ impie brutus collegā prime
ac noue illius potestatis quē pos
set si hoc offendebat. noie tantū p
uare. et prīa priuauit et honore.
Hec mala facta sūt. hec aduersa ac
ciderūt. q̄ in illa republica equo
et modesto iure agitatū est. Iure
ciuis quoq̄ qui in locū bruti fuit
subrogatus. morbo anteqū idem ā
nus terminaret. abruptus est. Ita
publius valerius qui successerat
collatino et marcus horatius qui p
defuncto lucretio suffectus fuerat. ā
nū illū funereū atq̄ tartareū quo
consules q̄nq̄ habuit cōpleuerūtq̄
āno cōsulatus iplius nouū honos
rē ac prīatem auspicata est roma
na respublica. Nunc iā diminuto
paululū metu. nō q̄a bella conse
uerāt. sed q̄a nō tam graui pondere
urgebāt. tuto saluere tēpore quo
equo ac modesto iure agitatū est.
secuta sūt que idem salubrius iura

pontifex maxime ludos tolle si po
tes. precipe ꝓplis ne tales honores
diis īmortalibꝫ deferāt. ubi crimīa
deorꝫ libeat mirari. et que fieri pos
sūt placeat imitari. Si aūt tibi res
ponderit ꝓplus. vos nobis īportas
tis ista pontifices. deos ipsos roga.
quibꝫ instigantibꝫ ista iussistis. ne
talia sibi iubeāt exhiberi. que si ma
la sūt. et ꝓpterea nullo modo de deo
rū maiestate credenda. maior est in
iuria deorꝫ. de quibꝫ īpune finguntur.
Sed te non audiūt. demones sunt.
praua docent. turpibꝫ gaudent nō
solū non deputāt ĩiuriam si de illis
ista fingantur. sed eam pocius ĩiuriā
ferre non possunt. si ꝑ eorꝫ solēpnia
non agantur. Iam vero si aduersus e
os iouē interpelles. maxime ob eam
causam. q̄a eius plura crimīa ludis
scenicis actitantur. nōne etiā si deum
iouem nūcupatis. a quo regitur totꝰ
atqꝫ āministratur mūdus hic eo illi
fit a vobis maxima ĩiuria. ꝙ eum
cū istis colendū putatis. eorꝫqꝫ regē
esse perhibetis. Capl'm xxviij.

Nullo modo igitur tales dij q̄
talibꝫ placantur vel pocius
accusantur honoribꝫ. ut ma
ius sit crimē qd̄ eis falsis oblectantur.
q̄ si de illis vera dicerentur. romanū
imperiū augere et conseruare potu
issent. Hoc eū si possent grecis po
cius donū tam grande conferrent.
qui eos in huiusmodi rebꝫ diuinis
hoc est ludis scenicis honorabiliꝰ
digniusqꝫ coluerūt. qn̄ et a morsibꝫ
poetarū quibꝫ deos dilacerari vide
bant se nō subtraxerūt. dando eis
licenciā male tractandi homīes
quos liberet. et ipsos scenicos non
turpes iudicauerūt. sed dignos eti
am preclaris honoribꝫ habuerūt.
Sicut aūt potuerūt aureā pecuni
am habere romani. q̄uis deū au
rinū non colerent. sic et argenteā
habere potuerūt et eream. si nec
argentinū nec eius patrē colerent
escolariū. et sic omīa q̄ retexere piget
Sic ergo et regnū īuito quidē deo ve
ro nullo modo habere possent. diis
vero istis falsis et multis ignoratis
siue contēptis. atqꝫ illo vno cogni
to et fide sincera ac moribꝫ culto. et
melius hic regnū haberēt q̄ntūcū
qꝫ haberent. et post hec acciperent
sempiternū siue hic haberēt siue
non haberent. Capl'm xxix.

Nam illud quale est quod
pulcherrimū auspiciū fu
isse dixerūt. qd̄ paulo an
te cōmēoraui. martē et terminū ꝛ
iuuentatē. nec ioui regi deorꝫ loco
cedere voluisse? Sic eū inquiūt sig
nificatū est marciam gentē id est
romanā nemī locū quē teneret da
turā. romanos quoqꝫ terminos ꝓp
ter deū terminū neminē cōmoturū.
iuuentutē etiā romanā ꝓpter deam
iuuentatē nemī esse cessurā. Vide
ant ergo quomō habeāt istū regē
deorꝫ suorꝫ et datorē regni sui. ut eū
auspicia ista pro aduersario pone
rent. cui non cedere pulchrū esset. q̄
q̄ si vera sūt nō habent oīno q̄d ti
meant. Non eū confessuri sunt qd̄
dij cesserint xp̄o. qui ioui cedere no
luerūt. Saluis quippe imperij fini
bus xp̄o cedere potuerūt. et de sedibꝫ
locorꝫ et maxime de corde credenciū.
Sed anteq̄ xp̄c venisset in carne.
anteq̄ denique ista scriberētur que de li

bris eorum proferimus. sed tamen poste
a quam factum est. sub rege tarquinio
illud auspicium aliquociens roma
nus exercitus fusus est. hoc est ver
sus in fugam. falsumque ostendit
auspicium quo iuuentas illa non ces
serat ioui. et gens marcia superan
tibus atque irrumpentibus gallis in ipsa
urbe contrita est. et termini impe
rij deficientibus multis ad hanibalem
ciuitatibus in angustum fuerant co
artati. Ita euacuata est pulchritu
do auspiciorum. remansit contra io
uem contumacia non deorum sed demo
niorum. Aliud est enim non cessisse ali
ud unde cesseras redisse. quamquam et pos
tea in orientalibus partibus adriani vo
luntate mutati sunt termini imperij
romani. Ille namque tres prouincias no
biles armeniam mesopotamiam
assyriam persarum concessit imperio.
ut deus ille terminus qui romanos
terminos secundum istos tuebatur et per
illud pulcherrimum auspicium loco
non cesserat ioui. plus adrianum
regem hominum quam regem deorum timuis
se videatur. Receptis quoque alio tem
pore prouincijs memoratis. nostra pe
ne memoria retrorsus terminus ces
sit. quando iulianus deorum illorum oraculis
deditus immoderato ausu naues ius
sit incendi. quibus alimonia porta
batur. qua exercitus destitutus mox
etiam ipso hostili vulnere extincto.
in tantam est redactus inopiam. ut in
de nullus euaderet. undique hostibus
incursantibus. milite imperatoris mor
te turbato. nisi placito pacis illic
imperij fines constituerentur. ubi ho
dieque persistunt. non quidem tanto de
trimento quantum concesserat adrianus

sed media tamen compositione defixi.
Vano igitur augurio deus terminus
non cessit ioui. qui cessit adriani
voluntati. cessit autem iuliani teme
ritati. et iouiniani necessitati. Vi
derunt hec intelligenciores grauiores
que romani. sed contra consuetudi
nem ciuitatis que demoniacis ritibus
fuerat obligata parum valebant.
quia et ipsi etiam si illa vana esse sen
ciebant. nature tamen rerum sub uniuers
veri dei regimine atque imperio constitu
te. religiosum cultum qui deo debetur
exhibendum putabant. seruientes ut
ait apostolus creature potius quam crea
tori. qui est benedictus in secula. Huius
veri dei erat auxilium necessarium a
quo mitterentur sancti viri et veraciter
pij. qui pro vera religione morerentur
ut falsa ea viuentibus tollerentur. Capitulum xxx

Cicero augur irridet au
guria. et reprehendit homi
nes corui et coruicule voci
bus vite consilia moderantes. Sed
iste achademicus qui omnia esse con
tendit incerta. indignus est qui ha
beat ullam in hijs rebus auctorita
tem. Disputat apud eum quintus lu
cilius balbus in secundo de deorum natu
ra libro. et cum ipse superstitiones ex
natura rerum velut phisicas et phi
losophicas inserat. indignatur tamen
institutioni simulachrorum et opini
onibus fabulosis ita loquens. Videtis
ne igitur ut a phisicis rebus bene atque
utiliter inuentis. ratio sit tracta ad
commenticios et fictos deos? Que res
genuit falsas opiniones erroresque
turbulentos. et superstitiones pene a
niles. Et forme enim deorum nobis et e
tates et vestitus ornatusque noti sunt.

genera preterea cōiugia cognaci
ones et omnia que traducta ad si
militudinē imbecillitatis hūane.
Nam et pturbatis aīmis inducūtur.
Accepimus enī eorū cupiditates egri
tudines iracūdias. Nec vero ut fa
bule ferūt. dij bellis preliysq; caru
erūt. nec solū ut apud homerū cū
duos exercitus cōtrarios alij dij ex
alia parte defenderēt. sed etiā ut cū
tytanijs aut cū gigantibz sua ppria
bella gesserūt. Hec et dicūtur et cre
duntur stultissime. et plena sūt va
nitatis. sūmeq; leuitatis. Ecce iterī
que confitentur. qui defendūt deos
gentiū. Deinde cū hec ad supsticio
nem ptinere dicat. ad religionē
vero que ipse scdm stoycos videtur
docere. nō enī philosophi solū in
quit. verūetiā maiores nri supsti
cionē a religiōe sepa uerūt. Nā
qui totos dies precabantur inquit
et īmolabāt. ut sibi sui liberi sup
stites essent. supsticiosi sūt appella
ti. Quis nō intelligat eū conari dū
consuetudinē ciuitatis timet. reli
gionē laudare maiorū. eamq; a sup
sticione velle seiūgere. sed quomō
id possit non īuenire? Si enī a ma
ioribz illi sūt appellati supsticiosi.
qui totos dies pcabantur et īmola
bāt. nūqd et illi qui instituerunt
qd iste reprehendit deorū simulachra
diuersa etate et veste distincta. deo
rū genera cōiugia cognaciōes? Hec
utiq; cū tanq̄ supsticiosa culpantur
implicat ista culpa maiores taliū
simulachrorū institutores atq; cul
tores. īplicat et ipm qui q̄tolibet
eloquio se in libertatē nitatur īuol
uere. necesse habebat ista venerari.

nec qd in hac disputaciōe disertus
insonat. mutare auderet in ppli cō
cione. Agamus itaq; xpiani dño deo
nro gras. nō celo et terre sicut iste
disputat. sed ei qui fecit celū et ter
ram. qui has supsticiōes quas iste
balbus velut balbuciēs vix repre
hendit. p altissimā xpi hūilitatem.
per aplorū predicacionē. p fidem mar
tirū pro veritate moriencium. et cum
veritate viuencium. nō solū in cordi
bus religiosis. verūetiā in edibus
supsticiosis libera suorū seruitute sb

Quid ipe Capl'm xxxi Iuertit.
varro quē dolemus in rebus
diuinis ludos scenicos q̄
uis nō iudicio ppio posuisse. cū ad
deos colendos multis locis velut re
ligiosus hortaretur. nōne ita confite
tur nō se illa iudicio suo sequi. que
ciuitatē romanā instituisse cōme
morat. ut si eam ciuitatē nouam
constitueret. ex nature pocius for
mula deos noīaq; eorū se fuisse de
dicaturū. nō dubitet confiteri? Sz
iam quomō in veteri pplo esset ac
ceptā ab antiquis noīm et cogno
minū historiā tenere. ut tradita ē
debere se dicit. et ad eū finē illā scri
bere ac pscrutari. ut pocius eo ma
gis colere q̄ despicere vulgus velit.
Quibz verbis homo acutissimus sa
tis indicat nō se apire omnia. q̄ non
sibi tantū contēptui essent. sed etiā
ipsi vulgo despicienda viderentur nisi
tacerentur. Ego ista conicere putari
debui. nisi euidenter alio loco ipe di
ceret de religionibz multa loquens.
multa esse vera que nō modo vul
go scire non sit utile. sed etiā tam
et si falsa sūt. aliter existimare po

pulū expediat. et ideo grecos tele
tas ac misteria taciturnitate parie
tibꝫqꝫ clausisse. Hic certe totū conci
liū ꝓdidit velut sapienciū ꝑ quos
ciuitates et ꝓpli regerentur. Hac tamē
fallacia miris modis maligni de
mones delectantur qui et deceptores
et deceptos pariter possident. a qꝫ
dñacione nō liberat nisi gr̄a dei ꝑ
ihm xp̄m dn̄m nr̄m. Dicit eni idem
auctor acutissimꝰ atqꝫ doctissimꝰ qd̄
hij soli ei videantur aīaduertisse quid
esset deus. qui crediderūt eū esse ani
mā motu ac racōe mūdū guber
nantē. ac ꝑ hoc et si nondū tene
bat qd̄ veritas habꝫ. deus eni verus
non aīa. sed aīe quoqꝫ est effector ~~at~~
et conditor. tamē si contra p̄iudicia
consuetudīs liber esse posset. vnū
deū colendū fateretur. atqꝫ suaderet
motu ac racōe mūdū gubernātē.
ut ea cū illo de hac re questio rema
neret. qd̄ eū diceret esse aīam non
pocius et aīe creatorē. Dicit eciam
antiquos romanos plus annos
centū et septuagīta deos sine simu
lachro coluisse. quod si adhuc inqt
mansisset. castius dij obseruarentur.
Cui sentencie sue testem adhibet ī
ter cetera eciā gentē iudeam. nec
dubitat eū locū ita cocludere ut di
cat qui primi simulachra deoꝝ po
pulis posuerūt. eos ciuitatibꝫ suis
et metū depressisse et errorē addi
disse. prudentꝰ existimās deos facile
posse in simulachroꝝ stoliditate cō
tempni. Qd̄ vero nō ait errorem tra
diderūt. sed addiderūt. iam utiqꝫ fu
isse eciā sine simlachris vult errorē
intelligi. Quapꝑt cū solos dicat aī
maduertisse quid esset deus qui eum
crederent aīam mūdū gubernan
tem. castiusqꝫ existimat sine simu
lachris obseruari religionē. qs nō
videat qntū ꝓpinquauerit verita
ti. Si eni aliquid contra vetusta
tem tanti posset erroris. ꝓfecto et
vnū deū a quo mūdū crederet gu
bernari. et sine simulachro colen
dū esse censeret. atqꝫ in tā ꝓximo
īuentus facile fortasse de aīe muta
bilitate cōmoneretur. ut naturā po
cius incōmutabilē que ipsam qꝫ
aīam condidisset deū esse verū se
tiret. Hec cū ita sint. quecūqꝫ tales
viri in suis lr̄is multoꝝ deoꝝ ludi
bria posuerūt. confiteri ea pocius
occulta dei volūtate cōpulsi sunt.
qꝫ suadere conati. Si qua igitur a no
bis inde testimoīa ꝓferuntur ad e
os redarguendos ꝓferūtur qui nolūt
aduertere de quāta et qꝫ maligna
demonū ꝑtate nos liberet singu
lare sacrificiū tam sancti sāguīs
fusi et donū sp̄us īpartiti. Capl'm
xxxij.

Dicit eciā de generacio
nibꝫ deoꝝ magis ad poetas
qꝫ ad phisicos fuisse ꝓplos
inclinatos. et ideo et sexū et genera
ciones deoꝝ maiores suos id est ve
teres credidisse romanos. et eoꝝ cō
stituisse cōiugia. qd̄ utiqꝫ nō aliā
ob causā factū videtur nisi qa hoīm
velut prudenciū et sapienciū nego
ciū fuit. ꝓplm in religionibꝫ fallere
et in eo ipso nō solū colere. sed imi
tari eciā demones. quibꝫ maxima
est fallendi cupiditas. Sicut enim
demones nisi eos quos fallendo de
ceperīt possidere nō possūt. sic et
hoīes p̄ncipes nō sane iusti. sed de
monū siles ea que vana esse noue

rant religionis noīe ꝑlis tanq̄m
vera suadebāt. hoc modo eos diui
sa societate velut arcius alligantes
quo similiter subditos possiderent.
Quis aūt iniurii⁹ et indoctus eua
dere simul fallaces et ꝓuapes dui
tatis et demones.

Caplm xxxiij.

Deus igit² ille felicitatis auc
tor et dator. quia solus est
verus deus. ipse dat regna
terrena et bonis et malis. neq; hoc
temere et quasi fortuitu q̄a deus ē
non fortuna. sed pro rerū ordine ac
tempor occulto nobis nouissimo
sibi. cui tamē ordini tēpor nō sub
ditus seruit. sed eū ipse tanq̄ deus
regni. moderatorq; disponit. felicita
tem vero nō dat nisi bonis. Hanc
eā possūt et nō habere et habere
sequentes. possūt et nō habere et
habere regnātes. que tamē plena
in ea vita erit ubi nemo iam serui
et illis. et ideo regna terrena et bo
nis et malis dant. ab illo ne ea⁹ qui
dem tales adhuc in puerili animi par

ꝑlim suū in egipto de paucissimis
multiplicauit. et inde liquis mira
bilibz liberauit. Nec lucinā mulie
res ille īuocauerūt. qū earū pari⁹
ut miris modis multiplicarentur.
et gens illa īcredibilit̄ excresceret. ab
egipcior ꝑsequēciū. et infantes oēs
necare volentiū ipse seruauit. Si
ne dea rumina luxerūt. sine cuni
na in cunis fuerūt. sine educa et
potina escam potūq; suppleruīt. Si
ne tot diis puerilibz educati sūt. si
ne diis cōiugalibz cōiugati. sine cl
tu priapi cōiugibz mixti. Sine iuo
cacōe neptuni mare tūscis nauibus
diuisū patuit. et sequētes eor⁹ ini
micos fluctibz in se redeuntibz ob
ruit. Nec consecrauerūt aliquā de
am manniam. qū de celo manna
suppleruīt. nec qū sitientibz aquā p
cussa petra profudit nymphas ly
phasq; coluerūt. sine insanis sa
cris martis et bellone bella gesse
rūt. et sine putona quidē non vic
cunt. nō eam tamē deam. sed dei sui
mun⁹ habuerūt. Sine segecia sege
e bubona boues. mella sine
ia. poma sine pomona. et
s omīa pro quibz tante fal
or turbe romani supplicādū
uerūt. ab vno vero deo multo
s acceperūt. et si nō in eum
lent ipia curiositate. tanq̄m
as artibz seducti ad alienos
t ad ydola defluendo. et postre
m occidendo. in eodem regno
on spaciosiore tamē felicore
illent. Et nūc q̄ ꝑ omīes fere
gentes q; dilatat̄ vni⁹ ve
uidencia est. ut qd deor⁹ fal
lsequaq; simulachra. are.

luci. templa euertuntur. et sacrificia
prohibentur. de codicibus eorum probetur
quemadmodum hoc fuerit tanto an
te prophetatum. ne forte cum legeretur in
nostris. a nobis putaretur esse confic
tum. Iam quod sequitur in volumine
sequenti videndum est. et hic dandus
huius prolixitatis modus. Explicit li
ber quartus. Incipiunt capitula libri

Causam romani quinti. primum.
imperij omnimque regnorum nec
fortunam esse. nec in stellarum
positione consistere. ij.
De geminorum simili dissimili ue valitudine.
De argumento quod ex rota figuli iij.
nygidius mathematicus assumpsit
in questione geminorum. iiij.
De esau et iacob geminis multum
inter se morum et actionum qualitate dis
Quibus modis communi paribus. v.
cantur mathematici vanam scientiam pro
De geminis disparis fiteri. vi.
sexus. vij. De electione diei quo uxor
ducitur. quoue in agro aliquid plan
tatur aut seritur. viij. De hijs qui non
astrorum positione. sed connexi
sarum ex dei voluntate penden
ti nomine appellant.
De prescientia dei et libera
luntate contra ciceronis diffini
An voluntatibus hominum aliqua
dominetur necessitas.
De uniuersali prouidentia d
legibus omnia continentur.
Quibus moribus antiqui roma
ruerint. ut deus verus quamuis
colerent eorum augeret imperium.
De amore laudis qui cum sit
ob hoc virtus putatur. quod pe
vicia maiora cohibentur.
De resecando amore laudis h

quam iustorum gloria omnis in deo sit xv.
De mercede temporali quam deus red
didit bonis moribus romanorum. xvi
De mercede sanctorum ciuium ciuitatis eter
ne quibus utilia sunt romanorum exempla virtutum.
Quo fructu romani bella ges xvij.
serint. et quantum hijs quos vicere contulerint.
Quam alieni a iactantia esse de xviij.
beant xpiani. si aliquid fecerint pro di
lectione proprie eterne. cum tanta romani ges
serint pro humana gloria et ciuitate terrena.
Quo inter se differant cupiditas xix.
glorie et cupiditas dominationis. xx.
Tam turpiter seruire virtutes huma
ne glorie quam corporis voluptati. xxi.
Romanum regnum a deo vero esse dispo
situm a quo est omnis potestas et cuius prouidentia
dencia regunt uniuersa. xxij.
Tempora exitusque bellorum ex dei pen
dere iudicio. xxiij. De bello in quo
radagaisus rex gothorum demonum cul
tor uno die cum ingentibus copijs suis
Que sit xpianorum in xxiiij victus est.
patorum et quam vera felicitas. xxv.
De prosperitatibus quas constantino

qua causa deus qui potest et illa bo
na dare que possunt habere etiam non
boni. ac per hoc etiam non felices. roma
num imperium tam magnum tamque
diuturnum esse voluerit. Quia enim
hoc deorum falsorum illa quam colebant
multitudo non fecit. et multa iam dixi
mus. et ubi visum fuerit oportunum
esse dicemus. Causa ergo magnitudi
nis imperij romani nec fortuita est.
nec fatalis secundum eorum sententiam siue
opinionem. qui ea dicunt esse fortuita.
que vel nullas causas habent. vel
non ex aliquo racionabili ordine
venientes. et ea fatalia que preter
dei et hominum voluntatem cuiusdam ordi
nis necessitate contingunt. Prorsus di
uina prouidencia regna constituuntur
humana. que si propterea quisquam fato tri
buit. quia ipsam dei voluntatem vel
potestatem fati nomine appellat senten
ciam teneat linguam corrigat. Cur
enim non hoc primum dicat quod postea
dicturus est. cum ab illo quisquam que
sierit. quid dixerit fatum. Nam id ho
mines quando audiunt usitata loquen
di consuetudine non intelligunt. nisi
vim posicionis syderum. qualis est quando
quis nascitur siue concipitur. quod aliqui
alienant a dei voluntate. aliqui ex
illa etiam hoc pendere confirmant. Sed
illi qui sine dei voluntate decernere o
pinantur sydera. quid agamus. vel quid
bonorum habeamus. malorum ue pacia
mur. ab auribus omnium repellendi sunt.
non solum eorum qui veram religionem tenent.
sed qui deorum qualiumcumque licet falsorum
volunt esse cultores. Hec enim opinio
quid agit aliud. nisi ut nullus co
latur omnino aut rogetur deus. Contra
quos modo nobis disputacio non

est instituta. sed contra hos qui pro
defensione eorum quos deos putant xpi
ane religioni aduersantur. Illi vero
qui posicionem stellarum quodammodo
decernencium qualis quisque sit. et
quid ei proueniat boni. quid ve ma
li accidat ex dei voluntate suspendunt.
si easdem stellas putant habere h
hanc potestatem traditam sibi a summa
illius potestate. ut volentes ista decer
nant. magnam celo faciunt iniuriam.
in cuius velut clarissimo senatu ac
splendidissima curia opinantur sce
lera facienda decerni. qualia si aliqua
terrena ciuitas decreuisset genere
humano decernente fuerat euertenda
Quale deinde iudicium de hominum fac
tis deo relinquitur quibus celestis ne
cessitas adhibetur. cum dominus ille sit et
hominum et syderum. Aut si non dicunt
stellas accepta quidem potestate a summo
deo arbitrio suo ista decernere. sed in
talibus necessitatibus ingerendis illius
omnino iussa complere. itane de ipso
deo senciendum est. quod indignissimum
visum est voluntate sentire. Quod si di
cuntur stelle significare pocius ista
quam facere. ut quasi locucio quedam
sit illa posicio predicens futura non
agens. non enim mediocriter doctorum
hominum fuit ista sentencia. non quidem
ita solent loqui mathematici. ut ver
bi gratia dicant mars ita positus ho
micidam significat sed homicidam facit.
Verumptamen ut concedamus non eos ut de
bent loqui. et a philosophis acci
pere oportere sermonis regulam ad
ea prenuncianda que in syderum posi
cione reperire se putant. quid fit quod
nichil unquam dicere potuerunt. cur in
vita geminorum. in actibus. in euentis.

in ꝓfessionibꝫ artibꝫ honoribꝫ cete
risqꝫ rebꝫ ad hūanā vitā ꝑtinētibꝫ.
atqꝫ in ipa morte sit plerūqꝫ tāta
diuersitas. ut similiores eis sint qn̄
tū ad hec attinet multi extranei
q̄ ipsi inter se gemini. ꝑexiguo tē
poris īteruallo in nascendo separa
ti. in cōceptu aūt ꝑ vnū concubitū
vno etiā momēto seminati. Capl'm
Cicero dicit ypocratē scd'm.
nobilissimū medicū scrip
tū reliquisse. quosdā fratres
cū simul egrotare cepissent et eorū
morbꝫ eodē tempore īgrauescēt eodē
leuaretur. geminos suspicatū. quos
possidonius stoycus multū astrolo
gie deditus. eadē constitucōe astro
rū natos eadēqꝫ cōceptos solebat
asserere. Ita qd̄ medicus ꝑtinere cre
debat ad simillimā temperiē vali
tudinis. hoc philosophus astrolo
gus ad vim cōstitucionēqꝫ syderū
que fuerat quo tempore cōcepti
natiqꝫ sūt. In hac causa multo est
acceptabilior et de ꝓximo credibili
or cōiectura medicinalis. qm̄ parē
tes ut erant corpe affecti dū concū
berēt. ita primordia cōceptoꝝ affici
potuerūt. ut consecutis ex mater
no corpe prioribꝫ īcremētis. paris
valitudīs nascerentur. deinde ī vna
domo eisdē alimētis nutriti. ubi a
erē et loci posicionē et vim aqua
rū plurimū valere ad corpus vel
bene vel male accipiendū medici
na testatur. eisdē etiā exercitacōibꝫ
assuefacti. tam similia corpa gere
rent. ut etiā ad egrotandū vno tē
pore eisdēqꝫ causis similiter moue
rentur. Constitucionē vero celi ac sy
derū que fuit qn̄ cōcepti siue nati sūt

velle trahere ad istā egrotandi pa
rilitatē. cū tam multa diuersissimi
generis diuersissimoꝝ affectuū et
euentuū. eodē tēpore in vni⁹ regio
nis terra. eidē celo subdita potuerīt
concipi et nasci. nescio cui⁹ sit inso
lencie. Nos aūt nouim⁹ geminos ha
non solū actus et ꝑegrinacōes ha
bere diuersas. verūetiā dispares e
gritudīes ꝓpeti. De qua re facillimā
qn̄tū michi videtur racionē reddere y
pocrates. diuersis alimētis et exer
citacōibꝫ que nō de corpis tēperaci
one. sed de animi volūtate veniūt.
dissiles eis accidere potuisse valitu
dines. Porro aūt possidonius. vel
quilibꝫ fataliū syderū assertor mi
rū si potest hic īuenire qd̄ dicat si
nolit īperitoꝝ mentibꝫ in eis quas
nesciūt rebꝫ illudere. Qd̄ eiū conan
tur efficere de īteruallo exigui tēpo
ris qd̄ inter se gemini dū nascerentur
habuerūt. ꝓpter celi particulā ubi
ponitur hore notacio. quā horosco
pū vocant. aut nō tantū valet
quanta īuenitur in geminoꝝ volū
tatibꝫ actibꝫ moribꝫ casibꝫqꝫ diuer
sitas. aut plus etiā valet q̄ est ge
minoꝝ vel hūilitas generis. eadē
vel nobilitas. cui⁹ maximā diuer
sitatē non nisi in hora qua quisqꝫ
nascitur ponūt. ac ꝑ hoc si tam cele
riter alter post alterū nascitur. ut ea
dem pars horoscopi maneat. pari
a cūcta quero que in nullis gemi
nis possūt īueniri. si aūt sequētis
tarditas horoscopū mutat parē
tes diuersos quero quos gemini
habere nō possūt. Ca'm iij.
Frustra itaqꝫ affertur nobile
illud cōmentū de figuli ro

ta qđ respondisse nigidiū hac ql̃ta one turbatū unde et figulus appellatus est. Dū eū rotā figuli ut q̃ta potuit īconsillet. currente illa bis nūo de atramento tanq̄ uno eq̄ loco ſūma celeritate pausit. Deinde ūuē ta ſūt ſigna que fixerat. delistente motu nō paruo īteruallo in rote illus extremitate distantia. Sic in quit in tanta rapacitate celi eaā ſi alter post alterū tanta celeritate nascat. quāta rotā bis ipse pausi in celi spacio pluriūū est. Hinc ſit inquit quecūq̄ dissimilia phibēt in utrisq̄ calibz geminoz. Hoc figmentū fragilius est q̄ vasa que illa rotatione fingunt. Nam si tam multū in celo interest qđ cōstellacionibz cōprehendi nō potest ut alter ei geminoz hereditas obueniat. alteri non obueniat. aut audent ceteri qui gemini non ſūt aū inspexerint eoz constellacōes talia. pnūciare que ad illud secretū ptinent. qđ nemo potest cōprehendere. nec mentis annotare nascentiū. Si aūt ea. interea talia dicūt in aliox genitus. qa hec ad pductiora spacia temporā ptinēt. momēta vero illa parui minutarū que inter se gemini possūt habere nascentes. rebz minimis tribuūt. de quibz mathematici non solent consuli. quis eū consulat. qū deambulet. qū ſedeat. qū prandeat. nūq̄d ista dicim̄ qū minoribz operibz calibz q̄ geminoz plūma plurūq̄ diuisa mōstram̄.

Data ſūt duo gemini Ca" uij.

Antiqua patrū memoria. ut de ſingulis loquar. sic alter post alterū. ut posterior plantam prioris teneret. Tanta in eoz vita fuerūt mōrbz q̄ diuersa. tanta in actibz disparilitas. tanta in parentū amore dissilitudo. ut eaā ī unico eos inter se faceret ipa distancia. Nūq̄d hoc dicat̄ quia uno ambulāte alter sedebat. et alio dormiēte alt̄ vigilabat. et alio loquēte tacebat alius. que ptinent ad illas minutias que non possūt ab eis cōprehēdi qui constitutionē ſyderū qua q̄ta q̄ nascat̄ carebūt. unde mathematica consulant̄. Unus duxit mercenariā seruitutē. alius nō seruiuit. Unus a matre diligebat̄. alius nō diligebat̄. Unus honorē qui magnus apud eos habebat̄ amisit. alter indeptus est. Quid de uxorbz q̄d de filijs. quid de rebz. q̄nta diuīsitas.

Sergo her ad illas Capl̄ v. ptinent minutias tēporū que inter se habēt gemini et cōstellacōibz nō assarbunt̄ q̄re alioz constellacōibz inspectis ista dicunt̄. Si aūt ideo dicunt̄ q̄a nō ad minuta incōprehensibilia. sed ad tempoz ſpacia ptinēt. que observari notariq̄ possūt. quid hic agit rota illa figuli. nisi ut hoīes luteū coz habentes in gyrū mittant̄. ne mathematicoz vaniloqa cōuincant̄. Quid idem ipi quoz morbū q̄ eodē tempe grauior leuiorq̄ apparebat. amboz medicinalit̄ ipse ocus ypocrates geminos ſuspicatus est. Nōne satis istos red arguunt. qui volūt ſyderibz dare qđ de corpoz simili tempacōe veniebat. Cur eū similit̄ eodēq̄ tēpore non alter prior alter posterior egrotabant sicut nati fuerāt. Quia utriq̄

simul nasci ambo nō poterant.
Aut si nichil momēti attulit ut
diuersis tēporibz egrotarēt qd̄ diu
sis tēporibz nati sūt. quare tēpus
in nascendo diuersū ad aliarū re
rū diuersitates valere cōtendunt?
Cur potuerūt diuersis tēporibz pe
regrinari. diuersis tēporibz ducere
uxores. diuersis tēporibz filios ꝓcre
are. et multa alia ꝓpterea q̄ diuersis
temporibz nati sūt. et nō potuerūt
eadem causa diuersis etiā temporibz
egrotare? Si enī dispar nascendi
mora mutauit horoscopū et dispa
rilitatē intulit ceteris rebz. cur illud
in egritudinibz mansit qd̄ habebat
in temporis equalitate cōceptus?
Aut si fata valitudīs in cōceptu sūt.
aliarū vero rerū in ortu esse dicūtur.
non deberēt inspectis nataliū con
stellacōibz de valitudīe aliquid di
cere. qn̄ eis inspicienda cōcepciona
lis hora non datur. Si aūt ideo prenū
ciant egritudīes nō inspecto cōcep
cōis horoscopio q̄a indicāt eas mo
menta nascenciū. quomō dicerent
cuilibz eorz geminorz ex natiuitatis
hora qn̄ egrotaturus esset. cū et al
ter qui non habebat eadē horam
natiuitatis necesse haberet pariter
egrotare? Deinde quero. Si tanta
distancia est temporis in natiuita
te geminorz. ut ꝑ hanc oporteat eis
constellacōes fieri diuersas ꝓpter
diuersū horoscopū. et ob hoc diuer
sos omēs cardines. ubi tanta vis
ponitur ut hinc etiā diuersa sint fa
ta? Unde hoc accidere potuit. cū eorz
conceptus diuersū tempus habere
non possit? Aut si duorz vno mo
mēto tēporis cōceptorz potuerunt
esse ad nascendū fata disparia. cur
non et duorz vno momēto tēporis
natorz possint esse ad viuendū atq̄
moriendū fata disparia? Nam si v
nū momentū quo ambo cōcepti sūt
non īpediuit ut alter prior alter pos
terior nasceretur. cur vno momento
si duo nascantur impedit aliquid.
ut alter prior alter posterior mori
atur? Si cōcepcio momēti vnius diu
sos casus in utero geminos habē
ꝑmittit. cur natiuitas momēti v
nius non etiā quoslibz duos in t
ra diuersos casus habere ꝑmittat ac
sic omīa huius artis vel pocius vāi
tatis cōmenta tollantur? Quid est
hoc. cur vno tēpore. momēto vno
sub vna eadēq̄ celi posicōe cōcepti
diuersa habent fata. que illos per
ducāt ad diuersarū horarū natiui
tatem. et vno momēto tempis. sub
vna eadēq̄ celi posicōe de duabus
matribz duo ꝑiter nati diuersa fata
habere nō possint. que illos ꝑdu
cant ad diuersarū viuendi vel mo
riendi necessitatē? An cōcepti non
dū habent fata. que nisi nascantur
habere nō poterūt? Qd̄ ergo est qd̄
dicūt si hora cōcepcionalis īueni
tur. multa ab istis dici posse diui
nius? Unde etiā illud a nō nullis
predicatur. qd̄ quidā sapiens horā
elegit. qua cū uxore concūberet. un
de filiū mirabilē gigneret. Unde
postremo et hoc est. qd̄ de illis ꝑiter
egrotantibz geminis possidonius
magnus astrologus idemq̄ philo
sophus respondebat ideo fieri qd̄ e
odem tēpore fuissēt nati eodēq̄ con
cepti. Nam utiq̄ ꝓpter hoc addebat
cōcepcionē ne diceretur ei nō ad liqui

dū eodē tempore potuisse nasci q̄s
constabat oīno eodē tēpore fuisse
conceptos. ut hoc qd̄ similit' simil'
q̄ egrotabant. nō darent de ꝓximo
pari corporis temperamēto. sed e
audē quoq̄ valitudīs parilitatem
sydereis nexibꝫ alligaret. Si igitur
in conceptu tanta vis est ad equali
tatem fatoꝝ. nō debuerūt nascendo
eadem fata mutari. Aut si ꝓpterea
mutant' fata geminoꝝ. q̄a diuersis
temporibꝫ nascunt'. cur nō potius
intelligam⁹ iam fuisse mutata. ut
diuersis tēporibꝫ nascerent'? Ita ne
nō mutat fata nr̄itatis volūtas viuē
ciū cū mutet fata cōceptiōis ordo
nascenciū? Quāq̄ et in ipsis gemi
noꝝ cōceptibꝫ. ubi certe amboꝝ ea
dem momēta sunt tēpoꝝ. vnde fit
ut sub eadē constellacioē fatali alt'
concipiat' masculus altera femina?

Nouim⁹ geminos Capl' vi.
diuersi sexus. ambo adhuc
viuūt. ambo etate adhuc
vigent. quoꝝ cū sint inter se sil'es
corpoꝝ spēs quātū in diuerso sexu
potest. instituto tamē et ꝓposito vi
te ita sūt dispares. ut preter actus
quos necesse est a virilibꝫ distare fe
mineos. qd̄ ille in officio comitis
militat. et a sua domo pene semper
peregrinat'. illa de solo patrio et de
rure ꝓprio nō recedit. insup qd̄ est
incredibilius si astralia fata credan
tur. nō aūt mirū si volūtates hoīm
et dei munera cogitent'. ille cōiuga
tus. illa virgo sacra est. ille nume
rosam ꝓlem genuit. illa nec nup
sit. At eū pl'imū vis horoscopi va
let. hoc q̄m nichil sit iam satis dis
serui. Sed qualecūq̄ sit. in ortu valē

dicūt. Nūquid et in cōceptu ubi et
vnū concubitū esse manifestū est.
et tanta nature vis est. ut cū conce
perit femīa. deinde alterū concipere
omīno non possit? Vnde necesse est
eadē esse in geminis momēta cōcep
tus. An forte quia diuerso horosco
po nati sunt. aut ille in masculū
dū nascerent'. aut illa in feminā
cōmutata est? Cū igit' non usq̄q̄
q̄ absurde dici posset ad solas cor
poꝝ differencias afflatus quosdā
valere sydereos. sicut in solaribus
accessibꝫ et decessibꝫ videm⁹ etiā ipi⁹
anni tempora variari. et lunaribꝫ
incremētis atq̄ decremētis augeri
et minui quedā genera rerū sicut
echinos et conchas et mirabiles es
tus occeani. nō aūt et animi volū
tates posiciōibꝫ syderū subdi. nūc
isti cū etiā nr̄os actus inde religare
conant'. āmonēt ut queram⁹ vnde
ne ipsis quidē corporibꝫ eis possit
racio ista constare. Quid enī tam
ad corpus ꝑtinens. q̄ corpis sexus?
Et tamē sub eadē posiciōe syderū di
uersi sexus gemini concipi potue
runt. Vnde quid insipiencius dici
aut credi potest. q̄ syderū posicio
nem que ad horā concepciōis eadē
ambobꝫ fuit. facere non potuisse.
ut cū quo habebat eandē constella
cionē sexū diuersū a fratre non ha
beret. et posicionē syderū que fuit
ad horā nascenciū facere potuisse
ut ab eo tam multū virginali sāc
titate distaret? Capl'm septimum.

Iam illud quis ferat qd̄ in eli
gendis diebꝫ noua quedā sui'
actibꝫ fata moliūt'? Non erat
videlicet ille ita natus ut haberet

ãmirabilẽ filiũ. sed ita potius ut
contẽptibilẽ gigneret. et ideo vir
doctus elegit horã qua misereretur
uxori. Fecit ergo fatũ qđ nõ habebit
et ex ipsius fato cepit esse fatale qđ
in eius natiuitate non fuerat. O
stultitiã singularẽ. Eligit dies ut
ducat uxor. credo ꝓpterea q͛a potest
in diem nõ bonũ nubi eligat ire aur
ri. et infeliciter duca. Vbi est ergo qđ
nascenti iam sydera decreuerũt? An
potest homo qđ ei iam constitutũ
est diei electiõe mutare. et qđ ipse
in eligendo die constituerit nõ po
terit ab alia pte mutari? Deinde
si soli hoies nõ aũt omnia que sub
celo fiũt constellationibz subiacent
cur aliter eligũt dies accõmodatos
ponendis vitibz. vel arboribz. vel
segetibz. alios dies pecoribz vel do
mandis vel admittendis maribus
quibz equarũ vel boum fetent ar
menta. Et cetera huiꝰmodi. Si aũt
ꝓterea valent ad has res dies electi.
quia terrenis omnibz corpibz siue ãi
mantibz secũm diuersitates tẽporaliũ
mometoz sydeũ posuo dñat. con
siderent qđ innumerabilia sub uno tẽpo
ris puncto vel nascant vel oriant
vel inchoent. et tam diuersos exitus
habeãt. ut istas obseruationes cui
uis puero ridendas esse p̃suadeant.
Quis enim est tam exors. ut audeat
dicere omnes arbores. omnes herbas.
omnes bestias serpentes aues pisces
vermiculos. mometa nascendi sin
gillatim habere diuersa? Solent tamẽ
hoies ad tẽptandã pritam mathe
maticoz afferre ad eas constellatio
nes mutoz aialiũ quoz ortus ꝓpter
hanc explorationẽ domi siue diligẽ
ter obseruãt eosqz mathematicos
preferũt ceteris qui constellationibz in
spectis dicũt nõ hoiem esse natũ sed
pecus. Audent etiã dicere quale per
utrũ aptũ lanificio an uectationi an
aratro an custodie domus. Nam et
ad canina fata tẽptant. et ai magi
nis ãmirationi clamoribz ista relpõ
dent. Sic delipiũt hoies. ut existimẽt
ai homo nasci ceteros rerũ ortus i
ta inhiberi. ut ai illo sub eade eclipsa
ga ne mulcta nascat. Nam si hãc ad
miserit. pdit racionando que gra
datim a cetellibz modias eos a mul
as ad camelos elephãtosqz pducat
Ad illud volũt aduertere. qđ electo
ad seminandũ agrũ die. tã multa
grana in terra simul veniũt simul
germinãt et exorta segete simul her
besciũt pubescũt flauescũt et tame
inde spicas ceteris coetaneas atqz ut ita
dixerim congeminales. alias rubigo
interimit. alias aues depopulant
alias hoies auellũt. Quomõ istis
alias cõstellationes fuisse dictum
quas tam diuersos exitus habere
conspiciũt? An eos penitebit hyis re
bus dies eligere. easqz ad celeste ne
gabũt ptinere decretũ. et solos syde
ribz subdent hoies. quibz solis in ter
ra deus dedit liberas voluntates? Hy
ppocrates consideratis non imerito re
ditur ai astrologi mirabiliter mul
ta vera respondent. occulto instinc
tu fieri spiritui nõ bonoz. quoꝝ
cura est has falsas et noxias opini
ones de astralibz fatis inserere men
tibz hũanis atqz firmare nõ horrisco
Qui notati et inspecti aliq̃ ante
que nulla est. Capitulum viij.
Vi vero nõ astroz cõstitutio

nem sicuti est cū quidq̄ cōcipit̄ vel
nascit̄ vel inchoat̄. sed oīm cōnexio
nem seriemq̄ causarū. qua fit oīe
qd̄ fit fati noīe appellant. nō multū
cū eis de verbi cōtrouersia laborādū
atq̄ certandū est. qn̄quidē ipsū cau
sarū ordinē et quandā cōnexionem
dei sūmi tribuūt volūtati et potes
tati. qui optime et veracissime cre
dit̄ et cūcta scire anteq̄ fiant et ni
chil īordinatū relinquere. a quo sūt
oīes potestates. quāuis ab illo nō
sint oīm volūtates. Ipsā itaq̄ pre
cipue dei sūmi volūtatē cui⁹ ptās in
supabilit̄ p cūcta porrigit̄. eos appel
lare fatū sic pbat̄. Annei senece sūt
nisi fallor hij versus. Dux est sūme
pater altiq̄ dn̄ator poli. quocūq̄
placuit nulla parendi mora est.
Assum īpiger fac nolle comitabor
gemens. malusq̄ paciar facere qd̄
licuit bono. ducūt volentē fata no
lentē trahūt. Nempe euidentissime
hoc ultimo versu ea fata appella
uit. que supra dixerat sūmi pr̄is vo
luntatē. cui paratū se obedire dicit
ut volens ducat̄. ne nolens traha
tur qm̄ scilicet ducūt volentē fata
nolentē trahūt. Illi quoq̄ versus
homerici huic sentencie suffragant̄.
quos cycero in latinū vertit. Tales
sūt hoīm mētes. qualis pr̄ ipse. Iu
piter auctiferas lustrauit lumīe t̄
ras. Nec in hac questiōe aūctem ha
beret poetica sentecia. sed qm̄ stoy
cos dicit vim fati asserētes. istos ex
homero versus solere usurpare. nō
de illius poete. sed de istoꝝ phoꝝ opi
nione tractat̄. cū p istos versus q̄s
disputacioī adhibent. quā de fato
habent. quid senciāt esse fatū aper

tissime declarat̄. qm̄ iouē appellant.
quē sūmū deū putant. a quo cōnexi
onē dicūt pendere fatoꝝ. Capl' ix.

Hos cycero ita redarguere co
nat̄. ut nō existimet aliq̄d
se aduersus eos valere. nisi
auferat diuinacionē. Quā sic cona
tur auferre. ut neget esse sciencia
futuroꝝ. eāq̄ oīb̄ viribꝫ nullam
esse oīno contendat vel in hoīe vel
in deo. nullāq̄ rerū predictionē. Ita
et dei presciencia negat. et omnē p
phecia luce clariorem conat̄ euertē
vanis argumētacoīb̄. et opponen
do sibi quedam oracula que facile pos
sūt refelli que tamē nec ipsa cōiūcit.
In hijs aūt mathematicoꝝ cōiectu
ris refutandis. eius regnat oracio.
quia vere tales sūt ut se ipē destru
ant et refellant. Multo sūt aūt to
lerabiliores. qui vel syderea fata cō
stituūt. q̄ iste qui tollit presciencia
futuroꝝ. Nam et cōfiteri esse deū. et
negare presciū futuroꝝ. aptissima
insania est. Qd̄ et ipse cū videret e
ciā illud tēptauit qd̄ scriptū est dix
it insipiens in corde suo nō est deus.
sed nō ex sua psona. Vidit eū q̄ es
set īuidiosū et molestū. ideoq̄ coc
tam fecit disputantē de hac re adu
sus stoycos in libris de deoꝝ natura.
et pro lucilio balbo cui stoycoꝝ p
tes dedit defendendas. maluit ferre
sentenciā q̄ pro cocta qui nullā di
uinā naturā esse cōtendit. In libris
vero de diuinacioē ex seipso aptis
sime oppugnat presciēciā futuroꝝ
Hoc aūt totū facere videt̄. ne fatū
esse consenciat et pdat liberā volū
tatē. Putat eū concessa sciēcia futu
roꝝ ita esse consequēs fatū. ut ~~oīno~~

negari oīno nō possit. Sed quoq̄
modo se habeāt tortuosissime cōcer
taciones et disputaciōes philosopho
rū. nos ut cōfitem̄ sūmū et verū deū
ita volūtatē sūmāq; ptatē ac pre
scienciā eius cōfitem̄. nec timem⁹ ne
ideo nō volūtate faciam⁹ qd̄ volun
tate facim⁹. q̄a id nos facturos ille
presciuit cui⁹ presciencia falli nō po
test. Quo cicero timuit ut oppugna
ret presciencia. et stoyci ut nō oīa
necessitate fieri dicerēt. q̄uis omīa
fato fieri contenderēt. Quid est er
go qd̄ cicero timuit in presciēcia fu
turoꝝ. ut eā labefactare disputaci
one detestabili niteret̄. Videlicet q̄
si prescita sūt omīa futura. hoc or
dine veniēt quo vētura esse p̄scita
sūt. Et si hoc ordine veniēt. certus
est ordo rerū prescienti deo. Et si cer
tus est ordo rerū, certus est ordo cau
sarū. Non enī fieri aliq̄d potest. qd̄
nō aliqua efficiēs causa p̄cesserit.
Si aūt certus est ordo causarū. quo
fit omē qd̄ fit. fato inq̄t fiūt omīa
que fiūt. Qd̄ si ita est nichil est in
nr̄a ptate, nullūq; est arbitriū vo
lūtatis. Qd̄ si cōcedim⁹ inq̄t. omīs
hūana vita subuertit̄. Frustra lege
dant̄. frustra obiurgaciōes laudes
vitupaciōes exhortaciōes adhibē
tur. neq; ulla iusticia. bonis p̄mia
et malis supplicia cōstituta sunt.
Hec ergo nec cōsequāt̄ indigna ab
surda et p̄niciosa rebus hūanis. n̄
vult esse presciēciā futuroꝝ. atq;
in has angustias coartat aīm re
ligiosū. ut vnū eligat e duobꝫ. aut
esse aliquid in nr̄a volūtate aut
esse presciēciā futuroꝝ. q̄m utrūq;
arbitrat̄ esse nō posse. sed si alterū

confirmabit̄. alterū tolli. si elege
rim⁹ presciencia futuroꝝ. tolli vo
lūtatis arbitriū. si elegerim⁹ volū
tatis arbitriū. tolli p̄sciencia futu
roꝝ. Ipse itaq; ut vir magnus et
doctus et vite hūane plurimū ac
peritissime cōsulens. ex hijs duobꝫ
eligit liberū volūtatis arbitriū. qd̄
ut cōfirmaret̄ negauit presciēciā
futuroꝝ. atq; ita dū vult facere li
beros. facit sacrilegos. Religiosus
aūt aīm⁹ utrūq; eligit utrūq; cōfi
tet̄ et fide pietatis utrūq; cōfirmat.
Quomō inquit. Nam si est p̄scie
cia futuroꝝ. sequēt̄ illa omīa que
cōnexa sūt. donec eo p̄ueniat̄ ut
nichil sit in nr̄a voluntate. Porro
si est aliquid in nr̄a volūtate, eisdē
recursis gradibꝫ eo p̄uenit̄ ut non
sit p̄sciencia futuroꝝ. Nam p̄ illa ō
nia sic recurrit̄. Si est volūtatis ar
bitriū. nō omīa fato fiūt. Si non
omīa fato fiūt. nō est oīm certus
ordo causarū. Si certus causarū or
do non est. nec rerū certus est ordo
prescienti deo. que fieri nō possūt
nisi precedentibꝫ et efficiētibꝫ causis.
Si rerū ordo presciēti deo certus nō
est. nō omīa sic veniūt. ut ea ven
tura presciuit. Porro si nō omīa sic
veniūt. ut ab illo vētura prescita
sūt. nō est inquit in deo presciēcia
oīm futuroꝝ. Nos aduersus istos
sacrilegos ausus atq; impios. et
deū dicim⁹ omīa scire anteqū fiant.
et volūtate nos facere quicq̄d a no
bis nō nisi volentibꝫ fieri sentim⁹
et nouim⁹. Omīa vero fato fieri nō
dicim⁹. p̄mo nulla fieri fato dicim⁹
q̄m fati nomē ubi solet a loquenti
bus poni id est in cōstitucioībꝫ sydē

ꝯ

nū. aī quisꝫ cōceptus aut natus est
qñ res ipsa manifestā asserit. nichil
valere mōstrauit? Ordinē aūt cau
sarū ubi voluntas dei plurimū po
test. negꝫ negauit? negꝫ fatū nomine
nūcupauit? nisi forte ut fatū a fan
do dictū intelligam? id est a loquē
do. Non enī abnuē possum? esse sēp
tū in rēbus cās. semel locutus est ds
duo hec audiui. qñ ptās dei est et
ubi dñe misericordia. q̄a tu reddes vni
cuiꝫ sēcm opa eius. Qđ enī dictū
est semel locutus est. intelligit ī mo
biliter. hoc est incōmutabiliter est
locutus. sicut nouit incōmutabili
ter oīnia que futura sūt et que ipē
facturus est. Hac itaꝫ ratiōe pos
sem̄ a fando fatū appellare. nisi hō
nomē iam in alia re soleret intelligi.
quo corda hoīm nolum̄ inclinari.
Nō est aūt consequēs ut si deo certe
est oīm ordo causarū. ideo nichil sit
in nře voluntatis arbitrio. Et ipse q̄p
pe nře voluntates in causarū ordīe
sūt. qui certus est deo eius q̄ presciē
tia. cōtinet. qñ et hūane voluntates
hūanoꝫ operū causę sūt atꝫ ita q̄
omēs vērū causas precauit. profecto
in eis causis ēiā nras voluntates ig
norare nō potuit. quas nrōꝫ operū
causas esse precauit. Nam et illud
qđ idem ait vero cōcedit nichil fieri si
causa efficiēs non p̄cedat. satis est
ad eū in hac questione redarguēdū.
Quid enī eū adiuuat qđ dicat. nichil
quidē fieri sine causa. sed nō oēm cau
sam esse fatalē. quia est causa fortu
ita. est naturalis. est voluntaria? Suf
ficiat. q̄a oīne qđ fit. nō nisi causa pre
cedente fieri confitet? Nos enī eas cau
sas que dicunt? fortuite unde ēiā for

tuna nomē accepit. nō esse dicimus
nullas sed latentes. easꝫ tribuim?
vel dei veri. vel quorūlibꝫ spirituū
voluntati. ipsasꝫ naturales nequa
q̄ ab illius voluntate seiūgim? qui
est auctor oīnīs conditorꝫ nature.
Jam vero causę voluntarię aut dei
sūt. aut angelorꝫ. aut hoīm aut
quorūꝫ aīaliū. Si tamē voluntates
appellande sūt aīarū racōnes mot?
expertū illi quibꝫ aliqua facultas sēcm
naturā suā. cū quid vel appetūt vel
euitant. Angelorꝫ aūt voluntates di
co seu bonorꝫ quos angelos dei dici
mus. seu malorꝫ quos angelos dy
aboli vel ēiā demones appellam?
sic et hoīm et bonorꝫ salucet et ma
lorꝫ. ac p hoc colligit nō esse causas
efficaētes oīm que fiūt. nisi voluntā
tias illius nature salucet que spūs
vite est. Nam et aer iste seu ventus
dicit spūs. sed qñ corpus est. non
est spūs vite. Spūs ergo vite qui vi
uificat oīnia. creatorꝫ est oīnīs cor
poris. et oīnīs creati spūs. ipe est ds
spūs utiqꝫ nō creatus. In eius volū
tate sūma ptās est. que creatorū spi
rituū bonas voluntates adiuuat.
malas iudicat. ordinat. et q̄
busdam tribuit ptātes q̄busdā nō
tribuit. Sicut enī oīnīū naturaū
creator est. ita oīm ptātū dator. nō
voluntatū. Male quippe voluntates
ab illo nō sūt. qñ contra naturā
sūt que ab illo est. Corpa igit magis
subiacēt voluntatibꝫ. quedā nīs
i. est oīm aīarū mortaliū. et ma
gis hoīm q̄ bestiarū. quedā vero ā
gelorꝫ. Sed oīnīa maxime dei volū
tati subdita sūt. cui ēiā voluntates
oīnēs subiacēt. q̄a nō habēt ptātē

nisi quā ille concedit. Causa itaq̄
rerū que facit nec fit. deus est. alie
vero cause et faciūt et fiūt. sicut sūt
omēs creati spūs maxime raciona
les. Cause aūt corpales que magis
fiūt q̄ faciūt. nō sūt inter causas
efficiētes ānumerande. qm̄ hoc pos
sunt qd̄ ex ipsis faciūt spirituū vo
luntates. Quomō igitur ordo causa
rū qui prescienti certus est deo. id ef
ficit ut nichil sit in nr̄a volūtate.
cū in ipso causarū ordine magnū
habeāt locū nr̄e volūtates? Contē
dat ergo cicero cū eis qui hūc causa
rū ordinē dicūt esse fatalem. vel po
cius ipm̄ fati noīe appellant qd̄ nos
abhorrem⁹ precipue ꝓpter vocabu
lū qd̄ non in re vera consueuit ītel
ligi. Qd̄ vero negat ordinē oīm cau
sarū esse certissimū. et dei presciencie
notissimū. plus eū q̄ stoyci detesta
mur. Aut enī esse deū negat. qd̄ qui
dem inducta alterius ꝑsona in libris
de deoꝝ natura facere molitus est.
aut si esse deū confitetur. quē negat
presciū futuroꝝ. eciā sic nichil aliud
dicat q̄ qd̄ ille dixit insipiens ī cor
de suo nō est deus. Qui enī nō est p̄
scius oīm futuroꝝ. nō est utiq̄ deus
Quaꝓpter et volūtates nr̄e tantū
valent. quātū eas deus valere vo
luit atq̄ presciuit. et ideo q̄cq̄d va
lent certissime valent. et quod fac
ture sūt. ipe oīno facture sūt. quia
valituras atq̄ facturas ille presci
uit. cui⁹ presciēcia falli non potest.
Quaꝓpter si michi fati nomē alicui
rei adhibendū placeret. magis di
cerē fatū esse infirmioris. potēcioris
volūtatē. qui eū habet in p̄tate. q̄m
illo causarū ordine quē nō usitato

sed suo more stoyci fatū appellant.
arbitriū nr̄e volūtatis auferri. De
cimū.
Unde nec illa necessitas
formidanda est. quā formi
dando stoyci laborauerunt
causas rerū ita distinguere. ut q̄s
dam subtraherēt necessitati. quas
dā subderēt atq̄ in hijs quas esse sub
necessitate noluerūt. posuerūt eciā
nr̄as volūtates. ne videlicet non es
sent libere. si subderentur necessitati.
Si enī necessitas nr̄a illa dicenda ē.
que non est in nr̄a potestate. sed eciā
si nolum⁹ efficit qd̄ potest. sicut est
necessitas mortis. manifestū est vo
luntates nr̄as. quibꝫ recte vel ꝓperā
viuitur sub tali necessitate non esse.
Multa enī facim⁹ que si nollemus
non utiq̄ facerem⁹ quo p̄mitus p̄ti
net et ipm̄ velle. Nam si volum⁹ est.
si nolum⁹ nō est. Non enī vellem⁹
si nollem⁹. Si aūt illa definitur ne
cessitas. scd̄m quā dicim⁹ necesse es
se. ut ita sit aliq̄d vel ita fiat. nescio
cur eam timeam⁹ ne nobis liber
tatē auferat volūtatis. Neq̄ enī et
vitā dei et presciencia dei sub neces
sitate ponim⁹ si dicam⁹ necesse est
deum semꝑ viuere. et cūcta p̄scire.
sicut nec p̄tas eius minuitur cū dici
tur mori falliq̄ nō posse. Sic enim
hoc nō potest. ut pocius si possꝫ mi
noris utiq̄ esset p̄tatis. Recte q̄ꝑpe
omīps dicitur. qui tn̄ et falli non p̄t.
Dicitur enī omīps faciendo qd̄ vult. nō
paciendo qd̄ nō vult. qd̄ ei si accide
ret. nequaq̄ esset omīps. Unde ꝓpterea
quedā non potest. q̄a omīps est. Sic
eciā cū dicim⁹ necesse esse ut cū volu
mus libero velim⁹ arbitrio. et verū
ꝓculdubio dicim⁹ et nō idem ipsum

liberū arbitriū necessitati subicim⁹
que adimit libertatē. Sūt igitur
nr̄e volūtates. et ip̄e faciūt quicq̄d
volendo facim⁹. qd̄ non fieret si nol
lem⁹. Quicq̄d aūt aliorꝫ hoīm volū
tate nolens quis patit̄. etiā sic vo
lūtas valet. et si nō illius tamē ho
minis volūtas. sed p̄tas dei. Nam si
volūtas tantū esset. nec posset qd̄
vellet. potēciore volūtate īpediret̄
nec sic tamē volūtas nisi volūtas
esset. nec alterius sed eius esset q̄ vel
let. et si nō posset implere qd̄ vellet
Unde q̄cq̄d preter suā volūtatē pati
tur homo. non debet tribuere hūa
nis. nec angelicis vel cui⁹q̄ creati
sp̄us volūtatibꝫ. sed eius pocius q̄
dat p̄tatem volentibꝫ. Non ergo ꝓpte
rea nichil est in nr̄a volūtate. quia
deus prescivit q̄d futurū esset ī nr̄a
volūtate. Non eū qui hoc p̄scivit
nichil prescivit. Porro si ille qui p̄
scivit quid futurū esset in nr̄a vo
lūtate. nō utiqꝫ nichil sed aliquid
prescivit. ꝓfecto et illo presciēte est
aliquid in nr̄a volūtate. Quo circa
nullo modo cogim̄ aut retenta pre
sciēcia dei tollere volūtatis arbitriū.
aut retento volūtatis arbitrio. deū
qd̄ nefas est negare presciū futuro
rū. sed utrūqꝫ amplectim̄. utrūqꝫ
fideliter et veraciter confitem̄. illud
ut bene credam⁹. hoc ut bene viua
mus. Male aūt vivit̄. si de deo non
bene credit̄. Unde absit a nobis ei⁹
negare presciēciā ut libere velim⁹.
quo adiuuāte sum⁹ liberi vel erim⁹.
Proinde nō frustra sūt leges. obiur
gaciōes exhortaciōes laudes et vitu
peraciōes. q̄a et ip̄as futuras esse p̄
scivit. et valent plurimū quantū

eas valituras esse prescivit. et pre
ces valent ad ea īpetranda que se
precantibꝫ cōcessurū esse prescivit.
et iuste premia bonis factis et pec
catis supplicia constituta sūt. Neqꝫ
eū ideo nō peccat homo. q̄a deus
illū peccaturū esse p̄scivit. ꝑmo ide
o nō dubitat̄ ip̄m peccare cū peccat.
quia ille cui⁹ presciēcia falli non p̄t.
non fatū nō fortunā non aliquid
aliud. sed ipsū peccaturū esse presci
vit. qui si nolit utiqꝫ nō peccat. sed
si peccare noluerit etiā hoc ille p̄sci

Deus itaqꝫ Capl'm xi. Iuit.
sūmus et verus. cū verbo
suo et sp̄u sc̄o. que tria v
nū sūt. deus unus om̄ps creator et
factor om̄is aīe atqꝫ om̄is corporis.
cui⁹ sūt participaciōe felices quicū
qꝫ sūt veritate felices. nō vanitate.
qui fecit hoīem racionale aīal ex
aīa et corpore. qui eū peccantē nec
īpunitū esse ꝑmisit. nec sine mise
ricordia dereliquit. qui bonis ⁊ ma
lis essenciā etiā cū lapidibꝫ. vitam
seminalē etiā cū arboribꝫ. vitā sen
sualē etiā cū pecoribꝫ. vitā intellec
tualem cū solis angelis dedit. a q̄
est om̄is modus. om̄is sp̄es om̄is
ordo. a quo est mensura numerus
pondus. a quo est quicq̄d natura
liter est. cuiuscūqꝫ generis est. cuiusli
bet estimaciōis est. a quo sūt semīa
formarū. forme seminū. motus se
minū atqꝫ formarū. qui dedit ⁊ car
ni originē pulchritudinē valitudi
nem. ꝓpagaciōis fecūditatē. mēbro
rū disposicionē. salutē concordie.
qui et aīe irracionali dedit mēoriā.
sensū appetitū. racionali aūt insup
mentē intelligenciā. volūtatē. qui

non solū celū et terrā. nec solū an/
gelū et hoīem. sed nec exigui et con/
temptibus aīantis uiscera. nec au/
pēnulam. nec herbe floscalū ꝯ arbor/
soluū sine suarū paū cōuenīa et
quadā uelut pace dereliquit. nullo
modo est credendus regna hoīm e/
orūq; dūnacōes et seruitutes a sue
puidentie legibz alienas ēe uoluisse.

Quoinde uideam? Caplm xij.
quos romanoz mores et
quā ob causā deus uerus
ad augendū imperiū adiuuare
dignatus est. in cui? ptate sūt terrā
regna terrena. Quod ut absolua?
disserere possim? ad hoc ptinentē ꝛ
supionē librū conscīplum? qđ in hac
re potestas nulla sit eoz deoz quoz
ecīa rebz nugatorijs colendos puta
runt et pūs uoluūis ptes supio
res quas hucusq; pduxim? de fati
questione tollenda. ne quisq; aui ā
persuasū esset. nō illoz deoz cultu
romanū imperiū ꝓpagatū atq; ser
uatū. nec ao aui fato id potius tri
bueret. q; sūmi dei potētissime vo
luntati. Ueteres igit̄ primiq; rōni
q̄ntū eoz docet et cōmendat histo
ria. q̄uis ut alie gentes excepta u
na ppli hebreoz deos falsos colerēt.
et nō deo uictimas sed demonijs i/
molarēt. tamē laudis auidi. pecu
nie liberales erāt. gloiā ingentē
diuinas honestas volebāt. Hanc
ardentissime dilexerūt. ꝓpter hanc
uiuere voluerūt. pro hac emori ñ
dubitauerūt. ceteras cupiditates
hui? unus ingenti cupiditate pre/
serūt. Ipsam denicq; patriā suam
q̄n seruire uidebat̄ ingloriū. dū/
ri uero atq; impare gloriosū. prius
omī studio liberā. deinde dūam esse
concupiuerūt. Hinc est qđ regale
dūnacōnē non ferentes. āmua impe
ria binos q; īpatores sibi fecerūt q
consules appellati sūt a cōsulendo.
non reges aut dū a regnando aq;
dūando. cū et reges utiq; a regēdo
dicti melius uideant̄. ut regū a
regibz reges aīt ut dictū est a regē
do. Sed falsus regius nō displina
ta putata est regentis uel benuolen
tia consulentis. sed superbia dūanti.
Expulso utiq; rege tarquinio. et cō
sulibz institutis. secutū est qđ idem
auctor in romanoz laudibz posu
it. qđ ciuitas incredibile mēoratu
est adepta libertate q̄ntū breui ac
uerit. tanta cupido gle īcesserat. Ta
ta ergo laudis auiditas et cupido
glorie. multa illa miranda fecit. lau
dabilia scilicet atq; gloriosa sēm
hoīm existimacōnē. Laudat idem
salustius tēporibz suis magnos et
pclaros uiros. marū cathonē et
gaiū cesarē. dicēs qđ diu illa ciuīs
tas nō habuit quēq; uirtute mag
nū. sed sua mēoria fuisse illos du
os ingenti uirtute. diuīs moribz.
In laudibz aūt cesaris posuit. qđ
sibi magnū impiū. exercitū. bellū
nouū exoptabat. ubi uirtus enites
cere posset. Ita fiebat in uotis ui
roz uirtute maguoz. ut exoptaret
in bellū miseras gentes. et flagel
lo agitaret bellona sanguineo. ut
esset ubi uirtus eoz enitesceret. Hoc
illa pfecto laudis auiditas et cupi
do glorie faciebat amore utiq; pul
tus libertatis. post eaā dūacōnis
et cupiditate laudis et gle multa
magna fecerūt. Reddit eis utriusq;

rei testimoniũ eam poeta insignis
ecz. Inde quippe aut. Nec nõ tarquiniũ exercitũ porsenna iubebat acce
pere. ingentiqz urbẽ obsidione premebat. eneade inferriũ. p libertate
ruebant. Tunc itaqz magnũ illis fuit aut fortiter emori. aut liberos
viuere. Sed cũ esset adepta libertas
tanta cupido glorie ĩcesserat. ut pa
cũ esset sola libertas. nisi et dñatio
quereret. dũ pro magno haberet.
qđ velut loquẽte ioue idem poeta
dicat. Quũ aspa iuno que mare nũc
terras qz metu celiqz fatigat. consi
lia in melius referret. metiuqz foue
bit. Romanos rerũ dños gentẽqz
togatã. sic placitũ verent lustris la
bentibz etas. cũ dom? assaraci phti
am claras qz micenas. seruato pre
uert at victas dñabit? argis. Que
quidẽ virgilius iouẽ inducẽs tãq̃
futura predicentẽ. ipse iam facta re
colebat. cernebatqz presentia. Verũ
ĩpterea illa cõmemorare volui. ut
ostenderẽ dñationẽ post libertatẽ
sic habuisse romanos. ut in eorũ
magnis laudibz ponerẽt. Hinc est
et illud eiusdẽ poete. qđ cũ artibus
aliarũ gentiũ. eas ipsas. primas ro
manoz artes regnandi atqz impe
riose antepone. aut. Excudẽt alij
spirantia mollius era. credo equidem
viuos ducent de marmore vultus.
orabũt causas melius celiqz meatus. describẽt radio et surgentia sy
dera dicent. tu regere imperio populos
romane memẽto. Hec tibi erũt ar
tes pacisqz ĩponere mores. parcere
subiectis et debellare superbos. Has
artes illi tanto pernicius exercebãt

quãto minus se voluptatibz dabãt.
et enervationi animi et corpis in cõ
cupiscendis et augendis diuiciis.
et p illas moribz corrũpendis. rapi
endo miseris ciuibz. largiendo scor
nis turpibz. Unde qui tales iã moz
labe supabant atqz habũdabant.
quando scribebat ista salustius. ca
nebatqz virgilius. nõ illis artibus
ad honores et gloriã. sed dolus atqz
fallaciis ambiebant. Unde idem di
cit. sed ꝑmo magis ambitio ꝑ a
uaritia animos hoim exercebat. qđ
tamẽ vicii ꝓpius virtutẽ erat. q̃ã
gloriã honorẽ imperiũ. bonus et
iguauus. eque sibi exoptãt. Sed
ille inq̃t vera via nititur. huic quia
bone artes desunt. dolus atqz falla
ciis contendit. Hec sũt ille bone
artes. p virtutẽ saluciet nõ p falla
cem ãbitionẽ. ad honorẽ et gloriã
et imperiũ puenire. que tamẽ bo
nus et iguauus eque sibi exoptãt.
sed ille idem bonus vera via nititur.
Via virtus est. qua nititur tanq̃ ad
possessiois finẽ. id est ad gl'am ho
norẽ imperiũ. Hoc inditũ habuisse
romanos. eam deoz apud illos edes
indicant. quas cõiunctissimas con
stituerũt virtutis et honoris. pro
diis habentes que tant? a deo. Unde
intelligi potest. quẽ finẽ volebant
esse virtutis. et quo eam referebãt
qui boni erãt ad honorẽ saluciet.
Nam mali nec habebant eã. cui
honorẽ habere caperẽt. quẽ malus
artibz conabant? adipisci. id est do
lus atqz fallaciis. Melius laudatus
est catho. de illo quippe aut. quo mi
nus petebat gloriã. eo illum ma
gis sequebat? qũ quidẽ gloria est

cui⁹ illi cupiditate flagrabāt. iudi
ciū hoīm bene de hoīb; opinan
ciū. et ideo melior est virtus q̄ hūa
no testimonio contenta nō est. nisi
conscientie sue. Unde dicit aplus.
Nam gl'a nr̄a hec est. testīoniū con
scientie nr̄e. Et alio loco. Opus āt
suū ꝓbet vnusq̄sq;. et tūc in semet
ipso tantū gloriā habebit et non
in altero. Gloriā ergo et honorem
et imperiū que sibi exoptabāt. et
quo bonis artib; ꝑuenire nitebā
tur boni. non debet sequi virtus.
sed ipsa virtutē. Neq; eiū est vera
virtus. nisi que ad eū finē tendit.
ubi est bonū hoīs. quo melius n̄
est. Unde et honores quos petiuit
catho. petere non debuit. sed eos ci
uitas ob eius virtutē nō petentida
re. Sed cū illa mēoria duo romani
essent virtute magni. cesar et catho.
longe virtus cathonis veritati vi
det⁹ ꝓpinquior fuisse q̄ cesaris. Pro
inde qualis esset illo tēpore ciuitas
et antea qualis fuisset videam⁹ in
ipsa sentēcia cathonis. Nolite inq̄
existimare maiores nr̄os armis
rempublicā ex ꝑua magnā fecisse
Si ita esset multo pulcherrimā eā
nos haberem⁹. quippe socioꝝ atq;
ciuiū preterea armoꝝ et equorum
maior copia nobis q̄ illis est. Sed
alia fuere que illos magnos fece
rūt. que nobis nulla sūt. domi in
dustria. foris iustū impiū. anim⁹
in consulendo liber. neq; delicto ne
q; libidini obnoxius. Pro hijs nos
habem⁹ luxuriā atq; auaritiā. pb
lice egestatē. priuatā opulenciam.
Laudam⁹ diuicias. seq̄mur īertiam
Inter bonos et malos discrimen
nullū. Omīa virtutis p̄mia am
bicio possidet. Neq; mirū ubi vos
sepatim sibi quisq; consiliū capitis
ubi domi voluptatib;. hic pecunie
aut gr̄e seruitis. eo fit ut īpetus fi
at in vacuā rēpublicā. Qui audit
hec cathonis verba siue salustij. pu
tat quales laudant⁹ romani vete
res omēs eos tales fuisse vel plures
Non ita est. Alioq̄n vera nō essent
que itē ipse scribit ea que cōmēo
raui in scd̄o libro hui⁹ opis. ubi dicit
iniurias validioꝝ ⁊ ob eas discessi
onē plebis a patrib;. aliasq; disse
siones domi fuisse. Iam inde a pn̄
cipio neq; amplius equo et modes
to iure actū q̄ expulsis regib; q̄di
u metus a tarquinio fuit. donec
bellū graue qd̄ ꝓpter ipsū cū etruri
a susceptū fuerat finiret⁹. postea ve
ro seruili impio patres exercuisse
plebem. regio more verberasse a
gro pepulisse. et ceteris exptib; so
los egisse in īperio. quarū discor
diarū dū illi dn̄ari vellent. illi ser
uire nollent. fuisse finē bellū pu
nicū scd̄m. quia rursus grauis me
tus cepit urgere atq; ab illis ꝑtur
bacioīb; alia maiore cura cohibe
animos inq̄etos. et ad cōcordiam
reuocare ciuilem. Sed ꝑ quosdam
paucos qui ꝓ suo modo boni erāt
magna āministrabāt⁹ atq; illis
toleratis ac tēperatis malis. pau
coꝝ bonoꝝ ꝓuidencia res illa cresce
bat. sicut historicus idem dicit. mul
ta sibi legenti et audienti. que po
pulus romanus domi milicieq;
mari atq; terra p̄clara facinora fe
cerit. libuisse se attendere. que res
maxime tanta negocia sustinuis

set. qm̃ sacbat sepe nuo2 parua
manu cũ magnis legionibz hostiũ
contendisse romanos. cognouat
parus copys bella gesta cũ opulẽ
tis regibz. libroz multa agitanti cõ
stare dixat paucoz ciuiũ egregiã ỏ
tutẽ cũcta patuisse. eoz factũ ut di
uicias pauptas. multitudinẽ pau
ciras superaret. Sed postq̃ luxu atq̃
delicia inst ciuitas corrupta est.
cursus respublica magnitudie sui
imperoz atq̃ magistratuũ uicia
sustentabat. Paucoz igit2 uirtus.
ad gloriã. honorẽ imperiũ. uera ui
a id est ipsa uirtute nitentiũ cũã a
cathone laudata est. Hinc erat to
tho. ut eraciũ esset opulentiũ. tenu
es res priuate. Unde corruptis mori
bz. uicia contrario posuit publice
egestatẽ. priuatã opulentiã. Quã
obrem cũ diu stetissent regna oriẽ
tis illustria. uoluit deus et occiden
tale fieri qđ tempore esset posteri?
sed imperij latitudie et magnitudi
ne illustrius. idq̃ talibz potissimũ
concessit hominibz ad domãda grauis
a mala multa multarũ gentiũ. q
causa honoris laudis et gloríe con
seruecũt patrie. in qua ipsã gloriã
requirebãt. salutẽq̃ eius saluti su
e ꝓponere nõ dubitauerũt. ꝓpter u
no uiro id est amore laudis. pecu
nie cupiditatẽ et multa alia uicia
cõprimẽtes. Capitulũ xiij.

Datu sanius uidet qui et a
more laudis uicia ee cog
nouerat. qđ nec poetã fugit
ueres. cũ ait. Laudis amore tu
pure lecto potuit recreare libello.

Idemq̃ in carmine lyrico ad reprimẽ
dam diuandi libidinẽ ita cecinit.
Iacius regnes auidũ domando spi
ritũ. qm̃ si libiam remotis gadibz
iungas. et uterq̃ penus seruiat u
ni. Deniq̃ qui libidines turpi
tes fide pietatis ꝓpetrato spũ sanc
to. et amore itelligibilis pulchritu
dis non refrenãt. melius saltẽ cu
piditate hũane laudis et gloríe nõ
quidẽ iam sã sed minꝰ turpes sunt.
Cuã tullius hinc discidere non po
tuit in eisdem libris quos de repub
lica scripsit. ubi loquit2 de institue
do pfecte ciuitatis. quẽ dicat alen
dũ esse gloria. et consequenti cõme
morat maiores suos multa mira
atq̃ preclara gloríe cupiditate fe
cisse. Huic igit2 uicio nõ solũ non re
sistebant. uerũ etiã id ad excitãdũ
et accendendũ esse censebãt. putan
tes hoc utile esse reipublice. qm̃q̃
nec ipsis phie libris tullius ab hac
peste dissidet. ubi eã luce clarius
confitet2. Cũ eñ de studijs talibus
loqueret2. que utiq̃ sectanda sunt
sine ueri boni. nõ ventositate lau
dis hũane. hanc titulis uniuersalẽ
generalẽq̃ sententiã. Honos alit
artes. omesq̃ accendũt2 ad studia
gloríe. iacentq̃ ea semp que apud
quosq̃ ꝓbantur. Capm xiiij.

Hinc igit2 cupiditas melius
resilit2 sine dubitatiõe ꝓ
cedit2. Tanto enĩ quisq̃ ẽ
deo similior. quãto et ab hac cupidi
tate mũdior. Que in hac uita et
si non funditus eradicat2 ex corde
quia etiã bene ꝓficientes animos
temptare nõ cessat. saltẽ cupiditas
gloríe supetur dilectiõe iustitie. ut

si alicubi iacent que apud quosq;
improbāt. si bona si recta sūt etiā
ipse amor hūane laudis erubescat
et cedat amori veritatis. Tam eni
est hoc viciū ĩmicū pie fidei si ma
ior in corde sit cupiditas glorie q̄
dei timor vel amor. ut dn̄s diceret
Quomō potestis credere gloriā ab
invicē expectantes. et gloriā que a
solo deo est nō querētes. Item de q̄
busdā qui in eū crediderāt et vere
bant palam confiteri. ait euāge
lista. Dilexerūt gloriā hoīm ma
gis q̄ dei. Qd̄ sc̄i apl̄i non fecerūt.
qui cū in hijs locis predicarēt xp̄i
nomē ubi nō solū improbat sicut
ille ait iacentq; ea semp que apud
quosq; īprobant. verū etiā sūme
detestacioīs habebant. tenētes qd̄
audierāt a bono magistro eodēq;
medico menciū. si quis me nega
uerit corā hoīb;. negabo eū co
rā p̄re meo qui in celis est vel co
ram angelis dei. inter maledicta
et obprobria. inter grauissimas
persecuciōes crudelesq; penas nō
sūt deterriti a predicacioē salutis
humane. tanto fremitu offensio
nis hūane. Et qd̄ eos diuina faci
entes atq; dicētes. diuineq; viuen
tes. debellatis quodāmō cordibus
duris atq; introducta pace iustici
e ingens in ecclesia xp̄i gloria con
secuta est. nō in ea tanq̄ in sue v̄
tutis fine quieuerūt. sed eā quoq;
ipsā ad dei gloriā referentes. cui⁹
grā tales erāt isto quoq; fomite eos
quib; consulebāt ad amorē illi⁹
a quo et ipsi tales fierēt accende
bant. Namq; ne ꝓpter hūanā glo
riam boni essent docuerat illos
magister eoꝝ dicens. Cauete facere
iusticiā vr̄am corā hoīb;. ut vi
deamī ab eis. alioq̄n mercedē non
habebitis apud patrē vr̄m qui ī
celis est. Sed rursus ne hoc ꝑuerse
intelligentes hoīb; placere metu
erent min⁹q; ꝓdessent latendo qd̄
boni sūt. demōstrans quo fine in
notescere deberent. luceāt inquit
opa vr̄a corā hoīb; ut videant
bona facta vr̄a et glorificēt patrē
vr̄m qui in celis est. Non ergo ut
videamī ab eis. id est hac ītencioē
ut eos ad vos cōuerti velitis. quia
non per vos aliquid estis. sed ut
glorificēt patrē vr̄m qui in celis est
ad quē cōuersi. fiant qd̄ estis. Hos
secuti sūt martires. qui sceuolas et
curcios et decios nō sibi inferendo
penas. sed illatas ferendo et virtu
te vera q̄m vera pietate et īnūabi
li multitudine suꝑauerūt. Sed cū
illi essent in ciuitate terrena. quib⁹
ꝓpositus erat oīm pro illa officioꝝ
finis incolumitas eius. et regnum
non in celo sed in terra. nō in vita
eterna. sed in decessione morienciū
et successione morituroꝝ. quid ali
ud amarent q̄ gloriā. qua vole
bant etiā post mortē tanq̄ viuere
in ore laudanciū. Capitulū xv.

Quib; ergo nō erat daturus
deus vitā eternā cū sanctis
angelis suis in sua ciuita
te celesti. ad cui⁹ societatē pietas ve
ra ꝑducit. que nō exhibet seruitu
tem religioīs. quā latriā greci vo
cant nisi vni vero deo. si neq; hāc
eis terrenā gloriā excellentissimi ī
perij concederet. nō redderet merce⁹
bonis actib; eoꝝ. id est virtutibus

quibz ad tantā gloriā ꝑuenire ni
tebant. De talibz enī qui ꝓpt hoc
boni aliqd facere vident ut glori
ficent ab hoīnibz. etiā dn̄s ait. A
men dico vobis ꝑceperūt mercedē
suam. Sic et isti priuatas res suas
pro re cōmuni hoc est republica. ⁊
pro eius erario contēpserūt auari
cie restiterūt consuluerūt patrie li
bero consilio neqz delicto scdm le
ges suas. neqz libidini obnoxij. Sz
hijs artibz oīnibz tanqꝫ vera via ni
si sūt ad honores īperiū gloriam.
Honorati sūt in oīnibz fere gentibz.
imperij sui leges īposuerūt multis
gentibz. hodieqz lr̄is et historia glo
riosi sūt pene in oīnibz gentibz. nō
est qd de sūmi et veri dei iusticia cō
querant ꝑceperūt mercedē suā. Ca^m
Merces aūt scōꝝ longe xvi.
alia est. etiā hic obprobria
sustinenciū pro veritate dei.
que mūdi hui⁹ dilectoribz odiosa ē
Illa ciuitas sempiterna est. ubi nul
lus orit quia nullus morit. ubi ē
vera et plena felicitas nō dea sed do
nū dei. Inde fidei pignus accepimus.
qꝫdiu ꝑegrinātes eius pulchritudi
ni suspiramus. Ibi nō orit sol super
bonos et malos. sed sol iusticie so
los ꝓtegit bonos. Ibi nō erit mag
na industria ditare publicū erari
um ꝑuatis rebz angustis. ubi the
saurus cōmunis est veritatis. Pro
inde nō solū ut talis merces talibz
hoīnibz redderet romanū impiū
ad hūanā gloriā dilatatū est. ve
rūenciā ut ciues eterne ciuitatis illi⁹
qꝫdiu hic ꝑegrinant. diligenter
et sobrie illa intueant exempla. et
videant quanta dilectio debeatur

supne prīe ꝓpter vitā eternā. si tā
tum a suis ciuibz terrena dilecta
est ꝓpter hoīm gloriā. Capl' xvij.
Quantū enī ꝑtinet ad hanc
vitā mortaliū. que paucis
diebz ducit et finit. quid
interest sub cui⁹ impio viuat ho
mo moriturus. si illi qui impant
ad impia et iniqua nō cogant.
Aut vero aliquid nocuerūt roma
ni gentibz. quibz subiugatis īpo
suerūt leges suas. nisi quia id fac
tum est ingenti strage belloꝝ. Qd
si concorditer fieret. idipsū fieret me
liore succ[illegible]essu. sed nulla esset glo
ria triūph[illegible]anciū. Neqz enī et ro
mani nō viuebāt sub legibus
suis. quas ceteris īponebāt. Hoc
si fieret sine marte et bellona. ut
nec victoria locū haberet nemine
vincente ubi nemo pugnauerat.
nōne romanis et ceteris gentibus
vna esset eadēqz condicio. Presertī
si mox fieret qd postea gratissime
atqz hūanissime factū est. ut oēs
ad romanū imperiū ꝑtinētes soci
etatē acciperēt ciuitatis et romani
ciues essent. ac sic esset oīm qd erat
ante paucoꝝ. tantū qd plebs illa q̄
suos agros nō haberet de publico
viueret. qui pastus eius ꝑ bonos
āministratores reipublice gracius
a cōcordibz prestaret qꝫ victis extor
queret. Nam qd intersit ad īcolu
mitatē bonosqz mores. ipsas cer
te dignitates hoīm. qd alij vicerūt
alij victi sūt. omīno nō video. ꝑter
illū glorie hūane īanissimū fastū
in quo ꝑceperūt mercedē suā. qui
eius ingenti cupidine arserūt et
ingencia bella gesserūt. Nūqd enī

eorum agri tributa non soluunt. Numquid eis licet discere quod aliis non licet? Numquid non multi senatores sunt in aliis terris. qui romam ne facie quidem norunt? Tolle iactantiam. et omnes homines quid sunt nisi homines? Quod si peruersitas seculi admitteret ut honoratiores essent quique meliores. nec sic pro magno haberi debuit honor humanus quia nullius ponderis est fumus? Sed utamur etiam in hiis rebus beneficio domini dei nostri. Consideremus quanta contempserint que pertulerint quas cupiditates subegerint pro humana gloria. qui eam tanquam mercedem talium virtutum accipere meruerunt. et valeat nobis etiam hoc ad opprimendam superbiam. ut cum illa ciuitas in qua nobis regnare promissum est. tantum ab hac distet. quantum distat celum a terra. a temporali leticia vita eterna. ab inanibus laudibus solida gloria. a societate mortalium societas angelorum. a lumine solis et lune lumen eius qui fecit solem et lunam. nichil sibi magnum fecisse videantur tante patrie ciues. si pro illa adipiscenda fecerint boni operis aliquid. vel mala aliqua sustinuerint. cum illi pro hac terrena iam adepta tanta fecerint. tanta perpessi sint. presertim quia remissio peccatorum que ciues ad eternam colligit patriam. habet aliquid cui per umbram quandam simile fuit asylum illud romuleum quo multitudinem qua illa ciuitas conderetur quorumlibet delictorum congregauit impunitas. Capitulum xviij.

Quid ergo magnum est pro illa eterna celestique patria. cuncta seculi huius quamlibet iocunda blandimenta contempnere. si pro hac temporali atque terrena filios brutus potuit et occidere. quod illa facere neminem cogit? Sed certe difficilius est filios interimere. quam quod pro ista faciendum est. ea que filiis congreganda videbantur atque seruanda. vel donare pauperibus. vel si existat temptatio que id pro fide atque iustitia fieri compellat amittere. Felices enim vel nos vel filios nostros non diuitie terrene faciunt. aut nobis viuentibus amittende aut nobis mortuis a quibus nescimus vel forte a quibus nolumus possidende. sed deus felices facit qui est mentium vera opulentia. Bruto autem quia filios occidit infelicitatis perhibet testimonium etiam poeta laudator. ait enim. Natosque pater noua bella mouentes ad penam pulchra pro libertate vocauit. Infelix utcumque fierent ea facta minores. Sed versu sequenti consolatus est infelicem. Vincit amor patrie laudumque immensa cupido. Hec duo sunt illa libertas et cupiditas laudis humane. que ad facta compulit miranda romanos. Si ergo pro libertate moriturorum et pro cupiditate laudum que a mortalibus expetuntur occidi filii a patre potuerunt. quid magnum est si pro vera libertate que nos ab iniquitatis et mortis et dyaboli dominatu liberos facit. nec cupiditate humanarum laudum. sed caritate liberandorum hominum. non a tarquinio rege sed a demonibus et demonum principe non filii occiduntur sed xpi pauperes inter filios computantur? Si alius etiam romanus princeps cognomine torquatus filium non quia contra patriam sed etiam pro patria. tamen

quia contra imperium suum id est contra
quod imperauerat pater imperator ab
hoste prouocatus iuuenili ardore
pugnauerat. licet vicisset occidit.
ne plus mali esset in exemplo imperij
contempti. quam boni in gloria hostis oc
cisi ut quid de se iactent. qui pro immor
talis patrie legibus omnia que multo mi
nus quam filij diliguntur. bona terrena
contempnunt. Si furius camillus eci
am ingratam patriam a cuius ceruicibus
acerrimorum hostium vehiencium iugum
depulerat dampnatusque ab emulis
fuerat a gallis iterum liberauit. quia
non habebat pociorem ubi posset vi
uere gloriosus. cur extollatur velut
grande aliquid fecerit. qui forte in
ecclesia ab inimicis carnalibus grauis
simam exhonoracionis passus iniuriam.
non se ad eius hostes hereticos trans
tulit. aut aliquam contra illam ipse
heresim condidit. sed eam pocius quan
tum valuit ab hereticorum perniciosissi
ma vanitate defendit. cum alia non
sit non ubi viuatur in hominum gloria
sed ubi vita acquiratur eterna. Si
mucius ut cum porsenna rege pax
fieret. qui grauissimo bello roma
nos premebat. quia porsennam ipsum oc
cidere non potuit. et pro eo alterum de
ceptus occidit. in ardentem aram an
te eius oculos dexteram extendit di
cens. multos se tales qualem illum
videret in eius exicium coniurasse. cu
ius ille fortitudinem et coniuracionem
talium perhorrescens. sine ulla dubita
cione se ab illo bello facta pace com
pescuit. quis regno celorum imputaturus
est merita sua. si pro illo non vnam
manum neque hoc sibi ultro faciens.
sed persequente aliquo paciens. totum

flammis corpus impenderit. Si curcius
armatus equo concito in abruptum
hyatum terre se precipitem dedit. deorum
suorum oraculis seruiens. quem iusse
rant ut illuc id quod romani habe
rent optimum mitteretur. nec aliud in
telligere potuerunt. quam viris armis
que se excellere. vnde videlicet oporte
bat ut deorum iussis in illum interitum
vir precipitaretur armatus. quid se
magnum pro eterna patria fecisse dic
turus est. qui aliquem fidei sue pas
sus inimicum. non se ultro in talem mor
tem mittens. sed ab illo missus obi
erit. quando quidem a domino suo eodemque re
ge patrie sue certius oraculum acce
pit. nolite timere eos qui corpus
occidunt. animam autem non possunt oc
cidere. Si se occidendos certis ver
bis quodammodo consecrantes. decij de
uouerunt. ut illis cadentibus. et iram
deorum sanguine suo placantibus ro
manus liberaretur exercitus. nullo
modo superbient sancti martires tanquam dig
num aliquid pro illius patrie participaci
one fecerint. ubi eterna est et vera
felicitas. usque ad sui sanguinis effu
sionem. non solum suos fratres pro quibus
fundebatur. verum et ipsos inimicos a
quibus fundebatur sicut eis preceptum est
diligentes. caritatis fide et fidei ca
ritate certarunt. Si marcus puluil
lus dedicans edem iouis iunonis
minerue. falso sibi ab inuidis mor
te filij nunciata. ut illo nuncio pertur
batus abscederet. atque ita dedicaci
onis gloriam collega eius conseque
retur ita contempsit. ut eum etiam inse
pultum proici iuberet. sic in eius corde
orbitatis dolorem glorie cupiditas
vicerat. quid magnum se pro euan

gelij sc̄i p̄dicacione qua ciues sup
ne patrie de diuersis liberant̄ et
colligunt̄ erroribꝫ fecisse dicturus
est. cui dn̄s de sepultura p̄ris sui
sollicito ait. seq̄re me et sine mortu
os sepelire mortuos suos. Si mar
cus regulus ne crudelissimos hos
tes iurando falleret. ad eos ab ip̄a
roma reuersus est. q̄m sicut roma
nis eū tenere volentibꝫ respondis
se fert̄. postea q̄ afris seruierat. dig
nitatē illic honesti ciuis habere nō
posset. eūqꝫ carthaginenses q̄m
contra eos in romano senatu ege
rat. grauissimis suppliciis necaue
rūt. qui cruciatus nō sūt pro fide
illius p̄rie contēpnendi. ad cuius
beatitudinē fides ip̄a p̄ducat. Aut
quid retribuet̄ dn̄o pro omnibꝫ que
retribuit. si pro fide que illi debet̄
talia fuerit homo passus. qualia
pro fide quā p̄niciosissimis ĩmicis
debebat passus est regulus. Quo
modo aūt se audebit extollere de
volūtaria pauptate xp̄ianus. ut
in huius vite p̄egrinacōe expedici
or ambulet viā que p̄ducat ad pa
triam. ubi vere diuicie deus ip̄e est.
cū audiat vel legat luciū valeriū
qui in suo defūctus est consulatu
usqꝫ adeo fuisse pauperē. ut nūm
mis a p̄plo collatis eius sepultura
curaret̄. Audiat vel legat q̄nciū
cincinnacū cū quatuor iugera pos
sideret et ea suis manibꝫ coleret.
ab aratro esse abductū ut roman⁹
dictator fieret maior itaqꝫ honore
q̄ consul. victisqꝫ hostibꝫ ingentē
gloriā consecutū. in eadē paupta
te mansisse. Aut q̄d se magnū fe
cisse predicabit. qui nullo p̄mio

mūdi huius fuerit ab eterne illius
p̄rie societate seductus. cū fabriciū
didicerit tantis muneribꝫ pyrri re
gis epyrotarū p̄missa eciā quarta
parte regni a romana ciuitate nō
potuisse diuelli. ibiqꝫ in sua paup
tate priuatī manere maluisse. Nā
illud q̄d rēpublicā id est rem p̄pli.
rem p̄rie. rem cōmunē. cū haberēt
opulētissimā atqꝫ ditissimā. sic ip
si in suis domibꝫ paupes erāt. ut
quidā eorꝫ qui iam bis consul fuis
set. ex illo senatu hoīm pauperū
pelleret̄ notacōe censoria. q̄d decē
pondo argenti in vasis habere cō
pert⁹ est. Ita idem ipsi paupes erant.
quorꝫ triūphis publicū ditabat̄
erariū. Nōne omēs xp̄iani qui ex
cellenciori p̄posito diuicias suas
cōmunes faciūt. scd̄m id q̄d scrip
tū est in actibꝫ ap̄lorꝫ. ut distribu
atur vnicuiqꝫ sicut cuiqꝫ opus est.
et nemo dicat aliq̄d p̄priū. sed sīt
illis omnia cōia. ītelligūt se nulla
ab hoc ventilari oportere iactācia
id faciendo pro obtinenda societa
te angelorꝫ. cū pene tale aliquid
illi fecerint p̄ cōseruanda gloria ro
manorꝫ. Hec et alia si qua huius
modi reperiūt̄ in lr̄is eorꝫ q̄n sic ī
notescerent q̄n tanta fama predi
carent̄. nisi romanū imperiū lon
ge lateqꝫ porrectū magnificis suc
cessoribꝫ augeret̄. Pinde p̄ illud im
periū tam latū tamqꝫ diuturnū
virorꝫqꝫ tantorꝫ virtutibꝫ p̄clarū
atqꝫ gloriosū. et illorꝫ ītencioni mi
ces quā querebāt est reddita. et
nobis p̄posita necessarie cōmoni
cōis exempla. ut si virtutes qua
rū iste utcūqꝫ sūt sil̄es. quas isti p̄

ciuitatis terrene gloria tenuerūt. ꝓ
dei glorosissima ciuitate nō tenueri
mus pudore pūgamur. si tenuerimus
superbia nō extollamur. qm̄ sicut dicit
apostolus. indigne sūt passiones huius
temporis ad futurā gloriā que re
uelabitur in nobis. Ad hūanā vero
gloriā presentisq; tēporis satis dig
na vita estimabatur illorum. Vnde etiā
iudei qui xp̄m occiderūt reuelante
testamēto nouo qd̄ in vetere vela
tū fuit. ut nō pro terrenis et tēpo
ralibus beneficijs que diuina ꝓui
dencia ꝑmixte bonis malisq; con
cedit. sed pro eterna vita muneri
busq; ꝑpetuis et ipsius supne ciuitatis
societate colatur vnus deus et verus.
rectissime istorum glorie donati sunt
ut hij qui qualibuscūq; virtutibus
terrenā gloriā quesierūt et acqui
sierūt. vincerēt eos qui magnis vi
cijs datorē vere glorie et ciuitatis
eterne occiderūt atq; respuerūt. Ca^m
Interest sane inter cupidi xix
tatē hūane glorie. et cupidi
tatē dn̄acionis. Nam licet ꝓ
clive sit. ut qui hūana gloria ni
miū delectatur. etiā dn̄ari ardenter af
fectet. tamē qui verā licet hūana
rū laudū gloriā concupiscūt. dāt
operā bene iudicantibus nō displi
cere. Sūt enī multa in moribus bo
na. de quibus multi bene iudicant
q̄uis eam multi nō habeāt. ꝑ ea
bona morum nituntur ad gloriā et ī
periū et dn̄acionē. de quibus ait sa
lustius. sed ille vera via nititur. Qui
q̄s aūt siue cupiditate glorie qua ve
retur homo bene iudicantibus displi
cere. dn̄ari atq; impare desiderat. e
ciam ꝑ aptissima scelera q̄rit ple

rūq; obtinere qd̄ diligit. Pinde q̄
gloriā cōcupiscat. aut vera via
nititur. aut certe dolis atq; fallacijs
contendit. volens bonus videri
esse qd̄ non est. et ideo virtutes ha
benti magna virtus est cōtemp
nere gloriā. q̄a contēptus eius in
conspectu dei est. iudicio aūt non
aperitur hūano. Quicq̄d enī fecerit
ad oculos hoīm quo glorie con
temptor appareat. ad maiorē lau
dem. hoc est ad maiorē gloriam
facere si credatur. nō est vnde se sus
picanciū sensibus aliter esse q̄ suspi
cantur ostendat. Sed qui contēpnit
iudicia laudanciū. contēpnit eci
am suspicanciū temeritatē. quo
rū tamē si bonus est nō contēp
nit salutē. qm̄ tante iusticie est
qui de spū dei virtutes habet. ut
etiā ipsos diligat ī̄micos. ut su
os osores vel detractores velit cor
rectos habere consortes. nō in ter
rena pr̄ia sed supna. In laudato
ribus aūt suis q̄uis ꝑuipendat qd̄
eū laudant. nō tamē ꝑuipendit
qd̄ amant. nec eos vult fallere
laudantes ne decipiat diligentes.
ideoq; instat ardenter ut pocius
ille laudetur. a quo habet homo q̄c
quid in eo iure laudatur. Qui autē
glorie contēptor dn̄acionis est aui
dus. bestias supat. siue crudelita
tis vicijs. siue luxurie tales quidē
romani fuerūt. Non enī cura ex
istīacionis amissa. dn̄acionis cu
piditate caruerūt. Multos tales
fuisse ꝓdit historia. sed huius vicij
sūmitatē et quasi arcem quādā
nero cesar p̄mus obtinuit. Cuius
fuit tanta luxuries. ut nichil ꝑu

ab eo putaret2 virile metuendum. tanta crudelitas ut nichil molle habere crederet2 si nescaret2. Quā tamē libz tamē dñandi ptas nō datur. nisi sūmi dei puidencia. qñ res humanas iudicat talibz dñis dignas Aperta de hac re vox diuina est loquente dei sapiēcia. Per me reges regnāt. et tyranni p me tenēt terram. Sed ne tyrānu. nō pessimi atq; impij reges. sed vetere noīe tortes dicti existiment2 unde aut virgilius. pars michi pauca ert dextera tetigisse tyrānu. aptissime alio loco de deo dictū est. qui regnare facit hoīem ypocritā. ppt2 puersitatem plī. Quamobrem q̄uis ut potui satis exposuerī qua causa deus unus verus et iustus romanos sōm q̄dam formā terrene ciuitatis bonor adiunerit ad tanti īperij gloriā consequendā. potest tamē et alia causa esse latentior. ppter diuersa merita generis hūani. deo magis nota q̄ nobis. dū illud constet. unter oīes veraciter pios neminē sine vera pietate id est veri dei vero cultu veram posse habere virtutem. nec eam veram esse q̄a seruit humane glorie. eos tū qui dues non sint ciuitatis eterne que in sacris līs nr̄is dicit2 ciuitas dei uniones esse terrene ciuitati. q̄a habent virtutē vel ipsam. q̄ si nec ipsam. Illu aūt qui vera pietate predita bene viuūt. si habēt facultā regendi pplos plus republica conferati sūt. nichil est felicius rebus hūanis. q̄ si deo misericōte habeant ptatē. Tales aūt hoīes virtutes suas quātascūq; in hac vita possūt habere. nō tribuūt nisi gratie dei. qđ eas volentibz credentibus petentibz dederit. simulq; intelligunt quātū sibi delit ad pfectionem iustitie. qualis est in illoz sōcietate aut se nituntur aptare. Quātūlibz aūt laudet2 atq; predicet2 virtus. que sine vera pietate seruit hoīm glorie nequaq̄m sōz exiguis ījays companda est. q̄ tū spes posita est in gratia et misericordia veri dei. Capl'xx.

Olent philosophi q̄ finē boni hūani in ipa virtute constituūt. ad ingerendū pudorē quibusdā philosophis qui virtutē quidē pbant. sed eas voluptatē corporalis fine mercēdis. et illā per se ipsam putant appetendā. ultas. ppt ipsā tabulā quādā verbis pingere ubi voluptas in sella regali quasi dedicata quasi regina consistat. et q̄ virtutes famule subiciant2. obseruātes eius nutū ut faciant. qđ illa impauerit. que prudentie iubeat ut vigilant2 inquirat. quomō voluptas regnet et salua sit. iusticie iubeat ut prestet beneficia que ppt ad cōpandas amicicias cōpalibz cōmodis necessarias. nulli faciat iniuriā. ne offensis legibz voluptas viuere secura nō possit. fortitudini iubeat ut si dolor corpori adhibendus sit. non cōpellat in mortem. teneat dñam suā id est voluptatē fortiter in animi cogitatione. ut ppristinarū deliciarū suarū recordatione mitiget ptās dolorus acule os. tēperancie iubeat. ut tantū capiat alimētor et si qua delectant. ne p̄ immoderationē noxiū aliquid

valitudinē turbet. et voluptas
quā etiā in corpis sanitate epicu
rei maximā ponūt grauiter offē
datur. Ita virtutes cū tota sue glē
dignitate tanq̄ impiose cuidā et
inhoneste muliercule seruiēt vo
luptati. Nichil hac pictura dicunt
esse ignominiosius et deformius et
qd̄ minus ferre bonorū possit aspec
tus. et verū dicūt. Sed nō existimo
satis debiti decoris esse picturā. si e
ciam talis fingatur ubi virtutes hu
mane glorie seruiūt. Licet enī ista
gloria delicata mulier nō sit. īfla
ta tamē est. et multū vanitatis ha
bet. Unde nō ei digne seruit solidi
tas quedā firmitasq̄ virtutū. ut
nichil prouideat prudencia. nichil dis
tribuat iusticia. nichil toleret for
titudo. nichil tēperancia moderetur.
nisi unde placeatur hominibz. et vēto
se glorie seruiatur. Nec illi se ab ista
feditate defenderīt. qui cū aliena sp
uant iudicia velut glorie contēp
tores. sibi sapientes videntur et sibi
placent. Nam eorū virtus si tamē
illa est. alio modo quodā hūane
subditur laudi. Neq̄ enī ipse qui sibi
placet homo nō est. Qui aūt vera
pietate in deū quē diligit credit et
sperat. plus ītendit in ea in quibz
sibi displicet. q̄ in ea si qua in illo
sunt. que nō tam ipi q̄ veritati pla
cent. neq̄ id tribuit unde iam po
test placere nisi eius miscdie cui me
tuit displicere. de hijs sanatis grās
agēs. de illis sanandis p̄ces fundens.

Que cū ita sint nō Capl' xxi.
tribuamus dandi regni atq̄
imperij p̄tatem nisi vero
deo qui dat felicitatē in regno celorū

solis pijs. regnū vero terrenū et pi
is et īpijs. sicut ei placet cui ~~tamē~~
nichil īiuste placet. Quāuis enī a
liquid dixerimus qd̄ aptū nobis ēē
voluit. tamē multū est ad nos et
valde supat vires nr̄as hoīm oc
culta discutere et liquido examine
merita dijudicare regnorū. Ille er
go unus verus deus qui nec iudi
cio nec adiutorio deserit genus hu
manū. qn̄ voluit et q̄ntū voluit
romanis regnū dedit. qui dedit as
sirijs vel etiā persis. a quibz solos
duos deos coli. unū bonū et alterū
malū. cōtinent lr̄e istorū. ut taceā
de ppl'o hebreo. de quo iam dixi q̄n
tū satis visū est. qui preter unum
non coluit deū. et qn̄ regnauit. Q'
ergo persis dedit segetes sine cultu
dee segetie. qui alia dona terrarū
sine cultu tot deorū quos isti rebus
singulis singulos vel etiā rebus
singl'is plures p̄posuerūt. ipe etiā
regnū dedit sine cultu eorū p quorū
cultū se isti regnasse crediderūt. Sic
etiā hominibz qui mario ipse gayo
cesari. qui augusto. ipe et neroni.
qui vespasianis vel patri vel filio
suauissimis impatoribz. ipe et do
miciano crudelissimo. Et ne p sīgu
los ire necesse sit. qui cōstantino
xp̄iano. ipse apostate iuliano cuius
egregiā indolem decepit amore do
minandi sacrilega ~~et~~ et detestan
da curiositas. cuius vanis deditus o
raculis erat. qn̄ fretus securitate
victorie. naues quibz victus neces
sarius portabatur incendit. Dein
de feruide instās in modicis ausibz
et mox merito temeritatis occisus.
in locis hostilibz egenū reliquit ex

eratū. ut nō aliter inde posset eua
di. nisi contra illud auspiciū dei
termini. de quo supiore libro dixi⁹
mus romani imperij terminū mo
uerent. Cessit enī terminꝰ deus ne
cessitati. qui nō cesserat ioui. Ver
plane deus vnus et verus regit et
gubernat ut placet. et si occultis
causis nūquid ījustis. Capl'xxij.

Sic eā tēpora ipsa bellorꝝ
sicut in eius arbitrio est
iustorꝝ iudicio et miscēdia
vel atterere et consolari genꝰ hu
manū. ut alia acius. alia tardiꝰ
finiant. Bellū punicū tertiū ab scipione in
credibili celeritate tēporis breuita
te confecta fuit. Bellū quoꝝ fugiti
uorꝝ gladiatorꝝ cōpuis multis roma
nis ducibz et duobz consulibz vic
tis. ytaliaq; horribiliter cōtrita atq;
vastata. tertio tamē anno post
multa consūpta. consūmatū est.
Picentes. marsi et peligni. grēces
non extere sed ytalice. post diutur
nam et deuotissimā sub romano
iugo seruitutē. in libertatē caput
erigere tēptauerūt. iam multis na
conibz romano impio subiugatis.
deletaq; carthagine. In quo bello
ytalico romanis sepissime victis.
ubi et duo consules perierāt. et
alij nobilissimi senatores. nō diu
turno tamē tēpore tractū est hoc
malū. Nam q̄ntus ei ānus finem
dedit. Sed bellū punicū secūdum
cū maximis detrimētis et calami
tate reipublice. p ānos decē et octo
romanas vires extenuauit et pe
ne consūpsit. Duobz prelijs ferme
lxx romanorꝝ milia ceciderūt. Bel
lū punicū p̄mū per xx et vj. ānos
peractū est. bellū mitridaticū xl. Ac
ne quisq; arbitretur romanorꝝ rudi
menta fuisse forcora ad bella per
agenda acius supiorubz tēporibus
multū in omī virtute laudatis. bel
lū samniticū annis tractū est fer
me q̄nquagīta. in quo bello ita
romani victi fuīt. ut subiugū ena
mitterent. Sed quia nō diligebāt
gloriā. pter iustitiā. sed iustitiam
pter gloriā diligere videbant. pa
cem factā fedusq; ruperūt. Ver re
o cōmemoro. q̄m multa pturbarū
rerū ignari. quidā eā dissipatore
sue scelerate li tēporibz xp̄ianis ali
qō bellū paulo diucius trahi vide
rint. in nām religionē pterquā
inuiuīt. exclamātes q̄ si ipsa non
esset. et veteri ritu numina colerē
iam romana illa virtute que ad
iuuante marte et bellona tanta
celeriter bella confecit. id quoq; fa
cerime finiret. Hec lanti igit qui
legerūt q̄ diuturna bella q̄ variis
euentis. q̄ luctuosis cladibz a vet
ribz sint gesta romanis. sicut solet
orbis terrarū velut pcellosissimū
pelagus varia tali malorꝝ tēpe
state iactari. et qō nolūt aliq̄n fa
teant. nec insanis aduersus deū
linguis se iterimāt et derīpiāt ipi

Quod tamē Capl'xxij. In
nra mēoria recentissimo tē
pore deus mirabiliter mi
serit. nō cū grauī actione
cōmemorāt. sed q̄ntū in ipis est ō
nīū si fieri potest hoīm obliuione
sepelire conant. qō a nobis si tace
bit. similiter erim⁹ ingrati. Cū ratagi
sus rex gothorꝝ agmine īgenti et ī

mani iam in urbis vicinia consti
tutus romanis ceruicibz īmineret.
vno die tanta celeritate sic victus
est. ut ne vno quidē romanoꝝ nō
dicam extincto. sed vulnerato. mil
to amplius q̄ centū miliū ꝓsterne
ret eius exercitus. atq; ipe mox cap
tus pena debita necaret. Nā si ille
tam īpius cū tantis et tam īpijs
copijs romā fuisset īgressus. cui
pepcisset? Quibz honorē locis mar
tirū detulisset? In qua ꝑsona deū
timeret? Cui⁹ nō sanguinē fusum.
cui⁹ pudiciciā vellet ītactā? Quas
aūt isti pro dijs suis voces habe
rent. quāta insultacōe iactarent.
qd ille ideo vicisset. ideo tanta po
tuisset. q̄a cotidianis sacrificijs pla
cabat atq; īuitabat deos. qd roma
nos facere xpiana religio nō sine
bat? Nā ꝓpinquāte iam illo hijs lo
cis ubi nutu sūme maiestatis oppl
sus est. cū eius fama ubiq; crebres
ceret. nobis apud carthaginē dice
bat hoc credere. spargere iactare pa
ganos. qd ille dijs amicis ꝓtegen
tibz et opitulantibz quibz īmolare
cotidie ferebat. vinci omīno non
posset ab eis qui talia dijs roma
nis non facerēt sacra. nec fieri a q̄
q̄ ꝑmitterēt. et nō agūt miseri g̃
cias tante miscdie dei. qui cū statu
isset irrupcōe barbarica grauiora
dignos. mores hoīm castigare. in
dignacionē suā tanta mansuetu
dine temperauit. ut illū p̄mo face
ret mirabilit vinci. ne ad infirmo
rū aīos euertendos gloria daretur
demonibz. quibz eū supplicare con
stabat. deinde ab hijs barbaris ro
ma caperet. qui contra oēm cōsue

tudinē gestoꝝ ad loca scā ꝯfugiētes
xpiane religiōis reuerēcia tuerent.
ipsisq; demonibz atq; īpioꝝ sacrifi
cioꝝ ritibz. de quibz ille presūpserat.
sic aduersarent nomī xpiano. ut
longe atrocius bellū cū eis q̄ cum
hominibz gerere viderent. Ita verus
dn̄s gubernatorq; rerū. et roma
nos cū miscdia flagellauit. et tā
incredibilit victis supplicatoribus
demonū. nec saluti rerū presenciū
necessaria esse sacrificia illa mon
strauit. ut ab hijs q̄ n̄ ꝑuicaciter
contendūt sed prudenter attendūt.
nec ꝓpter p̄ntes necessitates vera re
ligio deserat. et magis eterne vite
fidelissima expectacōe teneat. Ca^m

Neq; enī nos xpianos xxiiij.
quosdā imꝑatores ideo feli
ces dicim⁹. q̄a vel diuicius
imperarūt. vel imꝑantes filios
morte placida reliquerūt. vel hos
tes reipublice domuerūt. vel ī̄mi
cos ciues aduersus se insurgentes
et cauere et opprimere potuerunt.
hec et alia vite hui⁹ erūpnose vel
munera vel solacia. quidā eciā cul
tores demonū accipere meruerunt.
qui nō ꝑtinent ad regnū dei. quo
pertinēt isti. et hoc ipsius miscdia
factū est. ne ab illo ista qui in eū
crederēt. velut sūma bona desidera
rent. Sed felices eos dicim⁹. si iuste
imperāt. si inter linguas sublimi
ter honoranciū. et obsequia nimis
hūiliter salutanciū nō extollūt. sed
se hoīes esse meminerūt. si suā po
testatē ad dei cultū maxime dilatā
dū. maiestati eius famulā faciūt.
si deū timēt. diligūt. colūt. si plus
amant illud regnū ubi nō timēt

habere consortes. si tardius vindicanti facile ignoscit. si eandē vindictā pro necessitate regende tuendeq; reipublice nō pro saturandis inimicaciarū odijs exercuit. si eandē veniā nō ad impunitatē iniquitatis. sed ad spem correctionis indulgenti. si quō aspere cogunt plerūq; deterrere. misericordie lenitate et beneficiorū largitate cōpensant. si luxuria tanto eis est castigacior. quāto pol set esse liberior. si malūt cupiditatibz prauis. q̄ quibzlibet gentibus imperare. et si hec omnia faciūt non pter ardorē inanis glorie. sed pter caritatē felicitatis eterne. si pro suis pctis humilitatis et miseracionis et oracionis sacrificiū deo suo vero immolare nō negligūt. Tales imperatores xp̄ianos dicim' esse felices interim spe. postea re ipsa futuros. cū id quō expectam' aduenerit. Ca^m xxv.

Nam bonus deus ne hoīes qui eū crederēt pter vitā eternā colendū. has sublimitates et regna terrena existimaret posse neminē consequi. nisi demonibz supplicet. qō hy spiritus in talibz multū valerēt. constantinū impatorē nō supplicantem demonibz. sed ipsū verū deum colentē tantis terrenis ipleuit muneribz. q̄ta optare nullus auderet. Cui eam̄ condere ciuitatē rōno impio sociam velut ipsius rome filiam. sed sine aliquo demoniū templo simulachro cōcessit. Diu ipe rauit. vniuersū orbē romanū vn' augustus tenuit et defendit. in āministrandis et regendis bellis victorio sissim' fuit. in tyrānis oppimendis per omnia prosperatus ē. grandeuus egritudie et senectute defūctus est. filios impantes reliq̄t. Sed ne sic quidē impator quisq̄ ideo xp̄ianus esset. ut felicitatē consecutus eterni mereret. cū. pt' vitā eternā q̄s q; debeat esse xp̄ianus. Iouinianū multo ciciis abstulit q̄ iulianū. gratianū vero ferro tyrānico primit iterimi. longe quidē micius. q̄ magnū pompeiū volentē velut manos deos. Nam ille vindicanda cathone nō potuit. quē nullis bellis quodāmō heredē reliq̄rat. iste ātiquis pie aīe solacia talia non requirāt. a theodosio vindicatus est. quē regni ptnapē fecerat. cū puluī haberet et fratrē. audior fide sociatis q̄ nimie p̄tatis. Capl' xxvi.

Inde et ille nō solū vino sed uauit quā debebat fidem. verūetiā post eius mortē pulsū ab eius interfectore maximo. valentinianū eius paruulū filium in sui ptes imperij tanq̄ xp̄ianus excepit. pupillū paterno cultodiuit affectu. quē destitutū omnibus opibz. nullo negocio posset auferre. si lacius regnandi cupiditate magis q̄ benefaciendi caritate flagraret. Vnde potius seruata eius impatoria dignitate susceptū. ipā humanitate et gracia cōsolatus est. Deinde cū maximū terribilē faceret ille successus. hic in angustijs suis nō est lapsus ad auxilia tates sacrilegas atq; illicitas. sed ad iohem in egipti heremo constitutū. quē dei seruū. ꝓphetandi spiritu meditū fama crebescente diuulgarat milit. atq; ab eo nūciū mi

tore certissimū accepit. Mox tyrā
ni maximi extinctor valentinia
nū puerū imperij liū ptibz vnde fu
gatus fuerat cū miscōdissīa milera
cione restituit. eosqz siue p insidias.
siue quo alio pacto vel casu pxīe
extincto. aliū tyrānū eugenium q́
in illius īpatoris locū non legitīe
fuerat subrogatus. accepto rursus
pphetico responso. fide certus oppref
sit. contra quē robustissimū exerci
tū magis mando q̄ ferendo pug
nauit. Milites nobis qui aderant
retulerūt. extorta sibi esse de manibz
quecūqz iaculabant. cū a theodosij
partibz in aduersarios vehemens
ventus iret. et nō solū quecūqz in
eos iacebant. cōtra illīe rapeti ve
quereī. Vnde et poeta claudianus.
ōpius a xpi noīe alienus. in eum tū
laudibz dixit. O nimiū dilecte deo.
cui militat ether. et cōiurati veni
unt ad dassica venti. Victore autē
sicut crediderat et predixerat iouis
simulachra que aduersus eū fue
rant vesano quibz ictibz velut cōse
crata et in alpibz constituta depo
suit. eosqz fulminīa q̄dō aurea fusi
lebat. auctoribz et se ab eis fulmīa
ri velle dicentibz. hilariter benigne
qz donauit. ymitoz suoz filios q̄s
non ipsius iussus sed belli abstule
rat īpetus. eiā nondū xpianos
ad ecclesiā cōfugietes. xpiano' hac
occasione fieri voluit et xpiana
caritate dilexit. nec priuauit rebz
sed auxit honoribz. in neminē post
victoriā priuatas ymicicias vale
prosecutus. Bella ciuilia nō sicut an
na et marius et silla. et alij tales
nec finita voluerūt finire. sed ma
gis doluit exorta q̄ cuiq̄ nocere vo
luit terminata. Inter hec omīa ex
ipso ī.ao īperij sui nō quieuit mul
tissimis et miscōdissimis legibz adū
sus īpios laborāti ecclesie subueni
re. quā valens hereticis fauēs arri
anis vehementer affluxerat. cuius
ecclesie se mēbrū esse. magis q̄ in t̄
ris regnare gaudebat. Simulachra
gentiū ubiq̄ euertenda p̄cepit. sati'
intelligens nec terrena munera in
demonioz sed in dei veri esse posita
potestate. Quid aūt fuit eius reli
giosa hūilitate mirabilius q̄n in
thessalonicēsiū grauissimū scelus.
cui iā epis intredentibz. pmiserat
indulgentiā tumultu quoz dā qui
ei cohercebant vindicare cōpulsus
est. et ecclesiastica cohercitus disci
plina. sic egit penitētiā. ut impa
torīa cēlitudinē pro illo pplus o
rans magis fleret videndo. pstratā
q̄ pectendo timeret ira tā. Hec ille
secūi et si qua similia que cōmē
rare longū est bona opa tulit ex
isto tēporali vapore animosiorib; ad
minus et sublimitatis hūane q̄ cū
operū merces est eterna felicitas cu
ius dator est deus. solus verax pi
us. cetera vero vite huius vel salutis
a vel subsidia. sicut ipse cū mūdū
luce auras terras aquas fluctus
ipsumq; hoīs aīam corpus sensus
mentē vitā bonis malisq; largit.
in quibz est eiā quedā ipsius mīg
nitudo. quā pro tēpoz gubernaā
one dispensat. Unde iā etiam
illud respondendū esse video. q̄ ma
nifestissimis documētis quibz ostē

dut qđ ad ista tēporalia que sola
stulti habere cōcupiscūt. nichil de
ox falsox nūc solitas prolit. cōfuta
ti atq; cōuicti conant assererē nō
pter vite pūtis utilitatē. sed pt
eam que post mortē futura est.
colendos deos. Nam istis qui pt
amicitias mūdi hui? volūt va
na colere. et nō se putitū puerili
bus sensibz cōgruūt. hijs q̄q;
libris satis arbitror esse respondū.
Quox tres pōres cū ediderim. et
in manibz multox esse cepissent.
audiui quosdā nescio quā aduer
sus eos responsionē parare. Deinde ad me platū est qđ
iam scripserīt. sed tēpus querant
quo sine piculo possint edere. Os
āmoneo. nō optent qđ eis non ex
pedit. facile est enī michi aūp vi
deri respondisse. qui tacere nolue
rit. Aut qđ est loquacius vanita
te. que non ideo potest qđ veritas
quia si voluerit etiā plus potest
clamare p̄ veritas? Sed considerēt
omnia diligenti. et si forte sine stu
dio pcū iudicantes talia esse per
spexerīt. que potius exagitari p̄
cōuelli possint garrulitate ipudē
tissima. et quasi satyrica vel ījmi
ca lenitate. cohibeāt suas nugas.
et potius a prudētibz emendari. p̄
laudari ab īprudentibz elugāt. Nā
si nō ad libertatē vera dicendi. sed
ad licentiā maledicendi tēpus ex
pectāt. absit ut eis eueniat qđ aut
tullius de q̄dā. q̄ petādi licētia felix
appellat. O miserū au petere lice
bat. Unde q̄lq̄s est qui maledicēdi
licentia se felicē putat. multo erit
felicior si hoc illi oīno non licerit.
cū possit depolita īanitate iactāre
etiā isto tēpore tanq̄ studio cōsu
lendi q̄cq̄d voluerit contradicere et
q̄ntū possūt ab eis quos consulut
amica disputatiōe. honeste grauit
libere qđ oportet audire.

Explicit liber quintus. Incipit sa
pl'a lib' sext. p'mo

De hijs qui pl'a lib' sext. p'mo
dicūt deos a se nō pt' prese
tē vitā colūt. pt' etiā. ij.
Quid varronē de dijs gentiū sentiē
se credendū sit. quox talia et genea
et sacra detexit. ut reuerētius eī eas
ageret. si de illis oīno retineret. iij.
Que sit partitio varronis librox
suox. quos de antiq̄tatibz rerū hūa
narū diuinarūq; cōposuit. iiij.
Qđ ex disputatiōe varronis apud
cultores deox antiq̄ores hūane q̄
diuine reperiantur. v.
De tribz generibz theologie scdm
varronē. id est uno fabuloso. alte
ro naturali. tertioq; ciuili. vi.
De theologia mythica id est fabu
losa et de ciuili cōtra varronē. vij.
De fabulose et ciuilis theologie sili
tudine atq; concordia. viij.
De īterpretatiōibz nāliū rationū
quas doctiones pagani pro dijs su
is conant ostendere. ix.
De officijs singulox deox. x.
De libertate senece. q̄ vehemēter ali
lem theologiā reprehendit q̄ varro
fabulosam. xi.
Quid de iudeis senecta senserit. xij.
Qđ gētiliū deox vanitate detecta ne
queat dubitari eternā eis vitā ne
mini posse p̄stare. qui nec ipsā ad
huuent tēporalem.

Explicūt capl'a. Incipit lib' sextus.

VI

[redacted]

oniam
upionibz
bris lati
uichi ad
ersus eos
deos dil
talle q
ultos de
et fal
ãnãos spūs et pniciosa demonia
vel certe creaturas nõ creatorẽ xpi
ana veritas cõuincat. ꝓpter vite hu
ius mortalis rerũq; terrenarũ uti
litatẽ. eo ritu ac seruitute que grece
latria dicat. et vni vero deo debetur.
venerandos et colendos putãt. et
nunc quidẽ sibi ritum vel pniciem
nec istos quisq; nec illos alios quã
trãq; nũi libros satis esse posse qs
uelauit. qñ ea putat gloria vanita
tis nullus cedere vuibz veritatis. in
pniciẽ utiq; eius cui vicñ tam ĩma
nis industriã nõ malo medico. sed
egroto insanabilis morbz ĩiunctus ẽ.
Qui vero qui ea que legũt. vel sine
illa vel nõ cũ magna ac nimia ve
teris erroris obstinatiõe intellã
et considerata ꝑpendũt. fa
cilius nos isto nullo termĩato
ri quisq; voluminũ. plus ꝙ questi
onis ipsius necessitas postulabat.
satis fecisse. ꝙ minus detexisse iudi
cabũt. totãq; ĩuidiã quã xpiane re
ligioni de huius vite cladibz. terrena
rũq; contemptiõe ac mutatiõe verũ
impiti facere conant. nõ solũ dif
fidentibz. sed cõtra suã conscientiã
cana possedit. omnino esse ianem re

cogitationis atq; rationis plenãq;
leuissime temeritatis. et pniciosis
sime ãiositatis dubitare nõ poterit.

Nunc ergo qñ deinceps ꝓ
ut ꝓmissus ordo exposcit. e
nam hij refellendi et docen
di sũt. qui nõ ꝓpter istã vitã. sed
ꝓpter illã que post mortẽ futura
est. deos gentiũ quos xpiana reli
gio destruit colendos esse cõtendũt.
placet a verdino oraculo sũ psal
mi sumere exordiũ disputationis
mee. Beatus cui⁹ est dñs deus spes
eius. et nõ respexit in vanitates
et insanias mendaces. Deceptam mẽ
in omnibz vanitatibz insanijsq; mẽ
daciz. longe tolerabilius philoso
phi audiendi sũt quibz displicue
runt iste opiniões errores q; ꝓpriz.
Qui ꝓpũ constituerũt simulachra
numĩbz. multaq; de hijs quos deos
ĩmortales vocant falsa atq; ĩdig
na sine finxerũt sine ficta credide
runt. et credita eoz cultui sacris q;
ritibz miscuerũt. Cũ hijs ergo hoĩ
bz qui et si nõ libere predicando. sal
tem utiq; in disputatiõe multã
do. talia se ĩprobare testati sũt. nõ
usq; adeo inconuenienti ꝙstio ista
tractat. utrũ nõ vnũ deũ qui fecit
omnẽ spiritalẽ corpalemq; creatu
ram. ꝓpter vitã que post mortẽ fu
tura est colli oporteat. sed multos
deos quos ab illo vno factos et sub
limiter collocatos. quidã eoꝝdem
philosophoz ceteris excellẽciores
nobiliores q; senserũt. Ceterũ quis
ferat dici atq; cõtendi. deos illos q;
cũ in quarto libro quosdã cõmẽ
rauit. quibz verũ exiguarũ singuli
singula distribuũt. officia. vitã

eternā aūcꝫ prestare. An vero pe
tissimi illi et acutissimi viri. qui se
pro magno beneficio conscꝑta do
uisse gloriant. ut sciret quare au
cꝫ deo supplicandū esset. qđ a quoꝙ
esset petendū. ne absurditate tur
pissima quales ioculatores īmimo
fieri solet. peteret a libero aqua. a
lymphis vinū. auctores erūt cui
piam hoīm dijs īmortalibꝫ supli
canti. ut sū a lymphis peteret vi
nū eꝫ responderūt nos aquā ha
bem? hoc a libero pete. possit rete
dicere. si vinū nō habetis. saltē da
te michi vitā eternā. Quid hac ab
surditate monstruosius. Nōne ille
cachinnātes solent eū esse ad risū
facales. si nō affectet fallere ut demo
nes. supplia responderūt. o homo
putasne in pīate nos habere vitā.
quas audis nō habere vel vitem.
Impudentissīe igit stultissīe est vi
tam eternā a talibꝫ dijs petere vel
sperare. qui vite huj eruptionissīe
atꝫ brevissime. et si qua ad eam
ptinēt āminiculandā atꝫ fulcīe
dam ita singulas pticulas tueri
asserunt. ut si id qđ sub alterj tu
tela ac pīate est petat ab altero. tā
sit inconuenies et absurdū. ut ījmi
ce sanitati videat esse simillimū
qđ sū sic ab scenicis mimis digue
rent in theatro. cū vero a nescien
tibꝫ stultis digni irrident in mun
do. Cui ergo deo vel dee ꝓpter quid
supplicaret quātū ad illos deos at
tinet. quos instituerūt ciuitates a
doctis solerter īuentū meōuecꝫ
mandatū est. qđ a libero verbi grā
quid a lymphis. qđ a vulcano. ac
sic a ceteris quos ptim cōmēōrauī

in quar
putauī.
bero pa
phis ig
maiorū
bet. si q
eterna
terrenq
os vel
posse
ge alienū a veritate mōstratū est.
a quoꝙ ītorꝫ multorꝫ numinū at
qꝫ fallorꝫ saltē regna terrena exsti
mare constitui. nōne insanissime
impietatis est. si eterna vita q̄ terre
nis omnibꝫ regnis sine ulla dubita
tione vel cōparatiōe preferenda est
ab ītorꝫ quoꝙ tam cupꝙ posse re
putatur. Deꝫ eū ꝓpterea dij tales vel
terrenū regnū dare nō posse visi sūt.
quia illi magni et excelsi sūt. hoc
quidā parui et abiecti. qđ nō dig
narent in tanta sublimitate natu
re. Sed q̄ntumlibꝫ consideratiōe ira
gilitatis hūane reducos apices ter
reni regni merito quilibꝫ contēnat.
illi dij tales apparuerūt ut indig
nissimi viderent quibꝫ tanta atꝫ
seruanda deberēt vel ista cōmitti.
at ꝓ hoc si ut supiora primi
duobꝫ libris ptractata docui
erūt. nullus deus ex illa turba vel
quasi plebeiorꝫ vel quasi ꝓcerū deo
rū ꝑoneus est regna mortalia mor
talibꝫ dare. q̄ntomin? potest ūmor
tales ex mortalibꝫ facere. Huc accē
dit. q̄a si iam eis illis agum? qui nō
ꝓpter ista. sed ꝓpter vitā que post
mortē futura est existimāt colen
dos deos. iam nec ꝓpter illa saltem
que deorꝫ taliū pīati tanꝙ dispti

et ppria nō racione veritatis sed va
nitatis opinione trahuūt. Sino co
lendi sūt. sicut credūt hij qui cul
tū eox vite huj mortalis utilitati
bz necessariū esse cōtendūt. contra
quos iam q̄dz voluūibz p̄ceden
tibz satis q̄tū potui disputaui. Q̄
cū ita sint. si eox qui colerēt deam
iuuētatē etatē ipa floret ī lignius.
conceptores aūt eius vel intra an
nos octōbrē iuuētutis. vel in ea
tamē senili corpore frigescerēt. sima
la cultox suox speciosius et festiuj
fortuna barbata vestiret. a quibus
autē spueret. glabros aut male bar
batos videret? eaq̄ si rectissime dice
rem? huc usq̄ istas deas singulas
posse suis officijs quodāmodo iuui
tatas ac p hoc nec a iuuētate opor
tere peti vitā eternā. que nō daret
barbam. nec a fortuna barbata lo
ui aliquid post hanc vitā esse speā
dū. cuj in hac vita nulla esset po
testas. ut eandē saltē etatē que bar
ba induit. ipsa prestaret. Nūc vero
cū earū cultus nec ppter ista ipsa q̄
putant eis subdita sit necessarius.
quia et multi colentes iuuentatē
deam. nūme in illa etate vigueruūt.
et multa nō eam colentes gaudent
robore iuuētutis. ideoq̄ multa fortu
ne barbate supplices ad nullā vel
deformē barbā puenire potuerūt.
et si qui eam pro barba ī petranda
venerant. a barbatis eius contēp
toribz irridentī. ita ne delipit cor hu
manū ut quox deox cultū ppter ista
temporalia et cito p̄tereūtia munera
quibz singulis singuli p̄esse phibē
tur. tanem ludibriosū cognoscat.
propter vitā eternā credat esse struc

tuosū? Hanc dare illos posse ne
gij dicere ausi sūt. qui eas ut ab ī
sipientibz pplis colerent. ista opa
temporalia. q̄n nimis multo pu
tarūt. ne quisq̄ eox sederet ocolis
minutati diuisa tribuerūt. Capl
Quis marco varrone secūm.
aurelius ista queruit? Quis
uenit doctius? Quis
considerauit attencius? Quis dis
tinxit acuta? Quis diligēcius pla
nius q̄ consūplit? Qui tamē et si
min⁹ suauis est eloquio. doctrina
tamē atq̄ sentencijs ita refertus ē.
ut in omī erudicōe quā nos secu
laē. illi aūt liberalē vocāt. studio
sū rerū tantū iste doceat. quātū stu
diosū verborz nacto delectat. Denicq̄
et ipe nullius huic tale tēpōnū p
hibet. ut in libris achademicis di
cat eam que ibi versat disputacā
oue se habuisse. cū marco varro
ne hoīe inq̄t omī facile acutissimo.
et sine ulla dubitacōe doctissimo.
Non aut eloquētissimo vel facūdissimo.
q̄m revera in hac facultate mltū
impar est. sed omī inq̄t facile acu
tissimo. Et in eis libris id est acha
demicis. ubi cūcta dubitanda esse
contendit. addidit. sine ulla dubi
tacōe doctissimo. Profecto de hac re
sic erat certus. ut auferret dubita
cōnē quā solet in omībz adhibē
tanq̄ de hoc uno eaq̄ p achademico
cū dubitacōe disputaturus se a
chademicū fuisset oblitus. In pri
mo aūt libro cū eiusdē varronis
litteraria opa predicaret. nos inq̄t
in nīra urbe pegrinātes ecclēsiq̄
tanq̄ hospites. tui liberi quasi do
mū reduxerūt. ut possem⁹ aliq̄n. q̄

et ubi essem⁹ agnoscere. Tu etatē
prīe. tu descriptiones tēporꝝ. tu sacro
rū iura. tu sacerdotū. tu domesticā
tu publicā disciplinā. tu sediū re
gionū locorꝝ. tu oīm diuinarū hu
manarūq; rerū noīa. genera. offi
cia. causas apuisti. Iste igit̄ vir tā
insignis excellentisq; pīcie. et quo
de illo etiā terencian⁹ elegantissīo
versiculo breuit̄ ait. vir doctissim⁹
vndecūq; varro qui tam multa le
git ut aliq̄d ei scribere vacuisse
mirem̄. tam multa scripsit. q̄ mul
ta vix quēq̄ legere potuisse creda
mus. iste inq̄ vir tantus īgenio. tā
tusq; doctrina. si rerū velut diuina
rū de quibꝫ scribit oppugnator esset
atq; destructor. easq; nō ad religio
nē. sed ad supsticionē diceret ptine
re. nescio utrū tam multa in eis ri
denda. contēpnenda. detestanda con
scriberet. Cū vero deos eosdem ita
coluerit. colendosq; censuerit. ut
in eo ipso ope lr̄arꝝ suarū dicat se
timere ne pereāt. nō incursu hos
tili. sed ciuiū negligencia. de qua
illos velut ruina liberari a se di
cit. et in mēoria bonorꝝ p eiusmoī
libros recondi atq; seruari utiliore
cura. q̄ metellus de īcendio sacra
vestalia. et eneas de troyano exci
dio penates liberasse predicatur
et tñ ea legenda sc̄lis ꝓdit. que a
sapientibꝫ et insipientibꝫ merito
abicienda et veritati religiōis ini
micissima iudicent̄. q̄d existimare
debem⁹ nisi hoīem acerrimū ac pe
ritissimū. nō tamē sc̄o spū liberū.
oppressū fuisse sue ciuitatis consue
tudine ac legibꝫ. et tamē a quibus
mouebat̄ sub specie cōmendande

religiōis tacere noluisse. Terciū.

Quadragīta et vnū libros
scripsit antiq̄tatū. hos in
res hūanas diuinasq; di
uisit. rebꝫ hūanis xxv. diuinis sede
cim tribuit. istā secutus in ea par
ticione racionē. ut rerū hūanarū
libros senos. quatuor ptibꝫ daret.
Intendit enī qui agant. ubi agāt
qn̄ agant. q̄d agant. In sex itaq;
primus de hoīibꝫ scripsit. in sc̄dis
sex de locis. sex tercios de tēporibꝫ.
sex quartos eosdemq; postremos
de rebꝫ absolutis. Quater aūt seni
xxiiij. fiūt. Sed vnū singularē qui
cōmunit̄ prius de oīibꝫ loqueret̄
in capite posuit. In diuinis idētidē
rebꝫ. eadē ab illo diuisiōis forma ser
uata est. q̄ntū attinet ad ea q̄ diis
exhibenda sūt. Exhibent̄ enī ab ho
mīibꝫ in locis et tempibꝫ sacra. Hec
quatuor que dixi. libris coplexus
est ternis. Nā tres priores de homī
bus scripsit. sequētes de locis. terci
os de tēporibꝫ. quartos de sacris. e
ciā hic qui exhibeāt. ubi exhibeāt
qn̄ exhibeāt. q̄d exhibeāt subtilis
sima distinctiōe cōmendās. Sed q̄
oportebat dicere. et maxime id ex
pectabat̄ quibꝫ exhibeāt. de ipsis
quoq; diis tres cōscripsit extremos
ut q̄nquies terni q̄ndecim fierent.
Sunt aūt oīes ut diximꝰ sedecim.
q̄a et istorꝝ exordio vnū singularē
qui prius loqueret̄ de oīibꝫ appo
suit. quo absoluto cōsequēt̄ ex illa
quinq; ptita distributiōe. tres pce
dentes qui ad hoīes ptinēt. ita sub
diuisit. ut p̄mus sit de pontificibꝫ
sc̄dus de auguribꝫ. tercius de quinde
cim viris sacrorꝝ. sc̄dos tres ad lo

ca ptinētes ita ut in vno eoꝝ de sa
cellis. altero de sacris edibꝫ diceret.
tercio de locis religiosis. tres porro
qui istos sequūtur et ad tēpora pti
nent. id est ad dies festos. ita ut v
nū eoꝝ faceret de feriis. alterū de lu
dis circensibꝫ. de scenicis terciū. Qr
toꝝ triū ad sacra ptinenciū. vni de
dit cōsecraciōes. alteri sacra priua
ta. ultimo publica. Hanc velut pō
pam obsequioꝝ in tribꝫ qui restāt
dij ipsi sequūtur extremi. quibꝫ iste
vniuersus cultus impensus est. in
primo dij certi. in scdo īcerti. in tercio
cunctoꝝ nouissimo dij precipui at
qꝫ selecti. In hac tota serie pulcher
rime ac subtilissime distribuciōis
et distinctiōis. vitā eternā frustra q̄
ri et spari īpudentissime vel optari.
ex hijs que iam diximꝰ et que dein
ceps dicenda sūt. cuiuis hoīm qui
corde obstinato sibi nō fuerit ĩmi
cus facillime apparet. Vel hoīm eī
sūt ista instituta vel demonū nō
quales vocāt illi demones bonos.
sed ut loquar apcius īmūdoꝝ spi
rituū. et sine cōtrouersia maligno
rū. qui noxias opiniōes quibꝫ aīa
humana magis magisqꝫ vanes
cat et incōmutabili eterneqꝫ veri
tati coaptari atqꝫ inherere nō pos
sit. īuidencia mirabili et occulte in
serūt cogitaciōibꝫ īpioꝝ. et aperte
aliqn̄ inserūt sensibꝫ. et qua pn̄t
fallaci attestaciōe confirmāt. Iste
ipse varro ꝓpterea se prius de rebus
humanis de diuinis aūt postea
scripsisse testatur. qd̄ prius extiterīt
ciuitates. deinde ab eis hec institu
ta sint. Vera aūt religio nō a terre
na aliqua ciuitate instituta est. ꝫ

plane celestē ipsa instituit ciuita
tem. eam vero inspirat et docet ve
rus deus. dator vite eterne veris cul
toribꝫ suis

Capitulum quartum.

Varronis igitur confitētis ide
o se prius de rebꝫ hūanis
scripsisse. postea de diuinis.
quia diuine iste ab hoīnibꝫ insti
tute sūt. hec racio est. Sicut prior
est inqt pictor q̄ tabula picta. p̄ior
faber q̄ edificiū. ita priores sūt ci
uitates q̄ ea que a ciuitatibꝫ insti
tuta sūt. Dicit aūt prius se scriptu
rū fuisse de dijs. postea de hoīnibꝫ.
si de omī natura deoꝝ scriberet. q̄si
hic de aliqua scribat et nō de omī.
aut vero eciā aliqua licet nō oīs
deoꝝ natura nō prior debeat esse
q̄ hoīm. Quid qd̄ in illis tribꝫ no
uissimis libris deos certos et īcertos
et selectos diligenter explicās. nullā
deoꝝ naturā pretermittere videtur.
Quid est ergo qd̄ ait si de omī na
tura deoꝝ et hoīm scriberemꝰ prius
diuina absoluissemꝰ q̄ hūana at
tigissemꝰ. Aut enī de omī natura
deoꝝ scribit. aut de aliqua. aut oī
no de nulla. Si de omī. p̄ponenda ē
utiqꝫ rebꝫ hūanis. Si de aliqua. cur
non eciā ipsa res precedat hūanas.
An indigna est preferri eciā vniuse
nature hoīm. pars aliqua deoꝝ. Qd̄
si multū est ut aliqua pars diui
na p̄ponatur vniuersis rebꝫ hūanis.
saltē digna est vel romanis. Rerū
quippe hūanarū libros nō quātū
ad orbem terrarū. sed quātū ad so
lam romā ptinet. scripsit. Quos
tamē rerū diuinarū libris se dixit
scribendi ordine merito pretulisse.
sicut pictorē tabule picte. sicut fa

brū edifica. aptissime conditens
qđ eaā ille res diuine. sicut pictu
ra sicut structura ab hoīnibz ilti
tute sint. Restat ergo ut de nulla
deoz natura scripsisse itelligatur
neqz hoc aptissime dicere voluisse
sed itelligentibz reliquisse. Vbi eū
dicat non oīnis. ulitate quidē in
telligit aliqua. sed potest itelligi
et nulla. qm que nulla est. nec o
nis nec aliqua est. Nam ut ipe di
at si oīnis esset natura deoz de q
scriberet. scribendi ordine rebus
hūanis pponenda esset. Vt aūt et
ipso tacente veritas clamat. ppo
nenda esset certe rebz romanis. eaā
si nō oīnis. sed saltem aliqua esset
Recte aūt postponit. Ergo nulla
est. Non itaqz rebz diuinis antefer
re voluit res hūanas. sed rebz ver
noluit anteferre res falsas. In hȳ
eū que scripsit de rebz hūanis. se
cutus est ystoriā rerū gestarū. Q
aūt de hȳs quas diuinas vocat.
quid nisi opiniones rerū vanaz:
Hoc est nimirū qđ voluit subtili
significatiōe monstrare. nō solū
scribens de hȳs posterius ꝙ de illis.
sed eaā racionē reddens aur id fece
rit. quā si tacuisset. aliter hoc fac
tū eius ab aliis fortasse defenderet.
In ea vero ipsa racione quā reddi
dit. nec aliis quicq relinquit p ar
bitrio suspicari. et satis pbauit
hoīes se ꝑposuisse institutis hoīm
non naturā hoīm nature deorū.
Ita se libros rerū diuinarū non de
veritate que ptinet ad naturā sed
de falsitate que ptinet ad errorem
scripsisse confessus est. Qđ apcius
alibi posuit sicut in quarto libro
cōmentarii. ex nature formula se
scripturū fuisse. si nouā ipe coīde
ret ciuitatē. qa vero iam veterem
uenerat. nō se potuisse nisi eius cō
suetudinem sequi. Capt'm quintum

Deinde illud quale est quod
tria genera theologie dica
esse. id est racionis que de
dys explicat. eozqz vnū mythicon
appellari. alterū physicon tertiū ci
uile. Latine si ulis admitteret ge
nus qđ primū posuit fabulare ap
pellarem? sed fabulosū dicam? A fa
bulis eū mythicon dicti est. qm
mythos grece fabula dicat. Secūm
aūt ut naturale dicat. iam et con
suetudo locutionis admittit. Tertiū
eaā ipse latine ciuilem aut qđ ciuile
appellat. Deinde aut. Mythicon ap
pellant quo maxime utuntur poete.
physicon quo philosophi. ciuile q
ml. Primū inqt qđ dixi. in eo sūt
multa contra dignitatē et natura
īmortaliū facta. In hoc enī est ut
deus alius ex capite. alius ex femore
sit. alius ex guttis sanguīs natus.
In hoc et dy figurati sint. ut adul
terarīt et seruierīt hoīi. Denqz ī
hoc oīnia dys attribuūt. que non
modo in hoīem. sed eaā in contēp
tissimū hoīem cadere possūt. Hic
certe ubi potuit ubi aulus est. ubi
impunitū putauit. qīnta mēdacis
simis fabulis nature deoz fieret in
uria sine caligīe ullius ambigui
tatis expressit. Loquebat enī nō de
naturali theologia. nō de aulis. sed
de fabulosa. quā libere a se putau
esse culpandā. Videam? quid de alte
ra dicat. Hoīm genus est inqt qđ
demōstraui. de quo multos libros

philosophi reliquerūt. in quibz est
dij qui sint. ubi. quod genus. qua
le est a quodā tempe. an a sempit
no tēpore fuerīt. dij exigui sint ut
credit heraclitus. an ex numeris
ut pitagoras. an ex athomis ut
ait epycurus. Sic alia que facilius
intra parietes in scola q̄ extra in fo
ro ferre possūt aures. Nichil in hoc
genere culpauit qd̄ phisicon vo
cant. et ad philosophos ꝑtinet tā
tum. qd̄ eoꝝ inter se cōtrouersias
cōmēorauit. ꝑ quos facta est dissi
denciū multitudo sectarū. Remouit
tamē hoc genus a foro id est a ꝓplis.
scolis vero et parietibz clausit. illud
aūt primū mendacissimū atqz tur
pissimū a ciuitatibz nō remouit. O
religiosas aures ꝓplares atqz ī hijs
etiā romanas. qd̄ de dijs īmortali
bz phi disputant ferre nō possunt.
Qd̄ vero poete canūt et histriones
agunt. q̄a contra dignitatē ac na
turā īmortaliū ficta sūt. q̄a nōmō
in hoīem. sed etiā in contēptissimū
hoīem cadere possūt. nō solū ferāt
sed etiā libenter audiūt. neqz id tā
tū. sed dijs quoqz ipīs hec placere
et ꝑ hec eos placandos esse decernūt
Dixerit aliquis. Hec duo genera
mythicon et phisicon id est fabu
losū atqz naturale discernam⁹ ab
hoc ciuili de quo nūc agit. vnde il
la et ipse discreuit. Iamqz ipm ci
uile videam⁹ qualiter explicet. Vide
o quidē cur debeat discerni fabulo
sū. quia falsū. quia turpe q̄a indig
nū est. Naturale aūt a ciuili velle
discernere. quid est aliud q̄ etiam
ipsū ciuile fateri esse mendosū. Si
enī illud naturale est. quid habet

reprehensiōis ut excludat. Si aūt
hoc qd̄ ciuile dicit naturale non
est. quid habet meriti ut admitta
tur. Hec nempe illa causa est q̄re
prius scripserit de rebz hūanis. poste
rius de diuinis. qm̄ in diuinis re
bz nō naturā deoꝝ sed hoīm insti
tuta secutus est. Intueam̄ sane ꝛ
ciuilem theologiā. Terciū genus
est inqt qd̄ in urbibz ciues maxīe
sacerdotes nosse atqz mīstrare de
bent. in quo est quos deos publi
ce sacra ac sacrificia colere ac facē
quēqz par sit. Adhuc qd̄ sequitur
attendam⁹. Prima inqt theologia
maxīe accōmodata est ad theatrū.
scda ad mūdū. tercia ad urbē. Q̄s
nō videat cui palmā dederit. Vtiqz
scde. quā sup̄dixit esse phoꝝ. Hāc
enī ꝑtinere testat ad mūdū. quo
isti nichil esse excellencius opināt
in rebz. Duas vero illas theologi
as primā et terciā. theatri scilicet
et urbis distinxit adiūgēs. Videa
m⁹ enī nō cōtinuo qd̄ est urbis ꝑti
nere posse et ad mūdū. q̄uis ur
bes videam⁹ esse in mūdo. Fieri enī
potest. ut in urbe scdm falsas o
piniones ea colant et ea credant
quoꝝ in mūdo vel extra mūdum
natura sit nusq̄. Theatrū vero u
bi est. nisi in urbe. Quis theatrū
instituit. nisi ciuitas. Ꝓpter quid
instituit. nisi ꝓpter ludos scenicos.
Vbi sūt ludi scenici nisi in rebus
diuinis. de quibz hij libri tanta sol
lercia conscribunt. Caplm sextū.

O Marce varro cū sis homo
oīm acutissim⁹ et sine ul
la dubitacōe doctissimus.
sed tamē homo nō deus. nec spū dei

ad videnda et annūcianda diuina
in veritatē libertatēq; subuectus.
cernis quidē q̄ sint res diuine ab
hūanis nugis atq; mendacijs di
rimende. sed viciosissimas ꝓplorꝫ cō
suetudines et opiniones in supsti
cioībz publicis vereris offendere:
quas a deorꝫ natura abhorrere. vl
taliū quales in huiꝰ mūdi elemen
tis hūani animi suspicatur infirmi
tas. et sentis ipe. cū eas usq; quaq;
consideras. et omīs vr̄a litteratura
circūsonat. Quid hic agit hūanū
q̄uis excellentissimū ingeniū? Qd
tibi hūana licet multiplex īgens
q; doctrina in hijs angustijs suffra
gatur? Naturales deos colere cupis:
ciuiles cogeris. Inuenisti alios fa
bulosos in quos liberius qd̄ sentis
euomas. vnde et istos ciuiles velis
nolis ve ꝑfundas. Dicis quippe fa
bulosos accōmodatos esse ad thea
trū. nales ad mūdū. ciuiles ad ur
bem: cū mūdus sit opus diuinū.
urbes vero et theatra opa sint ho
minū. nec alij dij derideantur in the
atris. q̄ qui adorantur in templis:
nec alijs ludos exhibeatis. q̄ quibz
victimas īmolatis. Quāto liberiꝰ
subtiliusq; ista diuideres dicens
alios esse deos naturales. alios ab
hoīnibz institutos. sed de institu
tis aliud habere lr̄as poetarū. ali
ud sacerdotū. utrasq; tamē ita esse
inter se amicas consorcio falsita
tis. ut grate sint utreq; demonibz.
quibz doctrina īmica est veritatis
Sequestrata igitur paululū theolo
gia quā naturalē vocāt. de q̄ pos
tea disserendū est. placet ne tandē
vitā eternā peti aut spare a dijs po

eticis theatricis ludicris scenicis?
Absit. Immo auertat deus verus
tam īmanē sacrilegāq; demenciā.
Quid ab eis dijs quibz hec placēt
et quos hec placant. cū eorꝫ illic cri
mina frequententur vita eterna pos
cenda est? Nemo ut arbitror usq; ad
tantū precipiciū furiosissīe īpieta
tis insanit. Nec fabulosa igitur nec
ciuili theologia sempiternā quisq;
adipiscitur vitā. Illa eiū de dijs turpi
a fingendo seminat. hec fauendo
metit. Illa mendacia spargit. hec
colligit. Illa res diuinas falsis cri
minibz insectatur. hec eorꝫ criminū
ludos in diuinis rebz āplectitur. Illa
de dijs nefanda figmēta hoīm car
minibz ꝑsonat: hec ad eorꝫ ipsorū
festiuitatibz consecrat. Facinora et
flagicia numinū illa cantat: hec
amat. Illa prodit aut fingit. hec
autē aut attestatur veris. aut oblec
tatur et falsis. Ambe turpes ambeq;
dampnabiles. sed illa que theatri
ca est publicā turpitudinē ꝓfitetur.
ista que urbana est illius turpitudi
ne ornatur. Hinc ne vita eterna spera
bitur. vnde ista breuis tēporalisq; pol
luitur? An vero vitā polluit consorci
um nefariorꝫ hoīm. si se inserant
affectioībz et assensioībz nr̄is. et vi
tam nō polluit societas demonū.
qui coluntur criminibz suis. si veris q̄
mali. si falsis q̄ male? Hec cū dici
mus. videri fortasse cuipiam nimis
harū rerū ignaro potest ea sola de
dijs talibz maiestati indigna di
uine et ridicula detestabilia celebra
ri que poeticis cantantur carminibz
et ludis scenicis actitantur. sacra ve
ro illa que nō histriones sed sacer

tint. eosdem tamē hoīes infeliciter
ac turpiter enecuatos atq; corrup
tos occultare nūme potuerūt. Per
suadeāt aut possūt se aliquid sanc
tū p tales agere hoīes. quos īter su
a sacra nūari atq; versari negare
non possūt. Nescim? quid agāt sed
scim? p quales agant. Nouim? aūt
que agant in scena quo nūq; vel
in thoro meretricū absolus aut mol
lis intrauit. et tamē eaā ipse turpes
et infames agūt. Neq; eū ab hones
tis agi debuerūt. Que sūt ergo illa
sacra quibz agendis tales elegit sā
ctas. quales nec thymelica in se ad
misit obscenitas?

Caplm octauū.

Hēū habēt ista physiologi
cas qualiā sicut aiūt id est
naturaliū rationū interp
tationes. Quasi vero nos in hac dis
putatiōe physiologiā queram? et nō
theologiā. id est rationē nō nature
sed dei. Quāuis eū qui verus deus ē
nō opinione sed natura deus sit. nō
tamē omnis natura deus est. quia
hoīs et pecoris et arboris et lapidis
utq; natura est. quoz nichil est dis.
Sed aūt interpretatiōis huius qm agit
de sacris matris deū caput est certe
qđ mater duū terra est. quid ultra q̄
rim?s Quid cetera plcrutam? Quid
euidentius suffragat eis. qui dicūt
omnes illos deos hoīes fuisse? Sic eū
in vera aūt theologia. opus dei est
terra nō mater. Decrūpti quomodo
sacra eius ītpretent et referāt ad
verū naturā. vnos mulierum pati.
non est sēm naturā. sed contra na
turā. Hic morbus hoc crimē hoc de
cus habet inter illa sacra. pfessio
nem. qđ in vinculis hoīm membris
vix habet inter tormēta confessio
nē. Deinde si ulla sacra que scenas
turpitudinibz cōuincūt esse fedioza.
hinc exaulant atq; purgant. qđ ha
beant ītērp tationes suas. quibz ostēn
dant verū significare naturā. cur ū
eaā poetica siliter exaulent atq; p
gentur? Multa enī et ipsi ad eūdem
modū interpretati sūt uslq; adeo. ut
qđ ab eis īmanissimū et nefandis
simū dicat saturnū suos filios deuo
rasse. ita nō nullu intpretent qđ lon
ginquitas tēporis que saturni nōie
significat. quicqđ gignit ipsa con
sumat. vel sicut idem opinat varro
qđ pteneat saturnus ad semīa. que
in terrā de qua oriūt iterū recedant.
itemq; alij alio mō et simulat cetera
Et tamē theologia fabulosa dicatur.
et cū omnibz huiscemodi interpreta
onibz suis reprehendit abiat im
probat. Nec solū a naturali que
philosophoz est. verūetiā ab ista
ciuili de qua agim? que ad urbes
pplos qz attinere pbant. eo qđ de
diis indigna confinxerit. merito re
pudianda discernit. eo nimirū con
silio. ut qm̄ acutissimi hoīes atq;
doctissimi. a quibz ista conscripta
sūt ambas īprobandas ītelligebāt.
et illā scilicet fabulosā et istā ciui
lem. illā vero audebāt īprobare. hāc
non audebāt. illā culpandā. pposu
erūt. hanc eius simulē cōparandā
exposuerūt. nō ut hec pre illa tenē
da eligeret. sed ut cū illa respuenda
intelligeret atq; ita sine piculo eo
rū qui ciuilē theologiā reprehendere
metuebāt utraq; contēpta. eā quā
naturalem vocāt apud meliores

aīos īueniret locū. Nā et anilis et
fabulosa. ambe fabulose sūt ābeq
anules. Ambas īueniet fabulosas.
qui vanitates et obscenitates am
barū prudent inspexerit ambas a
niles. qui scenicos ludos ptinētes ad
fabulosā in deoz auliū festiuitatibz
et in urbiū diuinis rebz aduerterit.
Quomō igit vite eterne dande po
testas auēp deoz istoz tribuit. quos
sua simulachra et sacra cōuincāt
dijs fabulosis aptissime reprobatis
esse similimos formis etatibz. sexu
et habitu. cōiugijs generacōibz ri
tibz. In quibz quibz aut hoīes fu
isse intelligunt. et pro vnius cuiusq
vita vel morte. sacra eis et solemp
nia constituta hūc errorē insinuā
tibz furmātibzq demonibz. aut certe
ex qualibet occasiōe īmūdissimi
spūs. fallendis humanis mentibz
ureplisse. Capīm nonū.
Quid ipsa numinū officia
tam viliter minutatiq cō
sta. ppter qō eas dicūt p vnius cu
iq. pro munere supplicare oporte
vnde nō quidē omīa. sed multa iā
dixim? nōne saturitatī mimice ēp
diuine consonāt dignitati. Si du
as quisq nutrices adhiberet infan
ti. quarū vna nichil nisi etiam. al
tera nichil nisi potū daret. sicut is
ti ad hoc duas adhibuerūt deas e
ducā et potinā. nempe delipere et
aliq̄d mimo silē in sua domo agere
videret. Liberū a liberamēto appel
latū voluit. qō mares in eeundo
per eius beneficiū emissis seminibz
liberent. Hoc idem in fēam libera
agere. quā eaā venerē putāt. qō ē
ipsā phibeāt semīa emittere. et ob
her libero eandē virilē corpis partē
in templo poni femineā libere. Ad
her addūt mulieres attributas li
bero. et vinū. ppter libidinē conatā
dam. Sic bacchanalia sūma cele
brant insania. ubi vatro ipē cōfi
tet a bacchantibz talia fieri non
potuisse nisi mēte cōmota. Her ti
postea displicuerūt senatui semo
ri. et ea iussit auferri. Saltem hic
tandē senserūt forsitan. qd īmūdi
spūs dū pro dijs habent in hoīm
mentibz possint. Her certe nō fecit
in theatris. Audūt quippe ibi non
furūt. ipūs deos habere. qui eā
ludis talibz delectent. simile sit fu
rozis. Quale aūt illud est. qō aī re
ligiosū a superstitioso ea distinctiōe
discernat. ut a superstitioso dicat ti
meri deos. a religioso aūt tantū ve
reri ut parētes nō ut hostes timeā.
atq omēs ita bonos dicat ut fa
lius sit eos nocētibz parere ipēdere
quēp īnocentē. tamē mulier fete
post partū tres deos custodes cōme
morat adhiberi. ne siluanus ire
per nocte ingrediat et vexet. eoz ip
custodiū significandoz causa. tres
hoīes noctu arcuire limīa domus.
et primo limen securi ferire post
pilo tertio deuerrere scopis. ut hijs
datis culture signis. deus siluanus
prohibeat intrare. qō neq arbores
credunt ac putant sine ferro. neq fruc
cōficat sine pilo. neq fruges con
seruant sine scopis. Ab hijs aūt tri
bus rebz tres nūcupatos deos. int
ādōnam a securis īterfectiōe pilūnū
a pilo. deuerram a scopis. quibz dij
custodibz contra vim dei siluani fe
ta conseruaret. Ita contra dei noctē

tis seuiciā. nō valeret custodia bo
norꝝ. nisi plures essent aduersus v
nū. eiqꝫ aspo inculto horrendo ut
pote siluestri signis culture tanq̄
contrarijs repugnarēt. Itane ista
est īnocencia deorꝝ ista cōcordia?
Heccine sūt numīa salubria urbiū
magis ridenda. q̄ ludibria theatro
rū? Cū masculus et femīa cōiūgū
tur. adhibetur deus iugatinꝰ. Sit hꝰ
ferendū. Sed domū est ducenda q̄
nubit. adhibetur et deus domiducus.
Ut in domo sit adhibetur deus domi
cius. Ut maneat cū viro. additur
dea mantura. Quid ultra queritur?
Parcatur hūane verecūdie. Pagat
cetera cōcupiscencia carnis et san
guinis. ꝓcurato secreto pudoris. Qd
impletur cubiculū turba numinū.
qn̄ et panimphi inde discedūt. et
ad hoc īpletur nō ut eorꝝ presencia
cogitata. maior sit cura pudicicie ꝫ
ut femīe sexu infirme nouitate
pauide. illis cooperantibꝫ sine ulla
difficultate virginitas auferatur?
Adest enī dea virginiensis. et deus
pater subigus. et dea mater prema
et dea ꝑtunda. et venus et priapus.
Quid est hoc? Si omīno laborantē
in illo ope virū. ab dijs adiuuari o
portebat. nō sufficeret aliq̄s vnus
aut aliqua vna? Nūqd venus sola
parū esset. que ad hoc eciā dicatur
nūcupata qd sine eius vi femina v
go esse nō desinat? Si est ulla frons
in homībꝫ. que nō est in numībꝫ. nō
ne cū credūt cōiugati tot deos utri
usqꝫ sexus esse presentes. et huic ope
ri instantes. ita pudore afficiūtur ut
et ille minꝰ moueatur. et illa plus re
luctetur? Et certe si adest virginiensis

dea ut virgini zona soluatur. si adest
deus subigus. ut viro subigatur. si ad
est dea p̄ma. ut subacta ne se cōmo
neat cōprimatur. dea ꝑtunda ibi q̄d
facit? Erubescat. eat foras. agat a
liq̄d et maritus. Valde īhonestū ē
ut qd vocatur illa īpleat quisq̄. nisi
ille. Sed forte ideo toleratur. q̄a dea di
citur esse nō deus. Nam si masculus
crederetur et ꝑtundus vocaretur maiꝰ
contra eū pro uxoris pudicicia pos
ceret maritus auxiliū. q̄ feta cōtra
siluanū. Sed quid hoc dicā. cū ibi
sit et priapus nimiꝰ masculus. sup
cuiꝰ īmanissimū et turpissimū fas
cinū sedere noua nupta iubebatur.
more honestissimo et religiosissīo
matronarū? Eant adhuc et theolo
giam ciuilem a theologia fabulo
sa. urbes a theatris. templa ab sce
nis. sacra pontificū a carmībꝫ poe
tarū velut res honestas a turpibꝫ
veraces a fallacibꝫ. graues a leuibꝫ
serias a ludicris. appetendas a res
puendis. qua possūt quasi conen
tur subtilitate discernere. Intelligi
mus q̄d agant illā theatricā et fa
bulosam theologiā ab ista ciuili
pendere nouerūt. et ei de carminibꝫ
poetarū tanq̄ de speculo resultare.
et ideo ista exposita quā dāpnare
non audent. illā eius ymaginē li
berius arguūt et reprehendūt. ut
qui agnoscūt q̄d velint. et hanc
ipsā faciem cuiꝰ illa ymago est de
testentur. quā tamē dij ipsi tanq̄ in
eodē speculo se intuētes ita diligūt
ut qui qualesqꝫ sint in utraqꝫ me
lius videantur. Unde eciā cultores su
os terribilibꝫ īperijs cōpulerūt. ut
īmūdiciā theologie fabulose sibi

dicarent. in suis solēpnitatibꝫ po
nerēt. in rebꝫ diuinis haberēt. atqꝫ
ita seipsos īmūdissimos spūs ma
nifestius esse docuerūt. et huiꝰ urba
ne theologie velut electe et ꝓbate.
illam theatricā abiectā atqꝫ repro
batā mēbrū partēqꝫ fecerūt. ut cū
sit vniuersa turpis et fallax atqꝫ
in se cōtineat cōmenticios deos. v
na pars eius sit in lr̄is sacerdotū.
altera in carmīnibꝫ poetarū. Vtrū
habeat et alias ꝑtes. alia questio
est. Nunc ꝓpter diuisiones et urba
nā et theatricā theologiā ad vnā
ciuilem ꝑtinere. satis ut opinor os
tendi. Vnde quia sūt ambe similis
turpitudīs absurditatis indigni
tatis falsitatis. absit a viris religi
osis ut siue ab hac siue ab illa vita
speretꝰ eterna. Deniqꝫ et ipse varro
cōmēorare et enūare deos cepit. a
conceptiōe hoīs. quoꝝ nūos est ex
orsus a iano. eamqꝫ seriem ꝑdux
it usqꝫ ad decrepiti hoīs mortē. et de
os ad ipm̄ hoīem ꝑtinētes clausit
ad neniam deam que funeribꝫ se
nū cantatꝰ. Deinde cepit deos alios
ostendere qui ꝑtinerēt nō ad ipsū
hoīem sed ad ea que sūt hoīs. sicu
ti est victus atqꝫ vestitus. et q̄cūqꝫ
alia que huic vite sūt necessaria
ostendens in oīnibꝫ qd̄ sit cuiusqꝫ
munꝰ. et ꝓpter quid cuiqꝫ debeat sup
plicari. In qua vniuersa diligētia
nullos demōstrauit vel noīauit de
os. a quibꝫ vita eterna poscenda sit.
ꝓpter quā vnā ꝓpriā nos xp̄iani su
mus. Qs ergo usqꝫ adeo tardus sit.
ut nō intelligat istū hoīem ciuilē
theologiā tam diligentꝰ exponēdo
et aperiendo. eamqꝫ illi fabulose ī

digne atqꝫ probrose similē demon
strando. atqꝫ ipsā fabulosā partē
esse huiꝰ satis euidenter docendo. nō
nisi illi naturali quā dicit ad ph̄os
pertinere in animis hoīm moliri
locū. ea subtilitate ut fabulosam
reprehendat. ciuilē vero reprehendē
quidē non audeat. sed ꝓdendo repre
hensibilē ostendat. atqꝫ ita utraqꝫ
iudicio recte ītelligenciū reprobata
sola naturalis remaneat eligēda.
De qua suo loco in adiutorio dei
veri diligēcius disserendū est. Ca^m
x.

Libertas sane que huic
defuit. ne istā urbanā the
ologiā theatrice simillimā
aperte sicut illā reprehendere aude
ret. anneo senece quē nōnullis in
diciis īuenimꝰ apl̄oꝝ nr̄oꝝ clarius
se tēporibꝫ. nō quidē ex toto. verū
ex aliqua parte nō defuit. Affuit
enī scribenti. viuēti defuit. Nam in
eo libro quē contra sup̄sticiōes con
didit. multo copiosius atqꝫ vehe
mencius reprehendit ipse ciuilem
istā et urbanā theologiā. q̄ varro
theatricā atqꝫ fabulosā. Cū enī de
simulachris ageret. sacros inquit
īmortales īuiolabiles. in materia
vilissima atqꝫ īmobili dedicāt. ha
bitus illis hoīm ferarꝫqꝫ ꝛ pisciū p̄stā
tes. Qdā vo q̄ mixto sexu diuisis cor
poribꝫ induūt numīa vocāt. que
si sp̄u accepto subito occurrerēt. mō
stra haberentꝰ. Deinde aliq̄nto post
cū theologiā naturalē predicās q̄
rundā ph̄oꝝ sentēcias digessisset.
opposuit sibi questionē et ait. Hoc
loco dicet aliquis. Credam ego celū
et terrā deos esse. et supra lunā alios
infra alios. Ego feram aut plato

VI

nē aut pupatetiū stratonē quoz
alter feat deū sine corpore. alter si
ne aīo. Et ad hoc respondens qd
ergo tandē inquit. Deiora tibi vi
dent tati tacy. aut romulu. aut tul
ly hostily sōpnia. Cluatinam tac
us dedicauit deam. pciū tyberinūq
romulus. hostilius pauorē atq pal
lorem. teterrimos hoīm affectus.
quoz alter mentis territe motus ē
alter corpis ne morbus quidē sed
color. Hec numīa pocius credes et
celo reppies. De ipsis vero rebus
crudeliter turpibz. op libere scripsit.
Ille inquit viriles sibi ptes āputat
ille lacertos secat. Obi iratos deos
timent. qui sic ppcios merent. Diy
aūt nullo debent coli genere. Et si
hoc volūt tantus est ptubate mē
tis et sedibz suis pulse furor. ut sic
diy placent. quēadmodū ne quidē
hoīes seruīt teterimi. Et in fabu
las tradite crudelitatis tyrāni lace
rauerūt aliquoz mēbra. neminem
sua lacerare iusserūt. In regie libi
dinis voluptatē castrati sūt q̄dā.
sed nemo sibi ne vir esset iubēte do
mino manus attulit. De ipsi in tē
plis cōtruadāt vulneribz suis. ac
sanguine supplicāt. Si cui itueri ma
cet que faciūt quecq pacīūt. ineiet
tam indecora honestis. tam īdigna
tam dissimilia sanis. ut ne
libertas. tam dissimilia sanis. ut ne
mo fuerat dubitaturus fuisse eos
si cū pauoribz fuerēt. Nunc sani
tatis pōnuīt est. insanientiū tur
ba. Jam illa que in ipso capitolio
fieri solere cōmēorat. et intrepide cō
uo coarguit quis credat nisi ab u
rentibz aut furentibz fieri. Nam cū
in sacris egyptijs olym lugeri mox

pditū mox aūt inuentū. magno esse
gaudio derisset. cū pdicto eius mē
tioq fingat. dolor tamē ille atq le
tica ab eis qui nichil pdiderūt nich
ilq̄ inuenerūt veraciter exprimatur.
huic tamē inq̄t furori certū tēpus
est. Tolerabile est semel āno insa
nire. In capitoliū pueni. pudebit
publicate demēcie. qd sibi vanus fu
ror attribuit officij. Alius nomina
deo subiat. alius horas iouī nūciat
alius lictor est. alius victor. qui va
no motu brachioq imitat vngen
tem. Sūt que iunoni ac minerue
capillos disponāt. longe a tēplo
nō tantū a simulachro stantes di
gitos mouēt ornamēū modo. Sūt
que speculū teneāt. sūt que ad va
dimonia sua deos aduocēt. Sunt
qui libellos offeāt. et illos causā
suā doceant. Doctus archimim⁹ se
nex iam decrepitus cotidie in capi
tolio mimū agebat. quasi diy libē
ter expectarēt. que illi hoīes dele
rant. Omne illuc artificū genus ope
rantiū diys īmortalibz delidet. Et
paulopost. Hy tamē inq̄t eam si
lupuaruū usum nō turpem nec i
famē deo. pmittūt. Sedent quedam
in capitolio que se a ioue amari pu
tant. ne iunonis quidē si credere po
tis velis. uracūdissime respectu ter
rent. Hanc libertatē varro nō ha
buit tantūmodo poetarū theologi
am reprehendere ausus est. ciuilem
non ausus est quā ille cōlaudat. Sz
si verū attendam? deteriora sūt tem
pla ubi hec agunt. op theatra ubi
fingunt. Unde in hys sacris ciuilis
theologie has ptes pocius elegit se
nec sapienti. ut eas in animi religi

one non habeat. sed in actibꝫ fin
gat. Ait enī. Que omīa sapiens
seruabit tanq̄ legibꝫ iussa. nō tan
q̄ dijs grata. Et paulo post. Quid
qd̄ et matrimonia inq̄t deorꝫ iūgi
mus. et ne pie quidē fratrū et so
rorū. Bellonā marti collocamus
vulcano venerē. neptuno salaciā.
quosdā tamē celibes relinq̄mꝰ qua
si condicio defecerit. presertī cū que
dam vidue sint. ut populonia vl̄
fulgora et diua rumina. quibus
non miror petitorē defuisse. Oēm
istam deorꝫ ignobilē turbā. quā
longo euo longa supsticio cōges
sit. sic inq̄t adorabimꝰ. ut memine
rimꝰ cultū eius magis ad morem
q̄ ad rem ꝑtinere. Nec leges ergo il
le nec mos in ciuili theologia id
instituerūt. qd̄ dijs ingratū esset
vel ad rem ꝑtineret. Sed iste quē
philosophi quasi liberū fecerunt.
tamē quia illustris ꝓpli romani
senator erat. colebat qd̄ reprehen
debat. agebat qd̄ arguebat. quod
culpabat adorabat. q̄a videlicet
magnū aliquid eū philosophia
docuerat. ne supsticiosus esset in
mūdo. sed ꝓpter leges ciuiū mores
qꝫ hoīm nō quidē ageret fingentē
scenicū in theatro. sed imitaretur
in templo. eo dāpnabilius quo ea
que mendacit̄ agebat sic ageret.
ut cū ꝓplo veraciter agere estima
ret. scenicus aūt ludendo pocius de
lectaret. q̄ fallendo deciperet. Cap̄

Hic inter alias ciuilis the xi.
ologie supsticiōes rep̄hen
dit etiā sacramēta iudeorꝫ.
et maxime sabbata īutiliter eos
facere affirmās. qd̄ ꝑ illos singu
los septē interpositos dies. septi
mā fere partē etatis sue ꝑdant va
cando. et multa in tēpore urguē
cia nō agendo ledant̄. Xp̄ianos ta
men iam tūc iudeis ĩmicissimos
in neutram partē cōmēorare au
sus est. ne vel laudaret contra sue
p̄rie veterē consuetudinē. vel rep̄
henderet contra ꝓpriā forsitan vo
luntatē. De illis sane iudeis cum
loqueret̄ ait. Cū interī usqꝫ eo sce
leratissime gentis consuetudo cō
ualuit. ut cū ꝑ omnes iam terras
recepta sit. victi victoribꝫ leges de
derūt. Mirabat̄ hec dicens. et quid
diuinitus ageret̄ ignorans. Sub
iecit plane sentenciā. qua signifi
caret quid de illorꝫ sacramētorꝫ ra
cione sentiret. Ait enī. Illi tamen
causas ritus sui nouerūt. Maior
pars ꝓpli facit. qd̄ cur faciat igno
rat. Sed de sacramētis iudeorꝫ. vel
cur vel quatenus instituta sint
auctoritate diuina. ac postmodū
a ꝓplo dei cui vite eterne misteriū
reuelatū est. tempore quo oportu
it eadē auctoritate sublata sint et
alias diximꝰ. maxime cū aduersus
manicheos agerem̄. et in hoc ope
loco oportuniore dicendū est. Cap̄

Nunc ꝓpter tres theologi xij.
as quas greci dicūt myti
cen. phisycen. polyticen. la
tine aūt dici possūt. fabulosa na
turalis. ciuilis. qd̄ neqꝫ de fabulosa
quā et ipsi deorꝫ multorꝫ falsorꝫqꝫ
cultores liberrime rep̄henderunt.
neqꝫ de ciuili cuiꝰ illa pars esse cō
uincit̄ eiusqꝫ et ista simillima vl̄
etiā deterior īuenit̄ speranda est et
na vita. si cui satis nō sunt que in

hoc volumīe dicta sūt. adiūgat
eaā illa que in supioribz libris et
maxime quarto de felicitatis dato
re deo plurima disputata sūt. Nā
nā nisi vni felicitati ꝑpter eternā
vitā consecrandi hoīes essent. si de
a felicitas esset. Quia vero nō dea.
sed unus est deus. nā deo nisi datori
felicitatis consecrandi sum?. qui e
ternā vitā ubi vera est et plena fe
licitas pia caritate diligim?. Nō
aūt esse datorē felicitatis quēq̄ il
loz deoz qui tanta turpitudine
colunt. et nisi ita colant. multo
turpius ira caunt. atq; ob hoc se
ipīs īmūdissimos confitent. pu
to ex hijs que dicta sūt neminē
dubitare oportere. Porro qui nō
dat felicitatē vitā quomō dare pos
sit eternā. Eam q̄ppe vitā eternā
diam? ubi est sine fine felicitas.
Nam si aīa in penis viuit eternis.
quibz et ipsi spūs crucīabūt. īmū
di. mors est illa potius eterna q̄ vi
ta. Nulla quippe maior et peior
mors est. q̄ ubi nō mort. mors. Sz
qđ aīe natura p id qđ īmortalis cre
ata est. sine qualicūq; vita esse nō
potest. sūma mors eius est. alie
nato a vita dei in eternitate sup
plicij. Vitā igit. eternā. id est sine
illo fine felicem solus ille dat qui
dat veraā felicitatē. Quā q̄m illi q̄s
colut theologia ista caulas dare nō
posse cōuicta sūt. nō solū ꝑpter ista
temporalia atq; terrena. qđ supio
ribz q̄q; libris ostendim?. sed multo
magis ꝑpter vitā eternā que post
morte futura est. qđ illo vno eaā
illis coopantibz egim?. illu colendi
non sūt. Sed q̄m veternose cōsue
tudinis ius nimis in alto radice
habet. si qui de ista caulis theologi
a respuenda atq; vitanda parum
videor disputasse. in aliud volu
men qđ huic opitulante deo cōtē
gendū est aūm tendat.

Explicat liber sextus. Incipit septi
mus de ciuitate dei.

Hactenus in theologia caulis deitatē
nō esse constituit. in selec
tis dijs eam tamen posse credi
dū sit. y. Qui sint dij selecti. et an
ab officijs viliorz deoz habeantur
excepti. yj. Cām nulla sit ratio q̄
de selectiōe quorūdā deoz possit
ostendi. cū multis inferioribz ex
cellentior āministratio deputetur
melius actū cū dijs inferioribz yy.
qui nullis infamentī obprobrijs.
q̄ cū selectis quoz tante turpitudi
nes celebrent. y.
De paganoz sententie doctrina phi
sicas q; rationibus. yj.
De opinione varronis qua arbitra
tus est deū aīam esse mūdi. qui tā
in partibz suis habeat aīas mul
tas. quarū diuina natura sit. yij.
An rationabile fuerit ianū et ter
minū in duo noīa separi. yiij.
Ob quā causā cultores iani biform
tem ymaginē ipsius finxerūt. quā
tū eaā q̄droformē videri volūt. ix.
De iouis potestate atq; eiusdem cū
iano comparatione. x.
An iani et iouis vīa distinctio sit. xi
De cognominibz iouis que nō ad mul
tos deos sed ad vnū eūdēq; referūt.
Qđ iupit eaā pecūia nūcupet. xij
Qđ dū exponit. qđ saturnus q̄d ve xiij
sit genus. utq; vn iupit esse doceat.
De mercurij et martis officijs. xiiij.

De stellis quibusdā. quas paga xv.
ni deorꝫ suorꝫ nōibꝫ nūcuparūt. xvi
De apolline et dyana ceterisq; se
lectis dijs quos partes mundi esse
voluerunt. xvij.
Qd̄ etiā ipse varro opiniōes suas
de hijs dijs ꝓnūciet ābiguas. xviij.
Que credibilior causa sit. qua error
paganitatis inoleuerit. xix.
De īterpretaciōibꝫ quibꝫ colendi sa
turni ratio cōtinuat. xx.
De sacris cereis eleusine eiq; vim
diuinam impaciat. xxi.
De turpitudine sacrorꝫ q̄ libero cele
De neptuno et sa xxij. brant.
lacia ac venilia. xxiij.
De terra quā varro deam esse cōfir
mat. eo qd̄ ille animꝰ mūdi quem
opinat deū etiā hanc corpis sui in
fimam partem ꝑmeet. xxiiij.
De telluris cognomībꝫ. eorꝫq; signi
ficaciōibꝫ. que etiā si erāt multarū
rerū iudices. nō debuerūt multorꝫ
deorꝫ firmare opiniones. xxv.
Quā interp̄tacionē de abscisione
actidis grecorꝫ sapienciū doctrina
reppererit. xxvi. De turpitudine sa
crorꝫ matris magne. xxvij.
De figmētis phisiologorꝫ qui nec
verā diuinitatē colūt. nec eo cultu
quo colenda est vera diuinitas. xxviij
Qd̄ doctrina varronis de theologi
a in nulla sibi ꝑte cōcordat. xxix.
Qd̄ omīa que phisiologi ad mun
dū ꝑtesq; ipsius retulerūt ad vnū
verū deū referre debuerūt. xxx.
Qua pietate discernat a creaturis
creator. ne pro vno tot dij colant
quot sūt opa vniꝰ auctoris. xxxi.
Quibꝫ ꝓpe bn̄ficijs dei excepta gn̄ali
largitate sectatores vitatis utant.

Qd̄ sacramētū redēpcioīs xp̄i nul
lis retro tēporibꝫ defuerit sp̄q; xxxij.
sit diuersis significaciōibꝫ p̄dicatū.
Qd̄ ꝑ solam xp̄ianā religio xxxiij.
nem manifestari potuerit fallacia
spirituū malignorꝫ de hoīm errore
gaudencium. xxxiiij.
De libris nume pōpilij. quos sena
tus ne sacrorꝫ cause quales in eis
habebāt īnotescerēt iussit īcendi.
De ydromācia ꝑ quā nu xxxv.
ma visis quibusdā demonū yma
ginibꝫ ludificabat.
Expliciūt capl̄a. Incipit lib̄ septim⁹.

Diligencius me prauas et veteres opiniōes veritati pietatis inimicas. q̄s tenebrosis animis al
cius et tenacius diuturnus hūani
generis error infixit. euellere atq;
exstirpare conantē. et illius gr̄a
qui hoc ut verus deus potest pro
meo modulo in eius adiutorio co
operantē. ingenia celeriora atq;
meliora quibꝫ ad hāc rem supio
res libri satis supq; sufficiūt paci
ent ⁊ eq̄nimit ferre debebūt. et ꝓpt
alios nō putare supfluū. qd̄ iam
sibi senciūt nō necessariū. Multū
magna res agit cū vera et vere sc̄a
diuinitas. q̄uis ab ea nobis etiam
huic quā nūc gerimꝰ fragilitati
necessaria subsidia prebeant non
tamē ꝓpter mortalis vite et tn̄sito
riū vaporē. sed ꝓpter vitā beatam
que non nisi eterna est querenda

et colenda predicat. Caplm primū.

Hanc diuinitatē veluti sue dixerim deitatē nā et hoc verbo uti iam nros non pigeat ut de greco expressius tūsse/ rant. qđ illi theotera appellant. Hanc vero diuinitatē siue deita/ tem nō esse in ea theologia quā nullem vocāt. que a marco var/ rone sedecim voluminibz explicata est. id est nō pueniri ad eterne vite felicitatē taliū deoz cultu. quales a ciuitatibz. qualiterqz colendi in/ stituti sūt. qui nondū plusit sex/ tus liber quē prime absoluim? cū hone expediencia ulterius deliberet non habebit. Fieri enī potest. ut sal/ tem deos selectos atqz precipuos qs de quibz parcū dixim? quisqz colen/ dos, pter vitā beatā que non nisi eterna est opinet. Qua in re non dico qđ facetius tertullian? aut for/ tasse qđ verius. si dy eligunt ut bul/ li. utqz ceteri reprobi iudicantur. Non hoc dico. Video enī etiā ex selec/ tis eligi aliquos ad aliquid mai? atqz prestantius? sicut in milicia cū tyrones electi fuerīt ex hys quoqz eligunt ad opus aliqđ manus ar/ tifices. Et cū eligunt in ecclia qui sanctificent. posit. nō utqz ceteri repro/ bant. cū omnes boni fideles. electi merito nūcupant. Eligunt in edi/ ficio lapides angulares. nō repro/ batis ceteris qui structure partibz aliis deputant. Eligunt vue ad vel/ endū. nec reprobant alie quas velinqm ad bibendū. Non opus ē multa pcurrere. cū res in apto sit.

Quāobrē non ex hoc qđ dy ex multis quidā selecti sūt vel is cōp/ sit vel eoz cultores. vel dy ipsi vitu perandi sūt. sed aduertendū potiꝰ quinā isti sint. et ad quā rem se/ lecti videantur. Caplm secundū.

Hos certe deos selectos var/ro vni? libri cōtexione cō mendat. Ianū. iouē. saturnū. genium. mercurium. apollinē. mar/ tem. vulcanū. neptunū. solem. or/ cū. liberū patrē. telluē. cererem. iu/ nonē. lunā. dyanā. mineruā. ve/ nerem. vestā. in quibz omnibz ferme viginti. duodecā mares. octo sūt fe/ mine. Hec numina utrū ppt maiorē in mūdo āministrationes selecta diuī/ tur. an qđ pplis magis inotuerūt maiorqz est eis cultus exhibitus. Siquidē propterea q̄a opa maiora ab hys ā/ ministrant in mūdo. nō eos iuueni/ re debuim? inter illā quasi plebeiā numinū multitudinē minutis o/ pusculis deputatā. Nam ipse primū Ianus cū puerperiū conceptū? vi/ de illa cūcta opa sumūt exordiū. minutatim minutis distributa nu/ minibz. aditū aperit rerum piendo semi/ ni. Ibi est et saturnus, pter ipsum semen. Ibi liber qui marem effu/ so semine liberat. Ibi libera quā et venerē volūt. que hoc idem bene/ ficiū conferat femine. ut eā ipsa emisso semīe liberet. Omnes hy ex illis sūt qui selecti appellant. Sed ibi est et dea mena que menstruis fluoribz preest. q̄nis iouis filia tamē ignobilis. Et hāc pūctam fluoꝝ menstruoꝝ in libro selectoꝝ deoꝝ ipi iunoni idem auctor assig/ nat. que in dys selectis etiā regina

est. et hic tanq̄ iuno lucina cū ea
dem mena prinigna sua eidē cruo
ri presidet. Ibi sunt et duo nescio
qui obscurissimi vitūpnus et sen
tinus. quoꝝ alter vitā alter sensus
puerperio largiūtur. et nimirū mul
to plus prestant cū sint ignobilis
simi q̄ illi tot ꝓceres et selecti. Nam
profecto sine vita et sensu quid est
illud totū qd̄ muliebri utero geritur.
nisi nescio quid abiectissimū limo
ac pulueri cōpandū. Que igitur
causa tot selectos deos ad hec opa
minima cōpulit. ubi a vitūpno ⁊
sentino quos fama obscura recon
dit. in huiꝰ munificencie particiōe
supentur. Confert enī selectus yanꝰ
aditū. et quasi ianuā semini. con
fert selectus saturnus semē ipsum.
confert selectus liber eiusdē seminis
emissionē viris. confert hoc idem
libera que ceres seu venus est femi
nis. confert selecta iuno hoc non
sola sed cū mena filia iouis fluo
res menstruos ad eius qd̄ concep
tū est īcrementū. et cōfert vitūp
nus obscurus et ignobilis vitam.
confert sentinꝰ obscurus et igno
bilis sensū. que duo tanto illis re
bus prestāciora sūt. quāto et ipsa
intellectu ac raciōe vincūtur. Sicut
enī que raciocinantur et ītelligūt.
profecto pociora sūt hijs que sine
intellectu atq̄ racione ut pecora
viuūt et senciūt. ita et illa que vi
ta sensuq̄ sūt predita. hijs que nō
viuūt nec senciūt merito preferū
tur. Inter selectos itaq̄ deos vitūp
nus viuificator et sentinꝰ sensifi
cator magis haberi debuerūt q̄m
yanus semīs admissor. et saturnus

semīs dator vel sator. vel liber et li
bera seminū cōmotores vel emisso
res que semīa cogitare indignū est.
nisi ad vitā sensūq̄ puenerīt. Que
munera selecta nō dantur a dijs selec
tis. sed a quibusdā incognitis. et
pre istoꝝ dignitate neglectis. Qd̄ si
respondetur oīm ijcioꝝ potestatē ha
bere yanū. et ideo illi eciā qd̄ apitur
conceptui non īmerito attribui. et
oīm seminū saturnū et ideo semīa
cionē quoq̄ hoīs nō posse ab eius
opacioē seiūgi. oīm seminū emit
tendoꝝ liberū et liberā. et ideo hijs
eciā preesse que ad substituendos
homines ptinēt. oīm purgandoꝝ
et pariendoꝝ iunonē. et ideo eā nō
deesse purgacioībꝫ femīarū et par
tubꝫ hoīm. querāt quid respōdeāt
de vitūpno et sentino. utrū et ipsos
velint habere oīm que viuūt et
senciūt ptatem. Qd̄ si non conce
dūt. attendāt q̄ eos sublimiꝰ loca
turi sint. Nam semībꝫ nasci in ter
ra et ex terra est. viuere aūt atq̄ se
tire eciā deos sydereos opinantur. Si
autē dicūt vitūpno atq̄ sentino
hec sola attributa que in carne vi
uescūt et sensibꝫ āminiculantur. cur
non deus ille qui facit omīa viuē
atq̄ sentire. eciā carni vitā prebet
et sensū vniuersali ope hoc munus
eciam partibꝫ tribuens. Et quido
pus est vitūpno atq̄ sentino. Qd̄ si
ab illo qui vite ac sensibꝫ vniuersali
ter presidet. hijs quasi famulis ista
carnalia velut extrema et yma cō
missa sūt. itane sunt illi selecti des
tituti familia. ut nō inuenirēt qui
bus eciā ipsi ista cōmitterēt. sed cū
tota nobilitate sua qua visi sunt

seligendi opus facere cū ignobilibus cogerent. Juno selecta et reginā iouis ꝙ soror et cōiunx. Hec tamē interdum est pueris et opus facit cū dealbz ignobilissimis abeona et adeona. Ibi posuerūt et mētem deam. que faciat pueris bonā mentē. et inter selectos ista non potest. quasi quicq̄ maius prestari possit. Ponit aūt iuno qsa ꝙ prosit uter cape et domū duci similis nō est bona. Cui muneris deam selectores ista inter selecta numina mūme posuerūt. que pfecto et minerue fuerat preferenda. cui per ista minuta opa puerox merces multo melius esse habere bonā mentē. ꝙ medicinam qui tūlubet bonā habet mentē. Quidā vo pessimi medicina sūt mirabili. tanto peiores quāto minus possūt qđ magis est inter selectos deos. mentē attribuerūt. Quid de virtute dicam. qđ de felicitate de qbus in quarto libro plura iam diximus? Quas cū deas haberet. nullū eas locū inter selectos deos dare voluerūt. ubi dederūt marti et orco. vni effectori mortū. alteri receptori.

Quum igit in hijs. Caplm iij. minutis opibz que minuta sūt. deas plurimis distribuisse. eas ipsos selectos videamus et inueniam? a quibusdā dijs q̄ neq̄q̄ seligendi putati sūt multa maiora atq̄ meliora āministrare ꝙ ab illis qui selecti vocant. restat arbitrari nō ꝓpter prestationes īmūdo āministrationes. sed qa pueritie is ut magis ꝑfis īnotescerēt. selectos eos et precipuos nūcupatos. Unde dicat eas ipse varro. qđ dijs quibusdā patribz et dealbz matribz. sicut hominibz ignobilitas accidisset. Si ergo felicitas ideo fortasse inter selectos deos esse nō debuit. qđ ad istā nobilitatē non merito sed fortuito puenerit. saltē inter illos vel poci? pre illis fortuna ponerent. quā dicunt deam nō rationabili dispositione. sed ut temere accidentia sua cuiq̄ dona conferre. Hec in dijs selectis tenere apicem debuit. in quibus maxime quid posset ostendit. qñ eos videm? nō precipua virtute nō rationabili felicitate sed temeraria. sicut eoꝝ cultores de illa senserūt fortune pīate selectos. Nam et vir disertissim? salustius. eas ipsos deos fortasse attendit. cū diceret. Sed ꝑfecto fortuna in omī re dūat? Ea res cūctas ex libidine magis q̄ ex vero celebrat obscuratq̄. Non eī possūt īuenire causā cur celebrata sit venus. et obscura sit virtus cū ambarū ab istis consecrata sit numīa. nec cōpanda sint merita. Aut si hoc nobilitari meruit. qđ plures appetīt. plures eī venerē q̄ virtutē. cur celebrata est dea mineruia et obscurata est dea pecūia. cum in genere hūano plures alliciat auaricia q̄ pecunia. et in eis ipsis qui sūt artificiosi rarus īuenies hoīem qui nō habeat artem suā pecuniariā merede venalem. pluris q̄ pendat? semp ꝓpter quod

aliquid fit quam id quod propter aliud. Si
ergo insipientis iudicio multitudi
nis. facta est deorum ista selectio. cur
dea pecunia minerue prelata non est
cum propter pecuniam sint artifices mul
ti. Si autem paucorum sapientium est
ista distinctio. cur non prelata est
veneri virtus. cum eam longe prefe
rat ratio. Saltem certe ut dixi ipsa
fortuna que sicut putant. qui ei
plurimum tribuunt in omni re dominatur.
et res cunctas ex libidine magis quam
ex vero celebrat obscuratque. si tan
tum et in deos valuit. ut temerario
iudicio suo quos vellet celebraret.
obscuraretque quos vellet. precipuum
locum haberet in selectis. que in ip
sos quoque deos tam precipue est po
testatis. An ut illic esse non posset
nichil aliud etiam ipsa fortuna ni
si aduersam putanda est habuis
se fortunam. Sibi ergo aduersa est.
que alios nobiles faciens nobili
tata non est. Capitulum quartum.

Gratularetur autem diis istis
selectis quisquam nobilitatis
et claritudinis appetitor. et
eos diceret fortunatos. si non eos
magis ad iniurias. quam ad honores
selectos videret. Nam illam infirmam
turbam ipsa ignobilitas texit. ne
obrueretur ob probriis. Ridemus quip
pe cum eos videmus figmentis humana
rum opinionum partitis inter se ope
ribus distributos. tanquam munuscu
larios vectigalium conductores. vel
tanquam opifices in vico argentario.
ubi unum vasculum ut perfectum exeat
per multos artifices transit cum
ab uno perfecto perfici possit. Sed aliter
non putatum est operantium multitu
dini consulendum. nisi ut singulas
artis partes cito ac facile discerent
singuli. ne omnes in arte una tar
de ac difficile cogerentur esse perfecti. Ve
rumptamen vix quisquam reperitur deorum
non selectorum qui aliquo crimine
famam traxit infamem. vix autem selec
torum quispiam qui non in se notam con
tumelie insignis acceperit. Illi ad
istorum humilia opera descenderunt. isti in
illorum sublimia crimina non venerunt.
De iano quidem non mihi facile quicquam oc
currit. quod ad probrum pertineat. et for
tasse talis fuerit ut innocentius vixerit.
et a facinoribus flagitiisque longe re
motius. Saturnum fugientem benig
nus excepit. cum hospite partitus est
regnum. ut etiam ciuitates singulas con
derent. iste ianiculum. ille saturniam.
Sed isti in cultu deorum omnis dedecoris
appetitores. cuius vitam minus turpem
inuenerunt. eum simulachri monstru
osa deformitate turparunt. nunc eum
bifrontem. nunc etiam quadrifrontem
tanquam geminum facientes. An forte vo
luerunt ut quoniam plurimi dii selecti e
rubescenda perpetrando amiserant fron
tem. quanto iste innocentior esse tanto
frontosior appareret. Capitulum quintum.

Sed ipsorum potius interpretatio
nes phisicas audiamus quibus
turpitudines miseri
mi erroris velut altioris doctrine
specie colorare conantur. Primum eas
interpretationes sic varro commendat.
ut dicat antiquos simulachra deo
rum et insignia ornatusque finxisse.
que cum oculis animaduertissent hii qui
adissent doctrine misteria. possent
animam mundi ac partes eius id est deos
veros animo videre. Quorum qui simula

VII

chra specie hoīs fecerūt. hoc videri
secutos qđ mortaliū animꝰ qui est
in corpore hūano. simillimꝰ est ī
mortalis animi. tanq̄ si vasa po
nerentur causa notandoꝝ deoꝝ et
in liberi edem ynophoꝝ sisteretur
quod significaret vinū ꝑ id quod
continet id qđ continetur. ita ꝑ simu
lachrū qđ formā haberet hūanā
significari aīam racionalē. qđ eo
velut vase natura soleat ista cō
tineri. cuiꝰ nature deū volūt esse
vel deos. Hec sūt misteria doctrine
que iste vir doctissimꝰ penetraue
rat. vnde in lucē ista ꝓferret. Sed
o homo acutissime vnde in istis
doctrine misteriis illā prudenciā ꝑ
didisti. qua tibi sobrie visū est. q̄
hij qui p̄mis ꝓplis simulachra cō
stituerūt. et metū dempserūt ciuibꝫ
suis. et errorē addiderūt. castiusq̄
deos sine simulachris veteres obser
uasse romanos. Hij enī tibi fuerāt
auctores. ut hec contra posteriores
romanos dicere auderes. Nam si et
illi antiquissimi simulachra colu
issent. fortassis totū istū sensum de
simulachris nō constituendis intē
missent. Verū timoris silencio pre
meres. et in huiusmodi ꝑniciosis
vanisq̄ figmētis misteria illa doc
trine loquacius et elacius predica
res. Anima tua tamē tam docta tā
ingeniosa ubi te multū dolemus
per hec misteria doctrine ad deū su
um id est a quo facta est. non cum
quo facta est. nec cuiꝰ porcio ꝫ cuiꝰ
condicio est. nec qui est oīm aīa. ꝫ
qui fecit oēm aīam. quo solo illus
trante aīa fit beata. si eius grē nō
sit ingrata. nullo mō potuit ꝑueī

re. Verū ista misteria doctrine qua
lia sint. quātiq̄ pendenda. que se
quūtur ostendent. Fatetur interī vir is
te doctissimꝰ aīam mūdi ac ꝑtes eiꝰ
esse veros deos. Vnde ītelligitur totā
eius theologiā eam ipsā scilicꝫ na
turalē cui plurimū tribuit. usq̄
ad aīe racionalis naturā se exten
dere potuisse. De naturali enī pau
cissima preloquitur in hoc libro in
quo videbimꝰ. utrūꝑ īterp̄tacioēs
phisiologicas ad hanc naturalē
possit referre ciuilem. quā de diis
selectis ultimā scripsit. Qđ si po
tuerit. tota naturalis erit. Et q̄d
opus erat ab ea ciuilem tanta cu
ra distinctioīs abiūgere. Si autē
recto discrimīe sepata est. qn̄ nec
ista vera est que illi naturalis pla
cet. ꝑuenit enī usq̄ ad aīam. non
usq̄ ad verū deū. qui fecit ꝛ aīam
quanto est abiectior et falsior ista
ciuilis que maxime circa corpoꝝ
est occupata naturā. sicut ipse in
terp̄taciones eius ex quibꝫ quedā
necessaria cōmēdare me oportet
tanta ab ipsis exquisite et enucle
ate diligencia demōstrabūt. Capl.
sextū.

Dicit ergo idem varro
adhuc de naturali theolo
gia preloquēs. deū se arbi
trari esse aīam mūdi. quē greci vo
cant k̄ ẘ c̄ ꝛc̄ ẘr. et hūc ipsum mū
dū esse deū. sed sicut hoīem sapien
tem cū sit ex corpore et aīo. tamen
ab aīo dici sapientē. ita mūdū deū
dici ab aīo cū sit ex aīo et corpore.
Hic videtur quoquomō vnū confite
ri deū. Sed ut plures eciā introdu
cat. adiūgit mūdū diuidi in duas
partes celū et terrā. et celū bifariū

in ethera et aera. terrā vero in a
quam et humū. E quibꝫ sūmū es
se ethera. scd̄m aera. terciū aquā.
infimū terrā. Quas omēs q̄tuor
partes aīarū esse plenas. in ethe
re et aere īmortaliū. in aqua et t̄
ra mortaliū. A sūmo aūt circuitu
celi usqꝫ ad circulū lune ethereas
aīas esse. astra ac stellas eos celes
tes deos nō modo ītelligi esse sed e
ciam videri. Inter lune vero gyrū
et nymboꝝ ac ventoꝝ cacumīa.
aereas esse aīas. sed eas aīo nō ocu
lis videri. et vocari heroas et lares
et genios. Hec est videlicet breuit̄
in ista prelocuciōe ꝓposita theolo
gia naturalis. que nō huic tantū
sed multis philosophis placuit.
de qua tūc diligencius disserendū
est. cū de ciuili quātū ad deos selec
tos attinet opitulante deo vero qd̄
restat impleuero. Capl̄m vij.

Ianus igit̄ a quo sūpsit exor
diū. quero quisnā sit. Rn̄det̄.
Mundus est. Breuis hec pla
ne est atqꝫ apta responsio. Cur ergo
ad eū dicunt̄ rerū inicia ꝑtinere.
fines vero ad alterū quē terminū
vocant. Nam ꝓpter inicia et fines
duobꝫ istis diis duos menses ꝑhi
bent dedicatos. preter illos decem
quibꝫ usqꝫ ad decembrē caput est
marcius. ianuariū iano. februa
riū termino ideo terminalia eodē
mense februario celebrari dicunt.
cū fit sacrū purgatoriū qd̄ vocāt
februū. vnde mensis nomē accepit.
Nūqd̄ ergo ad mūdū qui ianus ē
inicia rerū ꝑtinent. et fines non ꝑ
tinent. ut alter illis deus preficeret̄.
Nonne omīa que in hoc mūdo fieri
dicūt. in hoc eciā mūdo terminari
fatent̄. Que est ista vanitas. in o
pere illi dare ꝑtatem dimidiam in
simulachro faciem duplam. Non
ne istū bifrontē multo elegācius
interp̄tarent̄. si eundē et ianū et t̄
minū dicerēt. atqꝫ iniciis vnā fa
ciem. finibꝫ alterā darent. Qm̄ q̄
opatur utrūqꝫ debet ītendere. In oī
motu enī actionis sue qui non res
piat iniciū non ꝓspicit finē. Vnde
necesse est a mēoria respiciēte ꝓspi
ciens cōnectat̄ intencio. Nam cui ex
ciderit qd̄ ceperit. quomō finiat nō
inueniet. Qd̄ si vitā beatā in hoc
mundo inchoari putarēt extra mū
dum ꝑfici et ideo iano id est mū
do solā iniciorū tribuerēt ꝑtatem.
profecto ei ꝓp̄ onerēt terminū. eūqꝫ
ab diis selectis nō alienarēt quā
q̄ eciam nūc cū in istis duobus
diis inicia rerū tēporaliū finesqꝫ
tractant̄ termino dari debuit plu
honoris. Maior enī leticia cū res
queqꝫ ꝑficit̄. sollicitudīs autē ple
na sūt cepta donec ꝑducant̄ ad fi
nem. quē qui aliqd̄ incipit maxi
me appetit intendit. expectat. ex
optat. nec de re īchoata nisi termi
netur exultat. Capl̄m octauū.

Sed iam bifrontis simula
chri īterpretacio ꝓferatur.
Duas eū facies habere an
te et retro dicūt qd̄ hyatus noster
cū os aperim⁹ mūdo silis videatur.
Vnde et palatū greci vranon appel
lant. et nōnulli inq̄t poete latini
celū vocauerūt palatū a quo hya
tu oris et foras esse aditū ad dētes
versus et introrsus ad fauces. Ex
quo ꝑductus est mūdus. ꝓpter pa

VII

Iouem aũt qui eaã nouum. iupiter dicat. quẽ velint intelligi exponãt. Deus est inquiũt habens ptatem causarum quibz aliquid fit in mũdo. Hoc ꝑ magnũ sit nobilissim⁹ virgilij vꝰ sus ille tetigit. Felix qui potuit rerũ cognoscere causas. Sed aur ea preponit ianus. Hoc nobis vir ille acutissim⁹ doctissim⁹qz respõdeat. Cũm penes ianũ sint inquit prima. penes iouẽ sũma. Merito ergo rex oũm iupiter habet. ꝑma eũ vincunt a sũmis. qa prima licet ꝓcedũt tempore. sũma superant dignitate. Sed recte hoc dicere. Si factoz prima discerneret et sũma sicut inicio facti est ꝓtinus sũmũ pervenire. ita eũ facti ꝓcesso discendi. sũmũ ꝓcesso doctrine ac sic in oibz ꝑma sint inicia. sũma qz sint fines. Sed iam hoc negocio inter ianũ terminũqz discussũ est. cause aũt que tanti iouis efficacia sint non effecta. neqz ullo modo fieri potest. ut vel tempore ꝓvenianꝫ a factis inicijs vel factoz. Semper enim prior est res que facit qꝫ illa q fit. quapter si ad ianũ ptinet inicia factoz. nõ ideo prioza sint efficientibz causis quas ioui tribuit. Sicut enim nichil fit ita nichil ichoat ut fiat. qđ nõ faciens causa ꝓcesserit. Hũc sane deũ penes quem sunt oĩes cause factarũ oĩm naturarũ nãliũqz rerũ. si iouem ꝓpli appellant. et tantis cõtumeliis tã qz scelestis criminacionibz colũt. tetrore sacrilegio sese obstringũt. qꝫ si prorsus nullũ putarẽt deũ. vnde eas sacrus esset aliũ aliquẽ iouis noĩe

lati nĩa vocabulũ vel greci vel poetici. Quid aũt hoc ad aiam quid ad vitã eternã ut ꝓpter solas salluas colat hic deus. quibz partim gliscendis partim expuendis sub celo palati utracz panditur ianua. Quid est porro absurdi? qꝫ in ipso mũdo nõ invenire duas ianuas ex diuso sitas p qs vel admittat ad se aliquid intro. vl emittat a se foras. et de nĩo ore et gutture quoz siltudine mũdus non habet. velle mũdi simulachrũ cõponere in ianũ. ꝓpter solũ palatium cui siltudine ianus nõ habet. Cũ vero eũ fatiũt quadrifrontẽ et ianũ geminũ appellant ad qꝫ tuor mũdi partes hoc ĩterpretant quasi aliquid expectet mũdus foras sicut p oĩes facies ianus. Deinde si ianus est mũdus. et mũdi quatuor ptibz constat. fallũ est simulachrũ ianifrontis. Aut si ꝓpter ea verũ est qa eaã noie orientis et occidentis totus solet mũdus ĩtelligi. nũquid cũ duas ptes alias nolit minuam? septẽtrionis et austri sic ianũ. ita quisqꝫ geminũ dicturus est mũdũ. Non habent omĩno viginti quatuor ianuas que intrãtibz et exeũtibz pateant ĩterpretentur ad mũdi siltudinẽ. sicut de bifrõti qđ diceret saltẽ in ore homis inveniri nisi neptunus forte subuecti at et porrigat piscem cui pretexit ginistra fauces patent. Et tamen hanc vanitatẽ p tot ianuas nulla effugit alia nisi que audit verbum dicentẽ ego sũ ianua. Caplm.

nūcupare dignū turpibz et flagici
osis honoribz subposito vano fig
mento qđ potius blasphemarēt.
sicut saturno dicit̄ subpositus la
pis quē pro filio deuoraret. q̄ istū
deū dicere et tonantē et adulteran
tem. et totū mūdū regentē. et ꝑ tot
stupra diffluentē. et naturarū om
niū naturaliūqz rerū causas sum
mas habentē. et suas causas bo
nas non habentē. Deinde quero q̄
iam locū inter deos huic ioui tri
buāt si ianus est mūdus. Deus
eiū verus aīam mūdi ac partes ei⁹
iste definiuit. ac ꝑ hoc quicq̄d hoc
non est. non est utiqz scđm istos
verus deus. Non igit̄ ita dicturi st̄
iouem aīam mūdi. ut ianus sit
corpus eius. id est iste visibilis mū
dus. Hoc si dicūt nō erit quēad
modū ianū deū dicant q̄m mūn
di corpus nō est deus vel scđm ip
sos. sed aīa mūdi ac partes eius.
Vnde aptissime idem dicit deū se a
nimā mūdi esse arbitrari et hūc
ipsū mūdū esse deū. sed sicut hoī
nem sapientē cū sit ex corpore et
aīo. tamē ex aīo dici sapientē. ita
mūdū deū dici ab aīo cū sit ex aīo
et corpe. Solū itaqz mūdi corpus
non est deus. sed aut sola aīa eius
aut simul corpus et aīm⁹. ita tū
ut non sit a corpore sed ab aīo de
us. Si ergo ianus est mūdus. et
deus est ianus. nūq̄d iouē ut deus
esse possit aliquā partē iani esse
dicturi sūt. Magis eiū ioui vniu
sum solent tribuere. vnde est iouis
omīa plena. Ergo et iouē ut deus
sit. et maxime ut rex deoꝝ. non a
liū possūt existimare q̄ mūdum

ut dijs ceteris scđm istos suis pti
bus regnet. In hanc sentenciā eciā
quosdam versus valerij sorani ex
ponit idem varro in eo libro quē
seorsum ab istis de cultu deoꝝ scp
sit. qui versus hij sūt. Iupit̄ omī
potens regū rerūqz deūqz. ꝓgenitor
genitrixqz deū deus vnus et omēs.
Exponūt̄ aūt in eodē libro ita. cū
marem existimarēt qui semē mit
teret feminā que acciperet iouēqz
esse mūdū et eū omīa semīa ex se
mittere et in se recipere. qua cau
sa inquit scripsit soran⁹ iupiter ꝓ
genitor genitrixqz. nec min⁹ cum
causa vnū et omīa idem esse mū
dus eiū vn⁹ et in eo vno oīa sunt.

Capl̄m x.

Cur ergo et ian⁹ mūdus sit. et iupiter mū
dus sit. vnusqz sit mūdus.
quare duo dij sūt ianus et iupit̄.
Quare seorsū habēt templa. seor
sū aras. diuersa sacra. dissimilia
simulachra. Si ꝓpterea qđ alia
vis est primordioꝝ. alia causarū.
et illa iani. illa iouis nomē acce
pit. nūquid si vnus homo in di
uersis rebz duas habeat ꝑtates.
aut duas artes. q̄a singularū di
uersa vis est. ideo iudices duo di
cunt̄ aut artifices. Sic ergo et v
nus deus cū ipse habeat ꝑtatem
primordioꝝ ipse causarū. nō ꝓpt̄
illud duos deos esse necesse est pu
tari. q̄a primordia causeqz res du
e sunt. Qđ si hoc iustū putāt eciā
ipsū iouē tot deos esse dicāt q̄tq̄t
ei cognomīa ꝓpter multas potes
tates dederūt. q̄m res omēs ex qui
bus illa cognomīa sūt adhibita
multe atqz diuise sūt ex quibz pau

ca cōmemoro. Capl'm xi.

Dixerūt eū victorem īuic
tū opitulū. impulsorem
statorē. centupedū. supīa
lem. tigillū. almū. ruminū. et alia
que ꝓsequi longū est. Hec aūt cog
nomīa imposuerūt vni deo ꝓpter
causas p̄tates q̄ diuersas. non tū
ꝓpter tot res etiā tot deos eū esse co
egerūt. qd̄ omīa vinceret. qd̄ a ne
mine vinceret. qd̄ opem indigen
tibꝫ ferret. qd̄ haberet īpellendi
statuendi stabiliendi resupinādi
potestatē. q̄ tanq̄ tigillus mūdū
contineret ac sustineret. qd̄ aleret
omīa qd̄ ruma id est māma aleret
aīalia. In hijs ut aduertim⁹ que
dam magna sūt. quedā exigua. et
tamē vnus utraq̄ facere ꝑhibet.
Puto inter se ꝓpinquiores esse cau
sas rerū atq̄ p̄mordia ꝓpter quas
res vnū mūdū duos deos esse vo
luerūt iouē atq̄ ianū q̄ continere
mūdū et māmā dare aīalibꝫ. nec
tamē ꝓpter hec opa duo tam lōge
inter se vi et dignitate diuīsa. duo
dij esse cōpulsi sūt. sed vnus iupi
ter ꝓpter illud tigillus ꝓpter hoc
rumin⁹ appellatus est. Nolo dicere
qd̄ aīalibꝫ māmā preberet sugen
tibꝫ magis iunonē decere potuit
q̄ iouem. presertī cū esset etiam di
ua rumina. que in hoc opus ad
iutoriū illi famulatū ue preberet.
Cogito enī posse responderi et ip
sam iunonē nichil aliud esse q̄
iouē scd̄m illos valerij sorani ver
sus. ubi dictū est. Iupiter omp̄s re
gū rerūq̄ deūq̄ ꝓgenitor genitrix
q̄ deū. Quare ergo dictus est et ru
min⁹. cū diligēcius fortasse queren
tibꝫ ipse īueniat esse etiā illa diua
rumina. Si enī maiestate deoꝝ rēe
videbat indignū ut in vna spica
alter ad curā geniculi. alter ad fol
liculi ꝑtineret. q̄nto est indignius
vnā rem infimā. id est ut māmis
alant aīalia duoꝝ deoꝝ p̄tate cu
rari. quoꝝ sit vnus ipse iupit rex
ipse cūctoꝝ et hoc agat non cū cō
iuge sua sed cū ignobili nescio qua
rumina. nisi quia ipse est etiā ipa
rumīa. Rumin⁹ fortasse pro sugē
tibꝫ maribꝫ. rumīa pro femīis. Dice
rem quippe noluisse illos ioui fei
neū nomē imponere. nisi et in illis
versibꝫ ꝓgenitor genitrixq̄ diceret.
et inter eius alia cognomīa lege
rem qd̄ etiā pecunia vocaret. quā
deam inter illos minusculārios
inuenim⁹ et in quarto libro cōme
morauim⁹. Sed cū et mares et fēie
habeāt pecuniā. cur nō et pecūia
et pecuni⁹ appellatus sit sicut rūi
na et rumin⁹ ipsi viderīt. Capl'm xij.

Quam vero elegant racionē
hui⁹ nōis reddiderūt. Et pe
cunia inquiūt vocat qd̄ e
ius sūt omīa. O magnā racionē
diuini nōis ꝑmo vero ille cui⁹ sūt
omīa vilissime et cōtumeliosissīe
pecunia nūcupat. Ad omīa enim
que celo et terra cōtinent quid est
pecunia in omībꝫ oīno rebꝫ q̄ ab
homībꝫ noīe pecunie possident.
Sed nimirū hoc auaricia ioui no
men īposuit. ut quisq̄s amat pe
cuniā nō quēlibꝫ deū. sed ipsū regē
oīm sibi amare videat. Longe āt
aliud esset. si diuicie vocaret. Ali
ud nāq̄ sūt diuicie. aliud pecūia.
Nam dicim⁹ diuites sapientes. ius

tos bonos. quibz pecunia vl' nul/
la vel parua est. Magis enī sunt/
virtutibz diuites p quas eis etiā/
in ipsis corpaliū rerū necessitati/
bus sat est qđ adest. paupes vo/
uaros semp inhiantes et egen/
tes. Quālibet enī magnas pecu/
nias habere possūt. sed in earū/
quātacūqz habūdantia nō egere
non possūt. Et deū ipsū verū rē/
dicam? diuitē tamē nō pecūia sed
omnipotēcia. Dicunt? itaqz et diui/
tes pecuniosi. sed interius egeni si
cupidi. Item dicūt? paupes pecūia
carentes. sed interius diuites si sa/
pientes. Qualis ergo ista theolo/
gia debet esse sapienti. ubi rex deo/
rū eius rei nomē accepit. quā ne/
mo sapiens cōcupiuit? Quāto ei
facilius si aliqđ hac doctrina qđ
ad vitā ptineret eternā salubrit
discereti deus mūdi rector non ab
eis pecūia sed sapiēcia vocaret? a/
ius amor purgat a sordibz aia/
rum hoc est ab amore pecunie?

Sed quidē de hoc Capl'xiij.
ioue plura ad quē forsal/
se ceteri referendi sūt ut in/
anis remaneat opinio deoz plu/
rimoz qui hic ipse sint omnes. siue
qui partes eius vel pūtates exīstiman/
tur. siue cui vis aie quā putant p
uncta diffusam ex partibz molis
huius in quas visibilis mūdus
iste consurgit et multiplia ānim
nistracōe nature quasi pluriū de
oz nōia acepit? Quid est enī et
saturnus? Unus inqt de plurimis
deus. penes quē sanctū oīm dīna
tus est. Nonne expositio versuū
illoz valerij soreani sic se habet

iouem esse mūdū et eū omnia se/
mina ex se mittere et in se recipe?
Ipse est igit? penes quē sanctū oī
nū dīnatus est. Quid est genius?
Deus inquit qui ipositus est ac
vim habet oīum rerū gignendarū
quē aliū hanc vim habere credi/
dit? patrem genitorqz? Et rursū alio loco
genū dicat esse vnumquēqz ānm
racionalē et ideo esse singulos si/
gulosqz talē ānt mūdi ānm deum
esse. ad hoc idem utiqz revocati ut
tanqz vnūsalus genius ipe mun
di anim? esse credatur. Hic est igit?
quē appellant ioue. Nam si omnis
genius deus et omnis vir ānm? ge
nius. sequit? ut omnis vir animus
sit deus. Qđ si et ipsos abhorrere
absurditas ipsa cōpellit. restat ut
eū singulariter et excellenti dicāt
deū genū. quē dicūt mūdi ānm
ac per hoc iouem. Capl'm xiiij.

Genium vero et matrē quo
modo referrēt ad aliquas
partes mūdi et opa dī. q
sūt in elemētis nō inuenerūt. et
ideo eos saltē opibz hoīm ipsue
runt sermocinādi et belligerādi
ammīstros. Quoz mercurius si
sermonis eiā deoz pūtatem gent.
ipsi quoqz regi deoz dīnat? si sedm
eius arbitriū iupiter loquit? aut
loquendi ab illo acepit facultatē
qđ utiqz absurdū est. Si autē illu
hūani tantū sermonis potestas
tributa phibet? nō est credibile ad
lactandos mīma nō solū pueros
sed etiā pecora. unde rumin? cognō
minatus est ioue descendere volu
isse. et curā nīi sermonis qua pe/

coribz antecellim⁹ ad se ꝑtinere no
luisse. ac ꝑ hoc idem ipe est iouis
atqz mercurius. Qd si sermo ipse
dicit esse mercurius sicut ea que
de illo ĩterpretant ostendũt. nam
ideo mercurius quasi medius cur
rens dicit appellatus. qd sermo cur
rat inter hoĩes medius. ideo hermes
grece qd sermo vel ĩterpretacio que
ad sermonẽ utiqz ꝑtinet hermeni
a dicit. ideo et mercibz ꝑesse. quia
inter vendentes et ementes sermo
sit medius. alas eius in capite et
pedibz significare volucrẽ ꝑ aera
ferri. sermonẽ nũciũ dictũ qm per
sermonẽ omĩa cogitata enũciant.
Si ergo mercurius ipse sermo est
etiã ipsis confitentibz deus non est
Sed cũ sibi deos faciũt eos qui deo
nes sũt. ĩmũdis supplicando spiri
tibz possident ab eis. qui nõ dij sed
demones sũt. Item quia nec marti
aliqd elementũ vel partẽ mũdi in
uenire potuerũt. ubi agerẽt opera
qualiacũqz nature. deũ belli esse
dixerũt. qd opus est hoĩm et opta
bilius non est. Si ergo pacẽ ꝑpetu
am felicitas daret. mars qd ageret
non haberet. Si aũt ipsũ bellũ est
mars. sicut sermo mercurius. uti
nam qm manifestũ est qd non sit
deus. tam nõ sit ⁊ bellũ qd vel fal
so vocetur deus. Capl̃m xv.

Nisi forte ille stelle sũt hij dij
quas eoꝝ appellauere noĩ
bus. Nam stellã quãdã vo
cant mercuriũ. quãdã itidẽ martẽ
Sed ibi est et illa quã vocãt iouẽ
et tamẽ eis mũdus est iouis. ibi ẽ
quã vocant saturnũ et tñ ei ꝑter
eam nõ paruã dant substanciã

oĩm videlicet seminũ. Ibi est et il
la oĩm clarissima que ab eis ap
pellat venus. et tñ eandẽ venerẽ
esse etiam lunã volũt. qm̃uis de il
lo fulgẽtissimo sydere apud eos tã
qm̃ de malo aureo iuno venusqz
contendãt. Luciferũ enĩ quidã ve
neris quidã dicũt esse iunonis. sz
ut solet venus vincit nã multo
plures eam stellã veneri tribuũt ita
ut vix eoꝝ quisqm̃ reperiat qui ali
ud opinet. Quis aũt non rideat
cum regem oĩm iouẽ dicãt. qꝫ stel
la eius ab stella veneris tanta vin
cit claritate. Tanto enĩ esse debuit
ceteris illa fulgencior. quãto ẽ ipe
potencior. Respondẽt ideo sic vide
ri quia illa que putat obscurior
et supior est. atqz a terris longe
remocior. Si ergo supiorẽ locum
maior dignitas meruit. quare
saturnus ibi est ioue supior. An
vanitas fabule que regem iouẽ
facit nõ potuit usqz ad sydera per
uenire. et qd nõ valuit saturnus
in regno suo neqz in capitolio sal
tem optinere. est ꝑmissus in celo.
Quare aũt ianus non accepit a
liquã stellã. Si ꝓpterea qa mũdus
est et oĩes in illo sũt et iouis mũ
dus est et habet causã. An iste cau
sam suã cõposuit ut potuit. et pro
vna stella quã non habet inter sy
dera tot facies accepit in terra. De
inde si ꝓpter solas stellas mercuri
ũ et martẽ partes mũdi putant
ut eos deos habere possint. quia
utiqz sermo et bellũ nõ sunt ꝑtes
mũdi sed actus hoĩm. cur arieti et
tauro et cancro et scorpioni ceteris
qz hui⁹modi que celestia signa nu

merãt et stellis nõ singulis sed si
gula pluribꝫ constãt. superiusqꝫ
istis in sũmo celo ꝑhibent collo
cata ubi constãcior motus ĩerra
bilem meatũ syderibꝫ prebet. nul
las aras. nulla sacra. nulla tẽpla
fecerũt. nec deos nõ dico inter hos
selectos sed ne inter illos quidẽ q̃si
plebeios habuerũt. Capl'm xvi.

Apollinẽ q̃uis diuinatorẽ
et medicũ velint. tamen
ut in aliqua parte mũdi
statuerẽt ipsũ eciã solem esse dix
erũt. dyanãqꝫ sororẽ eius. similit'
lunã et viarũ presidem vnde et v̄
ginẽ volũt. qd̄ via nichil pariat
et ideo ambos sagittas habere. q̄
ipsa duo sydera de celo radios ter
ras usqꝫ ꝑtendant. Vulcanũ vo
lunt ignẽ mũdi. neptunũ aquas
mũdi. ditem patrẽ hoc est orcum
terrenã et infimã partẽ mũdi. li
berũ et cererẽ ꝓponũt semĩbꝫ. vel
illũ masculinis. illã femininis.
vel illũ liquori. illã vero aridita
ti seminũ. Et hoc utiqꝫ totũ refer
tur ad mũdũ id est ad iouẽ. qui ꝓ
genitor ꝓpterea dictus est genitrix
qꝫ qd̄ omĩa semina ex se mitteret
et in se reciperet. q̃nquidẽ eciam
matrem magnã eandẽ cererẽ vo
lunt. quã nichil aliud dicũt esse
q̃ terrã eamqꝫ ꝑhibent et iunonẽ.
et ideo ei secũdas causas rerũ tribu
unt cũ tamẽ ioui sit dictũ. ꝓgenitor
genitrixqꝫ deũ. q'a scd̄m eos totus
ipse mũdus est iouis. Mineruã e
ciam q'a eam hũanis artibꝫ ꝓpo
suerũt nec ĩuenerũt vel stellam
ubi eam ponerẽt. eandẽ vel sũmũ
ethera vel eciã lunã dixerunt esse

Vestam quoqꝫ ipsã ꝓpterea dearũ
maximã putauerũt qd̄ ipsa sit t'
ra q̃uis ignẽ mũdi leuiorẽ qui ꝑ
tinet ad usus hoĩm faciles nõ vio
lenciorẽ qualis vulcani est ei depu
tandũ esse crediderũt. ac ꝑ hoc oẽs
istos selectos deos hũc esse mũdũ
volũt. in quibusdã vniu'sũ. in q̄
busdam ꝑtes eius. vniu'sũ sicut io
uem. ꝑtes eius ut geniũ ut matrẽ
magnã. ut solem ut lunã. vel po
cius apollinẽ et dyanã. Et aliqñ
vnũ deũ res plures. aliqñ vnã rẽ
plures deos faciũt. Nam vn' deus
res plures sũt. sicut ipse iupit'. Et
mũdus eñ totus iupiter. et solũ
celũ iupiter et sola stella iupiter
habet' et dicit'. Itemqꝫ iuno secũ
darũ causarũ dñã et iuno aer. et
iuno terra et si venerẽ vinceret iu
no stella siliter minerua sũmus
ether. et minerua itidem luna. q̄
quã esse in etheris infimo limite
existimãt. Vnã vero rem deos plu
res ita faciũt. et ianus est mũdus
et iupit'. sic et iuno est terra ꝛ ma
ter magna et ceres. Et sicut hec q̄
exempli gracia cõmẽoraui ita ce
tera nõ explicãt sed pocius impli
cant. Sicut ĩpetus errabũde opini
onis ĩpulerit ita huc atqꝫ illuc hĩc
atqꝫ illinc insiliũt et resiliũt et
ipse varro de omĩbꝫ dubitare q̃ a
liq'd affirmare maluerit. Ca'm xvii.

Nam triũ extremoꝝ primũ
de diis certis cũ absoluisset
librũ. in altero de diis ĩcer
tis dicere ĩgressus ait. Cũ in hoc li
bello dubias de diis opiniões po
suero reprehendi nõ debeo. Qui eĩ
putauit iudicari oportere et pos

se cū audierit faciet ipse. Ego aciu⁹
perduci possū ut in primo libro q̄
dixi in dubitacionē reuocem q̄ in
hoc prescribā omīa. ut ad aliquā
dirigam sūmā. ita nō solū istū de
diis īcertis. sed eciā illū de certis fecit
incertū. In tercio porro isto de diis se
lectis postea q̄ prelocutus est quod
ex naturali theologia preloquēdū
putauit. īgressurus hui⁹ ciuilis the
ologie vanitates et insanias mē
daces. ubi solū eum nō solū non
deducebat rerū veritas. sed eciam
malorū p̄mebat auctoritas. de diis
inquit ppli romani publicis. qui
bus edes dedicauerūt. eosq̄ pluri
bus signis ornatus notauerūt in
hoc libro scribam. sed ut xenopha
nes colophonius scripsit quid pu
tem nō quid cōtendā ponā. Hoīs
enī est hec opinari. dei aūt scire. Re
rū igit̄ nō cōprehensarū nec firmis
sime creditarū sed opinatarū et du
bitandarū sermonē trepidus polli
cet̄ dicturus ea que ab hominibus
instituta sunt. Capl̄m xviij.

Neq̄ enī sicut sciebat ēē mū
dū esse celū et terrā. celum
syderibz fulgidū. terram se
minibz fertilem atq̄ huiusmodi ce
tera sicut hāc totā molem atq̄ na
turā in quadā inuisibili ac p̄poten
ti regi atq̄ āministrari certa āmi
stabilitate credebat ita poterat af
firmare de iano qd̄ mūdus ipse es
set aut de saturno īuenire quomō
et iouis pater esset et ioui regnan
te subditus factus esset. et cetera ta
lia. de quibz credibilit̄ reddit̄ ratio
cum p̄hibent̄ hoīes fuisse. et vnicu
iq̄ eorū ab hijs qui eos adulando
deos esse voluerūt. ex eorū īgenio
moribz actibz casibz sacra solēpni
a constituta. atq̄ hec paulatī per
aīas hoīm demonibz sil̄es. et ludi
crarū rerū auidas irrependo longe
lateq̄ vulgata. ornātibz eam mē
dacijs poetarū et ad ea fallacibus
spiritibz seducentibz. Facilius enim
fieri potuit ut iuuenis īpius vel
ab impio patre interfici metuens
et auidus regni patrē pelleret reg
no. q̄ id qd̄ iste int̄pretat̄. ideo satur
nū patrē a ioue filio sup̄atū qd̄ an
te est causa que p̄tinet ad iouē q̄ se
men qd̄ p̄tinet ad saturnū. Si enī
hoc ita esset nūq̄ saturnus prior
fuisset. nec pater iouis esset. Semp̄
enī semen causa precedit. nec vnq̄
generat̄ ex semīe. Sed cū conant̄ va
nissimas fabulas siue hoīm res ges
tas velut naturalibz īterpretacioī
bus honorare. eciā hoīes acutissimi
tantas paciūt̄ angustias ut eorū q̄
vanitatē dolere cogam̄. Capl̄m xix.

Saturnū inquit dixerūt q̄
nata ex eo essent solitū de
uorare. q̄ eo semīa vnde nas
cerent̄ redirēt. et qd̄ illi pro ioue gle
ba obiecta est deuoranda significat
inq̄t manibz hūanis obrui ceptas
serendo fruges anteq̄ utilitas arā
di esset īuenta. Saturnus ergo di
ci debuit ipsa terra nō semīa. Ipsa
enī quodāmō deuorat que genue
rit. cū ex ea nata semīa in eam rur
sus recipienda redierīt. Et qd̄ p̄ioue
accepisse dicit̄ glebā. quid hoc ad
id valet qd̄ manibz hoīm semen
gleba coop̄tū est? Nūqd̄ ideo non
est ut cetera deuoratū qd̄ gleba coo
pertū est? Ita enī hoc dictū est q̄si

qui glebam opposuit semen abs
tulerit. sicut saturno ꝑhibēt ob
lata gleba. ablatū iouē. et non
pocius gleba semen operiendo
fecerit illud diligencius cōsumi.
Deinde isto modo semen est iupi
ter non semīs causa qđ paulo ā
te dicebat. Sed quid faciāt homi
nes qui cū res stultas īterpretāt.
non īueniūt quid sapient dicāt.
Falcem inqt habet ꝓpter agricul
turā. Certe illo regnāte nondum
rat agricultura et ideo priora eius
tempora ꝑhibent sicut idem ipe
fabellas intꝑpretat quia primi ho
mines ex hijs viuebāt semībus
que terra sponte gignebat. An
falcem sceptro ꝑdito accepit. ut q
primis tēporibꝫ rex fuerat ociosus
filio regnāte fieret oparius labori
osus. Deinde ideo dicit a quibusdā
pueros ei solitos īmolari sicut a
penis. et a quibusdā eciā maiores
sicut a gallis. q̄a oīm seminū op
timus est genus hūanū. De hac
crudelissima vanitate. quid opus
est plura dicere. Hoc pocius adu
tam⁹ atqꝫ teneam⁹ has īterpretaci
ones non referri ad deū verū viuā
incorporeā incōmutabilēqꝫ natu
ram. a quo vita īeternū beata pos
cenda est. sed earū esse fines in rebꝫ
corꝑalibꝫ tēporalibꝫ mutabilibus
atqꝫ mortalibꝫ. Qđ celū inqt pa
trem saturnus castrasse in fabulis
dicit. hoc significat penes satur
nū nō penes celū semen esse diui
nū. Hoc ꝓpterea quantū intelligi
dat quia nichil in celo de semini
bꝫ nascit. Sed ecce saturnus si celi
est filius. iouis est filius. Celū enī

esse iouem īnumeralit et diligen
ter affirmāt. Ita ista que a verita
te nō veniūt. plerūqꝫ et nullo im
pellente se ipa subuertūt. Chro
non appellatū dicit qđ greco vo
cabulo significat tēporis spaciū
sine quo semen inqt nō potest es
se fecundū. Hec et alia de saturno
multa dicūt et ad semē omīa re
ferunt. Sed saltem saturnus semi
nibꝫ cū tanta ista ꝑtate sufficeret
quid ad hec dij alij requirūt. maxi
me liber et libera id est ceres. de
quibꝫ rursus qđ ad semē attinet
tanta dicit. quasi de saturno nich
il dixerit. Capitulū vicesimū.

In cereris aūt sacris predicā
tur illa eleusina. que apud
athenienses nobilissima fu
erūt de quibꝫ iste nichil interꝑtat.
nisi qđ attinet ad frumentū qđ
ceres īuenit et ad ꝓserpinā quā
rapiente orco ꝑdidit et ad hanc
ipsā dicit significare fecūditatē
seminū. Que cū defuisset quodā
tempore eadēqꝫ sterilitate tra me
reret exortā esse opinionē quod
filiā cereris id est ipsā fecūditatē
que a ꝓserpendo ꝓserpina dicta es
set orcus abstulerat. et apud infe
ros detinuerat. Que res cū fuisset
luctu publico celebrata. quia rur
sus eadē fecūditas rediit ꝓserpīa
reddita exortā esse leticiā. et ex hi
solēpnia constituta dicit. deinde
multa in misterijs eius tradi. q̄
nisi ad frugū īuēcionē nō ꝑtineāt.

Capitulū xxi.

Iam vero liberi
sacra que liquidis semībus
ac ꝑ hoc nō solū liquoribus
fructuū quoꝝ quodāmō primatū

vinū teneā. verūeciā lemūbz aīa
lūi preferenūt. ad quantā turpi
tudinē puenerūt piget quidē di
cere. ꝑter sermonis longitudinē.
sed ꝑter illoz lupbā hebetudinē
non piget. Inter cetera que ꝑter
mittere qm̄ multa sūt cogor in
ualue compitis quedā diuā sacra
liberi celebrata cū tanta licentia
turpitudis. ut in eius honorē pu
denda virilia colerent. nō saltem
aliquo verecūdiore secreto. sed in
ꝓpatulo exultante nequicia. Nā
hoc turpe mēbrū p liberi dies fes
tos cū honore magno plaustellus
impositū prius rure ī compitis et
usq; in urbem postea vectabatur.
In opido aūt lauino vn̄ libero to
tis mensis tribuebat. cui diebus
omēs verbis flagitiosissimis uterē
tur: donec illud mēbrū p fonū trā
uectū esset. atq; in suo loco quiesce
ret. Cui mēbro ihonesto. matrēfa
milias honestissimā palā coronā
necesse erat ꝓponere. Huc videlicet
liber deus placandus fuerat. quē
adhoz seminū. sic ab agris falsinaca
gerebāt in publicū. qđ nec meretrix
si matrone spectarēt. ꝓmitti debu
it in theatro. Inter hec saturnus
solus creditus nō est sufficere posse
seminibz. ut occasiones multiplicādoz
pecoz inūda aīa repleret. et ab vno
vero deo merito īmūdicie destituta
ac ꝑ multos falsos auditate ma
lignis īmūdicie ꝓstituta. illa sacra
legna sacra noīaret. seleq; spurcoz
demonū turbis cōuiolandā
polluendāq; ꝓberet. Ca" xxij.
Am utiq; habebat salaciam

neptunus uxorē. quā inferiorem a
quā maris esse dixerūt. Vt quid illa
adiūncta est et venilia. nisi ut sine
ulla causa necessariaz sacroz so
la libidine aīe. ꝑstitute. multiplica
ret inuitacio demoniorz. Sed pro
fecto interptacio predicare theolo
gie que nos ab ista reprehensiōe
reddita racōe cōpescat. Venilia ī
quit vnda est que ad litus venit
salacia que in salū redit. Cur ergo
dee hūt due cū sit vna vnda que
venit et redit. Nempe ipsa est ex
estuās in multa numia libido ve
sana. Quāuis cū nō geminet a
qua que it et redit. hui tamē oc
casiōe vanitatis duobz demoniis
inuitatis. āplius cōmaculat aīa
que it et nō redit. Quelo te varro
vel vos qui tam doctoz hoīum ta
lia scripta legistis. et aliquid nīg
nū vos didicisse iactatis. īterpreta
mini hoc. nolo dicere lōm illam
eternā incōmutabilēq; naturam
qui solus est deus. sed saltem sōm
aīam mūdi et partes eius quos de
os esse veros existimatis. Partem
aīe mūdi que mare ꝓmeat. deū vo
bis fecisse neptunū utq; tollera
bilioris erroris est. Itane vnda ad
litus venies et in salū rediens due
sunt mūdi ptes. aut due ptes aīe
mūdi. Quis vīm ita delipiat. ut
hoc sapiat. Cur ergo vobis duas
deas fecerūt. nisi quia. puilū est a
sapientibz maioribz vīs. non ut
dij plures vos regerēt. sed ut ea q̄
istis vanitatibz et fallitatibz gau
dent plura vos demonia possi de
rent. Cur aūt illa salacia ꝑ hanc
interpretacionē inferioē maris ꝑ

tem qua vno erat subdita perdi
dit. Namq; illā modo cū refluē
tem fluctū esse phibetis in supfi
cie posuitis. An quia veniliam
pelicem acceptuarata suū maritū
de supnis maris exclusit. Capl'm
xxiij.

Cumpe vna est terra quā plenā quidē videm⁹
aialibz suis. veruptū ip
sam magnū corpus in elementis
mūdiq; infimā partē. cur eam vo
luntdeam. An q̄a fecunda est. Cur
ergo non magis hoīes diy sūt qui
eam fecūdiorem facūt excolendo.
sed cū arant non cū adorāt. Sed
pars aīe mūdi inquunt. que p illā
permeat deam facit. Quasi non
euidencior sit in hominibz aīa que
utrū sit nulla sit questio. et tamē
hoīes diy non habent. et q̄d est g̃
uiter dolendū hijs qui diy nō sūt
et quibz vbi meliores sūt colēdis
et adorandis mirabili et misera
bili errore subduunt. Et certe idem
varro in eodē de diys selectis libro.
tres esse affirmat aīe gradus in
omni vniuſaq; natura. vnū q̄d o
nes ptes corpis que viuūt trāsit
et non habet sensū. sed tm ad viuē
dū valitudinē. hanc vim in nro
corpore pmanare dicat in ossa vn
gues capillos. sicut in mūdo arbo
res sine sensu aluntur et arescūt. et
modo quo dā suo viuūt. scōm gra
dum esse aīe in quo sensus est. hāc
vim puenire in oculos aures na
res os. tactū. terrā gradū esse aīe
sūmū. qui vocat aīam. in quo in
telligentia pminet. hoc pter hoī
nem omēs carere mortales. Hanc
partē aīe mūdi dicat deū. in nobis
aūt genū vocari. Esse autem in
mūdo lapides ac terrā quā vide
mus quo nō pmanat sensus. ut
ossa ut vngues dei. solem vero lu
nam stellas que sentim⁹ quibz
ipse sentit sensus esse eius. etheri
pondo aīam eius. ex aui⁹ vi que pue
nit in altra. eam quoq; facere de
os. et p ea qđ in terra pmanat de
am tellurē. qđ aūt inde pmanat
in mare atq; oceanū deū esse neq;
tumū. Hedeat ergo ad hāc quā the
ologiā naturalem putāt quo ve
lut requiescendi causa. ab hijs ā
bagibz atq; anfractibz fatigatus
egressus est. Hedeat inq̄. redeat ad
causam. Hic eū adhuc teneo. tan
dem de hac ago. Nondū dico si tā
et lapides nīs sūt ossibz et vngui
bus similes. similiter eos intelligēnā
non habere. sicut sensu careāt. Aut
si idcirco habere dicūt ossa et vn
gues nīa intelligentiā. q̄a in ho
mine sit qui habet intelligentiā
tam stultū esse qui hos in mūdo
deos dicat. q̄p stultus est qui in no
bis ossa et vngues hoīes dicat. Sz
hec cū philosophis fortassis agen
da sūt. Hūc aūt istū adhuc polu
cū volo. Fieri enī potest ut liceat
illam naturalis theologie velum
libertatē caput erigere paululū
voluisse videat. adhuc tū hūc li
brū id est causē versans et se in il
lo versari cogitās. eū eam inter re
pexerit. et hoc pterea dixerit. ne
maiores eius sive alie civitates.
tellurē atq; neptunū inanimi colu
isse credant. Sed hoc dico pars ani
mi mūdani que p terrā pmeat sī
cut vna est terra. cur non eam

vnã ferat deam quã dicat esse tellu
rem. Qđ si ita ferat. ubi erit oceanus
frater iouis atq; neptuni. quẽ dicẽ
patrẽ vocãt. Vbi eius coniũx p ser
pina. que scđm aliã in eisdem libris
positã opinionẽ non terre fecũditas
sed pars inferior phibet. Qđ si di
cit animi mũdani partẽ cum pme
at terre partẽ supiorem dicẽ patrẽ
facere deũ. cũ vero inferiorẽ p serpi
nam deam. tellus illa quid erit. Ita
cũ totũ qđ ipsa erat in duas istas p
tes deos q; diuisũ est. ut ipsa terra
que sit aut ubi sit inueniri nõ pos
sit. nisi q̃s dicat simul istos deos
oceanũ atq; p serpinã vnã deam esse
tellurẽ. et non esse iam tres. sed aut
vnã deam aut duos. et tũ tres dicã
tur. et tres habent tres columnas aris
suis. delubris suis. sacris. liliachis. sa
cerdotibus suis. et pher eam fallacibus
prosthetã aiam simprãtibus demo
nibus suis. Adhuc respondeat quã p
tem terre pmeet pars mũdani ani
mi. ut deũ faciat tellumonẽ. Non
inquit. sed vna eadẽq; terra habet
femininã vim. et masculinã qđ se
minet pducat. et femininã qđ rea
piat atq; nutriat. inde a vi femie
ductam esse tellurẽ. a masculi tellu
monẽ. Cur ergo pontifices ut ipse
indicat. addens quoq; aliis duobus.
quatuor dys faciũt rem diuinã. tel
luri. tellumoni. altori. rusori. De tel
lure et tellumone iam dictũ est. Al
tori quare. Qđ ex terra inqt alunt
omnia que nata sũt. Rusori quare.
Qđ rursus inqt cuncta eodẽ reuoluũt

Debuit ergo vna terra. Capl'xxxiij.
pter istã quater ge
minã vim q̃tuor habere

cognomina. non q̃tuor facere deos
sicut tot cognominibz vnus iupiter
et tot cognominibz vna iuno. in qui
bus omnibz vis multiplex esse dicat
ad vnũ deũ vel ad vnã deam perti
nens. nõ multitudo cognominũ.
deoz eã multitudinẽ faciẽs. Sed
profecto sicut aliqñ eã ipsas vilis
simas feminas earũ quas libidie
quelierũt tedet penitetq; turbarũ.
sic aiam vilem factã. et ĩmũdis spi
ritibz prostitutã. deos sibi multipli
care quibz cõtaminãta. pfrueretur
sicut plurimũ libuit. sic aliqñ et
pigruit. Nam et ipse varro quasi de
turba ipsa verecũdatus. vnã deam
vult esse tellurẽ. Eandẽ inqt dicũt
matrẽ magnã. qđ tympanũ habe
at esse significatu orbem terre. qđ
turris in capite oppida. qđ sedes fin
gant circa eam. cũ omnia moueãt
ipsam nõ moueri. Qđ gallos huic
dee ut seruiret fecerũt significat q̃
semie indigeat terrã sequi oportẽ.
In ea quippe omnia reperi qđ se ap
ea maiestate precipit inquit qui
terrã colũt ne sedeant. semp enim
esse qđ agant. Cymbalorz sonitus.
ferrametorz iactandorz ac manuũ
et eius rei crepitus in colendo agro
qui fit significãt. Deo erea. qđ eã
antiqui colebãt ere anteq; ferrũ
esset inuentũ. Leonẽ inquit adiun
gunt solutũ atq; manuetũ. ut os
tendant nullũ genus esse terre tam
remotũ ac vehementi ferũ. qđ nõ
subigi coliq; conueniat. Deinde ad
iungit et dicat tellurẽ matrẽ et no
minibz pluribz et cognominibz qđ
nouissimi deos existimatos esse cõ
plures. Tellurẽ inquit putãt esse

opem. qd̄ ope fiat melior. Matrem
qd̄ plurima pariat. magnū qd̄ ci
bū pariat. pserpinā qd̄ ex ea pro
serpant fruges. vestam qd̄ vestia
tur herbis. Sic alias deas inquit
non absurde ad hanc reuocāt. Si
ergo vna dea est que quidē consul
ta veritate nec ipsa est. īterim qd̄
itur in multas? Vnius sint ista mul
ta noīa. non tam dee multe q̄ no
mina. Sed errantiū maiorꝫ aucto
ritas deprimit. et eundē varronē
post hanc sentenciā trepidare cō
pellit. Adiūgit enī et dicit. cū qui
bꝫ opinio maiorꝫ de hijs deabꝫ qd̄
plures eas putarūt esse nō pug
nat. Quomō non pugnat. cum
valde aliud sit vnā deam nomīa
habere multa. aliud esse deas mul
tas? Sed potest inquit fieri. ut ea
dem res et vna sit. et in ea quedā
res sint plures. Concedo ut in v
no hoīe esse res plures. nūqd̄ ideo
et hoīes plures? Sic in vna dea res
esse plures. nūqd̄ ideo et deas plu
res? Verū sicut volūt diuidant. cō
flent. multiplicēt. replicent īplicēt
Hec sūt telluris et matris magne
preclara misteria. vnde omīa re
feruntur ad mortalia semīa. et exer
cendā agriculturā. Ita ne ad hec
relata. et hūc finē habencia. tympa
nū. turres. galli iactacio insana mē
brorꝫ. crepitus cymbalorꝫ. cōfinctio
leonū. vitā cuiqꝫ pollicentur eternā?
Ita ne ꝓpterea galli abscisi huic
magne dee seruiūt. ut significent
qui semīe indigeāt terram sequi
oportere. quasi nō eos pocius ipa
seruitus semīe faciat indigere? V
trū enī sequendo hāc deam cū in
digeant semen acquirūt. an poci
us sequendo hanc deam cū habeāt
semen amittūt? Hoc īterpretari est
an detestari? Hec attenditur q̄ntum
maligni demones p̄ualuerīt qui
nec aliqua magna hijs sacris pol
liceri ausi sūt. et tam crudelia exi
gere potuerūt. Si dea terra non es
set. manus ei hoīes opando infer
rent. ut semīa consequerentur per
illam. nō et sibi seuiendo ut semi
na pderēt ꝓpter illam. Si dea non
esset. ita fecūda fieret manibꝫ alie
nis. ut nō cogeret hoīem sterilem
fieri manibꝫ suis. Iam qd̄ in liberi
sacris honesta matrona pudenda
virilia coronabat spectante mul
titudīe ubi rubens et sudās si est
ulla frons in homībꝫ astabat for
sitan et maritus. et qd̄ in celebraci
one nupciarū sup priapi scapum
noua nupta sedere iubebatur. lōge
contēptibiliora atqꝫ leuiora sunt
pre ista turpitudīe crudelissima vel
crudelitate turpissima. ubi demoni
acis ritibꝫ sic uterqꝫ sexus illuditur
ut neuter suo vulnere perimatur.
Ibi fascinacio timetur agrorꝫ. hic mē
brorꝫ amputacio nō timetur. Ibi sic
dehonestatur noue nupte verecūdia
ut non solū fecunditas. sed nec vir
ginitas adimatur. hic ita amputatur
virilitas. ut nec cōuertatur in femi
nā nec vir relinquatur. Capl'm xxv.

Et autis ille nō est cōmeō
ratus nec eius ab isto īter
pretacio requisita est. ī cui
dilectiōis mēoriam gallus absci
ditur. Sed docti greci atqꝫ sapiētes
nequaq̄ racionē tam sanctā tāqꝫ
preclarā tacuerūt. Pter verualem

quippe faciē terre que ceteris est tem
poribz pulchrior. porphirius philo
sophus nobilis actiu flores signifi
care ꝑhibuit. et ideo abscisū q̄a flos
decidit ante fructū. Non ergo ipsū
hoīem vel quasi hoīem qui est vo
catus actis sed virilia eius flori com
parauerūt. Ipsa quippe illo viuēte
deciderūt. ȳmo vero nō deciderūt ne
q̄ decepta. sed plane discerpta sūt.
nec ~~plane~~ illo flore amisso quisq̄
postea fructus. sed pocius sterilitas
subsecuta est. Quid ergo ipse reli
quus. et q̄cq̄d remansit abscisso?
Quid eo significari dicit? Quo re
fertur? Que īterpretacio inde ꝓfert?
An hec frustra moliendo nichilq̄ in
ueniendo. ꝑsuadent illud pocius es
se credendū. qd̄ de hoīe castrato fa
ma iactauit. lr̄isq̄ mandatū est?
Merito huic aūsatus est et varronē
neq̄ hoc dicere voluit. nō eū hoī
nem doctissimū latuit. Capl'm xxvi.
Temq̄ de mollibz eidem matri
magne contra oēm viroꝝ mu
lierūq̄ verecūdiā consecratis.
qui usq̄ in hesternū diem madidis
capillis. facie dealbata. fluentibz
mēbris. īcessu femineo ꝑ plateas
vicosq̄ carthaginis. eciā a ꝓplis
vnde turpiter viuerēt exigebāt. nich
il varro dicere voluit. nec uspiam
me legisse cōmemini. Defecit īter
pretacio. erubuit racio. cōticuit o
racio. Vicit matris magne omēs
deos filios. nō numīs magnitudo
sed crimīs. Huic monstro. nec iam
monstruositas cōparat. Ille in si
mulachris habebat solā deformita
tem. ista in sacris deformē crudelita
tē. Ille mēbra in lapidibz addita.

hec in hominibz ꝑdita. Hoc dedecus
tot iouis ipsius et tanta stupra n̄
vincūt. Ille īter femineas corrup
telas vno ganimede celū infama
uit. ista tot mollibz professis ⁊ pb̄
licis et inq̄nauit terrā et celo fecit
iniuriā. Saturnū fortasse possem⁹
huic in isto genere turpissime cru
delitatis siue cōferre siue preferre
qui patrē castrasse ꝑhibet. Sed in
saturni sacris hoīes alienis mani
bus pocius occidi. q̄ suis abscidi
potuerūt. Deuorauit ille filios ut
poete ferūt et phisici ex hoc īterpre
tant qd̄ volūt. ut aūt historia ꝓ
dit necauit. sed qd̄ ei peni suos fili
os sacrificauerūt. nō recepere roma
ni. At vero ista magna deoꝝ mater
eciā romanis tēplis castratos intu
lit. atq̄ istā seuiciā moremq̄ serua
uit. credita vires adiuuare roma
noꝝ exsecando virilia viroꝝ. Quid
sūt ad hoc malū furta mercurij ve
neris lasciuia. stupra ac turpitudi
nes ceteroꝝ. que ꝓferrem⁹ de libris.
nisi cotidie cantarent et saltaren
tur in theatris? Sed hec quid sunt
ad tantū malū cui⁹ magnitudo
magne matri tantūmodo cōpete
bat. presertī qd̄ illa dicunt a poetis
esse conficta. quasi poete id eciam
finxerint qd̄ ea sint dijs grata et
accepta? Vt ergo canerentur vl' scri
berent sit audacia vel petulancia
poetarū. ut vero diuinis rebus et
honoribz eisdem īperantibz et extor
quentibz numībz adderent. quid
est nisi crimē deoꝝ. ȳmo vero con
fessio demonioꝝ et decepcio mise
roꝝ? Verū illud qd̄ de ~~de~~ abscisoꝝ
consecracioē mater deū coli me

ruit. nō poete finxerūt. sed honere magis ꝙ̄ canere maluerūt. Hys ne dys selectis quibꝫ consecrandus est ut post mortē viuat beate. quibꝫ consecratus ante mortē honeste nō potest viuere. tam fedis supstitiōibꝫ subditus et īmūdis demonibus obligatus? Sed hec oīa ingt referunt ad mūdū. Videat ne pos ad īmūdū. Quid aūt referri non potest ad mūdū. qđ esse demonstr tur in mūdo? Nos aūt aīm quer mus qui vera religione cōtūlus non tanꝙ̄ deū suū adoret mūdū. sed tanꝙ̄ opus dei, ꝓpter deū laudet mūdū. et mūdanis sordibꝫ expiat? mūdus puenīat ad deū qui condi dit mūdū. Istos vero deos selectos videm? quidē darius īnotuisse qīm ceteros. nō tamē ut eoꝝ illustrarent tur merita. sed ne occultarent? ob probria. Vnde eos magis hoīes fu isse credibile est. sicut nō solū poe tice littere verūetiā hystorice tradi derūt. Nam qđ virgilius ait ꝓmus ab etherio venit saturnus olympo. arma iouis fugiēs et regnis exul a pt̄us. et que ad hanc nō ptinēcia consequūt? totā de hoc euemeri pā dit hystoriā. quā ennius in latinū vertit eloquiū. Vnde q̄a plurimi p uerūt qui contra hui? modi errore ante nos vel greco sermone vel la tino sp̄leruīt nō in eo michi pla cuit īmorari. Caplm xxvij.

Iplas philiologias aī conside ro quibꝫ docti et acuti hoīes has res hūanas conant? verte re in res diuinas. nichil video nisi ad tēporalia terrenaqꝫ opa. naturā qꝫ corpoream vel etiā si īmutabilē tū mutabilem potuisse renouari. qđ nullo modo est verus deus. Hoc aūt si saltē religiositati cōgruus signifi cacibꝫ ageret? esset quidē colendū non hys verū deū annūciari atqꝫ p dicari. tamē aliquo modo ferendū tam et tam turpia nō iubere nec fi eri. At nūc cū pro deo vero quo sola aīa se inhabitante fit felix. nephas sit colere aut corpus aut aīam q̄ tomagis nefariū est ulla sic colere ut nec salutē nec deus hūanū co pus aut aīam colentis obtineat. Quāobrē si templo sacerdote sac fino qđ vero deo debet? colat? aliqđ elementū mūdi. vel creatus aliqui spūalis. etiā si nō īmūdus et ma lus. nō ideo malū est. q̄a illa mala sūt quibꝫ colit? sed quia illa talia sū quibꝫ solus ille colendus sit au ta lis cultus seruitusqꝫ debet? Si aūt stoliditate vel mōstruositate simu lachroꝝ sacrificijs hominiorꝫ. coo nsatione viriliū pudendorꝫ. mere shuporꝫ. sectione mēbroꝝ. ablatiōe genitaliū. consecratiōe molli tis obscenorꝫ īpurorꝫqꝫ luxꝫ. vni versi deū id est omīs aīe corpisqꝫ ne atorē se colere quisqꝫ contendat. nō ideo peccat q̄a est colendus quem co lit. sed q̄a colendū nō ut colendus est colit. Qui vero et rebꝫ talibꝫ id est turpibꝫ et sceleribus. et nō vꝫ dū id est aīe corpisqꝫ factorē. sed creatu rā q̄ pius nō viciosam colit. siue aīa sit aīa. siue corpus. siue aīa simul et corpus. bis peccat in deū. qđ ipso colit qđ non est ipse. et talibꝫ rebꝫ colit qualibꝫ nec ipse colendus est nec nō ipse. Sed hij quo nā mō id est ꝙ̄ turpiter nefarieqꝫ coluerint

Commendabo
1768 [illegible]

in promptu est. Quid aūt vel qs
colueūt esse obscurū nisi eox testa
tes historia. ea ipsa que fedā et tur
pia cohibent. numinibz terribiles ex
igentibz redditā. Unde remotis con
stat ambagibz. nefarios demones
atqz immundissimos ipsis hac omni
dulci theologia īmulcendis stolidis
animaquibz. et p eas possidendis ea
dem stultas condibz īmutatos. Caplm

Quid igit valet qđ vir xxviij
doctissim⁹ et acutissim⁹ var
ro veluti subtili disputa
one hos omnes deos in celū et terrā
redigere ac referre conat? Nō potest
fluūt de manibz. relilūt. labunt.
et decidūt. Dicturus enī de feminis
hoc est deabus. qm̄ inqt ut p̄mo li
bro dixi de locis. duo sūt p̄incipia de
oz. siquidē ipsa de celo et terra. a quo
bus ptim dicūt celestes partim ter
restres. ut in supioribz ī quo fecim⁹
a celo cū dixim⁹ de Iano. quē alij ce
lum. alij dixerūt esse mūdū. sic de fe
minis scribendi facim⁹ ī quo a tellu
re. Sencio qntam molestiā tale ac
tantū pacat ingeniū. Quat enim
quatā racōe verisimil. celū esse qđ
masculinā vim tribuit huic femi
ninā. et nō attendit eū locus ee
qui hec faciat qui utrūqz sciat. Hic
cia in supiore libro sic interpretat.
to exposituri. eosqz millies qua
li religiosissime polluceti. Quat eū
mulachus. aliud significare celum
aliud terrā. aliud exempla rerum
quas plato appellat ideas. Celum
uouē. terrā iunonē. ideas minerua
vult intelligi. celū a quo fiat aliqđ.
terrā de qua fiant exemplū sūm
quod fiat. Qua in re omitto dicere
qđ plato illas ideas tantā vim ha
bere dicat. ut sūm eas nō celū ali
quid fecerit. sed eaā celū factū sit.
hoc dico ibi in hoc libro selector
deox racōne illam triū deox qui
bus quasi aicta cōplexus est pdi
disse. Celo enī tribuit masculos de
os. feminas terre inter quas po
suit minerua. quā supra ipsū celū
ante poluerat. Deinde masculus de
us neptunus in mari est. qđ ad ter
ram pocus ꝑt ad celū ptinet. Dispa
ter postremo qui greece pluton dicat
eaā ipse masculus frater amboz. t
renus deus esse phibet supionē ter
ram tenens. in inferiore habens p
serpinā cōiugem. Quomō ergo deos
ad celū. deas ad terrā conat referre?
Quid solidū quid constās quid so
lidū. qđ diffinitū habet hec disput
atio? Illa est aūt tellus inicia dea
rū. mater salueat magna. apud qꝑ
mollia et ab scelox scelegz secanciā
atqz iactanciā insana ꝑstrepit tur
pitudo. Quid est ergo qđ dicat cap
deox ianus. caput deaā tellus? Nec
ibi facit vnū caput errox. nec hic
sanū furox. Cur ergo hec frustra re
ferre nitūt ad mūdū? Qđ et si pos
sent. pro deo vero nemo pius colat
mūdū. et tū eos nec hoc posse ve
ritas apta cōminat. Referāt hec po
cius ad hoīes mortuos et ad demo
nes pessimos. et nulla ōsilio remanebt.

Amqz omīa que Capl'xxix
ab eis existox deox theolo
gia velut physicas racōibz

referuntur ad mundum. quam sine ullo scru
pulo sacrilege opinionis deo potius
vero qui fecit mundum omnis anime et
corporis conditori tribuantur. adver
tamus hoc modo. Nos deum colimus.
non celum et terram. quibus duabus partibus
mundus hic constat. nec animam vel
animas per viventia quecumque diffusas. sed
deum qui fecit celum et terram et omnia que
in eis sunt. qui fecit omnem animam. sive
quocumque modo viventem et sensus ac
rationis expertem. sive etiam sentientem.
sive etiam intelligentem. Et ut iam inci
piam illa unius et veri dei opera
percurrere. propter que isti sibi dum qua
si honeste conantur sacramenta tur
pissima et scelestissima interpretari
deos multos falsosque fecerunt. illum
deum colimus qui naturis a se creatis
et subsistendi et movendi ynitia fi
nesque constituit. qui rerum causas
habet novit atque disponit. qui vim
seminum condidit. qui rationalem
animam quod dicitur animus quibus voluit
viventibus indidit. qui sermonis fa
cultatem usumque donavit. qui munus
futura dicendi quibus placuit spi
ritibus impertivit. et per quos placet
ipse futura predicit. et per quos pla
cet malas valitudines pellit. qui
bellorum quoque ipsorum cum sit emendan
dum et castigandum est genus huma
num exordiis. progressibus finibusque mo
deratur. qui mundi huius ignem vehemen
tissimum et violentissimum pro immense
nature temperamento et creavit et
regit. qui universarum aquarum crea
tor et gubernator est. qui solem
fecit corporalium clarissimum luminum.
eique vim congruam et motum dedit.
qui ipsis etiam inferis dominationem suam
potestatemque non subtrahit. qui semina
et alimenta mortalium sive arida
sive liquida naturis competentibus
attributa substituit. qui terram
fundat atque fecundat. qui fructus
animalibus eius hominibusque largitur. qui
causas non solum principales. sed etiam
subsequentes novit atque ordinat.
qui lune statuit modum suum. qui vi
as celestes atque terrestres locorum mu
tationibus prebet. qui humanis ingeniis
que creavit. etiam scientias artium vari
arum ad adiuvandam vitam naturamque
concessit. qui coniunctionem maris
et femine ad adiutorium propagande
prolis instituit. qui hominem cetibus
quem focis et luminibus adhiberent ad
facillimos usus munus terreni ig
nis indulsit. Ista sunt certe que dis
selectis nescio per quas phisicas inter
pretationes vir acutissimus atque doc
tissimus varro. sive que aliunde acce
pit. sive que ipse coniecit distribue
re laboravit. Capitulum xxx.

Hec autem facit atque agit unus
verus deus. sed sicut deus.
id est ubique totus. nullis in
clusus locis. nullis vinculis alliga
tus. in nullas partes sectilis. ex nul
la parte mutabilis. implens celum
et terram presente potentia. non indi
gente natura. Sic itaque administrat
omnia que creavit. ut etiam ipsa propri
os exerere et agere motus sinat.
Quamvis enim nichil possint esse sine
ipso. non tamen sunt quod ipse. Agit autem
multa etiam per angelos. sed non nisi
ex seipso beatificat angelos. Ita
quamvis propter aliquas causas homi
nibus angelos mittat. non tamen ex ange
lis homines. sed ex seipso sicut angelos

beatificat. Ab hoc vno et vero deo
vitā speram⁹ eternā. Capl' xxxi

Habem⁹ eñ ab illo preter hu
iuscemodi beneficia que ex
hac de qua nō nulla dixi
mus āministracōe nature bonis
malisq; largit̄. magnū et bono
rū ꝓpriū magne dilectiōis indiciū
Quāq̄ eñ qd̄ sum⁹ qd̄ viuim⁹. qd̄
celū terrāq; conspicim⁹. qd̄ habem⁹
mentē atq; racionē qua eū ipsum
qui hec omīa condidit īquiram⁹
nequaq̄ valeam⁹ actioni sufficere
graciarū. tamē qd̄ nos oneratos
obrutosq; pc̄cis et a contēplacōe
sue lucis auersos. ac tenebrarū id
est iniq̄tatis dilectiōe cecatos nō
omīno deseruit. misitq; nobis ver
bū suū qui est eius vnicus filius.
quo pro nobis assūpta carne. na
to atq; passo. q̄nti deus hoīem pen
deret noscerem⁹. atq; illo sacrificio
singulari a pc̄cis omībz mūdarem̄.
eiusq; spū in cordibz nr̄is dilectiōe
diffusa omībz difficultatibz supa
tis. in eternā requiē et contēplacio
nis eius ineffabilē dulcedinē veni
rem⁹ que corda. quot lingue ad a
gendas ei gr̄as satis ēē cōtenderīt.

Hoc misteriū Capl'm xxxij.
vite eterne iam inde ab ex
ordio generis hūani per q̄
dam signa et sacramēta tēporibz
congrua quibz oportuit p āgelos
predicatū est. Deinde ꝓplus hebre
us in vnā quādam rēpublicā que
hoc sacramentū ageret cōgregat⁹
est. ubi p quosdam sciētes p quosdā
nesciētes. id qd̄ ex aduentu xp̄i usq;
nūc et deinceps agit̄ prenūciaret̄ es
se venturū. sparsa eciā postea eadē
gente p gentes ꝓpter testimoniū scr̄p
turarū quibz eterna salus in xp̄o
futura predicta est. Omēs eñ non
solū ꝓphecie que in verbis sūt. nec
tantū precepta vite que mores pi
etatemq; cōformāt. atq; lr̄is illis
continent̄. verūeciā sacra sacerdo
cia. tabernaculū siue tēplū. altaria
sacrificia cerimonie. dies festi. et
quicq̄d aliud ad eam seruitutem
pertinet que deo debet̄ et grece ꝓpe
latria dicit̄. ea significata et pre
nūciata sūt que ꝓpter eternā vi
tam fideliū in xp̄o et īpleta credi
m⁹. et impleri cernim⁹. et implen
da confidimus. Capl'm xxxiij.

Per hanc ergo religionē v
nā et verā. potuit aperi
deos genciū esse īmūdissi
mos demones sub defūctarū occa
sionibz aīarū vel creaturarū spe
cie mūdanarū deos se putari cupi
entes et quasi diuinis honoribz
eisdemq; scelestis et turpibz rebus
supba īpuritate letantes. atq; ad
verū deū cōuersionē hūanis aīs ī
uidentes. Ex quoꝝ īmanissimo et
impijssīo dūatu homo liberatur
cū credit in eū qui prebuit ad ex
urgendū tante hūilitatis exem
plū. q̄nta illi supbia ceciderūt. Hīc
sūt non solū illi de quibz iā mul
ta diximus. et alij atq; alij sil'es cete
rarū genciū atq; terrarū. sed eciā
hij de quibz nūc agim⁹ tanq̄ in se
natū deoꝝ selecti. sed plane selecti
nobilitate criminū. nō dignitate
virtutū. Quoꝝ sacra varro dum
quasi ad naturales raciones re
ferre conat̄. querens honestāe re⁹ t̄
pes quomō hijs quadret et cōso

net nō potest ꝫuenire. qm nō sūt
ipse illoꝝ sacroꝝ causse quas putat
vel potius vult putari. ¶ Nam si nō
solū ipse veriēa quelibz alie huiꝰ
generis essent. ꝙ̄ nichil ad veriū
rerum vitāqz eternā que in religi
one querenda est ꝓtineret. tamen
qualicūqz de rerū natura reddita
ratiōe aliq̄tulū mitigaret offen
sionē. quā nō intellecta in sacris
aliqua velut turpitudo aut ab
surditas fieret. sicut in quibus
dam theatroꝝ fabulis. vel delubro
rū misteriis facere conatus est u
bi nō theatra delubroꝝ similitudinē
absoluit. sed theatroꝝ potius simi
litudine delubra dāpnauit. Tamē
utrūqz conatus est. ut sensū horri
bilibz rebz offensū velut naturaliū
causarū ratio reddita deliniret. Ca'
Sed contra ꝫuenim? xxxiiij.
sicut ipse vir doctissim? ꝓ
didit de nume pompilij
libris redditas sacroꝝ causas nul
lo modo potuisse tolerari. nec dig
nas habitas que non solū lecte i
notescerēt religiosis. sed saltē scrip
te recondirent in tenebras. ¶ Iam ei
dicam qđ in tertio huiꝰ opis libro
me suo loco dicturū esse ꝓmisera.
¶ Nam sicut apud eūdē varronē le
gi in libro de cultu deoꝝ. therenā
quidā cū haberet ad ianiculū fun
dū. et bubulcus eius iuxta sepul
chrū numē pompilij traiectēs ara
trū. eruisset ex terra libros eius u
bi sacroꝝ instītutoꝝ scripte erant
causse. in vrbem detulit ad pretorē.
At ille cū inspexisset ꝓpia. rem
tantā detulit ad senatū. Vbi cum ꝓ
mores causas quasdā legissent cur
quidqz in sacris fuerit institutū. nu
me mortuo senatus assensus est.
eosqz libros tanq̄ religiosi pōtes cō
scripti. pretor ut cōbureret censue
runt. Credat quisqz qđ putat. pu
mo vero dicat qđ dicendū fuerit
serit velana cōtenao. quibz tāte
impietatis defensor egregius. ne ā
monere suffiaat sacroꝝ causas a re
ge pompilio romanoꝝ sacroꝝ in
stitutore conscriptas. nec ꝓpō nec se
natui. nec saltem ipsis sacerdotibz
innotescere debuisse. ipumqz numā
pompiliū auriositate illicata ad ea
demonū puenisse secreta. que ipse
quidē scriberet ut haberet unde legē
do cōmoueret. sed ea tū cū rex esset.
qui nūme quēq̄ metueret. nec tam
ret aliquē. nec delendo vel quoquo
modo consumendo ꝓtere auderet. ¶
ta qđ scire neminē voluit. ne hōi
nes nefaria docerent violare aut ē
munt. ne demones iratos haberet.
obruit ubi tutū putauit. sepul
cro ꝓpinquare aratrū posse non
credens. ¶ Senatus aūt cū religiōes
formidaret dāpnare maiores. et nō
nume assentire cogeret. illos tame
libros tam ꝓnacios iudicauit.
ut nec obrui rursus iuberet. ne hu
mana auiositas multo vehemen
tius rem iam ꝓditam quereret. sed
flāmis aboleri nefanda monumē
ta. ut quia iam necesse esse exhiā
bant sacra illa facere tolerabiliuꝰ
errarent causis eoꝝ ignoratis. q̄ cog
nitis cuitas turbaret. Capl' xxv.
Nam et ipse numa ad quē
nullus dei ꝓpria nullus
angelus mittebat. ꝓpria
manā facere cōpulsus est. ut in

VII

aqua videret ymagines deoꝝ vt po
cius ludificacões demonū. a quibꝫ
audiret quid in sacris constituere
atꝫ obseruare deberet. Qđ genus
diuinacionis idem varro a persis di
cit allatū. quo et ipm numā et
postea pitagorā philosophū usū
fuisse cōmēorat. ubi adhibito san
guine eā inferos phibet exsalata
re. et nequid māsā dicat. greece vo
cari. que siue nigromāsia dicat id
ipsū est. ubi videnti mortui diuina
re. Quibꝫ hec artibꝫ fiant ipsi vide
rint. Nolo eū dicere has artes eā
ante nāi saluatoris aduentū in p
sis ciuitatibꝫ gentiū legibꝫ solere p
hiberi et pena seuerissima vindi
cari. Nolo inq̄ hoc dicere tortallis
eū talia tūc lucebant. hyis tū arti
bus didicit sacra illa pompilius
quoꝫ sacroꝝ facta pdidit causas
obruit ita timuit et ipse qđ didi
cit. quarū causarū pditos libros
senatus īcendit. Quid michi ergo
varro sacroꝝ illoꝝ alias nescio qs
causas velut physicas īterpretatur.
quales si illi habuissent nō utiqꝫ
arsissent. aut et istos varronis ad
scalē pontificē scriptos atqꝫ edi
patres cōscripti similit incendissēt.
Qđ ergo aquā egessent. id est expor
tauerit numa pompilius vnde y
dromanciā faceret. ideo nymphā
egregiā cōiugem dicit habuisse. qp
admodū in supradicto libro varro
nis exponit. Ita eū solent res geste
aspersione mendacioꝝ in fabulas
conuerti. In illa ergo ydromancia
numa illius rex ille romanus et sa
cra didicit. que in libris suis ponti
fices haberēt et eoꝝ causas quas pre
ter se nemini facere voluit. Itaqꝫ ea
secretū scriptas secū quodāmō mor
tem. qua ita subtrahendas hoīm no
tae sepelientes qꝫ curauit. Autem
go demonū illuc tam sordide et nox
ie cupiditates erāt conspte. ut ex
hyis tota illa theologia ciuilis eā
apud tales hoīes execrabilis appa
reret. qui tam multa in ipsis sa
cris erubescenda suscepant. aut
illi oēs nichil aliud qp̄ homīes
mortui pdebant. quos tam plura
temporis vetustate fere oēs ppli
gentiū deos īmortales esse credide
runt. cū et talibꝫ sacris idem illi de
mones oblectarent. qui se colēdos
pro ipsis mortuis quos deos pu
tari fecerāt. quibusdā fallaciis mi
raculoꝝ attestacionibꝫ suppondāt.
Sed occulta veri dei prudentia fac
tū est. ut et pompilio amico suo
illis cōgaliata artibꝫ quibꝫ ydromā
cia fieri potuit. cuncta illa confitēi
p̄mitteret. et tū montanus īcen
deret. ea potius qp̄ obrueret. āmo
nere nō p̄mitteret. qui ne īnotes
cerēt. nec aratro quo erecta sūt ob
sistere potuerūt. nec scalo varronis
quo ea que de hac re gesta sunt in
nāam memoriam puenerūt. Nō enī
possūt. qđ nō simīlit efficere. Sinunt
aūt alto dei sūmi iusto iudicio p
meritis eoꝝ quos ab eis vel affligi
tantū vel etiam subdi ac decipi ius
tū est. Cui vero pniciose vel a cul
tu vere diuinitatis aliene ille fre
nidicate sint. hinc ītelligi potest.
qđ eas maluit senatus īcendere qs
pompilius occultauit. qp̄ timere qđ
timuit. qui hoc audere nō potuit.
Qui ergo vitā nec modo habē vult

piam talibꝫ sacris querat eternā.
Qui aūt cū malignis demonibus
non vult habere societatē. nō sup
sticionē qua coluntur noxiam pti
mescat. sed verā religionē qua p
duntur et vincūtur agnoscat.

Explicit lib septimꝰ. Incipiūt capla
libri octaui.

De ques
tione nālis theologie cū
phis excellēcioris sciencie
discucienda. ij. De duobꝫ philoso
phorꝫ generibꝫ id est italico et yo
nico eorꝫq auctoribꝫ. iij.
De socratica disciplina. iiij.
De p̄cipuo inter socratis discipu
los platone qui omnē philoso
phiā triplici ptiaōe distīxit. v.
Qd de theologia cū platonicis po
tissimū disceptandū sit. quorꝫ opi
nioni oīm phorꝫ postponēda sint
dogmata. vi. De platonicorꝫ sensu
in ea parte philosophie que phi
sica nominatur. vij.
Quanto excellenciores ceteris in
logica id est racionabili phia pla
tonica sint habendi. viij.
Qd eciā in morali phia platoni
ci obtineant p̄ncipatū. ix.
De ea phia que ad veritatē fidei
xp̄iane propius accessit. x.
Que sit inter philosophicas artes
religiosi excellencia xp̄iani. xi.
Vnde plato eam ītelligenciā acqui
rere potuerit qua xp̄iane sciencie
propinquauit. xij.
Qd eciā platonici licet de vno ve
ro deo bene senserint mltis tn̄ dijs
sacra facienda censuerīt. xiij.
De sentēcia platonis. qua defini
uit deos non esse nisi bonos ami
cosq virtutum. xiiij.

De opiniōe eorꝫ qui racionales a
nimas triū generū esse dixerūt id
est in dijs celestibꝫ. in demonibus
aereis. et in hoīnibꝫ terrenis. xv.
Qd neq nec ꝓpter aerea corpa neq
ꝓpter supiora habitacula demones
hoīnibꝫ antecellant. xvi.
Qd de moribꝫ atq actionibꝫ demo
nū apuleius platonicꝰ sēserit. xvij.
An dignū sit eos sp̄us ab hoīe coli
quorꝫ vicijs eā opteat liberari. xviij.
Qualis religio sit in qua docetur qd
hoīes ut cōmendentur dijs bonis. de
monibꝫ uti debeat aduocatis. xix.
De īpietate urbis magice q̄ nititur pa
trocinio spirituū malignorꝫ. xx.
An credendū sit qd dij boni libēcius
demoībꝫ q̄ hoīnibꝫ misceantur. xxi.
An demonibꝫ nūcijs et īterpretibꝫ
dij utantur. falliq se ab eis aut ig
norent aut velint. xxij.
De abiciendo cultu demonū contra
apoletū. xxiij. Qd hermes trisme
gistus de ydolatria senserit et unde
scire potuerit supsticiones egistias
auferendas. xxiiij.
Quomō hermes parentū suorꝫ sit
confessus errorem quē doluerit ta
men destruendum. xxv.
De hijs que sanctis angelis et ho
minibus bonis possunt esse com
Quod omīs xxvi. Imunia.
religio paganorꝫ circa hoīes mor
tuos fuerit implicata. xxvij.
De modo honoris quem xp̄iani
martiribus impendunt.

Expliciūt capitula

Incipit liber octauus. Capl' p̄mū.

bus exoneratus aīm⁹ naturali vi
gore in eterna se extolleret. naturā
q̄ incorporei et incōmutabilis lu
minis ubi cause oīm factarū na
turarū stabilit' viuūt. ītelligencie
puritate conspiceret. Constat eum
tamē impitoꝝ stulticiā scire se ali
quid opinanciū etiā in ipsis mora
libꝫ questionibꝫ quo totū aīm intē
disse videbat'. vel confessa ignorā
cia sua. vel dissilata sciencia. lepo
re mirabili disserendi et acutissīa
urbanitate agitasse atq̄ versasse.
Unde et cōcitatis ymiciciis. calūp
niosa crimīacione dāpnatus. mor
te multatus est. Sed eum postea il
la ipsa que publice dāpnauerat a
theniensiū ciuitas publice luxit. in
duos accusatores eius usq̄ adeo po
puli indignaciōe cōuersa. ut vnu⁹
oppressus vi multitudīs interiret.
exilio aūt volūtario atq̄ ꝑpetuo pe
nam silem alter euaderet. Tam pre
clara igit' vite mortisq̄ fama. so
crates reliquit plurimos sue phie
sectatores. Quoꝝ certatī studiū fu
it in questione moraliū disceptaci
one versari. ubi agit' de sūmo bono
sine quo fieri homo beatus nō po
test. Quod in socratis disputacioī
bus dū oīa mouet. asserit destru
it. qm̄ nō euidenter apparuit. inde
assūpserūt qd̄ cuiq̄ placuit. et ubi
cuiq̄ visū est constituere finē boni.
Finis aūt boni appellat' quo quisq̄
cum ꝑuenerit beatus est. Sic aūt
diuersas inter se socratici de isto fine
sentencias habuerūt ut qd̄ vix cre
dibile est. vnius magistri potuisse
facere sectatores. quidam sūmū bo
nū esse dicerēt voluptatē sicut aris

tippus. quidā virtutē sicut antiste
nes. sic alij atq̄ alij aliud atq̄ ali
ud opinati sunt. quos cōmemo
rare longum est. Capl'm quartū.

Sed inter discipulos socra
tis non īmerito quidē excel
lentissima gloria clariuit
qui oīmino ceteros obscuraret pla
to. Qui cū esset atheniensis honest
to apud suos loco natus. et īgenio
mirabili longe suos condiscipulos
anteiret. parū tamē putans ꝑficiende
phie sufficere seipm̄ ac socrati
cam disciplinā. quā longe lateq̄
potuit ꝑegrinatus est. quaq̄ ver
sū eum alicui⁹ nobilitate sciencie ꝑ
cipiende fama rapiebat. Itaq̄ et ī
egipto didicit quecūq̄ magna il
lic habebant' atq̄ docebant' et in
de in eas italie partes veniēs. ubi
pytagoreoꝝ fama celebrabat'. q'cq̄
italice phie tūc florebat. auditis e
minētioribꝫ in ea doctoribꝫ facillīe
comp̄hendit. Et q'a magistrū socra
tem singulariter diligebat. eum lo
quentē faciens fere in oīibꝫ sermo
nibꝫ suis. etiā illa que vel ab aliis
didicerat vel q̄nta ipse potuerat in
telligencia viderat. cū illius lepore
et moralibꝫ disputacioībꝫ tēperauit.
Itaq̄ cū studiū sapiēcie in actione
et contēplaciōe versetur. vnde vna ꝑs
eius actiua altera cōtemplatiua di
ci potest. quarū actiua ad agendā
vitā. id est ad mores instituendos ꝑ
tinet. contēplatiua aūt ad cōspiciē
das nature causas et sincerissimā
veritatē. socrates in actiua excellu
isse memorat'. pytagoras vero ma
gis contēplatiue quibꝫ potuit ītel
ligencie viribꝫ institisse. Pinde pla

to utrumque iungendo philosophiam perfecisse
laudatur. quam in tres partes distribu
it. Unam moralem que maxime in
actione versatur. alteram naturalem que
contemplacioni deputata est. terciam
racionalem que verum disterminat a
falso. Que licet utrique id est actioni
et contemplacioni sit necessaria maxi
me tamen contemplacio perspectionem sibi
vendicat veritatis. Ideo hec triptica
o non est contraria illi distinctioni.
qua intelligitur omne studium sapiencie
in actione et contemplacione consistere
Quid autem in hijs vel de hijs singu
lis partibus plato senserit. id est ubi
finem omnium actionum. ubi causam omnium
naturarum. ubi lumen omnium racionum
esse cognouerit vel crediderit. disse
rendo explicare et longum esse arbi
tror. et temere affirmandum esse non
arbitror. Cum enim magistri sui socra
tis quem facit in suis voluminibus dis
putantem. notissimum morem dissi
mulande sciencie vel opinionis sue
seruare affectat. quia et illi ipse mos
placuit. factum est ut etiam ipsius pla
tonis de rebus magnis sentencie non
facili sensu perspici possint. Ex hijs
tamen que apud eum leguntur. siue que
dixit. siue que ab alijs dicta esse
narrauit atque conscripsit que sibi p
placita viderentur. quedam commemorari
et operi huic inseri oportet a nobis.
vel ubi suffragatur religioni vere quam
fides nostra suscipit ac defendit. vel u
bi ei videtur esse contrarius quantum ad
istam de vno deo et pluribus pertinet questi
onem. propter vitam que post mortem fu
tura est veraciter beatam. Fortassis
enim qui platonem ceteris philosophis gen
cium longe recteque prelatum. acucius

atque veracius intellexisse. ac secuti
esse fama celebriore laudantur. ali
quid tale de deo senciunt. ut in illo
inueniatur et causa subsistendi et
racio intelligendi et ordo viuendi. quo
rum trium vnum ad naturalem. alterum
ad racionalem. tercium ad moralem par
tem intelligitur pertinere. Si enim homo
ita creatus est. ut per id quod in eo precel
lit attingat illud quod cuncta precellit.
id est vnum verum optimum deum sine
quo nulla natura subsistit. nulla
doctrina instruit. nullus usus expe
dit. ipse queratur. ubi nobis secura sit
omnia. ipse cernatur. ubi nobis certa
sunt omnia. ipse diligatur. ubi nobis
recta sunt omnia. Capitulum quintum.

Si ergo plato dei huius imita
torem. cognitorem. amatorem
dixit esse sapientem. cuius par
ticipacione fit beatus. quid opus est
excutere ceteros? Nulli nobis quam isti
propius accesserunt. Cedat eis igitur non
solum theologia illa fabulosa deo
rum criminibus oblectans animos impio
rum. nec solum etiam illa ciuilis ubi in
puri demones terrestribus gaudijs
deditos populos deorum nomine seducentes
humanos errores tanquam suos diuinos
honores habere voluerunt. ad spec
tandos suorum criminum ludos. suosque
cultores tanquam ad suum cultum studijs
immundissimis excitantes. et sibi de
lectabiliores ludos de ipsis spectato
ribus exhibentes. ubi si qua velut
honesta geruntur in templis. coniunc
ta sibi theatrorum obscenitate turpan
tur. et quecumque turpia geruntur in
theatris comparata sibi templorum fedi
tate laudantur. et ea que varro ex
hijs sacris quasi ad celum et terram.

rerūq; mortaliū semīa et actus īter
pretatus est. quia nec ipsa illis riti
bus significantur que ipse insinua
re conatur. et ideo veritas conantem
non sequitur. et si ipsa essent tamē
aīe racionali ea que infra illam
nature ordine constituta sūt. pro
deo suo colenda non essent nec sibi
debuit preferre tanq̄ deos eas res
quibz ipsā pretulit verus deus. et
ea que numa pōpilius revera ad
sacra eiusmodi ꝑtinēcia et secū se
peliendo curavit abscondi. et ara
tro eruta senatus iussit incendi.
In eo genere sūt etiā illa. ut aliq̄d
de numa micius suspicemur que a
lexander macedo scripsit ad matrē.
sibi a magno antistite sacrorū e
gipciorū quodā leone patefacta u
bi nō picus et faunus et eneas et
romulus vel etiā hercules et esco
lapius et liber semelae natus. et
tindaride frēs et si quos alios ex
mortalibz pro dijs habent. sed ipi
etiā maiorū gencium dij quos cicero
in tusculanis tacitis nomībz vide
tur attingere iupiter iuno satur
nus vulcanus. vesta et alij pluri
mi quos varro conatur ad mundi
partes siue elemēta trāsferre hoīes
fuisse ꝓduntur. Timens eū et ille
quasi revelata misteria petens ā
monet alexandrū. ut cū ea matri
conscripta insinuaverit flāmis
iubeat cōcremari. Non solū ergo
ista que due theologie fabulosa
continēt. et civilis platonicis phi
losophis cedant. qui verū deū et re
rū auctorē et veritatis illustrato
rem et beatitudīs largitorē ēē dix
erūt. sed alij quoq; phi qui corpa

lia nature p̄ncipia corpori deditis
mentibz opinati sūt cedāt hijs tā
tis et tanti dei cognitoribz viris ut
thales in humore anaximenes ī
aere. stoyci in igne. epicurus in a
thomis. hoc est minutissimis cor
pusculis. que nec dividi nec senti
ri queunt. et quicūq; alij quorū e
numeracioē īmorari nō est neces
se. siue simplicia siue cōiuncta cor
pora siue vita carencia siue viuēcia
sed tū corpa. causā p̄ncipiūq; rerū
esse dixerūt. Nam quidā eorū a rebz
non vivis res vivas fieri posse cre
diderūt. sicut epicurei. quidā vero
a viuente quidē et viuencia non
viuencia. sed tamē a corpore corpa.
Nam stoyci ignē id est corpus vnū
ex hijs quatuor elemētis quibz visi
bilis hic mūdus constat et viuentē
et sapientē et ipsius mūdi fabrica
torē atq; oīm que in eo sūt. eūq; oī
no ignē deū esse putaverūt. Hij et
ceteri silēs eorū id solū cogitare po
tuerūt. qd̄ cū eis corda eorū obstric
ta carnis sensibz fabulata sūt. In
se quippe habebāt qd̄ non vide
bant. et apud se ymaginabātur qd̄
foris viderant etiā qn̄ non videbāt.
sed tantūmodo cogitabāt. Hoc āt
in conspectu talis cogitacioīs. iam
non est corpus. sed silitudo corpis.
Illud aūt vnde videtur in aīo hec sili
tudo corpis. nec corpus est nec sili
tudo corporis et vnde videtur atq; u
trū pulchra an deformis sit iudica
tur. ꝓfecto est melius q̄ ipsa que iu
dicatur. Hec mens hoīs et racionalis
aīe natura est. que utiq; corpus nō
est. Si iam illa corpis silitudo cū in
aīo cogitantis aspicitur atq; iudica

tur. nec ipsa corpus est. Non est er
go nec terra nec aqua nec aer nec
ignis. quibz quatuor corpibz que
dicuntur quatuor elementa. mundu
corporeu videmus esse compactu. Por
ro si noster animus corpus non est. quo
modo deus creator animi corpus est.
Cedant ergo et isti ut dictu est pla
tonicis. cedant et illi quos quidem
puduit dicere deu corpus esse. ve
rumptamen eiusdem nature cuius ille
est animos nostros esse putauerunt. Ita
non eos mouit tanta mutabili
tas anime. quam dei nature tribuere ne
fas est. Sed dicunt. Corpore muta
tur anime natura. nam per seipsam incom
mutabilis est. Poterant isti dicere
corpore aliquo vulneratur caro. nam
quoque per seipsam invulnerabilis est. Pror
sus quod mutari non potest nulla re
potest. ac per hoc quod corpore mutari
potest aliqua re potest. et ideo incom
mutabile recte dici non potest. Ca

Viderunt ergo philosophi quos plinius vi.
ceteris non immerito fama
atque gloria prelatos vide
mus. nullum corpus esse deum. et ide
o cuncta corpora transcenderunt querentes
deum. Viderunt quicquid mutabile est.
non esse summum deum. et ideo animam
omnem mutabilesque omnes spiritus transcen
derunt querentes summum deum. Deinde
viderunt omnem speciem in re quacumque
mutabili qua est. quicquid illud est.
quoquomodo et qualicumque natura
est. non esse posse nisi ab illo qui
vere est. quia incommutabiliter est. ac
per hoc siue vniuersi mundi corpus. fi
guras qualitates. ordinatumque mo
tum et elementa disposita a celo usque
ad terram. et quecumque corpora in eis sunt

siue omnem vitam vel que nutrit et
continet qualis est in arboribus
vel que et hoc habet et sentit qualis
in pecoribus. vel que et hoc habet
et intelligit qualis est in hominibus
vel que nutritorio subsidio non in
diget. sed tantum continet sentit in
telligit. qualis est in angelis. nisi
ab illo esse non posse qui simpliciter
est. quia non aliud illi est esse aliud
viuere. quasi possit esse non viuens.
nec aliud illi est viuere aliud intelli
gere. quasi possit viuere non intelli
gens. nec aliud illi est intelligere a
liud beatum esse. quasi possit intelli
gere non beatus esse. sed quod est illi
viuere intelligere beatum esse. hoc est
illi esse. Propter hanc incommutabili
tatem et simplicitatem intellexerunt eum
et omnia ista fecisse. et ipsum a nullo
fieri potuisse. Considerauerunt enim
quicquid est vel corpus esse vel vitam.
meliusque aliquid vitam esse quam corpus.
speciemque corporis esse sensibilem. intelli
gibilem vite. proinde intelligibilem speciem
sensibili pretulerunt. Sensibilia di
cimus que visu tactuque corporis sentiri
queunt. intelligibilia que conspectu
mentis intelligi possunt. Nulla est
enim pulchritudo corporalis. siue in sta
tu corporis. sicut est figura. siue in mo
tu sicut est cantilena. de qua non
animus iudicet. Quod profecto non pos
set nisi melior in illo esset hec spe
cies sine tumore molis sine strepi
tu vocis. sine spacio vel loci vel te
poris. Sed ibi quoque nisi mutabi
lis esset. non alius alio melius de
specie sensibili iudicaret. melius
ingeniosior quam tardior. melius pe
ricior quam impericior. melius exerci

tacion q̄ min⁹ execrabilis. et idem ipse vnus cū profectu melius uti q̄ postea q̄ prius. Qđ aūt re apte maius et minus. sine du bitatione mutabile est. Unde īge niosi et docti et in hys exercitati hoīes. facile collegerūt nō esse in eis rebz p̄mā spēm. ubi mutabilis esse cōuincit. Cum igit̄ in eoz con spectu et corpus et animꝰ magnꝰ nus q̄z speciosa essent si aūt omīno speciē carere possent omīno nul la essent. viderūt esse aliq̄d ubi p̄ma esset et incōmutabilis. et ideo per cōparabilis. atq̄ ibi esse verū p̄napiū rectissime crediderūt quod factū nō esset et ex quo facta cunc ta essent. ita qđ notū est dei manu fabrefactū esse ipse. cū ab eis īuisibili a eius p ea que facta sūt intellecta conspecta simt. sempiterna quoq̄ virtus eius et diuinitas. a quo ea tam visibilia et tēpalia cūcta crea

Capl'm vij

Ecte illa pars quā physicā id ē naturalē nūcupant dicta sunt. Qđ aūt attinet ad doctrinā ubi versat̄ pars altera que ab eis logica id est rationalis vocat̄ ab sūt ut hys cōpandi videant̄ q̄ po suerūt iudicū veritatis in sensibz corpis. eoz q̄z insidiis et fallacibus regulis omīa que discunt̄ metiē ta esse censuerūt ut epicurei et q̄ cūq̄ alij tales. ut eā ipsi stoyci. q̄u cū vehemēt̄ amauerūt sol lertiā disputandi quā dyaleticā nominat̄ a corpis sensibz eā du centam putarūt hinc asseueran tez aīm cōtape notiones q̄s ap pellant eunoeas earū rerū salu cet quas definiendo explicant hīc ppagari atq̄ cōiecta tota discendi docendiq̄ ratione. Ubi ego multū miran soleo. cū pulchros dicāt non esse nisi sapientes. quibz sensibz cor pora ista pulchritudinē viderint qualibz oculis carnis formā sapiē tie deus q̄z conspexerit. Hij vero q̄s merito ceteris anteponim⁹. discerne rūt ea que mēte conspiciūt. ab hys que sensibz attingūt. nec sen sibz adimentes quod possūt. nec eis dantes ultra q̄ possūt. Lumē aūt mentis esse dixerūt ad discer da omīa. eundē ipsū deū a quo fac ta sūt omnia.

Capl'm octauū.

Reliqua est pars moralis quā greco vocabulo dicūt ethicam. ubi querit̄ de sūmo bono. Quo referētes cēta que agim⁹ et qđ nō ppter aliud. sed ppter seipsū appetentes. idq̄z adipiscētes. nichil quo beati simus ulterius re quiram⁹? Ideo quippe et finis ē dic tus. q̄a ppter hūc cetera volumus. ipsū aūt non nisi ppter ipsū. Hoc ergo beatificū bonū. alij a corpe alij ab animo. alij ab utroq̄z i ho mine esse dixerūt. Videbāt quippe ipsū hoīem constare ex aīo et cor pore et ideo ab alterutro istoz duo rz aut ab utroq̄z bene sibi esse posse credebāt. finalu quodā bono q̄ beati essent quo cūcta que age bant referrent. atq̄z id qđ referen dū esset nō ultra quererēt. Unde illi qui dicunt̄ addidisse tertium genus bonoz qđ appellat̄ extrin secus. sicut est honor gloria pecu nia. et si q̄d hmōdi. nō sic ad diderūt ut finale esset. id est ppter

seipsū appetendū. sed ꝓpter aliud bo
nū quo esse hoc genus bonū boni.
malū aūt malis. Ita bonū hoīs
qui vel ab aīo vel a corpe vel ab u
troqꝫ expetiuerūt. nichil aliud q̄m
ab hoīe expetendū esse putauerūt.
Sed qui appetiuerūt a corpe a ꝑte
hoīs deteriore. qui vero ab aīo a ꝑte
meliore. qui aūt ab utroqꝫ a toto
hoīe. Siue ergo a parte qualibet si
ue a toto hoīe non nisi ab homīe
Nec iste differencie q̄m tres sūt. ideo
tres sed multas dissensiones ph̄oꝝ
sectasqꝫ fecerūt. q̄a et de bono corpo
ris et de bono animi. et de bono u
triusqꝫ diuersi diuersa opinati sūt.
Cedant igitur hij omēs illis ph̄is q̄
non dixerūt beatū esse hoīem fru
entē corpe vel fruentē aīo. sed fruē
tem deo. nō sicut corpe vel seipo ani
mus. aut sicut amico amicus. sed
sicut luce oculus. si aliq̄d ab hijs ad
illa silitudīs afferendū est. Quod
quale sit. si deus adiuuerit. alio lo
co quantū ꝑ nos fieri poterit appa
rebit. Nūc satis sit cōmēorare pla
tonē determīasse. finē boni esse scdꝫ
virtutē viuere. et ei soli euenire pos
se qui noticiā dei habeat et imita
cionē. nec esse aliā ob causā beatū
ideoqꝫ non dubitat hoc esse philo
sophari amare deū. cui⁹ natura sit
incorpalis. Vnde utiqꝫ colligitur tūc
fore beatū studiosū sapiencie. id ei
est ph̄us. cū frui deo cepit. Quāuis
enī non cōtinuo beatus sit. qui eo
fruitur q̄d amat. multi enī amādo
ea que amanda nō sūt miseri sunt
et miseriores cū fruūtur. nemo tamē
beatus est. qui eo q̄d amat nō frui
tur. Nam et ipsi qui res nō aman
das amant. non se bt̄os putant a
mando. sed fruendo. Quisq̄s er
go fruitur eo q̄d amat verū
et sūmū bonū amat. quis eum
beatū nisi miserrim⁹ negat. Ipsū
aūt verū ac sūmū bonū plato di
cit deū. vnde vult esse ph̄m amato
rem dei. ut q̄m ph̄ia ad beatā vitā
tendit. fruēs deo sit beatus qui deū
amauerit. Capitulū nonū.

Quicūqꝫ igitur ph̄i. de deo sum
mo et vero ista senserunt.
ut rerū creatarū sit effector
et lumē cognoscendarū. et bonū a
gendarū. q̄d ab illo nobis sit et pri
cipiū nature. et veritas doctrine. et
felicitas vite. siue platonici accō
modacius nūcupentur. siue q̄dlibet
aliud secte sue nomē imponāt. si
ue tantūmodo ionici generis qui
in eis precipui fuerūt ista senserūt
sicut idem plato. et qui eū bene in
tellexerūt. siue eciā italici ꝓpter pi
tagorā et pitagoreos. et si qui for
te alij eiusdem sentencie idētidem
fuerūt. siue aliarū quoqꝫ gencium
qui sapiētes vel ph̄i habiti sunt
athlantici. lybies. egipcij. indi. ꝑse.
caldei. scite. galli. hispani. alijqꝫ re
periūtur qui hoc viderūt ac docuerūt
eos omēs ceteris anteponim⁹ eos
qꝫ nobis ꝓpinquiores fatem̄. Capitulū x.

Quāuis enī homo xp̄ia
nus lr̄is tm̄ ecclesiasticis e
ruditus platonicoꝝ forte
nomen ignoret. nec utrū duo gene
ra ph̄oꝝ extiterīt in greca lingua
ionicoꝝ et italicoꝝ sciat. nō tamē
ita surdus est in rebꝫ hūanis. ut
nesciat ph̄os vel studiū sapiencie
vel ipsam sapīam ꝓfiteri. Cauet

eos tamē qui scd̄m elemēta huius
mūdi philosophantur. nō scd̄m deū
a quo ipse factus est mūdus. Am
monetur enī precepto aplico fideliter
q̄ audit qd̄ dictū est. cauete ne q̄s
vos decipiat p̄ phiam et īanem se
ductionē. scd̄m elemēta mūdi. De
inde ne omēs tales esse arbitretur.
audit ab eodē aplo dici de quibus
dam. q̄a qd̄ notū est dei manifestū
est illis. Deus enī illis manifestauit.
Inuisibilia enī eius a constitutiōe
mūdi p̄ ea que facta sūt intellecta
conspiciūtur sempiterna quoq̄ virtus
eius et diuinitas. Et ubi athenien
sibz loquens cū rem magnā de deo
dixisset et que a paucis possit in
telligi. qd̄ in illo viuimus mouemur
et sumus. adiecit et ait. sicut ꝛ vri
quidā dixerūt. Nouit sane etiā ip
sos in quibz errant cauere. Ubi enī
dictū est qd̄ p̄ ea que facta sūt deus
illis manifestauit intellectu cōspi
cienda īuisibilia sua. ibi etiā dictū
est. nō illos ipm̄ deū recte coluisse.
quia et aliis rebz quibz nō oporte
bat diuinos honores illi vni tātū
debitos detulerūt. qm̄ cognoscentes
deū. nō sicut deū glificauerūt aut
gratias egerūt. sed euanuerūt in
cogitatiōibz suis et obscuratū est
insipiens cor eorz. Dicentes se esse
sapientes stulti facti sūt. et īmuta
uerūt gloriā incorruptibilis dei in
silitudinē ymaginis corruptibilis
hominis et volucrū et quadrupedū
et serpentiū. Ubi et romanos et
grecos et egiptios qui de sapientie
nomīe gloriati sūt fecit ītelligi.
Sed de hoc cū ipsis postmodū dis
putabimus. In quo aūt nobis con

sentiūt de vno deo huius vniuersitatis
auctore. qui nō solū sup̄ omīa cor
pora est īcorporeus. verūetiā sup̄
omēs aīas īcorruptibilis. p̄ncipi
um nr̄m. lumen nr̄m. bonū nr̄m.
in hoc eos ceteris anteponimus. Nec
si lr̄as eorz xp̄ianus ignorās verbis
que nō didicit in disputatiōe nō
utitur ut vel naturalem latine vel
phisicam grece appellet eam partē.
in qua de nature inquisitiōe trac
tatur et racionalē siue logicam in
qua queritur quo nā modo veritas
percipi possit et moralem vel ethi
cam in qua de moribz agitur bono
rūq̄ finibz appetendis. malorūq̄ vi
tandis. ideo nescit ab vno vero deo
atq̄ optimo et naturā nobis esse
qua facti sumus ad eius silitudinē.
doctrinā qua eū nosq̄ nouerimus.
et graciā qua illi coherendo beati si
mus. Hec itaq̄ causa est cur istos ce
teris preferamus quia cū alij phi īge
nia sua studiaq̄ cōtriuerint in re
quirendis rerū causis. et quinā mo
dus esset discendi atq̄ viuendi. isti
deo cognito reppererūt ubi esset et
causa constitute vniuersitatis. ꝛ lux
p̄cipiende veritatis. et fons viuēde
felicitatis Siue ergo isti platonici
siue quicūq̄ alij quarūlibz gētiū
phi. de deo ista sentiūt. nobiscū sen
tiūt. Sed ideo cū platonicis magis
agere placuit hanc causā q̄a eorz
sunt lr̄e notiores. Nam et greci q̄rū
lingua in gentibz p̄minet. eas mag
na predicatiōe celebrarūt. et latini
p̄moti earū vel excellentia vel gl̄a
ipsas libentius didicerūt. atq̄ in
nostrū eloquiū trāsferendo. nobilio
res clariores q̄ fecerūt. Capl̄m xi.

Mirantur autem quidam nobis in
xpi gratia sociati. cum audi
unt vel legunt platonem de
deo ista sensisse que multum congru
ere veritati nostre religionis agnoscunt
Unde nonnulli putauerunt eum quando per
rexit in egiptum iheremiam audisse
prophetam. vel scripturas propheticas in
eadem peregrinatione legisse. Quorum quidem
opinionem in quibusdam libris meis
posui. sed diligenter supputata tempo
rum ratio que chronica historia con
tinetur platonem indicat a tempore quo
prophetauit iheremias centum ferme
annos postea natum fuisse. qui cum
octoginta et unum vixisset. ab anno
mortis usque ad id tempus quo ptolo
meus rex egipti scripturas propheticas
gentis hebreorum de iudea poposcit.
et per septuaginta viros hebreos qui
etiam grecam linguam nouerant
interpretandas habendasque cura
uit anni reperiuntur ferme sexaginta.
quapropter in illa peregrinatione sua
plato nec iheremiam videre potuit
tanto ante defunctum. nec easdem scrip
turas legere. que nondum fuerant in
grecam linguam translate. qua ille pol
lebat. nisi forte quia fuit acerrimi
studii sicut egipcias ita et istas per
interpretem didicit. non ut scribendo
transferret quod ptolomeus pro ingenti
beneficio. qui regia potestate etiam ti
meri poterat meruisse perhibetur.
sed ut colloquendo quid continerent
quantum capere posset addisceret.
Hoc ut existimetur illa suadere vide
tur indicia quod liber geneseos sic in
cipit. In principio fecit deus celum
et terram. terra autem erat inuisibilis
et incomposita. et tenebre erant super
abissum. et spiritus dei ferebatur super a
quam. In thimeo autem quem librum
plato de mundi constitutione conscrip
sit. deum dicit in illo opere terram primo
ignemque iunxisse. Manifestum est autem
quod igni tribuat celi locum. terre vero
ipsam terram. Habet ergo hec sententia
quandam illius similitudinem qua dic
tum est. in principio fecit deus celum et
terram. Deinde ille duo media. quibus
interpositis sibimet hec extrema co
pularentur. aquam dicit et aerem. Unde
putatur sic intellexisse quod scriptum est
spiritus dei superferebatur super aquam. Pa
rum quippe attendens quo more sole
at illa scriptura appellare spiritum dei.
quoniam et aer spiritus dicitur. quatuor opi
natus elementa loco illo commemora
ta videri potest. Deinde quod plato dicit
amatorem dei esse philosophum. nichil sic il
lis sacris litteris flagrat. Et maxime
illud quod et me plurimum adducit.
ut pene assentior platonem illorum li
brorum expertem non fuisse. quod cum ad
sanctum moysen ita verba dei per ange
lum perferantur. ut querenti quod sit
nomen eius qui eum pergere precipiebat
ad populum hebreum ex egipto liberan
dum. respondeatur ego sum qui sum.
et dices filiis israel. qui est misit me
ad vos. tanquam in eius comparatione
qui vere est. quia incommutabilis est.
ea que mutabilia facta sunt non
sint. vehementer hoc plato tenuit
et diligentissime commendauit. Et
nescio utrum hoc uspiam reperiatur in li
bris eorum qui ante platonem fuerunt
nisi ubi dictum est ego sum qui sum. et
dices eis qui est misit me
ad vos. Capitulum xij.
Sed undecumque ista ille didi

cerit. siue precedentibz eū veterū li
bris. siue poci⁹ quomodo dicit apl's
quia qd̄ notū est dei manifestū ē
illis. deus enī illis manifestauit. ī
uisibilia enī eius a constitucione
mūdi p ea que facta sūt intellcā
conspiciūt. sempiterna quoqz v̄
tus eius et diuinitas. nūc non ī
merito me platonicos phos ele
gisse cū quibz agam qd̄ in ista q̄s
tione quā modo suscepim⁹ agitur
de naturali theologia. utrū ꝓpter
felicitatē que post mortē futura ē
vni deo an pluribz sacra facere o
porteat. satis ut existimo exposui.
Ideo quippe hos ~~libros~~ potissimū
elegi. qm̄ de vno deo qui fecit celū
et terrā quāto melius senserūt tā
to ceteris gloriosiores et illustriores
habent. in tantū alijs p̄lati iudi
cio posteroꝝ. ut cū aristotiles pla
tonis discipulus vir excellentis in
genij et eloquio quidē platoni im
par. sed facile multos supans cum
sectam peripateticā condidisset. q̄
deambulās disputare cōsueuerat
plurimosqz discipulos p̄clara fa
ma excellens viuo adhuc p̄ceptore
in suam heresim cōgregasset. post
mortē vero platonis eusippus soro
ris eius filius et xenocrates dilect⁹
eius discipulus in scolam eius q̄
achademia vocabat. eidem succes
sissent. atqz ob hoc et ipi et eorum
successores achademici appellarent.
recenciores tū phi nobilissimi q̄bz
plato sectandus placuit. noluerīt
se dici peripateticos aut achademi
cos sed platonicos. Ex quibz sunt
valde nobilitati greci. platinus iā
blicus porphirius. in utraqz aūt

lingua id est greca et latina apu
leius afer extitit platonicus nobi
lis. Sed hij omēs et ceteri eiusmodi
et ipe plato. dijs plurimis esse sa
cra facienda putauerūt. Capl'm
xiij.
Quamq̄ ergo a nobis et
in alijs multis rebz mag
nisqz dissenciat. in hoc tū
qd̄ modo posui. q̄a neqz parua res
est et inde nūc questio est. primū
ab eis quero quibz dijs cultū istū
exhibendū arbitrent. utrū bonis
an malis. an et bonis et malis?
Sed de hoc habem⁹ sentenciā pla
tonis dicentis. omēs deos bonos
esse. nec esse omīno ullū deoꝝ malū.
consequēs est igit. ut bonis hec ex
hibenda intelligant. tūc enī dijs ex
hibent. qm̄ nec dij erūt si boni nō
erūt. Hoc si ita est nā de dijs quid
aliud decet credere. illa ꝓfecto vacu
at opinio. qua nōnulli putant
deos malos sacris placandos esse
ne ledant. bonos aūt ut adiuuēt
inuocandos. Mali enī nulli sunt
dij. bonis porro debitus ut dicunt
honor sacroꝝ est deferendus. Qui
sūt ergo illi qui ludos scenicos a
mant. eosqz diuinis rebz adiūgi
et suis honoribz flagitāt exhiberi.
quoꝝ vis nō eos indicat nullos.
sed iste affectus nimirū indicat ma
los? Quid enī de ludis scenicis pla
to senserit notū est. cū poetas ipos
qd̄ tam indigna deoꝝ maiestati at
qz bonitati carmīa cōposuerīt cē
set ciuitate pellendos. Qui sūt igi
tur isti dij. qui de scenicis ludis cū
ipso platone contendūt? Ille q̄p
pe nō patit deos falsis criminibz
infamari. isti eisdē criminibz suos

honores celebrari iubent. Denique il
li cū eo sīē ludos instaurari p̄ape
rent: poscentes turpia eaī malig
na gesserūt: tuto latrōne auferētes
filiū: et īmittentes morbū: qō eorū
abnuisset ip̄iū eūq; morbū retrahē
tes cū insita cōplesset. Ille aūt illo
ner tam malos timendos putat:
sed sue sciencie robur cōstanter illīē
retinens oēs poetarū sacrilegas
nugas quibz illi īmūdicie sonetā
te oblectant: a p̄lō bene instituto
removere nō dubitat. Hūc autem
platonē qō iam in sēdo libro com
mēmorau inter semideos habeo po
nit: qui labeo nimia mala victi
mis cruentis atq; huiusmoī supplī
cacōibz placari existimat: bona
vero ludis sed talibz quasi ad leti
am p̄tinentibz rebz. Quid est er
go qō semideus plato nō semideus
sed deus et hoc bonis illa oblecta/
menta quia iudicat turpia tam
constanter audet auferre? Qui sa
ne dij rebellū: sententiaī labeonis?
Nam se in latrōne nō lascivos tm
atq; ludibundos. sed eaī saevos. ter
ribiles q; mōstrauit. Exponant
ergo nobis ista platonica qui oēs
deos sēdm auctorus siu sententiam
bonos et honestos et virtutibz sa
pientiū socios esse arbitrant: alī
terq; de ullo deoz sentiri nefas ha
bent. Exponim⁹ inquiunt. Attendi
te igit⁹ audiamus. Caplm xuij.

Omniū inquisitū aialiū in
quibz est aīa rationalis
triplex diuisio est: in de
os. hoīes demones. Dij excellentis
simū locū tenent: hoīes infimū.
demones mediū. Nam deoz sedes
in celo est: hoīm in terra. in aere
moniū. sicut eis diuisa dignitas est
locoz. ita eaī naturaī. Dicit dij
sūt hoīibz demonibz p̄ponendos.
hoīes vero infra deos et demones
constituti sūt: ut elemētoz ordine
sit differencia meritoz. Demones
igit⁹ medij quēadmodū dijs quibz
inferius habitāt: postponendi: ita
hoīibz quibz superius preferendi
sunt: habent eīī cū dijs cōmune
īmortalitatē corpoz. aīoz aūt nī
hoīibz passiones. quappter nō est
mirū inquisitū si eaī iudicū obsce
nitatibz et poetarū figmētis mer
tant: qū quidē hūanis capitū af
fectibz. a quibz dij longe ablūti et
modis oīibz alieni sunt. Ex quo
colligit⁹ platonē poetica retextan
do et phibendo figmēta. nō ro' qui
oēs boni et excelli sūt: puta alle lu
doz scenicoz voluptate: sed remōes.
Hec si ita sint: que licet apud alio'
quoq; repiant⁹. apuleus tū plato
nicus madaurensis de hac re sola v
mū scripsit librū. aut⁹ titulū esse vo
luit de deo socratis. ubi disserit: et q;
ponit ex quo genere numinū soc
tes habebat adiūctū: et animas q
tam consiliatū. a quo phibet⁹ soli
tus āmoneri ut desisteret ab age
do. qū id qō agere volebat nō p
pere fuerat eventurū. Diuit eīī ag
tissime et copiosissīē asserit nō ul
lum deū fuisse sed demonē: diligē
ti disputacōe p̄tractās ista plato
nis de deoz sublimitate et hoīm
hūilitate et demonū medietate se
tencia. Hec ergo si ita sūt: quoniā
modo aulus est plato eaī si non
dys quos ab oīm hūana cōtagi

oue semouit. certe ipis demonibz
poetas urbe pellendo auferre the
atricas voluptates. nisi qa hoc
pacto amonuit aim hūanū qp
ius adhuc in hys moribūdis mē
bris positū pro splendore honesta
tis īpura demonū iussa contēpnē
eorqz īmūdiciā detestari. Nam si
plato hec honestissime arguit et
prohibuit. pfecto demones et tur
pissime poposcerūt atqz iusserunt.
Aut ergo fallitur apuleius. et non
ex isto genere numinū habuit a
micū socrates. aut cōtraria inter
se sentit plato modo demones ho
norando. modo eorz delicias a ciui
tate bene morata remouēdo. aut
nō ē socrati amicicia demo
gratulanda. De qua usqz a
et ipse apuleius erubuit. ut
deo socratis pnotaret librum
scdm suā disputacionē qua
os a demonibz tam diligē
copioseqz discernit nō appellare
de deo. sed de demone socratis debu
it. Maluit aūt hoc in ipa disputa
cione quā in titulo libri ponere. I
ta eū p sanā doctrinā que huma
nis rebz illuxit omēs vel pene oēs
demonū nomē exhorrent. ut quis
quis ante disputacionē apuleij
qua demonū dignitas cōmendatur
titulū libri de demone socratis lege
ret. nequaqm illū hoīem sanū fuis
se sentiret. Quid aūt eciā ipe apu
leius qd in demonibz laudaret īue
nit. preter subtilitatē et firmitatē
corporz et habitacoīs alciorē locū.
Nam de moribz eorz cū de omībz ge
neraliter loqueretur nō solū nichil
boni dixerit. sed eciā plimū mali.

Deniqz lecto illo libro prorsus nēo
miratur eos eciā scenicā turpitudinē
in rebz diuinis habere voluisse. et
cū deos se putari velint. deorz crimī
bus potuisse oblectari. et qcquid
in eorz sacris obscena solēpnitate
seu turpi crudelitate vel ridetur vl
horretur eorz effectibz cōuenire. Capl.
xv.

Quamobrē absit ut ista
considerās animus veraciter
religiosus et vero deo sub
ditus ideo arbitretur demones seipso
esse meliores. qd habeāt corpora
meliora. alioqn multas sibi et bes
tias prelaturus est. que nos et acri
monia sensuū et motu facillimo
atqz celerrimo et valencia uiriū et
annosissima firmitate corporz vin
cūt. Quis hoīm videndo equabitur
aquilis et vulturibz. Quis odorā
do canibz. Quis velocitate leporibz.
ceruis omībz auibz. Quis multū
valendo leonibz et elefantis. Quis
diu viuendo serpentibz. qui eciam
deposita tunica senectutē deponē
atqz in iuuentā redire phibentur.
Sed sicut hys omībz raciocinādo
et intelligendo meliores sumus. ita
eciā demonibz bn atqz honeste vi
uendo meliores esse debemus. Ob hoc
eū et pvidencia diuina eis quibz
nos constat esse pociores data sūt
quedā pociora corporz munera. ut
illud quo eis pponimur eciā isto mo
do nobis cōmendaretur. multo ma
iore cura excolendū esse qm corpus
ipsāqz excellenciā corpalem quā
demones habere nossemus. pre boī
tate vite qua illis anteponimur cō
tempnere discerem. habituri et
nos īmortalitatē corporz. nō qm

supplicior eternitas torqueat. sed
quã puritas precedat aiorz. Jam ve
ro de loca altitudine qđ demones in
aere. nos aũt habitam⁹ in terra. i
ta pmoueri ut hinc eos nobis esse
ꝓponendos existimem? oĩno rdicu
lũ est. Hoc enĩ pacto nobis et oĩa
volatilia ꝓponim? At enĩ volatili
a cũ volando fatiganť vel refiaẽ
dum alimẽtis corpus habent ter
ram repetũt vel ad requiẽ vl ad
paſtũ. qđ demones inquiũt nõ fa
ciũt. Nũqđ ergo placet eis ut vo
latilia nobis. demones aũt eã
volatilibz antecellant? Qđ si de
mentissimũ est opinari. nichil ẽ
qđ de habitatione supios elemẽ
ta dignos esse existimem⁹ demo
nes. quibz nos religiois affectu
subdere debeam? Sicut enĩ fieri po
tuit ut aeree volucres terrestribꝰ
nobis non solũ non preferantur.
verũetiã subiciant⁹ ꝓpter rationa
lis aĩe que in nobis est dignita
tem. ita fieri potuit ut demones
q̃ uis magis aerei sint terrestribz
nobis. non ideo meliores sint qã
aer est q̃ terra supior. sed ideo eis
hoies preferendi sint. qm spei pi
or hoĩm nequaq̃ illoꝝ despectio
companda est. Nam et illa ratio
platonis qua elemẽta q̃tuor pro
ponẽs contexit atqz ordinati ita
duobz extremis ignι mobilissimo
et terre ĩmobili. media duo aerẽ
et aquã interserẽs. ut q̃nto est aer
aquis et aere ignis. tanto et aque
superiores sint terris. satis nos ãmo
net aĩaliũ merita nõ pro elemen
toꝝ gradibz estimare. Et ipse q̃ppe
apuleius cũ ceteris terrestre aĩal
hoĩem diat qui tamẽ longe ꝓpo
nit aĩalibz aquatilibz. aĩ ipãs a
quas terris ꝓponat plato. ut uter
ligam⁹ nõ eoĩdem ordiné tenen
dum cũ agit de meritis aiarũ qui
videt esse ordo in gradibz corpo
ris sed fieri posse ut infernus corpus
aĩa melior inhabitet. Ceterorqz su

Capl'm xvi.

De mo Igitur
ribz ergo demoniũ cũ ita
platonicis loquerer. dix
ut eos esse quibz hoies animi pr
turbationibz agitari. irritari iurgi
obsequijs donisqz placari. gaudere
honoribz. diuĩis sacrorꝝ ritibz oblec
tari. et in eis si quid neglectũ fuerit
cõmoueri. Inter cetera enã diat ad
eos ꝑtinere diuinationes auguriũ
aruspiciũ. vatiũ atqz sõpniorũ.
ab hijs quoqz esse miracula
magorz. Breuiter aũt eos dif
fiens ait. Demones esse gr
nẽ aĩalia aĩo passiua. mẽte ra
onalia. corpore aerea. tẽpore eter
Hoc vero quãz tria priora illis esse
que nobis quartũ ꝓpriũ. quãm cõ
cũ dijs habere cõmune. qđ tẽpore
eterna. sed video triũ superiorũ ñ no
bis cũ habent duo enã cũ dijs ha
bere. Aĩalia quippe esse diatur de
os. qui sua cuiqz elemẽto distribu
ens. in terrestribz aĩalibz nos po
suit cũ ceteris que in terra viuũt
et seminũ in aq̃tilibz pisces et a
lia natatilia. in aereis demones.
in ethereis deos. ac ꝑ hoc qđ tenuo
nes genere sint aĩalia. nõ solũ nos
cũ homĩbz. verũetiã cũ dijs pecu
ribzqz cõmune est qđ mẽte ratio
nalia cũ dijs et homĩbz. qđ vero
tempore eterna cũ dijs solus. qđ

aīo passiua cū hoīb; solis. quod
corpore aerea ipsi sūt soli. Pinde
qd̄ genere aīalia sūt nō est mag
nū quia hoc sūt et pecora. qd̄ men
te racionalia non est supra nos q̄a
sum⁹ et nos. Qd̄ tempore eterna.
quid boni est si nō beata? Melior
est eīū tempalis felicitas q̄ misera
eternitas. Qd̄ aīo passiua quomō
supra nos est. qn̄ et nos hoc sum⁹.
nec ita esset nisi miseri essem⁹. Qd̄
corpore aerea. quāti estimandū est.
cū omī corpori preferat aīe qualis
cūq; natura? Et ideo religiōis cult⁹
qui debet ex aīo. nequaq̄ debeat ei
rei que inferior est aīo. Porro sūt
illa que demonū esse dicit ānume
raret virtutē sapienciā felicitatē. et
hec eos diceret habere cū dijs eterna
atq; cōmunia. pfecto aliq̄d diceret
exoptandū magnique pendendum.
nec sic eos tamē ppter hec tanq̄ deū
colere deberem⁹. sed pocius ipsū a q̄
hec illos accepisse nossem⁹. q̄ntomi
nus nūc honore diuino aerea dig
na sūt aīalia. ad hoc racionalia
ut misera esse possint. ad hoc pas
siua ut misera sint. ad hoc eterna.
ut miseriā finire nō possīt. Capl'
Qua ppter ut omittā xvij.
cetera et hoc solū ptractē.
qd̄ nobiscū demones dixit
habere cōmune. id est animi passi
ones. si omīa q̄tuor elemēta suis
aīalib; plena sūt. īmortalib; igni⁹
et aer. mortalib; aqua et terra. q̄
ro cur animi demonū passionum
turbelis et tēpestatib; agitent. P
turbacio est eīū que grece pathos
dicit. Unde illa voluit vocare aīo
passiua. quia verbū de verbo pa

thos passio dicit. motus animi
contra racionē. Cur ergo sūt ista
in aīs demonū que in pecoribus
non sūt? Qm̄ si quid in pecore si
mile apparet. non est pturbacio.
quia nō est contra racionē qua
pecora carent. In hoīb; aūt ut
sint iste pturbaciōes. facit hoc stul
ticia vel miseria. Nondū eīū sum⁹
in illa felicitate sapīe beati. q̄ no
bis ab hac mortalitate liberatis
in fine pmittit. Deos veros ideo
dicūt istas pturbaciones nō ppeti.
quia nō solū eterni. verūeciā beati
sunt. Easdem quippe aīas raciona
les eciā ipsos habere phibēt. sed ab
omī labe ac peste purissimas. q̄ob
rem si ppterea dij nō pturbant qd̄
aīalia sūt bta nō misera. et pptea
pecora nō pturbant. qd̄ aīalia sūt
que nec beata possūt esse nec mise
ra. restat ut demones sicut hoīes
ideo pturbent qd̄ aīalia sūt nō be
ata sed misera. Qua igit insipien
cia vel pocius amēcia p aliquā re
ligionē demonib; subdim. cū per
verā religionē ab ea viciositate in
qua illis sum⁹ sil'es liberem? Cum
eīū demones qd̄ et iste apuleius q̄
uis eis plurimū parcat et diuinis
honorib; dignos censeat. tamē
cogit confiteri qd̄ ira instigentur.
nobis vero religio p̄cipit ne ira in
stigem. sed ei pocius resistam⁹. Cū
demones donis īuitent. nobis vera
religio precipit. ne cuiq̄ donoꝝ ac
ceptione faueam⁹. Cū demones ho
norib; mulceant. nobis vera religi
o precipit ut talib; nullo mō moue
am. Cū demones quorūdā hoīm o
sores. quorūdā amiciores sint. non

prudentiã tũquulloꝫ iudicio. sed sũo
ut appellat ipse pastiuo. nobis ve
ra religio precipit ut uũos eãdilu
gam⁹ ẽmicos. Postremo oẽm mo
tũ cordis et salũ mentis omẽsꝫ t
belas tẽpestates animi quibꝫ demo
nes estuare atꝫ fluctuare asserut
nos vera religio deponere iubet.
Que igit causa est nisi stultitia er
rorꝫ mirabilis. ut ei te facias ve
nerando hũilem. cui te cupias vi
uendo dissilem. et religiõẽ colas.
quẽ imitari nolis. cũ religiosis sũ
ma sit imitari quẽ colis? Caplm
Frustra igit eis apu xviij.
leius et quicũꝫ ita sentiũt
hũc detulit honorẽ sic eos
in aere medios inter etherẽũ celũ
terrãꝫ constituẽs. ut qm nullus
deus misceat hoĩ qd platonẽ dix
isse phibent ish ad deos ptinãt p
ces hoĩm. et inde ad hoĩes ipetrata
que poscũt. Indignũ eũ putaue
rũt qui ista crediderũt misceri ho
mines diis et deos homũbꝫ. dignũ
aũt misceri demones et diis et ho
mũbꝫ. hinc petita qui allegent in
de concessa qui apportẽt ut videli
cet homo castus et ab arcũ magi
carũ sceleribꝫ alienus. eos patꝰos
adhibeat p quos illũ diꝫ exaudiãt.
qui her amãt que ille nõ amando
fit dignior. quẽ facilius et libẽ⁹
exaudire debeant. Amant q̃ppe illi
scenicas turpitudines. quas non a
mat pudicitia. Amant in maleficiis
magoꝝ mille nocendi artes. q̃s
non amat innocentia. Ergo et pudi
citia et innocentia si quid ab diis i
petrare voluerit nõ poterit suꝰ me
ritis nisi suis ĩterueniẽtibꝫ ẽmicis

Non est qd ista poetica figmenta t
theatrica ludibria uisibiliare cone
tur. Habem⁹ contra ista magistrũ
eoꝝ. et tante apud eos auctis pla
tonẽ. si pudor hũanus ita te se mu
le meretꝝ ut nõ solũ diligat turpi
a. ueritatẽ diuitati exhibeat gra
Caplm xv.
Porro ad ulius
magicas artes te quibus
quondam nimis infelices
et nimis ipios etiã gl'ari libet. nõne
ipsã publicã lucem telẽ arabo.
Cur eũ tam grauiter ista plectitur le
uentate legum. si opa sũt nimi
nũ colendoꝝ. An forte ultas leges
xpianã instituerũt quibꝫ artes mas
gice puniũtꝫ. Sedm quẽ aliũ sensũ
nisi quo her maleficia generi hũa
no perniciosa esse nõ dubiũ est. aut
poeta clarissim⁹ tel tara deos et
te germana tuiꝫ dulce caput mus
gicas iuitam. accingier artes. Illud
etiã qd alio loco de hys artibꝫ dixi
atꝫ latas alio vidi traducere mel
les. eo qd hec pestifera sceleratarꝫ do
trina fructus alieni in alias terras
transferri phibent. nõne in duode
cim tabulis id est romanoꝝ anti
quissimis legibꝫ cicero cõmentat
esse scriptũ. et ei qui hoc ferent sup
plicii constitutũ. Postremo apu
leius ipe nũcꝙ apud xpianos ma
ges de magicis artibꝫ accusatus est.
Quas utiꝫ sibi obiectas si dimas
et pias esse nouerat. et diuinarũ
potestatũ operibꝫ cõgruas. nõ so
lũ eas confiteri debuit. sed etiã pfi
teri. leges culpans potius quibꝫ
her phiberent et dãpnanda puta
rent. que haberi miranda et vene
randa oporteret. Ita eũ vel sentẽ

ciam suā ꝑsuaderet iudicibꝫ. vl' si
illi scdm iniquas leges sapent. eū
q̄ talia predicantē atq̄ laudantē
morte multarēt digna aīe illius
demones rependerēt. pro quoꝝ di
uinis opibꝫ predicandis hūanā
vitā sibi adimi nō timeret. sicut
martires nr̄i cū eis pro crimīe ob
iceret xp̄iana religio qua noue
rant se fieri saluos et glōsissiōs
in eternū nō ea negando tēpales
penas euadere diligerēt. sed pociuꝰ
confitendo. ꝓfitendo predicando. et
pro hac omīa fideliter fortiterq̄ to
lerando. et cū pia securitate mori
endo. leges quibꝫ ꝓhibebat erubes
cere cōpulerūt mutariq̄ fecerunt.
Huiꝰ aūt phi platonici copiosissiā
et disertissima extat oratio. qua cri
men arciū magicarū a se alienū ēē
defendit. seq̄ aliter nō vult īnocen
tem videri nisi ea negando que nō
possūt ab īnocente cōmitti. At oīa
miracula magoꝝ quos recte sētit
esse dāpnandos. doctrinis fiūt et o
peribꝫ demonū. quos viderit cur cē
seat honorandos. eos necessarios
asserens ꝑferendis ad deos p̄cibꝫ
nr̄is. quoꝝ debemꝰ opa deuitare. si ad
deū verū preces nr̄as volumꝰ ꝑue
nire. Deinde quero quales preces
hoīm diis bonis ꝑ demones alle
gari putat magicas an licitas? Si
magicas nolūt tales. si licitas no
lunt ꝑ tales. Si aūt pc̄tor penitēs
preces fundit. maxime si aliquid
magicū admisit. ita ne tandē illis
intercedentibꝫ accipit veniam. q̄bꝫ
impellētibꝫ aut fauētibꝫ se cecidisse
plangit in culpā? An et ipi demo
nes ut possint penitētibꝫ mereri ī

dulgenciā. priores agūt qd̄ eos de
ceperīt penitenciā? Hoc nemo vn
q̄ de demoī bꝫ dixit. q'a si ita es
set nequaq̄ sibi auderent diui
nos honores expetere qui penitē
do desiderarēt ad graciā venie ꝑti
nere. Ibi est eīm detestanda suꝑbia.
hic hūilitas miseranda. Capl'm xx

Etenī urgens causa et artis
sima cogit demones medi
os inter deos et hoīes agē.
ut ab hoībus afferant desiderata.
et a diis referāt īpetrata. que nā
tandē ista causa est et q̄nta felicitas?
Quia nullus inquiūt deus miscet
homī. Preclara igit scītas dei. qui
non miscet homī supplicanti. et
miscet demoni arroganti. nō mis
cet homī penitenti. et miscet de
moni decipienti. nō miscet homī
confugiēti ad diuinitatē. et misce
tur demoni fingenti diuinitatē. n̄
miscet homī petenti indulgenciā.
et miscet demoni suadenti neq̄ciā.
nō miscet homī ꝑ philosophicos
libros poetas de bene instituta ci
uitate pellenti. et miscet demoni a
principibꝫ et pōtificibꝫ ciuitatis ꝑ
scenicos ludos poetarū ludibria re
quirenti. non miscet homī deoꝝ cri
mina fingere ꝓhibenti. et miscetur
demoni se falsis deoꝝ crimībꝫ oblec
tanti. nō miscet homī magoꝝ sce
lera iustis legibꝫ puniēti. et miscet
demoni magicas artes docenti et ī
plenti. nō miscet homī imitacionē
demonis fugienti. et miscet demo
ni decepcionē hoīs aucupanti. Sꝫ
nimirū tante huiꝰ absurditatis et
indignitatis est magna necessitas.
qd̄ scilicet deos ethereos hūana cu

rantes. quid terrestres hoīes age/
rent utiq; lateret. nisi demones ae/
rem nūcuparēt. qm̄ et aer lōge a
terra est. alteq; sulpensus. aer vero
ethereo terreq; cōtiguus. O mirabilē
sapiencia. quid aliud de dijs ista sē/
tiūt quos oēs optimos volūt. ni/
si eos et hūana curare. ne cultu vi/
reant indigni. et ꝓpter elemētoz dif/
ferencia hūana nescire ut credantur
demones necessarij. et ob hoc etiā
ipsi putent colendi. p quos dij posl/
sint. et qđ in rebz hūanis agat ad
discere. et ubi oporteat hoīnibz sub/
uenire. Hoc si ita est. dijs istis bo/
nis magis notus est demon p cor/
pus viciniū. qp̄ homo per aīm bonū.
O multū volenda necessitas. an po
tius urrenda vel detestanda vani/
tas. ne sit vana diuinitas. Si enim
aīo ab obstaculo corpis libero aīm
nūm videre nō dij possūt. non ad
hoc indigent demonibz nūcijs. Si
autē aīoz indicia corpalia qualia
sūt locuco. vultus. motus. p corp̄
suū ethereū dij sencīūt. et inde colli/
gūt. quid etiā demones nūcient pos/
sunt et mendacijs demoniū decipi.
Porro si deoz diuinitas a demoni/
bz nō potest fallu. eade diuitate qđ
agim̄ nō potest ignorari. Capm̄

Quidam autē michi ista xxi.
dicerent utrū dijs demōes
nūciauerīt de animībz deoz
poetica figmēta platoni displicere
et sibi ea placere celauerīt. an utrū/
q; occultauerīt. deosq; esse malue/
runt tocā rei huī ignaros. an utrū/
q; indicauerīt et religiosā erga de/
os platonis prudenciā et in deos ī
uriosam libidinē suā. An senten/
tiā quidē platonis qua noluit de/
os p impiā licentiā poetarū fal/
sis criminibz infamari. ignotū dijs
esse voluerūt. suā vero nequitiam
qua ludos scenicos amāt. quibus
illa deoz dedecora celebrant. pmere ru
erubuerūt vel timuerūt. Hoc q̄
tuor que ītrogando ꝓpōlui qđli/
bet eligant. et in quolibet eoz qđ
tū malū de dijs bonis opinenti ac
tendant. Si enī primū elegerīt non
fecisse sūt non licuisse dijs bonis
habitare cū bono platone qū eoz
jurias phibebat. et habitasse cū
demonibz malis qū eoz jurijs rel
tabāt. cū dij boni hoīem bonū lō
ge a se positū nō nisi p malos de
mones nossent. quos vicinos nos
se non possent. Si aūt sciūt elegē
rint et utrūq; occultatū a nobiz
dixerīt. ut dij omīno nesciret. qđ il
la nefaria sūt que in honorē bonoz
deoz religione bonoz hoīm cōta
libidinē malor demoniū recensē
Si vero terciū elegerīt et nō solum
sentenciā platonis deoz jurijs p
hibentē. sed etiā demoniū nequitiā
deoz jurijs exultatē p eosdem mo
nes nūcios dijs ī notuisse rēdere
hoc nūciare est. an insultare. Cū di
utrūq; sic audiūt. sic utrūq; cognō
sciunt. ut nō solū malignos demo
nes deoz dignitati et platonis reli
gioni contraria cupientes atq; fa
cientes a suo accessu nō arceāt. ver
etiam p illos malos ꝓximquos pla
toni bono longīquo bona tribuāt

tanti. Sic eñ eos elemẽtoꝝ qualitatibꝰ nata seres colligauit ut illis a quibꝰ arminant cõiungi possit. huic a quo defenduñ nõ possint. utrisq; sacentes. sed aeris et terre põdera tñ mutare nõ valentes. Jam qđ reliquñ est. si quartñ elegerint peius est ceteris. Quis eñ ferat si poetarñ de dijs ĩmortalibꝰ ommõ sa figmẽta et theatroꝝ indigna ludibria suauiq; in hijs omñibus ardentissimã cupiditatẽ et suauissimã voluptatẽ dijs demones nñ nauerñt. et qđ plato philosophus grauitate de optima republica hec omñia censuit removenda. tacu eñt utiam dij boni p tales nñ os nosse cogant mala pessimoꝝ nec aliena sed eorñdem nñoꝝ. at qꝫ in hijs contraria non sinantur nosse bona phoꝝ. cñ illa sint in ĩ iuriã ista in honorẽ ꝓpoꝝ deoꝝ.

Capꝫm xxij.

Quia igit nichil est oꝝ quatuor eligendum est. ne in quolibꝫ eoꝝ de dijs tam male sencat. restat ut nullo modo negendñ sit qđ apuleius p suadere nitat. et quicñq; alij sunt eiusdẽ sentẽtie phi. ita esse medios demones inter deos et hoies tanq; interpretes et ĩterpretes qui hinc ferant petitiões nras. inde relatas deoꝝ suppetias. sed esse spiritus nocẽ di. cupidissimos. a iustitia penitus alienos. superbia tumidos. ĩuidentia liuidos. fallacia callidos qui in hoc quidẽ aere habitãt. quia de celi sublimitate deiecti. merito perpetuis subiugitate ꝛegrettibilis. in hoc sibi cõgruo carcere predãpnati sñt nec tamẽ quia sup terras et aquas aeri loci est. ideo et ipsi sũt meritis superiores hoñibꝰ. qui eos nõ terreno corpore sed electo in auxiliñ deo vero pia mẽte facillime superant. Sed multis plane ꝓuisionibꝰ vere religionis idignis tanq; captis subditisq; duãntꝫ quoꝝ maxime ꝓtim mirabilibꝰ et fallacibꝰ signis siue predictoꝝ siue factoꝝ deos se esse ꝓsuaserñt. qđ nullam vera eoꝝ aliquãto attentius et diligentius ĩtuẽtibꝰ. nõ potuerñt ꝓsuadere qđ dij sint atq; inter deos et hoies interñũcios ac beneficoꝝ ĩpetratores se esse finxerñt. si tamẽ nõ istñ saltẽ honorẽ hoies eis referendñ putarñt. qui illos nec deos esse credebãt quia malos videbãt. Deos aũt oñes bonos volebant nec audebant tamẽ omñino indignos dicere honore diuino. mxime ne offenderẽt ꝓpios a quibꝰ eos cernebant ĩueterata superstitiõe per tot sacra et tẽpla seruiri.

Capꝫm xxiij.

Quam diuisa de illis hermes egyptius quẽ trimegistñ vocãt sensit et sẽpsit. Apuleius eñ deos quidẽ illos negat. sed ñ dicat ita inter hoies et deos q̃ tam medietate versari. ut hoñibꝰ apud ipsos deos necessarij videantꝫ ad cultñ eoꝝ a supnoꝝ deoꝝ religione non sepat. ille aũt egyptius alios deos esse dicat a sñmo deo factos. alios ab hoñibꝰ. Hoc qui audit sicut a me positñ est. putat dicta de simulachris. que opa sũt manuñ hoñm. At ille visibilia et cõtrectabilia sidera dicta velut corpa deoꝝ esse asserit. inesse aũt hijs quosdã spñs ĩuitatos qui valeãt aliquid siue ad nocendñ siue ad deliciendã nõnulla cõ

plenda eorum a quibus eis diuini ho
nores et cultus obsequia deferuntur.
Hos ergo spiritus inuisibiles per artem quan
dam visibilibus rebus corporalis materi
e copulare. ut sint quasi animata corpora
illis spiritibus dicata et subdita simila
chra. hoc esse dicit deos facere. eamque
magnam et mirabilem deos faciendi
accepisse homines potestatem. Huius egip
cij verba sicut in nostram linguam
interpretata sunt ponam. Et quoniam de
cognatione inquit et consortio ho
minum deorumque nobis indicitur sermo.
potestatem hominis o asclepi vimque cog
nosce. Dominus inquit et pater vel quod est
summus deus. ut effector est deorum celes
tium. ita homo fictor est deorum qui in
templis sunt humana proximitate con
tenti. Et paulopost ita humanitas
inquit semper memor nature et ori
ginis sue in illa diuinitatis imi
tatione perseuerat. ut sicuti pater ac
dominus ut sui similes essent deos fecit e
ternos. ita humanitas deos suos ex
sui vultus similitudine figuraret. Hic
cum asclepius ad quem maxime loque
batur ei respondisset atque dixisset.
statuas dicis o trimegiste. tum ille
statuas inquit o asclepi vides. quate
nus tu ipse diffidas. statuas anima
tas sensu et spiritu plenas tantaque fa
cientes et talia. statuas futurorum
prescias. eaque sorte vate somniis.
multisque aliis rebus predictes imbe
cillitates hominum facientes easque cura
tes. tristiciam leticiamque pro meritis. An
ignoras o asclepi quod egiptus yma
go sit celi. aut quod est verius translacio
aut descensio omnium que guber
nantur atque exercentur in celo. Ac si di
cendum est verius terra nostra mundi

totius est templum. et tamen quoniam pre
scire cuncta prudentem decet. istud nos
ignorare fas non est. Futurum tempus
est. cum appareat egiptios incassum
pia mente diuinitatem sedula religi
one seruasse. Deinde multis verbis
hermes hunc locum exequitur in quo
videtur hoc tempus predicere. in quo
xpiana religio quanto est verior atque
sanctior. tanto vehementius et libe
rius cuncta fallacia figmenta subuer
tit. ut gratia verissimi saluatoris libe
ret hominem ab eis diis quos facit ho
mo. et ei deos subdat a quo factus
est homo. Sed hermes cum ista predi
cat velut amicus eisdem ludificati
onibus demonum loquitur. nec xpianum
nomen euidenter exprimit. sed tanquam ea
tollerentur atque delerentur. quorum obser
uatione celestis similitudo custodiretur
in egipto. hec ita futura deplorans
luctuosa quodammodo predicatione tes
tatur. Erat enim de hiis de quibus dicit a
plus. quod cognoscentes deum non sicut
deum glorificauerunt. aut gratias ege
runt. sed euanuerunt in cogitatio
nibus suis. et obscuratum est insipiens
cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes
stulti facti sunt. et mutauerunt gloriam
incorruptibilis dei in similitudinem
ymaginis corruptibilis hominis. et ce
tera que commemorare longum est.
Multa quippe talia de vno dicit vero
deo fabricatore mundi. qualia veri
tas habet. et nescio quomodo illa ob
scuratione cordis ad ista dilabitur. ut
diis quos confitetur ab hominibus fieri
semper velit homines subdi. et hec futu
ro tempore plangat auferri. quasi quicquam
sit infelicius hominum cui sua figmen
ta dominantur. cum sit facilius ut tanquam

deos colendo quos fecit nec ipe sit
homo. ꝑ ut ꝑ eius cultū dy pos
sint esse quos fecit homo. Cicius ē
fit ut homo in honore positus pe
mittz non itelligēs cōparet. ꝑ ut o
pera dei ad eius ymaginē facto. id
est ipsi homīi opus hoīs preferat.
Quapter merito homo defleat ab
illo qui eū fecit cū sibi ꝑficit ipse
qđ fecit. Hec vana decepcionia pu
nosa sacrilega. hermes egipcius
qua tempus quo auferent. deū
turū flebat dolebat. sed tam īpru
denter dolebat. ꝑ īprudenti flebat
Non enī hec ei reuelauerat spūs sc̄s
sicut ꝓphis sc̄s qui hec ꝓuidentes
ni exultacōe dicebant. Dñs fecit
homo deos. et certe ipsi nō sūt dy.
Et alio loco. Erit in illo die dicit
dñs. exterminabo nōia simulacrox a
terra. et nō iam erit eox mēoria.
Hoc vero de egipto qđ ad hanc
rem attinet. ita sc̄s ysaias ꝓphe
tat. Et mouebūt manufacta egip
ti a facie eius. et cor eox vincetur
in eis. et cetera huiusmodi. Ex quo
genere et illi erant qui venturū
qđ fiebant venisse gaudebant.
qualis symeon q̄lus anna. q mox
natū ihesū. qualis elizabeth que
eā conceptū in spū agnouit. qua
lis petrus reuelante ꝑre dicens tu
es xp̄c filius dei viui. Huic autē e
gipcio illi spūs indicauerāt futu
ra tēpora ꝓdicōis siue. qui eā ꝑ
sentā in carne dūo tremētes duce
rūt. quid veritis ante tēpus ꝓdē
tes futurū quidē sed tardius opinabā
tur siue qa ꝓdicōnē suā hanc ꝓ
fium dicebant qua fiebat ut cog

nitū spūs sancti. et hoc erat ante tē
pus id est ante tēpus iudicij. quo
eterna dāpnacōe puniendi sunt.
cū oīnibz eis hoīnibz qui eox fraue
tate detinenti. sicut religio loquitur.
que nec fallit nec fallit. nō sicut il
te quasi oīi vento doctrine hinc
atqz inde ꝑflatus. et fallis vera per
miscens dolet quasi picturā religio
nem. quē postea cōfitet. erroreū.

Post multa Capīm xxiiij.
deū ad hoc ipsū reduit ut ite
rū dicat de hys quos hoīes
fecerūt ita loquēs. sed iam de talī
bz sūt satis dicta talia. Iterū inqt
ad hoīem rationēqz redeam. ex quo
diuino dono homo aīal dictū est
rationale. min eū miranda. et si
miranda sūt que de hoīe dicta sūt
dīm enī mirabiliū vicit admiratio
nē qđ homo diuinā potuit īuenire
naturā eamqz efficere. Qui ergo
prosam nr̄i multū errabāt carta
deox rationē incredulī. et nō aīad
uertētes ad cultū religionēqz diuinā.
īuenerūt artē qua efficerēt deos
qui īuente adiūxerūt virtutem de
mūdi natura cōuenientē eamqz
miscentes q̄n aīas facere nō potu
rant. euocātes aīas demonū vel ā
geloz eas indiderūt ymaginibz sc̄s
diuinisqz misteriis. ꝑ quas ydola
et bene faciendi et male vires habē
potuissent. Helias utrū sic confite
rent ipsi demones adiurati. quo
modo iste confessus est. Qui inqt
prosam nr̄i multū errabāt carta de
orū rationē incredulī. et nō aīadū
tentes ad cultū religionēqz dīnā.
inuenerūt artē qua efficerēt deos.
Nūquid nā saltē mediocriter eos

dixit erraſſe ut hanc artē īueni
rent faciendi deos. aut cōtētus
fuit dicere errabant. nisi adderet
et dicerent multū errabāt. Iste er
go multus error et īcredulitas nō
aīaduertentiū ad cultū religionē
q̄ diuinā inuenit artem. qua ef
ficeret deos et tamē q̄ multus er
ror et īcredulitas et a cultu ac re
ligione diuina auersio animi in
uenit ut homo arte faceret deos.
hoc dolet vir sapiens tanq̄ religi
onē diuinā venturo certo tēpore
auferri. Vide si non et vi diuina
maiorē suorē errorē preteritū pdere
et vi dyabolica penā demoniū fu
turā dolere cōpellit. Si enī pro anti
quor multū errando anta deor ra
onē incredulitate et auersione aī
a cultu ac religiōe diuina. īuene
rūt artē qua efficerēt deos. quid
mirū si hec ars detestanda q̄quid
fecit auersa a religione diuina.
auferē religione diuina cū ver
tas emendat errorē. fides redarguit
incredulitatē. cōuersio corrigit a
uersionē. Si enī tacitus causē dix
isset. patres suos īuēisse artē q̄ fa
cerēt deos. nūm tuti utiq̄ si q̄d ver
tū pūq̄ lapsum? attendere et vidē
nequaq̄ illos ad hāc artē pueritu
dos fuisse qua homo deos faceret si a
veritate nō aberrarēt. si ea que deo
digna sūt crederēt. si aīm aduerte
rent ad cultū religionēq̄ diuinā
et tamē si causas artis huius nos
dicerem? multū errorē hoīm et in
credulitatē et animi errātis atq̄
infidelis a diuina religione auūlio
nē utriusq̄ ferenda esset īpudentia
resistentiū veritati. Cū vero ideīp
se qui pfectem huius artis lup oīa
cetera mirat in hoīe qua illi nos
facere cōcessū est. et dolet vētum
esse tēpus. quo hec omnia mōz hū
mana ab hominibz instituta cū
legibz iubebant auferri. cōstituit
tamē atq̄ expmit causas. quare
ad ista puenīt sit. dicens. patres
suos multo errore et īcredulitate
et aīm nō aduertendo ad cultū re
ligionēq̄ diuinā īuēisse hāc ar
tem qua facerēt deos. nos quid o
portet dicere vel pocius q̄d agere.
nisi q̄ntas possum? gras dño re
ddo qui hec cōtrarijs causis q̄ in
stituta sūt abstulit. Nam q̄d multi
tuit multitudo errorus. abstulit
via veritatis. q̄d īnstituit incredu
litas abstulit fides. q̄d īnstituit
cultu diuine religiōis auūlio abstu
lit ad vnū verū deū sānq̄ cōuer
sio. nec in sola egipto quā solam
in isto plangit demoniū spūs. sed
in omni terra que cantat dño can
tū nouū sicut vere sacre et ve
re ꝓphetice lre prenūciarūt ubi scrip
tū est. Cantate dño cantū nouū
cantate dño omnis terra. Titulus
quippe psalmi huius est qū domus
edificabat post captiuitatē. Edifi
cat enī domus dño ciuitas dei que
est scā ecclesia in omni terra post cap
tiuitatē eam qua illos hoīes de si
bus credentibz credentibz in deum
tanq̄ lapidibz viuis domus edifi
cat captos demonia possidebant.
deq̄ eni qua deos homo faciebat
ideo nō ab eis possidebat ipse qui
fecerat. qui in eor societatē coleudo
traducebat societatē dño nō vi
lor sed voluntor. sed veritator. demōio-

VIII

Nam quid sunt ydola. nisi quod eadem
scriptura dicit. oculos habent et
non vident. et quicquid tale de mate
riis scilicet a fabro effigiatis tamen
vita sensuque carentibus dicendum fuit.
Sed immundi spiritus eisdem silachris arte
illa nefaria colligati cultorum suorum
animas in suam societatem redigendo mi
serabiliter captiuauerant. Unde dicit
apostolus. Scimus quia nichil est ydolum.
sed que immolant gentes demoniis im
molant et non deo. nolo vos fieri so
cios demoniorum. Post hanc ergo cap
tiuitatem qua homines a malignis de
monibus tenebantur. dei domus edifi
cabatur in omni terra. Unde titulum
ille psalmus accepit ubi dicitur. Can
tate domino canticum nouum cantate do
mino omnis terra. cantate domino et be
nedicite nomini eius benenunciate di
em ex die salutare eius. annunciate
in gentibus gloriam eius. in omnibus
populis mirabilia eius. quoniam magnus
dominus et laudabilis nimis. terribilis
est super omnes deos. quia omnes dii gen
tium demonia. dominus autem celos fecit. Qui
ergo doluit venturum fuisse tempus quo
auferretur cultus ydolorum et in eos qui
colerent dominatio demoniorum malo spiritu
instigatus semper volebat istam capti
uitatem manere. qua transacta psalmus
canit edificari domum in omni terra.
Prenunciabat illa hermes dolendo pre
nunciabat hec prophetia gaudendo. et quia
spiritus victor est qui hec per sanctos prophetas
canebat etiam hermes ipse ea que no
lebat et dolebat auferri non a pruden
tibus et fidelibus et religiosis. sed ab er
rantibus et incredulis et a cultu diui
ne religionis auersis esse instituta mi
ris modis coactus est confiteri. Qui

quamuis eos appellet deos tamen cum di
cit a talibus hominibus factos. quales
esse utique non debemus. velit nolit os
tendit colendos non esse ab eis qui ta
les non sunt quales fuerunt a quibus
facti sunt. hoc est a prudentibus fidelibus
religiosis. simul etiam demonstrans ipsos
homines qui eos fecerunt sibimet impor
tasse ut eos haberent deos. qui non e
rant dii. Verum est quippe illud propheti
cum. si faciet homo deos. et ecce ipsi non
sunt dii. Deos ergo tales talium arte
factos a talibus cum appellasset hermes
id est ydolis demones per artem nesci
o quam cupiditatum suarum vinculis il
ligatos cum appellaret factos ab homi
nibus deos. non tamen eis dedit quod plato
nicus apuleius unde iam satis dixi
mus. et quamuis sit inconueniens absurdum
que monstrauimus ut ipsi essent inter
pretes et intercessores inter deos quos
fecit deus. et homines quos idem fecit
deus. hinc afferentes vota. inde mu
nera referentes. Nimis enim stultum est
credere deos quos fecerunt homines plus
valere apud deos quos fecit deus
quam valent ipsi homines quos idem ipse
fecit deus. Demon quippe silachro
arte impia colligatus ab homine factus
est deus. sed a tali homine non omni homini.
Qualis ergo iste deus quem non faceret
homo nisi errans et incredulus et auer
sus a deo vero. Porro si demones qui
coluntur in templis per artem nescio quam
ymaginibus inditi hoc est visibilibus
silachris ab eis hominibus qui hac ar
te fecerunt deos. cum aberrarent auersique
essent a cultu et religione diuina
non sunt internuncii nec interpretes in
ter homines et deos et propter suos pessi
mos ac turpissi mos mores. et quod

hoīes cp̄ius errātes et incredulī et a uersi a cultu ac religione diuina. tamen eis sine dubio meliores sunt quos deos ipsi arte fecerūt. restat ut qđ possūt tanq̄ dēmones possīt. vel quasi benefica prestando magis nocētes q̄a magis decipiētes vl̄ arte malefaciendo. nec tamē qđlibet hoz nisi q̄n p̄mittūt alta et secreta dei prudencia. nō autē tanq̄ medij inter hoīes et deos p amicam eam deoz multū apud hoīes valeant. hij cū dys bonis quos sanctos angelos nos vocam⁹ racionales q̄z creaturas sc̄ē celestis habitacionis. sive sedes sive dignationes. sive p̄ncipatus. sive p̄tates. amicas esse omnino nō possūt a quibz tam longe absunt ab animi affectione q̄ longe absunt a virtutibz vicia. et a bonitate malicia. Capm xxv.

Nullo modo igit̄ p demonū quasi p medietatē ambiē dū est ad beniuolenciam seu benefica cia deoz vel potius angelorz bonorz. sed p bone voluntatis similitudinē qua cū illis sumus et cū illis viuim⁹ et cū illis deum quē colūt colim⁹ et si eos carnalibz oculis videre nō possum⁹. inquātū autē dissimilitudīe voluntatis et fragilitate infirmitatis misereri debemus. in tantū ab eis longe sum⁹ vite merito. nō corpis loco. nō enī qua in terra conditi sē carnis habitam⁹ sed si īmūdicia cordis terrena sapim⁹ nō eis uīcinū. Cū vero sanam. ut quales ipsi sūt sim⁹. fide illis iterum ꝑpinquabim⁹ si ab illo fieri nos beatos a quo et ipsi facti sūt enā ipis fauentibz credimus.

Sane aduertendū est quomō ille egyptius nō doleret tēpus esse ventuī quo illa auferrent ex egypto que tot a multū errantibz et incredulis a cultu diuine religiōis auersis et instituta. aut inti cetera. Tunc tm̄ ista sōlissima sedes delubroz atq̄ tēplorz nullima. Quasi vero si illa nō auferent non essent hoīes mortui. aut alibi essent mortui ponendi q̄m terra. et utiq̄ qnto plus voluerē tēporis et dierū. tāto maior esset numer⁹ sepulchroz. ꝑter maiorem numerū mortuoz. Sed hoc videtur dolere qđ meōre martiū nūoz tēplis deluerit qui hec legūt aīo a nobis a uerso atq̄ puerso putent a pagānis cultos fuisse deos in tēplis. a nobis aūt sepulchris. mortuos in sepulchris. Tanta cū hoīes impij crantac tes quodāmō offendūt res q̄z omnes suos fercutes nolūt videre. ut nec attendāt in omnibz leis paganoz. aut non īuenire aut vix īuenire possint. qui nō hoīes fuerūt. mortuis os. diuini honores delati sūt. Omnino qđ varro dicat omnes ab eis mortuos existimari ianes deos. et ꝑbat q̄ ea sacra que omnibz fere mortuis celebrant ubi et ludos cōmēorat fune bres. tanq̄ hoc sit maximū diuinitatis indiciū. qđ nō soleāt ludi nisi numinibz celebrari. hermes ipse de nūc agit in eodē ipso libro ubi q̄ futura prenūciando deplorans aut tūc terra ista sōlissima sedes delubroz atq̄ temploz. sepulchroz erit mul tuoz q̄z plenissima. deos egypti hoī

nes mortuos esse testat. Cū enim
dixisset panos suos multū errātes
circa deor rationē incredulos et nō
sed aduertētes ad cultū religionemq;
diuinā iuenisse artē qua efficerent
deos. cui iuente inqt adiūxerūt vir
tutē de mūdi creatura vel natura
venientē. eamq; miscentes qm̄ alias
facere nō poterant euocātes demo
nū vel angelor eas indiderūt ymā
ginibz sās diuinis q; misteriis p qs
ydola et būfaciendi et male vires
habere potuissent. Deinde sequitur.
tanq̄ hoc exemplis pbaturus et di
cit. Tunc ei tuus o asclepi medica
te p̄mus iuentor. cui templū cōse
cratū est in monte libie circa litus
crocodilor in quo eius iacet mun
dus homo. id est corpus. reliquus
ei vel potius totus. si est homo to
tus in sensu vite melior remeauit
in celū. omīa ei nūc hominibz ad
iumēta prestās infirmis. numine
prebere. Cere dixit mortuū colu p deo.
in eo loco ubi habebat sepulchrum
falsus ac fallens qd remeaut in ce
lum. Adiūgens deinde aliud. hermes
inqt cui auctū michi nome est. nō
ne in tibi cognois patria cōsistēs.
omnes mortales undiq; venietes ad
me mutat atq; conseruat. Hunc ei hēr
mes maior id est mercurius que di
cit in sui nois ciuitate esse phibetur.
Cere duos deos dicat hoīes fuisse. escu
lapiū et mercuriū. sed de escolapio et
greca et latina hoc idem sencīt mer
curiū aūt multa nō putāt fuisse
mortale que tamē iste auū suū fu
isse testatur. At ei alius est ille a
lius iste. q̄us eode noīe nūcupent.
Non multū pugno. alius ille sit.
alius iste. verū et iste sicut escola
pius ex hoīe deus sōm testimoniū
tanti apud suos vir hui trimegi
sti nepotis sui. Adhuc addit et dic.
Idem vero olympus q̄ multa bona
prestare ptuam. q̄ntus obesse sam
tis uratam! Deinde ut ostenderet ex
quo genere esse deos. quos illa arte
hoīes faciūt. vnde tat itelligi dēo
nes se opinari ex hoīm mortuor
animis extitisse. quos p artē qua
inuenerūt hoīes multū errantes in
credulu et irreligiosi aut inditos
sibi dicimus. quia hij qui tales deos
faciebāt. aīas facere nō utiq; pote
rant cui de iisde dixisset qd cōmē
tau. q̄ntus obesse sam uratā seu
tus aduīxit. terrenus eternū dijs at
q; mūdanis facile est uisa. utpote
qui sūt ab hominibz ex utraq; natu
ra facti atq; cōpositi. Ex utraq; na
tura dicat ex aīa et corpe ut p aīa
sit demon. pro corpe sibi dicit. Unde
contigit inqt ab egyptijs hec sca
aīalia nūcupari. coliq; p singulas
ciuitates. eor aīas quor sūt con
secrate viuētes. ita ut eor legibus
incolant et eor noīibz nūcupentur.
Ubi est illa velut querela luctuosa
qd terra egypta sānctissima sedes delu
bror atq; tēplor. sepulchror futu
ra esset mortuor q; plenissima! Ne
pe spūs fallax cui⁹ instinctu hermes
ista dicebat. p eū ipse cōactus est cō
fitere iam tūc illā terrā sepulchror
et mortuor quos pro dijs colebāt
fuisse plenissimā. sed dolor demonū
per eū loquebat. qui suas futuras
penas apud scōr martyrū mēoria

ĩminere gemebant. Caplm xxvij.

IN multis eñ talibz locis torq̃tur et confitent̃. et de possessis hoĩm corpibz eiciunt̃. nec tñ nos eisdem martiribz tẽpla. sacerdotia. sacra et sacrificia constituimus. qñ nõ ipsi sed deus eor nobis deus est. Honoram⁹ sane mẽorias eorũ tanq̃ sõr hoĩm dei. qui usq; ad mortẽ corpor suor pro veritate certarũt. ut inoresceret vera religio falsis fictis q; cõuictis. qđ eã si qui antea faciebãt timendo reprimebant Quis aũt audiuit aliq̃ fidelium stantẽ sacerdotẽ ad altare eã sup sanctũ corpus martiris ad dei honorẽ cultũq; cõstructũ dicere in precibz. offero tibi sacrificiũ petre vel paule vel cypriane cũ apud eor memorias offerat̃ deo. qui eos et hoĩes et martires fecit et sũs suis angelis celesti honore locauit ut ea celebritate et deo vero et illor victorĩ⁹ gr̃as agam⁹ et nos ad imitationẽ taliũ coronarũ atq; palmarũ eodẽ tuo dato in auxiliũ ex eor memoria renouationẽ adhortem̃⁹. Quecũq; igit̃ adhibent̃ religiosor obsequia in martirũ locis. ornamẽta sẽ memoriarũ. nõ sacra vel sacrificia mortuor tanq̃ deor. Quicũq; eã epulas suas eo deferũt. qđ quidẽ a melioribz xp̃ianis nõ fit. et in plerisq; terrarũ nulla talis est consuetudo. tamẽ quicũq; id faciũt quasdã q; appositas eis orant et auferũt ut vel cant̃. vel ex eis eã indigentibz largiant̃. sẽtiant sibi eas voluũt pro meritis nr̃is in nõie dñi martirũ Non aũt ista esse sacrificia martir nouit. qui nouit vnũ qđ eã illic offert̃ sacrificiũ xp̃ianor. Nos martires nr̃os nec diuinis honoribz nec hũanis erimibz colim⁹. sic illi colũt deos suos. nec sacrificia illis offerim⁹ nec eor probra in eor sacra cõuertim⁹. Nam de ylide egipcia dea et parentibz eius qui omnes reges fuisse scribũt. quibus parentibz suis illa cũ sacrificare et diuina oracula consulere. atq; inde ipsas mares marito regi et eius consiliarijs curio demõstrauit. vnde eam̃ et reverem voluit. que et quãta. malo nõ a poetis sed multis eor locis memorie mandata sunt. sunt leo ne sacerdote prodente ad olympiadẽ matrẽ scribit alexander. legant̃ q; volunt̃ vel possũt. et reuolant̃ q; legerũt. et videant̃ quibz hominibz mortuis. vel de quibz eor factis tam q̃ dijs sacrificauerit multitudo. Absit ut eos q̃uis deos habeant. sũs martiribz nr̃is quos tamẽ deos nõ habem⁹ ulla ex parte auferant. cõparare. Sic eñ non cõstituim⁹ sacerdotes. nec offerim⁹ sacrificia martiribz nr̃is. q̃a incõgruũ. inhibitũ illicitũ. atq; vni deo tãtũmodo debitũ. ut nec animabz suis. nec libidinibz eor turpissimis obiectem⁹. vbi vel flagitia ista celebrant deor suor. si hoĩes essent talia cõmenticia. vel conficta delectamẽta demonũ eor. si hoĩes nõ fuerũt. Ex illo genere demonũ socrates nõ haberet tutelarem si haberet deũ. Sed fortasse hominum ab illa arte faciendi deos alieno re innocentia illi ĩportauerit. tale mi. qui eadẽ arte excellere voluerũt. cõ ergo plura. Non esse spũs illos cole dos ꝓpter vitã beatã que post mor

tem futura est. nullus vel mediocri
ter prudens ambigit. Sed fortasse
dicetur fūt. deos quidē esse omnes bo
nos. dēmones aūt alios malos alios
os bonos. et eos p quos ad vitam
ueternū beatā puenīam' colendos
esse credēdū. quos bonos opinant
ad quale sit iam in voluīe sequē
ti videndū est. Explicit liber octau'
Incipiūt capitula libri noni. Capl'
Hoc quē articulū de primū.
putatio p̄missa pueniens
et quid discernendū sit de
cidua questione. ij.
An inter dēmones quibz diy supione
fūt sit aliq̄ ps bonor. quor p̄sidio
ad veram beatitudinē possit hūana
ria puenire. iij. Que dēmonibz apu
leus assentat. quibz curatione nō
subtrahat nichil vtilis assignat. iiij.
De ptubationibz que aīo accidūt
que sit ppatencor stoycor et ceteri
Od passiones q xpianos v. Iaa.
aīos afficiūt nō in vitiū trahant
sed virtute exerceant. vi.
Quibz passionibz dēmones contine
te apuleo exagitent. quor opem ho
mines apud deos assert adiuuai. vij.
Od platonica figmēta poetarū in
famatos asserāt deos de cōtrariis
studior certamine. cū hec partes de
monū nō deor sint. viij.
De diys celestibz et dēmonibz aereis
hominibz q terrenis. platonica apulei
In animalia celes ix. definitione.
tiū deor p̄terrestione dēmonū pol
sint putari hominū. x.
Od sedm platonis sententiā minus
miseri sint homines in corporali q̄ de
mones in eterno. xi.
De opinione platonicor qua pu

que in participatione [illegible]
ni non tali mediatore indigere di
mine qualis est demon. sed tali q̄
lis est vnus christus. xviij.
Od fallacia dēmonū dū sua ipsor
sione viam spondet ad deū. hoc a
nitat' ut homines a via veritatis auer
Od appellatio de xix. tat.
monū iam nec apud cultores eor
assumat' in significatione aliqu'
De qualitate sacre xx. bonū.
que dēmones superbos facat. xxi.
Ad quē modū domin' voluerit de
monibus inotescere. xxij.
Quid interfit inter sacrā scōrū
angelor et sacrā dēonū. xxiij.
Nomen deor falso assumpsi diys gē
tiū: qd tamen angelis sās et ho
minibus iustis ex diuinarū scrip
turarū auctoritate cōmune est.
Explicunt capla.

Incipit liber nonus. Capl'm p̄mū.

[illegible] que volūt esse regem ac
principē ceteroꝝ ab homero fateant̄ de
mone nūcupatū. Hij aut̄ qui oēs
deos nō nisi bonos esse asserūt et lō
ge prestātiores eis hominibꝫ qui phi
bent̄ boni merito mouent̄ demoniū
factis que negare nō possūt eaꝝ nul
lo modo a dijs quos oīes bonos vo
lunt cōmitti posse existimātes. differe
nciā inter deos et demones adhibe
ūt̄ ut q̄cūꝫ eis merito displicat
in opibꝫ vel affectibꝫ prauis quibus
vim suā manifestāt occulta spūs. id
ee faciat esse demoniū nō deoꝝ. Sed q̄a
eosdem demones inter hoīes et deos
ita medios constitutos putāt tāq̄
tanq̄ nullus deus hominū misceatur
ut hinc p̄ferant deliberata inde refe
rant ꝑpetrata. atq̄ hoc platonica pre
apue plioꝝ ac nobilissimi sentiunt
cū quibꝫ velut cū excellētioribꝫ pla
cuit istā examinare questionē u
trū cultus pluriū deoꝝ prosit ad
consequendā vitā beatā que post
mortē futura est libro sup̄iore que

liuium? quo pacto demones qui in
libꝫ gaudent. qualia boni et pud
tes hoīes auersant̄ et tāpnāt̄ nō
sacrilega. flagitiosa. facinorosa nō
de quolibet hoīe sed de ipsis dijs
figmēta poetarū et magnarū ur
bū sceleratā puniendāꝫ violēnā
possint. quasi ꝓpinquiores et ami
ciores dijs bonis conuiuare hoīes
bonos. et hoc nulla ratiōe posse
compertum est. Capm̄ secundū

Quonā hic liber liquidius
liuius fine ꝓmissum? disputa
tionē continere debebit de
differentia si quā volūt esse non
deoꝝ inter se quos oīes bonos di
cunt nec de differentia deoꝝ et hmo
nū quoꝝ illos ab hominibꝫ longe al
teꝝ seiungūt istos inter deos et ho
nes collocant sed de differentia ip
rum demoniū. q̄ ad presentē attinet
questionē. Apud plerosꝫ eōrū ista
tū est dia alios bonos alios ma
demones. que siue sit ea platonis
rū siue quorūlibet sententia. neq̄a
ꝑ eius est negligenda discussio. ne
quisq̄ velut demones bonos sequē
dos sibi arbitret̄ ꝑ quos tanq̄ nu
dios dijs quos oīes bonos credu
dū conciliari affectat et studet. ut
quasi cū eis possit esse post mort̄
urretitus malignoꝝ spiritū tenebꝝ
ꝙ fallacia longe aberret a vero bo
cū quo solo. et in quo solo. erit quo
solo aīa hūana id est rationalis et
intellectualis bta est. Capm̄ tertiū

Quoniā igit̄ est differentia
nū bonoꝝ et malorū. Quā
quidē platonicus apuleius
de hys vnūsalit̄ differens et ta
ta loquēs de aereis eoꝝ corpibꝫ. et ꝺ

tutibꝫ tacuit aīoꝝ. quibꝫ essent pre
diti si essent boni. Tacuit ergo beati
tudinis causā. indiciū vero miserie
tacere nō potuit. confitēs eoꝝ men
tem qua racionales esse ꝑhibuit. n̄
saltem ībutā minutāqꝫ virtute pas
sionibꝫ animi irracionabilibꝫ neq̄
q̄ cedere. sed ipsam quoqꝫ sicut stul
tarū mentiū mos est ꝓcellosis quo
dāmodo ꝑturbacioībꝫ agitari. Ver
ba nāqꝫ eius de hac re ista sūt. Ex hꝰ
ferme demonū numero inq̄t poete
solent haut quaq̄ procul a verita
te osores et amatores quorūdā hoī
nū deos fingere. hos ꝓsp̄are et eue
here. illos contra aduersari et affli
gere. igitur et misceri et indignari. et
angi et letari. oēmqꝫ hūani animi
faciem pati. simili motu cordis et
salo mentis ꝑ omēs cogitacionū es
tus fluctuare. Que omnes turbele
tempestatesqꝫ procul a celestiū deo
rū trāquillitate exulant. Non est ī
hys verbis ulla dubitacio. qd̄ non
aīoꝝ aliquas inferiores partes. sed
ipsas demonū mentes quibꝫ racio
nalia sūt aīalia. velut ꝓcellosum
salū dixit passionū tempestate tur
bari. ut ne hominibꝫ quidē sapienti
bꝫ cōparandi sint. qui huiusmodi
perturbacioībꝫ aīoꝝ a quibꝫ hūa
na non est īmunis infirmitas. eciā
cū eas huiꝰ vite condicōe paciuntur
mente īꝑturbata resistūt. nō eis cedē
tes ad aliquid approbandū vel ꝑpe
trandū qd̄ exorbitet ab itinere sapi
encie et lege iusticie. sed stultis mor
talibꝫ et īiustis nō corꝑibꝫ sed mori
bꝫ siles ut nō dicā deteriores eo quo
vetustiores et debita pena insanabi
les. ipsius quoqꝫ mētis ut iste appel

lauit salo fluctuant. nec in verita
te atqꝫ virtute qua turbulētis et p̄
uis actionibꝫ repugnatur ex ulla ani
mi parte consistunt. Capl̄m q̄rtū.

Que sūt sentencie phyloso
phoꝝ de hys animi motibꝫ
que greci pathe. nr̄i aūt q̄
dam sicut cycero ꝑturbacioēs. quidā
affectiōes vel affectus. quidā vero
sicut iste de greco expressius passiōes
vocāt. Has ergo ꝑturbacioēs siue
affectiōes siue passiones quidam
philosophi dicūt eciā in sapientē
cadere sed moderatas racioniqꝫ sub
iectas. ut eis leges q̄dāmō quibus
ad necessariū redigantur modū dn̄a
cio mentis īponat. Hoc qui senci
unt platonici sūt siue aristotelici.
cū aristotiles discipulus platonis
fuerit. qui sectā ꝑipateticā condidit.
Alijs aūt sicut stoycis cadere ullas
omīno huiuscemodi passiones in
sapientē nō placet. Hos aūt id est
stoycos cycero in libris de finibꝫ bo
noꝝ et maloꝝ. verbis magis q̄ re
bus aduersus platonicos seu peri
pateticos certare cōuincit. qn̄ qui
dem stoyci nolūt bona appellare.
sed cōmoda corꝑis et externa. eo qd̄
nullū bonū volūt esse hoīs preter
virtutē tanq̄ artem bene viuendi.
que nō nisi in aīo est. Hec aūt isti
simpliciter et ex cōi loquēdi consue
tudīe appellant bona. sed in cōpa
racione virtutis qua rc̄e viuitur
parua et exigua. Ex quo fit ut ab
utrisqꝫ qd̄libet vocentur seu bona
seu cōmoda. pari tamē estimacioē
pensentur. nec in hac questiōe stoyci
delectentur. nisi nouitate verboꝝ. Vi
detur ergo michi eciā in hoc ubi q̄ritur

utrū accidant sapienti passiones
animi. an ab eis sit prorsus alie
nū. de verbis eos potius q̄ de rebus
facere cōtrouersiā. Nam et ipsos ni
chil hinc aliud q̄ platonicos et pe
ripateticos sentire existimo quātū
ad vim rerū attinet nō ad vocabu
lorꝫ sonū. Ut enī alia omittā quibꝫ
id ostendā. ne longū faciā aliq̄d. v
nū qd̄ sit euidentissimū dicā. In li
bris quibꝫ tytulus est. noctiū actica
rū scribit agellius vir elegātissimi
eloquij et multe ac facūde sciēcie se
nauigasse aliqn̄ cū quodā philoso
pho nobili stoyco. Is phylosophus
sicut lacius et uberius qd̄ ego breui
ter attingam narrat agellius. cum
illud nauigiū horribili celo et ma
ri periculosissime iactaretur vi timoris
expalluit. id aīaduersū est ab eis
qui aderāt q̄uis in mortis vicinia
curiosissime attentis. utrū nec ne
phylosophus aīo turbaretur. Dein
de tēpestate tr̄sacta. mox ut securi
tas prebuit colloquendi vel etiam
garriendi locū quidā ex hijs quos
nauis illa portabat diues luxuri
osus asiaticus philosophū compel
lat illudens q̄ extermīasset atq̄
palluisset. cū ipse mā̄sisset ītrepid⁹
in eo qd̄ impendebat exicio. At ille
aristippi socratici responsū retulit
qui cū in re sili eadē verba ab hoīe
simili audisset. rn̄dit illū p aīa ne
nequissimi nebulonis merito non
fuisse sollicitū. se aūt pro aristippi
aīa timere debuisse. Hac illo diuite
responsiōe depulso. postea q̄siuit a
gellius a phylosopho nō exagitādi
aīo sed discendi. que nā illa racio es
set pauoris sui. Qui ut doceret hoī

nem sciendi studio gnauiter accēsū.
protulit statī de sarcinula sua stoy
ci epytecti librū. in quo ea scripta es
sent. que cōgruerēt decretis zenonis
et chrisippi. quos fuisse stoycorꝫ prin
cipes nouim⁹. In eo libro legisse se di
cit agellius hoc stoycis placuisse.
qd̄ animi visa quas appellant fan
tasias nec in potestate est utrū et
quando incidant aīo. cū veniūt ex
terribilibꝫ et formidabilibꝫ rebꝫ. ne
cesse est etiā sapientis aīm moue
ant. ita ut paulisp vel pauescat me
tu vel tristicia cōtrahatur. tanq̄ hijs
passionibꝫ preuenientibꝫ mētis et
racionis officiū. nec ideo tamen in
mente fieri opinionē mali nec ap
probari ista eisq̄ consentiri. Hoc
enī esse volūt in potestate. Idq̄ inter
esse censent inter aīm sapientis et
stulti. qd̄ stulti animꝰ eisdē passioni
bus cedit atq̄ accōmodat mentis
assensū. sapientis aūt q̄uis ea ne
cessitate paciatur retinet tū de hijs q̄
appetere vel fugere racionabiliter
debet verā et stabilē incōcussa mē
te sentenciā. Hec ~~quidē~~ ut potui nō
quidē cōmodius agellio. sed certe bre
uius et ut puto planius exposui.
que ille se in epytecti libro legisse cō
mēorat. eū ex decretis stoycorꝫ dixis
se atq̄ scripsisse. Que si ita sūt aut
nichil aut pene nichil distat inter
stoycorꝫ aliorꝫq̄ philosophorꝫ opinio
nem de passionibꝫ et pturbacionibꝫ
aīorꝫ. Utriq̄ enī mentē racionē sapi
entis ab earū dn̄acioē defendunt.
et ideo fortasse dicūt eas in sapiē
tem non cadere stoyci q̄a nequaq̄
eius sapienciā qua utiq̄ sapiens
est ullo errore obnubilāt. aut la

IX

Nou est nūc necesse copiose ac diligenti ostendere qđ de istis passionibz doceat scriptura diuina. qua xpiana eruditio continet. Deo quippe illā ipsā mentē subiicit regendā et humanandā. mentiqz passiones ita moderandas atqz frenandas. ut in usū iustitie cōuertant. Denigz in disciplina nīa non tam querit utrū pius animū uascat. sed quare uascatur. nec utrū sit tristis. sed unde sit tristis. nec utrū timeat. sed quid timeat. Irasci enī peccanti ut corrigat. contristari pro afflicto ut liberet. timere pcidenti ne pereat. nescio utrū quisqđ sana consideratiōe reprehendat. Nā et misericordiam stoycōrū ē solere culpare. sed quanto honestius ille stoycus misericordia pturbaret animus liberandi. qđ timore naufragij. longe melius et humanius et piorū sensibz accōmodatius cytero in laude celsus locutus est ubi ait. Nulla de uirtutibz tuis nec admirabilior nec grauior misericordia est. Quid est autē misericordia. nisi alienę miserie quedā in nīo corde cōpassio. qua utiqz si possum subuenire cōpellim. Seruit aūt motus iste rationi. cū ita prebet misericordia. ut iustitia cōseruet. siue cū indigenti tribuit. siue cum ignoscit penitenti. Hanc cytero lo autor egregius nō dubitauit appellare uirtutē. quā stoycos iter uitia numerare nō pudet. qui tamē ut dixit liber epyteti nobilissimi stoyci ex decretis zenonis et crisippi qui huius secte pmas habuerūt huiusmodi passiones in aīm sapientis admittūt. quē uicijs omnibz liberū

be subiectū. aut acridū. aut aio sapientis salua serenitate sapientie pter illa que cōmoda vl incōmoda appellant. quis ea uoluit dicere bona uel mala. Nam pfecto si michi penderet eas res ille philosophus. quas amittere se naufragio sencbat. sicuti est uita ista salus qz corpus. nō ita illud priculū phoxel prodereť. Descripsī et illā poterat p sententiā. uitā illā salutēqz corpis quoz amissionē minabat tēpestas inanitas nō esse bona. q illos quibz esset facerent bonos. sicut sant iustitia. Qđ aūt aiūt ea n bona appellanda esse sed cōmoda. uerboz certaminū non rerū examinū deputā dū est. Quid enī interest utrū aptius bona uocent an cōmoda dū tamē ne hijs pruent. nō minus stoycus qđ peripateticus pauescat et palleat. ea nō equalitē appellando. sed equa lītē estimando. Ambo sane si bono rū illoz seu cōmodoz pculis ad fla gitia uel facinus urgeant. ut aliter cōtineri nō possint. malle se diuitijs carere amittere quibz natura corpus salua et incolumis habet. qđ illa cōmittere quibz iustitia uiolatur. Ita mens ubi fixa est ista sententia. nullas pturbationes ecas si animum rationē prevalere pmittit. qui dē inferioribz animi ptibz in se cōsimo eis ipsa dūat. eisqz nō consentiendo et potius resistendo regnū ei nitas exercet. Talem delabit eciam uirgilius eneam ubi ait. Mens i mota manet lacrime uoluūtur inanes. Capitulum quintū.

esse volūt. Unde fit consequēs ut
hec ipsa nō putent vitia. qñ sapiē
ti sic accidūt. ut contra virtutē mē
tis rationēq; nichil possint. et v
na sit eadēq; sententia pipatetico
rū vel eaꝝ platonicoꝝ et ipsoꝝ stoyco
rū. sed ut aiūt tullius. verbi controu
sia iam diu torquet hoīes graecu
los. cōtentiōis cupidiores q̄ veritā
tis. Sed adhuc merito queri potest
utrū ad vite pūtis ptineat infirmi
tatē eaꝝ in quibzq; bonis officijs
huiꝰcemodi ꝑturbationes. sā vero
angeli et sine ira puniāt quos ac
apūt eterna dei lege puniendos. et
miseris sine miserie cōpassiōe sub
ueniāt. et pcidentibz eis quos dili
gunt sine timore opitulent. et tā
ultarū noīa passionū consuetudie
locutiōis hūane eaꝝ in eos usurpē
tur ꝓpter quādā operū similitudinē.
non ꝓpter affectionū infirmitatem.
sicut ipse deus scīm scripturas ira
tus. nec tamē ulla passione turbat.
Hoc cū verbū vindicte usurpauit
effectū nō illiꝰ turbulētus affectus

Qua intercī de sās Capm vi.
angelis questiōe dilata. vi
deam? q̄ ad modū dicant
platonici medios demones inter de
os et hoīes cōstitutos. istis passio
num estibz fluctuare. Si cū mēte
ab hijs libera eisq; dūante motus
huiꝰcemodi paterent. nō eos dicēt
apuleius sili motu cordis et sa lo
mentis p omnes cogitationū estus
fluctuare. Ipsa igit mens eoꝝ. id
est pars animi superior qua ratio
nales sūt. in qua virtus et sapīa
si ulla eis esset passionibz turbu
lentis inferioꝝ cū pau regendis
moderandisq; dūaret. ipsa utiq;
mens eoꝝ sicut ille platonicus ca
pitet salo ptubationū fluctuare.
Subiecta est ergo mens demonū
passionibz libidinū formidinū
uarū. atq; huiꝰcemodi ceteris. Quo
igit pars in eis libera est. opostq
sapīe. qua placeāt dijs et ad bo
noꝝ moꝝ similitudinē hoīibz con
sulant. cū eoꝝ mens passionū ty
rānōis naturaliter habeat ad fallē
dū et decipiendū tanto acrius in
tanto quāto eam magis possidet
nocendi cupiditas.

Capm vii.

Quod si quisq; dicat non ex
oīum sed ex malorū demonū
numero esse. quos poete
quorūdam hoīum olores et amato
res deos nō procul a veritate cōfi
gūt. hos enī dixit apuleius salo
mentis p omnes cogitationū estus
fluctuare. quomō istud intelligen
potenim? qñ cū hoc diceret non si
mundā id est malorū. sed oīum demo
nū medietatē ꝓpter aerea corpora
inter deos et hoīes relegabat. Hos
enī aut fingere poetas. qđ ex istoꝝ
demonū numero deos faciāt. et eis
deoꝝ noīa īponūt. et quibz volu
erint hominibz ex hijs amicos ipsi
q; distribuūt facti tamen ipsi mul
licenna. cū deos ab hijs demonū
moribz et celesti loco et beatitudis
opulenta remotos esse phibeant.
Hec est ergo fictio poetarū. deos di
cere qui dij nō sunt. eosq; sub nois
nōibz inter se decertare. ꝓpter hoīes
quos pro studio partū diligunt
vel oderūt. Non procul aūt a veri
tate dicit hanc esse fictionē. qñ deo

oz appellati vocabulis qui diy nō
sunt. tales tū declarabunt demones
quales sunt. Denigz hic esse diat̄ po
nēcā illā minerua. que medijs
cetibz grauī cohibendo achillu inter
uenit. Qđ ergo minerua illa fuerit
poetaū vult esse figmentū. eo qđ
minerua deam putat. eāgz iter deos
quos oēs bonos bōsgz credit in
alta etherea sede collocat. paul a cō
uersatiōe mortaliū. Qđ aūt aliqs
demon fuerit greas fauens tropani
gz cōtrarius. sicut alius aduersus
greos tropanozz opitulator. quē
veneris seu martis nōie idem poe
ta cōmēorat. quos deos iste talia
bus poīt. hy demones pro eis qs
amabāt contra eos quos oderant
inter se dereptauerīt. hoc nō procul
a veritate poetas dixisse cōfellus ē
De hijs quippe ista dixerūt quos
hoīibz simili motu cordis et salo
cōgitationū estus
fluctuasse testatur. ut possent amo
res et odia nō pro iustitia. sed sicut
ipsius silis eoz in venatoribz et au
rigis scōm suarū studiū gaū pro
alijs aduersus alios exercere. Ido ei
videt phus curasse platonicus. ne
cū hec a poetis caneret. non a dēo
nibz medijs sed ab ipsis dijs quoz
hoīa fingendo poete ponūt fieri
recitarentur. Caplm octauū.

Qvid illa ipsa diffinitio de
monū. partī ne ītuenda est.
Ubi certe oēs determinan
do cōplexus est. qđ aut demones esse
genere animalia. aīo passiua. mēte ra
tionabilia. corpe aerea. tēpore eterna.
In quibz qnq cōmēoratis nichil dix

oīno qđ demones cū bonis saltem
hoīibz id viderent habere cōmune
qđ non esset in malis. Nam ipsos
hoīes cū aliquātō lacius declarādo
cōplecteret suo loco de illis dicens
tanqz de infimis atqz terrenis. cum
prius dixisset de celestibz dijs. ut cō
mentatis duabz ptibz ex summo et in
fimo ultimus tertio loco de medijs
demonibz loqueret. igit ingt hoīes
racōe plaudentes. oratōe pollētes.
īmortalibz animis mortibūdis mē
bris leuibz et auxijs mētibz. brutis
et obnoxijs corpibz. dissilibz moribz.
sibz erroribz. puicaci audacia. ptina
ci spe. casso labore. fortuna caduca.
singillatī mortales. cūctis tū vniūsq
genere ppetuo. viasim successione
prole mutabiles. volucri tēpore tar
da sapīa. acta morte. qrula vita tras
mcolūta. Cū hic tā multa diceret. q
ad plurimos hoīes ptinēt. nūquid
etiā illud tacuit. qđ nouerat ee pau
coz. ubi aut tarda sapīa. Qđ si pter
misisset. nullo mō rē genus huma
nū declarationis hui tam ītenta dili
gentia tminasset. Cū vero deoz ex
cellentiā cōmentaret. ipsā bītudi
nē quo volūt hoīes p sapientiā p
uenire. ut eas affirmauit excellere.

Proinde si aliqs Caplm ix.
demones bonos velle intel
ligi. aliqđ etiā in ipsoz de
scriptione ponere. unde vel cū dijs
aliquā bītudis partē. vel cū hoī
bz qualemcūqz sapiētiā putarent
habere cōmunē. Nūc vero nullum
bonū eoz cōmēorauit. quo boni
discernūt a malis. qlibus eoz et ma
line liberius exprimende pcepit.
non tā ne ipsos qlibet ne auctores eoz

apud quos loquebat offenderet. significauit cū prudentibz quid de illis sentire deberet. qū quidē deos quos oēs bonos btos qz credi uoluit. ab eoz passionibz atqz ut ait ipse turbelis oīmō sepauit. sola illos corpoz eternitate cōiungens. aīo autē non dys sed homībz silēs demones aptissime īsultās et hoc nō sapīe bono auo et hoīes posse fieri ptinaces. sed ptur bacionē pfidiq̄ que stultis malisqz domiat a sapientibz vero et bonis ita regnī. ut maluit eā nō habere q̄ vincere. Nam si nō corpoz sed animoz eternitatē cū dys habere demones vellet intelligi. nō utiqz hoīnes ab huiꝰ rei consortio separet. qz et homībz eternos esse aīos prout dubio sicut platonicus sentit. Deo cū hoc genus aīancū declarabet. īmortalibz animis mortibūdē membris dixit esse hoīes. Ut p hoc si pterea cōmunē cū dys eternitatē non habent hoīes. qa corpe sunt mortales. pterea ergo demones habent. quia corpe sūt īmortales. Quales igit mediatores sunt iter hoīes et deos. p quos ad deoz amicas hoīes ambiant. qui hoc cū homībz habent deterius. qđ est in aīante melius. id est aīm. hoc aūt habent cū dys melius. qđ est in aīante deterius. id est corpus? Cū enim aīans id est aīal ex aīa cōstet et corpe. quoz duoz aīa est utiqz corpe melior. et si vitiosa et īfirma. melior certe corpe etiā sanissimo. atqz firmissimo. qm natura eius excellentior nec labe vitioz postponit corpoz. sicut aurū etiā solidum argento seu plūbo licet pulcrimo carius estimat. ille mediatores deoz et hoīm p quos interpositos diuinis hūana iūgunt. cū dys habent corpus eternū. vitiosū autē cū homībz aīm. quali religio qua volūt dys hoīes p demones iungi. in corpe sit nō in aīo constituta. Que nā tandē istos mediatores fallaces atqz fallaces. quasi rapite nos cū nequitia vel pena sulpendium inferiorē aīalis ptē id est corpus in superioribz. superiorē vero id est aīm cū inferioribz habeāt. et cū dys celestibus in parte seruiente cōmunicabus in parte terrestribz in parte dominante sint miseri. Corpus qppe seruū est sicut etiā salustius auctor Animi īperio. corporis seruitio magis vtimur. Adiūxit aūt ille alteri nobis cū dys. alterū cū beluis cōmune esse. qm de homībz loquebatur. quibz sicut belluis mortuis pus est. Ista aūt quos inter nos deos mediatores nobis philosophi prodiderūt. possūt quidē dicere nō aīo et corpe. alterū nobis cū dys. alterū cū homībz cōmune esse. sed sicut dixi. tanqp in puerili lusu atqz sulpensi seruū corpus cū dys beatis. diūm aīm cū homībz mortalis parte inferiore exaltati. sup deierti. Unde etiā si quisqp̄ apter hoc eos putauerit eternitatē habere cū dys. quia nulla morte sicut aīalium terrestrū aī coz soluūt a corpe. sic existimādū est coz corp' tāqp̄ hoīnatoz eternū vehiculū. sed etiā

Plotinus certe nīr memoriae
vicinus tēporibz platonis

ceteris excellenciꝰ ĩtellexisse laudatur.
Is cũ de hũanis animis ageret pater
misericors inquit mortalia illis vi
cula faciebat. Ita hoc ipsũ qđ morta
les sũt hoĩes corpe. ad miscdiam dei
prĩs ptinere arbitratus est. ne semp
huiꝰ vite miseria tenerentur. Hac mi
scdia indigna iudicata est iniqtas
demonũ. que in animi passiui mi
seria nõ mortale sicut hoĩes. sed eter
nũ corpus accepit. Essent qppe felici
ores hoĩnibz. si mortale cũ eis habe
rent corpus. et cũ dijs aĩm beatum.
Essent aũt pares hoĩnibz. si cũ aĩo
misero corpus saltẽ mortale cũ eis
habere meruissent. si tamẽ acquire
rent aliqđ pietatis. ut ab erũpnis
vel in morte requiescerẽt. Nũc vero
non solũ feliciores hoĩnibz nõ sunt
aĩo misero. sed eciã miseriores sunt
ppetuo corpis vinculo. Non eũ ali
qua pietatis et sapiencie disciplina
proficiẽtes intelligi voluit ex demo
nibz fieri deos. cũ aptissime dixerit
demones eternos. Capl'm xi.

Dicit quidẽ et aĩas hoĩm de
mones esse et ex hoĩnibz fie
ri lares si meriti boni sunt.
lemures si mali seu laruas. manes
aũt deos dici. si ĩcertũ est bonoꝝ eos
seu maloꝝ esse meritoꝝ. In qua opi
nione quantã voraginẽ aperiant
sectandã pditis moribz qs nõ videat
si vel paululũ attendat. qñquidẽ
qlibet neqꝫ hoĩes fuerĩt. vel laruas
se dũ fieri dũ opinantur vel dũ ma
nes deos tanto peiores fiũt. quãto
sũt nocendi cupidiores. ut eciam q
busdã sacrificijs tanqꝫ diuinis ho
noribz post mortẽ se ĩuitari opinẽtur
ut noceant. Laruas qppe dicit esse
noxios demones ex hoĩnibz factos.
Sed hinc alia questio est. inde aũt
phibet appellari grece beatos eude
mones. qđ boni sint animi. hoc est
boni demones. animos quoqꝫ hoĩ
nũ demones esse cõfirmãs. Capl'm xij.

Sed nũc de hijs agimꝰ. quos
in natura ppria descripsit
inter deos et hoĩes. genere
aĩalia. mente racionalia. aĩo passi
ua. corpe aerea. tẽpore eterna. Nẽpe
cũ prius deos in sublimi celo. hoĩes
aũt in terra infima. disiũctos locis
et nature dignitate secerneret. ita
conclusit. Habetis inqt ĩterim biua
aĩalia. deos ab hoĩnibz plurimũm
differẽtes. loci sublimitate. vite ppe
tuitate. nature pfectiõe. nullo ĩter
se ppinquo cõmunicatu cũ et ha
bitacula sũma ab ĩfimis tanta in
tercapedo fastigij dispescat. et viua
citas illic eterna et indefecta sit. hic
caduca et subsitiua. et ĩgenia illa
ad bẽtitudinẽ sublimata. hec ad mi
serias infamata. Hic trina video cõ
mẽorata cõtraria. de duabz nature
partibz ultimis id est sũmis atqꝫ ĩ
fimis. Nam tria que pposuit de dijs
laudabilia eadẽ repetiuit. alijs qđẽ
verbis. ut eis aduersa alia tria ex
hoĩnibz redderet. Tria deoꝝ hec sũt
loci sublimitas. vite ppetuitas. per
fectio nature. Hec alijs verbis ita re
petiuit. ut eis tria cõtraria hũane
condicioĩs opponeret. cũ et habita
cula inqt sũma ab infimis tanta
intercapedo fastigij dispescat. quia
dixerat loci sublimitatẽ. et viuaci
tas inqt illic eterna et indefecta sit.
hic caduca et subsitiua. qa dixerat
vite ppetuitatẽ. et ĩgenia illa inqt

ad beatitudinē sublimata. hec ad
miserias infamata. q̄a dixerat na
ture pfectionē. Tria igitur ab eo po
sita sūt deorū. id est locus sublimis
eternitas bn̄tudo. et hijs cōtraria
tria hoīm. id est locus infimus mor
talitas. miseria. Capl'm xiij.

Inter hec terna deorū et hoīm
qm̄ demones medios posuit
de loco nulla est cōtrouersia.
Inter sublimē quippe et infimum
medius locus aptissime habetur et
dicitur. Cetera bina restant quibus cu
ra attencior adhibenda est. q̄ admo
dū vel aliena esse a demonibus ostē
dantur. vel sic eis distribuantur. ut me
dietas videtur exposcere. Sed ab eis a
liena esse nō possūt. Non enī sicut
dicimus locū mediū nec sūmū esse nec
infimū. ita demones cū sint aīalia
racionalia nec beatos esse nec mise
ros. sicuti sūt arbusta vel pecora. q̄
sunt sensus vel racionis expcia recte
possumus dicere. Quorū ergo racio
mentibus inest. aut miseros esse aut
beatos necesse est. Itē nō possumus
recte dicere nec mortales esse demōes
nec eternos. Omnia nāq; viuencia aut
ineternū viuūt aut finiūt morte
qd̄ viuūt. Iam vero isto tēpore eter
nos demones dixit. Quid igitur res
tat nisi ut hij medij de duobus sūmis
vnū habeant. et de duobus infimis
alterū. Nam si utraq; de imis habe
būt. aut utraq; de sūmis. medij nō
erūt. sed in alterutrā partē vel resi
liūt vel recūbūt. Quia ergo hijs
binis sicut demōstratū est carere u
trisq; nō possūt. acceptis ex utraq;
parte singulis mediabuntur. ac p hoc
quia de infimis habere nō possūt

eternitatē que ibi nō est. vnū hoc
de sūmis habent. et ideo nō est alte
rū ad cōplendā medietatē suā qd̄ de
infimis habeāt nisi miseriā. Est i
taq; scd̄m platonicos sublimiū deorū
vel beata eternitas vel eterna bn̄tu
do. hoīm vero infimorū vel miseria
mortalis vel mortalitas misera de
monū aūt mediorū vel misera eter
nitas vel eterna miseria. Nam et qn̄
q; illis que in definicōe demonū po
suit nō eos medios sicut pmittebat
ostendit. qm̄ tria dixit eos habere
nobiscū. qd̄ genere aīalia. qd̄ mente
racionalia. qd̄ aīo passiua sūt. cum
dijs aūt vnū. qd̄ tempore eterna. et
vnū ppriū qd̄ corpore aerea. Quomō
ergo medij. qn̄ vnū habēt cū sūmis
tria cū infimis? Quis nō videat relic
ta medietate quantū inclinentur et
deprimantur in infima? Sed plane
eciā ibi medij possūt īueniri ut v
nū habeāt ppriū qd̄ est corpus aere
um. sicut et illi de sūmis atq; infi
mis singula ppria. dij corpus ethere
um. hoīesq; terrenū. Duo vero coīa
sint omībus. qd̄ genere sūt aīalia et
mente racionalia. Nam et ipse cum
de dijs et hoībus loqueretur. habetis
inquit bina aīalia. et nō solent isti
deos nisi racionales mente phibere.
Duo sūt residua. qd̄ sūt aīo passi
ua et tēpore eterna. quorū habent v
nū cū infimis. cū sūmis alterū. ut
pporcionali racōe librata medietas
neq; sustollatur in sūma. neq; in infi
ma deprimatur. Ipsa est autē demonū
misera illa eternitas vel eterna mise
ria. Qui enī ait aīo passiua. eciam
misera dixisset. nisi eorū cultoribus eru
buisset. Porro q̄a prouidencia sūmi

dei sicut etiam ipsi fatentur non fortui
ta temeritate regitur mundus. nunquam es
set istorum eterna miseria. nisi esset mag
na malicia. Si igitur beati recte dicuntur
eudemones. non sunt eudemones demo
nes. quos inter homines et deos isti me
dio locauerunt. Quis ergo est locus
bonorum demonum. qui supra homines in
fra deos istis prebeant adiutorium illis
ministerium? Si enim boni eternique sunt
profecto et beati sunt. Eterna autem be
atitudo medios eos esse non sinit. quia
multum diis comparat. multumque ab ho
minibus separat. Unde frustra isti cona
buntur ostendere. quomodo demones bo
ni si et immortales sunt et beati. recte
medii constituantur inter deos immorta
les ac beatos et homines mortales ac
miseros. Cum enim utrumque habeant cum
diis. et beatitudinem scilicet et immorta
litatem. nichil autem horum cum hominibus et
miseris et mortalibus. quomodo non po
cius remoti sunt ab hominibus diisque con
iuncti. quam inter utrosque medii constituti?
Tunc enim medii essent. si haberent et
ipsi duo quedam sua non cum binis alter
utrorum sed cum singulis utrorumque communia.
sicut homo medium quiddam est. sed in
ter pecora et angelos. ut quia pecus est
animal irracionale atque mortale. ange
lus autem animal racionale et immor
tale medius homo esset inferior an
gelis superior pecoribus. habens cum pe
coribus mortalitatem. racionem cum ange
lis. animal racionale mortale. Ita er
go cum querimus medium inter beatos
immortales. miserosque mortales. hoc
invenire debemus. quod aut mortale sit
beatum aut immortale sit miserum
Trum autem et beatus Capitulum xiiij.
et mortalis homo esse pos

sit. magna est inter homines questio.
Quidam enim condicionem suam humilius
inspexerunt. negauerunt que hominem ca
pacem esse posse beatitudinis quamdiu mor
taliter viuit. quidam ex vero extulerunt
se et ausi sunt dicere sapiencie compotes be
atos esse posse mortales. Quod si ita est
cur non ipsi pocius medii constituuntur
inter mortales miseros et immortales
beatos. beatitudinem habentes cum immor
talibus beatis. mortalitatem cum morta
libus miseris? Profecto enim si beati sunt.
inuident nemini. Nam quid miseri
us inuidencia? Et ideo mortalibus mise
ris quantum possunt ad consequendam be
atitudinem consulunt. ut etiam immorta
les valeant esse post mortem. et ange
lis immortalibus beatisque coniungi. Capitulum
xv.
Si autem quod multo credibilius
atque probabilius disputatur.
omnes homines quamdiu mortales
sunt. etiam miseri sint necesse est que
rendus est medius qui non solum ho
mo. verumetiam deus sit. ut homines ex mor
tali miseria ad beatam immortalitatem
huius medii beata mortalitas interueni
endo perducat. quem neque non fieri mor
talem oportebat. neque permanere mor
talem. Mortalis quippe factus est.
non infirmata verbi diuinitate sed
carnis infirmitate suscepta. Non autem
permansit in ipsa carne mortalis
quam resuscitauit a mortuis. quoniam
ipse est fructus mediacionis eius. ut
nec ipsi propter quos liberandos me
diator effectus est in perpetua vel car
nis morte remanerent. Proinde medi
atorem inter nos et deum. et mortalita
tem habere oportuit transeuntem et
beatitudinem permanentem. ut per id quod
transit congrueret morituris. ad id

qđ pmanet tūlleret ex mortuis.
Bonū igit̄ angelū iter miseros mortales et beatos īmortales medij ēe non possūt. quia ipli quoq; et bī et īmortales sūt. possūt aut̄ medij esse angelū malū. qa īmortales sūt cū illis. miseri cū istis. Hijs contrarius est mediator bonus. qui aduersus eoz īmōlitatē et miseriā et mortalis esse ad tēpus voluit. et beatus in eternitate plistere potuit. At sic eos et īmortales supbos et miseros noxios ne īmortalitatis iactā cia seducerēt ad miseriā. et sue mortalitatis hūilitate et sue bītudinis benignitate destruxit in eis. quorū corda p suā fidem mūdans. ab illorū īmūdissima dīnacione liberauit. Homo itaq; mortalis et miser longe sēiunctus ab īmortalibz et beatis. qui diligit medium p qđ īmortalitati et beatitudini copulet. Qđ posset delectare in demonū īmortalitate miseriū est. qđ posset offendere in xpi mortalitate iam non est. Ibi ergo cauenda est miseria sempiterna. hic mors timenda non est. que nō esse potuit sēpiterna. et beatitudo amanda est sēpiterna. Ad hoc se quippe īterponit medius īmortalis et miser. ut ad īmortalitatē beatā tūlire nō sinat. qm̄ p stitit qđ impedit. id est miseria. Ad hoc se aūt̄ īterposuit mortalis et beatus. ut mortalitate tūlacta et ex mortuis faceret īmortales. qđ in se resurgendo monstrauit. et ex miseris beatos. vnde nūq̄ ipse discessit. Alius est ergo medius malus qui separat amicos. alius medius bonus qui reconciliat īmicos. Et ideo sī multi medij sepatores. qa multitudo que beata est vni⁹ dei participacōe fit̄ beata. Cui⁹ ptcipacōis priuacōe misera multitudo maloz angeloz. que se pedus opponit ad īpedimentū. qm̄ interponit ad bītudinis adiutoriū. eam ipa multitudīe obstrepit. quoā modo ne possit ad illud vnū beatificāi puenīri bonū. ad qđ ut pduceremur nō multis sed vno mediatore opus erat. Et hoc eoipso cui⁹ participacōe sum⁹ beati. hoc est verbo nō facto. p qđ facta sunt omnia. Nec tamen ob hoc mediator est qa verbū. maxime qppe īmortale et maneme beatū verbū. longe est a mortalibz miseris. Sed mediator p qđ homo. eoipso utiq; ostenditur non solū beatū veruēa beatificāi bonū. nō oportere quem alios mediatores p quos arbitrem nobis pueniendos. quia nos a mortalitate et miseria liberans ad angelos īmortales beatos q; ita pducat. ut eoz participacōe beatificāi nos īmortales et beatificāi sed ad illā trinitatē cuius et ipa participacōe beati sūt. Ideo qm̄ in forma serui ut mediator esset inferna angelos esse voluit. in forma dei supra angelos manlit. idem in ipsis oribz via vite q̄ in supioribz vita est.

Capitulum

Non enī verū est qđ idem platonicus autumat dīnē dixisse. nullus nr̄m̄ cetur hominē. et hoc precipuū lubricitatis eoz aut̄ specimen. qđ nulla attrectacōe hoīm cōtamīari fateī. et tamen dēmones cōtamīari fateī. et tamen

a quibꝫ cōtaminantur mūdare non
possūt. omēsq; īmūdi ꝑiter fiūt et
demones cōtrectacōe hoīm et hoīes
cultu demonū. Aut si et cōtrectari
miseris miscerique hoīnibꝫ nec tñ con
tamīnari demones possūt. dijs ꝓfecto
meliores sūt. quia si illis miscerentur
contamīnarentur. Nam hoc deoꝝ dicitur
precipuū esse. ut eos sublimiter sepa
tos hūana cōtrectacio cōtamīnare nō
possit. Deū quidē sūmū oīm crea
torem quē nos verū deū dicimus. sic
a platone predicari asseuerat. qd
ipse sit solus. qui nō possit penu
ria sermonis hūani q̄uis oracione
vel modice cōprehendi. Vix aūt sa
pientibꝫ viris cū se vigore animi q̄
tū licuit a corpe remouerūt. intellec
tū huius dei et id quoq; īterdū. velut
in altissimis tenebris rapidissimo cho
ruscamīne lumē candidū ītermicare.
Si ergo supra oīa vere sūmus deus
intelligibilis et īeffabili quadā pre
sencia. et si īterdū. et si tanq̄ rapidis
simo choruscamīne lumen candidū in
termicās. adest tñ sapienciū mentibꝫ
cū se quantū licuit a corpe remoue
rūt. nec ab eis cōtamīnari potest. quid
est qd isti dij ꝓpterea cōstituūtur lōge
in sublimi loco ne cōtrectacōe con
taminentur hūana. Quasi vero aliud
corpa illa etherea q̄ videre sufficiat.
quoꝝ luce terra quantū sufficiat illus
tratur. Porro si nō cōtaminantur sydera
cū videntur. quos deos oīes visibiles
dicit. nec demones hoīm cōtamīnantur
aspectu. q̄uis de ꝓximo videantur. An
forte vocibꝫ hūanis cōtaminarentur
quia acie nō contaminātur oculorū
et ideo demones medios habēt. ꝑ q̄s
eis voces hoīm nūcientur. a quibꝫ lon

ge absūt. ut īcontamīnatissimi ꝑse
uerent. Quid iam de ceteris sensibꝫ
dicam. Non eū olfaciendo cōtami
nari vel dij possent si adessent. vel
cū assunt demones possūt viuorū
corpoꝝ vaporibꝫ hūanorū. si tantis
sacrificioꝝ cadauerinis nō contami
nantur nidoribꝫ. In gustandi aūt sen
sū nulla necessitate reficiende mor
talitatis vrgentur. ut fame adacti ci
bos ab hoīnibꝫ querant. Tactus ve
ro in potestate est. Nam licet ab eo
potissimū sensu contrectacio dicta
videatur. hattenus tamē si vellent mis
cerentur hoīnibꝫ ut viderēt et viderentur
audirent et audirentur. Tangendi aūt
que necessitas. Nam neq; hoīes id
concupiscere auderēt. cū deoꝝ vel de
monū bonoꝝ conspcū vel colloq̄o
fruerētur. Et si in tantū curiositas ꝓ
grederetur ut vellent. quonā pacto
quispiā posset īuitū tangere deum
vel demonē. qui nisi captū non po
test passerē. Videndo igitur visibꝫq;
se prebendo et loquendo et audiēdo
dij corpaliter misceri hoīnibꝫ possēt.
Hoc aūt modo demones si miscentur
ut dixi et nō contaminantur. dij aūt
contamīnarentur si miscerentur incōta
minabiles dicūt demones. et cōta
minabiles deos. Si aūt cōtaminā
tur et demones. quid cōferūt hoībꝫ
ad vitā post mortē beatā. quos cō
taminati mūdare nō possūt. ut eos
mūdos dijs incōtaminatis possint
adiūgere. inter quos et illos medij
constituti sūt. Aut si hoc eis bene
ficij nō conferūt. quid ꝓdest hoīnī
bꝫ demonū amica mediacio. An ut
post mortē non ad deos hoīes ꝑ de
mones transeāt. sed simul viuant

ntrigz cõtaminati? At p hoc neutri beati. nisi forte quis dicat more ꝑgriarũ vel huiusmodi rerũ mutare demones amicos suos. ut tanto ꝑfectiores fiant. quãto fiũt hoĩes eis velut tergentibz mũdiores. Qđ si ita est. cõtamĩnacionibus diy multentur demonibz. qui ne cõtaminarent hoĩm. ꝑpinquitatẽ contrectacionẽgz vitarũt. An forte diy possũt ab homĩbz cõtaminatos mũdare demones. nec ab eis contaminari. et eo modo nõ possent et hoĩes? Quis talia senciat. nisi quẽ fallacissimi demones deceperunt? Qđ qđ si videri et videre cõtaminati videnti ab homĩbz diy quos visibiles dicat clarissima mũdi lumina et cetera ꝑdicta. tuciones gz sũt demones ab ista hoĩm cõtaminacõe q̃ non possunt videri nisi velint? Aut si non videri sed videre cõtaminati negent ab istis clarissimis mundi lumĩbz quos deos opinant videri hoĩes. cũ radios suos terras usqz ꝑtendant. qui tũ cor radij p quecgz ĩmunda diffusi nõ cõtaminant et diy cõtaminarent si hominibz miscerent ecia si esset necessarius in subueniendo contactus? Nam radijs solis et lune terra cõtingit. nec ista contaminat lucem.

Capm xvij.

Jtor aũt plurimũ tam doctos hoĩes qui cũcta corpalia et sensibilia ꝓ incorpalibz et itelligibilibz postponenda iudicauerũt. cũ agit de beata vita corporaliũ cõtrectacionũ facẽ mẽcionẽ. Vbi est illud plotini ubi ait. fugiendũ est igit? Ad clarissimã patriam. et ibi pater et ibi omĩa? Que igit? inq̃t dissis aut fuga. si nulẽ deo fieri. Si ergo deo quãto sibi or. tanto fit quisqz ꝑpinq̃or. nulla est ab illo alia longinq̃tas q̃ eius dissimilitudo. Incorpali vero illi eterno et incõmutabili. tanto est aĩa hoĩs dissimilior. quãto rerũ corpaliũ mutabiliũgz cupidior. Hoc ut sanet q̃ immortali puritati que in sũmo est. ea que in imo est mortalia et immutabilia cõuenire non possũt. opus est quidẽ mediatore nõ tamẽ tali qui corpus quidẽ habeat immortale. q̃ sũmus. aĩm aũt morbidum sicut infimus. quo morbo nobis ĩsanabilem uideat pocius ne sanetur. q̃ adiuuet ut sanetur. sed tali qui nobis ĩmunditiam ex corpis mortalitate coaptatus et mortalis spiritus uulnera per quę non loco distancia sed dissimilitudis excellencia manabãt in sũmus mundandis liberandisgz nobis ueri dei iumẽta ꝓbeat adiutorĩa. Qui pro tempore incõmutabilis rerũ ablatio ut cõtaminacionẽ timeret ex hominẽ quo indutus est aut ex hominibz inter quos in hoĩe cõuersatus est. Non eni pua sũt hec inter duo q̃ salubriter sua ĩtermissa cõmonstrauit. nec carne posse cõtaminari ueram diuinitatẽ. nec ideo putandos demones nobis esse meliores. qui a non habent carnẽ. Hic est sinus eis sca scriptura predicat mediatorem dei et hoĩm homo xp̃c ihesus ꝛc. qui ius et diuinitate qua patri est ꝑ equalis. et hũanitate qua nobis factus est similis. nõ hic locus est petenti ꝓ tota facultate dicam? Ca

Alsi aũt illi fallaces gz mediatores demones qui ni

spūs īmūdicia miseri ac maligni
multis effectibꝫ clareāt. ꝑ corꝑaliū
tamē locoꝝ īterualla et ꝑ aereoꝝ
corporꝝ leuitatē a ꝓuectu aīoꝝ nos
auocare atqꝫ auertere moliūtur nō
viam prebēt ad deū. sed ne via te
neatur impediūt. qn̄ quidē et in ip
sa via corꝑali que falsissima est
et plenissima erroris. qua nō tūc
agit iusticia. qm̄ nō ꝑ corꝑalem
altitudinē sed ꝑ spūalem hoc est
incorꝑalem silitudinē ad deū de
bem⁹ ascendere. in ipsa tamē via
corꝑali quā demonū amici ꝑ ele
mentoꝝ gradus ordināt inter ethe
reos deos et terrenos hoīes aereis
demonijs medijs cōstitutis. hoc de
os opinantur habere p̄cipuū. ut
ꝓpter hoc īteruallū locoꝝ cōtrecta
cione nō contaminētur hūana. Ita
demones cōtaminari pocius ab
hoīibꝫ. qꝫ hoīes mūdari a demoī
bꝫ credūt. et deos ipsos cōtamīari
potuisse nisi loci altitudīe muni
rentur. Quis tam infelix est ut ista
via mūdari se existimet. ubi hoīes
cōtaminātes demones cōtamīati
dij cōtamīabiles predicantur. et nō
pocius eligat viā ubi cōtaminan
tes magis demones euitentur. et ab
incōmutabili deo ad īeundā socie
tatē incōtamīatoꝝ angeloꝝ hoīes
a cōtamīacione mūdentur. Capl'm
Sed ne de ūbis eciā nos xix.
certare videam̄. qm̄ nō nul
li istoꝝ ut ita dixerī demo
nicolarū in quibꝫ et labeo est eosdē
ꝑhibent ab alijs angelos dici. quos
ipsi demones nūcupāt. iā michi de
bonis angelis aliqd video disseren
dum. quos isti esse nō negant. sed

eos bonos demones vocare qꝫ an
gelos malūt. Nos aūt sicut scrip
tura loquitur scdm quā xp̄iani sum⁹.
angelos quidē ꝑtī bonos ꝑtī ma
los. nūqꝫ vero bonos demones legi
mus. sed ubicūqꝫ illarū lr̄arū hoc
nomē positū repitur. siue demones
siue demonia dicantur. nō nisi ma
ligni significantur spūs. et hanc lo
quendi consuetudinē intantū ꝓpli
usqꝫquaqꝫ secuti sūt. ut eoꝝ eciam
qui pagani appellantur et deos mul
tos ac demones colendos esse contē
dūt nullus fere sit tā lr̄atus et tā
doctus qui audeat in laude vel ser
uo suo dicere. demonē habes. sed cu
ilibet hoc dicere voluerit. nō se ali
ter accipi qꝫ maledicere voluisse du
bitare nō possit. Que igitur nos cau
sa cōpellit ut post offensionē au
riū tam multarū eciā pene oīm q̄
hoc verbū non nisi in malā partē
audire consuerūt. qd̄ diximus coga
mur exponere. cū possim⁹ angelo
rū noīe adhibito eandē offensionē
que noīe demonū fieri poterat eui
Quāqꝫ Capl'm xx. Itare.
eciā ipsa origo hui⁹ noīs si
diuinos īueam̄ libros ali
quid affert cognicōe dignissimū.
Demones dicuntur eni qm̄ vocabu
lū grecū est ab sciencia noīati. Apl's
autē spū scō locutus ait. Sciencia
inflat. caritas vero edificat. Quod
recte aliter nō intelligitur nisi scien
ciam tūc ꝓdesse. cū caritas inest si
ne hac autē inflare id est in super
biam īanissime quasi vētositatis
extollere. Est ergo in demonibꝫ scie
cia sine caritate. et ideo tam inflati
hoc est tam suꝑbi sūt. ut honores

duinos et religiosis seruitutē quā vero deo deberi scīūt. sibi satis egere uiuti exhiberi. et quantū possiunt apud quos possūt adhuc agunti. Contra superbiā porro demonū qua pro meritis possidebat genus hūanū. dei humilitas que in xpō apparuit quantā virtutē habeat aīe hoīm nescīūt. inānibus elatiōis inflate. demonibz similes superbia nō sanauit. Ipsi aūt demones eaā hoc usq scīūt. ut eidē dño infirmitatē carnis idutō dixerīt. quid nobis et tibi ihesu nazarene. venisti ptere nos? Capt. Clarū est in hys vbis xxi. qđ in eis et tanta saeuitia erat. et caritas non erat. penaā suaā quippe formidabāt abilo. nō in illo iustitiaā diligebāt. Cū tū vero eis innotuit quātū voluit. tantū aūt voluit quantū oportuit. Sed innotuit nō sicut angelis sāis. qui eius secūm id qđ verbū dei est participata eternitate fruūt. sed sicut eis terrendis innotescendum fuit. ex quoz tyrānica quodāmō potestate fuerat ~~fuerat~~ liberaturus predestinatos in suū regnum et gloriaā semp veraciter et veraciter sempiternā. Innotuit ergo demonibus nō p id qđ est vita eterna et lumen incōmutabile qđ illuminat pios. aui videndo p fidem que in illo est corda mūdant. sed p quedam temporalia siue virtutis effectiua. et occultissime signa presentiae que angelicas sensibz eaā malignorū spirituū potius qđ infirmitati hoīnū possent esse conspicua. Denicq qū ea paululū suppressa iudicauit et aliquāto alcius latuit. dubitauit de illo demonū princeps cū qz tēptauit an xpc esset. explorans. quantū se tēptari ipse pmitteret ut hominē quē gerebat ad ire imitando nis tēperaret exemplū. Post illam vero tēptationē cū angeli sicut scīptū est mīstrarēt ei. boni utiq et sāti ac p hoc spiritibz īmūdis metuendi et tremendi magis magisq innotescebat demonibz quātus esset. ut cū iubenti q̄uis in illo contēptibilis videret carnis infirmitas resilire nullus auderet. Capitu xxij.

His ergo angelis bonis oīs corporaliū tēporaliūq sāctorū rerū qua inflantur tumores vitus est. nō qđ iguari caritas sed qđ illis dei qua sāctantur caritas cara est. pre cui? non tantū īcorporalibus incōmutabili et ineffabili pulchritudine. cui? sāco amore sanctificāt. omnia que infra sūt et qđ illud est nō sūt. sedq ipsos ītes illa contēptibilia nūt. ut ex toto qđ boni sūt eo bono ex quo bōi sūt pficiant. et ideo temporalia et mutabilia usq adhuc temporalia et mutabilia usi sunt. qa eoz principales causas in verbo dei conspiciūt. p qđ factus est mundus. quibz causis quedā probantur. quedā reprobantur. nulla ordinatione. Demones aūt non eternas temporū causas et quodāmodo rationes in dei sapientia contemplant. sed quorūdā signoz nobis occultoz multa experientia multo plura qđ homines futura prospiciūt. dispositiones quoq suas aliqū prenūciāt. Deum qz sepe isti. nūq illi omno fallunt. Aliud est enī tēporalibz tēpalia et mutabilibz mutabilia coniectare. eisq tēpalem et mutabilē modum

sue voluntatis ac facultatis inse
rere. qd demonibz certa racione per
missū est. aliud aūt in eternis atqz
incōmutabilibz dei legibz que ī eius
sapīa viuūt mutaciones tēporz pre
uidere. deiqz voluntatē que tā certis
sima q̄ potētissima est oīm. spūs
eius participaciōe cognoscere. quod
scīs angelis recta discreciōe donatū
est. Itaqz non solū eterni. verūeciā
beati sūt. Bonū aūt quo beati sūt
deus illis est a quo creati sūt. Illius
quippe indeclinabilit' pticipacione
et contēplaciōe pfruūt'. Hos si pla
tonici malūt deos q̄ demones dicē.
eisqz ānumerare quos a sūmo de
o conditos deos scribit eorz auctor
et magister plato. dicāt qd volūt.
Non eū cū eis de verborz cōtrouer
sia laborandū est. Si eū sic īmor
tales ut tamē a sūmo deo factos et
si nō per seipsos. sed ei a quo facti st'
adherendo beatos esse dicūt. hoc di
cunt qd dicim⁹ quolibet eos noīe
appellent. Hanc aūt platonicorū
esse sentenciā siue oīm siue meliorz.
in eorz lr̄is īueniri potest. Capl'm.
Nam et de ipso noīe q̄ xxiij.
huiusmodi creaturā īmorta
lem beatāqz deos appellant.
ideo īter nos et ipsos pene nulla dis
sensio est. q̄a et in nr̄is sacris lr̄is le
gitur. deus deorz dn̄s locutus est. et
alibi. confitemū deo deorz. et alibi. rex
magnus sup oīes deos. Illud autē
ubi scriptū est. terribilis est sup oēs
deos. cur dictū sit deinceps ostendit'.
Sequit' eū. Qm̄ oīes dij gentiū de
monia. dn̄s aūt celos fecit. Super
oīes ergo deos dixit. sed gentiū. id
est q̄s gētes p dijs habēt que sūt de

monia. Ideo terribilis. Sub quo ter
rore dn̄o dicebāt. Venisti pdere nos?
Illud vero ubi dicit' deus deorz non
potest ītelligi deus demoniorz. Et rex
magnus sup oīes deos. absit ut di
catur rex magnus sup oīa demo
nia. Sed hoīes quoqz in pplo dei ea
dem scriptura deos appellat. Ego in
quit dixi dij estis et filij excelsi oēs.
Potest itaqz ītelligi horz deorz deus
qui dictus est deus deorz. et sup hos
deos deus rex magnus qui dictus ē
rex magnus sup oīes deos. Verūp
tamē cū a nobis querit' si hoīes
sūt dij dicti qd in pplo dei sūt. quē
per angelos vel p hoīes alloquit'
deus. q̄tomagis īmortales eo noīe
digni sūt. qui ea fruūt' bt̄itudine
ad quā cupiūt colendo deū hoīes p
uenire. qd respondebim⁹ nisi non f
frustra in scripturis scīs expressius
hoīes nūcupatos deos q̄ illos īmor
tales et beatos. quibz nos equales
futuros in resurrectiōe pmittit'. ne
scilicet ppt' illorz excellenciā aliquē
eorz nobis constituere deū infidelis
auderet infirmitas. qd in hoīe facile
est euitare? Et euidenci⁹ dici debuerūt
hoīes dij in pplo dei. ut certi ac fidētes
fierēt eū esse deū suū qui dictus est de
us deorz. q̄a et si appellant' dij īmorta
les illi et beati qui in celis sūt. nō tn̄
dicti sūt dij deorz id est dij hoīm in
pplo dei constitutorz. quibz dictū est.
ego dixi dij estis et filij excelsi oīes.
Hinc est qd ait aplus. Et si sūt q̄
dicunt' dij siue in celo siue in terra
sicuti sūt dij multi et dn̄i multi. no
bis tamen vnus est deus pater ex q̄
oīa et nos in ipso. et vnus domi
nus ihesus xp̄c p quē oīa et nos

per ipsū. Non multū ergo de nōie
disceptandū est. cū res ipsa ita clare
at. ut ab scrupulo dubitationis alie
na sit. Illud vero qđ nos ex eorū i
mortaliū beatoꝝ numero missos ā
gelos esse diam⁹ qui dei voluntatē
hoīnibꝫ ānūciarēt. illis aūt nō pla
cet. qa hoc mūsteriū nō per illos qs
deos appellant id est īmortales et
beatos. sed p demones fieri credunt.
quos īmortales tantū non etiam
beatos audent dicere. aut certe ita
īmortales et beatos. ut tamē demo
nes bonos. nō deos sublimit collo
catos et ab hūana cōtrectatione se
motos. qđ nōis cōtrouersia vide
atur. tamē ita detestabile est nomē
demonū. ut hoc modis oīmbꝫ a sās
angelis nos remouere debeam⁹? Nūc
ergo liber iste ita claudat. ut sciam⁹
īmortales et beatos qđlibet vocent
qui tū facti et creati sūt. medios nō
esse ad īmortalē beatitudinē pdu
cendis mortalibꝫ miseris. a quibꝫ
utraqꝫ differentia separant. Qui
aūt medij sūt cōmunē habendo i
mortalitatē cū superioribꝫ. miseriā
cū inferioribꝫ. qđ merito malue
miseri sūt. beatitudiē quā non ha
bent īuidere nobis possūt. potius
qđ prebere. Unde nichil habēt ami
ci demonū qđ nobis dignū affectāt
aut eos tanq̄ aduitores colere debe
am⁹? quos potius ut deceptores vi
tare debem⁹? Quos aūt bonos et
ideo nō solū īmortales uerūetiam
beatos deoꝝ nōie sacris et sacrifica
ns ꝓpter vitā beatā post mortē adi
piscendā colendos putāt. qualesqūi
qꝫ illi sint et quolibet vocabulo
digni sint. nō eos velle p tale religi
onis obsequiū. nisi unū deū colla
quo creati et cui⁹ ptiapatione beati
sūt. adiuuāte ipso in sequēn libro
diligentius dissere⁹?

Explicat liber nonus. Incipit decimus.

Quam beatitudinē
siue angelis siue hoīnibꝫ p
unū deū tribui eā placeā
cos definisse. sed utrū hij quos ob
hoc ipsi colendos putant. unū tāq̄
deo an eā sibi sacrificari velint ē
querendū. ij. Ad supnā illuīano
nē qđ plotinus platonicus sentiat
De vero dei cultu a quo plato
nia q̄ius creatorē vnūsitatis deitā
erīt deuiatū colendo angelos seu
bonos seu malos honore dīno. iij.
Qđ uni vero dō sacrificiū debeat. iiij.
De sacrificijs q̄ deus nō requirit. sed
ad significationē eoꝝ offerri volui
que requirit. v.
De vero pfectoꝫ sacrificio. vj.
Qđ scōꝝ angelorꝫ ea sit in nos di
lectio. ut nos nō suos sed ver⁹ deꝰ u
nius velint esse cultores. vij.
De miraculis que deus ad roborā
randā fidem priorē eā p angelos
ministeriū ꝓmissis suis adhibere
dignatus est. viij.
De illiteratis artibꝫ ergā demonū cultū
in quibꝫ porphyrius platonicus que
dam pbando queā quasi īprobādo
De theurgia que x. vltimus.
falsā purgationē animis demonū
inuocatione ꝓmittit. xj.
De epla porphyrij ad anebontē egip
cū qua petit de dūlitate deōrū. se to
De miraculis q̄ p scōꝝ āgelorꝫ mīsteriū deus verus opat⁹ est. xiij.
De īuisibili deo qui se visibilē sepe
prestitit nō sōm qđ est. sed sōm

qđ poterãt ferre cernẽtes. xviij.
De vno deo colendo nõ solũ ꝓpt eter
na sed etiã ꝓpter tẽporalia bũficia.
ſa vniũsa in ipſi⁹ puidẽtie pſtate cõ
De mũstrio scõꝝ ãgelorꝝ xviij silitũ
quo puidẽtie dei seruãt. xix.
An de pmerenda bta vita hys auge
lis sit credendũ qui se colu exigũt ho
nore diuino. an vero illis qui nõ li
bi sed vni deo scã precipiunt religi
one seruire. xx.
De archa testamẽti miraculisqꝫ sig
noꝝ que ad cõmendandã legis ac p
nullioꝛis auctoritatẽ dinitus facta sũt.
Contra eos qui de miraculis xxij.
quibꝫ dei pplus eruditus est negant
ecclĩasticas libros esse credendũ. xxij.
Que ratio sit visibilis sacrificij. qđ
vni vero et invisibili deo offerri debet
vera religio. xxiij.
De sũmo verogꝫ sacrificio qđ ipe dei
et hoim mediator effectus est. xxiiij.
De modo pfectus demonibꝫ date ad gli
ficandos scos. ptulerãt iã passionẽ
qui aereos spũs nõ placando ipsos
sed in deo pmanendo vicerũt. xxv.
Vnde fit sãs aduersũ demones pfas.
et vnde cordis vera purgatio. xxvj.
De ꝓcipijs in quibꝫ platonica pur
gationẽ aie esse ꝓfitent̃. xxvij
De vno vero ꝫ principio qđ solũ na
turã hũanã purgat et renouat. xxviij.
Omes scos et sub legis tẽpore et sub
quoꝝ seculis in sacramẽto et fide
xpi iustificatos fuisse. xxix.
De ieiunijs porphurij iter cõbellio
nẽ veri dei et cultũ dẽoꝝ fluctuantis
De impietate porphurij. qua etiã xxx.
apulei dilendit errorẽ. xxxj.
Quibꝫ plualioꝛibꝫ porphur⁹ ob errata
nõ potuit veram sapiam qđ ẽ xp̃c agn

ere. xxix. De incarnatiõe dñi nri ihu
xpi quã confitẽ platonicoꝝ ecubel
at impietas. xxx. Quãta platonica
dogmata porphirius refutauerit et
dissentiendo conexerit. xxxj.
Contra argumentũ platonicoꝝ q⁹
aiam hũanã do esse asserũt eternã.
De vniũsali via aie liberande xxxij.
quã porphirius male querendo nõ
reperit et quã sola gratia xpiana
reseruauit.

Explicũt capla. Incipit lib⁹ tertius.

Multũ ꝛ
ta sentẽ
tia est q
ratione
quoquo
modo u
ta possint
beatos
esse oẽs
hoies vel
le. Qui aũt sint vel vnde fiant dũ
mortaliũ queunt infirmitas multe
magneqꝫ cõtroversie cõtatoꝝ sũt.
in quibꝫ philosophi sua studia et
ona cõtriuerũt quas in mediũ ad
ducere attẽdere et longũ est et
non necessariũ. Si enĩ recolit q hec
legit qđ in libro egerim⁹ octauo in
eligendis philosophis. cũ quibus
hec de beata vita que post mortẽ
futura est questionẽ tractaret. utilẽ
ad eã vnu deo vero qui eã effector
est deoꝝ. an plurimis dijs religiõe
sacrisqꝫ seruiendo puenire possim?
non etiã hic eadẽ repeti expectat p
sertim cũ possit colligendo si forte
oblitus est ãmonere memoriam.
Elegim⁹ enĩ platonicos oĩm ꝓfoꝝ
merito nobilissimos. ꝓptera quia

sapere potuerūt licet īmortalem ac
racionalē vel ītellectualē hoīs aīaz
nisi participato lumīe illius a quo
et ipsa et mūdus factus est. beatā
esse nō posse. Ita illud qđ omnes
hoīes appetūt id est vitā beatā quē
q̄ ipsi alleaturū negāt. qui non
illi vni optimo qđ est īcōmutabi
lus deus puritate casti amoris ad
hesert. Sed q̄a ipsi quoq; siue cēdē
tes vanitati erroriq; pplor. siue ut
aut aplius euanescentes in cogitaco
nibz suis multos deos colendos ita
putauerūt vel putari voluerūt. ut
quidā eor eīā demonibz diuinos ho
nores sacror et sacrificior deferendos
esse censerēt. quibz iam nō pua ex p
te respondim? nūc videndū ac disse
rendū est. quantū donat deus. īmor
tales ac beati in celestibz sedibz. dīna
cionibz p̄cipatibz potestatibz con
stituti. quos isti deos et ex q̄bz quos
dam vel bonos demones vel nobil
ē angelos nominānt. quomō cre
dendi sint velle a nobis religionē
pietatēq; seruari. hoc est ut apcius
dicam utrū eīā sibi an tantū deo
suo qui eīā nr est placeat eis ut
sacra faciam? vel sacrificem? vel alı
qua nra seu nosipsos religiois ritı
bz consecrem? Hinc est eī diuinita
ti vel si expressius dicendū est deita
ti debitus cultus. p̄pter quē vno ver
bo significandū q̄m michi satis p
bo neī nō occurrit latinū. grecū ubi
necesse est ulsinno q̄d velim dicere.
latriam q̄ppe nri ubicūq; scripturarū
scārū positū est interpretati sūt ser
uitutē. Sed ea seruitus que debetur
homībz sedm quā precipit aplus
seruos dīnis suis subditos esse debe
alio noīe dulia grece nūcupari solet
latria vero sedm consuetudinē qua
locuti sūt qui nobis diuina eloquia
a condiderūt. aut semp aut tā fre
quēter aut pene semp ea dicit ser
uitus que ptinet ad colendū deum.
Proinde si tantūmodo cultus ipse
dicat. non soli deo deberi videt. Di
cim? eī colere eīā hoīes quos ho
noratos vel reconciliacōe vel presen
frequētam? nec solū ea quibz nos
religiosa hūilitate subiecim? sed que
dā eīā que subiecta sūt nobis plu
bent? coli. Nam ex hoc verbo et agri
cole et coloni et incole vocant? et ip
sos deos nō ob aliud appellāt celi
las nisi qđ celū colant nō utiq; ha
nerando sed inhabitando. tanq; celi
quosdā colonos. nō sicut appellant
coloni qui conditionē debent gru
tali solo p̄pt agriculturā sub domīo
possessor. sed sicut aut quidā latini
eloquij magnus auctor. vbs anti
qua fuit tyrij tenuere coloni. Ab
colendo eī colonos vocauit. non
ab agricultura. Hinc et ciuitates
a maiorībz ciuitatibz velut ppl̄or.
examībz condite colonie nūcupāt.
ac p hoc cultū quidē non deberi ni
si deo p̄pria quadā ratiōe verbi hui
ōīno verissimū est. Sed quia et
liarū rerū dicit? cultus. ideo latino
vno verbo significari cultus deo n
bitus non potest. Nam et ipsa re
ligio q̄dā cultus dicitur. sed dei cultū significare videt? vn
de isto noīe interpretati sūt nr eos
que grece threscia dicit? tamē quia
latine loquendi consuetudīe non
imperitor. veriora dictionū et
cognatiōibz atq; affinitatibz hūa

X

nis et quibuscq necessitudinibz dica
tur exhibenda religio. nō eo vocabu
lo vitat ambiguū ai de cultu deita
tis veritat quesho. ut fideni dicere
valeam? religionē non esse nisi cul
tū dei. qm videt hoc verbū a signifi
cando obseruāda ppinqtatis hūane
solenti auferri. Pietas quoq ppe
dei cultus itelligi solet. quā greci
eusebiā vocant. Hec tamē et erga
parentes officio se habere dicat. Ne
ce autē vulgi hoc nomē ecclā in o
perib⁹ misedie frequētat. Qd ideo
arbitror euenisse. qa hec fieri preci
pue mandat deus. eaq sibi vel me
cenatibz placere testat. Ex qua lo
quendi consuetudīe factū est. ut
deus ipse dicat pius. quē sane greci
nullo suo sermonis usu eusebeu
vocant. Quis eusebiant pro mise
ricordia illoz ecclā vulgus usurpet
Vnde in quibusdā scripturarū locis
ut distinctio certior appareret non
eusebiam qd ex bono cultu. sed theo
sebiam qd ex dei cultu cōpositū ve
lle dicere maluerūt. Vtrūlibet
autē horū nos vno verbo enūciare
non possum? Que utiq latria g
re nūcupat et latine interpretatur
seruitus. sed ea qua colim⁹ deum.
vel que threstia greece latine aūt
religio dicat. sed ea que nobis est
erga deū. vel quā illi eusebiam nō
vero nō vno verbo exprimere sed
dei cultū possum? appellare. hāc ei
tamē deo debere dicim? qui verus
est deus factoq suos cultores deos
Quicūq igit sūt in celestibz habi
tatoribz imortales et beati. si nos
non amant nec beatos esse nos
volūt. colendi utiq non sūt. Si

aūt amant et beatos volūt. p certo
inde volūt vnde et ipsi sūt. An alu
unde ipsi beati. aliūde nos? Sed nō
est nobis ullus cū hijs excellentiorū
bz philosophis in hac questione cō
flictus. Viderūt enī suus q hās mul
tis modis copiosissime mandaue
rūt. hinc illos vnde et nos fieri be
atos. obiectiōe quodā lumīe itelli
gibili qđ deus est illis. et aliud est
qđ ille. a quo illustrant ut clareant
atq eius ptecipatiōe perfecti beati
q subsistant. Caplm secundum.

Sepe multūq plotinus al
legat sensū platonis expla
nans ne illā quidē quā ce
dunt esse vnūsitatis aīam aliūde
beatā esse qđ nīam. idq esse lumē
qđ ipsa non est. sed a quo creata ē
et quo itelligibilit illuminātē itel
ligibilit lucet. Dat enī similitudinē
ad illa icorporea de hijs celestibz cō
spicuis amplisq corpibz. tanq ille
sit sol. et illa sit luna. Lunā quippe
solis obiectu illumīari putauit.
Dicat ergo ille magnus platonic⁹
aīam racionalē siue pocius itelligi
bilis dicenda sit. ex quo genere ecclā
imortaliū beatoq aīas esse itelli
git. quos in celestibz sedibz habita
re non dubitat. nō habere supra
se naturā nisi deū qui fabricatus ē
mūdū. a quo et ipsa facta est. nec
aliūde illis supnis preberi vitā be
atam et lumen itelligentie veritā
tis qđ vnde preberet et nobis. consō
nans euāgelio ubi legit fuit ho
mo missus a deo cui nomē iohēs
erat. hic venit in testimoniū ut
testimoniū phiberet de lumīe. ut
omēs crederent p illū. Non erat ille

lumen sed ut testimoniū phiberet de lumīe. Erat lumen verū qđ illūinat omnē hoīem veniente in hūc mū/dū. In qua differētia satis ostenditᵗ aīam racionalē vel ītellectualē qua/lis erat in iohāne sibi lumē esse nō posse. sed alterius veri lumīs partā apacione lucere. Hoc et ipse iohēs fatetur: ubi ea phibens testimoniū diat: nos omēs de plenitudīe eius accepimus. Caplm terciū.

Quę cū ita sint: si platonia vel quicūq; alij ista senserīt cognoscentes deū. sicut deū glorificarēt et grās ei agerēt nec e/uanescerēt in cogitacoīb; suis. nec pl'ox erroribz partī auctores fierēt. partī relistere nō auderēt. pfecto cō/fiterentᵗ et illis īmortalibz ac bīs. et nobis mortalibz ac miseris utī/mortales et beati esse possim? vnū deū deoz colendū. qui et nosti est et illoz. huic nos seruitutē que grece latria diatᵗ siue in quibuslibz sacra/mentis siue in nobilip'lis debem?

Huius eīī templī simul omēs et singuli tēpla sum? quia et oīm cō/cordiam et singulos īhabitare dig/natᵗ. non in omībz q̄ in singulis maior. qm̄ nec mole distenditᵗ nec partiacōe minuitᵗ. cī ad illud sur/sū est au? est altare cor nr̄m. eius u/nigenito eī sacerdote placam? Ci centenas victimas cedim? qm̄ uelz ad sanguinē pro eius veritate cer/tam? eī suauissimo adolem? īcen/so cī in eius conspectu pio scōq; a/more flagram? et dona eius in no/bis. nosq; ipsos vouem? et reddim?

Ci būficioz eius solēpnitatibz fes/tis et diebz statutis dicam? sacram? memoriā. ne volumīe tēpoz in/grata subrepat obliuio. Ci sanc/tam? hostiam hūilitatis et laudis. in ara cordis igne feruide caritatis Ad hūc videndū sicut videri potest eiq; cohęrendū ab omī pāoz et au/piditatī malarū labe mūdamur et eius noīe consecramur. Ipse enim fons nr̄e bītudīs. ipse omīs appe/titoīs est finis. Hunc eligentes vi/tam? negligentes. hūc ergo religente? de et religio dicta phibet. ad eum dilectione tendim? ut pueniendo quiescam? ideo beati quia illo fine perfecti. Bonū eī nūm de cui? fine inter phos magna contēcio ē nul/li est aliud q̄ illi cohęrere cui? vni/ī aīa ītellectualis īcorpoream si dia po/test āplexu veris impletᵗ beatitudi/ne vnitutibz. Hoc bonū diligere in toto corde in tota aīa et in tota vi/tute preapuū. ad hoc bonū tehem? et a quibz diligiū dua et quos di/ligim? ducere. Sic īplentᵗ duo illa precepta in quibz tota lex pendet et pphete. diliges dnm̄ deū tu in toto corde tuo. et in tota aīa tua. et in tota mente tua. et diliges proxi/mū tuū sicut teipm. Ut eī homo se diligere nollet cōstitutis ei fi/nis quo referret omīa que age/ret. ut beatus esset. Non eī qui se diligit aliud vult esse q̄ beat. hic aūt finis est adherere deo. Ih/gitᵗ cauenda diligere seipm̄ cī mā/datᵗ de primo diligendo sicut seip/m̄. quid aliud mandatᵗ nisi ut q/uantū potest cōmendet diligē/dū deū? Hic est dei cultus. hec vera religio. hec recta pietas. hec sancti

deo debita seruitus. Quecūq; igit̄ īmortalis pīas quātalibet ꝺ̄ute predita. si nos diligit sicut scripsū. ea vult esse subditos ut beati sim⁹ nu et ipsa subdita beata est. Sic ergo non colut deū misera est. q̄a pu uat̄ deo. si aūt colut deū nō vult se colu pro deo. Illu enī pocius diuine sentencie suffragat̄ et dilectiōis vi nbz fauet. qua scriptū est. sacrificā diys eradicabit̄ nisi dño soli. Cap̄ iiij.

Am ut alia nūc taceā que ptinent ad religionis obsequiū quo colut̄ deus. sa crificā certe nullus hoīm est q̄ aude at ducere debeā nisi deo. Multa deni q̄ de cultu diuino usurpata sūt q̄ honorbz deferunt̄ hūanis siue hu militate nimia siue adu lacōe ꝓhibeā. ita tamē ut q̄bz ea de ferunt̄ hoīes haberent̄ qui diuinī colendi et venerandi. si aut̄ mul tis eas addit̄ et adorandi. Quis vo sacrificandū censuit nisi eu quem deū aut sanut aut putauit aut fingit. Cūm porro antiquus sit in tres capn et abel satis indicant. q̄ cū maiorus deus reprobauit sacri ficiū. minorus aspexit. Capm v.

Quis aut̄ ita delipiat ut ex istimet aliquibz usibz dei esse necessaria. que in sa crificijs offerunt̄. Qd̄ cū multis lo cis diuina scriptura tellet̄. ne lon gū faciam⁹ breue illud de psalmo cō meōrare sufficerit. dixi dño deus meus es tu. q̄m bonoꝝ meoꝝ non eges. Non solū igit̄ pecore vel qua libet alia re corruptibili atq; terre na sed ne ipsa quide iustitia hoīs deus egere credendus est. totūq; qd̄ recte colit̄ deus. homī ꝓdesse nō deo. Neq; enī fonta se quisq̄ dixerit con sulusse si biberit. aut lucā si vide rit. nec qd̄ ab antiquis patribz alia sacrificia facta sūt in victimis pecō rū. que nūc de ꝓplus legit nō facit. aliud ītelligendū est. nisi rebz illis eas res fuisse significatas que agū tur in nobis. ad hoc ut inheream⁹ deo et ad eūdem finē ꝓximo cōsula mus. Sacrificiū ergo visibile īuisi bilis sacrificij sacramentū id est sa crū signū est. Vnde ille penitens a pud ꝓphetā vel ipse ꝓpheta quer̄s deū pcās suis habere ꝓpciū. si volu isses inquit sacrificiū dedisse utiq; holocaustis nō delectaberis. sacrifi ciū deo spūs contritus. cor cōtritū et hūiliatū deus nō spernit. Intueam⁹ quēadmodū ubi deū dixit nolle sa crificiū. ibi deū velle sacrificiū ostē dit. Non vult ergo sacrificiū trua dati pectoris. et vult sacrificiū trua dati cordis. Illud igit̄ qd̄ deū nolle dixit. hoc significat̄ qd̄ eū velle sub ieut. Sic utiq; illa deū nolle dixit q̄ modo ab stultis ea velle credit̄ ve lut siue gracia voluptatis. Nam si ea sacrificia que vult quoꝝ hoc v nū est cor cōtritū et hūiliatū. dolo ri penitendi nollet eis sacrificijs sig nificari que velut sibi delectabilia deliderare putatus est. nō utiq; de hijs offerendis in lege veteri prece pisset. et ideo mutanda erāt opor tuno certoq; iam tēpore. ne ipsi deo deliderabilia vel certe in nobis ac ceptabilia ac non pocius que hijs significata sūt crederent̄. Hinc et ī alio loco psalmi alterius. si esurie

ro inquit non dicam tibi. meus est
enim orbis terre et plenitudo eius. Nun
quid manducabo carnes taurorum
aut sanguinem hyrcorum potabo? Tam
quam diceret. Utique si michi essent neces
saria. non a te peterem que habeo in
potestate. Deinde subiungens quid
illa significent. immola inquit deo sa
crificium laudis et redde altissimo vo
ta tua. et invoca me in die tribula
cionis et eruam te et honorificabis
me. Item apud alium prophetam. In quo
inquit apprehendam dominum assumam
deum meum excelsum? Si apprehendam
illum in holocaustis in vitulis anni
culis? Si acceptauerit dominus in milibus
arietum aut in denis milibus hyrcorum
pinguium? Si dedero primogenita me
a impietatis fructum ventris mei pro pec
cato anime mee? Si annunciatum tibi est
homo bonum. aut quid dominus exquirit a
te. nisi facere iudicium et diligere mi
sericordiam. et paratum esse ire cum domino deo
tuo? Et in huius prophete verbis utrum
que distinctum est satisque declaratum.
illa sacrificia per seipsa non requirere
deum quibus significantur hec sacrificia
que requirit deus. In epistola que inscri
bitur ad hebreos. benefacere inquit
et comunicatores esse nolite obliuisci. ta
libus enim sacrificiis placetur deo. Ac per
hoc ubi scriptum est misericordiam vo
lo quam sacrificium. nichil aliud quam sacrifi
cium sacrificio prelatum oportet intelligi.
quoniam illud quod ab omnibus appellatur sa
crificium signum est veri sacrificii. por
ro autem misericordia verum est sacrificium.
Unde dictum est quod paulo ante commemoraui. talibus enim sacrifici
is placetur deo. Capitulum vi.
Quecumque igitur in ministerio ta

bernaculi siue templi multis mo
dis de sacrificiis leguntur diuinitus
esse precepta. ad dilectionem dei et
proximi significando referuntur. In his
hiis enim duobus preceptis ut scriptum
est tota lex pendet et prophete. Proinde
verum sacrificium est omne quod agitur o
pus. ut sancta societate inhereamus deo
relatum scilicet ad illum finem boni quo
veraciter beati esse possimus. Unde et ip
sa misericordia qua homini subuenitur si
non propter deum fit. non est sacrificium.
Et si enim ab homine fit vel offertur. tamen
sacrificium res diuina est. ita ut hoc
quoque vocabulo id latini veteres
appellauerint. Unde ipse homo dei no
mine consecratus et deuotus inquan
tum mundo moritur ut deo viuat sacri
ficium est. Nam et hoc ad misericordi
am pertinet. quam quisque in seip
sum facit. propterea scriptum est. miserere
anime tue placens deo. Corpus etiam nos
trum cum temperancia castigamus si lo
quemadmodum debemus propter deum facimus
ut non exhibeamus membra nostra arma
iniquitatis peccato. sed arma iusticie deo
sacrificium est. Ad quod exhortans apostolus
ait. Obsecro itaque vos fratres per misericordiam
dei ut exhibeatis corpora vestra hostiam
viuentem sanctam deo placentem. raciona
bile sit obsequium vestrum. Si ergo corpus
quo inferiore tanquam famulo vel tanquam
instrumento utitur anima. cum eius bonus
et rectus usus ad deum refertur sacrificium
est. quanto magis anima ipsa cum se refert ad
deum. ut igne amoris eius accensa for
mam concupiscencie secularis amittat. eique
tanquam incommutabili forme subdita
reformetur. hinc ei placens quod ex eius
pulchritudine acceperit. fit sacrificium.
Quod idem apostolus consequenter ad

iungens. et nolite inq̄t conformari
huic seculo. sed reformamini in noui
tate mentis vr̄e. ad probandū vos
que sit volūtas dei qd̄ bonū et bene
placitū et pfectū. Cū igit̄ vera sacri
ficia opera sint miscdie siue in nos
ipsos siue in pximos que referunt̄
ad deū. opa vero miscdie nō ob ali
ud fiant nisi ut a miseria liberem̄.
ac per hoc ut beati sim⁹ qd̄ nō fit
nisi bono illo de quo dictū est mi
chi aūt adherere deo bonū est. pro
fecto efficit̄ ut tota ipsa redempta
ciuitas hoc est cōgregacio societas
q̄ scōr̄ vniuersale sacrificiū offerat̄
deo p sacerdotē magnū. qui eciam
seipsū obtulit in passiōe p nobis
ut tanti capitis corpus essem⁹ scdm
formā serui. Hanc eni obtulit. in
hac oblatus est quia scdm hanc
mediator est. in hac sacerdos. ī hac
sacrificiū est. Cū itaq̄ nos hortatus
esset aplus. ut exhibeam⁹ corpora
nr̄a hostiā viuentē sanctā deo pla
centē. racionabile obsequiū nostrū.
et nō conformem̄ huic sclo. sed re
formem̄ in nouitate mētis nr̄e ad
probandū que sit volūtas dei quod
bonū et bn̄placitū et pfectū. quod
totū sacrificiū nosipsi sum⁹. dico eī
inquit per graciā dei que data est
michi omnib̄ qui sūt in vobis non
plus sapere q̄ oportet sapere. sed sa
pere ad tēperanciā. sicut vnicuiq̄ d's
partitus est mensurā fidei. Sicut eī
in vno corpe multa mēbra habem⁹.
omnia aūt mēbra non eosdē actus
habent. ita multi vnū corpus sum⁹
in xp̄o. singuli aūt alter alterius
mēbra. habentes dona diuersa scdm g̃
ciam que data est nobis. hoc est sa

crificiū xp̄ianor̄. multi vnū corpus
in xp̄o. Quod eciā sacramēto alta
ris fidelib̄ noto frequētat eccl̄ia. ubi
eidem demonstrat̄ qd̄ in ea oblacio
ne quā offert ipsa offerat̄. Capl̄m

Merito illi in celestibus vij.
sedib̄ constituti īmortales
et beati qui creatoris sui
participaciōe congaudent. cuius e
ternitate firmi. cuius veritate certi.
cuius munere sc̄i sūt. q̄m nos mor
tales et miseros ut īmortales bt̄iq̄
simus miscditer diligūt. nolūt nos
sibi sacrificari. sed ei cuius et ipsi sa
crificiū se esse nouerūt. Cū ipsis eni
sumus vna ciuitas dei. cui dicitur
in psalmo. gloriosissima dicta sūt
de te ciuitas dei. Cuius pars in nob̄
peregrinat̄. pars in illis opitulat̄.
De illa quippe supna ciuitate ubi
dei volūtas īcelligibilis atq̄ incon
mutabilis lex est. de illa supna quo
dāmodo curia gerit̄. Namq̄ ibi cu
rans de nobis ad nos ministrata p
angelos. sc̄a illa scriptura descendit
ubi legit̄. sacrificās dijs eradicabit̄
nisi dn̄o soli. Huic scripture huic le
gi preceptis talib̄. tanta sūt attes
tata miracula. ut satis appareat
cui nos sacrificari velint īmortales
ac beati qui hoc nob̄ volūt ēē qd̄ sibi.

Nam nimis Capl̄m viij.
vetera si cōmemorē lōgius
q̄ sat est reuoluere videbor
que miracula facta sint attestācia
promissis dei. quib̄ ante ānor̄ mi
lia predixit abrahe qd̄ in semīe ei⁹
omnes gentes benedictionē fuerant
habiture. Quis eni non miret̄ eidē
abrahe filiū peperisse cōiugem ste
rilem eo tēpore senectutis quo parē

ner feminda iam posset. atq; in eiusdem abrahe sacrificio flammā celitus factā inter diuisas victimas cauasse eiq; abrahe predictū ab angelis celeste incendiū sodomoz. qs angelos hominibz silēs hospicio suscepcrat. et p eos de prole ventura dei promissa tenuerat. ipsoz q; imminēte iam incendio mirā de sodomis per eosdem angelos liberacionē loth filij fratris eius. cui uxor in via retro respiciens atq; in salem repente cō uersa magno āmonuit sacramento. neminē in via liberacionis sue preterita deliberare debere. Illa vero que et quanta sūt que iām per moysen pp̄lo dei de iugo seruitutis seruendo in egypto mirabiliter gesta sūt. ubi magi pharaonis hoc ē regis egypti qui pp̄lm illū dīuinitꝰ deprimebat ad hoc facere quedam mira p̄missi sūt ut mirabilius vi cerentur. Illi cū facerēt venefi cis et īcantacionibz magicis quibus sūt mali angeli hoc est demones dediti. moyses aūt tanto potenciꝰ quāto iustus noīe dei qui fecit ce lum et terrā seruientibz angelis e os facile superauit. Denicq; in terra plaga deficientibz magis decē pla ge per moysen magna multiplicq; dispositione cōplete sūt quibz ad dei pp̄lm dimittendū pharaonis et egipciq; dura corda cesserūt. Mox q; penituit. et cū abscedentes hebre os consequi conarent. illis diuiso mari p siccū transeūtibz. unda hinc atq; hinc in sese redeunte cooperta et oppressi sūt. Quid de illis mira bilius dicā. que cū in deserto idem po pulus duceret. stupenda diuinitate rebuerūt. Aquas que hab nō poterāt misso in eas ligno amaritudie mu permutauit. ligno amaritudie mu tate rebuerūt. Aquas que hab nō poterāt misso in eas ligno amaritudie mu permutauit. ligno amaritudie mu ille. iacentes q; lacrialle. mānā elu dientibz venisse de celo. et cū eligentibz constituta mensura. colligentibz quicq; amplius quisq; collegerat exortus vermibz putruisse. ante di em vero sabbati duplū colligi q; sabbō colligere non licebat. nulla putredine violatū. deliberantibus carne vesci que tanto pp̄lo nulla sufficere posse videbat. volatilibus castra cōpleta. et cupiditatis aīo rem fastidio sanctatis extinctum obuios hostes tūlitūq; prohibētes atq; preliātes. orante moyse manu bz eius in figura crucis extensis nullo hebreoz cadente prostratos. sedriacos in pp̄lo dei ac sese ab ori nata diuinitus sanctate diuidētes ad exemplū visibile inuisibilis pote uiuos terra dehiscente subuersos. virga paullam petrā tante multitu dini habundātia fluenta fudisse. ser pentū morsibus morientes penam inustissimā p̄cor. in ligno exaltato atq; p̄specto eneo serpente sanatos. ut et pp̄lo subueniret afflicto et mor te destructa velut curibz mor tis similitudine signaret. Que sane serpentē pp̄ter facti memoriā reser uatū. cū postea pp̄lus erratus ydolū colere cepisset. ezechias reli giosa p̄state deo seruiens cū magna pietatis laude cōtriuit. Per et alia multa huiꝰcemodi que omīa cōme morare nimis longū est. sufficiat ad cōmendandū vnꝰ veri dei cultū. et multoz falsoz q; phibendū. sicut aūt simplici fide atq; fiducia puta

tis. nō incātacionibꝫ et carminibꝫ ne
faria curiositatis arte cōpositis. quā
vel magyan vel detestabiliore noīe
goethyan vel honorabiliore theur
gyan vocant. qui quasi conantur
ista discernere. et illicitis artibꝫ dedi
tos alios dāpnabiles quos et male
ficos vulgus appellat. Hos enī ad
goethyan ꝑtinere dicūt. alios aūt
laudabiles videri volūt quibꝫ the
urgyan deputant. cū sint utriqꝫ ri
tibꝫ fallacibꝫ demonū obstricti sub
nominibꝫ angelorꝫ. Capl'm nonū.

Nam ꝛ porphyrius quādam
quasi purgacionē aīe per
theurgyan cūctant' tamē
et pudibunda quodāmodo disputa
cione ꝓmittit. reuersionē vero ad de
um hanc artē prestare cuiq̄ negat.
ut videas eū inter viciū sacrilege cu
riositatis et phylosophie ꝓfessionē
sentēcijs alternantibꝫ fluctuare. Nō
enī hanc artē tanq̄ fallacē et in ipā
actione ꝑiculosā et legibꝫ prohibi
tam cauendā monet. nūc aūt velut
eius laudatoribꝫ cedens utilē dicit
esse mūdande parti aīe. nō quidē in
tellectuali qua rerū intelligibiliū ꝑ
cipit' veritas nullas habenciū sili
tudines corporꝫ. sed spūali qua cor
poraliū rerū capiūt' ymagines.
Hanc enī dicit per quasdā consecra
ciones theurgicas quas theletas vo
cant. ydoneam fieri atqꝫ aptā sus
ceptionis spirituū et angelorꝫ ꝛ ad
videndos deos. Ex quibꝫ tū theurgi
cis theletis fatet' intellectuali aīe
nichil purgacionis accedere qd̄ eam
faciat ydoneā ad videndū deum sū
mū. et ꝑspicienda ea que vera sunt.
Ex quo ītelligi potest qualiū deorꝫ
vel qualē visionē fieri consecracio
nibꝫ. in qua nō ea vident' que vere
sunt. Deniqꝫ aīam racionalē. siue
qd̄ magis amat dicere ītellectualē
in sua dicit posse euadere. eciā si qd̄
eius spūale est nulla theurgica fue
rit arte purgatū. Porro aūt a the
urgo spūalem purgari hatten' ut
non ex hoc ad īmortalitatē eterni
tatēqꝫ ꝑueniat. Quāq̄ itaqꝫ discer
nat a demonibꝫ angelos. aerea lo
ca esse demonū. etherea vel emphi
ria disserens angelorꝫ. et āmoneat
utendū alicui' demonis amicicia.
quo subuectante vel paululū a ter
ra possit eleuari quisqꝫ post mortē.
aliā vero viā esse ꝑhibeat ad ange
lorꝫ supna consorcia. cauendā tū
demonū societatē. expressa quodāmō
confessiōe testat' ubi dicit aīam ꝑ
post mortē luendā penas cultū de
monū a quibꝫ circūueniebat' horres
cere. ipsamqꝫ theurgyan quā velut
conciliatricē angelorꝫ deorꝫqꝫ cōmē
dat. apud tales agere ꝑtates negare
non potuit. que vel ipse īuideant
purgacioni aīe vel artibꝫ seruiant
inuidorꝫ. querelā de hac re chaldei
nescio cui' exp̄mens. Cōquerit' inq̄t
vir in chaldea bonus purgande aīe
magno in volumīe frustratos sibi
esse successus. cū vir ad eadē potēs
tactus īuidia adiuratas sacris pre
cibꝫ potencias alligasset ne postu
lata concederēt. ergo et ligauit inq̄t
ille et iste nō soluit. quo iudicio dix
it apparere theurgyan esse tā boni
conficiendi q̄ mali. et apud deos
et apud hoīes disciplinā pati eciā
deos. et ad illas ꝑturbacioēs passio
nesqꝫ deduci. quas cōiter demonibꝫ

et hominibus apuleius attribuit. deos
tamen ab eis etheree sedis altitu
dine separans. et platonis asserens in
illa discretione sententiam. Capitulum x.

Ecce nunc alius platonicus
quem doctiorem ferunt porphi
rius per nescio quam theur
gicam disciplinam. etiam ipsos deos as
tractos passionibus et perturbationibus
dicit. quoniam sacris precibus adiuuari ter
rerique potuerunt. ne prestarent animae
purgationem. et ita terreri ab eo qui
imperabat malum. ut ab alio qui pos
cebat bonum. per eandem artem theurgi
cam solui illo timore non posset
et ad dandum beneficium liberari. Quis
non videat hec omnia fallacium demo
num esse commenta. nisi eorum miserrimus
seruus et a gratia veri liberatoris
alienus? Nam si hec apud deos age
rentur bonos. plus ibi utique valeret
beneficus purgator animae quam maliuo
lus impeditor. Aut si diis iustis homo
pro quo agebatur purgatione videbatur
indignus. non utique ab inuido territi.
nec sicut ipse dixit per metum valentioris
numinis impediti. sed iudicio libero id
negare debuerunt. Mirum est autem quod
benignus ille chaldeus qui theurgi
cis sacris animam purgare cupiebat.
non inuenit aliquem superiorem deum. vel
qui plus terreret atque ad benefacien
dum cogeret territos deos. vel ab eis
terrentem compesceret ut libere benefa
cerent. si tamen theurgo bono sacra defue
runt. quibus ipsos deos quos inuo
cabat animae purgatores prius ab illa
timoris peste purgaret. Quid enim
cause est cur deus potentior adhiberi
possit a quo terreantur. nec possit a
quo purgentur? An inuenitur deus qui
exaudiat inuidum. et timorem diis incu
ciat ne benefaciant? nec inuenitur deus
qui exaudiat beniuolum. et timorem
diis auferat ut benefaciant? O the
urgia preclara. o anime predicanda pur
gatio. ubi plus imperat immunda inuidi
cia quam impetrat pura beneficientia immo
vero malignorum spirituum cauenda et
detestanda fallacia. et salutaris au
dienda doctrina. Quod enim qui has sor
didas purgationes sacrilegis ritibus
operantur quasdam mirabiliter pul
chras sicut iste commemorat vel an
gelorum ymagines vel deorum tanquam pur
gato spiritu vident. si tamen vel ta
le aliquid vident. illud est quod apostolus
dicit. quoniam sathanas transfigurat se ve
lut angelum lucis. Eius enim sunt illa
fantasmata qui miseras animas mul
torum falsorumque deorum fallacibus sacris cu
piens irretire. et a vero veri dei cultu
quo solo mundantur et sanantur auertere.
sicut de protheo dictum est. formas se ui
tit in omnes hostiliter insequens. falla
citer subueniens. utrobique nocens.

Capitulum xi.

Melius sapuit iste
porphirius cum ad anebon
tem scripsit egiptium. ubi con
sulenti similis et querenti et prodit ar
tes sacrilegas et euertit. Et ibi quidem
omnes demones reprobat. quos dic
ob imprudentiam trahere humidum va
porem. et ideo non in ethere. sed in ae
re esse sub luna atque in ipso lune
globo. Verumptamen non audet omnes fal
lacias et malicias et ineptias quibus
merito mouetur omnibus demonibus
dare. Quosdam namque benignos demo
nes more appellat aliorum. cum omnes
generaliter imprudentes esse fateatur.
Miratur autem quod non solum dii alliciantur

X

victimis. sed etiam compellantur atque co
gantur facere quod homines volunt. Et si cor
pore et incorporalitate dij a demonibus
distinguuntur. quomodo deos esse existi
mandum sit solem et lunam et visibi
lia cetera in celo. que corpora esse non
dubitat. Et si dij sunt quomodo alij be
nefici alij malefici esse dicantur et quo
modo incorporalibus cum sint corporei con
iungantur. Querit etiam veluti dubi
tans utrum in diuinantibus et quedam
mira facientibus anime sint passiones. an
aliqui spiritus extrinsecus veniant per
quos hec valeant. et potius venire
extrinsecus conicit eo quod lapidibus
et herbis adhibitis et alligent quosdam
et aperiant clausa ostia. vel aliquid
eiusmodi mirabiliter operentur. unde
dicit alios opinari esse quoddam ge
nus cui exaudire sit proprium natura
fallax. omniforme. multimodum simu
lans deos et demones et animas defunc
torum. et hoc esse quod efficiat hec omnia
que videntur bona esse vel praua. Ce
terum circa ea que vere bona sunt nich
il opitulari. primo vero nec ista nos
se. sed et male conciliare et insimula
re atque impedire nonnumquam virtutis se
dulos sectatores. et plenum esse teme
ritatis et fastus. gaudere nidoribus.
adulationibus capi. et cetera que de hoc
genere fallacium malignorumque spiri
tuum qui extrinsecus in animam veni
unt. humanosque sensus sopitos vigi
lantes ue deludunt. non tamquam sibi persua
sa confirmat. sed tam tenuiter suspi
catur aut dubitat. ut hec alios asse
rat opinari. Difficile quippe fuit
tanto philosopho cunctam dyabolicam
societatem vel nosse vel fidenter argue
re. quam quelibet anicula xpiana nec

cunctatur esse et liberrime detestatur.
nisi forte iste et ipsum anebontem ad
quem scribit tamquam talium sacrorum pre
clarissimum antistitem et alios talium
operum tamquam diuinorum et ad deos co
lendos pertinentium admiratores verecun
datur offendere. sequitur tamen et ea ve
lut inquirendo commemorat. que sobri
e considerata tribui non possunt nisi
maliguis et fallacibus potestatibus.
Querit enim cur tamquam melioribus inuo
catis quasi peioribus imperetur. ut iniust
ta precepta hominis exequantur. cur at
trectatum re veneria non exaudiant
imprecantem. cum ipsi ad incertos quosque
concubitus quoslibet ducere non
morentur. cur animantibus suos antistites
oportere abstinere denuncient ne va
poribus profecto corporeis polluantur.
ipsi vero et alijs vaporibus illiciantur
et nidoribus hostiarum. Cumque a cadaue
ris contactu prohibeatur inspector. ple
rumque illa cadaueribus celebrentur. quid sit
quod non demoni vel alicui anime defunc
ti. sed et ipsi soli et lune aut cuicumque
celestium. homo vicio cuilibet obnoxi
us intendit minas eosque territat fal
so ut eis extorqueat veritatem. Nam
et celum se collidere comminatur. et cetera
similia hominum impossibilia. ut illi dij tan
quam insipientissimi pueri falsi et ridi
culis comminationibus territi quod imperatur
efficiant. Dicit etiam scripsisse ceremo
nem quendam talium sacrorum vel potius
sacrilegiorum peritum. ea que apud egip
cios sunt celebrata rumoribus. vel de y
side vel de osyride marito eius. maxi
mam vim habere cogendi deos ut fa
ciant imperata. quando ille qui carminibus co
git ea prodere vel euertere comminatur.
Ubi se etiam osyridis membra dissi

paturū terribilit' dicit. si facere iussa
neglexerit. Hec atq; huiusmodi va
na atq; insana hoīem dijs minari.
nec quibuslibz sed ipsis celestibz et
syderea luce fulgētibz. nec sine effec
tu sed violenta potestate cogentem.
atq; hijs terroribz ad facienda q̄ vo
luerit ꝑducentē. merito porphirius
āmirat'. Immo vero sub specie mi
rantis et causas rerū taliū req̄ren
tis dat ītelligi illos hec agere spūs.
quoꝝ genus supius sub alioꝝ opi
nacione descripsit. nō ut ipse posu
it natura sed vicio fallaces q̄ simu
lant deos et aīas defūctoꝝ. demones
aūt non ut ait ipsi simulāt. sed
plane sūt. et qd̄ ei videt' herbis ⁊ la
pidibz et aīantibz et sonis certis q̄
busdā ac vocibz et figuracoībz atq;
figmentis. quibusdā etiā obseruati'
in celi cōuersiōe motibz syderū fab'
cari in terra ab hoīnibz ꝑtates ydo
neas varijs effectibz exequendis. to
tū hoc ad eosdem ipsos demones ꝑ
tinet ludificatores aīarū sibimet
subditarū. et voluptaria sibi ludib'
a de hoīm erroribz exhibentes. Aut
ergo reuera dubitans et īquirens is
ta porphirius. ea tn̄ cōmēorat q̄bz
cōuincant' et redarguant'. nec ad e
as potestates que nobis ad beatā
vitā capessendā fauent. sed ad decep
tores demones ꝑtinere monstrent'.
aut ut meliora de philosopho sus
picem'. eo modo voluit hoīem egip
ciū talibz erroribz deditū. et aliqua
magna se scire opinantē nō supba
quasi auctoritate doctoris offendere.
nec apte aduersantis altricacione
turbare. sed quasi querētis et discere
cupientis hūilitate ad ea cogitanda

cōuertere. et q̄ sint contēpnenda l'
etiā deuitanda monstrare. Denique
ꝓpe ad epl'e finē petit se ab eo doceri
que sit ad bt̄itudinē via ex egipcia
sapiencia. Ceterū illos quibz cōuer
sacio cū dijs ad hoc esset. ut ob īue
niendū fugitiuū vel prediū cōpa
randū. aut ꝓpter nupcias vel mer
caturā vel quid huiusmodi mentē
diuinā inquietarēt. frustra eos vi
deri dicit coluisse sapienciā illa etiā
ipsa numina cū quibz cōuersarent'
et si de ceteris rebz vera predicarent
tamē q̄m de beatitudīe nichil cau
tū nec satis ydoneū mouerēt. nec
deos illos esse nec benignos demo
nes. sed aut illū qui dicit' fallax a
hūanū oīe cōmentū. Capl'm xij

Verū quia tanta et talia ge
runt' hijs artibz ut vniuer
sū modū hūane facultat'
excedant. quid restat nisi ut ea que
mirifice tanq̄ diuinitus predica l'
fieri vident'. nec tamē ad vni' dei
cultū referunt'. cui simplicit' inhe
rere fatentibz quoq; platonicis et ꝑ
multa testantibz solū beatificū bo
nū est. malignoꝝ demonū ludibria
et seductoria īpedimēta que vera pi
etate cauenda sūt prudent' intelligā
tur. Porro aūt quecūq; miracula si
ue per angelos siue quocūq; modo
ita diuinitus fiūt. ut dei vnius in q̄
solo vita beata est. cultū religionē
q̄ cōmendent. ea vere ab eis vel pr
eos qui nos scd̄m veritatē pietatē
q̄ diligūt. fieri ipso deo in illis ope
rante credendū est. Neq; eiū audien
di sūt qui deū īuisibilē visibilia mi
racula opari negant. cū ipse etiam
scd̄m ipos fecerit mūdū quē certe vi

sibilem negare nō possūt. Quicq̄d igitur mirabile fit in hoc mūdo, pro fecto minus est q̄ totus hic mūdus. id est celū et terra et omnia que in eis sūt. que certe deus fecit. Sicut āt ipse qui fecit. ita modus quo fecit occultus est et incōprehensibilis homini. Quāuis itaq̄ miracula visibiliū naturarū videndi assiduitate viluerīt. tamē cū ea sapienter intuemur īusitatissimis rarissimisq̄ maiora sūt. Nam et omni miraculo qd̄ fit per hoīem maius miraculū est homo. Quapp̄ter deus qui fecit visibilia celū et terrā. nō dedignatur facere visibilia miracula in celo et in terra. quibz ad se īuisibilē colendū excitet aīam visibilibz deditam. Vbi vero et q̄n faciat incōmutabile consiliū penes ipsū est in cuius disposiciōe iam tēpora facta sunt. quecūq̄ futura sūt. Nam tēporalia mouens. tēpaliter nō mouetur. nec aliter nouit facienda q̄ facta. nec aliter īuocantes exaudit q̄ īuocaturos videt. Nam et cū exaudiūt āgeli eius. ipse in eis exaudit tanq̄ in vero nec manufacto tēplo suo. sicut in hoīibz sc̄is suis. eiusq̄ tēpaliter fiunt iussa eterna eius lege cōspecta.

Nec mouere debet Capl' xiij. qd̄ cū sit īuisibilis sepe visibiliter patribz apparuisse memoratur. Sicut enī sonus quo auditur sentēcia in silencio ītelligencie constitute nō est hoc qd̄ ipsa. ita et species qua visus est deus in natura īuisibili constitutus nō erat qd̄ ipse. Verūptamē ipse in eadē specie corpali videbatur. sicut illa sentēcia ipsa in sono vocis auditur. nec illi ignorabāt īuisibilē deū in specie corpali qd̄ ipse nō erat se videre. Nā et loquebatur cū loquēte moyse et ei tamen dicebat. si īueni graciā āte te ostende michi temetipsū scienter ut videam te. Cū igitur oporteret dei legem in edictis angelorum terribiliter dari non vni honū paucis ve sapientibz. sed vniuerse genti et pp̄lo ingenti. corā eodē pp̄lo magna facta sūt in monte. ubi lex per vnū dabatur conspiciente multitudine metuenda et tremenda que fiebāt. Non enī pp̄lus isrl' sic moysi credidit q̄admodū suo lygurgo lacedemonij qd̄ a ioue seu apolline leges q̄s condidit accepisset. Capl'm xiiij.

Cum enī lex dabatur pp̄lo q̄ coli vnus iubebatur deus in conspectu ipsius pp̄li q̄tū sufficere diuina p̄uidencia iudicabat. mirabilibz rerū signis et motibz apparebat ad eandē legem dandam creatori seruire creaturā. Sicut aūt hoīs vnius. ita hūani generis qd̄ ad dei pp̄lm ptinet. recta erudicio per quosdā articulos tēporum tanq̄ etatū profecit accessibz. ut a tēporalibz ad eterna capienda et a visibilibz ad īuisibilia surgeretur. ita sane ut eciā illo tēpore quo visibilia p̄mittebantur diuinitus premia. vnus tamē colendus cōmendaretur deus. ne mens hūana vel pro ipsis terrenis vite transitorie beneficijs cuiq̄ nisi vero aīe creatori et dn̄o subderetur. Omnia quippe que prestare hoīibz vel angeli vel hoīes possūt in vnius esse omnipotentis potestate. quisq̄s diffitetur insanit. De p̄uidencia certe plotinus platonicus disputat. eāq̄

a sūmo deo cuius est ītelligibilis
atq; īeffabilis pulchritudo usq; ad
hec terrena et ꝑma ꝑtingere flosculoꝝ atq; foliorꝝ pulchritudīe cōpro
bat. que omīa quasi abiecta et ve
locissime pereūtia decētissimos for
marū suarū numeros habere nō
posse confirmat. nisi inde formentur
ubi forma ītelligibilis et incōmu
tabilis simul habēs omēs ꝑseuerat.
Hoc dn̄s ihesus ibi ostendit ubi ait.
Considerate lilia agri. nō laborāt
neq; nent. Dico aūt vobis q̄a nec
salomon in tanta gl̄a sua sic amic
tus est. sicut vnū ex eis. Qd̄ si fenū
agri qd̄ hodie est et cras in clibanū
mittitur deus sic vestit. q̄tomagis vos
modice fidei. Optime igitur aīa hūa
na adhuc terrenis desideriis īfirma.
ea ipsa que tēporaliter exoptat bona
atq; infirma atq; terrena vite huic
transitorie necessaria et pre illius
vite sempiternis beneficiis cōtemp
nenda. nō tamē nisi ab vno deo ex
pectare consuescat. ut ab illius cultu
etiā in istoꝝ desiderio nō recedat. ad
quē contēptu eoꝝ et ab eis auersio
ne perueniat. Capl̄m xv.

Sic itaq; diuine ꝓuidentie
placuit ordinare temporꝝ
cursū ut quēadmodū dix
i et in actibꝫ apl̄oꝝ legitur. lex in e
dictis angeloꝝ daretur de vnius veri de
i cultu. in quibꝫ et ꝑsona ipsius de
i nō quidē ꝑ suā substanciā que
semꝑ corruptibilibꝫ oculis īuisibi
lis ꝑmanet. sed certis indiciis per
subiectā creatori creaturā visibiliter
appareret. et sillabatī ꝑ trāsitorias
temporꝝ morulas hūane lingue
vocibꝫ loqueretur. qui in sua natu
ra nō corꝑaliter sed spūaliter. nō sensi
biliter sed intelligibiliter. non tēpo
raliter sed ut ita dicam eternaliter
nec īcipit loqui nec desinit. qd̄ apud
illū sincerius audiunt nō corporis
aure sed mētis ministri eius et nūcij
qui eius veritate incōmutabili per
fruūtur īmortaliter beati. et qd̄ facien
dū modis īeffabilibꝫ audiūt et usq;
in ista visibilia ac sensibilia ꝑdu
cendū. incūctanter atq; indifficulter
efficiūt. Hec aūt lex distribucione
temporꝝ data est. que prius haberet
ut dictū est ꝓmissa terrena. quibꝫ
tamē significarentur eterna. que visi
bilibꝫ sacramētis celebrarēt multi ī
telligerēt pauci. vnius tamē dei cultus
aptissima illic et vocū rerū oīm cō
testacōe precipitur. nō vnius de tur
ba sed qui fecit celū et terrā et oēm
aīam et oēm spm̄ qui nō est quod
ipse. Ille eū fecit hec que facta sūt.
atq; ut sint et bene se habeāt. eo in
digent a quo facta sūt. Capl̄m xvi.

Quibꝫ igitur angelis de beata
et sempiterna vita credē
dū esse censemus utrū eis q̄
se religionis ritibꝫ coli volūt. sibi sa
cra et sacrificia flagitātes a morta
libꝫ exhiberi. an eis qui hūc oēm
cultū vni deo creatori oīm deberi di
cunt. eiq; reddendū vera pietate pre
cipiūt. cuius et ipsi contēplacōe bti
sunt. et nos futuros esse ꝓmittūt.
Illa nāq; visio dei tante pulchritudi
nis visio est et tanto amore dignis
sima. ut sine hac quibuslibet aliis
bonis preditū atq; habundantē nō
dubitet plotinus infelicissimū dicē
Cū ergo ad hūc vnū quidā angeli
quidam vero ad seipsos latria colē

X

dos signis mirabilibz excitēt et hoc
ita. ut illi istos deos coli ꝓhibeāt. isti
aūt ꝓhibere illū nō audeant. quibz
pocius sit credendū respondeāt pla
tonici. respondeāt philosophi q̄cūq̄.
respondeāt theurgi vel pocius
ꝑiurgi. hoc eni sūt omēs ille
artes vocabulo digniores. pos
tremo respondeāt hoīes si ullus na
ture sue sensus qd̄ racionales creati
sunt ex aliqua parte viuit in eis.
respondeant inq̄ eis ne sacrifican
dū sit dijs vel angelis qui sibi sacri
ficari iubent. an illi vni cui iubent
hij qui sibi et istis ꝓhibent. Si nec
isti nec illi ulla miracula facerent.
sed tantū preciperēt. alij quidē ut
sibi sacrificaretur. alij vero id vetarēt.
sed vni tantū iuberēt deo. satis de
beret pietas ipsa discernere q̄d hoꝝ
de fastu suꝑbie. q̄d de vera religione
descenderet. Plus eciā dicā si tantū
hij mirabilibz factis hūanas aīas
ꝑmouerēt qui sibi sacrificia expe
tunt. illi aūt qui hoc ꝓhibent et
vni deo tantū sacrificari iubent. ne
quaq̄ ista visibilia miracula facē
dignarentur. ꝓfecto non sensu corꝑis
sed racione mentis ꝑponenda esset
eoꝝ auctoritas. Cū vero deus id ege
rit ad confirmanda eloq̄a veritatis
sue. ut ꝑ istos īmortales nūcios nō
sui fastū sed maiestatē illius predi
cantes faceret maiora certiora clari
ora miracula. ne infirmis pijs illi
qui sacrificia sibi expetūt. falsam
religionē facilius ꝑsuaderēt. eo quod
sensibz eoꝝ quedā stupenda mōstra
rent. quē tandē ita desipe libeat ut
non vera eligat que sectetur. ubi et ā
pliora īuenit que miretur. Illa q̄ppe

miracula deoꝝ gentiliū que cōmē
dat historia. nō ea dico que īterual
lis temporꝝ occultis ipsius mundi
causis. verūptū sub diuina ꝓuidē
cia constitutis et ordinatis mōstru
sa cōtingūt. quales sūt īusitati par
tus aīaliū. et celo terraq̄ rerū insoli
ta facies siue tantū terrens siue eciā
nocēs que ꝓcurari atq̄ mitigari de
monicis ritibz fallacissima eoꝝ astu
cia ꝑhibentur. sed ea dico qua vi ꝛ po
testate eoꝝ fieri satis euidenter appa
ret. ut est qd̄ effigies deoꝝ ꝑenatiū
quos de troya eneas fugiens aduex
it. de loco in locū migrasse referuntur.
qd̄ cotem tarquinius nouacula se
cuit. qd̄ epidaurius serpens escolapi
o nauiganti romā comes adhesit.
qd̄ nauī qua simulachrū matris
frigie vehebatur tantis hoīm boūq̄
conatibz īmobilē redditā. vna mu
liercula zona alligatā ad sue pudi
cicie testimoniū mouit et traxit.
qd̄ virgo vestalis de cuius corrupcōe
questio vertebatur aqua īpleto cribro
de tyberi neq̄ ꝑfluente abstulit cō
trouersiā. Hec ergo et alia huiusmo
di nequaq̄ illis in que ꝓplo dei fcā
legimus virtute ac magnitudīe cōfe
renda sūt. quāto minus ea que illoꝝ
quoq̄ ꝓploꝝ qui tales deos coluerūt.
legibz iudicata sūt ꝓhibenda atq̄
plectenda. magica scilicet vel theur
gica. quoꝝ pleraq̄ specietenus morta
liū sensus ymaginaria ludificacio
ne decipiūt. quale est lunā deponē
donec suppositas ut ait lucanus ꝓp
or despumet in herbas. Quedā vero
et si nō nullis pioꝝ factis videantur
opere coequari. finis ipse quo discer
nūtur incōꝑabiliter hec nr̄a ostendit

excellere. Illis enī multa tanto mi/
nus sacrificijs colendi. quāto ma/
gis hec expetūt. hijs vero vnus cō/
mendat deus qui se nullis talibus
indigere et scripturarū suarū testifi/
catione et eorūdē postea sacrificioz
remocione demonstrat. Si ergo an/
geli sibi expetūt sacrificiū. ꝓponen/
di sūt eis qui non sibi sed deo crea/
tori oīm cui seruiūt. Hinc enī os/
tendūt ꝙ sincero amore nos dili/
gant. qñ per sacrificiū nō sibi sed
ei nos subdere volūt. cui⁹ et ipsi cō/
templacōe beati sūt. et ad eī nos
puenire a quo ipsi nō recesserūt. Si
aūt angeli qui non vni sed plurimi
sacrificia fieri volūt nō sibi sed eis
dys volūt quoz deoz angeli sūt ea/
am sic eis ꝓponendi sūt illi qui vni⁹
dei deoz angeli sūt. cui sacrificari sic
iubent. ut alicui alteri vetent. cui e/
oz nullus huic vetet cui vni iſti sa/
crificari iubent. Porro si qđ magis
indicat eoz supba fallacia nec bo/
ni nec bonoz deoz angeli sūt. sed de/
mones mali. qui nō vnū solū ac sū/
mū deū sed seplos sacrificijs coli vo/
lunt. qđ manus ꝙ vni⁹ dei contra eo⁹
eligendū est presidiū. Cui seruiūt
angeli boni. qui non sibi sed illi iu/
bent ut sacrificio seruiam⁹ cui⁹ nos/
ipsi sacrificiū esse debem⁹. Capt xxij.

Deinde lex dei que in edicto
data est angelorz in qua v/
nus deus deoz religione sa/
oz nullus est colu. alij vero qlibet
prohibit. in archa erat posita que
archa testimonij nūcupata est. Q⁹
noīe satis significat nō deū qui p
illa oīa colebat arcūdudi solere
vel cōtinere locō. cui⁹ responsa eius
et queda hūanis sensibz tamē ce/
lestia de medio arche loco. sed voluntatis eius
hinc testimonia perhiberi. Qđ enī
ipsa lex erat in tabulis cōscripta
lapideis. et in archa ut dixi posita.

Quā tempore peregrinationis
in heremo. cū tabernaculo qđ
similiter appellatū est tabernacu/
lū testimonij cū debita sacerdotes ve/
neratione portabāt. signūq; erat qđ
per diem nubes apparebat. que si
aut ignis nocte fulgebat. que nubes
cū moueret castra mouebant. Red/
bi staret castra ponebant. Hoc
sūt aūt illi legi magni miracli te/
timonia. preter ista que dixi et pre/
ter voces que ex illius arche loco au/
bant. Nam cū terrā pmultos in/
tabz eadem archa. iordanis fluuius
ex parte superiori exurgens et ex infe/
riori deuriēs. et ipsi et ppō sicī pbu
ut trāseundi locū. Deinde ciuitatis q
prima hostilis occurit muros
deos plurimos colens. sepes cir/
archa circūacta. muri repente cecī/
runt. nulla manu oppugnati nul/
lo ariete pcussi. Post hec cū cū/
iam in terra pmultos esset. ce/
adem archa. pter eoz pcā fuisset pa/
hostibz capta. hij qui reperāt in ci/
plo eam dei sui quē pre ceteris colē/
bant honorifice collocarūt. abi/
tes qz clauserūt. aptoq; post pau/
simulachrū cui supplicabāt. ut ne/
rūt collapsū deformiterq; contractū.
Deinde ipsi, pdigijs acti deformitas
qz punita archā diuini testimonij
ppō vnde reperāt reddiderūt. Ipsa
aūt reddita qualis fuit. Impositā
ri eā plaustro. eaq; iuuencas a quib⁹
vitulos lugentes abstraxerāt. illis

uixerũt. et eas quo vellent ire line
rũt. eaq̃ hic vim diuinã explorare
rupiẽtes. At ille sine duce homĩe ac
q̃ rectore ad hebreos viã ꝓtinuauit
gradientes. nec reuocate mugitibz
eiusdem filioz magnũ sacramẽ
tũ suis cultoribz reportarũt. Hec at
q̃ huiusmodi deo parua sũt. & nũg
na terrendis salubrit̃ eruditis
q̃ mortalibz. Si eũ philosophi p̃
aptusq̃ platonici rectius ceteris sa
puisse laudant̃ sicut paulo ante cõ
memorauimꝰ. qđ diuinã prudentiã hec
quoq̃ rerũ infima atq̃ terrena ãmi
nistrari docuerũt numerosarũ tel
lũ in corporibz aĩalĩũ. rerũ in her
bis eaq̃ fruges gignũt̃. quãto euidẽ
ius hec attestantur diuinitatꝫ que
ad horã predicationis eius fũt. ubi
ea religio cõmendat̃. que omnibz ce
lestibz terrestribz infernis sacrificari
uetat. uni deo tantũ iubens. qui so
lus diligens et dilectus beatos faci
t cozq̃ sacrificioz tẽpora ꝑterita pre
miens. eaq̃ per meliorẽ sacerdotẽ
in melius mutanda predicens. nõ
ista se appetere sed ꝑ hec alia pocio
ra significare testat̃. ut nõ ipse hys
honoribz sublimet̃. sed ut nos ad e
um colendũ eiq̃ coherendũ igne a
moris eius accenſi. qđ nobis non
illi bonũ est. exoptem̃. Caplm xxviij.

Si dicet aliquis ista falsa
esse miracula. nec fuisse fac
ta sed mendacit̃ scripta. Cui
q̃s hec dicat. si de hys rebus negatõ
nino ullis lris esse credendũ. potest
eaq̃ dicere nec deos ullos curare mor
talia. Non enĩ se aliter colendos esse
ꝑsuasissẽt. nisi mirabiliũ operũ
effectibz quoz et historia gentium
tetus est. quarũ diꝫ se ostentare mi
rabiles potius q̃ utiles ostendere ꝑ
tuerũt. Unde hoc opꝰ nũc cui? huic
iam decimũ librũ habem? in manu
bus. nõ eos suscepim? refellendos.
qui vel ullã esse vim diuinã negãt
vel hũanã nõ curare cõtendũt. sed
eos qui nũc deo conditori scẽ et gl̃o
sissime ciuitatis deos suos ꝑferunt.
nescientes eũ ipsũ esse eaq̃ mundi
hui? visibilis et mutabilis ꝰnisibi
lem et incõmutabilẽ conditorẽ. et
vite bẽe non de hys que condid. & 6
de ipso verissimũ largitorẽ. Cuius ei
ꝓpheta veracissim? ait. michi autẽ
adherere deo bonũ est. De fine bo
ni nãq̃ inter philosophos queri
ad qđ adipiscendũ omnia officia re
ferenda sunt. Nec dixit ille. michi
aũt adherere diuicijs bonũ est. ã
insignis purpura. et sceptro vel
dyademate excellere. aut qđ nõnul
li eaq̃ philosophoz dicere nõ eru
buerũt. michi voluptas corporis
bonũ est. aut qđ melius et melio
res dicere vsi sũt. michi virtus a
nimi mei bonũ est. sed michi inq̃
adherere deo bonũ est. Hoc enĩ do
cuerat. cui vni tantũmodo sacrifi
candũ sã quoq̃ angeli eius mira
culoq̃ eaq̃ contestatiõe monuerũt.
Unde et ipse sacrificiũ eius factus
fuerat. cui? igne ĩtelligibili correp
tus ardebat. et in eius ineffabilem
incorporeiq̃ cõplexũ sõo deliderio fe
rebat̃. Porro aũt si multoz deoꝝ cr
tores qualescũq̃ deos suos esse arbi
trent̃. ab eis facta esse miracula vl̃
cuiuslibꝫ rerũ historie vel libros magi
cas. sive qđ honestius putãt theur

gras acdiũt. q̃d causę est. aut illis
litteris noluit credere ista facta esse
quibꝫ tanto maior debet fides. quã
to sup omnes est magnus. aut uni
soli sacrificandũ esse precipiũt. Ca

QUi aũt putant hec pl̃ xxx.
uisibilia sacrificia diis ali
cuis cõgruere. illi uero tan
qꝫ ĩuisibili ĩuisibilia. et maiora ma
ioni. melioriq; meliora. qualia sũt
pure mẽtis et bone uolũtatis offi
cia. pfecto nescĩũt hec ita esse signa
illoꝝ. sicut uerba sonãtia signa sũt
rerũ. Quo carta sicut orãtes atque
laudãtes ad eũ diuinitꝰ significan
tes uoces. aut res ipsas in corde quas
significamꝰ offerimꝰ. ita sacrificãtes
non alteri uisibile sacrificiũ offerẽ
dũ esse nouerimꝰ qꝫ illi aut in cordi
bus nris ĩuisibile sacrificiũ nolipi
esse debem? Cui nobis fauẽti nobi
qꝫ cõgaudẽti. atq; ad hoc plũ nos
pro suis uiribꝫ adiuuãti angeli q̃
qꝫ uirtutes qꝫ supiores et ipsa bonu
tate ac pietate potẽciores. Di autẽ
illis hec exhibere uoluerim? nõ li
benter acceptũt. et cũ ad hoies itꝰ
mittunt ut eoꝝ presentia sentiat.
aptissime uetant. Sũt exempla
in lris sãs. Putauerũt quidã dese
rendũ angelis honorẽ uel adoran
do uel sacrificando qui debet deo.
eoꝝ sũt ãmonitõe prohibiti. ne
si qꝫ hoc ei deferri. aut uni fas esse
nouerũt. Mutati sũt angelos sãc
tos eorã sã hoies dei. Nam paulus
et barnabas in lycaonia facto q̃
dam miraculo sanitatis putati sũt
diy. eisqꝫ lycaonij uictimas ĩmola
re uoluerũt. qđ a se hũili pietate
remouẽtes. eis in quẽ crederent ã

nũciauerũt deũ. Per ob aliud fa
taces illi supbe sibi hoc exigũt. nũ
quia uero deo deberi sciũt. Non aũ
uerera ut ait porphyrius et nõnul
li putãt. cadauerinis nidoribꝰ sed
diuinis honoribꝰ gaudẽt. Copiam
uero nidoꝝ magnã habẽt undiq;
et si amplius uellent ipsi sibi pos
sunt exhibere. Qui ergo diuinitatẽ
sibi arrogant spũs. nõ ammittẽtes
corpis fumo. sed supplicãtis animo
delectantẽ aut decepto subiectoq; do
minentꝰ ĩtercludentes iter ad deũ u
rũ. ne sit homo illius sacrificii di
sacrificatꝰ cupidã preter illũ. Capl̃

QUde uerus ille mediator.
in quantũ forma serui ac
apiens. mediator existens
est dei et hoĩũ homo xp̃s ihesus. q̃
in forma dei sacrificiũ cũ patre su
mat. cui quo et unus est deus. tam
in forma serui sacrificiũ malu
esse qꝫ sumere. ne uel hac omissio
quisqꝫ existimaret quilibet sacrifi
candũ esse creature. Per hoc et sa
cerdos est ipse offerens. ipse et obla
tio. cuius rei sacramentũ cotidianu
esse uoluit ecclie sacrificiũ. qui cũ
ipsius capitis corpus sit seipsa per
ipsũ discat offerre. Huiꝰ rei sacra
ria multiplicia uariaq; signa erant
sacrificia pulsa scilicet ab hoc unũ pr
multa figurareti tanqꝫ uerbis mul
tis res una diceretꝰ. ut sine fastidio
multũ cõmendareti Huic sũmo ue
ro sacrificio cũcta sacrificia falsa
cesserunt. Capl̃m xx.

DOctoratis autẽ prelatis
tẽp oribꝫ. eorã potestas
multa demoniis. ut hom
bꝫ quos possident exactis ĩmun

as aduersus dei ciuitatē tyrānice ex
ceant. sibiq; sacrificia nō solū ab of
ferentibz sumāt. et a volentibz expe
tant. verū etiā ab īuitis ꝑsequendo
violenter extorqueāt. non solū per
nicio sa nō est. sed etiā utilis īuenit
ecclesie ut martirū numerus īplea
tur. quos ciuitas dei tāto clariores
et honoraciores ciues habet. quāto
forcius aduersus īpietatis pcm̄ et
usq; ad sanguinē certant. Hos mul
to elegancius si ecclesiastica loquēdi
consuetudo pateret. nr̄os heroas vo
carem⁹. Hoc eū nomē a iunone dici
tur tractū. qd̄ grece iuno hera appel
lat. et ideo nescio quis filius eius
scd̄m grecoꝝ fabulas heros fuerit
nūcupatus. hoc videlicet veluti mis
ticū significante fabula. qd̄ aer iu
noni deputet. ubi volūt cū demoni
bz heroas habitare. quo noīe appel
lant aliciu⁹ meriti aīas defūctoꝝ. Sz
econtrario martires nr̄i heroes nū
cuparent. si ut dixi usus ecclīastici
sermonis admitteret. nō quo eis es
set cū demonibz in aere societas. sed
qd̄ eostē demones id est aereas vīce
rent ptātes. et in eis ipsā q̄cq̄d puta
tur significare iunonē. que nō usq;
quaq; incōueniēter a poetis induci
tur īmica virtutibz. et celū petenti
bz viris fortibz īuida. Sed rursus ei
succūbit infeliciter ceditq; virgilius.
ut cū apud eū illa dicat vincor ab
enea. ipsū eneā āmoneat helenus
quasi consilio religioso et dicat iu
noni cane vota libens dn̄amq; po
rentē supplicibz supera donis. Ex q̄
opinione porphirius q̄nis nō ex su
a sentēcia sed ex alioꝝ dicit. bonū de
um vel geniū non venire in hoīem

nisi malus fuerit ante placatus. tā
q̄ forciora sint apud eos numīa ma
la q̄ bona. qn̄quidē mala impediūt
adiutoria bonoꝝ. nisi eis placata
dent locū. malisq; nolentibz bona
prodesse nō possūt. nocere āt ma
la possūt. nō sibi valētibz resistere
bonis. Non est ista vere veraciterq;
scē religiōis via. Non sic iunonem
hoc est aereas ptātes pioꝝ virtuti
bus īuidentes nr̄i martires vincunt.
non oīno si dici usitate posset hero
es nr̄i supplicibz donis. sed virtutibz
diuinis heram superāt. Cōmodius
quippe scipio affricanus est cogno
minatus qd̄ virtute affricā vicerit
q̄ si hostes donis placasset ut par
cerent.

Capitulum xxij.

Vera pietate hoīes dei aereā
ptātem īmicā contrariāq;
pietati exorcizando eiciūt
non placando. omēsq; tēptaciōes
aduersitatis eius vincūt orando
non ipsam sed deū suū aduersus
ipsā. Non eū aliquē vincit aut
subiugat. nisi societate pcm̄. In ei⁹
ergo noīe vincit qui hoīem assūp
sit. egitq; sine pcco ut in ipso sacer
dote ac sacrificio fieret remissio pec
catoꝝ. id est ꝑ mediatorē dei et hoī
nū hoīem xp̄m ihesū. ꝑ quē facta
pccoꝝ purgaciōe recōciliamur deo.
Non eū nisi pccis hoīes separant a
deo. quoꝝ in hac vita nō fit nostra
virtute sed diuina miseraciōe pur
gacio. ꝑ indulgenciā illius non ꝑ
nostrā potenciā. quia et ipsa quā
tulacūq; virtus que dicitur nr̄a. il
lius est nobis bonitate cōcessa. Mul
tū aūt nobis in hac carne tribue
rem⁹. nisi usq; ad eius deposicionē

sub venia viuerem? Propterea ergo nobis per mediatorē prestita est gratia. ut polluti carne pñi. carnis peccati similitudine mūdarem. Hac dei gratia qua in nos ostendit magnā misericordiā suā. et in hac vita per fidem regnū. et post hāc vitam per ipsam speciē incōmutabilis veritatis ad pfectionē plenissimam perducemur. Caplm xxiij.

Dicat enā porphirius diuinus oraculis fuisse responsū nos nō purgari lunę teletis atq; solis. ut hinc ostenderet nullos deos theletis hoīem posse purgari. Cui enī thelete purgāt. si lunę solisq; nō purgāt. qs inter celestes deos pōtifices habent? Deinq; eodē dicat oraculo expressū pñapia posse purgare. ne forte cū dictū esset non purgare theleta solis et lunę. aliqui? alterius dei de turba malere ad purgandū thelete credereni? Quę aūt dicat esse pñapia tanq; platonicus. nouim? Dicat enī deū patrē et deū filiū quē grece appellat paternū intellectū vel patinā mentē. de spiritu aūt scō aut nichil aut nō apte aliqd dicat. q̄nus quē filiū dicat hoc medium nō intelligo. Dicit enī ternā esse ut plotin? ubi de tribus pñapalibus substātijs disputat. aīe naturā esse ita ille vellet intelligi. non utiq; diceret hoc medium id est patris et filij medium. Postponit quippe plotinus aīe naturā patrē no intellectu. ille aūt cū dicat medium nō postponit sed interponit. Et nimirū hoc dixit ut potuit siue ut voluit. qđ nos scīm spiritū nec patris tantū nec filij tantū sed utriusq; spiritū dicim? Liberis enī verbis loquūt? philosophi. nec in rebus ad intelligendū difficillimis offendūt nē religiosarū aurū pmulcēt. Debent aūt ad certā regulam loqui fides est. ne verboq; licentia eā fortasse rebus que hijs significant? impiam generet opinionem. Caplm xxiij.

Nos itaq; ita nō dicim? duo vel tria pñapia cū ne nos quidē unū. sicut nec duos deos vel tres nobis licitū est dicere q̄nus de vnoquoq; loquētes vel de patre vel de filio vel de spū scō cū singula quęq; deū esse fateam? nec dicam tamē qđ hereticus sabellianus cuncta esse patrē qui ē et filius. et eūdē esse spiritū sanctū qui est et pater et filius. sed patrē esse filij patrē et filium patris esse filiū. et patris et filij spiritū sanctū nec patrē esse nec filiū. Verū itaq; dictū est nō plures hoīem nisi pñapio. q̄nus pluraliter apud eos sunt dicta pñapia. Sed subditus porphyrius ūidus protestatibz de quibz et erubescebat ea libere redarguere formidabat. noluit intelligere dñm xp̄m esse pōtifex apūd. cui? incarnatiōe purgamur. Cum quippe in ipsa carne cōtemptus est. quē pter sacrificiū nre purgationis assūpsit. magnū saluator sacramentū ea superbia nō intelligēs quā sua ille humilitate deiecit. venit benignus q; mediator. in ea se ostendens mortalitate mortalibz quam maligni fallaces q; mediatores nō habendo se superbis extulerūt. nō seruis q; hominibz adiutorū tulerūt. nō velut ipsi immortales mortalibz promerentur. Bonus itaq; verusq; mediator

X

tor ostendit pcm̄ esse malū. nō car
nis substanciā vel naturā. que cum
aīa hoīs et suscipi sine pcto potuit
et haberi. et morte deponi. et ī me
lius resurrectiōe mutari. nec ipsā
mortē q̄uis esset pena pcti. quā tn̄
pro nobis sine pcto ipse psoluit. pec
cando esse vitandā. sed potius si fa
cultas dat' p iusticia pferendā. Ideo
eū soluere potuit moriendo pcta. qr
et mortuus est et nō pro pcto. Hūc
ille platonicus nō cognouit esse pri
cipiū. nam agnosceret purgatoriū.
Neq; eū caro pricipiū est aut
aīa hūa na. sed verbū per qd
facta sūt omīa. Non ergo caro per
seipsā mūdat. sed p verbū a quo sus
cepta est. cū verbū caro factū est et
habitauit in nobis. Nam de carne
sua manducanda mistice loquens
cum hij qui non ītellexerūt offen
si recederēt dicentes. durus est hic
sermo quis eū potest audire. respō
dit manētibz ceteris. spūs est q̄ vi
uificat nā caro non pdest quicq̄m
Principiū ergo suscepta aīa et car
ne et aīam credenciū mūdat et car
nem. Ideo querētibz iudeis quis esset
respondit se esse pricipiū. qd utiq;
carnales. infirmi. pcīs obnoxij et
ignorancie tenebris obuoluti neq̄
q̄ pcipere possem⁹. nisi ab eo mūda
remur atq; sanarem⁹. p hoc qd era
mus et non eram⁹. Eram⁹ eū hoī
nes. sed iusti non eram⁹. In illius
autē incarnaciōe natura hūana
erat. sed iusta nō peccatrix erat. Hc
est mediacio qua manus lapsis ia
centibzq; porrecta est hoc est semē
dispositū p angelos. in quoꝝ edic
tis et lex dabatur qua et vnus deus

coli iubebat' et hic mediator ven
turus pmittebat'. Capl'm xxv.

Huius sacramēti fide eciam
iusti antiqui mūdari pie
viuendo potuerūt. non so
lū anteqū lex pplo hebreo daret' ne
q; eū predicator deus vel angeli de
fuerūt eis. sed ipsius quoq; legis tē
poribz q̄uis in figuris rerū spūali
um habere videret' pmissa carna
lia. ppter qd vetus dicat' testamen
tū. Nam et pphete tūc erāt per q̄s
sicut p angelos eadē pmissio pre
dicata est. et ex illoꝝ numero erat
dauid. cui⁹ tam magnā diuināq;
sentenciā de boni hūani fine pau
lo ante cōmēoraui. michi autem
adherere deo bonū est. In quo pla
ne psalmo duoꝝ testamētoꝝ q̄ di
cunt' vetus et nouū. satis declara
ta est distinctio. Ppter carnales eū
terrenasq; pmissiones. cū eas īpijs
habūdare pspiceret dicit pedes suos
pene fuisse cōmotos. et effusos in
lapsū ppe modū gressus suos. tā
q̄ frustra deo ipse seruisset. cū ea fe
licitate quā de illo expectabat con
temptores eius florere pspiceret. se
q; rei hui⁹ inquisiciōe labdrasse vo
lentē cur ita esset apprehendere do
nec ītraret in scūariū dei et ītellige
ret in nouissima eoꝝ qui felices vi
debant' erranti. Tunc eos ītellexit
in eo qd se extulerūt sicut dicit fu
isse deiectos et defecisse ac perisse ppt'
iniq̄tates suas. totūq; illud culmē
tempalis felicitatis ita eis factum
tanq̄ sōpniū euigilantis. qui se re
pente īuenit suis que sōpniabat
fallacibz gaudijs destitutū. Et q̄m
in hac terra vel in ciuitate terrena

magnu sibi videbant. dñe inq̄t in a
nitate tua ymaginē illoz ad michi
lū rediges. Quid hinc tamē utile
fuerit. ea ipsa terrena nō nisi ab
uno vero deo querere in cui⁹ pīate sūt
oīa. satis ostendit ubi ait. velut
pecus factus sū ap⁹ te et ego semper
tecū. Velut pecus dixit utiq; nō in
telligens. Ea quippe a te deliderare
debui. que michi cū impijs nō pos
sunt esse cōia. Quibz eos cū habū
dare cernerē. putaui me incassum
tibi seruisse. qū et illi hec haberent
qui tibi seruire noluissent. Tamē
ego semp tecū. quia ea in taliū re
rū deliderio deos alios nō queriui.
Ac per hoc sequit. tenuisti manū dex
tere mee. in voluntate tua deduxisti
me. et cū gl'a assūpsisti me. tanq̄m
ad sinistra cūcta illa ptineāt. que
habundare apud ipios cū vidisset
pene collapsus est. Quid enī michi
est inq̄t in celo. et a te q̄d volui su
p terrā? Reprehendit scīpm̄ utiq;
sibi displicuit. q̄a cū tam magnū
bonū haberet in celo q̄d post intellex
it. rem tā litoua fragilem et quo
dāmodo luteā felicitatē a suo deo q̄
siuit in terra. Defecit inq̄t cor meū
et caro mea deus cordis mei. defectu
utiq; bono ab inferioribz ad supna
Unde in alio psalmo dicit. deliderat
et defecit aīa mea in atria dñi. Et
in alio. Defecit in salutare tuū aīa
mea. Tamē de utroq; cū dixisset id
est de corde et carne deficiente. nō sb
iecit. deus cordis et carnis mee. sed
deus cordis mei. Per cor quippe caro
mūdat. Unde dicit dñs. mūdate que
intus sūt. et que foris sūt mūda e
runt. Parte deinde tua dicit ipsum
deū. non aliq̄d ab eo sed ipsū. Deus
inq̄t cordis mei. et pars mea tus
in scīa. q̄d inter multa que ab hoc
bz eligunt ipse illi placuerit eligē
dus. Quia ecce inq̄t qui longe fūt
aūt a te perībūt. pdidisti omnē q̄
fornicat abs te. hoc est qui multi
tū deoz vult esse. pīcipulū. Unde
quit illud ppt̄ q̄d et cetera de cōmu
psalmo dicenda visa sūt. michi ad
adherere deo bonū est. nō longe fū
nō per plurima fornicari. Adhere
autē deo tūc pfectū erit. qū totū q̄d
liberandū est fuerit. qd̄ sequit.
Nunc vero sit illud
ponere in deo spem meam. Spes
nim que videt nō est spes. Quod
enī videt quis. q̄d sperat? Aut quis
Si aūt q̄d nō videm⁹ sperām⁹ per
patientiā expectam⁹? In hac autem
spe constituti agam⁹ nūc q̄d sequē
tur. et sim⁹ nos quoq; pro modulo
nīro angeli dei id est nūcij eius. ānū
ciantes eius voluntatē et gloriā. ānū
nāq; laudantes. Unde cū diuisset
nere in deo spem meā. ut ānūciaret
inquit oīes laudes tuas in porta
filie syon. Hec est gloriosissima
uitas dei. hec vnū deū nouit et co
lit. Hanc angeli sīa annūciantes
qui nos ad eius societatē īuitant
runt. caues q; suos in ulla esse vo
erūt. quibz nō placet ut eos cū
mus tanq̄ nīros deos. sed cū eis et
loz et nīrum deū. nec eis sacrificiū
sed cū ipsis sacrificiū sum⁹ deo.
lo utiq; dubitante qui hec tpoli
ta maligna obstinatione contēp
rat oīes īmortales beati qui no
bis non īuident. neq; enī si īuide
rent essent beati. sed potius nos d

X

lgunt ut et nos cū ipsis beati si
mus plus nobis fauent. plus ad
iuuāt. qñ vnū deū cū illis colimus
patrem et filiū et spūm sanctū. qp
si eos ipsos p sacrificia coleremus? Ca"
Eciaq quo mō quantū xxvi.
michi videt' animas suas the
urgias erubescebat porphi
rius. nā ista utriusq sapiebat. sed cō
tra multoz deoz cultū nō deū verū
libere defendebat. Et angelos qup
pe alios esse dixit qui deorsū descen
dentes hominibz theurgias diuina
pronūciant. alios aūt qui in terris
ea que pius fuit et altitudinē eius
profunditatēq declarēt. Nū igit' hos
angelos quoz mūsterū est declara
re voluntatē pius credendū est velle
nos subdi. nisi ei cui' nobis annū
ciant voluntatē? Unde optime am
monet eaā ipse platonicus. imitan
dos eos potius qp inuocandos. Non i
gr debem' metuere. ne īmortales et
beatos vnu deo subditos nō eis sacri
ficando offendam? Qd eū non nisi
vnu verū deo deberi sciūt. cui et ipsi
adherendo beati fiūt. Paul dubio ne
qz per ullā significantē figurā neqz
per ipsam rem que sacramētis sig
nificat' sibi exhiberi volūt. Demo
nū est hec arrogantia superboz atqz
nusecoz. a quibz longe diuersa est pi
etas subditoz deo. nec aliūde qp illuc
herendo beatoz. Ad qd bonū papien
dū eaā nobis sincera benignitate
oportet ut faueāt. neqz sibi arrogēt
quo ei subiciam'. sed ei annūgent
quo ei subiciam'. Qd ad
huc trepidas o philosophe aduer
sus pīates et veras virtutibz et veri
dei muneribz īmundes habere liberā
vocem? Iam distinxisti angelos qui
pius annūciant voluntatē ab eis an
gelis qui ad theurgicos hoīes nefa
sto qua deducti arte descendūt. qd ad
huc eos honoras. ut dicas pūcia
re diuina? Que tandē diuina pūci
ant. qui nō voluntatē pius nūciāt?
Nempe illi sūt quos sacris pābus
īmundus alligauit. ne prestaret aīe
purgationem. nec a bono ut dias
purgari cupienti ab illis vinculis
solui et reddi sue pīstati potuerūt
Adhuc dubitas hec maligna esse
demonia. vt te fingis fortasse nesci
re. dū non vis theurgos offendere
a quibz curiositate deceptus ista p
fana et insana pro magno bene
ficio didicisti. Audes ista īmundā non
potentiā sed pestilentiā. et nō diuā
dūam sed qd tu fateris anullā pon
us īmundoz. isto aere tūscensio leuare
in celū. et inter deos vros eciā sydera
os collocare. vel ipsa quoq sydera
hys obprobrys infamare? Caplm
Quanto hūanius et to xxvij.
lerabilius consentaneus tu
us platonicus apuleius er
rauit. qui tantūmō demones a lu
na et infra ordinatos agitari mor
bis passionū mentisq turbelis. ho
norans eos quidē sed volens nolēs
qz confessus est. deos tamē celi supi
ores ad etherea spacia ptinētes. sine
visibiles quos conspicuos lucē cer
nebat solem ac lunā et cetera ibidē
lumīa. sine īuisibiles quos puta
bat ab omī labe ultrā pturbacio
nū. quāta potuit disputacōe scire
nit. Tu autē hoc didicisti nō a pla
tone sed a chaldeis magistris. ut in
ethereas vel emphyreas mūdi subli

mitates et firmamēta celestia extol
leres vana hūana. ut possent diy
nū theurgis pnūciare diuina. Qui
bus diuinis te tamē p intellectualē
vitā facas alacrē ut tibi videlicet
tanq̄ philosopho theurgice artis
purgationes nequaq̄ necessarie vi
deant sed alys. eas tamē iportas
ut hanc veluti merredē reddas ma
gistris tuis. qd eos qui philosopha
ri nō possūt ad ista seduas que ti
bi tanq̄ supiox capaci esse ūtilia
confiteris. ut videlicet quicūq̄ a phi
losophie virtute remoti sūt que ar
dua nimis atq̄ paucox est te auctō
re theurgos hoīes a quibz nō quidē
in aīa intellectuali verū saltē in aīa
spūali purgentī inquirāt. et qm ul
tox quos philosophari piget incō
parabilit maior est multitudo. plu
res ad secretos et illiatos magistro
tuos. q̄ ad scolas platonicas veni
re cogantur. Caplm xxviij.

Dic enī tibi īmūdissimi de
mones deos ethereos se esse
fingentes quox predicator
et angelus factus es. puniendū. qd
in aīa spūali theurgica arte purga
ti ad patrē quidē non redeūt. sed su
per aereas plagas iter deos ethereos
habitabūt. Non audit ista hoīm
multitudo. pter quos a demonū
dnātu liberandos xp̄s aduenit. In
illo enī habent misericordissimā
purgationē et mentis et spūs et cor
poris sui. Interea quippe totū hoī
nem sine p̄cio ille suscepit. ut totū
quo coualat homo. a p̄cox peste
sanaret. Quē tu quoq̄ utinā cog
nouisses. eiq̄ te potius q̄ vel tue
vanitati que hūana fragilis et in
firma est. vel puncto illime animo
tati sanandū tuaus cōmisisses. Nō
enī te decepisset. quē vīa ut tuple
scribis oracula. sēm īmortalēq̄ con
fecta sūt. De quo enā poeta nobilis
sim⁹ poetice quidē quia in alterius
ad ūbrata p̄sona. veracit tamen si
ad ipsū referas dixit. Te duce si qua
manent sceleris vestigia nā. irrita
ppetua soluent formidine terras. Ea
quippe dixit que enā multū phana
tem in virtute iustitie possūt. pter
hui⁹ vite infirmitatē. et si nō sceleris
scelerū tamē manere vestigia. que
non nisi ab illo saluatore sanant. in
quo iste versus expressius est. Nam
utiq̄ non hoc a seipso se dixisse vir
gilius in egloge ipsius ferme quar
to versu indicat ubi ait. Ultima cu
mei venit iam carminis etas. Unde
hoc a cyme sibilla dictū esse manifē
tanter appareat. Theurgi vero illi ve
ptius demones deox speciē q̄ p
q̄z fingentes inquināt potius q̄ pu
gant hūanā spm fallitate fantas
matū et deceptoria vanarū ludifica
tione formarū. Quomō enī purga
hoīs spm. qui īmūdū habent spm
um. Quoq̄n nullo modo animum
ūudi hoīs ligarent. ipsiq̄ īanebe
neficū qd̄ prestaturi videbant. aut
metu p̄uerēt aut sibi īuidentia de
negarent. Sufficiat qd̄ purgatōe
theurgica neq̄ itellectuale aīam ho
est mentē nram dias posse purga
ri. et ipsā spūalē id est nre aīe par
tem mente inferiorē quā tali ani
purgari posse alteris. īmortalem
tamē eternāq̄ nō posse hac arte
fieri confiteris. Cultus aūt vitā p
mittit eternā. vnde ad eī mūdus

X

vobis quidē stomachantibꝫ mirā
tibꝫ tamē stupentibꝫqꝫ cōcurrit. Qd
prodest q̄a negare non potuisti er
rare hoīes theurgica disciplina et
q̄ plurimos fallere ꝑ cecā insipiē
temqꝫ sentenciā. atqꝫ esse certissimū
errorē agendo et supplicando ad p̄n
cipes angelosqꝫ decurrere. et rursū
quasi ne operā ꝑdidisse videaris. is
ta dicendo mittis hoīes ad theurgos
ut ꝑ eos aīa sp̄ualis purgetur illorū
qui nō scd̄m ītellectualē aīam vi
uūt. Mittis ergo hoīes in errorē cer
tissimū. neqꝫ hoc tantū malū te pu
det. cū virtutis et sapiencie te ꝓfite
aris amatorē. Quā si vere ac fideli
ter amasses. xp̄m dei virtutē et dei
sapienciā cognouisses. nec ab eius
saluberrīa hūilitate tumore īflatus
vane sciencie resiluisses. Confiteris
tamē eciā sp̄ualē aīam sine theur
gicis artibꝫ et sine theletis. q̄bꝫ frus
tra discendis elaborasti posse conti
nencie virtute purgari. Aliqn̄ eciā
dicis qd̄ thelete non post mortem
eleuāt aīam ut iam nec eidēipsi
quā sp̄ualem vocas aliq̄d post hu
ius vite finē ꝓdesse videantur. et tamē
versas hec multis modis et repetis.
ad nichil aliud quātū existimo. ni
si ut taliū quoqꝫ rerū quasi peritus
appareas et placeas illicitarū arciū
curiosis vel ad eas facias ipsos curi
osos. Sed vnde qd̄ metuendā dicis
hanc artē vel legū ꝑiculis vel ipsius
actionis. Atqꝫ utinā hoc saltē abs
te miseri audiant. et inde ne illic
absorbeantur abscedant. aut eo peni
tus non accedāt. Ignoranciā certe
et ꝓpter eam multa vicia ꝑ nullas
theletas purgari dicis. sed per solū

patricū nun id est paternā mentē
siue ītellectū qui paterne est consci
us volūtatis. hūc aūt xp̄m esse nō
credis. Contēpnis enī eū ꝓpter corpus
ex femina acceptū et ꝓpter crucis
obprobriū. excelsā videlicet sapiē
ciam spretis atqꝫ abiectis infimis y
doneus de supioribꝫ carpe. At ille ī
plet qd̄ ꝓphe sc̄i de illo veracit̄ pre
dixerūt. Perdā sapienciā sapienciū
et prudenciā prudenciū reprobabo.
Non enī suā in eis ꝑdit et reprobat
quā ipse donauit. sed quā sibi ar
rogant qui nō habent ipsius. Vn
de ꝓbato isto ꝓphetico testimonio
sequitur et dicit aplus. ubi sapiens
ubi scriba. ubi cōquisitor huius scli.
Nōne stultā fecit deus sapienciam
huius mūdi. Nam q̄m in dei sapien
cia nō cognouit mūdus per sapiē
ciā deū. placuit deo ꝑ stulticiā pre
dicacoīs saluos facere credentes q̄
niāquidē iudei signa petūt. et gre
ci sapienciā querūt. nos aūt inq̄t
predicamus xp̄m crucifixū. iudeis q̄
dem scandalū gentibꝫ aūt stulticiā.
ipsis vero vocatis iudeis et grecis
xp̄m dei virtutē et dei sapienciam.
q̄m stultū dei sapiencius est hoīibꝫ.
et infirmū dei forcius est hoīibꝫ.
Hoc quasi stultū et infirmū tanq̄
sua virtute sapientes fortesqꝫ con
tempnūt. Sed hec est gracia que
sanat infirmos. nō supbe iactan
tes falsā beatitudinē suā. sed hūi
liter pocius verā miseriā confiten
tes. Predicas patrē et eius filiū q̄
vocas paternū intellectū seu men
tem. et horꝫ mediū quē putamus
te dicere sp̄m sc̄m. et more vr̄o ap
pellas tres deos. Vbi et si verbis

indisciplinatis utinā. videtis tū
qualiterc̄aq; et quasi p quedam
tenuis y magnacois vmbracula
quo nitendū sit. sed īcarnacōnē
inc̄ōmutabilis filij dei qua salua
mur. ut ad illa que credim⁹ vel ex
quātulac̄unq; parte ītelligim⁹ veni
re possim⁹ non vultis agnoscere.
Itaq; videtis utrūq; et si de longin
quo et si age caligante patriam
in qua manendū est. sed viā qua
eundū est nō tenetis. Confiteri tū
gratiā. q̄nquidē ad deū p virtutē
intelligentie puenire paucis dic⁹
esse c̄oncessū. Non enī dixi paucis
placuit vel pauca voluerūt. sed
cū dixi esse concessū. pauldubio
dei gratiā non hoīs sufficientiā
confiteris. Veteris enīā hoc verbo a
pernus. ubi platonis sententiam
sequens nec ipse dubitas in hac vi
ta hoīem nullo mō ad p̄fectionē
sapientie puenire. sōm ītellectū
tamē viuentiq; omne qđ deest p
videntia dei et gratia post hanc
vitā posse c̄opleri. Si cognouis
ses dei gratiā p ihesū xp̄m dn̄m
nr̄m. ipsamq; eius īcarnacionem
qua hoīs aīam corpusq; susceperit
sūmū esse exemplū gratie videre po
tuisses. Sed quid faciam? Sed me
frustra loqui mortuo. sed quantū
ad te attinet. q̄ntū āt ad eos qui
te magnipendūt et te vel qualiāq;
amore sapīe vel curiositate arri
pium quas non debuisti diligere dili
gūt. quos potius in tua c̄opellan
one alloquor fortasse nō frustra.

Gratia dei nō Caplm xxx
potuit c̄ommendari grauiq;
q̄ ut ipse vnicus dei filius
in se inc̄ōmutabilit⁹ manēs indue
ret hoīem. et spem sue dilectionis
daret hoīnibz hoīne medio qua
ad illū ab hoīnibz venire. qui tā
longe erat īmortalis a mortalibz
inc̄ōmutabilis a c̄ōmutabilibus
iustus ab īpijs. beatus a miseris.
Et quia naturaliter indidit nobis
ut beati īmortales q; esse aspiram⁹
manēs beatus sublapiēs q; mortalē
ut nobis tribueret qđ amam⁹ spe
rando dum aut c̄ontēpnere qđ time
m⁹? Sed huic veritati ut possetis
acquiescere hūilitate opus erat. q̄
cerua vīe difficillime pluaten po
test. Quid enī incredibile diatis
presertī vobis qui talia sapitis. q̄
bus ad hoc credendū vosipsos aut
monere debeatis. qđ inquā vobis
incredibile diat. cū diati⁹ ītus al
sūpsisse hūanā aīam et corpus.
Vos certe tantū tribuitis aīe ītellec
tuali que aīa utiq; hūana est.
eam consubstāntialē patrie illi
mentu. quē dei filiū confitemū hem
posse dicatis. Quid ergo īcredibile
est. si aliqua vna ītellectualis aīa
modo quodā ineffabili et singula
ri. pro salute multōr; suscepta esse
Corpus vero aīe cohērere ut homo
totus et plenus sit natura nostra
ipsa telle cognoscam? qđ nihil ullum
tissimū esset. hoc p̄fecto esset incre
dibilius. Facilius quippe in fidem
recipiendū est. et si hūanā diuino
et si mutabilē inc̄ōmutabili. tamē
spīm spiritu. aut ut verbis utar
que in usu habetis. īcorporeū in
poreo. q̄ corpus īcorporeo cohēre
An forte vos offendit īfirmitas pue
poris partus ex virgine. Neq; hoc

X

debet offendere. ymo potius ad pie
tatē suscipiendā debet adducere. qđ
mirabilis mirabiliter natus est. l.
An vero qđ ipsū corpus morte depo
situm et in melius resurrectiōe mu
tatū. iam incorruptibile neq; morta
le in supna subuectū. hoc fontal
se credere veculatis. ītuentes porphi
riū in hys ipsius libris ex quibz pe
multa posui. quos de egressu aīe
scripsit tam uerbo precipe omne cor
pus esse fugiendū. ut aīa possit
beata pmanere cū deo. Sed ipse po
tius ista sencaens corrigendus fuit.
preserti cū de aīa mūdi huj⁹ visibilē
et tam igentis corporee molis cum
illo tam incredibilia sapiatis. Plato
ne quippe auctore aīal esse dicatis
mūdū et aīal beatissimū. qđ vul
tis esse eā sempiternū. Quomodo
ergo nec vnq̄ soluet a corpore nec
vnq̄ carebit beatitudīe. si ut beata
sic aīa corpus est omne fugiendum.
Solem quoq; illū et cetera sydera
non solū in libris vris corpora es
se fatemū. qđ vobiscū oēs hoīes et cō
plurimi nō dubitant. et dicere verū ea
aīalia ut putatis perpetua nec esse
aīalia beatissima phibetis. et cū
hys corpibz sempiterna. Quid ergo
est qđ cū vobis fides xpiana suade
tur. tūc obmutescitis aut ignorare
vos fingitis. qđ disputare aut do ce
re soleatis. Quid cause est cur pti
opiniones vras quas vobismet oppug
natis xpianū esse nolitis. nisi q̄a xp̄c
humiliter venit et vos superbi estis.
Qualia scōz corpa in resurrectiōe
futura sint. potest aliquāto scrupu
losius iter xpianarū scripturarū doc
tissimos disputari. futura tū sem
piterna nūme dubitam⁹. et talia
futura quale sua resurrectiōe xp̄c
demonstrauit exemplū. Sed quali
acūq; sint cū incorpalia prorsus et
imortalia nichilq; aīe contēplacā
onē qua in deū figit ipediencia p
dicent. vosq; eam diuatis in celesti
bz imortalia corpa imortalitē bōz.
quid est qđ ut beati sim⁹ omne corp⁹
fugiendū esse opinamū. ut fidē xp̄i
aīā quali racionabilit fugere vide
amū. nisi q̄a illud est qđ uterū dico.
xp̄c est humilis. vos superbi. An forte
corrigi pudet. Et hoc vicū nō nisi
superbor est. pudet videlicet docto⁹ ho
mines ex discipulis platonis fieri dis
cipulos xp̄i. qui piscatorē suo spū
docuit sapere ac docere. in p̄cipio
erat verbū et verbū erat apud deū
et deus erat verbū. hoc erat in p̄nci
pio apud deū. omia p ipsū facta sūt
et sine ipso factū est nichil. qđ factū
est in ipso vita erat. et vita erat lux
hoīum. et lux in tenebris lucet. et tene
bre eam non cōprehenderūt. Quod
inicū sc̄a euāgelij cui nomē est scōz
iohannē. quidā platonicus sicut a
scō simpliciano seue qui postea me
diolanensi ecclie presedit epūs sole
bam⁹ audire auctis lūs conscriben
dū. et p omnes ecclesias in locis emi
nentissimus ponendū esse dicebat.
Sed ideo viluit superbis deus ille ma
gister quia verbū caro factū est et
habitauit in nobis. ut parū sit mi
seris qđ egrotant. nisi se in ipsa eam
egrotacione extollant. et de medica
na qua sanari poterāt erubescebāt.
Non enī hoc factū ut erigant. sed
ut cadendo grauius affligantur.

Capitulum tricesimum sequitur.

Post platonē aliq̄d emendare existimat indignum. cur ipse porphyrius nō nulla et nō pua emendauit. Nam platonē aīas hoīm post mortē revolui usq; ad corpa bestiarū lapsūe certissimū est. Hanc sententiā porphirij doctor tenuit et plotinus. porphirio tū displicuit iure. Nu hoīm sane non sua que dimiserant sed alia noua corpa redire humanas aīas arbitratus est. Poduit saltē illud credere. ne mater fortasse filiū in mulū revoluta vectaret. et non puduit hoc credere ubi revoluta mater in puellā filio forsitan nuberet. Quanto credit honestius q̄ sā et veraces angeli docuerūt. q̄ pphete dei spū acti locuti sūt. q̄ ipse quē venturū salvatorē p̄milli nūcij p̄ dixerūt. q̄ milli apli qui orbē terrarū evāgelio repleverūt. quāto inquā honestius credit reverti animas semel ad corpora ppria. q̄m reverti toties ad diversa. Deceptū ut dixi ex magna pte correctus est in hac opinione porphyrius. ut saltē in solos hoīes hūanas aīas p̄cipitari posse sentiret. beluinos autē carneres evertere nūme dubitaret. Quat eās ad hoc deū aīam mundo dedisse. ut materie cognoscens mala ad patrē rediret. nec aliq̄ iam taliū polluta cōtagione teneretur. Ubi et si aliq̄d inconvenienter sapuit. magis enī data est corpori ut bona faceret. nō enī mala disceret si non faceret. in eo tamē alior pla tonicor opinionē et nō in re pua emendauit. q̄ mūdatā ab omnibz malis aīam et cū patre cōstitutā nūq; iam mala mūdi hui pallium esse confessus est. Qua sententia profecto absolutus q̄ esse platonicā inme phibeti. ut mortuos ex vivis. ita vivos ex mortuis semp fieri. fatēt dixisse virgilius in cāpos elysios purgatas aīas missas. quos nīe tanq̄ p fabulā videnti signifi cari gaudia b̄or ad flumē lethei euocari. hoc est ad oblivionē pue rorū. salvet inēdes lupa ut cō texerat. salvet inēdes lupa ut cō vexerat revisant. rursus et iapidū corpora velle reverti. Merito dispu tauit hoc porphirio. q̄m revera ne scire stultū est ex illa vita que beatissima esse nō potest. ut fuerit eternitate certissima. relinqre aīas corruptibilū corpor labē et inde ad illam reneare tanq̄ p agat sūma purgato ut nīquam requirat. Si enī q̄ pfecto erit. tant hoc efficax ut oīm oblivio tur malor. malor aūt oblivio faciat corpor delirerū ubi nullum implicent malis. pfecto erit nec beatitatis causa sūma felicitas. et stultitie causa pfecto sapientie. et īmūdicie causa sūma mūditia. ve ritate ibi b̄a erit aīa q̄m ubi erit ubi oportet. fallat ut beata sit. Non enī beata erit nisi secura sit. falso putabit se beatā fore. q̄m aliq̄ erit et nō secura. Cui ergo gaudendi causa fallitas erit? quomō de veritate gaudebit? Didit hoc porphyrius purgatas tamq; aīam ob hoc reverti ad patrē. ne aliq̄ iam maloz polluta cōtagione teneat. Falso igitur a quibz dā est platonicus creditus

X

si necessarius orbis ille ab eisdē abe
undi et ad eadem reuertendi. Quod
eaē si verū esset qđ hoc fore ꝓdesset.
nisi forte unde se nobis auderēt pre
ferre platonici. qā id nos in hac vi
ta iam nesciremꝰ qđ ipsi in alia me
liore vita purgatissimi et sapientis
simi futuri essēt nescituri et falsū credē
do beati futuri. Qđ si absurdissimū
et stultissimū est dicere porphyriꝰ p
certo est preferenda sententia hys qui
animū oculos alternāte semp bea
titudīe et miseria suspicati sūt. Qđ
si ita est. cur platonicus in melius
a platone dissentit. cur vidit qđ il
le non vidit. nec posit tale ac tātū
magistrū refugit correctionē. sed ho
mini ꝓposuit veritatē. Capt xxxi.

Quid ergo nō possumus diuini
tati credim? de hys rebꝫ qās
hūano ingenio puestigare
non possum? que aīam quoqꝫ ip
sam non deo coeternā sed creatam
fatet esse que nō erat. Ut enī hꝰ pla
tonici nollent credere. habent utiqꝫ
causā ꝓbabilē videbant. sibi affer
re. qā nisi qđ semp ante fuisset. se
mꝑ nō posset. ꝑ quꝑ
ceps esse nō posset. ꝑ quꝑ
et de mūdo et de hys quos in mūdo
deos a deo factos scribit plato. aptis
sime dicat eos esse cepisse et habere
initiū. finē tū non habituros. sed
per conditoris potentissimā volū
tatem sempiternū mansuros ee prohibēt.
Deū id quomō intelligāt inuenerūt
non esse hoc videlicet tēporis sed sta
tus cōis initiū. Sicut enī inquūt
si pes ex eternitate semp fuisset in
puluere semp ei subesset vestigiū. qđ
tamē vestigiū a calcante factū nec
dubitaret. nec alterū altero prius
esset. qꝑ alterū ab altero factum
esset. sic inquūt et mūdus atqꝫ in
illo dy creatꝰ et semp fuerūt semper
existente qui creat. et tū facti sunt.
Nūqꝫ ergo si aīa semp fuit. eaē mi
seria eius semp fuisse dicenda ē. Por
ro si aliqđ in illa qđ ex eterno non
fuit esse cepit ex tēpore. cur nō fieri
potuit ut ipsa esset ex tēpore que
antea nō fuisset. Deinde bītudo q̄
qꝫ eius post experimentū malorꝫ fu
turoꝝ et sine fine mansura. sicut il
te confitet. paūl dubio cepit ex tēpo
re. et tamē semp erit cū ante nō fue
rit. Illa igit quīus argumētacio dis
soluta est. qua putatur nichil esse
posse sine fine tēporis. nisi qđ ui
cū non habet tēpus. Inuenta est
eni aīe beatitudo. que cū initiū tem
poris habuerit finē tēporis nō ha
bebit. Quapter diuine auctoritā
ti hūana cedat infirmitas. eisqꝫ be
atis et ītmortalibꝫ de vera religione
credam? qui sibi honorē nō expetūt
quem deo suo qui eaē noster est de
beri sciūt. Nec iubent ut sacrificiū
faciam? nisi ei tantū cui et nos cū
illis ut sepe dixi et sepe dicendū est
sacrificiū esse debem? ꝑ eī sacerdotem
offerendi qui in hoīe quē suscepit
secm quē et sacerdos esse voluit eti
am usqꝫ ad mortē sacrificiū pro no
bis dignatus est fieri. Capt xxxii.

Nec est religio que vniūsalē
continet viam aīe liberan
de. qū nulla nisi hac libe
rari potest. Nec est enī quodāmodo
regalis via que vnā ducat ad regē
nū. non tēporali fastigio nutabū
dū sed eternitatis firmitate securū.
Cū autē dicat porphyrius in ꝓmo

iuxta finē de regressu aīe libro. nō
dū receptū in vnā quādā sectā qđ
vniuersalem cōtineat viā aīe liberā
de. vel a phylosophia verissima ali
qua. vel ab indoꝝ moribꝫ ac discipli
na. aut inductione chaldeoꝝ. aut
alia qualibꝫ via. nondūqꝫ in suā
noticiā eandē viā historiali cogni
cione ꝑlatā. ꝓculdubio confitetur
esse aliquā. sed nondū in suā veni
se noticiā. Ita ei nō sufficiebat q̄cq̄
de aīa liberanda studiosissime didi
cerat. sibiqꝫ vel pocius aliis nosse ac
tenere videbatur. Senciebat enī ad
huc sibi deesse aliquā prestantissimaꝫ
auctoritatē. quā de re tanta sequi o
porteret. Cū aūt dicit vel phyloso
phia verissima aliqua. nondū in su
am noticiā ꝑuenisse sectā. que vni
uersalē contineat viā aīe liberāde.
satis quantū arbitror ostendit vel
eam phylosophiā in qua ipse phy
losophatus est non esse verissimā
vel ea nō contineri talem viā. Et q̄
modo iam potest esse verissima. qua
non cōtinetur hec via. Nam que alia
via est vniuersalis aīe liberande. nisi
qua vniuerse aīe liberantur. Ac ꝑ hoc
sine illa nulla aīa liberatur. Cū aūt
addit et dicit vel ab indoꝝ moribꝫ
ac disciplina. vel inductione chal
deoꝝ vel alia qualibet via. mani
festissima voce testatur. neqꝫ illis que
ab indis neqꝫ illis que a chaldeis di
dicerat. hanc vniuersalem viam li
berande aīe contineri. et utiqꝫ se a
chaldeis oracula diuina sūpsisse. q̄
rū assiduā cōmemoracionē facit.
tacere nō potuit. Quā vult ergo in
telligi aīe liberande vniuersalem viā
nondū receptā vel ex aliqua verissi

ma phylosophia. vel ex earū gēciū
doctrinis que magne velut in diui
nis rebꝫ habebantur. q̄a plus apud
eas curiositas valuit quorūqꝫ an
geloꝝ cognoscendoꝝ et colendoꝝ. nō
dūqꝫ in suā noticiā historiali cogni
cione ꝑlatā. Que nā ista est vniuer
salis via. nisi que nō sue cuiqꝫ gēti
ꝓpria. sed vniuersis gentibꝫ que cōis es
set diuinitus īptita est. Quā certe iste
homo nō mediocri īgenio preditus
esse non dubitat. Ꝓuidenciā quippe
diuinā sine ista vniuersali via libe
rande aīe. genus hūanū relinquere
potuisse nō credit. Neqꝫ enī ait non
esse. sed hoc tantū bonū tantūqꝫ ad
iutoriū nondū receptū. nondū in
suā noticiā esse ꝑlatū. Nec mirū tūc
enī porphirius erat in rebꝫ hūanis.
q̄n ista liberande aīe vniuersalis via
que nō est alia q̄ religio xp̄iana op
pugnari ꝑmittebatur ab ydoloꝝ de
monūqꝫ cultoribꝫ regibꝫqꝫ terrenis.
ꝓpter asserendū et consecrandū mar
tirū numerū. hoc est testimoniū veri
tatis. ꝑ quos ostenderetur oīa corpora
lia mala pro fide pietatis et cōmē
dacione veritatis esse toleranda. Vi
debat ergo ista porphirius. et ꝑ hu
iusmodi ꝑsecutiōes cito viā istam
periturā. et ꝓpterea nō esse ipsā libe
rande aīe vniuersalē putabat. non
intelligēs hoc qđ eū mouebat. et qđ
in eius electiōe ꝓpeti metuebat. ad
eius confirmationē robustiorēqꝫ cō
mendacionē pocius ꝑtinere. Hec est
igitur aīe liberande vniuersalis via id
est vniuersis gentibꝫ diuina misera
cione concessa. Cuius ꝓfecto noticia
ad quoscūqꝫ iam venit et ad q̄scūqꝫ
ventura est. nec debuit nec debebit

X

ei dicit. quare modo et quare sero. quo
niam mittentis consilium non est humano
ingenio penetrabile. Quod sensit etiam
iste. cum dixit nondum receptum hoc do
num dei. et nondum in suam noticiam fuis
se platum. Neque enim propterea verum non esse
iudicauit. quia nondum in fidem suam
receptum fuerat vel in noticiam nondum
peruenerat. Hec est inquam liberandorum
credencium vniuersalis via. de qua fide
lis abraham diuinum accepit oraculum.
in semine tuo benedicentur omnes gentes.
qui fuit quidem gente chaldeus. sed ut
talia promissa perciperet et ex illo pro
pagaretur semen dispositum per ange
los in manu mediatoris. in quo
esset ista liberande anime vniuersalis vi
a. hoc est omnibus gentibus data. iussus
est discedere de terra sua et de cogna
cione sua et de domo patris sui. Tunc
ipse primitus a chaldeorum superstitioni
bus liberatus. vnum verum deum sequen
do coluit. cui promittenti fideliter credi
dit. Hec est vniuersalis via de qua in
sancta prophecia dictum est. Deus mi
sereatur nostri et benedicat nobis illu
minet vultum suum super nos et mise
reatur nobis. ut cognoscamus in terra
viam tuam. et in omnibus gentibus salu
tare tuum. Vnde tanto post ex abrahe
semine carne suscepta de seipso ait
ipse saluator. ego sum via et veritas
et vita. Hec est vniuersalis via de qua
tanto ante prophetatum est. Erit in no
uissimis diebus manifestus mons do
mini paratus in cacumine montium. et
extolletur super colles. et venient ad eum
vniuerse gentes. et ingredientur nationes
multe et dicent. venite ascendamus in
montem domini et in domum dei iacob. et
annunciabit nobis viam suam. et ingre

diemur in eam. quia de syon prodiet
lex. et verbum domini ab ihrlm. Via ergo
ista non est vnius gentis. sed vniuer
sarum gencium et lex verbumque domini
non in syon et ihrlm remansit. sed
inde processit. ut se per vniuersa diffunde
ret. Vnde ipse mediator post resur
rectionem suam discipulis trepidantibus
ait. oportebat impleri que scripta sunt
in lege et prophetis et psalmis de me.
Tunc aperuit illis sensum ut intellige
rent scripturas. et dixit eis. quia sic
oportebat xpm pati. et resurgere
a mortuis tercia die. et predicari in
nomine eius penitenciam et remissionem
peccatorum per omnes gentes incipientibus ab
ihrlm. Hec est igitur vniuersalis anime li
berande via. quam sancti angeli sancti
que prophete prius in paucis hominibus
ubi potuerunt dei graciam reperien
tibus. et maxime in hebrea gente cu
ius erat ipsa quodammodo sacrata res
publica in prophetacionem et prenuncia
cionem ciuitatis dei ex omnibus gentibus
congregande. et tabernaculo et tem
plo et sacerdocio ac sacrificijs signi
ficauerunt. et eloquijs quibusdam
manifestis plerisque misticis predix
erunt. Presens autem in carne ipse me
diator et beati eius apostoli iam testa
menti noui graciam reuelantes. ap
ercius indicarunt que aliquanto occul
cius superioribus sunt significata tempori
bus pro etatum generis humani distribu
tione. sicut eam deo sapienti ordina
re placuit mirabilium operum dominorum quorum
superius pauca iam posui contestan
tibus signis. Non enim apparuerunt tan
tummodo visiones angelice et celesti
um ministrorum sola verba sonue
runt. verumetiam hominibus dei verbo si

plias pietatis agentibz ſpūs īmūdi de hoīm corpibz ac ſenſibz pulſi ſūt. vnda corpibz languores qz ſanatiua. aīalia terrarū et aquarū. vo latilia celi. ligna. elemēta. ſydera. diuina nulla fecerūt. inferna celle rūt. mortuu reuixerūt. exceptis ipſius ſaluatoris ꝓpriis ſingularibz qz miraculis. maxime natiuitatis et reſurrectiois. quoz in vno materne virginitatis tantūmō ſacramentū. in altero aūt eīa eoz qui in fine reſurrecturi ſūt demōſtrauit exemplū. Hec via totū hoīem mūdat. et īmortalitati mortalē exomnibz quibz coſtat ꝓtibz ꝓparat. Vt enī nō alia purgacio ei parti q̄ reret̄ quā vocat ītellectualem porphirius. alia ei quā vocat ſpūalē aliaqz ipſi corpori. ꝓterea totū ſuſceptū veraciſſim⁹ potētiſſim⁹qz mūdator atqz ſaluator. Preter hāc viā que parti cū hec futura ꝓnunciāt̄ parti cū facta nūciant̄. nūq̄ generi hūano defuit. nemo liberatus ē. nemo liberat̄. nemo liberabit̄. Qd autē porphirius vniuſalē viā aīe liberande nondū in ſuā notitiam hiſtoriali cognicōē dicat eſſe ꝓlatam. quid hac hiſtoria vel illuſtrius ſūmenti poteſt. que vniuſū orbē tanto apice auctoritatis obtinuit. vel fidelius in qua ita narrantur preterita. ut futura eaā predicent̄. Quoz multa videm⁹ impleta ex q̄bus ea que reſtant ſine dubio ſperem⁹ implenda. Non eū porphir⁹ vel quicūq̄ platonici eaā in hac via quaſi terrenarū rerū et ad vitam iſtā mortalē ꝓtinentiū diuina actiōē predicacionēq̄ contēpſerit. qd merito in aliis vaticinātibz et quibūlibet modoz vel artū diuinandi ouibz facūt. Negant enī hec vllis noz hoīm vel magu eſſe pendenda et recte. Nam vel inferoz fūt ꝓſenſione caularū. ſicut ante medianē quibuſdā antecedentibz ſignis plurima venture valitudini prevident̄. vel īmūdi demones ſua diſpoſita facta ꝓnūciant. quoz⁹ ſuis mentibz atqz cupiditatibz ſi quid rū ad queqz cōgruentia facta diſpoſitis quodāmō ſibi vendicāt. et in materiā infimā fragilitatis hūane Non talia ſūt hoīes in ulta vniuerſali aīarū liberandarū via gradientes tanq̄ magna ꝓphetare curaūtes q̄ꝑ⁹ et iſta eos non fugerīt. et ab eis ſepe predicta ſint. ad eoz fidem faciendam que mortaliū ſenſibus non poterāt intimari. nec ad experimentū celeri facilitate ꝓdita. ſed alia erant vere magna atqz diuina. que quantū dabat̄ cognita voluntate futura nūciabant. Xp̄s quippe in carne vēturus et que in illo tam clara ꝓfecta ſūt atqz in eo noīe impleta penitēa hoīm. et ad deū conuerſio voluntatū. remiſſio peccatoz. grāa uſtitie. fides pioz. regū vniuſū orbē in veā diuinitatē multitudo credentiū. culture ſimulacroū demoniūqz ſubuerſio. et a tēpiſ ouibz exercitacio ꝓfectuū purgacio et liberacio ab oīi malo. iudicij dies. reſurrectio mortuoz. pioz⁹ ſocietas. ſpiorū eterna dāpnacio. nūqz eternū gl̄oſiſſime ciuitatis cōſpectus eius īmortalit⁹ ꝓfectus. in hui⁹ vite ſcripturis predicta atqz ꝓmiſſa ſūt. quoz tam multa im

pleta conspicam? ut recta pietate fu
tura esse cetera confidam? Huc vse
rectitudinē usq; ad deū videndū eūq;
ueternū cohercendū in scārū scrip
turarū qua predicat atq; asserit
veritate quicūq; nō credūt et ob hoc
non ītelligūt oppugnare possunt
sed expugnare nō possūt. Quappt
in decem istis libris et si minus q̄ nō
nullor de nobis expectabat itenta
o. tamē quorūdā studio q̄tū verus
deus et dūs adiuuare dignatus est
tatisfecim? refutando contradictio
nes ipsor. qui conditorē scē ciuita
tis de qua disputare instituim? deos
suos preferūt. Quor decē librorū q̄n
q; supiores aduersus eos conscrip
ti sūt qui pter bona vite hui? deos
colendos putāt quoq; aūt posteros
res aduersus eos. qui cultū deor pti
net ad vitā que post mortē futura est ser
uandū existimāt. Deinceps itaq; ī
ut in primo libro pollicit sum? de
duarū ciuitatū quas in hoc scō p
plexas dixim? inuicemq; pmixtas.
exortu et p gressu et debitis finibus
nitas adiuuabor expediam.

Explunt libri decim?. Incipiūt capla
De ea parte libri vndecimi. I.
opis qua duarū ciuitatū
id est celestis ac terrene ī
na et fines incipiūt demōstrari. ij.
De cognoscendo deo ad cui? notitiā
uemo hoim puenit nisi p mediato
rem dei et hoim hoiem xp̄m ihesū.
De auctoritate canonice scripture iij
diuino spū condite. iiij.
De condicōe mūdi que nec ītem
poralis sit. nec nouo dei ordinata cō
silio quasi postea voluerit quod
ante noluerit. v.
Iam non esse cogitandū de infini
tis temporū spaciis ante mūdū. q̄ n
de infinitis locis. vi.
Creacōis mūdi et tēpor vnū esse p̄n
cipiū. nec aliud alio p̄uenit. vij.
De qualitate p̄mor dierū qua an
teq̄ sol fieret. vesperam et manē
duntur habuisse. viij.
Que qualis ve ītelligenda sit dei re
quies. qua post opera sex dierū re
quieuit in septimo. ix.
De angelor condicōe q̄d scām diui
na tēstimonia sentiendū sit. x.
De simplia et incōmutabili trini
tate dei patris et filij et spūs sancti
vnius dei cui non est aliud quali
tas aliud substancia. xi.
An eius beatitudīs quā sancti an
geli ab ip̄o suū semp habuerūt etiā
illos spūs qui in veritate nō steterūt
participes fuisse credendū sit. xij.
De cōpacione būtudīs iustor hoīm
tenēciū, p missionis diuine p̄miū t
p̄mor in padiso hoīm ante p̄cm.
An ita vni? felicitatis omēs xiij.
sint angeli creati. ut nequ lapsuros
se possent nosse qui lapsi sūt. post
ruinā labencū pseuerancie sue pre
sciencia acceperit qui steterūt. xiiij.
Quo genere locucois dictū sit de
dyabolo q̄d in veritate non steterit
quia veritas nō est in eo. xv.
Q̄d sentiendū sit de eo q̄d scriptū e
ab ip̄o dyabolus peccat. xvi.
De gradibz et differencijs creatura
rum. quod aliter pendet vsus utili
tatis. aliter ordo racionis. xvij
Duarū malicie nō naturā esse sed cō
tra naturā cui ad nocendū nō con
ditor causa est sed voluntas. xviij.

De pulchritudine vniuersitatis que per ordinacionem dei etiam ex contrariorum sit oppositione lucentior. xix.
Quid senciendum videatur diuisit deus inter lucem et tenebras. xx
De eo quod post discretionem lucis atque tenebrarum dictum est. et vidit deus lucem quia bona est. xxi.
De eterna et incommutabili dei sciencia ac voluntate. qua semper illi vniuersa que fecit sic placuerunt facienda quemadmodum facta. xxij.
De hijs quibus in vniuersitate rerum a bono creatore bene conditarum quedam displicent. et putant ullam malam esse naturam. xxiij.
De errore in quo origenis doctrina inculpatur. xxiiij.
De trinitate diuina que per omnia opera sua significacionis sue sparsit
De tripartita tocius xxv. Iudicia.
philosophie disciplina. xxvi.
De ymagine summe trinitatis que secundum quemdam modum in natura in etiam nondum beatificati hominis inuenitur.
De essencia et sciencia xxvij.
et utriusque amore. xxviij.
An etiam ipsum amorem quo et esse et scire diligimus diligere debeamus quo magis diuine trinitatis ymagini propinquamus. xxix.
De sanctorum angelorum sciencia qua trinitatem in ipsa eius deitate nouerunt qua operum causas prius in operante antequam in ipsis operibus artificis intuentur.
De senarij numeri perfectione xxx.
qua partium suarum quantitate completur.
De die septimo in quo plenitudo et requies commendatur. xxxi. xxxij.
De opinione eorum qui angelorum creacionem anteriorem esse volunt quam mundi.
De duabus angelorum societatibus diuersitatibus que disparibus que non incongrue intelliguntur lucis et tenebrarum nominibus nuncupate. xxxiij.
De eo quod quidam putant in condicione firmamenti. aquarum discretarum nomine angelos significatos. et quod quidam aquas existimant non creatas. Explicit capla.

Incipit hic liber vndecimus de ciuitate

XI

Dui/
tate
de di/
am?
auu?
ea scp/
tura
testis
est. q̃
non
fortu/
itis motibz animoz. sed plane sūme
dispoīōe. puidētie sup oēs oīm
genīū trās omīa sibi genera ingenio
rū hūanoz diuina excellens auctori
tate subiecta. Ibi scriptū est. gloriosa
dicta sūt de te ciuitas dei. Et in alio
psalmo legit? Magnus dūs et laudabilis nimis. in ciuitate dei nr̄i in mō
te scō eius. dilatans exultacōi uniuerse terre. et paulo post in eōdē psalmo
Sicut audiuim? ita et vidim? in ciuitate dūi uirtutū in ciuitate dei nr̄i. deus fundauit eam in eternū. Item in
alio. Fluuius ipetus letificat ciuitatē dei. scīficauit tabernaculū suū altissimus. deus in medio eius non cōmouebit? His atq; huiusmodi testimoniis que omīa cōmēorare nimis lōgum est. didicim? esse quandā ciuitatem dei. cui? ciues esse cōcupim? illo amore quē nobis eius conditor inspirauit. Huic conditori scē ciuitatis ciues terrene ciuitatis deos suos preferūt. ignorātes eū esse deū deoz. nō deoz falsoz hoc est ipioz et iniquoz. qui eius inconmutabili ordinibzq; cōtinui luce priuati. et ob hoc ad quā tam potestatē egenā redacti. suas q̃ tāmodo priuatas potestates conlectantur. honores q̄ diuinos a deceptis subditis exigūt. sed deoz pioz atq; scōz. qui pocius seipsos uni subdere q̄ multos sibi. pocius q̄ deū colere q̄ pro deo delectanti colī. Sed huius scē ciuitatis ymnus deo supioribus libris quātū potuim? dño et rege nr̄o adiuuāte respondim?. Nūc vero q̄d ad me iam expectet agnoscēs. meq; non immemor debiti de duarū ciuitatū terrene scilicet et celestis q̄s in hoc interī sc̄o pplexas quodāmodo dixim? inuicemq; pmixtas exortu et excursu et debitis finibz quantū valuero disputare. eius pfius dūi et regis nr̄i ubiq; opitulacōe fretus aggrediar. primūq; dicam q̄ admodū exordia duarū illarū ciuitatū in angelor diuisitate precellerit.

Secūdū.

Aguū est et admodū ranū. uniuersā creaturā corpoream et incorpoream considerata cōparatamq; mutabilē intencione metis excedere atq; ad incōmutabilē dei substanciā puenire. et illuc discere ex ipso q̄ cūctam naturā que nō est q̄d ipse non sit nisi ipse. Sic enī deus cū hoīe nō p aliquā creaturā loquit? corpalem corpalibz instrepēs auribz. ut iter sonantē et audientē aerea spacia verberent? neq; p eiusmodi spūalem que corpor similitudinibz figurat? sicut in sōpnijs vel q̄ alio talu modo. Nam et sic velut corpus auribz loquit? q̄a velut p corpus loquit? et velut interposito corporaliū locoz iteruallo. multū enī silia sūt talia visa corpibz. sed loq̄t? ipsa veritate. si quis ydoneus sit ad audiendū mente non corpore. Ad illud enī hoīs ita loquit? q̄d in hoīe ceteris quibz constat homo est melior

et quo ipse solus deus est melior.
Cum enim homo rectissime intelligatur
vel si hoc non potest saltem credatur
factus ad ymaginem dei. profecto ea
sui parte est propinquior superiori de
o qua superat inferiores suas partes quas
etiam cum pecoribus communes habeat.
Sed quia ipsa mens cui ratio et intel
ligencia naturaliter inest viciis qui
busdam tenebrosis et veteribus inuali
da est non solum ad inherendum fru
endo. verumetiam ad perferendum incom
mutabile lumen. donec de die in di
em renouata atque sanata fiat tan
te felicitatis capax. fide primum fuerat
imbuenda atque purganda. in qua
ut fidencius ambularet ad verita
tem. ipsa veritas deus dei filius ho
mine assumpto non deo consumpto eam
dem constituit atque fundauit fidem.
ut ad deum iter esset homini per hominem
deum. Hic est enim mediator dei et ho
minum homo xpc ihesus. Per hoc enim
mediator per quod homo. Per hoc et vi
a. quoniam si inter eum qui tendit et illud
quo tendit via media est. spes est
perueniendi. Si autem desit aut ignore
tur qua eundum sit. quid prodest nosse
quo eundum sit? Sola est autem aduer
sus omnes errores via munitissima.
ut idem ipse sit deus et homo. quo
itur deus. qua itur homo. Capl iij.

Hic prius per prophetas. deinde per
seipsum. postea per apostolos quantum
satis esse iudicauit locutus
etiam scripturam condidit que canoni
ca nominatur eminentissime auctoritatis.
cui fidem adhibemus de hiis rebus quas
ignorare non expedit. nec per nosipsos
nosse ydonei sumus. Nam si ea scire pos
sumus testibus que remota non sunt a
sensibus nostris siue interioribus siue etiam
exterioribus. unde et presencia nunci
pantur. quod ita dicimus ea per sensibus sic
oculis que presto sunt oculis. profecto
ea que remota sunt a sensibus nostris
nam nostro testimonio scire non possumus
de hiis alios testes requirimus. eisque
credimus a quorum sensibus remota esse
vel fuisse non credimus. Sicut ergo de
visibilibus que non vidimus eis credimus
qui viderunt. atque ita de ceteris que ad
suum quemque sensum corporis pertinent. ita
de hiis que animo ac mente sentiuntur
quia et ipse rectissime dicitur sensus.
unde et essencia vocabulum accepit.
hoc est de inuisibilibus que a nostro sen
su interiore remota sunt. hiis nos opor
tet credere. qui hec in illo incorporeo
lumine disposita didicerunt vel ma
nencia contuentur. Capl'm quartum

Visibilium omnium maximus mun
dus est. inuisibilium omnium nostri
mus deus est. Sed mundum esse
conspicimus. deum esse credimus. Quod
autem deus fecerit mundum. nulli poti
credimus quam ipsi deo. Ubi enim audiuimus
Nusquam interim nos melius. quam in scrip
turis sanctis ubi dixit propheta eius. In prin
cipio fecit deus celum et terram. Numquid
nam ibi fuit iste propheta. quando fecit deus
celum et terram? Non. sed ibi fuit sapi
encia dei per quam facta sunt omnia que
in animas etiam sanctas se transfert. amicos
dei et prophetas constituit. eisque opera
sua sine strepitu intus enarrat. Io
quuntur eis quoque angeli dei qui semper
vident faciem patris. voluntatemque
quibus oportet annunciant. Ex hiis u
nus erat iste propheta qui dixit et scrip
sit. in principio fecit deus celum et terram
qui tam ydoneus testis est. per quem

deo credendū sit. ut eodē spū dei quo
hec sibi reuelata cognouit etiā ipsā
fidem nr̄am futurā tanto ante p̄dix
erit. Sed quid placuit eterno deo tūc
facere celū et terrā. que antea nō fe
cisset? Qui hoc dicūt si mūdū eter
nū eternū estimāt sine ullo inicio.
et ideo nec a deo factū videri volūt.
nimis auersi sūt a veritate. et a le
tali morbo īpietatis insaniūt. Ex
ceptis eiū ꝓpheticis vocibꝫ. mūdꝰ ipē
ordinatissima sua mutabilitate et
mobilitate et visibiliū oīm pulcher
rima specie quodāmō tacitus et fac
tū se esse. et nō nisi a deo ineffabilit̄
atqꝫ īuisibilit̄ magno. ineffabiliter
atqꝫ īuisibilit̄ pulchro fieri se potu
isse ꝓclamat. Qui aūt a deo quidē
factū fatent̄ nō tamē eū temporis
volūt habere sed sue creacōis ini
ciū. ut modo quodā vix ītelligibili
semꝑ sit factus. dicūt quidē aliq̄d
vnde sibi deū vident̄ velut a fortui
ta temeritate defendere ne subito il
li venisse credat̄ in mentē qd̄ nūq̄
ante venisset facere mūdū. et ac
cidisse illi volūtatē nouā cū ī nul
lo sit oīno mutabilis. Sed nō vide
o quomō eis possit in ceteris rebus
racio ista subsistere maximeqꝫ in a
nima. quā si deo coeternā esse con
tenderīt. vnde illi acciderit noua mi
seria que nūq̄ antea ꝑ eternū nul
lo modo poterūt explicare. Si enim
alternasse semꝑ eius miseriā et be
atitudinē dixerīt. necesse est dicāt
etiā semꝑ alternasse naturā. vnde
illa eos sequit̄ absurditas. ut etiā
cū beata dicat̄ in hoc utiqꝫ nō sit
beata. si futurā suā miseriā et tur
pitudinē preuidet. Si aūt nō pre
uidet. ne se turpē ac miserā fore sed
beatā semꝑ existimat falsa opinio
ne fit beata. quo dici stulcius nichil
potest. Si aūt semꝑ quidē per scl̄a
retro infinita cū beatitudīe alt̄nas
se aīe miseriā putāt. sed nūc iam
de cetero cū fuerit liberata ad mise
riā non esse redituram nichilominꝰ
coniūcunt̄ nūq̄ eam fuisse v̄e bt̄aꝫ
sed deinceps esse incipere noua qua
dam nec fallaci bt̄itudīe. ac ꝑ hoc
fatebunt̄ accidere illi aliq̄d noui ꝛ
hoc magnū atqꝫ preclarū qd̄ nūq̄
retro ꝑ eternitatē accidisset. Cuius
nouitatis causā si deū negabunt
in eterno habuisse consilio. simul
negabūt eū beatitudīs eius aucto
rem. qd̄ nefande īpietatis est. Si aūt
dicent etiā ipsū nouo consilio ex
cogitasse. ut de cetero sit aīa ineter
nū beata. quomō eū alienū ab ea
que illis quoqꝫ displicuit mutabi
litate monstrabūt? Porro si ex tē
pore creatā sed nullo alterius tem
pore perituram tanq̄ numerū ha
bere ī̄ciū sed nō habere finē faten
tur. et ideo semel exp̄tā miserias si
ab eis fuerit liberata nūq̄ miserā
postea futurā. nō utiqꝫ dubitabūt
hoc fieri manēte incōmutabilitate
consilij dei. Sic ergo credant et mū
dū ex tempore fieri potuisse. nec
tamē ideo deū in eo faciendo eternū
consiliū volūtatēqꝫ mutasse. Cap̄

Deinde videndū est istis .v.
qui deū conditorē mundi
esse consenciūt. et tū que
rūt de mūdi tēpore q̄d respondea
mus q̄d ipsi respondeāt de mūdi lo
co. Ita eiū querit̄ cur pocius tūc et
non antea factus sit. q̄admodū

quem potest aut hic poni ubi ē
et nō alibi. Nam si infinita spacia
temporis ante mūdū cogitāt. in q̄
bz eas non videt deus ab ope cessa
re potuisse. Liter cogitent extra mū
dū infinita spacia locorz. in quibz
si quisq̄ dicat nō potuisse vacare
omnipotentē. nōne consequēs erit.
ut innumerabiles mūdos cū eppau
to cōpniare cogant. ea tantū differ
entia. qđ eos ille fortuitis motibz
atho morz gigni asserit et resolui.
illa aūt ope dei factos dictum sunt.
si eū per interminabilē immensitatē
locorz extra mūdū arcūquaqz patē
tē vacare noluerunt. nec eo ipē mū
dos qđ eos de isto sensūt nulla cau
sa posse dissolui. Cū hys eū agim⁹
qui et deū incorporeū et oīm natu
ram que non sūt qđ ipse creator ē
nobilio sentiūt. Alios aūt numis i
dignū est ad istā disputationē ad
religionis admittere maxime eos
qui multis dys sacrorz obsequiū
deferendum putāt. Ish phylosophō
ceteros nobilitate atqz auctoritate
vicerūt. nō ob aliud nisi q̄a longo
quidē intervallo veritate reliquis
ppinquiores sūt veritati. An forte
substantiā dei quā nec includunt
nec determināt nec distendūt loco.
sed eā sicut de deo sentire dignū est
tatent incorporea presentia ubiqz
totā a tantis locorz extra mūdum
spacijs absentē esse dictura sūt. et
uno tantū atqz in cōpactōe illi⁹ in
finitatis tā exiguo loco in q̄ mūdus
est occupatā. Non opinor eos in h⁹
vanilocā. pgressuros Ca⁹
Dm igit unū mūdū in vi.
genti quidē mole corporea
finitū tamē et loco suo determinā
tū et operante deo factū esse dicā.
qđ respondenti de infinitis extra mū
dū locis. aut in eis deus ab ope ces
set. hoc sibi respondeāt de infinitis
ante mūdū temporibz aut in eis re
mus cessauerit ab ope. Et sicut non
est consequēs ut fortuitu pon⁹ q̄
tacrōē diuina deus nō alio sed in a
to in quo est loco mūdū constitue
rit. cū pter infinitis ubiqz patentē
bz nullo tamē excellentiore merca
pollet hic eligi. q̄ius eaūt diuina
tionē qua id factū est nulla pot
sit humana cōprehendere natura. ita
non est consequēs ut deo aliqđ ex
timendū accidisse fortuitu. qđ illo po
tius q̄ anteriore tēpore condidit
mūdū. cū equalit anteriora tēpo
ra p infinitū retro spaciū pcedāt
nec fiullet aliqua differentia vide
tempus tēpori eligendo ppon
Qđ si dicūt ianes esse hoīm cogita
tiones quibz infinita ymaginant
loca. cū locus nullus sit pter mū
dū. respondet eis isto modo ianum
hoīes cogitare p̄terita tēpora vana
tionis dei. cū tempus nullū sit ante
mūdū. Si enī recte discernūt eter
tas et tēpus. qđ tempus sine aliq
mobili mutabilitate non est. in ae
ternitate aūt nulla mutatio est. quis
non videat qđ tēpora nō fuerint
nisi creatura fieret. que aliqđ aliq
mutatiōe mutaret. cui⁹ motionis
et mutationis cū aliud atqz aliud
simul esse non possūt. cedit atqz
succedit in brevioribz vel ꝓducti
ribz moraru. iternallis tempus fie
retur. Cū igit deus in aui⁹ eternita
te nulla est oīno mutatio creatu

XI

tempoz et ordinatoz quo mō diua
tur posse tēpoz spacia mūdū ce
asse non video. nisi dicat2 ante mū
dū iam aliquā fuisse creaturā. cui
motibz tempa curreret. Porro si lī
sacre maxīeqz veraces ita dicūt in
principio fecisse deū celū et terrā. ut
nichil autea fecisse intelligat2 qā
hoc populus in principio fecisse dice
ret. si quid fecisset ante cetera cūc
ta que fecit. paulo dubio nō est mun
dus factus in tēpore sed cū tempoe.
Qd eni fit in tēpore. et post aliqd
fit et ante aliqd tempus. post id
qd preteritū est. ante id qd futurū
est. Nullū aūt posset esse preteritū
qā nulla erat creatura cui mutabi
libz motibz ageret2. Cū tempore aūt
factus est mūdus. si in eius condi
one factus est mutabilis motus.
Sicut videt2 se habere ordo eārū ille
primoz sex vel septē dierū. in qbz
et mane et vespa nōiant2 deus
mūdū pficiendū. Qui
dies quālimodi sint aut pdifficile
aut ipossibile est cogitare. qp
to magis dicere. Caplm septimū.

Quidemus quippe istos dies
notos nō habere vespera
nisi de solis occasu. nec ma
ne nisi de solis exortu. Illoz aūt p
dies tres sine sole pacti sūt. q
quidē lux verbo dei facta. atqz inter
ipsam et tenebras deus separasse
narrat2. et eandē lucē vocasse diem
tenebras aūt noctē. Sed qualis il
la sit lux. et quo alternāte motu.
qualeqz vesperā et mane fecerit re
motū est a sensibz nris. nec ita ut cē
intelligi a nobis possit. qd tū sine
ulla hesitatiōe credendū est. Aut eī
aliqua lux corporea est. siue in supi
oribz mūdi partibz longe a cōspec
tibz nris. siue unde sol postmodum
accensus est. aut lucis nosse signifi
cata est scā cuitas in scis angelis
et spiritibz beatis. De qua dicat a
plūs. que sursū est ihrlm mat nra
eterna in celis. Aut qppe et alio loco
Omnes eni vos filij lucis estis et filij
diei. nō sum9 noctis neqz tenebraꝝ.
Si tamē et vesperā diei hui9 et ma
ne aliqtenus cōgruenti intelligere
valeam9. qm scām creature in cō
paratione sacrae creatoris quodam
modo vespasse. utqz lucesse et ma
ne fecisse cū et ipsa referat2 ad laudem
dilectionemqz creatoris. nec in nocte
vergit2 ubi nō creator creature dilec
tione relinqtur. Denicz scriptura
cū illos dies dinumeraret ex ordie
nulloꝝ interposuit vocabulū noctis.
Non eni aut alicubi facta est nox. q
facta est vespa et factū est mane di
es unus. uta dies secūdus et ceteri. Cog
nitio qppe creature in sepsā decō
loratior est ut ita dicā. qp ei in dei
sapientia cognoscat2 velut in arte
qua facta est. Ideo vespa qp nox cō
gruentius dici potest. que tamen
ut dixi cū ad laudandū et amandū
referat2 creatorē recurrit in ma
ne. Et hoc cū fiat in cognitiōe siue
ipsius diluūcta est. Cū in cognitio
ne firmamenti qd inter aquas in
feriores et supiores celū appellatū
est. dies secūdus. Cū in cognitiōe ter
re ac maris oīumqz gignentiū que
radicibz cōtinuata sūt terre. dies

terrenus. Cū in cognitiōe luminarium maioris et minoris oīumq; syderū. dies quartus. Cū in cognitione oīum ex aquis aīaliū natatiliū atq; volatiliū. dies q̄intus. Cum cognitiōe oīum aīaliū terrenoz atq; ipsius hoīs. dies sextus. Ca vij.

QUum vero in die septimo requiescat deus ab oīibz operibz suis et sāctificat eū. neq; q̄ est accipiendū puerilit. tanq; de⁹ laborauerit operando. qui dixit et facta sūt verbo itelligibili et sempiterno nō sonabili et tēpali. sed requies dei requiē significat eoz qui requiescūt in deo. sicut letitia dom⁹ letitiā significat eoz qui letant in domo. etiā si non eos domus ipsa sed alia res aliqua letos faciat. q̄ tamagis si eadē domus pīdentiē suā faciat letos habitatores. ut nō solū eo loquendi modo leta dicat. qđ significam⁹ p id qđ cōtinet id qđ continet. sicut theatra plaudūt. prata mugiūt. cū in illis hoīes plaudāt. in hijs boues mugiant. sed etiā illo quo significat p efficiētē id qđ efficitur. sicut leta epistola dicat significās eoz letitiā quos legentes efficiat letos. Cōueniētissime utiq; cū deū requieuisse. pphetica narrat auctoritas significat requies eoz qui in illo requiescūt. et quos ipse facit requiescere. Hoc etiā hoīibz quibz loquit et pter quos utiq; conscripta est pphetia. pmittente. qđ etiā ipi posth bona opa que in eis et p eos operati deus. si ad illū prius in ista vita fide quodāmō accesserūt. in illo habebūt requiē sempiternā. Hoc etiā et sabbati vacatiōe ex precepto legis in vetere dei pplo figurata. vnde suo loco diligēti⁹ arbitror disserendum.

QUot qūm Capl'm ix
de sce ciuitatis exortu dicerem instituu. et prius qđ ad sctōs angelos attinet dicendū putaui. huius ciuitatis et magna pars est. in eo beatior qđ nūq; pegrinata. quāq; hinc diuina testimonia suppetāt. quantū satis videbit deo largiente. expliare curabo. Vbi de mūdi cōditiōe sacre lre loquūt. nō audiendi sūt aut vtiq; vel quo ordine creata sint angeli. sed si pretermisti nō sūt. vtiq; celi nōīe ubi dictū est. in principio fecit deus celū et terrā. vel potius ea⁹ huius de qua loquor figuram. non aūt esse pretermissos hīc existimo qđ scriptū est requieuisse deū in die septimo ab oīibz operibz suis que fecerat. cū liber ipse ita sit exordius. In principio fecit deus celū et terrā. nec ante celū et terrā vllus dies fuit. sed ante celū et terrā nichil aliud fuit. se videat. Cū ergo a celo et terra. et ea. atq; ipsa terra quā primitus fecerat. sicut scriptura consequenti elocuta. inuisibilis erat et incōposita. nondūq; luce facta utiq; tenebre fuerūt sup abissū id est sup quandam terre et aque indistinctam cōfusionē. ubi eū lux nō est tenebre sint necesse est. Deinde oīa creando disposita sunt. que p sex dies consummata narrant. quomō angeli pterminuerint. a quibz in die sepō requierunt. Opus aūt dei esse angelos hic quidē et si non pretermissū nō tamē aperte dicit expressū est. sed alibi hoc sine scriptura clarissima voce testatur.

XI

Nam et in ꝑno triũ in camino vro
cũ cũ predictũ esset. benedicite oĩa
opera dñi dñm. in exercitũ eoꝝdẽ
operũ eiã angeli noiati sũt. Et in
psalmo canitur. Laudate dñm de ce
lis. laudate eũ in excelsis. Laudate
eũ oĩes angeli eius. laudate eum
oĩes virtutes eius. Laudate eũ sol
et luna. laudate eũ oĩes stelle et
lumen. Laudate eũ celi celoꝝ et aq̃
que sup celos sũt laudent nomen
dñi. qm̃ ipse dixit et facta sũt ipse
mandauit et creata sũt. Eiã hic
apertissie a deo factos esse angelos
dicitur dictũ est. cũ eis ĩter cetera
celestia cõmẽdatis. infert ad oĩa.
ipse dixit et facta sũt. Quis porro
audebit opinari posse oĩa ista cõia
que sex diebꝰ enumerata sũt ange
los factos? Sed et si quisq̃ ita delip
sa arguit illã vanitatẽ illa scriptu
ra patris auctoritatis ubi deus dicit
qm̃ facta sũt sydera laudauerũt me
voce magna oĩes angeli mei. Iã
ergo eiã angeli. qm̃ facta sũt syde
ra. Facta sũt aũt quarto die. Nũqd
nam ergo die tertio factos esse dica
mus? Absit. In promptu est enim
quid illo die factũ sit. ab aquis u
bꝫ terra discreta est. et distinctas
sui generis species duo illa elemen
ta cõplexũ. et pduxit terra q̃ eq̃d
ei radicatus inhereret. Nũqd nã scdo?
Ne hoc quidẽ. Tunc enim firmamen
tũ factũ est inter aquas superiores
et inferiores. celumq̃ appellatũ est.
In quo firmamẽto die quarto fca
sũt sydera. Nimirũ ergo si ad illoꝝ
dierũ opa dei ptinent angeli. ipi sũt
illa lux que die nomẽ acepit. Cu
ius veritas ut cõmendaret. nõ est
dictus ꝑm⁹ dies sed vnus dies. nec
aliud est dies secũdus aut tertius aut
ceteri. sed ipse vnus ad ĩplendũ se
narium vel septenariũ numerũ re
petitus est ꝓpter septenariã cognitã
onẽ. senariã scilicet operũ que fecit
deus. et septimã quietis dei. Cũ enim
dixit deus fiat lux et facta est lux. si
recte in hac luce creatio ĩtelligitur
angelorꝝ. profecto facti sũt principes lu
cis eterne qđ est ipsa incõmutabilis
sapientia dei p quã oĩa facta sũt.
quã dicim⁹ vnigenitũ dei filiũ. ut ea
luce illuminati qua creati. fierẽt lux et
vocarent dies ptiapatiõe incõmu
tabilis lucis et diei qđ est verbum
dei p qđ facta sũt oĩa et ipsi. Lu
men q̃ppe verũ qđ illuminat omnẽ
hoiem venientẽ in hũc mũdũ hoc
illuminati et oẽm angelũ mũdũ. ut
sit lux nõ in seipso sed in deo. A quo
si auertit angelus fit ĩmundus. sic
sũt oĩes qui vocant ĩmundi spũs.
nec iam lux in dño. sed in seipsis
tenebre priuati ptiapatiõe lucis e
terne. Malũ enim natura nulla est.
sed amissio boni malũ nomẽ acep.

Est itaq; bonũ Caplm x.
solũ simplex et ob hoc in
cõmutabile qđ est deus. Ab
hoc bono creata sũt oĩa bona.
sed nõ simplicia et ob hoc mutabi
lia. Creata sane inq̃. id est facta nõ
genita. Qđ enim de simplici bono ge
nitũ est pariter simplex est. et hoc est
qđ illud de quo genitũ est. Que du
o patrem et filiũ dicim? et utrũq;
cũ spiritu suo vnus deus est. q̃ spũs
patris et filij spũs scõs ꝓpria quadã
nõatione huiꝰ nois in sacris lĩis nũc
cupat. Alius est aũt q̃ pater et fi

lius. q'a nec pater est nec filius. sed
alius dixi nō aliud. q'a et hoc pt'
simplex pterq; incō mutabile bonū
est et coeternū. et hec trinitas vna
est deus. ¶ nec ideo nō simplex quia
trinitas. neq; eā ꝓpter hoc naturā
istā boni simplicem diam? q'a pat'
in ea solus aut solus filius aut so
lus spūs scūs. aut vero sola est ista
nois trinitas sine subsistētia p so
narū. sicut sabelliani hereticā pu
tauerūt. sed ideo simplex diat' q'm
qđ habet hoc est. excepto qđ relatiē
queq; plona ad alterā diat'. ¶ nam
utiq; pater habet filiū nec tamen
ipse est filius. et filius habet pātem
nec tā ipse est pater. ¶ in quo ergo
ad seipsū diat' nō ad alterū hoc ē
qđ habet. sicut ad seipsū diat' viu?
habendo utiq; vitā. et eadē vita ipe
est. ꝓpter hoc utiq; natura dicitur
simplex. an non sit aliqđ habere
qđ vel possit amittere. vel aliud sit
habens aliud qđ habet. sicut vas
aliquē liquorē. aut corpus colorē.
aut aer lucē siue feruorē. aut aīa
sapientiā. ¶ nichil eā horū est id qđ
habet. ¶ nam neq; vas liquor est.
nec corpus color. nec aer lux siue
feruor. neq; aīa sapientia est. ¶ hinc
est qđ eā priuari possūt rebus quas
habent et in alios habitus vel q̄
litates verti atq; mutari. ut et vas
vacuet' humore quo plenū est. et
corpus decoloret'. et aer tenebrescat
siue frigescat. et aīa deliriat. ¶ sed
et si corpus incorruptibile sit quale
scīs in resurrectione promittit' habet
quidē ipsius incorruptionis iamissibi
lem qualitatē. sed manēte substan
tia corpali non hoc est qđ ipsa incor
ruptio. ¶ nam illa eadē p singulas
tes corporis tota est. nec alibi mino
alibi minor. neq; eā ulla pars est
incorruptior q̄ altera. corpus ei
ipsū manus est in toto q̄ in parte
et cū alia pars est in ea amplior
lia minor. nō ea que amplior est
incorruptior q̄ ea que minor. alio
ud est utiq; corpus qđ nō ubiq; to
to est. alia incorruptio que ubi
q; eius tota est. q'a omnis pars in
ruptibilis corpis eadē reteris incor
lis. equalit' incorrupta est. ¶ neq; ea
verbi gratia q'a digitus minor est
q̄ tota manus. ideo incorruptibilis
manus q̄ digitus. ita cū sint inter
quales manus et digitus. equalis
est tā incorruptibilitas manus et
digiti. ac p hoc q̄dus a corpore in
corruptibili inseparabilis incorrup
bilitas sit. aliud est tā substantia
qua corpus dicat'. alia qualitas ei
qua incorruptibile nūcupat'. et ita
eadē sic hoc non est qđ habet. nā
quoq; ipsa eadē si semp sit sapiēs
sicut erit cū liberabit' a miseriis. ip
apostolo tamē incōmutabilis sapi
entiae sapiens erit que nō est quo
ipsa. ¶ neq; eā si aer nubila luce nō
q̄ delectatur. ideo nō aliud est ipse
aliud lux qua illuīat'. ¶ neq; hoc
ita dixerim quasi aer sit aīa. quod
putauerūt quidā qui nō potuerūt
incorpoream cogitare naturā. sed
habent hec ad illa eadē in magnis
disparilitate quandā similitudinē. ut
non inconuenient' dicat' sic illuīs
ri aīam incorpoream luce incorpoream
simplicis sapientiae dei. sicut illu
nat' aeris corpus luce corporea. et
sicut aer tenebrescat ista luce nisi

tus. iam nichil sūt aliud que di/
cunt locor quoniūiꝫ corpaliū te
nebre. ꝙ aer carens luce. ita tene/
brescere aiam sapiēcie luce ꝓuatā.
Scdm hoc ergo dicūt illa simplicia
que ꝓnapaliter vereꝫ diuina sunt.
qđ non aliud est in eis qualitas. a/
liud substancia. nec aliorꝫ ptiapaci/
one vel diuina vel sapiencia beata
sunt. Ceterū dictus est in scripturis
spūs sāis sapiencie multiplex. eo
qđ multa in sese habeat. sed q̄ ha/
bet hoc et est. et ea omnia vnus est
Neꝫ eni multe sed vna sapiēcia est.
in qua sūt infiniti quida eaꝫ finiti
thesauri verū intelligibiliū. in qbꝫ
sunt omnes invisibiles atꝫ incōmuta/
biles racones rerū earā visibiliū et
mutabiliū que p ipsam facte sunt
q̄n deus nō aliquid nescius fecit.
qđ nec de quolibet homīe arbitrare
vere dia potest. Porro si scaens fecit
omnia. ea utiqꝫ fecit que nouerat. ex
quo occurrit aīo quida murū sed
tamē verū. qđ iste mundus nob no
tus esse nō posset nisi esset. deo aūt
nisi notus esset esse nō posset. Cap̄
De cū ita sint. nō illo xi.
modo quidē sc̄dm spacia.
aliqđ tēporis prius erant
spūs illi tenebre quos angelos di/
cim? sed simul ut facti sūt lux fā
sunt. nō tamē tantū ita creati ut
quoquo modo essent et quoq̄modo
viuerēt. sed eā illūiacōe
beatecꝫ viuerēt. Ab hac illūiacōe
auersi quidā angeli nō obtinuerūt
excellentiā sapientis beatecꝫ vite.
que paldubio non nisi eterna est.
eternitatis qꝫ sue certa ac secura. Hz
racionalē vitā licet insipiente sic
habent ut eā non possint amittē
nec si velint. quatenꝰ aūt anteq̄m
peccassent illius sapiencie fuerint
partiapes. definire q̄s potest. In ea?
tamē partiapacōe equales fuisse
istos illis qui ꝓpterea vere plenecꝫ
beati sūt. q̄m nequaq̄ de sue beati
tudis eternitate fallunt. quomodo
dicturi sum? q̄n quidē si equales in
ea fuissent eiā isti in eius eterni
tate manssissent puter beati. q̄a pu
certi? Neꝫ eni sicut vita q̄dunicꝫ
fuerit ita eterna vita vereaci dici
potest. si finē habitura sit. Sic q̄dē
vita tantūmō viuendo. eterna vēo
finē non habendo noīata est. Qua
ꝓpter q̄nis nō q̄cq̄d eterni cōtinuo
beatū sit. dicat eni eiā penalis ig
nis eternus. tamē si vere p fecteꝫ
beata vita nō nisi eterna est. non
erat talis istorꝫ q̄nꝫ delitura. et ꝓ/
ea non eterna. sine id sciēti sine nes/
cientes aliud putarēt. q̄a scientes ti
mor. nescientes error. beatos esse u
tiqꝫ non sinebat. Si aūt hoc ita nes/
cebant ut fallis incertisue nō fide
rent. sed utrū sempiternū an q̄nꝫ
finē habiturū esset bonū suū. i neu
tram partē firma assensione ferren
tur. ipsa de tanta felicitate cōtracto
eam beate vite plenitudinē quam
in cīs angelis esse credim? nō ha
bebat. Neꝫ eni beate vite vocabu
lū ita cōtrahim? ad qualiacūiꝫ
racionis angustias. ut solū deū dica
mus beatū. qui tamē vere ita bea
tus est. ut maior beatitudo esse nō
possit. In aui cōparacōe qđ angē
li beati sūt sua quadā sūma beati
tudie. quāta esse in angelis potest.
quid aut quantū est? Nec ipsos tā

tum qđ attinet ad racionalē vel
intellectualē creaturā beatos nū
cupandos putamus. Caplm xij.

Quis enī illos pmos hoīes
in padiso negare audeat
fuisse beatos ante pēm
q̄ius sua bītudo q̄ diuturna vel
utiū eterna esset ītertos. esset aūt
eterna nisi peccassent. cū hodie nō
impudenter beatos vocem⁹ quos vi
dem⁹ iuste ac pie cū spe future im
mortalitatis hanc vitā ducere sine
crimine valtante conscientiā. fac
le ītpetrātes pīs hui⁹ infirmitatis
diuinā miscdiam. Qui licet de sue
pseuerātie pmio certi sūt. de ipsa
tamē pseuerātia sua reperiūt ī
certi. Quis enī hoīm se in actione
quecūq; iustitie pseueraturū usq;
in finē sciat. nisi aliqua reuelacōe
ab illo fiat certus. qui de hac re mul
to latenter q; iudicio nō omēs ītru
it sed neminē fallit. Quātū itaq;
ptinet ad delectacōnē presentis bo
ni. beatior erat pmus homo in pa
diso. q̄ quilibet iustus in hac in
firmitate mortali. Quātū aūt ad
spem futuri. beatior quilibet in q̄
buslibet cruciatibz corporis. cui ī
opinione sed certa veritate manu
turū est sine fine se habiturū omī
molestia carentē societatē angelo
rū in participacōe lūmi dei. q̄ erat
ille homo sui casus ītertus ī magn
na illa felicitate padisi. Quo cura
cui⁹ iam nō difficulter occurrit u
troq; cōiuncto effici beatitudinem.
quam recto ppōsito ītellectualis na
tura deliderat. hoc est ut et bono
incōmutabili qđ deus est sine ulla
molestia pfruat. et in eo se in eter
nū esse manturā nec ulla dubitā
cione cruciet. nec ullo errore fallat.
Hanc habere angelos suos pios fi
de credim⁹? Hanc nec anteq̄ caderēt
habuisse angelos pīncipes qui sua
prauitate illa luce priuati sūt cō
sequenti racōe colligim⁹? habui
se tū aliquā et si nō prelatiua bā
tudinē si vitam egerūt aute pēm
profecto credendi sūt. Caplm xiij.

Aut si durū videt q̄ fuerit
angeli alios aeterne vite fal
tos ut nō amperīt pseue
ram vel pseueranae vel malis ī
alios aūt ita ut veritate eterne
ma eternitatē sue bītudīs nosse
sed equalis felicitatis omēs ab ipo
o creati sint et ita fuerint douec ī
ti qui nūc mali sūt ab illo bonita
tis lumīe sua voluntate rendiscent.
paulubio multo durius est nūc
putare angelos scōs eterne sue be
atitatis ītertos. et ipsos de semetip
sis ignorare. qđ nos de illis p sanc
turas scās nosse potuim⁹? Quis ca
tholicus xpīanus ignorat nul
lū dyabolū ex bonis angelis ulte
rius futurū. sicut nec illū in cōse
tatē bonoz angelox ulterius red
turū. Veritas quippe in euāgelio
scās fidelibz q̄ promittit. qđ erūt eq̄
les angelis dei. quibz eā promit
qđ ibūt in vitā eternā. porro aut
si nos certi sum⁹ nūq̄ nos ex īmor
tali felicitate casuros. illi vero ex
non sūt. iam pocores nō equales
erim? Sed quia nequaq̄ veritas
fallit. et equales eis erim? pfecto
eā ipsi certi sūt sine felicitatis ero
ne. cui⁹ illi alij quia certi nō fuerūt
nō enī erat eox eterna felicitas cui

XI

Dubitant aūt indiaū quasi quelillem? vnde ostendatur qđ in veritate nō steterit atq; aut q'a non est veritas in eo. Esset aūt in eo si in illa stetisset. Locuno ne aūt dictū est mutilata. Sic eū videt? sonare in veritate nō stetit q'a veritas nō est in eo. tanq̄ ea sit causa ut in veritate nō steterit. qđ in eo veritas non sit. cū potius ea sit causa ut in eo veritas nō sit. qđ in veritate nō steterit. Ista locutio est et in psalmo. Ego clamaui q̄ mihi exaudisti me deus. cū dicendū videat? exaudisti me deus q̄m clamauit. sed cū dixisset ego clamaui. tanq̄ ab eo quereret? vnde se monstraret clamasse. ab effectu exaudicionis dei clamoris sui ostendit affectū. tanq̄ diceret. hinc ostendo clamasse me q̄m exaudisti me. Capl'.

Illud etiā qđ aut de dyabolo xv. Io iohēs. ab initio dyabolus peccat. non intelligūt si naturalis est nullo modo esse potuit. Sed qđ respondet? pphetas testimonijs. siue qđ aut ysaias sub figurata psona principis babylonie dyabolū notans. quomō ceciditlucifer q̄ mane oriebat? siue qđ in yhezechiel. in delicijs paradisi fuisti. omni lapide pretioso ornatus. Vbi intelligit? fuisse aliqn̄ sine pcō. Nam expressius ei paulo post dicit? Ambulasti in die bz tuus sine vicio. Que si aliū cōuenire cuiusq; intelligi nequeūt oportet eam illud qđ dictū est in veritate nō stetit sic accipiam? qđ in veritate fuerit sed nō permanserit. Et illud qđ ab initio dyabolus peccat. nō ab initio ex quo creatus est peccare pu

certi essent. que sine fuerat habitura. Hesitat aut si pares fuerint aut si pares fuerūt. post istos ruinam illis certa salus siue semper nec felicitatis accessent. nisi forte q̄s dicat id qđ dns aut de dyabolo in euangelio. ille homicida erat ab initio et in veritate non stetit. sic est accipiendū. ut nō solū homicida fuerit ab initio id est ab initio humani generis ex quo unus homo factus est. quē decipiendo posset occidere. ne cūctā ab initio siue condicionis in veritate non stetit. et ideo nūq̄ beatus aū sās angelus fuerit. suo creatori subditus esse. et sua superbiā velut puata pīate elatus. ac per hoc fallus et fallax. q'a nec quisq̄ potestate euadit oīpotētis. et qui p pīa subiectionē noluit tenere qđ vere est. affectat p superbiā elationē simulare qđ non est. ut sic intelligat? eam qđ beatus iohēs aplus aut. ab initio dyabolus peccat. hoc est ex quo creatus est iusticiā reliquit. quā nisi pia deo ex qua dita voluntas habere nō posset. Hinc sententie q̄dā quos acquiescit nō cum illis hereticas sapit id est manichee qđ suā quandā. pprijā tanq̄ ex aduersa natura malū. Qui tanta vanitate delirāt. ut cū verba ista euangelica in auctoritate nobiscū habeant. non attendant nō dixisse deū a veritate alienus fuit. sed in veritate nō stetit. Vbi a veritate lapsū intelligi voluit. in qua utiq; si stetisset eius particeps factus beatus cū sās angelis permaneret. Capl'm xvij.

tandus est. sed ab ꝯmo pm̄ qđ ab ip
sius superbia cepit esse pcm̄. Nec illud
qđ scriptū est in libro iob cū de dya
bolo serpente esset. hoc est ꝯmū figurē
ti dm̄ qđ ferat ad illudendū ab ange
lis suis. cui comparare videt̄ et psal
mus ubi legit̄ draco hic quē finxis
ti ad illudendū ei. sic ītelligendū est
ut existimem⁹ talē ab initio creatū
aut ab angelis illuderet̄. sed in hac
pena post pcm̄ ordinatū. Initiū er
go eius figmentū est dm̄. Non enī
ulla est natura eaꝝ in extremis in
fimisq; bestiolis quā nō ille conditi
uit. a quo est omīs modus. oīs spe
cies. omīs ordo. sine quibz nichil re
rū inuenīri vel cogitari potest. qđto
magis angelica creatura. que oīa
cetera que deus condidit nature dig
nitate precedit. In hys enī que quo
quo mō sūt et non sūt qđ deus est
a quo facta sūt ꝓponūt̄ uuētia nō
uuentibz sicut ea que habent mo
tum gignendi vel eaꝝ appetendi hys q
isto motu carēt. et in hys q uiuūt
ꝓponūt̄ sentientia nō sentientibz sic
arboribz animalia. et in hys q sentiūt ꝓ
ponūt̄ ītelligētia nō ītelligētibz sic
homīes⁹ pecoribz. et in hys que ītelli
gūt ꝓponūt̄ īmortalia mortalibz
sicut angelī hominibz. sed ita ꝓponū
tur nature ordine. Capm̄ xvi.

Est aūt alius atq; alius p
prio cuiusq; usu estimatio
nis modus. quo fit ut que
dam sensu carentia quibusdā senti
entibz ꝓponamus in tantū ut si po
testas esset ea prorsus de natura re
rū auferre vellem? sine quē in ea
locā habeāt ignorantes. sine eaꝝ
cauamus nīs ea cōmodis postpone
tes. Qis ei nō timuit sue panē hs
bere qđ mures. nūmos qđ pulueres
lut. Sed quid mirū. cū in ipsoꝝ ho
mīum estimatiōe quoꝝ certe natura
tanto est dignitatis. plerūq; tanti
cōparet̄ equus qđ seruus. gēma qđ
mula. Itaq; libertate iudicandi pla
rumq; dictat racio considerans a nō
cessitate indigentis seu voluptate
sapientis. cū ista quid p semetipsa
in rerū gradibz pendat. nec illas
aūt qđ ꝓpter qđ expetat cognat. nec
ista quid verū lux mētis apparet.
voluptas vero qđ iocundū corpoꝝ
sensibz blandiat̄ expectat. Sed tm
tū valet in naturis racionalibus
quoddā veluti pondus voluntatis
et amorus. ut cū ordine nature an
geli hominibz. tamē lege iustitie bo
ni homīes malis angelis preferan
tur. Propter naturā igit̄ non ꝓpter malā
am dyaboli dictū recte ītelligim⁹
hoc est initiū figmenta dm̄. quis ti
ne dubio ubi esset vitiū malū
tura nō vitiata precessit. Capm̄ xvii

Quod aūt ita contra natu
ram est ut nō possit nisi uice
nature. Non itaq; esset ma
lum recedere a deo. nisi nature mu
ltum deesset a deo. nisi nature mu
ltum deesset a deo. nisi natura esset
id vitiū est pocius cōpetere esse a
deo. Quapter eaꝝ voluntas mala
grande testimoniū est nature bo
ne. Sed deus sicut naturarū bona
rū optim⁹ creator est. ita malarum
voluntatū iustissimus ordinator.
ut cū ille male utentē naturis bonis
ipse bene utat̄ eaꝝ voluntatibz mali
Itaq; fecit ut dyabolus iustissimo
illius bonus. voluntate sua malus
in inferioribz ordinatus illuderetur
ab angelis eius. id est ut ꝑuersa cō

XI

tacones eius ſās quibꝫ eas obeſſe de
ſiderat. Et qñ deus cñ eñ conderet. tu
tum malignitatis eius utiqꝫ nō erat
ignarus. et puidebat que bona de
malo eius eſſet ipſe facturus. ꝓtea
pſalmus ait. draco hic quē finxiſti
ad illudendū ei. ut in eoipso qđ eum
finxit lucet ꝑ ſuā bonitatē bonū. ſā
ꝑ ſuā prelaudatā ꝑparalle ītelligat.
quomō illo uteret et malo. Caplm
Qꝛ cñ deus illū non xviij.
dico angelox ſed vel hoīm
crearet. quē malū futurū ēe
preſciret. niſi puter noſſet quibꝫ eos
bonox uſibꝫ cōmodaret. atqꝫ ita or
dinē ſcioꝝ tanqꝫ pulcherrimū car
men ex quibuſda quaſi antithe
ſis honeſtaret. Antitheta enī que ap
pellant in ornamētis elocuciois ſūt
celeberrima. que ut latine appellent
oppoſita vel qđ expreſſius dicat cou
trapoſita. Non eſt apud nos huiꝰ vo
cabuli conſuetudo cñ tamē eaē or
namēta locuciois ea ſermo latinꝰ
utat. ſuo lingue oīm genciū. Hys
antitetis et paulus aplus in ſcda
ad corinthios epla illū locū ſuauit
explicat ubi dicit. p arma iuſtitie
dextra et ſiniſtra. p gloriā et ignobi
litatē. p infamiā et bonā famā. ut
ſeductores et veraces. ut qui ignora
mur et cognoſcāmur. quaſi morientes
et ecce viuim? ut castigati et nō mor
tificati. ut triſtes ſemp aūt gaudē
tes. ſicut egeni multos aūt ditātes.
tanqꝫ nichil habētes et oīa poſſi
dentes. Sicut ergo iſta cōtraria con
trarijs oppoſita ſermonis pulchritu
dinē reddūt. ita quada nō verborū
ſed rerū eloquētia cōtrariox oppoſi
tione ſcī pulchritudo cōponit. Aper
tiſſime hoc poſitū eſt in libro eccliaſ
tico iſto modo. Contra malū bonū
eſt. et contra mortē vita. Sic contra
pīm pōr. Et ſic ītuere in oīa opa
altiſſimi bina et bina vnū cōtra vnū.

Quāuis itaqꝫ diuinū Caplm xix.
ſermonis obſcuritas eatam
ad hoc ſit utilis qđ plures
ſentētias veritatis parit et in lucem
notitie ꝑducit. dū alius eū ſic. alius
ſic ītelligit. ita tamē ut qđ in obſcu
ro loco intelligit. vel atteſtatione
certi manifeſtari vel alys locis mi
nime dubijs aſſerat. ſiue cñ multa ſic
tanti ad id quoqꝫ pueniat qđ ſenſit
ille qui ſcripſit. ſiue id lateat ſed ex
occaſione tractande ꝑfunde obſcuri
tatis alia queda vera dicant. nō mi
chi videt. ab opibꝫ dei abſurda ſente
tia. ſi cñ lux prima illa facta eſt. a
geli creati ītelligant. inter ſcōs an
gelos et īmūdos fuiſſe diſcretū. ubi
dictū eſt. et diuiſit deus inter lucē
et tenebras. et vocauit diem lucē
et tenebras vocauit noctem. Solu
quippe ille diſcrē iſta potuit q̄ po
tuit cña ꝓuidēter ꝑſcire caſuros.
et ꝓuatos lumīe veritatis in te
nebroſa ſuperbia remanſuros. Nam
inter iſtū notiſſimū nobis diē et
noctē id eſt inter hanc lucē et has
tenebras vulgatiſſimas ſenſibus
nīis luminaria celi ut diuiderent
imperauit. Fiant inq̄t lūaria i fir
mamento celi ut luceant ſup terrā.
et diuidant inter diem et noctē. Et
paulopoſt. Et fecit inq̄t duo lumi
naria magna. lūare maius in p̄
cipia diei. et luminare min⁹ in p̄n
cipia noctis. et ſtellas. et poſuit illas
deus in firmamēto celi lucere ſuper

terrā et preesse diei ac nocti. et di
uidere inter lucē ac tenebras. Int̄
illā vero lucē que scā societas ange
lor̄ est illustracōe veritatis ītelli
gibilit̄ fulgēs. et ei cōtrarias tene
bras id est malor̄ angelor̄ auer
sor̄ a luce iustitie teterrimas men
tes ipse diuidere potuit. aut eaā fu
turū nō nature sed uolūtatis ma
lū occultū aut incertū ee nō potuit.

Quoniam nec illud Capl'm xx.
est p̄tereundū silencio. qđ
ubi dixit deus fiat lux et facta
est lux. cōtinuo subiūctū est. et vid̄t
deus lucē q'a bona est. nō postea q̄̄
sepauit inter lucē et tenebras. ⁊ vo
cauit lucē diem et tenebras nocte.
ne simul cū luce eaā talibz tenebr'
testimoniū placuisse uideret. Nam ubi tenebre īculpabiles
sunt inter quas et lucē istā hys o
culis conspicuā luminaria celi di
uidūt. non ante sed post inferr̄t.
et vidit deus q'a bonū est. Potuit
illa iuxt̄ in firmamēto celi lucere
sup terrā et p̄esse diei ac nocti et se
parare īter lucē et tenebras. et vi
dit deus q'a bonū est. Utriusq placu
it. q'a utriusq sine p̄cio est. Ubi autē
dixit deus fiat lux et facta est lux. et
vidit deus lucē q'a bona est. et post
modū inferr̄t. et sepauit deus inter
lucem et tenebras. et vocauit deus
lucē diem et tenebras vocauit noc
tem. Nō hoc loco additū est. et vid̄t
deus q'a bonū est ne utriusq appel
laret̄ bonū. cū esset hor̄ alterum
malū vicio ꝓprio nō natura. Et i
deo sola ibi lux placuit conditori.
tenebre aūt angelice et si fuerāt
ordināde nō tñ fuerāt approbande.

Quid est aliud in Capl'm
telligendū in eo qđ p oēs
dicat̄. vidit deus q'a bonū
est. nisi opis approbacio sciam ac
tem facti que sapiencia dei est. Q
us aūt usq adeo non ei facti ef
tunc diceret bonū. ut nichil esse
fieret. si ea fugisset īcognitā. Quo
ergo vidit q'a bonū est. qđ nisi ve
disset antеq̄ fieret. nō unq̄ face
ret bonū esse. nō dicat. Et plan
quidē plus aulus est dicere fact
esse scaret deū gaudio. nūdi ve
ritate p̄fecta. Ubi et ipse nō usq
adeo delectabat. ut putaret dni su
opis nouitate factū beatior̄. sed
si voluit ostendere artifica suo pl
cuisse iam factū. qđ placeratur
te faciendū. nō qđ ullo modo m
enim variet̄. ut aliud in ea fiat q̄
nondū fuit. aliud que iam fuit. n
liud que fuerūt. Non enī m
ille vel qđ futurū est. plpiat. vel qđ
presens est aspiat. vel qđ preter
est respiat. sed alio modo quoti
a nr̄arū cogitacionū conuertibi
longe alteq̄ diuerso. Ille q̄ppe nō
hoc in illud cogitacōe mutata. sed
ōino incōmutabiliter videt. ita ut
ra quidē que tēporaliter fiūt et fu
ra nondū sunt et presencia iā sun
et preterita iam non sunt. ipse vē
het oīa stabili ac sempiterna p
sencia cōprehendit. nec aliter aliter mente. nō eā ex aīo con
et corpore. nec aliter nūc aliter
et aliter postea. q̄m nō sint nūc
ta eius quoq̄ scāa trāt tēpor̄ pe
sentis videlicet et preteriti vel fu
ri varietate mutat̄. apud quē
est tāl mutacio nec momēti obūbra

XI

ao. Nec ẽñ eius ītentio de cogitatione in cogitationē trāslit. in cui⁹ incorporeo contutu simil assūtū cū ta que nouit. qñ tempora ita no uit nullis suis tēporalibz notatoribz ꝙ ad modū tēporalia mouet nulle suis tēpalibz motibz. Vbi ergo vidit bonū esse qđ fecit. ubi bonū esse vi dit ut faceret. Nec qa factū vidit ca causā duplicauit vel ex aliqua pte auxit. tanq̄ minorus scīens fuerit pauloq̄ faceret qđ videret. qui tam pfēctē nouit nisi tā pfecta scīa qa nichil ex eius opibz addere. Quapter si tantūmō nobis insinu andū esset qs fecerit lucē. sufficeret dicere. deus fecit lucē. Si aūt non so lū quis fecerit. uerūetiā p quid fece rit satis esset ita nūciari. et dixit deꝰ fiat lux et fīt est lux. ut nō tantū de uum. sed etiā p verbū lucē fecisse nos se nosset? Quia uero tria quedam maxime scienda de creatura nobis oportuit ītimare qs eam fecit. p qđ fecerit. quare fecerit. dixit deus inqt fiat lux et facta est lux. et vidit deꝰ lucem qa bona est. Vi ergo q̄muꝰ quis fecerit. deus est. si p quid fecerit dixit fiat et facta est. si quare fecerit qua bona est. Nec auctor est excellē non deo. nec ars efficacior dei verbo. nec causa melior q̄ ut bonum ac cipiatur a bono. Caplm xxij.

Hanc causā etiā plato con tendi mūdi iustissimā di cit. ut a bono deo bona o pera fierēt. siue ista legerit siue ab hys qui legerāt forte cognouerit. siue acerrimo ingenio īuisibilia dei per ea que fīt ītellecta cōspexerit siue ab hys qui ita conspexerāt et ipse didicerit. hanc tā causā id̄e ad bona creanda bonitatē dei. hanc in quā causā tam iustā atq̄ ꝑdoneam que diligent̄ considerata et pie cogi tata oēs cōtrouersias querentiū mūdi originē terminat. quidā he retici nō viderūt. qa egenā hui⁹ car nis fragilēq̄ mortalitatē iam de ul to supplicio vementē. dū ei nō cōue nūt plurima offendūt. sicut ignē aut frigus aut fera bestia vel quid eiusmodi. nec attendūt q̄ vel in su is locis naturisq̄ vigeant pulchro q̄ ordine dispōātur. quantūq̄ v niuersitati rerū pro suis portionibz decoris tanq̄ in cōmunē rempubli cā conferāt. vel nobilioꝝ si eis cō gruenti atq̄ sacrati vtaūt cōmodita tis attribuāt. ita ut venena ipsa q̄ per inconuenientiā punitiua sīt. cō uenienti adhibita in salubria me dicamenta cōuertant. q̄q̄ a cōtra rio etiā hec quibz delectant. sicut ci bus et potus et ista lux īmoderato et īportuno usu noxia sentiantur. Vnde nos āmonet diuina puidētia non res insipienti vituperare. sed ut litatē rerū diligenti inquirere. et u bi nūm ingenii vel infirmitas vel infirmitas defecat ita credere occultā. sicut erant quedā que vix potuim⁹ inuenire. qa et ipsa utilitatis occul tatio aut humilitatis exercitatio est. aut elationis attritio. cū oīno natu ra nulla sit malū. nomenq̄ hoc nō sit nisi p̄uationis boni. sed a terrenis usq̄ ad celestia. et a visibilibz usq̄ ad īuisibilia sīt alijs alia bona meliora. ad hoc īequalia ut essent oīa. Deus aūt ita est artifex magnus in magnis. ut minor nō sit in

paruus. Que parua nō sua gran/
ditate nā nulla est sed artibus sa/
pientis metienda sūt. sicut in spe/
cie visibili hoīs si vnū radat supra/
aliū. qđ pe modū nichil corpori et
qđ multū detrahit pulchritudini.
qūm nō mole constat sed paritate
ac dimensione mēbroz. Nec sane
multū mirandū est. qđ hij qui nō
nullā malā putāt esse naturā. suo
quodā contrario exortā. ppagatam
qz pīncipio nolūt accipere istā cau/
sam creationis rerū ut bonus deus
conderet bona. credentes eū pocius
ad hec mūdana molimina. rebella/
tis aduersū se mali repellendi extre/
ma necessitate pductū. suāqz natu/
ram bonā malo cohercendo supan/
doqz mistasse. quā turpissime pol/
lutā et crudelissime captiuatā et op/
pressā labore magno vix mūdet
ac liberet nō tamē totā. sed qđ eius
non potuerit ab illa inquinatione
purgari. regnum ac vinculū futu/
rū hostis victi et inclusi. Sic autem
manichei nō desiperēt vel pocius
insanirēt si dei naturā sicuti est i/
mutabilē atqz oīno incorruptibilem
crederent. cui nocere nulla res possit.
aīam vero que volūtate mutari i/
deoruus et pāo corrūpi potuit. atqz
ita incōmutabilis veritatis luce
priuari. nō dei partē nec eius natu/
re que dei est. sed ab illo conditam
longe īparem conditori xpiana sa/
nitate sentirent. Sed multo est mi/
randū amplius qđ ecā quidā qui
vnū nobiscū credūt oīm verū esse
pncipiū. nullāqz naturā que nō
est qđ deus est nisi ab illo condito
re esse non posse. noluerūt tamen
ultā causā fabricandi mūdi tā bo/
nā ac simplicē bene ac simpliciter
credere. ut deus bonus conderet bo/
na. et essent post deū qa nō essent
qđ est deus. bona tā que nō facer/
nisi bonus deus. sed aīas diuite nō
quidē partes dei sed factas a deo. p/
calle a conditore recedendo. et diuī/
sas pgressibz pro diuīsitate pāoz a
celis usqz ad terras diuersa corpa
quasi vincula meruisse et hunc
esse mūdū. eamqz causā mūdi hui/
le faciendi nō ut conderent bona
sed ut mala cohiberent. Capitulum.

Hunc origenes nure nupar/
in libris eū quos appellat
periarchon id est de pncip/
is hoc sensit hoc scripsit. Ubi plus
qđ dici potest miror hoīem in ecclī
astteris lūs tā doctū et exīmiū nō at/
tendisse pmū qđ hoc esset cōtrarū
scripture huius tante auctoritatis in
tentioni que per oīa opa dei lau/
gens et vidit deus qa bonū est. co/
pletus qz oībz inferēs et vidit om/
cūcta que fecit et esse bona valde.
nullā aliā causam faciendi mūdi
intelligi voluit. nisi ut bona fie/
rent a bono deo. Ubi si nemo pecca/
set tantūmō naturis bonis esset
mūdus ornatus et plenus. et qa
peccatū est nō ideo fūt īpleta nūia
pcīs. aī bonoz longe maior nume/
rus in celestibz ordinē sue naturē
seruet. nec mala voluītas que natu/
re ordinē seruare noluit. ideo nulli
dei leges oīa bene ordinātis effu/
git. qūm sicut pictura aī colore nu/
gro loco suo posito. ita vnuersitas re/
rū si qs possit ītuer ecā aī pīcos
bus pulchra est. qđuis p seipsos nō

sideratos sua deformitas turpet. De
inde videre debuit origenes et qui
cumq; ista sapiunt si hec opinio vera
esset mundum ideo factum ut anime p me
ritis pctorum suorum tanquam ergastula q
bz penaliter includerentur corpa acce
perint. supiora et leuiora que minus
inferiora vero et grauiora que am
plius peccauerunt. demones quibz
deterius nichil est terrena corpa qui
bz inferius et grauius nichil est po
cius quam homines etiam bonos habere de
buisse. Nunc vero ut intelligeremus
animarum merita non qualitatibz corpo
rum esse pensanda. aereum pessimus de
mon. homo autem et nunc licet malus
longe minoris minoris q; malicie
et certe ante pctm tamen luteum cor
pus accepit. Quid autem stulcius di
ci potest. quam istum solem ut in vno mun
do vnus esset non decori pulchritudi
nis vel etiam saluti rerum corpalium con
suluisse artifice deum. sed hoc pocius
euenisse quia vna anima sic peccauerat
ut tali corpore mereretur includi. ac
per hoc si contigisset ut non vna sed
due primo non due sed decem vel centum
similiter equaliterq; peccassent. centum so
les haberet hic mundus. quod ut non
fieret non opificis prouisione mirabi
li ad rerum corpalium salutem decorem q;
consultum est. sed contigit pocius tan
ta vnius anime pgressione peccantis. ut
sola corpus tale mereretur. Non pla
ne animarum de quibz nesciunt quid loquan
tur. sed eorum ipsorum qui talia sapiunt
multum longe a veritate. et merito
est cohercenda pgressio. Hec ergo tri
a que superius commemoraui cum in v
naquaq; creatura requiruntur quis
eam fecerit. p quid fecerit. quare fe

cerit. ut respondeatur deus p verbum
quia bona est. utrum altitudine mis
tica nobis ipsa trinitas intimetur. hoc
est pater et filius et spus scus. an a
liquid occurrat quod hoc loco scriptu
rarum id accipiendum esse prohibeat. mul
ti sermonis est questio. nec omnia vno
volumine ut explicemus urguendum est.

Credimus et tenemus et xxiiij.
fideliter predicamus quod pater
genuerit verbum hoc est sa
pienciam p quod facta sunt omnia vnige
nitum filium vnus vnum. eternus coeter
num. summe bonus equaliter bonum. et
quod spus scus simul et patris et fi
lij sit spus. et ipse consubstancialis
et coeternus ambobz. atq; hoc totum
et trinitas sit propter proprietatem psona
rum et vnus deus propter inseparabilem
diuinitatem. sicut vnus omnipotens
propter inseparabilem omnipotenciam. ita
tamen ut etiam cum de singulis queritur v
nusquisq; eorum et deus et omnipotens
respondeatur. cum vero de omnibz simul
non tres dij vel tres omnipotentes.
sed vnus omnipotens deus. tanta est
ibi in tribz inseparabilis vnitas que
sic se voluit predicari. Vtrum autem
boni patris et boni filij spus scus quia
communis ambobz est. recte bonitas
dici possit amborum. non audeo teme
rariam precipitare sentenciam. verum p
tamen amborum eum dicere scitatem faci
lius ausus fuero. non amborum quasi
qualitatem. sed ipsum quoq; substanciam
et terciam in trinitate psonam. Ad hoc
enim me probabilius ducit. quod cum sit
pater spus et filius spus. et pater
scus et filius scus. proprie tamen ipse vo
catur spus scus tanquam scitas substanci
alis et consubstancialis amborum. Sed

li nichil est aliud bonitas diuina
q̄ clātas. probō et illa diligēna ra
cois est. nō preiūptuois audacia.
ut in opibz dei secreto quodā loquē
di modo quo nīa exercreat intenco
cadē nobis inlimata itelligatat trī
nitas. vnāquāq̄ creaturā q̄s fecit
per q̄d fecerit. ꝑpt quid fecerit. ꝑpati
quippe itelligit verbi qui dixit ut
fiat. q̄d aūt illo dicente factū est ꝑ
verbū utiq̄ factū est. ¶ In eo vero q̄d
diat vidit deus q̄a bonū est. satis
significat deū nulla necessitate nl
la siue cuiusq̄ utilitatis indigenna.
sed sola bonitate fecisse q̄d factū est
id est q̄a bonū est. Q̄d ideo postea
q̄ factū est dicit. ut res que facta ē.
congruere bonitati ꝑpt quā facta
est indicet. Que bonitas si spūs scs
recte itelligit. vniūsa nobis trinitas
in suis opibz ītimat. ¶ Inde est cuita
tis scē que in sās angelis suis est.
et origo et informatio et beatitudo.
¶ Nam si querat vnde sit deus eam
condidit. si vnde sapiens. a deo illu
minat. si vnde sit felix. deo fruit.
subsistens modificat. cōtemplās
illustrat. inherens iocundat. Est vi
det. amat. in eternitate dei viget. in
veritate dei lucet. ī bōitate dei gaudet.

Quantū intelligi Capt̄ xxv.
tat hinc philosophi sapiē
tie disciplinā triptitā esse
voluerūt. ymo triptitā esse adiadū
cere potuerūt. ¶ Nec cū ipsi instituc
erūt ut ita esset. sed ita esse pocius i
uenerūt. unus vna pars appellat
physica. altera logyca. tercia ethy
ca. quarū nōia latina ia multoꝝ
lis frequētata sūt. ut naturalis.
racionalis. moralisq̄ vocarentur
quas eas in octauo libro breuit
struxim? nō quo sit consequens
ut isti in hijs tribz aliq̄d sciam nō
de trinitate cogitauerūt q̄ꝑ plato
prim? istā distributionē repperisse
et cōmendasse dicat. aut nec vana
rarū oīum auctor nisi deus visus est.
nec itelligencie dator. nec a quo
quo bene beatecq̄ viuit inspirator.
Sed certe cū de natura rerū et ra
cone indagande veritatis et de bo
ni fine ad quē cūcta que agunt re
ferre debem? diuersi diuersa senserūt
in hijs tri tribz magnus et generalis
bz questionibz oīus eoz versatur
intenco. ita ut cū in vnaquaq̄ re
rū quid quisq̄ sentet multiplex dis
crepancia sit opinionū. esse tamē
aliquā nature caulā. sapiēcie fon
mā vite biūmā nemo cūctat. Tria
eni sūt que in vnoquoq̄ hoīe ar
tifice spectant ut aliq̄d efficiat. na
tura doctrina vsus. ¶ Natura igit
o. doctrina sapiencia. usus fructu di
cendus est. ¶ Nec ignoro q̄d ꝑ
fructus fruetis. usus utentis. Sed
q̄ hoc iterelle videat. q̄d ea re
dicūm. que nos nō ad aliud refe
da ꝑ se ipsa delectat. ut vero ea re
quā ꝑpter aliud querim? Vnde tam
poralibz magis utendū est q̄ frui
dū. ut frui mereamū eternis. non
liant pueri qui frui volūt nūmis
uti aūt deo. q̄m nō nūmū ꝑpter
impendūt. sed deū ꝑpter nūmū
lunt. Decepti eo loquēdi modo q̄
plus obtinuit consuetudo. et frui
tibz utiq̄ et utibz fruim. ¶ Nā si
tus ꝑpre iam dicūt agroz. quib
utiq̄ oīes tēporaliū utiū. Vor
taq̄ more uti dixerī in hijs tri

que in hoīe spectanda cōmonui
que sūt natura doctrina usus. Ex
hijs ꝓpt̄ obtinendā beatā vitā tri
ꝑtita ut dixi a phylosophis est ī
uenta disciplina. naturalis ꝓpt̄ na
turā. racionalis ꝓpt̄ doctrinā. mora
lis ꝓpter usū. Si ergo natura nr̄a
esset a nobis. ꝓfecto et nostrā nos
genuissem⁹ sapienciā. nec eā doctri
na id est aliūde discendo ꝑcipe cu
rarem⁹. et noster amor a nobis ꝓ
fectus et ad nos relatus. ad beate
viuendū sufficeret. nec bono alio
quo fruerem̄ ullo indigeret. Nunc
vero q̄a natura nr̄a ut esset deum
haberet auctorē. ꝓculdubio ut ve
ra sapiam⁹. ipsū debem⁹ habē doc
torē. ipsū eciā ut beati sim⁹ suaui
tatis ītime largitorē. Capl̄m xxvi.

Et nos quidē in nobis tam
et si nō equalē ymo valde
longeq; distantē neq; coet̄
nā. et quo breuius totū dicit̄ non
eiusdē substācie cuius deus est. tn̄
qua deo nichil sit in rebz ab eo fac
tis natura ꝓpīquius. ymaginē dei
hoc est illius sūme trinitatis ag
noscim⁹ ad hoc reformacōe ꝑficiē
dam. ut sit eciā similitudine ꝓxima.
Nam et sum⁹ et nos esse nouim⁹.
et esse ac nosse diligim⁹. In hijs āt
tribz que dixi nulla nos falsitas
verisilis turbat. Non enī ea sicut
illa que foris sūt ullo sensu corpo
ris tangim⁹. velut colores videndo.
sonos audiendo. odores olfaciendo
sapores gustando. dura et mollia
contrectando sentim⁹. quoꝝ sensibi
liū eciā ymagines eis simillimas
nec iam corporeas cogitacōe ver
sam⁹ memoria tenem⁹. et ꝑ ipsas

in istoꝝ desideria cōcitam̄. sed sine
ulla fantasiarū vel fantasmatū
ymaginacōe ludificatoria michi
esse me idq; nosse et amare certissi
mū est. Nulla in hijs veris achade
micoꝝ argumēta formido dicenciū.
quid si falleris? Si enī fallor sū. Nā
qui nō est. utiq; nec falli potest ac
per hoc ipse sum. si fallor. Quia er
go sū quomō esse me fallor. qn̄ certū
est me esse si fallor? Quia igit̄ essē
qui fallerer eciā si fallar. ꝓculdubio
in eo qd̄ me noui esse non fallor. cō
sequēs est aūt ut eciā in eo qd̄ me
noui esse nō fallar. Sicut enī noui
me esse. ita eciā noui hocipsū nosse
me. eaq; duo cū amo eundem quoq;
amorē quiddā terciū nec īparis esti
matiōis eis quas noui rebz adiun
go. neq; enī fallor amare me. cū in
hijs que amo nō fallar. q̄q̄ et sul
la falsa essent. falsa me amare ve
rū esset. Nam quo pacto recte repre
henderer recte ꝓhiberer ab amore
falsoꝝ. si me illa amare falsū eēt?
Cū vero et illa vera atq; certa sint.
quis dubitet qd̄ eoꝝ cū amant̄ et
ipse amor verus et certus est? Tam
porro nemo est qui esse se nolit. q̄
nemo est qui non esse beatus ve
lit. Quomō enī potest beatus esse.
si nichil sit? Ita vero vi quadā na
turali ipsū esse iocundū est. ut nō
ob aliud et hij qui miseri sūt no
lint interire. et cū se miseros esse sē
ciant. nō seipsos de rebz sed miseriā
suā pocius auferri velint. Illis eci
am qui et sibi miserrimi sūt et ap
parent et plane sūt. et nō solum a
sapientibz qm̄ stulti verū et ab hijs
qui beatos se putant miseri iudi

cant. q̄a paupes atq; mendica sūt
si quis īmortalitatē daret qua nō
ipsa miseria moueret. ꝓposito sibi
qđ si in eadē miseria semp esse nol
lent nulli et nusq̄ essent futuri.
sed oīmodo pituri, pfecto exultarēt
letitia. et sic semp eligerēt esse q̄ ō
nino non esse. Huic rei testis est no
stillum⁹ sensus illoz. Vnde eū mo
ri metuūt et malūt in illa erūp
na viuere q̄ eam morte finire ni
si q̄a satis appareat q̄q; refugiat
natura nō esse. Atq; ideo cū se no
uerint esse morituros. p magno be
neficio sibi hanc ipendi misericordiam
deliderāt. ut aliquāto ꝓductius in
eadē miseria viuāt tardius q; mo
riant. Quidubio ergo iudicanti
mortalitatē saltē talem que non
habeat finē mendicitatis. quanta
gratulatiōe suscepturi. Quid aīa
lia oīa eaq̄ irracionabilia quibz
datū non est ista cogitare ab īmē
sis draconibz usq; ad exiguos ver
miculos. nōne se esse velle atq; ob
hoc interitū fugere oībz quibus
possūt motibz indicant. Quid ar
busta oēsq; frutices quibz nul
lus est sensus ad vitandā manifes
ta motione pniciem. nōne ut ī au
ras tutū caulibus germen emittāt
aliud terre radices affigūt quo a
limentū trahant. atq; ita suū quo
dāmodo esse conseruent. Ipsa pos
tremo corpora quibz nō solū sensus
sed nec ulla saltem semīalis est vi
ta. ita tamē vel exiliūt in lupina.
vel in yma descendūt. vel librant
in medijs. ut essentiā suā ubi sedz
naturā possūt esse custodiāt. Iam
vero nolle quantū amet. q̄q; tal
li nolut hūana natura vel hinc
intelligi potest. qđ lametan quis
q; sana mente mauult. q̄ letan in
amentia. Que vis magna atq; mi
rabilis mortalibz preter hoīem ani
mantibz nulla est. Nec eoz q̄bus
dam ad ista lucem cōtuendā mul
to q̄ nobis sit acior sensus oculo
rū. sed lucē illam īcorpoream cōtu
eri nequeūt. qua meus nūc quo
dāmodo radiat. ut de hijs oīibus
recte iudicare possim? Nam in q̄
tū eā capim? intantū id possum?
Veriptū inest sensibz irracionabi
lium aīaliū et si saeuissa nullomo
do certe quedā saeuitie similitudo. Cer
ta aūt vestigia corpaliū nō quia sen
tiūt. sed quia sentiūt sensibilia ma
cupata sūt. quoz in arbustis hoc
simile est sensibz qđ alunt et q̄q
nūt. Veriptū et hec et oīa corpo
ralia latentes in natura causas
habent. sed formas suas quibus
mūdi hui⁹ visibilibus structā formo
sa est sensibz prebēt. ut
pro eo qđ nosse nō possūt quasi ī
notescere velle videant. sed nos ex
sensu corporis ita capim? ut ubi
non sensu corporis iudicem? Ha
bem⁹ enī aliū interiorem hoīs sen
sum isto longe prestantiorē quo iu
sta et īiusta sentim? iusta p ītelligi
bilem speciē. īiusta p eius priua
tionem. Ad hui⁹ sensus officiū non
aures pupille. nō foramē auricule
non spiramenta nariū. nō gustus
fauciū. nō illius corporeus tactus
accedit. Ibi me et ēē et hoc nosse
tus sū. et hī amo atq; amari
me sūt certus sū. In
eo de duobz illis ego

XI

ſaluet et notiꝰa quantū amentē
in nobis et ꝙ admodū eaꝝ in cete
tas rebꝫ que infra ſūt eoꝝ reperiatē
et ſi differens quedā tamē ſūtudo
quantū ſuſcepti huiꝰ opis ratio ui
ſa eſt poſtulare ſatis dixim⁹? De a
more aūt quo amantē utrū et ipē
amor ametē non dictū eſt. Amatur
autē. Et hinc ꝓbam⁹? qđ in hoīibus
qui rectius amantē ipſe magis ama
tur. Necꝫ eū uir bonus merito di
catē qui ſcit qđ bonū eſt ſed qui dili
git. Cur ergo et in nobiſipſis non
et ipſū amoꝛē nos amare ſentim⁹?
quo amam⁹? q cq̄đ bonū amam⁹? eſt
eaꝝ et amor quo amatē et qđ amā
dum nō eſt. et ideꝰ amoꝛē odit in ſe
q illū diligit q id amatē qđ amādū
ē. poſſūt ei ābo ēe in uno hoīe. et hꝰ uo
nū ē hoī ut illo ꝓficēte q bñ uiuim⁹?
iſte deſinat q male uiuim⁹? donec ad
perfectā ſanetē et in bonū cōmutetē
omne qđ uiuim⁹? Si eū pectora eſſem⁹
carnalē uitā et qđ ſcīm ſenſū eius
eſt amarem⁹? idcꝫ eſſet ſufficiēs bo
nū noſtrū. et ſcīm hoc cū eſſet no
bis bene nichil aliud quereꝝ⁹? Si tē
ere arboꝛes eſſem⁹ nichil quidē ſenti
tamen motu amare poſſem⁹? uerūꝓ
quo feracius eſſem⁹ uberiusqꝫ fruc
tuoſe. Si eſſem⁹ lapides aut fructꝰ
aut uentus. aut flāma uel q̄d eiuſ
modi ſine ullo quidē ſenſu atqꝫ ui
ta. nō tamē nobis deeſſet quaſi qui
tum ſuoꝝ loꝛ atqꝫ ordinis appeti
tus. Nam uelut amoꝛes corpoꝛum
pondera ſūt ſua. ſiue deoꝛſū gra
uitate. ſiue ſurſū leuitate nitantē
ita eſt corpus ponderē ſicut aīm⁹
amoꝛe fertē quocūqꝫ fertē. Cū igitē

hoīes ſum⁹ ad uīm creatoꝛis ymā
ginē creati. cuiꝰ eſt uera eternitas.
eterna ueritas. eterna et uera cari
tas. eſtqꝫ ipſe eterna et uera et cara
trinitas. necꝫ confuſa necꝫ ſeparata.
in hijs quidē rebꝫ que infra nos ſūt
q̄m et ipſa nec aliquo modo eſſent
nec aliqua ſpecie contineretē. nec
aliquē ordinē uel appeterent uel te
nerent. niſi ab illo facta eſſent qui
ſūme eſt. qui ſūme ſapiens eſt. qui
ſūme bonus eſt. tanq̄ꝫ ꝓ omnia que
ſcat mirabili ſtabilitate currentes.
quaſi quedā eius alibi magis alibi
min⁹ impreſſa ueſtigia colligamus.
in nobis aūt ipſis eius ymaginē
contuētes tanq̄ꝫ minoꝛ ille euange
licus filius ad noſmetipſos reuerſi
ſurgam⁹? et ad illū eam⁹? a quo pecta
do receſſeram⁹? Ibi eſſe noſtrū nō ha
bebit moꝛtē. ibi noſſe noſtrū non
habebit erroꝛē. ibi amare noſtrū nō
habebit offenſionē. Hunc aūt tra
ctā nīra q̄ꝫ uis certa teneam⁹? nec ali
is ea credam⁹ teſtibꝫ. ſed noſipſi ꝓſen
tia ſentiam⁹? atqꝫ iteꝛioꝛe ueracitō
cernam⁹? aſpectu. tamē q̄ꝫ diu futura
uel utrū nūq̄ꝫ defutura. et quo ſi ma
le quo aūt ſi bene agantē puētura
ſint. q̄m ꝓ noſipſos noſſe nō poſſu
mus. alios hinc teſtes uel querim⁹?
uel habem⁹? de quoꝝ fide nec nulla
debeat eſſe dubitatio. nō eſt iſte ſed
poſteroꝛ ent diligentius diſſerendi
locus. In hoc aūt libꝛo de ciuitate
dei que nō pegrinatē in huiꝰ uite
mortalitate. ſed īmortalis ſemp in
celis eſt. id eſt de angelis ſcīs deo co
herentibꝫ qui nec fuerūt unq̄ꝫ nec fu
turi ſūt delectoꝛes iter quos et illos
qui eternā lucē deſerentes tenebꝛe

facti sunt. deum primitus diuisisse iam
diximus illo adiuuante quod cepimus ut
possumus explicemus. Capitulum xxviii.

Illi quippe angeli sancti non per ver
ba sonancia deum discunt. sed per
ipsam presenciam immutabilis
veritatis hoc est verbum eius vnige
nitum. et ipsum verbum et patrem et eo
rum spiritum sanctum. eamque esse inseparabi
lem trinitatem. singulasque in ea perso
nas esse vnam substanciam. et tamen omnes
non tres deos esse sed vnum deum ita
nouerunt. ut eis magis ista quam nos
ipsi nobis cogniti sumus. Ipsam quo
que creaturam melius ibi hoc est in sa
piencia dei tanquam in arte qua facta
est quam in ea ipsa sciunt. ac per hoc et se
ipsos ibi melius quam in seipsis. verum
tamen et in seipsis. facti sunt enim et a
liud sunt quam ille qui fecit. Ibi ergo tan
quam in diurna cognicione in seipsis
autem tanquam in vespertina. sicut iam supra
diximus. Multum enim differt utrum in
ea racione cognoscatur aliquid secundum
quam factum est. an in seipso. sicut a
liter scitur rectitudo linearum seu veri
tas figurarum cum intellecta conspicitur.
aliter cum in puluere scribitur. et aliter
iusticia in veritate incommutabili.
aliter in anima iusti. sic deinde cetera
sicut firmamentum inter aquas su
periores et inferiores quod celum voca
tum est. sicut deorsum aquarum congeri
es. terreque nudacio. et herbarum in
stitucio atque lignorum. sicut solis ac
lune stellarumque condicio. sicut ex
aquis animalium volucrum scilicet atque
piscium beluarumque natancium. sicut
quorumque in terra gradiencium atque
repencium et ipsius hominis qui cunctis
in terra rebus excelleret. Omnia hec

aliter in verbo dei cognoscuntur ab
angelis. ubi habent causas raci
onesque suas. id est secundum quas facta
sunt incommutabiliter permanentes. aliter
in seipsis. illa clariore. hac obscuri
ore cognicione velut artis atque operum
que tamen opera cum ad ipsius creatoris
laudem veneracionemque referuntur tanquam
mane lucescat in mentibus contemplancium.

Hec autem propter Capitulum xxix.
senarii numeri perfectionem
eodem die sexies repetito sex
diebus perfecta narrantur. non quia deo
fuerit necessaria mora temporum. qua
si qui non potuerit creare omnia simul
que deinceps congruis motibus perage
rent tempora. sed quia per senarium nu
merum est operum significata perfectio.
Numerus quippe senarius primus com
pletur suis partibus id est sexta sui parte
et tercia et dimidia. que sunt vnum et
duo et tria. que in summam ducta sex
fiunt. Partes autem in hac consideraci
one numerorum ille intelligende sunt.
que quote sint dici potest. sicut di
midia. tercia. quarta. et deinceps ab
aliquo numero denominate. Neque enim
exempli gracia quia in nouenario nu
mero quatuor pars aliqua eius est.
ideo dici potest quota eius sit. vnum
autem potest. nam nona eius est. et tria
potest. nam tercia eius est. Coniuncte
vero due iste partes eius. nona sci
licet atque tercia id est vnum et tria
longe sunt a tota summa eius quod est
nouem. Itemque in denario quater
narius est aliqua pars eius. sed quo
ta sit dici non potest. vnum autem po
test. nam decima pars eius est. Habet
et quintam quod sunt duo. habet et dimi
diam quod sunt quinque. Sed hee tres partes

XI

eius decima et quinta et dimidia. id
est unū et duo et quinq; simul ducte
non cōplent decē sūt eiū octo. Duo
denarij vero numeri partes in sum
mā ducte transeūt eū. Habet enī
duodecimā qđ est unū habet sextā
que sūt duo. habet quartā que sūt
tria. habet tertiā que sunt quatu
or. habet dimidiā que sūt sex. Ita
nū aūt et duo et tria et quatuor
et sex nō duodecē sed amplius id est
sedecim faciūt. Hoc breuit cōmeō
tandū putaui ad cōmendandā se
narij numeri pfectionē. qui primus
ut dixi ptūz suis in summā redactis
ipse pficit. in quo pfecit deus opa
sua. Vnde ratio numeri contēpnen
da non est. que in multis scāz sēp
turarū locis ꝑ magni estimanda
sit elucet diligenti intuētibz. nec
frustra in laudibz dei dictū est. Omia
in mensura et numero et pōdere cōstituis
Septimo aūt Capīm xxx. die
die id est eo dē die sepaes repetito.
qui numerus etiā ipse alia ratiōe
perfectus est. dei requies cōmendat.
in qua primū sanctificatio sonat. Ita
deus noluit ullū diem in ullis suis
opibz sāctificare. sed in requie sua. q̄
non habet vesperā. Nec; eiū ulla
creatura est. ut etiā ipsa aliter in dei
verbo. aliter in se cognita nō faciat
aliā velut diurnā. aliā velut ves
pertinā noticiā. De septenarij nu
mero numeri pfectiōe dicta quidē plu
ra possūt. sed et liber iste iam
prolixus est. et vereor ne occasiōe
cuiusq; rei nimia copta. fastidiosā nostrā lectōrē ma
gis ꝑ utilitatē iactare velle videam̄.
Habenda est itaq; ratio moderatio
nis atq; grauitatis. ne forte cū de
numero multū loquim̄. mensurā
et pondus negligere iudicem̄. Hoc
itaq; satis sit āmonere. qđ totus im
par primus numerus ternarius est.
totus par quaternarius. ex quibz
duobz septenarius constat. ideo ꝑ
uniuſo sepe ponit̄ sicuti est. Septa
es cadit iustus et resurget. id est se
quocūq; cecidit non pibit. qđ
non de iniquitatibz sed de tribulatiōi
bz ad humilitatē pducentibz intelligi
voluit. Et septies in die laudabo
te. qđ alibi alio modo dictū est. sēp
laus eius in ore meo. Et multa hu
iusmodi in diuinis auctoritatibz
repiunt̄. in quibz septenarius nu
merus ut dixi pro cuiuslibz rei uni
uersitate poni solet. Inter hoc eo
dem sepe numero significat̄ spūs
scūs de quo dñs ait. docebit vos o
nem veritatē. Ibi requies dei qua re
quiescat̄ in deo. In toto quippe id
est in plena pfectione requies. in
parte aūt labor. Ideo laboremus ꝑ
diu ex parte scim? sed cū venerit qđ
perfectū est euacuabit̄ qđ ex parte
est. Hinc est qđ etiā scripturas ista
cū labore rimam̄. sāi vero angeli
quoz sanctaz et cōgregatiōi in hac
peregrinatione laborio illius iusti
ciam? sicuti habēt permanendi et
uitatē. ita cognoscendi facilitatē
et requiescendi felicitatē. Sine dif
ficultate quippe nos adiuuāt. qm̄
spūalibz motibz puris et libe
ris non laborant. Capīm xxxi.

Equis aūt cōtendat et di
cat nō scōs angelos ee sig
nificatos in eo qđ scriptū
est. fiat lux et facta est lux. sed qua
libet luce tūc primā facta esse cor

poreā aut opinetur aut doceat. an
gelos aūt prius esse factos non tā
tū ante firmamentū qd inter aq̄s
et aquas factū appellatū est celū.
sed ante illud de quo dictū est ī p̄n
cipio fecit deus celū et terrā. atq; il
lud qd dictū est in p̄ncipio nō ita
dictū tanq̄ primū hoc factū sit.
cum ante fecerit angelos. sed qui
a omīa in sapiencia fecit qd est v̄
bū eius. et ipsū scriptura p̄ncipiū
noīauit. sicut ipse in euāgelio iu
deis querentibz quis esset respōdit
se esse p̄ncipiū. nō econtrario refe
ram cōtencionē. maxime q̄a hoc
me delectat plurimū. qd eciā in sū
mo exordio sc̄i libri geneseos trini
tas cōmendatur. Cū enī ita dicitur in
principio fecit deus celū et terram.
ut pater fecisse ītelligatur in filio. si
cut attestatur psalmus ubi legitur
q̄ magnificata sūt opa tua dn̄e
omīa in sapiēcia fecisti. cōuenientis
sime paulo post cōmēoratur eciam
spūs sc̄us. Cū enī dictū esset qualē
deus terram p̄mitus fecerit vl' quā
molem materiā ue cōstructionis
future mūdi celi et terre nomine
nūcupauerit. subiciendo et adden
do. terra aūt erat īuisibilis et in
cōposita. et tenebre erāt sup abis
sū. mox ut trinitatis cōmemoraci
o cōpleretur. et spūs inq̄t dei ferebatur
sup aquas. Proinde ut volet q̄sq;
accipiat qd ita p̄fundū est. ut ad
exercitacionē legenciū a fidei regu
la nō aberrātes plures possit gene
rare sentēcias. dū tamē angelos sāc
tos in sublimibz sedibz. nō quidem
deo coeternos. sed tn̄ de sua sempit̄
na et vera felicitate securos et certos

esse nemo ambigat. Ad quoꝝ soci
etatē ptinere paruulos suos dn̄s
docens. nō solū illud ait erūt eq̄
les angelis dei. verū ipsi quoq; an
geli qua contēplacōē fruantur os
tendit ubi ait. Videte nō contēp
natis vnū ex hijs pusillis. Dico aūt
vobis quia angeli eoꝝ in celis sp̄
per vident faciem patris mei qui
in celis est. Peccasse aūt quosdam
angelos et in huius mūdi ymā de
trusos. qui eis velut carcer est us
q; ad futurā in die iudicij ultimā
dāpnacionē aplus petrus aptissi
me ostendit dicens. qd deus ange
lis peccantibz non pepercerit. sed car
ceribz caliginis inferi retrudens tra
diderit in iudiciū puniēdos reseruari.

Capl' xxxii.

Inter hos ergo et
illos deū vel presencia vel op̄e
diuisisse quis dubitet. Illos
q; lucē merito appellari quis cōtra
dicat. q̄nquidē nos adhuc in fide
viuētes et eoꝝ equalitatē adhuc
sperantes utiq; nondū tenētes. iā
lux dicti ab aplo sumus. Fuistis enī
aliq̄n tenebre inq̄t. nūc aūt lux in
dn̄o. Istos vero desertores tenebras
aptissime nūcupari p̄fecto aduer
tunt. qui peiores esse eos hominibz
infidelibz siue ītelligūt siue credūt.
Quapp̄ter et si alia lux in isto huius
libri loco ītelligenda est ubi legimus
dixit deus fiat lux. et alie tenebre
significate sunt in eo qd scriptū est
diuisit deus inter lucem et tenebras
nos tamē has duas angelicas soci
etates. vnā fruentē deo. alteram tu
mentē typo. vnā cui dicitur adorate
dn̄m omēs angeli eius. aliā cuius
princeps dicit. hec omīa tibi dabo

XI

si pstratus adorauerit me vnā dei
cō amore flagrantē. alterā ꝓpter cel
situdinis īmūdo amore fumantem.
et qm̄ ita scriptū est deus superbis
resistit. humilibz aūt tat gratiā. illā
in celis celoz habitantē. illā inde de
rectā in hoc infimo aereo celo tumul
tuantē. illā luminosa pietate tran
quillā. illā tenebrosis cupiditatibz
turbulentā. illā dei nutu clementer
subuenientē iuste ulciscentē. illam
suo fastu subdendi et nocendi libi
dine exestuantē. illam ut quantū
vult consulat dei bonitati minis
trem. illā ne quantū vult noceat
dei potestate frenatā. illā huic illu
dentē ut uolens prosit plecnacoibz
suis. hanc illi ridentē cū pegrinos
colligat suos. Nos ergo has duas so
cietates angelicas inter se dispares
atq; contrarias. vnā et natura bo
nam et voluntate rectā. aliā véo na
tura bonā sed voluntate peruersā. ali
is manifestioribz diuinarū scriptu
rarū testimonijs declaratas. qd ea
in hoc libro qui nomē est genesis.
luras tenebrarūq; vocabulis signi
ficatas existimauim? eā si hoc lo
co aliud sensit forte qui scripsit nō
est inutiliter obscuritas huius tracta
tus sententie. qa et si voluntatē auctо
ris libri huius intuagare nequim? a re
gula tamē fidei que p alias eiusdē
auctoritatis sacras lras satis fide
libz nota est nō abhorrium? Et si ei
corpalia hic cōmemorata sint opera
dei. habent paldubio nōnullā si
militudinē spūaliū. secm quā di
ctat aplus. Omnes enī vos filij lu
cis estis et filij diei. nō sumus noctis
neq; tenebrarū. Si aūt hoc sensit
ea ille qui scripsit ad pfectionē dis
putationis finē nrā puenit itemo.
ut homo dei tā eximie diuineq; sa
pientie. ymo per eū spūs dei in com
mendandis opibz dei. que omnia sex
to die dicat esse pfecta. nullo modo
angelos ꝑtermisisse credat? sive in
principio quia primo fecit. sive qd
conuenientius itelligit? in ꝑncipio. qa
in verbo vnigenito fecit. scriptū sit
in ꝑncipio fecit deus celū et terrā. Capl'
xxxij

Quibus omnibz vniuersa
lis est significata creatura
vel spiritualis et corpalis
qd est credibilius. vel magne due
mūdi partes. quibz omnia que cre
ata sūt continent? ut primitus ea
tota ꝓponeret. ac deinceps partes
eius sedm misticū dierū numerū
exequeret? cp̄ꝑ nōnulli putauerūt
aquarū nomine significatos quo
dāmodo ꝓpios angelos. et hoc esse
qd dictū est. fiat firmamentū int?
aquā et aquā. ut supra firmamē
tū angelu itelligant?. unda vero vel
aque iste visibiles vel malos an
gelos multitudo. vel oīum hoīum gē
tes. Qd si ita est nō illuc apparet ubi
facta sūt angeli. sed ubi discreta. qn̄
quis et aquas qd puerilliē atq; im
pie vanitatis est negent quidā fac
tas a deo. qm̄ nusq̄ scriptū est dixit
deus fiant aque. qd possūt sibi va
nitate ea de terra dicere. Nusq̄ enī
legit? dixit deus. fiat terra. sed inq̄
unt scriptū est. in ꝑncipio fecit de?
celū et terrā. Illuc ergo et aqua itel
ligenda est vno enī nosse utrūq; cō
prehensū est. Nam ꝓpius est mare
sicut in psalmo legit? et ꝓpe fecit
illud. et arida manus eius finxerunt

Sed hy qui in nose aquarū q̄ lu
per celos sunt angelos ītelligi vo
lunt ponderibz elemētoz mouentē.
et ideo nō putant aquarū fluidā
grauēq̄ naturā in supiorib mūdi
locis potuisse constitui. qui sedm
rationes suas si ipsi hoiem facere
possent. nō ea pitura qđ grece fleg
ma dicit et tanq̄ in elemētis corpo
ris nīi aquarū vicē obtinet in ca
pite ponerent. Ibi enī sedes est fleg
matis sedm dei opus utiq̄ aptissīe.
sedm istoz aūt cōiectura tam ab
surde. ut si hoc nesciremus et in libro
hoc similit scriptū esset. qđ deus hu
morē fluidū et frigidū ac p hoc g̃
uem in supiorē oīb̄z ceteris hūa
ni corporis partē posuerit. ista tru
tinatores elemētoz nequaq̄ crede
rent. et si auctoritati eiusdem scrip
ture subditi essent aliquid aliud
ex hoc ītelligendū esse crederēt. Sz
q̄m si diligenti singula scrutemū at
q̄ tractemus que in illo diuino libro
de cōstitutiōe mūdi scripta sunt
et multa dicenda. et a ꝓposito ista
tua opis longe digrediendū est.
Jamq̄ de duabz istis diuersis īter
se atq̄ cōtrarijs societatibz ange
loz. in quibz sūt quedā exordia du
arū earū in rebus hūanis ciuitatū
de quibz deinceps dicere instituī.
quantū satis visū est disputau
mus hūc quoq̄ librū aliq̄n claude
mus. Explicat liber octauus.

Incipit capla libri nouem.

De vna bonoz malozq̄ an
gelozum natura. i.

Nullā essenciā deo esse cō
trariā. quia ab eo qui sūme et se
per est hoc in totū videt diuersum
esse quod non est.

De ymicis dei nō per naturā sed
per cōtrariā volūtatē. que cū ipis
nocet. bone utiq̄ nature nocet q̄
uicū si nō nocet nō est. iii.

De natura irrationabiliū autem
ta carentiū. que in suo genere ar
q̄ ordine ab vnitatis regre nō
discrepat. v. Qđ in oīm natura
spēie ac modo. laudabil sit creato
Que causa sit beatitudis an
gelozq̄ bonoz. et que causa sit mise
rie angelorū malorum. vii.

Causā efficientē male voluntatis
non esse querendam. viii.

De amore pueio qđ volūtas ab cō
mutabili bono ad cōmutabile
bonum deficit. ix.

An sīt angeli que habenti creatoz
nature. eundē habeāt bone volū
tatis auctorē. per spūm sanctū i
eis caritate diffusa. x.

De facilitate eius hystorie que mil
le milia annoz ꝓteritis tēporib̄z ad
huc quidē mūdū semiternū puerū
aut īmutabiles. aut eūdem vnū et
ta cōdulione sēdoz semp et nusq̄
et velolui opinantur. xi.

Qđ respōdendū sit hijs qui prima
condicionē hoīs tarda ee causan
De revolucōe sēdoz. quib̄z
certo fine cōclusis. vnius sempi
in eundē ordinē eandēq̄ speciem re
ditura q̄dā philosophi arbitrant. xii.

De temporali condicōe ge
neris hūani. quā deus nec nouo cō
silio cōstituerit nec mutabili volūta
An ut deus semp. eam dūs xiii. to
semp fuisse ītelligat. aeternū q̄q̄
creaturā nūq̄ defuisse aut dūrare

et quomō dicatur semp creatū qd dici nō potest coeternū. xvi
Quomō intelligendū sit pmissa homini a deo vita eterna aut tēpora eterna. xvij
Qd de īmutabili consilio aut volūtate fides sana defendat contra raciocinaciōes eorū q opa ex eternitate repetita. p eosdem semp volūt sclorū redire circuitus. xviij.
Contra eos qui dicūt ea que infinita sūt. nec dei posse sciēcia cōprehendi. xix.
De seculis scōrū. xx.
De īpietate eorū qui asserūt aīas sūme vereq bītudīs participes. xx.
iterū atq iterū p circuitus tēporū ad easdē miserias laboresq redituras. xxi
De condiciōe vnius pmi hoīs atq in eo generis hūani. xxij.
Qd prescierit hoīem quē pmū condidit peccaturū. simlq preuiderit quantū piorū pplm ex eius genere in angelicū consorciū sua esset gracia translaturus. xxiij.
De natura hūana anime create ad ymaginem dei. xxiiij.
An ullius vel mīme creature possint dici angeli creatores. xxv.
Omnē naturā et oēm speciē vniuse creature nō nisi ope dei formari. xxvi.
De platonicorū opiniōe qua putauerūt angelos quidē a deo conditos. sed ipōs ēē hūanorū corporū cōditores. xxvij.
A primo hoīe exortā fuisse oēm plenitudinē generis humani. in qua preuiderit deus. q pars honoranda esset pmio. q dāpnanda supplicio.

Expliciūt capitula lib duodecimi.

Incipit liber duodecimus.

Antequā de institucioē hominis dicā. ubi duarū ciuitatū qm tū ad racionalium mortaliū genus attinet appatebit exortus. sicut supiore libro apparuisse in angelis videtur. iam prius michi quedā de ipsis angelis video esse dicenda. quibz demonstretur quātū a nobis potest. qm nō incōueniens neq incōgrua dicatur esse hoībz angelisq societas. ut quatuor nō due scilicet angelorū totidēq hoīm. sed due pocius ciuitates. hoc est societates merito esse dicantur. vna in bonis. altera in malis. nō solū in angelis. verūeciā ī hoībz cōstitute.

Angelorū bonorū et malorū inter se cōtrarios appetitus. nō naturis pncipiysq diuersis. cū deus oīm substanciarū bonus auctor et conditor utrosq creauerit. sed volūtatibz atq cupiditatibz extitisse dubitare fas nō est. dū alij constanter in cōmuni oīmbz bono. qd ipse illis deus est. atq in eius eternitate veritate caritate psistūt. alij sua potestate pocius delectati. velut bonū suū sibi ipsi essent. a supiore cōmuni oīniū pacifico bono. ad ppria defluxerunt. et habētes elacionis fastū p excelsissima eternitate. vanitatis astuciā pro certissima veritate. studia parciū pro indiuidua caritate

Capl pmū

lupbi. fallaces. ūuidi effecti sūt. Be
atitudīs ugit illoz causa est. adhe
rere deo. quo carta illoz miserie causa
ex cōtrario est ītelligenda. qđ est
non adherere deo. Quāobrē si aum
queriť quare illi beati sint. recte
respondeť quia deo adherent. et cū
queriť aut isti sint miseri. recte res
pondeť quia nō adherent deo. nō
est creature racionalis uel ītellectu
alis bonū quo beata sit nisi deus.
ita q̄ uis nō omīs beata possit esse
creatura. neq; enī hoc mun⁹ adipi
scunť aut capūt bestie. lignа. saxa.
et si qđ huiusmodi est. ea tamē q̄
potest non ex ceipsa potest. q̄a ex
nichilo creata est. sed ex illo a quo
creata est. Hoc enī adepto beata. q̄
amisso misera est. Ille uero qui nō
aliо sed ceipso bono beatus est. ideo
ipse nō potest miser esse. q̄a nō se
potest amittere. Dicam⁹ itaq; īmu
tabile bonū non esse nisi unū ue
rū beatū deū. ea uero que beati bo
na quidē esse qđ ab illo. uerūptā
mutabilia. qđ nō de illo. sed de ni
chilo facta sūt. Quāq̄ ergo sūma
non sint quibz est deus maius bo
nū. magna sūt tamē ea mutabili
a bona. que adherere possūt ut be
ata sint īmutabili bono. qđ usq;
adeo bonū eoz est. ut sine illo mise
ra esse necesse sit. nec ideo cetera in
hac creature mūdītate meliora
sūt. q̄a misera esse non possūt. Ne
q; enī cetera mēbra corporis nosti
ideo dicendū est oculis esse melio
ra. quia cetera esse nō possūt. Sicut
autē melior est natura sentiēs. et
cū dolet. q̄ lapis qui nullo modo
dolere potest. ita racionalis natu
ra prestantior ea. mīsera. q̄ illa
que racionis uel sensus est expers
et ideo nō cadit in ea miseria. Qđ
cū ita sit. huic nature que in tāta
excellencia creata est. ut luce sine
sit mutabilis. inherendo tamē īmu
tabili bono idē sūmo ad bonū
dine consequati. nec expleat indigē
tiam suā nisi utiq; beata sit. q̄
explende non sufficiat nisi deus. p
fecto nō illi adherere uicii est. Qui
ne aūt uicii nature noceat. q̄ hoc
contra naturā est. Ab illa igit̄ qui
adheret deo. nō natura differt illa
sed uicio. quo tamē ea uicio uel
de magna multūq; laudabilis of
tendit ipsa natura. Cui enī recte
cupati uicii. paulubio natura lau
datur. Nam recte uicij uituperatio
qđ illo dehonestati natura lauda
bilis. Sicut ergo cū uicii oculoz dig
nitas. ad eam
naturā ptinere monstrati audito
ria cū uicii creature angelice dig
nitas qđ nō adherendo deo. hinc aptāti
me declarati. eius nature ut deo co
herendi cōuenire. Cūm porro mag
na sit laus adherere deo. utq; ui
uati inde sapiati illo gaudiati. ui
toq; bono sine morte. sine errore
sine molestia ptinati. quis digne
cogitare possit aut eloqui. Quia
ppter ea uicio malozq; angelozq; q
nō adherēti deo. q̄m omne uicii na
ture noceat. satis manifestati. deū. nō lo
nā eoz creasse naturā. sed uoluīta
te non esse cū deo. Capitulum.

Et dicta sint. ne quisq̄ ob
de angelis apostatis loq

mur existimet eos aliā velut ex a
lio principio habere potuisse naturā.
nec eorū nature auctorē deū. Cuius
erroris īpietate tanto quisq; care
bit expedicius et facilius. quāto p
spicacius ītelligere potuerit qd̄ p
angelū deus dixit qn̄ moysen mit
tebat ad filios isrl̄. ego sū qui sum.
Cū eni sūma essencia sit. hoc est sū
me sit. et ideo īmutabilis sit. rebus
quas ex nichilo creauit esse dedit.
sed non sūme esse sicut est ipse. et a
lijs dedit esse amplius alijs minus.
atq; ita naturas essenciarū gradibz
ordinauit. Sicut eni ab eo qd̄ est sa
pere vocatur sapiēcia. sic ab eo qd̄ est
esse vocatur essencia. nouo quidē no
mine quo usi non sūt veteres lati
ni sermonis auctores. sed iā nr̄is
temporibz usitato. ne deesset eciam
lingue nr̄e qd̄ greci appellāt usyan
Hoc eni verbū e verbo expressū est.
ut diceretur essencia. ac p hoc ei natu
re que sūma est. qua faciēte sūt q̄
cūq; sūt. cōtraria natura nō est. ni
si que nō est. Ei quippe qd̄ est nō ee
contrariū est. et ꝓpterea deo id est sū
me essencie. et auctori oīm qualiū
cūq; essenciarū. essencia nulla cōtra
Dicuntur aūt Capl̄ iij. Iria ē.
in scripturis ynimici dei. qui
nō natura sed vicijs adu
santur eius imperio. nichil ei valētes
nocere ei. sed sibi. Inimici eni sūt
resistendi volūtate. nō potestate le
dendi. Deus nāq; incōmutabilis ē.
et omīno īcorruptibilis. id circo vi
ciū quo resistūt deo qui appellantur
eius ynimici nō est deo sed ipsis malū.
neq; hoc ob aliud. nisi q̄a corrūpit
in eis nature bonū. Natura igitur

contraria nō est deo. sed viciū. q̄a
malū est contrariū bono. Quis aūt
neget deū sūme bonū? Viciū ergo cō
trariū est deo. tanq̄ malū bono. Por
ro aūt bonū est et natura quā vici
at. vnde et huic bono utiq; cōtrari
um est. sed deo tantūmō tanq̄ bo
no malū nature vero quā viciat.
non tantū malū. sed eciā noxium.
Nulla quippe mala deo noxia. sed
mutabilibz corruptibilibzq; natu
ris. bonis tamē ipsorū quoq; testīo
nio viciorū. Si eni bone nō essēt. eis
vicia non nocere possent. Nam q̄d
eis nocendo faciūt nisi adimūt in
tegritatē et pulchritudinē. salutē
et virtutē. et q̄cq̄ boni nature per
viciū detrahi siue minui consueuit?
Qd̄ si oīno desit nichil boni adimē
do nō nocet. ac p hoc nec viciū ē. Nā
esse viciū et non nocere nō pt̄. Vnde
colligitur q̄uis nō possit viciū nocē
incōmutabili bono. nō tamē posse
nocere nisi bono. q̄a nō inest nisi
ubi nocet. Hoc eciā isto modo dici
potest viciū esse nec in sūmo posse
bono. nec nisi in aliquo bono. Cap̄
Sola ergo bona alicui q̄rtū.
bi esse possūt. sola mala
nusq̄. q̄m nature eciā ille
que ex male volūtatis vicio vici
ate sūt. in quatū viciose sūt. ma
le sūt. in quantū aūt nature sūt
bone sūt. et cū in penis est natu
ra viciosa. excepto eo qd̄ natura ē
eciā hoc ibi bonū est. qd̄ īpunita
non est. Hoc est eni iustū: et omē
iustū ꝓculdubio bonū. Non enim
quisq̄ de vicijs naturalibz. sed de
volūtarijs penas luit. Nam eciā
qd̄ viciū consuetudīe nimio ue ꝓ

grellu roborat̃ velut naturaliter
inoleuit: a volũtate sũplit exordi
ũ. De vicijs quippe nũc loquim̃ eꝰ
nature. cui mens inest capax ītelli
gibilis luas. qua discernit̃ iustum
ab ĩjusto. Ceterũ vana pecoꝝ et ar
boꝝ aliarũq; rerũ mutabiliũ atq;
mortaliũ. vel ītellectu vel sensu. vt
vita oĩno carencaũ. quibꝫ eoꝝ dilla
bilis natura corrũpit̃ dãpnabi
lia putare ridiculũ est. cũ iste crea
ture eũ modũ nutu creatoris acce
perit. ut cedendo ac succedendo pcra
gant infimã pulchritudinẽ tẽpoꝝ.
in genere suo istius mũdi partibꝰ
congruẽtẽ. Neq; enĩ celestibꝫ fuerãt
terrena coequanda. aut ideo vnũ
quodq; tale esse ista debuerũt qm̃ sunt
illa meliora. Cũ ergo in hijs locis
ubi esse talia cõpetebat. alijs alia
deficiẽtibꝫ oriũt̃ et succũbũt mino
ra maioribꝫ. atq; in qualitates su
perancaũ supata vertunt̃. verũ est
ordo transeuncaũ. Cuius ordinis
deus nos ꝓpterea nõ delectat. qm̃
pars eius pro condicõe vite mor
talitatis intexti. vnuũsq; au pars
aule que nos offendit̃ satis apte
decenterq; cõueniũt. sentire nõ pos
sum⁹. Unde nobis in quibꝫ eam cõ
templari minꝰ ydonei sum⁹. rectilli
nee credenda precipit̃ prudencia cõ
ditoris ne tanti artifícis opus in
aliquo reprehendere vanitate hu
mane temeritatis audeam⁹. qm̃q;
et vicia rerũ terrenarũ nõ volun
taria neq; penalia. naturas ipsas
quarũ nulla oĩno est cui⁹ non sit
auctor et conditor deus. si prudenti
attendam⁹ eadẽ racione cõmendãt
quia et in eis hoc nobis ꝑ vicium
tollu displicet. qđ in natura place
nisi q̃a hoĩbꝫ eaã ipse natura
plerũq; displicent aĩ eas fuit nov
e. nõ eas cõsiderãtibꝫ sed utilitat
suã. sicut illa aĩalia quoꝝ habun
dancia egritudoꝝ sũpbia vapulau
Sed isto modo possũt et solem vi
tuperare. q̃m quidã pennãtes. vi
bita nõ videntes. poni a iudicijs
iubentur ad solem. Caplin q̃nt

Non utiq; ex cõmodo vel in
cõmodo nro. sed ꝑ se ipsam
cõsiderata natura. Dic est et natura
talia suo gloriã. Sic est et naturis
nis eterni sine ulla dubitatiõe lau
dabilis. q̃uis dãpnatis ipijs fuerit
penalis. Quid est enĩ igne ad hãnas
te vigente atq; lucẽte pulchrius. q̃
calefaciẽte aurante coquẽte utilius.
q̃uis eo nichil sit urente molestius.
Idem igit̃ ipse aliter apollinis pue
ollus. qui cõuenienti adhibitus cõ
modissim⁹ inuenit̃. Nam eius in ver
uerso mũdo utilitates. verbis explu
rare q̃s sufficiat. Met audiendi sunt
qui laudant in igne luc. ad
vituperãt. videlicet nõ ex vi natu
re. sed ex suo cõmodo vel incõmodo
videre eĩ volũt. audere nolũt. Sed
parũ attendũt eãipsam luc̃ que
certe et illis placeti oculis infirmis
per incõueniencaã nocere. et in illo
ardore qui eas displicet. nõnulla a
nimalia ꝑ cõueniencaã salubriter
viuere. Nature igit̃ omẽs q̃m sũt
et ideo habent modũ suũ. speciem
suã. et quandã semĩ pacẽ suã. qua
scelto bone sũt et cũ ibi sũt. ubi esse
per nature ordinẽ debent. quando
acceperũt suũ esse aliquodiũ. et q̃
semp esse non acceperũt. ꝓ uti

XII

motuq; rerū. quibꝫ creatoris lege
subdūtur. in melius deterius ue mu
tantur. in eū diuina ꝓuidencia tendē
tes exitū. quē racio gubernande v
niuersitatis includit. ita ut nec tāta
corrupcio quāta usq; ad īteritū na
turas mutabiles mortalesq; ꝑdu
cit. sic faciat nō esse qd̄ nō erat. ut
non id faciat consequenter qd̄ esse
debebat. Que cū ita sint. deus qui
sūme est. atq; ob hoc ab illo facta
est omīs essencia que nō sūme est.
quia neq; illi equalis esse deberet.
que de nichilo facta esset. neq; ullo
modo esse posset si ab illo facta nō
esset. nec ullorꝫ viciorꝫ offensiōe vi
tuperandus. et oīm naturarū cō
sideraciōe laudandus est. Capl̄ vi.

Proinde causa bt̄itudīs an
gelorꝫ bonorꝫ. ea verissima
reperitur. qd̄ ei adherēt q̄ sū
me est. Cū vero causa miserie ma
lorꝫ angelorꝫ queritur. ea merito oc
curit qd̄ ab illo qui sūme est aūt
si ad seipsos cōuersi sūt qui non
sūme sunt. Et hoc viciū qd̄ aliud
q̄ superbia nūcupatur. Iniciū q̄ppe
omīs pcti superbia. Noluerūt ergo
ad illū custodire fortitudinē suā
et qui magis essēt. si ei qui sūme
est adhererēt. se illi preferendo id
qd̄ minus est pretulerūt. Hic p̄mus
defectus et p̄ma īopia primūq; vi
ciū eius nature eius que ita creata
est. ut nec sūme esset. et tamē ad
bt̄itudinē habendā eo qui sūme ē
frui posset. a quo auersa nō quidē
nulla. sed tamē minus esset. atq; ob
hoc misera fieret. Huius porro male
volūtatis causa efficiēs si queratur
nichil īuenitur. Quid enī est qd̄ fa
cit volūtatē malā: cū ipsa faciat
opus malū? Ac ꝑ hoc mala volū
tas efficiēs est opis mali. male aūt
volūtatis efficiens nichil est. qm̄
si res aliqua est. aut habet aut nō
habet aliquā volūtatē. Si habet
aut bonā ꝓfecto habet aut malā.
Si bonā. quis ita desipiat ut dicat
qd̄ bona volūtas faciat volūtatē
malā? Erit enī si ita est bona volū
tas causa pcti. quo absurdius puta
ri nichil potest. Si autē res ista q̄
putatur facere volūtatē malā ipsa
quoq; habet volūtatē malā. eciā
eam que fecerit res. consequenter in
terrogo. atq; ut sit aliq̄s inq̄rendi
modus. causā p̄me male volūtatis ī
quiro. Non est enī prima volūtas
mala. quā fecit volūtas mala. sed
illa prima est. quā nulla fecit. Nā
si precessit a qua fieret illa: prior
est que alterā fecit. Si respondetur
qd̄ eam nulla res fecerit. et ideo sē
per fuerit. quero utrū in aliq̄ na
tura fuerit. Si enī in nulla fuit:
omīno nō fuit. Si aūt in aliqua
viciabat eā et corrūpebat. eratq;
illi noxia. ac ꝑ hoc bono priuabat.
et ideo in mala natura voluntas
mala esse nō poterat. sed in bona.
mutabili tamē. cui viciū posset
hoc nocere. Si enī nō nocuit. non
utiq; viciū fuit. ac ꝑ hoc nec mala
volūtas fuisse dicenda est. Porro
si nocuit: bonū auferendo vl̄ mi
nuendo utiq; nocuit. Non igitur esse
potuit sempiterna volūtas mala
in ea re in qua naturale bonū p̄
cesserat. qd̄ mala volūtas nocen
do posset adimere. Si ergo nō erat
sempiterna. quis eā fecerit quero

Hestat ut dicat qđ ea res fecerit ma-
lam volūtatē. in qua nulla volū-
tas fuit. Het utrū superior sit requi-
ro: an inferior an equalis. Sed si
superior: utiq melior. Quomō ergo
nullius: ac nō potius bone volū-
tatis? Hoc idem pfecto et equalis.
Duo quippe qđdiu sūt pariter volū-
tatis bone: nō facit alter in altero
volūtatē malā. Helinquit: ut in
ferior res cui nulla volūtas ē fecerit
angelice nature que prima pecca-
uit volūtatē malā. Sed eā ipsa
res quecūq est inferior usq ad in-
fimā terrā. qm natura et essencia
est, pauldubio bona est: habens
modū et speciē suā in genere atq
ordine suo. Quomō ergo res bona
efficaēs est volūtatis male? Quomō
inquā bonū est causa mali? Cum
enī se volūtas reflecto superiore. ad i-
ferioza cōuertit efficiat mala: non
quia malū est, quo se cōuertit sed
quia peruersa est ipsa cōuersio. Ad
carnē non res inferior volūtatē ma-
lam facit: sed rem inferiorē prauē
atq inordinate ipsa quia facta est
appetiuit. Si enī aliqui duo equa-
liter affecti aīo et corpore videant
vnius corpis pulchritudinē. qua vi-
sa vnū eoz ad illicite fruendū mo-
ueat: alter in volūtate pudica sta-
bilis pseueret: quid putam? esse
cause ut in illo fiat. in illo nō fiat
volūtas mala? Que illā res fecit.
in quo facta est? Neq enī pulchri-
tudo illa corporis. nā eam nō fecit
in ambobz. qnquidē ambox nō
dispariliter occurrit aspectibz. An
caro ītuentis in causa est? Cur nō
et illius? An vero anim? Cur nō
utriusq? Ambos enī et aīmo et cor-
pore equaliter affectos fuisse pos-
im? An dicendū est, alterī eox or-
culta malignī spiritus suggessio
ne tēptatū. quali nō eadē suggestio
oni et qualicūq suasioni ppria vo-
luntate consensit? Hanc igit cō-
sensionē hanc malā quā male
suadenti adhibuit volūtatē: que
in eo res fecerit querim? Nam ut
hoc quoq ipedimentū ab ista pos-
one tollat: si eadē temptatiōe alio
temptentur et vnus ei cedat atq con-
sentiat alter idem qui fuerat pse
ueret: quid aliud appareat nisi q
nū noluisse alterī voluisse a rec-
tate deficere? Unde nisi ppria volū
tate ubi eadē fuerat in utroq cor-
pore et animi affectio. Ambox ca-
rulis pariter visa est eadē pulchri-
do? ambobz pariter inhiat oculus
temptatio? Nona igit in vno eoz
volūtatē malā res que fecerit, ni-
re volentibz. si bene intuear. ni-
chil occurrit. Si enī dixerim? qđ ip
se eam fecerit. qđ erat ipse aute v
luntatē malā. nili natura bo
cuius auctor deus. qui est ūnus
bile bonū? Qui ergo dicat eū qui
consensit tēptanti atq suadēti
non cōsensit alius ad illicite utro
dū pulchro corpore. qđ videndū ā
bobz pariter affuit. aī ante visionē
illā ac tēptationē similes ambo
animo et corpore fuerīt. ipsi sibi
fecisse volūtatē malā. qui utriq
nus ante volūtatē malā. qui utriq
querat cur ea fecerit: utrū ipa nul-
ra est: an qa ex nichilo facta est. Si
inuenier volūtatē malā nō ex no
esse inuenit qđ natura est. sed ex

eo qd̄ de nichilo facta natura est.
Nam si natura causa est volūtatis
male. qd̄ aliud cogimur dicere. nisi a
bono fieri malū. et bonū esse cau
sam mali? Siquidē a natura bona
fit volūtas mala. Qd̄ vnde fieri po
test. ut natura bona q̄uis muta
bilis. anteqū habeat volūtatē ma
lam. faciat aliqd̄ mali. hoc est ipsā
voluntatē malam? Capl'm vij.

Nemo igitur querat efficientē
causam male voluntatis.
Non enī est efficiēs sed defi
ciens: quia nec illa effectio sed defec
tio. Deficere nāq; ab eo qd̄ sūme ē
ad id qd̄ minus est: hoc est incipere
habere volūtatē malā. Causas por
ro defectionū istarū cū efficientes nō
sint ut dixi. sed deficiētes velle īueni
re. tale est. ac si quisq̄ velit videre te
nebras. vel audire silenciū. qd̄ tamē
utrūq; nobis notū est. neq; illud ni
si per oculos. neq; hoc nisi p aures.
non sane in specie. sed in speciei p̄
uacōe. Nemo ergo ex me scire q̄rat
qd̄ me nescire scio: nisi forte ut nes
cire discat. qd̄ sciri nō posse sciendū
est. Ea quippe que nō in specie. sed
in eius priuacōe sciūtur. si dici aut
intelligi potest: qd̄ āmō nesciēdo
sciuntur. ut sciendo nesciantur. Cum
enī acies etiā oculi corpalis currit
per species corpales. nusq̄ tene
bras videt nisi ubi cepit non
videre ita etiā non ad aliquē
aliū sensū. sed ad solas aures pti
net sentire silenciū. qd̄ tamē nul
lo modo nisi audiendo nō sentitur
sic species ītelligibiles mens quidē
nr̄a ītelligendo conspicit. sed ubi de
ficiūt nesciendo condiscit. Delicta

enī quis ītelligit? Hoc scio naturā
dei nūq̄. nusq̄. nulla ex parte posse
deficere. et ea posse deficere que ex ni
chilo facta sūt. que tn̄ q̄tomagis
sūt. et bona faciūt. Tūc enī cū ali
quid faciūt. causas habent efficiē
tes: inquātū aūt deficiūt. et ex hoc
mala faciūt. Quid enī tūc faciunt:
nisi vanas causas habēt deficientes?
Itēq; scio in quo fit mala voluntas
id in eo fieri. qd̄ si nollet nō fieret:
et ideo nō necessarios sed volūtari
os defectus. iusta pena consequitur.
Deficitur enī nō ad mala. sed male.
id est nō ad malas naturas: sed ide
o male. quia contra ordinē natura
rū. ab eo qd̄ sūme est. ad id qd̄ minus
est. Neq; enī auri viciū est auaricia
sed hoīs puerse amātis aurū iusti
cia derelicta. que incōpabilit̄ auro
debuit anteponi. nec luxuria vici
um est suauiū pulchroꝝq; corporꝝ
sed aīe puerse amātis corporeas vo
luptates. neglecta tēperancia. qua
rebus spūalit̄ pulchrioribꝫ et incor
ruptibilit̄ suauioribꝫ coaptamur. nec
iactancia viciū est laudis hūane
sed aīe puerse amātis laudari ab
hominibꝫ. spreto testīonio conscientie.
nec supbia viciū est dantis potesta
tē vel ipsius etiā potestatis. sed aīe
amantis puerse potestatē suā. po
tencioris iustiore contēpta. ac per
hoc qui puerse amat cuiuslibet
nature bonū. etiā si adipiscatur ipe
fit in bono malus. et miser melio
re priuatus. Cū ergo male volun
tatis efficiēs naturalis. vel si dici
potest essencialis nulla sit causa.
ab ipsa quippe īcipit spirituū mu
tabiliū malū quo minuitur atq; de

prauatur nature bonū. nec talē vo
luntatē facit. nisi defectio qua dese
ritur deus. cuius defectionis etiam
causa utiq; deficit. Capl'm viij.

Si nullā esse dixerim⁹ effici
entē causā etiā volūtatis
bone. cauendū est. ne volū
tas bona bonoꝝ angeloꝝ nō facta.
sed deo coeterna esse credatur. Cū ergo
ipsi facti sint. quomō illa nō esse
facta dicitur? Porro q'a facta est. utrū
cū ipsis facta est. an sine illa fuerūt
prius? Sed si cū ipsis. nō dubiū qd
ab illo facta sit. a quo et ipsi. simil
q; ut facti sūt. ei a quo facti sūt a
more cū quo facti sūt adheserunt.
eoq; sūt isti ab illoꝝ societate discre
ti. quo illi in eadē bona volūtate
manserūt. isti ab ea deficiendo mu
tati sūt. mala scilicet volūtate hoc
ipso qd bono defecerūt. a quo nō de
fecissent utiq; si voluissent. Si āt
angeli boni fuerūt prius sine bo
na volūtate. eāq; in se ipsi deo non
operante fecerūt. ergo meliores a
seipsis q̄ ab illo facti sūt? Absit. Qd
eiū erāt sine bona volūtate nisi
mali? Aut si ꝓpterea nō mali. quia
nec mala volūtas eis īerat. neq; eī
ab ea quā nondū ceperāt habere
defecerāt. certe nondū tales. nondū
tam boni. q̄ esse cū bona volūtate
ceperūt. Aut si nō potuerūt seipōs
facere meliores. q̄ eos ille fecerat. q̄
nemo melius q̄cq̄ facit. ꝓfecto et
bonā volūtatē qua meliores essēt.
nisi operante adiutorio creatoris
habere non possent. et cū id egit e
oꝝ volūtas bona. ut nō ad seipso⁹
qui min⁹ erāt. sed ad illū qui sūme
est cōuerterentur. eiq; adherentes ma

gis essent. eiusq; participacōe sa
pient' beateq; viuerēt. q'd aliud os
tenditur nisi volūtatē quālibet bo
nā inopē fuisse in solo desiderio re
mansurā. nisi ille qui bonā natu
rā ex nichilo sui capacē fecerat. ex
seipso faceret īplendo meliorē. prius
faciēs excitando auidiorē. Capl'm ix.

Nam et hoc discutiendū est.
si boni angeli in se fecerūt
voluntatē bonā. utrū aliq
eam. an nulla volūtate fecerūt. Si
nulla: utiq; nec fecerūt. Si aliqua:
utrū mala an bona? Si mala: q
modo esse potuit mala volūtas
bone volūtatis effectrix? Si bona:
iam ergo habebāt. Et istā q's fece
rat. nisi ille qui eos cū bona volū
tate. id est cū amore casto quo illi
adhererēt creauit. simul eis et con
dens naturā. et largiens graciam?
Vnde sine bona volūtate hoc est
dei amore. nūq̄ scōs angelos fuisse
credendū est. Isti aūt qui cū boni
creati essent. tamē mali sūt mala
ꝓpria volūtate. quā bona natura
non fecit. nisi cū a bono sponte de
fecit. ut mali causa nō sit bonū.
sed defectus a bono. aut minorem
acceperūt diuini amoris graciā.
q̄ illi qui in eadē ꝑstiterūt. aut si
utriq; boni equaliter creati sūt. isti
mala volūtate ca[illegible]dentibus. illi
amplius adiuti. [illegible] ad eā bti
tudinis plenitudi[illegible]nē. vnde
se nūq̄ casuros certissimi fierēt. per
uenerūt. sicut iam etiā in libro q̄
sequitur iste tractauim⁹. Confitendū
est igitur cū debita laude creatoris.
non ad solos scōs hoīes ꝑtinere
rūetiā de scīs angelis posse dici. q

caritas dei diffusa sit in eis p spiritū sanctū qui datus est eis: uel tā tū hoīm. sed ꝑmitius ꝓpueꝝ angelor bonū esse qđ scriptū est. mihi aūt adherere deo bonū est. hoc bonū quibꝫ cōmune est. habēt et cū illo qui adherēt. et inter se sām societatē. et sūt una ciuitas dei. ea ꝙ unū sacrificiū eius. unumꝫ templū eius. Cuius pars que cōiungē tia īmortalibꝫ angelis ex mortalibꝫ hoīnibꝫ cōgregatur. et nūc mortalitate peregrinat in terris. uel in eis qui mortē obierūt secretis aīarū receptaculis sedibꝫꝫ requiescat. cō tra sit. sicut de angelis dictū est. iā uideo esse dicendū. Ex uno quippe hoīe quē primū deus condidit. genus hūanū sūplit exorduū. sōm scripture fidem que mirabilem auctoritatē non īmerito habet in orbe terrarū. atꝫ in omnibꝫ gētibus quas sibi esse creaturas ītor cetera uera que dixit. uera dīnitate ꝓdixit.

Quttam? igit Caplm x.
cōiecturas hoīm. nescienciū quid loquant de natura r
inſtitucōe generis hūani. Aly nā
ꝙ sicut de ipso mūdo credidērūt se
per fuisse hoīes opinant. unde aut
et apuleius cū hoc aīancū genus
describeret. singillatī mortales cūc
ti tamen uniūso genere ꝑpetuo. et
cū illis dictū fuerit. si semp fuit hu
manū genus. quonā modo uerū e
ꝛ loquat historia. narrās qui fue
rint quarūꝫ rerū īuentores. qui p
mi disciplinarū liberaliū aliarū
ꝙ artiū institutores. uel a quibꝫ p
mū illa uel illa regio parsꝫ terrarū

illa atꝫ illa insula incoli cepta. rel
pondent diluuijs et cōflagracōni
bꝫ p certa ītervalla tēporꝫ. nō quidē
omnia sed plurima terrarū ita vas
tari. ut redigant hoīes ad exiguā
paucitatē. ex quoꝝ ꝓgenie rursus
multitudo pristina repareti. ac sic
idemtidē reparari et institui quasi p
ma. cū restituanti pocius que fue
rant illis ruinis vastacōibꝫ inter
rupta et extincta. ceterū hoīem nisi
ex hoīe existere oīno nō posse. Di
cūt aūt qđ putāt. nō qđ sciūt. fal
luntur eos eaā queā mendacissime
scripsisse. quas phibēt in historia rem
porꝫ multa ānorꝫ milia continere.
cū ex lēis sacris ab institucōe hoīs
nondū cōpleta ānorꝫ sex milia cō
putem? Unde ne multa disputem.
quēadmodū illarū lēarū in quibꝫ
longe plura ānorꝫ milia referunt.
vanitas refellat et nulla in eis re
hui? ꝓdonea reperiat auctoritas. illa
epla alexandri magni ad olympi
adē matrē suā quā scripsit narra
cionē cuiusdā egipcij sacerdotis in
siuuās. quā ꝓtulit ex lēis que sa
cre apud illos haberent. continet
eaā regna. que greca quoꝫ nouit
historia. in quibꝫ regnū assyriorū
in eadē epla alexandri q̄nqꝫ milia
excedit ānorꝫ. in greca vero histori
a mille ferme et trecētos habet ab
ipsius bely p̄incipatu. quē regem
et ille egipcius in eiusdē regnū po
nit exordio. Planū aūt et macedo
nū imperiū usqꝫ ad ipsū alexandrū
cui loquebat plus ꝙ octo ānorꝫ mi
lia ille cōstituit. cū apud grecos ma
cedonū usqꝫ ad mortē alexandri. q̄
dringenti octogīta q̄nqꝫ reperiant.

plarū vero donec ipius alexandri victoria finiret ducenti et triginta tres cōputant. Longe itaq; hȳ numeri annoꝝ illis egyptijs fuit minores. nec eas etiā si ter tantū cōputarent equarent. Phibent eū egyptij. quondā tam breues ānos habuisse. ut quaternis mensibꝫ finirent. unde ānus plenior et verior qualē nūc et nobis et illis est. tres eoꝝ ānos cōplectebat antiquos. sed ne sic quidē ut dixi greca egyptiae nūo tempoꝝ cōcordat hystoria. et grece deo pocius fides habenda est. quia veritatē non excedit ānoꝝ. qui litteris nōis que vere sacre fuit continent. Porro si hec epla alexandri q̄ maxime ignotuit. multū abhorret in spatijs tēpoꝝ a phabili fide verū. quāto minꝰ credendū est illis lris. q̄s plenas fabulosis velut ānquitatibꝫ pferre voluerit. contra auctoritatē nostrorū diuinoꝝq; librorū q̄ totum orbē sibi credituru esse predixit. et nū totus orbis sicut ab ea predictū est credidit. que vera se narralle p̄terita. ex hijs que futura p̄nūciauit. cū tanta veritate īplenta ostendit.

Alij vero q̄ mūdū Capt̄ xi.
ultū existimāt sempitnū. siue nō eū solū. sed īnūmerabiles opinent. siue solū quidē esse. hz certis sclorꝝ iterualliis īnumerabiliter oriri et occidere. necesse est fatent. hoīm genus prius sine hoībꝫ gignētibꝫ extitisse. Neq; enī ut alluuionibꝫ incendijsq; terraru quas illu nō putāt toto prorsus orbe contingere. et ideo paucos hoīes ex quibꝫ multitudo postrina reparet. sēp remanere contendūt. ita et hȳ possūt putare qđ aliq̄d hoīm permanet mūdo relinquat in mūdo. sed sicut mūdū ex materia sua creatū existimāt. ita in illo ex elementis ortis genus hūanū. ac deinde a parentibꝫ progenie pullulare mortaliū sicut aliorꝝ animaliū. Capt̄m xij.

Quod aūt respondim⁹ nō mundi originē quesiuerit eas qui nolūt eum semp fuisse. sed esse cepisse. sicut etiā plato aptissime cōtra quē loquit̄ ipius a nōnullis contra quā loquitur sensisse creditū. hoc etiā te pius hoīs condicōe respondere. pter eos qui silitī mouent. aut homo per numerabilia atq; infinita retro spatia creatus nō fuit. tanq̄ sero surrexit. ut min⁹ q̄ sex milia sint ānorū. ex quo esse cepisse in factis litteris inuenit. Si enī breuitas eos offendit tēporis q̄ tam pauca ei ānoꝝ milia deputant. quoꝝ numerositatē nō possūt capere. quāto magis offendit̄ q̄ libet tēporis q̄ tamē concluſa sint

spacij terminatꝫ nec salꝰ tanta vi/
deri debeat. quanta ſi humoris bre/
uiſſimã guttã vnius maris etiam
quãtũ oceanus circũfluit cõparе/
mus. qm̃ istoꝝ duoꝝ vnũ quidẽ p/
exiguũ est. alterũ uero cõpabilit nũ/
merũ. ſed utcũq; finitũ. illud uero tem/
poris spacium qđ ab aliquo ĩpio pro/
greditꝫ et aliquo termino cohercetꝫ.
magnitudĩe quãtacũq; tendatꝫ cõ/
paratũ illi qđ ĩpiũ non habet. nec/
no utrũ pro nũmo. an pocius pro
nullo deputandũ est. Hinc enĩ ſi a
fine vel breuiſſima singillatim mo/
menta detrahantꝫ decreſcente nũ/
mero tã ingenti ut vocabulũ non
inueniat retrorſũ redeundo. tangẽ/
ſi hoĩs dies ab illo in quo nũc viuit
usq; ad illũ in quo natus est detra/
has. qđq; ad ĩpiũ illa detractio pdu/
cet. Si aũt detrahantꝫ retrorſus in
spacio. qđ a nullo cepit exordio. nõ
dico singillatim minuta momenta
vel horarũ aut dierũ. aut menſiũ
aut ãnoꝝ ecã quãtitates. ſed tam
magna spacia quãta illa ſũma cõ/
prehendit ãnoꝝ. que iam dicta a qui/
buſlibet cõputatoribz nõ potest. q
tamẽ momẽtoꝝ minutarũ detracti/
one cõſumit. et detrahantꝫ hec tan/
ta spacia. nõ ſemel atq; iterũ. ſepiꝰ
q;. ſed ſemp. qđ fit. qđ agit. qm̃ nũq;
ad ĩpiũ qđ ſimo nullũ est puenit.
Quapter qđ nos modo querimꝰ p?
q;q; milia. et quot excurrit ãnoꝝ
possint et posteri ecã post ãnoꝝ
ſexcẽtes milies eadẽ curioſitate re/
quirere. ſi in tantũ hec mortalitas
hoĩm exercendo et ocubando et ĩ/
perita pleuerauit infirmitas. potu/
erũt et qui fuerũt ante nos ipſis
recentibz hoĩs creati tẽporibz iſtam
mouere queſtionẽ. Ipſe denicq; pri/
mus homo vel poſt tradie. vel eodẽ
die postea qꝫ factus est. potuit ĩqui/
rere. cur nõ ante ſit factus. et qm̃cũq;
antea factus eſſet. nõ vures tũc ali/
as. et alias nũc. vel ecã postea iſta
de ĩpio rerũ tẽporaliũ controũſia re/

Hanc aũt Capt xvij puret.
ſe philoſophi mũdi huius
nõ aliter putauerũt posse
debere diſſoluere. niſi ut arcaitus
tempoꝝ induceret. quibz eadẽ semp
fuiſſe renouata atq; repetita in re/
rũ natura. atq; ita deinceps fore ſi/
ne ceſſacõe aſſeueraret. volumia
veniencium et pteritorũ ſeꝝ. siue ĩ
mũdo pmanẽte iſto arcaitus fieret.
ſiue certis ĩteruallis oriens et occidẽs
mũdus. eadẽ semp quaſi noua que
tranſacta et vẽtura ſibi exhiberet.
A quo ludibrio plus ĩmortalem a/
nimã ecã cũ ſapiencia poepit libe/
rare nõ poſſũt. euntẽ ſine ceſſacõe
ad falſã beatitudinẽ. et ad veram
miſeriã ſine ceſſacõe redeũtẽ. Quo
modo enĩ vera beatitudo est. de cui?
nũq; eternitate conſtat. dũ aĩa vẽ/
turã miſeriã aut ĩpia ſallime in ve/
ritate nesciat. aut ĩfeliciſſime in bẽ/
atitudĩe ptimeſcat. Aut ſi ad miſeriã
nũq; ulterius redditura ex hyis ad
beatitudinẽ pgit. ſit ergo aliquid
nouũ in tẽpore qđ finẽ nõ habeat tẽ/
poris. Cur nõ ergo et mũdus. cur
non et homo factus in mũdo. ut
illi nescio qui falſi arcaitus a fal/
ſis ſapiẽtibz fallaciisq; cõperti. ĩ doc/
trina ſana tramite recti itineris e/
uitent. Nam quidã et illud qđ le/
gitur in libro ſalomonis q vocat

ecclíastes. qđ est qđ fuit. ipsũ quod erit. et qđ est qđ factũ est. ipsũ qđ fiet. et nõ est oñe recens sub sole. qs loquet̃ et dicet. ecce hoc nouũ est. iam fuerũt in sẽclis que fuerũt ante nos. ꝓpter hos arguitus in eadem redeuntes et in eadẽ aũcta reuocantes dictũ intelligi volũt. qđ ille aut de hys rebz dixit. de quibz supius loq̃bat̃. hoc est de generacoĩbz aliys euntibz. aliys veniẽtibz. de solus ãbractibz. de torrentiũ lapsibz. aut certe de oĩm generibz rerũ que oriũt̃ atq; occidũt. fuerũt eñ hoĩes ante nos sũt et nobiscũ. erũt et post nos. ita quecq; aĩancia. vel arbusta. mõstra quoq; ipsa que ñulitata nascãtur. qđ ius inter se diuersa sint et qđam eoz semel facta narrent̃. tamẽ sẽdm id qđ generalit̃ miracula et monstra sũt. utiq; et fuerũt et erũt. nec recens est nouũ est. ut monstrũ sub sole nascat̃. qđ ius hec verba qđam sic ĩtellexerunt. tanq; in predestinacoẽ dei iã facta fuisse oĩa. sapiens ille voluisset ĩtelligi. et ideo recens nichil esse sub sole. Absit aũt a recta fide. ut hys salomonis ỏbis illos arguitus significatos esse credam? quibz illu putãt sic eadẽ tẽpoz temporaliũq; rerũ volumĩa repeti. ut verbi gracia sicut isto sẽco plato philosophus in urbe athenien̄si. et in ea scola que achademia dicta est discipulos docuit. ita p ĩnumerabilia retro sẽcla. multũ quidẽ pluris interuallis. sed tamẽ incertis. et idem plato. et eadẽ ciuitas. et eadẽ scola. et demq; discipuli repetiti. et p ĩnumerabilia deinde sẽcla repetendi sint: absit inquã ut nos ista credamus.

Semel eñ xp̃c mortuus est. p peccatis nr̃is. surgens aũt a mortuis. iã non moriẽt̃. et mors illi ultra nõ dñabitur. et nos post resurrectionẽ sempiternã dño erim? an modo dicam? quod sacer ãmonet psalm? tu dñe servabis nos. et custodies nos a generacione hac et in eternũ. Satis aũt istis existimo cõuenire qđ sequitur. in circuitu ipi ambulãt. nõ quia per circulos quos opinant̃ eoz via est errans eoz via. id est falsa tota. Quid aũt murũ est. si in hys nauitibz errãtes. nec aditũ nec exitũ inueniũt? Quia genus hũanũ atq; ista nr̃a mortalitas. nec quo ipsa cepta sit scitũ. nec quo fine clausa dat̃. quiquidẽ altitudinẽ rei penetrare nõ possũt. qa ab ipse sit eternus et sine ĩcio. ab aliquo tamẽ ĩcio exordius est tẽpora. et hoĩem qui nũq; antea fecerat fecit in tẽpore. non tamẽ nouo et repẽtino. sed immutabili eternoq; consilio.

Quis hanc valeat animi tudinẽ ñumerabilẽ ñullig̃abilẽ ingare. et inscrutabilẽ plane tari. sẽdm quã deus hoĩem tẽpori lem. ante quẽ nemo vnq; hoĩũ fuit. nõ mutabili volũtate in tẽpore condidit. et genus hũanũ ex uno multiplicauit? Quiquidẽ psalm? ipse cũ pmisisset atq; dixisset. tu nunc seruabis nos et custodies nos a generacoẽ hac et in eternũ. ac ne inde repcussisset eos in quoz. sua ita impiaq; doctrina. nulla libertas ouis et beatitudis aĩe seruat̃ ciuitas. cõtinuo subiecit in circuitu impij ambulãt. tanq; ei dicerent.

quid ergo tu credis. sentis. ĩtelligis.
nũqd nã existimandũ est. subito
deo placuisse hoĩem facere. quẽ nũ
q̃ antea infinita retro eternitate fe
cisset. cui nichil noui accidere potest
in quo mutabile aliqd nõ est. con
tinuo respondet ad ipm deũ loquẽs.
scdm altitudinẽ tuã multiplicas
ti filios hoĩm. Senciãt inqt hoĩes
qd putant. et qd eis placet opinẽ
tur et disputẽt. scdm altitudinem
tuã quã nullus potest nosse hoĩ
nũ. multiplicasti filios hoĩm. Val
de quippe altũ est scrutari et semp
fuisse. et hoĩem quẽ nũq̃ fecerat. ex
aliquo tẽpore p̃mũ facere voluisse.
nec consiliũ volũtatẽq̃ mutasse.

Ego quidẽ sicut Capm xv.
dñm deũ aliqñ dñm non
fuisse dicere nõ audeo. ita
hoĩem nũq̃ antea fuisse. et ex quo
dam tẽpore p̃mũ hoĩem creatũ ẽẽ
dubitare nõ debeo. Sed cũ cogito
cuius rei dñs semp fuerit. si semp
creatura nõ fuit. affirmare aliqd
ptimesco. quia et meipsũ ĩtueor.
et scriptũ esse recolo. qs hoĩm po
test scire consiliũ dei. aut qs poterit
cogitare qd velit dñs? Cogitacoẽs
enĩ mortaliũ timide. et ĩcerte adin
uencoẽs nr̃e. Corruptibile enĩ cor
pus aggrauat aĩam: et deprimit
terrena inhabitacio sensũ multa
cogitantẽ. Ex hijs igitur que in hac
terrena habitacoẽ multa cogito.
ideo utiq̃ multa. qa vnũ qd ex illis
vel preter illa. qd forte cogito non
verũ est. ĩuenire nõ possũ. Si dixe
ro semp fuisse creaturã cui⁹ dñs esset
qui semp est dñs. nec dñs vnq̃ nõ
fuit. sed nũc illã nũc aliã p aliam

atq̃ alia tẽporũ spacia. ne aliquam
creatori coeternã esse dicam⁹ qd fi
des racioq̃ sana cõdempnat. cauen
dũ est ne sit absurdũ et a luce veri
tatis alienũ. mortalẽ quidẽ p vices
temporũ semp fuisse creaturã. decedẽ
tem aliã. aliã succedentẽ. ĩmortalẽ
vero nõ esse cepisse. nisi cũ ad nos
trũ seculũ ventũ est. qñ et angeli
creati sũt. si eos recte lux illa p̃mũ
facta significat. aut illud pocius
celũ de quo dictũ ẽ. ĩ p̃ncipio fecit
deus celũ et terrã. cũ tamẽ nõ fue
rint anteq̃ fierẽt. ne ĩmortales
si semp fuisse dicũtur. deo coeterni es
se credantur. Si aũt dixero nõ in tẽ
pore creatos esse angelos. sed ante
omĩa tẽpora. et ipsos fuisse quorũ
deus dñs esset. qui nũq̃ nisi dñs
fuit. queretur a me. eciã si ante oĩa
tempora facti sũt. utrũ semp potu
erint esse qui facti sũt. hic respon
dendũ forte videatur. quomõ nõ se
per. cũ id qd est omĩ tempe non in
cõuenienter semp esse dicatur. Vsq̃ a
deo aũt isti omĩ tẽpore fuerũt. ut
eciã ante omĩa tẽpora facti sint
si tamẽ a celo cepta sũt tẽpora. et
illi iam erãt ante celũ. At si tẽpus
non a celo. verũ et ante celũ fuit.
non quidẽ in horis et diebꝫ et men
sibꝫ et ãnis. nã iste dimẽsioẽs tẽpo
raliũ spaciorũ que usitate ac ꝓprie
dicũtur tẽpora. manifestũ est qd a
motu syderũ ceperint. vnde et deus
cũ hec institueret dixit. et sint in
signa et tẽpora et in dies et in an
nos. sed in aliquo motabili motu.
cuius aliud prius. aliud posterius
preterijt. eo qd simul esse non pos
sũt. Si ergo ante celũ in ãgelicis

motibꝫ tale aliq̄d fuit. et ideo tēpus
iam fuit. atq̄ angeli ex quo facti
sūt tēporaliter mouebantur. etiā sic
omni tempore fuerūt. q̄nquidē cum
illis facta sūt tēpora. Quis aūt di
cat. non semp̄ fuit. q̄d omni tēpore
fuit? Sed si hoc respondero dicetur
michi. Quomō ergo nō coeterni cre
atori. si semp̄ ille. si semp̄ illi fuerūt?
Quomō creati dicendi sūt. si semp̄
fuisse ītelligantur? Ad hoc quid respō
debitur? An dicendū est. et semp̄ eos
fuisse. q̄m omni tēpore fuerūt. qui
cū tempore facti sūt. aut cū quibꝫ
facta sūt tempa. et tn̄ creatos? Neq̄
enī et ipsa tempora creata esse ne
gabimus. q̄uis omni tēpore tēpus fu
isse nemo ambigat. Nam si non ō
ni tēpore fuit tēpus. erat ergo tem
pus q̄n nullū erat tēpus. Quis hoc
stultissimus dixerit? Possumus enī rc̄e
dicere. erat tempus q̄n nō erat ro
ma. erat tēpus q̄n nō erat ihrlm.
erat tēpus q̄n non erat abraham.
erat tēpus q̄n nō erat homo. et
si quid est huiusmodi. Postremo
si nō cū initio tēporis. sed post ali
q̄d tēpus factus est mūdus. possu
mus dicere. erat tēpus q̄n nō erat
mūdus. Atuero erat tēpus quādo
nullū erat tēpus. tā incōuenienter
dicimus. ac si quisq̄ dicat. erat ho
mo q̄n nullus erat homo. aut e
rat iste mūdus. q̄n iste nō erat
mūdus. Si enī de alio atq̄ alio ī
telligatur. potest dici aliquo modo.
hoc est erat alius homo. q̄n iste
non erat homo. Sic ergo erat ali
ud tēpus. q̄n nō erat hoc tempus.
recte possumus dicere. atuero erat
tempus q̄n nullū erat tēpus. quis

vel insipientissimus dixerit? Sicut
ergo dicimus creatū tēpus. cū ideo sē
per fuisse dicatur. q̄a omni tēpore tem
pus fuit. ita non est consequēs. ut
si semp̄ fuerūt angeli. ideo nō sint
creati. ut ꝓpterea semp̄ fuisse dicā
tur. q̄a omni tēpore fuerūt. et ꝓpterea
omni tempore fuerūt. q̄a nullo mō
sine hijs ipsa tēpora esse potuerūt.
Ubi enī nulla creatura est. cuius mu
tabilibꝫ motibꝫ tēpora pagantur.
tempora oīno esse nō possūt. ac p̄
hoc et si semp̄ fuerūt creati sūt. nec
si semp̄ fuerūt. deo creatori coeterni
sūt. Ille enī semp̄ fuit eternitate ī
mutabili. isti aūt facti sūt. sed ideo
semp̄ fuisse dicūtur. q̄a omni tēpore fu
erūt. sine quibꝫ tēpora nullo modo
esse potuerūt. Tempus aūt q̄uia
mutabilitate trāscurrit. eternitati ī
mutabili nō potest esse coeternū.
ac p̄ hoc etiā si īmortalitas angelo
rū non transit in tēpore. nec p̄terita
est quasi iam non sit. nec futura q̄
si nondū sit. tamē eorꝫ motus q̄bꝫ
tempora paguntur. ex futuro in pre
teritū trāseunt. et ideo creatori in cu
ius motu dicendū non est. vel fu
isse q̄d iam nō sit. vel futurū esse
q̄d nondū sit. coeterni esse nō pos
sūt. Quapp̄ter si deus semp̄ fuit do
minus semp̄ habuit creaturam suo
dn̄atui seruientē. verūptn̄ non de
ipso genitā. sed ab ipso de nichilo
factā. nec ei coeternā. Erat q̄ppe ante
illā. q̄uis nullo tēpore sine illa. nō
eam spacio trāscurrens sed manēte
ꝑpetuitate precedens. Sed hoc si res
pondero eis. qui requirūt quomō
semp̄ creator semp̄ dn̄s fuit. si crea
tura seruiens nō semp̄ fuit. aut q̄

modo creata est. et nō pocius crea
tori coeterna est si semp fuit. vereor
ne facilius iudicer affirmare quod
nescio. q̄ docere qd̄ scio. Redeo igitur
ad id qd̄ creator nr̄ scire nos voluit
illa vero que vel sapiētioribz ī hac
vita scire pmisit. vel oīno pfectis ī
alia vita scienda reseruauit. ultra
vires meas esse confiteor. Sed ideo
putaui sine affirmacōe tractan
da. ut qui hec legūt videant a q̄bz
questionū piculis debeāt tēperare
nec ad omīa se ydoneos arbitrentur
pociusq̄ ītelligant. q̄ sit aplo obtē
perandū precipienti salubriter ubi a
it. dico aūt p graciā dei que data ē
michi. omībz qui sūt in vobis. nō
plus sape q̄ oportet sape. sed sape
ad tēperanciā. vnicuiq̄ sicut deus
partitus est mensurā fidei. Si enī
pro viribz suis alatur infans. fiet ut
crescendo plus capiat. si aūt vires
sue capacitatis excedat. deficiet an
tequā crescat. Capl'm xvi.

Que scl'a p̄terierīt anteq̄ ge
nus institueretur hūanū me
fateor ignorare. nō tn̄ du
bito nichil oīno creature creatori
esse coeternū. Dicit eciā aplus tem
pora eterna. nec ea futura. sed qd̄
magis est mirandū preterita. Sic
enī ait. In spem vite eterne quā p
misit nō mendax deus ante tēpora
eterna. manifestauit autē tēporibz
suis verbū suū. Ecce dixit retro qd̄
fuerint tēpora eterna. que tn̄ non
fuerīt deo coeterna. siquidē ille an
te tēpora eterna nō solū erat. verū
eciā pmisit vitā eternā. quā ma
nifestauit tēporibz suis. id est con
gruis. q̄d aliud q̄ verbū suū. Hoc

est enī vita eterna. Quomō aūt p
misit cū hominibz utiq̄ pmiserit. q̄
nondū erant ante tēpora eterna.
nisi q̄a in eius eternitate. atq̄ in ip
so verbo eius eidē coeterno iam pre
destinacōe fixū erat. quod suo tē
pore futurū erat. Capl'm xvii.

Illud quoq̄ nō dubito anteq̄
homo p̄mus creatus esset. nū
q̄ quēq̄ fuisse hoīem. nec eū
dem ipsū nescio quibz circuitibus
nescio quociens reuolutū. nec ali
quē aliū natura similē. Neq̄ ab
hac fide me philosophoꝝ argumē
ta deterrēt. quoꝝ acutissimū illud
putatur qd̄ dicūt nulla infinita ul
la sciencia posse cōprehendi. ac per
hoc deus inquiūt rerū quas facit
oīm finitarū. omēs finitas apud
se raciōes habet. bonitas aūt eius
nūq̄ vacua fuisse credenda est. ne
sit tēporalis opacio. cui⁹ retro fue
rit eterna cessacio. quasi penituerit
eū prioris sine ȳcio vacacōis. ac
ꝓpterea sit opis aggressus ȳciū. et
ideo necesse est inquiūt. eadē semp
repeti. eadēq̄ semp repetenda trans
currere. vel manente mūdo muta
biliter. qui licet nūq̄ nō fuerit et
sine ȳcio tēporis. tamē factus est.
vel eius quoq̄ ortu et occasu sēper
illis circuitibz repetito. semp q̄ repe
tendo. ne videlicet si aliq̄n primū
dei opa cepta dicūtur. priorē suā sine
inicio vacacionē. tanq̄ inertē ac
desidiosā. et ideo sibi displicentem
dāpnasse quodāmō. atq̄ ob h̄ mu
tasse credatur. Si aūt semp quidē tē
poralia. sed alia atq̄ alia phibetur
opatus. ac sic aliq̄n eciā ad hoīem
faciendū quē nūq̄ antea fecerat

puenisse. nō scientia qua putant non posse quecūq; infinita cōprehendi. sed quasi ad horā sicut videbat in mente. fortuita quadā incōstantia videat. scisse que scierat. porro si illi circuitus amittanti. mq; unt. quibz vel manēte mūdo vel ipso quoq; revolubiles ortus suos et occasus esse circuitibz inserente eadē tēporalia repetunt. nec ignauū odiū preteritū tam longe sine ꝯ nō diuturnitatis deo tribuit. nec impuida temeritas operū suoz. q̄ niā si nō eadē repetanti. nō possūt infinita diuersitate variata ulla ei⁹ scientia vel prescientia cōprehendi. Has argumētationes quibz ipij nostrā simplicē pietatē ut cū illis in circuitu ambulem? de via recta conanti auertere. si ratio refutare ñ posset. fides vrgere deberet. Hinc ad credit qđ in adiutorio dñi dei nri hos volubiles circulos quos opinio contingit. ratio manifesta cōfringit. Hinc cui maxime isti erranti ut in circuitu falso ābulare q̄ vero et recto itinere malint qđ mentē diuinā oīno ītemutabilē ad libet infinitatis capacē. et īmutabilia oīa sine cogitationis alteratione numerantē. et de sua hūana mutabili angustiaq; mentiū. et sic illis qđ aut aplius. cōparantes eū semetipsos sibimetipsis non intelligūt. Nam q̄a illis q̄q̄ nouū faciendū venit in mentē. nouo consilio faciūt. mutabiles quippe mentes gerūt. profecto nō deū quem cogitare nō possūt. sed semetipsos pro illo cogitantes. nō illū sed seipsos. nō illi sed sibi cōparātes. Ho bis aūt fas nō est retexere aliū ab deū cū vacat aliū cū opat. quia nec affectu dicendus est. tanq̄ in a natura fiat aliq̄d qđ ante nō fuit. patit quippe qui afficit. et mutabile est oīe qđ aliq̄d patit. de uiatq; in eius vacatiōe cogitet ig nauia. desidia. ignauia: sicut nec eius ope. labor. conatus indultus. Nouit quiescens agere. et egrus quiescere. potest ad opus nouū non nouū sed sempiternū adhibere consiliū. nec penitendo quia prius cessauerat. cepit facere quod non fecerat. sed et si cessauerat. prius. posterius optatus est. qđ nō ita o q̄ admodū ab hoīe possit ītelligi. Hoc paulubio qđ dixi. prius ac posterius: in rebz nō existentibus et posterius existentibz fuit. In illo aūt nō alterā precedente alteram sequens mutauit aut ablatiuum luntatē. sed una eadēq; sempiterna et īmutabili voluntate res quas ordinauit. et ut prius nō esset. ut posterius esset. qđ nō fuerūt. et ut posterius esse cepērūt. Hinc eis qui talia videre possūt mirabili tortuositate tendēs. q̄ non eis indignetur. sed as gratuita bonitate condiderit. cū sine illis ex eternitate ꝑmanēte. in nō minore beatitate ꝑmanet.

Illud aūt aliud qđ dicūt nec ei sciēta que finita sūt posse cōprehendi. ueltat eis ut dicere audeāt. atq; ita ic se voragini. profunde ipietatis ꝑ mergant. qđ nō omēs numeros us noverit. eos quippe infinitos esse certissimū est. qui in quocūq; numero finē faciendū putauerit.

XII

itemipse nō dico vno addito augei. sed q̄libet sit magnus et q̄libet ī grete multitudinē continens in ip sa racone atq; scīa numeroz nō solū duplicari. veruīa multiplica ri potest. ita vero suus q̄sq; numer⁹ p̄prietatibz terminat̄: ut nullus eo rū par esse cuiq; alteri possit. Ex go et dispares inter se atq; diuersi sint. et singuli quiq; finiti sint. et oēs infiniti sint. Itane numeros ppter infinitatē nesciat oēs deus. et usq; ad quātā sūmā numeroz scientia dei puenit. ceteros ignoāt? Quis hoc etiā demētissim⁹ dixerit? Nec audebāt isti contēpuere nīos. et eos dicere ad dei scientiā nō pti nere. apud quos plato deū magna auctoritate cōmendat mūdū nu meris fabricante. et apud nos deo dictū legit̄ oīa in mensura et numero et pondere cōstituisti. De quo et pphā dicit. qui pfert numē rum pulū uiāt. et saluator in euāgelio. Absit itaq; ut dubitem⁹ qđ ei igno tus sit oīs numerus: cui ītelligē ne sicut in psalmo canit̄ non est numerus. Infinitas itaq; numeri ꝑ⁹ infinitoz nullus sit numerus. nō est tā incōprehen sibilis ei. cui ītelligentie nō est nu merus. Quappti si q̄q̄d scientia cō prehendit̄. scientis cōprehensione finit̄. pfecto et oīs infinitas q̄dā ineffabili modo deo finita est. quia scientie ipius incōprehensibilis ñ est. Quare si infinitas numeroz scientie dei qua cōprehendit̄ esse nos potest infinita. qui tandem nos sum⁹ hoīnūculi qui ei⁹ scīe limites figere p̄sumam? dicentes qđ nisi eisdē annuitibz tēpoz. eadem tempalia repetanti nō potest deus cuncta que facit. vel p̄scire ut fa ciat. vel scire cū fecerit? Cui⁹ sapiē cia simplicit̄ multiplex et vnifor miter multiformis. tā incōpre hensibili cōpre hensione oīa ī cōprehensibilia cōprehendit. ut q̄ cuiq; noua et dissimilia consequē tia precedētibz. si semp facere vellet inordinata et ip̄rouisa habere nō posset. nec ea. puideret ex primo tē pore. sed eterna p̄scīa contineret.

Quod utrū ita Caplm xix.

sciat et cōtinuata sibi cō nexione copulent̄ que ap pellant̄ scīa scīoz alia tamē atq; a lia ordinata dissilitudīe. p̄currētia. eis dūtaxat que ex miseria libera tur in sua bēta īmortalitate sine fi ne manētibz. an ita dicant̄ secula scīoz ut ītelligant̄ scīa in sapiētia dei incō mutabili stabilitate manētia. istoz que cū tēpore tūsceūt tanq̄ ef fectiua scīoz. definire nō audeo. Fo rtasis eni possit dici scīm que sunt scīa. ut nichil aliud ꝑhibeat̄ scīm scīi. q̄ scīa scīoz. sicut nichil aliud dicat̄ celū celi. q̄ celi celoz. Nam ce lū deus vocauit firmamentū. sup quod sūt aque. et cū psalm⁹ et aq̄ q̄dā que sup celos sūt laudent no men dñi. Quid ergo istoz duoz sit. an preter hec duo aliq̄d aliud de scīis scīoz possit ītelligi. p̄fundis sima questio est. Nec hoc qđ nūc agim⁹ ipedit. si indiscussa ītē dif ferat̄. siue aliq̄d in ea definire vale am? siue nos faciat cautiores dili gentiores ipsa tractatio ne in tanta

obſcuritate verū affirmare temere a
liq̄d audeam? Nūc eū contra opini
onē diſputam? qua illi acutius al
serunt? quibz ſemp eadē p̄ eternalia
tempoz necesse esse repeti existimā
tur. Quelibet aūt illarū ſententiarū
de ſcīis ſcīoz vera ſit ad hos
acutius nichil ꝓtinet. qm̄ siue
illa ſcīa ſcīoz ſint. nō eadē repetita.
ſed alterū ex altero cōnexione ordina
tiſſima ꝓ aurēa. liberatoz beatitu
dine ſiue ullo recursu miseriarū cer
tiſſima ꝓmanēte. siue ſcīa ſcīoz eter
na ſint tēporaliū tanq̄ dūanca ſb
ditoz acutius illi eadem reuoluen
tes locū nō habēt quos maxime re
fellit eterna vita ſcīoz. Caplm xx.

Quoz eū aures pioz ferant
poſt emensā tot tātis q̄ ca
lamitatibz vitā. ſi tamē vi
ta ista dicenda est. que potius moꝛ
est ita grauis. ut mors que ab hac
liberat mortis hui? amore timeat?
poſt tā magna mala tāq̄ multa
et horenda. tandē aliq̄n p̄ veā re
ligionē atq̄ ſapientiā expiata at
q̄ finita. ita puenire ad conſpectū
dei. atq̄ ita fieri beatū contēplatiōe
incorporee lucis. p̄ participationē
īmutabilis īmortalitatis eius. cui?
adipiſcende amore flagram? ut eā
quandoq̄ necesse sit deſeri. et eos q̄
deſeruit ab illa eternitate. veritate.
felicitate dejectos. tartaree mortali
tati. tēpi ſtultitie miseriis exercitabi
libz īplicari. ubi deus amittat? ubi
odio veritas habeat? ubi p̄ īmun
das nequitias beatitudo queratur.
et hoc itidē atq̄ itidē ſine ullo fine
priuoz et posterioz. certis īterualliſ
ac dimēſionibz ſcīoz. factū et futu
rū. et hoc ꝓpterea ut possint mo
mentis definitis eūtibz semp atq̄ re
uentibz. p̄ veras falsas bēatitudines ac
veras miseras altinati. quidē ſcīa
noluntatē incessabili sempitinas. no
ta esse opa sua. qm̄ neq̄ a facturis
quiescere. neq̄ facendo potestas q̄
infinita sūt indagare? Quis hoc ne
diat? quis credat. quis ferat? Quo
ſi vera essent. nō ſolū tacerent? pu
derentur: verūtamē ut quomō vale
dicā qd̄ volo. totius nesciens? ſcīe
ſi hec illuc in memoria nō habēt
mus. et ideo beati erim? aut hoc
eoz. saeuā grauati? amplius ipa
miseria? Si aūt ibi ea necessaria
turi sum? hic saltē nesciam? ut hic
feliciꝰ sit expectatio. q̄ illuc adep
o ſūmi boni. qm̄ hic eterna vita
sequenda expectat? ibi aūt beā ſed
non eterna q̄nq̄ amittenda cognos
cat? Si aūt dicat? neminē posse ad
illam bēatitudinē puenire nisi hos
acutius ubi beatitudo et miseria
vicissim alternāt. ut hui? vite cu
dicē cognouerit. quomō ergo fa
tent? quāto plus quisq̄ amauerit
deū. tanto eū facilius ad bēatitudinē
peruētuū. qui ea dicent quibus a
mor ipse tempestat? Nam q̄s nō vi
dissius et tepidius amet eū. qui
se cogitat necessario relecturū. et
contra eius veritatē ſapientiāq̄ fi
xurū et hoc eū ad eius plenā. p̄ſua
capacitate notiā bēatitudis p̄fectū
puenerit. qm̄ nec hoiem amari p̄
sit quisq̄ amare fideliꝰ qui ſe fidu
cū nouit ꝭmicū? Sed ablit ut ver
sint. que nobis minant? vera nō
sceriā nūq̄ finienda. sed īcipolian
bus falsē beatitudinis. sepe ac sua

fine rūpendā. Quid enī illa beatitu
dine falsius atq; fallacius. ubi nos
futuros miseros. aut in tanta veri
tatis luce nesciam⁹. aut in sūma fe
licitatis arce timeam⁹? Si enī vētu
ram calamitatē ignoraturi sum⁹.
pericior est hic nr̄a miseria. ubi fu
turā beatitudinē nouim⁹. Si autē
nos illic clades īminens nō latebit.
beatius tēpora trāsigit aīa misera.
quibz trāsactis ad beatitudinē sub
leuat̄. q̄ beata. quibz trāsactis ī mi
seriā reuoluat̄. atq; ita spes nr̄e in
felicitatis est felix. et felicitatis infe
lix. Unde fit ut q̄a hic mala prese
cia patim̄. ibi metuim⁹ īminencia.
verius semp̄ miseri. q̄ beati aliqn̄
esse possim⁹? Sed q̄a hec falsa sūt cla
mante pietate. cōuincēte veritate.
illa enī nobis veraciter p̄mittit̄ vera
felicitas. cui⁹ erit semp̄ retinenda. ⁊
nulla infelicitate rūpenda certa se
curitas. viā rectā sequētes qd̄ nobis
est xp̄c. eo duce ac saluatore. a vano
et īcepto īpiorz circuitu iter fidei mē
temq; auertam⁹? Si enī de istis circu
itibz et sine cessacōe alternātibz ī
cionibz et redicōibz aīarū. porphi
rius platonicus suorz opinionē se
qui noluit. siue ipsius rei vanita
te p̄motus. siue iā tēpora xp̄iana
reueritus. et qd̄ in libro decimo cōme
moraui. dicere maluit aīam p̄pter
cognoscenda mala traditā mundo.
ut ab eis liberata atq; purgata. cū
ad patrē redierit. nichil ulterius ta
le paciat̄. quātomagis nos istam ī
micā xp̄iane fidei falsitatē detestari
ac deuitare debem⁹? His aūt circuiti
bz euacuatis atq; frustratis. nulla
necessitas nos cōpellit. ideo putare n̄

habere initiū tēporis ex quo esse ce
perit genus hūanū. q̄a p̄ nescio quos
circuitus nichil sit in rebz noui. qd̄
non et antea certis īteruallis tēporz
fuerit. et postea sit futurū. Si enī li
berat̄ aīa nō reditura ad miserias
sicut nūq̄ antea liberata est. fit in
illa aliqd̄ qd̄ antea nūq̄ factū est ⁊
hoc quidē valde magnū. id est que
nūq̄ desinat eterna felicitas. Si aūt
in natura īmortali fit tanta noui
tas nullo repetita nullo repetenda
circuitu. cur in rebz mortalibz fieri n̄
posse contendit̄? Si dicūt nō fieri
in aīa bt̄itudinis nouitatē. qm̄ ad
eam reuertit̄ in qua semp̄ fuit. ipā
certe liberacio noua fit. cū de miseri
a liberat̄. in qua nūq̄ fuit. et ipsa
miserie nouitas in ea facta est que
nūq̄ fuit. Hec aūt nouitas si non
in rerū que diuina p̄uidencia gu
bernant̄ ordinē venit. sed casu po
cius euenit. ubi sūt illi determīati
dimensiq; circuitus. in quibz nulla
noua fiūt. sed repetūt̄ eadē que fue
rūt? Si aūt et hec nouitas ab ordi
nacōe p̄uidencie nō excludit̄ siue
data sit aīa. siue ab se sit possunt
fieri noua. que neq; antea fcā sint.
nec tamē a rerū ordine aliena sint.
Et si potuit aīa p̄ īprudenciā facere
sib̄ nouā miseriā. que nō esset īpro
uisa diuine p̄uidencie. ut hāc q̄q;
in rerū ordine īcluderet. et ab hac
eam non īprouide liberaret. qua
tandē temeritate hūane vanitatis
audem⁹ negare diuinitatē facere
posse res non sibi sed mūdo nouas.
quas neq; antea fecerit. nec vnq̄m
habuerit īprouisas? Si aūt dicūt
liberatas quidē aīas ad miseriam

non reuerſuras. ſed cū hoc fiat in rebz
noui nichil fieri. qm̄ ſemp alie atqz a
lie liberate ſūt. et liberant. et liberabū
tur. hoc certe concedūt. ſi ita eſt. nouas
aīas fieri. quibz ſit et noua miſeria
et noua liberatio. Nam ſi ātiquas
eas eſſe dicūt. et retrorſū ſēpiternas
ex quibz cotidie noui fiāt hoīes. de
quoz corporibz ſi ſapienti vixerīt ita
liberenti. ut nūq̄ ad miſerias reuol
uanti. conſequenti dictum ſūt infini
tas. Quātuslibet nāqz finitus numē
rus fuiſſet aīarū. infinitas retro ſcis
ſufficere nō valeret. ut ex illo ſemper
hoīes fierēt. quoz eſſent aīe ab iſta
ſemp mortalitate liberande. nūq̄ ad
eam deinceps rediture. nec ullo mō
explicabūt. quomō in rebz quas ut
deo note eſſe poſſent. finitas volūt.
infinitus eſt nūs aīarū. Quappi qm̄
arcutus illa iā explo ſi ſūt. quibz ad
eaſdem miſerias neceſſario putaba
tur aīa rediturā. quid reſtat cōuen
cuus pietati q̄ credere nō eſſe īpoſ
ſibile deo. et ea que nūq̄ fecerit no
ua facere. et ineffabili prelcientia vo
luntatē mutabilē nō habere. Porro
autē utrū aīarū liberatarū. nec ulte
rius ad miſerias rediturarū nūme
rus poſſit ſemp augeri. ipſi viderīt
qui de rerū infinitate cohibenda tā
ſubtiliter diſputāt. nos vero racioci
nationē noſtrā ex utroqz latere ter
minauī? Si enī poteſt. quid cauſe
eſt. ut neget creari potuiſſe. qđ nūq̄
antea creatū eſſet. ſi liberatarum
aīarū numerus qui nūq̄ antea fu
it. nō ſolū factus eſt ſemel. ſed fieri
nūq̄ deſinet? Si aūt oportet. ut cer
tus ſit liberatarū aliqs numerus
aīarū. que ad miſeriā nūq̄ redeāt

neqz iſte numer? ulterius augeatur
ecīā ipſe ſine dubio quātuslibz ma
gnus utiqz nūq̄ fuit. qui profecto ſcis
ſe. et ad ſue quātitatis terminū p
uenire ſine aliquo nō poſſit indu
bitato. qđ iniquū eo modo nūq̄ auctor fa
ciat. Hoc ergo ut eſſet creatus eſt ho
mo. ante quē nullus fuit. Capitulum
Hac igit quelibē difficulta
te. ppter eternitatē in no
uis creantis siue nouitate
aliq̄ voluntatis. quātū potuim? ex
plicata. non eſt tardū videre nullo
fuiſſe melius qđ factū eſt. ut ex u
no hoīe quē primū condidit. mul
tiplicaret genus hūanū. q̄ſi id ip
ſum alleret a plurib. Nam nī animā
tes alias ſolitarias et quodāmodo
ſoliuagas. id eſt que ſolitudinem
magis appetāt ſicuti ſūt leones. lu
pi. aquile. mului et quecūqz ſic ſūt
alias cōgreges inſtituerit. que ad
gregate atqz in gregibz malint vi
uere. ut ſūt columbe. turtures. cerui. da
mule. et cetera huiusmodi. utrūqz ge
neris nō ex ſingulis. magnum. ſed
plura iuſſit ſimul exiſtere. hoīem ve
ro cui? naturā quodāmō mediam
inter angelos beſtiasqz condidit.
ut ſi creatori ſuo tanq̄ vero dño ſu
ditus precepti eius pia obedientia
cuſtodiret. in conſortiū ſuū ſibi ange
lici. ſine morte media beatam
mortalitatē ablatz ullo termino ad
ſeruitus. ſi aūt dñm ſuū ſuū libera
voluntate ſuppe atqz iobediens
ſus offenderet. morti addictus hoc
tali vivere libidis ſeruus. et ma
qz poſt mortē ſuppliciū reſtituens.
vnū ac ſingulū creauit. nō utiq̄
ſolū ſine hūana ſocietate relicturus

sed ut eo modo vehementius ei cōmen
daret ipius sc̄etatis vnitas. vinculū
q̄ concordie. si nō tantū inter se
nature similitudie. verū eaꝫ cognitio
nis affectu hoīes necteret. q̄n nec
ipsā quidē feminā copulandā viro
sciret ipse creare illi placuit. sed ex
ipso: ut oīno ex hoīe vno diffunde
ret genus humanū. Caplm xxij.

Et ignorabat deus hoīem
peccaturū. et morti obnoxi
um moriturū. ꝓpagaturū.
q̄ progressuros perendi īmanita
te mortales. ut tucius atq̄ capacius
inter se rationalis volūtatis exple
bile sui generis vniuersū. quarū ex
aquis et terris plurimū pullularet
exordiū. q̄ hoīes quoq̄ genus ex vno
esse. ad cōmendandā cōcordiā ꝓpaga
tū. Nec enī vnq̄ inter se leones. aut
inter se dracones qualia hoīes bella
gesserūt. sed p̄uidebat eaꝫ gra sua
ipsis prouisurū vocandū.
remissisq̄ p̄cis ultricaꝫ spūs scō.
sās angelus in eterna pace locādū
nouissima ymica morte destructa.
aut ipso esset huiꝰ rei cōsideratio ꝓ
futura. q̄ ex vno hoīe deus ad com
mendandū hoīnibz q̄ ei grata sit ī
pluribz vnitas. genus ī hoīe voluisset huā

Erat ergo Capl'm xxij. nū.
deus hoīem ad ymaginem
suā. talem quippe illū aīaz
creauit. qua p racionē atq̄ intelligen
tiā oīnibz esset p̄stantior aīalibz ter
restribz. et natatilibz et volatilibz. q̄
mente huiꝰmodi nō haberēt. Et cū
de terreno formasset ex puluere. et
q̄ aīam quale dixi. siue quā iam
ferret sufflando indidisset. siue po
tius sufflando fecisset. eiq̄ flatū q̄

sufflando fecit. nā quid est aliud suf
flare. q̄ flatū facere. aīam hoīs esse vo
luisset. eaꝫ cōiugē illi in adiutoriū
generandi ex eius latere esse detracto
fecit ut deus. Neq̄ enī hec carnali cō
suetudie cogitanda sūt. ut videre so
lem opifices quarūlibz ex materia ter
rena. corpalibz mēbris q̄ artis idul
tra potuerūt fabricātes. Manus dei
potentia dei est. qui eaꝫ visibilia īui
sibiliꝰ opat̄. Sed hec fabulosa pon
q̄ vera esse arbitranti. qui virtutem
ac sapientiā dei qua nouit et potest
eaꝫ sine semībz ipsa certe facere semi
na ex hys usitatis et cotidianis me
diantibz opibz. ea vero que p̄mitus in
stituta sūt. q̄m nō nouerūt infideli
ter cogitāt. quasi nō hec ipsa q̄ no
uerūt de hūanis cōceptibz atq̄ par
tubz si exptis narrarentur incredibi
lioꝛa viderent. q̄ius et eapsa pleri
q̄ magis nature paulis corpalibus
q̄ opibz diuine mētis adliguent. Ca

Sed cū hys nullū plm xxiij.
nobis est in hys libris ne
gociū. qui diuinā mentē
facere vel curare ista nō credūt. Il
li autē qui platoni suo credūt. nō ab
illo sūmo deo qui fabricatus est mū
dū. sed ab alys minoribz. quos q̄dē
ipse creauerit primitiuos siue nullos ei
aīalia facta esse cūcta mortalia. in
quibz homo precipuū dyscq̄ ipsis
cognatū teneret locū. si suplicatione
careāt. qua quesīt unde iuste vide
antur sacra et sacrificia facere quasi
conditoribz suis. facile carebūt ea
am huiꝰ opinionis errore. Neq̄ enim
fas est ullius nature q̄libet mūme
mortalis q̄ creatorē. nisi deū ~~magnū~~
credere ac dicere. et anteq̄ possit ītel

ligi. Angeli aũt quos illi deos libẽ
tius appellant. eaã si adhibẽt vel
iussi vel pmissi opationẽ suã rebz
que gignũt in mũdo. tamẽ nõ eos
diam? creatores aialiũ q̃ nec agri
colas frugũ atq; arborũ. Cũ eñ alia
sit spes que adhibet extãlenti au
raq; materie corpali. sicut operanti
hoies figuli et fabri. atq; id genus
opifices. qui eaã pingũt et effigũt
formas sibi corporibz aialiũ. alia
vero que intrinsecus efficãtes cau
sas habet. de secreto et occulto natu
re viuẽtis atq; itelligentis arbitrio
que nõ solũ naturales corpoz spe
cies. verũetiaã ipsas animãciũ aiaꝝ
dũ non fit facit. supradicta illa spe
cies artificibz quibusq; tribuat. hec
aũt altera nõ nisi vni artifici crea
tori et conditori deo. qui mũdũ ipm
et angelos sine ullo mũdo. et sine
ullis angelis fecit. Qua eñ vi diui
na et ut ita dicã effectiua que fieri
nelcit sed facere. accepit spes aum
mũdus fieret rotũditas celi. et ro
tunditas solis. eadẽ diuina et effec
tiua que fieri nelcit sed facere. acce
pit spes rotũditas oculi et rotun
ditas pomi. et cetere figure natura
les. quas videm? in rebz q̃busq; nas
centibz nõ extrinsecus adhiberi. sed
intima creatoris potentia. qui dix
it. celũ et terrã ego impleo. et cuius
sapiẽtia attingit a fine usq; ad finẽ
fortiter. et disponit omnia suauiter
Proinde facti p̃mitus angeli. omni
modi mũsterii prebuerũt creatori
cetera facienti nelcio. nec tribuere
illis audeo. qđ forte nõ possiũt. nec
debeo derogare qđ possiunt creatio
nẽ tamẽ condicionẽq; oĩm nature

rũ qua fit ut oĩno nature sint. ns
quoq; fauẽtibz illi deo tribuo. nu
eaã ipsi debere qđ sũt. aũ gratã ac
one nouerũt. Nõ solũ igit agricu
las nõ diam? fructuũ quoq; arbo
tores. cũ legam? necq; qui plãtat ali
aliq̃d necq; qui rigat. sed qui incre
mentũ dat deus. sed ne ipsã quidẽ
terrã q̃ mater oĩm fecũda vide
tur. que germinibz erũpendis p̃mo
et fixa radicibz cõtinet. aũ tãẽ legi
mus. deus dat illi corpus quomodo
voluerit. et vnicuiq; seminũ. pro
corpus. ita nec femina. seu puerpe
ria creatricẽ appellare debem? sed po
ius illũ qui occultã famulo suo dat
ut. priusq̃ te formarẽ in utero nou
te. Et q̃ quis aĩa sic vel sic affecta
pregnãtis. valeat aliq̃bz velut in
ducere fetũ qualitatibz. sicut de vac
gis variatis fecit iacob. ut pecus
colore varia gigneret. naturã ta
illam que gignit tã ipsa
q̃ nec ipsa se fecit. Quelibet igitur
corpales. vel seminales rationes ge
nendis rebz adhibeant. sine opera
cõibz angelor aut hoĩm. aut pe
rũq; aialiũ. sive manũ feminarũ
q; mixtionibz. quelibet eaã ratio
a motus ue aĩe mris valeant. ut
liniamẽtor aut color spargat
neris mollibz q; cõceptibz. ipsas or
no naturas. que sic vel sic in suos
nere affectant. nõ facti nisi sum
deus. cui? occulta potentia. nõ pe
netrans. incõtamũabili presentia
facti esse q̃q̃d aliquo modo ẽ. q̃d
tũq; est. q̃a nisi faciente illo non
tale vel tale esset. sed plus esse no

Quapter Caplm xvo

si in illa specie qua fecit

corpalibz opifices rebz īponūt. urbē
romā et urbē alexandriā. nō fabros
et architectos. sed reges quoꝝ volū
tate. consilio. īperio fabricate sūt. ro
mulū illā. illā alexandrū habuisse
dicim⁹ conditores. quāto pocius nō
nisi deū debem⁹ conditorē dicē na
turarū. qui neqꝫ ex ea materia facit
aliqd quā ipse nō fecerit. nec opari
os habet nisi quos ipse creauerit. ꝛ
si potenciā suā ut ita dicā fabrica
toriā rebz subtrahat. ita nō erūt. si
cut anteqꝫ fierēt nō fuerūt. Sed an
te dico eternitate. nō tēpore. Quis eī
alius creator est tēpoꝝ. nisi qui fe
cit ea quoꝝ motibz currerēt tēpora.
Ita sane plato minores et a sūmo
deo factos deos effectores esse voluit
aīaliū ceteroꝝ. ut īmortalē partē
ab ipso sumerēt. ipsi vero mortalē
attexerēt. Vnde aīarū nr̄arū eos cre
atores noluit esse. sed corpm. Vnde
qm̄ porphirius ꝓpter aīe purgacio
nē dicit corpus omē fugiendū. sil
qꝫ cū suo platone aliysqꝫ platonicis
sentit. ut eos qui īmoderate atqꝫ in
honeste vixerīt. ꝓpter luendas penas
ad corpa redire mortalia. plato qui
dem etiā bestiarū. porphirius tātū
modo ad hoīm. sequit⁹ eos. ut dicāt
deos istos quos a nobis volūt q̄si
parētes et conditores nr̄os coli. ni
chil esse aliud qꝫ fabros cōpedum
carcerū ue nr̄oꝝ. nec institutores. sꝫ
inclusores alligatoresqꝫ nr̄os. ergas
tulis erūpnosis et grauissimis vin
culis. Aut ergo desināt platonici pe
nas aīarū ex istis corporibz cōmina
ri. aut eos nobis colendos deos non
predicēt. quoꝝ in nobis opacionē.
ut quātū possum⁹ fugiam⁹ et eua

dam⁹ hortant⁹. cū tamē sit utriumqꝫ
~~sit~~ falsissimū. Nam neqꝫ ita luūt pe
nas aīe. cū ad istā vitā denuo reuol
uūt⁹. et oīm viuenciū siue in celo si
ue in terra. nullus est conditor. nisi
a quo facta sūt celū et terra. Nam si
nulla causa est viuendi in hoc cor
pore. nisi ꝓpter pendenda supplicia. q̄
modo dicit idem plato aliter mūdū
fieri nō potuisse pulcherrimū atqꝫ
optimū. nisi oīm aīaliū id est im
mortaliū et mortaliū generibz im
pleret⁹. Si aūt nr̄a institucio qua
vel mortales conditi sum⁹ diuinū
mun⁹ est. quomō pena est ad ista
corpa id est ad diuina beneficia re
meare. Et si deus qd̄ assidue plato
cōmemorat. sicut mūdi vniūsi. ita
oīm aīaliū species eterna ītelligen
cia cōtinebat. quomō nō ipse cūc
ta condebat. An aliquoꝝ esse arti
fex nollet. quoꝝ efficiendoꝝ artē
ineffabilis eius et ineffabilit⁹ lau
dabilis mens habet. Capl'm xxvi.

Merito igit⁹ vera religio que
mūdi vniūsi eū aīaliū q̄ꝫ
vniūsoꝝ. hoc est et aīarū
et corpoꝝ conditorē agnoscat et pre
dicat. in quibz terrenis precipuus
ab illo ad eius ymaginē homo ꝓpt⁹
eam causam quā dixi. et si qua for
te alia maior latet factus est vnus.
sed nō est relictus solus. Nichil enī
est qꝫ hoc genus tā discordiosū vi
cio. tā sociale natura. neqꝫ cōmodi
us contra viciū discordie. vel cauē
dū ne existeret. vel sanandū cum
extitisset. natura loqueret⁹ hūana.
quā recordacionē illius parentis.
do quē ꝓpterea deus creare voluit
vnū. de quo multitudo ꝓpagaret⁹.

ut hac ām̃onitōe ea in multis
contra vnitas seruaret. Qd vero fe
mina illi ex latere eius facta est. ea
am hic satis significatū est. qp cara
maritj et vxoris debeat esse cōiūctio.
Hec opa dei, ppterea sūt utiq; iustita
ta. q'a prima. Qui aūt ista nō cre
dūt. nulla facta, pdigna debēt credē.
Neq; enī et ipsa si usitato nature cir
culo gignerent, pdigna dicerent.
Quid aūt sub tanta gubernatōe
diuine, puidentie. qp̃ius eius causa
lateat. frustra gignūt. Aut quidam
psalm⁹ sacer. venite et videte opera
dñi. que posuit, pdigna sup terrā.
Cur ergo ex latere viri femina fa
ta sit et hoc primū quodām̃o prodi
giū. q'd prefigurauerit: dicet alio
loco quatū me deus adiuuit. Nūc
q̃m liber iste laudendus est. in hoc
primo hoīe qui primitus factus est
nondū quida scām euidentia. iam
tamen scām dei pscientiā. exortas
fuisse existimem⁹ in genere hūano
so cietates tanq̃ ciuitates duas. Ex
illo enī futuri erāt hoīes. alij ma
lis angelis in supplicio. alij bonis
in premio sociandi. qp̃ius occulto
dei iudicio. sed tamē iusto. Cū enī
scriptū sit. vniuse vie dñi misericor
dia et veritas. nec iniusta eius gratia.
nec crudelis potest esse iustitia.

Explicit liber duodecim⁹. Incipit
tractatus libri tertij decimi. Capitulum primū.

De lapsu primoq; hoīm p quē
est cōtracta mortalitas. ij
De ea morte que aīe semp
utriusq; victure accidere potest. et ea
qua corpus obnoxiū est. iij.
Utrū mors q̃ p primū primoq; hoīm
in oēs hoīes ptransijt eam sanctis
pena peccati sit.
Cur ab hijs qui p gratiā regenera
onis absoluti sūt a pcō. non auf
rat mors. id est pena pcī.
Qd sicut iniqui male utūt lege qui
bona est. ita iusti bene utuntur mor
te que mala est.
De generalis mortis malo q̃ animi
et corporis societas sepat.
De morte quā non regenerati p xpm
confessionē sūsapiūt.
Qd i scās̃p̃me mortis, p veritate sus
cepto. sōle sit mortis absolutio.
Tempus mortis quo vita sensus au
fert. in motibz an in mortis ho
dicendum est.
De vita mortaliū que mors ponis
qp̃ vita dicenda est.
An quisq̃ simul et viuens esse pos
sit et mortuus.
Quā morte p̃mus hoīb; ds i māda
tū ei⁹ trāsgredere⁹ fuit cōmūtatus.
Preuaricato p̃moq; hoīe
mam sensērūt penam.
Qualis homo sit factus a deo. et qua
qua morte dederit sue voluntatis ar
Qd adam pecās p̃ius [illegible]
ipse reliquerit deū q̃ reliquerit a deo
x p̃mā fuisse aīe morte recessū.
De philosophis qui aīe sepa
none a corpore nō putāt esse pna
lem. cū plato inducat sūmū deum
minoribz promittendū. qd nūq̃ fie
corporibus exuendi.
Contra eos q̃ asserūt eterna corpa
corruptibilia fieri. etna nō posse
De terrenis corporibz et philosophi
firmant in celestibz esse nō posse. q
qd terrenū est naturali pondere fe
retur ad terram.
Contra eoq; dogmata qui primos

hoīes si nō peccassent īmortales fu
turos fuisse nō credūt. xx.
Qd caro scōr que nūc requiescat in
spe. in meliorē repanda sit q̄litatē.
q̄ fuit p̄mor hoīm ante pccm. xxi.
De paradiso in quo primi hoīes fue
rant. qd recte possit significacōe ei⁹
spūale aliq̄d ītelligi. salua veritate
narracōis hystorice de corpali loco.
De corporib; scōr post resurrec xxij.
tionē. que sic spiritualia erūt. ut nō
in spiritū caro vertatur. xxiij.
Quid intelligendū sit de corpe aīa
li et de corpe spirituali. aut q̄ mori
unt in adam qui vero uiuificabū
tur in cristo. xxiiij.
Qualiter accipienda sit vel illa in
sufflacio. in qua p̄mus homo fact⁹
est in aīam viuentē. vel illam quā
dominus fecit dicens. accipite spiri
[illegible]
[illegible] decimi.
[illegible] apl' p̄mū.
[illegible] expeditis
[illegible] de nr̄i scli
[illegible] exortu. et
[illegible] de ȳcio
[illegible] generis
[illegible] humani
[illegible] difficilli
[illegible] ius ques
[illegible] tionib;.
[illegible] nūc iam
[illegible] hoīs. ȳmo p̄mor ho
tis hūane. disputacionē a nobis in
stitutā rerū ordo deposcit. Non enī eo
modo quo angelos condiderat deus
hoīes. ut etiā si peccassent. mori ōni
no nō possent. sed ita ut p̄functos o
bediencie munere sine īteruētu mor
tis angelica īmortalitas et beata et̄
nitas sequeret̄. inobediētes autem
mors plecteret dāpnacōe iustissima.
qd etiā in libro supiore iā diximus
sed de ipso genere mortis. video michi
paulo diligencius disserendū. Quā
uis enī aīa hūana veracit̄ īmorta
lis p̄hibeat̄. habet tamē quādam e
ciam ipsa mortē suā. Nam ideo dicit̄
īmortalis. q̄a modo quodā quātulo
cūq; nō desinet viuere atq; sentire.
corpus aūt ideo mortale. qm̄ deseri
onī vita potest. nec p̄ seipm̄ aliq̄te
Mors igit̄ Cap̄ scd̄z In⁹ viuit.
aīe fit. cū eam deserit deus.
sicut corporis. cū id deserit
aīa. Ergo utriusq; rei. id est tocius
hoīs mors est. cū aīa deo deserta dese
rit corpus. Ita enī nec ex deo viuit
ipsa. nec corpus ex ipsa. Huiusmoī
aūt tocius hoīs mortē illa sequit̄.
quā secundā mortē diuinor eloq̄o
rū appellat auctoritas. Hanc salua
tor significat ubi ait. eū timete qui
potest et aīam et corpus p̄dere ī ge
hennā. Qd cū ante nō fiat. q̄ cum
aīa corpori sic fuerit copulata. ut
nulla direpcōe separent̄. mirū vide
ri potest. quomō corpus ea morte
occidi dicat̄. qua nō aīa deserit̄. sed
aīatū senciēs cruciat̄q;. Nam in il
la pena ultima ac sempitna. de q̄
suo loco diligēcius disserendū est rec
te mors aīe dicit̄. q̄a nō viuit ex deo.
Mors aūt corpis quo nā modo. cū
viuat ex aīa. Non enī aliter potest
ipsa corporalia que post resurrectio
nem futura sūt sentire tormēta. An
q̄a vita qualiscūq; aliq̄d bonū est.
dolor aūt malū. ideo nec viuere cor
pus dicendū est. in quo aīa non vi

uendi causa est sed dolendi. Viuit ut
tanq̃ aīa ex deo. cū viuit bene. Nō enī
potest bene viuere. nisi deo operante
in se qđ bonū est. Viuit aūt corpus
ex aīa. cū viuit aīa in corpe: seu vi
uat ipsa. seu nō viuat ex deo. Impi
orq̃ nāq̃ in corpibz vita. nō aīarū. h
corpor vita est. quā postūt eis aīe e
ā mortue. hoc est deo deserte. quā
tulacūq̃ ppria vita ex qua eā et ī
mortales sūt. non desistente cōditore.
Deīnde in dāpnacōe nouissima q̃ue
homo sentire nō desinat. tamē q̃a
sensus ipse. nec voluptate suauis.
nec q̃ete salubris. h dolore penalis est. cū
īmerito mors est pocius appellata
q̃ vita. Ideo aūt sēcā q̃a post illam
primā est. qua fit cohērenciū durep
cio naturaciū. siue dei et aīe. siue a
ime et corporis. De prima igitur
corpis morte dici potest qđ bonis
bona sit. malis mala. Sēcā vero si
ne dubio. sicut nullor bonor est.
ita nulli bona. Caplm tertiū.

Qu aūt dissimulanda nat
at questio. utrūm reuera mor
qua separant aīa et corp?
bonis sit bona. q̃a si ita est quomō
potest obtineri. qđ ena ipsa sit pe
na pīi. Hanc enī primi hoīes nisi
peccauissēt. pelli utiq̃ nō fuissent.
Quo pacto igit bona esse possit
bonis: que accidere non posset nisi
malis. Sed rursus. si non nisi ma
lis posset accidere. nō deberet bonis
bona esse sed nulla. Cur enī esset ul
la pena: in quibz non essent ulla
pmerita. Quapter fatendū est p
mos quidē hoīes ita fuisse īstitutos.
ut si nō peccassēt. nullū mortis ex
perirent genus. sed eosdē primos p
catores ita fuisse mutatos mor
ut ena q̃q̃d corp sibi esset exosū
adē pena teneret obnoxiū. Non ne
aliud ex eis. q̃ qđ ipsi fuerāt mala
ret. pro magnitudīe quippe culpe
illius. natura dāpnato mutatur
in penis: ut qđ penalit̃ pateat in
pecantibz homībz pīis. ena usq̃
ualit̃ sequeret in malentibz mors
Necq̃ enī ita homo ex hoīe. sicut ho
mo ex puluere. Pulus nāq̃ homo
facendo materies fuit. homo aūt
homī gignendo parens. Proinde
qđ est terra. nō hoc est caro. q̃uod
terra facta sit caro. qđ est aūt pul
homo. hoc est et ples homo. In pri
mo igit hoīe p femina in progres
tūlitur vnūsq̃ hūanū genus. hac
q̃n illa cōiugū copula. diuina lex
nam siue dāpnacōis excepit et q
homo factus
pecaret
tū quid
rginē.
dinē et
ris qua
pena i
ut esse t
rū par
decere
in hom
paratus
bus. et sīlis fac
fantes infirmiores ena
vsu motuq̃ mēbror et sensu
tendi atq̃ vitandi. q̃ sūt alior
rimi fetus aīa sūt. tanq̃ le angelus
tanto excellenc? supra eterna aīa
a vis hūana. quāto magis ipsa
sū velut sagitta cū air extendit
sū reducta distulerit. Non ego

ista infantilia rudimenta. presupa
one illuata et dāp nacōē iusta. pro
lapsus atq; ipulsus ē p̄m̄ homo. &
hatten ī eo natura hūana viciata at
q; mutata ē ut repugnātē patet in
nūeris obediēcā capilēdi. & obstī
gēt necessitate moriēdi. atq; ita id
qđ viuo penaq; factus est. id est ob
noxios pēo mortiq; generaret. A
quo pēa vinculo ī p mediatoris
xp̄i gracā soluūt infantes. hanc
solā morte ꝑpetī possunt q̄ aīam se
iungit a corpe. in secūdā vero illā
sine sine penale liberati a pēa obli
gatione non tranſeūt. Caplm iuj.

Si quē vero mouet. aut vel ip
sam pacātē. ī et ipsa pena
pēa est. quoz p gracā creat?
abolet. iam ista questio in alio ope
re qđ scripsim? de baptismo parui
lox tractata atq; soluta est. ubi dic
tū est. ad hoc relinqui aīe expimen
tū sepationis a corpe. q̄ius ablato
iam omnis nexu. q̄m si regeneratio
nis sacramentū cō tinuo sequeretur
īmortalitas corpis ipsa fides enerua
ret. que tūc est fides q̄m expectat in
rebore qđ in re nondū videt. Fidei aūt
dūtaxat certamine in maioribus
superandus timor. qđ in cās mar
tiribz maxime emicauit. Cui? pfecto
certaminis esset nulla victoria. nulla
gloria. q̄s nec ipsū oīno posset esse
certamē. si post lauacrū regenera
tis iam cā nō possent morte ꝑ
timendis. q̄s nō ad xp̄i gracā ꝑtere
a pcinus curreret. ne a corpe solue
ret. Atq; ita non tumultibili premio
p̄haberet fides: sed iam nec fides esset

conflictū sui operis querendo et su
mendo mercedem. Nūc vero maio
re et mirabiliore gr̄a saluatorus. in
usus iusticie pēa pena cōuersa est
Tunc enī dictū est homī. morieris
si peccaueris. nūc dicit martir. mo
rere ne pecces. Tunc dictū est. si mā
datū tūsgressi fueritis. morte mori
emī. nūc dicit. si morte recusaueri
tis. mandatū tūsgredimī. Qđ tūc
timendū fuerat. ut nō peccaret. nūc
susapiendū est ne peccet. Sic p ineſ
fabilem dei misericordiam. et ipsa pena
viciox. tūlit in arma virtutis. et fit
iusti meritū ea supplicū pīorus.
Tūc enī mors est acq̄sita peccando.
nūc ipleta iusticia moriendo. Verū
hoc in cās mūdz quibz alterutrū a
persecutore ꝓponit. ut aut deseranto
fidem. aut sufferāto morte. Iusti aūt
malūt credendo ꝑpeti. qđ sūt primi
nuqui non credendo ꝑpessi. Nisi enī
peccassent illi. nō morerent. peccabt
aūt isti nisi moriant. Mortui sunt
ergo illi quia peccauerūt. nō peccāt
isti q̄a moriūt. Factū est p illoz cul
pam. ut venirem. in penā. sit p illoz
penā. ne veniat. in culpā. nō quia
mors bonū aliqđ facta est. que an
tea malū fuit. sed tantā deus fidei
prestitit gracā. ut mors quā vite
constat esse cōtraria. instrumentū
fieret p qđ tūleret. ad vitā. Caplm v.

Apostolus cū vellet ostendē
quātū pēm gr̄a nō subue
niēte ad nocendū valeret.
eā ipsā legem qua. phibet. pēm
nō dubitauit dicere virtutē esse pec
cati. Aculeus inq̄t est mortis pēm.
virtus aūt pēe lex. Verissime igit
oīno. Auget enī phibitio deliderii

opis illiati. qñ iustiaa nō sic diligit. ut pectandi cupiditas eius delectatiōe vincat. vt aūt diligatur et delectet vera iustiaa. nō nisi diuina subueīt gratia. Sed ne ꝓtēa lex putaret malū qñ uirtus est pcī dicta. ideo ipse alio loco uersās huiusmodi questionē. itaq; inq lex qdem scā et mandatū scm et iustum et bonū. Qđ ergo bonū est inquit michi factū est mors? Absit. Sed peccatū ut appareat pcīm. p bonū michi opatū est mortē. ut fiat super modū pccans. aut peccatū p mandatū. Sup modū dixit. q̄a cētā pcīa tiaiaō addit. cū pectandi aucta libidine cētā lex ipsa cōtēpnit. Cur ergo cōmēdandū putauim? Quia saluet sicut lex nō est malū. quādo auget pectandū cōcupiscētiā. ita nec mors bonū est q̄n auget pcīa cētiaū gloriā. cū uel illa ꝓpinq̄tate deserunt. et efficiat ꝑuaricatores. uel ista pro ueritate subsapit. et efficiat martires. ac p hoc lex quidē bona est q̄a ꝓhibitio est pcī. mors aūt mala. q̄a stipendiū est pcī. Sed q̄ ad modū ꝑiustiaa male utit. nō tā tū malus. ueriētā bonis. ita iustitia bene. nō tantū bonis. sed etiā malis. Hinc fit ut et malū. male legere utant. q̄uis lex sit bonū. et bonū bene moriāt. q̄uis sit mors malum.

Quapter qđ Capm vi.
attinet ad corporis mortē id est sepationē aīe a corpe cū eam pacūtur qui morientes appellant. nulli bona ē. habet eū alpeū sensū. et contra naturā uis ipsa qua utrūq; diuellit. qđ fuerat in uiuente cōiunctū atq; conser

tum q̄diu morat. donec ouīs admat sensus. qui ex ipso ierat aīe carnis q; cōplexu. quā tota molestam. nōnūq; uulnus corpus uel anime raptus interpit. nec eā sinu ri preuenīēte celeritate pmittit q̄d tamē illud est in morientibus q̄ cū graui sensu adimit sensū. pcīa deliterq; tolerando. augeti meritum patientie. non aufert uocabulū pne. Ita cū ex hoīs primi pcīo sit pagine. paldubio sit mors pene nascentis. tamē si pro pietate iusticie atq; pentat fit q̄a renascentis. sit mors pcī retributio. aliqñ impetrat. ut nichil retribuat pcīo. Cap

Quamquāq; etiā nō p uulnere cepto regenerandis lauacro pro xpi confessiōe mucro. tantū eis ualet ad dimittenda pcīa. quātū si ablueret sacro fonte baptismatis. Qui enī dixit. si quis nō renatus fuerit ex aqua et spū. nō intrabit in regnū celoꝝ. alia sententia ilios fecit exceptos. ubi nō min⁹ generaliter ait. qui me confessus fuerit cora hoīb⁹. cōfitebor eū cora pre meo qui in celis est. et alio loco. qui pderit aiam suam ꝓpter me. inuenet eam. Hinc est q̄d scriptū est. pciosa in conspectu domini mors sanctoꝝ eius. Quid enī pnoslius. q̄ mors. p quā fit ut et de lucta omīa dimittant. et merita mutationis augeant. Neq; enī ut ti sūt merita. qui cū morte differunt nō possent baptizati sūt. ideo omīb⁹ pcīs ex hac uita emigrauit. quanta sūt hy qui morte cū poliū ideo non distulerūt. q̄a maluerūt cōfitendo finire uitā. q̄ cū negādo

baptismū ꝑuenire. Qd utiq; si fe
cissent etiā hoc eis in illo lauachro
dimitteret. qd timore mortis nega
uerāt xp̄m. in quo lauachro et illi
facinꝰ tam īmane dimissū est. qui
occiderūt xp̄m. Sed qn̄ sine habun
dancia gr̄e sp̄us illius. qui ubi vult
spirat. tantū xp̄m amare possent.
ut eū in tāto vite discrimīe. sub tan
ta spe venie negare nō possent. Mors
igit̄ preciosa sc̄oꝝ. quibꝫ cū tanta gr̄a
est ꝓmissa et p̄rogata mors xp̄i. ut
ad eū acquirendū. suā non cūctarē
tur īpendere. in eos usus redactū es
se mōstrauit. qd ad penā peccātis.
antea fuerat constitutū. ut inde ius
ticie fructus uberior nasceret. Mors
ergo nō ideo bonū videri debet. quia
in tantā utilitatē nō vi sua sed in
diuina opitulacōe cōuersa est. ut
que tūc metuenda ꝓposita est ne pec
catū cōmitteret. nūc suscipienda ꝓ
ponit. ut pc̄m nō cōmittat. cōmis
sūq; deleat. magneq; victorie debita
iusticie palma tribuat. Capl' viij.

Si enī diligencius considere
mꝰ. etiā cū quisq; ꝓ verita
te fidelit̄ et laudabilit̄ mo
rit̄ mors cauet̄. Ideo quippe aliqd
eius suscipit̄ ne tota cōtingat. et se
cunda insup que nūq̄ finiat̄ acce
dat. Suscipit̄ enī aīe a corpe sepaci
o. ne deo ab aīa sepato. etiā ipsa se
paret̄ a corpe. ac sic tocius hoīs pri
ma morte cōpleta. sc̄da excipiat sē
piterna. Quocirca mors quidē ut
dixi cū eam morientes paciūt̄. cū
q; in eis ut moriāt̄ facit. nemini
bona est. sed laudabilit̄ toleratur
pro tenendo vel adipiscendo bono.
cū vero in ea sūt qui iam mortui
nūcupant̄. nō absurde dicit̄ ꝛ ma
lis mala. et bonis bona. In requie
sūt enī aīe pioꝝ a corpe sepate. īpio
rū aūt penas luūt. donec istarū ad
eternā vitā. illarū vero ad eternam
mortē que sc̄da dicit̄ corpa reuiuiscāt.

Sed id tēpus quo Capl'm ix.
aīe a corpe sepate. aut in
bonis sūt aut in malis.
utrū post mortē pocius an ī mor
te dicendū est. Si enī post mortē ē.
iam nō ipsa mors que trāsacta atq;
preterita est. sed post eā vita presens
aīe bona seu mala est. Mors āt eis
tūc mala erat qn̄ erat. hoc est qn̄ e
am paciebant̄ cū morerent̄. qm̄ gr̄
uis et molestus eius īerat sensus.
quo malo bene utunt̄ boni. Pacta
aūt mors quo nā modo vel bona l'
mala est. que iam nō est. Porro si
adhuc diligencius attendamꝰ. nec
illa mors esse apparebit. cuiꝰ grauē
ac molestū in morientibꝫ diximus
sensū. Qm̄diu enī senciūt. adhuc
utiq; viuūt. et si adhuc viuūt an
te mortē pocius q̄ in mortē esse di
cendi sūt. q̄a illa cū venerit aufert
omnē corpis sensū. qui ea ꝓpinquā
te molestus est. ac ꝑ hoc quomodo
dicamꝰ moriētes. eos qui nondum
mortui sūt. sed īminente morte iā
extrema et mortifera afflictiōe luc
tant̄ explicare difficile est. etiam si
recte isti appellant̄ moriētes. quia
cū mors que iam impendit adue
nerit. nō morientes sed mortui nū
cupant̄. Nullus est ergo moriens
nisi viuēs. qm̄ cū in tanta est ex
tremitate vite in quāta sūt quos
agere animā dicimꝰ. ꝓfecto qui
nondū aīa caruit adhuc viuit.

Idem ipse igitur simul et moriens est et
viuens. sed morti accedens. vita dece
dens. adhuc tamen in vita. quia inest
anima corpori. nondum autem in morte.
quia nondum abscessit a corpore. Sed
si cum abscesserit. nec tunc in morte. sed
post mortem potius erit. quando sit in mor
te quis dixerit? Nam neque ullus mori
ens erit. si moriens et viuens simul esse
nullus potest. Quamdiu quippe anima
in corpore est. non possumus negare
viuentem. aut si moriens potius dicen
dus est. in cuius iam corpore agitur ut
moriatur. nec simul quisque potest esse
moriens et viuens. nescio quando sit viuens.

Ex quo enim quisque Capitulum x.
in isto corpore morituro esse
cepit. numquam in eo non agitur
ut mors non veniat. Hoc enim agit eius
mutabilitas toto tempore vite huius.
si tamen vita dicenda est. ut veniatur
in mortem. Nemo quippe est qui non
ei post annum sit. quam ante annum fuit
et cras quam hodie. et hodie quam heri. et
paulo post quam nunc. et nunc quam paulo
ante propinquior. quoniam quicquid temporis
viuitur de spacio viuendi demitur et co
tidie fit minus minusque quod restat. ut omni
no nichil sit aliud tempus vite hu
ius quam cursus ad mortem. in quo ne
mo vel paululum stare. vel aliquan
to tardius ire permittitur. sed urgentur
omnes pari motu. nec diuerso impellun
tur accessu. Neque enim cui vita breui
or fuit. celerius diem duxit. quam ille
cui longior. sed cum equaliter et equa
lia momenta raperentur ambobus. al
ter habuit propius. alter remocius. quo
non impari velocitate ambo curre
bant. Aliud est autem amplius me
pegisse aliud tardius ambulasse

Qui ergo usque ad mortem productiora
spacia temporis agit. non lenius pergit
sed plus itineris conficit. Porro si
ex illo quisque incipit mori. hoc est
in morte. ex quo in illo agi cepit
ipsa mors id est vite detractio. quia cum
detrahendo finita fuerit. post mortem
iam erit non in morte. profecto ex quo esse
incipit in hoc corpore. in morte est.
Quid enim aliud diebus. horis. momen
tisque singulis agitur. donec ea consum
ta mors que agebatur impleatur. et in
cipiat iam tempus esse post mortem
quod cum vita detraheretur erat in morte
Numquam igitur in vita homo est. ex quo
est in isto corpore moriente potius
quam viuente. si et in vita et in morte
simul non potest esse. An potius et
in vita et in morte simul est. in vi
ta scilicet in qua viuit donec tota
detrahatur? in morte autem quia iam
moritur cum vita detrahitur. Si enim non
est in vita? quid est quod detrahitur. donec
eius fiat perfecta consummacio? Si autem
non est in morte? quid est vite ip
sa detractio? Non enim frustra cum vi
ta fuerit corpori tota detracta post
mortem iam dicitur nisi quia mors erat
cum detraheretur. Nam si ea detracta
non est homo in morte. sed post
mortem? quando nisi cum detrahitur erit in
morte? Si autem absurdum est. ut homi
nem antequam ad mortem perueniat iam
esse dicamus in morte. cui enim appro
pinquat pagendo vite sue tempora
si iam in illa est. maxime quia nimis
est insolens. ut simul et viuens et
dicatur et moriens. cum vigilans et
dormiens simul esse non possit. quem
rendum est quando erit moriens. Etenim
antequam mors veniat. non est moriens

sed viuens: cū vero mors venerit. mortuus erit nō moriēs. Illud ergo est adhuc ante mortē. hoc iā post mortē. Quādo ergo in morte. tunc cū est moriens. ut quēadmodum tria sūt cū dicim? ante mortē i mortē. post mortē. ita tria singulus sin gula. viuens moriens mortuus qz tm tantū. q̄n ita qz sit moriēs id est in morte. ubi neqz sit viuēs. qđ est ante mortē. neqz mortuus. qđ ē post mortē. sed moriens. id est in morte difficillīe definit. Quādiu quippe ē aīa in corpore. maxīe si eadē sensus assit. paulūbio viuit homo. qui constat ex aīa et corpore. ac p hoc adhuc ante mortē. nō in morte esse dicendus est. Cū vero aīa abscesse rit omnēqz abstulerit corporis sen sū. iā post mortē. mortuus qz phibe tur. Pertinet igit inter utrūqz q̄modo moriens vel in morte sit. quo mō adhuc viuit ante mortē est: si viuere desistit iā post mortē ē. Nū q̄ ergo moriēs. id est in morte esse comphendit. Ita eadē in tēsaurīs tempor. queunt presens nec īuenit quia sine ullo spacio est p qđ tēsi tur ex futuro in preteritū. Nōne er go videndū est. ne ista racōe mors corporis nulla esse dicat? Si enī ē ēsū est. que in ullo. et in qua ullus esse non potest. quēadmodū ē adhuc nō est. q̄a hoc ante mortē non in morte. si aūt viuere iā cel sauit est. iam nō est. q̄a et hoc post mortē est. non in morte. Sed rursus si nulla mors est. ante qđ vel post quid est. qđ dicat ante mortē sive post mortē? Nam et hoc īaniter dicat. si mors nulla est. atqz utinā

in paradiso bene viuendo egissem? ut revera nulla mors esset. Nunc aūt non solū est. verū etiā tā mo lesta est. ut nec ulla explicari locu one possit. nec ulla racōe vitari. Ca

Loquam ergo sēdm plīm xi. consuetudinē. nō enī aliter debem? et dicam? ante mor tem prius mors accidat. sicut sēp tū est. ante mortē ne laudes hoīem quēqz. Dicam? etiā cū acciderit post mortē illius vel illius. factū est illud aut illud. Dicam? et de presenti tēpe ut possum? veluti cū ita loquim. moriens ille testatus est. et illis at qz illis illud atqz illud mōriēs dere liquit. q̄nus hoc nisi viuēs ōīno facere nō posset. et potius hoc ātē mortē fecerit. nō in morte. Loqua mur etiā sicut loquit diuina scp tura. que mortuos quoqz nō post mortē. sed in morte nō dubitat di cere. Hinc enī est illud: qm non est in morte qui memor sit tui. Donec enī reviuiscāt recte esse dicūt i mor te. sicut in sōpno quisqz esse donec euigilet dicat. q̄nus in sōpno posi tos dicam? dormiētes. nec tm eo nō possum? dicere eos qui iā sūt mor tui moriētes. nō adhuc enī morīūt. qui quātū attinet ad corpis mortē de qua nūc disserim? iā sunt a cor pore sepati. sed hoc est qđ dixi. explī cari aliqua locūōē nō posse. quo nā nō vel moriētes dicant viuere vel iā mortui. etiā post mortē. ad huc esse in morte dicant. Quomō enī post mortē. si adhuc in morte. presertī cū eos nec moriētes dicam? sicuti eos qui in sōpno sūt dicam? dormiētes. et qui in lāguore lāguē

tes. et qui in dolore utiq; dolentes. et qui in vita vuētes? Atuero mortui priusq̄ resurgāt esse dicūtur in morte. nec tamē possūt appellari nō mouentes. Vnde nō ipportune nec̄ congrue arbitror accidisse. et si nō humana industria iudicio fortasse diuino. ut hoc verbū qđ est morī in latina lingua nec grammatica declinare potuerīt ea regula qua cetera talia declinant. Nāq; ab eo qđ est occidī fit verbū preteriti tēporis occisus est. et si qua similia sūt p tēpis preteriti ptiapia declinātur. ab eo vero qđ est morī si queram⁹ ptēriti temporis verbū. responderi assolet mortuus est. nō līa grammatica. Dic enī dicat mortuus. quo mō fatuus. arduus. cardinus. corulpicanus. et si qua similia. que nō sūt preteriti tēporis sed qm̄ nōia sūt sine tempore declinant. Illud aūt quasi ut declinet. qđ declinari nō potest. propriapio preteriti tēporis ponit nomē cōuenienti itaq; factū est. ut qđ modū id qđ significat nō potest agendo. ita ip̄m verbū nō possit loquēdo declinari. agi tamē potest. adiutorio grē redemptoris nr̄i. ut saltē sciam morte declinare possimus. Illa est enī grauior. et oīm malor̄ pessima que nō sit sepaōne aīe et corpis. sed in eternā penā pcius utriusq; cōplexu. ibi ecō trario nō erūt hoīes ante mortem atq; post mortē. sed semp in morte. ac per hoc nūq̄ viuentes nūq̄ mortui. sed sine fine morientes. Nūqm̄ enim erit homini penitus mortē. qm̄ ubi erit mors ipsa sine mortē. Caplm duodecimū.

Quom ergo requirit quā mortem deus primus hominē statuerit cōminatus si ab eo mandatū trāsgrederent acceptū. nec obedientiā custodirēt. utrū aīe an corpus. an totus hoīs. an ulla quepiam appellatiue scīa. respondendū est. prima enī consistat ex duabz. sicut omnibz tota. Sicut enī vniuersa terra ex multis terris. et vniuersa ecclesia consistat ex multis ecclesijs. sic vniuersa mors ex omnibz. qm̄ prima cōsistat ex duabz. vna aīe altera corporis. ut sit prima totius hoīs mors. mors aīa sine deo. et sine corpore ad tēpus penas luit. secūda vero ubi aīa sine corpe penas eternas luit. Quando ergo deus dixit primo illi homini quē in paradiso cōstituerat. de arbore tuo quacūq; die ederitis ex illo morte morieris. nō tantū prime mortis partē priorē ubi aīa priuat deo. nec tantū posteriorē ubi corpus priuat aīa. nec solā ip̄sā totā primā. ubi aīa et a deo et a corpore separata punitur. sed q̄cq̄ mortis est. ulq; ad nouissimā que secūda dicit. qua est nulla posterior. cōminatio illa cōplecta est.

Nam postea q̄ Caplm xvij. precepta facta trāsgressio est. cōtēti gracia deserente. nuda de corpor̄ suor̄ nuditate confusi sunt. unde etiā folijs hastilibus que forte a ptubatis p̄ma cōpta sunt pudenda texerūt. que prius erāt nuda erāt sed pudenda nō erāt. Seruīt ergo nouū motū inobedientis carnis sue. tanq̄ recalcitrans inobedientie sue. Iam quippe aīa libertate in puerīū ꝓpria dilectione et deo dedignata seruire. pristino

XIII

corporis seruitio destituebat. et quia
superiore dñm suo arbitrio deseruerat
inferiore famulu ad suu arbitriu
non tenebat. nec oīmodo habebat
subdita carne. sicut semp habere po
tuisset. si deo subdita ipsa mālisset
Tunc ergo caro cepit cōcupiscere ad
uersus spiritū. cū qua cōtrouersia
nata sum? trahentes originē mortis
in membris nris uitiataq natura cō
tractionē eius siue victoriā de pma
preuaricatiōe gestantes. Capl'm xiiij.

Deus enī creauit hoiem rectū
naturarū auctor nō utiq
uitiorū. sed sponte depraua
tus ulterq dāpnatus. depranatos dāp
natos q generauit. Omnes enī fuim?
in illo uno. qui omnes fuim? ille unus.
qui p femineā lapsus est in pcm. q
de illo facta est ante pcm. Nondum
erat nobis singillatim creata et dis
posita forma. in qua singuli uiue
rem? sed iā erat natura seminalis ex
qua propagarem. qua saluata. pte per
eam uiciata. et uiculo mortis obstric
ta ulterq dāpnata. nō alterius con
ditionis homo ex hoīe nasceret. ac p
hoc a libero arbitrio malo usu. seruus
calamitatis huius exorta est. que hu
manū genus origine depranata. ue
luti radice corrupta. usq ad secunde
mortis exitiū que nō habet finem
solus eos exceptos. qui p dei graciā li
berant. miserantis cōnexione pduxit.

Quid obrē eam Capl'm xv.
si in eo qđ dictū est morte
morieris. qui nō est dictum
omnibus. ea solam intelligam? que fit
cum ea deseruit. sua uita. qđ illi deus
est. nō enī deserta est ut desereret. sed
ut desereret. deseruit. ad malū q̄ppe
eius prior est uolūtas eius. ad bo
nū uero eius. prior est uolūtas cre
atoris eius. siue ut eam faceret que
nulla erat. siue ut reficeret q̄a lap
sa pierat. eam si hāc intelligam? deū
denūciasse mortē. in eo qđ ait qua
die ederitis ex illo morte morieris.
tanq̄ diceret. qua die me deseruer
itis per inobediencia. deseram vos per
iusticia. plecto in ea morte etiam
cetere denūciate illi. que paulo
ante fuerāt sentture. Nam in eo qđ
inobediens motus in carne aīe in
obedientis exortus est. ppt quem
pudenda texerūt. sensa est mors u
na. in qua deseruit aīam deus. ea
significata est verbis eius q̄n timo
re demens sese abscondenti homi
dixit. adam ubi es. nō utiq ignO
rando queres. sed increpando amo
nens. ut attenderet ubi esset. in quo
deus non esset. Cū vero corpus aīa
ipsa deseruit etate corruptū et senec
tute confectū. venit in experimentū
mors altera. de qua deus pcm ad
huc puniens homi dixerat. terra
es et in terrā ibis. ut ex hijs duabz
prima illa mors que totius ē hois
compleret. quā scia in ultimo seq
tur. nisi homo p graciā liberet. De
q enī corpus qđ de terra est reduret
in terrā. nisi sua morte que illi ac
adit cū deseruit sua uita id est aīa.
Unde constat inter xpianos veraci
ter catholicā tenētes fidem etiam ip
sam nobis corporis mortē non le
ge nature. qua nullā mortē homi
deus fecit. sed merito inflictā esse pec
cati. qui pcm vindicās deus. dixit
homi. in quo tunc omnes eramus
terra es. et in terrā ibis. Capl'm xvi.

Sed philosophi contra quorum calumpnias defendimus ciuitatem dei. hoc est eius ecclesiam. sapienter sibi videntur irridere. quod dicimus anime a corpore separationem. inter penas eius esse deputandam. quia videlicet eius perfectam beatitudinem tunc illi fieri existimant. cum omni prorsus corpore exuta. ad deum simplex et sola et quodammodo nuda redierit. Vbi si nichil quo ista refelleretur opinio in eorum litteris inuenirem. operosius michi disputandum esset. quo demonstrarem non corpus esse anime sed corruptibile corpus onerosum. Vnde illud est quod de scripturis nostris in superiore libro commemorauimus. corpus enim corruptibile aggrauat animam. Addendo utique corruptibile. non qualicumque corpore. sed quale factum est ex peccato consequente vindicta animam perhibuit aggrauari. quod etiam si non addidisset. nichil aliud intelligere deberemus. Sed cum apertissime plato deos a summo deo factos habere immortalia corpora predicet. eisque ipsum deum a quo facti sunt inducat pro magno beneficio pollicentem. quod in eternum cum suis corporibus permanebunt. nec ab eis ulla morte soluentur. quid est quod isti ad exagitandam xpianam fidem fingunt se nescire quod sciunt. aut etiam sibi repugnantes aduersum seipsos malunt dicere. dum nobis non desinant contradicere. Nempe platonis hec verba sunt. sicut ea cicero in latinum vertit. quibus inducit summum deum. deos quos fecit alloquentem ac dicentem. Vos qui deorum satu orti estis. attendite quorum operum ego parens effectorque sum. Hec sunt indissolubilia me inuito. quamquam omne colligatum solui

potest. Sed hauit quamquam bonum est ratione vinctum velle dissoluere. Sed quoniam estis orti. immortales quidem vos esse et indissolubiles non potestis. neutiquam tamen dissoluemini. neque vos ulla mortis fata perimet. nec enim valenciora quam consilium meum. quod maius vinculum ad perpetuitatem vestram quam illa quibus estis tum cum gignebamini colligati. Ecce deos plato dicit. et corporis anime colligacionem mortales. et tamen immortales dei a quo facti sunt consilio atque voluntate. Si ergo anime pena est in qualicumque corpore colligari. quid est quod eos alloquens deus tanquam sollicitos ne forte moriantur. id est dissoluantur a corpore. de sua facit immortalitate securos. non propter eorum naturam que non sit compacta sed simplex. sed propter suam inuictissimam voluntatem qua potens est facere. ut nec orta occidant nec connexa dissoluantur. sed incorruptibiliter perseuerent. Et hoc quidem utrum plato de syderibus dicat. alia questio est. Neque enim et continuo concedendum est. globos istos luminum siue orbiculos luce corporea super terras seu die seu nocte fulgentes. suis quibusdam propriis animis viuere. eisque intellectualibus et beatis. quod etiam de ipso vniuerso cuncta mundo tanquam vno animali maximo quod cetera continerentur animalia instanter affirmat. Sed hec ut dixi alia questio est. quam nunc discutiendam non suscepimus. Hoc tantum contra istos commemorandum putaui. qui se platonicos vocari vel esse gloriantur cuius superbia nominis erubescunt esse xpiani. ne commune illis cum vulgo vocabulum vilem faciat palliatorum tantomagis inflatam. quantomagis exiguam pau

atatē. et quereres quid in doctrina
xpiana reprehendant. exagitāt eter
nitatē corpoz. tanqz hec sint inter se
contraria. ut et bēatitudinē queram⁹
aīe et eam semp esse velim⁹ in corpe
velut erūpnoso vinculo colligatam
cū eoz auctor et magister plato. do
nū a deo sūmo. diis ab illo factis di
cat esse cōcessū. ne aliqs moriantur
id est a corpibz quibus eos connexu
it separentur. Caplm xvij.

QOuendūt enā isti terrestri
a corpa sempiterna ee non
posse. cū ipsa vniūsa terrā
deī sui. nō quidē sūmi. sed tā magni.
id est totius hui⁹ mūdi mēbrū ī me
dio positū. et sempiternū esse nō du
bitent. Cū ergo deus ille sūm⁹ fecerit
eas alterū quē putāt deū. id est istū
mūdū ceteris diis qui infra eū sunt
preferendū. eūdē esse existimēt aīan
tem aīa saluciet sint alleruīt ramo
rum vel stellāū alu in tā magna mo
le corpis eius inclusa. ipsiusqz cor
poris tāqz membra locas suis posita.
atqz digesta quatuor constituerit e
lemēta. quoz iūcturā ne vnqz deus
eoz tā magū moliat⁹ insolubilē ac
sempiternā velint. qđ causse est ut
in corpore maioris aīantis tanqz in
medio membroz eterna sit terra et a
quoz aīantiū terrestriū corpa: sic dīs
sint aut illud velint eterna esse nō pos
sint: Sed terre inquiūt terra reddet
ta est. vnde aīaliū terrestria sūpta sūt
corpa. ex quo fuit inquiūt. ut ea sit
necesse dissolui et emori. et eo modo
terre stabili ac sempiterne vnde fue
rant sūpta restitui. Si qs hoc etiam
de igne similiter affirmet. et dicat red
denda esse vniūso igni corpa. q̄ unde
sūpta sūt ut et celestia fierēt aīalia.
a. nōne īmortalitas quā talibz diis
velut deo sūmo loquēte. promisit pla
to. tanqz violencia disputationis hu
ius īterdet: An ibi. pterea nō fit.
q̄a deus nō vult cui⁹ voluntatē ut
ait plato. nulla vis vincit: Quid er
go. phibet ut hoc etiā de terrestribz
corpibz deus possit efficere. q̄quidē
ut nec ea que orta sūt occidāt. nec
ea que sūt iūcta soluant. nec ea que
sūt ex elemētis sūpta reddant: Atqz
ut aīe in corporibz constitute nec u
llo pacto ea deserāt. et cū eis īmortalitate
ac sempitna beatitudīe pfruātur.
posse deū facere confitet plato. cur
ergo nō possit ut nec terrestria mo
riant: An deus nō est potes. quoniā
qz xpiani credūt. sed quoniā qz pla
to nō vult: Numerū q̄pe consilii
um dei et potestatē potuerūt nos
se philosophi. nec potuerūt nosse
pphete. cū potius econtrario dei. pphas
ad enūciandā eius quātū dignat⁹
est voluntatē spūs eius docuerit. phi
losophos aūt in ea cognoscenda cō
iectura hūana decepit: Deum nō ut
qz adeo decipi debuerūt. nō solū ig
norantia veritatis. sed pruderia. ut et
sibi aptissime refragent. magis dis
putationū viribz. asserētes aīe ut
beata esse possit. nō terrenū tantū
sed oīe corpus fugiendū. et deos cur
sus dicentes habere bēatissimas aīas.
et tamē eternis corpibz illigatas.
celestes quidē ignes. iouis autem
ipsius aīam quē mūdū istū volū
tate oīnibz oīno corporeis elemētis q̄ibz
hec tota moles a terra in celū sur
git inclusam: Hanc enī aīam pla
to ab īmo terre medio qđ geome

tre centron vocāt. p oēs partes eq
ulq; ad celi sūma et extrema diffū
di et extendi p numeros multicos
opinati. ut sit iste mūdus aīal
maximū. bīllimū sempiternū. aq
aīa et pfectā sapiencie felicitatem
teneret. et corpus ppriū nō relique
ret. aut q; corpus et ēternū ex illa
viueret. et eā q̄ pius nō simplex. sed
tot corporib; tantis q; cōpactū. id
petere atq; tardare nō posset. Capt
Quom igit suspicōib; xviij.
cuis ista pmittāt. aut no
lit credere diuina volūta
te atq; potētia. īmortalia corpora
fieri posse terrena. in quib; aīe nul
la ab eis morte sepate. nullis eoꝝ
oneribz aggrauate. sempitne ac
felicit viuāt. qd deos suos posse
asserūt in corporib; igneis. iouēq;
ipsū eoꝝ regē in oīb; corporeis
elemētis. Nam si aīe ut beata sit
corpus est oīno fugiendū. fugiant
dy eoꝝ de globis sydereis. fugiat iu
piter de celo et terra. aut si nō pos
sūt. miseri iudicent. Sed neutrū
ista volūt. qui neq; a corporib; se
pacionē audēt dare dys suis. ne ul
los mortales colere videant. nec be
atitudis pēnacionē. ne infelices eos
esse fateant. Nō ergo ad bītudinē
consequentā oīa fugienda sunt
corpa. sed corruptibilia. molesta. g̃
uia morbūda. nō qualia sunt p
mis hoīb; bonitas dei. sed quali
a esse cōpulit pena pēc. Sed necel
se est inq̄t. ut terrena corpa na
turale pondus vel in terra teneat
vel cogat ad terrā. et ideo in celo ēe
non possint. Primi quidē illi hoīes
in terra erāt. nemorosa atq; frut
tuosa. que padisi nomē obtinuer
sed q̄a et hoc respondendū est. vel
ppter xp̄i corpus cū quo ascenderu
celū. vel ppter coꝝ qualia in resur
rectiōe futura sūt. intueant. paulo
attencius pondera ipsa terrena. q
eū ars hūana effinat. ut ex metallis
que in aquis posita cōtinuo sūm
guntur quibuslīa modis fabrun
ta vasa ea natare possint. quāto
credibilius et efficacius omnibus n
liquis modus operacionis nr. qui o
potentissīa volūtate plato dicit
nec orta iterire. nec colligata posse
dissolui. cū multo mirabilius coꝝ
porea corporeis. q̄ quecūq; corpo
quibzcūq; corpib; copulent. potest
mobilibz prestare terrenis. ut nulla
in yma pondere deprimant. ipsisq;
animis pfectissīe beatis. ut q̄us c
rena tamē incorruptibilia iā corpo
ubi volūt ponāt. et quo volunt
agant. sitū motuq; facilit et q̄libet
vero si hoc angeli facūt et q̄libet
aīalia terrestria. rapiant. vndiber
constituātq; ubilibet. aut eos non
posse. aut onera leuiore credendū e
Cur ergo coꝝ p̄cōs et bōs diuino
munere ipius sine ulla difficultate
posse ferre quo voluerūt. et sistere u
bi voluerūt sua corpora nō credim
Nam cū terrenoꝝ corpoꝝ sint one
ra in gestando leuiore conspicimus
quāto maior est quātitas. tāto sit
maior et grauitas. ita ut plura po
do q̄ pauciora plus p̄māt. medi
taīē sue animis leuiora ponāt
ma cū in sanitate robusta sūt. q̄
in languore cū magna sūt et aut
alijs gestantibz oneriosiora sint. q̄
et validus. q̄ exilis et morbidus

XIII

se tñ ad corpus suū mouendū atq; portandū agilior est. aī in bona va/
litudīe plus habet molis. q̄ aī i pes/
te vel fame nūmū robora. tantū
valet in habendis ēnā terrenis cor/
poribz q̄us adhuc corruptibilibz
atq; mortalibz nō quātitatis pond⁹
sed tēperamēnis modus. Et quis ver/
bis explicet. quātū distet iter prelē/
tem quā dicim⁹ sanitatē. et īmorta/
litatē futurā. ¶ Nō itaq; nostrā fidē
refragūtur philosophi de ponderibz
corpoz. Nolo enī querē aut nō credāt
terrenū esse posse corpus in celo. aī
terra vniūsa libret² in nichilo. for/
tassis enī de ipso medio mūdi loco.
eo q̄d in eī cōeant quecq; grauiora.
ēnā argumētacio verisimilior ha/
beat² illud dico. si dij minores q̄bz
inter aīalia terrestria cetera. etiam
hoīem faciendū cōmulsit plato. po/
tuerūt saltē diuti ab igne remoue
re vrendi qualitatē lucendi relin/
quere que p oculos emicaret. itaue
deo sūmo concedere dubitabim⁹ aū
ille voluntati potestatiq; cōcessit ne
quicquā² que orta sunt. eēnā diuer/
sa tā dissimilia. id est corporea et ī/
corporea sibimet cōnexa nulla pos/
sint dissolutiōe seiūgi. ut de carne
hoīs aīa tāt īmortalitatē corrupa
tione auferat. naturā relinquat. cō/
gruentā figure mēbroz q; detineat
tetrahat ponderis tarditatē. Capt
Sed de fide resurrectiōis xix.
mortuoz et de corporibz eo/
rū īmortalibz. diligentius
si deus voluerit in fine huius operis
differendū est. Nūc de corporibz pri/
moz hoīm qd̄ instituim⁹ explicem⁹
qm̄ nec mors ista. que bona phibe/
tur bonis. nec tantū pauas ītelligē/
tibz siue credentibz. sed oīmibz nota ē
qua fit aīe a corpe sepatio. qua cer/
te corpus aīantis qd̄ euidenti viue
bat mort² eis potuisset accidere ni/
si pēn meritū sequeret². Licet enim
iustoz ac pioz aīe debitoz qd̄ in
requie viuāt dubitare fas nō sit
usq; adeo tamē eis melius esset aī
suis corporibz bene valentibz viuē.
ut ēnā illi qui oīmodo esse sine cor/
pore bēatissimū existimāt. hāc opīo
nē suā sentēcia repugnāte cōmu/
tant. Neq; enī quisq̄ audebit illoz
sapientes hoīes siue morituros siue
iam mortuos. id est aut carētes cor/
poribz aut corpa relucturos dijs im/
mortalibz anteponere. quibz deus
sūmus apud platonē mun⁹ ingēs.
indissolubilē vitā saluet. id est et²
nū aī suis corpibz consortiū pollu/
eret². Optime aūo aī hoīnibz agi ar/
bitrat² idem plato. si tamē hanc vi
tam pie iusteq; pegerīt. ut a suis cor/
poribz sepati in ipsoz deoz qui cor/
pora sua nūq̄ deseruīt reuniant so/
cietū. saluet ītēpes supant cōuexa
reuisant rursus et inapiāt in cor/
pora velle reuecti. qd̄ virgilius ex
platonico dogmate dixisse laudatur
Ita q̄ppe aīas mortaliū nec in suis
corporibz semp esse posse existimāt
sed mortis necessitate dissolui. nec
sine corporibz durare ppetuo. sed alt²
nantibz viabz indesinēter viuos ex
mortuis. et ex viuis mortuos fieri
putat ut a ceteris hoīnibz hoc vide
ant² differre sapiētes. qd̄ post mor/
tem ferūt² ad sydera. ut aliq̄to diu
cius in astro sibi cōgruo quisq; re/
quieuerit. atq; inde rursus miserie

pristine oblitus. et cupiditate corporis habendi victus redeat ad labores etiãpnasq; mortaliũ: illi vero qui stultã duxerũt vitã. ad corpora suis meritis debita. siue hoĩm siue bestiarũ de primo revoluant.

In hac itaq; durissima condicione constituit eãs bonas atq; sapientes ãias. quibz nõ talia corpa distributa sũt. ãi quibz semp atq; ĩmortali viuerẽt. ut neq; in corpibz p manere. neq; sine hys possint in eterna puritate durare. De quo platonico dogmate iam in superioribz libris diximꝰ xpiano tẽpore erubuisse porphyriũ. et nõ solũ ab ãimis hũanis removisse corpa bestiarũ. verũetiã sapientiũ ãias ita voluisse de corporeis nexibz liberari. ut corpus omne fugientes. beate apud patrem sine fine teneant.

Itaq; ne a xpo vinci videret vitã suis pollicente ppetuã. eãs ipse purgatas ãias sine ullo ad miserias pristinas reditu in eterna felicitate cõstituit: et ut xpo adiũgeret resurrectionẽ incorruptibiliũ corpoꝝ negãs. nõ soliũ sine terrenis. sed sine ullis õnino corpibz eas asserunt in sempiternũ esse victuras. nec tamẽ ista qualiscũq; opinioẽ precepit saltẽ ne diis corporatis. religiosis obsequio subderent. Quid ita nisi q'a eas cpuis nulli corpori sociatas. nõ credidit illis ee meliores. Quapropter si nõ audebũt similiter eos auctores esse nõ arbitror. diis bñissimis et tamẽ in eternũ corporibz cõstitutis hũanas ãias anteponere: aut eis videt absurdũ qõd fides xpiana predicat. et ꝑmos hoĩes ita fuisse conditos. ut si nõ peccassent. nulla morte a suis corporibz solverent. sed pro meritis obedientie custodite. ĩmortalitate tenerent. ãi eis viuerẽt eternũ: et talia sũ gris eãs diligũt. eãs ipsas spũales futuras.

Sicut enim spũs carni serviens nõ inõ grue carnalis. ita caro spiritui serviens. recte appellabit spũalis. nõ q'a in spũ cõuertet aut nõnulli putãt ex eo qõd scriptũ est. seminat corpus ãiale surget corpus spũale sed q'a spiritui simul et mirabili obtẽperandi felicitate subdet. usq; ad ĩplendã ĩmortalitatẽ dissolubilis seruitutis omni molestie sensu. omni corruptibilitate et tarditate detracta. Nõ solũ eũ nõ erit tale quale nũc est. nec

Capitulum xx.

Quonde nũc scoꝝ ãie reluctatur. o nõ habẽt graue mouẽ. quia sepate sũt a corpibz suis. q'a caro eoꝝ requiescat in spe. quasi sine ullo iam sensu cõmunes ac cepisse videat.

Non enim sicut platonis visũ est corpa obliuionẽ dederunt. sed potius q'a meminerũt q̃d sibi ab eo sit promissũ. qui nemine fallit. qui eis eãs de capillor suor integre securitatẽ dedit. resurrectionẽ corpoꝝ in quibz multa diuina gesta nichil ulterius in eis tale sensuri desiderabilius et placenti expectant. Si enim carnẽ suã nõ oderãt. qui odientes sue menti infirmitate rebellem spũali iure cohercebãt: quãtomagis eãs diligũt. eãs ipsas spũales futuras. Sicut enim spũs carni serviens nõ inõ grue carnalis. ita caro spiritui seruiens. recte appellabit spũalis. nõ q'a in spũ cõuertet aut nõnulli putãt ex eo qõd scriptũ est. seminat corpus ãiale surget corpus spũale sed q'a spiritui simul et mirabili obtẽperandi felicitate subdet. usq; ad ĩplendã ĩmortalitatẽ dissolubilis seruitutis omni molestie sensu. omni corruptibilitate et tarditate detracta. Nõ solũ eũ nõ erit tale quale nũc est. nec

XIII

uis optima valitudie. sed nec tale
quide quale fuit in pmis homibz
ante pcm. qui licet mortui non
essent nisi peccassent. alimetis tm
utebant ut hoies. nodm spualia
sed adhuc aialia corpa terrena
gestantes? que licet senio no vetera
rent. ut necessitate pducerent ad mo
rte. qui status eis de ligno vite
qd in medio padiso cm arbore veti
ta. simul erat mirabili dei gracia pl
tabat. tamen et alios sumebat ab eis.
preter vnam arborem que fuerat interdic
ta. no quia ipsa erat malm. sed ppter
cognoscendum pure et simplicis obe
dientie bonm. que magna virtus e
rationalis creature ob cautelam dmo cm
batur. Nam ubi nullm malm tange
bat. profecto si phibitm tangeret. so
la inobedientia peccabat. Agebatur
ergo alijs que sumebat. ne aialia
corpa molestie aliqd eluctando ac
quirendo sentirent. de ligno aut vite
postea gustabat. ne mors eis unde
nisi succumberet. vel senectute cofecta
venerus tempus spacijs iteruet. tanq
cetera esset alimento. illud sacrame
to. ut sic fuisse accipiat lignm vite
in padiso corpali. sicut in spuali
hoc est intelligibili padiso sapiencia
a dei. de qua scriptm est. lignm vite
est amplectentibz eam. Capm xxi.

Unde nonnulli totm ipsum pa
disum ubi pmi hoies paren
tes generis hmani sce scrip
ture veritate fuisse narrant ad in
telligibilia referm arbores q illas
et lignea fructifera in virtutes vite
mores q cooertm. tanq visibilia
et corpalia illa no fuerim. sed intellu
gibilm significandor causa. eo mo
dicta vel scripta sint. quasi propterea
non potuerint esse padisus corpora
lis. q potest etiam spiritualis intelli
gi. tanq ideo no fuerint due mulie
res agar et sara et ex eis duo filij a
braam. vn de ancilla. et vnus de libe
ra. q duo testamenta in eis figura
ta dicat aplus. aut ideo de nulla pe
tra moyse pcutiente aqua defluxe
rit. q potest illic figurata liquida
tio xpc etiam intelligi eode aplo
dicente. petra aut xpc. Nemo itaq
phibet intelligere padisum vitam bea
tm. quatuor eius flumina quatuor
virtutes. prudenciam. fortitudinem. tem
perantiam. atq iustitiam? et lignum ex
omnes utiles disciplinas. et lignum
rm fructus mores pios. et lignum vi
te ipsam bonos omm matrem sapiencia
et lignum scientie boni et mali trans
gressi mandati experimentum. penam
eam pcorubz bene utiq quam iuste co
stituit deus. sed no suo bono expti
homo. Possum hec etiam in ecclesia
intelligi? ut ea melius accipiam?
tanq prophetica indicia precedencia fu
turos. padisum saluet ipsam ecclesiam.
sicut de illa legit in cantibus cantico
rum. quatuor aut padisi flumina q
tuor euangelia? lignum fructifera. sanc
tos. fructus aut eos opa eos? lignum
vite ihm scos utiq xpm? lignum scie
ntie boni et mali. ppriam voluntatis
arbitrium. Nec seipso qppe homo di
uina voluntate contepta. nisi prius
ose uti potest? atq ita dilatat qd in
terfuit utrum inhereat communi oibz
bono. an ppio delectet. De quippe
amas donat sibi. ut inde timoribz
merorubz q completus. cantet in psal
mo. si tu mala sua sentit ad meip

lū turbata est aīa mea: correctus
q̄z iam ducat fortitudinē meā ad te
custodiā. Hec et si qua alia cōmodi
us dici possūt de itelligendo spūali
ter padiso nemine p̄hibente dica
tur. dū tamē et illius hystorie ve
ritas fidelissima rerū gestarū nar
ratiōe cōmendata credat. Cap̄ xxij.

Corpa ergo ulloz que in
resurrectiōe futura sūt: neq̄
ullo ligno indigebūt: quo
fiat ut nullo morbo vel senectute
ūueterata moriant. neq̄ ullis aliis
corpalibz alimētis. quibz esuriēdi
ac sitiendi qualiscūq̄ molestia de
uitet: q̄n certo et oīmodo īmolabi
li munere īmortalitatis induent.
ut nō nisi velint possibilitate non
necessitate vescant. q̄d angeli quo
q̄z visibiliter et tractabiliter appārētes
nō quia indigebāt. sed q̄a volebāt
et poterāt ut homīb; cōgruēret. su
i ministerij quadā hūanitate face
rūt. Neq̄ ei i tantalimate angelos
edisse credendū est. q̄n eos hospita
hoīes susceperūt. q̄uis utrū angeli
essent. ignorātibz similis nobis in
digentia vesci viderent. Unde ē q̄d
aut angelus in libro tobie. videba
tis me māducare. sed visu vīo vi
debatis id est necessitate reficiendi
corpis. sicut vos facitis. me cibum
sumere putabatis. Sed si forte de
angelis aliud credibilius disputa
ri potest: certe fides xp̄iana de ip̄so
saluatore nō dubitat. q̄d ea post
resurrectionē iam quidē spūali car
ne sed tamē vera. cibū ac potū cū
discipulis sūpsit. Non eū potestas
sed egestas edendi ac bibendi. talī
bus corporibz auferet. unde et spūa
lia erūt: non q̄a corpa esse desine
sed q̄a spū viuificante sublimēt. sic
ut ista que habēt aīam viuificā
nondū spūm viuificantē aīalia di
cunt corpa. nec tamē aie sūt sed co
pora. ita illa spūtualia vocantur
corpa: ablato tū ut spūs ea animā
futura. sed corpa carnis habitura
substantiā: sed nullā taiditatē cor
rupcionēq̄ carnalē spū viuificāte
passura. Tunc iam nō terren⁹ sed
celestis homo erit: nō quia corpus
q̄d de terra factū est nō ip̄sum erit. sed
q̄a dono celesti iā tale erit ut cōsti
lo incolendo nō amissa natura sed
mutata qualitate cōueniat. Primus
aūt homo de terra terren⁹ in aīam
viuētem factus est nō in spūm viui
ficantē: q̄d ei post obedientie mor
tū seruabat. Ideo corpus eius q̄d ci
bo ac potu egebat ne fame ac sitī
afficēt: nō īmortalitate illa abdica
ta atq̄ indissolubili. sed ligno vite
a mortis necessitate p̄hibebat. atq̄
in iuuentutis flore tenebat. ne ali
ale sed aīale fuisse nō dubiū est.
quaq̄ tamē moriturū nisi ut ei
ducentis minātis q̄z sententia dei
quando corruisset: et alimēta q̄de
nā extra padisū nō negatus. a lig
no tamē vite p̄hibitus tradituſ
set tēpori vetustatiq̄ finiendus: in
ea dūtaxat vita quā in corpe habu
rito posset in padiso nisi peccasset
habere ꝑpetuā. Quapter eam in
morte illā manifestā. qua sit aīa
corpe sepacio itelligam⁹ simul ligno
ficatā in eo q̄d deus dixerit. qua di
e ederitis ex illo monte morieris.
ideo debet absurdū videri. q̄a nō

XIII

mortius die a corpe suo solutu. quo
nõ interdictũ mortaferũq; supse
rãt. Eo quippe die mutata in deteri?
viatatq; natura. atq; a ligno vite
separatõe infirmitas. mortis in eis
ena corpalis necessitas facta est. cũ
qua nos necessitate nati sum?. Mor
qđ aplus nõ aut corpus quidẽ mo
rtuũ est. propter pcm. sed aut corpus
qđẽ mortuũ ẽ. ppt pcm: spus aũt
vita est. propter iustiaã. Deinde sbiũx
it. si aũt spus eius qui suscitauit
xpm a mortuis habitat in vobis:
qui suscitauit xpm a mortuis vi
uificabit et mortalia corpa vra p
inhabitantẽ spm eius in vobis. Cũc
ergo erat corpus in spm vuuifican
dum. qđ nũc est in aiam viuentem
et tamẽ mortuũ dicat aplus. quia
ũ est. Tunc aũt ita erat in aiam
viuentẽ. qđ nõ in spm viuifican
dum. aut tũ mortuũ dicit nõ recte pos
sit. qa nisi ppetuacõe pẽ necessita
tẽ moriendi habere nõ posset. Cum
ergo deus et dicendo. adam ubi es
mortẽ significauerit aĩe que facta
est illo delerente. et dicendo terra es
et in terrã ibis. mortẽ significauit
corpis. que fit illu aĩa discedente:
propterea de morte scã nichil dixisse
credendus est. qa occultã esse voluit
propter dispensacionẽ testamẽti noui.
ut prius ista mors pna que cõis ẽ
omnibz. ptereũ ex illo venisse pcto. qđ
in vno cõmune factũ est omnibus.
mors vero scã nõ utriq; cõis est oĩ
bus. propter eos qui secdm. ppositũ vo
cati sũt scã. quos ante prescuit et
predestinauit. sicut ait aplus con

formes ymaginis filij sui. ut sit ip
se ỹmogenitus in multis fratribz:
quos scã morte p mediatorẽ dei ḡ
tia liberabit. Caplm xxiij.

In corpe ergo aĩali ỹmũ hoĩ
nẽ factũ sicut aplus loquit.
volens eũ ab spũali qđ in re
surrectõe futurũ est hoc qđ nũc est
aĩale discernere. seminat. inqt. i cor
rupcõe. surget in incorrupcõe. semi
nat. in cõtumelia. surget in gloria:
seminat. in infirmitate. surget in vir
tute. seminat. corpus aĩale surget
corpus spũale. Deinde ut hoc. pba
ret si est inqt corpus aĩale. est et spi
rituale. Et ut qđ esset aĩale corpus
ostenderet: sic inqt scriptũ est. Fact?
est primus homo in aiam viuẽtem.
Isto igit. modo voluit ostendere qđ
sit corpus aĩale. qđ nis scriptura nõ
dixerit de hoĩe primo qui est appel
latus adam: qũ illi aĩa flatu dei
creata est. et factus est homo in cor
pore aĩali: sed factus est homo in
aiam viuentẽ. In eo ergo qđ scrip
tũ est. factus est ỹmus homo i aiam
viuentẽ. voluit aplus ĩtelligi cor
pus hoĩs aĩale. Spirituale autem
quẽadmodũ intelligendũ esset os
tendit addendo. nouissim? adam i
spm viuificantẽ. paulo dubio xpm
significãs. qui iam ex mortuis ita
resurrexit. ut mori deinceps ũltra
non posset. Deinde sequitur et dicit.
Sed nõ primũ qđ spũale est. sed qđ
aĩale postea spũale. Ubi multo a
pertius declarauit se aĩale corpus
insinuasse in eo qđ scriptũ est fac
tũ esse primũ hoĩem in aiam viuẽ
tem: spũale aũt in eo qđ ait. nouis
sim? adam in spm viuificãtẽ. prius

est enī aīale corpus quale habuit primus adam. q̄ nis nō moriturū nisi peccassent. quale nūc habem⁹ et nos. hatten⁹ eius mutata vica taq̄ natura: quatin⁹ in illo postea q̄ peccauit effectū est. unde haberet iam moriendi necessitatē. Tale pro nobis etiā xp̄c p̄mitus habere dignatus est. nō quidē necessitate sed potestate: postea vero sp̄uale. q̄le iam p̄cessit in xp̄o. tanq̄ in capite nīo: seruturū est aūt in mēbris ei⁹ ultima resurrectiōe mortuor. Adiūgit deinde ap̄lus duor illor hoīm euidentissimā differentiā dicens. Prim⁹ homo de terra terren⁹: secūs homo de celo celestis. Qualis terrenus. tales et terreni: qualis celestis tales et celestes: et quomō induim⁹ ymaginē terreni. induam⁹ etiam ymaginē eius qui de celo est. Hoc ap̄lus ita posuit. ut nūc quidē in nobis secūm sacramentū regenerationis fiat. sicut alibi dicit. quotq̄t in xp̄o baptizati estis xp̄m induistis. re aūt ipsa tūc p̄ficiet. cū et in nobis q̄d est aīale nascendo. sp̄uale factū fuerit resurgendo. Vt enī eius itidē verbis utar. spe salui facti sumus. induim⁹ aūt ymaginē terreni hoīs. p̄pagationē p̄uaricationis et mortis. quā nobis ītulit generatio: sed induim⁹ ymaginē celestis hoīs. gr̄a indulgentie uiteq̄ p̄petue. q̄d nobis p̄stat regeneratio. nō nisi p̄ mediatorē dei et hoīm hoīem xp̄m ihesū. quē celestē hoīnē uult intelligi. q̄a de celo uenit: ut terrene mortalitatis corpe uestiret. q̄d celesti īmortalitate uestiret. Celestes uero ideo appellat et alios. q̄a fiūt p̄ gratiā mēbra eius. ut cū ipso sit un⁹ xp̄c. uelut caput et corpus. Hoc in eadē ep̄la euidentius ita p̄ponit. per hoīem mors: et p̄ hoīem mortuor resurrectio mortuor. Sicut enī in adam omēs moriūt. sic et in xp̄o omēs uiuificabūt. q̄a iam utiq̄ in corpe sp̄uali. q̄d erit in sp̄u uiuificante. nō qua oēs q̄ in adam mortui sūt mēbra erūt xp̄i. ex illis ī multo plures scīa ēternū morte plectentur: sed ideo dictū est omēs atq̄ omēs q̄a sicut nemo corpe aīali nisi in adam morit. ita nemo corpe sp̄uali nisi in xp̄o uiuificat. Vnde in quaq̄ putandū est nos in resurrectione tale corpus habituros. quale habuit homo p̄mus aute p̄uaricationē. qd̄ dictū est. qualis terrenus. tales et terreni. secūm id ītelligendū. qd̄ factū est amissiōe p̄fectionis eī exīstimandū est. ei p̄uulū p̄fectū fuisse. corpus habuisse. quale habuit. sp̄uale corpus habituros. quale habuit homo p̄mus aute p̄uaricationē. Nec illud q̄d

XIII

surrexit a mortuis insufflauit dicēs discipulis suis. accipite spīm scām. ī
de tale aliqd factū existimāt quale
tūc factū est. quali textus euange
lista dixerit. et facti sūt in aiam vi
uentē. Qd quidē si dictū esset. hoc ī
telligerem? qd aiacū quedā vita sit
spūs dei. sine quo aīe racionales mor
tue deputande sūt. qūis earū pīncia
habere corpa videant. Sed non ita
factū ipa est conditus homo. satis
ipsa libri verba testant. que ita se
habent. et formauit deus hominē
puluere de terra. Qd quidā planius
intelligendū putantes dixerūt. et
finxit deus hoīem de limo terre. qm
cupus dictū fuerat. fons aūt aquē
bat de terra. et irrigabat omnē fa
ciem terre. ut ex hoc limo intelligēdū
videret. humore scilicet terrāq; con
tactus. Vbi ergo hoc dictū est. conti
nuo sequit. et formauit deus hoī
nē puluere de terra. sicut greci codi
ces habent. unde in latinā linguā
scriptura ipsa conuersa est. Siue aūt
formauit siue finxit qs dicere vo
luerit qd grece dicit. eplalen ad rē
nichil interest: magis tamē ppter
dicit finxit. sed ābiguitas visa est
cauēda eis qui formauit dicere
maluerūt: eo qd in latina līgua
illud magis obtinuit consuetudo.
ut hy dicant fingere. qui aliquid
meditato simulante cōponūt. hūc
igit formatū hoīem de terre pulue
re siue limo. erat ergo pulvis humec
tus: hūc ingq; ut expressius dicā sicut
scriptura locuta est. puluere de terra.
aīale corpus factū esse do cet aplus.
ergo aīam accepit et factꝰ ē hō iste in
aīam viuentē. id ē formatꝰ iste pulvis
factus ē in aīam viuentē. Jā unqūt

habebat aīam. alioqn nō appella
ret homo. qm homo nō est corpus
solū. vel aīa sola: sed qui et aīa cō
stat et corpe. Hoc quidē verū est qd
non est totus homo. sed pars melī
or hoīs est aīa. nec totus homo cor
pus. sed interior hoīs pars est: sed cū
est utriusq; cōiunctū. simul habet ho
mīs nomē. qd tamē et singula nō
amittūt. etiā cū de singulis loqmur
Quis enī dicere phibet cotidiani
quadā lege sermonis. homo ille de
functus est. et nūc in requie est. vel
in penis. cū de aīa sola possit hoc
dici: et illo aut illo loco homo ille
sepultus est. cū hoc nisi de solo corpe
nō possit itelligi. Jn ductu sūt sic
loqui scripturā nō solere diuinam.
Primo vero illa ita nobis in hoc at
testat. ut etiā cū duo ista cōiuncta
sūt. et vnus homo. tamē etiā sīgu
la hoīs vocabulo appellet. aīam sa
lucet interiorē hoīem. corpus aūt ex
teriorē hoīem. tanqꝫ duo sint hoīes:
cū simul utriusq; vnus sit homo. Sed
intelligendū est. scdm qd dicat ho
mo. ad ymaginē dei. et homo terra.
atq; iturus in terrā. Illud enī scdm
aīam racionalē dicit. qualē deus ī
sufflando vel si cōmodius dicit in
spirando indidit homī. id est hoīs
corpori. hoc aūt scdm corpus qualē
hoīem deus finxit ex puluere. cui
data est aīa ut fieret corpus aīale.
id est homo in aīam viuentē. Quā
ppter in eo qd dnus fecit qū insuf
flauit dicēs. accipite spīm scām: nimi
rū hoc ītelligi voluit. qd spūs scūs
nō tantū sit patris. verūetiā ipsius
vnigeniti spūs. Idemipse est quippe
spūs et patris et filij: cū quo est tri

nitas pater et filius et spūs scās.
non creatura sed creator. Nec ꝙ eū
flatus ille corporeus de carnis ore
procedens. substantia erat spūs sci
atq; natura. sed potius significaa
o qua ītelligerem? ut dixi spiritū
sanctū patri esse filioq; cōmunem.
quia non sūt eis singulis singuli.
sed unus amboꝝ est. Semp autē
iste spūs in scripturis scās greco vo
cabulo pneuma dicat. sicut eū et
hoc loco ihesus appellauit qū eū
corporalis sui oris flatu significās
discipulis dedit. et locas oīūbz di
uinoꝝ eloquioꝝ nō multi aliter
nūcupatus occurrit. Hic vero
ubi legit. et finxit deus hoīem pul
uere de terra. et insufflauit siue in
spirauit in faciem eius spīm vite.
nō aut greeus pneuma qđ solet dici
spūs scās. sed pneen qđ nomē in cre
atura ꝙ in creatore frequētius legi
tur. Unde nōnulli eccās latini ꝓpter
differenaā hoc vocabulū nō spīm
sed flatū appellare maluerūt. Hoc
eū est in greco eccā illo loco apud
ysaiam ubi deus dicit. oēm flatum
ego fec. oēm aīam sine dubitacio
ne significās. Qđ itaq; greee pneen
dicat nūc aliqū flatū. aliqū spīm. a
liqū inspiracionē vel aspiracionē.
qū eccās dei dicat interpretati sunt
pneuma. pneen vero nūq; nisi spi
ritū siue hoīs. de quo aut aplus. qs
enī scit hoīm que sūt hoīs. nisi spi
ritus hoīs qui in ipso est. siue pec
cus sicut in salomonis libro scriptū
est. qs scit si spūs hoīs ascendat sur
sū in celū. et spūs pecoris descendat
deorsū in terrā. siue ullū corporeū
qui eccās ventus dicat. nā eius hoc
nomen est. ubi in psalmo nauis
ignis. grando. nix. glacies. spūs tē
pestatis. siue iam nō creatū. sed cr
atorē sicut est de quo dicit dūs i eu
angelio. accipite spīm scām. eū corpo
rei sui oris flatu significās. et ubi
ait. ite baptizate gentes in nōīe pa
tris et filij et spūs scī. ubi ipsa trin
tas excellentissīe et euidentissīe cō
mendata est. et ubi legit. tetus spī
ritus est. et aliys plurimis sacrae
litterarū locis. In hijs qpe omīb
testimonijs scripturarū quātū ad g
cos attinet. nō pneen vidim' scrip
tū esse. sed pneuma. quātū aūt ad
latinos nō flatū sed spīm. Quapp
in eo qđ scriptū est inspirauit. ve
si magis ꝓprie dicendū est insuffla
uit in faciē eius spīm vite. si greeus
non pneen sicut ubi legit. sed pneu
ma poluisset. nec sic esset nō sequēs
ut creatorē spīm. qui ꝓprie dicat in
trinitate spūs scās. ītelligere cogr
rem. quiquidē pneuma ut dicti
solū de creatore. sed eccās de creatura
dici solere manifestū est. Sed nun
dixisset inquiūt spīm. nō adderet
vite. nisi illū spīm scām vellet ītelli
gi. et cū dixisset factus est homo
in aīam. nō adderet viuentē. nisi
aīe vitā significaret. que illi dum
nitus ī partū dono spūs ti. Cū aū
viuat aīa inquiūt ꝓprio siue vno
modo. qđ opus erat addere viuen
nisi ut ea vita ītelligeret. que illi a
spīm scām datur. Hoc qđ est aliud
si diligenter ꝓ hūana sulpicio cō
tendere. et scripturas scās negligen
attendere. Qđ cū magnū eccā nō
ue longius sed in eodē ipso libro pa
lo supius legere. pducati tenta ā

viuentē: quādo aīalia terrestria
cūcta creata sunt? Deinde aliquā
tis īterpositis in eodē tamē ipso li
bro. qd magnū erat aduertere. qd
scriptū est. et omīa que habēt spi
ritū vite. et omīs qui erat sup ari
dam mortuus est: cū insinuaret
omīa que viuebāt in terra pisse
diluuio? Si ergo et aīam viuentē
et spm vite etiā in pecoribz īueīm?
sicut loqui diuina scriptura cōsue
uit. et cū hoc quoqz loco ubi legit
omīa que habēt spm vite nō gre
cus pneuma sed pnoen dixerit. cur
nō dicim? qd opus erat ut adderet
viuentē. cū aīa nisi viuat esse non
possit? Aut qd opus erat ut adderet
vite. cū dixisset spm? Sed ītelligim
aīam viuentē. et spm vite. scriptu
rā more suo dixisse: cū aīalia id ē
aīata corpa vellet ītelligi. quibus
inesset p aīam pspicuus iste etiā
corporis sensus. in hoīs aūt condi
tione obliuiscim qm admodū loqui
scriptura consueuerit. cū suo prsus
more locuta sit. quo insinuaret ho
minē etiā rationali aīa accepta.
quā nō sicut aliarū carniū aquis
et terra pducentibz. sed deo flante
creatā voluit ītelligi: sic tū factū
ut in corpe aīali qd fit aīa in eo vi
uente. sicut illa aīalia viueret. de q
bz dixit. pducat terra aīam viuen
tem. et que itidē dixit habuisse in se
spm vite. et ubi etiā in greco nō dix
it pneuma sed pnoen. nō utiqz spi
ritū scm. sed eorz aīam tali exponēs
noīe. Sed eiū dei flatus inquiūt de o
re exisse ītelligit: quē si aīam credi
derim? consequēs erit. ut eiusdē fa
ceam esse substātie. partēqz illius

sapiencie que dicit. ego ex ore altis
simi pdij. Nō quidē dixit sapiēcia o
re dei efflatā se fuisse. sed ex eius ore
prodisse. Sicut aūt nos possumus
nō de nr̄a natura qua hoīes sum?
sed de isto aere circūfuso. quē spirā
do ac respirando ducim? ac reddim?
flatū facere cū sufflam?: ita oīpotēs
deus nō de sua natura. neqz subiacē
ti creatura. sed etiā de nichilo potu
it facere flatū. quē corpori hoīs in
serendo inspirasse vel insufflasse cō
uenientissime dictus est: īcorporeus
incorporeū. sed īmutabilis mutabi
lem: qa nō creatus creatū. Verūptū
ut sciant isti qui de scripturis loqui
volūt. et scripturarū locutiōes non
aduertūt. nō hoc solū dici exire ex
ore dei qd est equalis eiusdēqz natu
re. audiāt vel legant qd deo dicēte
scriptū est. qm tepidus es. et neqz
calidus neqz frigidus: incipiā te ei
cere ex ore meo. Nulla itaqz causa ē
cur aptissīe loquenti resistamus
aplo. ubi ab spūali corpe corp? aīa
le discernēs. id est ab illo in quo fu
turi sum? hoc in quo sum? nūnc.
ait. semīat corpus aīale. surget
corpus spūale: si est corpus aīale.
est et spūale. sicut et scriptū est. fac
tus est pmus homo adā in aīam
viuentē. nouissim? adam in spm
viuificantē. sed nō primū qd spūa
le est. sed qd aīale. postea qd spūa
le: pm? homo de terra terren? scdus
homo de celo celestis. qualis terren?
tales et terreni. et qualis celestis ta
les et celestes. et qūo induim? yma
ginē terreni. induam? et ymaginē
eius qui de celo est: de quibz omībz
aplicis verbis supius locuti sum?

Corpus igitur animale in quo primum homi-
nem adam factum esse dixit apostolus. sic erat
factum. non ut mori omnino non posset:
sed ut non moreretur nisi peccasset.
Nam illud quod spiritu vivificante. spiritu-
ale erit et immortale. mori omnino non
poterit. sicut anima creata est immorta-
lis: que licet peccato mortua perhibeatur
carens quadam vita sua. hoc est dei
spiritu. quo etiam sapienter et beate vivere
poterat. tamen propria quadam licet mi-
sera vita sua non desinet vivere. quia
immortalis est creata. sicut etiam deser-
tores angeli. licet secundum quendam mo-
dum mortui sunt peccando. quia fontem
vite deseruerunt qui deus est. quem
potando sapienter et beate poterant vi-
vere: tamen non sic mori potuerunt
ut omnino desisterent vivere atque senti-
re. quoniam immortales creati sunt: atque ita
in secundam mortem post ultimum preci-
pitabuntur iudicium. ut nec illic vita
careant. quanquidem etiam sensu cum in
doloribus futuri sunt non carebunt. Sed
homines ad dei gratiam pertinentes cives
sanctorum angelorum in beata vita manentium
ita spiritualibus corporibus induentur. ut
neque peccent amplius neque moriantur.
ea tamen immortalitate vestiti. que
sicut angelorum nec peccato possit au-
ferri. natura quidem manente car-
nis. sed nulla omnino carnali corrup-
cione vel tarditate remanente. Sequi-
tur autem questio necessario pertractan-
da. et domino deo veritatis adiuvante
solvenda. si libido membrorum inobedi-
entium. ex peccato inobedientie in illis
primis hominibus cum illos divina gra-
tia deseruisset exorta est. unde in su-
a nuditate oculos aperuerunt. id
est eam curiosius adverterunt: et
quia impudens motus voluntatis ar-
bitrio resistebat. pudenda texerunt:
quomodo essent filios propagaturi. si ut
creati fuerant sine prevaricatione man-
sissent. Sed quia et liber iste clauden-
dus est. nec tanta questio in sermo-
nis angustias coartanda: in eum
qui sequitur commodiore dispositione
differtur. Explicit liber decimus tertius
Incipiunt capitula libri quartidecimi

Per inobedientiam primi
hominis omnes in secundam mortem
perpetuitatis ruituros fuisse:
nisi multos dei gratia indebita liberet. ii.
De vita carnali que non
ex corporibus tantum. sed etiam ex animi
intelligenda sit vitiis. iii.
Peccati causam ex anima non ex carne pro-
disse. et corruptionem ex peccato contrac-
tam non peccatum esse sed penam. iiii.
Quid sit secundum hominem. quod secundum deum vivere. v.
Quod de corporis animeque na-
tura tolerabilior quidem platonico-
rum quam manicheorum sit opinio. sed et
ipsa reproba. quoniam viciorum causas na-
ture carnis ascribit. vi.
De qualitate voluntatis humane.
sub cuius iudicio effectiones animi aut
prave habentur aut recte. vii.
Amorem et dilectionem indifferenter
et in bono et in malo apud sacras
litteras inveniri. viii.
De tribus perturbationibus quas in animo
sapientis stoyci esse voluerunt. ex-
clusis dolore sive tristicia. quam vir-
tus animi sentire non debeat. ix.
De perturbationibus animi quarum effec-
tus rectus habet vitam iustorum. x.
An primos homines in paradiso constitu-
tos. nullis perturbationibus prius quam deli-
querunt affectos fuisse credendum sit. xi.

XIIII

De lapsu ꝑmi hoīs in quo bene na/
tura condita est. nec potest nisi a
suo auctore reparari. xij.
De qualitate ꝑmi hoīs ꝑcī admissi.
Qđ in ꝑuaricatiōe ade ad opus xiij.
malū voluīt̄as ꝓcessit mala. xiiij.
De superbia t̄ālgressionis. que ipsa fu/
it transgressiōe deterior. xv.
De iustissima retributionis quā ꝑmi
hoīes pro sua inobediēcia receperūt.
De libidīs malo cui⁹ nomen cū xvi.
multas vicijs cōgruat. ꝑpe tū moti
bz obscenis et talorubz allectiū. xvij.
De nuditate ꝑmoz hoīm. quā post
ꝑcīm turpē pudendāq; viderūt. xviij.
De pudore cōiugalibus nō solū vulga/
ri sed etiā cōiugali vitando. xix.
Qđ partes ire atq; libidīs tā vitiose
moueāt. ut eas necesse sit frenis ra/
tionis cohiberi. qđ in illa ante pec
catū nature sanitate nō fuerit. xx.
De vanissima turpitudine gruchorū.
De benedictiōe multiplicande xxi.
fecūditatis hūane ante ꝑcīm. quam
ꝑuaricando nō adimeret. et cui li
bidīs morbus accesserit. xxij.
De copula cōiugali a deo primitus
instituta atq; benedicta. xxiij.
An in paradiso etiā generandi fuis/
set si nemo peccasset. vel utrū con/
tra eius libidīs pugnatura illuc fu/
isset tradita castitatis. xxiiij.
Qđ insontes hoīes et merito obedi/
entie primitētes in paradiso. ita geni/
talibz membris fuissent usuri ad ge
nerationē. plus. sicut ceteris ad ex/
hibitū voluntatis. xxv.
De vera beatitudine quā tempo/
ralis vita non obtinet. xxvi.
Qđ felicitas in paradiso viuendi si/
ne exhibescendi appetitu generādi

officiū credenda sit̄ ꝑplere potuisse
De ꝑmoꝛbz et angelis et hoī xxvij.
bus quoꝛ puersitas non pertur/
bat ꝓuidentiam dei. xxviij.
De qualitate duaꝝ ciuitatū terre
ne atq; celestis. Explicūt capl̄a.

Incipit lib⁹ decim⁹ q̄rtus. Capl̄m I.

Iximus iam su/
peꝛioꝛbz libꝛis ad
hūanū genus
nō solū
nature
sed etiā
ꝓpaga/
tionis
ꝓcreā/
tionē
quoq; hoīm. nec non et ꝓpagatiōis necessi
tudīe in vnitate ꝓ cōmodū pacis vin
culo colligandū. ex hoīe vno deū vo
luisse hoīes instituere. neq; hoc gen⁹
fuisse in singulis q̄busq; mortaliū.
nisi duo primi quoꝛ creatus ē vn⁹
ex nullo. altera ex illo. id inobediēcia
meruissent. a quibz adnullū est tā
grande ꝑcīm. ut in deterius eo natu
ra mutaret̄ hūana. eiā in posteꝝ
obligatiōe ꝑcī et mortis necessita
te tēnuiter. Mortis aūt regnū in
hoīes usq; adeo dominatū est. ut ꝫ
nes in scām quoq; monte cui⁹ nul
lus est finis pena debita ꝑpetes a/
gerent. nisi inde quosdā indebita dei
gratia liberaret. ac ꝓ hoc factū est
ut cū toti tantiq; gentes ꝑ terraꝝ
orbem diuisis ritibz moribz q; viuē
tes. multiplici linguaꝝ armoniā.
vestiū sint varietate distincte. nō tā
amplius q̄ duo quedā genera hūa
ne societatis existerēt: quas ciuita
tes duas scām scripturas nras me

rito appellare possim? vna quippe ē
hoīm sc̄dm carnē. altera sc̄dm sp̄m
viuere in sui cuiusq; generis pace
volentiū. et cū id qđ expetīt asseqūt̄. in sui cuiusq; generis pace vi

Primus ergo Capt'm] uidendū ē. qđ sit sc̄dm
carnē. qđ sc̄dm sp̄m viuere
Quisq̄s eni qđ dixim? hoc p̄ma tō
te inspiciat vel recolens nō vel min?
aduertēs. quēadmodū diuine sc̄p
ture loquant̄. potest putare philo
sophos quidē epicureos sc̄dm carnē
viuere. q̄a s̄ūmū bonū hoīs in cor
poris voluptate posuerūt. et si q̄
alij sūt qui quoquo modo corpor̄
bonū. s̄ūmū bonū esse hoīs opīa
ti sunt: ut eor̄ omne vulgus q̄ nō
aliquo dogmate vel eo modo philo
sophant̄. sed p̄clives ad libidinem
nisi ex voluptatibz quas corporeis
sensibz capiūt gaudere nescīūt. hoi
cos aūt qui s̄ūmū bonū hoīs in
aīo ponūt sc̄dm sp̄m viuere. q̄a
et hoīs anim? qđ est nisi sp̄us. sed
sicut loquit̄ scriptura diuina sc̄dz
carnē viuere utriq; monstrantur.
Carnē quippe appellat. nō solum
corporis terreni atq; mortalis aīan
tis. veluti cū dicit. nō omnis caro e
adē caro: alia quidē hoīs. alia āt
caro pecoris. alia volucrū. alia pi
cīū: sed alijs multis modis signi
ficationē hui? noīs utit̄] nter quos
varios locutionis modos sepe etiā
ipsū hoīem. id est naturā hoīs car
nem nūcupat modo locutionis a p̄
te totū: quale est. ex opibz legis nō
iustificabit̄ omnis caro. Qđ eni in
telligi voluit? nisi omnis homo?
Qđ apīus paulo post ait.] n le
ge nemo iustificat̄. Et ad galathas
Scientes aūt q̄a nō iustificatur ho
mo ex opibz legis. Sc̄dm hoc ergo
git̄. et verbū caro factū est. id est ho
mo. Qđ nō recte accipientes. quidā
putauerūt xp̄o hūanā nām nō
isse. Sicut eni a toto pars accipitur
ubi marie magdalene verba ad an
gelio legunt̄ dicentis. tulerunt
dn̄m meū. et nescio ubi posuerunt
eū. cū de sola xp̄i carne loqueretur
quā sepultā de monumēto putabā
ablatā. ita et a parte totā carne
nosīata ītelligit̄ homo. Sunt ergo
que sup̄ cōmēdauim? Captim ut

Quom igit̄ multis modis
quos p̄scrutari et colligere
longū est. diuina scriptu
ra nūcupet carnē. qđ sit sc̄dm car
nem viuere. qđ profecto malū est. ad
ipsa carnis natura nō sit malū ut
indagare possim?: inspiciam' diligē
ter illū locū epl̄e pauli apl̄i. quam
scripsit ad galathas ubi ait. Manifesta aut sunt opa carnis. que sūt
fornicationes. īmūdicie. luxurie. ydo
lor̄ seruitus. veneficia. īimicitie. con
tentiones. emulationes. animositates. dis
sensiones. hereses īuidie. ebrietates
cōmessationes. et hijs similia. que pre
dico vobis sicut et predixi. quoniam q
talia agūt regnū dei nō possidē
būt.] ste totus aplūs epl̄e locus
quantū ad rem p̄sentē sanis esse
videt̄ considerantis: potest hanc
dissoluere questionē. qđ sit sc̄dm
carnē viuere.] n opibz nāq; carnis
que manifesta dixit esse. cauē cō
memorata dāpnauit nō illa tantū
q̄ ad voluptatē p̄tinent
carnis. sicuti sūt fornicationes. im

mūdicie luxurie. ebrietates. cōmessa
ciones. verūeciā illa quibz animi
vicia demōstrantur. a voluptate car
nis aliena. Quis enī seruitutē que
ydolis exhibetur. veneficia. ymicicias
contēciones. emulaciōes. aīositates
dissensiōes hereses īuidias. nō pocius
intelligat animi vicia esse q̄ carnis:
q̄nquidē fieri potest. ut ꝓpter ydolatri
am vel heresis alicuius errorē a vo
luptatibz corpis tēperetur. Et tamē
etiā tūc homo q̄uis carnis libidīes
continere atq̄ cohibere videatur. scdz
carnē viuere hac aplica auctoritate
cōuincitur. et in eo qd abstinet a vo
luptatibz carnis dāpnabilia opera
carnis agere demōstratur. Quis īmici
cias nō in aīo habeat: aut q̄s ita lo
quatur ymico suo. vel quē putat y
micū. dicat. malā carnē ac nō pocius
malū aīm habes aduersus me. Pos
tremo sicut carnalitates ut ita dicā
si q̄s audisset nō dubitaret carni
tribuere: ita nemo dubitat aīosita
tes ad aīm ptinere. Cur ergo hec oīa
et hys silia doctor gentiū in fide et
veritate opa carnis appellat: nisi
q̄a eo locuciōis modo quo totū sig
nificatur a pte. ipsū hoīem vult noīe
carnis ītelligi. Qd si q̄sq̄ dicat carnē
causā esse in moribz malis q̄rūcūq̄
viciorz. eo qd aīa carne effecta sic vi
uit: pfecto nō vniūsā hoīs naturā
diligenter aduertit. Nā corpus q̄dē
corruptibile aggrauat aīam: vn
de etiā idem aplus aiens de hoc cor
ruptibili corpe. de quo paulo ante
dixerat. et si exterior homo noster
corrūpitur. scimus inquit q̄a si terrena
nr̄a domus huius habitaciōis resolua
tur. edificacionē habemus ex deo domū

nō manufactā eternā in celis: ete
nī in hoc īgemiscimus habitaculum
nr̄m qd de celo est supindui cupien
tes. si tū et īduti nō nudi īueniamur:
etenī qui sumus in hac habitacione
ingemiscimus grauati. in quo nolu
mus spoliari sed supuestiri. ut absor
beatur mortale a vita. Et aggrauamur
ergo corruptibili corpore: et ipsius
aggrauaciōis causā nō naturā sb
stanciāq̄ corpis sed eius corrupcio
nē scientes. nolumus corpe spoliari.
sed eius īmortalitate vestiri. Etenī
tunc erit corpus: sed q̄a corruptibi
le nō erit. nō grauabit. Aggrauat
ergo nūc aīam corpus corruptibi
le. et deprimit terrena īhabitacio se
sū multa cogitantē: verūptū qui
oīa mala aīe ex corpe putāt acci
disse in errore sūt. Quāuis enim
virgilius platonicā videtur luculen
tis versibz explicare sentēciā dicens
igneus est illis vigor et celestis ori
go seminibz. quantū nō noxia cor
pora tardant terrenique hebetāt artus
moribūdaq̄ mēbra: omnesq̄ illas
notissimas q̄tuor animi pturba
ciones. cupiditatē timorē leticiā.
tristiciā. quasi origines oīm pcco
rū atq̄ viciorz. volens ītelligi ex cor
pore accidere. subiūgit et dicit. hīc
metuūt cupiūtq̄ dolent. gaudent
q̄. nec auras suscipiūt clause tene
bris et carcere ceco: tamē aliter se
habet fides nr̄a. Nā corrupcio cor
poris que aggrauat aīam. nō pcci
primi est causa. sed pena. Nec corrup
tibilis caro aīam peccatricē. sed a
nima peccatrix fecit esse corrupti
bilē carnē. Ex qua corrupcione car
nis licet existāt quedā incitamēta

viciorum et ipsa desideria viciosa. non
tamen omnia vite iniqua vicia tribuen
da sunt carni: ne ab hijs omnibus pur
gemus dyabolum qui non habet carnem
Et si enim dyabolus fornicator vel e
briosus. vel si quid eiusmodi malie
quod ad carnis pertinet voluptates non
potest dici. cum sit etiam talium peccatorum
suasor et instigator occultus. est tamen
maxime superbus atque invidus: que illum
viciositas sic obtinuit. ut propter hanc
esset in carceribus caliginosi huius ae
ris eterno supplicio destinatus. Hec
autem vicia que tenent in dyabolo
principatum carni tribuit apostolus: quam
certum est dyabolum non habere. Dicit
enim inimicicias. contenciones. emulacio
nes. animositates. invidias. opera esse car
nis: quorum omnium malorum caput atque
origo superbia est: que sine carne regi
nat in dyabolo. Quis autem illo est in
micicior sanctis? Quis adversus eos con
tenciosior animosior. et magis emulus
atque invidus invenitur? At hec omnia
cum habeat sine carne. quomodo sunt
ista opera carnis. nisi quia sunt opera
hominis. quem sicut dixi nomine carnis ap
pellat? Non enim habendo carnem.
quam non habet dyabolus. sed viven
do secundum seipsum. hoc est secundum hominem
factus est homo similis dyabolo. quia
et ille secundum seipsum voluit vivere.
quando in veritate non stetit: ut non de
dei. sed de suo mendacium loqueretur.
qui non solum mendax. verum etiam men
dacij pater est. Primus est quippe men
titus. et a quo peccatum. ab illo ce
pit esse mendacium. Capitulum quartum.

Cum ergo vivit homo secun
dum hominem non secundum deum.
similis est dyabolo: quia nec
angelo secundum angelum sed secundum deum
vivendum fuit. ut staret in veritate
et veritatem de illius. non de suo men
dacium loqueretur. Nam et de homine alio
loco idem apostolus ait. Si autem veritas
dei in meo mendacio habundavit.
Nostrum dixit mendacium: veritatem
dei. Cum itaque vivit homo secundum veri
tatem. non vivit secundum seipsum. sed secundum
deum: deus enim est qui dixit ego sum ve
ritas. Cum ergo vivit secundum seipsum. hoc
est secundum hominem non secundum deum. perfecto
secundum mendacium vivit. non quia homo
ipse mendacium est. cum sit eius auc
tor et creator deus. qui non est auctor
utique creatorque mendacij. sed quia ho
mo ita factus est rectus. ut non secundum
seipsum. sed secundum eum a quo factus est
viveret: id est illius potius quam suam
faceret voluntatem. Non autem ita vivere
quemadmodum est factus ut viveret:
hoc est mendacium. Beatus quippe vult
esse etiam non sic vivendo ut possit esse
Quid est ista voluntate mendacius?
Unde non frustra dici potest omne pec
catum esse mendacium. non enim fit pec
catum nisi ea voluntate qua volumus
ut bene sit nobis: vel nolumus ut
male sit nobis. Ergo mendacium est
quod cum fiat ut bene sit nobis. hinc
potius male est nobis: vel cum fiat
ut melius sit nobis. hinc potius
peius est nobis. Unde hoc nisi quia
de deo potest bene esse homini. quem de
linquendo deserit. non de seipso secundum
quem vivendo delinquit. Quod itaque dix
imus hinc extitisse duas civitates
diversas inter se atque contrarias. quod a
lij secundum carnem. alij secundum spiritum vive
rent. potest isto modo etiam dici. quod
alij secundum hominem. alij secundum deum vi

XIIII

uāt. Aptissime q̄ppe ap̄lus ad corin/thios aut. Cū enī sit inter vos emula/tio et cōtentio. nōne carnales estis: et sc̄dm hoīem ambulatis? Quod ergo est ambulare sc̄dm hoīem. hoc est esse carnalē: qđ a carne id est a parte hois ītelligūt homo. Eosdem ipsos quippe dixit supius aīales q̄s postea carnales: ita loquēs. Quis enī nouit hoīm que sūt hois: nisi spūs hois qui in ipso est? Sic et q̄ dei sūt. nemo nouit nisi spūs dei. Nos aūt nouim nō spīm huj⁹ mūdi acce/pim? sed spīm qui ex deo est ut sci/amus que a deo donata sūt nobis. Que et loquimur nō in sapiēte hūa/ne doctis verbis. sed doctis spū. spūa/libz spūalia cōparantes. Aīalis aūt homo nō p̄cipit que sūt spūs dei: stultitia enī est illi. Talibz igit̄ id est aīalibz paulo post dicat. et ego fratres nō potui vobis loqui q̄si spūalibz. sed quasi carnalibz: et il/lud et hoc eodē loquendi modo. id est a pte totū. Et ab aīa nāq̄ et car/ne que sūt partes hois potest totū significari. qđ est homo: atq̄ ita ī aliud. aīalis homo. aliud car/nalis. sed ūterq̄ simul est utrūq̄ id est sc̄dm hoīem viuēs homo. sicut ī aliud q̄ hoīes significāt. sive ubi legit ex opibz legis nō iustificabit ex/o⁹ caro. sive qđ scriptū est. sep/tuaginta q̄nq̄ aīe descenderūt cū iacob in egyptū. Et ibi enī p oēm carnē omnis homo: et ibi p septua/ginta q̄nq̄ aīas. septuagīta q̄nq̄ hoīes ītelligunt. et qđ dictū est. nō in sapiēte hūane doctis verbis. potuit dici. nō in sapiēte carnali: sicut qđ dictū est. sc̄dm hoīem am/bulatis. potuit dici sc̄dm carnem. Magis aūt hoc apparuit in hijs que subiūxit. Cū enī quis dicat. ego quidē sū paulī. alius aūt ego apollo: nōne hoīes estis? Qđ dice/bat aīales estis et carnales estis. expressius dixit hoīes estis: qđ ē sc̄dm hoīem viuitis. nō sc̄dm deū. sc̄dm quē si viueretis diu esset.

Capr

Quoniam igit̄ opus est in q̄tū/p̄tis vitijs q̄ nīis ad crea/torem ītuitā carnis aculeā re naturā. que in genere atq̄ ordi/ne suo bona est: sed deserto creatore bono. viuere sc̄dm creatū bonū. ī est bonū. sive q̄lq̄ sc̄dm carnē. sive sc̄dm aīam. sive sc̄dm totū hoīem qui ex aīa constat et carne: unde et noīe solius aīe. et noīe solius car/nis significari potest. eligat vivē. Nam qui velut sūmū bonū lau/dat aīe naturā. et tanq̄ malū na/turā carnis accusat. profecto et ani/mā carnalem appetit. et carnē carna/liter fugit: q̄m id vanitate sentit hūana. nō veritate diuina. Non q̄/dem platonica sicut manichei deli/pūt. ut tanq̄ malū naturā terre/na corpa detestent. cū eā oīa elemē/ta quibz iste mūdus visibilis con/spectabilis q̄ cōpactus est. qualita/tes q̄q̄ eorz deo artifice tribuāt. verūp/tamē ex terrenis artubz morbun/dis q̄ mēbris. sic affecta aīas opinā/tur. ut hinc eas sūt morbi cupidi/tatū et timorū et letitie. sive tristi/e: quibz q̄tuor vel pturbationibz. ut cicero appellat: vel passionibz ut plerūq̄ verbū e verbo greco exprimūt omnis hūanorz morz vitiositas con/tineti. Qđ si ita est: q̄d est qđ eneas

apud virgiliū cū audisset a patre
apud inferos aīas rursus ad corpa
redituras. hāc opinionē miratur ex
clamans. o pater an ne aliquas ad
celū hinc ire putandū est sublimes
aīas. iterūq; ad tarda reuerti corpa.
que lucis miseris tā dira cupido.
Nūqdnā hec dira cupido ex terrenis
artubz moribūdisq; mēbris. adhuc
inest aīarū illi predicatissime puri
tati. Nōne ab huiusmodi corporeis
ut dicit pestibz omībz eas asserit es
se purgatas: cū rursus īcipiūt in
corpora velle reuerti. Vnde colligitur
etiā si ita se haberet. qd est oīno va
nissimū. vicissim alternās īcessa
bilit' eūciū atq; redeūciū aīarū mū
dacio et inqnacio: nō potuisse vera
citer dici omēs culpabiles atq; vici
osos motus aīarū eis ex terrenis cor
poribz īolescere. Siquidē scdm ipōs
illa ut locutor nobilis ait. dira cu
pido usq; adeo nō est ex corpe: ut ab
omī corporea peste purgatā. et extra
omē corpus aīam constitutā ipsā
esse cōpellat in corpe. Vnde etiā illis
fatētibz. nō ex carne tantū afficitur
aīa ut cupiat. metuat. letetur. egres
cat: verūetiā ex seipsa hijs potest
motibz agitari. Capl'm sextum.

Interest aūt qualis sit volū
tas hoīs. q'a si pūsa est. puer
sos habebit hos motus: si āt
recta est. nō solū inculpabiles. ve
rūetiā laudabiles erūt. Volūtas est
q'ppe in omībz. ymo oēs nichil aliud
q' volūtates sūt. Nā q'd est cupidi
tas et leticia: nisi volūtas in eorz
consensiōe que volumus. Et q'd est
metus atq; tristicia: nisi volūtas
in dissensiōe ab hijs que nolumus.

Sed cū consentimus appetendo ea q'
volumus cupiditas: cū aūt consen
timus fruendo hijs que volumus leti
a vocatur. Itaq; cū dissentimus ab eo
qd accidere nolumus. talis volūtas
est metus: cū aūt dissentimus ab eo
qd nolentibz accidit. talis volun
tas tristicia est. et oīno pro varie
tate rerū que appetuntur atq; fugiū
tur. sicut allicitur vel offenditur volū
tas hoīs. ita in hos vel in illos affec
tus mutatur et vertitur. Capl'm vij.

Quapropter homo qui scdm
deū. nō scdm hoīem viuit
oportet ut sit amator bo
ni. vnde fit consequēs ut malū ode
rit. Et qm nemo natura. sed q'sq's
malus est vicio malus est. pfectū
odiū debet malis. qui scdm deum
viuit: ut nec ppter viciū oderit ho
minē. nec amet viciū ppter hoīem.
sed oderit viciū. amet hoīem. Sa
nato enī vicio. totū qd amare nich
il aūt qd debeat odisse remanebit.
Nam cuius ppositū est amare deum
et non scdm hoīem sed scdm deū a
mare pximū sicut etiā seipsū. pro
culdubio ppter hūc amorē dicitur vo
lūtatis bone que usitacius in scrip
turis scīs caritas appellatur. sed amor
quoq; scdm easdem sacras lrās dici
tur. Nam et amatorē boni aplus
dicit esse debere quē regendo pplo p
cipit eligendū. et ipse dns petrum
aplm īterrogās cū dixisset. diligis
me plus hijs. ille respondit. tu scis
dne q'a amo te: et iterū quesiuit
dns nō utrū amaret. sed utrū di
ligeret eū petrus. at ille respondit
iterū. dne tu scis q'a amo te. Tercia
vero īterrogaciōe et ipse ihesus nō

ait diligis me. sed amas me: ubi
secutus ait euangelista. contristatus
est petrus. quia dixit ei tercio amas
me. cum dominus non tercio. sed semel dixe
rit amas me: bis autem dixerit dili
gis me. Unde intelligimus quod etiam cum
dicebat dominus diligis me. nichil ali
ud dicebat quam amas me. petrus autem
non mutauit huius unius rei verbum. sed
etiam tercio. domine inquit tu omnia scis.
tu scis quia amo te. Hoc propterea com
memorandum putaui: quia nonnulli
arbitrantur aliud esse dilectionem si
ue caritatem. aliud amorem. Dicunt enim
dilectionem accipiendam esse in bono.
amorem in malo. Sic autem nec ipsos
auctores scolarium litterarum locutos esse
certissimum est. Sed viderint philoso
phi. utrum vel qua ratione ista discer
nant: amorem tamen eos in bonis
rebus et erga ipsum deum magnipendere
libri eorum satis loquuntur. Sed scriptu
ras religionis nostre quarum auctorita
tem ceteris omnibus litteris anteponi
mus. non aliud dicere amorem. aliud
dilectionem vel caritatem insinuan
dum fuit. Nam et amorem in bono
dici. iam ostendimus. Sed ne quis exis
timet amorem quidem et in malo et
in bono. dilectionem autem non nisi in
bono esse dicendam: illud attendat
quod in psalmo scriptum est. qui autem
diligit iniquitatem. odit animam suam:
et illud apostoli iohannis. si quis dilexerit
mundum. non est dilectio patris in illo.
Ecce uno loco dilectio. et in bono
et in malo. amorem autem in malo.
quia in bono iam ostendimus. ne quis
quam flagitet. legat quod scriptum est. e
runt enim homines seipsos amantes. ama
tores pecunie. Recta itaque voluntas.

est bonus amor: et voluntas peruer
sa malus amor. Amor ergo inhy
ans habere, quod amatur cupiditas
est. id autem habens eoque fruens. leti
cia est. fugiens quod ei aduersatur.
timor est. idque si acciderit senciens
tristicia est. Unde mala sunt ista
si malus amor est: bona. si bonus.
Quod dicimus de scripturis probemus.
Concupiscat apostolus dissolui et esse
cum xpo: et concupiuit anima mea de
siderare iudicia tua. vel si accom
modacius dicatur. desideravit anima
mea concupiscere iudicia tua: et con
cupiscencia sapiencie perducat ad reg
num. Hoc tamen obtinuit loquendi con
suetudo: ut si cupiditas vel concu
piscencia dicatur. nec addatur cuius rei
sit. non nisi in malo possit intelligi.
Leticia in bono est. letamini in domino
et exultate iusti. et dedisti leticiam
in cor meum: et adimplebis me leti
cia cum vultu tuo. Timor in bono
est apud apostolum ubi ait. cum timore
et tremore vestrum ipsorum salutem opera
mini: et noli altum sapere. sed time.
et timeo autem ne sicut serpens se
duxit euam astucia sua. sic et vestre
mentes corrumpantur a castitate que
est in xpo. De tristicia vero quam
cicero magis egritudinem appellat.
dolorem autem virgilius ubi ait. do
lent gaudentque: sed ideo maluit
tristiciam dicere. quia egritudo vel do
lor usitacius in corporibus dicitur. scru
pulosior questio est. utrum inueniri
possit in bono. Capitulum viii.

Quas enim greci appellant eu
pathias. latine autem cicero
constancias nominauit: stoy
ci tres esse voluerunt. pro tribus pertur

bacoibz in aio sapientis: p cupi
ditate volūtatē. pro letica gaudiū
pro metu cauacōnē. pro egritudine
vero vel dolore quā vitande nos
ambiguitatis gracia tristicā ma
luim? dicere. negauerūt esse posse
aliq̄d in aio sapiētis. ¶ Volūtas q̄pe
inquiūt appetit bonū. qđ facit sa
piens. gaudiū de bono adepta est.
qđ ubiq; adipisat sapiens: cauco
tristitā malū. qđ debet sapiēs deu
tare. Tristicia porro q̄a de malo ē.
qđ iam accidit. nullū aūt malum
existimāt posse accidere sapienti:
nichil in eius aio pro illa esse pos
se dixerūt. Dic ergo illi loquūt. ut
velle gaudere cauere negēt nisi sa
pientē: stultū aūt nō nisi cupere
letari metuere contristari. et illas
tres esse cōstancias. has aūt qua
tuor ptubacoēs sēm accidere:
sēm aūt plurimos passiones. Gre
ce aūt ille tres sicut dixi appellant
cupathie: iste aūt q̄tuor pathe. ¶
Locuto utrū in scripturis sās con
gruat aī querere quātū potui di
ligenti illud inueni. qđ aut ꝓpheta.
non est gaudere dicat dūs ipys. tā
q̄ impij letari possint pocius q̄
gaudere de malis: q̄a gaudiū ꝓpe
bonor. et prior est. ¶ Tē illud in eua
gelio. quecūq; vultis ut faciāt vo
bis hoīes. hec vos facite illis: ita
dictū videt. tanq̄ nemo possit ali
qđ male vel turpiter velle. sed cupe.
Denicq; ꝓpter consuetudinē locuco
nis nōnulli interpetes addiderunt
bona: et ita interptati sūt quecūq;
vultis ut faciāt vobis hoīes bo
na. Cauendū enī putauerūt ne
quilq̄ inhonesta velut sibi fieri.

ab homibz: ut de turpibz tanq̄
certe luxurioſa cōmixta. in quib
se et sibi ipse illis faciat. hoc propo
existimet ipletum. Sed in greco
angelio vnde in latinū trāslatū ē
non legit bona. sed quecūq; vul
tis ut faciāt vobis hoīes. hec ut
vos facite illis: credo. ꝙ intra qua
in eo qđ dixit vultis. iā voluit
telligi bona. nō enī aut cupitis
tamē hys ꝓpriet atibz semp locuco
nīra est frenanda. sed ītendū hys
tendū est: et aī legim? eos quoq;
auctoritati resultare fas nō est. ubi
sūt ītelligendi ubi rectus sensus
aliū exitū nō potest. Locuco
ista sūt. que exempli grā pauci ex
ꝓpheta. pauci ex euāgelio cōmemo
uim? Quis enī nesciat ipios exulta
re letica? Et tū nō est gaudere
is dicat dūs. Vnde nichil q̄a gaudere
aliud est. q̄m ꝓpe significatiue hoc
verbū ponit? Ite quis negauerit
non recte precepi homibz ut quec
q̄ ab alijs sibi fieri cupiūt. hec
et ipsi faciāt: ne se inuicē cupiditā
ne illicite voluptatis oblectēt. Q
tamē saluberrimū verissimūq; p
ceptū est: quecūq; vultis ut faciāt
vobis hoīes. eadē et vos facite illis.
Et hoc vnde. nisi q̄a hoc loco non
quodā ꝓprio volūtas polita est
in malo accipi nō potest. Locuco
ne vero vlitacione. qua frequēter
maxime consuetudo sermonis. ut
utiq; diceret. noli velle mentiri.
ne mendacium. nisi esset volūtas
mala. a qua? prauitate illa dissua
sit. quā predicauerūt angeli. pa
centes. pax in terra hominibz bone
volūtatis. Nam ex habitacione

XIIII

dñi est bone. ſi esse nō potest nisi bona. Qđ aūt magnū in carita/tis laudibz dixisset aplus qđ nō gauderet sup iniq̄tatē. nisi q̄a ita maligunitas gaudet: et apud auc/tores sclarū litterarū talis istoz verboz indifferencia reputē. Aut ei aero oratoz āplissim? Cupio p̄s conscripti me esse demētē. Quia id verbū in bono posuit. q̄s tam puerile doctus existat. qui nō eū. ille cōtendat? Porro apud terentiū flagitiosus adolescēs insana fla/grans cupidine. nichil volo aliud inq̄t nisi filomenā: quā volūtatē fuisse libidinē. responsio que ibi seruo eius sanioris inducat? satis i/dicat. Aut nāq̄ dño suo. Quanto sanus est te id facere opera. quo illū amorē ex animo amoueas tuo: q̄ id loqui quo magis libido frustra ac/cendat tua? Gaudiū vero eos et i malo posuisse. illepide vurgiane? ethis est versus. ubi has quatuor pertubationes līma brevitate co/plexus est. hinc metuūt cupiūt ꝙ doleant. gaudentq̄. Dixit eaā de/finitione mala mētis gaudia: pu/te volūt. cauēti. timenti gaudenti et boni et mali. atq̄ ut eade ver/bis aliis enūciem? cupiūt timēti letanti et boni et mali: sed illi be/ne ili male: sicuti hominibz seu rec/ta seu puersa volūtas est. Capm

Ipsa quoq̄ tristicia. p qua ix. stopa nichil in alio sapientis fuisse posse putauerūt. re/pti in bono: et maxīe apud nos tres. Nam laudati aplus cōtri/stari fuerit secm deū.

Sed fortasse quis dixerit illus a/plin fuisse cōgratulatū. qđ cōtri/stati fuerit penitendo. qualis tri/stitia nisi eoz qui peccauerūt esse nō potest. Ita enī dicat. Video qđ epla illa et si ad horā cōtristauit vos. nūc gaudeo nō q̄a cōtrista/ti estis. sed q̄a cōtristati estis i pe/nitentiā. cōtristati enī estis secm deū. ut in nullo detrimentū pa/tiamī ex nobis. Que enī secm deū est tristitia penitentiā in salutē ipenitendā operat. mūdi aūt tris/titia mortē operat. Ecce enī idipsū secm deū contristari quātā ꝑfec in nobis industriā: ac p hoc pos/sūt stoici. p suis ptibz respondere. ad hoc videri utile esse tristitiā. ut peccasse penitear: in alio aūt sa/pientis ideo esse nō posse. q̄a nec peccatū in eū cadit. aut penitē/tia cōtristet: nec ullū aliud ma/lū qđ ꝑcedendo et seruando tris/tis. Nam et alchibiadē ferūt si me de noīe hoīs memoria nō fallit. cū sibi beatus videret? Socrate dis/putante. et ei q̄ miser esset. q̄nā stultus esset demōstrante. fleuisse Huic ergo stultitia fuit causa eā hui? utilis optandeq̄ tristitie. qua homo esse se dolet. qđ esse non de/bet. Stoici aūt non stultū sed sa/pientē aūt tristē esse nō posse. Deū hijs philosophis qđ ad istā questionē de animi ꝑturbacōibz attinet. iā respondim? in nono hui? opis libro: ostendētes eos nō tam de rebz q̄ de verbis. cupidiores esse cōtencionis q̄ veritatis. Apud nos aūt iuxta scripturas scās sa/nāq̄ doctrinā. ciues scē cīuitatis dei

in hui⁹ vite pegrinacõe sed'm de
ñ viuẽtes metuũt aupiũtq; doleãt
gaudẽtq: et q'a rectus est amor
eor ista affectiões rectas habẽt.
Metuũt penã eternã. aupiũt vi
tam eternã: dolent in re. q'a ipli
in semetiplis adhuc ingemiscunt
adoptacõnẽ expectantes redẽptio
nẽ corpis sui: gaudẽt in spe qua
fiet sermo qui scriptus est. absor
ta est mors in victoria. Timẽt metu
ũt peccare. aupiũt pseuerare. do
lent in pcãis. gaudent in opibus
bonis. Ut eũ peccare metuãt au
diũt q̃m habũdauit iniquitas re
frigescet caritas multoz. Ut aupi
ant pseuerare audiũt q̃ scriptũ
est: qui pseuerauerit usq; in finẽ.
hic saluus erit. Ut doleant i pec
catis audiũt. si dixerim⁹ q'a pec
catũ nõ habem⁹ nosipsos seduci
mus. et veritas in nobis non est.
Ut gaudeant in opibz bonis. au
diũt hilarẽ datorẽ diligit deus. Timẽ
sicuti se infirmitas cor firmitas q̃
habuerit metuũt tẽptari. aupiũt
temptari: dolent in tẽptacoibz
gaudent in tẽptacoibz. Ut eĩ me
tuãt temptari. audiũt si quis p̃
occupatus fuerit in aliquo delic
to. vos qui spũales estis instruite
huiusmodi in spũ mãsuetudinis
intendẽs teipsũ ne et tu tẽpteris.
Ut aũt aupiãt tẽptari. audiunt
quẽdã vnũ fortẽ ciuitatis dei dicẽ
tem. Proba me dñe et tẽpta me:
ure renes meos et cor meũ. Ut do
leant in tẽptacoibz. vident petrũ
flentẽ. Ut gaudeãt in tẽptacoibz
audiũt iacobũ dicentẽ. Omne
gaudiũ existimate frẽs mei. cũ in
temptacões varias iciderit.
solũ aũt ꝓpter seipsos hys mouẽ
tur affectibz: veruĩ etiã ꝓpter eos. q̃s
liberare aupiũt. et ne pereãt. metu
unt: et dolent si pereũt. et gaudẽt
si liberantur. Caplm tertiũ.

Illũ quippe optimũ et fortis
simũ virũ qui in suis infir
mitatibz gl'iat̃. ut eũ ponã
mũ cõmẽorem? qui in ecclesia xpi
ex gentibz venit? doctorẽ gentiũ
in fide et veritate. qui et plus oĩ
bz suis cõaplis laborauit. et plus
bz eplis ꝑlos dei nõ eos tantũ qui
presentes ab illo videbant. verũ
etiã illos qui futuri ꝑuidebant. in
struxit. illũ inquã virũ beatum
paulũ athletã xpi. totũ ab illo
unctũ de illo creatũ
nolũ in illo. in theatro hui⁹ mũdi
qui spectaculũ factus est angẽ
lis et homibz. legitime magno a
gone certantẽ. et palmã supne vo
cationis in anteriora lectus. fide
fidei libentissime spectat gaudẽtẽ
cũ gaudentibz. flere cũ flentibz. fo
rtis habentẽ pugnas. ius tumores
cupientẽ dissolui. et esse cũ xpo. de
siderantẽ videre romanos. ut aliq̃
fructũ habeat in illis. sicut et in ce
teris gentibz. emulantẽ cõtinos
et ipsa emulatõe metuentẽ ne se
ducant cor mentes. a castitate q̃
in xpo est: magnã trahnã et no
tumũ dolorẽ cordis de ruinis ho
rum. qđ ignorantes dei iustitiã et
suã volentes constituere iustitiæ
dei non essent subiecti. nec solum
dolorẽ. veruetiã luctũ suũ rumi
antẽ quibusdã qui ante pœnitẽ
tiã ꝛ

XIIII

immundicia et fornicacionibus suis. Hij
motus hij affectus de amore boni
et de scta caritate venientes: si vicia
vocanda sunt. sinamus ut ea que ve
re vicia sunt virtutes vocentur. Sed
cum recta racione sequantur iste affecti
ones. quando ubi oportet adhibentur. quis
eas tunc morbos seu viciosas passi
ones audeat dicere? Quamobrem etiam
ipse dns in forma serui agere vitam
dignatus humanam. sed nullum habens
omno peccatum: adhibuit eas ubi adhi
bendas esse iudicauit. Neque enim in
quo verum erat hominis corpus. et verus
hominis animus falsus erat humanus affec
tus. Cum ergo eius in euangelio ista
referuntur. quod super duricia cordis iude
orum cum ira contristatus sit. quod dixerit
gaudeo propter vos ut credatis. quod
lazarum suscitaturus etiam lacrimas
fuderit. quod concupiuerit cum discipulis
suis manducare pascha. quod propin
quante passione tristis fuerit anima e
ius: non falso utique referuntur. Verum
ille hos motus certe dispensacionis
gracia. ita cum voluit suscepit animo
humano: ut cum voluit factus est ho
mo. Unde quod fatendum est. etiam cum
rectas et secundum deum habemus has af
fectiones. huius vite sunt. non illius
quam futuram speramus: et sepe illis e
tiam inuiti cedimus. Itaque aliquando quamuis
non culpabili cupiditate. sed lau
dabili caritate moueamur: etiam dum
nolumus flemus. Habemus ergo eas ex
humane condicionis infirmitate: non
autem ita dns ihesus xpc. cuius et infir
mitas fuit ex potestate. Sed dum vite
huius infirmitatem gerimus: si eas omno
nullas habeamus tunc pocius non recte
viuimus. Vituperabat enim et detestaba

tur apostolus quosdam. quos etiam esse
dixit sine affectione: culpauit etiam
illos sacer psalmus de quibus ait. sus
tinui qui simul contristaretur et non
fuit. Nam omno non dolere dum sumus
in hoc loco miserie. profecto sicut qui
dam etiam apud sculi huius litteratos
sensit et dixit: non sine magna mer
cede contingit immanitatis in animo.
stuporis in corpore. Quocirca illa
que apathia grece dicitur que si la
tine posset impassibilitas diceretur.
si ita intelligenda est. in animo quippe
non in corpore accipitur ut sine hijs
affectionibus viuatur. que contra raci
onem accidunt mentemque perturbant. bo
na plane et maxime optanda est
sed nec ipsa huius vite est. Non enim
qualiuncumque hominum vox est. sed maxi
me piorum multumque iustorum atque sanctorum:
si dixerimus quoniam peccatum non habemus.
nosipsos seducimus. et veritas in no
bis non est. Tunc itaque apathia ista
erit: quando peccatum in homine nullum erit.
Nunc vero satis bene viuitur sine cri
mine: sine peccato autem qui se viuere
existimat. non id agit ut peccatum non
habeat. sed ut veniam non accipiat.
Porro si apathia illa dicenda est.
cum animum contingere omno non potest
ullus affectus: quis hunc stuporem
non omnibus vicijs iudicet esse peiorem?
Potest ergo non absurde dici perfectam
beatitudinem sine stimulo timoris
et sine ulla tristicia futuram non ibi
autem futurum amorem gaudiumque quis
dixerit. nisi omnimodo a veritate se
clusus? Si autem apathia illa est.
ubi nec ullus metus exterret. nec
tangit dolor. auersanda est in hac
vita si recte hoc est secundum deum viuere

volum? in illa vero beata que sē
piterna ꝓmittit plane speranda
est. Timor nāq; ille de quo dicit
ioh̄es aplūs. timor nō est in cari
tate. sed pfecta caritas foras mittit
timorē. quia timor penā habet.
qui aūt timet nō est pfectus ī ca
ritate: non est eius generis timor.
qui? ille quo timebat aplūs pau
lus ne corinthij serpētina seduce
rent? astucia. Hūc enī timorē ha
bet caritas. ymo nō habet nisi ca
ritas: sed illius generis est timor.
qui non est in caritate. de quo et
ipse paulus aplūs ait: nō enī ac
cepistis spūm seruitutis iterū in
timore. Timor vero ille castus per
manēs in scām scī. si erit et in fu
turo scō. nā quo alio modo potest
intelligi ꝓmanere in scām scī. nō
est timor exterrens a malo qđ ac
cidere potest: sed tenēs in bono. qđ
amitti nō potest. Vbi enī boni a
depti amor ītemutabilis est. ꝓbō
si dia potest mali cauendi timor
securus est. Timoris quippe casti
tatis ea voluntas significata est. q̄
nos nec velle erit nolle peccare. et si
solliciti die infirmitatis ne forte
peccem? sed tranquillitate caritatis
cauere pōm: aut si nullius oīno
generis timor esse poterit in illa
certissima securitate ꝑpetuor. feli
ciorq; gaudior. sic est dictū. timor
dñi castus ymanēs in scām scī. q̄
admodū dictū est. patientia pau
perū nō pibit ī eternū. Neq; enī e
terna erit ipsa patiēcia. que necel
saria nō est nisi ubi toleranda sūt
mala. sed eternū erit quo ꝑ patiē
cia puenit? Ita fortasse timor cal
tus in scām scī dictus est ꝓmanē
q̄a id ꝓmanebit quo timor ipē p
ducit. Que cū ita sint. quā vera
ta dicenda est qua puenitur ad
ad beatā. omēs affectus istos vide
recta rectos habet. puersa puersos
Beata vero eadēq; eterna amorem
habebit et gaudiū. nō solū veri
veriūena certū: timorē aūt ac vi
rem nullū. Vnde iā apparet. qui
q; quales esse debeāt in hac pere
nacionē ciues ciuitatis dei. viuēs
scām spūm. nō scām carnē. hoc est
scām deū. nō scām hoiem. et q̄les
in illa quo tenditur īmortalitate
futuri sūt. Ciuitas pono id est so
cietas ipior. nō scām deū sed scām
hoiem viuentiū. et in ipso vultu
so contēptuq; vere diuinitatis.
doctrinas hoīm demonū ue sectā
tiū. hijs affectibz prauis tanq̄m
bis et ꝓturbacionibz quanti. et si q̄s
ciues habet. qui moderati talibz
motibz et eos quasi tepetare vide
anti. sic ī pietate lupbi et clati sūt.
ut hoc ipso sint in eis maiores tu
mores. quo minores dolores. Et
nōnulli tantū īmanior quam
vacuore vanitate. hoc in scripturis
amauerunt. ut nullo plus cupi
tur et exaltent? nullo acrius ad
inclinent? affectu: hūanitate tem
pocius amittūt. q̄ vera allequi
tranquillitatē. Non enī qa dicit
aliq̄d ideo rectū: aut qua scripsit
dñi est. ideo sanū. Capūm xi.

Sed utrū ꝓmi hoīes. duor? erat q̄si
cōiugū habebāt affectus
istos in corpe aīali ante pēm. q̄
les in corpe spūali nō habebunt

XIIII

ōm purgato finitoq; pmo: non i
merito querat. Si eū habebant:
quomō erāt beati in illo mēora
bili bītudīs loco. id est paradiso:
Quis tandē absolute dīa beatus,
potest: qui timore affligat vel do
lore? Qd aūt timere aut dolere
poterāt illi hoīes. in tantoq; tāta
affluentia bonoq;. ubi nec mors
metuebat. nec ulla corpis mala
valuādo. nec aberat qcq; qd bona
uolūtas adipisceret. nec erat qd
carnē aīm ue hoīs felicit viuētis
offenderet? Amor erat ipturbatus
in deū. atq; inter se cōiugū fida
cū cetera sonetate viuentiū. et ex hō
amore grande gaudiū nō delistēte
qd amabat ad fruendū. Erat de
uitando tranquilla pax: qua ma
gne nullū omno aliūde malū
qd cōtristaret urgebat. An forte
timebāt. phibitū liguū ad vescē
dū contigere. sed mortē metuebāt:
ac phoc et cupiditas et metus iā
dūc illos hoīes. eāq; in illo ptурba
batū loco? Ablit ut hoc existimem?
fuisse ubi nullū erat omno pccm.
neq; eū nullū pccm est. ea que
lex dei. phibet cōcupiscere. atq; ab
hys abstinere timore pene. nō a
more iustitie ablit inq; ut ante
quā pccm iā ibi fuerit tale pec
catū. ut hoc de liguo admitteret
qd de muliere dūs aut. si qs vide
ret mulierē ad cōcupiscendū eā.
iam mechatus est eā in corde suo.
Cūm igit felices erāt pmi hoīes.
et nullis agitabant ptурbationi
bz aīoq;. nullis corpoq; lesebant in
cōmodis. tā felix vniūsa societas
esset hūana. si nec illu malū quod
eāq; in posteros traueret. nec qlcq;
ex eoq; stirpe iniqtate cōmitteret
qd dāpnatōe recipet. atq; pmanē
te ista felicitate. donec p illā bene
dictionē qua ductū est. crescate et
multiplicarēt predestinatoq; scōq;
numer' cōpleret. alia maior dare
tur. que bītissimis angelis tata ē:
ubi iam esset certa securitas pcc
ōm. neminēq; morituū. et talis es
set vita scōq; post nullū laboris
doloris mortis experimentū. qualis
erit post hec omīa in incorrupcō
ne corpoq; reddita resurrectione
mortuorum. Capitulum xij.

Sed qa deus cūcta pscīuit
et ideo quoq; hoīem pec
caturū ignorare nō potu
it. scīm id qd prescīuit atq; dispo
suit ciuitatē scām eā debem' asse
rere. nō scīm illud qd in nostram
cognitionē puenire nō potuit. qz
in dei dispensatōe nō fuit. Neq;
eū homo pccō suo diuinū potu
it ptурbare cōsiliū. quasi deū qd
statuerat mutare cōpulerit cū is
prescīendo utriūq; puenerit: id est
et homo quē bonū ipse creauit
ēt malus esset futurus. et qd bo
ni eāq; sic de illo esset ipse factur?
Deus eū et si dicat statuta mutā
re. unde tropica locutōe in scriptu
ris eāq; penituisse legit deū. iuxta
id dictū qd homo sperauerat. vel
naturaliū causarū ordo gestabat:
non iuxta id qd se omnipotēs factu
rū esse prescīuerat. Fecit itaq; deus
sicut scriptū est hoīem rectū. ac p
hoc voluntatis bone. nō eū rectus
esset bonā nō habens voluntatē
bona igit voluntas opus est dei.

aī ea quippe ab illo factus est ho
mo: mala vero volūtas prima
qm̄ omīa opa mala p̄cessit in ip
mīe defectus potius fuit quidam
ab ope dei ad sua opa. q̄ opus ul
lū: et ideo mala opa q̄a sc̄dm se
non sc̄dm deū. ut eoz operū tam
q̄ fructuū maloz volūtas ipsa es
set velut arbor mala. aut homo
ipse in quantū male volūtatis.
Porro mala volūtas q̄uis nō sit
sc̄dm naturā. sed contra naturā
quia vicium est: tamē eius nature
est cui est vicium qđ nisi in natura
non potest esse. sed in ea quā crea
uit ex nichilo nō quā genuit ex
ator de semetipso. sicut genuit v̄
bum p qđ facta sūt omīa: q̄a et si
de terre puluere deus finxit hoīem
eadē terra omnis q̄ terrena materi
es oīno de nichilo est. aīamq̄ de
nichilo factā dedit corpori aī fac
tus est homo. Usq̄ adeo aūt ma
la vincūt a bonis. ut q̄uis sinā
esse ad demonstrandū q̄ possit
ipsis bene uti multum puidentissima
creatoris: bona tamē sine malis
esse possint. sicut deus ipse verus
et sūmus. sicut oīs sup ihū caligi
nosū aerē celestis sūtilibilis q̄ crea
tura: mala vero sine bonis ēe nō
possunt: qm̄ nature in quibz sūt
inquantū nature sūt utiq̄ bone
sūt. Detrahit porro malū nō ali
qua natura que accesserat vel ul
la eius parte sublata. sed ea que
vitiata ac deprauata fuerat sana
ta atq̄ correcta. Arbitriū igit vo
luntatis tūc est vere liberū: cum
vicijs pcīisq̄ nō seruit. Tale datū
est a deo. qđ amissū. p̄mo vitio. nu
si a quo tam potuit reddi nō pot
it. Unde veritas dicit. Si vos filius
liberauerit: vere tūc liberi eritis.
Duplex est aūt. ac si diceret. Si vos
filius saluos fecerit: tūc vere sal
ui eritis. Unde q̄ppe liberator: vnde
saluator. Duebat itaq̄ homo sc̄dm
deū. in padiso et corpali et spūali.
Rexq̄ eū erat padisus corpalis. qđ
corpis bona. et p̄ter meritis non
erat spūalis: aut vero erat spūalis
quo p̄ interiores. et nō erat corpalis
quo p exteriores sensus homo fru
eret. Erat plane utriūq̄ p̄ utriūq̄
Postea vero q̄ superbz ille angelus
ac p hoc iūdus p eandē superbiam
a deo ad semetipsū cōuersus. et q̄
tam quasi tyrānico fastu gaudere
subditis q̄ esse subditus dignus
de spūali padiso cecidit. et sibi
si socioz q̄ eius. qui ex angelis in
angelos eius effecti sūt. in libris ve
terum et diuinorum hui⁹ operis sanc
tōrum. malefica
quātū potui disputaui. malitia
da versutia in hoīs sensū sepere
affectās. cui utiq̄ stanti q̄uis ipse
cecidisset nō nocebat. colubri ui pa
diso corpali ubi aī duobus illis
hoīibz masculo et femina aīal
a ceta terrestria cetera subdita et
innoxia versabant: aīal sane
lubricū et tortuosis anfractibus
mobile operi suo cōgruū p quē
loqueret elegit: eoq̄ p angelum
presentiā prestantioremq̄ naturā
spūali nequitia sibi subiecto. et
tanq̄ instrumēto abutēs fallaci
sermocinatus est femine: a pte to
tum. ut quomodo
lucet in tenebris illi⁹ humane copule
apiens. ut gratiā pueniret ad
tū: nō exhibimās virū facile mēdo

XIIII

¶ Quē vero mouet. cur alis ꝑ̄ns sic natura nō mutet hūana. ꝙ admodū illa duox ꝓmox hoīm ꝑuaricatiōe mutata est: ut tante corruptioni quantā videm⁹ atq; sentim⁹ et per hanc subiaceret et morti ac totis et tantis tanq; inter se cōtrarijs perturbaret et fluctuaret affectibus. qualis in paradiso ante ꝑ̄m fuerit in corpe aīali esset. utiq; nō fuit: si q̄s hoc mouet ut dixi. nō ideo debet existimare leue ac paruū illud fuisse cōmissū: q̄a in esca factū est. nō quidē mala nec noxia. nisi quia phibita. neq; enī q̄q̄ mali deus in illo tante felicitatis loco crearet atq; plātaret: sed obedientia cōmendata est in precepto. que virtus in creatura rationali mater quodāmō est oīm custos q̄z virtutū: quāquidē ita facta est. ut ei subdita esse sit utile. ꝓuisoq; ānā suā nō eius a quo creata est facere voluntatē. ¶ Hoc utiq; de vno tibi genere nō edendo. ubi aliox tanta copia subiacebat. tā leue preceptum ad obseruandū. tā breue ad mēoriā retinendū. ubi presertī nondū voluntati cupiditas resistebat. q̄d de pena trāsgressionis postea subsecutū est: tanto maiore iustitia violatū est. quāto faciliore posset obseruātia custodiri. ¶ In occulto aūt mali esse ceperūt: ut in aptā inobedientiā laberent. ¶ Nō enī ad malū opus puenirēt: nisi ꝑcessisset voluntas mala. ¶ Porro male voluntatis iniq̄ tū: q̄d potuit esse nisi superbia: ¶ Initiū enī oīs ꝑ̄. superbia est. Quid est aūt superbia: nisi

lū. nec errando posse decipi. sed dū aliena credit error. ¶ Sicut ēt aaron errāti ꝑplo ad ydolū fabricandū nō consensit inductus. sed cessit obstructus. nec salomonē credibile ē cecore putasse ydolis seruiendum. sed blandicijs femineis ad illa sacrilega fuisse cōpulsū: ita credendū est illū virū siue femine. vni vetiti hoīem hoīi. cōiugē cōiugi. ad legem trāsgrediendā nō tanq̄m verū loquenti credidisse seductū: sed sonali necessitudie parcisse. ¶ Non enī frustra dixit aplus. sed adam nō est seductus. mulier autē seducta est: nisi q̄a illa q̄d serpens dixit: verū esset ac sic locutus est tanq̄ verū esset ac nolunt durum. nec in cōmunionē ꝑ̄i: nec ideo mun⁹ deus. si sacēs peccatis q̄z peccauit. Unde et aplus nō dubitauit. nō peccauit: sed nō est seductus. ¶ Nā utiq; ipsū ostendit ubi dicit. per vnū hoīem ꝑ̄m intrauit in mundū: et paulo post apcus. in similitudie inq̄t ꝓuaricationis ade. hos aūt seductos intelligi voluit q̄d q̄d fecerūt. nō putāt esse ꝑ̄m. Ille aūt sanauit. Alioq̄n quomodo verū erit: adam nō est seductus: Sed ꝛeceptus diuine seueritatis in eo fallī potuit. ut veniale crederet esse cōmissū: ac ꝓ hoc in eo quidē quo mulier seducta est. nō est ille seductus: sed eū fefellit quomō fuerat iudicandū. q̄d erat ducturus. mulier quā dedisti michi. ipsa mihi dedit et manducaui. Q̄d ergo plus ibi: Et si credendo nō sūt ambo decepti: peccando tū ambo sūt capti. et ꝺ̄ abolū lapsis ꝑplicati. Cap̄ xiij.

puerse cellitudis appetitus. Puer
sa est enī cellitudo. deserto eo cui de
bet animꝰ inherere pncipio. sibi
quodāmō fieri atq; esse pncipiū.
hoc fit cū sibi nimis placet. Sibi
vero ita placet cū ab illo bono i
mutabili deficit. qđ ei magis pla
cere debuit. q̄ ipse sibi. Spontane
us est aūt iste defectus. qm̄ li vo
lūtas in amore sup̄ioris īmutabi
lis boni a quo illustrabat̄ ut vi
deret. et accendebat̄ ut amaret sta
bilis pmaneret. nō inde ad sibi
placendū auerteret̄. et ex hoc in
se tenebresceret et frigesceret. ut
vel illa crederet verū dixisse serpē
tem. vel ille dei mandato uxoris
ꝓponeret voluntatē putaretq; se
venialiter tūsgressionē esse precepti.
si vite sue sociā nō desereret. eiā
in societate pcī. Non ergo malū
opus factū est. id est illa tūsgressi
o ut cibo phibito deserent̄. nisi
ab eis qui iā malī erāt. Neq; enī
fieret ille fructus malus. nisi ab
arbore mala. Vt aūt esset arbor
mala cōtra naturā factū est. q̄a
nisi vicio voluntatis qđ contra na
turā est nō utiq; fieret. Sed vicio
deprauari nisi ex nichilo facta na
tura nō posset. ac p hoc ut natu
ra sit ex eo habet qđ ab eo facta ē.
ut aūt ab eo qđ est deficiat. ex hꝯ ē
qđ de nichilo facta est. Nec sic de
ficit homo ut omīno nichil esset.
sed ut īclinatus ad seipsū minus
esset q̄ erat. cū ei qui sūme est i
hereat. Relicto utiq; deo. esse in
semetipso hoc est sibi placere. nō
nam nichil esse est. sed nichilo ꝓpi
quare. Vnde sup̄bi sōm scripturas sās alio nomīe appellauit fi
bi placentes. Bonū est enī iusti
habere cū. nō tm̄ ad seipsū qđ est
sup̄bie. sed ad dnm. qđ est obedi
ence. que nisi humilis nō potest
esse. Est igit̄ aliqđ humilitas mi
ro modo qđ iustū facit cū. et est
aliqđ elatio īs. qđ deorsū facit cū
Hoc quidē quasi cōtrariū uidetur.
ut elatio sit deorsū. et humilitas sur
sū. sed pia humilitas facit subditū
sup̄iori. Nichil est aūt sup̄ius deo.
et ideo exaltat humilitas que facit
subditū deo. elatio aūt que ipsum
est. eo ipso relpuit subiectionē et
cadit ab illo quo nō est q̄ sup̄ius
et ex hoc erit inferius. et hoc qđ sup̄
tū est. deserit eos dū alleuantur
Non enī aut cū elati fuissent ut pius
extollerent̄. et postea deserent̄. sed
cū extollerent̄ tūc deserti sūt. Pius
quippe extollit iam deserit.

Quapter qđ nūc in hoc
tate dei et humilitate in hoc
pegrinātis scīo nisi cōm
mendatā humilitas. et in eius regu
est xp̄c maxīe predicat̄. cōtra hanc
huic virtuti elationis vicio in ad
uersario qui est dyabolus mi
me dīnari sacris līs edocet. plā
ista est magna differentia. qua
uitas unde loquim̄ utiq; differ
nut̄. vna saluat̄ societas pios hos
minū. altera ip̄ios. singulos qui
q; cū angelis ad se ptinentes. hos
quibz preest hic amor dei. hos
amor sui. Manifesto ergo apparet
pcō ubi factū est. qđ deus non pa
hibuerat. dyabolus hoīem nō re
pisset. nisi iā ille sibi placere cepis
set. Hinc enī et delectatus qđ dece

XIIII

esh. erras sicut dix: qđ melꝰ ee pos
sent sūmo verogz pncipio cohere
to p obediencīā. nō suū sibi existē
to pncipiū p supbiā. Dix enī crea
ri. nō sua veritate. sed tca vera par
ticipatōe sūt dix. Plus enī appetē
to unꝰ esh: qui dū sibi sufficere
delegit. ab illo qui ei vere sufficit
defecit. Illud itagz malū quo cum
sibi homo placet tangꝫ sit et ipe
lumen: auertit ab eo lumīe qđ ei
si placeat et ipse sit lumē. Illum
unq̄ malū precellit in abdito: ut
sequeret hoc malū qđ pcessū ē
in apto. Verū esh enī qđ sequit ē
tante ruinā exaltatī cor: et ante glo
riā humiliatī. Illa prorsus ruina q
fit in occulto. pcedit ruinā que
fit in manifesto: dū illa ruina ee
nō putat. Quis enī exaltatiōnē
ruinā putat. cū iam ibi sit defect?
qđ est relictus excelsus? Quis aūt
ruinā esse nō videat. qū sit man
tem tendens atgz indubitata trans
gressio? Propter hoc deus illud phibu
it. qđ cū esset ad nullū. nulla defen
de posset ymaginatōe iustitiae. Et
audeo dicere. supbis esse utile cadē
re aliqđ aptū manifestūgz pccm:
unde sibi displiceāt. qui iam sibi
placendo ceciderāt. Salubrius enī
petrus sibi displicuit qū fleuit: q̄
sibi placuit qū presūpsit. Hoc di
cit et facere pslmus. ipse facies co
rū ignominia. et quere nomen
tuū dne. id est ut tu eis placeas
querentibz nomen tuū. qui sibi
placendo querendo suū. Sed est
pcor dāpnabilioregz supbia. qua
cū in pcis manifestis suffugiū
excusatōis inquirit. sicut ibi pri
mi hoīes quoz et illa dixit. serpēs
seduxit me et manducaui. et ille
dixit mulier quā dedisti mecū. hec
michi dedit a ligno et edi. Nullo
hic sonat petitio venie: nullo im
ploratio mediante. Nam licet ibi
non sicut cain qđ cōmiserūt ne
gent: adhuc tamē supbia in ali
ud querit referre qđ pcerā fecit.
supbia mulieris in serpente. sup
bia viri in muliere. Sed accusatio
pocius q̄ excusatio vera est: u
bi mandati diuini est apta transl
gressio. Neqz enī hoc ppterea non
fecerūt. qa id mulier serpente sua
dente. vir muliere ipsa ente cōmisit
quasi q̄libet deo sui vel credere vel
credere anteponendū fuit.

Cap'm xv.

Quia ergo contēptus est
deus iubens qui creauerat
qui ad suā ymaginē fece
rat. qui ceteris aialibz ipposuerat.
qui in paradiso cōstituerat. qui re
rū oīm copiā salutisqz p̄stiterat.
qui pceptis nec pluribz nec grau
dibz nec difficilibz onerauerat. sed
uno brevissimo atgz leuissimo ad
obediencie salubritatē āmmoni
uerat. quo eā creaturā sui libe
re seruitus expederet. se esse dnm
cōmonebat. iusta dāpnatio sub
secuta est. talisqz dāpnatio ut ho
mo qui. custodiendo mandatū su
turus fuerat eiā carne spūalis.
fieret eiā mēte carnalis: et quia
sua supbia sibi placuerat. dei iu
stitia sibi donaret: nec sicut dns
in sua esset oīmodis potestate.
sed a se ipse quoqz dissentiēs sub
illo sui pcando consentit. p liber
tate quā cōcupuit dura misera

qz ageret seruitutē. mortuus spū
volens. et corpore moriturus īui
tus: delector eterne vite. et iā eter
na nisi grama liberet morte dāp
natus. Quisqs huiusmodi damp
nacionē vel nimiā vel iustam
putat: metuit. pīō nelat qūta
fuerit iniqtas in peccando. ubi
tanta erat nō peccandi facultas
Siquit enī abrahe nō īmerito mūl
na predicati obediencia. qa ut
crederet filiū res difficillima ē
īperata: ita in padiso tāto ma
ior īobediencia fuit quāto id qd
precepti est nullius difficultatis
fuit. et siquit obediencia sodi ho
mis eo predicabilior quo factus
est obediens usqz ad morte: ita
inobediencia primi hois eo detes
tabilior quo factus est īobediēs
usqz ad morte. Ubi enī magna
est īobedience pena ꝓposita. et
res a creatore facilis īperata: qs
nā satis expliceī quātū malum
sit nō obedire in re facili et tāte
potestatis īperio. et tāto terrētis
suppliio: Denicz ut breuit dica
tur: in illius pcā pena qd īobedi
ence nisi īobediencia retributa
est: Nā que hoīnī est alia misera
a. nisi aduersus eūipsū īobedien
cia eiusipsius. ut qm noluit qd
potuit. qd nō potest velit. In pa
radiso enī eaī si nō omnia pote
rat ante pcm. qcqd tū nō pote
rat nō volebat. et ideo poterat
omīa que volebat: nūc vero si
cut in eius scripture cognouim⁹ et
diuina scriptura testat. homo
vanitati silis factus est. Quis ei
enumeret ꝙ multa que nō po
test velit. dū sibi ipse id est volū
tati eius ipse aduersat. cogz infe
rior caro eius nō obtēperat: ꝓnūs
qz iuuto et animꝰ plenus turbatur
et caro dolet et veteraſcit et mori
tur: et qd aliud patiū qd nō pa
tereī iuita. si voluntati nre nostre
natura oīmodo atqz ex omīb; ptis
obediret. At enī aliqd caro patitur
quo seruire nō limit. qd ītereſt om
de dū tamē p iustiā dīnantis m
nū subditi seruire noluim⁹ caro
nra nobis que subdita fuerat. no
seruiendo molesta sit. ꝙnus nos
deo nō seruiendo molesti. nobis po
tuerim⁹ esse nō illi: Nec enī sic
le nro ut nos seruiano corpus nos
genuī: et ideo nra est qd recipimus
nō illius pena qd ferim⁹. Dolores
porro qui dicīt carnis: aīe sūt
carne et ex carne. Quid enī caro p
sepsā sine aīa vel voler vel cogi
pisci: Sed qd cōcupiscere caro dici
tur vel dolere aut ipse homo elici
aut dissentiū⁹: aut aliqō aīe qd
carnis affiat passio. vel aliqua
fanat dolorē. vel leuis ut volupta
tem. Sed dolor carnis tantūmō o
sensio est aīe ex carne. et quidam
ab eius passione dissensio. sinut
animi dolor que tristiia nūcupa
tur. dissensio est ab his rebz q̄ no
bis nolentibz acciderūt. Sed mīa
aīa plenūqz p̄cedit metus. qui er
ipse in aīa est nō in carne: dolor
aīīt carnis nō precedit vllus nō
metus carnis qui ante dolorē fu
ne sentiat. Voluptatē vero p̄cedit
appetitus quīa qui sentit in ma
ne. quasi cupiditas eius sit ma
nes et sitis. et ea que in grauita
bz ultra cibus libido noīat. cū hoc

XIIII

sit generale vocabulū omīs cupidi
tatis. Nam et ipsa ura nichil aliud
esse op̄ ulasceudi libidinē veteres de
finierūt: op̄ uis nō uūq̄ homo ubi
uidicte nullus est sensus. etiam
rectꝰ animus uastat: et male sē
bentē stultū collidat vel calamū
frangat uratus. Verū et ista licet
uranouabilior tū ulasceudi q̄dā
libido est: et uelaco qua ut ita dixe
rim quasi umbra retribuacois. ut
qui male facūt mala patiant.
Est igit libido ulasceudi que ura
dicatur: est libido habendi pecu
nia q̄ auaricia: est libido quo
modocūq̄ vincendi que pugnacia:
est libido gloriandi. que iactancia
uūcupat. Sūt multe uarieq̄ libi
dines. quarū nō nulle habent ea
vocabula ꝓpria: quedā vero nō ha
bent. Quis eū facile dixerit quid
uoret libido dūandi? Quā tamen
plurimū valere in tyrānoꝝ ani
mis eā multa bella testant. Cap̄
Quīm igit sint multarū xvi.
libidines verū tamē cū li
bido dicat. neq̄ aut̄ ea libi
do sit additꝰ. nō fere assoleta animo
aduertere nisi illa qua obscene par
tes corpis exagitant. Hec aūt sibi ū
solū totū corpus. nec solū extrinse
cus. verū eaā intrinsecus vendicat
sensusq̄ cōmouet hoiem. animi sit
affectu cū carnis appetitu cōiunc
to atq̄ pmixto: ut ea voluptas se
tatibꝰ nulla est: ita ut momento
quat. qua maior in corpis volup
ipso tēporis quo ad eius puenit
extremū. pene oīs actes et qua
si vigilia cogitacois obruat. Qs
aūt animus sapiencie scīq̄ gau
dioꝝ. cōiugalē agens vitā. sed si
cut aplus monuit. scīens suū vas
possidere in sācticacōe et honore.
nō in morbo desiderij. sicut et gen
tes q̄ ignorāt deū. nō mallet si pos
set sine hac libidine filios pcreare:
ut eaā in hoc serende. plus offici
sic eius mēbra ea que ad hoc op̄
creata sūt q̄ ad modū cetera suus
queq̄ opibꝰ distributa mēbra ser
uiret. nutu voluntatis acta nō es
tu libidis incitata. Sed neq̄ ipi a
matores huius voluptatis sine ad
cōcubitus cōiugales sine ad ilīū
dicas flagicioꝝ cū voluerit cōmo
uent. sed aliq̄n ipotun est ille mo
tus posceēte nullo. aliq̄n delituit
inhyantē. et cū in aīo cōcupiscētia
ferveat. friget in corpe. atq̄ ita mi
rū in modū nō solū generandi
voluntati. verū eaā lasciuiendi libi
dini libido nō seruit. et cū tota ple
nūq̄ menti cohibenti aduersetur.
nō uūq̄ et aduersus seipsā diuidi
tur. cōmotoq̄ aīo in cōmouendo
corpe se ipsa nō sequit. Cap̄ xvij.

Cruto huiꝰ libidis maxīe
pudet. merito et ipsa mē
bra que suo quotā ut ita
dixerim iure nō oīmodo ad arbitri
um nūm mouet aut nō mouet
pudenda dicūt: qd̄ ante pcm ho
mis nō fuerūt. Nam sicut scptū
est. nudi erāt et nō confundebā
tur. nō qd̄ eis sua nuditas esset i
cognita. sed turpis nuditas necdū
erat. q̄a nondū libido mēbra illa
preter arbitriū cōmouebat. non
dū ad hois iobediencā retargue
dam sua iobedientia caro quodā
modo testimoniū phibebat. Neq̄

eñ dei creati erãt ut ipñ vulgꝰ
opinat: qñquidẽ et ille vidit aĩa
lia quibꝫ noĩa ip̃o luit. et de illa le
git vidit mulier qꝫa bonũ lignũ
in esca: et qꝫa placet oculis ad vi
dendũ. ¶ patebãt ergo oculi eorũ
sed ad hoc nõ erãt apti. hoc est ñ
attenta ut cognoscerent qđ eis in
dumẽto gratie prestaret: qñ mẽ
bra eorꝫ voluptati repugnare nesci
ebant. Qua gratia remota. ut pe
na reciproca inobedientia plecteret:
extitit in motu corpis quedã ip̃u
dens nouitas vnde esset indecens
nuditas: et fecit attẽtos reddidit
qꝫ conuulsos. ¶ hinc est qđ postea qꝫ
mandatũ dei apta trãsgressione vi
olarũt scriptũ est de illis. Et apti
sũt oculi amboꝫ. et agnouerũt
quia nudi erãt: et consuerũt fo
lia fici et fecerũt sibi cãpestria. A
pti sũt inq̃t oculi ãboꝫ nõ ad vi
dendũ. nã et antea videbãt: sed ad
discernendũ inter bonũ qđ ami
serãt et malũ quo ceciderãt. ¶ vnde
et ipsũ lignũ eo qđ illã faceret di
noscendã si ad vescendũ contra re
citũ tangeret: ex ea re nomẽ acce
pit ut appellaret lignũ sciendi
boni et mali. Expta enĩ morbi
molestia: euidentior fit ea vocã
ditas sanitatis. Cognouerũt er
go quia nudi erãt: nuditas saluci
ea gratia. qua fiebat ut nuditas
corpis nulla eos lege pcĩ menti
eorꝫ repugnante conspiceret. ¶ hoc
ita cognouerũt qđ felicius ignoꝛ
rarent. si deo credentes et obedien
tes nõ cõmitterẽt qđ eos cogeret
expiri infidelitas et inobedientia
qđ nocuerit. ¶ Proinde conuulsi inobe
dientie carnis siue tanq̃ tedii pcui
inobedientie siue. conscientie solus
sicci et fecerũt sibi cãpestria. ¶ Nam quidẽ
lucñtoria genitaliũ. ¶ Nam quidẽ
interptes lucñtoria posuerũt. hoc
ro aũt cãpestria latinũ quidẽ ver
bũ est: sed ex eo dictũ qđ nudos
qui nudi excurrebant in cãpo pu
enda opiebãt. ¶ vnde qui ita fuerãt
ti sũt cãpestratos vulgus appellat.
Qđ itaq̃ aduersus cãpestratos culpã
inobedientie voluntate libido inor
dienter mouebat: verecundia pudi
tegebat. Ex hꝭ oẽs gentes q̃ĩu abu
la turpe pcreate sũt usq̃ adeo tenu
insitũ pudenda velare. ut quidã bar
bari illas corpis ptes nec in balne
is nudas habeãt. sed cũ carni tegmi
tis lauent. ¶ per opacas quoq̃ solum
dines indie cũ quibã nudi philoso
phent. vnde gymnosophiste nomi
tur: adhibẽti tñ genitalibꝫ tegmi
quibꝫ p cetera membroꝝ nudi.

Opus vero ipsũ qđ libi. cum
dine tali pagit. nõ solum
in quibuslibꝫ stupus ubi la
tebre ad subterfugienda hiãna in
dicia requirũt. verecundã in usu fac
toꝝ quã terrena ciuitas licitã nup
pitudinẽ fecit. ꝑius id agat quod
eius ciuitatis nulla lex vindicat.
deuitat tamẽ publicã ea pudi
atq̃ ip̃unita libido conspectũ. et re
cundia naturali habẽt. pudicum
lupanaria ipsa secretũ. tantus q
potuit ip̃udicaa nõ habere pu
la. phibicois. ꝑ ip̃udicia remou
re latibula illius fœditatis. Sed hã
ecia ipsi turpes turpitudinẽ vmã
cuius licet sint amatores. oscitãtes
res esse nõ audent. Quid cõtulisse

XIII

cōiugalis qui scdm matrimonia
lia prescripta tabularū. p̄creandoz
lis causa liberoz? Nōne et ipse ꝓpꝓ
sit luatus et honestus? remotū ab
arbitris nubile cōquirat? Nōne oēs
famulos atq; ipsos etiā paūphos
et quoscūq; ingredi quelibet necess
sitando punisserat? ante mittat foras.
ꝓ vel blandiri cōiunx cōiugi ma
piat? Et qm sicut aiti etiā quida
comunū maxim? auctor eloquij. ō
nia recte facta in luce se collocari
volūt: id est appetūt sciri. hoc recte
factū sic appetit sciri. ut tamē eru
bescat videri. Quis enī nescat ut si
lij. pcreant? qd inter se cōiuges agāt
ꝙquide ut id agant? tanta celebrita
te ducūt? uxores? Et tū aī agut? vu
de nata iam sūt testes fieri pmit
tunt? Hic enī hoc recte factū ad lu
nā refugiat? oculoz. Unde hoc. nisi qa
sic gerit? qd decorat ex natura: ut e
cōtra qd pudeat cōmittat? ex pena?
Hinc est qd et illi philosophi qui
beatitatē animi ꝓtes esse cō
fessū sūt. eo qd turbide atq; inordinate
mouerent? ad ea etiā que sapīa ꝓpe
rant vetat?: ac p hoc opus habere
moderatrice mēte atq; racione qm
parte animi tertia velut in arce
quada ad istas regendas phibenti
bus positā: ut illa ꝑmanente istis ser
uientibz possit in hoīe iustitia ex
oīū animi ptē seruari. Hec igitur
partes quas et in hoīe sapiēte ac
ꝑmanente fatent? esse vicinas ut
eas ab hijs vebz ad quas iuste mo
uent? mēs cōpescendo et cohibendo
retinet ac removet atq; ad ea per
mittat que sapiēte lege cōcessa sūt
sicut uā ad exercendā iustā cohor
tē sicut libidinē ad ꝓpagande p
lis officiū: hec inq; ptes in para
diso ante pcm vacasse nō erant
Non enī contra rectā volūtatem
ad aliqd mouebant? unde necess
se esset eas racionis tanq; frenis re
gentibz abstinere. Nam qd nunc
ita mouent? et ab eis et ab eis q̄
temperant? et iuste et pie viuūt.
alias facilius. alias difficilius. tū
cohibendo et repugnādo modificā
tur. nō est utiq; sanitas ex natura
sed languor ex culpa. Capīm xix.

Quod aūt ure aliarūq; opa
affectionū in quibuslq; dic
tis ac factis nō sic abscon
dit verecūdia. ut opa libidis que
sūt genitalibz membris. qd causse
est. nisi qa in ceteris membris corpo
ris nō ipse affectiones. sed cū eis cō
sentiens volūtas mouet. que in
usu eoz oīno dīnat? Nam q̄lqs
verbū emittat uratus. vel etiā que
q̄ pauta nō possit hoc facere nisi
lingua et manu iubente quodā
modo volūtate moverent? q mē
bra etiā cū ira nulla est mouet?
eadem volūtate. Atuero genitales
corpis ptes ita libido sibi iuri mā
cipauit quodāmō. ut moveri nō
valeant si ipsa refuerit? et nisi
ipsa vel ultro vel excitata surrex
erit hoc est qd pudet. hoc est qd in
tuentiū oculos erubescendo deiu
tat?: magis q̄ fert homo spectan
tiū multitudinē quando iuste ira
scit? homīs q̄ vel vnī aspectū et
q̄si iuste misceti? uxori. Capīm xx.

Hoc illi canini philosophi hoc est quia nō viderūt pferentes cōtra hūanam verecundiā. qđ aliud qđ caninā hoc est īmūdam īpudentēq; sententiā: ut scilicet qūm iustū est qđ fit in uxore. palā nō pudeat id agere: nec in vico aut in platea quali bet cōiugalē concubitū deuitare Quia tū pudor naturalis opinio nē huī⁹ erroris. Nā et si phībēt hoc aliqū glabundū fecalle diogenem. ura putantē secta suā nobiliorē futurā. si in hoīm mēbra iliguinor eius īpudenciā figeret: postea tū a quibus fieri cessatū est: plusq; valuit pudor ut erubescerēt hoīes hoc nūbz qđ error ut hoīes canibz esse sīles affectarēt. Unde et illū vel illos qui hoc fecalle referūt. potius arbitror cōcubencīū motus dedisse oculis hoīm nescienciū qđ sub pallio tegerēt qđ hūano presente conspectu potuisse illā pagi voluntatē. Ibi enī philosophi non erubescebāt videre se velle cōcūbere: ubi libido ipsa erubescerēt surgere. Et nūc videm⁹ adhuc philosophos esse cynicos. hȳ enī sunt qui nō solū amictūī pallio. verū etiā clabam ferūt. nemo tū eorū audet hoc facere qđ si aliq; audi essent ut nō dico ictibz lapidancīū. certe cōspuencīū saliuis obruerēt Pudet igit hui⁹ libidīs hūanā sine ulla dubitacōe naturā: et merito pudet. In eius qđpe īobediēna que genitalia corpis mēbra solus suis motibz subdidit. et potestati voluptatis erupit satis ostendit. qđ sit hoīs illu pme īobediēne retributū. qđ in ea pte maxīe operatur apparere. qua generatī ipsa natura. que illo pmo et magno in terius est mutata pcō. a quo nullus eruit. nisi id qđ nī omēs in uno essent in cōmunē puenē tratū est. et dei iusticia vindicātā dei gra in singulis expiet. Capī xxi

Ebit itaq; ut arcam? illos cōiuges in padiso cōstitu tos p hanc libidinē de qua erubescendo eadē membra tegerūt. pleturos fuisse. qđ in sua benedictione deus dixit. crescite et multiplicamī et replete terrā. postea tū qđpe orta est per libidinē. postea pcām eam naturā nō impudēs a missa potestate cui corpus pro parte seruiebat sensit. attendit. et rubuit. operuit. Illa vero benedictio nupcias ut cōiugia celebrēt et multiplicarent et ipsis et in relinquēdis; mata est. tamē antepī relinquerēt. procreandos filios. ut cognoscerēt. procreandos nō ad penā pertinere pcī. Sed nūc hoīes pcīo que in padiso fuit felicitatis ignari. nisi p hoc qđ expti sūt id est per libidinē de qua videm⁹ eam ipsam honestatē erubescere nupciarū. potuisse gignī filios opinantur. Alij scripturas diuinas ubi legunt posse pcīm pudiisse nuditatis pudenda esse cōtecta. plus nō sapientes sed infidelit intendēres. vero qđpe eas accipiāt et hoc illud tū qđ dictū est. crescite et multiplicamī. nō secūm carnale semen ditatē volūt intelligi. qa. et scīm nimā legit tale aliqđ dictū. mul

XLIII

aplicabis me in aīa mea in ūtute
uerid qđ in genesi sequit. et īplete
terrā. et dūamini eius. terrā itelli
gant carnē quā presencia sua im
plet aīa: eius qz maxīe dūati. cū
in virtute multiplicati. Carnales
aūt fetus sine libidīe que post
pcm exorta. inspecta confusa. ve
lata est. nec tūc nasa potuisse si
cut uerz nūc possūt: nec in padi
so futuros fuisse. sed foris. sicut
missi sūt ad gignēdos filios cole
rūt: eos qz genuerūt. Caplm xxij.

Dos aūt nullo modo du
bitam? sēm benedictio
nē dei accepere et multipli
cari et īplere terrā. do nū esse nup
tias. quas deus ante pcm hoīs
ab ȳao constituit. creando masculū
et femināz: qui sexus euidens u
bz in carne est. Hinc qppe opi dei.
ptā benedictio ipsa subsecuta est.
Nam ut scriptura dixerit masculū
et femināz fecit eos. cōtinuo ēb
dixit. et benedixit eos deus dicens.
crescite et multiplicamini et īplete
terrā. et dūamini eius. et cetera: q
oīa ppp nō inconuenienti possūt
ad intellectū spūalē referri. mascu
lus tamē et femina nō sicut alia
aliqđ enā in hoīe vno intelligi po
test: qa videlicet in eo aliud est qđ
regit. aliud qđ regit: sed sicut eui
denttissime apparet in diuersi sexꝰ
corpibz masculū et femināz ita re
gere et multiplicare et īplere
terrā: magne admirationis est re
ctare. Nec enī de spū qui īperat
et carne que obtēperat aut de aīo
rationali qui regit. et irrationa
bili cupiditate que regit aut de
virtute contēplatiua que excellit
et de actiua que subdit aut de in
tellectu mentis et sensu corpis. sed
apte de vinculo cōiugali quo sim
cem sibi uterz sexus obstringit. do
minꝰ interrogatus utrū liceret qua
cūcz causa dimittē uxorē. cōm ppt
duritiā cordis israhelitarū mop
ses dare permisit libellū repudij. ci
pondit atz ait. nō legistis qa q
fecit ab ȳio masculū et femināz
fecit eos et dixit. ppt hoc dimittet
homo patrē et matrē et adhere
bit uxori sue. et erūt duo in car
ne vna? Itaqz iā non sūt duo: sz
una caro. Qđ ergo deus cōiunxit
homo nō separet. Certū est igit
masculū et femināz ita primitus ī
stitutos ut nūc hoīes duos diui
si sexus videm? et nouim? vnū aūt
dia. vel ppt cohabitationē. vel ppt
originē femine que de masculi la
tere creata est. Nam et aplus per
hoc primū qđ deo instituēte pcessit
exemplū. singulos quoq; admo
net. ut viri uxores suas diligant.

Quisqs aūt Caplm xxiij.
dicat nō fuisse coturos nec
generaturos nisi peccassent: qđ dicat nisi ppt numero
sitatē scōz necessariū hoīs fuisse
pcm? Si enī nō peccando soli re
manerēt. qa sicut putāt nisi pec
cassent generare nō possent: p
fecto ut nō soli duo nisi multi hoīes
possent esse sed multi. necessariū
pcm fuit. Qđ si credere absurdū
est: illud potius est credendū. qđ
scōz numerus quātus coplendę

illu ſuffiat beatiſſime ciuitati. tan
tus exiſteret. et ſi nemo pecçaſſet
quantus nūc per dei graciā de mul
titudie colligit̄ pōtor. quouſq; filij
ſcli huius generāt̄ et generantur.
et ideo ille nuptie digne felicitate
paradiſi. ſi pcm̄ nō fuiſſet. et di
ligendā prolem gignerēt. et pudē
dam libidinē non haberēt: ſed q̄
modo fieri poſſet. nūc nō eſt quo
demōſtret̄ exēplo: nec ideo tm̄ incre
dibile debet videri. cuiā illud unū
ſine ulla libidie volūtate potuiſ
ſe ſeruire. cui tot mēbra nūc ſeru
iunt. An nō manus et pedes mo
uem⁹ cū volum⁹ ad ea que hys mē
bris agenda ſūt. ſine ullo ueniſi.
tanta facilitate quāta et in nob
et in alijs videm⁹ maxīe in arti
ficijs quoruūq; operū corpaliū. u
bi ad exercendā infirmiorē tardi
oremq; naturā agilior acceſſit
indultria: et nō credim⁹ ad opus
generacōis filioꝝ ſi libido nō fu
iſſet que pōm̄ obediēcie retribu
ta eſt. obedienti hoīb⁹ ad volū
tatis nutū ſiliter ut cetera potuiſ
ſe illa mēbra ſeruire. Nōne hoc
cicero in libris de republica cū de
impioꝝ differencia diſputaret. r.
hui⁹ rei ſilitudinē ex natura ho
nis aſſumeret. ut filijs dixit ſpe
rari corpis mēbris ꝓpter obedien
di facilitatē. uiciōſas uero aīmi
partes ut ſeruos aſpiōe īperio co
herceri. Et utiq; ordine naturali
anim⁹ anteponit̄ corpori. et tū
ipſe anim⁹ impat̄ corpori facili⁹
q̄ libi. Verūptm̄ hec libido de qua
nūc diſſerim⁹ eo magis erubeſcē
da exiſtit. q̄ anim⁹ in ea nec ſibi
efficacit̄ impat̄ ut oīno nō libidi
net oīmodo corpori ut putrida
mēbra volūtas potius q̄ libido
cōmoueat. Q̄d ſi ita eſſet putru
da nō eſſent: nūc uero putr̄ aīm
reſiſtit ſibi a corpe. q̄d ei uanius ui
ciōre ſubiectū eſt. in alijs affec
tib⁹ cū ſibi reſiſtit. ideo min⁹ pu
det. q̄a cū a ſeipſo uinat̄ ipſe ſe ui
cit: et ſi īordinate atq; uiciōſe q̄
ex hijs ꝓtūz que racioni ſubiu
gent tamē a ꝓtūz ſuis: ac per hoc
q̄d dictū eſt a ſeipſo uinat̄. Dum
cū ordinate ſe anim⁹ uincit. ut ui
cia racionales motus eius meliꝰ
moniq; ſubtant̄. ſi tamē et illa nō
ſubdita eſt. laudis atq; uirtutis ſ
min⁹ tamē pudet cū ſibi aīm⁹ q
uiciōſis ſuis ꝓtūz nō obtēperet q
cū ei corpus q̄d alterū ab illo actū
q; intra illū eſt: et cui⁹ ſine illo nu
tura nō uiuit. uolenti ubertatq;
nō cedit. Sed cū alia mēbra
tur volūtatis īperio. ſine quibus
illa que contra uoluntatē libidi
conatant̄. id q̄d appetit ipſe ui
poſſūt pudicicia cultodit. nō a
milla ſed nō ꝑmiſſa delectacione
pcm̄. Hūc reſiſtū. hanc repugnan
nā. hanc volūtatis et libidis rix
uel certe volūtatis ſuffacuna. li
bidinis indigenā. paulūdo m
ſi culpabilis inobediencia ꝓuen
inobediēcia pleteret̄. in gadio
nupcie nō haberēt: ſed volūtat
mēbra ut cetera ita cūcta ſeruiē
Ita genitale arūū uas in hoc ꝓpe
creatū ſeruiaret. ut nūc tenā ma
nus. et q̄d modo de hac re nobis co
lentibz diligencius diſputare uer
cundia reſiſtit et cōpellit uerū

XIII

gonore prefato a pudicis auribus
poscere. aut id fieret nulla causa est
set sed in omnia que de huiusmodi
sensu cogitatus attigeret sine ullo
timore obscenitatis liber sermo fer
ret. nec ipsa verba essent que vo
centur obscena. sed quicquid inde duce
ret. tm honestum esset. qm de alijs cm
loquum corpis ptibz. Qualis ergo
ad has hras impudicas accedit. de
pam refugiat nm naturam. facta de
notet sue turpitudis. nm verba nre
necessitatis. in quibz michi facilie
pudicus et religiosus lector vt au
ditor ignoscat donec infidelitate re
fellam. nm de fide rerum inexpta
rum. sz
de sensu exptarum argumentante. Ne
quis eam hec sine offensione qui non
oporteret aplm horrenda seminarum
flagicia reprehendente. que inmuta
uerit naturale usum in eum usum qui
est contra naturam: precipue quia
nos nm capnabile obscenitate nunc
fecit. Ille commemoram? atqz rephe
dum? sed in explicandis quatum pos
sum? hmane generationis effectibz.
verba sm obscena sicut ille vitam?
Geminaret igit Capt xxiiij.
prole vir. sicubi pter ea gem
talibz natibus qm id opus esset. et qm
nm op? esset. voluntate motus nm libi
dine cogitatus. Nequ eni ea sola me
bra movem? ad nutum que compac
tis articulata sunt ossibz. sicut ma
nus et pedes et digitos. vel sm ea
lia que mollibz vermilia sunt ner
uis cm volum? movem? agitando.
et porrigendo pducim? et torquem
et flectim? et constringendo dura
mus. sicut ea que sunt in ore ac
fame quatum potest voluntas mo
uet. pulmones denicqz ipsi omnium
si medullarum mollissimi visceru
et ob hoc antro pectoris communi
ti ad spiritum ducendum ac remittem
dum vocemqz emittendam seu modifi
candam. sicut folles fabroz vel orga
noz flantis ac respirantis. loquen
tis clamantis. cantantis. servitut vo
luntati. Omitto qd aialibz qbusdam
naturaliter inditum est. ut tegumen
qd corpus omne vestiat. si qd in q
cunqz loco eius sensum abigendum.
ibi tantum moveant ubi sentiunt
nec solum insidentes muscas. verum
etiam herentes hastas auris tremo
re discutiant. Numquid qa id homo
non potest. ideo creator quibz vo
luit aiantibz donare nm potuit?
Sic ergo et ipse homo potuit o
bedientiam etiam inferioz habere mem
broz: qua sua inobedientia pdi
dit. Neqz enim deo difficile fuit sic
illum condere. ut in eius carne etiam
illud nm nisi eius voluntate move
tur. qd nunc nisi libidine nm move
tur. Nam et hoim quorundam natu
tas nouim? multum ceteris dispares
et ipsa varitate mirabiles: nonnul
la ut voluntate de corpe faciendum que
nullo modo aliter posstut. et vix au
dita credunt. Sunt enim qui et aures
moveant vel singulas vel ambas
simul. sunt qui tota cesarie capite
immoto quantum capilli occupant.
deponunt ad frontem revocantqz ad
voluntatem. Sunt qui eoz que vorave
runt incredibiliter plurima et vari
a. paululum precordijs contractis
tanqm de sacculo qd placuerit ite
gerrimum pferunt. Quidam voces a
num pectoreqz et aliqz quoqlibet

hoīm sic imitant⁹ atq; exprimūt: ut nisi videant⁹ oīno discerni nō possint. ¶Nōnulli ab ymo sine pudore ullo. ita numerosos p arbitū sonitus edūt. ut eā parte ex illa cantare videant⁹. ¶Ipse sū exptus cantare hoīem solere cū vellet. ¶Notū est quoscā flere cū volūt: atq; uberē lacrimas fundere. ¶Ā illud multo est incredibilius. qđ plerisq; frēs memoria recentissīa expti sūt. Presbiter fuit quidā restitutus nōie in parrochia calamēsis ecclesie: qū ea placebat rogabatur aūt ut hoc faceret ab eis quib⁹ mirabilē cōpā fare cupiebāt. ad imitatas quasi lamētantis cuiūlibet hoīs voces. ita se auferebat a sensibz et iacebat similliū mortuo: ut nō solū vellicantes atq; pungētes mīme sentiret. sed alīq; eā igne urerēt⁹ ad motū sine ullo dolōis sensu nisi postmodū ex vulnere: nō aūt obtinendo. ꝯ non sentiendo moueri corpus ea probat⁹ qđ tanq̄ in defūcto nullū inueniebat⁹ anhelitus: hoīm tamē voces si clarius loquerent⁹. tanq̄ de loginquo se audire postea rebatur. Cū itaq; corpus eā nūc q̄ busdā lucet in carne corruptibili hanc cū pnosā ducētibz vitā. ita ut plerisq; motiōibz et affectiōibz extra usitatū nature modū mirabiliter seruiat: quid causē est. ut non credam⁹ ante īobediēte pēnā corruptiōisq; supplicū. ad pfectā tam prolē sine ulla libidine seruire voluntati hūane. hūana mēbra potuisse?

Caplm xxv.

Quatus est itaq; sibi ho-

mo qā deseruit deū placentē sibi et nō obediens deo nō potuit obedire nec sibi. ¶Hunc enim mo⁹ uita: qua homo nō viuit ut vult. ¶Nam si ut vellet viueret. beatus se putaret: sed nec sic tamē esset si turpit⁹ viueret: quāq̄ si diligentius attendam⁹ nisi beatus nemo vult ut vult. et nullus beatus nisi iustus: sed eā ipse iustus. nō sic viuit ut vult. nisi eo pueniat⁹ ubi mori fallī offendi oīno non possit. atq; sit certū semp ita futurū. ¶Hoc enim natura expetit: nec plene atq; pfēcte beata est nisi ea qđ expetit. ¶Nūc vero qs hoīm potest ut vult viuere: qū ipsū viuere nō est in potestate. ¶Nec enim vult: mori cogit. Quo modo ergo viuit ut vult: qđ si mori vult. viuit q̄diu vult: qđ si mori nō luerit: quomō potest ut vult uere. qui nō vult viuere? ¶Et si mori velit. nō quo uolit viuit. sed ut post mortē melius viuat. nondū ergo ut vult viuit. ad id qđ vult morīendo puniet⁹. ¶Verū esse vitam ut vult. qū. sibi extorsit. sibiq; īperauit. nō velle qđ nō potest. atq; hoc velle qđ potest: sicut aut terentius. Cū non possis id fieri qđ vis: id velis qđ possis. ¶Dum ergo miser est. ¶Beata quippe ita si nō amat⁹ nō habet. Porro amat⁹ et habet⁹ ceteris omnibz excellentius necesse est amet⁹. Propter hanc amandū est. qđ amat⁹. ¶Porro si tantū amari digna est. nō cū beata est a quo ipsa vita beata nō

tur ut digna est: fieri non potest
ut eā qui sic amat nō eternā ve
lit. Tūc igitur beata erit: qn̄ eterna
Viuebat itaq; xxvi. Ierit.
homo in paradiso sicut vo
lebat. qd̄ diu hoc volebat
qd̄ deus iusserat: viuebat fruens
deo. ex quo bono erat bonus: vi
uebat sine ulla egestate. ita semp
viuere habēs in potestate. Cibus
aderat ne esuriret. potus ne sitiret.
lignū vite ne illū senecta dissolue
ret: nichil corruptiōis in corpe vl
ex corpe ullas molestias. ullis eius
sensibz nullus īgerebat ītrinsecus
morbz. nullus ictus metuebatur ex
trinsecus: sūma in carne sanitas.
et in aīo tota tranquillitas. Sicut
in paradiso nullus estus aut frigus.
ita in eius habitatore nulla ex cu
piditate vel timore accidebat bo
ne volūtatis offensio: nichil oīno
triste. nichil erat īaniter letū: gau
diū verū ꝑpetuabatur ex deo. in quē
flagrabat caritas de corde puro et
consciēcia bona et fide nō ficta: ac
q; inter se cōiugū fida et ex hones
to amore societas. cōcors mentis
corpisq; vigilia. et mandati sine
labore custodia. Non lassitudo fa
tigabat ociosū: nō sōpnus p̄me
bat īuitū. In tanta facilitate re
rū. et felicitate hoīm. absit ut sus
picemur nō potuisse prolē seri sine
libidinis morbo. sed eo volūtatis
nutu mouerentur illa mēbra quo
cetera: et sine ardoris illecebroso
stimulo. cū tranquillitate animi et
corpis. nulla corruptiōe ītegrita
tis infunderetur gremio maritus
uxoris. Neq; eiū qa expiencia ꝓba

ri nō potest. ideo credendū nō est.
qn̄ illas corpis ptes nō ageret tur
bidus calor. sed spontanea potes
tas. sicut opus esset adhiberet: i
ta tūc potuisse utero cōiugis sal
ua ītegritate feminei genitalis
virile semen īmitti. sicut nūc po
test eadem ītegritate salua ex ute
ro virginis fluxus menstrui cru
oris emitti. Eadem quippe via pos
set illud ī ci: qua hoc posset eici.
Ut eiū ad pariendū nō doloris ge
mitus. sed maturitatis īpulsus fe
minea viscera relaxaret: sic ad fe
tandū et cōcipiendū nō libidinis
appetitus. sed volūtarius usus na
turā utrāq; coniūgeret. De rebus
nūc loquimur pudendis: et ideo qn̄
uis antequā earū puderet quales ēē
potuissent cōiciamus ut possumus:
tamen necesse est ut nr̄a disputa
cio magis frenetur ea que nos reuo
cat verecūdia. qn̄ eloquēcia q̄ no
bis parū suppetit adiuuetur. Nam
cū id qd̄ dico nec ipsi expti fuerīt.
qui expiri potuerūt. qm̄ p̄occu
pante pcto. exiliū de paradiso ante
meruerūt. qn̄ sibi in ope serende
ꝓpaginis trāquillo aīo cōuenirēt:
quomō nūc cū ista cōmemorantur
sensibz occurrit hūanis. nisi ex
piencia libidīs turbide nō cōiectu
ra placide volūtatis: Hinc est qd̄
impedit loquentē pudor: et si nō
deficiat racio cogitantē. Verūptū
omnipotenti deo. sūmo ac sūme bo
no creatori oīm naturarū. volū
tatū aūt bonarū adiutori et re
muneratori. malarū aūt relicto
ri et dāpnatori. utrarūq; ordina
tori. nō defuit utiq; consiliū quo

rtū numerū ciuiū in sua sapien
cia predestinatū. eīā ex dāpnato
genere hūano siue ciuitatis ipleret:
non eos iā meritis qū quidē vniu
sa massa tāq̄ vitiata radice dāp
nata esset. sed gīa discernēs: et libe
rans nō solū de replis. verūetiā
de nō liberatis q̄d eis largiat̄ ostē
dens. Non enī debita sed gratuita
bonitate tūc se q̄sq̄ agnoscat eru
tū malis: cū ab eoz hoīm consor
cio sit̄ immunis. cū quibz illi iusta
esset pena cōmunis. Cur ergo nō
crearet deus quos peccaturos esse
prescijt: qū quidē in eis et ex eis
et q̄d eoz culpa mererēt. et quid
sua gīa donaret̄ posset ostendere:
nec sub illo creatore ac disposito
re puersa ordinata delinquēciū
rerū puerteret ordinē rerū? Capl'

Proinde pōres et xxvij.
angeli et hoīes nichil a
gūt quo impediant̄ magn
na opa dei exquisita in oēs vo
lūtates eius: qm̄ qui prudent̄ at
q̄ omnipotent̄ sua cuiq̄ distribuit
non solū bonis veīēcia malus be
ne uti nouit: ac p hoc ꝓpter meri
tū prime male volūtatis ita dāp
nato atq̄ obdurato angelo malo.
ut iam bonā volūtatē ulteri⁹ nō
haberet: bene utens deus. cur nō
ꝓmitteret ut ab illo prim⁹ homo
qui rectus hoc est bone volūtatis
creatus fuerat tēptaret̄: qū quidē
sic erat instructus. ut si de adiuto
rio dei videret bonus homo. malū
angelū vinceret: si aūt creatorem
atq̄ adiutorē deū sup̄be sibi placē
do deseret vinceret. meritū bonū
habens in adiuta diuinitus vo
luntate recta. malū vero in defec
te dei volūtate puersa: qa et ipsū
fidere de adiutorio dei. nō quidē po
set sine adiutorio dei. nec tū nō ad
hijs diuine gīe beneficijs sibi pla
cendo retinere nō habebat in po
testate. Nā sicut in hac carne vi
uere sine adiumētis alimentoz
in potestate nō est. nō aūt in ea
viuere in potestate est. q̄d facit
qui seplos necant. ita bene vsus
sine adiutorio dei eīā in paradiso
nō erat in potestate erat aūtem
potestate male viuere. sed hāc
dine nō ꝓmansura. et pena iu
stissima secutura. Cū igit̄ futurus
casus hūani generis nō esset ignot⁹
aut eī nō liceret tūdi angelum
liguitate tēptari. nullo modo q̄
qd vinceret incertus: sed multo
min⁹ prescius q̄d ab eius semine
adiuto sua gīa ipse dyabolus fu
erat ꝯq̄ maiore gīa vincendus
Ita factū est ut nec deū aliq̄d fu
turoz lateret. nec prescijs q̄d
q̄ peccare cōpelleret. et q̄d
inter ꝓmia cuiusq̄ prescijs
et sua tuitione angelice et hūa
ne racionali creature consequēti
experiencia demōstraret. Quis n
audeat credere aut dicere ut nul
angelus neq̄ homo caderet. si no
potestate nō fuisset? Sed hoc ꝯq̄
potestati maluit nō auferre. atq̄
ita et quātū malū eoz superbia. q
quantū boni sua gīa valēt ostē

Capl'xxvij

Creuit itaq̄ ciuitates duas ama
res duo terrenā saluā
amor sui usq̄ ad contēptū dei. ce
lestē vero amor dei usq̄ ad contē

tū sui. Deniq; illa in seipsa: hec in
dn̄o gl'at. Illa eni querit ab hoīb;
gloriā: huic aūt deus cōsciē testis
maxima est gl'a. Illa in gl'a sua
exaltat caput suū: hec dicit deo
suo. gloria mea et exaltās caput
meū. Illi in p̄ncipib; eius vel in
eis quas subiugat nacionib; do
minādi libido dn̄at: in hac ser
uiūt īuicē in caritate. et p̄positi
consulendo et subditi obtēperādo.
Illa in suis potētib; diligit virtu
tē suā: hec dicit deo suo. diligā te
dn̄e virtus mea. ideoq; in illa sa
pientes eius eius scd'm hoīem vi
uentes. aut corpis aut animi sui
bona aut utriusq; sectati sūt: a
qui potuerūt cognoscere deū. nō
ut deū honorauerūt vel grās ege
rūt. sed euanuerūt in cogitacio
nib; suis. et obscuratū est insipi
ens cor eoꝝ: dicētes se esse sapiētes
id est dn̄ante sibi sup̄bia. in sua
sapiēcia sese extollētes stulti fac
ti sūt. et īmutauerūt gloriā īcor
ruptibilis dei in silitudinē yma
ginis corruptibilis hoīs et volu
crū et quadrupedū et serpenciū.
ad huiusmodi eni simulachra
adoranda vel duces p̄pl'oꝝ vel sec
tatores fuerūt. et coluerūt atq;
seruierūt creature pocius q̄ crea
tori. qui est benedictus in scl'a: ī
hac aūt nulla est hoīs sapiēcia
nisi pietas qua recte colit verus
deus. id expectās in societate scōꝝ
nō solū hoīm. verū et angeloꝝ
ut sit deus omnia in omnibus.

Explicit liber quartus decimus.

Incipiunt capl'a lib' q̄ntidecimi. p̄m

De duob; ordinib; genera
cōis hūane in diuersos
fines ab ȳcio p̄currentis ij
De filijs carnis et filijs p̄missiōis.
De sterilitate sare quam iij.
dei gracia fecundauit. iiij.
De t̄rene cīitatis v̄ cōcertacōe v̄ pace.
De primo terrene ciuitatis v.
auctore fratricida. cui⁹ īpietati ro
mane urbis conditor germana
cede responderit. vi.
De lāguorib; quos ex pena pcī
eciā ciues ciuitatis dei in hui⁹ vite
peregrinacōe paciūt. et a quib;
deo medente sanantur. vij.
De causa et p̄tinacia sceleris cayn
quē a facinore concepto nec dei
sermo reuocauit. viij.
Que racio fuerit ut cayn īter p̄n
cipia gn̄is hūani cōdēt ciuitatē. ix
De longeuitate hoīm que fuit ā
te diluuiū. et de āpliori hūanoꝝ
De differēcia x corpoꝝ forma.
que int' hebreos et nr̄os codices
videt' ānoꝝ numero dissonare. xi
De ānis mathusalē cui⁹ etas q̄tu
ordecī ānis diluuiū videt' excedē. xij
De opiniōe eoꝝ qui p̄moꝝ tēpoꝝ
hoīes tā lōgeuos ut scribit' fuisse
An in dinumera xiij. nō credūt.
cione ānoꝝ abrahā magis septu
agīta īterp̄tū sit seq̄da auctoritas
De parilitate ānoꝝ qui hijs xiiij.
dem quib; nūc spacijs et ī priori
b; seculis cucurrerūt. xv.
An credibile sit p̄mi scl'i viros us
q; ad eā etatē qua filios generasse
referūt' a cōcubitu cōtinuisse xvi.
De iure cōiugioꝝ qd' dissile a sub
sequētib; matronis. habuerīt p̄
ma conubia. xvij.

De duobz ex vno genere p̄creatis. et duoz p̄bz atq; p̄napbz xxiij.
Quid sīgnificatū sit in abel & seth et enos. qđ appareat ad xp̄m & corpus ei⁹ id est ecclesiā p̄tinere. xix.
De sīgnificāōe que in enoch tāslacone monstratur. xx.
De eo qđ cayn lucrellio in octaua adam̄ generacōe cōcludit̄ in posteris. et ab eōdē patre adām noe decim⁹ inuenitur. xxi.
Qua racōe cōmēorato enoch qui fuit filius cayn tocius generacōnis eius usq; ad diluuiū sit contīnuata narracio. cōmēorato autē enos qui filius fuit seth ad condicōnis hūane p̄napiū sit reditum.
De lapsu filioz dei alienige xxij.
narū mulierū amore captoz. vnde et cēs exceptis octo hoīb; diluuio perire meruerūt xxiij.
An credendū sit angelos substātie sp̄ualis amore speciosarū mulier; captos. earūdē ibi esse cōiugia. ex qbz gygantes sūt procreati. xxiiij.
Quomō intelligendū sit qđ eis qui diluuio p̄endi erāt dīs dixerit e/rūt dies eoz centū vigīti āni. xxv.
De ira dei que inōmutabilē tām quillitatē nulla īmutacōe ptur/
Qđ arca quā noe iuss xxvi bat/ tē fact̄ in oīb; xp̄m ecclesiāq; signi/
De archa atq; xxvij. ficet/ diluuio nec illis esse consentiendum. qui solam hystoriā recipiunt sine allegorica significacōe. nec illis qui solas figuras defendunt repudiata hystorica veritate. Explicūt capla.

Incipit liber decimus quintus. ::

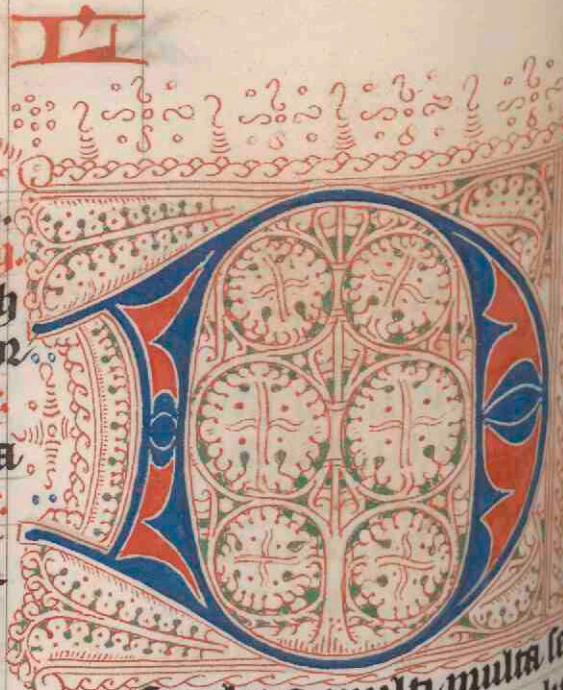

supplicio. multa multa scripserunt multa dixerūt. multa litteris mādauerūt. nos quoq; ladīm scripturas scās. vel qđ in eis legim⁹ vel qđ ex eis intelligere potuim⁹ earū contēptores aūctoritati rebus ipsis in scripturis libris dixim⁹ inuidere. cuius aūt sit ista querimonia multiplices atq; multīodas partīū disputacōes. que pluribz īterdū voluminibz q̄ ipsa opus ēpus sit exponat. qđ nō ita largū habemus. ut in omīb; que possūt requirere ociosi et scrupulosi possimus ad intelligendū nos oporteat īmorari. ac breuior tā satis nos iā fecisse magnis et difficillimis questionibz. de mūdi vel aīe vel de fine mūdi vel aīe ulterius genera distribuim⁹? vnū eoz qui scīm hoīem. alterū eoz qui sciūt deū viuūt: quas etiā multas appellam⁹ ciuitates duas. hoc ē duas societates hoīm: quarū est vna que predestinata est eternum regnare cū deo. altera eternū supplicium subire cū dyabolo. Sed ultimus est earū de quo post loquemur. Nūc aūt qm̄ de origine duū est: nūc aūt qm̄ de ortu angelorum siue in angelis quoq; numerus

XV

norat̃ a nobis. siue in duobz p̃mis
hoīibz satis dictū est. iam michi
videt̃ caū aggrediendus excursus.
ex quo illi duo generare ceperunt
donec hoīes generare cessabunt
Hoc caū vniūsū tempus siue seculū
siue in quo cedūt morientes. succe
dūtq; nascentes: istarū duarū ci
uitatū de quibz disputam? excurs?

Datus est igr Cap̃ p̃mū] est.
tur p̃mus cayn ex illis du
obz generis hūani parentū
tibz ptinens ad hoīm ciuitatem:
posterior abel ad ciuitatē dei. Si
cut caū in vno hoīe qđ dixit apl's
exponitur. qa nō primū qđ spūale
est sed qđ aīale. postea qđ spūale.
unde vnusquisq; qm ex dāpnata
stirpe exorit̃. primo sit necesse
est ex adam malus atq; carnalis:
qđ si in xp̃m renascendo p̃fecerit
post erit bonus et spūalis: sic in
vniūso genere hūano. cū primū
duo iste ceperūt nascendo atq; mo
rtendo parere ciuitates. prior est
natus ciuis hui? scī. posterius aūt
libo peregrinus in scō. ac ptinēs ad
ciuitatē dei. gr̃a predestinatus. gr̃a
electus. gr̃a peregrinus deo sū. gra
a ciuis cursū. nō quantū ad ipsū
attinet. et ex eadē malla orit̃. que
originaliter est tota dāpnata: sed
quantū singulus deus. hanc enim
filiationē non ipudenter sed pu
denter introducit apl's. ex eadē mas
sa facit aliud vas in honorē. alu
ud in cōtumeliā. Prius aūt factū
est vas in cōtumeliā. posterius vero
in honorē: qa et in ipso v
no sicut iam dixi hoīe. prius est re
probū. unde necesse est ī capiamus
et ubi non est necesse ut remane
am? posterius vero probū. quo p
fruentes veniam? et quo puenie
tes maneam? Proinde nō quidē
omīs homo malus erat bonus.
nemo tū erat bonus. qui nō erat
malus: sed quāto quisq; ad mu
tat̃ in melius. hoc in se facat no
strī qđ apprehendit celerius: et
posteriore coopit vocabulū prius.
Scriptū est itaq; de cayn qđ condi
derit ciuitatē: abel aūt tanq̃ pere
grinus nō condidit. Supna est ci
uis cuius ciuitas q̃ppus hic parit̃ que
in quibz pegrinat̃ donec regni ei?
tempus aduenit. cū congrega
tura est omīes in suis corpibz ri
surgentes. qñ eis promissū dabit̃ regi
nū: ubi cū suo p̃nape rege scō
sine ullo tēporis fine regnabunt.

Umbra sane Cap̃m scdm.
quedā ciuitatis hui? et p
magō pphetica ei significa
tande potius q̃ p̃sentande seruie
uit in terris. quo eā tēpore demonst
trari oportebat. et dicta est etiam
ipsa ciuitas scā. merito significā
tis ymaginis nō expresse sicut fu
tura est veritatis. De hac ymagi
ne seruiēte. et de illa quā significa
bat libera ciuitate. sic apl's ad ga
latas loquit̃. Dicite michi inq̃t
sub lege volentes esse. legē nō au
distis? Scriptū est enī qđ abrahā
duos filios habuit. vnū de ancilla
et vnū de libera. sed ille qui de an
cilla scd̃m carnē natus est: q̃ aūt
de libera. p repromissionē. que sūt
in allegoria. Hec enī sūt duo tes
tamēta. Vnū quidē a monte syna
in seruitutē generās qđ est agar

lyna cui mons est in arabia que
coniuncta est huic que nunc e ihrlm
seruit cum ꝯ filijs suis. que autē
liberꝯ est ihrlm libera est. que est
mater nra. Scriptū est enī. Letare
sterilis que nō paris. erupe et ex
clama que nō pturis: quīm multi
filij deserte magis qꝫ eius que habz
virū. Nos aūt frēs secm ysaac p
missionis filij sum? Sed sicut tunc
qui secm carnē natus fuerat ꝑse
quebatur eū qui secm spīm: ita et nunc.
Sed quid dicat scriptura? Eice an
cillā et filiū eius: nō enī heres erit
filius ancille cū filio libere. Nos
autē frēs nō sum? ancille filij sed
libere: qua libertate xpc nos libe
rauit. Hec forma ītelligendi de a
postolica auctoritate descendēs: lo
cū nobis apiat qꝫ admodū scriptu
ras duoz testamētoz veteris et nō
ui accipe debeam? Pars enī quedā
terrene ciuitatis ymago celestis
ciuitatis effecta est: nō se signifi
cando sed alterā. et ideo seruiens.
Non enī ꝓpter seipsā. sed ꝓpter aliā
significandā est instituta: et pre
cedente alia significatiōe et ipsa
prefigurās. prefigurata est. Nāz
agar ancilla sare eius qz filius. p
mago quedā huius ymaginis fuit
Et qm tūlisture erāt vmbre lucē
venīēte ideo dixit libera sara que
significabat liberā ciuitatē: cui
cursus alio modo significande e
rā illa vmbra seruiebat. eice an
cillam et filiū eius. nō enī heres
erit filius ancille cū filio meo y
saac: qd aut aplus cū filio libere.
Inuenim? ergo in terrena ciuita
te duas formas. vnā suā presen
tem demōstrante: alterā celeb
ciuitati significande sue presenta
seruiente. Parit enī ciuis terrene
ciuitatis. ꝑcō vitiata natura: ce
lestis vero ciuitatis ciues pariēs
ꝑcō naturā liberās grā. Vnde il
la vocant̄ vasa ire: ista vasa mi
sericordie. Significatiōis est hoc ma
in duobz filijs abrahe. qd vnus de
ancilla que ducebat̄ agar secm
carnē natus est ysmael: alter aūt
est de sara libera secm repromissi
onē natus ysaac: utercz quidē de
semine abrahe. sed illū genuit de
monstrās coniugium nature: hūc
vero dedit promissio significās gra
tiā. Ibi humanus usus offendebatur:
hic diuinū beneficiū cōmendatur.

Sara quippe Capt'ium.
sterilis erat: et ideo ancilla sua
prolis salte de ancilla sua
cōcupiscens habere. qd de ipsa se
non posse arcebat: dedit eam se
cundū virū. de quo parere volue
rat nec poterat. Exegit enī ma
lic debitū de marito: utcz ille su
o in utero suo alieno. Natus est
go ysmael sicut nascūt homines per
mixtionē sexus utriusqz usitata le
ge nature. ideo dictū est secm na
turā. non qd ista beneficia dei non
sint. aut nō illa operet̄ deus. nullus
opifex sapiencia attingit sicut sapi
tia est a fine usqz ad finē fortiter et
disponit omnia suauit̄: sed ubi big
nificandū fuerat dei donū qd iuste
bitū hominibz gratis gratia largitur.
tur. sic oportuit dari filiū quodā
modū nature nō debebat̄ exigi
libz. Negat enī natura ia filios si
ne cōmixtione maris et femine. qua

XV

lus esse poterat abrahe et sare in
illa iam etate. etiã mulieris accede
te sterilitate que nec tũc parere
potuit. qũ nõ etas fecũditati. sed
etati fecũditas defuit. Qđ ergo na
ture sic affecte fructus posteritatẽ
non debebat. significat qđ natu
ra generis hũani pẽna vitiata. ac
per hoc iure dãpnata nichil vere
felicitatis in posterũ mereba. Ideo
te isaac significat ysaac per repro
missionem natus filios gẽre. civi
tatis libere. sonos pacis etne.
ubi sit nõ amor ppue ac private
quodãmõ voluntatis. sed cõmuni
cotẽq̃ immutabili bono gaudẽs. ac
ex multis vnũ cor faciens. id est
perfecte cõcors obediẽna caritatis.

Cterna porro Capt̃ qrtum.
ciuitas que sempiterna
non erit. nec eũ cũ extre
mus supplicio dãpnata fuerit iam
ciuitas erit. hic habet bonũ suũ
ciuis societate letati. qualis esse
de talibz letitia rebz potest. Et qm
non est tale bonũ. ut nullas an
gustias faciat amatoribz suis. nõ
ciuitas ista aduersus seipsã pleriq̃
ẽ diuidit. litigando bellando at
ẽ pugnando: et aut mortiferas
aut certe mortales victorias re
portando. Nam ex quacũq̃ sui p
te aduersus alterã sui ptẽ bellã
do surrexerit: queret esse victrix
genitã cõ sit captiua vitioz. Et
liquidẽ cũ vicerit superbius extol
let etiã mortifera: si vero condi
tionẽ cogitãs salus ẽ cõmunes.
magis que accidere possũt adú
bis angusti. ẽ eis que pueneruntt
sõis rebz inflati. tantũmõ mor
talis est ista victoria. Nec eũ sem
per dũari poterit pmanendo eis:
quos potuerit subiugare vicen
do. Non aũt recte diat̃ ea bona
non esse que cõcupiscat̃ hec ciui
tas: qm est et ipsa in suo hũano
genere melior. Concupiscat enim
terrenã quãdã pro rebz infimis
pacẽ. Ad ea nãq̃ desiderat pueni
re bellando: qm si vicerit et qui
resistat nõ fuerit pax erit. quam
non habebãt ptes inuicem aduer
santes. et p hys rebz qs sit habẽ nõ
poterãt ifelici egestate certates. hãc
pacẽ requirũt laboriosa bella. hãc
adipiscat̃ que putat̃ gloriosa vic
toria. Quando aũt vincit q causa
iusticie pugnabãt: qs dubi
tet gratulandam esse victoriã et
pueniisse optabilẽ pacẽ. Hec bo
na sũt et sine dubio dei dona sũt:
sed si negletis melioribz que ad
supnã ptinẽt ciuitatẽ ubi erit vic
toria in eterna et sũma pace secu
ra: bona ista sic cõcupiscũt̃. ut ẽ
sola esse credant̃. vel hys q melio
ra crediũt̃ amplius diligant̃: ne
cesse est miseria consequat̃. et q
uerat augeatur. Capt̃m quintũ.

Primus itaq̃ ciuitatis terrene ci
uitatis conditor fratricida
fuit. Nam fratrẽ suũ ciuẽ
ciuitatis eterne. in hac terra pere
grinantẽ inuidentia victus occidit
Unde mirandũ nõ est qđ tanto
post in ea ciuitate condenda que
fuerat huius terrene ciuitatis de q
la quinũ caput futura: et tã mul
tis gentibz regnatura: huic pmo
exemplo et ut greci appellãt ar
cheotypo. quedã sui generis prima

go respondit. ¶ Nam et illic sicut
ipsū facin⁹ quidā poeta cōmēora
uit illoz: fraterno primi maduē
runt sanguine muri. Dic eū con
dita est roma qū occisū remū a
fratre romulo romana testatur
hystoria. nisi qđ ibi terrene ciui
tatis ambo ciues erāt. ambo glo
riā de romane reipublice institu
tione querebāt: sed ambo eam
tantā quantā si unus esset ha
bē nō poterāt. Q̄ ei volebat domi
nādo gl'ari: min⁹ utiq; dñaret si ei⁹
potestas duo consorte minueret.
¶ Vt ergo totā dñationē haberet
unus ablatus est socius: et scelē
crenit crenit in penis. qđ innocen
tior min⁹ esset et melius. ¶ Hȳ autē
filiōs cayn et abel nō habebāt iter
se simulē rerū terrenarū cupidita
tem: nec in hoc alter alteri inuidit
qđ eius dñatus fieret angustior
qui alterū occidit. si ābo dñarē
tur. Abel q̄ppe nō querebat dña
tionē in ea ciuitate que condeba
t̄ a fratre: sed īuidenda illa dpa
bola qua īuident boni mali.
nulla alia causa. nisi q̄a illi bo
ni sūt illi mali. ¶ Nullo eū modo
fit minor accedente seu pmanen
te consorte possessio bonitatis.
ymo possessio bonitas. quanto
latius q̄nto cōcordius indiuidu
a sociox possidet caritas. ¶ Nō ha
bebit denicq; istā possessionē. qui
eam noluerit habere cōmunē. Et
tanto eam reperiet ampliorē q̄n
to amplius sibi potuerit amare
consortē. ¶ Illud igit⁹ qđ inter remū
et romulū exortū est quēadmo
dū aduersus ceptā terrenā ciui
tas diuidat⁹ ostendit: qđ ait inter
cayn et abel. iter duas ipsas ciui
tates dei et hoīm ymmanas dimi
cauit. ¶ Pugnāt ergo iter se mali
et mali: itē pugnāt inter se mali
et boni. ¶ Boni vero et boni si pfec
ti sūt. inter se pugnare nō possunt.
proficientes aūt nondūq; pfecti
ita possūt. ut bonus ipse cū ca
te pugnet cōtra alterū qua caē
contra semetipsū. Et in uno ipse
hoīe caro cōcupiscit aduersus spm.
et spūs aduersus carnē. Cōcupis
centia ergo spūalis contra alteram
potest pugnare carnalē. vel con
cupiscentia carnalis contra alteram
spūalem. sicut inter se pugnāt bo
ni et mali: vel certe ipse cōcupis
centie carnales inter se duoz ho
mox nondū utiq; pfectox. sicut
ter se pugnāt mali et mali: dum
eox qui aurantē ad ultimā victo
am sanitas pducat. Capitulum xvi.

Languor est qppe ista
illa inobedientia de qua
in libro quarto dictū est.
ruum⁹ pme inobedientie supplicio
et ideo nō natura sed vitiū. Ante
qđ dictū pfectibz bonis. et ex hac
in hac pegrinatione viuentibz. mul
tum onera vna portate. et sic adi
plebitis legē xpi. ¶ Itē alibi dicit qui
rupte injectos. consolamini pusilla
nimes. sustapite infirmos. pacē
tes estote ad omnes: videte ne quis
malū pro malo alicui reddat. sed
alio loco. Si pcumpatus fuerit ho
mo in aliquo delicto. vos q̄ spūa
les estis instruite huiusmodi in
spū mansuetudis: itemrus tuipsū
ne et tu tēpteris. Et alibi. Sol non

XV

ondat sup ira cãi dia vestra. Et in
uãgelio. Si peccauerit in te frat
tuus. corripe eũ inter te et ipũ: tẽ
te ꝑ cãs in quibz multoz cauetur
offensio. aplius dicat. Peccãtes co
ram oñibz argue: ut ceteri timorẽ
habeãt. Propter hoc et de venia iniu
riaꝝ dauid multa ꝑcipit: z mãg
na aura ꝑpter tenendã pacẽ sine q̃
nemo poterit videre deũ. Ubi ille
talentoz reddere debita que illi fu
erãt relaxata: q̃n debitũ denario
rũ centũ conseruo suo nõ relaxa
uit qua similitudine ꝓposita. dñs ihe
sus adiecit atq; ait. sic et vob fa
ciet pater vester celestis. si non di
miseritis vnusq̃sq; fratri suo de cor
dibz vris. Hoc modo curanti aues
quitatis dei. in hac terra pegrinã
tes. et pacẽ cupue patrie sulpuran
tes. Opus aũt sãs opati intrãsect?
ne valeat aliq̃d medicina que ad
hibẽdi extranseus. aliocq̃n ecã si de
fit in aliqua specie hũana sensu
alloquat hũanos. siue istos cor
pois siue illos quos istis similli
mos habem? in cõpnis. nec iterio
re gra mentẽ regat atq; agat. ni
si ipse hoiũ oñiũ predicatio
veritatis. facit aũt hoc deus a va
sis maledie ire vasa discernẽs. dis
pensatõe qua ipse nouit multũ
occulta. sed tñ iusta. Ipso quippe
adiuuãte mirabilibz et latẽtibz
modis cũ pcm q̃ habitat in mẽ
bris iãis que poenas iam pena
pcã est. sicut aplus precepit tñ
regnat in ião mortali corpore ad
obediendũ desideriis eius. nec mẽ
bra nra velut iniq̃tatis arma ex
hibeam? cõuertit ad mentẽ non
sibi ad mala deo regente cõsentẽ
tem. et eã regentẽ tñquillius nũc
habebit: postea sanitate pfecta
atq; ĩmortalitate ꝓcepta. homo si
ne ullo pcõ eterna pace regnabit.

Sequitur hoc ipsũ Capitm vij.
q̃d sicut potuim? expositum? cũ deus locutus esset
ad cayn. eo more quo cũ ꝑtr? ho
mĩbz per creaturã subiectã velut
eoz socius forma cõgrua loque
bat? q̃d ei ꝑfuit: nõne cõceptũ
scelus in necando fratre. eam? post
verbũ diuine ãmonitionis impleꝝ
uit? Nam cũ sacrificia discrepu
sset amboz. in illius respiciens
munꝰ despiciens. q̃d nõ dubitãdũ
est potuisse cognosci signo aliq̃
attestãte visibili: et hoc ideo fac
tũ est deus q̃a mala erãt opa huius.
fratris eius bona: contristatus ẽ
cayn valde. et cõcidit facies eius.
Sic enim scriptũ est. Et dixit dñs ad
cayn. Quare tristis factus es. et
quare cõcidit facies tua? Nonne
si recte offeras. recte aũt nõ diui
das. peccasti? Quiesce. ad te enim cõ
uersio eius. et tu dñaberis illius.
In hac ãmonitiõe vel monitu
quẽ deus ꝓtulit ad cayn. illud q̃
dem q̃d dictũ est. nõne si recte of
feras recte aũt nõ diuidas. pecca
sti. q̃a nõ elucet aut vel vnde sit
dictũ. multos sensus pepit eius
obscuritas: cũ diuinarũ scriptu
rarũ quilz tractator. sed m fidei
regulã id conat? exponere. Recte
quippe offert? sacrificiũ. cũ offert?
deo vero. cui vni tantũmõ sacrifi

candū est: nō aūt recte diuiditur. dū non discernūt recte vel loca vel tempa. vel res ipse que offerūt vel qui offert et cui offert vel hy q̄ bz ad vescendū distribuūt q̄d oblatū est ut diuisionē hic discretionē ītelligam? siue cui offert ubi nō oportet aut q̄d nō ibi sed alibi oportet. siue cui offert q̄n nō oportet aut q̄d nō tūc sed alias oportet: siue cui offert id q̄d nullo q̄ et nūq̄ penitus debuit. siue cui electiora sibi eiusdē generis retinet homo. q̄ sūt ea que offert deo siue eius rei que oblata est sit p ticeps pfanus. aut quilibet quē fas non est fieri. In quo aūt homū deo displicuerit caym. facile ī potest inuenīri. Sed q̄n uolēs a plius cū de hys fratribz loqueret non sicut caym iniq̄ qui ex maligno erat et occidit fratrē suū. r cuius rei grā occidit. q̄a opa illi⁹ maligna fuerūt. frīs aūt eius iusta: datur ītelligi ꝓterea deū non respexisse in munⁿ eius. q̄a hoc ipso male diuidebat. dans deo aliquid suū. sibi aūt seipsū: q̄d oēs faciūt qui nō dei sed suā sectātes uolūtatē. id est nō recto sed pūlo corde viuētes. offerūt tamē munⁿ deo. quo putāt eū redimi. ut eoz non opitulet sanandis prauis cupiditatibz sed explendis: et hoc est terrene ꝓmūt cuitatis. deū vt deos colere. quibz adiumātibz regnet in victorijs et pace terrena. non caritate consulendi sed dominātē cupiditate. Boni quippe ad hoc utunt mūdo. ut fruant deo: mali aūt contra. ut fruant mūdo. ut uolūt deo: qui nī eū ut esse. vel res hūanas aliter administrare dūt. sūt enī multo deteriores quā nec hoc quidē credūt. Cognito ergo q̄ caym. q̄d sup eius gemmam ira cruciāū nec sup suū respexerit munus. utiq̄ fratrē bonū imitari: non tari. nō elatus debuit emulari. ītristatus est et cōcidit facies. Hoc pōm maxime arguit deus. tristiciā de alterius bonitate. et hoc frīs. Hoc q̄ppe arguendo ītrogauit dicens. Quare cōtristatus es. et quare cōcidit facies tua. Cui enī fratri inuidebat deus nisi et hoc arguebat. Nā hominibz q̄s abscondit cor alterius ē pōt set ābiguū et plus īcertū. utrū la tristicia malignitatē suā ut se deo displicuisse didicerat: an fratris uoluerit bonitatē que deo placuit. cui in sacrificiū eius aspexit. Sed rationē reddens oblationē ampe noluerit. bi ipse pocius merito. q̄ ex īmerito displiceret. cui esset ijustus nō recte diuidendo. hoc est nō recte uiuendo. et indignus cui⁹ munus hareti oblatio. q̄ esset ijustus. fratrē suū ultū gratis ostendit: nō tamē eū diuinitus siue mandato sed ultro et bono. Quiesce inq̄t ad te enī cōuersio eius. et tu dūaberis illius. Dilige fratris? Ablit. Cui⁹igit⁹ nisi p̄ Dixerat enī peccauit: tum remit addidit quiesce. ad te enī cōuer sio eius. et tu dūaberis illius. p̄ test quidē ita ītelligi. ad ipsū ho minē cōuersionē esse debere p̄ ut nullu alij q̄ sibi sanari tribue

XV

debere qđ peccat. Hec est enī salu
bris penitencie medicina. et dese
pctaō nō incōgrua: ut ubi aut.
ad te enī cōuersio eius. nō subau
diat erit. sed sit sapiēs videlicet
nō predictis modo. Tūc enī dīna
bit ę́sqs pccō. si id sibi nō defen
dendo ꝓposuerit. sed penitendo ob
tenerit. alioqn et illi seruiet dīnan
n. si pccāuīī adhibuerit accidēti.
Sed ut pccm intelligat. cōcupiscē
tia ipsa carnalis de qua dicit apls
Caro cōcupiscit adūsus spīm. i. aui?
mus fructibz et īuidiā cōmeō
tam qua utiqz cap stimulabat. et
accendebat in bōis exactū. bene sub
audit erit. id est. ad te enī cōuer
sio eius erit: et tu dīnaberis illius
Cū enī cōmota fuerit pars ipsa
carnalis quā pccm appellat apls
ubi dicit. nō ego operor illud. sed
qđ habitat in me pccm: quā par
tem animi ecīa philosophi dicūt
esse vitiosā. nō que mentē debeat
habere. sed cui mens debeat ipe
rare. eāqz ab illicitis opibz reuocē
cohibere: cū ergo cōmota fuerit
ad aliqđ ꝑpetrandū cōmittendū. si
quiescat. et obtēperet dicenti apol
stolo. nec exhibueritis mēbra vīa
arma īquitatis pccō. ad mentē do
mita. et victa cōuertet: ut subdite
qui. faciaz īuidie illā mabat. i. bra
chio dīcēt. Hoc precepit deus huic
tē: et quē debuerat imitari cupi
ebat auferri. Quiesce inqt. man?
dā. ne frelere cōtine. nō regnet pec
catū in tuo mortali corpe ad obe
diendū desideriis eius. nec exhibe
as mēbra tua īquitatis arma p
cato ad te enim cōuersio eius. dū

nō adimmat. relaxando. sed quiet
cendo frenat: et tu dīnaberis illū?
ut cū forsitan nō permittat. opari
sub potestate mētis regētis et be
ne volentis assuescat. eam intrin
secus nō moueri. Dictū est tale
aliqđ in eo dē diuino libro et de
muliere. qm̄ post pccm deo inter
rogante atqz iudicante dāpnata
onus sentēcias accepērit. in ser
pente dyabolus. et in serpis il
la et maritus. Cū enī dixisset ei
multiplicās multiplicabo ero?
rumnas tuas et gemitū tuū. et in
tristicijs paries filios. deinde pa
riet addidit. et ad virū tuū con
uersio tua. et ipe tui dīnabit. Qđ
dictū ad caput de pccō vel de vica
ca carnis cōcupiscentia. hoc ibi
loco de peccatrice femina: ubi in
telligendū est virū ad regendam
uxorē. animo carnē regente sic eam
esse oportere. propter qđ dicat apls.
Qui dilexit uxorē suā. seipm dile
xit: nemo enī unqm carnē suā
odio habuit. Sananda sūt enī
hec sicut nīa. nō sicut aliena cōpa
randa. Sed illud dei preceptū ca
put sicut pmaricator accepit in
ualescente q́ppe īuidencie vicio
fratrē insidiatus occidit: talis
erat terrene conditor ciuitatis.
Quomō aūt significauerit eccl
am iudeos a quibz xpc occisus
est pastor ouium hoīm. quē pastor
ouium pecoz pfigurabat abel: qđ
in allegoria pphetica res est. par
co nūc dicē. et qđa hīc aduersus
faustū manicheū dixis
se me recolo. Capūm viij.
Nunc aūt defendēda michi

videt hystoria ne sit scriptura incredibilis que diuti edificatā ab vno hoīe ciuitatē. eo tēpore quo nō plus q̄ viri quatuor. vel pauci tres postea q̄ fratrē frater occidit fuisse videnti in terra: id est p̄mi homo pater oīm. et ipe capn. et filius eius enoch: ex cui noīe ipa ciuitas nūcupata est. Sed hoc q̄s mouet. parū cōsiderāti. nō omēs hoīes qui tūc esse potuerūt. scr̄p torē sacre huius hystorie necesse habuisse noīare: sed eos solos quos opis suscepti racio postulabat. Positū quippe scriptoris illius fuit per quē spūs scī id agebat per susceptiones certarū generationū ex vno hoīe ꝓpagatarū venire ad abraham. ac deinde ex eius semine ad ꝓplm dei. in quo distincto a ceteris gētibz prefigurarēt et p nūciarent omnia que de ciuitate dei eterni erant regnū. et de rege eius eoq̄z conditore xpō in spū preuideb̄ant esse ventura. ita ut nec de altera societate hoīm taceret. quā terrenā dicim⁹ ciuitatē. quātū ei cōmēdande satis esset: ut ciuitas dei etiā sue aduersarie cōparatione clarescat. Cū igit scr̄p tura diuina ubi et numerū annoz quos illi hoīes vixerūt cōmēorati ita cōdidat ut dicat de illo de quo loquebat. et genuit filios et filias. et fuerūt oēs dies illius vel illius quos vixit ānis tot et mortuus est: nūq̄d quia eos stē filios et filias nō nominat ideo itelligere nō debem⁹ per tam multos annos quibz tūc in scā huius p̄ma etate viuebāt usq̄ potuisse plurimos hoīes. quoz cetibz condi posset etiā plurime ciuitates? Sed ptinuit ad nō que ista inspirāte conscripta sūt. has duas societates suis diuersis generacionibz p̄mitus digere atq̄ distinguere. ut scīlicet hoīm. hoc est scīlicet hoīem viuentiū. scīlicet aūt filios dei. id est hoīm scīlicet nō viuentiū. aūt generacōes cōtexerent usq̄ ad diluuiū. ubi ambarū sanctarū discretio cōcretaq̄z narrat. diuina quidē q̄ ambarū separati generacōes cōmēorant. vnius trinq̄ capn. alterius aūt qui vocabat seth. natus quippe fuerat et ipe post adam. p illo quē frater occidit. quia bonus in deteriu creato aūt quia bonis in deteriu declinātibz tales vnius facti fuerant. ut diluuio deleret. exceptis vno iusto. cui nomē erat noe. et eius cōiuge. et tribz filijs. totidemq̄ nuribz: qui hoīes octo ex illa oīm vastatōe mortaliū. p archā euasi mercuerūt. Ad igit scīlicet cognouit capn uxorē suā. et ipa concepit enoch. et exstruxit ciuitatē in noīe filij sui enoch. non est quidē consequēs. ut ideo primū filiū genuisse creat. quia tus est cognouisse uxorē suā. sic tūc se illi p̄mitus contigisse. Nam et de ipso pōst dicit. Cognouit adam uxorē suā. et peperit filiū. et noīauit nomē illius seth. Unde itelligim

XV

ra solere illã scripturã loqui ꝙ̃ nõ semp ĩ in ea legit̃ factos ho
minũ fuisse cõceptus. nõ tamẽ so
lũ ĩ primũ sexus sibi uterq; mis
ceri. Nec illud necessario est argu
mentũ. ut ꝓgenitũ pater existi
mem? enoch: qõ eius nõie illa ciu
tas nũcupata est. Non enĩ abre ẽ
ut ꝓpter aliquã causã ĩ et alios
haberet. diligeret eũ pater ceteris
amplius. Necq; enĩ et uidas ꝓmo
genitus fuit. a quo uidea cognoĩ
nata est et uidei. Sed enã si condi
tor ciuitatis illius ille filius ꝓm?
est natus. nõ ideo putandũ est tũc
a patre condite ciuitati nomen
eius ꝓpositũ qñ natus est: qa nec
constitui tũc ab uno poterat ciui
tas que nichil est aliud ꝙ̃ hoĩm
multitudo aliquo loco etatis vĩcu
lo collegata: sed cũ illius hoĩs fa
milia tanta numerositate creuis
set. ut haberet iã ꝑpli quãtitatẽ.
fieri potuit utiq; ut et cõstitu
eret. et nomẽ primogeniti sui cõ
derit ciuitati. Tam lõ
ga quippe vita illoꝝ hoĩm fuit:
ut illic memoratoꝝ quoꝝ et ãni ta
ta nõ fuit. qui vixit minimũ an
nos duodecim. ad septingentos q̃nqua
ginta tres puenuret. Nam plures
nongentos ãnos etiã tũlerũt: ꝙ̃
nemo ad mille puenerit. Os
tendit dubitauerit p uni? hoĩs eta
tẽ tantũ multiplicari potuisse ge
nus hũanũ. ut esset unde cõstitue
rẽt nõ una. sed plurime ciuitates.
Qđ ex hoc cõmoda facillime potest
ꝓbari. ex uno abrahã nõ multo am
plius quadrigentis ãnis numero
sas hebree gentis tanta. procreata
est. ut in exitu eiusdẽ ꝑpli ex egipto
sexcenta hoĩm milia fuisse referã
tur bellice iuuentutis. ut omitta
mus gentẽ ydumeoꝝ nõ ꝑtinẽtẽ
ad ꝑplm isrl. quã genuit frat̃ eꝰ
esau nepos abrahe: et aliãs nat̃
ex semine ꝑpli abrahe. nõ per sa
ram cõiugẽ. procreatas.

Capm ix.

Quamobrẽ nullus prudẽs
rerũ existimator dubita
uerit. capu nõ solũ alĩ
quã uerũcundã magnã potuisse
cõtinere ciuitatẽ. qñ in tã longũ
tempus ꝓtendebat̃ uita mortali
ũ: nisi forte infideliũ quelpiã exp
sa numerositate ãnoꝝ nobis in
gerat questionẽ. qua uixisse tunc
hoĩes scriptũ est in auctoritatibꝫ
nr̃is: et hoc neget esse credendum.
Ita quippe nõ credũt ea magni
tudĩes corpoꝝ longe ãpliores tũc
fuisse ꝙ̃ nũc sũt. Unde et nobilis
simꝰ eoꝝ poeta virgilius de ĩgenti
lapide quẽ in agroꝝ limite ĩfixũ
uir fortis illoꝝ tẽpoꝝ pugnãs. et
rapuit et curruit et ĩtorsit: mi
sit uix illũ inspectãtibus lex ceruĩ
ce subuẽt. qualia nũc hoĩm pro
ducat corpa tellus: ingentibus ma
lona tũc corpa ꝓducere solere tellu
rem. Quãto magis igit̃ tẽporibꝫ re
centioribꝫ mũdi ante illud nobile
diffamatũmq; diluuiũ. Sed de cor
poꝝ magnitudĩe plerũq; ĩcredu
los nudata per uetustatẽ. siue p
uium fluminũ. uarios q; casus se
pulchra cõmutãt: ubi apparuerũt
uel unde ceciderũt. ĩcredibilis mag
nitudĩs ossa mortuoꝝ. uidi ipse
non solus. sed aliqui mecũ. in u
ticensi litore molaue hoĩs dentẽ

tam ĩgentem: ut ſi in nr̃or dena-
modulos minutati⁹ concideret⁹ ce-
tũ nobis facere videret⁹ potuiſſe.
ſed illũ gygantis alicui⁹ fuiſſe cre-
dider̃. ¶ nam p̃ter qđ erãt oĩm mł
to ꝑ nr̃a maiora tũc corpa gygã-
tes longe antebãt ceteris: ſicut
alijs deinde nr̃is q̃ tẽporibz rara q̃
dem ſed nr̃ꝑ ferme debuer̃t que
modũ alior̃ plurimũ excederet.
¶ Plinius ſcđus doctiſſim⁹ homo:
ꝙto magis magisq̃ p̃terit ſcli ex-
curſus. minora corpa natura fer-
re teſtat⁹. Qđ etiã homerũ cõmẽ-
rat ſepe carmine fuiſſe cõqueſtũ:
nõ hoc velut poetica figmenta
dentes. ſed in hyſtoriã fidẽ tan-
ꝙ miraculor̃ naturaliũ ſcriptor
aſſumẽs. ¶ Verũ ut dixi ãtiquor̃
magnitudines corpor̃. inuenta ple-
rũq̃ oſſa. q̃m diuturna ſũt etiã
multo poſteror̃bz ſclis produnt:
ãnor̃ aũt numeroſitas cuiuſq̃
hoĩs qui tẽporibz illis fuit. nõ ta-
libz dowmẽtis venire in exprimẽ
tũ poteſt. nec tamẽ ideo fides facie
huic hyſtorie deroganda eſt: cuius
tanto ĩpudentius narrata nõ cre-
dim⁹ quãto ĩpleri certius p̃nũcia-
ta cõſpicim⁹. ¶ Iam tamẽ etiã ide
plinius eſſe adhuc gentẽ. ubi du-
centos ãnos viuit⁹. ¶ Si ergo hũa
nar̃ vitar̃ diuturnitates quas
exptã nõ ſum⁹ hodie habere credũ
tur tot gnita nobis loca: aut nõ
habuiſſe credant⁹ et tẽpora? An
vero credibile eſt⁹ alicubi eſſe qđ
hic nõ eſt: et ĩcredibile eſt⁹ aliq̃n
fuiſſe qđ nũc nõ eſt⁹.

Ca⁹ x.

Vocata et ſi iter hebreos
et nr̃os codices de ipõ nu-
mero ãnor̃ nõnulla videãt eſſe di-
tanda qđ ignoro qua tamẽ fac-
factũ: nõ tamẽ tãta eſt⁹ ut illos
hoĩes tã longeuos fuiſſe diſſimu
ant⁹. ¶ Nam ipſe homo ꝓmus ado
anteq̃ gigneret⁹ filiũ qui eſt⁹ ap
pellatus ſeth. ducentos triginta
annos vixiſſe repit⁹ in eodicibz
nr̃is. in hebreis aũt⁹ centũ triginu
ta phibet⁹. ſed poſtea q̃ eũ genuit
ſeptingentos vixiſſe legit⁹ in nr̃is.
octingẽtos vero in illis. atq̃ ita in
utriſq̃ vnũſitatis ſũma cõcordat.
Ac deinde p cõſequẽtes generatiões
anteq̃ gignat⁹ qui gignit cõmẽda
tur: mun⁹ vixiſſe aput hebreos pa-
ens ſuus vnũ⁹ centũ ãnos. ſed poſt
a q̃ eſt⁹ genitus. ¶ Iple centũ nr̃is
ꝙ in hebreis ſuenũit⁹ in nr̃is: atq̃
ita et hinc et inde numeri vnitas
ſtras conſonat. ¶ In ſexta aũt gra
cacõe nuſq̃ utriq̃ codices diſcrepãt
in ſeptima vero vbi ille ſ̃ ianus
eſt⁹ enoch. nõ mortuus. ſed tra-
placuerit⁹ tũſlatus eſſe narratur
eadẽ diſſonãtia eſt⁹ que in ſingulis
bz q̃nq̃ de centũ ãnis. anteq̃ gig-
neret⁹ eũ qui ibi cõnẽmoratus nõ
liũ: atq̃ ita in ſũma ſibi cõſonãt
cia. vixit⁹ eũ ãnos anteq̃ tranſla-
tur ſcđm utriſq̃ codices. nonage-
ſexagĩta q̃nq̃. ¶ Octaua generatio
habet quidẽ nõnullã diuerſitatẽ
ſed minorẽ ac diſſimulẽ ceteris. ¶ Ma-
thuſalã quippe quẽ genuit⁹ vno
anteq̃ gigneret⁹ eũ qui in ipſo
dine ſequit⁹. ſcđm hebreos nõ ſo-
tum min⁹ ſed viginti ãplius vno
ut ãnos: qui rurſus in nr̃is po-
a q̃ genuit⁹ eũ repiũt⁹ addi-
in utriſq̃ ſibi ſũma vnũſi-

XV

ocurrit: in sola nona generacõe
id est in ānis lamech filij mathusa
le patris nōe. cūma vnūsquis
q̄s discrepat. sed nō plurimū: vi
ginta eni et q̄ ● tuor ānos pl⁹
vixisse in hebreis. q̄p in nr̄is codi
bus inuenit. Namq; antecēp gigne
ret filiū qui vocatus est noe. lex
septua? in hebreis habet q̄p in nr̄is:
postea vero q̄p eū genuit triginta
amplius in aliē q̄p in nr̄is: inde
lex illis detractis. restāt vigīnta q̄
tuor ut dictū est. Capm xi.

Ex hanc ānis discrepātiā
hebreox codicū atq; nr̄ox
exorti illa famosissima q̄stio
o ubi mathusalā quatuordecī an
nos vixisse post diluuiū cōputa
tur: cū scriptura ex omnibz qui in
ea fuerāt solos octo hoīes i archa
cū cōmēoret euasisse diluuiū:
in quibz mathusalā nō fuit. Sed
q̄ genuerat illū quē vocauit la
mech. vixit ānos centū sexaginta
septē: deinde ipse lamech antequ
ex illo natus esset noe vixit ānos
centū octogīta octo. qui fuit simul
omnī sexcētī noe quoto eius ānno
diluuiū factū est qui fuit nōgēti
simus quadragīta q̄nq;: ex quo mathu
sala natus est usq; ad annū dilu
uij. Omnes ānī ante mathusa
la nongēti sexagīta nouē cōputā
tur: et cū vixisset ānos centū sexa
ginta septē. et genuisset filiū qui
est appellatus est lamech. post eū
genuit vixit ānos octigentos du
os: qui oēs ut diximus nongēti sex
agīta nouē fuit. Unde detractis
nongentis q̄nquagīta q̄nq; ab or
tu mathusale usq; ad diluuiū. re
manēt quatuordecī quibz vixisse
credit post diluuiū. Noter qđ eum
nō nulli et si nō in terra ubi oēm
carnē quā viuere in aquis natu
ra nō sinit cōstat fuisse delectam
cū patre suo qui tūllatus fuerat
aliquātū fuisse atq; ibi tonec di
luuiū pterret vixisse arbitrantur
nolentes derogare fidē codicibz q̄s
in auctoritatē celebriorē suscepit
ecclesia: et credentes iudeox potius
q̄p ipsos nō habere qđ verū est. Nō
enī admittūt qđ magis hī ee potu
erit error interpretū q̄p in ea līgua
esse falsū: unde in nr̄am p greecam
scripturā ipsa tūllata est. Sed in
quiūt nō esse credibile septuagin
ta interpretes qui uno simul tēpore
unoq; sensu interptati sūt errare po
tuisse. aut ubi nichil eox intererat
voluisse mētiri: iudeos vero dum
nobis inuident qđ lex et pphete ad
nos interpretando transierīt. mutas
se quedā in codicibz suis. ut nr̄is
minueret auctoritas. Hanc opinī
onē vel suspitionē accipiat quisq;
ut putauerit: certū est tamē non
vixisse mathusalā post diluuiū.
sed eodē anno fuisse defūctū: si ve
rū est qđ de numero ānox in hebre
is codicibz inuenit. De illis ānī sep
tuaginta interpretibz q̄d michi vide
at suo loco diligentius inserendū
est: cū ad ipsa tempora quātū ne
cessitas huius operis postulat cōmē
tanda. adiuuāte dño veniemus.
Presenti enī sufficiat questioni. se
cūdū utrosq; codices tā longas ha
buisse vitas illius eni hoīes. ut pos

tū etate vnius qui de duobz quos
solos tūc terra habuit parētibz pri
mus elt natus. ad cōstituendā etā
tuitatē mltiplicari genus huanū.

Nec enī ullo mo Caplm xij
do audiendi sūt qui putāt
aliter ānos illis tēporibz
cōputatos: id elt tante breuitatis.
ut vnus annus noster tercē illos
habuisse credat. Quappi inquiūt
cū audierit quisq vel legerit nō
gentos ānos quēq vixisse debet
intelligere nonagīta. tercē q̄ppe
illi anni vnus ānus elt nosti. et
tercē nīi. centū illi fuerūt. ac p hoc
ut putāt viginti trū annoz fu
it adam q̄n genuit leth. et ipe leth
vigīti agebat et lex mēles q̄n ex
illo natus elt enos. quos appellat
scriptura ducentos et q̄nq; annos.
q̄m sicut ista suspicanti quoz ex
ponim? opinionē vnū annū qua
le nūc habem? in tercē partes illi
diuidebāt. et ealdē partes ānos
vocabāt: quarū parcū habet v
na quadratū senariū. eo q̄d lex
diebz deus pfecerit opa sua. ut in
septimo requiesceret: de qua re in
libro vndecimo sicut potui dispu
taui. Sexies aūt sem qui numeri
quadratū senariū facit. trigīta lex
dies sūt: qui multiplicati tercies
ad tretētos sexagīta puenīūt. id
elt duodecī menses lunares. Noti
q̄nq; eni dies reliquos quibz sola
ris ānus ipleti. et diei quadrantē
pter quē quater ductū eo anno
quo bissextū vocāt vn? dies adi
citur: addebati a veteribz postea
dies ut occurreret numerus an
noz. quos dies romani intercala

res vocabāt. Primꝰ enā enos qui
genuit leth tercē et nouē agebat
annos q̄n ex illo natus elt filius
eius cainan: quos ānos duat cen
tum nonagīta: et
deinceps per omēs gener
ones. in quibz hoīm ānī cōsū
rantī ante diluuiū: nullus fere
nīs octabz inuenit. qui aī annū
esset ānoz vel infra. vel ea cōsū
viguit aut nō multo āplius ge
nuerit filiū: sed qui nīma etate
genuerūt centū sexagīta. et q̄ di
cunt fuisse reperīti. q̄a nouo mo
unt tercē annoz homo poterit gig
nere filios. qui numerus rerum
appellabanti anni ab illis hoīb.
sed in annis sexcē elt vsitata pe
bertas et plus iā pmoueā pregnā
quos centū et sexagīta ānos illa
tempora nūcupabāt. Per annū
ter annū tūc fuisse cōputati. nō
sit incredibile adiicit q̄ apud
ros scriptores hystorie repi
nos habuisse ānū quadrimes
strū: acrannānas lex meusiū. Plu
nios tredecī menstū. Plinius se
cū cōmēdasset relatū fuisse in
teras quenta vixisse centū quā
ginta duos. aliū tercē ampli
los ducētoz ānoz habuisse com
alios trecentoz. quoīa ad q̄ngē
tos. alios ad sexcētos. nōnullos
ad octingētos enā puenisse. hoc
omīa inscientia temporū arbi
se arbitratus elt. Alij quippe ipo
etate determiabāt annū. et alios
rū hyemē alij quadruplicatis tpo
ribz sicut arrates inq̄t quoz ali
ni trimenses fuerūt. Dicunt etiā
aliq̄ egptios quoz quos ānos

XV

quaternox menſiū fuiſſe ſupra
dixim? Nunc finē limitaſſe annū
ſtatē apud eos unāq; et ſingula mi
lia ānox vixiſſe pdunt. Hys ve
lut pbabilibz argumētis quidam
non deſtruentes fidem facere huic hiſ
torie ſed aſtruere nitentes. ne ſit i
credibile qđ tam multos annos
vixiſſe referunt antiqui pluraſe
ſtimāt tam exiguū ſpaciū tē
poris hīc annū vocatū. ut illi te
nam ſint unus noſter. et decē nrī.
tantū illox. Hoc aūt eſſe falſiſſi
mū documēto euidentiſſimo oſten
dit. qđ anteq̄ fama. nō michi vide
tur tacendū. que credibilior poſſit
eſſe ſuſpicio. Poteram certe hanc
ſtaurare atq; cōuincere. ubi ad
nonū ducentox triginta. ſed centū
ginta annox fuiſſe reputā. qū
dam nrī genuit filiū. qui anni trede
cim nrī ſint. paulubio p̄mū qū
genuit uideā vel nō multo am
plius annox fuit. Quis poteſt
hac etate generare? uſitata iſta
Sed hūc omittam? qui fortaſſe e
ā. qn creatus eſt potuit. non eū
ē tam parui q̄ infantes nrī ſint
ctū fuiſſe credibile eſt. Seth filiū
ginta nō ducentox. q̄nq; ſicut nos
legim? ſed centū q̄nq; fuit qū ge
nuit enos: ac p hoc ſecm iſtos nō
dū habebat undecī annos etatis.
Quid dicā de cainan eius filio q̄
ſi apud nos centū ſeptuaginta
reperat apud hebreos ſeptuagin
ta legit fuiſſe qū genuit malale
hel? cis generat homo ſeptēnis. ſi
tūc annī ſeptuagīta nūcupabā
tur. qui ſeptē fuerūt. Capt xiij.

Sed cū dixero hoc cōtinuo
refert illud uideox ee mē
dacū. de quo ſupius ſatis
actū eſt. Nam ſeptuagīta interp
tes laudabiliter celebratos uiros ſi
potuiſſe mentiri. Vbi ſi queram
quid ſit credibilius uideox gentē
tam longe lateq; diffuſā. in hoc
conſcribendū mendaciū uno con
ſilio cōſpirare potuiſſe. et dū alijs
ſuadent auctoritatē. ſibi abſtuliſſe
ueritatē. an ſeptuagīta hoīes qui
eriā ipſi inter erāt uno in loco po
ſitos. qū rex egyptius tholomeus
eos ad hoc opus aſciuerat. ipſam
ueritatē gentibz alienigenis inui
diſſe. et cōmunicato iſtuc conſilio. quis nō videat. qđ pdiui
us facilius q; credat? Sed abſit ut
prudēs q̄ſpiā vel uideos auuſquā
puerilitatis atq; malicie tantū po
tuiſſe credat. in codicibz tā multis
et tā longe lateq; diſplis. vel ſeptu
aginta illos memorabiles uiros hoc
de ſuadenda gentibz ueritate unū
cōmunicaſſe conſiliū. Credibilius
ergo quis dixerit cū primū de bi
bliotheca ptholomei deſcripti iſta
ceperūt. tūc aliq̄d tale fieri potuiſ
ſe in codice uno. ſed p̄mitus inde
deſcripto. unde iā lacius emanaret
ubi potuit quidē admitti etiā ſcp
toris error. Sed hoc in queſtione
illa de uita mathuſale nō abſur
dū eſt ſuſpicari. et nullo alio ubi
ſupantibz uigīti quatuor annis
ſūma nō cōuenit. In hys aūt in
quibz cōtinuat ipſius memorie
ſilitudo. ita ut ante genuit filiū

qui ordini inserit. alibi supsint cē
tū annī. alibi delint: posth genitū
aūt ubi decēāt supsint. ubi supe
rant delint. ut sūma cōueniat. et
hoc in pma. scda. tcia. quarta. qn
ta septima generacōe īuenit. vide
tur habere quandā li dia potest
error ipse cōstanciā: nec aliū redd
let. sed industriā. Itaq; illa diuer
sitas numeroz aliter se habendi ī
codicibz grecis et latinis. aliter in
hebreis. ubi nō est ista de centū ā
nis prius additis et postea detrac
tis. per tot generacōes cōtinua
ta paurlitas. nec malicie iudeoz
nec diligencie vel prudencie septu
aginta interpretū: sed scriptoris
tribuat error. qui de bibliotheca
supradicti regis codicē describēdū
prumo accepit. Nā eaē nūc ubi nu
meri nō facūt intentū ad aliqd
qđ facile possit intelligi. vel qđ ap
pareat utiliter dicta: et negligenti
describūti et negligenciis emēdan
tur. Quis enī sibi existimet esse di
cendū. quot milia hoīm tribus
illīt singillatī habere potuerunt
qm̄ ptesse aliqđ nō putat: et quo
tus q̄sq; hoīm est. cui pfunditas
utilitatis huius appareat: Hic vero
ubi p tot cōtextas generacōes cen
tū annī alibi assūti. alibi delunti
et posth natū qui cōmēdandus
fuerat filiū delunti ubi affuerūt
assūti ubi defuerūt ut sūma con
corder. nimirū cū vellet pluadere
qui hoc legat. ideo numerosissimos
annos vixisse antiquos qđ eos
brevissimos nūcupabāt. et hoc
de maturitate pubertatis qua p
tonea filij gignerent cōparetur

ostendere. atq; ideo ut illis annis
annis decē urōs insinuātis pue
ret īcredulis. ne hoīes tā diu vix
isse recipe in fidē nollent. addidit
centū. ubi gignendis filijs habili
non īuenit etatē: eosdēq; post ge
nitos filios ut cōgruere sūma te
traxit. Sic quippe voluit annos
les facere p tonea cū generant pu
lis cōuenientes etatū: ut nū numē
ro nō fraudaret vnūlas etates. u
nencū singuloz. Qđ aūt in se
ta generacōe non fecit. hoc posth
qđ magis mouet. ideo illī fecisse.
cū res quā dicam? postulauit. Nā
nō fecit ubi nō postulauit. Nam
nūt nāq; in eadē generacōe apud
hebreos vixisse iareth. autoꝝ grā
cos duos. q
lesdno. que iā etas apta erat ge
nendū: et ideo adiere cētū annos
breues. ut nū vigiti sex haberet ne
cesse nō fuit: nec post nani enoch
eos detrahere quos nō addidit
ante natū. Sic factū est. ut hic
nulla esset īter codices utroslz va
rietas. Sed ruelus mouet. quom
cauā generacōne autoꝝ te mathu
salam nascereti iareth. cū apud
hebreos legant centū octoginta du
o annū. viginti nūs? īuenit. in
codicibz nīis: ubi postea genitū lamech
tū solent. et post genitū lamech
cōplentā restituūt ad sūmā. qua
in codicibz utrolz nō discrepat. Sed
eū centū septuaginta ānos qui pu
bertatis maturitatē tenē et septu
volebat intelligi. sicut nichil ad
uta nichil detrahere iā debebat. q

XV

quia iuuenēat etatē ydoneā genera
noui filioꝝ. ppt quā in alijs centū
illos āños ubi eā nō iueniebat ad
rebat. Hoc aūt de vigīti āuis me
rato putarem? talu mēdositatis ac
tiere potuisse. nisi eos sicut priꝰ
retraxerat reddituere postea cura
ret. ut sīme cōueniret integritas.
An forte alicuius factū existiman
dū est. ut illa qua centū annoꝝ ꝓpꝰ
soleant adici et postea detrahi occul
tarent̄ in ultra. cū et illic ubi ne
esse nō fuerat. nō quidē de centum
annis. verūptū de quātulocūq; nu
mero ꝓpꝰ detracto post reddito ta
le aliq̄d fieret. Sed quo mō libet ꝯ
tū sīue credat̄ ita esse fac
ta sīue nō credat̄ sīue postremū i
mo dubitauerī. ut cū diuersū a
liq̄d in utroq; codicibꝫ iuenit̄. qū
quidē ad fidem veri gestarū utrū
q; esse nō potest. verū ex lingue po
tius credat̄ vnde est in aliā ꝓ iterp̄
tes facta trāslatio. Nam in quibus
dam codicibꝫ centū greas trāsꝫ et v
no latino et vno centū ſpto inter se
cōsentientibꝫ. iuentus est matu
salā sex āuis ante diluuiū fuisse
defunctus.

Caplm xuij.

Nunc iā videam? quonam
modo euidenti possit osten
di nō tam breues ut illi de
cem vnus esset noster. sed tante ꝓ
lixitatis āños quāte nūc habem?
quos utiq; arguitis cōfictos solus
in illoꝝ hoīm vita plurissima cō
putatos. Sexcētesimo nēpe anno
vite noe. scriptū est factū esse dilu
uiū. Cur ergo ibi legit̄. et aqua di
luuij facta est sup terrā sexcētesimo
anno vite noe. scdo mensis. septima
et vicesima die mensis? si āuus il
le mūm̄ quales dece facit vnum
nostrū. triginta sex habebat dies?
Tantillus quippe annus si antiq
more hoc nomē accepit. aut non
habebat menses. aut mensis eius
est triduū. ut habeat duodecī mē
ses. Quomō igit̄ hic dictū est sexcē
tesimo āno scdo mensis. septima
vicesima mensis? nisi q̄a tales q̄
les nūc sūt. erāt tūc erant menses.
Nam quo pacto aliter vicesimo et
septimo die scdo mensis. diceretur
ceptū esse diluuiū? Deinde postea
in fine diluuij ita legit̄. et sedit
arcka in mense septimo. septima
et vicesima die mensis sup mon
tes ararat. Aqua aūt minuebat̄
usq; ad undecimū mensē. in vnde
cimo aūt mense ꝓma die mēsis
parucrūt capita montiū. Si igit̄
tales mēses erāt. tales ꝓfecto et ā
ni erāt quales nūc habem? Men
ses quippe illi triduani. viginti et
septem dies habere nō poterāt. a
si pars trigesima triduū tūc appel
labat̄ dies. ut ostēsa ꝓxime minu
ant̄ ergo nec toto quatriduo nūc
factū est illud tā grande diluuiū
qđ memorat̄ factū quadraginta
diebꝫ et noctibꝫ. Quis hāc absur
ditatē et vanitatē ferat? Vnde re
moueat̄ hic error? qui cōiectura
falsa ita vult astruere scripturā
nīi nīrā fidem. ut alibi destruat.
Prorsus tantus erā tūc dies fuit
quantus et nūc est. quē viginti
quatuor hore diurno curriculo
nocturnoq; determināt. tantus
mensis. quātus et nūc est quem

luna cepta et finita cōcludit. tan
tus ānus quātus et nūc est. quem
duodecī menses lunares additis ppe
rfectū solarē q̄nq; diebz et quadra
te cōsuūmāt. Quāti anni sexcētē
simi vite noe fuisse erat mensis. e
ius q; mēsis vicesim⁹ et septim⁹ dies
q̄ cepit esse diluuiū: in quo dies
quadragīta cōtinuate īgentē pluuie memorant. Qui dies non bi
nas ac paulo amplius horas ha
bebāt. sed vigenas et quaternas
die noctuq; tūsactas: ac p hoc tā
magnos ānos vixerūt illi antiq
usq; amplius q̄ nongētos. q̄ntos
postea vixit abrahā centū septu
agīta. et post eū filius eius ysaac
centū octogīta. et filius eius iacob
ppe centū q̄nquagīta. et quātos
ante posita aliquāta etate moyses
centū viginti: et quātos etiā nūc
viuūt hoīes septuagīta vel octo
ginta vel nō multo āplius de q̄
bus dictū est. et āplius eis labor
et dolor. Illa vero numerorz vari
etas que īter codices hebreorz īuenī
tur et nīos. neq; de hac antiquorz
longeuitate dissentit. et si q̄d ha
bet ita diuersū. ut verū esse utrūq;
nō possit. rerū gestarū fides ab
ea lingua repetenda est. ex qua īterpretatū est q̄d habem⁹: que fa
cultas cū nolentibz ubiq; gentiū
presto sit. nō tamē vacat q̄d sep
tuagīta īterpretes in plurimis q̄
diuersa dicere videntur ex hebreis co
diabz emendare ausus est nemo
nō etiā est illa diuīnitas putata
mendositas. nec ego ullo nō pu
tandā existimo: sed ubi non est
sceptrous error. aliq̄d eos diuino
spiritu. ubi sensus esset consimi
lis veritati et predicās veritatē
non īterpretandū munere sed ppe
tandū libertate aliter dicere volu
isse credendū est. Unde merito nō
solū hebreus. verū etiā ipsis cū ad
hibet testimonia de septuagīta. non
plena īuenit auctoritas. Sed huic
me opportuniore loco. si deus adiu
uerit. pmissi diligentius tractandū
nūc q̄d instat expediā. Non enim
ambigendū est ab hoīe qui ex p
mo hoīe prim⁹ est natus. q̄ tam
diu viuebat. potuisse cōstitui a
uitatē sane terrenā. nō illā q̄ dici
tur ciuitas dei: de qua ut sanctius
mus labore tanti hui⁹ operis īci
mus sūplum? Quat ergo aliqs īcre
dendū est hoīem filios gene
raturū. nec habentē ppolitā prole
nendae. centū etiā et amplius. vel
sēm hebreos nō multo min⁹ id est
octogīta septuagīta. sexagīta an
nos a cōcumbendi opere vacasse.
se. aut si nō vacaret. nichil proles
gignere potuisse. Licet quibus
bus modis soluti. Aut cū tanto
seruor fuit. ppagāde pubertas. q̄n
to vite tocius maior annositas.
aut q̄d magis vireo esse credibile
non hic p̄nogenuit filij cōtinuo
rata sūt. sed quos lucretios ante
poscebat. ut pueruer⁹ ad uota
quo rursus ad abrahā virtus vsq
puentū: ac deinde usq; ad centū
tenuū tēporis. quātū opportune
signari etiā generationibz cōmodus
tis curiū gloriosissime auitatis ppe
mūdo pegrinantis. et lucrū pa
triā requirentis. Q̄d etiā negari
potest prior omnibz tempi ex cōmu

XV

none maris et femine nat̃ē. Nec
ꝑ illo nato dixisset ada qđ dixisse
legit. acquisiui hoiem ꝑ deū. nisi
illis duobz ipse fuisset homo nas
cendo additus ꝑmus. Hūc secutus
abel quē maior frater occidit. pre
figuratione quada pegrinatis ciui
tatis dei. qđ esset ab ipis et quota
quē diligentibz. et terrene ciuita
tis terrena felicitate gaudentibz. p
dit. Sed quot ānoz erat ada cum
eos genuit. nō apparet. Exinde di
cit genuit generationes alie de capn. a
lie de illo quē genuit ada in ea⁹ luc
tione quē frater occidit: et appel
lauit nomē illius seth. dicens ut
semen aliud ꝓ abel quē occid̃ capn.

Quot itaq; iste Caplm xv.
due serues generationū v
na de seth. altera de capn.
quas duas de quibz agim⁹ distincte
ostendz insinuēt ciuitates. vnam
celestē in terris pegrinantē. alteram
terrenā terrenis tanq̃ sola sit gau
dys inhyantē vel inherentē. nul
lus de ꝓgenie capn cū dinumerata
ada. usq; ad octa
uā generationē quot ānoz fuerit
expressius est: qñ genuit eū qui cō
mendatus est post eū. Soluit eū
ciuitatis dei in terrene ciuitatis gene
rationibz tēpora notare ante dilu
uiū: sed in celestis maluit. tanq̃
memorie esset dignioris. Porro
seth qñ natus est. nō quidē tacuit
sibi annū patris eius. sed ita genue
rat alios: et utrū solos capn et a
bel affirmare qs audeat. Non eū
qa soli sūt notati ꝓpter ordines ge
nerationū quas cōmendare opor
tebat. Ideo consequēs videri debet
solos fuisse tūc generatos ex ada
cū eū silentio cooptis ceteris nōibz
ceteroz legat̃ eū genuisse filios et
filias: quota fuerit ista ꝓles eius
quis presumat asserere. si culpā
temeritatis euitat. Potuit q̃ppe a
liam diminutus āmonitus duce. pos
tea q̃ seth natus est. sicut tacuit ei
michi deus semen aliud pro abel.
qñ talis erat futurus qui ꝑplacet
illius sānctē: nō qđ ipse prior post
eū tēporis ordine nasceret. Deinde
qđ scriptū est. vixit autē seth cēto
ducentos ānos. vel sm̃ hebreos q̃u
q̃ et centū ānos. et genuit enos:
quis posset nisi cōsideratus asse
uerare hūc eius ꝑmogenitū fuisse
ut āmirantes merito requiram⁹ quo
modo p tot ānos īmunis fuerit a
cōnubio. sine ullo ꝓposito cōtinen
cie. vel nō genuerit cōiugatus. qñ
quidē eam̃ de ipso legit. et genuit fi
lios et filias: et fuerūt omēs dies
seth duodecē et nōgenti anni: et mor
tuus est: Atq; ita deinceps quoq; ā
li cōmendant. nec filios filiasq;
genuisse retinent: ac ꝓ hoc nō ap
paret oīno utrū qui nōiat̃ genu
tus. ipse fuerit ꝑmogenitus. Imo
vero qm̃ credibile nō est patres il
los etate tā longa aut īpuberes
fuisse. aut cōiugibz caruisse vel fe
tibz: nec illos eoz filios ꝑmos eis
natos fuisse credibile est. sed cum
sacre scriptor hystorie ad ortū vitā
q; noe cui⁹ tēpore diluuiū factū ē.
per successiones generationū nota
tis tēporibz itenderet peruenire eas

utiq; cōmēdrauit. non que p̄me
lius parētibz fuerīt. sed que in ꝓ
gressis ordinē venerīt. Exempli
gracia quo id fiat apius aliq̄d i
terponā: vnde nullus ambigat fi
eri potuisse q̄ dico. Euangelista
matheus generacionē duce car
nis p̄ seriem parentū volens com
mendare memorie: ordiens a p̄e
abrahā atq; ad dauid p̄mitus ut
perueniret intendens. abrahā inq̄t
genuit ysaac. Cur nō dixit ysmael
el. quē primitus genuerat: Ysaac
aūt inq̄t genuit iacob. Cur non
dixit esau. qui eius p̄mogenitus
fuit: Quia saluare p illos ad da
uid puenire nō posset. Deinde se
quit: Iacob aūt genuit iudā et
frēs eius. Nūq̄d iudas p̄mogenitus
eius fuit: Iudas inq̄t genuit pha
res et zarach. Nec istos geminos
aliq̄s fuit p̄mogenitus inde: sed
ante illos. ia tres genuerat. Quos
utiq; tenuit in ordine generacio
nū: per quos ad dauid atq; inde
quo intenderat puenire. Ex quo
intelligi potest veteres quoq; ho
mines ante diluuiū nō p̄mogeni
tos. sed eos fuisse cōmēdratos. p
quos ordo succedentiū generacio
nū ad noe p̄uarchā duceret: ne
sere puberatis illoz obscura et
non necessaria q̄stio nos fatiget.

Quoniam ut ait gen⁹ Capitulum xvi.
hyuanū post primā copu
lā vir facti ex puluere. et
cōiugis eius ex viri latere. mariū
femineūq; cōiunctione opus ha
beret ut gignendo multiplicare
tur. nec essent vlli homines nisi qui
ex illis duobz nati fuissēt viri fo
res suas acceperīt cōiuges. q̄
profecto quāto est antiquius cō
pellente necessitate tanto potius
factū est dāpnabilius religione
prohibente. Habita est enī ratio
rectissima caritatis. ut homōes ipz
essent utilis atq; honesta cōcordie
diuersarū necessitudinū vinculis
necterent: nec vnus in vno mul
tas haberet. sed singule sparg̃erent
in singulos: ac sic ad sociale vinc
diligentius colligandā plurimos
plurimos obtineret. Pater ipse
socer duarū siū necessitudinū no
mina. Vt ergo aliū quilz habeat
patrē aliū socerū: numerositas fe
cantas postulat. Vtriusq; aūt vnus
adam esse cogebat: et filys et filia
bz suis. qū fratres sororesq; cōiuga
o iūgebant: Sic et eua uxor eius u
triusq; sexu filiorū fuit socrus et nu
ter: que si due femine fuissēt nupt
altera et socrus altera. copiosius se
socialis dilectio colligaret. Ipsa re
nuptie q̄ eam uxor habuit
as tenebat vna necessitudinis q
per singulas distributus. ut alter
esset socer altera uxor. homīm nūo
sociatus. ipinq̄tas augeret. Sed hoc
vnde fieret. tūc nō erat. qū nulli fra
et sorores ex illis duobz primis nup
si homines erant. Fieri ergo debuit q
potuit. ut existente copia inde du
cerent uxores. que nō erat iam fo
rores: et nō solū illud ut fierent
la necessitas esset. verūtamen si fratres
nefas esset. Nam si et nepotes pa
mox homīm qui ia consobrinas so
terā atq; ipe cōiuges. sororibz nup
trimonio iūgerent: nō iam duo
sed tres in homīe vno necessitudines

XV

hoēm. que ꝓpter caritatē numerosio
ri ꝓpinq̄tate nectenda. dissemināri
per singulos singule debuerūt. Ex
eā vnus homo filijs suis. fratri so
lacer sororiq̄ cōiugibz et pater et
socer et auūculus: vxor eius
alīē cōiugibz filijs et mater et amu
ta et socrus. Idem iter se filij eor̄ nō
solū essent fratres atq̄ cōiuges: ve
rūm cōsobrini. q̄a et fratrū filij.
Quēs aūt iste necessitudies que v
nū hominē tres hoīes cōnectebat: no
lus singule. ut vnus homo habet
sororē alterā. alterā uxorē. alteram
cōsobrinā: alterū patrē. alterū a
uūculū. alterū socerū: alterā ma
tra se nō in paucitate coartatū. ḡ
nus atq̄ numerosius. ꝓpīquita
bz crebrus vinculū sociale dilatū
ret. Qđ hūano genere accrescente
multiplicato eā inter ipsos
ior multor. falsor. q̄ cultores sic
lebrari cernim⁹? ut eā si puer
ias legibz prohibeant fraterna con
gia. melior tū consuetudo ipsā
malit excludē licentiā. et cū soro
es atq̄ ne matrimoniū ꝓmis
hūanū generis tēporibz haberet oī
nectat. ad hūanū eūm sensū vel al
uendū vel offendendū mos valet
plurimū: qui cū in hac causa īmo
ationē cōcupiscentie cohercat.
ēt deliquari atq̄ corrūpi merito
esse negarūt iudicati. Si eūm est in
quā audacie posstendi tūlgre
dinē cōtēnendi subuertere li
nitē mor⁹? Exptā aūt sum⁹ in cō

nubijs cōsobrinarū eā nūris tēpo
ribz ꝓpter gradū ꝓpinq̄tatis frater
no gradui proximū. q̄ raro p nuptes
fiebat. qđ fieri p leges licebat: q̄a
id nec diuina phibuit. et nondū
prohibuerat lex hūana: veruptū
factū eā liceā ꝓpter vicinitatē hor
rebat illicita: et qđ fiebat cū con
sobrina pene cū sorore fieri videba
tur. q̄a et ipsi inter se ꝓpter tam ꝓpīs
quā consāguinitatē fres vocant
et pene germani sūt. Fuit aūtē
antiquis patribz religiose cure. ne
ipsa ꝓpīquitas se paulatī ꝓpagi
nū ordinibz diuinēs longius ab
iret: et ꝓpīquitas esse desisteret: eā
nondū longe positā rursus matri
monij vīculo colligare. et quodā
modo fugientē reuocare. Unde iā
pleno hominibz orbe terrarū nō q̄
dem sorores ex patre vel matre vel
ex ambobz suis parētibz natas: ḡ
tamē amabāt de suo genere ducē
uxores. Verū q̄s dubitet honestū
hoc tēpore eā consobrinarū pro
hibita esse cōiugia. nō solū sed in
ea que disputauim⁹ ꝓpter multipli
candas affinitates. ne habeat du
as necessitudies vna ꝑsona cum
due possint eas habere et numeru
rū ꝓpīquitatis augeri. sed eā q̄a
nescio quomō inest hūane verecū
die quidā naturale atq̄ laudabile ut cui debet causa ꝓpīquita
tis reuerendū honorē ab ea conti
neat. q̄uis generatricē tamē libi
dinē: de qua erubescere videm⁹ et
ipsā pudicā cōiugalē.

Caplm

Copulatio igit⁹ maris et femine quātū attinet ad genus mortaliū

quod dā semina rū est ciuitatis. sed
terrena ciuitas generacōe tantū
modo: celestis aūt regeneracione
opus habet. ut noxam generacio
nis euadat. Vtrū aūt aliqd fuerit
vel si fuit quale fuerit corpale at
qz visibile regeneracōis signū ā
te diluuiū. sicut abrahe circūcisio
postea est īperata. sacra hystoria ta
cet sacrificasse tamē deo ea ā illos
antiquissimos hoīes nō tacet. qd
et in duobz p̄mis fratribz clarui:
et noe post diluuiū cū de archa eg
ressus hostias deo legit īmo
lasse. De qua re in precedentibz li
bris iā diximꝰ nō ob aliud demo
nes arrogantes sibi diuinitatem.
deos se credi cupiētes sibi expetere
sacrificiū. et gaudere huiusmōi ho
noribz: nisi qua verū sacrificiū re
ro deo deberi sciūt. Cū ergo esset ata
utriusqz generis pater. id est et cui
series ad terrenā. et cui series ad ce
lestē p̄tinet ciuitatē. occiso abel at
qz eius īterfectōe cōmendato mira
bili sacramēto facti sūt duo p̄nes
singulorz generū capu et seth: in
quorz filijs quos cōmēdari opor
tebat. duarū istarū ciuitatū in ge
nere mortaliū euidencius darere
indicia cepērūt. Capu q̄ppe genu
it enoch. in cuiꝰ noīe condidit ciui
tatē terrenā scilicet nō pegrinātē
in hoc mūdo: sed in eius tēporali
pace ac felicitate quiescentē Capu
aūt īterp̄tatē possessio. vnde dictū
est qū natus est. siue a patre siue
a matre eius. acquisiui hoīem p
deū. enoch vero dedicacio. Hic enī
dedicatē terrena ciuitas ubi condi
tur: qm hic habet eā quē intedit
et appetit finē. Porro seth ille īterp̄
tatē resurrectio. et nos filius ei⁹ īter
pretatē homo nō sicut adam. et ip
sū enī nomē homo īterpretatē. sed
cōmune phibetē esse in ulla līgua
id est hebrea masculo et fē. Dam
sicut de illo scriptū est masculū et
feminā fecit eos. et benedixit illos
et cognoīauit nomē eoz adā. Vnde
non ambigitē sic appellata fuisse
feminā euā. p̄pter noīe ut tamē a
dam qd īterp̄tatē homo. nomē et
set amborz: eos aūt sic īterpreta
tur homo. ut hoc nō posse femine
uīcapari pertī lingue illius aūc
uerētē: tanq̄ filius resurrectionis. u
bi nō nubēt neq nubent. uxores.
nō enī erit ibi generacio. Quare et hoc
dixerit regeneracio. Quare et hoc
non īcallū notandū arbitror. qd
in eis generacōibz que p̄gant
ex illo qui appellatus est seth. cū ge
nuisse filios filiasq dicat nulla
ibi genita noīatim femina exprē
sa est. in his aūt que p̄gnant
ex capu in ipso fine quoniq p
dūt nouissima femina genita
mīatē. Sic enī legit. Mathusalā
genuit lamech. et cūplitis sibi la
mech duas uxores. nomē vni ada
et nomē sedē sella. et peperit ada
bel. hic erat pater habitantiū in
tabernaculis pecuariorz: et nomē
frīs eius iobal. hic fuit qui ostē
dit psalterīū et cytharā. Sella aūt
peperit et ipsa tobel. et erat malleus
torz et erarius eramenti et ferri. Fo
rtz aūt tobel noemma. Hucusqz
porrecte sūt generacōes ex capu.
sūt omēs ab adam octo ānumero
to ipso adam. septē sexusqz ad lamech

XV

qui duarū maritus uxor fuit: et hoc
tua est generacio in filys eius in
quibz cōmēorat² et fēa: ubi elegāti
significatū est terrenā ciuitatem
ubz in suu finē carnales habitura
generacões. que marū feminārū
ꝙ cōiunctiõe puenīūt. Unde et ple
qđ preter euā nullꝰ reper² ante di
luuiū: nobz ꝓpys expmūt² uxo
res illius hois qui nosat² hic no
uissim⁹ pater. Sicut aūt capu qđ
interpt² possessio. terrene condi
tor ciuitatis. et filius eius in cui⁹
tat² dedicacio. indicat ista ciuitatē
et finē habere terrenū. ubi
nichil sperat² amplius ꝙm in hoc
seculo cerni potest: ita seth qđ int²
pretat² resurrectio. cū sit generacio
rū filius cōmēoratarū pater. qđ
ad filiū eius sacra hec hystoria ducat
intendendum est.

Caplm xxiij.

Seth iugit natus est filius
et nosauit nomen eius
enos: hic sperauit inuocare
nomē dñi dei. Nempe clamat at
tentano veritatis: in spe ignit² viu⁹
homo. Filius resurrectiois in spe vi
uit. ꝙm pegrinat² hic ciuitas dei.
que guguit² ex fide resurrectiois xpi
qđ interpretat² luctus. et eius fratre
seth. qđ interpretat² resurrectio. mors
xpi. et vita eius ex mortuis figura
tur ex qua fide gignit² hic ciuitas
dei. id est homo qui sperauit inuo
care nomē dñi dei. Spe enī salui fac
ti. sum⁹ aut aplus: spes aūt que vi
detur quid speret? Si aūt qđ nō videm⁹
speram⁹: p patiencia expectamus

Nam qs vacare hoc existimet ab al
tiuidie sacramenti? Nūqđ enī abel
non sperauit inuocare nomē dñi dei:
aut sacrificiū scriptura tā acceptū
fuisse deo cōmēorat? Nūqđ ipe seth
non sperauit inuocare nomē dñi
dei: de quo dictū est. Suscitauit enī
michi deus semē aliud pro abel?
Cur ergo huic ꝓprie tribuit² qđ pro
rū hoīm itelligit² esse cōmune. nisi
quia oportebat in eo qui de patre
generacionū in meliorē partē hoc
est supne ciuitatis sepatarū ꝓmul
cōmēorat² exortus. prefigurari ho
minē. id est hoīm societatē. que nō
sec̄m hoiem in re felicitatis terrene.
sed sec̄m deū viuit in spe felicitatis
eterne? Nec dictū est hic sperauit in
dñm deū. aut hic inuocauit nomē
dñi dei: sed sperauit inqt inuocare no
men dñi dei. Quid sibi hoc vult
sperauit inuocare nisi qđa ꝓphetia est
exorturū ꝓpm in qui sec̄m electionē
gracie inuocaret nomē dñi dei? hoc
est qđ p aliū ꝓphetā dictū aplus de
hoc ꝓpio itelligit ad dei graciā pti
nentē: et erit omnis qui inuocauerit
nomē dñi saluus erit. Hoc enī ip
so qđ dicit² et nosauit nomē eius
enos. qđ interpt² homo. ac deinde
addit². hic sperauit inuocare nomen
dñi dei: satis ostendit². qđ nō in se
ipso spem ponere debeat homo. Ma
ledictus enī oīs sicut alibi legit². q
spem suā posuit in hoīe. ac p hoc in
se: ut sit ciuis alteri⁹ ciuitatis q
non sec̄m filiū capu dedicatur hoc
tempore id est mortalis huius se
culi labente transcursu: sed in il
la īmortalitate beatitudinis sem
piterne.

Caplm decimū nonū.

Nam et ista ꝓpago cuius est
pater seth in ea generacõe
habet dedicacõis nomen.
que septima est ex adam ānumera/
to adam: septim⁹ eñ ab illo natus ē
enoch. qđ īterpetat⁹ dedicacio. Sed
ipse est ille tñslatus qm placuit de/
o. et unigni numero in ordine ge/
nerationū quo sabbatū consecratū
est. septimo saluet ab ada. ab ipso
aũt patre istarū generationū que
discernūt⁹ a ꝓgenie capu. id est a/
seth sextus est: quoto die factus est
homo. et cõsūmauit deus oīa opa
sua. Sed hui⁹ enoch tñslacio nře de/
dicacõis est prefigurata dilacio. q
quidē facta est in xpo capite nro:
qui sic resurrexit ut nõ moriatur
ulterius. sed eña ipse tñslatus est
hestat aũt altera dedicacio vnūsle
dominus cuius ipse xpc est tñdamē
tū: que differt⁹ in fine. qñ erit oīm
resurrectio nõ moriturox amplius
Siue aũt dominus dei dicat⁹. siue te/
plū dei. siue ciuitas dei. id ipsū est.
nec ab honesta latini eloquij con/
suetudie. Nam et virgilius ipera/
tissimā ciuitatē domū appellat ac/
sarem romanos volens ītelligi. q
de allarico ꝓ troyanos originem
ducūt et domū enee eosdē ipsos:
quia eo duce troyani cū ptaliā ve/
nissent ab eis condita est roma. Si/
mutatus nāq; est poeta ille hās
sacras. in quibz dicat⁹ dominus iacob
iam īgens plus hebreox. Dicat a/
liqs. Si hoc ītendebat scriptor hui⁹
hystorie in cõmendandis genera/
cõibz ex ada ꝓ filiū eius seth. ut p
illas puenirēt ad noe sub quo fac/
tū est diluuiū. a quo rursus cõtexe/
tur ordo nascendi quo puenitur
ad abrahā. a quo matheus suum
gelista incipit generacões quibus
ad xpm puenit eternū regē omniū
tis dei. qđ ītendebat in generacõi
bz ex capu. et quo eas pduxe vo
lebat: Respondet⁹. vsq; ad diluuiū
quo totū illud genus terrene ciui
tatis abluptū est. sed reparati est ex
filijs noe. Nec eñ deesse potuit hui⁹
terrena ciuitas sanctas; hoīm se
cūdū hoīem viuencū. usq; ad hui⁹
scli finē de quo dns ait. filij sci hu
ius generāt et generant⁹. Ciuitate
vero dei pegrinante in hoc sclo rege
nerando pduxit ad alterū sclum. Nā
filij nec generanti nec generāt⁹. Nu
ergo generari et generare ciuitati
utriq; cõmune est: qñis in ciuitas
habeat eña hic multa aliū multa
que ab ope generandi se abstinuerit.
sed habet eña illa ex immigõe qua
dam lucet terrenaū. Ad eā vsq; per
tinent eña: qui renātes ab hoīnis
fide duīsas hereles condiderūt. Se
cundū hoīem quippe viuūt: non
sedm deū. Et inde⁹ gymnosophis
qui nudi phibent⁹ philosophari
solitudinibz indie ciues eius sunt
et a generando se cohibēt. Non est
eñ hoc bonū nisi aī fit sedm deū ver
sūmi boni qui deus est: hoc tamen
nemo fecisse aute diluuiū reperit
qñquidē eña ipse enoch septim⁹ ab
adam qui trāslatus esse refert⁹ no
mortuus genuit filios et filias
terq; tñsferret⁹ in quibz fuit mul
salā: per quē generacionū mo
rantarū ordo translatus. Cuius
tanta pauitas fuerit. ostēdit
monstrat⁹ in generacõibz ex capu.

XV

eas usq; ad diluuiū p dua oporte
bat: ut diuturna etas puenies
pubertatē. que centū vel āplius
annos vacaret a fetibz. Nā si non
intendebat auctor libri huius aliquē
necessario ad quē p duceret terrem
generationū. sicut in illis que vel
unt de semīe seth intendebat puēire
ad noe. a quo rursus ordo necessari
us sequeret. quid opus erat preter
mittere p̄mogenitos filios. ut p
ueniret ad lamech. in cuius filijs fi
nē illa cōtexio. octaua generatio
quasi esset aliqd alij unde deinceps
cōnectendū unde puenire vel ad
ostendū pplīm. in quo celesti ciuita
tis terrena ihrlīm figurā. pphetica
habuit. vel ad xp̄m scīm carnē qui
de sup omnia deus benedictus īsecla.
sagine ihrlīm fabricator atq; regina
tota cū tota. p gentes capu diluuio sit
dilatata. Unde videri potest in eodem
ordine generationū p̄mogenitos
fuisse cōmendatos. Cur ergo tā pau
ca tantarū pubertatē patribz ab of
fendo generandi. si nō erat tūc p̄por
tione cōgenitalis illius etatis sera pu
bertas. Octauū pene triginta annoz
fuerit cū filios generare reperīt. oc
tos tamen qm octo sūt generationes
cū adam: et cū eis quos genuit la
mech ducenti et quadragīta sunt
anni. Num itaq; toto deinde tēpore
usq; ad diluuiū nō generauerunt?
Quia tandē causa qui hec scripsit.
generationes cōmendare noluit que
sequūt? Nam ex adam usq; ad di
luuiū cōputant? anni scīm codices

uros duo milia ducenti. sexaginta
duo. scīm hebreos aūt mille sex
centi quinquaginta sex. Ut ergo istū
numerū minorē credam? esse ve
riorē de mille sexcentis quinquaginta
sex annis. ducēti quadraginta detra
hant: nūqd credibile est p mille
quadrigētos et quot excurrit an
nos qui restant usq; ad diluuiū
progenie capu a generationibz va
care potuisse? Sed qui ex hoc mo
ueri? meminerit cū quererē quō
credendū sit antiquos illos homīes
p tā multos annos a gigneēdis filī
is cessare potuisse. duobz modis
istā solutā questionē esse aut de se
ra pubertate. p̄ptionē tam longe
vite. aut de filijs qui cōmemorant?
in generationibz qd nō fuerit p̄mo
genitus. sed hij p quos ad eū quē in
tendebat auctor libri poterat pue
nire: sic? ad noe i generationibz seth.

Proinde in gene Capm xx.
rationibz capu si nō occurrit
qui deberet intendi. ad quē
pretermissis p̄mogenitis per eos
qui cōmēorati sūt puenire opor
tebat sera pubertas intelligenda. rel
tabit ut aliquāto post centū an
nos puberes habiles q; ad gignēdū
facti fuerīt: ut ordo generationū
per p̄mogenitos curreret et usq;
diluuiū ad numerū annoz tante
quātitatis occurreret. q̄ vis fieri
possit ut p̄pter aliquā seriem
causā que me latet usq; ad lamech
et eius filios generationū pueniē
te cōtextu. cōmendaret? ciuitas quā
dictum? esse terrenā: ac deinde cessa
ret scriptor libri cōmēorare ceteras
que usq; ad diluuiū esse potuerūt.

potest et illa esse causa cur nō ordo
generationū p̄ primogenitos duce
ret̄ ut necesse nō sit in illis hoīb⁹
tam ser̄ā crescere pubertatē qđ sal
tet eadē ciuitas quā caym in noīe
enoch filij sui condidit longe late
q̄ regnare potuerit et reges habe
re non simul plures. sed suis etatib⁹
singulos: quos genuisset sibi suc
cessuros quicūq; regnassent. hoc
regū p̄mꝰ esse potuit caym: sed⁹
filius eius enoch. in auꝰ noīe ubi
regnaret̄ condita est ciuitas. tertiꝰ
gaidad. quē genuit enoch. q̄rtus
maniua. quē genuit gaidad. q̄ntus
mathusahel. quē genuit maniua.
sextus lamech quem genuit ma
thusahel. qui est septimꝰ ab adam
per caym. Non aūt erat consequēs
ut p̄mogenit⁹ regū regnātib⁹ suc
cederet̄ patrib⁹. sed quos regnandi
meritū, ppt̄ virtutē terrene utilem
ciuitati vel sors aliqua reperet̄:
vel ille potissimū succederet patri
hereditario quodā iure regnandi.
quē pre ceteris filijs dilexisset. Po
tuit aūt viuēte adhuc lamech at
q̄ regnante fieri diluuiū: ut ipse
cū alijs omnib⁹ hoīb⁹ exceptis q̄
in archa fuerāt quē p̄deret̄ inueni
ret. Neq; enī mirandū est si varia
quātitate numeroꝝ tractus ānoꝝ in
terpolita p̄ tam longā etatē ab a
dam usq; ad diluuiū. nō equalis
numeri generationes habuit utra
q; p̄genies: sed p caym septē. p seth
aūt decē. Septimꝰ est enī ut iā dixi
ab adam lamech. decimꝰ noe. et idō
non vnus filius lamech. sicut in
ceteris supius sed plures cōmem
rat̄ sūt: q̄a incertū erat quis ex fu

turo mortuo succelluru⁹ sit regnū
di tempus inter ipsū et [illegible] diluuiū
remansisset. Sed quoq; [illegible] modo ce
ssabat siue p̄ primogenitos siue p
reges. ex caym generationū ordo de
scribit̄. illud mirū nullo pacto p̄
termittēdū silentio videt̄ qđ annus
mechi septimꝰ ab adā fuisset iuxta
totā eius ānumerati sūt filij. tot⁹
undenarius numerus ipleret̄ quo
significat̄ p̄fectio. Addūt enī tres fi
lij et una filia. uxores aūt aliud
possūt significare nō hoc qđ nūc
commentandū videt̄. Nūc enī de
generationib⁹ loquimur: ille vero un
de sunt gentes tacitū est. Cūm ergo le
narius numero prediuat. unde et
memorabilis ille decalogus: p̄ter
numerus undenarius q̄m sūl grue
dit denariū. sūl grellione legis ac
per hoc p̄fectionem significat. Nam
qđ in tabernaculo testimonij quod
erat in itinere p̄pli dei. velut tēplū
ambulatorium undecim vela alicuius
fieri precepta sūt. Inter eos ad
recordationē est p̄fixa. pter eos ad
nistra futuros. qđ conflictes qđ in
eo p̄sternium. tangūt dicētes qđ in
psalmo scriptū est. et p̄fectus numerus
aute me est semp. Progenies ergo ca
adam per caym sceleratū undenarium
numero finit̄ quo p̄fectionis significa
tur: et ipse numerus trinitatis denarius
tur: a quo sexu ūsq; facta est p̄fectio.
per qđ omnes motus: cōmutatio est.
aūt ut et voluptas carnis qua spi
ritui resilieret̄ sequeret̄. Nam ca
sa filia lamech noemma. voluptas
interpretat̄. Per seth aūt ab adam
usq; ad noe. denarius inclinatus
legitimꝰ numerus. in noe vero ad

XV

iciuntur filij. unde uno lapso duo be
nedicuntur a patre: ut remoto repro
bo et probatis filijs ad numerum addi
tis. etiam duodenarius numerus inti
metur: qui et patriarcharum et in apostolo
rum numero insignis est. propter septe
narij partes alteram per alteram multi
plicatas. Nam ter quaterni vel quater
terni ipsum faciunt. Hijs ita se ha
bentibus. video considerandum et com
memorandum ista utraque progenies que
distinctis generationibus duas insi
nuat ciuitates. unam terrigenarum.
alteram regeneratorum. quomodo postea
sic commixta fuerit atque confusa: ut
uniuersum genus humanum exceptis octo
hominibus diluuio perire mereretur.

Primo autem intuen Capl' xxi.
dum est quemadmodum cum ex
cayn generationes enume
rentur commemorato ante ceteros poste
ro eius illo in cuius nomine condita
est ciuitas id est enoch. contexti sunt
ceteri usque ad illum finem de quo locu
tus sum. donec illud genus atque uniuer
sa propago diluuio deleretur. Cum vero fi
lius seth unus commemoratus fuisset
enos. nondum usque ad diluuium ad
ditis ceteris. articulus quidam inter
ponitur et dicitur. hic liber natiuita
tis hominum qua die fecit deus adam
ad ymaginem dei fecit illum. mascu
lum et feminam fecit illos. et benedix
it illos. et cognominauit nomen eorum
adam qua die fecit illos. Quod michi
videtur ad hoc interpositum ut hinc cur
sus inciperet ab ipso adam dinume
ratio temporum quam noluit facere qui
hec scripsit in ciuitate terrena tan
quam eam deus sic commemoraret. ut non com
putaret. Sed quare hinc reditur ad

istam recapitulationem postea quam com
memoratus est filius seth. homo qui
sperauit inuocare nomen domini dei. ni
si quia sic oportebat istas duas propo
nere ciuitates. unam per homicidam
usque ad homicidam. nam et lamech se
perpetrasse homicidium duabus uxori
bus suis confitetur. alteram per eum qui spe
rauit inuocare nomen domini dei. Hoc
est quippe in hoc mundo peregrinan
tis ciuitatis dei totum atque summum at
que summum in hac mortalitate nego
cium. quod per unum hominem quem sane
occisi resurrectio genuit commenda
dum fuit. Homo quippe ille unus
totius superne ciuitatis est unitas.
nondum quidem completa. sed premissa is
ta prophetica prefiguratione complenda.
Filius ergo cayn hoc est filius pos
sessionis. cuius nisi terrene habeat no
men in ciuitate terrena: quia in eius
nomine condita est. De hijs est enim
de quibus cantatur in psalmo: inuoca
bunt nomina eorum in terris ipsorum. Propter
quos sequitur eos quod in alio psalmo
scriptum est: domine in ciuitate tua yma
ginem ipsorum ad nichilum rediges. Filius
autem seth hic est filius resurrectionis: speret
inuocare nomen domini dei. Eam quippe
societatem hominum prefigurat que dicit.
ego autem sicut oliua fructifera in do
mo dei. speraui in misericordia dei. Va
nas autem glorias famosi in terra
nominis non requirat. beatus est enim
vir. cuius est nomen domini spes eius. et
non respexit in vanitates et insani
as mendaces. Positis itaque duabus
ciuitatibus. una in re huius seculi. altera
in spe dei. tanquam ex communi que ap
ta est in adam ianua mortalita
tis egressis. ut procurrant et excurrant

ad discretos ꝓnios ac debitos fines.
Incipit dinumeratio tẽpoꝝ. in qua
et alie generationes adiuuãt̃ factam re
capitulationẽ ex adã. ex cuiꝰ origine
dãpnata veluti massa una merito
dãpnationi tradita. fuit deus alia
in cõtumelia vasa ire. alia in ho
nore vasa misdic. illis reddens qđ
debet̃ in pena. istis donãs qđ non
debet̃ in gr̃a: ut ex ipsa etiã cõpa
ratione valeãt ire ciuitas dis
cati que pegrinat̃ non fidere liber
tate arbitrij sui. sed speret̃ suo tẽpore
nomẽ dñi dei. qm̃ voluntas in na
tura que facta est bona a deo bo
no. sed mutabilis ab ĩmutabili qꝝ
ex nichilo: et a bono potest declina
re ut faciat malũ qđ fit libero ar
bitrio. et a malo ut faciat bonũ.
qđ non fit sine diuino adiutorio.
Hoc itaqꝝ libero voluntatis arbitri
o genere hũano ꝓgrediẽte atqꝝ creꝰ
cente facta est ꝑmixtio et inq̃tate
participata quedã utriusqꝝ cõ ciui
o ciuitatis: qđ malũ a sexu femi
neo cauſã cursus ꝰsumpsit nõ quidẽ
illo modo quo ab ĩpso. nõ enĩ ca
usq̃ eiã tũc fallacia seducte ille
femine ꝑsuasertt̃ ꝑcm̃ viris. sed
ab ĩpso que mauis moribꝰ fuerãt
in terrena ciuitate. id est in terrige
nacũ societatẽ amate sũt a filiis
dei ciuibꝰ scilicet pegrinãtis ĩ hoc
scło alterius ciuitatis ꝓpt̃ pulchri
tudinẽ corpis qđ bonũ dei quidẽ
donũ est. sed ꝓterea id largiti eiã
malis. ne magnũ bonũ videatur
bonis. Delecto itaqꝝ bono magno
et bonoꝝ ꝓmo. lapsus est factus
ad bonũ mĩmũ. nõ bonis ꝓprium.
sed bonis malisqꝝ cõmune. ac sic

filij dei filiarũ hoĩm amore sc̃i mpri.
atqꝝ ut eis cõiugibꝰ fruerent̃ ĩmo
res societatis terrene reſluxerũt̃ de
serta pietate quã in sc̃a societate ha
uebãt. Sic enĩ corpora pulchra
do. a deo quidẽ facta sed tẽpale ma
uale. infimũ bonũ male amatur
posthposito deo eterno. ĩterno tẽpo
terno bono: qđ modũ nulla re
serta. et aurũ amat̃ ab auaris. ni
lo ꝑ se aurũ sed hoĩs: ita se habet
omnis creatura. Cũ enĩ bona sint et
bene amari potest et male. bene ta
men ordine instituto. male ordine
perturbato: qđ in laude qualiter
cerei breuiter verbis dixi. Hec tua sũt
bona sũt. q̃a tu bonus ista creasti.
nil nostrũ est in eis. nisi qđ peccan
amãtes. ordine neglecto quo te qđ
conditor̃ abstr̃e. Creator aũt si vera
ater amet̃ hoc est si ipse nõ aliud
pro illo qđ nõ est ipse amet̃ male
amari nõ potest. Nam et amor ip
se ordinate amandus est. quo be
ne amat̃ qđ amandũ est bene. u
sit in nobis virtus qua vivat̃ bi
ne. Vnde michi videt̃ qđ defini
vis est. Inter qđ in sũa cõtra natu
cor̃ cantat̃ sponsa xp̃i. ciuitas dei.
ordinate in me cantate. Capitulum

Hinus igit̃ cantatis hoc est
dilectionis et amoris ordi
ne ꝑturbato. dei filij dei
neglexerũt. et filias hoĩm dilexe
rũt quibꝰ duobꝰ nobꝰ satis unus
ciuitas discernit̃. Nec̃ enĩ est illa
erant filij hoĩm ꝑ naturã: sed ali
ud nomẽ ꝛeperãt habere ꝓ gratiã.
Nam et in eade scriptura ubi dic
sũt dilexisse filias hoĩm filij dei.

XV

potuisse crediderī: nec de hijs dixisse aplīm petrū. si eīs deus angelis peccātibz nō pepcit. sed tartareis caluginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos reseruari: sed potius de illis qui pmīū apostatātes a deo cū dyabolo suo pncipe ceciderūt. qui pmīū hoīem pīuidiā serpentinā fraude decepit. Angelos ātī fuisse eos dei hoīes nūcupatos. eadem scriptura sca locupletissima testis est. Nā et de iohāne scriptū ē ecce mitto angelū meū ante faciē tuā qui pparabit viā tuā: et malachiel pphēta pprie quidē id est pprie sibi iptata grā dicto ē angelus.

Quē hoc mouet Capl' xxiij. quoslīa. qđ ex illis qui dicti sūt angeli dei. et ex mulieribz quas amauerūt nō quasi hoīes generis nri. sed gygantes legim⁹ esse natos. quasi vero corpa hoīm modū nrm longe excedentia: qđ etiā sup cōmēmauī. nō etiā nīis tēporibz nata sūt. Nōne ante paucos ānos cū romane vrbis qđ a gothis factū est appropīquaret excidiū: rome fuit femina cū suo patre et sua matre que corpore gy quodāmō gygantео longe ceteris preminēret: Ad quā videndā mirabilis fiebat vlqz quaqz cōcursus: et hoc erat maxime āmiracoī. quod ambo parētes eius nec saltē tam longi hoīes erāt qp longissimos videre consueuim⁹? potuerūt igit gygantes nasci. et prius qp filij dei. qui et angeli dei dicti sūt. filiabz hoīm h est secm hoīem viuentiū misereti: filij scilicet seth. filiabz cayn. Nam et canonica scriptura sic loquitur

dicti sūt eiā angeli dei. vnde illos multa nō putāt non hoīes fuisse sed angelos: quā quesitionē nos transeūtes cōmēdatā in textu hujus opis libro relīquim⁹ insolutā. ut potuerūt angeli cū spūs sint cum feminis. Scriptū ē eī. qui facit angelos suos spūs. id est eos qui natura spūs sūt facit esse angelos suos iungendo eos officiis nūciandi. Qui eī grece dicat⁹ angelos qđ nomē latina declinata nūcius interpretat⁹. Sed utcūq eoz consequenti adiūxerit dicendo. qui ministros suos ignē ardentē. qđ caritate tangī igne spūali seruere debēt ministri eius ambiguū est. Apparuisse tamē hoīibz angelos in talibz corporibz ut nō solū videri tangi possent: sed veracissima scriptura testat⁹. Et q nisi certissima fama esset. multiqz fidē quoqz fide dubitandū nō esset audisse cōfirmāt siluanos et faunos impudicos sepe extitisse mulieribz. et earū appetisse ac pegisse cōcubitū. et quosdā demones quos dusios gallī nūcupāt. assidue hāc īmūdiciā tentare et efficere plures tales qz asseuerāt. ut hoc negare impudentiae videat⁹. nō hinc aliqđ audeo definire. utcūq aliqui spūs elemēto aereo corporati. nā hoc elementū eiā cū agitat⁹ flabello. sensu corpis tactu qz sentit⁹. possint hāc eiā patī ubi diuinē ut quomō possūt sentientibz feminis misceant⁹. dei tū angelos eos nullo modo illo tēpore sic labi

in quo libro hec legimus cuius verba
ista sunt. Et factum est postquam ceperunt
homines multi fieri super terram. et filie
nate sunt illis. videntes autem angeli
dei filias hominum quia bone sunt. sum-
serunt sibi uxores ex omnibus quas e-
legerunt: et dixit dominus deus. non perma-
nebit spiritus meus in hominibus hiis in
eternum propter quod caro sunt: erunt autem
dies eorum centum viginti anni. Gygan-
tes autem erant super terram in diebus illis.
Et post illud cum intrarent filii dei
ad filias hominum et generabant sibi:
illi erant gygantes a seculo homines nomi-
nati. Hec libri verba diuina satis
indicant iam illis diebus fuisse gy-
gantes super terram quando filii dei accepe-
runt uxores filias hominum. cum eas ama-
rent bonas. id est pulchras: consue-
tudo quippe scripture huius est. etiam
speciosos corpore bonos vocare. Sed
postquam hoc factum est. nati sunt gygan-
tes. Sic enim ait. Gygantes autem erant
super terram in diebus illis: et post illud
cum intrarent filii dei ad filias hominum.
Ergo et ante in illis diebus et post
illud. Quod autem ait et generabant sibi
satis ostendit quod prius antequam sic
caderent filii dei. deo generabant non
sibi. id est non dominante libidine coeun-
di. sed seruiente officio propagandi.
non familiam fastus sui. sed ciues ci-
uitatis dei: quibus annunciarent tan-
quam angeli dei. ut ponerent in deo spem
suam. similes illius qui natus est de-
seth filius resurrectionis. et sperauit
inuocare nomen domini dei. in qua spe
essent cum suis posteris coheredes eter-
norum bonorum. et sub deo patre fratres
filiorum. Non autem ita illos fuisse an-
gelos dei. ut homines non essent sicut

quidam putant: sed homines procul dubio
fuisse scriptura ipsa sine ulla ambi-
guitate declarat. Cum premissum est ei
quod videntes angeli dei filias hominum
quia bone sunt. sumpserunt sibi uxores
ex omnibus quas elegerunt. mox adiunc-
tum est. et dixit dominus deus. non permane-
bit spiritus meus in hominibus hiis in e-
ternum. propter quod caro sunt. Spiritu dei quippe
fuerant facti angeli dei et filii dei: sed
declinando ad inferiora dicuntur homines
nomine nature non gratie: dicuntur et ca-
ro desertores spiritus. et deserendo deserti.
Et septuaginta interpretes quidem et an-
gelos dei dixerunt istos et filios dei.
quod quidem non omnes codices habent:
nam quidam nisi filios dei non habent. A-
quila autem quem interpretem iudei ceteris
anteponunt non angelos dei nec fi-
lios dei sed filios deorum interpretatus est.
Utrumque autem verum est. Nam et filii dei
erant. sub quo patre suorum patrum e-
tiam fratres erant: et filii deorum quoniam diis
geniti erant. cum quibus et ipsi dii erant.
iuxta illud psalmi. ego dixi dii estis
et filii excelsi omnes. Merito enim cre-
duntur septuaginta interpretes accepi-
se propheticum spiritum: ut si quid eius
auctoritate mutarent. atque aliter quam
erat quod interpretabantur dicerent. neque
hoc diuinitus dubitaretur dictum esse
quamuis hoc in hebreo esse perhibeatur am-
biguum: ut et filii dei et filii deorum pos-
set interpretari. Omittamus igitur carum
scripturarum fabulas que apocriphe
nuncupantur. eo quod earum occulta ori-
go non claruit patribus: a quibus us-
que ad nos auctoritas veracium scrip-
turarum certissima et notissima succes-
sione peruenit. In hiis autem apocriphis
et si inuenitur aliqua veritas: tamen

XV

pter multa falsa nulla est canonica auctoritas. Scripsisse quidē nō nul/la diuine illū enoch septimū ab a/dam negare nō possum? cū hoc in e/a canonica uideas apl'us dicat: Et non frustra nō sūt in eo canone scr/pti. qui seruabat in templo hebre/orū: nisi qa ob antiquitatē suspecte fi/des iudicata sūt. nec utrū hec essent que ille scripsisset poterāt inuenire: non talibz pferentibz qui ea p seriē successionis reperirent rite seruasse. De/te illa que sub eius nōie pferūt et cō/fictas de gygantibz fabulas qđ non habuerūt hoīes patres recte a/pudentibz iudicant nō ipsius esse credenda. Sicut multa sub nōibz et/am apl'orū ab hereticis pferūt: que omnia nostra apocryphorū ab auctoritate ca/nonica diligenti examinatione remo/ta sūt. Igit̄ secūm scripturas canoni/cas hebreas atq; xp̄ianas. multos gygantes ante diluuiū fuisse non dubiū est. et hos fuisse omnes terrige/nas hoīum: dei aūt filios qui secundū carnē de seth propagati sūt. i hac sanctitate deserta iustitia declinasse. Nec mirandū est qđ etiā de ipsis gy/gantes nata potuerūt: nec enī o/mnes gigantes. sed magis multa utiq; nisi fuerūt. qī post diluuiū tēporibz eorum. Quos ppterea creare placu/it creatori. ut etiā hinc ostenderet non solū pulchritudies. uerūm etiā mag/nitudines et fortitudies corpoz non magni pendendas esse sapienti. qui spūalibz atq; īmortalibz longe me/lioribz atq; futuris et bonoz pr/ijs. nō bonoz malorumq; cōmūni/bz beatificatī bonis. Quā rem alu? pheta cōmentās aut: Ibi fuerūt gy/gantes illi nōiati. qui ab ījcio fue/rūt statuto li. cāetes preliū: nō hos elegit dūs. nec uiā scīe dedit illis sed interierūt q'a nō habuerūt sapi/entiā. perierūt ppt̄ inconsiderantiā.

Quod aūt dixit Capl' xxiiij. deus. erūt dies eorum centū vi/ginti annū. nō sic accipien/dū est quasi prenūciatū sit post hc hoīes centū viginti ānos viuendo non trāsgredi: aī et post diluuiū e/os q'ingentos excessisse iueniam? Ex intelligendū est hoc deū dixisse cum cura finē q'ingentorum annorum esset: noe id est quadringentos octoginta vite annos agereti quos more suo scrip/tura q'ingentos vocat: nōie tocius maximā ptē plerūq; significās. Sex/centesimo q'ppe āno vite noe secūdo mense factū est diluuiū: ac sic centū viginti āni predicti sūt futuri vite hoīum priorum. quibz tūsactis dilu/uio deleretī. Nec frustra creditī sic fac/tū esse diluuiū. iam nō inuētis in terra qui nō erant digni tali morte defungi. qua in ipsos vindicatū est: non quo q'q; bonis q'ūq; mortu/ris tale genus mortis fatale aliq̄d. qđ eis posset obesse post mortē. De/ceptū nullus eorum diluuio mortu/us est. quos de semine seth ppagato? sca scriptura cōmemorat. Capl' xxv.

Sic aūt diuinitus diluuij causa narratī. Videns inquit dūs deus q'a multiplicate sūt malitie hoīum sup terrā. et oīs quelibz cogitatio in corde suo diligenti sup malignia dies omnes. et cogita/uit deus quia fecit hoīem sup terrā.

et cogitauit et dixit deus. deleam
hoiem quē fec a facie terre ab hoīe
usq ad pecus. et reptilibz usq ad
volatilia celi: q'a iratus sū qm fec
eos. Ira dei nō pturbano animi ei⁹
est. sed iudiciū quo irrogat pena p'
cato: cogitano vero eius et cogita
cio mutandarū rerū est īmutabile
racio. Neq; enī sicut hoiem ita deum
anullē facta sui penitet. aut est de
omībz oīno rebz tā fixa sententia q̄
certa prescientia: sed si nō utat scrip
tura talibz verbis. non se quodam
modo familiarius insinuabit oī
generi hoīm quibz vult esse cōsul
tū. ut et pterreat superbientes. et ex
citet negligentes. et exercreat quere
tes. et alat intelligētes: qđ nō face
ret. si nō se prius īdinaret. et quo
dāmodo descenderet ad iacentes. Qđ
aūt ecā interitū oīm aīaliū terre
uoz volatiliūq; denūciat: magni
tudine future cladis effati nō ani
mātibz racōis expertibz tanq̄ et
ipsa peritura minati excidiū. xxvi.

Iam vero qđ noe homī iusto
et sicut de illo scriptura veri
dica loquit in sua generacio
one pfecto. nō utiq; sicut pficiendi
sūt ciues ciuitatis dei in illa īmor
talitate qua equabūt angelis dei.
sed sicut esse possūt in hac pegri
nacōe pfecti. īperat deus ut archā
faciat. in q̄ tū suis. id est uxore fi
liis et nuribz. et cū aīalibz que ad
illū ex dei precepto in archā ingred
sa sūt. liberaret a diluuij vastita
te: paldubio figura est pegrinā
tis in hoc scō ciuitatis dei. hoc est
ecclie. que sit salua p lignū in q̄
pependit mediator dei et hoīm
homo xp̄s ihesus. Nam et mensure
ip̄sius longitudīs et altitudīs et la
titudīs eius significat corpus hūa
nū: in qui⁹ veritate ad hoīes pcrē
natus est venturus et venit. hūa
ni q̄ppe corporis longitudo a ver
te usq ad vestigia sexies tantū ha
bet q̄ latitudo. que est ab uno late
ad alterū latus. et tantes tantū q̄n
altitudo. qui⁹ altitudīs mensura ē
in latere a dorso ad ventrē: vel cū
si iacentē hoīem metiamur supinū
seu pronū sexies tantū longus est
a capite ad pedes. q̄ latus a tertia
in sinistrā. vel a sinistra in tertiā.
et tantes q̄ altus a terra. Unde facta
est archa trecentoz in longitudine
cubitoz. et q̄nquaginta in latitudīe
et triginta in altitudīe. et qđ oītiū
in latere accepit. p̄fecto illud ē vul
nus q̄n latus arundine fixi lancea p̄fo
ratū est. Hac q̄ppe ad diluuiū ven
turos ingrediūtes. q'a unde sacra mē
ta manarūt quibz credentes ligna
tur. Et qđ de lignis quadratis
iubet. undiq; stabilē scōz vitā sig
nificat. Quadratū cū ventens qua
dratū stabit. Et cetera que in eius
dem arche constructiōe dicūt. ecclē
sialticarū signa sūt rerū. sed ea nū
plequi longū est: et hoc iā fecim⁹
in ope qđ adūs faustū manichē
scripsim⁹ negantē in hebreoz libz
aliqđ esse de xp̄o ꝓphetatū. Et hoc
quidē potest ut et nobis quispiā
et alius alio exponat: hec apud nos
tamē ea que dicūt ad hāc de qua lo
quim⁹ ciuitatē dei in hoc scō mūdo
no tanq̄ in diluuio peregrinantē
omīa referant. si ab eius sensu q
ulta cōscripsit nō vult longe abes

XV

rare qui exponit exemplu gñā. velut
si quispiā dē hic scriptū est in fero
ra bicamerata et tricamerata faci
es ea. nō dē ego illo ope dixi. velut
intellig. qā ex oñibz gentibz ecclia
congregata. bicamerata dicta. ppter
duo genera hoim. circūcisionē scilz
cet et ppucij. quos aplus et alio mō
dicit iudeos et grecos. tricamerata
vero eo dē oñes gentes de tribz filij
is noe. post diluuiū repate sūt. sed
aliud dicat aliqd dē tamē a fide
regula nō sit alienū. Nam qm nō
colas in infernorubz mansiones ha
bere archā voluit. veñiēnā in su
perioribz. et hec dixit bicamerata.
et in superioribz superiorz et hec appel
lauit tricamerata. ut ab imo sur
sum versus terra consurgeret ha
bitando. possūt hic itelligi tria illa
que cōmendat aplus. fides spes ca
ritas. possūt ea multo cōuenien
ius tres ille ubertates euāgelice.
trigena. sexagena. centena. ut in in
fimo habitet pudicitia cōiugalis.
supra vidualis. atqz hec superior v
ginalis. et si qd aliud secm fidem
hoc ea de ceteris que hic exponē
tia sūt dixerim. qā et si nō vno dille
nunt modo ad vnā tamē catholice
fidei cōcordiā revocanda sūt. nō ta
men quilibet putare debet aut frus
tra hec esse conscripta. aut tātūmō
rerū gestarū veritatē sine ullis al
legoriis significationibz hic esse q
rendā. aut ecclesiā tantū hec oīno gesta
non esse. sed solas esse verborū figu
ras: aut ꝙd illud ē neqꝙ ad ppe
tua ecclesie ptinē. Capt xxxiij.

Quis enī nisi mente puerilis
manuū scriptos esse cōtendat libros
per annos mille tanta religiōe. et
tam ordinate sucessiois obseruan
tia custoditos? aut solas res gestas
illic ītuendas? Ubi certe ut alia o
mittā si numerositas animaliū cogē
bat archē tantā fieri magnitudi
nē. īmūda bina et mūda septena
introduci. animalia qd cogebat. cū
equalis numeri possent utraqz
seruari? Aut vero deus qui ppter ge
nus repandū seruanda pcepit. eo
modo illa quo instituerat restitue
re nō valebat? Qui vero non esse
gesta. sed solas rerū significandarū
figuras esse cōtendūt. primū opinā
tur tā magnū fieri nō potuisse di
luuiū. ut altissimos montes quos
cum nubibus aqua ascendo trāscē
deret. ppter olimpi verticē montis
supra quē nubes phibentē nō pos
se ascendere. qd tam sublime iā celū
sit. ut nō ibi sit aer ille crassior. u
bi venti nebule ymbres qz gignū
tur. nec attendūt oīum elementorū
crassissimā terrā ibi esse potuisse
An forte negant esse terrā montis?
montis? Cur igit usqz ad illa celi
spacia terras exaltari licuisse. aqs
exaltari nō licuisse cōfidit? cū illa
mēliores & pēliores elemētorū aqs tris
phibeāt supiores atqz leuiores. Qd
utraqz racionis affectū qre terra grauī
or et inferior. loco cū celi tranquillioris
inualescat per volumīa tot annorū?
et aqua leuior ac supior pmissa
non sit hoc facere saltē ad tempus
exiguū? Ducūt enā nō potuisse ca
pere archę illius quātitatē animaliū
genera tā multa in utroqz sexu.
bina de mūdis. septena de mūdis

que michi videnti non cõputaret.
si trecenta cubita longitudis et la
titudis q̃nquagita attenderet. nec
cogitaret aliud tantũ esse in lupio
ribz. utemqz aliud tantũ in lupio
ribz lupioꝝ. ac p hoc ter ducta illa cu
bita fieri nongenta per centũ q̃n
quagita. Si aũt cogitem? qd ouge
nes nõ ineleganter altruxit mopsẽ
salueat hoiem dei eruditũ sicut scrip
tũ est omni sapiẽtia egiptioꝝ. qui ge
ometriã dilexerũt. geometrica cu
bita significare potuisse ubi vnũ
q̃ntũ sex nãa valere asseuerãt: q̃s
non videat quãtũ rerũ capere illa po
tuit magnitudo? Nam illud quod
disputãt tante magnitudis archã
non potuisse cõpingi ineptissime ca
lũpniant. cũ sacãt ĩmensas vrbes
fuisse cõstructas. nec attendũt cen
tũ annos quibz archa illa est fabri
cata. nisi forte lapis lapidi adhere
potest sola calce cõiunctus ut mu
rus per tot milia carrũ agati. et lig
nũ ligno p fuscudines epuros cla
uos gluten bituminis nõ potest
adherere ut fabricet archa. nõ au
tus sed rectis lineis longe lateqz pa
recta. quã nullus in mare mittat
conatus hoim. sed leuet onera cum
venerit naturali ordine ponderũ.
magisqz diuina prudencia q̃ hu
mana prudencia natantẽ guber
net. ne ĩcurrat ubicũqz naufragiũ
Qd aũt scrupulo illiẽ queri solet
de minutissimis bestiolis. nõ solũ
quales sũt mures et stelliões. verũ
etiã quales locuste scarrabei. mus
ce denicꝝ et pulices. utrũ nõ amplu
ous numeri ~~numeri~~ in archa illa
fuerint. q̃ qui est definitus cũ hoc
imperaret deus: prius ãmonendi
sũt quos hec mouẽt. sic accipiendũ
esse qd dictũ est. que repũt sup terrã.
ut necesse nõ fuerit cõseruari in ar
cha que possũt in aquis viuere non
solũ mersa sicut pisces. verũetiã
supnatantia sicut multe alites. de
inde cũ dicat. masculus et femina
erũt. pfecto ĩtelligit ad reparandũ
genus data. ac p hoc nec illa necesse
fuerat ibi esse que possũt sine con
cubitu de quibusqz rebz vel rerũ co
rupcõibz nasci. vel si fuerũt sicuti
dicunt esse cõsueuerũt sine vllo ma
scro defuisse potuisse. aut si
misteriũ sacratissimũ qd agebatur
et tante rei figura erã veritate fac
ta aliter nõ posse ĩpleri. nisi ut ibi
ubi certo illo numero esse ut que vi
uere in aquis natura phibente nõ
possũt. nõ fuit ista cura illius hoi
nis vel illoꝝ hoim. sed diuina. Nõ
eũ ea capta ĩtromittebat. sed ea
tia et ĩtrania ymittebat. Ad hẽ
eũ valet qd dictũ est ĩtrabiũt ad
te. nõ solucti hois actu. sed re nutu
ita sane ut nõ illuc fuisse mas
sint que sexu carent. Prescriptũ au
atqz definitũ est masculus et femi
eũt. Alia sũt q̃ppe que te qbuslibz ut
bus sine cõcubitu ita nascũt ut
postea concũbãt et generẽt. sicut
musce. alia vero in quibz nichil sic
maris et femine sicut apes. Ca po
to que sic habẽt sexũ ut nõ habe
aut fetũ. sicut mulus et mule. nisi
si fuerũt ibi. ac nõ potuis parere
eoꝝ ibi fuisse sufficerent. equinũ ge
deliceti atqz asininũ genus. et si q
alia sũt que cõmixtiõe diuersi ge
neris genus aliqd gignũt. Sed ex

XV

aliena esse ab ecclesia significan
da. pbabilit dia potest. sed magis
credendū est. et sapienti esse mēdue
utteris⁹ mandata. et gesta esse et
significare aliq̄d. et ip̄m aliq̄d ad
prefigurandā ecclesiā ptinere. Jam
usq; ad hūc articulū pductus liber
iste claudendus est. ut ambarū ci
uitatū cursus. terrene scilicet scd̄z
hoīem viuētis. et celestis scd̄m deū.
post diluuiū et deinceps in rebus
consequētibz requiratū. Explicat li
ber decimus q̄ntus. Incipit capl'm xvi

An post diluuiū a noe
usq; ad abrahā alieq; fa
milie scd̄m deū viuentiū
reperiant. y. Quid in filijs noe
pphetice fuerit p̄figuratū. vj
De generacoibz trū filioz noe. iij.
De diuersitate līguarū p̄incipioz
De relcōe dū ad v. babilonis.
cōfundendā līguā edificātiū turrī.
Qualis intelligenda sit locutio. vi.
qua deus angelis loquit. vij.
An oīe bestiarū genus etiā remo
tissime a terris insule ex eo nume
ro acceperit qui in arcā diluuij
inundacione seruatus est. viij.
An ex pagine adam vel filioz no
e quedā genera hoīm mōstruosa. pdi
An inferiorē partē terre q ix.] eam
nre habitacoī contraria est. anti
podas habere credendū sit. x.
De generacoe sem. i. an? pgēie ten
dēs ad abrahā. ciuitatis dei ordo digni
or. Qui ea p̄mitus lingua in usu xi.
hoīm fuerit. que postea hebrea ab
heber noīe nūcupata est. et in an?
familia remansit. cū diuersitas
esset facta linguarū. xij.
De articulo tēporis in abraham

hoc ad misterū ptinebat ibi e
rant. habet enī et hoc genus mal
ulū et femina. Soleat etiā mouere
nōnullos genera eloquū que illic
habere potuerit aialia. que nō nisi
carne vesci putant. utrū preter nu
merū ibi fuerit sine trāsgressione
mandati. que aliox alendox necess
itas illuc cōgregauerit. Quod
quō possus est credendū. preterea
aliqua alimēta esse potuerūt que
omnibz cōuenirēt. Nouim enī q̄m
multa aialia quibz caro abus est
fructibz pomisq; vescant. et maxi
me ficu atq; castaneis. Quid ergo
etiā diuinitus āmonitus. q̄d au
q; cōgruere. sine carnibz aptam
alioq; genere alimoniā reparauit
et condidit. Quid est aūt quo vel
sine ac salubre facere possit ds.
qui etiā ut sine cibo viuerēt diui
na facultate donaret. nisi ut pal
pabile cōuenire. Non aūt ad p
figurandā ecclesiā ptinere tā mul
ta cōtenciosus nemo ptinaci⁹ o
pinari. Jam etiā gentes ita ecclesiā
repleuerūt maioq; et imisi. don
uenat ad finē. ita eius vnitatis
quadā cōpagine cōtinent. ut ex o
no manifestatiō etiā de ceteris que
obscurius aliquāto dicta sūt. et
difficilius agnosci queūt dubita
re fas nō sit. Que cū ita sint. si nō
manifestū esse cōcepta putare q̄sq̄
vel durus audebit. nec nichil sig
nificare cū gesta sint. nec fabula dic
ta esse significatiua nō facta. nec

a q̄ scē luceſſionis nou⁹ ordo cōtexitur.
Que racio fecerit videat⁹ ut in titul xiij.
migracōe thare qua chaldeos dese
rens in mesopotamiā trāsiuit.
nulla de filijs nachor tra sit mēcio.
De annis thare qui in carra xiiij.
tempus vite impleuit. xv.
De tēpore promissionis abrahe q̄ scdm
preceptū dei exiuit de charra. xvi.
De ordine et qualitate promissionū
dei que ad abrahā facte sūt xvij.
De trib⁹ excellencioribz gentiū reg
nis quoz id est assyrioz iam abra
ham sublimis eminebat. xviij.
De iterato alloquio dei ad abrahā
quo ei et semi ei⁹ chanaā tra promittit.
De sare pudicicia in egipto per xix.
dūm custodita. quā abrahā nō uxo
rē suā esse dixerat sed sororē xx.
De secessiōe loth et abrahe. que sal
ua caritate illis cōplacuit. xxi.
De terra promissiōe dei qua terrā cha
naā abrahe et semi ei⁹ i ppetuū pollu
De lapidis ab abrahā hol xxij. cet.
tib⁹ sodomoz q̄n loth de captiuitate
erupuit et a melchisedech sacerdo te
benedictus est. xxiij.
De verbo dñi ad abrahā quo ei pro
mittit scdm multitudinē stellarū
multiplicanda posteritas q̄d credēs
iustificatus ē adhuc i ppuno⁹ statut⁹.
De significacōe sacrificij q̄d xxiiij.
abrahā offerre p̄ceptus est cū popol
lasset ut de hys q̄ crediderat doceretur.
De agar ancilla sare quā cam xxv
sara abrahe voluit esse cōcubinā.
De retributiōe ad abrahā xxvi.
que eā seni de sterili sara filiū spo
spondit patrēq; eū gentiū statuit
et promissō fidei sacramento circū
cisionis signatur. xxvij.

De masculo qui in octauo die non
fuerit circūcisus perit aia eius q̄a
testamentū dei dissipauit. xxviij.
De cōmutacōe nois abrahe et sa
re qui ai ob vni⁹ sterilitatē. ob uni⁹
q; aūt senectutē generare nō posset.
muni⁹ fecūditatis initpti sūt. xxix.
De trib⁹ viris vel angelis in quib⁹
ad querū mambre apparuisse ab
he dñs manifestatur. xxx.
De loth a sodomis liberato. atq; ig
ne celesti et sulphureis conspiris. et de abimi
lech qui⁹ cōcupiscētia ralitata sare
nocere non potuit. xxxi.
De plaac scdm promissionē nato. cui⁹
nomē ex risu utriusq; parentis ē indita.
De obedientia et fide abrahe q̄ xxxii
poblacionē immolādi. pbat⁹ est filij.
De rebecca nepte nachor quā xxxiii
plaac accepit uxorem.
Ad intelligendū sit in eo q̄d abrahā
post mortē sare acceperit uxorē cetu
De geminis adhuc i utero xxxv. tis.
to rebecce matris claudis quid di
cauerit diuina responsio. xxxvi
De oraculo et benedictiōe qua
ac nō aliū q̄ pater ipsius mento xxxvii.
eiusdem dilectione accepit.
De hys que in esau et iacob mysti xxxviii.
tice prefigurantur.
De emissio iacob in mesopotamiā
ad accipiendā uxorē et de visiōe qua
in itinere cōprauit et de q̄tuor ip
sius femis cū vnā petiisset uxorem.
Que racio fecerit ut ei⁹ xl
israhel cognominaretur.
Quomō cū septuaginta quinq; ani
bus egiptū intrauerit ingressus cū
plerisq; ex hys que cōmemorantur
pore posteriore sit genita. xli
De bñdictiōe qua ysaac filio suo p

mulit. xliij De filijs ioseph qs iacob
pphetica manuũ suarũ trãsmutaca
one benedixit.

xliij.

De tẽporibz mopsi et ihelu naue ac
iudicũ. atqz exinde regũ. quoz q̃dẽ
saul pm̃ erat sed dauid precipuus t
sacramento habet̃ et merito.

Explanãt capla. Incipit liber xvi?.

Capl'm j.

Ost diluuiũ con
curr̃etis
scẽ vesti
gia ciui
tatis v
trũ con
tinuata
sunt an
nis centũ
interruptẽ ipietatis tẽpo
ribz. ita ut nullus hoim veri vnius
dn̄i cultor existeret. ad liquidũ scrip
turas loquẽtibz tuenire difficile est.
Postera q̃a in canonicas libros posit
hoc qui cũ conuge octobz filijs tot
q̃z nuribz suis meruit p archã
diluuij liberari. nõ inue
nio. euidenti diuino eloquio predi
tapheth. pphetica bñdictiõẽ cõmen
tat̃. intuens et p̃uidens q̃ longe fu
turũ. Vnde factũ etiam
illud ut filiũ suũ mediũ. hoc est p̃
qui permanerat in patrẽ. nõ in ipso
sed in filio eius suo nepote maledi
ceret. his verbis. maledictus chanaã
an puer famulus erit fratribz suis.
Chanaan porro natus fuerat ex
cat̃ sed postq̃ p̃diserat nuditatẽ

nate etiã q̃ seruitus adiũgit benedic
tionẽ duoz maximi filioz et mini
mi filioz dicens. benedictus dñs de
us sem. et erit chanaã seruus illius.
latificet deus iapheth et habitet in
tentoribz sem. sicut ipsa eiusdẽ noe et
vinee plantacio. et ex eius fructu ẽ
ebriacio. et denudacio. et q̃
ibi cetera facta atqz conscripta sũt
pphetus sũt grauidata sensibz et
velata tegmẽtis. sed nũc rerũ effectu
iam in posteris cõsecuto. que optata
fuerũt satis apta sũt.

Capl'm secũdũ.

Quis eũ hec diligenti et ĩtelli
genti aduertẽs nõ agnoscat
in xpõ. Sem q̃ppe de cuius
semĩe in carne natus est xpc inter
pretat̃ nosc̃atus. Quid aũt nosc̃atur
xpõ. aut nomẽ ubiqz iam flagrat.
ita ut in cãtico canticoz eiã ipsa
precedente pphetia vnguẽto cõparare
tur effuso. In cui tentoribz id est et
ecclesijs habitat gentiũ latitudo. nã
iapheth interpretat̃ latitudo. Chanaã au
tem q̃ interpretat̃ calidus medius noe
filius tanq̃ se ab utroqz discernens
et inter utrũqz remanens. nec in pri
mitijs israhelitarũ nec in plenitu
dine gentiũ. quid significat nisi
hereticoz genus calidũ nõ spũ sa
pientie sed ĩpietatis. quo solent he
reticoz feruere p̃mordia. et pacem
turbare sociz. Sed hec in ultimo re
dunt p̃fectionẽ iuxta illud apli.
oportet et hereses esse. ut p̃bati ma
nifesti fiant in vobis. Vnde etiam
scriptũ est. filius eruditus sapiens
erit. ĩprudente aũt ministro utet̃.
Multa quippe ad fidẽ catholicã pti
nentia dñi hereticoz calida inq̃etu
dine exagitant̃. ut aduersus eos

defendi possint. et consideranti diligẽ
cius et intelligunti clarius et iltãcius
predicanti. et ab aduersario mota
questio discendi existit occasio. qui
non solũ qui sũt aptissime sepati
ueũ omẽs qui xpiano vocabulo
gloriant et pdite viuũt. nõ absur
de possũt videri medio noe filio fi
gurati. Passionẽ quippe xpi quel
libus hoĩs nuditate significata est.
et annũciãt pfitendo. et male viuẽ
do exhonorãt. De talibz ergo dictũ
est. Ex fructibz eorz cognoscetis eos.
Ideo cham in filio suo maledictus ẽ.
tanqz in fructu suo. id est in ope suo.
Unde cõuenienti et ipse filius ei⁹ cha
naan interpretati motus eorz. qd alĩ
ud qd est qz opus eorz. Sem vero et
iaphet tanqz arrãsio et pmotiõ. ve
sicut alio modo eos appellat aplus
iudei et grecã sed vocati et iustificã
ti. cognita quoquo modo nuditate
patris qua significabati pallio sal
uatoris. sumentes vestimẽtũ posue
rũt sr̃e duo dorsa sua. et itrauerũt a
uersi et operuerũt nuditatẽ patris
sui: nec viderũt qd reuerendo texerũt
Quodã eũi modo in passione xpi
et qd pro nobis factũ est honora
mus: et iudeoz facinꝰ aduersatiõ.
Vestimentũ significat sacramẽtũ.
dorsa memoriã preteritoz: qa pallio
nẽ xpi eo saluati iã tempore quo ha
bitat iaphet in domibz sem. et ma
lus frater in medio eoz trãslatam
celebrat ecclesia. nõ adhuc pspectat
futurã. Sed malus frater in filio
suo hoc est in ope suo puer id est
seruus est fratrũ bonoz: ai ad exer
citacionẽ patientie vel ad puerũ
sapientie stulti utiliti malus boni.

Sunt enĩ tales ap'li qui xpm annũ
ciant nõ caste: sed sine occasione magis
sine veritate xpc ãnunciẽt. ipse qui
pe plãtauit vineã de qua dicit. ppha
ta: vinea dñi sabaoth domus israel
est. Et bibit de vino eius. sine illece
bre hic intelligati de quo dicit. potestis
bibere calicẽ quẽ ego bibiturus sũ.
et pater si fieri potest transeat a me
calix iste quo sua sine dubio signi
ficat passionẽ: sine qa vinũ fruti
est. vinea hoc poculus illo significa
tũ est. qd ex ipsa vinea hoc est ex ge
nere israhelitarũ carnẽ pro nobis
et sanguinẽ ut pati posset assũpsit.
et rubricatus est id est pallus ebur nu
datus est. Ibi nãqz nuditas. de qua dicit
patriarcha eius infirmitas. de qua
aplus. et si crucifixus est ex infirmi
tate. Unde idem dicit. Infirmũ dei
cius est hominibz: et stultũ dei sapiẽ
cius est hominibus. Qd vero ei dic
tũ esset. et nuditatis est. addidit. scp
tura in domo sua. elegantissime. de
qd a sue carnis gente et domesticis
sanguinis sui. utiqz iudeis. Hãc pal
crucẽ montẽqz pallucis. hãc pal
one xpi sonus in solo vocis tantũ
reprobi annũciãt. nõ enĩ qd annũ
ciant intelligũt: pbi aũt iterpre
mẽ habent tã grande mistriũ. ar
qz honorãt intus in corde habitã
et stultũ dei q'a sonus et sapiẽtia
est hominibz. Hui⁹ rei figura est. quo
cham exiens hoc nũciauit foris.
sem vero et iaphet ut hoc velarẽt
id est hõrarẽt ingressi sũt. hoc ele
terus id egerũt. Nec scripture sce
ta diuine indagam⁹ ut possumus
alius alio magis minus ve digni
enter veritatis fideli: certũ tenẽtes.

XVI

non ea sine aliqua prefiguracione futurorꝫ gesta atꝫ conscripta. necꝫ nisi ad xpm et eius ecclesiā que cuius dei est referenda. cuiꝰ ab ipso genere hūani nō defuit predicacio. quā per omnia videm⁹ impleri. Benedictas igit duobꝫ filijs noe. atꝫ unoī medio eorꝫ maledicto. deinceps usqꝫ ad abrahā. de quibꝰdā aliquotꝫ q̄ pie deū colerent cōmemoracōe silencio p annos amplius ꝙ mille nec eos defuisse credideri. Sed si omēs cōmemorarent² nimis longū fieret: et esset hec hystoria magis diligēcia ꝙ ꝓphetica, prudencia. Illa utꝫ exequi² litterarū sacrarū scriptor utilit̄. vel potius p eū dei spūs quibus nō solū narrent² preterita vel presencia prenūcient² futura. que tū pertinēt ad ciuitatē dei. q̄a et de hijs qui nō sūt eius quicq̄d hic dicat². ut illa ex cōparacōe cōtrarij uel emineat. Nō sane oīa que gesta narrant² aliquid significare putanda sūt: sed ꝓpter ea que aliq̄d significant ea q̄ nichil significant attexunt². Solo enim posset terra, plaudit²: sed ut hec alia necessaria. et solu nerui cythare aptant² ad cantū: sed ut apta pos sint. ita sūt et cetera in cōpagibus membroꝝ. que nō paucā² a canente cōnectūt². ita in ꝓphetica hystoria dicunt² et aliqua que nichil significant sed q̄bꝫ ad hec ea q̄ significant et quodāmō religent². Tertiū. Enumeracōes ergo filiorꝫ noe deinceps intuende: et q̄d de hijs dicendū videt² attendendū est huic opi. quo ciuitatis utriusqꝫ terrene scilicet et celestis ꝓ tēpora procursus ostendit². Cepte sūt eni cōmemorari a nimo filio. qui vocatus est iaphet cuiꝰ filij octo nōiati sūt: nepotes aūt septē de duobꝫ filijs eius tres ex uno. quatuor ex altero: sūtq̄ omēs q̄ndecī. Filij aūt cham hoc est medij filij noe quatuor et nepotes q̄nq̄ ex uno eius filio. pnepotes duo ex nepote uno. fit eorꝫ sūma undecim. quibꝰ enumeratis redit² tāꝑ ad caput et diat². chus aūt genuit nembroth. hic cepit esse gygas super terrā. hic erat gygas venator contra dnm dei. ꝓpter hoc dictū sicut nembroth gygas venator contra dnm. Et factū est initiū regni eius babylon. orech archad et chalenne in terra sennaar. De terra illa exijt assur et edificauit ninniuen et roboth ciuitatē. et chalath et dasem. inter me diū ninniue et chalath. hec ciuitas magna. Iste porro chus pater gygātis nembroth primꝰ nōiatus est in filijs cham: cuius q̄nq̄ filij iā fuerāt cōputati et nepotes duo. Sed istum gygantē aut posti nepotes suoꝝ natos genuit. aut q̄d est credibilius sermōnis de illo ꝓpter eius eminentiā sūpture locuta est. q̄nquidē et regnum eius cōmēmoratū est. cuiꝰ ī caū erat babylon illa nobilissima ciuitas. et que iuxta cōmemorate sūt siue ciuitates siue regiones. Qd vero dictū est de terra illa id est de terra sennaar que ptinebat ad regnū nēbroth exisse assur et edificasse ninniuen et alias quas cōtexuit ciuitates lōge postea factū est: qd ex hac occasiōe

perstruxit ꝓpter nobilitatē regni al/
syrioꝝ qđ mirabiliť dilatauť ninus
beli filius conditor ninive ciuita/
tis magne: cui⁹ ciuitatis nomen ex
illius noīe diuinatū elt. ut a nino
ninive vocareť. Illur aūt vnde al/
syrij. nō fuit in filijs cham medij
filij noe sed in filijs sem repitť: qui
fuit noe maxim⁹ filius. Vnde appa/
ret de ꝑgenie sem exortos fuisse qui
postea regnū gygantis illius obtine/
rēt. et inde ꝓcederent atq; alias con/
derent ciuitates: quarū ꝓma elt a
nino appellata ninive. Hinc reditť
ad aliū filiū cham. qui vocabatur
mestraim: et cōmemorantť quos ge/
nuit nō tanq̄ singuli hoīes. sed na/
ciones septē: et de sexta velut de sexto
filio gens cōmēoratť exisse que ap/
pellatť phylisthym vnde fiūt octo.
Inde iterū ad chanaan reditť in quo
filio maledictus elt cham: et quos
genuit vndecī noīantť. Deinde usq;
ad quos fines puenerīt cōmēoratť
quibus ciuitatibz diatť. ac ꝑ hoc
filijs nepotibzq; cōputatis. de ꝓgēie
cham triginta vnū geniti referuntť
hestat cōmemorare filios sem nixi/
mi filij noe. ad eī q̄ppe gradatī ge/
nerationū illarū puenit a nīmo
exorta narratio. Sed vnde ītapiunt
cōmēorari filij sem. habet q̄dā ob/
scuritatis. qđ expoīcōe illustrādū
elt: q̄a et multū ad rē ꝑtinet quā
requirim⁹? Sic enī legitť et sem nat⁹
elt ante ipsi patri oīum filiorꝝ heber
fratri iapheth maiori. Ordo verboꝝ
elt. Et sem natus elt heber. ante ipsi
id elt ipsi sem natus elt heber: qui
sem. pater elt oīum filiorꝝ suorꝝ. Sem
ergo patriarchā intelligi voluit

oīum qui de stirpe eius exorti fuīt. qđ
cōmemoraturus elt. siue fuit filij fi
ue nepotes et ꝓnepotes: et deinceps
in idipsū exorti. Non sane ibi heber
genuit sem: sed ab illo q̄ntus in ꝓ
genitorꝝ serie repitť. Sem q̄ppe inter
alios filios genuit arfaxat. arfaxat
genuit cainan. cainan genuit sa/
lam. sala genuit heber. Non itaq;
frustra ipse ꝓmus elt noīatus in ꝓ
genie veniente de sem. et ꝓlatus cae
filijs cū sit q̄ntus nepos. nisi quia
verū elt qđ traditť ex illo hebreos ē
cognoīatos. tanq̄ hebereos. ni et a
lia posset esse opinio: ut ex abraham
tanq̄ abrahei dicti esse videantť. Ho
nimirū hoc verū elt. qđ ex heber he
brei appellatī fuīt. ac deinde una de
trita littera hebraica linguā solus
ista ꝓplus potuit obtinere in quo
i ciuitas et in cās pegrinata elt. et
in oībz sacramēto adumbrata. In
gitť filij sem prius lex noīantť. Tri
de ex uno eoꝝ nati fuīt quatuor ne
potes eius. Itemq; alter filiorꝝ sem
genuit eius nepotē. atq; ex illo inde
pronepos natus elt: atq; inde
nepos qui elt heber. Genuitq; ante
heber duos filios. quoꝝ unū appe
lauit phaleth. qđ interpretatť diuisio
Deinde scriptura subiūgens ratio
nēq; hui⁹ noīs reddens. quia in di
bus ipsius eius diuisa elt terra. Non
aūt qđ fuit: post apparebit. Alius au
to qui natus elt ex heber genuit de
odecī filios: ac ꝑ hoc fiūt omnes ge
nita de sem viginti septē. In fine
ma aūt igitť omnes ꝓgenii de nīb
filijs noe. id elt q̄draginta tres de ioctan
ginta vnū de cham: viginti septē
de sem. fiūt septuaginta tres. Deinde

XVI

sequit scriptura dicens. Hij filij sem in tribubz suis. scdm linguas suas. in regionibz suis. et in gentibz suis Itemq de omnibz. hec inqt tribz filio rũ noe scdm generationes eorz scdm gentes eorz: ab hijs dispse sunt insule gentiũ sup terrã post diluuiũ. In de colligit septuaginta tres vel poti ñ postea demonstrabit septuagin ta duas gentes tunc fuisse nõ hoies iam et prius cũ fuissent cõmemo rati filij iaphet uta cõclusũ est. ex hijs segregate sunt insule gentiũ in terra sua. unusqsq scdm linguas suas. in tribubz suis et in gentibz suis. Ita uero in filijs cham quoda loco aper tius ostendu. Nechraim genuit os qui dicit ludim. et eodem modo ceteri usq ad septẽ gentes: et eniã has omnibz postea cõcludens. hij filij cham inqt in tribubz suis. scdm lin guas suas in regionibz suis et in gẽ tibz suis. Postrema ergo multorz filij non sunt cõmemorati. qa gentibz alij is nascendo accesserunt. ipsi aũt gen tes facere nequeunt. Nam qua alia causa cũ filij iaphet octo numerẽt nominant. et cũ filij cham quatuor tantũ qui nati nominant. ex tribz tantũ qui nati sunt adiciũt: et cũ filij sem nosent sex. duoz tantũ posteritas attexit. Quod ceteri sine filijs remanserunt. Absit hoc credere: sed gentes ppter qs cõmemorari digni essent nõ utiqz fe cerũt. qa sicut nascebant alijs gẽ tibus adhibebantur. Caplm quartũ.

Unus ergo in suis liguis iste gentes fuisse referunt. re dit narratoz tñ ad illud tẽ pus. qñ una lingua oĩm fuit: et in de iam exponit quid accidit ut li guarũ diuersitas nascerẽt. Et erat inqt omnis terra labiũ unũ: et vox una omnibz. Et factũ est cũ moueret ipli ab oriente inuenerunt campũ in terra sennaar: et habitauerunt ibi. Et dixit homo proximo suo. Venite faciam? lateres: et coquam? illos igni. Et facti sunt illis lateres in la pides: et bitumẽ erat illis lutũ. Et dixerũt. Venite edificem? nobis met ipsis ciuitatẽ et turrẽ. cui? caput e rit usqz ad celũ. et faciam? nostrũ nomẽ antequ dispgam̃ in faciem omnis terre. Et descendit dñs videre ciuitatẽ et turrẽ. quã edificauerunt filij hoim. Et dixit dñs deus. Ecce genus unũ et labiũ unũ oĩm. et hoc ĩcho auerunt facere: et nũc nõ deficient ex illis oĩa que conati fu erint facere. Venite et descendentes confundam? ibi linguã eorz. ut nõ audiat unusqsq vocem proximi sui. Et dispsit eos dñs inde sup faciem omnis terre et cessauerunt edificãtes. ciuitatẽ et turrẽ. Propter hoc appella tũ est nomẽ illius cõfusio. qa ibi confudit dñs labia omnis terre et inde dispsit illos dñs deus sup fa ciem omnis terre. Ista ciuitas que appellata est confusio ipsa est ba bylon: cui? mirabilẽ constructionẽ etiã gentiũ cõmentat hystoria. Ba bylon qppe interpretat confusio. In de colligit gygantẽ illũ nembroth fuisse illius conditorẽ. qd supius bre uiter fuerat intimatũ. ubi cũ de illo scriptura loqret. aut ĩ ciuitatẽ regni eius fuisse babylonẽ. id est que ciuitatũ ceteraru gereret principatũ. ubi cẽt

tanq̄ in metropoli habitaculū regni: q̄uis pfecta nō fuerat usq; in tantū modū. quātū cupba cogitabat ipietas. Nam disponebat altitudo nimia. que dicta est usq; in celū. siue vnī turris eius. quā preparabant inter alias. siue oīm turriū. que p numerū singulare ita significate sūt ut dicatur milies. et intelligūt milia milium: ut rana et locusta. sic enī appellata est multitudo ranarū ac locustarū in plagis quib; egipti paulo sūt per moysen. Quod aūt factura fuerat humana et vana ꝓsūpcio quilibet et q̄tūlibet in celū adversus deū altitudinē molis extollēt. Qū montes tāscenderet vnius? q̄s spaciū nebulosi aeris huius euaderet? Qd denicq; noceret deo. quātacūq; vel spūalis vel corporalis elatio? Totā veraciq; in celum viam molit humilitas. surclū leuās cor ad dūm. nō contra dūm: sicut dictus est gygas ille contra dūm. Qd non intelligentes nōnulli ābigno greco falli sūt ut nō interpretarent contra dūm sed ante dūm. Enanaon quippe et ante et cōtra significat. Hoc enī verbū est in psalmo. et ploremꝰ ante dūm qui fecit nos. et hoc verbū est enā in libro iob ubi scriptū est in furore ecrupisti contra dūm. Sic ergo intelligendus est ille gygas venator cōtra dūm. Qd aūt hic significat hoc noīe qd est venator? nisi animaluū terrigenarū decepto oppressor extitit? Erigebat ergo cū suis pplis turrim contra dūm: qua est ipia significata supbia. Merito aūt malus punit affectus: etiā cū non succedit effectus. Genus vero ipsum pene quale fuit? Cūm dūcano imperantis in lingua est ibi est ꝓpria nata supbia: ut non intelligeretur ubens hoīm. qui noluit intelligi ut obediret deo ubenti. Sic illa cupiditas dissoluta est. cū quisq; ab eo quē non intelligebat discederet. nec se nisi ei cū quo loqui poterat aggregaret: et p linguas diuise sunt gentes dispersq; p terras. sicut deo placuit: qui hoc modis occultis nobisq; inscrutabilibus fecit.

Quod enī scriptū est. et descendit dūs videre ciuitatē et turrē quā edificauerūt filij hoīm. hoc est nō filij dei. sed illa societas cōcupiscens vanam quā terrenā diam? ciuitatē nō loco moueri? deus qui semp est ubiq; totus: sed descendere dicit. aliqd facit in terra qd̄ preter usitatū nature ordinē mirabiliter factum presentiā quotidianō eius obtinet. nec videndo dilatat ad tēpus ut possit aliqd ignorare sed ad tempus videre et cognoscere dicit. qd̄ videre et cognoscit facit. Non sic ergo videbat illa ciuitas. quomō eam deus videre facit. qn̄ sibi quasi tū dispiceret ostendit: q̄uis posset intelligere ius ad illā ciuitatē descendisse. qa. descenderūt angeli eius in quibus habitabat: ut qd̄ aduīctū est. et dixit dūs deus. ecce genus vnū et labiū oīm et cetera. ac deinde additū. venite et descendentes confundam? ibi linguas eoꝝ. ceteraq; pitulatio sit demōstrans quēad modū factū sit qd̄ dictū fuerat

descendit dñs. Si enī iam descende
rat: quid sibi vult venite et descē
dentes cōfundam⁹ qd̄ ītelligit̄ an
gelis dictū nisi q̄a ꝑ angelos descē
debat. qui in angelis descendētibꝫ
erat: Et bene nō ait. venite et descē
dentes confundite. sed cōfundam⁹
ibi linguas eoꝝ: ostendens ita se o
perari per mīstros suos. ut sint eci
am ipsi cooꝑatores dei. sicut apl's
dicit: dei enī sum⁹ cooꝑarij. Capl'm vi.

Poterat et illud qn̄ fac
tus est homo de angelis ī
telligi qd̄ dictū est faciam⁹
hoīem. q̄a non dixit faciā. sed q̄a
sequit̄ ad ymaginē nostrā. nefas
est credere ad ymaginē angelorū
factū. aut eandē esse ymaginē an
geloꝝ et dei. recte illic ītelligit̄ plu
ralitas trinitatis: que tn̄ trinitas
quia vnus est deus. eciā cū dixisset
faciam⁹. et fecit inq̄t deus hoīem
ad ymaginē dei: nō dixit fecerunt
dij aut ad ymaginē deoꝝ. Poterat
et hic eadē intelligi trinitas. tanq̄
pater dixerit ad filiū et spiritū scm̄.
venite et descendētes confūdam⁹ ibi
linguas eoꝝ. si aliq̄d esset qd̄ ange
los ꝓhiberet ītelligi. quibꝫ pocius
cōuenit venire ad deū motibꝫ scīs.
hoc est cogitacoībꝫ pijs. quibꝫ ab
eis consulit̄ īmutabilis veritas.
tanq̄ lex eterna. in illa eoꝝ curia
supna. Neq̄ enī sibi ipsi sūt verita
sed creatricis ꝑticipes veritatis ad
illā mouent̄ tanq̄ ad fontē vite.
ut qd̄ nō habent ex seipsis capiāt
ex ipsa: et ideo eoꝝ stabilis est iste
motus. quo veniūt qui nō recedūt
Nec sic loquit̄ angelis deus quomō
nos īuicem nobis. vel deo vel āge

lis. vel ipsi angeli nobis. siue per
illos deus nobis: sed ineffabili suo
modo. nobis aūt hoc indicat̄ mō
nostro. Dei q̄ppe sublimior ante su
ū factū locucio. ipsius sui facti est
īmutabilis racio. que nō habet so
nū strepentē atq̄ trāseuntē. sed vī
sempiterne manentē et tēporalit̄
operantē. Hac loquit̄ angelis scīs:
nobis aūt aliter longe positis.
Qn̄ aūt eciā nos aliq̄d talis locu
cioīs interioribꝫ auribꝫ capim⁹ an
gelis ꝓpīquam⁹. Non itaq̄ michi
assidua reddenda racio est in hoc
ope. de locucioībꝫ dei. Aut enī verita
incōmutabilis per seipsam ineffa
bilit̄ loquit̄ racionalis creature
mentibꝫ: aut ꝑ mutabilē creaturā
loquit̄ siue spūalibꝫ ymaginibus
nostro spiritui. siue corꝑalibꝫ voci
bꝫ corporis sensui. Illud sane quod
dictū est. et nūc nō deficiēt ex illis
omīa que conati fuerīt facere. nō
dictū est confirmando sed tanq̄ in
terrogando. sicut solet a cōminātī
bꝫ dici. q̄admodū ait quidā: non
arma expediēt tota que ex urbe se
quent̄. Sic ergo accipiendū est tā
q̄ dixerit. Nōne omīa deficiēt ex il
lis que conati fuerīt facere: Sed si
ita dicat̄. nō exprimit cōminantē.
Verū ꝓpter tardiusculos addimus
ꝑticulā id est ne. ut diceremꝰ nōne:
qm̄ vocē pronūciātis nō possum⁹
scribere. Ex illis igit̄ tribꝫ hoīibꝫ
noe filijs septuaginta tres vel po
cius ut racio declaratura est septu
aginta due gentes. totidēq̄ lingue
per terras esse ceperūt: que crescen
do et insulas īpleuerūt. Auctus est
aūt numerus genciū multo am

plus ꝙ linguarū. Jam et in affrica barbaras gentes in una lingua plurimas nouim⁹. Et hoīes quidē multiplicato genere hūano ad insulas inhabitandas nauigio trālire potuisse qs ambigat? Capl̄ vij.

Sed quelho est de omī genere bestiarū que sub cura hoīm nō sūt. neq; sicut rane nascūt ex terra sed sola cōmixtione maris et femine ꝓpagant. sicut lupi atq; huiⁿmodi cetera. quo modo post diluuiū quo ea que in archa nō erāt cūcta deleta sūt eā in insulis esse potuerūt. si repatā nō sunt. nisi ex hys quoq; generā in utroq; sexu archa seruauit. possūt quidē ad insulas natando trālisse sed ꝓximas. Sūt aūt quedā tā longe posite a cōtinentibz terris: ut ad eas nulla videat⁹ natare potuisse bestiarū. Qđ si eas captas secū aduexerūt. et eo modo ubi habitabāt earū genera instituerūt. venādi studio fieri potuisse incredibile nō est: ꝙuis iussu dei siue ꝓmissu eā ope angelorq; negandū nō sit potuisse transferri. Si vero e terra exorte sūt sōm originē primā qñ dixit deus. ꝓducat terra aiam viuā: multo clarius appareat nō tam reparādorq; aialiū causa. ꝙ figurandarū variarū gentiū. ꝓpter ecclesie sacramentū in archa fuisse oīa genera. si in insulis quo transire nō posset multa aialia terra ꝓduxit. viij.

Queritⁿ eā utrū ex filijs noe vel pocius ex illo uno hoīe unde eā ipsi extiterūt. ꝓpagata esse credendū sit quedā monstruosa hoīm genera que gentium narrat hystoria. sicut plinius quā dam unū habere oculū in fronte media: quibusdā plantas versas ꝑ posteriora. quibusdā utriusq; sexus esse naturā. et dextera māmā esse muliebrē. sinistrā muliebrē. uirilem. similiter se coeūdo et gignere et parere. Alijs ora nō esse eosq; ꝓ nares halitu tantūmō uiuere: alios statura esse pygmeos a cubitali. quos pigmeos a cubito greci uocāt. alibi q̄nquēnes cōpedes feminas: et octauū uite annū non excedere. Jtē ferūt esse gentē ubi singula crura in pedibz habēt uer pocē flectūt: et mirabilis celeritatis sūt. Quosdā sciopodas uocāt. qđ ꝓ estū in terra iacentes reliquū corpus pedū se ꝓtegāt: quosdā sine ceruice oculos habentes in humeris et cetera hoīm uel quasi hoīm gentia. que in maritima plaga carpathi ginis insulis picta sūt ex libris ꝛ nōpta. velut cynolios hyssone. Quid dicā de cynocephalis. sciapodis. monocolis. blemmyis. gigantibz bestias ꝙ hoīes conbibit⁹? Sed omnia genera hoīm que dicūt esse. non dere non est uerisile. Verū quisq; ut piā natus homo. id est aialē rationale mortale. ꝙlibet. nostris similitatū seu libz geratⁿ corpis formā seu colorē. siue motū siue sonū. siue qualibet. vi. qualibet ꝓte qualibet qualitate nature. ex illo uno ꝓthoplasto originē ducere nullus fideliū dubitauerit: apparet tamen qđ in pluribz natura obtinuerit. et quid sit ipsa ueritate mirabile. Qualis aūt ratio reddit⁹ ꝛ nōstris de monstruosis quibusdā gentibz

XVI

ndi potest. Deus enī creator est
ōm. qui ubi et quādo creari quid
portuerit vel oportuerit ipse nouit.
ens vniūsitatis pulchritudinē
quarū partiū vel sūlitudīe vel diū
tate contexat. Sed qui totū intuī
ere nō potest tanq̄ deformitate p
tes offenditur: qm cui cōgruat quo
retrat ignorat. Pluribz q̄ quinis
digitis in manibz et pedibz nasci
hoīes nouim⁹ et hec leuior q̄ nul
la distantia: sed tū abstit ut quis
to delipiat ut existimet in nume
ro hūanoz digitoz erralle creatorē
ōpus nescientis aut hoc fecerit. ita et
si maior diuersitas ornati. sit ille
qui egerit cui⁹ opa iuste nemo re
prehendit. Apud ypponen zarītū
est homo quasi lunatas habens
ungues. et in eis binos tantūmō
digitos sūles et manus. Si aliqua
ignis talis esset. illi curiose atq; mi
rabili adtenti hystorie. Nū igitur
no qui primus creatus est esse ꝓpa
grauit. Androgini quos etiā her
maphroditos nūcupāt q̄uis admo
dū rari sint. difficile est tū ut tem
poribz deliut: in quibz sic uterq; sex⁹
appareat. ut ex quo potius accipere
nomen debeāt incertū sit: a melio
re tamē hoc est a masculino ut ap
pellarent. loquendi consuetudo ꝓ
valuit. Nam nemo unq̄ androgi
nas aut hermaphroditas nūcupa
uit. Ante ānos aliquot nūa certe
memoria. in oriente duplex homo
natus est superioribz mēbris: infe
rioribz simplex. Nam duo erāt capi
ta. duo pectora. quatuor manus vē
tre aūt unus. et pedes duo. sicut v
ni homīs: et tā diu vixit ut multos
ad eū videndū fama cōtraheret. Qs
aūt omnes cōmemorare possit hūa
nos fetus longe dissiles hijs. ex q̄bz
eos natos esse certissimū est. Sicut
ergo hec ex illo uno negare non pos
sunt origine ducere: ita quecūq; gē
tes in diuersitatibz corpoz abusita
to nature curlu. quē plures et ꝓpe
omnes tenēt. velut exorbitalle tradū
tur: si distinctiōe illa ītelligūt ut ra
tionalia aīalia sint atq; mortalia.
ab eodēipso uno p̄mo patre oīum stir
pem trahere confitendū est: si tamē
vera sunt que de illarū nationū va
rietate. et tanta inter se atq; nobiscū
diuersitate traduntur. Nam et simeas
et arcopēticos et spingas si nescire
mus nō hoīes esse sed bestias. pos
sent illi hystoria de sua curiositate
gloriātes. velut gentes aliq̄s hoīum
nobis īpunita vanitate mētiri. Qz
si hoīes sūt de quibz illa mira con
scripta sūt. q̄d si ꝓterea deus volu
it etiā nōnullas gentes creare ita
ne in hijs monstris que apud nos
oportet ex hominibz nasci. eius sapi
entiā quā naturā singit hūanā.
velut aute aliquā minus plecti opi
nias putarem⁹ erralle. Non itaq; n
nobis videri debet absurdū. ut q̄
admodū in singulis quibusq; gen
tibz quelā monstra sūt hoīum. ita
in uniuerso genere hūano quedam
monstra sint gentiū. Quapp̄ ut
istā quelionē pedetēptim cauteq;
concludā: aut illa que talia de q
busdam gentibus scripta sunt oī
no nulla sunt aut si sunt hoīes
non sunt: aut ex adam sunt. si
homines sunt. Capm nonum.

Quod vero et antipodas esse fabulant. id est homines a contraria parte terre ubi solo rati. quo occidit nobis aduersa pedibz nris calcare vestigia. nulla ratione credendum est. Neq hoc ulla historica cognitione didicisse se affirmat sed quasi ratiocinando coniectant eo quod intra conuexa celi terra sulpēsa sit. eundemq locum mundus habeat et unicum et medium. et ex hoc opinantur alteram terre ptem que infra est habitatione hoim carere non posse. Nec attendunt enim si figura coglobata et rotunda mundus esse creatis. sine aliqua ratione monstret. non tamen esse consequens ut enim ex illa parte ab aquarum cogerie nuda sit terra. Deinde enim si nuda sit neq hoc statim necesse est ut homines habeant. quia nullo mō scriptura ista mentis que narratis preteritis faciat fidem. eo quod eius predicta cōplenti. nimis q absurdum est. ut dicat aliqs homines ex hac in illam partem oceani immensitate traiecta naufragare ac peuenire potuisse: ut etiam illic ex uno primo homine genus instituerent humanum.

Quapter inter illos Caplm x.
talis hoim ppos qui p septuaginta duas gentes et totidem linguas colligunt fuisse diuisi: queram si possum uenire illam in terris pegrinante ciuitatem dei. que usq ad diluuium archam q producta est. atq in filijs noe per eoz benedictiones pleneralle monstrat. maxime in maximo qui est appellatus sem: qm quidem iapheth uta benedictus est. ut in tratris sui domibz habitaret. Tenenda est igit series generationum ab ipso seu: ut ipsa ostendat post diluuium auctas dei. sicut eam series generationum ab illo qui est appellatus seth ostendebat ante diluuium. Propter hoc expo scriptura diuina cum terrena ciuitas tem in babylone hoc est in confusione monstrasset. ad patriarchas sem recapitulando reuertit. et ordi tur inde generationes usq ad abraham. commemorato eam numero annoq quato quisq ad hanc seriem pertinentem filium genuisset: quantosq vixisset. Ubi certe aguoscendum est re sit dictum de filijs heber nomen unius phaleth: qa in diebz eius diuisa est terra. Quid enim aliud intelligi dum est terram esse diuisam: nisi diuersitatem linguarum. Omissis igit ceteris filijs sem ad hanc rem non pertinentibz. illi connectunt in ordine generationum per quos possit ad abraham peuenire: sicut illi connectebantur p quos peuenit de diluuium p quos pueniri generationibz que pagate sunt ex lo adam filio qui appellatus est hō Sic ergo capit generationes sem. Sem fi textio: hee generationes sem. Sem fuit annox centum annox ante cum egenuit ut arphaxat secundo anno post diluuium. et vixit sem post genuit arphaxat quingentos annos. et genuit filios et filias et mortuus est. Sic exequit ceteros. dicens quoto quisq anno vite sue filium genuerit. ad tum generationum ordinem pertinentem qui ptendit ad abraham. et quomodo nos postmodum vixerint: tantas ei filios filiasq genuisse. ut intelligamus unde potuerint pli accelere

XVI

m pauns qui cōmechant hoīibz
occupata puerilit. hebitem? vnde tā
ta spacia terraī atqz regnoz reple
ri potuerīt de genere sem. maxime
pter assyrioz regnū vnde nim? ille
quentaliū domitor usqz quaqz po
pulox ingenti psperitate regna
uit et latissimū ac fundatissimū
regnū qđ diuturno tēpore ducere
suis posteris ppagauit. Sed nos ne
diutius qđ opus est imoreī. nō qđ
annos quisqz in ista generacionū
serie vxerit. sed quoto anno vite su
e genuerit filiū. hoc ordine memo
randū tantūmō ponim? ut eti nu
merū annox a cōfacto diluuio usqz
ad abrahā colligam? et pter illa in
quibz nos cogit necessitas imorari.
breuit alia curiosiox tangam?. Se
cundo igit anno post diluuiū sem
genuit arphaxat: arphaxat autem
cū esset centū triginta quinqz ānox ge
nuit cainan: qui cū esset centū tri
ginta genuit sala. ponro ipa ipse
sala totidē annox erat qū genuit
heber. Centū vero et triginta et qua
tuor annos hebet cū genuit
phaleth: in cuī diebz diuisa est ter
ra. Ipse aūt phaleth vixit centū tri
ginta ānos et genuit ragau. et ra
gau centū triginta duox ānox ge
nuit seruch: et seruch centū trigin
ta aūt septē annos et genuit nachor: et nachor sep
tuaginta nouē et genuit thara: tha
ra aūt septuagīta et genuit abram:
qui postea deus mutato vocabulo
vocauit abrahā. Fuīt itaqz annoī a
diluuio usqz ad abrahā. mille septu
aginta et duo. secm vulgatā edicio
nem hoc est septuaginta interpretū.
in hebreis aūt codicibz longe pauca

ores ānos phibent inueniri: de qbz
racionē aut nullā aut difficillimā
reddūt. Cū ergo querim? in illis sep
tuagīta duabz gentibz ciuitatē dei.
non possum? affirmare illo tēpore
quo erat eis labiū vnū id est loque
la vna tūc iā genus hūanū aliena
tū fuisse a cultu dei vere. ita ut in
solis illis generacionibz pietas vera
remaneret. que descendūt de semī
ne p arphaxat et tendūt ad abra
ham: sed ab illa supbia edificande
turris usqz in celū qua impia sig
nificat elacio. apparuit ciuitas hoc
est societas impioz utrū ita āte nō
fuerit an latuerit. an potius utraqz
permanserit pia scilicet in duobz fi
lijs noe qui benedicti fūt eorqz pos
teris. ipia vero in eo qui maledict?
est atqz pgenie eius. ubi etiā exort?
est gygas venator cōtra dīm. non
est dijudicacio facilis. Fortassis eī
qđ pfecto est credibilius. et in filijs
duox illox iam tūc anteq̄ babilo
nia cepisset institui. fuerūt contep
tores dei. et in filijs chaim cultores de
i. utrūqz tū hoīm genus. terris nūqq̄
defuisse credendū est. Siquidē et qđ
dictū est omēs declinauerūt simul
inutiles facti sūt nō est qui faciat
bonū. non est usqz ad vnū: in utro
qz psalmo ubi hec verba sūt. et hō
legit nōne cognoscēt omēs qui o
perant iniq̄tatē. qui deuorāt plm
meū in cibū panis: erat ergo tunc
etiā pplus dei. Unde illud qđ dictū e.
non est qui faciat bonū. nō est us
qz ad vnū: de filijs hoīm dictū est
non de filijs dei. Nam premissū est
deus de celo pspexit sup filios hoīm
ut videret si est intelligens aut req̄

rens deū: ac deinde illa subūcta que
oēs filios hoīm. id est ad ciuitatē
pertinētes que uiuit sōm hoīem ū
sōm deū reprobos esse demōstrat.

Quamobrē sicut Caplm xi.
lingua una cūi esset oīm
non ideo filij pestilētie defu
erūt. nā et ante diluuiū una erat
lingua. et tū oēs pter unā noe
iusti domū deleri diluuio meruerūt:
ita qū merito elationis ipietatis gē
tes linguarū diuersitate punite at
q; diuise sūt. et ciuitas ip̄ior; cōfu
sionis nomē accepit. hoc est appel
lata est babylon. nō defuit dominus
heber. ubi ea que antea fuit oīm lī
gua remaneret. Unde sicut sup̄ me
morauī. cū cepisset enumerari fi
lij sem. qui singuli gentes singulas
procreārūt. primus est cōmendatus
heber. cū sit abnepos ipsius. hoc est
ab illo q̄ntus ūeniat exortus. Ea
ergo in eius familia remansit hec
lingua diuisis p alias linguas ce
teris gentibz. que lingua prius hu
mano generi non ūmerito creditur
fuisse cōmunis: ideo deinceps hebre
a est nūcupata. Tunc enī opus erat
eam distingui ab aliis līguis noīe
proprio. sicut alie quoq; vocate sūt no
nūlbz ppijs: q̄n aūt erat una nichi
l aliud q̄ hūana lingua vel hūa
na locutio vocabat̄ qua sola uni
uersū genus hoīm loquebat̄. Dixe
runt aliq̄s. Si in diebz phalech filij
heber diuisa est terra p linguas. id
est hoīes qui tūc erant in terra: ex
eius noīe populus debuit appellari
lingua illa que fuit oīnibz ante cō
mūnis. Sed ītelligendū est ipsum
heber. ppterea tale nomē impositū
le filio suo ut vocaret̄ phaleth. qđ
interp̄tat̄ diuisio: quia tūc nata
est q̄n per linguas terra diuisa est.
id est ipso tēpore. ut hoc sit q̄d dict̄
est in diebz eius diuisa est terra. Dā
nisi adhuc heber viueret. q̄n lingua
rū facta est multitudo. nō ex nō
mīe nomē acciperet lingua. que
apud illū potuit pmanere: cui
credendū est ipsa fuisse illa prima
cōmūnis. q̄n de pena venit illa
multiplicatio mutatioq; linguā
rū: et utiq; pter heber nunc penā esse
buit pp̄lius dei. Heber tristitia. linguā
her est. quā tenuit abrahā. nec nō
nes suos filios tālinquere potuit.
sed in eos tantū qui placati per ia
cob. et in ligurius atq; eminētius in
dei pp̄lm coalescentes. dei testamēta
et stirpē xp̄i habere potuerūt. Heber
heber ipse eandē linguā in vnum
eam pgenie sua reduxit. sōm eam
tantū cuius generationes pduxit
ad abrahā. Quapr̄ ea sūa gē
ter expressū est fuisse aliq̄d pri
nus hoīm q̄n ab ipijs babylon con
debat̄. nō ad hoc valuit hec obla
tas. ut quereūs fraudarēt̄ sed pocu
ut exercerēt̄ intēto. Cū eū legīmus
fuisse linguā oīm p̄mus. et nun
oēs filios sem cōmentat̄ heber
uis ex illo q̄ntus oriat̄. et hebreo
cat̄ lingua quā p̄triarchārū et p̄phe
tarū non solū in sermonibz sanc
tā in litteris sacris auctoritas. Plecto cū quereūs in du
uisionibz linguarū ubi lingua
la remanere potuerit. que fuit cō
te fuit cōmunis. que sine ulla du
bitatiōe ubi remansit nō ubi fuit
illa pena que facta est mutatione

XVI

linguarū: quid aliud occurrit: nisi
qđ in huiꝰ gente remāserit. a cuius
noīe nomen acceperit? Et hoc iustra
e gentis huiꝰ nō paruū apparuisse
uelim. qđ cū alie gentes plectteren
tur mutacōe linguarū. ad istā nō
puenit tale supplicū. Sed adhuc il
lud mouet. quomō potuerūt lingu
las gentes facere heber et filius eius
phaleth. si una lingua pmansit ā
boīz. et certe una est hebrea gens ex
heber pagata usq; ad abrahā: et p
eum deinceps donec magnus fieret
cōmemorati sūt trū filioꝝ noe fere
cūctas singulas gentes: si heber et pha
leth singulas nō fecerūt? Numirū il
lud est. phabilius. qđ gygas ille nē
broth fecerit eas ipse gentē suā. sed
aptee excellentiā dīuitiaꝝ et corpis
sortū eminētius notiatus est. ut ma
gnā numerus septuagīta duarū
gentū atq; linguarū: phaleth aūt
hebrea. cōmemoratus sit. nō qđ gen
tem fecerit. nam eadē ipsa est ei⁹ gēs
hebrea eadēq; lingua: sed pt̄ tēpus
uiligne qđ in diebz eius terra diui
sa sit. Nec mouere nos debet. q̄modo
potuerit gygas nembroth ad illud
etatis occurrere quo babylon condi
ta est. et confusio facta linguarū.
atq; ex hoc diuisio gentiū. Non enī
quia heber sextus est a noe ille aūt
quartus: ideo nō potuerūt ad id tē
pus cōuenire viuendo. Hoc enī con
tigit cū plus viueret ubi pauco
res sunt generacōes. minus ubi
plures: aut serius nati essent ubi
pauciores. maturius ubi plures.
Sane intelligendū est. q̄n terra diui
sa est. nō solū iam natos ceteros fi
lios filioꝝ noe. qui cōmemorant patres gentiū. sed etiā eius etatis fuis
se. ut numerosas familias haberēt
que digne fuissent nominibz gentiū.
Unde nequaq̄ putandū q̄ eo ordine
fuerint geniti. quo cōmemorati le
guntur. alioq̄n duodecī filij iectan. q̄
erat filius alius heber frater phaleth. quomō potuerūt iam gentes
facere. si post phaleth fratrē suū iec
tan natus est. sicut post eū cōmemo
ratus est. q̄ūquidē tēpore quo natus
est phaleth diuisa est terra? Unde
intelligendū est priorē quidē noīa
tū. sed longe post fratrē suū iectan
fuisse natū. cuiꝰ iectan duodecī filij
tam grandes iam familias habe
rent. ut in linguas pprias diuidi
possent. Sic eū potuit prior cōme
morari. qui erat etate posterior: q̄
admodū prius cōmemorati sūt ex ce
tus filijs noe. pareti filij iapheth.
qui erat nūmꝰ eoꝝ. deinde filij cham
qui erat medius: postremo filij sem
qui erat primꝰ et maxim? Illarum
aūt gentiū vocabula parū manse
runt ita ut hodieq; appareat unde
fuerit derivata. sicut ex assur assy
rij. et ex heber hebrei: parū tēporis
vetustate mutata sūt. ita ut vix ho
mīes doctissimi ātiquissimas hystō
rias plcrutātes. nec oīm sed aliq̄rū
existis origines gentiū potuerint
repire. Nam qđ ex filio cham q̄ vo
cabat̄ mestraim egipcij phibentur
exorti. nulla hic resonat origo vo
cabuli: sicut nec ethyopū qui dicā
tur ad eum filiū cham ptinere. q̄
chus appellatus est: et si oīa con
siderent̄ plura mutata q̄ manen
tia nomina apparēt. Caplm xij.

Nunc iam videam? pars ciuitatis dei. etiã ab illo articulo tẽporis qui factus est in patre abrahã. vnde incipit esse notitia eius euidentior. et ubi diuina lectio pmissa diuina. que nũc in xpo videm? impleri. Sicut ergo scriptura sca indicante didicim? in regione chaldeoz natus est abrahã. que terra ad regnũ assyriũ ptinebat: apud chaldeos aũt iam etiã tunc superstitiones ipie pualebãt. sp ad modũ p ceteras gentes. Vna igitur thare domus erat de quo natus est abrahã. in qua vni? veri dei cultus. et quãtũ credibile est in qua iam sola etiã hebrea lingua remãserat: sp uis et ipse sicut ia manifestior dei pplus in egypto. ita in mesopotamia seruisse diis alienis ihesu naue narrante referat. ceteris ex pgenie illius heber in linguas paulatim alias et in nationes alias defluentibz. Vnde sicut p diluuiũ aquarũ vna dom? noe remansit ad reparandũ genus hũanũ. sic i diluuio multarũ superstitionũ per vniũsũ mũdũ vna remãserat domus thare. in qua custodita est plãtatio ciuitatis dei. Denicz sicut illuc enumeratis supra generationibz usq ad noe. simul cũ ãnoz numeris. et exposita diluuij causa primũ sp? inciperet de arcta fabricanda loqui ad noe dicit. hec aũt generationes noe: ita et hic enumeratis generationibz ab illo qui appellatus est sem filio noe. usq ad abrahã. deinde insignis articulus siliter ponit. ut dicat. hec sunt generationes thare. Thara genuit abram. et nachor et aran. et aran genuit loth. et mortuus est aran cora thara patre suo terra in qua natus est in regione chaldeoz. Et sumpsit abram et nachor sibi uxores. nomẽ mulieris abram sara. et nomẽ mulieris nachor melche filia aran. Ille aram pater melche et pater iesca: que iesca dicit ipa esse etiã sara uxor abr.

Deinde narrat sp admodũ thara cũ suis generationibz reliquerit chaldeoz et venerit in mesopotamiã. et habitauerit in charra: tacet aũt de uno eius filio qui vocabat nachor. tã sp eũ non duxerit sed. Dum ita narrat. Et sumpsit thara abrã filiũ suũ. et loth filiũ aran filiũ filij suũ. et saram nurũ suã uxorẽ abrã filij sui. et eduxit illos de regione chaldeoz ire in terrã chanaan. et venit in charrã et habitauit ibi. Hucusq genealogia nõ finitur. Nachor etiam melcha: sed quoniam? posita cũ sero uit suum mitteret abrahã ad eam. prius filio suo ysaac ita sp uiendã uxorẽ filio suo de familia sua. tamelos de quo natus est bethuel. et bethuel genuit laban et rebeccam. et laban et rebecca genuerunt esau et iacob. et alijs sacre hui? hystorie testimonijs. ostenditur etiã nachor frater abrahe exisse de regione chaldeoz: sedes q cõstituisse in mesopotamia. ubi cũ patre suo habitauit. abrahã. Cur ergo scriptura nõ cõmemorauit sp ex gente chaldea cuius p fectus thara et habitauit in mesopotamia. ubi nõ solũ abraham filius eius. verũ etiã sara nurus et loth nepos eius cõuersatus

qd eos duxerit secū? Cur putamus.
nisi forte qd a paterna et fraterna
pietate desiuerat et supsticioni ad
heserat chaldeoꝝ. et inde postea si
ue penitendo siue psecucionē pas
sus qd suspectus haberet et ipse e
migrauit? In libro enī qui inscri
bit iudith cū quereret holofernis
hostis isrlitarū que nā illa gēs es
set. utrū aduersus eā bellandū fu
isset sic ei respondit achior dux ā
monitarū. Audiat dn̄s noster ver
bū de ore pueri sui et referā tibi ve
ritatē de pplo qui habitat iuxta te
montanā hanc: et nō exibit men
dacium de ore serui tui. Hec enī pgeni
es pplī est chaldeoꝝ. et antea habi
tauerūt mesopotamiā. q̄a nolue
rūt sequi deos patrū suoꝝ qui fue
rūt in terra chaldeoꝝ gloriosi. sed
declinauerūt de via parentū suoꝝ
et adorauerūt deū celi quē cogno
uerūt: et pierecerūt eos a facie deo
rū suoꝝ et fugerūt in mesopota
miā: et habitauerūt ibi dies mlt
tos. Dixitq illis deus eoꝝ ut exirēt
de habitacōe sua et irent in terrā
chanaan: et illic habitauerūt: et
cetera que narrat achior āmoni
tes. Unde manifestū est domū tha
re psecucionē passā fuisse a chal
deis. pro vera pietate qua vnus
et verus ab eis colebat deus. Capl'm
xiiij.

Defuncto aūt thara in
mesopotamia. ubi vixis
se ducētos et q̄nq annos
phibet. iam īcipiūt indicari fcē
ad abrahā pmissiones dei. qd ita
scriptū est: et fuerūt dies thara ī
charra q̄nq et ducenti anni. et
mortuus est thara in charra. Nō

sic aūt accipiendū est quasi oēs
hos dies ibi egerit. sed q̄a omēs
dies vite sue qui fuerūt āni ducē
ti q̄nq ibi cōpleuerit. alioq̄n nes
ciet quot annos in charra vixe
rit thara. q̄m nō legit quoto an
no vite sue in charrā venerit. et
absurdū existimare in ista serie ge
neracionū ubi diligent cōmemo
rat quot ānos quisq vixerit. hu
ius solius numerū ānoꝝ vite nō
cōmendatū esse memorie. Qd enī
quorūdā quos eadē scriptura com
mēorat tacent anni: nō sūt in h°
ordine in quo tēpoꝝ dinumera
cio. discessione gignenciū et geni
toꝝ successione cōtexit. Iste autē
aūt ordo qui dirigit ab adā usq
ad noe. et inde usq ad abraham:
sine numero ānoꝝ vite sue nemi
nem continet. Capitulū xv.

Quod vero cōmēorata mor
te thare pr̄is abrahā dein
de legit et dixit dn̄s ad a
brahā. exi de terra tua et de cogna
cōe tua. et de domo pr̄is tui. et cete
ra: nō q̄a hoc sequit in sermone
libri hoc eciā in rerū gestarū tēpe
sequi existimandū est. Erit q̄ppe
si ita est insolubilis questio. Post
hec enī verba dei que ad abraham
facta sūt scriptura sic loquit. Et exi
it abrahā quēadmodū locutus ē
illi deus. et abijt cū eo loth: abra
hā aūt erat q̄nq et septuaginta
annoꝝ cū exijt ex charra. Quomō
potest hoc esse verū: si post mortē
patris sui exijt de charra? Cū enī
esset thara septuagīta ānoꝝ sicut
supra ītimatū est. genuit abrahā:
cui numero additis septuaginta

q̄nq; annis quos agebat abrahā
q̄n egressus est charra. fiūt anni
centū quadragīta q̄nq;. Tot igit̄
annoꝝ erat thara q̄n exijt abra
ham de illa mesopotamie ciuita
te: agebat eū annū etatis sue sep
tuagesimū q̄ntū: ac per hoc pat̄
eius qui eū septuagesimo āno su
o genuerat agebat ut dictū est
centesimū quadragesimū et q̄n
tū. Non ergo inde post mortem
patris. id est post ducentos q̄nq;
annos quibꝫ pater eius vixit e
gressus est. sed ānus de illo loco ꝓ
fectionis eius. q̄m ipsius septua
gesim⁹ q̄ntus erat. ꝓculdubio pa
tris eius qui eū septuagesimo suo
anno genuerat. cētesim⁹ quadra
gesim⁹ q̄ntus fuisse colligit̄: ac ꝑ
hoc ītelligendū est more suo scrip
turā redisse ad tēpus q̄d iam nar
racio illa tr̄sierat. sicut supius cū
filios filioꝝ noe cōmēorasset. dixit
illos fuisse in linguis et gentibus
suis: et tamē postea q̄si hoc etiā
in ordine tēpoꝝ sequeret̄. et erat
inq̄t omīs terra labiū vnū. ⁊ vox
vna omībꝫ. Quomō ergo scd̄m su
as gentes et scd̄m suas linguas e
rant si vna erat omībꝫ: nisi q̄a ad
illud q̄d iam tr̄sierat recapitulā
do est reuersa narracio: Sic ergo et
hic dictū est. et fuerūt dies thare ī
charra. q̄nq; et ducenti anni et mor
tuus est thara in charra. deinde scrip
tura redeundo ad id q̄d ideo p̄termi
serat. ut prius de thara id q̄d incho
atū fuerat cōpleret̄. et dixit inq̄t
dn̄s ad abrahā. exi de terra tua et
cetera. Post que dei verba subiun
git̄. Et exijt abrahā q̄ admodū

locutus est illi dn̄s. et abijt cum eo
loth: abram aūt erat q̄nq; et sep
tuagīta ānoꝝ cū exijt ex charra.
Tunc itaq; factū est q̄n pater eius
centesimū quadragesimū et q̄ntū
annū agebat etatis. Tunc eū fu
it hui⁹ septuagesim⁹ q̄ntus. Solu
ta est itaq; ista questio et alit̄. ut
septuagīta q̄nq; anni abrahe q̄n
egressus est de charra ex illo cōpu
tarent̄ ex quo de igne chaldeoꝝ lib
ratus est. nō ex quo natus est: tan
q̄ tūc pocius natus habendus sic.
Sed beatus stephan⁹ in actibꝫ aplo
rū cū ista narraret. deus inq̄t glē
apparuit abrahe patri nr̄o cū eēt
in mesopotamia. p̄usq̄ habitaret
in charra: et dixit ad illū. Exi de
terra tua et de cognacōe tua. et de
domo pr̄is tui: et veni in terrā quā
tibi demonstrabo. Scd̄m hec verba
stephani. nō post mortē pr̄is eius
locutus est deus abrahe. qui utiq;
in charra mortuus est. ubi cū illo
et ipse filius habitauit. sed priusq̄
habitaret in eadē ciuitate. iā tamē
cū esset in mesopotamia. iā ergo
exierat a chaldeis. Q̄d itaq; adiun
git stephanus tūc abrahā egressus
est de terra chaldeoꝝ et habitauit
in charra. nō quid sit factū postea
q̄ locutus est illi deus. neq; eī post
illa dei verba egressus est de terra
chaldeoꝝ cū dicat ei locutū deū cū
esset in mesopotamia: sed ad totū
illud tēpus ꝑtinet q̄d ait. tūc id est
ex quo egressus est a chaldeis ⁊ ha
bitauit in charra. Itē q̄d sequit̄ et
deinde postq̄ mortuus est pat̄ eius
collocauit illū in terra hac ī qua
nūc vos habitatis et patres vr̄:

non aut postꝫ mortuus est pater
eius exiit de charra. sed inde huc col
locauit. postꝫ mortuus est pater
eius. Intelligendū est igit² locutū
fuisse dñm ad abrahā cū esset in
mesopotamia. priusꝫ habitaret in
charra. sed eū puenisse in charrā cū
patre retento apud se precepto dei.
et inde exisse septuagesimo et quīto
anno. patris aūt sui centesimo qua
dragesimo et quīto anno. Collocata
uō eius in terra chanaā non
profectionē de charra post mortē
patris eius factā esse dicat. qā iā mor
tuus erat pater eius qū exuit terrā.
tunc ibi iam sue rei cepit esse pos
sessor. Qd aūt iam in mesopotamia
constituto. hoc est iā egresso de ter
ra chaldeox dicat deus. exi de terra t
de cognatōe tua et de domo patris
tui. nō ut corpus inde exceret qd iā
fecerat sed ut animū euelleret dicat².
Non eū exierat inde ano. li spe re
mundi et desiderio tenebat². q spes
et desiderio deo iubente ac iuuante
et illo obediente fuerat aputādū.
Non sane incredibiliter existimat² ai
postea secutus esset in charra patrē
suū. tūc abrahā preceptū dñi im
plesse. ut cū sara cōiuge sua t loth
filio fratris sui exiret de charra. xvi.

Iam considerande sūt promissio
nes dei facte ad abrahā: i hys
quoq; oraculis apparere dei
nī hoc est dei
filio ipsoq; quē pheticis p̄nūciauit
auctoritas. Harū prima ita legit².
Et dixit dūs ad abrahā. Exi de tra
tua et de cognatōe tua et de domo
patris tui. et vade in terrā quā tibi
monstrauero. et faciā te in gentem
magnā. et benedicā te et magnifi
cabo nomē tuū et eris benedictus.
et benedicā benedicentes te. et ma
ledicentes te maledicā. et benedice
tur in te oēs tribꝰ terre. Adiecten
dū est igit² duas res promissas abra
he. vnā saltē qđ terrā chanaā pos
sessurū semen fuerat eius. qđ signi
ficat² ubi dictū est. vade in terrā quā
tibi monstrauero et faciā te in gē
tem magnā. aliā vero longe pres
tantiorē nō de carnali sed de spūa
li semīe. per qđ pater est nō vnius
gentis sed oīum gentiū que
fidei eius vestigia consequūt². qđ
promitti cepit hys verbis. et benedi
cent² in te oēs tribꝰ terre. Hanc
promissionē factā arbitrati² eusē
bius septuagesimo quīto āno eta
tis abrahe. tanꝫ mox ut facta est
de charra exierit abrahā. qm scrip
ture cōtradicā nō potest ubi legit²
abrahā erat qngēta et septuaginta
annox cū exiit ex charra. Sed si eo
anno facta est ista promissio. iam
utiq; in charra demorabat² cū pre
sule abrahā. Nec eū exire inde pos
set. nisi prius ibi habitasset. nūqđ
nā ergo cōtradicat² stephano dicēti.
deus glē apparuit abrahe pr̄i nr̄o.
cū esset in mesopotamia. priusꝫ
habitaret in charra. Sed intelligen
dū est qđ eodē anno facta sunt oīa.
et dei promissio anteꝫ in charra ha
bitaret abrahā. et in charra habi
tacio eius. et inde pfectio. nō solum
quia eusebius in chronicis ab an
no hui⁹ promissionis cōputat et os
tendit post quadrigentos et triginta
annos exitū esse de egipto qū lex
data est: verūetiam quia cōmemo

rat apostolus paulus. Capl'xvij.

In idem tempus eminẽtia regna erãt gentiũ in q̃bus terrigenarũ ciuitas hoc est societas hoim sc̃m hoiem viuẽtiũ sub dñatu angelox delectox iuligniius excellebat. regna videlicet tria sychionioz egyptioz assyrioz: sed assyrioz multo erat potẽtius atq; sublimius. Nam rex ille ninꝰ beli filius exepta india vniuse alye populos subiugauerat: alyã nũc dico nõ illam partẽ que huiꝰ maioꝛ alye pũcta vna est. sed eã que vniuersa alya nũcupat. quã quidam in altera duarũ plerq; in tercia totius orbis parte posiciũt. ut sint oñes alya europa et affrica: quod non equali diuisione fecerũt. Nã q; ista que alya nũcupat. a meridie per orientẽ atq; ad septentrionẽ pueniꝛ: europa vero a septẽtrione usq; ad occidentẽ: atq; inde affrica ab occidente usq; ad meridiẽ. Unde videnti orbem dimidiũ duo tenere europa et affrica. aliũ vero dimidiũ sola alya: sed ideo ille due partes facte siũt. q̃a inter utrãq; ab oceano igredi q̃q̃d aquarũ interluit: et hoc mare magnũ nob facit. Quapꝓter si in duas ptes orbẽ diuidas orientis et occidentis. alya erit in vna: in altera vero europa et affrica. Quã obrẽ triũ regnoꝛ q̃ tũc precellebãt. sychionioꝛ nõ erat sub assyriis. q̃a in europa siũt: egyptioꝛ aũt quoniã eis nõ subiacebat: a quibꝫ tota alya tenebat. solus ĩdis ut phibet exceptis. Jn assyria igit pualuerat dñatus ipius ciuitatis. Cuiꝰ caput erat illa babylõ ciuꝰ terrigene ciuitatis nomẽ aptũ limũ est: id est confusio. Ibi ergo nimi regnabat post mortẽ pris sui beli qui primꝰ illic regnauit. lxx gint q̃nq; ãnos. filius vero eius ninus qui defuncto patri succellit ĩ regnũ q̃nquagĩta duos regnauit ãnos. et habebat in regno quadragies tres q̃ natus est abraha. qui circa anꝰ curti millesimꝰ ducẽtesimus ante condita romã. velut alteri in occidente babylonia. Capl'xvij.

Ergo abraham de charra septuagesimo quarto ãno etatis sue. ctesimo sui. cũ loth filio fris et sara cõiuge perrexit in terrã chanaã. et pueniꝛ usq; ad sychem: ubi rursus diuinũ accepit oraculũ de quo ita scriptũ est. Et apparuit dñs abrahe et dixit ei. Semẽ tuo dabo terrã hãc. Qui ibi de illo semine primũ ei altare pater factus est oĩm gentiũ. sed ce gentis: ab hoc cui semẽ terra ista possessa est. Capl'm xij.

Inde edificato ibi altari et ĩuocato ibi deo abrahã profectus est inde et habitauit in heremo. atq; inde ire in egyptũ fames necessitate cõpulsus est. ubi uxorẽ sua dixit sororẽ sua. mentitus. Erat enim et hoc q̃s pro qua erat sanguine. licuit enim loth eadem ꝓpinquitate ei fratris eius ellet filius frater eius ellictus. tacq; uxorẽ tacuit nõ negauit. cum iugis tuendã pudicaã cõmittens deo. et hũanas insidias multis ut homo: q̃m si placuit quãti cum

XVI

potestatē nō cauereti magis tēptaretī
dēū q̄ speraretī in deū: de qua re con/
tra caluīpniandē faustū manicheū
satis dixim⁹? Denīq; factū est qđ de
uno pretīplū abrahā. Nam pha/
raō rex egipti qui eā sibi uxorē acce
perat. grauīt afflictus marito red
didit. ubi ab isto uti credam⁹ alieno
cōcubitu fuisse pollutā: q̄a multo
est credibilius hoc pharaonē facere
afflictoribz magis nō fuisse pmissū.

Reuerso igit⁹ abra
ham ex egipto in locū un
de venerat: tūc loth frīs ei⁹
filius ab illo in terra sodomoz sal
ua caritate discessit. Diuites q̄ppe
facti erāt pastores q̄ multos pecoz
habere cōperāt: quibz īter se rixan
tibz. eo modo familiarū suarū pug
nande discordiā ortauerūt. potēat
quippe hinc uti sūt hūana cupā inti
ptos aliqua rixa consurgere. Quin
etiā hoc malū pretauētis abrahe ó
ba ista sūt ad loth. Non sit rixa in
ter me et te. et īter pastores meos t
pastores tuos: q̄a hoīes frēs
nos sum⁹? Nōne ecce tota terra ante
te est: Discede a me: si tu in sinistrā
ego in dexterā: vel si tu in dexterā. e
go in sinistrā. Hinc fortallis effec
ta est inter hoīes pacifica cōsuetu
do: ut sūi terrenoz aliq̄d parti ēdū
alter maior diuidat minor eligat.

Quum vero digressi
essent. sēpatimq; habitaret
abrahā et loth. necessitate
sustentande familie nō fecunditate dis
cordie. et abrahā in terra chanaan
loth aūt esset in sodomis: oraculo
dīno dixit dūs ad abrahā. Respi
ce oculis tuis. vide a loco in quo
nūc tu es. ad aquilonē et affricū et
orientē et mare. q̄a omnē terrā quā
tu vides tibi dabo eā et semī tuo in
sēm: et faciā semen tuū tanq̄ ha
renā terre. Si potest aliq̄s dinume
rare harenā terre: et semē tuū dinu
merabit. Surge ēs p ambula terram
in longitudinē eius et latitudinē:
quia tibi dabo eam. In hac pmissio
ne. utrū sit eā illa qua pater fact⁹
est oīm gentiū nō euidenti appareti.
potest etiā videri ad hoc pīnere et
faciā semē tuū tanq̄ harenā tre. q̄p
ea locutiōe dictū est. quā greci vo
cant ypbolen. que utiq; tropica est
non pria: quo tū modo uti ceteris
tropis uti solere scripturā nullus q̄
eam didicit ambigit. Iste aūt tro
pus id est modus locutiōis sit: q̄n
id qđ dicit longe est amplius. q̄p
qđ eo dicto significat. Quis enī nō
videat q̄p sit incōpabiliti ampliꝰ
harene numerus: q̄p potest ēe ho
minū oīm ab ipso adam usq; ad
terminū sēcli? Quāto ergo magis
q̄p semē abrahe nō solū qđ pīnet
ad israhelitica gentē: verūm etiā qđ est
et futurū est sēm imitatiōnē fi
dei toto orbe terrarū in oīnibz gēti
bz? Qđ semen in cōpatione multi
tudīs impioz. p fecto in paucis est
q̄nis et ipsi pauci sanāti innume
rabilem multitudinē suā. que sig
nificata est sēm ypbolen p harē
nā terre. Sane ista multitudo que
p nutū abrahe nō deo est innume
rabilis. sed hoīnibz: deo aūt nec ha
rena terre. Unde q̄a nō tantū gēs
israhelitica sed omnis semē abra
he ubicūq; et p missio nō sēm car
nē sed sēm spūm. plurīū filiorū

congruētius harene multitudini
compat. potest hic ītelligi utrumq;
rei facta promissio. Sed ideo dixi
mus qđ nō euidenti appareat: qa
et illius gentis vnus multitudo q̄
secm carnē nata est ex abraham.
per eius nepotē iacob in tantū cre
uit. ut pene omēs partes orbis ī
pleuerit: et ideo potuit et ipsa scđz
ppbolen harene multitudini cōpa
rari. qa et hec sola īnumera est hoī.
Terrā certe illā solā significatā que
appellata est chanaan ambigit
nemo. Sed qđ dictū est. tibi dabo e
am et semī tuo usq; in sēm. potest
mouere nōnullos. si usq; in sēm ī
telligāt in eternū. Si aūt in sēm
hoc loco sic accipiāt quēadmodū
fideli tenem⁹ initiū futuri sēi a fi
ne presentis ordis. nichil eos mo
uebit: qa et si expulsi sūt iuste de
hierosolimis. manēt tamē in ali
is ciuitatibz terre chanaan. et usq;
in finē manebūt: et omnis ista ter
ra cū a xpīanis ihabitat. etiam
ipsū semen est abrahe. Hoc respō
so promissionis accepto. migrauit a
brahā et mansit in alio eiusdem
terre loco: id est iuxta quercū mā
bre. que erat ebron. Caplm xiij.

Deinde ab hostibz qui sodo
mis inuerāt. cū quīq; regē
aduersus quatuor bellū
gerentē et victis sodomitis etiam
loth captus esset. liberauit eū abra
ham. adductis sibi in prelium trecen
tis decē et octo vernaculis suis et vic
toriā beati regibz sodomoz: nichil
q; spoliorū auferre voluit. cū rex ei
uicerat obtulisset. Sed plane tūc
benedictus est a melchisedech qui
erat sacerdos dei excelsi. de quo ī epla
que inscribit ad hebreos. quā plu
res paulū apl̄m esse dicūt. quīd ne
go negant: multa et magna con
scripta sūt. Ibi q̄ppe pmū appare
it sacrificiū qđ nūc a xpīanis offe
rtur deo toto orbe terrarū: ipletūq;
illud qđ longe post hoc factū esse p
phetā dictū ad xpm qui futurus
huc venturus in carne tu es sacer
dos ī eternū sēm ordinē melchise
dech. nō secundū sēm ordinē aaron
qui ordo fuerat auferendus illum
centibz rebz q̄ illius ūbus pnotabā
tur. Capl'm xiiij.

Etiam tūc factū est verbū dñi ad abraha
in visū qui ei pmittere
mereretq; promitteret valde multa
ille de posteritate solliatus. quēadmo
dum eliezer vernaculū suū futurū sibi
dixit heredem. Continuoq; illi pro
missus est heres. nō ille vernaculus
sed qui de ipso abraha futurus
tus: rursusq; semen innumerabile
non sicut harena terre sed sicut stel
le celi: ubi multo magis videri pro
missa posteritas celesti sublimis. Nam quātī ad multi
tudinē ptinet. qđ sūt stelle ad mul
titudinē harene terre. nisi qui et ista cōpa
rationē in tantū esse simile dixerat in
quātū eīa stelle innumerabiles
valent: qa nec omnes eas videri pos
se credendū est. Nam quāto quisq;
acutius ītuet: tanto plures videt
Unde et acerrime cernentibz aliq;
occultas esse merito existimat. re
ceptis eis spiritibz que in alia par
te orbis a nobis remotissima cer
et occidere phibenti postremo qui
q; vnūsq; stellarū numerū cō

XVI

prehendisse et cõsumasse iactanti
sicut aratus et eudoxus. vel si qui
alij fuit: eos liber huius contẽpsit
auctoritas. Hoc sane illa sententia
ponit. quo apl̃us mentis ꝓpti dei
gratiã cõmendandã. credidit abra
hã deo et reputatũ est illi ad iusti
tiã. ne circũcisio gl̃iaret. gentesq;
incircũcisas ad fidem xpi nollet
admittere. Hoc enĩ qñ factũ est ut ei
dem abrahe deputaret fides ad iusti
tiã: nondũ fuerat circũcisus. Cap̃
In eodẽ visu cũ loqueret xxiij.
ei deus: eã hoc aut ad illũ.
Ego deus qui eduxi te de regio
ne chaldeoꝝ ut dem tibi terrã hãc
in hãs heres eius. Ubi cũ interrogas
set abraham sciẽs qđ sterilis qđ he
res eius erit: dixit illi deus. Accipe
mihi iuuencã trimã et caprã tri
mã et arietẽ trimũ: et turturẽ
et columbã. Acceptis aũt hijs omĩa
et diuisit illa media. et posuit ea
contra faciẽ alterũ alteri: aues aũt
non diuisit. Et descendentes sup
cadauera diuisa erãt: et consedit illis abra
ham. Facta solis aũt occasũ pauor
irruit sup abrahã. et ecce timor te
nebrosus magnus inuasit eũ: et dic
tũ est ad abram. Sciendo scies qđ
peregrinum erit semen tuum in terra
non sua. et in seruitutẽ redigent
eos: et affligent eos quadrigentis
annis: gentẽ aũt cui seruierint iu
dicabo ego. Post hec vero exibũt
huc cũ substantia multa: tu aũt
ibis ad pres tuos cũ pace. nutritus
in senectute bona. Quarta vero ge
neratiõe cõuertent se huc: nondũ
enĩ impleta sunt pcta amorreorũ
usq; adhuc. Cũ aũt iam sol erat
ad occasũ flãma ignis facta est. et ecce for
nax fumabãt. et lampades ignis
q; ptransierũt p media diuisa illa.
In die illa disposuit dñs deus testa
mentũ ad abrahã dicens. Semi
ni tuo dabo terrã hanc a flumine
egipti usq; ad flumen magnũ flu
men eufraten. cineos et cenezeos.
et celmoneos et cetheos. et pherezeo
os. et raphaim et amorreos et cha
naneos et eueos et gergeseos et ie
buseos. Hec omnia in visu facta di
uinitus atq; dicta sunt: de quibus sin
gulis enucleate disserere longũ est.
et intentionẽ huius operis excedit. Qđ er
go satis est nolle debem? posteaq;
dictũ est credidisse abrahã deo et
deputatũ illi ad iustitiã nõ eũ in
fide defecisse ut diceret dñator dñe
sciẽs qđ sarai. qã heres eius ero.
Terre q;pe illius pusilla erat here
ditas. Non enĩ aut unde sarã quasi
adhuc nõ crederet. sed aut sciẽs qđ
sarai. ut ei rei quã crediderat aliq
sili uinculo adhiberet qua eius modũ
agnoscere: sicut nõ est virginis
marie diffidentia qđ aut quomodo
fiet istud q;a virũ nõ cognosco: qđ
enĩ futurũ esset certa erat. modum
quo fieret inquirebat: et hoc cũ que
sisset audiuit. Deniq; et huic silitu
do data est de animalibus inuẽta et ca
pra et arietes. et duabus volucribus tur
ture et columbã. ut sciẽs hec futurũ
sarai. qđ futurũ esse iam nõ am
bigeret. Sine ergo p iuuencã signi
ficata sit plebs posita sub iugo
legis. per capram eadẽ plebs futura
peccatrix: p arietẽ eadẽ plebs eadã
regenatura. que animalia ꝓpter tria

diuīt. qa ei sunt iniques articuli
tempoz ab adā usqz ad noe et inde
usqz ad abraam. et inde usqz ad da
uid. qui reprobato saule primo in
regno gentis israhitice dñi est volū
tate fundatus. in hoc ordine tertio
qui tendit ex abrahā usqz ad dauid
tanq̄ terrā etatē gerens ille plus
adoleuit. siue aliqd aliud cōuenie
ens ista significet: nullo modo tñ
dubitauerī spūales in ea typos p
figuratos additamēto turturis et
colūbe: et ideo dictū est. aues autē
non diuisit. qm̄ carnales inter se
diuidūt spūales aūt nullo modo
siue a negociis cōuersationibus
hoīm se remouēdo sicut turtur. si
ue inter illas degendo sicut colūba.
utraqz tñ auis est simplex et inoc
ua: significās et in ipso israhitico po
pulo qui terra illa tanda erat futu
ros individuos filios promissionis
et heredes regni in eterna felicitate
manciuros. Aues aūt descendentes
supra corpa que diuisa erāt non
boni aliquid. sed spūs indicāt ae
ris huiꝰ: paltū quēdā suū de carna
lū diuisione querētes. Cui aūt il
lus consedit abrahā: significate
nā inter illas carnaliū diuisiones
ueros usqz in finē pseueraturos
fideles. Et ecce solis occasū qd pa
uor irruit sup abrahā et timoꝛ te
nebrosus magnus: significat ea
sci huiꝰ finē magnā pturbacio
nē ac tribulacionē futurā fideliū.
de qua dñs dicit in euāgelio. Erit
enī tūc tribulacio magna: qlis
non fuit ab initio. Cui uero dic
tū est ad abrahā scaendo scies qa
peregrinū erit semē tuū in terra
non ppria. et in seruitutē redigēt
eos. et affligent eos quadrīgentis
annis. de pplo illō qui fuerat in e
gypto seruituris aptissime pphe
tatū est: nō qd in eadē seruitute cō
egyptijs affligentibz quadrīgētos
annos ille pplus fuerat pactus
sed in ipsis quadrungēs ānis pro
nūciatū est hoc futurū. Quēadmo
dū eum scripsit est de thara patre a
brahe et fuerūt dies thare i thara
qnqz et duceti anni. nō qa oēs ibi
acti sūt. sed qa ibi cōplen sūt: ita
et hic ppterea interpositū est. et in
seruitutē redigent eos et affligent
eos quadrīgentis ānis: qm̄ ille nu
merus in eadē afflictiōe cōpletus
est: nō qa ibi vnīus pactus est.
Quadrīgenti sane dicunt ānni
ppter numeri plenitudinē spūs
aliquātō ampliꝰ sunt. siue ex hoc
tempore cōputenti quo ista pmi
serunt ex quo natus
est ysaac. ppter semē abrahe ex quo
ista predicūt. Cōputanti eni sicut
supius iā dixim⁹ ab ānno septuage
simo et qnto abrahe qm̄ ad eī facta
est prima promissio usqz ad exitū il
rahel ex egypto. quadrungenti et
triginta ānni: quoꝝ aplius ita uer
uit. Hoc aūt dico inqt testamentū
confirmatū a deo post quadrīgen
tos et triginta ānos facta est lex.
non infirmata ad euacuandā pro
missionē. Jam ergo ibi quadrīgen
ti et triginta. quadrungēti ponun
tur. nūquam qa nō sūt multo āplius
quātomagis eī aliquotiēs ex illo
numero preterisset. qm̄ illa in mul
demonstrata et dicta sūt abrahe ad
qm̄ ysaac natus est centenario pa

XVII

suo: A prima promissione post virgi
ti quinq; annos ei iam exactis quadrin
gentus annus triginta quadringenti
et quinq; remanerent. quos deus qua
dringentos voluit nosiare. et certa
que sequuti in verbis premunitatis
tex: nullus dubitauerit ad istitutu
plen ptinere. Qd vero adiungit ei
sitt iam sol erat ad occasu flamma
facta est. et ecce fornax fumabida
et lampades ignis q; ptransierunt per
media diuisa illa: significat iam
in fine seculi p ignem iudicandos es
carnales. Dicit enim affluctio cuncta
tus dei qualis antea nunq; fuit que
sub antixpo futura spati. significa
tur tenebroso timore abrahe. circa
finem seculi: sic solus ad occasu. id est
ad ipsu iam fine significati isto ig
ne dies iudicij. diuinos carnales p
ignem saluandos. et in igne tamp
nandos. Deinde testamentu suu ad a
brahā terrā chanaan. prime mar
gis a flumine egypti usq; ad flumen
magnu eufraten. Non ergo a flu
mine magno egypti. hoc est nilo:
sed a paruo qd diuidit inter egyp
tu et palestinā ubi est ciuitas ri
tho cornua. Capitm xxv.

Iam hinc tempora cosequit
filiorq; abrahe. vni de agar
ancilla. alterius de sara libe
ri: de quibz in libro superiore iam
dictum. Qd aut attinet ad re gel
tam: nullo modo est imurendu de
hac coniugia crimen abrahe. vbi
est ea q;ppe ad generandā prolem
non ad explendā libidinē. nec in
luxurias sed potius obediens coiu
gi: que sue sterilitatis credidit esse
solaciu. si fecundu ancille uteru qm
natura no poterat. voluntate facet
suu: et eo iure quo dicat aplus. sili
ter et vir no habet sui corpis potes
tate. sed mulier. uteret mulier ad
parendu ex altera: qd no poterat
ex semipsa. Nulla est hic cupido lasci
uie. nulla nequitie turpitudo: ab
uxore causa plus ancilla marito
tradit. a marito causa plus accipi
tur: ab utroq; no culpe luxus sed
nature fructus exquiti. Denicq; cū
ancilla grauida dñe sterili superbi
ret. et hoc sara suspicione mulie
bri vero potius iputaret. ea ibi
demostrauit abrahā no se amato
rem seruu. sed liberu fuisse genito
rem: et in agar sare cōiugi pudi
ca custodisse. nec voluptate su
am sed voluntate illius iplesse.
accepisse nec petisse: accessisse nec
hesitasse: seminasse nec amasse. Aut
eu. Ecce ancilla tua in manibz tu
is: utere ea quomo tibi placuerit
O virū viriliū utentē femina. con
iuge tēperanti. ancilla obtēperan
tem: nulla temperāti. Capitm xxvi.

Posth nec natus est hysma
el ex agar in quo putare
posset impletu qd ei pro
missu fuerat. cū sibi vernaculum
suu adoptare voluisset deo dicēte
non erit heres tuus hic: sed qui exi
et de te. ille erit heres tuus. Hoc er
go p missu ne in ancille filio pu
taret ipletu. iam cū esset annox no
naginta et nouē apparuit ei dns
et dixit illi. Ego sū deus. place in
conspectu meo et esto sine querela:
et ponā testamentu meu inti me

et te et implebo te valde. Et padit
abram in facie suā: et locutus est
ei deus dicens. Ego testamentū me
ū tecū. et eris pater multitudis gē
ciū. et nō appellabit adhuc nomē
tuū abram. sed erit nomē tuū ab
ham. qā patrē multarū gentium
posui te. et augeam te valde et po
nā te in gentes. et reges de te exibūt
et statuā testamentū meū inter
me et te et inter semen tuū post
te in generacōes eorū in testamen
tū eternū. ut sim tibi deus et semi
tuo post te: et dabo tibi et semini
tuo terrā in qua incola es omnē
terrā chanaan in possessionē eter
nā. et ero illis deus. Et dixit deus
ad abrahā. Tu aūt testamentum
meū conseruabis. tu et semen tu
um post te in pgenies suas. et hō
est testamentū qđ conseruabis in
ter me et vos. et inter semen tuū
post te in generacōes suas. Circū
adet caro ōnē masculinū vestrū. et ar
cūademū carne ppucij vī: et erit
in signo testamenti iter me et vos
Et puer octo dierū circūadet vest
trū ois masculinū in pgenies
nās. vernaculus et emptitius ab
omī filio alieno qui nō est de semi
ne tuo. circūcisione circūcidet ver
naculus et emptitius domus tue.
Et erit testamentū meū in carne
vra: in testamento eterno. Et qui
non fuerit circūcisus. masculus q
non circūcidet carne ppucij sui octa
uo die. interibit aīa illa de genere
eius: qā testamentū meū dissipa
uit. Et dixit deus ad abrahā. Sarai
uxor tua nō appellabit nomē eius
sarai. sed sara erit nomē eius. Be
nedicā aūt illā et dabo tibi ex ea filiu
um. et benedicā illū. et erit in nac
ones. et reges gentiū ex eo erūt. Cp
adit abrahā sup facie suā et risit
et dixit in aīo suo dicens. Si mihi
centū annos habenti nascet filius
et si sara nonagīta ānox pariet
Dixit aūt abrahā ad deū. Ismael
hic viuat in conspectu tuo. Dixit
aūt deus ad abrahām. ita. Ecce sara
uxor tua pariet tibi filiū. et vocabis
nomen eius ysaac. et statuā testa
mentū meū ad illū in testamentū
eternū. esse illi deus. et seminī eius
post illū. De ysmael aūt exaudi
diui te. Ecce benedixi ei. et augebo
bo eū et multiplicabo eū valde du
odecī gentes generabit: et dabo illi
in magnā gentē. Testamentū aūt
meū statuā ad ysaac: quē pariet
tibi sara in tēpore hoc ad annū se
quentē. Hic aperta prmissa cūctis
vocacōe gentiū in ysaac id est in
filio prmissionis. in quo significat
tu sterili prmittit filius. Quia
nī et naturalem paracōis ordi
deus operi. ubi tū euidens opus dei
vicaria et cessante natura. ibi mul
aor intelligit gracia. Et qā hoc non
per generacionē. sed p regenerationē
futurū erat. ideo nūc impata circū
cisio. qā de sara. prmissus est filius
et qđ omēs nō solū filios veri cul
seruos vernaculos et emptitios
adi iubet. ad omēs illā gracā pti
nere testat. Quid enī aliud circū
sio significat: ip natura exuta vi
tultate renouata. Et qđ aliud octa
xpin octauus dies: qui ebdomad
completa. hoc est post sabbati re

XVI

ecrexit: parentū mutauit et no
mina: omīa relonāt nouitatē: et
in testamento vetere obūbratū in
telligit nouū. Hoc est enī qđ dicit
testamentū vetus. nisi nouū oc
cano. et qđ aliud est. qđ dicit nouū.
nisi veteris revelacio? Rulus abra
he exultacio est gratulantis: non
versio diffidentis. Verba quoq; eius
illa in filio suo. si michi centū ānos
habenti nascet filius. et si sara an
nox nonagīta pariet. nō fuit du
bitantis sed āmirantis. Dixo quē
admodū qđ dictū est. et dabo tibi et
semī tuo post te terrā in qua tu in
colā es. omēm terrā chanaan in pos
sessionē eternā. quomō accipiatur
vel impletū. sive adhuc expecteti iple
qđ: si possessio quecūq; terrena e
rema, quilibet gentis esse nō possit
sancte eternū a nīis īterpretari qđ
greci appellāt aeonion. qđ a seculo
dicitur. est. Aeon enī qppe grece se
culū nūcupat: sed nō fuit aliter la
tini hoc dicere sciāre. ne longe in a
liud mitteret sensū. Declarat qppe
quid ut breui etiā tēpore transeāt
aeonion fuit qđ dicit: aut nō ha
bendi finē. aut ulqz in huius seculi
finem.

Caplm xxxvij.

Tem potest movere quomō
intelligi oporteat qđ hic dic
tū est. malcaulus qui nō circū
cidet carne ppucij sui octauo die in
cidet aīa illa de genere eius. quia
testamentū meū dissipauit: cum
nec nulla culpa sit parvuli aliu?
etiam dixit pturā: nec ipse dissipa
uit testamentū dei. sed maiores qui
ei circūdare nō curauit. nisi quia
etiā puuli nō sciūt sive vite. ppter
te. sed sciūt generis hūani origine
omnes in illo vno testamentū dei dis
sipauerūt in quo omnes peccauerūt.
Multa qppe appellant testamēta
dei. exceptis illis duobz magnis ve
tere et nouo: qđ licet aliqz legendo
cognoscere. Testamentū aūt primū
qđ factū est ad hoīem primū. p̄ter
illud est: qua die ederitis morte mo
rieris. Unde scriptū est in libro qui
ecclesiasticus appellat. Omnis caro
sicut vestimentū veterascit. Testa
mentū enī a sclo est: morte morie
ris. Cū enī lex evidencior postea da
ta sit. et dicat aplus. ubi aūt nō
est lex. nec p̄uaricacio: quo pacto i
psalmo qđ legit verū est. p̄uarica
tores estimaui omnes p̄tores terre:
nisi qa omnes legis p̄uaricate sunt
rei alicui? qui aliquo p̄to tenenti
obstricti? Quāobrē si etiā parvuli
qđ vera fides habet nascūti nō ppe
sed originaliti p̄tores. unde illis g̃
aīa remissionis p̄tor necessaria cō
fitenti: profecto eo modo quo illi p̄to
res. etiā preuaricatores legis illius
que in paradiso data est a quo salūti:
ut verū sit utrūq; qđ scriptū est.
et p̄uaricatores estimaui omnes
p̄tores terre: et ubi lex nō est nec p
uaricacio: ac per hoc qia circūcisio
signū regeneracionis sancti. et non i
merito puulis ppter originale pec
catū. quo primū dei dissipatū est
testamentū generacio dispdet nisi
regeneracio liberet: sic itelligenda
sūt hec verba diuina tanq̄ dictū
sit. qui nō fuerit regeneratus. ite
rabit aīa illa de genere eius: quia
testamentū dei dissipauit. qm in

adam cū oīb⁹ eā ipse peccauit.
Si enī dixisset. qā hoc testamentū
meū dissipauit: nō nisi de ista cir
cūcisione intelligi cogeret. Nūc vo
qm nō expressit cuiusmodi testa
mentū puulus dissipauerit. libe
rū est intelligere de isto testamento
dictū. aut dissipatio ptinere possit
ad puulū. Si aūt hoc quisq nou
nisi de ista circūcisione dictū esse cō
tendat. qđ in ea testamentū dei q
nā non est circūcisus dissipauit
puulus: queratur a nouis aliquē
modū quo nō absurde possit intel
ligi ideo dissipasse testamentū. qr
licet nō ab illo tamē in illo est dis
sipatū: verū sic quoq aduertēdū
est nulla in se negligentia sua in
iuste iterire circūcisi animam puu
uisi originalis obligatione pcī.

Acta igit̄ primi sione tā magna tāq dilu
gio ad abraham. cui euidē
tissime dictū est. patrē multarū
gentiū posui te. et augeam te val
de. et ponā te in gentē. et reges ex te
exibūt. et dabo tibi ex sara filiū. et
benedicā illi. et erit in nationes
et reges gentiū ex eo erūt: quam
plurimū nūc in xpo cernimus
redditū. Ex illo deinceps illi cōiuges
non vocant̄ in scripturis sicut ā
tea vocabant̄ abram et sarai: ꝫ
sicut eos nos ab illo vocauimus?
qm sic iam vocant̄ ab omnib⁹ ab
ham et sara. Cur aūt mutatū sit
nomen abrahe reddita est ratio:
quia patrē inqt multarū gentiū
posui te. Hoc significare ergo intel
ligendū est: abram vero qđ an
tea vocabat̄ inscriptat̄ pater ex

celsus. De noīe aūt mutato sara
non est reddita ratio: sed facta
uit qui scripserūt scripturas no
minū hebreoꝝ que hys sanctis libris
continent̄. sarai interpretat̄ princeps
mea: sara aūt virtus. Unde scrip
tū est in epla ad hebreos. Fide etiā
sa sarra virtutē accepit in cōceptū
ne semis. Ambo aūt senectutis erāt
sicut scriptura testat̄ sed etā illa
sterilis. et etate meliuo iam mē
struata: propter qđ iam parere nō po
set. etā si sterilis nō fuisset. potu
si femina ita sit puerperis etatis
ut ea soluta mulierū adhuc fluant
de iuuene parere potest. de senio
non potest: q̄uis adhuc possit vi
le senior sed de adolescētula gigni.
sicut abrahā post mortē sare de q
thura potuit. qā uiuida iuuenilis
etatē. Hoc ergo est qđ mirū cōmo
dat aplus. et ad hoc diat abrahe
iam fuisse corpus emortuū: qm ei
ex oīm femīa aut adhuc post
qđ pariendi tēpus extremū ge
rare ipse in illa etate adhuc pos
set. Ad aliqđ enī emortuū corpus
intelligere debem⁹ nō ad oīa. nā
si ad oīa. nō iam senectus unū. sed
cadauer est mortui: q̄uis eā sic
solui soleat ulta questio. qđ re
thura postea genuit abrahā. quā
douū gignendi qđ a dño accepit
eā post obitū mariti illa qua sēcun
pterea uicht uiuet illa qua sēcun
sum? yui? questionis solutio pate
renda: qa. cēteranus quidē senec
sed tēporis nīi de nulla potest fie
gignere. nō tāc qm adhuc tā diu
uuebāt. ut centū āni nōdū fuis
rēt hoīem decrepite senectutis.

XVII

Item deus apparuit abrahe ad querc̃u mãbre in tribz vi/tas quos dubitandũ nõ est angelos fuisse: q̃uis quidã exist/imet vnũ in eis fuisse dñm xp̃m. allegantes eũ eã ante indumen/tũ carnis fuisse visibilẽ. Est quidẽ diuine potestatis et ĩuisibilis. ĩcor/poralis. incõmutabilis q̃ nature: sine ulla sui mutatiõe eã monta/libz aspectibz apparere. nõ p id qd ẽ sed p aliq̃d qd sibi subditũ est. q̃d aũt illi subditũ non est: Descriptũ ĩsuper ea conformãt hoz trinũ alu/q̃ fuisse xp̃m. q̃a cũ tres vidisset ad dñm singularit̃ est locutus. sic eũ scriptũ est et ecce tres viri stabãt sup eũ: et videns p cucurrit in ob/uiam illis ab ostio tabernaculi su/i et adorauit sup terrã. et dixit. do/mine si ĩuenio gratiã ante te et ceta: ne trãseas ut lotomite delecẽt cũ ad hoc abrahã ad vnũ loquerent cũ dñm appellans. et ĩterredens ne si mul vllũ cũ impio in sodomis p/iret: Illos aũt duos sic sibi capit loth: ut eã ipse in colloquio cum illis. duos singularit̃ dñm appel/let: Nam cũ eis pluralit̃ dixisset. ecce dñi declinate in domũ pueri/ũ et cetera que ibi sequũt. postea ĩta legit. et tenuerũt angeli manũ eius et manũ uxoris eius et manus duarũ filiarũ eius. in eo q̃ pcerct ea dñs: et factũ est mox ut eduxerũt illũ foras et dixerũt. salua fac aiam tuã. ne respexeris retro. nec steteris in tota regione. ĩ monte saluũ te fac. ne cõprehẽ/dãris. Dixit aũt loth ad illos. Oro dñe quia ĩuenit puer tuus miseri/cordiã ante te. et que sequũt: dein/de posth̃ verba singularit̃ illi re/spondit et dñs. cũ in duobz angelis esset dicens. Ecce miseratus sũi tua/em tuã et cetera. Unde multo ẽ ca/dibilius q̃d et abrahã in tribz. et loth in duobz viris dñm agnosce/bant: cui p singulare numerũ lo/quebant: eã cũ eos hoĩes esse ar/bitrarent: Neq; eũ aliã ob causã sic eos sulceperũt ut tanq̃ monta/libz et hũana refectiõe indigẽtibz ministrarẽt. sed erat p certo aliq̃d quo ita excellebãt. licet tanq̃ hoĩes ut in eis esse dñm sicut esse alloleti in pphetis. hy qui hospitalitatẽ illi exhibebãt dubitare nõ possent: atq; ideo et ipsos pluralit̃ aliq̃n. et in eis dñm aliq̃n singularit̃ appella/bant. Angelos aũt fuisse scriptura testat̃. nõ solũ in hoc geneseos libro ubi hec gesta narrãt: verũetiã in e/pistola ad hebreos: ubi cũ hospita/litas laudaret̃. per hanc inq̃t etiã quidã nesciẽtes hospitio receperũt angelos. Per illos igit̃ tres viros cui tercius filius ysaac de sara pro/mitteret̃ abrahe. diuinũ datũ est etiã tale responsũ. ut diceret̃ abra/ham erit in gentẽ magnã et mul/tam. et benedicent̃ in eo omnes gẽ/tes terre. et hic duo illa breuissime plenissimeq; p̃missa sũt: gens isrl secm carnẽ. et omnes gẽtes secũdũ

Post hanc Capl' xxx. Idem. p̃missionẽ liberato de so/domis loth. et veniente ig/neo imbre de celo. tota illa regio impie ciuitatis in cinerẽ versa ẽ. ubi stupra in masculos in tãtã cõsuetudinẽ

cōualuerāt. quātū leges solēt aliq
uū factoꝛ prebere licenciā. Verum
et hoc eoꝛ supplicū specimē fuit
ri iudicij diuini fuit. Nam quo p
tinet qđ phibit sūt qui liberabā
tur ab angelis retro respicere: nisi
quia nō est ad eōdendū ad vete
rem vitā. qua p graciā regenerati
exuuū. si ultimū euadere iudiciū
cogitam? Denicꝛ uxoꝛ loth ubi res
pexꝛ remānsit et ī salem cōuersa. ho
mūbꝛ fidelibꝛ quoddā prestitit con
dimentū: quo sapiāt aliqđ unde
illud caueat exemplū. Inde rursus
abrahā fecit in geraris apud regē
ciuitatis illius abymelech. qđ in e
gipto de cōiuge fecerat: eaꝛ similiter
intacta reddita est. Ubi sane abra
ham obiurganti regi cur tacuisꝛ
uxorē sororemꝛ dixisset aperiens
quid timuerit etiā hoc addidit.
et eū vere soror mea est de patre
sed nō de matre: q̄a de patre suo so
ror erat abrahe. de quo ꝓpinqua
eius erat. Tante aūt pulchritudi
nis fuit: ut etiā in illa etate pos
set adamari. Capm̄ tricesimūm p̄m̄

POst hec natus est abrahe
sōlim ꝓmissionē dei de sara
filius: eūꝗ uocauit ysa
ac. qđ interpretat risus. risserat ei
et pat qñ ei ꝓmissus est admirans
in gaudio: risserat et mater qñ p
illos tres viros iterū ꝓmissus est
dubitans in gaudio: q̄uis expro
brante angelo qđ risus ille etiā si
gaudij fuit. tamē plene fidei non
fuit. post ab eodē angelo in fide eā
dem confirmata est. Ex hoc ergo pu
er nomē accepit. Nā qđ risus ille
non ad irridendū obp̄brū. sed ad
celebrandū gaudiū ꝓtulerat. ua
to ysaac et eo nōie vocato sera mo
strauit. Aut q̄ppe risum michi fecit
deus: quicūꝗ eū audierit congaude
bit michi. Sed post aliquātulū re
pus ancilla de domo erat ad filiū
suū: et duo illa sōlim aplius testa
menta significant. vetus et nouū.
ubi sara illa supne ihrlm hoc est
ciuitatis dei figurā gerit. Cap̄ xxxi
Inter hec que omīa cōmemo
rare nimis longū est repe
titur abrahā de ūmolando dilec
tissimo filio suo ysaac: ut pia eius
obediencia ꝓbaret. Cesalus in nobis
am ꝓferenda non est. Neꝗ enī ois
est culpanda tēptacio. q̄a et grata
landa est qua fit ꝓbanō: et plerūꝗ
aliter aīm hūanus libripli suo
scire nō potest nisi vires suas ti
bi nō verbo sed experimento tēptacō
ne quodamō interrogante respon
deat: ubi si dei munus agnouerit
pius est. tūc soliditate firmitatis
non iflatā inanitate iactancie. qđ
q̄ sane crederet abrahā qđ virtutis
deus delectaret hūanus: q̄uis diui
no īmonente precepto obediendum
sit non disputandum. Veruptamen
abrahā confestī filiū suū caū suum
īmolaturus. reluctrenī credidit
laudand est. Dixerat nāq ill
cū de ancilla et filio eius seruo no
endis volūtatē coniugis nollet
plere. in ysaac vocabit tibi semen
Et certe ibi sequit et dicit filiū
ancille hui in magnā gentē faci
illū: q̄a semen tuū est. Quomodo
ergo dictū est in ysaac vocabit tibi
semen: cū et ysmahel ꝺeus semen
eius vocauerit: Exponēs aūt apls

XVI

quid sit. in ysaac vocabitur tibi semen
id est inquit non qui filij carnis. hij
filij dei. sed filij promissionis deputantur
in semine: ac per hoc filij promissionis
ut sint semen abrahe. in ysaac vo
cantur: hoc est in xpm vocante gratia
congregantur. Hanc ergo promissionem
pater pius fideliter tenens. quia per
hanc oportebat impleri quem deus iu
bebat occidi: non hesitauit quod sibi
reddi poterat immolatus. qui dari
potuit non speratus. Sic intellectum
est in epistola ad hebreos. et sic exposi
tum. Fide inquit obtulit abraham ysaac
temptatus. et unicum obtulit qui pro
missiones suscepit. ad quem dictum est
in ysaac vocabitur tibi semen: cogi
tans quia et ex mortuis excitare po
test deus. Unde addidit pro hoc e
tiam eum et in similitudinem adduxit.
Cuius similitudinem nisi illius unde di
cit apostolus. qui proprio filio suo non
pepercit. sed pro nobis omnibus tradi
dit illum. Preterea et ysaac sicut do
minus crucem suam: ita sibi ligna ad vic
time locum quibus fuerat imponendus
ipse portauit. Postremo quia ysaac
occidi non oportebat. posteaquam est pa
ter ferire prohibitus. quis erat ille a
ries. quo immolato impletum est signifi
catiuo sanguine sacrificium. Nempe quando
vidit eum abraham cornibus in frutice
tenebatur. Quis ergo ille figurabatur
nisi ihesus antequam immolaretur spinis
iudaicis coronatus. Sed diuina per
angelum verba pocius audiamus. A
it quippe scriptura. Et extendit a
braham manum suam sumere mache
ram ut occideret filium suum: et voca
uit illum angelus domini de celo et dix
it. Abraham. Ille autem dixit. Ecce

ego. Et dixit. Non inicias manum tu
am super puerum: neque facias illi quicquam.
Nunc enim scivi quia times deum tuum: et non
pepercisti filio tuo dilecto propter me.
Nunc scivi dictum est: nunc scire feci. Ne
que enim hoc nondum sciebat deus. De
inde ariete illo immolato pro ysaac
filio suo. vocauit ut legitur abraham
nomen loci illius dominus vidit: ut di
cant hodie in monte dominus apparu
it. Sicut dictum est nunc scivi pro eo
quod dictum est nunc scire feci: ita hic do
minus vidit. pro eo quod est dominus appa
ruit. hoc est videri se fecit. Et voca
uit angelus domini abraham secundo de ce
lo dicens. Per memetipsum iuraui
dicit dominus. propter quod fecisti verbum hoc.
et non pepercisti filio tuo dilecto propter
me. nisi benedicens benedicam te et
multiplicans multiplicabo semen
tuum. tanquam stellas celi et tanquam hare
nam que est iuxta labium maris et
hereditate possidebit semen tuum por
tas inimicorum suorum. et benedicentur in
semine tuo omnes gentes terre: quia
obaudisti vocem meam. Hoc modo
est illa de vocatione gentium in semi
ne abrahe post holocaustum quo
significatus est xpc. etiam iuratione
dei firmata promissio. Sepe enim promi
serat: sed nunquam iurauerat. Quid est autem
dei veri veracisque iuratio. nisi pro
missi confirmatio: et infidelium quo
dam increpatio. Post hec sara mor
tua est centesimo vigesimo et sep
timo anno vite sue: centesimo autem
et trigesimo septimo viri sui. Decem
quippe annis eam precedebat etate: si
cut ipse quando sibi ex illa promissus est
filius ait. Si michi annorum centum nas
cetur filius. et si sara nonaginta anno

rū paret. Tūc emit agrū abrahā
in quo sepeliuit uxorē. Tūc ergo se
cundū narracionē stephani in ter
ra illa est collocatus. qm̄ cepit esse
ibi possessor. post mortē saluet pa
tris suū. qui colligit² ante biennū
fuisse defunctus. Caplm xxxiij.

Deinde rebeccā neptem na
chor patruū suū cū ānorū
quadragīta esset ysaac
duxit uxorē. centesimo saluet et
quadragesimo anno vite prīs suū.
triennio post mortē matris sue. Vt
aūt illā duceret qm̄ ab eius patre i
mesopotamiā seruus mittitur est. qđ
aliud demonstratū est. cū eidem ser
uo diceret abrahā. pone manū tu
am sub femore meo. et adiurabo te
per dnm̄ deū celi et deū terre. ut nō
sumas uxorē filio meo ysaac de fili
abz chananeoz: sed uadas in terrā
et de cognacione mea. et inde accipias
uxorē filio meo ysaac. Per quod
hec parua sūt p̄figurate iudi
cia veritatis: quā cōplere videm̄ in

Quid aūt sibi xxxiij. Xp̄o.
vult qđ abrahā post mor
tem saare ethurā duxit ux
orem. Vbi ablit ut incōtinētiam
suspicem̄. presertī in illa iā etate. et
in illa fidei sānitate. An adhuc pue
rili filij querebant². cū iam deo p
mittente tanta multiplicacio filio
rū ex ysaac p stellas celi et harenā
terre fide p̄batissima teneret². Sed
p̄fecto si agar et ysmahel doctore
ap̄lo significauerūt carnales ve
teris testamenti: cur nō eandē ethu
ra et filij eius significēt carnales
qui se ad testamentū nouū exisi
mant p̄tinere. Ambe q̄pe et uxo
res abrahe et cōcubine sūt appella
te. Sara vero nūq̄ dicta est cōcubi
na. Nam et qm̄ data est agar abra
he. ita scriptū est. Et apprehendit sa
ra uxor abram agar egyptiā suā
ancillā. post decē annos q̄ habita
uerat abram in terra chanaan. et
dedit eam abram viro suo uxorem
sibi. De ethura aūt qua post obi
tū sare accepit sic legit². adiecit
aūt abrahā sūpsit uxorē nū no
men ethura. Sare ambe dicūt uxo
res. ambe porro cōcubine fuisse re
perīūt². postea dicente scriptura de
dit aūt abrahā oēm̄ censū suū y
saac filio suo. et filijs cōcubinarū
suarū dedit abrahā donaciones. et di
uisit eos ab ysaac filio suo adhuc se
uiuo. ad orientē in terra orientis.
Habent ergo nōnulla munera filij
concubinarū sed nō pcipiūt ad hē
ditatē. nec hereditas nec inde
carnales: q̄a preter ysaac nullus filij
heres. et non qui filij carnis hij filij
dei: sed filij p̄missionis deputant in
semine de quo dictū est. in ysaac vo
cabit² tibi semen. Nec cui vitio nat
ta. nisi p̄pter hoc misterij dictū fuit
concubina. Sed quisq̄s hec in ibs
significacionibz nō vult scripsit. nō
calūpniet² abrahe. Quid si cū ad
prouisū est contra hereticos hanc
vos sectarū aduersarios nupsisse.
ut in ipso patre multarū gentiū
post obitū cōiugis uterū cōiugem
demōstraret² non esse p̄fectū. Et mul
tum est abrahā. cū esset annoz cen
tum septuagīta. Annorū ergo sep
tuaginta ysaac filiū suū recepit.
quē centenarius genuit. Caplm xxxv.

XVI

Iam ex hoc quēadmodū per posteros abrahe ciuitatis dei pauxillū tēpora videam? Ā primo igit̄ anno vite ysaac usq; ad sexagesimū quo ei nati sūt filij. illud memorabile est. qđ cū illi deū roganti ut pareret uxor eius que sterilis erat cōcelleret dñs qđ petebat. atq; habueret illa cōceptū. gestiebant̄ gemini adhuc in utero eius ictibus. q̄ malesha cū augeret̄ dñm interroganti. acceptaq; responsū. Due gentes in utero tuo sūt. et duo pp̄li de vētre tuo separabūt̄. et pp̄lus pp̄lum superabit. et maior seruiet minori. Qđ paulus aplus magnū vult intelligi de gratie testamento: q̄a nondum geniti nec aliq̄d agentibz boni aut mali. sine ullis bonis meritis electi minor. maiore reprobato: q̄ nihil dubio quātū attinet ad originale peccatū ambo pares erāt: quā nil adhuc ad p̄ntis ullius eorū nullū erat. Sed nūc de hac re dicere aliq̄ latius instituti opis ratio non sinit: unde in alijs multa iā dixim? Qđ aūt dictū est maior seruiet minori. nemo fere nr̄m aliter intellexit q̄ maiorē pp̄lum iudeorū. minori populo xp̄ianorū seruiturū. Et reuera de maiore cui duo nōia erant Edom et Esau vocabat̄ et edom. vniuersa posteritas fuerat̄ a populo qui ortus fuerat ex minore subiecta. tamē in aliq̄d maius in ea p̄dicta. tamē ipheā qua dictū est pp̄lus pp̄lum superabit. et maior seruiet minori. cōuenientius accepti. Et q̄d est hoc. nisi q̄d in iudeis et xp̄ianis euidenter impleti.

XXXVI.

Capit̄ etiā ysaac tale oraculū. quale aliquotiens pater eius acceperat̄: de quo oraculo sic scriptū est. Facta est aūt fames sup terrā. preter famē que prius facta est in tēpore abrahe. Abiit aūt ysaac ad abymelech regē philistinoz in gerara. Apparuitq; aūt dñs illi et dixit. Noli descendere in egyptū: habita aūt in terra quā tibi dixero. et ītole in terra hac. et ero tecū: et benedicā te. Tibi enī et semini tuo dabo oēm terrā hāc. et statuā iuramentū meū qđ iuraui abrahe patri tuo. et multiplicabo semen tuū tanq̄ stellas celi. et dabo semini tuo oēm terrā hanc. et benedicent̄ in semine tuo oēs gentes terre. p eo qđ obaudiuit abraham pater tuus voci meē: et custodiuit precepta mea et mandata mea. et iustificationes meas. et legitima mea. Iste patriarcha nec uxorem habuit aliam. nec aliquā cōcubinā: sed posteritate duoz geminoz ex uno cōcubitu pareatoz contentus fuit. Timuit sane etiā ipse periculū de pulchritudine cōiugis cū habitaret iter alienos: fecitq; quod pater ut eā sonorē diceret uxorem taceret. Erat enī ei ppinqua et paterno et materno sanguīe: sed etiā ipsa ab alienis cognita qđ uxor esset mansit intacta. Nec ideo tamē illum patri eius preferre debem? q̄a iste nullā feminā preter vnā cōiugem nouerat. Erant enī pauldubio paterne fidei et obedientie merita pociora: in tantū ut p̄ter illū

dicat deus huic se facere bona. que
facit. Benedicenti inqt in semine
tuo omēs gentes terre. p eo qđ obau
diuit abrahā pater tuus vocē meā.
et custodiuit precepta mea et man
data mea. et iustificationes meas et
legittima mea. Et alio uersus ora
culo. ego sum inqt deus abrahā pa
tris tui. noli timere. tecū enī sum. et
benedixi te. et multiplicabo semen
tuū. ꝓpter abrahā patrē tuū: ut in
telligam? qđ caste abrahā fecerit. qđ
homūbz ipudicis et nequitie sue de
scripturis sās patrocinia requiren
tibz uidet? fecisse lubidine. Deinde ut
eaī hoc nouerim? nō ex bonis sīgu
lis inter se hoīes cōparare: sed in u
noquoqz considerem? uniuersa. Fieri
enī potest ut habeat aliqđ ī uita
et moribz quispiā quo supet aliū
idqz sit longe prestabilius qđ est illđ
unde ab alio supet?: ac per hoc sa
no uerocz iudicio cū continētia cō
iugio preferat?. melior est tū homo
fidelis cōiugatus qđ cōtinens infide
lis. Sed infidelis homo. nō solū mi
nus laudandus: uerūeaī maxime
detestandus est. Consituam? ābos
bonos: eaī sic ꝓfecto melior est cō
iugatus fidelissim? et obedientissi
mus deo. qđ continēs minorus fidei
minorus qz obedientie. Si uero pa
ria sint cetera: continentē coniu
gato preferre qs ābigat? xxxvij.

Duo igit? ysaac filij esau et
iacob. duo significāt testa
menta: pariter creatī: pri
matus maiorus tūstribuit? in mīo
rem ex pacto et placito īter illos. eo
qđ lentitudīē quē abū minor para
uerat maior īmoderatus cōcupi
uit. eoqz precio primogenita sua fra
turatione īterpolita uendidit. ybi
discim? in uelocitate nō ubi gentis. sed
auiditate īmoderata quēqz culpā. Ve
neiat ysaac: eius qz oculus per se
nectā uisus auferit?. Vult benedicere
filiū maiorē. et pilo uelatus bene
dicat minorē. pro fīe maiore q erat
pilosus se paterius manib; suppo
nentē. hedinis sibi pellibus asp
tatis. uelut aliena pīa portantem.
Iste dolus iacob ne putaret? fraudu
lentus dolus. et nō in eo magne rei
misteriū quereret?. lupius predixit
scriptura. et erat esau homo sa
ltuari agrestis: iacob aūt homo sī
plex habitans domū. hoc nī q dā
interpretati sūt sine dolo. Sine aute
sine dolo siue simplex. siue ponus
sine fictione dicat?. qđ est grece a
plastos: quis est in ista sapientia
benedictione dolus hoīs siue dolo.
Quis est dolus simplicitas. que fictio
non mendacitas. nisi ꝓfundū mare
rūī veritatis. Ipsa aūt benedictio
qualis est: Ecce inqt odor filij mei
tanqz odor agri pleni quē benedi
dñs: et det tibi deus de rore celi. et de
ubertate terre. et multitudine frū
menti et vini. et seruiant tibi gen
tes. et adorent te pīnapes. et fiat dn
minus fratrūs tuū. et adorabūt te filij pīs
tui. Qui maledixerit te maledict
erit: et qui benedixerit te benedictus. Benedictio igit? iacob
predicatio xpi est in omūb; gentib;
hoc fit. hoc agit?. Lex et ꝓphete
ysaac enī p os iudeoz xpc ab illis
benedicat? velut a nesciente: quia
ipsa nescit?. Odore noīs xpi liquet
ger mūdus impletī: eius est benc

XVI

Ditio de roze celi. hoc est de verboz
pluuia diuinoz: et de ubertate ter
re. hoc est cōgregacōe pploz. Eius
est multitudo frumenti et uini: hoc
est multitudo quā colligit frumen
tū et uinū in sacramēto corpis eius
et sanguīs. Et seruiūt gentes: ipsi
adorant pnapes. Ipse est dūs tuus
et adorāt filij pris eius. hoc est filij ab
rahe sēm fidem. qā et ipse filius est
abrahe sēm carnē: ipsū qui ma
ledixerit maledictus. et qui bene
dixerit benedictus est. Cristus inq̄
nostet ecclā ex ore iudeoz q̄ uis errā
tū. sed tamē legē pphetas q̄ cantā
tū benedicat. id est veracit dicatur:
et alius benedicta putat. qui ab eis
exantatoz expectat. Ecce benedictio
pē promissam repetente maiore ex
pauit ysaac. et aliū se pro alio be
nedixisse cognoscens miratus. et q̄l
tū illē sit pācitat. nec tamē se de
ceptū esse cognitat: primo confestim
reuelato sibi ītus in corde magno
cōtremēto. deinde indignacōnē:
cōfirmat benedictionē. Quis er
go mihi venatus est michi venaa
tu ab omnibz anteq̄ tu uenires: et
benedixi eī: ut benedictus sit. Os
hoc maledictionē ponus ex
pectaret iratus. si hec nō supna ispi
racōe. sed terrena more gererent.
O res gestas. sed pphetice gestas: in
terra sed celitus. p hoīes sed diuinit?
Si exquiant singula tantis secūda
misteriis multa sunt impleuda vo
luntate imponendus: nos in alia
festinare cōpellit. Explicit xxxviij.

Ditit iacob a parentibz in
mesopotamiā: ut ibi du
cat uxorē. patris mittētis
hec verba sūt. Non accipies uxorē
ex chananeoz filiabz: surgens fu
ge in mesopotamiā in domū ba
thuel patris matris tue. et sume
tibi inde uxorē de filiabz laban fra
tris matris tue. Deus aūt meus be
nedicat te et augeat te et multipli
cet te et eris in congregacōes gen
tiū: et det tibi benedictionē abrahe
patris tui tibi et semini tuo post te:
ut heres sias terre īcolatus tui. quā
dedit deus abrahā. Hinc iā intellī
gim? segregatū semen iacob ab alte
ro semine ysaac. qđ factū est p electu.
Cū enī dictū est in ysaac vocabit
tibi semen. ptinens utiq̄ ad electa
tem dei: separatū est inde aliud se
men abrahe. qđ erat in ancille filio:
et qđ futurū erat in filijs cethure. Sz
adhuc erat ambiguū de duobz ge
minis filijs ysaac. ad utrūq̄ an ad
unū eoz illa benedictio ptineret.
et si ad unū. quisnā esset illoz: qđ
nūc declaratū est cū pphetice a pē
benedicat iacob et dicat ei. et eius in
congregacōes gentiū. et det tibi be
nedictionē abrahā patris tui. Per
gens itaq̄ in mesopotamiā iacob:
in sōpnis accepit oraculū. de quo sic
scriptū est. Et exijt iacob a puteo iu
racōis. et pfectus est in charra. et de
uenit in locū et dormiuit. occiderat
enī sol: et sūpsit ex lapidibz loci et
posuit ad caput suū. et ~~ob~~dormi
uit in loco illo. et sōpniauit. Et ec
ce scala stabilita sup terrā. cui? ca
put pūngebat ad celū: et angeli
dei ascendebāt et descendebāt p illā.

et dñs incũbebat sup illã et dixit. Ego sũ deus abrahã pr̃is tui et deus ysaac. noli timere: terra in qua tu mus tu sup eam. tibi dabo illã et semini tuo. et erit semen tuũ sicut harena terre: et dilatabiris supra mare et in affricũ et in aquilonẽ et ad orientẽ: et benedicent in te omes tribz terre in semine tuo. Et ecce ego tecũ sum. custodiens te in oñi via quacũqz ibis. et reducã te in terram hanc: q̃a te nõ derelinquã donec faciam oñia que tecũ locutus sum. Et surrexit iacob de sõpno suo et dixit. Quia dñs est in loco hoc: ego aũt nesciebã. Et timuit et dixit. Quã terribilis locus hic: nõ est hic nisi domus dei et porta celi. Et surgens iacob et sũpsit lapidem quẽ supposuit sibi sub caput suũ. et statuit illũ in tytulũ. et supfudit oleũ in cacumẽ eius: et vocauit nomẽ illius loci domus dei. Ho ad ppheciã ptinet nec more ydolatre lapidem pfudit oleo iacob. velut faciens illũ deũ. neqz eũ adorauit eundẽ lapidẽ vel ei sacrificauit: sed q̃m xpi nomẽ a crismate est. id est ab vnctione. pfecto figuratũ ẽ hic aliq̃d q̃d ad magnũ ptineat sacramentũ. Scalam vero istam intelligit ipse saluator nobis in memoriã reuocare in euãgelio. ubi cũ dixisset de nathanahele. ecce vere israhelita in quo dolus nõ est: quia isr̃l viderat istã visionẽ. ipse est enim iacob. eo dẽ loco ait. amen dico vobis videbitis celũ aptũ. et angelos dei ascendentes et descendentes sup filiũ hois. Pgressus ergo iacob in mesopotamiã: ut inde acciperet uxorẽ. Vnde aũt illi amplius quatuor habere feminas. nisi duodecim filios et vnã filiã. p̃ter duos filios et vnã filiã. ex quatuor mulieribz. Deinde ingressus est in egyptũ per filiũ suũ ioseph: qui vendidit ab fratribz fratribz eo p̃dicente tus fuit. atqz ibidẽ sublimat[us] est.

Iacob aũt eã ilicet sicut paulo ante dixi vocabatur. q̃d nomẽ magis pr̃is ex illo procreatus obtinuit. Hoc aũt nomen illi ab angelo ipsi[us] est. qui cũ illo fuerat in itinere de mesopotamia redeunte luctatus. typũ xpi eminentissime gerens. Nam q̃d p̃ualuit iacob utiqz voluntate passionem xpi: ubi vili licet ei preualuit

XVI

uidi. et tñ benedictionē ab eodē
angelo quē lupauerat ipetrauit
ac sic hui⁹ uois ipositio benedictio
fuit. Interptat⁹ aūt ut dicit videns deū.
qđ erat in fine pmiū sōz oīm. Tetigit porro illu idem angelus velut
prualentē latitudinē femoris: eiq;
ipso modo claudū reddidit. Erat
itaq; unus atq; idem iacob et bene
dictus et claudus. benedictus in eis
qui in xpm ex eodē pplo crediderunt:
atq; in infidelibz claudus. Nā femo
ris latitudo. generis multitudo est.
plures q̄ppe sūt in ea stirpe de q̄bz
iohēnes predictū est. et claudicat
uestīt a semitis suis. Capm xl.

Egressi itaq; reuersi⁹ in egyp
tū simul cū ipso iacob septu
aginta q̄nq; hoīes ānumera
to ipso filijs suis: in quo numero
tñ femine cōmemorant⁹
una filia. neptis altera. Sed res di
ligenti⁹ considerata non indicat q̄
iacob die uel ānō quo īgressus est
egyptū. cōmemorati sūt quippe ī eis
eā. pnepotes ioseph. qui nullo mō
iam tūc esse potuerūt. q̄n centum
triginta tūc ānoz erat iacob: filij⁹
uero eius ioseph triginta nouem.
Quē cū accepisse trigesimo ānō suo
uel āplius conflet uxorē: quomodo
potuit p nouē annos habere pne
potes de filijs quos ex eadē uxore
suscepit? Cū igit⁹ nec filios haberet
effrem et manasses filij ioseph. sed
eos pueros infra q̄ nouēnes iacob
egyptū ingressus inuenerit quo pac
to eoz non solū filij sed eā nepo
tes in illis septuaginta q̄nq; nume
rauit⁹: qui tūc egyptū ingressi sūt
cū iacob. Nā cū memorat⁹ ibi ma
chir filius id est galaad nepos ma
nasse. pnepos ioseph. ibi est⁹ quē
genuit effrem alter filius ioseph.
id est utalaam nepos ioseph. et fi
lius ipsius utalee. id est nepos ef
frem. pnepos ioseph: qui nullomō
esse potuerūt q̄n iacob in egyptū
uenit. et filios ioseph nepotes su
os. annos istoz minores q̄ nouem
annoz pueros inuenit. Sed nimi
rū introitus iacob in egyptū q̄n eū
in septuagīta q̄nq; hoīnūbz scrip
tura cōmemorat. nō unus dies
uel unus ānus. sed totū illud est
tempus q̄diu uixit ioseph: per
quem factū est ut īt⁹arent. Nam
de ipso ioseph eadē scriptura sic lo
quit⁹. Et habitauit ioseph in egyp
to. ipse et frēs eius. et oīs cohabi
tatio p̄ris eius: et uixit ānos cen
tū decem. et uidit ioseph effrem
filios usq; in tertiā generationē.
Ipse est ille pnepos eius. ab effrē
tertius. Generationē quippe tertiam dicit filiū. nepotē. pnepotem
Deinde sequit⁹. Et filij machir fi
lij manasse nati sūt supra femo
ra ioseph. Et hic ille ipse est nepos
manasse. pnepos ioseph: sed plu
raliter appellati sūt sicut scriptura
consueuit. que unā quoq; filiam
iacob filias nūcupauit: et sicut
in latine lingue consuetudine
liberi dicūt⁹ pluraliter filij. etiā si
non sint nisi unus ānus. Cū ergo ip
sius ioseph predicet⁹ felicitas q̄a
potuit uidere. pnepotes. nullo mō
putandi sūt iam q̄n ad eū in e
gyptū iacob pater eius aduenit. Il
lud aūt est qđ fallit⁹ multa di

ligent intuentes. qm scriptū est: hec
sunt nomia filiorz isrl qui itrauerūt
egyptū. simul cū iacob pre suo. Hoc
enī dictū est qa simul cū illo cōpu
tantr septuagīta qnqz. nō qa simul
iam erant omēs qui egyptū ingres
sus est ipse: sed ut dixi totū tēpus
habet eius igressus. quo vixit io
seph. p quē videt igressus. Caplm
Iotur ppt pplm xpianū xlv.
in quo dei ciuitas pegrinat
in terris. si carnē xpi in ab
he semine requiram? remotis con
cubinarū filijs. o caurit ysaac: si
in semine ysaac. remoto esau qui
est ecā edom. o caurit iacob qui ē
et isrl: si in semine ipius isrl. re
motis ceteris o caurit iudas. quia
de tribu iuda exortus est xpc. ac p
hoc cū in egypto moriturus isrl
suos filios benediceret. quēadmo
dū iudā, pphetice benedixerit audi
am? Iuda inqt te laudabūt frēs
tui. manus tue sup dorsū inimicorz
tuorz: adorabūt te filij pris tui. Ca
tulus leonis iuda. ex germinatione
fili mi ascendisti. recumbēs ut leo
dormisti. et ut catulus leonis. qs
suscitabit eū? Non deficiet pnceps
ex iuda. et dux de femoribz eius do
nec veniat cui reposita sūt. et ipe
erit expectatio gentiū. alligās ad
vitem pullū suū. et alicaū pullū
aline sue. Lauabit in vino stolā
suā. et in sanguine vue amictū
suū. Fului oculi eius a vino: et dē
tes candidiores lacte. Exposui hec
aduersus manicheū faustū dis
putans. et satis esse arbitror quā
tū veritas pphetie hui? elucet. ubi
et mors xpi predicta est verbo dei
micatis: et nō necessitas sed potes
tas in monte leonis. quā potestatē
in euāgelio predicat dicens. pōnē
habeo ponendi aiam meā. et po
testatē habeo iterū sumendi eam.
Nemo tollit eā a me. sed ego pono
eam a me. et iterū sumo eā. Sic
leo fremuit: sic qđ dixit ipse fuit.
Ad eam nāqz ptinet potestatem
qđ de resurrectiōe eius adiūctū ē.
quis suscitabit eū. Hoc est quia
nullus hoīm nisi se ipse. qui etiā
de corpore suo dixit. Soluite tem
plū hoc: et in triduo resuscitabo
illud. Ipsū aūt genus montis hoc
est sublimitas tua. in vno verbo
intelligit. qđ aut adiecerit. Qđ ve
ro addidit tenēbens dominū eum
gelista exponit ubi ait. et fidiuia
to capite tradidit spiritū. aut re
te sepultura eius agnoscit. i qua
requiuit dormiēs. et vnde ille mi
lus hoīm sicut ppte aliquos ver
sicut ipse alios suscitauit. sed su
aut a somno ipse surrexit. Sola
porro eius qua lauit in vino
est mūdata a pris in sanguine
cui? sanguis sacramentū bapti
ti scīt. vnde et adiūgit. et in san
guine vue amictū suū. quid est
nisi ecclesia? Et fului oculi eius a
vino. spūales eius iebriati p
eius: de quo canit psalmus. ebrius
lix tuus iebrians qm preclarus est.
Et dentes eius candidiores lacte. q
potant apud aplm puuli. verbo
scilicet nutrientia. nondū pdu
solido cibo. Ipse igit est in quo re
posita erāt. p multa inde: que dixit
venirēt nūqd pinapes hoc est ingr
isrl ab illa stirpe descenderūt. Et ipse

erit expectacio gentiū: qd̄ clarius ē
videndo q̄ fit exponendo. Capl' xlij.
Sicut aūt duo ysaac filij e
sau et iacob figurā prebu
erūt duorū ꝓplorū in iudeis
et xp̄ianis. q̄uis qd̄ ad carnis ꝓpa
ginē ꝑtinet. nec iudei venerīt de se
mine esau sed ydumei. nec xp̄iane
gentes de iacob. sed pocius iudei. ad
hoc eiū tantū figura valuit qd̄ dic
tū est. maior seruiet minori: ita fac
tū est etiā in duobꝫ filijs ioseph. Nā
maior gessit typū iudeorū: xp̄ianorū
autem minor. Quos cū benediceret
iacob manū dexterā ponens super
minorē quē habebat ad sinistrā.
sinistrā sup maiorē quē habebat
ad dexterā. graue visū est patri eorū
et āmonuit patrē velut corrigens
eius errorē: et q̄snā eorū esset maior
ostendens. At ille mutare manꝰ no
luit. sed dixit. Scio fili scio: et hic e
rit in ꝓplo et hic exaltabitur. sed frater
eius minor maior illo erit: et semē
eius erit in multitudīe gentiū. Eci
am hic duo illa ꝓmissa demōstrat
Nam ille in ꝓplm iste in multitu
dinē gentiū: qd̄ euidencius q̄ hijs
duabꝫ ꝓmissionibꝫ contineri ꝓplm
isrl'itarū orbēq̄ terrarū in semine
abrahe. illū scd̄m carnē istū scd̄m
fidem. Defuncto iacob. defunc
to etiā ioseph. ꝑ reliquos centū
quadragīta quatuor ānos donec
exiret de terra egypti. in modū in
credibilem illa gens creuit: etiam
tantis attrita ꝑsecuciōibꝫ. ut quo
dā tempore nati masculi necarētur
Cū mirantes egypcios nimia po
puli illius īcrementa terrerēt: tūc
moyses subtractus furto trucidato

ribꝫ ꝑuulorū. ad domū regiā ingē
cia ꝑ eū deo ꝓparante ꝑuenit. nu
tritusq̄ et adoptatus a filia pha
raonis. qd̄ nomē in egypto oīm
regū fuit. in tantū ꝓuenit virū:
ut ipse illam gentē mirabilit' mul
tiplicatā ex durissimo et grauissi
mo qd̄ ibi ferebat iugo seruitutis
extraheret: ymo per eū deus qui
hoc ꝓmiserat abrahe. Prius q̄ppe
exinde fugiens. qd̄ cū isrl'itā defen
deret egypciū occiderat et territus
fuerat: postea diuinitus missus.
in ꝑtate sp̄us dei supauit phara
onis resistentes magos. Tūc ꝑ eū
egipcijs illate sūt decē mēorabiles
plage. cū dimittere ꝓplm dei nollēt:
aqua in sanguinē versa. rane et
scinifes. cynomia. mors pecorū. ul
cera. grando. locusta. tenebre. mors
primogenitorū: ad extremū isrl'itas
quos plagis tot tantisq̄ ꝑfracti
tandē aliqn̄ dimiserāt egypcij. in
mari rubro dū ꝑsequūtur extincti
sūt. Illis abeūtibꝫ q̄ppe diuisū est
mare viā fecit: hos aūt insequen
tes in se rediens vnda submersit.
Deinde sub ānos quadragīta du
ce moyse dei ꝓplus in deserto actus
est: qn̄ tabernaculū testimonij n
nūcupatū est. ubi deus sacrificijs
futura ꝑnūciantibꝫ colebatur: cum
scilicet iam data lex fuisset in mō
te multū terribiliter. Attestabatur
eiū euidentissima mirabilibꝫ sig
nis vocibꝫq̄ diuinitas: qd̄ factū
est mox ut exitū est de egypto et ī
deserto ꝓplus esse cepit q̄nquagesi
mo die post celebratū pascha per
ouis īmolacionē: cuiusq̄ adeo typꝰ
xp̄i est. prenūcians eū ꝑ victimā

passionis de hoc mundo transiturum
ad patrē. pascha q̄ppe hebrea lin
gua transitus interpretat̄: ut iam
cū reuelaret̄ testamentū nouum.
posteaq̄ pascha uerū īmolatus
est xp̄c. q̄nquagesimo die uenret
de celo sp̄us sanctus. qui dictus ē
in euāgelio digitus dei. ut secunda
cionē uīam in primi prefiguratī
facti memoriā reuocaret. q̄a et le
gis iste tabule digito dei scripte fere

Defuncto moyse xliij. Iesū
p̄lium rexit iheius naue. t
in terrā. promissionis intro
duxit: eāq; in p̄lo diuisit. Ab hiis
duobz mirabilibz ducibz bella ea
am. p̄sperrime ac mirabilit̄ gesta
sūt: deo cōtestante. nō tam p̄prie
ruta hebrei p̄li q̄. p̄ter p̄ria eoz q̄
debellabant̄ gentiū illas eis. pue
nisse uictorias. Post istos duces
udices fuerūt iam in terra pro
missionis p̄lo collocato. ut inci
peret iterum reddi abrahe prima
promissio de gente una id est hebrea
et terra chanaan. nondū de omni
bz gentibz et toto orbe terrarū: qđ
xp̄i aduentus in carne. et nō vete
ris legis observationes sed euange
lij fides fuerat̄ impletura. Cui⁹ rei p̄
figuratio facta est. qđ nō moyses
qui legem p̄lo acceptat in monte
syna: sed iheius cui ea nomē deo
precipiente mutatū fuerat. ut ihe
sus vocaret̄. p̄lm in terrā promis
sionis induxit. Temporibz aūt iudi
cū sicut se habebāt et pria p̄li et
misericordia dei. alternauerūt. p̄spera
et aduersa bellorz. Inde ventū est
ad regū tempora: quorz primus rg
nauit saul. Cui reprobato et bel
lica clade p̄strato. eius q; stirpe pro
certa ne inde reges orirent̄. David
successit in regnū. Cui⁹ maxīe xp̄c
dictus est filius. in quo artubus
quidā factus est et exordiū p̄dā
nuuētutis p̄li dei: cui⁹ genetis q̄dā
velut adolescētia ducebat̄ ab ipō
abrahā usq; ad hūc dauid. Neq; o
frustra matheus euāgelista sic ge
nerationes cōmemorauit: ut hoc p
mū intermissū quatuordecī gene
rationibz cōmendaret. ab abrahā
saluret usq; ad dauid. Ab adolescē
tia q̄ppe incipit homo posse generare
propterea generationū ex abrahā
cumplit exordiū: qui ena pati gē
tiū constitutus est. q̄n mutatū no
men accepit. Ante hūc ergo velut
puericia fuit hui⁹ generis p̄li. ex
a noe usq; ad ipsū abrahā: et ideo
in lingua mutata est id est hebrea
a. A puericia nāq; homo incipit lo
qui post infantiā: que hīc appel
lata est q̄ fari nō potest. Quam
p̄fecto etatē prima dimergit obli
uio: sicut etas generis hūani
leta diluuio. Quotus enī quisq;
qui sua recordet̄ infantia? Quam ob
rem in isto paucis mutatis. in
super una eandēq; prima. in du
as etates scīam et terram. libere
contineat̄. In qua terra & una
vacā trimā. capā tri
etem trimū. et impositū est legis iu
gū. et apparuit habitatura p̄fec
et regni terreni successit exordiū.
ubi nō defuerūt spūales quoz u
turture et columba figurarū et
sacramentū. Explicit liber xxiij.

Incipit capla libri tertii septimi

De temporibz pphetarū. ij.
Quo tempore lit ꝑpleta pr
missio dei de terra chanaa
hanc in possessionē eam ist carna
cepit. iij. De triplicis significac
bz pphetarū que nūc ad terrenā. n
ad celestē ihrlm. nūc aūt ad utrū
rectū. iiij. De prefigurata cōmu
one istius regni et sacerdocij.
de his que anna mater samuelis
phonā gerens ecclie pphauit. v.
De his que ad hely sacerdotē homo
ti pphetice locutus est. significans
sacerdocū quod cōm aaron insti
tutū fuerat auferendum. vi.
De ultimo sacerdocio et regno que
in eternū dicant statuta non p
manent. ut alia intelligant quoz
bz figure erant. vij.
De diruptōe regni istius qua p
figurā petua diuisio istius spiritu
alis ab israhele carnali. viij.
De emissionibz ad dauid in filiū ei
que nullatenꝰ in salomone. sed ple
nissime inuenit in xpo. ix.
Cur pphetas de xpo. hys q in regnoz hi
bus nathan pphetāte pmīt. x.
Quid ista acta sint in regno tirene
ydim. ab hys q̄ pmiserat ds ut intelli
gerent promissois veritas ad alterius
regis et regni gloriā ptinere. xi.
De hystoria ppli dei q̄ p suscepacionem
arcus in xpo est. qui solus eruendi
diam suā ab hostis habuit ptatē. xij.
Ad quoz phonā ptinere intelligenda
sit flagitium promissionū de quibz in
psalmo dicit. ubi ds miserac̄ones tue
an promisse patris xiij Latique dñe.
veritas illis tēporibz possit assc̄ribi
que sub salomone fluxerūt. xiiij.

qbz ri
De psalmo
iudeoz ptinax
De regno ac merito
o ipius salomone. eaq̄
ad xpm ptinēs inuenit. vel in
bris qui scriptis ipius copulan
vel in eis q̄s ipe ee nō dubiū e. xxi.
De regibz post salomonē siue in
iudea siue in israhel. xxij.
De hieroboā qui ipietate ydolatrie
subditū sibi ppm pphanauit in
quo tamē non destitit deus et pro
phetas inspirare. et multos ab y
dolatrie crimine custodire. xxiij.
De vario utriusq̄ regni hebreoꝝ
statu donec ambo ppli in captiui
tatem diuso tēpore ducerent. reuo
cato postea iuda in regnū suū. qd
nouissime in romanoꝝ translit
potestatem. xxiiij.
De pphetis qui vel apud iudeos pol
treni fuerūt. vel quos circa tēpus
natiuitatis xpi euāgelica prodit
hystoria. Explicūt capla.

Incipit liber decimus septimus.

...ta. Qm
... ad regnū da
...s: nūc ab eodē reg
...cepto opi sufficere vide
...a que sequūtur attingimus. Hoc
... tēpus ex quo scūs samuel pphe
...are cepit et deinceps donec ppls isrl
captiuus in babyloniā duceretur.
atq; inde scdm scī iheremie pphetiā
post septuagīta annos reuisis isrli
tis dei domus instauraretur: totū tem
pus est pphetarū. Quāuis enī et ip
sū noe patriarchā in cuius diebz vni
uersa diluuio terra deleta est. et ali
os supra et ī īfra usq; ad hoc tēpus
quo reges in dei pplo esse ceperūt. ppter
quedā p eos futura. siue quoquomō
significata siue predicta que ptine
rent ad ciuitatē dei regnūq; celorū.
non īmerito possimus appellare p
phetas. presertī qa nōnullos id ex
pressius legimus nūcupatos. sicut
moyses. sicut abrahā: tamē dies
pphetarū precipue maxīeq; hij dic
ti sūt ex quo cepit pphetare samu
hel. qui et saulē prius et eo reproba
to ipsū dauid deo precipiēte vnxit ī
regem: de cuius ceteri stirpe succederēt

quousq; illos succedere sic oporteret
Que igitur a pphetis sunt predicta de
xpo cū moriendo decedentibz et nas
...endo succedētibz suis mēbris. ciui
...as dei p ista curreret tēpora. si oīa
...elim cōmēorare in īmensū pgitur
...imū qua ipsa scriptura que per
...dinē reges eorūq; facta et euenta
...gerens. videtur tanq; historica dili
...gencia rebz gestis occupata esse uac
...randis: si adiuuāte deo spū consid
...rata tractetur. vel magis vel certe
...minus prenūciandis futuris q; prete
...ritis enūciandis īuenietur intenta:
et hoc pscrutando īdagare ac disse
...rendo mōstrare. q; sit oposū atq; p
...lixū. et q; multis dignū volumīb
quis ignorat. qui hec vel mediocri
ter cogitat: Deinde qa ea ipsa q ad
pphetiā non ābigitur ptinere. ita sti
multa de xpo regnoq; celorū que ci
uitas dei est: ut ad hoc apiendum
maior sit disputacio necessaria. q
huius opis modus flagitat. Pīde ita
si potuero stilo moderabor tuo: ut
huic opi in dei volūtate pagendo.
nec ea que supsūt dicā. nec ea qui
satis sunt pretermittā. Capitulum ij.

In precedēte libro diximus ab ī
cio ad abrahā pmissionū dei
duas res fuisse pmissas: vnā
scilicet qd terrā chanaā possessurū
foret semen eius. qd significat ubi
dictū est. vade in terrā quā tibi de
mōstrauero. et faciā te in gentem
magnā: aliā vero longe prestātio
rem. nō de carnali sed de spūali se
mine. p qd pater est. nō vnius gētis
isrlitice. sed oīm gentiū. que fidei
eius vestigia consequūtur. qd pmi
ti cepit hijs verbis. et benedicent

in te omnes tribus terre: et deinceps a
liis multis admodum testimoniis hoc
duo promissa esse monstrauimus. Erat
igitur iam in terra promissionis semen a
brahe. id est populus israel secundum carnem:
atque ibi non solum tenendo ac possidendo
ciuitates aduersariorum. verumetiam
reges habendo regnare iam ceperat:
impletis de ipso populo promissionibus
dei magna iam ex parte. non solum que
tribus illis patribus abraham ysaac et
iacob et quecumque alie temporibus eorum:
verumetiam que per ipsum moysen per quem
populus idem de seruitute egyptia libe
ratus. et per quem cuncta preterita reue
lata sunt temporibus eius. cum populum per he
remum duceret facte fuerant. Neque autem
per insignem ducem ihesum naue per quem
populus ille in promissionis inductus est
terram. expugnatisque gentibus eam duo
decim quibus deus iusserat diuisit et mor
tuus est: neque post illum toto tempore
iudicum impleta fuerat promissio dei de
terra chanaan. a quodam flumine
egypti usque ad flumen magnum eu
fraten: nec tamen adhuc prophetaba
tur futurum. sed expectabatur implen
dum. Impletum est autem per dauid et eius
filium salomonem. cuius regnum tanto
quantum promissum fuerat spacio dila
tatum est: vniuersos quippe illos sub
diderunt tributariosque fecerunt. Sic
igitur in terra promissionis secundum carnem
hoc est in terra chanaan. sub hiis
regibus semen abrahe fuerat constitu
tum. ut nichil deinde superesset quo ter
rena illa dei promissio compleretur: nisi
ut in eadem terra quantum ad prosperi
tatem attinet temporalem. per posterita
tum successionem inconcusso statu us
que ad mortalis huius seculi terminum

gens permaneret hebrea: si dominum dei
sui legibus obediret. Sed quoniam deus no
uerat hoc eam non esse facturam. usus
est eius etiam temporalibus penis ad ex
cendos in ea paucos fideles suos et
monendos. qui postea futuri erant
in omnibus gentibus. quod eos admoneri
oportebat: in quibus alteram promis
sionem reuelato nouo testamento
per incarnationem xpi fuerat impleturus.

Capitulum tertium.

Quocirca sicut
oracula illa diuina ad a
braham ysaac et iacob. et
quecumque alia signa vel dicta prophe
tica in sacris litteris precedentibus facta
sunt: ita etiam cetere ab isto regum tem
pore prophetie partim pertinent ad gentem
carnis abrahe. partim vero ad illud
semen eius in quo benedicuntur omnes
gentes coheredes xpi per testamentum
nouum ad possidendam vitam eternam
regnumque celorum: partim ergo ad ancil
lam que in seruitutem generat. id est
terrenam ihrlm que seruit cum filiis
suis: partim vero ad liberam ciuitatem
dei id est veram ihrlm eternam in celis.
cuius filii homines secundum viuentes peregri
nantur in terris. Sed sunt in eis quedam
que ad utramque pertinere intelliguntur
ad ancillam proprie. ad liberam figura
te. Triptita itaque reperiuntur eloquia
prophetarum: siquidem sunt aliqua ad
terrenam ihrlm expectancia. aliqua
ad celestem. nonnulla ad utramque. Exem
plis video esse probandum quod dico.
Missus est nathan propheta qui regem
dauid argueret de peccato graui. et ea
que consecuta sunt mala futura pre
diceret. Hec atque huiusmodi siue pub
lice id est pro salute vel utilitate po
puli siue priuatim cum pro suis quisque

rebz diuina, pmereret̄ eloquia. q̄
bz pro usu tēporalis vite futura
luq̄d nosceret̄: ad terrenā ciuitatē
ptinuisse q̄s ambigat? Vbi autē
legit̄. ecce dies veniūt dicit dñs. et
consūmabo domui isrl̄ et domui
iuda testamentū nouū. non sc̄m
testamentū q̄d disposui patribus
eoz in die qua apprehendi manū
eoz ut educerē eos de terra egypti.
q̄m nō pmanserūt in testamento
meo. et ego neglexi eos dicit dñs.
quia hoc est testamentū q̄d constitu
tuā domui isrl̄ post dies illos dicit
dñs. dando leges meas in mentē eo
rū et sup corda eoz scribā eas. et ero
deb eos et ero illis in deū. et ipsi e
rūt mihi in plebē. ihr̄lm sine du
bio supna, pphetat̄. cui deus ipse p
mīsit. eiq̄ habere atq̄ uisus ēe
sūmū est atq̄ totū bonū. Ad utrā
q̄ uero ptinet hoc ciplū q̄d ihr̄lm di
cat̄ dei ciuitas. et in ea pphetat̄ fu
tura domus dei. eaq̄ pphetia videt̄
impleri. cū salomon rex reedificat
illud nobilissimū templū. Hec cū
et in terrena ihr̄lm sc̄dm hystoriā
contigerūt. et celestis ihr̄lm figure
fuerūt. q̄d genus pphetie ex utroq̄
uelut cōpactū atq̄ cōmixtū in li
bris ueteribz canonicis quibz uerū
gestarū narrationes continent̄ va
let plurimū multūq̄ exercuit et
exercet ingenia sc̄rutantiū litteras
sacras: ut q̄d hystorice predictū cō
pletūq̄ legit̄ in semine abrahe se
cūd̄ carnē. eam in semine abrahe
sc̄dm fidem q̄d implendū allegori
ce significet inq̄rat̄: in tantū ut q̄
busdā uisū sit nichil esse in eisdem
libris uel pūnciatū et effectū velet
fectū q̄pius nō prenūciatū. q̄d non
insinuet aliq̄d ad supnā ciuitatē
dei eiusq̄ filios in hac uita peregri
figurata significatōe referendum.
Sed si hoc ita est iam biptita non
ruptita erūt eloq̄a pphetarū. uel po
tius illarū scripturarū oīm q̄ vete
ris instrumēti appellatōe continent.
Nichil enī erit illuc q̄d ad ihr̄lm ter
renā tantū ptineat. si q̄q̄d ibi de
illa uel pter illā dicitur atq̄ cōplet
significat aliq̄d q̄d ecclām ad ihr̄lm
celestē allegorica interpretatōe refe
rat̄. sed erūt sola duo genera. unū
q̄d ad ihr̄lm liberā. alterū q̄d ad u
trāq̄ ptineat. Nichi aūt sanct
tū errare uident̄ qui nullas res gē
tas in eo genere libarū aliq̄d aliud
preter id q̄d eo modo gestē sūt signi
ficare arbitrant̄. ita nullū auditū
qui prius ibi omīa significatōis
exclusos esse contendit
hystorie ueritate. Ceterū que ita de
cunt̄ ut rebz humanis seu diuinis
tus gestis siue gerendis cōueniāt
non possint. quis fidelis dubitet
non esse iamdicta. q̄s ea nō ad
intelligenciā spūalem referat. q̄
possit aut ab eo qui potest reo
canda esse fateatur? Capitu quintū

Roboam filius igit̄ salomonis
dei ubi pcessit ad regnum
tempa. q̄m dauid saule re
pbato ita regnū primus obtinuit
ut eius deinde posteri in terrena
ihr̄lm diuturnia successiōe regna

XVII

rent. dedit figurā res gesta: signifi
cans atq; p̄nūcians. qd̄ nō est prete
reundū silencio de rerū mutacione
futurarū qd̄ attinet ad duo testa
menta vetus et nouū. ubi sacerdo
ciū regnūq; mutatū est: p sacerdo
tem eundēq; regem nouū ac sem
piternū. qui est xp̄c ih̄us. Nam et
heli sacerdote reprobato substitutus
in ministeriū dei samuhel simul of
ficiū functus sacerdotis et iudicis.
et saule abiecto rex dauid fundatus
in regno. hoc qd̄ dico figurauerūt.
Mater quoq; ipsa samuhelis anna
que prius fuit sterilis. et posteriore
fecunditate letata est. p̄phetare aliud
non videt̄. cū gratulacionē suā dn̄o
fundit exultans: qn̄ eundē puerū
natū et ablactatū deo reddit eadē
pietate qua vouerat. Dicit eiū. Cō
firmatū est cor meū in dn̄o: et exal
tatū est cornu meū in deo meo. Di
latatū est os meū sup̄ ĩmicos meos:
letatū in salutari tuo: qm̄ non est
scūs sicut dn̄s. et non est iustus si
cut deus nr̄. nō est scūs preter te. No
lite glari. et nolite loqui excelsa:
neq; p̄cedat magniloquiū de ore ves
tro. qm̄ deus scienciarū dn̄s. et deus
p̄paraus adinuenciones suas. Arcū
potenciū fecit infirmū. et infirmi
precincti sūt virtute: pleni panibz
minorati sūt. et esurientes transi
erūt terrā. q̄a sterilis pepit septem:
et multa in filijs infirmata est.
Dn̄s mortificat et viuificat: dedu
cit ad inferos et reducit. Dn̄s pau
perē facit et ditat. humiliat et ex
altat: suscitat a terra pauperē. et
de stercore erigit ĩopem. ut collocet
eū cū p̄ncipibz p̄pli. et sedente p̄pli

gl̄e hereditatē dans eis: dans votū
vouenti. et benedixit ānos iusti:
qm̄ nō in virtute potens est vir.
Dn̄s infirmū faciet aduersariū
suū: dn̄s scūs. Non gl̄et̄ prudens ĩ
prudencia sua. et nō gl̄et̄ potens ĩ
potencia sua. et nō glorietur diues
in diuicijs suis: sed in hoc glorietur
qui gl̄atur ĩtelligere et scire dn̄m:
et facere iudiciū et iusticiā in me
dio terre. Dn̄s ascendit in celos et
tonuit. ipse iudicabit extrema ter
re q̄a iustus est: et dat virtutē regi
bz nr̄is. et exaltauit cornu xp̄i sui.
Itane vero verba hec vni⁹ putabū
tur esse muliercule: de nato sibi fili
o gratulantis. Tantū ne mens hō
minū a luce veritatis auersa est.
ut nō senciat sup̄gredi modū fe
mine hui⁹ verba que fudit. Por
ro qui rebz ipsis que iā ceperūt eci
am in hac terrena p̄egrinacione
cōpleri cōuenienti mouet̄. nōne ĩ
tendit et aspicit et agnoscit per
hanc mulierē cui⁹ eciā nomē id ē
anna gracia eius ĩterp̄tat̄. ipsam
religionē xp̄ianā. ipsam ciuitatē
dei cui⁹ rex est et conditor xp̄c: ipsā
postremo dei graciā p̄phetico sp̄u
sic locutā: a qua sup̄bi alienāt̄
ut cadant. qua hūiles implent̄ ut
surgant. qd̄ maxime p̄nus iste p̄
sonuit. Nisi q̄sq̄ forte dicturus ē
nichil istā p̄phetasse mulierē. sed
deū tantūmodo p̄pter filiū quem
precata ĩpetrauit exultanti p̄di
cacione laudasse. Quid ergo sibi
vult qd̄ ait arcū potenciū fecit ĩ
firmū. et infirmi accincti sūt vir
tute. pleni panibz minorati sunt.
et esurientes tr̄sierūt terrā. q̄a ste

rilis pepit septē. et multa in filijs
infirmata est. Quōd septē ipsa pepe
rerat. Quānis sterilis fuerat. uni
cū habebat. cū ista dicebat. Sed ni
postea septē pepit. siue sex quibus
septim⁹ esset ipse samuhel. sed tres
mares et duas feminas. Deinde i
illo pplo cū adhuc nemo regnaret
qđ in extremo posuit. dat uirtutē
regibz nris et exaltauit cornu xpi
sui. unde dicebat. si nō pphetabat.
Dicat ergo ecclesia xpi ciuitas re
gis magni. gra plena. ple fecunda.
dicat qđ tanto ante de se pphetatū
per os hui⁹ pie matris agnoscat. Cō
firmatū est cor meū in dño. exalta
tum est cornu meū in deo meo. De
te confirmatū est cor. bene exalta
tū est cornu. q̄a non in se. sed in do
mino deo suo. Dilatatū est sup ini
micos meos os meū. q̄a in angus
tijs pressuraꝝ sermo dei nō est al
ligatus. nec in preconijs alligatꝰ.
Letata sū in q̄ta in salutari tuo. xpc
est iste ihesus. quē symeon sicut i
euangelio legit⁹ senex ap̄lectēs par
uū. agnoscēs magnū. nūc dimit
tis in q̄ta dne seruū tuū in pace. q̄m
uiderūt oculi mei salutare tuum.
Dicat utaq; ecclesia. letata sū in sa
lutari tuo. q̄m nō est sānus ut ē do
min⁹. et nō est iustus sicut de⁹ nr.
tanq̄ sānus et sānificans. iustus et
iustificans. Non est sānus preter te.
quia nemo fit nisi abs te. Denicq;
sequit⁹ nolite gl'iari. et nolite loqui
excelsa. neq; exeat magniloquiū
de ore vr̄o. q̄a deus scientiarū dns.
ipse uos iudicat. et ubi nemo iudicat q̄m
qui putat se aliq̄d esse cū nichil
sit. seipsū seduat. Hier dicit⁹ adu

larijs ciuitatis dei. ad babyloniā
ptinentibz. de sua uirtute presumē
tibz. in se nō in dño gloriantibz. et
quibz sūt cetā carnales uidelicet. qui
rene ihrlim caues terrigene. qui ut
dicat aplus ignorātes dei iustitiā.
id est quā hominū deus qui solus ē
iustus et iustificās. et suā uolētes
constituere. id est uelut a se sibi pa
tam nō ab illo ip̄tiā. iustitiae do
non sūt subiecti. utiq; q̄a supbi
de suo putantes nō ut dei posse p
cere se deo. qui est deus scientiarū.
atq; ideo et arbiter cogitationū. q̄ uā
ibi uidens cogitationes hominū q̄ uā
ne sūt hominū sūt et ab illo non sūt
Et p̄parans unusq̄sq; aduersus
Quas aduersationes putauit? nisi
ut supbi cadant et humiles surgāt.
Has quippe aduersationes exequē
dicens. Arcus potentiū infirmatus
est. et infirmi precincti sūt uirtu
te. Infirmatus est arcus. id est
te. Infirmatus est arcus. id est
tencio eoꝝ. qui tā potentes fo
dent⁹. ut sine dei dono atq; adiu
rio humana fortitudine diuina
possint implere mandata. et pe
angustiā uirtute quoꝝ in terra uiu
est. miserere mei dne q̄m infirm
sum. Plenis panibz inopes mu
sūt. et esurientes trānierūt terra
Qui sūt intelligendi pleni pani
nisi ideipsi quali potente id ē fide
te quibz credita sūt eloquia dei
in eo pplo ancille filij mulieris
Quo uerbo mini⁹ quidē latino
ne tū expressū est. qđ ex maiori
minores facti sūt. q̄a et in ipsis p
nibz id est diuinis eloquijs q̄ fidē
soli tūc ex omnibz gentibz acceper
terrena sapiūt. gentes aūt q

lex ulla nō erat data. posteaq̄ p
nouū testamentū ad eloquia illa
venerūt. multū esuriendo terram
transierūt: q̄a in eis nō terrena.
sed celestia sapuerūt. Et hoc velut
quereret causa cur factū sit: quia
sterilis inq̄t pepit septē. et multa
in filijs infirmata est. Hic totū qd̄
pphetabat eluxit agnoscētibz nu
merū septenariū: quo est vniuse
ecclesie significata pfectio. Ppt̄ qd̄ t
iohes aplus ad septem scribit eccle
sias. eo modo se ostendens ad vni
plenitudinē scribere: et in pūbijs
salomonis hoc antea prefigurās.
sapiencia edificauit sibi domū. et
suffulsit colūpnas septē. Sterilis
eū erat in omībz gentibz dei ciuitas:
anteq̄ iste quē cernim fetus oriret.
Cernim eciā que multa in filijs
erat nūc infirmatā ihrlm terrenā:
qm̄ quicūq filij libere in ea erant
virtus eius erāt. nūc vero ibi qm̄
littera est et spūs non est. amissa
virtute infirmata est. Dn̄s morti
ficat et viuificat. Mortificauit il
lā que multa erat in filijs: et viui
ficauit hanc sterilem que peperit
septem. Quāuis cōmodius possit
intelligi eosdē viuificare quos mor
tificauerit: id eū velut repetiuit
addendo. deducit ad inferos et redu
cit. Quibz eū dicit aplus. si mor
tui estis cū xp̄o. que sursū sūt que
rite. ubi xp̄c est in dextera dei sedens:
salubriter utiq̄ mortificant a dn̄o.
quibz adiūgit. que sursū sūt sapite
non que sup terrā: ut ipsi sint illi
qui esurientes transierūt terram.
Mortui eū estis inq̄t. Ecce q̄modo
salubriter mortificat deus. Deinde

sequit. Et vita vr̄a abscondita ē
cū xp̄o in deo. Ecce quomō eosdē ip
sos viuificat deus. Sed nūq̄d eosdē
deduxit ad inferos et reduxit: Hoc
utrūq̄ sine cōtrouersia fideliū in
illo pocius videm impletū capite
scilicet nr̄o: cū quo vitā nostrā in
deo aplus dixit absconditā. Nam
qui pprio filio nō pepcit. sed p no
bis omībz tradidit eū. isto modo
utiq̄ mortificauit eū: et quia re
suscitauit eū a mortuis. eundem
rursus viuificauit. Et q̄a in pphe
ta vox eius agnoscit nō derelīques
aīam meā in inferno. eundem de
duxit ad inferos et reduxit. hac
eius paupertate ditati sum. dn̄s eī
pauperes facit et ditat. Nam q̄d hoc
est ut sciam: qd̄ sequit audiam.
Humiliat et exaltat. Utiq̄ super
bos humiliat: hūiles exaltat. Qd̄
eū alibi legit deus supbis resistit.
hūilibz aūt dat graciā: hoc totus
habet sermo hui. cui nomē inter
pretat gr̄a eius. Iam vero qd̄ ad
iūgit suscitat a terra pauperē: de
nullo melius q̄ de illo ītelligo. q̄
ppt̄ nos paup factus est cū diues
esset. ut eius paupertate sicut pau
lo ante dictū est ditarem. Ipsū eī
de terra suscitauit tā cito: ut caro
eius nō videret corrupcionē. Nec
illud ab illo alienabo qd̄ dictū est.
et de stercore erigit īopem. īops q̄p
pe idem qui paup: stercus v̄o vn
de erectus est. rectissime ītelliguntur
psecutores iudei: in quorz nume
ro cū se dixisset aplus ecclesiā pse
cutū. que michi inq̄t fuerūt lu
cra. hec ppt̄ xp̄m dāpna esse duxi:
nec solū detrimenta. verūeciā ster

ora existimauit esse ut xp̃m lucri
faceret. De terra ergo sublatus est
ille supra oñes diuites paup: et
de illo sterrore exectus est sup̃ oēs
opulentos ille ĩops. ut sederet cū
potentibz ppli. quibz aut sedebitis
sup duodecī sedes. Et sedem glē he
reditatē dans eis. Dixerūt eū po
tentes illi. Ecce nos reliquim⁹ oīa
et secuti sum⁹ te. Hoc votū potē
tissime vouerant. sed unde hoc e
is nisi ab illo de quo hic cōtinuo
dictū est. dans votū vouēti. Alio
q̃n ex illis essent potentibz quoz
informatus est animus. Dans inq̃
votū vouenti. Non enī dño quisq̃
q̃cq̃ rectū voueret: nisi qui ab illo
acceperit q̃d vouerit. Sequit. et be
nedixit ānos iusti: ut cū illo salu
ti sine fine viuat. cui dictū est et
anni tui nō deficient. Ibi enī stāt
anni: hic aūt tūlerūt. ymo p-erēūt
Antecēp veniāt enī nō sūt: cū aūt
venerīt non erūt. q̃a cū suo fine
venīūt. Hoz aūt duoz. id est dās
votū vouenti. et benedixit ānos
iusti. unū est q̃d facim⁹? alterū q̃d
sumim⁹? Sed hoc alterū deo largi
tore nō sumit̄. nisi cū ipso adiu
tore primū illud efficiat̄: q̃a non
in virtute potens est vir. Dñs in
firmū faciet aduersariū eius: il
lū saluet qui hominū vouenti ĩui
det et resistit. ne valeat ĩplere q̃d
voluit. Potest ex ambiguo greco
intelligi. et aduersariū suū. Cū
enī dñs nos possidere cepit. p̃cō
aduersarius qui ĩterfuerat ipsi⁹
fieri et vincer̄ a nobis. sed nō vi
ribz nr̄is: q̃a nō in virtute potēs
est vir. Dñs ergo infirmū faciet

aduersariū suū. dñs saluat vi
cat̄ a sāis: quos dñs sāis sāctificat
sēos. Ac p hoc nō gloriet̄ prudēs in
sua prudentia. et nō glorīet̄ potens
in sua potētia. et nō gloriet̄ diues
in diuitijs suis: sed in hoc glorietur
qui gloriat̄ intelligere et scire do
minū. et facere iudicīū et iustitiā
in medio terre. Non pua ex parte
intelligit et sapit dñm: qui ĩtelligit
et sapit etiā hoc a dño sibi dari. ut
intelligat et sapiat dñm. Quid e
habes aut aplius. q̃d nō acceptis
Si aūt et acceptis: q̃d est quasi a tepso
non acceptis? Id est quasi a tepso
tibi sit unde gloriaris. Faciat aūt iudi
cīū et iustitiā qui recte viuit: re
te aūt viuit qui obtēperat pre
ceptis dei: et finis precepti id est
ad q̃d referēt̄ precepti. caritas ē de
corde puro. et conscientia bona. et
fide nō ficta. Puro ista caritas
Johes apls testat̄: ex deo est. Facto
res iudicīū et iustitiā: ex deo est.
genit̄ iudicīū et iustitiā. ex deo est.
Sed q̃d est in medio terre. Non enī
tūm est in medio terre. Quid si nō ad
deret̄ et tantūmodo diceret̄ facto
iudicīū et iustitiā: magis hoc pa
ceptū ad utrosq̃ hoīes ptinere
mediterraneos et maritimos. Ne
ne quisq̃ putaret̄ posse sine vi
que in hoc agit̄ corpe. superesse re
pus iudicīū et iustitiāq̃ faciendi
quā cū ellet in carne nō fecit. cel
diuinū euadi posse iudicīū. Ī me
dio terre. multi videt̄ dictū. cū q̃s
q̃s viuit in corpe. In hac q̃pe vi
ta sua terrā quisq̃ arāturi qua

moriente hoīe recipit terra cōis: re
surgenti utiq; redditura. Pinde in
medio terre. id est cū aīa nr̄a isto
terreno clauditur corpe. faciendū ē
iudiciū atq; iusticiā. qd̄ nobis pro
sit in posterū: qn̄ recipit quisq; q̄s
q; scd̄m ea que p corpus gessit. si
ue bonū siue malū. Per corpus q̄p
pe ibi dixit aplus: p tempus quo
vixit in corpore. Neq; enī si q̄s ma
ligna mente atq; īpia cogitacione
blasphemet. neq; id ullis mēbris
corpis opetur. ideo nō erit reus. quia
non motu corpis gessit: cū hoc p
illud tēpus gesserit. quo gessit et
corpus. Isto modo cōgruenter ītelli
gi potest. etiā illud qd̄ in psalmo
legitur. deus aūt rex nr̄ ante scl̄a o
peratus est salutē in medio terre.
ut dn̄s deus accipiatur deus nr̄ qui
est ante scl̄a. q̄a p ipsū facta sunt
secula: opatus est salutē nostrā ī
medio terre. cū verbū caro factū ē.
et terreno habitauit in corpore. De
inde postea q̄ pphetatū est in hijs
verbis āne quomō gl̄ari debeat q̄
gl̄atur. nō in se utiq; sed in dn̄o. ppter
retribucionē que in die iudicij fu
tura est. dn̄s inq̄t ascendit in celos
et tonuit: ipse iudicabit extrema
terre q̄a iustus est. Prsus ordinē te
nuit confessiōis fideliū. Ascendit
tū inq̄t in celū dn̄s xp̄c: et inde vē
turus est ad viuos et mortuos iu
dicandos. Nam q̄s ascendit sicut
dicit aplus. nisi qui et descendit ī
inferiores partes terre. Qui descē
dit. ipse et qui ascendit sup ōnes
celos. ut adīpleret oīa. Per nubes
ergo suas tonuit quas scō spiritu
cū ascendisset īpleuit: de q̄bz ācil

le ihrl̄m hoc est īgrate vinee cōmi
natus est apud ysaiā pphetā. ne plu
ant sup eā ymbrē. Sic aūt dictū
est. ipse iudicabit extrema terre: ac
si diceretur etiā extrema terre. Nō enī
alias ptes nō iudicabit. qui omēs
hoīes pculdubio iudicabit. Sz me
lius ītelliguntur extrema terre extre
ma hoīs: qm̄ nō iudicabūtur que ī
melius vel in deterius medio tēpo
re cōputantur. sed in quibz extremis
inuentus fuerit qui iudicabitur ppter
qd̄ dictū est: qui pseuerauerit usq;
in finē hic saluus erit. Qui ergo p
seuerantr facit iudiciū et iusticiā
in medio terre: nō dāpnabitur cum
iudicabūtur extrema terre. Et dat in
quit virtutē regibz nr̄is: ut non
eos iudicando condēpnet. Dat eis
virtutē qua carnē sicut reges re
gant: et in illo mūdū qui ppter
eos fudit sanguinē vincāt. Et ex
altabit cornu xp̄i sui. Quomodo
xp̄c exaltabit cornu xp̄i sui. De
quo enī supradictū est. dn̄s ascen
dit in celos et ītellectus est dn̄s cr̄s
tus: ipse sicut hic dicitur exaltabit
cornu xp̄i sui. Q̄s ergo est xp̄c xp̄i
sui. An cornu exaltabit vniuscu
iusq; fidelis sui. sicut ista ipsa in
pncipio huius ymni ait: exaltatū
est cornu meū in deo meo. Omēs
quippe vnctos eius crismate. recte
xp̄os possumus dicere: qd̄ tamē totū
cū suo capite corpus. vnus est xp̄c. Hc
anna pphetauit samuhelis mater
scī viri. multūq; laudati. In quo q̄
dē tūc figurata est mutacio vete
ris sacerdocij: et nūc impleta. qn̄ ī
firmata est que multa erat in fi
lijs. ut nouū haberet in xp̄o sacer

dotiū sterilis q̄ pepit septē. Capl'm
Sed hoc euidencius ad q̄ntū.
ipsū hely sacerdotē missus
loquitur homo dei: cuius no
men quidē tacetur. sed ītelligitur of
ficio ministerioq; suo sine dubita
cione ꝓpheta. Sic enī scriptū est. Et
venit homo dei ad hely. et dixit. Hoc
dicit dn̄s. Reuelatus sū ad domū
p̄ris tui. cū essent in terra egipti
serui ī domo pharaoīs. et elegi do
mū p̄ris tui ex oībus sceptris isrl' m̄
sacerdocio fungi. ut ascenderēt ad
altare meū. et īcenderēt incensum
et portarēt ephod: et dedi domui pa
tris tui omīa que sūt ignis filioꝝ
isrl' in escam. Et ut q̄d respexisti in
incensū meū. et in sacrificiū meū
impudenti oculo. et glorificasti fi
lios tuos sup me. benedicere p̄mi
cias noīs sacrificij in isrl' in cōspcū
meo: Propter hoc hec dicit dn̄s deus
isrl'. Dixi domus tua et domus p̄ris
tui transibūt corā me usq; in eter
nū. et nūc dicit dn̄s nequaq̄. sed
glorificātes me glorificabo. et qui
spernit me spernetur. Ecce dies veni
unt et extermīabo semē tuū et se
men domus p̄ris tui. et nō erit tibi
senior in domo mea omībz diebus
et virū extermīabo tibi ab altari
meo. ut deficiāt oculi eius et deflu
at aīa eius. et omīs qui supauerit
domus tue decident in gladio viro
rū. Et hoc tibi signū: q̄d veniet su
per duos filios tuos ofni et finees
Vna die morientur ambo: et suscita
bo michi sacerdotē fidelem qui oīa
que in corde meo et que in aīa me
a sūt faciat et edificabo ei domū
fidelem: et tr̄sibit corā xp̄o meo ō

nibz diebz. Et erit qui supauerit in
domo tua. veniet adorare ei obolo
argenti dicens: Iacta me in vnā p̄tē
sacerdocij tui manducare panē. Nō
est ut dicatur ista ꝓphetia: ubi sacer
docij veteris tanta manifestacione
prenūciata mutacio est in samu
hele fuisse cōpleta. Quāq̄ enī non
esset de alia tribu samuhel q̄ que
constituta fuerat a dn̄o ut seruiret
altari: tamē nō erat de filijs aaron
cuius ꝓgenies fuerat deputata unde
fierent sacerdotes: ac ꝑ hoc in ea q̄q̄
re gesta. eadē mutacio que ꝑ xp̄m
ihesū futura fuerat adūbrata est
et ad vetus testamentū ꝓprie figu
rate vero ꝑtinebat ad nouū ꝓphe
cia eciā facti ipsa nō verbi: id scilicet
facto significās. q̄d verbo ad hely
sacerdotē dictū est per ꝓphetā. Nam
fuerūt postea sacerdotes ex genere a
aron. sicut sadoch et abyathar reg
nante dauid. et alij deinceps. ante
q̄ tempus veniret. quo ista que ꝑ
sacerdocio mutando tanto ante ꝑ
dicta sūt. effici per xp̄m oportebat
Quis aūt nūc fideli oculo hec īti
ens nō videat esse cōpleta: q̄nqui
dem nullū tabernaculū. nullū te
plū. nullū altare nullū sacrificiū
et ideo nec ullus sacerdos remāsit
iudeis: quibz ut de semine aaron
ordinaretur in dei fuerat lege man
datū: Q̄d et hic cōmēoratū est illo
dicente ꝓpheta. hec dicit dn̄s deus
isrl'. dixi domus tua et domus p̄ris
tui tr̄sibūt corā me usq; in eternū
et nūc dicit dn̄s nequaq̄. sed glori
ficātes me glorificabo. et q̄ me sper
nit spernetur. Q̄d enī noīat domū
patris eius: nō eū de ꝓximo pate

XVII.

dicere. sed de illo aaron qui primꝰ elt
sacerdos institutus. de cuiꝰ pgenie de
scendere sequerentꝫ supiora demonstrãt
ubi aut heuelatus sũ ad domũ pa
tris tui cũ essent in terra egypti ser
uientes in domo pharaonis: et elegi do
mũ pris tui ex omnibꝫ sceptris isrl
michi sacerdocio fungi. Quis patrũ
fuit huiꝰ in illa egyptiaca seruitute?
unde cũ liberata essent electus ẽ ad
sacerdociũ nisi aaron? De huiꝰ ergo
sacerdocio loco dixit futurũ fuisse.
quem videmꝰ impletũ. Vigilet fides.
ppter quod scriptũ est: cernũtꝫ tenentꝫ et vi
dere volentibꝰ oculos ingerentꝫ. Ecce in
quit dies veniũt et exterminabo se
menꝫ tuũ. et semẽ domus pris tui.
et nõ erit tibi senior in domo mea
omnibꝫ diebꝫ. et virũ exterminabo ti
bi ab altari meo: ut deficiãt oculi
eius et defluat aĩa eius. Ecce dies q
sanctificati sũt iam venerũt nullꝰ
sacerdos est sed in ordine aaron: et
quicunqꝫ ex eius genere est homo. cũ
uidet sacrificiũ xpiano toto orbe
terrarũ esse sibi aũt honorẽ illũ magꝝ
et defluunt aĩa eius tabe merorus. Ꝑ
hoc aũt ad huiꝰ domũ hely cui hec di
cebant qđ sequitꝫ ptinet. Et omnis
qui supauerit domꝰ tue decidet ī gla
dio virorꝝ: et hoc tibi signũ qđ ve
niet super duos filios hos ofni et finee
de uno morientꝫ ambo. Hoc ergo
signũ factũ est mutandi sacerdocij
de domo eius: quo signo significatũ
est mutandũ sacerdociũ domus aa
ron. Non qppe filiorꝝ eius significa
tum. non qppe filiorꝝ eius significa
tum est mutandũ. sed ipsius sacer
docij de filijs aaron. Qđ aũt sequitꝫ

ad illũ iam ptinet sacerdotẽ cuius
figurã gessit huic succedendo samu
hel. Ꝓinde que sequũtꝫ de xpo ihu
noui testamenti vero sacerdote dicũ
tur. et suscitabo michi sacerdotẽ fide
lem. qui omnia que in corde meo et
que in aĩa mea sũt faciat. et edi
ficabo ei domũ fidelẽ. ipsa est etna
et supna ihrlm. Et ambulabit unctꝰ co
ram xpo meo omnibꝫ diebꝫ. Ambulabit
dixit conuersabitꝫ sicut supius dixe
rat de domo aaron. dixi domus tua
et domus pris tui ambulabũt coram me
in eternũ. Qđ aũt aut. coram xpo me
o ambulabit de ipsa domo utiqꝫ intelligẽ
dũ est: nõ de illo sacerdote qui ẽ xpc
ipse mediator atqꝫ saluator. Domꝰ
ergo eius coram illo ambulabit. Potest in
telligi ambulabit de morte ad vitã: oĩ
bꝫ diebꝫ quibꝫ pagitꝫ usqꝫ in finem
sci huiꝰ ista mortalitas. Qđ autẽ
ait deus. qui omnia que in corde me
o et que in aĩa mea sũt faciat. nõ
arbitrẽũ aĩam habere deũ. cũ sit cõ
ditor aĩe: sed ita hoc de deo tropice
nõ ꝓprie dictꝫ sicut manus et pes
et alia corpis membra. Et ne sodm
hoc credatur homo in carnis huiꝰ
effigie factus ad ymaginẽ dei. ad
dunt et ale quas utiqꝫ nõ habet
homo: et dictꝫ deo. sub umbra ala
rũ tuarũ ꝓtege me: ut intelligant
homines de illa ineffabili natura nõ
ꝓprijs sed translatis rerũ vocabulis
ista dici. Qđ vero adiũgitꝫ et erit
qui supauerit in domo tua veniet
adorare ei: nõ ꝓprie de domo dicitur
huiꝰ hely. sed illius aaron. de qua usꝙ
ad aduentũ ihu xpi homines remã
serũt: de quo genere etiã nũc usqꝫ
non defuunt. Nam de illa domo huiꝰ

helyam supra dictū est: et omīs q̄
supauerit domus tue cadēt in gla
dio vltor. Quomō ergo hic vere dia
potuit: et erit qui supauerit in do
mo tua veniet adorare ei: si illud ē
verū qđ ab vltore gladio nemo in
de superit nisi q̄a illos ītelligi vo
luit qui ptinēt ad stirpē sed illius
totius sacerdocij scdm ordinē aaron.
Ergo si de illis ē predestinatis reliq̄s.
de quibz alius ꝓpheta dixit: reliquie
salue fient. vnde et aplus. sic ergo
nūc̄ et in hoc tēpore reliquie per
electionē gr̄e salue fient: q̄a de ta
libz reliquijs bene ītelligit esse de
quo dictū est. qui supauerit in do
mo tua. ꝑfecto credidit in xp̄m sic
tēporibz aplorz ex ipsa gente plu
mi crediderūt. Necz nūc deliunt qui
licet rarissime tamē credant: et im
plet in eo qđ hic ille homo dei cōti
nuo lectus adiūxit. veniet adora
re ei obolo argenti. Cui adorare? ni
si sūmo illi sacerdoti. qui et deus est.
Necz erāt in illo sacerdocio scdm or
dinē aaron. ad hoc veniebāt hoī
nes ad tēplū vel altare dei: ut sacer
dotē adorarēt. Qđ est aūt qđ ait. o
bolo argenti. nisi brevitate verbi
fidei. de quo cōmēdat aplus dictū
verbū consūmās et brevias faciet
dns sup terrā. Argentū aūt ꝑ elo
quio ponit. psalmus testis est ubi
canit. eloquia dni eloquia casta
argentū igne examinatū ꝓbatū ter
re purgatū septuplū. Quid ergo di
cit ille: qui venit adorare sacerdo
ti dei et sacerdoti deo? Jacta me ī p
tem sacerdocij tui. manducare pa
nē. Solo in patrū meorz collocari
honore q̄a nullus est. iacta me in
partē sacerdocij tui manducare pa
nē. elegit eū abiectus esse in domo
dei: qualecūnqz et q̄tulūcūnqz mēbū
esse capio sacerdocij tui. Sacerdotū
quippe hic ipsā plebē dicit: ut ꝑ
bis ille sacerdos est mediator dei et
hoīm homo xp̄s ihesus. Cui plebi
dicat aplus petrus. plebs sca. regia
le sacerdociū: q̄nus nōnulli sacerdo
cij tui sint ītērpretati nō sacerdo
tui: qđ nichilomin? eundē signifi
cat ꝓprium xp̄ianū. Unde dicat aplus
paulus: vnus panis. vnū corpus.
multi sum? in xp̄o. Exhibeatis vi
corpa vīa hostiā viuā. Qđ ergo ad
didit manducare panē. cuā ipsū
sacrificij genus elegantī expressit.
de quo dicit sacerdos ipse: panis q̄s
ego dedero caro mea est pro sēli vita
ipsius est sacrificiū nō scdm ordinē
aaron: sed scdm ordinē melchise
dech: qui legit ītelligat. Breuis ita
q̄z ista confessio et salubri humilis
qua dicit. iacta me in partē sacer
docij tui manducare panē. plenis
obolus argenti. q̄a et breuis est. Ser
moni? eloquiū dni est habitantis in cor
credentis. Q̄a enī dixerat lupus de
disse se obos domui aaron de vete
ris testamēti ubi aūt nos
domui p̄ris tui oīa que fuit ignis
filioz israel in escam. hec q̄ppe hostia
sacrificia iudeoz: ideo hic dixerat ma
ducare panē. qđ est in nouo testa
mento sacrificiū xp̄ianoz. Capitu

Quum hec tanta tūc altitu
dine prenūciata fuit.
ta nūc manifestata sūt. q̄a
velat: nō frustra tamē mouet q̄s
piam potest addicere. Quomodo co
fidim? venire oīa que in libris

XVII

illus ventura predicta sūt: si hoc ap
sū qđ ibi diuinitus dictū est. dom⁹
ua et domus pūs tui tāli būt cōsā
ne inetcrnū. effectū habere nō po
tuit: qm̄ videm⁹ illud sacerdocium
fuisse mutatū. et qđ illi domui p
missū est nec speciari aliqđ cōplen
dū. qa illud qđ ei reprobato muta
tocꝫ succedit. hoc potius predicatur
eternū. Hoc qui dicat. nondū intel
ligit aut nō reuolut ecām ipsū scdm
ordinē aaron sacerdotē. tanqꝫ vm
bram futuri sacerdocij eterni cōstitu
tū: ac per hoc qm̄ eternitas ei promi
sa est. nō ipsi vmbre ac figure. Ꝫ
et qđ per ipsam adūbrabat figura
batꝫ promissū est. Sed ne putare
hoc ipsa vmbra esse mansura: ideo
ecām mutatio eius debuit ꝓphetari.
Regnū quoꝫ isto modo ecām saulus
ipsius qui certe reprobatus atꝫ re
iectus est. futuri regni erat vmbra
in eternitate mansuri. Oleū qppe
de xpc est ductus. mistice accipiēdū
et magnū sacramentū intelligen
dū est. qđ in eo tantū venerat⁹ ē
uerat. qm̄ in tenebroso occultatus
nato quo ecām saul vrgente intra
uerat necessitate nature. exiguā p
tem̄ vestis eius retrorsū latēter ab
scidit. ut haberet vnde monstraret
quomō ei pepercerit cū posset occidē.
atꝫ ita suspitionē de animo eius qua scīm
dauid putās ymicū suū vehemēti
persequebat⁹ auferret. Ꝫ Ne itaqꝫ rem
esset tanti sacramenti in saule vno
lati: qa vel indumentū eius sic at
tectauit extimuit. Ꝫ ita enī scriptū
est: et pausit cor dauid sup eū: quia
abstulit penulā clamidis eius. Ꝫ vi
ris aūt qui cū illo erāt. et ut saulē
in manus suas traditū interime
ret suadebant: nō michi inqt con
tingat a dño si fecero hoc verbum
dño meo xpo dñi inferre manū me
am sup eū: qa xpc dñi est hic. Ꝫ huic
ergo vmbre futuri non ꝓpt ipsam.
sed ꝓpter illud qđ prefigurabat tan
ta veneratio exhibebat⁹. Ꝫ Unde et il
lud qđ aut saulī samuhel. qm̄ non
seruasti mandatū meū qđ manda
uit tibi dñs. quē ad modū nūc pa
rauerat dñs regnū tuū usqꝫ in etnū
sup isrl. et nūc regnū tuū non sta
bit tibi. et quereti sibi dñs hominē
scdm cor suū. et mandauit ei dñs
esse in ꝓncipē sup ꝓplm suū. quia
non custodisti que mandauit tibi
dñs: non sic accipiendū est. ac si ip
si saulem deus ēternū ꝓparauerit
regnaturū. et hoc postea noluerit
seruare permanta. neꝫ enī ei perma
turū esse nesciebat. sed ꝓparauerat
regnū eius in quo figura esset ꝛgn
ni eterni. Ideo addidit. et nūc regn
nū tuū non stabit tibi. Ꝫ Stetit ergo
go et stabit qđ in illo significatū
est: sed nō huic stabit. quia non
in eternū ipse fuerat regnaturus
nec ꝓgenies eius: ut scilicē per pos
teros alterū alteri succedentes vide
ret impleri qđ dictū est in eternū
Et quereti inqt dñs sibi hoīem. si
ue dauid siue ipsū mediatorē: sig
nificās testamēti noui qui figura
bat in culmine ecām quo unctus ē
ipse dauid et ꝓgenies eius. Ꝫ nō ait
quasi nesciat ubi sit. ita sibi deus
hoīem querit: sed per hoīem no
ve hoīm loquit⁹. qa et sic loquēdo

nos querit. Non solū aūt deo patri
verū ipsi quoq; vnigenito eius qui
venit querere qd̄ perierat. usq; ade
o iam eram⁹ noti: ut in ipso essem⁹
electi ante constitucionē mūdi. Que
ret ergo sibi dixit: suū habebit. Vn
de in latina lingua hoc verbū acci
pit p̄positionē et adquirit dicit̄ qd̄
satis aptū est qd̄ significet: q̄nq̄ ꝛ
sine additamēto p̄positiōis querere
intelligat̄ adquirere: ex quo lucra
vocant̄ et questus. Capl'm vij.

Rursus peccauit saul p̄ ino
bedienciā: et rursus samu
hel in verbo dn̄i ait illi. Q̄a
spreuisti verbū dn̄i. spreuit te dn̄s.
ut nō sis rex sup̄ isr̄l. Et rursus pro
eodē pc̄co cū id confiteret̄ saul et ve
niā precaret̄. rogaretq; samuhelē
ut reuerteret̄ cū illo ad placandū
deū. nō reuertar inq̄t tecū. q̄a spre
uisti verbū dn̄i. et spreuit te dn̄s. ne
sis rex sup̄ isr̄l. Et cōuertit samuhel
faciē suam ut abiret. et tenuit sa
ul pīnulā dyploidis eius et diru
pit eam: et dixit ad eū samuhel.
Dirupit dn̄s regnū ab isr̄l de ma
nu tua hodie. et dabit p̄ximo tuo
bono sup̄ te. et diuidet̄ isr̄l in duo.
et non cōuertet̄ neq; penitebit eū:
q̄m nō est sicut homo ut peniteat
eū. ipse minat̄ et nō p̄manet. Iste
cui dicit̄ spernit te dn̄s ne sis rex su
per isr̄l: et dirupit dn̄s regnū ab
isr̄l de manu tua hodie. quadragī
ta regnauit ānos sup̄ isr̄l. tāto sci
licet spacio tēporis quāto et ipse da
uid: et audiuit hoc p̄mo tēpore rēg
ni sui. ut ītelligam⁹ ideo dictū. q̄a
nullus de stirpe eius fuerat regna
turus: et respiciam⁹ ad stirpem da

uid vnde exortus est scd̄m carnē me
diator dei et hoīm homo xp̄c ihesus
Non aūt habet scriptura que ī ple
risq; latinis codicib; legit̄. dirupit
dn̄s regnū isr̄l de manu tua. sed sic
a nobis positū est. est īuentū in gre
cis. dirupit dn̄s regnū de manu tu
a: ut hoc ītelligat̄ de manu tua. qd̄
est ab isr̄l. Ppl'i ergo isr̄l p̄sonā figu
rate gerebat homo iste: qui p̄plus
regnū fuerat amissurus. xp̄o ihu
dn̄o nr̄o p̄ nouū testamentū nō car
naliter. sed sp̄ualit̄ regnaturo. De
quo cū dicit̄. et dabit illud p̄ximo
tuo. ad carnis cognacionē id refer
tur: ex isr̄l enī xp̄c scd̄m carnē. vnde
et saul. Qd̄ vero additū est bono
sup̄ te. potest quidē intelligi melio
ri te. nā et quidā sic sūt interpreta
ti. sed melius sic accipit̄ bono sup̄
te: ut q̄a ille bonus est. ideo sit sup̄
te. iuxta illud aliud p̄phetiū. donec
ponā omēs ī̄micos tuos sub pedi
b; tuis. in quib; est et isr̄l. Cui suo
persecutori regnū abstulit xp̄c. q̄
uis fuerit illic et isr̄l in quo dolus
non erat quoddā quasi frumētū
illarū palearū. Nā utiq; inde erāt
ap̄li. inde tot martires. quor̄ prior
stephanus: inde tot ecclesie. quas
ap̄lus paulus cōmēorat in cōuer
sione eius magnificātes deū. De
qua re nō dubito ītelligendū esse
qd̄ sequit̄. et diuidet̄ isr̄l in duo. ī
isr̄l scilicet ī̄micū xp̄o. et isr̄l adhe
rentē xp̄o. in isr̄l ad ancillā et isr̄l
ad liberā p̄tinentē. Nam ista duo
genera primū simul erāt velut
abrahā adhuc adhereret ancille
donec sterilis p̄ xp̄i graciā fecūda
ta clamaret: eice ancillā et filiū

XVII

ens. Propter pñm quidē salomonis regnante filio eius roboā. scd ulrd diuisū: atq; ita pleuerasse o fuisse diuisū: atq; ita habētibz singulis partibz reges suos. donec illa gens tota a chaldeis extinguenti vastatiōe subiuga atq; translata. Sed hoc quidē ad saulem ūa si tale aliqd cōminandū esset. ipsi dauid fuerit potius cōminandū. nūc erat filius salomonis. postremo hūc inter se gens hebrea diuisa nō est. sed indifferenti in eulde errorus loco etate dispsa per terras. Diuisio uero illa quā deus sub ploua saulis illius regni et ppli figurā gerentis. et dein regno ppl'oq; minatus est. et ina atq; imutabilis significata est. per hoc qd adiūctū est. et nō cōuertetur uerq; penitebit eū. qm nō est sicut homo ut penitead eū: ipse minatus et nō pmanet. id est homo minatus non pmanet: nō aūt deus qm non penitet sicut hoīem. Propterea qd penitead eū: nunc tamen recū significat imutabilū p̄ cuncta manente diuina. Ubi ergo legit. Prorsus insolubile videm' p̄ quā de ista diuisione ppli israhel: et ipso peccā. Quicūq; eū ad xp̄m transierūt vel trāsibūt in de. non erāt inde sōm dei prescientiā. q̄ naturā. Prius quicūq; ex israhelitis adhērentes xp̄o pleuerāt in illo nū q̄ erūt eū eis israhelitis qui eius ymi et usq; in finē vite huius esse plistūt. sed in diuisione que hic pnūciata est. pcto pmanebūt. Nichil enī pro dictū testamentū vetus de monte syna in seruitutē generās. nisi qa testimo niū phibet testamēto nouo: alioqn qd diu legit moyses velamē super cordā eoz posituī est. cū aūt unde q̄q; transierit ad xp̄m. auferet velamen. Transeūtiū q̄ppe intentio ipsa mutat de vetere ad nouū: uti iam nō quisq; intendat ad carnalem. sed spūalem felicitatē. Propter qd ipse magnus pphēta samuhel antequā unxisset regē saul. qui clamauit ad dūm pro israhel et exaudiuit eū. et cū offerret holocaustū accedentibz ad eum gens ad pugnā contra pplm dei tonuit dūs sup eos et conturbati sunt et offenderūt coram israhel atq; superati sūt: adimplēt lapidem unū et statuit ut illū inter malephat nouā et veterē et vocauit nomē eius abenezer. qd est latine lapis adiutorius: et dixit usq; huc adiuuit nos dominus. Malephat interpretat intentio: lapis ille adiutorius medietas est saluatoris. p quē trāseundū est a malephat vetere ad nouā. id est ab intentione qua expectabat carnalis regno beatitudo falsa carnalis. ad intentionē que p nouū testamentum expectet in regno celoq; beatitudo uerissima spūalis: qua qm nichil est melius. huc usq; adiuuat deus.

Iam nūc video ee Capl'm viij. monstrandū qd ipsi dauid qui saulī successit in regnū. cui' mutatiōe finalis illa mutatio figurata est: propter quā diminutis cunctis dictis factis conscriptis sunt. deus pmiserit. que ad rem de qua agim' ptinet. Cū regi dauid mlta pspera pueuissent. cogitauit deo facere domū. templū illud salutari excel

lentissime diffamatū. qd̄ a rege sa
lomone filio eius postea fabricatū
est. Hoc eo cogitante: factū est v̄bū
dn̄i ad nathan ꝓphetā. qd̄ ꝑferret
ad regem. Vbi cū dixisset deus qd̄
nō ab ipso dauid sibi edificaret do
mus. neq; ꝑ tantū tempus se man
dasse cuiq̄ in ꝓpl'o suo ut sibi face
ret domū cedrinā: et nūc inq̄t hec
dices seruo meo dauid. Hec dicit dn̄s
omp̄s. Accepi te de ouili ouiū. ut es
ses in ducē sup ꝓpl'm meū sup isrl̄.
et erā tecū in omib; quib; īgredie
baris. et extermīaui omēs ȳmicos
tuos a facie tua. et feci te noīatū
scd̄m nomen magnoꝝ qui sūt su
per terrā: et ponam locū ꝓpl'o me
o isrl̄. et plantabo illud et inhabi
tabit seorsū. et nō sollicitus erit ul
tra. et nō apponet filius iniq̄tatis
hūiliare eū sicut ab ȳcio. a diebus
quib; constitui iudices sup ꝓpl'm
meū isrl̄: et requiē tibi dabo ab oī
b; ȳmicis tuis. Et nūciabit tibi do
min⁹ qm̄ domū edificabis ipsi: et
erit cū repleti fuerīt dies tui. et dor
mies cū p̄ib; tuis. et suscitabo se
men tuū post te qui erit de ventre
tuo. et p̄parabo regnū eius. Hic e
dificabit michi domū nomī meo
et dirigā thronū illius usq; in et̄
nū. Ego ero illi in patrē: et ille erit
michi in filiū. Et cū venerit iniq̄
tas eius. redarguā illū in virga vi
roꝝ. et in tactib; filioꝝ hoīm. mi
scd̄iam aūt meā nō amoueā ab
eo. sicut amoui quib; amoui faci
em meā: et fidelis erit domus eius
et regnū eius usq; in eternū erit co
rā me. et thronus eius erit erectus
usq; in eternū. Hanc tam grandē

promissionē qui putat in salomo
ne fuisse cōpletā: multū errat. Acte
dit enī qd̄ dictū est. hic edificabit
michi domū. qm̄ salomon tēplū il
lud nobile cōstruxit: et nō attendit
fidelis erit domus eius. et regnū ei
usq; in eternū corā me. Attendat er
go et aspiciat salomonis domū ple
nā mulierib; alienigenis colentib;
deos falsos. et ipsū ab eis regē aliq̄
sapientē in eandē ydolatriā seductū
atq; deiectū: et nō audeat existimare
deū vel hoc ꝓmisisse mendaciter. vel
talem salomonē domūq; eius futurā
nō potuisse prescire. Non hinc aūt de
bem⁹ ambigere: nec si nō in xp̄o dn̄o
nr̄o qui factus est ex semine dauid se
cundū carnē iam viderem⁹ ista com
pleri. ne vane atq; īaniter hic aliū a
liquē requiram⁹. sicut carnales iude
i. Nam et ipsi usq; adeo filiū quē
loco isto regi dauid ꝓmissū legūt
intelligūt nō fuisse salomonē.
ut eo qui ꝓmissus est tāta iam
manifestacione declarato. adhuc in
rabili cecitate aliū sperare se dicant
Facta est quidē nō nulla ymago rei
future eciā in salomone in eo qd̄
templū edificauit et pacē habuit
scd̄m nomē suū. Salomon quippe
pacificus est latine. et in exordio ig
ni sui mirabiliter laudabilis fuit.
eadem sua ꝑsona ꝑ vmbrā futuri
prenūciabat eciā ipsū xp̄m dn̄m
nr̄m nō exhibebat. Vnde quedam
de illo ita scripta sūt. quasi de ipso
ista predicta sūt: dū scriptura sanc
ta eciā reb; gestis ꝓphetās quodam
figurā in eo delimat futuroꝝ. Nam
preter libros diuine hystorie ubi ter
nasse narrat̄. psalmus eciā septua

XVII

gelimu? primu? ptulo nois eius inscp/
tas est: in quo tam multa dicauit/
que oino ei conuenire nō possūt. do/
mino aūt xpo aptissima plpiauit/
te cōuenisse: ut euidenter appareat.
qđ in illo figura qualiscūq; adum/
brata sit. in isto aūt ipsa veritas p/
reguū conclusū fuerat salomonis:
et tamē in eo psalmo legit² ut alia
tacēā. dñabit² a mari usq; ad mare.
et a flumine usq; ad terminos orbis
terre. qđ in xpo videm? impleri. A flu/
mine ēppe dñandi sūpsit exordiū:
ubi baptizatus a iohāne. eo demon/
strante cepit agnosci a discipulis.
qui eū nō solū magistrū verūetiā
dñm appellauerūt. Nec ob aliud vi/
dente adhuc patre suo dauid regna
re salomon cepit. qđ nullis illoz re/
gū contigit. nisi ut hinc quoq; sa/
lis eluceat. nō esse ipsū quē pphea/
ta illa preliguat. que ad eius patrē
loquit² dicens. et erit cū repleti fue/
rint dies tui. et dormies cū pribz tu/
is: et suscitabo semen tuū post te
qui erit de ventre tuo. et ꝑparabo rg/
nū illius. Quomō ergo ꝓpter id qđ
ipse salomon putabit² pphetatus. r
non potius ꝓpter id qđ precedit. cū
repleti fuerīt dies tui et dormies cū
patribz tuis. suscitabo semē tuum
post te. alius pacificus itelligit² p/
mittus esse: qui nō ante sicut iste
sed post mortē dauid premūeratus
ego interposito tēpore ihesus xp̄s ve/
niret: paulubio post mortem re/
gis dauid. cui sic est promissus. eum
venire oportebat. qui edificaret
domū deo. nō de lignis et lapidibz
sed de hoīnibz. qualem illū edifica/
re gaudem? Huic eū domui diat
aplus. hoc est fidelibz xpi: tēplū eū
dei sanctū est. qđ estis vos

Capl'm ix.

Propti qđ et in psalmo oc/
togesimo octauo. cui⁹ ē
ptulus itellectus ipse et ipā
israhelite cōmemorant² promissiones
dei facte regi dauid: et ipsis que inli/
bro regnoz sūt posita. quedā ibi si/
milia dicūt². sicut est. iuraui dauid
seruo meo. usq; in eternū ꝓparabo
semen tuū. Et iterū. Tūc locutus es
in aspectu filijs tuis et dixisti. posu/
i adiutoriū sup potentē. et exalta/
ui electū de pplo meo. Inueni dauid
seruū meū. oleo scō meo unxi eum.
Manus eū mea auxiliabit² ei: et
brachiū meū confortabit eū. Non
proficiet īimicus in eo. et filius ini/
quitatis nō apponet nocere ei: et
concidā īimicos eius a facie eius. et
eos qui oderūt eū fugabo. Et veri/
tas mea et misericordia mea cū ipso. et
in nōie meo exaltabit² cornu eius:
et ponā in mari manū eius et in
fluminibz dexteram eius. Ipse īuocabit
me pater meus es tu. deus meus et
susceptor salutis mee. Et ego primo
genitū ponā illū excelsū a putre/
ges terre. In eternū seruabo illi mi/
sericordiam meā. et testamentū meū fi/
dele ipsi. et ponā in seculum seculi semen
eius. et thronū eius sicut dies celi.
Que oīa de dño ihesu itelligūt². nec
qsq; recte itelligūt² sub nōie dauid.
ꝓpter formā serui quā de semīe da/
uid idem mediator assūpsit ex vir/
gine. Cōtinuo eadē dicit² de pīs fi/
liox eius tale aliqđ quale in reg

nox libro positū est: quale de salomone pdiximus accipiti. Ibi nāq; hoc est in regnox libro. et si venerit iqt iniq tas eius. redarguā illū in virga viroz. et in tactibz filioz hoim. misericordiā aūt meā nō amouebo ab eo: tactibz significās plagas correptionis. Unde illud est. ne tetigeritis christos meos. Qd qd est aliud. qp ne leserit? In psalmo vero cū ageret tā qp de dauid. ut qdā eiusmodi eaā ibi diceret. si dereliquerint iqt filij eius legē meā. et in iudicijs meis nō ambulauerint: si iustificationes meas pphanauerint. et mandata mea non custodierint. visitabo in virga iniq tates eoz. et in flagellis delicta eoz: misericordiā aūt meam nō dispergam ab eo. Non dixit ab eis. cum loqueret de filijs eius. nō de ipso. sed dixit ab eo qd bene intellectū tā tūdem valet. Non enī xpi ipius qd est caput ecclie possent inuenire ulla pcta que opus esset hūana correptionibz seruata misericordia diuinitus cohiberi. sed in eius corpe ac membris qd pprius eius est. Ideo in libro regnoz iniq tas eius dicit. in psalmo aūt filioz eius: ut intelligamus de ipso dictā quodāmō. qd de eius corpore dicat. Potest qd eaā ipse de celo cū corpus eius qd sūt fideles eius saluus prequeret. saule inqt saule qd me prequeris? Deinde in cōsequentibz psalmi. neq; nocebo inqt in veritate mea. neq; pphanabo testamētū meū: et que procedūt de labijs meis nō reprobabo. Semel iuraui in scō meo si dauid mentiar: id est neq; qp dauid mentiar. Solet enī sic loq scriptura. Qd aūt nō mentiat ad

uūgit et dicit. semē eius in eternum manebit. et sedes eius sicut sol in conspectu meo. et sicut luna perfecta in eternū: et testis in celo fidelis. cūq

Post hec tante pmissionis validissima firmamēta ne putarent in salomone completa. tanq̄ id sperare nec liceret: tu vero inqt reppulisti et adnichilū deduxisti dñe. hoc qppe factū est de regno salomonis in posteros eius. usq; ad euersionē ipsius templi babylonie. que regni eiusdē sedes fuit: et maxime ipsius templi labefactū qd fuerat a salomone cōstructū. ne ob hoc putaret deus cōtra sua promissa fecisse. cōtinuo subiecit: dimisisti xpm tuū. Non ergo est ille salomon. sed nec ipse dauid. si dilatus est xpc dñi. Cui enī xpi eius dicerent omnes reges milicio illo animate cōsecrati. nō solū a rege dauid et deinceps. sed ab illo etiā saule qui ipso etiā dem rex pmus unctus est. ipse qppe unctus est in eū xpm dñi appellatus: erat figura vnus verus xpc. aut illi figura, ipse tota unctiōe gestabāt. qui sōm opinionē hoim qui eī putabāt in malo vel in salomone intelligendum differebat in longū: sed im dispositione aūt dei venturus suo tpore parabat. Interea dū ille differtur qd factū sit de regno terrene ubi spabat utiq; regnaturus. sermo tus iste psalmi adiūxit atq; ait. Et uertisti testamētū serui tui: pphanasti in terra sanctā eius. Destruxisti omnes maceras eius: posuisti munitiones eius in formidinē. Diripuerūt eū omnes tūlentes viā. factus est obprobriū vicinis suis: exaltasti

XVII

terrā inimicoꝝ eius. Iocūdasti oēs
ymicos eius. Auertisti adiutoriū
gladij eius et nō es opitulatus ei in
bello. Dissoluisti eū ab emūdatione.
Terram eius in terra collisisti. Minu
isti dies sedis eius. Perfudisti eū cōfu
sione. Hec oīa venerūt sup anallā
thelim in qua regnauerūt nō mul
ti. Etā filij libere. regnū illud tenē
tes in dispēsatione temporali. regē
nū. aūt electus ihēm cuius erant
filij in vera fide habētes. et in vero
nō sperantes. Quomō aūt ista ve
nerūt sup illud regnū. index est reū
gestarū si legat hystoria. Capm xi.

Dicta hec aūt. pheta ad p
candū deū. pheta cōuertit.
sed et ipsa precatio. pheta
no est. Dicꝝ quo dñe auertis in finē
subaudi. faciem tuā. sicut alibi
dicit. quousqꝫ auertis faciē tuā a
me. Nam ideo quidā codices hic nō
habent auertis sed auerteris. q̄p̄
possit intelligi auertis misericordiā tuā
quā promisisti dauid. Qđ aūt dixit
in finē. quid est nisi usqꝫ in finem.
Qui finis intelligendus est ultimū
tempus. qñ in xp̄m ihēm ecclā gēs
uenit. Hec oportebat. que supius scrip
sa dicta sunt. propter que et hic sequi
tur. exaudi iudicā sicut iustus ura tua.
Intellecto quod est mea substātia. di
cit hic melius q̄ ipse ihēs intelli
gat substātia. ppli eius ex quo natu
ra est carnis eius. nō enī iniq̄ vane
confutauit oēs filios hoīm. Iuli
ste p quē filiū hoīs liberarent mi
serē filij hoīm vane utiqꝫ cōstituti et
terreni oēs filij hoīm. Hūc vero oēs

quitē hūana natura p pēm primi
hoīs in vanitatē de veritate collap
sa est. ppt̄ qđ dicit alius psalmus.
homo vanitati similis factus est. dies
eius velut umbra p̄tereūt. sed nō
vane deus constituit oēs filios ho
minū. q̄a et a vanitate multos li
berat p mediatorē ihēm. et quos
liberandos nō esse prescivit ad uti
litatē liberandoꝝ et cōpactionē du
arū inter se a cōtrario ciuitatū. nō
utiqꝫ vane in tonus rationalis cre
aturę pulcherrīa atqꝫ iustissima or
dinationē constituit. Deinde sequit.
Quis est homo qui viuet et nō vi
debit mortē. eruet aīam suā de ma
nu inferi. Quis est iste nisi substan
cia illa ex semīe dauid xp̄c ihūs
de quo dicit apl̄us. qđ surgēs a mor
tuis iam nō moritur. et mors ei ultra
non dñabit. Sic enī viuet et non
videbit mortē. ut tamē mortuus
fuerit. sed aīam suā eruerit de ma
nu inferni. quo ppt̄ quorūdā solue
da inferni vincula descenderat. Cru
cifixa aūt aīam potestate illa de q̄ in
euangelio dicit. potestatē habeo
ponendi aīam meā. et potestatē
habeo iterū sumendi eā. Capt xij.

Sed cetera psalmi huius que
rita se habēt. ubi sūt misere
cordiæ tue antique dñe. qs
iurasti dauid in veritate tua. memē
to dñe obpbry seruoꝝ tuoꝝ. qđ con
tinui in sinu meo multarū gentiū.
qđ exprobrauerūt ymici tui dñe. qđ
exprobrauerūt cōmutationē xp̄i tui.
utrū ex plona dicta sint illoꝝ ysrā
tarū qui deliberabāt reddi sibi pro
missionē que facta est ad dauid. an
populus ad xp̄ianoꝝ qui nō sedm car

nē sed scd̄m spm̄ sūt isrl̄ite: merito
queri potest. Dicta sūt q̄ppe ista vl̄
scripta tēpore quo fuit ethan de cui⁹
noīe tytulū iste psalm⁹ accepit. et
idem tēpus regni dauid fuit: ac per
hoc nō diceret̄. ubi sūt miseracio
nes tue antique dn̄e. quas iurasti
dauid in veritate tua. nisi eoꝝ ꝑso
nā in se ꝓphetia tr̄sfiguraret. q̄ lon
ge postea futuri erant. quibꝫ hoc
tempus esset antiquū q̄n regi dauid
ista ꝓmissa sūt. Potest aūt ītelli
gi multas gentes. q̄n xp̄ianos ꝑse
quebant̄ exp̄brasse illis passionē
xp̄i. quā scriptura cōmutacionē vo
cat: q̄m moriendo īmortalis ē fact⁹.
Potest et cōmutacio xp̄i scd̄m hoc
accipi exprobrata isrl̄itis: q̄a cum
eoꝝ speraret̄ futurus. factus est gē
ciū: et hoc eis nūc exprobrāt multe
gentes. que crediderūt in eū ꝑ testa
mentū nouū. illis in vetustate re
manētibꝫ: ut ideo dicat̄. memēto do
mīe obꝓbrij seruoꝝ tuoꝝ. q̄a nō eos
obliuiscēte sed potius miserāte dn̄o.
et ipsi post hoc obꝓbriū credituri st̄.
Sed ille quē prius posui: cōuenienti
or michi sensus videt̄. Inimicis enī
xp̄i quibꝫ exprobrat̄ qd̄ eos ad gētes
tr̄siens reliq̄rit xp̄c. incōgrue vox
ista coaptat̄. memēto dn̄e obꝓbrij
seruoꝝ tuoꝝ. Non enī serui dei nūcu
pandi sūt tales iudei: sed eis verba
ista cōpetūt. qui cū graues hūilita
tes ꝑsecucionū ꝑ xp̄i noīe paterēt̄.
recordari potuerūt excelsū regnum
semini dauid fuisse ꝓmissū. et eius
desiderio dicere nō desperando sed pe
tendo. querendo. pulsando. ubi sunt
miseraciōes tue antique dn̄e. quas
iurasti dauid in veritate tua. Memē

to dn̄e obprobrij seruoꝝ tuoꝝ qd̄ con
tinui in sinu meo multarū gencium.
hoc est in īterioribꝫ meis pacienti
ꝑtuli. Qd̄ exprobrauerūt īmici tu
i dn̄e. qd̄ exprobrauerūt cōmutacio
nē xp̄i tui. nō eam putātes cōmuta
cionē sed consūmacionē. Qd̄ est ātē
memēto dn̄e nisi ut miserearis: et
pro tolerata pacienti hūilitate mea
reddas celsitudinē quā iurasti da
uid in veritate tua. Si aūt iudeis
signem⁹ hec verba: illi serui dei ta
lia dicere potuerūt qui expugnatis
terrena ihrl̄m anteq̄ ihesus xp̄c hu
manitus nasceret̄. in captiuitatem
ducti sūt ītelligētes cōmutacionē
xp̄i: q̄a scilicet nō per eū terrena car
nalisq̄ felicitas qualis paucis an
nis regis salomonis apparuit. sed
celestis ac sp̄ualis esset fideliter exper
tanda: quā tūc ignorās infidelitas
gencium. cū dei ꝓpl̄m exultabat atq̄
insultabat esse captiuū. qd̄ aliud
q̄ xp̄i cōmutacionē sed scientibus
nesciens exprobrabat. Et ideo qd̄ se
quit̄ ubi psalmus iste cōcludit̄.
benedictio dn̄i in eternū fiat fiat.
vniuerso ꝓpl̄o dei ad celestē ihrl̄m ꝑ
tinenti. siue in illis qui latebant
in testamento veteri. anteq̄ reuela
ret̄ nouū. siue in hijs qui iam ter
tamēto nouo reuelato. manifesto
pertinere cernūt̄ ad xp̄m satis con
gruit. Benedictio q̄ppe dn̄i in semi
ne dauid. nō ad aliqd̄ tempus q̄lis
diebꝫ salomonis apparuit. sed in
ternū speranda est: in qua certissi
ma spe dicit̄. fiat fiat. Illius enim
spei est confirmacio. verbi huius
iteracio. Hoc ergo ītelligens dauid
ait in scd̄o regnoꝝ libro. vnde ad is

XVII

ñ psalmñ digressi sum⁹: et locutus
es pro domo serui tui in longq̃quñ
Deo añt posth paululñ aut. nñc in
ipe et benedic domñ serui tui usq;
in eternñ. et cetera: q̃a tñc genitur⁹
erat filiñ. ex quo p̃genies eius duce
ret⁹ ad xp̃m. per quẽ futura erat do
mus eius eterna. eadẽq; domus dei.
Domus eñ dauid ꝓpt̃ genus dauid.
domus añt dei eadẽ ipsa ꝓpt̃ tẽplñ
dei de hoñibz factñ nõ de lapidibus.
ubi habuerit⁹ sempiternñ ꝓpl'ius cñ deo et
in deo suo. et deus cñ pl'o atq; i pl'o
suñ: ita ut deus sit⁹ implens pl'm
suñ. et pl'us plenus deo suo. cñ deus
erit⁹ oĩa in oñibz: ipse in pace pre
miñ. qui uictus in bello. Ideo cñ in
uerbis nathan dictñ sit⁹. et nñca
tibi dñs q̃m domñ edificabis
ipse: postea dictñ est in uerbis da
uid. q̃m tu dñs omnipotens deus isr̃l rene
lasti aurẽ seruñ tuñ dicens. domñ e
dificabo tibi. hãc eñ domñ et nos
edificauim⁹ bene uiuendo. et deus ut
bene uiuam⁹ opitulando: quia nisi
dñs edificauerit domñ. in uanñ la
borabñt edificantes eam. Cui⁹ do
mus cñ venerit ultima dedicatio
tutus est⁹ deus dicens. et ponã locñ
ꝓpl'o meo isr̃l. et plãtabo illñ. et ñ
habitabit⁹ ultra. et nõ apponet⁹ filius ini
quitatis humiliare eñ sicut ab ꝯ
ñ. a diebz quibz constitui iudices
sup ꝓpl'm meñ isr̃l. Capl'm xiij.

Hoc tam magnñ bonñ q̃libz
in hoc sẽlo et in hac terra
speratñ: insipienti sapiet⁹.
Ita quippiã putabit⁹ in pace ꝯgru
isse salomonis ad esse cõpletñ: pacẽ
quippe illã scriptura in umbra fu
turi excellenti predicatiõe cõmendat.
Sed huic suspitioni uigilanti occur
rit⁹ est⁹: cñ postea q̃ dictñ est⁹. et non
apponet⁹ filius iniq̃tatis humiliare
eñ. cõtinuo subiũctñ est⁹: sicut ab
initio a diebz quibz constitui iudi
ces sup ꝓpl'm meñ isr̃l. Iudices nãq;
priusq̃ reges ibi esse cepissent⁹ ibi
sup illñ ꝓpl'm fuerãt cõstituti. ex q̃
terrã ꝓmissionis acceperit⁹: et utiq; hu
miliabat⁹ eñ filius iniq̃tatis hoc ẽ
hostis alienigena p̃ interualla tẽpo
rñ quibz legunt⁹ pacis alternasse
cñ bellis: et ñ uenerit⁹ illuc pacis tẽ
pora plurima q̃ salomon habuit⁹.
qui quadragĩta regnauit⁹ annos.
Nam sub eo iudice qui est⁹ appella
tus aod: octogĩta anni pacis fuerñt.
Absit⁹ ergo ut salomonis tẽpora ĩ hac
promissione p̃dicta esse credant⁹. mr
tomm⁹ itaq; cuilibet⁹ regis alteri⁹.
non eñ quilq̃ eor̃ in tanta q̃nta
ille pace regnauit⁹: nec unq̃ oĩno
gens illa ita regnñ tenuit⁹. ut colli
ata nõ fuerit⁹ ne hostibz subderet⁹: q̃
in tanta mutabilitate rerñ humana
rñ nulli aliq̃n ꝓpl'o cõcessa est⁹ tãta
securitas. ut huic uite hostiles non
formidaret⁹ tumultus. Solus ergo iste
qui ꝓmittit⁹ tam pacate ac secure
habitatiõis eternus est⁹ eternis q̃ de
bet⁹ in matre ihr̃lm libera: ubi erit⁹
peccati ꝓpl'us isr̃l. Hoc eñ nomen
interpretat⁹ videns deñ. cui⁹ premiñ de
siderio pia p fidem uita in hac erñp
nosa peregrinatiõe ducenda ẽ. Capl'
Discurrẽte igit⁹ ꝓ tẽpa xiiij.
ciuitate dei: primo in libra
futuri. in terrena scilicet⁹
ihr̃lm regnauit⁹ dauid. Erat autẽ

dauid vir in cantibus eruditus: qui armoniā mulicā nō vulgari volup tate. sed fidei volūtate dilexerit: eaq; deo suo qui verus est deus multiplici re i magne figuratiōe seruierit. Diui sor eiꝰ sonor rationabilis modera tusq; cōcentus cōcordi varietate cō pactā bene ordinate ciuitatis insi nuat vnitatē. Denicq; oīs fere pro phetia eius est in psalmis. quos cē tū q̄nquagīta liber cōtinet quem psalmoꝝ vocam⁹: in quibꝫ nōnulli volūt eos solos factos esse a dauid. qui eius nōie inscripti sūt. Sūtutē qui putāt nō ab eo factos nisi qui prenotanti ipsius dauid: qui vō ha benti in tytulis ipsi dauid. ab alijs factos plone ipsius fuisse coaptā tos. Que opinio voce euāgelica sal uatoris ipsius refutati. ubi ait. qđ ipse dauid in spū ihesū xp̄m dixerit esse dnm suū. q̄m psalm⁹ cētesimus nonus sic incipit. dixit dns dño me o. sede a dextris meis. donec ponā ini micos tuos scabellū pedū tuoꝝ. Et certe idem psalmus nō habet in ty tulo ipsius dauid: sed ipsi dauid. si cut plurimi. Michi aūt credibilius videnti exīstimare qui oēs illos cen tū et q̄nquagīta psalmos eius op tribuūt. eiꝰq; aliquos p̄notasse eas nominibꝫ aliorꝝ aliq̄d qđ ad rem pti neat figurātibꝫ. ceteros aūt nullius hoīs nomē in tytulis habere volu isse: sicut ei varietatis huiꝰ dispositiōnē q̄ius latebrosā. nō tamē ina nē dīs inspirauit. Nec mouere de bet ad hoc nō credendū qđ nōnul loꝝ nosia ꝓphetarū qui lōge post dauid regis tēpora fuerūt. q̄busdā psalmis in eo libro legunti inscrip ta: et que ibi dicūt velut ab eis dic tis videnti. Deꝝ eiꝰ nō potuit ꝓphetare spūs ꝓphetanti regi dauid. hec enī futuroꝝ ꝓphetarū nosia reuelatio aliq̄d qđ eoꝝ plone cōueniret. ꝓphe te cantaret. sicut rex polyas ecclesi rus et regnaturus post annos ap̄los q̄ trecentos anda ꝓphete qui eam facta eius futura predixit. Num lu o nōie reuelatus est. Capitulum xv.

Nunc iam expectari a me vi deo: ut hoc loco libri huius aperiā. qđ in psalmis da uid de dño ihesu xp̄o vel eius ecclesia ꝓphetauerit. Ego aūt ut hoc nō ita facā sicut videt ipsa expectatio pol tulare: q̄ppter iam in vno semel copu a q̄ copia magis impedior. Omīa enī ponere vtiq; pluralitatis multa po hibeor: vereor aūt ne cui aliqua elo gero. multis qui ea nouerūt vide ar magis necessaria p̄terisse. Dau de q̄a testimoniū qđ petri de cōcisio ne tocius psalmi debet haberi suf fragiū. aut certe nichil sit qđ in fragetis. si nō oīa suffragan. ne uno re centonū ad rem quā volum⁹ vide q̄ versiculos decerpe videam⁹. vtru de grandi carmine. qđ nō de re illa sed de alia longeq; diuersa repta elle conscriptū. Hoc aūt ut in quo psalmo possit ostendi. exponēdo est totus: qđ quāta opis sit. et alio et ista volumina in quibꝫ hoc fec tuus satis indicāt. Legat ergo illa qui voluerit. et potenti sūcuire q et quāta rex dauid ideoq; ꝓphet xp̄o et eius ecclesia ꝓphauerit de regn

Qui cal' et ciuitate qua condidit. vēlubet: eū de quaū xxii. q; re ꝓphe sinitatiq; nauit

XVII

fetbe ꝓphetice locuciões necesse ẽ uti
es eiã tropice miscreaũt. que mixti
me ꝓpter tardiores ingeniũ doctori
bꝫ laborio sũ disputandi exponen
dio negocio: quedã tamẽ xp̃m et
ecclesiã ipsa prima facie mox ut di
cunt ostendũt: et si ex occo veritati
exponenda que in eis min⁹ intelli
gunt. quale illud est in eodẽ psal
mo libro. eructauit cor meũ ver
bũ bonũ. dico ego opa mea regi.
lingua mea calam⁹ scribe velocis
scribentis. Speciosus forma pre fi
lijs hoim. diffusa est gr̃a in labijs
tuis ꝓpterea benedixit te deus in et
ternũ: accingere gladio tuo circa femur
tuũ potentissime. specie tuã et pul
chritudine tuã. et intende et ꝓspere ꝓ
cede et regna. ꝓpter veritatẽ et man
suetudinẽ et iustitiã. et deducet te
mirabiliter dextera tua. Sagitte tue
acute potentissime. ꝑpli sub te cadẽt
in corde inimicoꝝ regis. Sedes tua de⁹
in seculum seculi: virga directionis vir
ga regni tui. Dilexisti iustitiã et o
diuisti iniquitatẽ: ꝓpterea unxit te
deus deus tuus oleo exultacionis
ꝑ participes tuos. Murra et gutta et
cassia a vestimẽtis tuis. a domibus e
burneis ex quibus te delectauerũt filii
e regũ in honore tuo. Quis non hic
xp̃m quẽ predicamus et in quẽ credi
mus. ꝙ plures tardus agnoscat. cui
non subridet deũ cui⁹ sedes est in scla scloꝝ
deus nõ visibili sed spiritali atq; intelli
gibili animo estimate? Quis enim tam rudis ẽ
in hac religione. vel tam surdus ad
cuius famã longe lateq; dif
fusam: ut xp̃m a celi mate hoc est
ab unctiõe appellatũ esse nõ noue
rit? Iguito aũt rege xp̃o: iã cetera
que hic tropice dicta sũt. quo modo
sit speciosus forma pre filijs hoim
quadã tanto magis amanda atq;
miranda. quãto min⁹ corporea pul
chritudie. quis gladius eius. que
sagitte. et cetera isto modo nõ ꝓprie
sed tropice posita: iam subditus ei
qui regnat ꝓpter veritatẽ et mãsue
tudinẽ et iustitiã: inquirat ex ordine.
Deinde aspiciat eius ecclesiã tanto
viro suo spiritali cõnubio et diuino
amore cõiunctã: de qua dicit̃ hijs
que sequũt̃. Astitit regina a dextris
tuis in vestitu deaurato: circũamicta
varietate. Audi filia et vide et in
clina aurẽ tuã et obliuiscere ꝑplm
tuũ et domũ p̃ris tui. qm cõcupiuit
rex speciẽ tuã. qm ipse est dñs deus
tuus: et adorabũt eũ filie tyri in mu
neribꝫ. vultũ tuũ deprecabũt̃ oẽs
diuites plebis. Omnis gl̃a eius filie
regis intrinsecus. in fimbrijs aureis
circũamicta varietate. Offerent̃ re
gi virgines post eã: ꝓxime eius af
ferentur tibi. Afferent̃ in leticia et
exultacõe: adducent̃ in tẽplũ regis
ꝓ ꝓpribꝫ tuis nati sũt tibi filij. cõ
stitues eos principes sup oẽm terram.
Memores erũt nois tui in omni ge
neracõe et generacõe. ꝓpterea ꝑpli
confitebũt̃ tibi in eternũ: et in scl̃m
scli. Non opinor quẽq; ita delipere ut
hic aliquã mulierculã predicari
credãt atq; delirabi. cõiugẽ videlicet
illius cui dictũ est. sedes tua deus in
scla scloꝝ. virga directionis virga regni
tui. dilexisti iustitiã et odio ha
buisti iniquitatẽ. ꝓpterea unxit te de
us deus tuus oleo exultacionis ꝑ
participes tuos. xp̃m utiq; me xp̃ianis

Hy sūt eñ ꝓtiapes eius. ex quoꝝ
oñibz gentibz vnitate atq; cōcordi
a fit ista regina. sicut in alio psal
mo de illa dicit. ciuitas regis magni
ipsa est syon spūaliť. qđ nomē la
tine īterpretatū speculacio est. Spe
culat eñ futuri sēcli magnū bonū.
qm illuc diuginť eius ītencio. Ipsa
est et ihrlm eodē modo spūaliť. vn
de multa iā dixim⁹. Cuius ymica est
ciuitas dyaboli babylon. que cōfu
sio īterpretať. ex qua tū babylone
regina ista in oñibz gentibz regene
racōe liberať. et a pessimo rege ad
optimū regem. id est a dyabolo tū
sit ad xpm. ꝓť qđ ea diať. obliui
scere ꝓplm tuū et domū ꝑris tui. Cui⁹
ciuitatis ipse ponit sūt iscripte. sola
carne non fide. ymica eñ ipsi nūg
ni huiꝰ regis eius q; regine. Ad ipos
eñ veniens et ab eis xpc occisus.
magis alioq; factus est quos non
vidit in carne. Vnde ꝑ ciuitā psal
mi ꝓphetā diat ipse rex nr. Ciues
me de cōtradictoribz ꝓpli. constitues
me in caput gentiū. ꝓplus quē nō
cognoui seruiuit michi. in obaudi
tu auris obaudiuit michi. Plus
ergo iste gentiū quē nō cognouit xpc
presencia corpali in quē tamē xpm
sibi ānūciantē credidit. ut merito
de illo diceret. in obaudītu auris
obaudiuit michi. q̄a fides ex audi
tu est. iste inquā ꝓplus additus ve
ris et carne et fide isrlitis ciuitas ē
dei. que ipsū quoq; sēcm carnē pe
perit xpm. qm in illis solis isrlitis
fuit. Inde q̄ipe erat virgo maria.
in qua carnē xpc ut homo esset as
sūpsit. de qua ciuitate psalm⁹ alī
quit. mater syon dicet homo. et ho
mo factus est in ea. et ipse fundau
eā altissim⁹. Quis est altissim⁹ nisi
deus. Ac per hoc xpc deus antep⁹ in
illa ciuitate per manā fieret homo.
ipse in ꝑphetis et ꝓphīs fidauit. cū

Quom igiť hunc Caplm xxij.
regine ciuitati ni tātoꝝ
dictū sit ꝑ ꝓphetā qđ iam
videm⁹ impletū. pro ꝑtribz tuis nati
sūt tibi filij. constitues eos principes
sup oēm terrā. ex filijs ipse eius pri
omnē terrā sūt ꝓpositi. et pōes eius
cū confiteanť ei ꝓpli cōmūnes ad
eam cōfessionē laudis eterne in se
culū sēcli. paulo dubio q̄ap hic tropi
as locucōibz sub obscuro predicti
est. quomō intelligať. debet his re
bus manifestissimis cōcurre. si ea
eñā in illo psalmo ubi sacerdos xpc
qui hic rex aptissime predicať. dix
it dñs dño meo. sede a dextris meis.
donec ponā ymicos tuos scabellū
pedū tuoꝝ. sedere xpc ad dexteram
patris credit. nō videt. Cius enim
ymicos ponit sub pedibz eius nō
dū apparet. id agit. apparebit
fine. eñā hoc nūc credit. postmo
bit. Deū qđ sequit. virgā virtutis
tue emittet dñs ex syon. dñabere in
medio ymicoꝝ tuoꝝ. ita ꝑdicū. ut
ut nō solū infideli et īfelici. sed
eñā impudenti negeť. Et ipsi ꝓpli
fatent. ymica ex syon mulā. fuit
legem xpi. qđ euāgeliū nos vocat
et eam virgā virtutis eius agnos
cim⁹? Dñari vero eū in medio ymi
coꝝ suoꝝ. id ꝓpli iter quos dñatur
dentibz suis frendendo et tabescendo
et nichil aduersus eū valendo nō
tant. Deinde qđ paulo post dicit.
iurauit dñs et nō penitebit eum

XVII

quibz verbis īmutabile futurū ee
significat. qđ adūgit tu es sacerdos
in eternū scđm ordinē melchisedech:
ex eo qđ iam multō est sacerdocium
et sacrificiū scđm ordinē aaron. et
ubiq offert sub sacerdote xpo qđ p
melchisedech. qm benedixit a
brahā. quis ambigere permittit de
quo ista dicant. Ad hec itaq mani
festa referūt. que paulo obscurius
in eode psalmo posita sūt. qm recte
intelligūt. qđ in rūis iā pl'aribus
sermonibz factum? Dic et in illo ubi
ignominiosē passionis hue p pphetam
per eloquiū dicens. foderūt manus
meas et pedes meos. dinumerauerūt
omia ossa mea. ipsi vero conside
rauerūt et cōspexerūt me. quibus
itaq verbis in cruce corpus signifi
cauit extentū. manibz pedibzq cō
fixas et clauoz tūsuerberatione cō
tractatibz et cōspectibz prebuisse. ad
eius eam. diuiserūt sibi vestimenta
mea. et sup vestem meā miserunt
sortē. Que pphetia quēadmodum
impleta sit: euāgelica narrat hyl
toria. Tunc pīlātus et alia recte itelli
gunt. que ibi tam apte dicta sūt
ut congruāt hijs que tanta mani
festatione declarata sūt. presertim qa et il
la que nō tā facta credim? sed prese
ntia contuem. sicut in eode psalmo
legim? tanto ante predicta. ita nō
exhibita iā toto orbe cernim?. Ibi ei
paulo post dicit. cōmemorabūt et
convertent ad dūm vniuersi fines
terre. et adorabūt in conspectu eius
vniuerse patrie gentiū. Quoniam
dūi est regnū et ipse dominabitur
gentium. Explīt decimū octauū.

De resurrectiōe quoq eius
nequaq psalmoz oracula
tacuerūt. Nā quid est alu
ud qđ in psalmo tertio ex psona ei?
canit. ego dormiui et somnū cepi. ex
surrexi. qm dns suscepit me. Ne for
te quisq ita delipiat ut credat velut
aliqđ magnū nobis indicare vo
luisse pphetā. qđ dormierit et exur
rexerit: nisi somnus iste mors esset
et euigilatio resurrectio. quā de xpo
sic oportuit pphetari. Nā et in qua
dragesimo multo manifestius id
ostendit. ubi ex psona eius. eiusdē
mediatoris more solito tanq prete
rita narrant que futura pphetabā
tur: qm que ventura erant iam in
predestinatione et prelatione dei velut
facta erāt: qa certa erāt. Inimici in
quit mei dixerūt mala mihi. quando
morietur et peribit nomē eius. et si in
grediebat ut videret. vana locutus
est cor eius. cōgregauit iniquitatem
sibi. egrediebat foras et lo[illegible]quebatur. simul in vnū adūrsus me su
surrabāt omnes inimici mei. adūrsus
me cogitabāt mala mihi. verbū
iniquū dispositerūt aduersus me.
numqd qui dormit nō adiciet ut re
surgat. Hic certe ita posita sūt ver
ba hec: ut nichil aliud dixisse itel
ligat. qđ si diceret. numqd qui mo
ritur nō adiciet ut reuiuiscat. Su
perflua q̄pe demōstrant mortem
ipsius cogitasse et disposuisse inimi
cos eius: et hoc actū esse p eū qui in
grediebat ut videret. et egrediebat
ut pderet. Cui aūt hic nō occurrat
ex discipulo eius factus traditor iu
das. Qui ergo facturi erāt qđ moli
ebant. id est occisuri erāt eū. obten

rens illos vana malicia frustra occi
suros resurrecturū. sic adiecit hūc ver
sū velut si diceret. quid agitis vani?
Dñi vestri scelus erit. meus sōpnus
erit. Nūqd qui dormit nō adiicietur
resurgat? Et tamē eos tā magnum
nefas nō īpune facturos consequen
tibz iudicat verbis dicens. Etenī ho
mo pacis mee in quē speraui. qui
edebat panes meos āpliauit super
me calcaneū. hoc est cōculcauit me.
tu aūt dñe iuxta miserere mei. et re
suscita me et reddā illis. Quis hoc
iam neget. qui iudeos post passio
nē resurrectionēq xpi de sedibz suis
bellica strage et exadio funditus e
radicatos videt? Occisus enī ab eis
resurrexit. et reddidit eis interī tem
porariā disciplinā: excepto qd non
correctis seruat. qui vivos et mortu
os iudicabit. Nam dñs ipse ihesus
ihūs pri traditionē suū. p panē por
rectū ostendens apīis. hūc etiā ver
sum ● psalmi huius cōmēmorauit
et in ● se dixit ipletū: qui edebat
panes meos meū. amplyauit sup
me calcaneū. Qd aūt aut in quem
speraui: nō congruit capiti. sed corpi.
Neq enī nesciebat eū saluatorem ipē de
quo ante iā dixerat. vnus ex vobis
dyabolus est: sed solet in se membrorq
suorq tūlerre plonā et sibi tribuere
qd essent illorq. qa caput et corpus
vnus est xpc. Unde illud est in eua
gelio. esurivi et dedistis michi mā
ducare: qd exponēs ait. qui vni ex
minimis meis fecistis michi fecistis.
Scitaq dixit speralle. qd tūc spa
uerant de iuda discipuli eius qui ē
cōnumeratus apīis. Judei aūt xpm
quē sperant. moriturū esse nō spe
rant: ideo quē lex et pphete annūca
uerūt nostrū esse nō putāt. sed nec
cio quē suū. quē sibi alienū ad mor
tis passionē contingūt: ideo mira
bili vanitate atq cecitate verba q
positum? nō mortē et resurrectionē
sed sōpnū et cuigilationē significat
se contendūt. Sed clamat ecclesia
psalmo. quitus deum? propter hoc iocū
tatū est cor meū et exultauit lin
gua mea. insup et caro mea requi
escet in spe: qm nō derelinques ani
mā meā in inferno. nec dabis sanctū
tuū videre corruptionē. Quis in ea
spe diceret requieuisse carnē suam.
ut nō derelicta aīa sua in inferno. h
ato ad eū redeūte reuiuisceret ne cor
rumperet? sicut cadauera corrūpi so
lent. nisi qui die tertio resurrexit?
Qd utiq dicere nō posset nisi pphe
et rege dauid. Clamat et ecclesia
septim? deus tū deus saluos facies me?
et dñi dei exitus mortis. Quid agit
diceret? Deus enī saluos faciendi
dñs est ihesus: qd interpretat saluā
tor siue salutaris. Nam cum hoc
nois ihesu vocabitur dictū est. ipse enī
gine nasceret? dictū est. panes filiū.
et vocabis nomē eius ihesū: ipse enī
saluū faciet pplm suū a pīis suis.
In quoq pōtoq remissionē qm sāu
guis eius effusus est. nō utiq opor
tuit eū de hac vita exitus alios ha
bere q mortis. Deus enī dictū est de
nū deus saluos faciendi. cōtinuo
subiūctū est. et dñi exitus mortis.
ut ostenderet? moriendo saluos fac
facturus. Sed mirando dicti est.
et dñi dei: tanq diceret? talis est
ta vita mortaliū. ut nec ipē dñs a
luti ab illa exiret nisi p mortē. Ca. xxv.

XVII

Sed ut iudei tam manifestas hui⁹ pphetie testimonijs eaq̃ rebz ad effectū tam dapbato in eas illud ip̃lebit. qđ in eo psalmo qui hūc sequit⁹ scriptū est. cū eū et illuc ex pl̃ona xp̃i que ad eius passionē pt̃inēt. pphetice ducebat cōmemoratū est. qđ in euangelio patuit. dederūt in esca mea fel. et in siti mea potū michi dederūt. et velut post tale cōuiuiū exhibitas. mox ītulit. fiat mensa eoz coram ipsis in muscapulā. et in retributionē et in scandalū: obscurentur oculi eoz ne videant. et dorsum eoz semp̃ curua: et cetera que nō optando sūt dicta. sed optando predicta. Quid ergo quoz oculi sūt obscurati ne videāt. Quid murū sī celestia nō sūt sapiūt: qui ut in terrena sint prudentes eoz semp̃ curuatū est. Hys eū verbis de pphetis regis dauid sentias dicta sūt: ut aliqs modum ponat. quoscūq; aūt qui hec legūt. illa nouerūt: et de hys que fortasse me p̃termisisse vel ītelligūt vel existimāt nō querantur. Regnauit aūt dauid in terrena hierusalē filius celestis ihr̃m diuino testimonio predicatus: quia et per satisfactionē penitendi humiliata est. ut plus ītercederet eos sūt de quibz ipē dauid beati quoz remisse sūt iniquitates. et quoz tecta sūt pcā. post hūc regnauit eadē ppl̃o vnūsolo salomō eius filius: qui ut sup̃ dictū est. patre suo cepit viuēte regnare. Hic bonus in cūctis. malos exitus habuit quippe sāp̃es que sapiētiū aīos tangant magis huic obtigerūt op̃ p fuit ipsa sapientia. eaq̃ nūc et deinceps memorabilis. et tūc longe laudata. pphetalle eaq̃ ipse recepit in suis libris. qui tres receptas sūt in auctoritatē canonicā. proverbia ecclīastes. et cāticū cantico⁹: alij vero duo quoz vnus sapiētia alter ecclīasticus dicat⁹ pp̃ eloquij nouitatē nullā similitudinē ut salomonis dicant⁹ obtinuit consuetudo: nō ātiquitatis esse ipsius nō dubitāt doctiores. eo tamē in auctoritatē maxīe ocadētalis ātiquitus recepit ecclīa. Quorū in vno qui appellat⁹ sapientia salomonis: passio xp̃i aptissime pphetat⁹. Impij q̃ppe interfectores eo⁹ cōmemorant⁹ dicentes. circūueniam⁹ iustū qm̃ inutilis est nobis. et cōtrarius est operibz nr̃is. et ip̃properat nobis p̃cā legis: et infamat in nos pcā discipline nr̃e. p̃mittit se habere scīa dei se habere. et filiū dei se nōiat: factus est nobis in traductionem cogitationū nr̃arū. Grauis est nobis etiā ad videndū. q̃m dissimilis est aliis vita illius. et īmutate vie eo⁹ Tanq̃ nugaces estimati sum⁹ ab illo. et abstinet se a vijs nr̃is tanq̃ ab īmūdicijs: prefert nouissima iustoz. et gl'ari patrē deū se habere. videam⁹ ergo si sermones illius veri sūt. et temptem⁹ que ventura sint illi: et sciem⁹ que erūt nouissima illius. Si enī est iustus filius dei suscipiet illū: et liberabit eum de

Sta de psalmis hoc Capm xx.

manu cōtrariorꝫ. Cōtumelias et tor
menta īterrogemꝰ eū. ut sciamꝰ reue
renciā illius. et ꝓbemꝰ pacienciā ip
sius. Morte turpissima condēpnemꝰ
illū. Erit eī ei respectꝰ ex sermonibꝫ
illius. Hec cogitauerūt et errauerūt:
excecauit eīm illos malicia ipsorū.
In ecclīastico aūt fides gentiū futu
ra predicitꝫ isto modo. Miserere nr̄i
dn̄ator deus oīm. et īmitte timorē
tuū sup oīnes gentes: extolle ma
nū tuā sup gentes alienas et vide
ant potenciā tuā. Sicut corā illis
sc̄ificatus es in nobis. ita corā nob̄
magnificeris in illis. et agnoscāt
te scd̄m qd̄ et nos agnouimꝰ te. q̄a
non est deus preter te dn̄e. Hanc op
tandi et precandi specie ꝓpheciam
per ihesū xp̄m videmꝰ impletā: sed
aduersus cōtradictores nō tanta
firmitate ꝓferūtꝫ. que scripta non
sūt in canone iudeorꝫ. In tribꝫ vero
illis quos salomonis esse constat.
et iudei canonicos habēt ut osten
datꝫ ad xp̄m et ecclesiā ꝑtinere. qd̄
in eis eiusmodi repitꝫ. operosa dis
putacio necessaria est. que nos ultr̄
q̄ oportet si nūc adhibetꝫ extendit.
tamē qd̄ in ꝓuerbijs legitꝫ viros im
pios dicere. abscondamꝰ in terra vi
rū iustū ī iuste. absorbeamꝰ vero eū
tanq̄ infernus viuentē. et aufera
mus mēoriā eius de terra. possessi
onē eius preciosā apprehendamus:
non ita obscurū est. ut de xp̄o ꝛ pos
sessiōe eius ecclesia. sine laboriosa
exposiciōe nō possit ītelligi. Tale
q̄ppe aliq̄d eciā dn̄s ipse ihesus ꝑ
euangelicā ꝑabolā ostendit dixis
se malos colonos. hic est eīm heres.
venite occidamꝰ eū. et nr̄a erit here

ditas. Itēq; illud in eodē libro qd̄ iā
ante prestrīximꝰ. cū agerem̄ de ste
rili que pepit septē: nō nisi de xp̄o
et ecclīa mox ut fuerit prenūciatū
consueuit intelligi ab eis qui xp̄m
sapienciā dei esse nouerūt. Sapien
cia edificauit sibi domū et sufful
sit colūpnas septē: īmolauit suas
victimas. miscuit in crathere vi
nū suū. et ꝑauit mensā suā. Misit
seruos suos. cōuocans cū excellen
ti predicacōe ad cratherē dicēs. q̄s
est insipiens diuertat ad me: et ī
opibꝫ sensu dixit. venite mandu
cate de meis panibꝫ. et bibite vinū
qd̄ miscui vobis. Hic certe agnosci
mus dei sapienciā. hoc est verbū pa
tri coeternū in utero virginali do
mū sibi edificasse corpus hūanū:
et huic tanq̄ capiti mēbra ecclesiā
subiūxisse martirū victimas im
molasse. mensā in vino et panibꝫ
ꝑparasse: ubi apparet eciā sacerdo
ciū scd̄m melchisedech ordinē insi
pientes et īopes sensu vocasse: q̄a
sicut dicit aplus. infirma huius
mūdi elegit. ut confūderet forcia:
quibꝫ tn̄ infirmis qd̄ sequitꝫ dicit.
derelinq̄te insipienciā. ut viuatis.
et querite prudenciā ut habeatis
vitā: ꝑticipē aūt fieri mense illius.
ipsū est incipe habere vitā. Nam
et in alio libro qui vocatꝫ ecclīastes.
ubi ait. nō est bonū homī nisi qd̄
manducabit et bibet. q̄d credibilꝰ
dicere ītelligitꝫ q̄ qd̄ ad ꝑticipacio
nē mense huiꝰ ꝑtinet. quā sacerdos
ipse mediator testamēti noui exhi
bet scd̄m ordinē melchisedech. de cor
pore et sanguine suo. Id eīm sacri
ficiū successit oīnibꝫ illis sacrificijs

XVII

ueteris testamenti que īmolabāt
in vmbra futuri: ppt qđ ecclā vocē
illā in psalmo trigesimo et nono
tulisse mediatorē p̄ ppheticā loquē
tis aguo scam? sacrificiū et oblacio
nē noluisti corpus aūt ptulisti mi
hi. q̄a pro illis omnibz sacrificijs et ob
lationibz corpus eius offerēt. et ptu
lerūt in hac sententia manducādi
et bibendi quā sepe repetit. pluri
mūq̄ cōmendat. nō sapē carnales
epulas voluptatis. satis illud ostē
dit ubi ait melius est me in domū
luctus. q̄m me in domū potus. et pau
lo post cor insipientiū in domo
luctus et cor insipientiū in domo
epularū. Sed illud magis cōmē
dandū existimo de hoc libro qđ p
tinet ad ciuitates duas. vnā dya
boli. alterā xp̄i. et earū reges dya
bolū et xp̄m. ve tibi terra in q̄ rex tu
us adolescens et p̄incipes tui mane
comedūt: beata tu terra cui rex tu
us filius ingenuoz. et p̄incipes tui i
tempore comedūt in fortitudine et
non in confusione. Adolescentem
dyabolū. ppter stultitiā et iu
perbiā et temeritatē et petulantiā
ceteraq̄ vitia que huic etati allo
quī habūdare: xp̄m aūt filiū in
genuoz scōz saluet p̄triarchārū p
eū in carne p̄genitus. P̄incipes il
lius ciuitatis mane mādūcantes
id est ante cōgruā horā. q̄a non ex
pectant opportunā que vera est in
futuro sēcli felicitatē. festinātes ienu
are. hui? sēcli. celebritate cupientes. p̄in
cipes aūt ciuitatis xp̄i tempus nō
tollunt fidelis patientē expectant

hoc aūt in fortitudine et nō in cōfu
sione: q̄a nō eos fallit spes de qua
dicit aplus. spes aūt nō cōfundit.
Dicit et alius psalmus. etenī qui
te expectant non confundent. Iam
vero canticū canticoz spūalis q̄d
sc̄ārū est voluptas mentiū. in con
iugio illius regis et regine ciuita
tis. qđ est xp̄i et ecclesie. Sed hec
voluptas allegorijs tegūtur īuo
luta est: ut delideret attentius. nu
deturq̄ ioūdius. et appareat spō
sus cui dicit in eodē cantico. equi
tas dilexit te: et sponsa que ibi au
dit caritas in delicijs tuis. Tacita
multa tūlim?: aura hui? opis tui

Ceteri post Capt xxi. nādi.
salomonē reges hebreoz.
vix īuenīūt p aliqua enig
mata dictoz suoz rerū ve gestarū
qđ ad xp̄m et ecclesiā ptineat pro
phetasse: siue in iuda siue in isrl.
Sic eīī appellatē sūt illius pli ptes:
ex quo ppt salomonis offensā tē
pore filij eius roboā qui patri suc
cessit in regnū deo vindicāte diui
sus est. ppinde tribz decem quas ac
cepit ieroboam seruus salomonis
rex eis in samaria cōstitutus ppue
vocabant isrl. q̄m vis hoc vniuersi
illius pli nomē esset: duabz vero
tribubz iude scilicet et beniamin.
que ppt dauid ne penitus regnū
stirpis eius fuisset eradicatū īmā
serant. subiacētes ciuitati ihr̄lim
iude nomē fuit. q̄a ipsa erat tribz
unde dauid: beniamin vero tribz al
tera ad idem regnū sicut dixi pti
nens erat. unde fuit saul rex ante
dauid. Sed simul iste tribz due ut
dictū est iuda vocabant: et hoc nō

mine discernebant ab isrl qđ appellabant ꝓpue decē tribꝫ habētes sui regē. Nam tribꝫ leui qm̄ sacerdotalis fuit dei non regū seruitio mācipata: tertiadecima numerabat Joseph q̄ppe vnus ex duodecī filijs isrl. nō vnā sicut ceteri singulas. sed duas tribꝫ fecit effrem et manasse: verūptm̄ decē tribꝫ leui ad rgnū ihero solimitarū ptinebat magis. ubi erat dei tēplū cui seruiebat. Diuiso igit ꝓpl'o ꝑmus regnauit ī ihrlm roboam rex iuda filius salomonis: et in samaria ieroboā rex isrl seruus salomonis: et cū voluisset roboam tanq̄ tyrānide diuisse illius ptis bello plequi. phibitus est ꝑ pphetā se hec fecisse. vnde apparuit nullū in ea re vel rege isrl vel ꝓpl'i fuisse pctm̄: sed voluntatē dei vindicantis ipletā. Qua cognita: pax utraq̄ inter se pactata conq̄euit. Non enī religionis. sed regni fuerat hec diuisio. Capt̄ xxij.

Cū rex isrl ieroboā mente puersa nō credens deo quē veracē ꝑmisso sibi regno dato q̄ ꝓbau erat: timuit ne veniendo ad tēplū dei qđ erat in ihrlm. quo sđm diuinā legem sacrificā di causa vniuīse illi genti veniendū fuit. seducereť ab eo ꝓpl'us. et stupi dauid tanq̄ regno femini redderet. et instituit ydolatriā in regno suo. et ꝓpl'm dei seruū simulachrorū cultu obstrictū nephanda īpietate decepit. nec tamē oīmodo cessauit deus nō solū regem veruēa successores eius et ipietatis imitatores ꝓpl'mq̄ iplū arguere ꝑ pphas

Nam ubi extiterūt et magni illi signes q̄ ꝓpl'e: qui ena mirabilia multa fecerūt. helyas et helyseus discipulus eius. Ubi ena dicunt lye. dñe. pphetas tuos occiderūt. altaria tua suffoderūt. et ego relictus sū solus. et querūt aiam meā: respō sū est esse illic septē milia virorꝫ q̄ non curuauerūt genua ante baal. Itemq̄ in regno iuda ptinente ad ihrlm ena regū successorū tēpoꝛ non debuerūt pphete: sicut ro pla cebat eos mittere. vel ad prenūdandū qđ opus erat vel ad corripiēda pcta. precipientq̄ iuste. et illic et si longe minus q̄m in isrl. tamē extiterūt reges qui suis ipietatibꝫ deū grauiter offenderēt: et moderatis flagellis cū pl'o sibi pleret

Pleꝛ sane Capt̄ xxiij tercius regū merita ibi nō parua laudauit. in isrl aūt reges alios magis alios minꝰ oēs tamē vepbos legim? Utraq̄ igit pars iubebat diuina. puidentia. vaticinebat. varijs et erigebat ꝑ plementa tribꝫ et aduersitatibꝫ ꝑmebat. Ita sic affligebat nō solū externus. ut ciuilibꝫ bellis. ut cum existentibꝫ causis miseria. ut vera pateseret. ut per eius indignatione crescente vniuersa gens illa chaldeis debellātibꝫ nō solū sibi ima sui pte tūlteret in terras alienas. ꝓpriorq̄. prius illa pars que vocabatur isrl in tribubꝫ decē postea vero ena tribus euersa ihrlm et tēplo illo nobilissimo. in quibꝫ terris per annos septuagīta captiui egerūt deū. Post quos inde dimissa. tēplū

XVII.

qđ euersū fuerat instauranit: et
ꝑplis plurimi eius in alienigena
ꝝ tegerent terris. nō habuit tū de
ceps duas ptes regni. et duos di
uersos in singulis ptibz reges: sed
in ihlm princeps eoz erat unus. at
qz ad dei templū qđ ibi erat omēs un
diqz ubicūqz essent. et undecūqz pol
lent ꝑ certa tēpora veniebāt. Sed
nec tunc hostes eius ex alijs gētibz
expugnatores qz defuerūt. Nam e
cās. qz manoz iam tributarios eo
ꝝ fecerunt. Caplm xxiij.

Qto aūt illo tēpore ex quo
redierūt de babylonia post
malachiā aggeū et zacha
riam. qui tūc pphetauerūt et eldrā
non habuerūt pphetas usqz ad sal
uatoris aduentū. nisi aliū zacha
riā patrē iohis et elizabeth eui ux
orem xpi natiuitate iā prima: et
eo iam nato symeonē senē et an
nam uiduā iamqz grandeuā: et
ipsū iohem nouissimū. qui nunc
tius iam iuuenē xpm nō quidē fu
turū predixit. sed tamē incognitū
pheta cognitoē mōstrauit. Qui
qđ ipse dīs aut: lex et pphete usqz
ad iohannē. Sed istoz qnqz pphe
tarū ex euāgelio nobis nota est:
ubi et ipsa virgo mater dñi ante
iohem pphetasse inuenit. Sed hanc
istoz pphetiā uidei reprobi nō acci
pere. acceperūt aūt qui ex eis inue
nerabiles euāgelio credideruntūc
ea vere est ista diuisus in duo. diui
sione illa que ꝑ samuhelē pphetā
facta. regni inmutabilis est promissa
tia. Malachiā vero aggeū zacha
riā. et eldrā. eos uidei reprobi ī auc
toritatē canonicā receptos. nouissi
mos habent. Sūt eni et scripta eo
rū sicut aliox: qui in magna mul
titudine pphetarū ꝑpauci ea scrip
serūt. que auctoritatē canonis ob
tinerēt. De quox predictis que ad
xpm ecclesiāqz eius ptinēt. nō nul
la michi in hoc ope video esse po
nenda: qđ cōmodius fiet ad iuuāte
dño libro sequēti. ne hīc tam pro
lixū ulterius onerem? Explicat lib
septim⁹ decimus. Incipiūt capl'a lib
octauidecimi.

Capitulaoo xviij

Regni opis. et origo. p̄clarus
qz vnīuersox in terra regnox
De institutis legū apud gre u.
cos. et de fratre foroneo. qui ut deus
ceptus est colu. eo qđ tēpox ānox qz
curius docuerit obseruari. et de io
quā ut deā egiptij coluerūt et de
monte ꝑsaac. et geminis eius libe
ris. et de ioseph a frībz vendito. uj.
De ape argiuox rege serape ab e
gyptijs nūcupato et culto. et de
boue quē idem egiptij coluerūt
et de monte iacob. et de argo quo
modo deus haberi ceperit. et de mor
te ioseph. et natiuitate mopsi. de
ꝑmetheo et athlante. et de mercu
rio et hercule ac cetis deos relatis.
De minerua et de diluuio sub uij.
ogige facto. et cur ciuitas athenē
sis tale nomē acceperit. vel in ea
areopagus sit vocatus. et de con
tentiōe deox. et de sententia femina
rū. et de diluuio sub deucaliōe. v.
De mopse et egressu hebreox ex e
gypto. et de iheu naue filio. et ī
terrā ꝑmissionis itroitu et sacre
ac ludis a gentibz institutis. et de
hercule ac minerua. ac reliquis q
dy appellati sunt. vj.

De iudicijs hebreorꝝ et de mōstruo
lis hoīm tūiformacōibꝫ quas gē
tiliū fabule confinxerūt. quibꝫ lu
dos error hoīm consecrauit. et de
apolline. et libero. et pleo et poe
tis qui hoīes esse deos dixerūt. vij.
De principio regni moecoueariū et
primo rege pico et fauno. et post
euersionē troye latino fauni filio.
et de grecorꝝ tēplo pro quo alites
pugnare ducūt. et de hominibꝫ ī bel
Quomō de ba/ viij tijs mutatis.
bylone fit fugiendū. et demones
ea tantū facere que volūtas dei p
mittit. posse tū eos p fantasiam
multa confingere. ut putent ea
hoīes in bestijs demutare. ix
De tullio rege enee ad italiā. et de si
gulariū gentiū regnis. et de hebre
orꝝ a saule et deinceps. et de roma
no regno. et duobꝫ geminis et cō
Qui apud hebreos x/ dita roma.
regnauerūt qū roma condita ē.
et de sibilla erithrea. et ceteris qua
rū et verba ponit. et de decem tri
bubꝫ in assyrios ductis et quos ro
mani iudeos retulerūt. xi.
De manasse a quo ysaias phibe
tur occisus. et de duabꝫ tribubꝫ in
babyloneī ductis. et de septē sapiē
tibꝫ. et de cyro et dario qui captiuoꝝ
iudeos libertati pristine reddiderūt
et de hystoria iudith. et de pphetis
quo quis tēpore pphetauerit. xij.
De osee amos et ysaia. et michea
et ioua et iohele pphetis. qui de xp̄o
et ecclia pphetauerunt. xiij. Et?
De abdia nau et abbacuc t cātico
De iheremia et sophonia. da xiiij.
niele et ezechiele aggeo et zachari
a et malachia pphetis et que de no
uo testamento ploauit fūt. xv.
De esdra et hester. qō ab hoc tēpoe
nō reges sed principes prefuerūt iude
is usqꝫ ad aristobolū. et de machā
beoꝫ libris. et qui eo tēpore pallī fi
nter martires ab ecclia receptis. et
qō pene oīes philosophi post el/
dnā fuerūt p qō pphena prius apud
hebreos esse repiatt. qī apud gētes
philosophia. et de litteris qā iam
fuerūt ante legē. et an ecclia ī ea
nonē aliquos nō recipiat libros xvi.
De hijs qui mūdū antiquiorē esse
qī sacre testamtī littere cōfinxerūt
et de philosophicaū dissensione
ne sectaū. vel que singulorꝝ secte
Qō cū gētiles pal/ xvij. tentiū
sim et indiscrete philosophos re
ter se dissidentes receperit. diuina
religio pseudo pphas improbauerit
diuinoꝝ auctoritate fulta volu
minū in qua totius fere litterature
nitudo. et quomō ptholomeo re/
gante a septuagīta interpretibꝫ scrip
ture in līguā greā trāslate sūt. xviij.
Cur greca trāslatio dissonet a hebrea. cū iona pphā elegantī sermo
cito. et de captiuitatibꝫ iudeoꝝ di
uersis per regna sibi succedentia
tractis. et de duabꝫ qui iudeis in
rea p̄fuerūt. tēploꝝ sacerdotes xix. Ro
De pompeyo duce
romano quomō ierosolymā in
gressus iudeos tributarios fecerit.
et de herode alienigena. et qō xp̄o
nato vel passo uidi p orbē cū lubs
sius ad testionū fūt displi. t de ioh.
De pphetia zacharie quomō xx.
domū dei nō templū sed ecclīa
significauerit. in qua modo bonū
et malū fūt. et de passione et resur

XVIII

rtacõe xpi. et ap̃lor predicacone
et qđ causa hereticor ad profectũ
magis tendat ecclesie. et qđ p illo
rũ tamẽ qui in ea positi male vi
uũt. qđ ab initio usq nũc et mũ
di plenacões et dei consolacones
habeat ecclia. et de dcẽ plenacõibz
ecclesie uenientib dcẽ plagis
egypti coaptatis. et qđ ignoretur
nouissim? dies. et contra eos qui
xpi doctrinã magnas artibz dicãt
gentibz esse persuasam. Explicit
capitulum liber decim? octauus.

Incipit liber decim? nonus.

Ciuitatũ duaz quarũ de
una. idẽ huius est
altera. in qua est
quantũ
ad hoĩm
genus p
tinet eãdem ista peregrina exortu et p
cursu et debitis finibz. me scripturã
esse prosilire. cũ prius ĩmicos ciuita
tis dei qui conditorẽ eius xp̃o deos
plusquam atro odio inuidet xp̃ianus.
quãtũ me adiuuaret eius gratia
rebellantem. qđ voluntatibz dcẽ prio
rũ bene. De hac vero mea quã mõ
dũm̃ edrauit captata permissione in
decimo. sequentibz quatuor libris ã
bantũ est digestus exortus: deinde p
cursus ab hoĩe primo usq ad diluui
ũ libro uno qui est huius operis
finitus decim? atq inde usq ad abra
ham cursũ ambe sicut in tẽporibz
ita et in vãis litteris cucurrerũt. Et
postea pte abrahã usq ad regũ tem
pus israhelitarũ ubi sextũ decimũ vo
lumẽ absoluim? et inde usq ad ip
sius in carne saluatoris aduentũ.
quousq septim? decim? liber tendi
tur sola videt̃ in meo stilo cucur
risse dei ciuitas. cũ in hoc sc̃o non
sola cucurrerit. sed ambe utiq in
genere hũano. sicut ab ĩpio suis
suo paulo tẽpa varrauerũt. Verũ
hoc ideo fecit. ut prius ex quo apo
res dei p̃missiones esse ceperũt usq
ad eius ex virgine nativitatẽ in
quo fuerãt que primo p̃mittebã
tur ĩplenda. sine ĩterpolacõe a con
trario alterius ciuitatis. ista q̃ dei
est. pateret distinctius appareret.
q̃nus usq ad revelacionẽ testamẽ
ti noui. nõ in lumine sed in umbra
cucurrerit. Nũc ergo qđ ĩterim serã
video esse faciendũ. ut ex abrahe
temporibz quomõ eãdem illa cucurre
rit quantũ satis videt̃ attingam.
ut ambe inter se possint conside
ratione legentiũ cõparari. Socie
tas igit̃ usq quaq mortaliũ dif
fusa p terras. et in locor quãtulu
cũq diuisitatibz unũ tamẽ eundem
q̃ nature quadã cõmunione tenũ
ta. utilitates et cupiditates suas q̃
busq certãtibz. dũ id qđ appetitur.
aut nemini. aut nõ omnibz sufficit. q̃a nõ est idipsũ. adversus se
ipsã diuidit̃ plerũq. et pars ptẽ
que p̃ualet opprimit. Victrix enĩ
victa succũbit. dũm̃ cupit libertatẽ
suã libertati qualẽcũq pacem p̃
ferens ac salutẽ: ita ut magne fu
erit admiracõi qui pervenire q̃ ser
uire maluerũt. Nam in omnibus
fere gẽtibz quodãmõ vox nature
ista p̃sonuit: ut subiugari victo

rubz mallent quibz cõtigit vinca.
ꝑ bellica omĩ facia vastatione de
leri. Hinc factũ est ut nõ sine dei p
uidencia in cuius potestate est ut
quibz bello subiugẽt aut subiu
gẽt. quidã essent regnis preditꝰ.
quidã regnãtibz subditꝰ. Sed ĩter
plurima regna terrarũ in qua ter
rene utilitatis vel cupiditatis est
diuisa societas. quã ciuitatẽ mũ
di huius vnius alu vocabulo nũcupa
mus. duo regna cernim⁹ longe ce
teris puenisse clarora: assyriorũ
primũ. deinde romanoꝝ. ut tẽpo
ribz ita locis ĩter se ordinata atqz
distincta. Nam quomõ illud ꝓius
hoc posterius: eo modo illud in
oriente. hoc in occidente surrexit.
Denicz in illius fine. huius initia
conspici liuit. Regna cetera ceteros
qz reges. velut appendices istorũ
dixerim. Ninꝰ ergo iam scribus rex e
rat assyriorꝝ. qui patri suo belo
succellerat regni illius ꝓmo regi:
qñ in terra chaldeoꝝ natus est a
braha. Erat enim tẽpore illo regnũ
sycyoniorꝝ admodũ puũ a quo
ille utriusqz doctissimꝰ marcus var
ro scribens de gente ꝓpli romani.
velut antiquo tẽpore exorsus est.
Ab hijs enim sycyoniorꝝ regibz ad
athenienses puenit: a quibz ad
latinos. inde ad romanos. Sed a
te condita roma in cõparõe regꝝ
ni assyriorꝝ perexigua ista memo
rant. ꝙuis athenienses in grecia
plurimũ claruisse fateat. etiã la
lustius romanus hystoricus pla
time fama ꝙ re ipsa. Nam loqꝝs
de ipsis. athenienslũ inquit res gel
te sicuti ego existimo satis ample
magnificeqz fuere. verũ aliquã mi
nores tamen ꝙ fama ferũt. Sed
quia pueniere ibi scriptorꝝ ingenia
magna: p terrarũ orbẽ atheniensiũ
sua facta pro maximis celebrant.
Ita eoꝝ qui fecere virtus tanta ha
betur: quãtũ eam verbis potue
re extollere ꝓclara ingenia. Accedit
huic ciuitati nõ pua ena ex litte
ris et philosophis glia: qñ ibi po
tissimũ talia studia vigueriũt. Nam
quantũ attinet ad ipsorũ. nullum
maius ꝓmis tẽporibz ꝙ assyriorꝝ fu
it. nec tam longe lateqz diffusũ: ꝙ
pe ubi nin⁹ rex beli filius vnius
asyam que totius orbis ad nume
rũ partiũ terra diuisa. ad magnũ
dine vero dimidia reputi. ulqz ad
libie fines subegisse traditꝰ. Solus
quippe indis in ptibz orientis non
dũabat. quos tũ eo defuncto seni
ramis uxoris eius est aggressa bella
do. Ita factũ est ut quicũqz in illis
terris ppli siue reges erãt. assyriorꝝ
regno dicioniqz parerẽt. et qcqd
peraret efficerẽt. Abraha igitur
eo regno apud chaldeos natus est.
ribz natus est. Sed qñ res gre
hystorie multo fuit nobis ꝙ assy
rie notiores. et p grecos ad latinos
ac deinde ad romanos qui eande
ipsi latini fuit. tẽporꝝ series ꝺeducit.
qui gentẽ ꝓpli romani. in origine
eius antiqtate rimati fuit. ob hoc
debem⁹ ubi opus est assyrios inco
rare reges: ut appareat quãdiu
dũ babylonia quasi ꝑma roma
nũ pegrina in hoc mũdo dominã
te paruerat. Hes autẽ quas ꝓpri ciui
tatis utriusqz terminũ
saluciet et celestis huic opi oportuit

XVIII

ualeremt. magis ex greas et latinis
ubi et ipsa roma quasi scđa baby
lonia est debeam assumẽ. Quando
ego natus est abrahã sedi reges e
rant apud assyrios nini? apud sy
chionios europs. pmi aũt illuc be
lus. hic egyptaleus fuerũt. Cũ vero e
gressus abrahã de babylonia pmi
tus a deus ex illo magnã gentẽ fu
turã. et in eius semine oĩum gentiũ
benedictionẽ: assyrij quartũ regẽ
habebãt. sychonij q̃rtũ. Apud il
los eã regnabat filius nini posti
mate semiramidẽ. que ab illo iter
dicta phibet. aulsa mater filiũ iocel
lari cõtubitu. Hanc putãt nõnul
li rondidisse babyloniã. quã quidẽ
postea instaurare: q̃a aũt vel q̃
modo conducta fuerit in sexto decio
libro dixim? Filiũ porro nini et se
miramidis qui matri successit in
regnũ. quidã eã ipsũ ninũ. quidã
dero dicunt a patre vocabulo ni
nũ hic tenebat telexion: quo reg
nante usq; adeo ibi mitia et leta tẽ
pora fuerũt. ut eũ defunctũ velut
deũ colerẽt. sacrificando et ludos ce
lebrando. quos ei pmitus institutos
fuisse. Hui? tẽporibz eius ysaac ex p
missione dei natus est. centenario pa
tri filius abrahe de sara cõiuge que
rens filius et annus iam spem prolis a
buerat: tũc et assyrijs q̃rtus erat
regnãs annus. Ipsi vero ysaac sexage
nario nati sũt gemini et esau et
iacob. quos ei rebecca uxor peperit.
anno eius abrahã adhuc viuẽte et
centũ sexagĩta etatis ãnos agente:
qui expletis centũ septuagĩta q̃nq;
defunctus est. regnãtibz apud assy
rios xerse illo antiquiore qui eã
baleus vocabat. et apud sychionios thuriaco quẽ quidã thurima
chũ scribũt. septimus regibz. Hegnũ aũt argiuoz simul cũ abrahe
nepotibz ortũ est: ubi pmus regnauit inachus. Sane q̃ preterẽ idũ
non fuit. eã apud sepulchrũ septimi sui regis thuriaca sacrificare
sychionios solere varro refert. Hegnantibz porro octauus regibz. ar
mamitre assyrioz. sychioniorz leo
cyppo. et pmo argiuoz inacho. de
locatus est ad ysaac. atq; ipsi eadẽ
quoq; que patri eius duo illa pro
misit: semini saluct eius terram
chanaan. et in eius semine bene
dictionẽ cũctarũ gentiũ. Hec ipsa
promissa sũt eã filio eius nepoti a
brahe. qui est appellatus primo ia
cob. posuisse. cũ iam beloeus rex
nonus assyrie. phoroneus inachi
filius sedis regnaret argiuis. leo
cyppo adhuc apud sychionios per

His tẽpo Capl'm. Manẽte.
ribz grecia sub phoroneo
argolico rege legũ et iudi
coz quibusdã clarior facta est in
stitutis: phegõus tũ frater huius
phoronei unior cũ esset mortuus.
ad eius sepulchrũ templũ est con
stitutũ. in quo coleret? ut deus. et
ei boues ĩmolarent. Credo honore
tanto ideo dignũ putauisse. q̃a in reg
ni sui partẽ. pater q̃ppe loca ãbobz
distribuerat. in quibz eo vivẽte reg
nauerit: ille sacella constituerat ad
colendos deos. et do uerat obseruari tẽpora p menses atq; ãnos. qui
deoz quatiu? meturent? atq; nume
rarent. Hec in eo nouia mirantes

rudes adhuc hoīes. morte obita de
um esse factū siue opinati sūt si
ue voluerūt. Nam et io filia ina
chi fuisse ꝑhibetur que postea isis
appellata. ut magna dea culta ē
in egypto. q̄uis alij scribāt eam
ex ethyopia in egyptū venisse re
ginā. et qd̄ late iusteq; īperauerit
eisq; multa cōmoda et litteras ī
stituerit. hūc honorē illi habitū
esse diuinū. postea q̄ ibi mortua
est: et tantū honorē ut capitali
crimīe reus fieret. si q̄s eā fuisse
hoīem diceret. Regnātibꝫ assyri
oꝝ decimo rege baleo. et sychioni
oꝝ nono messapo qui etiā cephi
sos a quibusdā traditur: si tn̄ duo
rū noīm homo vnus fuit. ac nō
potius alterū ꝓ altero putauerūt
fuisse hoīem. qui in suis posuerūt
scriptis alterū nomē. cū rex argi
uoꝝ tercius apis esset. mortuus
est ysaac annoꝝ centū octogīta.
et reliquit geminos suos ānoꝝ
centū et viginti. quoꝝ minor ia
cob ꝑtinens ad ciuitatē dei de qua
scribimus maiore q̄ppe reprobato.
habebat duodecī filios. quoꝝ illū
qui vocabatur ioseph mercatoribꝫ ī
egyptū trāseūtibꝫ. frēs adhuc viuē
te ysaac auo eoꝝ vendiderāt. Ste
tit aūt ante pharaonē ioseph. qn̄
ex hūilitate quā ꝑtulit sublima
tus est. cū trigīta esset ānoꝝ. qm̄
sompnia regis diuine īterpreta
tus. p̄nūciauit septē ubertatis ā
nos futuros. quoꝝ habundanciā
p̄pollentē consequētes alij septem
steriles fuerāt consūpturi: et ob
hoc eū rex prefecerat egypto de car
cere liberatū. quo eū cōiecerat īte

gritas castitatis: quā fortiter ser
uans male amanti dn̄e. et male cre
dulo dn̄o mētiture. veste etiā derelic
ta de manibꝫ attrahētis aufugiens.
non consensit ad stuprū. Sctō aūt
anno septē annoꝝ sterilium iacob ī
egyptū cū suis omībꝫ venit ad fili
um. agens ānos centū et triginta.
sicut īterroganti regi respondit ipse
cū ioseph ageret trigīta et nouem.
ad triginta scilicet quos agebat
qn̄ a rege honoratus est: additis
septē ubertatis. et duobꝫ famis.

Cap iij.

His tēporibꝫ rex argi
uoꝝ apis. nauibꝫ trāsuectus
in egyptū. cū ibi mortuus
fuisset. factus est serapis oīm mixti
mus egyptioꝝ deus. Noīs aūt hui
cur nō apis etiā post mortē. sed se
rapis appellatus sit. facillimā ra
cionē varro reddidit. Quia eū ac
cha in qua mortuus ponitur. quod
omēs iā sarcofagū vocāt. soros
grece dicitur. et ibi eū venerari sepl
tū ceperūt. priusq̄ templū eius est
set extructū. velut soros et apis. so
rapis p̄mo. deinde vna littera ut fie
ri assolet cōmutata. serapis dictus
est: et cōstitutū est etiā de illo. ut q̄s
quis eū hoīem dixisset fuisse capi
talem penderet penā. Et qm̄ fere
omībꝫ tēplis ubi colebātur ysis et se
rapis. erat etiā simulachrū. qd̄ di
gito labijs īpresso admonere vide
retur ut silenciū fieret. hoc significa
re idem varro existimat. ut hoīes e
os fuisse taceretur. Ille aūt bos quē
mirabili vanitate decepta egyptus
in honorē eius delicijs affluentibꝫ
alebat. qm̄ eū sine sarcofago viuū
venerabantur. apis nō serapis voca

XVIII

bat. Quo boue mortuo. qm̄ quere
batur et repiebat vitulus coloris
eiusdē. hoc est albis q̄busdā maculis
similiter insignitus. mirū q̄ddā et di
uinitus sibi ꝓcuratū esse credebant
Non eiū magnū erat demonibz ad
eos decipiendos. fantasiā talis tau
ri quā sola cerneret ostentare vac
ce cōcipienti atq; pregnāti. vnde li
bido matris attraheret. qd̄ in eius
fetu iā corpaliter appareret: sicut ia
cob de virgis variatis ut oues et ca
pre varie nascerent effecit. Qd̄ eiū
hoīes coloribz et corpibz veris: hoc
demones figuris fictis facillime p
possūt aīalibz cōcipiētibz exhibere.
Apis ergo rex nō egyptiorz sed argi
uorz mortuus est in egypto. Huic fi
lius argus successit in regnū. ex cui⁹
noīe et argi. et ex hoc argiui appella
ti sūt: supioribz aūt regibz nondū
vel locus vel gens habebat hoc no
men. Hoc regnāte apud argiuos ꝛ
apud sychionios erato. apud assy
rios vero adhuc manēte baleo. m
mortuus est iacob in egypto āno
rū centū quadragīta septē. cū mo
riturus filios suos et nepotes ex io
seph benedixisset. xp̄imq; aptissīe
ꝓphetasset. dicens in benedictione
iude. nō deficiet p̄nceps ex iuda. et
dux de femoribz eius. donec veniāt
que reposita sūt ei: et ipse ē expec
tacio gentiū. Regnāte argo suis ce
pit uti frugibz grecia: et habere se
getes in agricultura delatis aliūde
seminibz. Argus quoq; post obitū de⁹
haberi cepit. tēplo et sacrificijs ho
noratus: qui honor eo regnāte. an
te illū delatus est honū priuato. et
fulminato cuidā omogyro. eo qd̄ p̄

mus ad aratrū boues iūxerit. Reg
nātibz assyriorz duodecīo amitho
et vndecīo sychioniorz plēmeo. et
argis adhuc manēte argo: mortu
us est ioseph in egypto centū ānorz
et decem. Post cui⁹ mortē ꝓplus dei
mirabiliter crescens mansit in egyp
to centū quadragīta q̄nq; ānos tā
quille prius. donec morerent q̄bus
ioseph notus fuit. Deinde q̄a īuide
bat incremētis eius. erātq; suspecta
quousq; inde liberaret ꝑsecuciōibz.
inter quas tamē diuinitus fecun
data multiplicacioē crescebat: et
laboribz p̄mebat intolerabilis ser
uitutis. In assyria vero et grecia ꝑ
idem tēpus regna eadē ꝑmanebāt.
Cū ergo regnaret assyrijs q̄rtusdeci
mus safrus. et sychionijs duodeci⁹
orthopolis. et criasus q̄ntus argi
uis. natus est in egypto moyses ꝑ
quē ꝓplus dei de egyptia seruitute
liberatus est: in qua eū ad desiderā
dū sui creatoris auxiliū sic exercēri
oportebat. Regnātibz mēoratis re
gibz fuisse a quibusdā creditur ꝓme
theus. quē ꝓptea ferūt de luto for
masse hoīes. q̄a optimus sapiētie
doctor fuisse ꝑhibet: ne tū ostendi
tur. qui eius tēporibz fuerīt sapiē
tes. Frater eius athlans magnus
fuisse astrologus dicit: vnde occa
sionē fabula īuenit. ut eū celum
portare confingeret. q̄uis mons
eius noīe nūcupet. cui⁹ altitudīe
pocius celi portacio in opinionē
vulgi venisse videat. Multa q̄q;
alia ex illis in grecia tēporibz con
fingi fabulosa ceperūt. Sed usq; ad
teitropē regem athenienſiū. q̄ reg
nante eadem ciuitas eciā tale no

men accepit. et quo regnante deus
p moysen eduxit ex egypto ppl'm
suū. relata sūt in deoz numerū a
lūstr mortui cera et vana cōsuetu
dine ac superstitione grecoz: in qbz
cranai regis cōiunx melanthomi
ce et forbas filius eoz qui post pa
trē rex argiuoz sextus fuit. et sep
timi regis troiane filius ialus. et ix
nonus stenelas siue steneleus siue
stenelus. varie qppe in diuīs auc
toribz inuenit. hijs tēporibz etiam
mercurius fuisse phibet nepos
athlantis rex ex magna filia qd
vulgariores eaā lutere plonant.
Multarū aūt artiū pitus claruit
quas et hoīnibz tradidit quo me
rito eīi post mortē deū esse voluerūt
siue eaā credidērūt. posterior fuisse
hercules dicit. ad ea tū tēpora perti
neus argiuoz: qppius nōnulli eum
mercurio preferant tēpore. quod fal
li existimo. Sed quolibet tēpore na
ti sint. constat uti hystoricos gra
ues qui hec antiqua litteris man
dauerūt. ambos hoīes fuisse. et qd
mortalibz ad ista vita cōmodius
ducendā beneficia multa cōtulerit
honores ab eis meruisse diuinos.

Juenua vero Capitu qrti.
longe hijs antiqor nam tē
poribz ogigi ad lacū qui
trichonis virginali apparuisse fer
tur etate: vnde et trionia nūcupa
ta est. multoz sane operū inuentrix:
et tanto p diuinus dea credita. qua
to min⁹ ouigo eius itonuit. Qd ei
de capite iouis nata canit. poetis
et fabulis. nō hystorie rebz qz gestē
est applicandū: qnqp ogigus ipe
qn fuerit. cui tēporibz etiam dilu
uiū magnū factū est. nō illud mūn
dū. in quo nulli hoīes euaserūt
nisi qui in archa esse potuerūt. qd
grecaū nec greca nec latina nouit
hystoria. sed tū manus qp posita tē
pore deucalionis fuit. iter scriptore
hystorie nō cōuenit. Nam varro i
de exordiis est libri. cui meminē
cicius fecit. et nichil sibi ex quo p
ueniat ad res romanas ponit.
antiqus qp ogigi diluuiū. hoc est
ogigi factū temporibz. Nostri aūt
qui chronica scripserūt primus eusē
bius. post hieronimū qui utriq a
precedentes aliquos hystoricos. in
hac opinione secuti sūt. post annos
amplius qp trecentos. iam sēd ar
giuoz phoroneo rege regnāte. ogy
gi diluuiū fuisse cōmemorāt. Sed
quolibet tēpore fuerit. iā tamen
numerua tanqp dea colebat. regna
te athenienbz acrope: sub quo re
ge eaā ipsā vel instaurata ferūt
vel condita ciuitate. nā ut athe
nocarent. qd certe nomē a minu
ua est que grece athena dicit. hāc
causā varro indicat. Cū apparuit
set illuc repente oliue arbor. et ha
loco aqua erupuisset. regē pdigna ri
ta mouerūt. et misit ad apollinē
delphicū scalcatandū quid ītelligē
dū esset. quid ve faciendū. Ille re
pondit qd olea muneriā significā
ret. vnda neptunū: et qd esset in
ciuiū potestate. ex cui⁹ populus nōīe
duoz deoz quoz illa signa eligeret
ciuitas vocaret. Illo acceptō. cum
mos erat tūc in electē loas erat. ut
eaā femine publice cōsultacibz
interessent ad ferendū suffragiū

XVIII

ñuo cauit. Consulta igit² multa
dine mares p neptuno. femine
go minerua tulere sentēcias. et qa
ua plus iuenta est femiarū. miner
ua. dicat. Tūc neptun⁹ iratus. mari
nis fluctibz exclusātibz terras athe
nēsiū populatus est. qm̄ spergē
tacus qualibet aquas difficile de
nonibz non est. Cui⁹ ut vracundia
placaret². rapha supplicio dicat idem
auctor ab atheniensibz affectas esse
mulieres. ut nulla ulterius ferret
suffragia. ut nullus nascencium
tarenū nomē acciperet. ut ne qs
tas atheneas vocaret. Ita illa ciui
tatis mater aut nutrix liberaliū doc
trinarū. et totī tantor⁹ qz philosophi
rū qua nichil habuit grecia clari⁹
atq nobilius. Iudificātibz demōibz
re lue deor⁹ suor⁹ maris et femine.
et deq victoria deor⁹ facta p femīas.
uenīe atheneas nomē accepit. et a
victo lesa ip sā uictrias victoriam
punire cōpulsa est. plus aq̄s neptu
ni q̄ minerue arma formidās. Nā
ex mulieribz que sic punite sūt et
minerua que vicerat victa est. u⁹
suffragatricibz suis. ut suf
fragior⁹ deinceps pdita potestate.
ab alienatis filijs a nouīlibz matrū
athenēas saltē vocari liceret. et ev⁹
hec necessi vocabulū. quā viri dei
ictrīē fecerāt fecundo suffragiū.
Que et quāta hinc dia possent?
nulla secundo ad alia. pecaret². Et tā
marcus varro nō vult fabulosis
ad uetus deos fidem habere figmē
tis. ne de maiestatis eor⁹ dignitate
indignū aliqd sentiat. Et ideo nec
areopagū ubi cū atheniēsibz pau
lus aplus disputauit. ex quo loco
et areopagite appellati sūt curia
les urbis eiusdē vult inde accepisse
nomē. qd̄ mars qui grece ares dici
tur. cū homicidij crimīe reus fieret.
iudicātibz duodecī dijs. in eo pago
sex sentēcijs absolutus est. qa ubi
paris numeri sentēcie fuissent. p
poni absolutio dāpnacioni solebat. Sed cōtra illā que multo am
plius est celebrata opinionē. aliā
quātā de obscurarū notīa lr̄arū
causā nōis hui⁹ conati² astruere. ne
areopagon athenīēses de nomine
martis et pagi quasi martis pa
gū nōiasse credanti². in ĩjuriā vide
licet numinū. a quibz litigia vel
iudicia existimati alienā. nō min⁹
hoc qd̄ de marte dicati² falsū esse al
seuerans. q̄ illud qd̄ de tribz deabz
iunone scilicet et minerua et ve
nere. que p malo aureo ad pulcrē
do apud iudicē paridē de pulchritu
dinis excellēcia certasse narratur
et ad placandos ludis deos qui de
lectanti² seu veris seu falsis ilīs cri
minibz suis. iter theatricos plau
sus cantanti² atq saltanti². Hec var
ro nō credidit. ne deor⁹ nature seu
moribz credat incōgrua. et tamē
non fabulosā sed hystoricā ratio
nē de atheniarū vocabulo reddēs.
tantā neptuni et minerue lutem
suis litteris inserit. de cui⁹ nomīe
populus illa ciuitas vocaret². ut cū
prodigior⁹ ostētacōe contenderēt.
inter eos iudicare nec apollo con
sultus auderet. sed deor⁹ iurgiū si
uiendū sicut memoratarū triū dea
rū ad paridē iupiter. ita et iste ad
hoīes mitteret. ubi vīceret minet
ua suffragijs. et in pena suarū

suffragatricib⁹ vicer⁹. que in ad
uersarijs suis viris obtinere athe
nas potuit. et amicas suas femi
nas atheneas habere nō potuit.
¶ Hijs tēporibz ut varro scribit. reg
nante atheniēsibz erana⁹ succesto
re cecropis. ut aūt nōn eusebius et
ieronim⁹ adhuc eo dē cecrope per
manēte diluuiū fuit. qđ appella
tū est deucalionis: eo qđ ipē regna
bat in eaq̄ terraq̄ ptibz ubi mxi
me factū est. ¶ Hoc aūt diluuiū ne
quaq̄ ad egyptū atq̄ ad ei⁹ vicini

Eduxit Capt⁹ I a puenit.
ergo moyses ex egypto po
pulū dei nouissimo tēpoe
cecropis atheniensiū regis cum a
pud assyrios regnaret asseracades.
apud sycionios marathus. ap⁹
argiuos triopas. ¶ Ductor aūt ppl⁹
in monte synai diuinitus acceptā
tradidit legem. qđ vetus dicat⁹ testa
mentū. qa promissiones terrenas habz:
et per ihesū xp̄m futurū fuerat tes
tamentū nouū quo regnū celoz
promitteret⁹. ¶ Hūc eaq̄ ordinē seruari
oportebat. sicut in vno quoq̄ ho
mīe qui in deū proficit id agit⁹ qđ a
it aplus. ut nō sit prius qđ spūa
le est. sed qđ aīale. postea spūale:
qm̄ sicut dicit et verū est. primus
homo de terra terren⁹ secūs homo
de celo celestis. ¶ Hexit aūt ppl⁹m moy
ses p̄ annos quadragīta in deserto.
et mortuus est annoz centū et vi
ginti. cū xp̄m eaq̄ ipse prophetasset
per figuras obseruationū carna
liū in tabernaculo et sacerdocio
sacrificijs: alijs q̄ mysticis pluri
mis q̄ mandatis. ¶ Moysi successit
ihesus naue. et in terrā promissio
nis introductū ppl⁹m collocauit ex
auctoritate diuina rebellans gē
tibz a quibz eadē loca tenebantur.
Qui aī ppl⁹m vexillen⁹ post mortē
moysi vigesimo septimo anno e
iā ipse defunctus est. regnante a
pud assyrios octauo tranio amyn
co. apud sycionios sextotreō co
race. apud argiuos tertio tlauo
apud athenienses quarto erichto
nio. ¶ Per hec tēpora id est ab exitu ilr
ex egypto usq̄ ad mortē ihesu na
ue idem per quē ideu ppl⁹s terrā p
missionis accepit: sacra lūtriuiti
tuta dijs gallis a regibz grecie. qui
mediā diluuij et ab eo liberationis
hoīm viteq̄ tūc erūpnose modo ad
alta modo ad plana migrāciū. lo
lepui celebritate venerant. ¶ Nam
et lupercor⁹ p sacrā viā ascenderūt
descensū sic īterpretant⁹. ut ab eis
significari dicāt hoīes. qui post
aque īundacionē siluia montiū
petiuerūt: et rursus eadē reuerten
ad ima redierūt. ¶ Hijs tēporibz dy
oniſiū qui eaq̄ liber pater dicit⁹
est. et post mortē deus habitus: tu
tem terrā ostendisse in attica re
ra hospita suo. Tunc apollin⁹ del
phico instituit sūt ludi musici ut
placaret⁹ ira eius. qua putabant
afflictas esse sterilitate grene regi
ones: qa nō defendereūt templū eius
qđ rex danaus cū ea ptē terras bello
inualuisset īcendit. ¶ Hos aūt ludos
instituere⁹. oraculo eius sūt admo
nuti. ¶ In attica vero rex erichthonius
et ludos prim⁹ instituit. nec ei tā
sed eaq̄ minerue. ubi primū pluuia
ribz oleū ponebat⁹. qđ eius fructū
ūentricē minerua. sicut vinū libe

XVIII

ñ patrē trad ītī. Per eos annos a
rege xancho arethen liñ aū apud a
thos aliud nomē iuenim rapta p
uolentē europa. et inde genuit rada
manthus sarpedon et minos. quos
magis ex eadem muliere filios io
uis esse vulgatū est. Sed taliū deo
rū cultores illud qđ de rege arethen
hoc aūt qđ de ioue poete cantanti
theatra cōcrepāt. pli celebrāti. va
tate ludi fierēt placandis numi
nibz eā falsis eor crimibz. Hyis tē
poribz hercules in syria darus ha
bitat: sed nūmiū alius nō ille de
quo sup̄ locuti sum? Secretione qp
pe hystoria plures fuisse dicūt et
hercule aū ingenua duodecī facta
numerāti. unū que antheū afri ne
cem nō cōmemorāti. qđ ea res ad
alterū hercule pinet. in octa mō
te a seipso iceusū. pdunt suis lutē
gent. morbū tū quo languebat
sustinē nō posset. Illo tēpore vt rex
et pocus tyrānus bustris suis
hys suos hospites īmolabat: quē
dam phibēt fuisse neptuni. ex ma
ia hoc stupū ppetrasse neptuno
de diy accusent. sed poetas et thea
tra. Erythonij regis athenien liū
ultimus āūs ihesus naue
ingressus. vulcanū et minet
uā. parentes fuisse dicūt. Sed qm
ea minerua virginē volūt in ambo
nū contentione vulcanū cōmotū
effudisse aiūt semen in terra: atq
unde homī nato ob eā causā tale in
ditū nomē. Greca enī lingua eris
contēdo. cton terra est: ex quibus
duobz cōpositū vocabulū est ere
thonius. Verū qđ fatendū est. re
fellūt et a diys suis repellūt ista
dictiones. qui hāc opinionē fabu
losam hinc exortā ferūt. q̄a in tē
plo vulcani et minerue qđ am
bo vnū habebāt athenis expo si
tus puer iuentus est draconē in
uolutus. qui eī significauit nūg
nū futurū: et ppter cōmune tem
plū cū essent parētes eius igno
ti. vulcani et minerue dictū esse
filiū: nois tñ eius originē fabula
illa pocius q̄ ista designat hysto
ria. Sed q̄d ad nos? Hoc in vera ci
bz libris hoīes instruat religiosos.
illud in fallacibz ludis demones
delectet īpuros. quos tū illi religi
osi tanq̄ deos colūt. et cū de illis
hec negant ab omī eos crimine
purgare nō possūt: qm̄ ludos eis
po scentibz exhibent. ubi turpiter
agūt que velut sapienti negant:
et hyis fallis ac turpibz diy placā
tur. Ubi etsi fabula cantati crimē
nūminū falsū: delectat tamē fal
so crimine crimē est. Capm vi.

Cū post mortē ihesu na
ue ppl̄us dei iudices habu
it: quibz tēporibz alterna
uerūt apud eos et hūilitates labo
rū pro eor pcīs: et pl̄speritates cō
solacionū. ppt̄ miseracionem dei.
Hyis tēporibz fabule facte sūt de arp
tōleno. qđ iubente cerere āguibz
portatus alitibz. indigentibz terre
frumenta volando cōtulerit: de
minotauro qđ bestia fuerit īclu

la laborinto. quo cū intrallēt hoīnes ĩextricabili errore inde exire nō poterāt. de ypocentauris qđ equo cū hoīnoz fuerit natura cōiūcta. de cerbero qđ sit treceps inferox canis. de fixo et helle eius sorore. qđ vecti ariete volauerīt. de gorgone qđ fuerit crinita serpentibz. et aspicientes cōuertebat in lapides. de bellerofonte. qđ equo pēnis volāte sit vectus. qui equus pegasus dictus est. de amphione qđ cythare suauitate lapides mulcerit et attraxerit. de fabro dedalo et eī⁹ puero filio qđ sibi coaptatis pēnis volauerint. de oedyppo qđ monstrū qđ tā qđ sphaunga dicebatur hūana facie quadrupē soluta que ab illa ꝓponi solebat veluti insolubili questione suo ꝓpinquo pure cōpulerit. de antheo quē necauit hercules. qđ filius terre fuerit. ꝓt qđ cadens in terrā forcior soleret assurgere. et si qua forte alia ꝓtermisi. Hec fabule bellū adusq; troianū. ubi secūdū librum marcus varro de ꝓpli romani gēte finiuit. ex occasione hystoriaq; que res veraci gestas cōtinēt. uta sūt in genus hoīm ficte. ut non sint obprobrijs noīm affixe. Porro aūt quicūq; finxerūt a ioue ad sūpū raptū pulcherrimū puerū raptū ganimedem. qđ nephas rex tantalus fecit. et ioui fabulā tribuit. vel diane per ymbrē aureū appetisse concubitū. ubi ītelligit pudicicia mulieris aurō suasse corrupta. que illis tēporibz vel facta vel ficta sūt. aut facta ab alijs. et ficta de ioue dia nō potest. quantū mali de hoīm presūptionibz. qđ possent ista patrasse mendacia. que tamē ea libenter amplexi sūt. Qui utiq; quāto deuocius iouē colūt. tanto eos qui hec de illo dicere ausi sūt. leuius punire debuerūt. Nūc vero nō solū eis qui ista finxerunt irati non sunt. sed ut talia figmēta ea in theatris nō agerent. ipsos eos potius eius uates habere timuerūt. Hijs tēporibz latōna apollinē peperit. non illū cui⁹ oracula soleat cōsulere hercule seruius ammeto. qui tū sic est deus creditus. ut plurimi ei pene oīes vnū eūdemq; apollinem fuisse opinent. Tūc et liber pater bellauit in india. qui multas hyades habuit in exercitu femīas que bache appellate sūt. nō tam virtute nobiles q̄ furore. Atqui sane et virtū cerbū sūt ultī liberū et vinctū. nullu et occisū in pugna a ꝓleo. nec ubi fuerit sepultus tacēt. et tamē velut eius dei noīe perimbutos demones bachanalia sacrilegia sūt inflatum. de pocius sacrilegia turpitudīe poetā quoq; rabiosa turpitudīe polluta. multos āuos sic senatus exulauit. ut in vbe roma esse phiberet. per ea tēpora pleus et uxor eius amodea. postea q̄ sūt mortui sicros in celū receptos esse crediderūt. ut ymagines eoz stellis deligatas eo rūq; appellare nominibz non erubescerent nec timerēt. Per idem tēpus seruius iteruallū exstiterūt poete qui eā theologi dicerent. q̄m de bis carmīa facebant. sed talibz bijs q̄ lucet magni hoīes tū hoīes fuerūt

XVIII

ntu mūdi hui⁹ quē verus deus fecit
ternuta sūt: aut in principatibz
rotestatibz pro voluntate creatoris
et suis meritis ordinati. Et si quidē
de uno vero deo iter multa vana
falsa crediderūt. colendo cū illo alios
qui diy nō sūt. eisq exhibendo fabu
lā. qui uni tm deo debeti. nō ei u
tq tm seruierūt. nec a fabuloso
tore suoz dedecore eā ipsi se abdi
uere potuerūt. orpheus museus
linus. Deinde ista theologi deos colu
erūt. nō pro diys culti sunt: q⁹ius
orpheū nescio quomō infernis sa
cris vel pocus sacrilegijs preficere
solerit. cuitas ipioz. Dixon autē re
gis athamantis que vocabat ino.
et filius eius melicertes papiano spō
taneo in maxi pierūt. et hoim opi
nione in deos relati sūt. sicut alij
hoies eoz tepoz castor et pollux. Il
la tm sane melicertis matrē leucho
tean greci. mat autam latini voca
uerūt. utraq tm putātes deā. Caplm
Ex ea tepora regnū tini vy.
tū est arguoz. tullatū ad
mulcenas vnde fuit agamē
non. et exinde est regnū laurentū
non saturni filius pius regnū p
tinus accepit: iudicante apud he
tinos fortia debona sed p illā dei
tatis id agebat. vnā eā pphetissa e
rat. Cui⁹ pheta mun⁹ apta est q⁹
ut possim⁹ eā sine diuturna expo
sitione de xpo demōstrare platam.
Nam ergo regnabāt laurentes uti
q⁹ in ytalia. ex quibz eudencior du
bitari nō potest romana post grecos: et
ante eā adhuc regnū assyrioz pma
tebat. ubi erat rex ygelim⁹ et ter
cius lampares. cū pius laure
tū pius esse cepisset. De hui⁹ pii
patre saturno. viderit quid senserit
taliū deoz cultores. qui eū negāt
hoiem fuisse: de quo et alij sarpse
rūt qd ante pii filiū suū in pta
lia ipse regnauerit: et virgilius
nonnullis litteris dicat. Is genus i
docile et dispīū montibz altis. com
posuit: leges q⁹ dedit. latiūq vo
cari. maluit: hijs qm latuisset ta
tus in hoīs. Aurea phibēt illo sub
rege fuere scla. Sed hec poetica opi
nioni esse figmēta. et pii patrē sterc
ten pocus fuisse alleuerēt. a quo
peritissimo agricola iuentū ferūt
ut finimo aīalū agri fecunditatem
qd ab eius noīe sterc⁹ est dictū.
Hūc quidā sterciciū eā vocatū
ferūt. Qualibet aūt ex causa eū
saturnū appellare voluerit: certe
tamen hūc sterc⁹ siue sterciciū
merito agriculture fecerūt deum.
Pii quoq siliter eius filiū in ta
liū deoz numerū receperūt: quē
predarū auguē et belligeratoē
fuisse asserūt. Pius fauniū genu
it laurentū regem secūdū. etiam
ille deus illis vel est vel fuit. Hos
ante troianū bellū diuinos hono
res mortuis hoīibz tetulerūt. Tro
ia vero euersa et exadio illo usq
quaq cantato pueris notissimo.
qd et magnitudine sui et scripto
rū excellentibz linguis uuliguiter
diffamatū atq vulgatū est. gestū
q⁹ regnāte iam latino fauni filio.
ex quo latinoz regnū dicī cepit.
laurentūq cessauit: greci victores
deletam troiā relinquētes et ad pa
tria remeantes. diuersis et horrendis
cladibz dilacerati atq contriti sūt.

et tamen eam ex eis deoz suoz nu
merū auxerūt. Nam et diomedem
fecerūt deū. quē pena diuinitus ir
rogata phibent ad suos nō reuer
tisse. eius q̄z socios in volucres siul
se cōuersos nō fabuloso poetico
mendacio. sed hystorica attestatiōe
confirmāt: quibz nec deus ut pu
tant factus hūanā reuocare natu
ram vel ipe potuit. vel certe a ioue
suo rege tanq̄ celicola diuinū
ipetrauit. Quem templū eius ee
aiūt in insula diomedia nō lōge
a monte gargano qui est in apu
lia. et hoc templū arcuuolare atq̄
incolere has alites tā mirabili ob
sequio ut aquā impleāt et asper
gant: et eo si greci venerint vel gre
coz sturpe pgenerati. nō solū quie
tas esse ver̄ et insup adulari. Si aūt
alienigenas viderūt subuolare ad
capita tāq̄ grauibus ictibz ut eam
pimant vulnerare: nā duris et
grandibz rostris satis ad hec plia
perhibent armate. Hoc narro ut
astruat. cōmēorat alia nō min?
incredibilia de illa magna famo
sissima arte que socios quoq̄ u
lixis mutauit in bestias. et de ar
cadibz qui sorte ducti tūlinatalē
quodā stagnū atq̄ ibi cōuertebā
tur in lupos. et cū silibz feris per
illius regionis deserta viuebant.
si aūt carne nō vescerent hūana
rursus post nouē annos eodem re
natato stagno reformabant in
hoīes. Denicq̄ eam nōiatim expri
sit quēdā demenetū gustasse de sa
crificio qđ archades īmolato puer
o deo suo lyraeo facere solerēt et
in lupū fuisse mutatū: et ānō de
inde in figurā priā restitutū pu
gilatu sese exercuisse. et olympia
co vicisse certamine. Nec iam pter
aliud arbitrat hystoricus in archa
dia tale nomē affictū paulicreo
et vouliceo. nisi pt hanc in lupos
hoīm mutacionē: qđ eam nūc in
diuina fieri nō putarūt. Lupus q̄
de lyceo dicat: vnde lycei nomē ap
pareat inflexū. Romanos eam lup
cos ex illoz ministerioz veluti se
mine dicat exortos. Caplm octauū

Sed de ista tanta ludificati
one demonū nos qđ dica
mus: quibz nec legenti fac
tasis expectent. et qđ dicam?: nisi
de medio babylonis esse fugiendū
Qđ preceptū pphetici in spūalem
intelligit: ut de hui? sci ciuitate q̄
profecto et angeloz et hoīm est so
cietas ipioz. fidei pacibz que per
dilectionē opat. in deū viuū pfican
do fugiam? Quāto q̄pe in hac ima
tanto tenacius mediatoz est mi
diū: per quē de inis ad sūma cōscen
dim? Si enī dixerim? ea nō esse me
denda: nō deesset ea nūc qui audiat
di quedā certissima audisse. vel ex
am exptos se esse allevarī. Nam q̄
nos cū essem? in italia audiebam?
talia de quadā regione illarī pro
cīū. ubi stabularias mulieres ibi
tas hys malis artibz in caseo dare
solere dicebāt quibz vellent seu po
sent viatoribz unde in iumēta illi
co verterent: et ne cessaria que ip
tarent. postq̄ pfecta opa iterū
ad se redirent. nec tamē in eis ma
tem fieri bestialē. sed racionalem
humanāq̄ seruari. Hanc apulei

XVIII

ribus quos alimi aurea titulo in/
scripsit libyphi accidisse. ut accep/
to veneno. hūano āio pmanēte a/
nimo fieret. aut indicauit aut fin/
xit. Nec vel falsa sūt. vel tam īusita/
ta. ut merito nō credant: Transmittē/
da tenendū est. oīpotentē deum
posse oīa facere que voluerit. siue
mediando. siue prestando: nec de/
mones aliqd oppari scdm nature
sue potentiā. qā et ipsa angelica
creatura est. licet pmo viro sit ma/
gna. nisi qd ille pmiserit. cuius
multa occulta sūt multa. īiusta
quia. Nec sane demones naturas
creant. si aliqd tale faciūt. de qua/
bus factis ista vertit quēstio: sed
quēadmodū que a vero deo sūt creata
cōmutant ut videant esse qd non
sunt. Non itaq; solū aīm. sed ne cor/
pus quidē illa ratione credidерim
demonū arte vel potestate in mē/
bra et lineamēta bestialia verasci
ter posse cōuerti. sed fantasticū ho/
minis. qd eadē cogitando sine cōp/
mendo per rerū innumerabilia ge/
nera variat: et cū corpus non sit.
imposq; tū sibi species mira celeritate for/
mas capiti. copias aut oppressis
corporeas hōis sensibz ad aliorz sen/
sū. nec ad quo ineffabili modo figu/
ra corporea posse pduci. ita ut
corpa ipsa hōim aliubi iaceant
alibi vana quidē sed multo grauius
atq; vehemētius qp somno. cuius
sibz obseratis: fantasticū autē il/
lud veluti compatū in aliquā aīa
lis effigie appareat sensibz alie/
nis. talisq; eadē sibi esse homo vi/
deat. sicut alijs sibi videri posset
in somnis et portare onera: que
onera si vera sūt corpa portanti
a demonibz ut illudant hoīnibz.
parū vera onerū corpa. pū inme/
mor falsa cernentibz. Nam qdā noīe
prestantius patri suo cōtigisse in
dicabat. ut venenū illud p calcem
in domo sua sumeret. et iaceret
in lecto suo quasi dormiens. qui tū
nullo modo poterat excitari. Post
aliqt aūt dies eū velut euigilas/
se dicebat. et quasi somnia narras/
se que passus est: caballū se salu
tem factū. annonā inter alia nume/
ta baiulasse militibz que diuitē re/
tica: qm ad regias deportati. Odi ita
ut narrauit factū fuisse cōpertū
est: que tū ea sua somnia videbāt.
Indicauit et alius se domi sue per
noctē anteq; requiescerēt vidisse
venientē ad se phylosophū quēda
sibi notissimū. sibiq; exposuisse
nōnulla platonica que antea ro/
gatus exponere noluisset: et cū
ab eodē phylosopho quelitū fuis/
set. aut in domo eius fecerit. qd i
domo sua petenti negauerat. nō
fecisse. sed me fecisse somniauit:
atq; hoc alteri p imaginē fantas/
ticam exhibitū est vigilanti. qd
alter vidit in somnis. Nec ad nos
non qbuscūq; qualibz credere pu/
tarem indignū: sed eis referentibz
puenerūt. quos nobis nō existima/
remus fuisse mētitos. Unde quod
hoīes dicūt. mandatūq; est litte/
ris ab dijs vel potius demonibz
archadibz in lupos solere cōuerti.
et qd carminibz circe socios muta/
uit vlixi. scdm istū modū michi
videt fieri potuisse quē dixi: si tū
factū est. Diomedias aūt volu/

ores q̄nquidē genus earū p̄ successi
onē ꝑ aginis durare phibet. non
mutatis hoīb⁹ factas. sed subtrac
tas credo fuisse suppositas: sicut cer
ua. pp̄ filgenia regis agamēnonis fi
lia. Nec⁹ eū demonib⁹ iudicio dei p̄
missis huiusmodi prestigie dictia
les esse potuerūt: sed q̄a illa vgo
postea viua rapta est. suppolita p
illā esse cerua facile cognitū est. Do
ci vero diomedis q̄a nulq̄ subito
cōparuerūt. et postea nullo loco
apparuerūt p̄dentib⁹ eos ultoribz
angelis malis. in eas aues que p
illis sūt occulte ex alijs locis ubi
est hoc genus auiū ad ea loca per
ducte ac repente suppolite. credūt
esse cōuersi. Qd̄ aūt diomedis tem
plo aquā rostris afferūt et aspergūt. et qd̄ blandiūt̄ greca genis at
alienigenas plequūt̄. mirandum
non est fieri demoniū instinctu q̄z
interest p̄suadere deū factū esse dio
medem ad decipiendos hoīes. ut fal
sos deos cū veri dei iuria multos
colant: et hoīb⁹ mortuis q̄ nec
cū viuerēt vere vixerūt. tēplis al
taribz. sacrificijs. sacerdotibz q̄ oīa
cū recta sūt. nō nisi vni deo viuo ⁊
vero debent̄ inseruiāt. Caplm̄ x.

Eo tēpore post capta troiā
atq; deletā. eneas cū vigi
ti nauibus quibꝰ portabant̄ relu
quie troianoz in italiā venit. reg
nante ibi latino. et apud athenie
ses menesteo. apud sychionios po
lybide. apud assyrios autāne: apd
hebreos aūt iudex labdon fuit.
Mortuo aūt latino regnauit ene
as tribz āīis. eisdē in supdictis lo
cis manētibz regibz. nisi q̄ sychi
onioz iam pelasgus erat. et hebre
oz iudex samson. qui cū mirabilis
fortis esset. putatus est hercules.
Sed eneā q̄m q̄ mortuus est non
cōparuit. deū sibi fecerūt latini.
sabini eaā regē suū primū sanc⁹
siue ut aliqui appellāt sancū re
tulerūt in deos. Eodem tēpus rex
rex athenien⁹ cū peloponēsibz bel
lum hostibz ciuitatis se īterfuisse
dū obiecit ignotus. et factū est.
hoc modo eū prediciāt patrā lubi
casse. Respondū eū accepisse pelo
ponenses. tum demū se lupatum.
si eoz regē nō occidissent. Rebellā
ergo eos habuit paupis apparu
do. et in suā necē per iurgiū pue
do. Unde ait virgilius. et iurgia ag
dū. Et hūc athenienses tanq̄ deū
sacrificioz honore coluerūt. Otto
latinoz rege siluio enee filio. non
de cerusa de qua fuit ascanius qui
tertius ibi regnauit. sed de lauinia
latini filia quē postumū eneas
ait habuisse. assyrioz aūt virgilius
et nono oneo. et melanto athenien
sium sexto decimo. iudice aūt he
cū help sacerdote regnū sychionio
cū consūptū est. qd̄ p̄ annos nōgen
tos q̄nquagīta noue traditū fuisse
ponit. Nox eisdē p̄ loca memora
ta regnātibz. ultimi regnū fini
to tēpore iudicū a saule regē supio
exordiū. quo tēpore finit̄ phemia
muhel. Ab illo igit̄ tēpore hij reges
latinoz esse cepērūt: quos regnā
nabant siluios. Ab eo q̄pe q̄ si
lius enee p̄mus dictus est siluius.
ceteris sub cenūs. et p̄pria nōia im
ponebant̄. et hoc nouū rebus cog
nomentū. sicut longe postea ro

XVIII

ꝛs cognoiata sūt qui successerūt ce/
sari augusto. Hepbato aūt saule ne/
quaq̄ ex eius stirpe regnaret: eoq̄
defuncto tanid successit in regnū. post
annos saulis impio q̄dragīta. Tūc
ad hebreos habere deinde regē posse
ad tēpus tentū destiterūt: et magistra
tus habere ceperūt ad mīstrandē re/
publicē. Post tanid etiā qui ipse
quadragīta regnauit ānos filius
eius salomon rex sūtarū fuit q̄
templū illud nobilissimū dei ihe/
rosolimitanū condidit. Cuius tēpo/
re apud latinos condita est alba:
ex qua deinceps nō latinoꝝ sed al/
banoꝝ reges appellari. in eodem tū
tēpe reperīt. Salomoni successit
eius filius roboam: sub quo īdu/
gule partes suos singulos reges
habere ceperūt. Actum post eneā
quē deū fecerāt undecī reges habu/
erūt quoꝝ nullus deus factus ē. Aue
nanus aūt qui duodecimo loco ene/
am sequit. cū esset p̄stratus ī bel/
lo et sepultus in eo monte. q̄ eneā
nō ausi sunt occupare: deoꝝ talī/
um qualem sibi faciebāt numerū
ipe additus. Alij sane voluerūt eū
a pelio forte occisū. sed non cō/
parisse dixerūt. nec ex eius voca/
bulo appellatū montē sed ex aduen/
tu aūt dictū esse auentinū. Post
romulus condidit rome. Inter ultī
mos reges reperīt duos: q̄rū
primus est. ut eī virgiliano versu
eloquar. primus ille pīas. troiane
gēs genitus. Cuius tēpore q̄a iā quo
dammodo roma pturiebat: illud ō
nūm regnoꝝ maximū allyuoꝝ ti/
nē tante diuturnitatis accepit. Ad
medos q̄ppe trāslatū est post ānos
ferme mille trecētos q̄nq̄: ut enīa
beli qui ninū genuit et illuc puo
contentus īperio p̄mus rex fuit. tē/
pora cōputenti. Deas aūt regnau
ante amulīū. Porro amulius fra
tris sui numitoris filiā rēa nōie. que
etiā plia vocabat romulī matrē
vestalē virginē fecerat. quā volūt
de marte geminos cōcepisse. Isto
modo stuprū eius honestātes vī ex/
cusantes. et adhibentes argumē/
tū. qđ infantes expositos lupa nu/
triuerit. Hoc enī genus bestie ad
martē existimāt ptinere: ut vide/
licet ideo lupa creditā admouisse
ubera puerilis. qa filios dnī sui nū/
tis agnouit: q̄uis non deesset q
dicant cū expositi vagientes iace/
rent. a nelao qua p̄mū meretrice
fuisse collectos. et p̄mas eā luxisse
māmillas. meretrices aūt lupas
vocabant. vnde etiā nūc turpia
loca earū lupanaria nūcupant.
et eos postea ad faustulū puenis/
se pastorē. atq̄ ab eius anta uxore
nutritos. q̄nq̄ si ad arguendū
hoīem regem qui eos in aquam
pia crudeliter iusserat. eas infan/
tes p quos tanta diuitas conden/
da fuerat. de aqua diuinitus libe/
ratis. per lactantē ferā dūs volu/
it subuenire. Quid mirū est. Ro/
mulo successit in regnū latiare.
frater eius numitor. annus romu/
li. cui numitorus p̄mo āno condi/
ta est roma. ac p hoc cī suo dēcep
idem romulo nepote regnauit. de
multis mortē conduta est ciuitas
roma velut altera babylon et ve/

lut primus filia babylonis p quã
deo placuit orbẽ debellare terrarũ:
et in vnã societatẽ reipublice legũ
q; ꝺductũ longe lateq; pacare. Erãt
enĩ iam ꝑpli validi et fortes. et ar
mis gentes exercitate que nõ facile
cederent: et quas opus esset ingenti
bz ꝓcilis et vastacõe utriq; non
pua. atq; horrendo labore superari.
Nam qñ regnũ assyrioz totã pene
asyam subiugauit. licet bellando
sit factũ. non tñ multũ asperis et
difficilibz bellis fieri potuit. quia
rudes adhuc ad resistendũ gentes
erant. nec tã multe vel magne.
Siquidẽ post illud maximũ atq;
vniuersale diluuiũ. cũ in archa no
e octo solũ hoĩes euaserũt: ãni nõ
multo ãplius q̃ mille tũ fuerant.
qñ ninus asyam totã excepta in
dia subiugauit. Roma vero tot
gentes orientis et occidentis quas
impio romano subditas cernimus
non ea celeritate ac facilitate ꝑdo
muit: qñ paulatim crescendo robus
tas eas et bellicosas quasq; sum
dilatabat inuenit. Caplm x.

Tempore igit quo roma cõ
dita est ꝑplus ilicẽ habebat
in terra ꝑmillionis ãnos
septingẽtos decẽ et octo: ex quibz
viginti septẽ ꝑtinẽt ad ihesũ naue:
deinde ad tẽpus iudicũ trecenti vi
ginti nouẽ. Ex quo reges aũt ibi
esse cepervnt. anni erãt trecenti sexa
ginta duo: et rex tũc erat in iuda
eiu⁹ nomẽ erat achaz. vel sicut a
liq cõputãt qui ei successit ezechi
as: quẽ quidẽ constat optimũ et
pyssimũ regem. romuli regnasse
temporibz: in ea vero hebrei ꝑpli
parte que appellabat ilicẽ regnare
cepat osee. Eodem tẽpore nõnulli
sibillã erithream vaticinatam fe
runt. Sibillas aũt varro ꝑdit plu
res fuisse nõ vnã. Nec sane erithre
a sibilla. que de xpo manifestis
consarpsit: qd nos etiã prius in
latina lingua versibz male lati
nis et nõ stantibz legum⁹ ꝑ nescio
quem interpretis ꝑiciã. sicut post
eiu⁹ cognouim⁹. Nam vir clarissimus
flaccian⁹ qui etiã proconsul fuit: ho
mo facillime facundie multeq;
doctrine: cũ de xpo loqueret. cũ
nobis eodicẽ ꝓtulit. carmina esse
dicens sibille erithree. vbi offendi
quodã loco in capitibz versuũ ordi
nem litteraturã ita se habentẽ: ut hi
in eo verba legerentur. ihc xpictos
theosyos soter: qd est latine ihe
sus xpc dei filius saluator. Hi autẽ
versus quoz ꝓme lxx vltimi sensum
quẽ dixim⁹ reddũt: sicut eos ipa
latinus extantibz versibz est inter
tatus. hoc cõtinent. Iudicij signa
tellus sudore madescet. e celo rex
adueniet ꝑ secla futurus. ꝑ carnis
in carne presens. ut iudicet orbẽ.
Vnde deũ credet incredulus atq; fi
delis q̃ndo cũ sanctis: cum tã tremo
re in ipso. Sic aĩe cũ carne aderunt
quas iudicat ipse. q̃ cuncti fuerint
tus dẽlis in vepribz orbis. Ea cu
cta simulachra viri. cuncta q̃ gaza.
exuret terras ignis. ponticq; pro
lumq; Inquirẽs tetri portas effrã
get auerni. Ecce sedebit cuncte lux
libera carni. Cuncta. Omnes cruci
flãma cremabit. Omnes multos actus
rẽ tegens tũc cũctis loquet. Et cuncta
atq; deus referabit pectora luce.

XVIII

Tunc erit et luctus: strideb̄it dens
ubiq; oīes ⁊ rapiti² solus iubar et
ignis iterū altus ⁊ soluet² celū.
lunaris splendor obibit ⁊ ereget
colles. valles extollet ab imo. nō
erit in vebz hoīm sublime vl altū.
Iam equāt² campis mōtes. et ceru
lea ponto ⁊ nūa cessabūt tellus con
tracta pibit ⁊ ic puter fontes roreꝫ
lucē fluminaq; ignis ⁊ ed tuba cū so
nitū tristem demittet ab alto ⁊ vbe
gentes facuꝫ miserū varios q; la
bor terra dehiscens ⁊ tartareiq; chaos mōstra
regis sistentur ad vnū ⁊ cadet e
lectio ignis q; sulphuris amnis.

In hijs latinus versibz de greco ut
q; tūllatis ibi nō potuit ille
sensus occurrere qui sit cū lītē
que sūt in capitibz eoz cōnectunt².
ubi p. littera in greco posita est: q;
non potuerūt latina verba īuenī
re que ab eadē littera īciperēt. et
sententie cōuenirēt. hij aūt sunt
decius. tres: q̄tus et octauꝰ decimꝰ
et nonus decimꝰ? Denicq; si trās que
in capitibz oīm versuū connec
tentes. hoc erit que scripte sūt nō
legimus. sed p eas y littera tanq̄ in
alijs locis ipsa sit posita recondit².
exprimit² in q̄nq; verbis ihc xpc dei
filius saluator. Sed cū grece hoc di
cit non latine. et sūt versus viginti
et septē. qui numerus quadratū
denarij soliduꝫ reddit: tria enī ter
q; ter ducanti². ut ex lato in altum
figura consurgat. ad vigīti et sep
tem pueruīt? hoc aūt grecoꝝ q̄
ex verboꝝ que sūt ihc xpictos. they
nos sother. q̄ est latine ihūs xpc
dei filius saluator. si p̄mas trās
iungas. erit ycoi. id est pisces. in q̄
nosse mystice ītelligit² xp̄c: eo q̄d
in hui⁹ mortalitatis abysso. velut
in aquarū p̄funditate viuus. h⁹
est sine p̄cō esse potuerit. Hec ait
sibilla siue erithrea. siue ut q̄dā
magis credūt cymea ura nichil ha
bet in toto carmīe suo. cui⁹ exigua
ista p̄tcula est. q̄d ad deoꝝ factoꝝ
siue factoꝝ cultū p̄tineat: q̄ up̄mo
ura etiā contra eos et contra cultō
res eoꝝ loquit². ut in eoꝝ numero
deputanda videat² qui p̄tinent ad
ciuitatē dei. Fuerit etiam lactan
tius opi suo queda de xp̄o vaticiu
a sibille: q̄ quis nō exprimat cuius.
Sed que ipse singillatī posuit. ego
arbitratus sū cōiuncta esse ponen
da: tanq̄ vnū sit plexū. que ille plu
ra cōmēdauit et breuia. In manꝰ
unq; infidelū postea veniet. dabūt
aūt deo alapas manibz icelsis: et i
purato ore expuet venenatos spu
tus. Dabit vero ad verbera simpli
citer sūm dorsū: et colaphos accipiēs
tacebit. ne q̄s agnoscat quo verbū
vel unde venit. ut inferis loquat².
et corona spinea coronat². Ad abū
aūt fel et ad sitim aceti dederūt in
hospitalitatis hanc mōstrabant
mensam. Ipsa enī insipiens gens
tuū deū nō intellexisti. ludentē mor
talibz sensibz: sed spinis coronasti.
et honorē fel misausti. Templi ve
lū sanctī. et medio die noxe
rit tenebrosa nimis in tribz horis.
et monte morietī tribz diebz sump
no suscepto: et tūc ab inferis ingres
sus ad lucē veniet. p̄mus resurrec
tionis p̄incipio: vocatus ostēso.

Ista lactancius carpsit per interualla
disputationis sue. Quasi ea poscere vi
deant: que pbare intenderat. adhibu
it testimonia sibillina: que nos ni
chil interponentes. sed in vna seriem
connexa ponentes solis capitibz si
tamen scriptores deinceps ea seruare
non negligat distinguenda aura
uim? Nonnulli sane erithream si
billa nō romuli sed belli troiani
tempore fuisse describūt. Quē romu
lo regnante thales miletius fuisse
phibet: vnus e septē sapientibz: q̄
post theologos poetas in quibz or
pheus maxime oīm nobilitatus ē.
sophy appellati sūt. qd est latine sa
pientes. Per idem tempus decē tribz
que in diuisione ppli sūt vocate is
rahel. debellate a chaldeis. et in eas
terras captiue ducte sūt. remanēti
bus in iudea terra duabz illis tri
bubz que nosse inde vocabant: se
demqz regni habebāt ihrlim. Mor
tuū romulū cū et ipse nullī pcu
isset: in deos qd et vulgo notissimū
est: retulere romani: qd ulqz adeo fi
eri iam deliberat. nec postea nisi adu
lando nō errando factū est tēporibz
celarū: ut cicero magnus romulo
laudibz tribuat. qd nō rudibz et i
doctis tēporibz q̄n facile hoīes falle
bant: sed iam expolitis et eruditis
meruerit hos honores: q̄ius non
dū efferbuerat ac pullulauerat
philosophoz subtilis et acuta lo
quacitas. Sed eā si posteriora tē
pora deos hoīes mortuos nō insti
tuerūt. tamē ab antiquis īstitutō
colere ut deos et habere nō destite
rūt: q̄uā simulachus q̄ veteres
non habebāt auxerūt vane atqz
impie superstitionis illecebrā. Ad effi
cien
dum enim tribz īmūdis in eoz corde tumoribz
per fallaces quoz oracula impiē
tibz. ut fabulosa eaā crimina deoz
que iam vbiqz scio nō fingētis
tur: per ludos tamē in eorūdē fallo
rū numinū obsequiū turpiter age
rent. Regnauit deinde numa pōti
lius. Qui cū illā ciuitatē pura
uerit deoz profō fallox numerosi
tate muniendā. in eaqdē turbam re
ferri mortuus ipse nō meruit: tan
q̄ ita putatus sit: celū multitudīe
numinū coniugalle. ut locū ibi re
perire non posset. Caplm xi.

Hoc regnante rome. et apud
hebreos iuxta regni mensu
le a quo ipio rege. phetā p
saias phibet occisus: samaria fuit
le sibillā ferūt. Regnante vero ap
hebreos ezechia. et apud romanos
tarquinio prisco. qui suaderente
thomarato: ductus est captiu? iba
bylonia pplus iudeoz euersa ihrlim
et templo illo a salomone cōstruc
to. Increpantes eū eos pphe inui
tatibz et impietatibz suis. eis ipsa
tura predixerāt: maxīe ieremias
qui eaā numerū definiuit annoz.
Eo tempore pictacus mitilenius
alius e septem sapientibz fuisse
hibet. et q̄uqz ceteros qui ut supra cōme
morauim? et hunc pictaco addūt
eo tēpore fuisse carbit eusebius qua
captiuus dei pplus in babylonia te
nebat. Hij sūt autē solon athenē
sis. chilon lacedemonius. periau
drus chorinthius. cleobulus lyndius.
byas perieneus. Oēs hij sepīe ap
pellati sapientes post poetas theo

XVIII

logos dauerūt. qā genere vite q̄
tam laudabili prestabāt hoīibz
ceteris: et moꝝ nō nulla precepta
tenēdarū brevitate cōplexi sunt.
Nichil aūt monumētoꝝ qđ ad eas
res ptinet posteris reliq̄runt. nisi
q̄ solon quasdā leges athenie
sibz dedisse phibet. thales vero phi
lus fuit: et suoꝝ dogmatū libros
reliquit. ¶ captiuitatis iudaice tē
pore anaximander et anaximē
nes et xenophanes physica claru
ēūt: tūc et pythagoras ex quo ce
pit appellari philosophi. per i
dem tempus cyrus rex pserū qui
etiam chaldeos et assyrios ip̄erabat:
vrbem aliquanta captiuitate iu
dee q̄nquaginta milia hoīum ex
eis ad instaurandū templū regre
di fecit. ¶ quibz tantū prima cepta
fundamina et altare constructū
est: tot aduersantibz aūt hostibz nequa
q̄ pgredi edificando valuerūt. dila
tūq; effecit opus usq; ad tarciū. per idē
tempus eadē illa sūt gesta que cō
pta sūt in libro iudith. quem
inter canonē scripturarū iudei
non recepisse dicunt. ¶ Sub dario
rege pserū impletis septua
ginta annis quos ieremias pphe
ta predixerat. reddita est iudeis lo
cis captiuitate libertas. regnante
romanoꝝ septimo rege tarquinio
superbo. quo expulso eadē ipsi a regū suo
rū dūnatōe liberi esse meruerunt. ¶ hoc
ad hoc tēpus pphetas habuit pls
et apud iudeos et apud nos tanto
rum scripta retinent. de quibus
nec aliqua positurū esse primi in
hoc libro cū dixerē supiorē. qđ
iam video esse faciendū. Tempora
igit̄ eoꝝ ut possim⁹ aduertere. in ā
terioꝝ paululū recurram. ¶ In ca
pite libri osee pphete qui p̄m⁹ in du
odecā ponit̄ ita scriptū est. Verbū
dñi qđ factū est ad osee in diebus
ozie et ioathan et achas et ezechi
e regū iuda. ¶ Amos quoq; diebz re
gis ozie pphetasse se scribit: addi
dit eadē ieroboam regē israēl qui p
eosdem dies fuit: nec nō plenius fi
lius amos. siue supradicti pphete
siue qđ magis phibet alterius q
non pphete eodem nōie vocabat̄.
eosdem reges quatuor quos posu
it osee in capite libri sui: quoꝝ te
diebz se pphetasse preloquit̄. ¶ Mi
cheas eadē eade siue pphete cō me
morat tēpora. post dies ozie. ¶ Ysa
ias qui sequēt̄ reges noīauit. q̄s
et osee nōiauit ioathā et achaz
et ezechiā: hy sūt quos eodē tepe
simul pphetasse ex eoꝝ lrīs inuenit̄.
¶ Hys adiūgit̄ ionas eodē ozia re
ge regnāte: et iohel cui iā regna
ret ioatham qui successit ozie. ¶ Si
ūlq; pphetarū duoꝝ tēpora īchro
nicis. nō in eoꝝ libris potuim⁹ in
uenire: quia de suis diebz tacēt. Cē
dunt̄ aūt hy dies a rege latinoꝝ
protace siue supione auētino usq;
ad regem romulū iā romanū: vl
eadē usq; ad regni p̄mordia lucul
lonis eius nume pompily. Ezechi
as q̄ppe rex iuda equlq; regnauit:
ac p̄ hoc per ea tēpora isti velut
fontes pphetie pariter erupuerunt.
qui regū defecit assyrioꝝ cepitq;
romanū: ut lucret quēadmodū
regni assyrioꝝ p̄mo tēpore extitit
abraha. cui promissiones aptissime

fierent in eius semine benedictio
nis oīm genciū: ita in occidētalis
babylonis exordio qua fuerat xp̄c
imperāte venturus. in quo īplerē
tur illa ꝓmissa oracula ꝓphetaꝝ.
non solū loquenciū verūeciā scri
benciū. in tante rei future testimo
niū soluerent. Cū enī ꝓphe nūq̄
fere defuissent ꝓplo isrl. ex quo ibi
reges esse ceperunt. in usū tantū
modo eoꝝ fuere nō genciū. qn̄ āt
ea scriptura manifestius ꝓphetica
condebat. que gentibꝫ q̄nq̄ ꝓdesset
tūc oportebat incipe qn̄ condeba
tur hec ciuitas q̄ gentibꝫ īparet.

O See igit ꝓpha Capl'm xij.
quāto ꝓfundius quidem
loquit. tāto operosius
penetrat: sed aliq̄d inde sumen
dū est. et hic ex nr̄a ꝓmissiōe po
nendū. Et erit inq̄t in loco quo
dictū est eis nō ꝓplus meus vos:
vocabūt et ipsi filij dei viui. Hoc
testīoniū ꝓpheticū de vocacione
ꝓpli genciū. qui prius nō ꝑtine
bat ad deū eciā apli ītellexerunt:
et q̄a ipse quoq̄ ꝓplus genciū spi
ritualit est in filijs abrahe ac ꝑ
hoc recte dicit isrl. ꝓpterea sequit
et dicit. et cōgregabūt filij iuda
et filij isrl in idipsū: et ponēt sibi
met p̄ncipatū vnū et ascendent
a terra. Hoc si adhuc velim⁹ expo
nere eloquij ꝓphetici obtūdetur sa
por: recolat tamē lapis ille āgu
laris. et duo parietes. vnus ex iu
deis alter ex gentibꝫ. ille noīe fili
orū iuda. iste noīe filioꝝ isrl: eidē
vni p̄ncipatui suo in idipsū in
nitentes et ascendentes agnoscāt
a terra. Istos aūt carnales isrl'ita

qui nūc nolūt credere in xp̄m post
ea credituros id est filios eoꝝ. nam
utiq̄ isti in suū locū moriendo
trāsibūt. idem ꝓpheta testat dicens
q̄m diebꝫ multis sedebūt filij isrl si
ne rege. sine p̄ncipe sine sacrificio
sine altari. sine sacerdocio. sine ma
nifestacioībꝫ. Quis nō videat nūc
sic esse iudeos? Sed q̄d adiūgat au
diam? Et postea inq̄t reuertent
filij isrl. et inq̄rent dn̄m deū suū
et dauid regē suū: et stupescēt in
dn̄o. et in bonis ipsius in nouissi
mis diebꝫ. Nichil est ꝓphecia ista
manifestius. cū dauid regis noīe
significatus ītelligit xp̄c: q̄a fac
tus est sicut dicit aplus ex semīe
dauid scd̄m carnē. Prenūciauit
iste ꝓpheta eciā tercio die xp̄i re
surrectionē futurā. sicut eam ꝓ
phetica altitudīe prenūciari opor
tebat ubi ait: sanabit nos post
biduū. in die tercio resurgemus.
Scd̄m hoc enī nobis dicit aplus
si resurrexistis cū xp̄o: que sursū
sūt querite. Amos quoq̄ de rebus
talibꝫ ꝓphetat. Prepara inquit te
ut īuoces deū tuū isrl. q̄a ecce ego
firmans tonitruū et creans spm̄
et ānūcians in hoīnibꝫ xp̄m suū
Et alio loco. in illa die inq̄t resus
citabo tabernaculū dauid q̄d ceci
dit. et reedificabo que ceciderūt
eius. et destructa eius resuscitabo.
et reedificabo ea sicut dies seculi:
ita ut exquirāt me residui hoīm.
et oīes gentes in quibꝫ īuocatū
est nomen meū sup eos dicit dn̄s
faciens hec. Ysaias ꝓpheta nō est
in libro duodecī ꝓphetarū. q̄ ꝓpte
rea dicūt minores. q̄a sermones

XVIII

eoꝝ sūt breues in eoꝝ cōparatione: qui maiores ideo uocantur: qꝛa prolixa uolumīa condiderūt. ex quibus est hic ysaias: quē ꝑter eadē ꝓphetæ tempora subiūgo iudicibus duobꝫ. Ysaias ergo īter illa q̄ arguit iniqua. et iusta precepit. et ꝑcōm ꝓphetis mala futura predixit. et nā de xpō et ecclia. hoc est de rege et ea quā condidit ciuitate. multo plura q̄ ceteri ꝓphetauit: ita ut a quibusdā euangelista q̄si ꝓphēa posita discreti. Sed ꝑter rationē operis ꝓmittendi: unū de multis hoc loco ponā. Ex ꝑsona q̄ppe dei patris loquens. ecce intelliget puer meus: et exaltabit. et glorificabit. et multi uti ualde. Quēadmodū stupescēt super te multi. uti glā puā ab hoī bus facies tua. et glā tua ab hoīe tua. ita mirabūt gentes multe super eum. et cōtinebūt reges os suum: quibꝫ nō est annūciatū de illo uidebūt. et qui nō audierūt ītelligent. Dñe quis credidit auditui nr̄o. et brachiū dñi cui reuelatū est. ascendit coꝝ illo ut infans. coram radix in terra sitienti: nō est species ei neq; glā. et uidimus eū et nō habebat speciē neq; decorē. sed speciem eius sine honore. deficiens prę uiris uirbꝫ. Homo in plaga positus et sciens infirmitatem. auersa est facies eius. inhonoratus et nouissimus ex. Hic pcā nr̄a portat. et pro nobis dolet. et nos existimauimus illū esse in dolore. et in plaga et in afflictione. ipse aūt uulneratus est ꝑ iniquitates nr̄as. et infirmatus ē. ꝑ ꝑcā nr̄a. Erudiuo pacis nr̄e in eo: liuore eius nos sanati sumus. Omēs ut oues errauimus: homo a uia sua errauit. et dñs tradidit illū pro pcīs nr̄is: et ipse ꝑ quia afflictus est nō aperuit os. ut ouis ad immolandū ductus est: et ut agnus ante eū qui se tōdet sine uoce. sic nō aperuit os suū. In humilitate q̄ppe iudicium eius sublatū est. generationē eius q̄s enarrabit? Quia tollet de terra uita eius. Ab iniquitatibꝫ ꝓpli mei ductus est ad mortē. et dabo malignos pro sepultura eius. et diuites pro morte sua. q̄a iniquitatē non fecit. nec dolus in ore eius. et dñs uult purgare eū de plaga. Si dederitis ꝓ pcō aīam uestrā. uidebitis semē longeuū: et dñs uult auferre a dolore aīam eius. ostendere illi lucē et formare ītellectū. iustificare iustū bene seruientē pluribꝫ: et pcā eoꝝ ipse portabit. Propterea ipse hereditabit plures. et fortiū diuidet spolia: ꝑter q̄ tradita est ad mortem aīa eius. et inter iniquos estimatus est. et ipse pcā multoꝝ portauit. et ꝓpt̄ pcā eoꝝ traditus est. Hec de xpō. iam uero de ecclesia q̄ sequit audiam? Letare inq̄t sterilis que non paris. erupe et exclama que nō pturis: q̄a multi filij deserte magis q̄ eius que habet uirū. Dilata locū tabernaculi tui et cortinarū tuarū tuarū fige. noli parce. ꝓlonga funiculos tuos. et palos tuos confirma. adhuc in dexteram et sinistram ꝑtē extende: et semē tuū hereditabit gentes. et ciuitates tuas desertas inhabitabis. Ne timeas q̄a confusa es. neq; reuere

aris q̄a expobrata es. q̄m confusi
one ēternā obliuiscēris: et obprobri
um viduitatis tue nō ēris memor.
Quōm dñs faciens te dñs sabaoth no
men ei: et qui eruit te ipse deus is
rahel vniuse terre vocabit. et cete
ra. Verū ista sint satis. et in eis sī
exponenda nōnulla: sed sufficere
arbitror que ita sūt apta ut etiam
ignota intelligere cogant̄ iuuti. Mi
cheas pheta xp̄m in figura ponēs
magni cuiusdā montis hec loquit.
Erit in nouissimis diebz manifest⁹
mons dñi. paratus sup verticē mō
tiū: et exaltabit̄ sup colles. et fluē
nabūt ad eū plebes. et ibūt gētes
multe et dicent. venite ascendamus
in montē dñi et in domū dei iacob:
et ostendet nobis viā suā. et ibim⁹
in semitis eius: q̄a de syon exibit
lex et verbū dñi de ierl̄m: et iudica
bit plebes multas. et redarguet gē
tes potentes usq; in longinquum.
Predicens ille pheta et locū i quo
natus est xp̄s. et tu inq̄t bethleem
domus effrata minima es. ut sis
in milibz iuda: ex te michi pdiet ut
sit in p̄incipē isrl̄: et egressus eius
ab ini. et ex diebz eternitatis. Note
rea dabit eos usq; ad tēpus pturiē
tis. pariet et reliqui frēs eius con
uertent̄ ad filios isrl̄: et stabit et
videbit. et pascet gregē suū in vir
tute dñi. et in honore nois dñi dei
sui erūt: q̄m nūc magnificabit̄
usq; ad sūmū terre. Jonas autē p
pheta nō tam sermone xp̄m q̄ su
a quadā passione pphetauit: plen
to apcus. q̄ si eius mortē et resur
rectionē voce clamaret. Et q̄d enī
exceptus est ventre beluino et die
tercio redditus. nisi ut significaret
xp̄m de profundo inferni die tercio re
diturū. Joel oīa que pheta
multis verbis cōpellit exponi. ut
que ptinent ad xp̄m et ecclesiam
diluceāt. Dnū tū q̄d etiā apli cō
memorauerūt q̄si in cōgregatos
credentes spūs sc̄is sicut a xp̄o p
missus fuerat. deluper venit: nō pre
termittā. Et erit inq̄t post hec et
effundā de spū meo sup oēm car
nem. et pphetabūt filij vr̄i et filie
vr̄e. et seniores vr̄i sōpnia sōpnia
būt. et iuuenes vr̄i visiones vide
būt. Etquidē in seruos et ancillas
meas in diebz illis effundā de spū meo.

Ages pheta de mi Capitu xxiii
norubz. abdias unum ab
hac. nec tēpora sua dicit
ipli: nec in chronicis eusebij et ihe
ronimi q̄si pphetauerūt inuenitur
Abdias enī positus est quidē ab eis
dē michea. sed nō eo loco ubi nomi
tur tēpora q̄si michee. pphetasse
eius litteris constat. q̄d errore neg
ligenti describentiū labores alius
exaltimo cōtigisse. Duos vero ab
cōmēdatos in codicibz inuenio
quos habuim⁹ nō potuim⁹ inuen
tamē q̄a canone continent̄ nec
ipli oportet pterean̄t a nobis. Ab
dias quanti ad scripturā eius at
tinet. oīm breuissim⁹ pheta
uersus pdumeā loquit̄: genus Esa
luet esau ex duobz geminus filius
ysaac nepotibz abrahe. malachias
illius reprobati. Nouo si pdiuersa
modo locutus sum quo intelligit̄ a pte
totū accipiam⁹ positā esse pgeni
bz: possum⁹ de xp̄o cognoscere q̄d
aut inter cetera. In monte q̄si

XVIII

ora erat salus et erat scām: et paulo
post in fine ypsius ppheie. et alcē
erat iuxta relaluati ex monte spō
ut defendāt montē esau: et erit do
nāo regnū. Apparet qppe id esse cō
pletū. cū relaluati ex monte spon.
id est ex iudea credentes in xpm. q
utpue cognoscāt apli ascenderūt
defenderent montē esau. Quomodo
defenderēt nisi p euāgelij predicaa
onē salvos faciendo eos qui credide
rūt. ut eruerent de potestate tene
brārū. et transferrent in regnū dei.
Qđ consequēter expressit addendo. et
erit dño regnū. Mons enī spon in
tra significat. ubi futura predic
ta. est salus. et scām qđ est xpc ihus.
Mons vero esau ydumea est p quā
significata est ecclesia gentiū. quā
defendērit sicut exposui relaluati
ex monte spon: ut esset dño regnū
hoc obscurū erat antequ fieret: sed
factū quis nō fidelis agnoscat. Na
um vero ppheta. Imo p illū deus. ex
terminabo inquit sculptilia et cōflati
lia ponā sepulturā tuā: qa veloces
ere sup montes pedes euāgelizātis
et annūciantis pacē. Celebra iuda
dies festos tuos. redde vota tua: qa
iam non adiicient ultra ut trāseāt
in vetustatē: consūmatū est abla
tus est. Ascendit qui insufflat in fa
ciē tuā: eripiens te ex tribulacōe.
Quis ascenderit ab inferis et insuf
flaverit in faciē iude. hoc est iudeoꝝ
dispulsoꝝ spūm scām recolat qui
veteris et nouī testamenti prophē
tas: quoꝝ dies festi
tatē dūre nō possunt. Porro p eu
angeliū extermīata sculptilia et
conflatilia. id est ydola deoꝝ falsoꝝ
et obliuioni tanqp sepulture tradi
ta iam videmus: et hanc esse in hac
re ppheā completā esse cognoscamus
Abbacuc de quo alio qp de xpi ad
uentu qui futurus fuerat. intelligi
tur dicere. Et respondit dns ad me.
et dixit michi. Scribe visū aptū in
buxo ut allequat qui legit ea. qa
adhuc visio ad tēpus. et onet in fi
ne et nō in vacuū: si tardauerit sus
tine eū. qa veniens veniet et non
morabit. In oratione aūt sua cū
cantico ait nisi dño xpo dicat. dne
audiui auditionē tuā et timui.
dne consideraui opa tua et expa
ui. Qđ enī hoc est nisi p cognite no
ue ac repētine salutis hoīm ineffa
bilis admiratio. In medio duoꝝ
aīaliū cognosceris quid est. nisi
aut in medio duoꝝ testamētoꝝ
aut in medio duoꝝ latronū aut
in medio moysi et helye cū illo in
monte sermocinandū. Dū appro
pinquāt anni noscēris. in aduētu
temporis: nec exponendū est. In e
o cū turbata fuerit aīa mea. in ira
misericordie memor eris. qđ est. nisi qđ
iudeos in se transfigurauit. quoꝝ
gentis fuit. Qui cū magna ira tur
bati crucifigerēt xpm. ille misericor
memor dixit. Pater ignosce illis:
qa nesciūt qđ faciūt. Deus de the
man veniet. et scūs de monte um
broso et condenso. Qđ hic dictū est
de theman veniet. alij interpretati
sūt. ab austro vel affrico: per qđ
significat meridies. id est feruor
caritatis et splendor veritatis. Mō
tem vero umbrosū atqz condensū
qđ uis multis modis possit intelligi

lubencius accepe ̄ scripturar ̄ altitudine ̄ diuinar ̄. quibꝫ ꝓphetatus est xp̄c. ¶ Multa ibi q̄ppe umbrosa atꝫ condensa sūt: que mente ̄ quereti exercēat. ¶ Inde aūt venit: cū ibi eū qui ītelligit inuenit. Operu ̄ ei celos uirtus eius. et laudis eius plena est terra. q̄d est. nisi q̄d ecc̄a in psalmo dicat ̄ exaltare sup celos deus. et sup oēm terrā gl̄a tua. ¶ Splēdor eius ut lumē erit. q̄d est nisi fama eius credentes illūiabit. ¶ Cornua in manibꝫ eius sūt. q̄d ē nisi tropheū crucis. ¶ Et posuit caritatē firmā fortitudīs sue. nec exponendū est. Ante faciem eius ibit verbū et ꝓdiet in campū post pedes eius. q̄d est. nisi q̄d anteq̄m hūc veniret prenūciatus ē. et post ea q̄ hinc reuersus est annūciatus est. ¶ Stetit et terra cōmota est. q̄d est. nisi stetit ad subueniendū. et terra cōmota est ad credendū. ¶ Rel pexit et tabuerūt gentes: hoc est misertus est. et fecit ꝓl̄os penitētes. Contriti sūt montes violēta. hoc est uim sanctis miraculis. et latoꝫ contrita est superbia. Defluxerūt colles eternales: hoc est humiliati sūt ad tempus. ut erigerent in eternū. ¶ Ingressus eternos eius pro laboribꝫ uidi: hoc est nō sine mercede eternitatis. laborē caritatis aspexi. Tabernacula ethiopū expauescēt. et tabernacula terre madiam hoc est gentes repētino pterrite nūcio mirabiliū tuoꝝ. ea am que nō sūt in iure romano. erūt in pl̄o xp̄iano. ¶ Nūq̄d in fluminibꝫ iratus es dñe aut in fluminibꝫ furor tuus: aut in mari ipe tuus. ¶ Hoc ideo dictū est. q̄a non ut nūc nūc ut iudicet mūdū. sed ut saluet mūdus p ipm̄. Quia ascendes sup equos tuos. et equitatio tua salus: hoc est euāgelistē tui per tabernacula te qui regūt a te. et euāgelium tuū salus est eis qui credunt in te. ¶ Intendens ītendes arcū tuum sup sceptra dicit dñs: hoc est cū habens iudiciū tuū ecc̄a regibus terre. ¶ Fluminibꝫ scindet terra. hoc est influentibꝫ sermonibꝫ predicatiōis te apient ad confitendū hoīm corda quibꝫ est dictū. scindite corda ve tra et non uestimenta ua. Quid est uidebūt te et dolebūt pl̄i: nisi ut lugendo sint beati. ¶ Quid est dispergens aquas in ītellu. ¶ An ambula do in eis qui te ulcꝫ quaq̄ nunc anti hac atꝫ hac dispges fluenta doctrine. ¶ Quid est dedit abyssus vocem suā. ¶ An phunditas cordis hūani. q̄d ei videret ̄ expellit. ¶ Hoc est q̄d dixim? q̄d ei uidisset ex pellit. ¶ Fantalia q̄ppe uisio est. q̄a non tenuit nō operuit. sed cum fo do eructuauit. ¶ Exaltatus est sol et luna stetit in ordine suo: hoc est ascendit xp̄c in celū et ordinate est ecc̄lia sub rege suo. ¶ In lucem sagitte tua ibūt: hoc est nō in ocul tū sed in manifestū verba tua ma tent ̄. ¶ In splendorē choruscationis armoꝝ tuoꝝ: subaudiendū est. sagitte tua ibunt. ¶ Dixerat enī sub que dicit vobis in tenebris dicite in lumīe. ¶ In cōminatiōe minoꝝ

XVIII

bis terrā. id est cōminando hūiliabis hoīes. et in furore deicaes gentes: ſa eos qui se exaltāt vindicando collides. Cāsti in salutē ppli tui. ut saluos facias xp̄os tuos: misisti in capita ī̄quoz monte: nichil hoz est exponendū. Exartasti vincula uſq; ad collū: et bona hec possūt ītelligi vincula sapiē. ut iniciant pedes in cōpedes eius. et collū in torquē eius. Posuisti in stupore mētis. subaudiam? vincula. Exartauit eīs bona. quibz ei dicat: dilexisti mala. de quibz ei dicat: dilexisti vincula mea. et hoc in stupore et inscitia. id est mirabiliter. Capita potestatū mouebūt in ea. in ea scilicet admiratiōe: adaptiant mōtibus suis sicut pauperes in absconso. potentes eīs quidā iudex venie bant ad dīm facta eius et verba mirati. et eligentes pauē doctrine manducabāt absconse ppt̄ metū iudicē sicut eos pdocuit euāgeliū. Et ī tribulatiōis in mare equos tuos. turbantes aquas multas: que nichil sunt aliud q̄ ppli multa. Non enī alij timore cōuertereūt. alij furore pleq; sunt: nisi oēs turbarent. Obscurauit et expauit venter meus. a voce maioris labioz meoz. et ītroibit tremor in ossa mea: et subtus me turbata est habitudo mea. In die tribulationis mee: vocem ascendā ad eum qui me exaudiat. Et in die tribulationis. tanq̄ ad eos ptineus q̄ sine spe gaudentes. in tribulatione patientes. Et ascendā ad eum qui me exaudiat. In die pegrinationis mee: recedens utiq; a pplo maligno carnalis cognationis siue nō pegrinante in hac tra neq; supnā patriā requirente. Oīm ficus inquit nō afferet fructū. et non erūt nativitates in vineis: menciet opus olive. et campi nō facientes eam. Defecerūt ab esca oues: et nō suplēt in presepibz boues. Vidit eam gentē que xp̄m fuerat occisura. ubertatē copiarū spiritualiū pdituram: quas p terrenā fecunditatē more pphetico figuravit. Et q̄a iram dei talem ppterea passa est illa gens. q̄a ignorās dei iusticiā. suā voluit cōstituere: iste continuo. ego autē in dīno exultabo. gaudebo in deo salutari meo. Dīs deus meus virtus mea. statuit pedes meos in consūmatiōnē sup excelsa īponet me ut vincam in cantico eius: illo scilicet cāticō de quo silia queda dicūt in psalmo statuit supp petrā pedes meos. et direxit gressus meos: et īmisit in os meum canticū nouū. ymnū deo nostro. Ipse ergo vincat in cantico dīni q̄ placet in eius laude nō sua. ut qui gloriat in dīno glorietur. Melius ātē michi videntur quidā codices habē gaudebo in deo ihesu meo. q̄ hy qui volentes id latine ponere. nomē ipsum nō posuerūt q̄d est nobis amicus et dulcius noīare.

Capitulum xxix.

Jeremias pphēta de maioribz est: sicut ysaias nō de minoribz. sicut et ceteri: de quoz scriptis nōnulla iam posui. pphetauit aūt regnāte yoachim in ihrlm. et apud romanos autho

marcio. iam ꝓpinquāte captiuita
te iudeoꝝ: tetendit aūt ꝓpheciam
usq; ad q̄ntū mensem captiuitatis
sicut in eius litteris īuenimꝰ. ¶ So
phonias aūt vnus de minoribꝫ ad
iungitur ei. nā et ipse in diebꝫ yosie
ꝓphetasse se dicit: sed quousq; non
dicit. Phetauit iheremias nō solū
anthomarcij. verū etiā tarquinij pꝰ
cij tēporibꝫ: quē romani habuerūt
q̄ntū regem. Ipse eiū q̄n illa capti
uitas facta est: regnare iam cepat.
Phetās aūt iheremias de xp̄o. sp̄us
inq̄t oris nr̄i xp̄c dn̄s captus est in
pc̄cis nr̄is: sic breuiter ostendens et
deū nr̄m xp̄m et passū esse ꝓ nobis
Itē alio loco. hic deus meus inq̄t. et
non estimabitur alter ad eū. qui īue
nit oēm viā prudencie et dedit eam
iacob puero suo. et isrl̄ electo suo:
post hec in terra visus est et cū ho
mībꝫ couersatus est. Hoc testimoī
um quidā nō iheremie. sed scribe eiꝰ
attribuūt. qui vocabatur baruch: ꝫ
iheremie celebracius habetur. Rursus
idem ꝓpheta de ipso. ecce dies inq̄t
veniūt ait dn̄s. et suscitabo dauid
germen iustū. et regnabit rex. et
sapiēs erit: et faciet iudiciū et ius
ticiā in terra. In diebꝫ illis salua
bitur iuda. et isrl̄ habitabit confidē
ter: et hoc est nomē q̄d vocabunt
eū dn̄s iustus noster. De vocacōe
etiā genciū. que fuerat futura. et
eam nūc impletā cernimꝰ sic locu
tus est: dn̄s deus meus et refugiū
meū in die maloꝝ. ad te venient
gentes ab extremo terre et dicent:
vere mendacia coluerūt pr̄es nr̄i si
mulachra. et nō est in illis utilitas
Quia vero nō erāt eū agnituri iu

dei. a quibꝫ eū et occidi oportebat:
sic idem ꝓpheta significat. Graue cor
per omīa. et homo est. et q̄s agnos
cit eū. Huiꝰ est etiā illud. q̄d in lib
septimo decimo posui de testamēto
nouo: cuiꝰ est mediator xp̄c. Ipse q
pe iheremias ait. Ecce dies veniūt
dicit dn̄s et consūmabo sup domū
iacob testamentū nouū: et cetera
que ibi leguntur. Sophonie aūt ꝓ
phete qui cū iheremia ꝓphetabat
hec predicta de xp̄o īterim ponam
Expecta me dicit dn̄s in die resur
rectiōis mee in futurū: q̄a iudiciū
meū. ut congregē gentes et colligā
regna. Et iterū. horribilis inq̄t dn̄s
sup eos. et exterminabit oēs deos te
re. et adorabit eū vir de loco suo. oēs
insule genciū. Et paulopost. tunc
inq̄t trāsuertā in ꝓplos linguā. et
ꝓgenies eius ut īuocent omēs no
men dn̄i. et seruiāt ei sub iugo v
no: a finibꝫ fluminū ethyopie affe
rent hostias michi. In illo die non
confunderis ex omībꝫ adīuencio
bꝫ tuis quas īpie egisti in me: et
q̄a tunc auferā abs te prauitates
īiurie tue. et iā nō adicies ut mag
nificeris sup montē sc̄m meū. Et
subrelinquā in te ꝓplm mansue
tū et hūilem: et verebūtur a nomīe
dn̄i qui reliqui fuerīt de isrl̄. Hec
sunt reliquie de quibꝫ alibi ꝓphe
tatur q̄d aplus etiā cōmemorat. si
fuerit numerus filioꝝ isrl̄ sicut a
rena maris: reliquie salue fiēt. He
q̄ppe in xp̄m illius gentis reliquie
crediderūt. In ipsa porro babylo
nie captiuitate prius ꝓphetauerūt
daniel et iezechiel alij scilicet duo
ex ꝓphetis maioribꝫ: quoꝝ dauid

XVIII

ñā tempus quo venturus fuerat
xp̄c atq; passurus numero defini
uit ānoz. qđ longū est cōputādo
monstrare. et ab alijs factū ē
ante nos. De potestate vero eius
et ecclie sic locutus est. videbam
inq̄t in visu noctis. et ecce cū nubi
bz celi ut filius hoīs veniens erat.
et usq; ad vetustū dierū puenit. et
in conspectu eius prelatus est. et p
tatus est p̄incipatus et honor et
regnū. et oēs ppl̄i. tribz et lingue
as petita que nō turbabit. et reg
nū eius nō corrūpet. Ezechiel ꝯz
mone pheto p dauid xp̄m significa
uit. quia carnē de dauid semīe as
sūpsit. ppter quā formā seruī qua
factus est homo. et ā seruus dei di
citur. idem dei filius. sic et ip̄e pphetādo
pronūciat ex plona dei p̄is. Et sus
citabo inq̄t sup pecora mea pas
tor unus dauid qui pascat ea seruus me
us dauid. et pascet ea. et ip̄se erit
eis in pastorē. ego aūt dñs ero
eis in deū. et seruus meus dauid
princeps in medio eoz. ego dñs locu
tus sū. Et alio loco. et rex inq̄t om̄
nia due gentes. nec dividenti am
plius in duo regna. neq; polluēti
ulterā in ydolis suis et abhomīacio
nibz et in cūctis iniq̄tatibz suis.
et salvos eos faciā de vniuersis lo
cis habitationis suis. in quibz peccaverunt.
et mundabo eos. et erūt mihi pp̄l̄s.
et ego ero illis deus. et seruus meus
dauid rex sup eos. et pastor unus
erit oīm eoz. Restant tres minō
res pphete qui pphetaverūt in fine
captiuitatis. aggeus. Zacharias.
malachias. quoz aggeus xp̄m et
ecclesiā hac apaus brevitate pphe
tat. Hec dicit dñs exercituū. Adhuc
unū modicū est. et ego cōmouebo
celū et terrā. et mare et aridā. et mo
uebo oēs gentes. et veniet delide
ratus cūctis gentibz. Hec pphetia
partē completa iam cernit. partē
sperat in fine cōplenda. Monuit eū
celū. angelozq; et sp̄m testimonio.
qū incarnatus est xp̄c. monuit ter
ram ingenti miraculo de ipso vir
ginis partu. monuit mare et ari
dam. cū et in insulis et in orbe to
to xp̄c annūciat. ita moueri oēs
gentes videm⁹ ad fidem. Jam vō qđ
sequit. et veniet delideratus cūctis
gentibz. de nouissimo eius expectat
aduentu. Vt cū esset deliderat⁹
expectantibz. p̄us oportuit eū dilec
tū esse credentibz. Zacharias de xp̄o
et ecclia. exulta inq̄t valde filia sy
on. iubila filia ihr̄lm. ecce rex tuus
veniet tibi. iustus et saluator. Ip̄e
paup et ascendens sup asinū. et su
per pullū filiū asine. et potestas
eius a mari usq; ad mare. et a flu
minibz usq; ad fines terre. Hoc quan
do factū sit ut dñs xp̄c in itinere in
mento generis hui⁹ uteret. in euā
gelio legit. ubi et hec pphetia com
mēorat ex pte q̄ntū illi loco sufficere visū est. Alio loco ad ip̄sū xp̄z
in sp̄u pphetie loquēs de remissiōe
p̄ccoz p eius sanguinē. tu quoq;
inq̄t in sanguīe testamenti tui e
misisti vinctos tuos de lacu in quo
non est aqua. Quid p hūc lacum
velut intelligi possit diversa sētie
tiā sed in rectā fidem. michi tamē
videt nō eo significari melius nisi

humane miserie p̄fundit̄atē. lucā quodām̄ō et sterilem ubi non sūt fluenta ulticē. sed iniq̄tatis lutū. De hoc q̄ppe lacu ecā in psalmo dicit. Et eduxit me de lacu miserie et de luto limi. Malachias pphetās ecclesiā quā per xp̄m cernim⁹ ppagatā iudeis aptissime dicit ex plona dei. nō est michi volūtas in vobis. et munꝰ nō suscapiā de manu vr̄a. Ab ortu enī solis usq; ad occasū magnū nomē meū in gentibz. et in om̄i loco sacrificabit̄ et offeret̄ nomī meo oblacōnē mūdā: quia magnū nomē meū in gentibz dicit dñs. Hoc sacrificiū p sacerdotiū xp̄i scdm ordinē melchisedech. cū in om̄i loco a solis ortu usq; ad occasū deo iam videam⁹ offerri. Sacrificiū autē iudeox quibz dictū e. nō est michi volūtas in vobis. nec accipiā munꝰ de manibz vr̄is. cessasse negare nō possūt: qđ adhuc expectant alīū xp̄m. cū hoc qđ pphetatū legūt. et īpletū vidēt. impleri nō potuerit nisi p ipsū: Dicit enī paulo post de ipso ex plona dei. Testamentū meū erat cū eo pacis et vite. et dedi ei timorē ut timeret me: et a facie nois mei reueret̄. Lex veritatis erat in ore ipsius. in pace dirigens ambulabit mecū. et multos cōuertet ab iniq̄tate. q̄m labia sacerdotis custodient sciencia. et legem inq̄rent ex ore eius: q̄m angelus dñi om̄ipotentis est. Nec mirandū est: q̄a angelus dñi om̄ipotentis dictus est xp̄c ihesus. Dicit enī seruū ppter formā serui in qua venit ad homines: sic et angelus ppter euāgeliū quod nūciauit hominibz. Nam si greca ista interpretem̄. euāgeliū bonū nūcium est: et angelus nūcius. De ipso q̄ppe iterū dicit. Ecce mitto angelū meū et plpiabit viā ante faciem meā. et subito veniet in templū suū dñs quē vos queritis: et angelus testamenti quē vos vultis. Ecce venit dicit dñs om̄ips. et quis sustinebit diem introitus eius. aut quis resistet in aspectu eius: Hoc loco. et p̄mū et secūdū xp̄i primum nouit aduentū: p̄mū salutē dicit. et subito veniet in templū suū. id est in carnē suam. de qua dixerat in euāgelio. soluite templū hoc et triduo resuscitabo illud: secūdū vero ubi ait. ecce venit dicit dñs omnipotens. et q̄s sustinebit diem introitus eius. aut q̄s resistet in aspectu eius: Qđ aūt dixit dñs quē vos queritis et angelus testamenti quē vos vultis. signū manifestū utiq; iudeos scdm scripturas quas legūt xp̄m querere et velle: sed multa quē quesierūt et voluerūt venire se nō agnouerūt. exceptis in eodē libz suis. precedentibz meritis suis. Qđ sane hic noīat testamentū cū supra ubi ait. testamentū meum erat cū eo. vel hic ubi dixit cū angelū testamenti. nouū. paulo ante testamentū debem⁹ accipe. ubi scripturā eternā. nō vetus ubi temporalia promissa. que p magno habētes plurimi infirmi et deo vero talīū rerum mercede deseruientes. q̄m vident ipsos habūdare turbant. Ppter q̄d nō pphetā ut nouī testamenti eternā beatitudinē que nō tabit̄ nisi dilectis dilectores a veteris testamenti

XVIII

felicitate. que plerūq; dat̄ et malis.
ingrauabis inq̄t sup me verba vel
tra. dixit dñs. Et dixabis. In quo de
traxim⁹ te? Dixabis. vanus ē q̄s
qui seruit deo. Et q̄d plus q̄a custo
dium⁹ observationes eius: et q̄a
ambulauim⁹ supplicātes ante fa
ciem dñi oñipotentis? Et nūc nos
beatificam⁹ alienos. etenim edificantur
ones qui facit̄ impietatis. et adulati
sunt deo. et salui facti sūt. Hec oblo
quuti sūt qui timebāt dñm. vnusq̄sq;
ad proximū suū. et animadvertit dñs
et audiuit: et scripsit liber memorie
coram eo timentib⁹ dñm
et cogitantib⁹ nomē eius. Isto libro
significatū est testamentū nouū.
Quoniā q̄d sequit̄ audiam⁹? Et erūt
michi dicit dñs oñipotens in diem quē
ego facio in acquisitionē: et eligā
eos sicut eligit homo filiū suū ser
uientē sibi. et conuertemini et videbi
mini inter iustū et impiū: et inter ser
uientē deo et nō seruientē. Quia ecce
dies veniet ardens sicut caminus:
et cōcremabit eos. et erūt oēs a
lienigene. et oēs facientes impietatē
stipula. et incendet illos dies q̄ adue
niet dicit dñs oñipotens: et nō derelin
quet eor⁹ radix: neq; palmitem. Et
orietur vobis timentib⁹ nomē meū
sol iustitie. et sanitas in pēnis eius:
et egredimini et exultabitis sicut vitu
li de armentis. et conculcabitis
impios. et erūt cinis sub pedi
bus vestris in die in quo ego facio dicit
dicit dñs oñipotens. Hic est qui dicit̄ dies in
loquem ubertim. Capl'm xv.
Oste hos tres pphetas aggeē
um. Zachariā. malachiam

per idem tēpus liberationis ppli ex
babylonica seruitute scripsit eam
esdras qui magis rerū gestarū scrip
tor est habitus q̄ pphetā: sicuti est
et liber qui appellat̄ hester. Cuius
res gesta in laudē dei nō longe ab
hijs tēporibus inuenit̄. nisi forte esdras
in eo xp̄m pphetasse intelligendus ē
q̄d inter quosdā iuuenes orta q̄stio
ne q̄d amplius valeret in rebus.
cū reges vnus dixisset. alter vinū.
tercius mulieres que plerūq; regibus
imperarent: idem tamē tercius veri
tatē sup omnia dominā astruxit ēe vic
toriam. Consulto aūt euāgelio xp̄s
cognominā veritatē. Ab hoc tēpore
apud iudeos restituto tēplo nō reges
sed principes fuerūt usq; ad aristobo
lū: quos supputando tēpora non in
scripturis sanctis que appellant̄ cano
nice. sed in alijs inuenit̄. in quibus
sūt et machabeorū libri quos non
iudei. sed ecclia pro canonicis habet.
propter quoniā martirū passiones ve
hementes atq; mirabiles. qui ante
q̄ xp̄s veniret in carne usq; ad mor
tem p dei lege certarūt: et mala q̄
ultima atq; horribilia pertulerūt
Tempe igit̄ pphetarū nostrorū quoniā
iam scripta ad notitiā fere oīum gē
tiū puenerūt. et multo magis post
eos fuerūt philosophi gentiū qui
hoc etiā nōie vocarent̄. q̄d cepit a
samio pythagora qui eo tēpore quo
iudeor⁹ est soluta captiuitas cepit
excellere atq; cognosci: multo ma
gis ergo ceteri philosophi post p
phetas reperiūt̄ fuisse. Nam ipse
socrates atheniensis magister oīum
qui tūc maxime claruerūt. teneus
in ea pte que moralis vel actiua di

atq; pnapatū. post eosdē in chroni
cas ſuenit. Non multo post etiam
plato natus est: qui longe ceteros
socratis discipulos anteiret. Quibꝫ
si addam⁹ etiā ſapientes qui nondū
philosophi vocabant⁹ septē ſalicet
sapientes. ac deinde physicos qui tha
leti successerūt. in pscrutanda natu
ra rerū studiū eius imitati. anaxi
mandrū ſaliceti et anaximenē. et
anaxagorā aliosq; nōnullos an
teꝙ pytagoras se philosophū p̄m⁹
pfiteret⁹. nec illi pphetas nīos vniꝰ
sos tēporis antiquitate precedunt.
ſin quidē thales post quē ceteri fue
rūt regnāte romulo emicuisse fert⁹
ſin de coutibꝫ istē in eis litteris que
toto orbe manarēt. pphetie flumē
erupit. Soli igit⁹ theologi illi poe
te. orfeus linus museus. et si quis
alius apud grecos fuit. hyis pphis
hebreis quoꝫ scripta in auctorita
te habem⁹ ānis reperiūt⁹ priores.
sed nec ipsi verū theologū nostrū
mopsen qui vnū verū deū veraci
predicauit. cui⁹ nūc scripta in auc
toritatis canone p̄ma sūt tēpore
preuenerūt. ac p hoc q̄tū ad gre
cos attinet. in qua lingua littere
hui⁹ scī maxime feruerūt. nichil
habent unde sapientiā suā iactēt.
qđ religioni nīe ubi vera sapiēcia
est si non supior saltē videat⁹ anti
quior. Verū qđ fatendū est nō q̄dē
in grecia sed in barbaris gentibus
sicut in egipto iā fuerat ante mop
sen nōnulla doctrina que illorum
sapientia diceret⁹: alioq̄n nō scrip
tū esset in libris sās mopsen erudi
tū fuisse omīa sapiēcia egyptiorū.
tūc utiq; q̄n ibi natus. et a filia
pharaonis adoptatus atq; nutrit⁹
etiā liberaliter educatus est. Sed nec
sapientia egyptioꝫ sapiēnā pphe
tarū nīoꝫ tempore antecedere pote
rit quiquidē et abrahā pphetā fuit
Quid aūt sapiēne potuit esse in
gypto anteꝙ eas ꝑlis quā moysi
tanꝙ deam magnā colendā pute
rūt litteras traderet. Ꝑlis porro mo
chi filia pdit⁹ fuisse qui p̄m⁹ regna
re cepit argiuis: q̄n abrahe iam ne
potes repiunt⁹ exorti. Iam vero si lō
ge antiquiora repetā. et ante illud
grande diluuiū noster erat utiq;
noe p̄triarcha. quē pphetā quoꝫ nō
inmerito dixer⁹: siquidē ipsa arca
quā fecit et in qua cū suis euasit ꝙ
phetia nīoꝫ tēporū fuit. Quidem octa
uus ab adam. nōne eā in cano
nica epla apli iude pphetasse predi
cat⁹. Quoꝫ scripta ut apud iudeos
et apud nos in auctoritate nō essēt
minima fuit antiquitas: ꝑter quā nō
debant⁹ habenda esse falsa ꝑ veris. Nam et ꝑ
ferrent⁹ falsa ꝑ veris. Nam et ꝑhi
tur quedā que ipsoꝫ esse dicunt⁹ ab
eis qui pro suo sensu pallium q̄ no
luit credidit⁹. sed ea falsitas canonis
non recepit: nō qđ eoꝫ hoīm qui re
o placuerūt reprobet⁹ auctoritas.
sed qđ ulla esse nō credunt⁹ ipsoꝝ.
Nec mirū debet videri qđ sulpitia
habent⁹. que sub tante antiquita
tis noīe ꝓferunt⁹: q̄nq̄dē i ipā hyſt
toria regū iuda et regū israel. que re
gestas continet de quibꝫ eadē scrip
ture canonice credim⁹? cōmēdauit
plurima. que ibi nō explicauit
et in libris dicunt⁹ alijs iueniri. q̄s
pphete scripserūt: et aliubi eoꝝ
quoꝫ pphetarū noīa nō tacentur

XVIII

Nulla igit̄ gens de antiq̄tate siue sapientie sup pr̄iarchas et pphas nr̄os quibz ī erat diuina sapīa ulla se vanitate iactauerit: q̄n nec egyptius īuenit̄. q̄ solet fallo et īanit̄ de suar̄ doctrinar̄ antiq̄tate gl'iari. qualiūcūq; sapientia sua pr̄iarchar̄ nr̄or tēpore p̄uenisse sapientiā. Neq; enī q̄q̄ dicere audebit mirabiliū disciplinar̄ eos pitissimos fuisse antep̄ litteras nossent: id est antep̄ ysis eo venisset. eas q; ibi docuisset. Ipā porro eor memorabilis doctrina que appellata est sapiētia. q̄d erat nisi maxime astronomia. et si quid aliud taliū disciplinar̄ magis ad exercenda īgenia q̄ ad illuminādas vera sapiētia mentes solet valere. Nā q̄d attinet ad phylosophiā que se docere p̄tet aliquid. vnde fiāt hoīes beati. circa tēpora mercury ip trimegisti vocauerūt. in illis tris eiusmodi studia duxerūt. longe quidē ante sapientes vel phylosophos grece sed tamē post abrahā et ysaac et iacob et ioseph. nimirū etiā post ipsū moysen. Eo quippe tempore quo moyses natus est: fuisse repit̄ athlans ille magnus astrologus promethei frater. maternus auus mercury maioris: cuius nepos fuit trimegistus iste mercurius. Frustra itaq; vanissima p̄sūptione garrīūt quidā dicentes. ex quo egyptus racionē sydereū cōprehendit amplius q̄ centū annor milia numerari. In quibz enī libris istū numerū collegerūt. qui non multū ante ānor duo milia hās magistra ysidi didicerūt? Non enī

Nec tamē inuenīūt̄ in canone quē recepit plus dei. Cui rei fateor causa me latet: nisi q̄d existimo eos ipsos quibz ea que in auctoritate religionis esse debere cēt. sēs utiq; spūs reuelabat alia sicut hoīes hystorica diligentia. alia sicut p phetas inspiratiōe diuina scribē da. ut illa tanq̄ ipsis. ista vero tanq̄ ab deo p illos loquenti indicarent̄ esse tribuenda. ac sic illa p tinerēt ad ubertatē cognitiōis. hec ad religionis auctoritatē. in qua auctoritate nullo dit̄ canon. p̄ter quem si qua ecclīa sub nōie veror p phetar̄ scripta p̄ferunt̄. nec ad ip sar̄ copiā scientie valent. q̄n u tar̄. eor sint quor esse dicūt̄ inter maxime hys in quibz ecclīa contra fidem libror canonicor quedā legū tur. ppt̄ q̄d ea plus nō esse appareat illor. Non itaq; credendū est: q̄d nō nulli arbitrant̄ hebreā tantū lin guā per illū qui vocabat̄ heber ū de hebreor vocabulū est: fuisse locutā. atq; inde p uenisse ad abrahā. hebreas aūt̄ litteras a lege cepisse. que data est per moysen. sed potius per illā successiōē patrū. mēorata linguā cū suis litteris custodita. De inde moyses in ppō constituit qui bus legis illas litteras nossent. Vos appellat scriptura grāmaticos. qui latine dici possunt literarū inductores vel introductores: eo q̄d eas inducāt̄ id est introducāt q̄ tamē in corda discentiū. vel in eas potius ipsos quos doceāt. Capt xvi.

paruus auctor est in hystoria nar/
ro qui hoc pdidit: qđ a lrārū eā
diuinarū veritate nō dissonat. cū
eū ab ipso pmo hoīe qui est appel/
latus adam nondū sex ānox mul
a cōpleant: quomō nō ille vidēdi
potius q̄ refellendi sūt. qui de spa
cio tēpox tam diuersa et huic ex/
plorate veritati tam cōtraria per
suadere conant? Cui eū melio nar
ranti preterita credim? q̄ qui eā
futura predixit. que presentia iā
videm? Nam et ipsa hystoriox i
ter se dissonātia copiā nobis pre
bet. ut ei potius credere debeamus.
qui diuine quā tenem? nō repug
net hystorie. Porro aūt causes ipie
cutatis difficili ulox quox p tras.
cū legūt doctissimos hoīes quorū
nullius contēpnenda videat auc
toritas inter se de rebz gestis ab eta
tis ure memoria remotissimis dis
crepantes: cui potius credere debeāt
non inueniūt. Nos vero in ure reli
gionis hystoria sulti auctoritate
diuina. q̄q̄d ei relictū nō dubita
mus falsissimū esse quomōlibet
sese habeāt cetera in sclaribz lēs
que seu vera seu falsa sint nichil
momenti afferūt. qđ recte beatex
viuam? Et aūt iā cognitionē o
mittam? hystorie. ipsi phylosophi
a quibz ad ista pgressi sum? q̄ nō
vident laborasse in studijs suis. ni
si ut inuenirēt quomō viuendum
esset atq̄ modate ad bītudinē ca
pessenda: aut dissenserūt et a ma
gistris discapuli. et inter se cōdiscapu
li. nisi ut q̄a hoīes hūanis sensibz
et hūanis racionacionibz ista que
sierūt? Vbi q̄uis esse potuerit et
studiū gl'andi. quo quisq̄ alio si
pienior et acutior videri cupit. ni
sentētie quotāmō addictus alicui
sed sui dogmatis et opinionis sui
tor. tamē ut nōnullos vel eā pl
rimos eox fuisse cōcedam. quos a
suis doctoribz vel discendis sonis
amor veritatis abruperit. ut pu
certarent quā veritatē putarent
sine illa esset sine nō esset. quid
git aut quo vel qua ut ad bītu
dinē pueniat hūana se pongat
infelicitas. si diuina nō diuinitus
toritas? Denicq̄ auctores nīi nq
bz nō frustra sacrarū litterarū fig
tur et terminati canon: ablit ut in
ter se aliqua racione dissentiant.
vnde nō imerito cū illa sarbeērēt
deū vel per eos locutū. nō pauci in
scolis atq̄ gymnasijs ingniosis ni
putacoibz garrulis. sed in agris atq̄
vnibz cū doctis atq̄ indoctis tocius
tiq̄ pli crediderūt. Pli sane cē pau
a debuerūt ne multitudiē vilescat
qđ religione carū esse oporteret
tamē ita pauca ut eox nō sit mul
da consensio. Neq̄ eū multitudo
phylosophox qui labore eā lite
rario monimēta suox dogmatū re
liquerūt. facile quis inueniat. ūter
quos cūcta que sentire cōuenit
qđ ostendere hoc ope longū ē. Os
aūt recte cuilibet auctor sit est.
in hac demunicula ciuitate appa
batus. ut ceteri īprobarent. qui di
uersa et aduersa senserūt: Donec
apud athenas et eppaum clarissi
asserentes res hūanas ad deox nō
non ptinere. et thoum qui cōtra
sētētes ea regi atq̄ munin dyis
uitoribz et tutoribz disputabāt.

XVIII

de miror cur anaxagoras reus fac
tus sit. q̄a solem dixit esse lapidem
ardentē. negans utiq; deū. cū in eadē
ciuitate gloria floruerit epycurus
vixeritq; securus. nō solū solem vl̄
ullū syderū deū esse nō credens. sed nc̄
iouē vel ullū deoꝝ oīno in mundo
habitare contendēs. ad quē preces
hoīm supplicacioēsq; ꝑueniant.
Nonne ibi aristyppus in volupta
te corpis sūmū bonū ponēs. ibi ā
tistenes virtute animi potius hoī
nem fieri beatū asseuerās. duo phi
losophi nobiles et ambo socratici
in tam diuersis atq; īter se cōtrari
is finibꝫ vite sūmā locantes: quoꝝ
etiā ille fugiendā. iste administrandā
sapienti dicebat esse rempublicā.
ad suā quisq; sectā sectandā disci
pulos congregabat. Nempe palā
in conspicua et notissima porticu
in gymnasijs. in orticulis. in locis
publicis ac priuatis. cateruatī pro
sua quisq; opinione certabāt. alij
asserentes vnū. alij īnumerabiles
mūdos: ipsū aūt vnū alij ortū ēē.
alij vero ȳciū non habere. alij īte
riturū. alij semꝑ futurū: alij mēte
diuina. alij fortuitu et casibꝫ agi:
alij īmortales esse aīas. alij morta
les: et qui īmortales alij reuolui ī
bestias. alij nequaq̄: qui vero mor
tales. alij mox īterire post corpus.
alij etiā viuere postea vel paulu
sū vel diucius nō tamē semꝑ: alij
in corpe cōstituētes finē boni. alij
in aīo. alij in utroq;: et alij extrin
secus posita etiā bona ad aīm et
corpus. ad corpus addentes. alij sen
sibꝫ corpis semꝑ. alij nō semꝑ: alij
nūq̄ putantes esse credendū. Has

et alias pene īnumerabiles dissen
siones phylosophoꝝ. q̄s vnq̄ ꝑplus
quis senatus. que potestas vl̄ dig
nitas publica īpie ciuitatis diiudi
candas et alias ꝓbandas ac recipiē
das. alias īprobandas repudiādas
q; curauit: ac nō passim sine ullo
iudicio confuseq; habuit in gre
mio suo tot cōtrouersias hoīm dis
sidenciū. nō de agris vel domibꝫ vl̄
quacūq; pecuniaria racione. sed de
hijs rebꝫ quibꝫ aut misere viuitur
aut beate. Vbi et si aliqua vera di
cebantur eadē licencia dicebantur et fal
sa ꝓrsus: ut nō frustra talis ciuitas
misticū vocabulū babylonis acce
perit. Babylon q̄ppe īterpretatur con
fusio. qd̄ nos iam dixisse meminimus:
nec īterest dyaboli reges eius q̄ cō
trarijs īter se rixentur erroribꝫ. quos
merito multe varieq; impietatis
pariter possidet. Capl̄m xvij.

Atuero gens illa. ille ꝑplus.
illa ciuitas. illa respublica.
illi isrlite. quibꝫ credita sūt
eloquia dei. nullo mō pseudo ꝓphe
tas cū veris ꝓphetis parilitate licē
cie confuderūt: sed cōcordes īter se.
atq; in nullo dissenciētes. sacrarū
lr̄arū veraces ab eis agnoscebantur
et tenebantur auctores. Ipsi eis erāt
phylosophi. hoc est amatores scp
te sapiencie: ipsi sapiētes. ipsi the
ologi: ipsi ꝓphete ipsi doctores pro
bitatis atq; pietatis. Quicūq; scd̄ꝫ
illos sapuit et vixit: nō scd̄m hoī
nes. sed scd̄m deū qui ꝑ eos locutus
est sapuit et vixit. Ibi si ꝓhibitū
est sacrilegiū. deus ꝓhibuit. si dictū
est. honora patrē et matrē tuā. deꝰ
iussit. si dictū est nō mechaberis.

non homicidiū facies. nō furaberis
et cetera huiusmodi. nō per oracula
humana. sed oracula diuina fuerūt
Quod philosophi quidē inter falsa
que opinati sūt verū videre potue
rūt. et laboriosis disputacionibz per
suadere molita sūt qđ mūdū deus
fecerit. eūq ipse prudentissim' auc
tor admiserit de honestate virtu
tū. de amore patrie. de fide amicicie.
de bonis opibz atq oīibz ad mores
probos ptinentibz rebz: q̄ vis nesci
es ad quē finē et quonā mō essent
ista oīa referenda. ꝓphetas hoc ē
diuinus vocabz q̄ vis p hoīes in illa
ciuitate pl'o cōmendata sūt. nō ar
gumentacionū cōtextionibz ornata.
ut nō hoīs ingenium. sed dei eloq
ium contēnere formidaret. qui illa
cognoscerēt. Has sacras litteras et
iam vnus ptholomeorū regū egypti
nosse studuit et habere. Nā post
alexandru macedonis qui eas mag
nus cognoīatus est. mirabilissimā
mireq diuturnā potentiā. qui vni
uersam asyam ymo pene totum
orbem partī vi et armis. partim ter
rore subegerat. q̄s inter cetera opē
tis eas indeas ingressus obtinuit.
eo mortuo comites eius cū regnū
illud ꝑplissimū nō parabile iter se
possessum diuisissent. sed poa' dis
sipassent bellis oīa vastaturi.
ptholomeos reges habere cepit egyp
tus. quoz primus lagi filius multos
ex iudea captiuos in egyptū trāstulit
Huic aūt succedens alius ptholome
us qui est appellatus phyladelphus.
oīes quos ille adduxerat subiu
gatos. liberos redire pmisit. insup
et dona regia in templū dei misit.
pet iuitq ab eleazaro tūc pōtifice
tam scripturas quas pcerto audierat
fama predicāte diuinas: et video cu
pisset habere in bybliotheca q̄
nobilissimā fecerat: has ei cū itrā
pontifex misisset hebreas. postu
eas interpretes postulauit. et tan
sūt septuagīta duo de singulis duo
decim tribubz. seu hoīes lingue utr
usq doctissimi hebree saluet atq gr
ce: quoz interpretacio ut lxx vocetur
iam obtinuit consuetudo. Traditu
sane tam mirabile ac stupendum
planeq diuinū in eoz verbis fuiss
consensū. ut cū ad hoc opus sepa
tim singuli fuerūt. ita eū eoz fuer
ptholomeo placuit explorare. i nul
lo verbo qđ idem significaret. et tam
tūdem valeret. vel in verboz ordi
alter ab altero discreparet. sed tanq
si vnus esset interpres. ita qđ oīes
terpretati sūt vnū erat. q̄n verus
spūs vnus erat in oīibz. et ideo no
mirabile dei mun' apparet. ut
larū scripturarū non tanq̄ diuinar
narū. sed sicut erāt tanq̄ diuinar
eas isto modo cōmendaret' auctor
tas. credituris q̄bz gentibz profu
tura. qđ iam vidim' effectū. Nam cū
fuerūt et alij interpretes qui ex hebr
a lingua in greca sacra illa eloq
tūlulerūt. sicut aquila symmachus
theodocion. sicut eas illa est interpr
tacio. cuius auctor nō apparet. et ob
hoc sine noīe interpres q̄uis
nūcupat'. Hanc tamē que lxx dic
q̄ sola esset sic recepit ecclia. eaq u
tunt' greci ꝑpli xpiani. quoz plerq
utrū alia sit aliqua ignorant. Q
hac septuagīta interpretacōe eas
latina lingua interpretatū est. qđ

XVIII

debie latine tenẽt. ꝙ̃uis nõ debuerit
crimibz nãs presbiter ihronimꝰ ho
mo doctissimꝰ et oĩum triũ linguarũ
peritus. qui nõ ex greco sed ex hebreo
in latinũ eloquiũ easdẽ scripturas
cõuertit. Sed eius tamẽ litterarum
labore ꝙ̃uis iudex fateatur esse vera
cem. septuagĩta vero ĩterpretes ĩ mul
tis erasse contendãt. tamẽ ecclie xpi
tot hoĩum auctoritati ab eleazaro tũc
pontifice ad hoc tantũ opus electo
rũ unanimẽ iudicãti preferendũ. quia
si in eis vnus apparuisset spũs
sine dubitacõe diuinus. sed ĩter se
verba ĩterpretacõis siue septuagĩta
torũ more hoĩum cõtulissent. ut qd
placuisset omnibz. hoc maneret. nul
lus in eis vnus ĩterpres debuit antepo
ni. Cũ vero tantũ in eis spũm diui
nitatis apparuit. pfecto q̃lẽs alius
illarũ scripturarũ ex hebrea in quã
libet aliã linguã interpres esset verax
fuit. aut si nõ congruere videt̃ alte
rius esse. qui pphetas erat qũ illa dix
it. dubitãdũ non erat eadẽ in septuagin
ta vias qũ illa ĩterpretati sũt. qui p
eosdem potuit. tamẽ pphetas ille utrũq;
dicere potuit. qa utrũq; idem spũs dicere
et hoc ipsũ aliter. ut si nõ eadẽ verba
ponerent. et aliq̃d pmittere et aliq̃d
adderet. ut eadẽ hĩc ostenderet̃ nõ hĩa
bita fuisse in illo ope seruitutẽ quã d
bus dicebat ĩterpres. sed diuinã pocꝰ
testatẽ que mentẽ replebat et erudi
gebat ĩterpretis. Cap xxiij.
Nonnulli aũt codices grecos
ĩterpretacõis septuagĩta ex
hebreis codicibz emendandos puta
rũt. nec tamẽ ausi sũt detrahere qd
hebrei nõ habebãt et septuaginta
posuerũt. sed tantũmõ addiderũt
que in hebreis ĩuenta apud hxẽ nõ
erant. eaq; signis quibusdã in stel
larũ modũ factis ad capita eorũdẽ
versuũ notauerũt. que signa aste
riscos vocãt. illa vero que non ha
bent hebrei. habent aũt septuagĩ
ta. siliter ad capita versuũ iacẽtibz
virgulis sicut scarbũt̃ vnde signa
uerũt. et multa codices has notas
habentes usq; quaq; diffusi sũt et
latini. Que aũt nõ pretermissa vel
addita sed aliter dicta sũt. siue aliũ
sensũ faciant. eã ipsũ nõ ab hom
rentẽ siue alio mõ eundẽ sensũ ex
plicare monstrent̃. nisi utriusq; co
dicibz inspectis nequeũt reperiri.
Si ergo oportet ut nichil aliud in
tueamur in scripturis illis. nisi qd p
hoĩes dixerit dei spũs. q̃cq̃d est ĩ he
breis codicibz. et nõ est apud ĩterp̃
tes septuagĩta. noluit ea p ipsos q̃
per illos pphas dei spũs dicẽ. Qcq̃d
vero est apud septuagĩta. in hebre
is aũt codicibz nõ est. p ipsos malu
it ea ꝙ̃ per illos idem spũs dicẽ. sic
ostendens utrosq; fuisse pphas. Isto
eũ modo alia p ysaiã. alia p ihere
miã. alia per aliũ. aliũq; pphetam:
vel aliter eadem per hĩc ac per illũ
dixit ut voluit. Qcq̃d porro apud
utrosq; ĩuenit̃. p utrosq; dicere vo
luit vnus atq; idem spũs. sed ita
ut illi precederẽt pphetando. ista se
querent̃ pphetice illos ĩterp̃tando:
quia sicut in illis vera et cõcordan
tia dicentibz vnus pacis spũs fuit.
sic et in istis nõ secũ conferẽtibz et

tamē tangē ore vno cūcta īterpreta
tibz idem spūs vnus apparuit. Sed
aut aliqs. Quomō scā qd ionas p
pheta dixerit.niniuitas. utrū tridu
um et niniue euertet. an quadra
ginta dies. Quis eū nō videat nō
potuisse utrūqz tūc dicā a pheta q
missus fuerat terrere cōminatione
īminentis exitij ciuitatē. Cui si ter
no die fuerat futurus īterritus non
utiqz quadragesimo die. si aūt qua
dragesimo non utiqz terno. Si ergo
a me queritē qd hoc ionas dixerit
hoc puto potius qd legit in hebre
o. quadragīta dies et niniue euer
tet. Septuagīta qppe longe poster
interpretati aliud dicere potuerūt qd
tamē ad rem ptineret. et in vnū eū
demqz sensū qūis sub altera signifi
catiōe cōcurrēt. āmonereteqz lectorē
utiqz auctoritate nō spreta. ab hi
storia sese attollere ad ea requirenda
pter que significanda hystoria ipa
conscripta est. Gesta sūt qppe illa ī
niniue ciuitate. sed aliqd etiā signi
ficauerūt. qd modū illius ciuitatis
excedat. sicut gestū est. qd ipse pha
in ventre ceti triduo fuit. et tamē
aliud significauit. in pfundo infer
no triduo futurū qui dūs est omīm
phetarū. Quapter si per illā ciui
tatē recte accipit ecclia gentiū phe
tice figurata. eversa scilicet per pe
nitentiā. ut qualis fuerat iā non
esset. Hoc qm per xpm factū est in
ecclesia gentiū. cuius illa niniue
figurā gerebat. siue per xl dies. si
ue per triduū idemipse significat
est xpc. per xl scilicet qa tot dies pe
git cū discipulis suis post resurrec
tionē. et ascendit in celū. per triduū
vero qa die tertio resurrexit. tamē
lectorē nichil aliud qp hystoriae textū
gestarū inherere cupientē. de scōpo
exstauerūt lxx interpretes itēqz phe
ad plcrutaudā altitudinē phetie
et quodāmō dixerūt in xl diebz ip
sū quere in quo et triduū potes
uenire. illud in ascensione. hoc in
resurrectiōe reperies. pter qd utro
qz numero significari cōuenientissi
potuit. quoz vnū p ionā phetā.
alterū per lxx interpretū phetiam
tamē vnū atqz idem spūs dixit. Jon
gitudinē fugio ut nō hoc per multa
demonstrē in quibz ab hebraica ve
ritate putauerūt lxx interpretes dissenti
re: et bene intellecti īuenīūtur esse con
cordes. Unde ego eis pro meo modu
lo vestigia sequēs aplor. qa et ipsi
ex utrisqz id est ex hebreis et ex lxx tes
timonia phetica posuerūt. utrisqz
auctoritate utendū putaui: qūm u
que restant ut possim exequi
Postea qp gens iudea repit nō hab
phetas. paulubio deterior facta e
eo scilicet tēpore quo se sperabat m
staurato templo post captiuitatē
que fuit in babylonia futurū esse
meliorē. Sic qppe intelligebat pplis
ille carnalis qd prenūciatū est per
aggeū phetā dicentē. magna erit
gla domus istius nouissime plus
qp prime. qd de nouo testamēto dic
tū esse paulo lucius demōstrauit
ubi ait. apte xpm promittens. et ue
nebo omēs gentes. et veniet desi
ratus cūctis gentibz. Quo loco lxx i
terpretes aliū sensū magis coppor
qp capiti. hoc est magis ecclie qm
xpo cōuenientē phetica auctoritas

dyrecūt venient que electa sūt dūi de cūctis gentibz id est hoīes de quibz ipse ihesus in euāgelio. multa uocati pauci uero electi. Talibz ecclie lectis gentiū domus edificat̄ dei. per testamentū nouū lapidibz uiuis. lō ge glouosior ep̄ templū illud fuit. qđ a rege salomone cōstructū est. et post captiuitatē instauratū. ꝓ hoc ergo nec ꝓphetas ex illo tēpe habuit illa gens. sed multis cladibus afflicta est ab alienigenis regibz ip sisq romanis. ne haec aggei ꝓphe tia in illa instauratōe templi opi ficū adueniēte alexandro subiuga ta est. qui et si nulla est facta uasta tio. qui nō sūt ei ausi resistere. et id̄ placatū facillime subdita recepit. nō erat tū gl̄a tanta domus illius. quāta fuit in suoz regū libera po testate. Hostias saue alexander iuno lauit in dei templo. nō ad eius cul tū uera pietate cōuersus: sed ipia uanitate aī dys eī falsis colendū putans. Deinde ptholomeus lagi filius. qui sup̄ memorau post alexā dri mortē captiuos inde in egyptū duxit: quos eius successor ptholo meus phyladelphus benignissime inde dimisit. per quē factū est. quod paulo ante narrau. ut lxx īterpre tū scripturas haberem? Deinde cō tra iudeos bellis que in machabeo rū libris explicant̄. post hec a rege sancti alexandre ptholomeo qui ē appellatus epyphanes. Inde ab an tyocho rege ꝓpe multis et grauis simis malis ad ydola colenda cōpul sus. templisq ipsū repletū sacrilegis cruentisq gentiū: qđ tamē dux eoz strēnuissimi iudas qui eīdē ma chabeus dictus est. antyochi duo bus pulsis. ab oī illa ydolatrie cōta minatōe mūdauit. Non multo āt post alchimus quidā p ambitionē cū a genere sacerdotali esset alien⁹: qđ nephas erat. pontifex est. Hunc iam post āños ferme quinquagīta in quibz eis tamē pax nō fuit. ꝑ pius aliqua et plpere gessisse. pri mus apud eos aristobolus assūp to diademate et rex et pontifex fac tus est. Antea q̄ppe ex quo de baby lonie captiuitate reuersi sūt. tem plūq instauratū est. nō reges sed duces vel p̄ncipes habuerūt. ꝑ pius et qui rex est postea dict⁹ p̄nceps. a p̄ncipatu ꝑperandi. et dux eo qđ sit ductor exercitus: sed nō continuo quicūq p̄ncipes vel duces sūt. eīdē reges dici possūt. qđ iste aristobo lus fuit. cui successit alexander e eīdē ipse rex et pontifex. qui crude liter in suos regnasse dicit̄. Post hūc uxor eius alexandra regina iudeoz fuit: ex cui⁹ tēpore deinceps mala sūt eos grauiora secuta. Fi lij q̄ppe hui⁹ alexandre aristobolus et hyrcanus īter se de ꝑperio dimicā tes: uires aduersus scīticā gentem puocauere romanas. Hyrcanus nāq ab eis contra fratrē poposcit auxiliū. Tunc iam roma subiuga uerat affricā. tum subiugauerat grecīā. latecq eīdē alijs orbis ptibz imperans. tanq̄ se ipsa nō valens ferre. sua se quodāmō magnitudīe fregerat. Puenerat q̄ppe ad sedi ciones domesticas graues. atq inde ad bella socialia. moxq ciuilia: tā tūq se cōminuerat et attriuerat.

ut ei mutandus reipublice status
quo regeretur regibus imminerent. Capl'
Pompeius ergo romani xix.
ppli preclarissimus princeps iu
deam cum exercitu ingressus
ciuitatem capit. templum reserat. non
deuocione supplicis. sed iure victoris:
et ad sancta sanctorum quo nisi summum sacer
dotem licebat intrare. non ut venerator
sed ut prophanator accedit. confirma
toque hyrcani pontificatu et subiu
gate genti imposito custode antipa
tre quos tunc procuratores vocabant.
vinctum secum aristobolum ducit: ex illo
iudei etiam tributarij romanorum esse
ceperunt. Postea cassius etiam tem
plum expoliauit. deinde post paucos
annos etiam herodem alienigenam regem
habere meruerunt: quo regnante na
tus est xpc. Iam enim venerat pleni
tudo temporis significata prophetico
spiritu per os patriarche iacob. ubi ait.
non deficiet princeps ex iuda. neque
dux de femoribus eius. donec veniat
cui repositum est. et ipse erit expecta
cio gentium. Non ergo defuit iudeorum
princeps ex iudeis. usque ad istum hero
dem. quem primum acceperunt alienige
nam regem. Tempus ergo iam erat. ut
veniret ille cui repositum erat. quod no
uo promissum est testamento: ut ipse esset
expectacio gentium. Fieri autem non pos
set. ut expectarent eum gentes venturum
sicut eum cernimus expectari ut veniat
ad faciendum iudicium in claritate po
tencie: nisi prius in eum crederent cum
venit ad faciendum iudicium in humili
tate paciencie. Regnante ergo herode
in iudea. apud romanos autem iam
mutato reipublice statu imperante
cesare augusto. et per eum orbe pacato.

natus est xpc secundum precedentem prophe
ciam in bethleem iudee. homo mani
festus ex homine virgine: deus occultus
ex deo patre. Sic enim propheta predixe
rat. ecce virgo concipiet in utero et
pariet filium. et vocabunt nomen eius
emanuel: quod est interpretatum nobis
cum deus. Qui ut in se commendaret
deum. miracula multa fecit. ex quibus
quedam quantum ad eum predicandum
satis visum esse est. scriptura euange
lica continet. Quorum primum est quod tam
mirabiliter natus est: ultimum autem
quod cum suo resuscitato a mortuis cor
pore ascendit in celum. Iudei autem qui cum
occiderunt. et in eum credere noluerunt.
quia oportebat eum mori et resurgere.
vastati infelicius a romanis fundi
tusque a suo regno ubi iam eis alie
nigene dominabantur eradicati atque dis
persi per terras. quamquidem ubique non de
sunt per scripturas suas testimonio
nobis sunt prophecias nos non finxisse
de xpo quas plurimi eorum consideran
tes. et ante passionem et maxime post
eius resurrectionem crediderunt in eum.
de quibus predictum est. si fuerit numerus
filiorum israel sicut harena maris reli
quie salue fient. ceteri vero excecati
sunt. de quibus predictum est. fiat men
sa eorum coram ipsis in laqueum. in ren
bucionem et scandalum: obscurentur o
culi eorum ne videant et dorsum illorum sp
incurua. Pinde cum scripturis nostris non
credunt. complentur in eis sue quas ceci
legunt: nisi forte quis dixerit illas
prophecias xpianos finxisse de xpo quam
sybille nomine proferuntur. vel aliorum si quis
sunt que non pertinent ad populum iudeo
rum. Nobis quidem ille sufficiunt quod
nostrorum inimicorum codicibus proferuntur quos

XVIII

aguoscam⁹ ꝓpter hoc testimoniū qđ
nobiscū iuita phibent eos cōdice⁹
habendo atq; seruando. ꝓ oīes gen
tes eccā ipsos esse dilpsos quaqua
uersū xpi ecclesia dilatatā. Nam ꝓphe
tia in psalmis quos legūt. eccā de
hac re ꝓmissa est ubi scriptū est. de
us meus misericordia eius ꝓueniet me.
deus meus demonstrauit michi ini
micis meis ne occideris eos. neqū ob
liuiscant legē tuā. dilpge eos in vir
tute tua. Demonstrauit ergo deus
ecclesie in eius ĩimicis iudeis grecā
sum misericordie sue: qm̄ sicut dicit apls.
delictū illoz salus est gentibz. et ideo
non eos occidit. id est nō in eis pdi
dit qđ sūt iudei. q̄uis a romanis
fuerūt deuicti et oppressi. ne obliui
scerent dei ad hoc de quo agim⁹ testi
monii nil ualeret. Deo parū fuit
ut diceret. ne occideris eos. neqū ob
liuiscant legē tuā. nisi adderet eccā
dilpge eos. qm̄ si cū isto testimonio
non ubiq; essent. p fecto ecclesia que
uenisse sūt. testes in oīb⁹ gētibz
habere nō posset. Quappt quisq; a
lienigena. id est nō ex israel ꝓgenitus.
uel ab illo ꝓpho in canonē sacrarū
litterarū receptus legit aliq̄d ꝓphe
tasse de xpo. si in nostrā notiā ve
nit aut uenerit. ad cumulū a nob⁹
cōmendari potest nō quo necessari
us sit eccā si desit: sed qa nō incōgru
e credit fuisse et in aliis gentibz ho
mines quibz hoc mysteriū reuelatū
est. et qui hec eccā predicere ꝑpulit sp⁹
siue ꝓcupes eiusdē grē fuerit. siue ex
quos eccā presente xpo quē iudei
non agnouerūt sanctū fuisse con
fessos. nec ipsos iudeos exclusimo au
dere contendere neminē ꝓtinuisse
ad deū preter israelitas ex quo ꝓpago
israel esse cepit. reprobato eius fratre
maiore. ꝓplus enī reuera qui ꝓphe
tet ꝓplus diceret. nullus alius fuit.
homines aūt quos eccā nō terrena sed ce
lesti societate ad veros israelitas sup
ne ciues patrie ꝓtinētes. eccā in ali
is gentibz fuisse negare nō possūt.
quia si negant facillime cōuincūt
de scō et mirabili viro iob. qui nec
indigena nec ꝓselitus id est adue
na ꝓpli israel fuit. sed ex gente ydume
a genus ducens. ibi ortus ibidē mor
tuus fuit. Cui diuino sic laudatur
eloquio. ut qđ ad iustiā pietatēq;
attinet. nullus ei homo suoz tēpoz
coequet. Que tēpora eius q̄uis non
inueniam⁹ in chronicis. colligim⁹ tñ
ex libro eius. quē sui merito israelite
in auctoritatē canonicā receperūt
terra generatiōe posteriorē fuisse q̄
israel. Diuinitus aūt ꝓfectū fuisse nō
dubito. ut ex hoc uno sciremus eccā p
alias gentes esse potuisse qui scdm
deū uixerūt eiq; placuerūt. ꝓficien
tes ad spūalem ihrlim. qđ nemini cō
fectū fuisse credendū est. nisi cui di
uinitus reuelatus est unus media
tor dei et hoīm homo xpc ihesus. qui
uenturus in carne sic antiquis sanc
tis prenūciabat. q̄ admodū nobis ue
nisse nūciatus est. ut una eademq; per
ip̄sū fides oīes in dei ciuitatē dei do
mū dei templū. predestinatos perdu
cat ad deū. Sed quecūq; alioz ꝓphe
tie de deo p ihesū xpm gra ꝓferunt. pol
sūt putari a xpianis esse cōtacte. id
nichil est firmius ad cōuincendos q̄

uoet alienos si de hac re contende
runt. uiros q facendos si recte sapu
erunt. qm ut diuina predicta de xpo
ea pferāt. que in uideor codicibus
scripta siūt: quibz annullis de sedibz
pprys. et ppti hoc testimoniū toto or
be dilpsis xpi ubiq quaq areuit er

Hec domus Capt xx. dclesia
dei maioris est gloue. qm fu
erat illa prima lignis et la
pidibz ceteris q paoris rebus metal
lisq cōstructa. Non itaq aggeq p
pheta. in tēpli hui⁹ instauracōe
cōpleta est. Ex quo enī est instaura
tū. nūqm ostenditr habuisse tanta
gloūa. quā habuit tēpore salomo
nis. imo potius ostenditr primū ee
sacōe pphete fuisse domus illius
gloūa deminuta. Deinde ipsius gē
tis cladibz tantis usq ad ultimū ex
cidiū qd factū est a romanis: sicut
ea que supra siūt cōmemorata testā
tur. Hec aūt domus ad nouū perti
nens testamentū. tanto utiq ma
ioris est glie. quāto meliores siūt la
pides uiui quibz credentibz renoua
tis q construit. Sed ideo p instaura
cōnē templi illius significata est.
quia ipsa renouacio illius edificij
significat eloquio pphetico alterū
testamentū qd appellatr nouū. Qd
ergo dixit deus per memoratū pro
phetā. et dabo pacē in loco isto. per
significantē locū ille qui eo significa
tur intelligendus est. utq a illo lo
co instaurato significata est ecclia
que fuerat edificanda p xpm nichil
accipiatr qd dictū est. dabo pacem
in loco isto. nisi dabo pacē in loco.
quē significat locus iste: qm oīa
significacōe videntr quodāmō earū
rerū quas significabat sustinere per
sonas sicut dictū est ab aplo. petra
erat xpc: qm petra illa de qua hoc
dictū est. significabat utiq xpm.
Maior est utiq gla domus huius
noui testamenti. qm domus prioris
veteris testamēti. et tūc apparebit
maior cū dedicabitr. Tūc enī vēnet
desideratus cūctis gentibz. sicut le
gitr in hebreo. Nam prius aus ad
uentus nondū erat desideratus ōnī
bus gentibz. Non enī quē deside
rare debebāt: in quē nondū
credidērāt. Tūc erā sedm lxx. fines
pretes q̄a et ipse pphetans finis
est. uenient que electa siūt dño de
cūctis gentibz. Tūc enī vere nō ve
ent nisi electa. de quibz dicit aplus.
sicut elegit nos in ipso ante mundi
tuacōnē mūdi. Ipse qppe architect⁹
qui dixit. multi vocati pauci vēro
electi. nō de hijs qui vocati sic de
nect ut de cōmunio placerent sed de
lectis demonstraturus est edificatis
domū. que nullā ruinā timeat sed de
mutabit. Nūc aūt qū et hij repleti
ecclesias quos tanq in area vētilā
do sepabit. nō appareat tanta glo
a domus hui⁹. quāta tūc apparebit
qū quisq ibi erit. semper erit in hi
ergo sdo maligno. in hijs duobus
malis ubi per humilitatē presentis
futurā cōparatr ecclia cellitudinis.
et timor stimulus. dolor tormentus.
labor molestijs. tēptacionū gaudeus qū sanū
eruditr. sola spe gaudens qū sanū
gaudet. multa reprobi multentr bo
nis. et utriq tanq in sagenā cuā
gelicā colliguntr et in hoc mundo
tanq in mari utriq siculi retibus
indiscrete natātr donec pueniatr ad

XVIII

lutus ubi malu segregentur a bonis. et in bonis tanq̃ in templo suo sit deus in omnibz. ¶ Unde voce nunc aguoscam eus ipleri. qui loquebatur in psalmo atq; dicebat. ānunciauī et locutus sū. multiplicati sunt sup numerū. hoc fit nūc ex q̃ prius p os precursoris sui iohānis. deinde p os ipius ānunciauit et locutus est dicens. agite penitentiā. appropiquabit enī regnū celorū. Congregat discipulos quos et aplos nominauit. hīsuli natos. inhonorabiles. illitteratos. ut q̃d magnū essent et facerēt. ipse in eis esset et facerēt. ¶ habuit iter eos vnū. quo mālo uteus bene. et sue passionis impleret dispositū. et ecclesie sue tolerandoz malor preberet exēplum Coronato quātū per eius oportebit passionē corpalem sōm euāgelio passus est. mortuus est. resurrexit. passione ostendens q̃d sustinuerz p veritate. resurrectione q̃d sperare in eternitate debeam⁹. excepta altitudine sacramēti qua sanguis eius in remissionē fusus est p̃ oīz. ¶ Conversatus est in terra xl dies cū discipulis suis. atq; ipsis videntibz ascendit in celū. et post dies decē misit p missū spiritū sōm. cuius veniens in eos q̃ erāt maxime necessariū. ut omnisq; eoz linguis oīm gentiū loqueretur ea significatas veritatē catholice et ecclie p oēs gentes futurā. ac sic singulis oīm gentiū loquturā. ¶ Deinde sōm illā. ypheā. ex spon lex pdict. et verbū dñi de ihrlm. et sōm ipsius dñi xpi predicta. ubi post resurrectionē suā discipulis suis aperuit sensū ut intelligerent scripturas. et dixit eis. q̃m sic scriptū est. et sic oportebat xpm pati et resurgere a mortuis tercio die. et predicari in nōe eius penitētiā et remissionem p̃cor̄ p omnes gentes incipiētibus ab ihrlm. et ubi rursus eis de aduentu eius nouissimo requirētibz respondit atq; ait. nō est vestrū scire tēpa que pater posuit in sua potestate. sed accipietis virtutē spūs sci supuenientē in vos. et eritis michi testes in ihrlm et in tota iudea et samaria. et usq; in fines terre. primū se ab ihrlm diffudit ecclesia. et cū in iudea atq; samaria plurimi credidissent. et in alias gentes itum est. eas annūciantibz euāgeliū. quos ipse sicut luminaria et aptauerat verbo et accendebat spū sco. Dixit eni eis. ¶ Nolite timere eos qui corp⁹ occidūt. aīam aūt nō possūt occidere. Qui ut frigidi timore nō essēt. igne caritatis ardebant. Deinq; non solū p ipsos qui eū et ante passionē audierāt et post resurrectionē viderāt. veruīa post obitum eoz p posteros eoz iter horrentias p̃secutiones et varios cruciatus actiuera martiriū. predicatū est toto orbe euāgeliū. cōtestante deo signis et ostentis et variis virtutibz et spūs sci muneribz. ut pli gentiū credentes in eū. qui p eoz redēptione cruci fixus est. xpiano amore venerarent sanguinē martiriū quē dya bolico furore fuderūt. ipsiq; reges quoz legibz vastabat ecclesia ei nomini salubriter subderent. qui de terra crudeliter auferre conati sunt et falsos deos inperent plequ. q̃z

K

ꝯsula cultores dei veri fuerāt ante
a plenit. Videns aūt dyabolus tē
pla demonū deseri. et in noīe libe
rantis mediatoris currere gentis
hūanū hereticos monit qui sub
vocabulo xp̄iano doctrine relicte
rent xp̄iane quasi possent indiffe
rent sine ulla correpacōe haberi in
ciuitate dei. sicut ciuitas confusio
nis indifferenti habuit phylo
phos ītr se diuersa et aduersa sen
tientes. Qui ergo in ecclia xp̄i mor
bidū aliqd prauūq; sapiūt si correp
ti ut sanū rectūq; sapiant relictāq;
cōtumacit suaq; pestifera et mor
tifera dogmata emendare nolunt
sed defensare pslūt. heretici fiunt.
et foras exeūtes habent in exercen
tibz ymicas. Cuā sic q̄ppe veris illis
catholicis mēbris xp̄i malo suo pro
sunt. dū deus utit et malis bene di
ligentibzq; eū omīa cooperant in
bonū. Inimica eūi omīs ecclie q̄
libet errore recent vel malicia dep̄
uent. si acrpuit potestatē corpalit
affligendi. exercent eius patientiaā.
si tantūmō male sentiendo aduer
sant. exercent eius sapientiaā. vt ātq
eiā inimica diligant. exercēt eius
benivolentiaā. aut eiā beneficientia
am. siue suadibili doctrina eūi eis
agat siue terribili disciplina. ac
per hoc dyabolus p̄ceps ipie ciui
tatis aduersus pegrinante in hoc
mūdo ciuitatē dei vasa ppria cōmo
uendo nichil ei nocere p̄mittit. aut
pauldubio et rebz plperis consola
cio ut nō frangat aduersis. et rebz
aduersis exercitacio ut nō corrūpa
tur plperis per diuinā puidentiaā
pauratā. atq; ita tēperat utrūq; ab
alterutro. ut in psalmo illā. vocē
meā. ab
multitudinē dolor meor in corde
meo. consolaciōes tue letificauerūt
aiam meā. Hinc est et illud apli.
Spe gaudētes. in tribulacōe pa
tientes. Nam et id qd ait idem doctor gē
tiū volūt in xp̄o pie viuere p̄sequ
cōnē patiūt. nullis putandū est
deesse posse tēpibz. q̄a et aī ab his q
foris sūt non sequētibz videt esse tri
quillitas. et reuera est. plurimūq;
consolacōis affert maxime utili
mis. nō tamē delūt ymo multa sūt
mutis qui corda pie viuentiū suis
pditis moribz arguāt. q̄m p eos blas
phemat xp̄ianū catholicū et no
men. qd quāto est clarius eis qui vo
lunt pie viuere in xp̄o. tanto magis
dolent qd p malos ītus positos fit
ut minus q̄ppiores mētes deliciāt. dil
gat. Ipli quoq; hereticā aī cogunt
habere nomē et sacramenta xp̄i
na et scripturas et p̄fessionē. mag
nū dolorē facūt in cordibz piorū. q̄a
et multa volentes esse xp̄iana p̄ter
eor dissensiones helitare cogunt
et multa maledicta eiā in hys ītue
nūt materiā blalphemādi xp̄ianū
nomen. q̄a et ipli quoquomō xp̄is
ni appellant. Hys atq; hmūlmodi
prauis moribz et erroribz hoīm p
secucionē patiūt qui volūt ī xp̄o
pie viuere eiā nullo infestante ne
q; vexante corpus illoz. Patiūtur
q̄ppe hāc plecucionē. nō in corpib;
sed in cordibz. Unde illa vox. dolor
multitudinē dolor meor in cor
meo. nō eūi aut in corpore meo. Rur
sus q̄m cogitant inmutabilia di
uina p̄milla. et qd aut aplius. ne

XVIII

[redacted]

hostiliū sequerent hebreos. ī mari rubro pp̄lo dei per ducatū tūleūte pe rūt. Sed ego p illas res gestas in egypto. istas plecuacões pphetice significatas esse nō arbitror. ꝯpius ab eis qui hoc putant exquisite et ingeniose illa singula hys singulis cōparata videant. nō pphetico spiritu sed cōiectura mentis hūane. que aliqū ad verū pcedit. aliqū fallitur. Quid enī qui hoc secutūs dicturus sit de plecuacōe qua ipse dūs crucifixus est. in quo eam numero positurī. Sicut hac excepta existimāt cōputādū tanq̄ ille numerande sint que ad corpus ptinēt. nō quia ipsū caput est appetitū et occisū. qđ agent de illa que postea q̄ xp̄o ascendit ī celū ihero solimis facta est. ubi beatus stephanus lapidatus est. ubi iacobus ap̄lus frater ioh̄is gladio truncatus. ubi ap̄lus petrus ut educeret inclusus. et p angelū liberatus. ubi fugati atq; dispsi de iherosolimis fides. ubi saulus qui postea paulus ap̄lus factus est vastabat ecclesiā. ubi ipse quoq; iam fidem quā plequebat euāgelizās qualia faciebat pallus est. sive p iudeam sive p alias gentes quacūq; xp̄m feruentissim̄ predicabat. Cur ergo eas a nerone videt ordiendū. cum ante neronis tēpora ītra atrocissimas plecuacões de quibz nimis longū est cūcta dicere. ecclia crescendo puenerat. Qđ si a regibz factas plecuacões in numero existimāt esse debere. rex fuit herodes qui etiam post ascensū dūi grauissimā ferat Deinde quid respondent eā de iuliano. quē nō numerāt in decē. An

hostiliū sequerent hebreos. ī mari rubro pp̄lo dei per ducatū tūleūte pe rūt. Sed ego p illas res gestas in egypto. istas plecuacões pphetice significatas esse nō arbitror. ꝯpius ab eis qui hoc putant exquisite et ingeniose illa singula hys singulis cōparata videant. nō pphetico spiritu sed cōiectura mentis hūane. que aliqū ad verū pcedit. aliqū fallitur. Quid enī qui hoc secutūs dicturus sit de plecuacōe qua ipse dūs crucifixus est. in quo eam numero positurī. Sicut hac excepta existimāt cōputādū tanq̄ ille numerande sint que ad corpus ptinēt. nō quia ipsū caput est appetitū et occisū. qđ agent de illa que postea q̄ xp̄o ascendit ī celū ihero solimis facta est. ubi beatus stephanus lapidatus est. ubi iacobus ap̄lus frater ioh̄is gladio truncatus. ubi ap̄lus petrus ut educeret inclusus. et p angelū liberatus. ubi fugati atq; dispsi de iherosolimis fides. ubi saulus qui postea paulus ap̄lus factus est vastabat ecclesiā. ubi ipse quoq; iam fidem quā plequebat euāgelizās qualia faciebat pallus est. sive p iudeam sive p alias gentes quacūq; xp̄m feruentissim̄ predicabat. Cur ergo eas a nerone videt ordiendū. cum ante neronis tēpora ītra atrocissimas plecuacões de quibz nimis longū est cūcta dicere. ecclia crescendo puenerat. Qđ si a regibz factas plecuacões in numero existimāt esse debere. rex fuit herodes qui etiam post ascensū dūi grauissimā ferat Deinde quid respondent eā de iuliano. quē nō numerāt in decē. An

uit dī
sauit
magī
potes
consu
mēn.
dibz p
annoz
lentū
cos pu
burra
sūt
sūas tanta ioūditate pfundūt qū
his doloribz de sua pdicōe cruciane
tūt. Sic in hoc sēdo de numero plecu
onū in hys diebz malis. nō solū a
tempore corpalis presentie xp̄i et a
postolorz eius sed ab ipso abel quē
primū iustū impius frater occidit
et tempus usq; in hui seculi finē.
inter plecuaciones mūdi et consola
ciones dei pegrinando pcurrit ecclia.
Unde ne illud quidē temere puto el
ligendū sive credendū qđ nōnul
ecclesiā passuram plecuacōes usq; ad
tempus antixp̄i. ꝯ qđ iam passa ē.
o est decima vel undecima eadēq;
nouissima sit ab antixp̄o. Prima
quippe cōputant a nerone. que fuit
tertia. quarta ab antonio. a severo
sexta a maximo. a decio septi
ma. octaua a valeriano. ab aureli
ano nona. decima a dyocletiano et
maximiano. Plagas enī egyptiorz
ita dece fuerūt antep̄ exire inde in
peret plius dei. putant ad hūc in
telligēdū esse referendas. ut nouissima
antixp̄i plecuacio sibis videat
undecime plage q egyptij dū

ple nō est ecclesiā pleautus. qui xp̄i
anos liberales līās docere ac discere
vetuit. sub quo valētinianus ma
ior qui post eū tertius ip̄erator fu
it. fidei xp̄iane cōfessor extitit mul
taq; priuatus est. Ut omittā que
apud antiochiā facere cepit. nisi v
nius fidelissimi et cōstantissimi iu
uenis. qui multis ut torqueret ap
prehensis. p totū diem prim⁹ est tor
tus iter ungulas equatusq; pssalle
tis libertatē atq; hylaritatē mira
tus horruisset. et in ceteris deformi
erubescere timuisset. Postremo nīa
memoria valens supduti valētini
ani frater arrianus. nōne magna
pleuacone p orientis partes catho
licam vastauit ecclesiā. Quale ātē
est. nō considerare ecclesiā p totum
mūdū fructificantē atq; crescentē.
posse in aliqbz gentibz pleuacone
pati a regibz. et qū in alys nō pati
tur. nisi forte nō est pleuaco cōpu
tanda. qū rex gothoz in ipsa gothi
a pleautus est xp̄ianos crudelitate
mirabili. cū ibi nō essent nisi catho
lici. quoz plurimi martirio coro
nati sūt. sicut a quibusdā fidēbus
qui tūc illuc pueri fuerāt et se illa
vidisse incūctanti recordabanti au
diuim? Quid modo in plide nōne
ita in xp̄ianos ferbuit pleuaco. si
tamē iam quieuit. ut fugientes in
de nōnulli usq; ad romana oppida
pueniret. Hec atq; huiusmōi mi
chi cogitanti nō videt esse diffinie
dus numerus pleuaconū. quibus
exceteri oportet ecclesiā. sed rursus
affirmare aliquas futuras a regi
bz preter illā nouissimā de qua nul
lus ambigit xp̄ianus. nō est minō

[redacted]

erit. ip̄ortune dixit. Dixit
bis nosse p̄desset. a quo melius ip̄
ipso deo magistro interrogātibz di
scipulis diceret. Non eū siluerunt
inde apud eū. sed a presente ip̄sum
dicentes. Dīne si hoc tēpore presentis
bis regnū israel? At ille. nō est vestrū
vestrū scire tēpora. que pater posu
it in sua potestate. Non utiq; illi ho
ra vel die vel āno. sed de tēporū
terrogauerāt qū illud acciperet ne
positū. Frustra igit̄ annos qui tuus
nent huic sēdo cōputare ac diffinire
conatū. cū hoc scire nō esse nostri
ex ore veritatis audiam? quos ni
alij quadrīgentos. alij qngentos.
alij eaē mille ab ascensione dīni.
usq; ad eius ultimū aduentū cō
pleri posse dixerīt. Quēadmodū
aūt quisq; eoz astruat opinione
sua longū est demōstrare et non
necessariū. Cōiecturis ip̄e utuntur
hūanis: nō ab eis aliqd certi de ip̄o
ture canonice auctoritate p̄feruntur.
Cūm vero de hac re talia nāli di
gitos resoluit et quiescere iubet. ut
le qui dicat: nō est vīm scire tēpa
que pater posuit in sua potestate.
Sed hec qā [redacted] euāgelica sententia
est: mirū nō est non ea cog

XVIII

[redacted]

los fu
ualtor
uū ve
hūt d
manu
eū v
aonu
hijs p
le. exa
uerlu
audā
xpm q
ctuīe facūt innocentē. petrū autē
maleficiis fecisse subiūgūt. ut cole
ret xpi nouē p trecentos sexagin
ta. q̄nq; āuos. deinde cōpleto meno
rato numero āuoz sine mora su
gerent finē. O hoim corda doctoz. o
ingenia litteratoz. digna credere ista
de xpo. que credere nō vultis in xpm.
q̄ eius discipulus petrus ab eo ma
gias autes nō didicerit. sed ipso in
nocente tamē eius maleficiis fuerit
nomēq; illius q̄ sui cōli maluerit
magias artibz suis. magnus labo
ribz et piculis suis. postremo cruā
tissione sanguis sui. Si petr⁹ ma
gus: q̄d fecit innocens xpc ut eū sic
dilugeret petrus? Respondeāt igit
apta sibi. et si possūt intelligāt illa
pugna gra factū esse. ut pti eternā
dicā xpm dilugeret mundus. qua g̃
na factū est. ut et pter eternā vitā
ab illo acapiendam. et usq; ad tē
poralē mortē pro illo patiendā
xpm dilugeret petrus. Deinde ibi
dy qui sunt qui possūt ista predi
cere nec possūt aduertere. ita sucū
bentes vni maleficio et vni sceleri
magico. qui puer ut dicūt annicu

lus occisus et dilaniatus et cru
delissimo sepultus est. ut secta sibi
aduersaria tā plexo tēpore cōua
lescere. tot tantarūq; plenaonū
horrendas crudelitates. nō resistē
do sed patiendo superare. et ad suoz
simulachroz temploz. sacroz ora
culoz euersionē puenire permitte
rent? Quis postremo est deus nō
nosti utiq; sed ipsoz. qui vel illec
tus tanto scelere vel ipulsus est ta
lia prestare? Non enī alicui demo
ni sed deo dicāt illi versus. hec pe
trū arte magica delusisse. Talem
deū habent. qui xpm nō habent.
Hec atq; huiusmodi multa colli
gere. si nondū annus ipe trānsisset
quē diuinacio facta pmisit. et de
cepta vanitas credidit. Cū vero ex
quo nōis xpi cultus p eius i carne
presentiā. et p aplos institutus ē
ante aliquot āuos. āni trecenti
sexagīta q̄nq; cōpleti sūt. q̄d aliud
querim? unde ista falsitas reffella
tur? Do enī in xpi natiuitate hui⁹
rei nō ponam? initiū q̄a infans
et puer discipulos nō habebat. cū
q̄s habere cepit. paulubio tūc in
notuit p eius corporalem presentiā
doctrina et religio xpiana. id est
postea q̄ in fluuio iordane minis
terio iohis est baptizatus. Propter
hoc enī de illo pphetia illa precelle
rat dicens. Dominabit a mari usq;
ad mare. et a flumine usq; ad ter
minos orbis terre. Sed q̄m pulsꝰ
passus esset et resurrexisset a mor
tuis. nondū fines omnibz fuerat de
finita. in resurrectiōe q̄ppe xpi defi
nita est. nā sic aplus paulus athe
nien sibz loquit dicens. iam nunc

anūciat hoīibz. oīes ubiqz age
re penitenciā. eo qđ statuit diē iudi
care orbē in equitate. in uiro quo de
finiuit fidē oīibz relulatās illū a
mortuis. melius in hac q̄stiōe sol
uenda inde iniciū sumim? preserti
q̄a tūc datus est eiā spūs scīs. sicut
eū dari post resurrectionē xp̄i opor
tebat. in ea ciuitate ex qua debuit
inaperi lex scīa. hoc est testamētū
nouū. Prima eiī fuit ex monte sy
na p moysen. qđ testamentū vocat
vetus. de hac aūt que p xp̄m danda
erat predictū est. ex syon pdiet lex.
et verbū dnī ex ihr̄lim. Unde et ipse
per oīes gentes dixit predicari o
portere in noīe suo penitenciā. sed
tamē inapientibz ab ihr̄lim. Ibi er
go exorsus est huī? noīs cultus. ut
in ihesū xp̄m qui crucifixus fuerat
et resurrexerat credereť. ibi hec fides
tam insignibz ījays ītaluit. ut alī
quot hoīm milia in xp̄i nomē mi
rabili alacritate cōuersa. venditis
suis rebz ut egenis distribuerent? p
posito scō et ardentissima caritate
ad pauptatē voluntariā pueniren
atqz inter fremētes et sanguinē
sitientes iudeos. se usqz ad mortem
pro veritate certare. non armata po
tencia sed potencione patiēcia ꝑpa
rarent. Hoc si nullis magnis arti
bus factū est. aut credere dubitant
eadē virtute diuina p totū mūdū
id fieri potuisse qua hoc factū est.
Si aūt et ihero solimis sic ad cultū
noīs xp̄i accendereť tanta hominū
multitudo. que illū in cruce vī fixe
rat penitū. vel viderat fixū. iā male
ficiū illud fecerat petrus. ex ipso ā
no querendū est. q̄n trecenti sexa

ritas habet emittit
aūt finxit vanitas impia vel pu
tauit magnas artibz petri. paulo
post eiā signo mirabili facto q̄n
ad verbū ipsius petri quidā mendi
cus ab utero matris ita claudus ut
ab alijs portaretť. et ad portā tēpli
ubi stipem peteret ponereť. in noīe
ihesu xp̄i salvus exiliit q̄nqz mille
hoīm crediderūt. ac deinde alijs ampli
alijs excellibz credentibz accumulā
sia. ac p hoc colligitť eiā dies q
annus ipse cūpletur inicii saluatōris
millus est spūs scīs. id est per duos
malas. numeratis pinde consulibz
trecenti sexagīta q̄nqz anni reperiūt
impleti. p eadē idus cōsulatu hono
rij et eutychiani. Porro legīm anno do
le malio theodoro. q̄n iā scīm illud
oraculū demonū aut figmentum
hoīm. nulla esse debuit religio xp̄i
ana. qđ p alias terrarū ptes solutū
factū sit. nō fuit necesse p quirere
interim qđ scim? in ciuitate nouiū
ma et eminētissima affrice. carthagi
ne. gaudemus et nouus comitis
peratoris honorij q̄ttordecimo kale
das aprilis. sallor? deor? tēpla euerte
rūt et simulacra confregerūt. ex
quo usqz ad hoc tempus p trigīta

XVIII

[redacted]

magister xpc in doctrina. que ad vi
tam ducat eternā: ipse est magist
noster. Sed aliqñ iam cōdutamus
hūc librū hucusq; differentes. et qñ
tū satis visū est demōstrātes. quis
terrene ab ī̄io usq; in finē pmixta
cū mortalis excursus. Quarū illa
que terrena est. fecat sibi quos vo
luit vel vndecūq; vel ex hoīb;
falsos deos quib; sacrificando seru
ret. illa aūt que celestis pegrinat
in terra falsos deos nō facit. sed a
vero deo ipsa fit. aū verū sacrifica
tem ipsa sit. ambe tū tēporalibus
vel bonis pacē vtunt. vel malis
pacē affligūt diuersa fide. diuisa
dnō separent. et papiat vnaq;q;
suū finē. aū nullus est finis. de q
bus ambarū finib; deinceps disse
rendū est. Explicat liber octauus de
ciuitate. Incipit capla lib xviii xix

De vanissimā quā de fini
bus bonoz et malorz phy
losophica disputatio ven
tilauit ducentas octoginta octo sec
tas esse posse varro plpexerit. i.
Quoniā remotis omnib; differētijs
que nō sectē sed quelibōes sūt ad
triplicē sūmi boni diffinitionem
varro puenit quarū tamen v
na sit eligenda. ii.
De tribz sectis sūmū hoīs bonū
querētibz. quā eligendā varro de
finiat sequens veteris achademie
antiochi auctore sententiā. iii.
De sūmo bono et sūmo malo qđ
xpiani sentiāt cōtra phylosophos.
quid sūmū bonū in se sibi ēe dixe
rit. iiii.
De sociali vita que v. Ciuitas.
cum maxime expetenda sit mul
tis offensionibz sepe subuertit. vi.
De errore hūanorz iudiciorz cum
veritas latet. vii.
De diuisitate linguarū qua socie
tas hoīm diuisit. et de miseria bel
lorz eaū que iusta diuisit. viii.
De hoc qđ amicicia bonorz secura
esse nō possit diu a paucis que in
hac vita sunt timpitari necesse est.
De amicicia sanctorz angelorz que ix.
homini in hoc mūdo nō potest
esse manifesta, ppt fallaciā demo
nū in quos iactūt qui multos
sibi deos colendos putarūt. x.
Quis fructus sanctus de lapsata
huius vite tēptacione apiat. xi.
De beatitudine pacis eterne ī qua
sās finis est vera plectio. xii.
De hoc qđ eaū bellaciū secuta
omnesq; hoīm inquietudines ad pa
cis finem capiāt puenire sine aū
appetitu nulla natura sit. xiii.
De pace vniūsali que īter qual
libet pturbacōes pmanet non po
test lege nature. dū sub iusto iudi
cio ad id quisq; puenit ordinacio
ne qđ meruit voluntate. xiiii.
De ordinacōe ac lege caritatis li

ue terrene siue celestis. p quā socie
tati hūane etiā dñando consulit
q̄a et consulendo seruit. xv.
De libertate naturali et de seruitu
te cui⁹ p̄ma causa pcm̄ est. q̄a ho
mo macile volūtatis etiā si nō est
macipiū liberius hoīs. seruus est
ꝓprie libidinis. xvi.
De equo iure dominandi. xvij.
Vnde celestis societas cū terrena ~~ter~~
~~rena~~ ciuitate pacē habeat et vnde
De hoc q̄ diuisa xviij discordiā.
sit achademie noua ābiguitas a
constācia fidei xp̄iane. xix.
De habitu et moribꝫ ꝓpli xp̄iani.
Qd̄ ciues sanctoꝝ in huius xx.
vite tempore spe beati sint. xxi.
An scd̄m diffinicionē scipionis in
dyalogo cyceronis nūq̄m fuerit
romana respublica. xxij.
An verus sit deus cui xp̄iani serui
ūt. cui soli debeat sacrificari. xxiij.
De que porphirius dicat oraculis
deoꝝ responsa esse de xp̄o. xxiiij.
De qua diffinicōe constet ꝓpli et
reipublice nūcupacionē recte sibi
nō solū romanos. sed etiam alia
regna vendicare. xxv.
Qd̄ nō possint ibi vere esse v̄tutes
ubi nō est vera religio. xxvi.
De pace ꝓpli alienati a deo qua u
tit̄ ad pietatē ꝓplus dei dum ī hoc
peregrinus est mūdo. xxvij.
De pace seruiēciū deo. cui⁹ ꝑfecta tr̄
quillitas in hac tēporali vita non
potest apprehendi. xxviij.
In quē venturus sit exitus īpioꝝ.
Expliciūt capl̄a libri decimi noui.

Incipit liber decimus nonus.

ponenda sūt quam ... mo
nandi racio patit̄ argumēta mor
taliū quibꝫ sibi ipsi bt̄itudinē facē
in hui⁹ vite infelicitate moliti sūt
ut ab eoꝝ rebꝫ vanis spes nr̄a quid
differat quā deus nobis dedit. et re
ipsa hoc est vera beatitudo quā da
bit nō tantū auctoritate diuina.
sed habita etiā racōe qualē ꝓpt̄ in
fideles possum⁹ adhibere clarescat.
De finibꝫ enī bonoꝝ et maloꝝ mul
ta et multiplicit̄ inter se phyloso
phi disputarūt. quā questionē nr̄a
ma ītencōe versantes. īuenire co
nati sūt. q̄d efficiat hoīem beatū
Illud enī est finis boni nr̄i ꝓpt̄ q̄d
appetenda sūt cetera. ipsū aūt ꝓpt̄
seipsū. et illud finis mali ꝓpter q̄d
vitanda sūt cetera. ipsū aūt ꝓpter
seipsū. Finē ergo boni tūc dicimus
non quo consumat̄ ut nō sit. sed
quo ꝑficiat̄ ut plenū sit: et finem
mali nō quo esse desinat. sed quo
usqꝫ nocendo ꝑducat. Fines itaqꝫ
ti sūt sūmū bonū et sūmū malū.
de quibꝫ īueniendis. atqꝫ in hac vi
ta sūmo bono adipiscendo. vitādo
aūt sūmo malo. multū sicut dixi
laborauerūt. qui studiū sapiēcie
in scl̄i hui⁹ vanitate ꝓfessi sūt. nec

XIX

tamē eos ꝑ̄uis diuīs errantes mo
dis. nature limes in tantū ab iti
nere veritatis deuitare prohibet. ut
nō alij in āo. alij in corpe. alij in
utroq; fines bonoꝝ ponerēt. & ma
lōꝝ. Ex quadruplicata velut genera
liū distributiōe sectarū marcus
varro in libro de philosophia. tam
multā dogmatū varietatē diligē
ter et subtilī scrutatus aduertit.
ut ad duodenas octo ḡnā et octo secta
rum que iam essent. sed que esse pos
sent. adhibens quasdā differentias
facillime puenireti. Qđ ut breuiter
ostendā. inde oportet sapiā qđ ipe
aduertit et posuit in libro memo
rato. quatuor esse quedā que hoīes
sine magistro. sine ullo doctrine ad
minaculo. sine industria vel arte
vivendi. que virtus diuīt et ꝓpul
sionē aut voluptatē qua delectabili
ter mouēt corpis sensus. aut que
rum quia fata ut nullā molestiam
corpis quisq; patīt. aut utrāq; quā
tamē vno nōie voluptatis eppel
lationis appellat. aut vnūsalutī ꝓma
ture. in quibꝫ et hec sūt et alia.
vel in corpe ut membroꝝ integritas et
salus atq; incolumitas eius. vel in
animo ut sūt ea que vel pua vel
magna in hoīm reperiūtur ingenijs
hec igīt quatuor id est voluptas.
que nobis. ut vel virtus quā postea
doctrina inseruit ꝓpter hec appetenda
fuit. aut ista ꝓpter virtutē. aut utrāq;
ꝓpter seipsā. ac ꝓ hoc sūt hinc duo
genera sectē. Per hanc enī racionem
singule triplicant. Qđ cū in vna de
monstrauero: difficile nō erit id ī
ceteris īuenire. Cū ergo voluptas
corpis animi virtuti aut subdit
aut prefert. aut iūgit. triplicata va
riat diuīsitate sectarū. subdit aūt
virtuti. qū in usū virtutis assumi
tur. ptinet quippe ad virtutis offi
ciū et viuere patrie. et ꝓpt patriā
filios parere. quoꝝ neutrū fieri
potest sine corpis voluptate. Nam
sine illa nec cibus potusq; sumit
ut viuat: nec concubit ut genera
tio ꝓpageti. Cū vero prefert virtuti
ipsa appetit ꝓpter seipsam. virtus
aūt assumenda credit ꝓpter illam.
id est ut nichil virtus agat. nisi ad
consequendam vel conseruādā cor
pis voluptatē. que vita deformis
est quidē. quippe ubi virtus seruit
dūe voluptati. ꝑ̄uis nullo mō hec
ducenda sit virtus. sed tamē etiam
ista horribilis turpitudo habuit
quosdā philosophos patronos et
defensores suos. Virtuti porro vo
luptas iūgit: qū neutra earū ꝓpt
alterā. sed ꝓpt seipsas ambe appe
tunt. Quapti sicut voluptas vel
subdita. vel prelata. vel iuncta vir
tuti. tres sectas facit: ita quies. ita
utrūq;. ita prima nature alias ter
nas iuenīt effecere. Pro varieta
te quippe hūanarū opinionū vir
tuti aliqū subdunt. aliqū preferū
tur. aliqū iungunt: ac sic ad duo
denarū sectarū numerū puenit.
Sed iste quoq; numerus duplicat
adhibita vna differentia. socialis
videlicet vite. qm quisq; sectatur
aliquā istarū duodecim sectam. p
fecto aut ꝓpter se tantū id agit aut
etiā ꝓpter socios. aut debet hoc velle
qđ sibi. Quocirca duodenā sūt earū

qui ꝓpter se tantūmō vnāquāq̄ te
nendā putāt. et alie duodecī eoꝝ q̄
non solū ꝓpter se sic vel sic phylo
sophandū esse decernūt. sed eciam
ꝓpter alios quoꝝ bonū appetūt si
cut suū. Hee aūt secte viginti quatu
or iterū geminantur. addita differē
cia ex achademicis nouis: et fiūt
quadraginta octo. Illarū quippe
viginti quatuor vnāquāq̄ secta
rū potest quisq̄ sic tenere atq̄ de
fendere: ut certā quēadmodū defen
derūt stoici. qd̄ hoīs bonū quo bea
tus esset in animi virtute tantū
modo consisteret. Potest alius ut
incertā. sicut defenderūt achademi
ci noui: qd̄ eis et si nō certū tamen
verisimile videbatur. Viginti q̄tuor
ergo fiūt ꝑ eos qui eas vel certas
ꝓpter veritatē: et alie viginti q̄tuor
per eos qui easdē q̄uis īcertas ꝓpt̄
verisimilitudinē sequēdas putant.
Rursus q̄a vnāquāq̄ istarū qua
dragīta octo sectarū potest quisq̄
sequi habitu ceteroꝝ phylosophoꝝ.
itēq̄ alius potest habitu cynicoꝝ:
ex hac eciā differencia duplicantur.
et nonagīta sex fiūt. Deinde quia
earū singulas quasq̄ ītueri hoīes
possūt atq̄ sectari. ut aut ociosā
diligant vitā. sicut hij qui tantū
modo studijs doctrine vacare volu
erūt atq̄ valuerūt. aut negociosā
sicut hij qui cū phylosopharentur
tamē āministraciōes reipublice re
gendisq̄ rebꝫ hūanis occupatissi
mi fuerūt. aut ex utroq̄ genere tē
peratā. sicut hij qui ꝑtim erudito
ocio. partī necessario negocio. alter
nancia vite sue tēpora tribuerunt.
ꝓpter has differēcias potest eciam

triplicari numerus iste sectarū. et
ad ducentas octogīta octo perduci.
Hec de varronis libro quātū potui
breuiter ac dilucide posui: sentēcias
eius meis explicās verbis. Capitulum

Quomō aūt refutatis cete
ris vnā eligat quā vult
esse achademicoꝝ veterū.
quos a platone institutos usq̄ ad
polemonē qui ab illo quartus. eius
scolam tenuit. que achademica dic
ta est. habuisse certa dogmata vult
videri et ob hoc distinguit ab acha
demicis nouis. quibꝫ īcerta sūt oīa.
qd̄ phylosophie genus ab archesila
cepit successore polemonis. eāq̄ sec
tā id est veterū achademicoꝝ sicut
dubitaciōe ita omī errore carere ar
bitretur. longū est ꝑ omīa demōstrāt
nec tamē omī ex ꝑte res omittenda
est. Remouet ergo prius illas oēs
differencias que numerū multipli
cauere sectarū. quas ideo remouen
das putat. q̄a non est in eis finis bo
ni. Neq̄ eū existimat ullā phylo
sophie sectā esse dicendā. que non
eo distet a ceteris. qd̄ diuersos ha
beat fines bonoꝝ et maloꝝ. q̄nqui
dem nulla est homī causa phyloso
phandi nisi ut beatus sit. Qd̄ aūt
beatū facit: ipse est finis boni. Nul
la est igitur causa phylosophandi.
nisi finis boni. Quāobrē que nul
lū finē boni sectatur: nulla phylo
sophie secta dicenda est. Cū ergo q̄
ritur de sociali vita. utrū sit tenen
da sapienti. ut sūmū bonū quo fi
homo beatus. ita velit et curet a
mici sui quēadmodū suū. an sue
tantūmō beatitudīs causa faciat
q̄cq̄d facit. nō de ipso sūmo bono

XIX

quelio est. sed de assumendo vl nō
assumendo locuo ad huiꝰ ptinaci
onē boni. nō ꝑter se pliū. sed ꝑti
cularē locuū. ut eius bono ita gau
deat. sicut gaudet suo. Itē cū que
rit de achademicis nouis quibz in
certa sūt oīa. utrū ita sint res ha
bende in quibz philosophandū
est. an sicut aliis philosophis pla
cuit certas eas habere debeam. non
querit ḋ un boni fine sectandū
sit. sed de ipsius boni veritate qd
sectandū videt. utrū sit ne ne du
bitandū. hoc est. ut id planius e
loquar. utrū ita sectandū sit. ut q̄
sectat dicat esse verū. an ita ut q̄
sectat dicat sibi verū videri. etiā si
forte sit falsū. tamē uterqz sectetur
unū. atqz idem bonū. In illa etiam
differentia que adhibet ex habitu
et consuetudine quibz non querit
quibus sit finis boni. sed utrūqz i
illo habitu et consuetudine sit viue
re. et verū videat esse atqz sectandū.
Deinqz fuerūt qui cū diuersa seq
rent bona finalia. alij virtutē. alij
voluptatē. eundē tamē habitū et
consuetudinē tenebāt. ex qua ci
nice philosophi quia discernūt
a ceteris ad eligendū ac tenendū
bonū quo beati fierēt. utiqz nil ra
tionati. Nam si aliqd ad hoc iteres
set. profecto idem habitus eundē finē
eundē sequi cogeret. et diuersus habitus
bonus quoqz illius vite generibz. uno
saltem non sequiter. sed in contempla
tione vel inquisitione veritatis oc
upato. altero in gerendis rebz humanis
negocio. tercio ex utroqz genere
temperato. cū queritꝰ qd horz sit
potius eligendū. non finis boni ha
bet cōtroversiā. sed qd horz trium dif
ficultatē vel facilitatē afferat. ad
consequendū vel retinendū finē
boni. id in ista questione versatur.
Finis enī boni cū ad eū quisqz pue
nerit. ptinus beatū facit. in otio
aūt litterato. vel in negocio pub
lico. vel cū utrūqz viabz agit. non
continuo quisqz beatus est. Multi
quippe in quolibet horz trium possūt
viuere. et in appetendo boni finē q̄
sit homo beatus errare. Alia est igi
tur questio de finibz bonoꝝ et ma
loꝝ. que vnāquāqz philosophoꝝ
sectā facit. et alie sūt questiones
de sociali vita. de cōtemplatiōe achade
micoꝝ. de habitu et victu cynicoꝝ
de tribz vite generibz otioso actuo
so ex utroqz modificato. quarum
nulla est in qua de bonoꝝ et ma
loꝝ finibz disputatiꝰ. Vnde cū mar
cus varro has quatuor adhibens
differētias. id est ex vita sociali. ex
achademicis nouis. ex cynicis. ex
illo vite genere tripartito. ad sectas du
centas octoginta octo puenit. et si
que alie possūt similiter adici. remo
tas eas omnibz. cūm de sectando sūmo
bono nōnullā inferūt questionē.
et ideo secte nec sūt. nec vocande sūt
ad illas duodecī in quibz queritur
quid sit bonū hoīs. quo assecuto
fit beatus. ut ex eis unā veram cete
ras falsas ostendat esse reuertitur.
Nam remoto illo tripartito genere vi
te due ptes huiꝰ numeri detrahuntꝰ.
et secte nonagīta sex remanent. Re
mota vero differentia ex cynicis.

addita ad dimidiū redigunt. et q̄
dragita octo fiūt. Auferam⁹ etiam
q̄d ex achademicis nouis adhibitū
est: rursus dimidia pars remanet
id est viginti quatuor. De socraticis
quoq; vita q̄d accellerat silitis au
ferat duodecim fiūt reliquę quas si
ta differentia ut viginti quatuor fi
erent duplicauerat. De hijs ergo
duodecim nichil dici potest. aut sectę
non sint habende. Nichil quippe a
liud in eis querit. q̄ finis bonorū
et malorū. Inuētis aūt bonorū fini
bus: p̄fecto ecōtrario sūt malorū.
Hec aūt ut fiant duodecim secte ille
quatuor triplicant. voluptas. q̄es
utriusq; et p̄ma nature. que primige
nia varro vocat. Hec quippe q̄tuor
dū singillatim virtuti aliquā subdū
tur. ut nō p̄pter se ipsa. sed p̄pter offi
cia virtutis appetenda videant: a
liquā preferūt. ut nō p̄pter se ipsam
sed p̄pter hec adipiscenda vel conser
uanda necessaria virtus putetur.
aliquā iūgunt ut nō p̄pter se ipsa
et virtus et ista appetenda credant
quaternariū numerū triplū red
dūt. et ad duodecim sectas puenīūt
Ex illis aūt quatuor rebz varro tres
tollit. voluptatē scilicet et quietē
et utriusq;: nō q̄d eas īprobet. sed
q̄d primigenia illa nature et vo
luptatē in se habēt et quietē. Q̄d
ergo opus est ex hijs duabz tria q̄
dam facere: duo scilicet cū singilla
tim appetūt voluptas aut quies.
et tertiū cū ambe simul. q̄ quidē
prima nature et ipsas et p̄ter ip
sas alia multa cōtineat? De tribz
ergo sectis ea placet diligenter esse
tractandū. quena sit potius eligē
da. Non enī vera plusq̄ vna. non
necesse est putare: siue in hijs ne
bus sit. siue alicubi alibi q̄d post
videbimus. Capm terminum.

Interim de hijs tribz quoniā
vna varro eligat: quanti
breuit aptęq; possum⁹ dispu
tamus. Iste nempe tres sectę ita fi
unt: cū vel prima natura p̄pter pri
tem vel virtus p̄pter p̄ma natura
vel utraq; id ē + virtus et p̄ma na
ture p̄pter sepla sūt expetenda. Q̄d
ergo istoq; trium sit verū atq; certissi
mū. isto mō pluaderi conat. Primū
quia sūmū bonū in physiologus
non arbonus. nō pecorus. nō ita. sed
hoīs queritur: quid sit ipse homo q̄
rendū putat. Dentur quippe in eo
natura duo esse queā. corpus et ā
nimā. Et hoq; quidē duoq; esse ne
mo dubitat. sed utrū aīa so
la sit homo. an corpus solū sit ho
mo aliquo modo se habens ad
nimā sicut poculū ad potionem.
non enī calix et poculū quā potio
nem calix sine dubio poculū. sed so
lus solus. ideo nō q̄d potionem con
tinet sit accōmodatus. an vero
nec aīa sola nec solū corpus. sed ut
trumq; sit homo. an? sit ps
una. siue aīa siue corpus. ille aīe
totus ex utroq; constet ut homo
sit. sicut duos equos iūctos biga
vocam? quoq; siue dexter siue sini
ster pars est bigarū. unū vero eo
quoquo mō se habeat ad alterū

XIX

bigas nō dicim⁹. sed ambo simul.
Horū aūt triū hoc elegit terciū. ho
minē neq; aīam solā. nec solū cor
pus. sed aīam simul et corpus ēē ar
bitrat. Pinde sūmū bonū hoīs q̄
fit beatus ex utriusq; rei bonis cō
stare dicit. et aīe scilicet et corporis.
ac per hoc p̄ma illa nature ꝓpter
seipsa existimat expetenda. ipsāq;
virtutē quā doctrina inserit velut
artē viuendi que in aīe bonis est
excellentissimū bonū. Quapp̄t ea
dem virtus id est ars agende vite
cū accepit p̄ma nature que sine il
la erāt. sed tū erāt eciā qn̄ eis doctri
na adhuc deerat. oīa ꝓpter seipsa
appetit. simulq; eciā seipsā. omībz
q; simul et seipsa utit. eo fine ut in
omībz delectet atq; ꝑfruat. magis
minusq; ut queq; inter se maiora
atq; minora sūt. tamē omībz gau
dens et quedā minora si necessitas
postulat ꝓpter maiora vel adipis
cenda vel tenenda contēpnens. oīm
aūt bonorū vel animi vel corpis
nichil sibi virtus oīno ꝑponit. Hec
tū bene utit et seipsa et ceteris. q̄
hoīem faciūt beatū bonis. ubi ve
ro ipsa nō est. q̄libet multa sīt bo
na. nō bono eius sūt cui⁹ sūt. ac ꝑ
hoc iam nec eius bona dicenda st̄
cui male utenti utilia esse nō pos
sūt. Hec ergo vita hoīs que virtute
et aliis animi et corpis bonis sine
quibz virtus esse nō potest fruitur.
beata esse dicit. si vero et aliis sine
quibz esse virtus potest. vel ullis vl
pluribz beacior. si aūt ꝓrsus omībz
ut nullū oīno bonū desit vel ani
mi vel corpis. beatissima. Nō enī
hoc est vita qd virtus. qm̄ nō omīs

vita sed sapiens vita. virtus est. et
tamē qualiscūq; vita sine ulla vir
tute potest esse. virtus vero sine ul
la vita nō potest esse. Hoc et de me
moria dixerī et racione. et si quid
tale aliud est in hoīe. Sūt enī hec
et ante doctrinā. sine hiis aūt non
potest esse ulla doctrina. ac ꝑ hoc
nec virtus que utiq; discit. Bene āt
currere. pulchrū esse corpe. viribz in
gentibz ꝑualere. et cetera huiusmo
di talia sūt ut et virtus sine hiis
esse possit. et ipsa sine virtute bo
na sūt. tamē et scd̄m istos eciā ip
sa ꝓpter seipsā diligit virtus. utit
q; illis et fruit sicut virtutē decet.
Hanc vitā beatā eciā socialē ꝑhi
bent esse. que amicorū bona ꝓpter
seipsa diligat sicut sua. eisq; ꝓpter
ipsos hoc velit qd sibi. siue ī domo
sint sicut cōiunx et liberi et q̄cūq;
domestici. siue in loco ubi domus
est eius. sicuti est vrbs. ut sūt hij
qui ciues vocant. siue in orbe to
to. ut sūt gentes quas eis societas
hūana cōiungit. siue in ipso mū
do qui censet noīe celi et terre. sic
esse dicūt ~~esse~~ deos quos volūt a
micos esse homini sapienti. quos
nos familiarius angelos dicim⁹.
De bonorū aūt et econtrario ma
lorū finibz negant ullo modo esse
dubitandū. et hanc īter se et nouos
achademicos affirmāt esse distan
ciā. nec eorū īterest q̄cq̄ siue cynicos
siue alio quolibet habitu et victu
in hiis finibz quos veros putant
quisq; phylosophet. Ex tribz porro
illis vite generibz. ocioso. actuoso.
et qd ex utroq; cōpositū est: hoc t
ciū sibi placere asseuerāt. Hec sen

lisse atq; docuisse achademicos ve
teres varro asserit. autore antiocho
magistro ciceronis et suo. quē sa
ne cicero in pluribz suisse stopāt.
q̄ veterē achademicā vult videri.
Sed quid ad nos qui pocius de rebz
ipsis iudicare debem? q̄ pro mag
no de hoīibz q̄d quisq; sēserit sapiat?

Iergo a nobis Caplin q̄rit.
queratᵗ quid ciuitas dei de
hijs singulis interrogata
respondeat. ac primū de finibz bo
noz maloz q; q̄d sentiat. respon de
bit eternā vitā esse sūmū bonū. e
ternā vero mortē sūmū malū. Vn
de ad adipiscendā illā istāq; vitā
dam recte nobis esse viuendū. ppt̄
q̄d scriptū est. iustus ex fide viuit.
q̄m neq; bonū nr̄m iam videmus.
vnde oporteat ut credenda queram?
neq; ipsū recte viuere nobis ex no
bis est. nisi credentes adiuuet et o
rantes. qui et ipsam fidem dedit.
qua nos ab illo adiuuandos esse
credam? Isti aūt qui in ista vita fi
nes bonoz et maloz esse putauer
unt. siue in corpe siue in animo
siue in utroq; ponētes sūmū bo
nū. atq; ut id explicatius eloquar.
siue in voluptate siue in virtute
siue in vtraq;. siue in quiete siue i
virtute siue in utraq;. siue in vo
luptate simul et quiete siue in v
tute siue in utrisq;. siue in p̄mis na
ture siue in virtute siue in utrisq;
hic beati esse. et a ceplis beati fieri
mira vanitate voluerūt: audit ho
veritas p. pphetā dicentē. dns nou
cogitacoēs hoīm q̄m vane sūt. vi
sicut hoc testimoniū posuit aplus
paulus. dns nouit cogitacoēs sa

pientiū. q̄m vane sūt. Quis enim
sufficiat quātouis eloquēte fluē
vite huius miserias explicare. qua
lamētatus est ciprio in consolato
one de morte filie siqui potuit. sed
quantū est q̄d potuit? Ea quippe
que dicūtᵗ prima nature. q̄m. ubi
quomō. tam bene se habere i hac
vita possūt. ut nō sub incertis mal
oz fluctuent? Quis eni dolor cōtra
rius voluptati. que iquietudo con
traria quieti. in corpus cadere sup
ientis nō potest? Membroz certe a
putacio vel debilitas hoīs expug
nat incolumitatē. deformitas pul
chritudinē. imbecillitas sanitatē.
vires lassitudo. mobilitatē torpor
aut tarditas. et q̄d hoz est q̄d neq;
ad tarditas. et q̄d hoz est q̄d neq;
at in carnē sapientis irruere? Sta
tus quoq; corpis atq; motus. cum
decentes et cōgruētes sūt. iter natu
re prima numerauit. Sed q̄d si alu
ue. et hoiem quotāmō quadu
pedem faciat? nōne oēm statū
corpis et mouendi spem decus q;
uertet? Quid ipsius animi pru
genia que appellant bona. ubi da
o prima ponūt. pter cōprehensio
nē preparationēq; veritatis sensū et
tellectū? Sed qualis quātusq; re
manet sensus? si ut alia taceam
fiat homo surdus et cecus? Quid
vero et intelligentia quo recidat. nisi
sopiet? si aliquo morbo efficiatur
insanus? frenetica multa absurda
cū dicūt vel faciūt. plerūq; a bono
suo p̄posito et moribz aliena. sino
suo bono p̄posito moribzq; cōuen

ria. siue illa cogitemus siue videa
mus. si digne consideremus lacri
mas tenere vix possumus. aut forte
nec possumus. Quid dicam de hijs qui
demonum paciuntur incursus. ubi ha
bent absconditam vel obrutam intelli
genciam suam. quando secundum suam voluntatem
et anima eorum et corpore malignus utitur
spiritus. Et quis confidit hoc malum
in hac vita euenire non posse sapi
enti. Deinde perceptio veritatis in hac
carne qualis aut quanta est quando sicut
legimus in veraci libro sapiencie corpus
corruptibile aggrauat animam. et de
primit terrena inhabitacio sensum
multa cogitantem. Impetus porro
vel appetitus actionis. si hoc modo
recte latine appelletur ea quam greci
vocant ormen. quia et ipsam primis
nature deputant bonis. nonne ipse
est quo geruntur eciam insanorum illi mi
serabiles motus. et facta que hor
remus quando peruertitur sensus. racioque so
pitur. Porro ipsa virtus que non
est inter prima nature. quam eis post
ea doctrina introducente superuenit
cum sibi bonorum culmen vendicet huma
norum. quod hic agit nisi perpetua bella
cum vicijs. nec exterioribus sed interioribus.
nec alienis sed plane nostris et proprijs
maxime illa que grece sophrosine
latine temperancia nominatur. qua carna
les frenantur libidines. ne in queque
flagicia mentem consencientem trahant.
Neque enim nullum est vicium. cum sicut dicit
apostolus caro concupiscat aduersus spi
ritum. cui vicio contraria virtus est.
et cum idem dicit. spiritus concupiscat ad
uersus carnem. hec enim inquit inuicem
aduersantur. ut non ea que vultis fa
ciatis. Quid autem facere volumus. cum

perfici volumus finem summi boni. nisi
ut caro aduersus spiritum non concu
piscat. nec sit in nobis hoc vicium
contra quod spiritus concupiscat. Quod in
hac vita quamuis velimus quam facere non
valemus. id saltem in adiutorio dei
faciamus. ne carni concupiscenti aduer
sus spiritum spiritu succumbente cadamus.
et ad perpetrandum peccatum nostra consensi
one pertrahamur. Absit ergo ut quamdiu
in hoc bello intestino sumus. iam nos
beatitudinem ad quam vincendo volu
mus peruenire adeptos esse credamus.
Et quis est usque adeo sapiens. ut con
tra libidines nullum habeat omnino con
flictum. Quid illa virtus que pruden
cia dicitur. nonne tota vigilancia sua
bona discernit a malis. ut in illis
appetendis istisque vitandis nullus
error obrepat. Ac per hoc et ipsa nos
in malis. vel mala in nobis esse
testatur. Ipsa enim docet malum esse ad
peccandum consentire. bonumque esse ad
peccandum non consentire libidini.
illud tamen malum cui nos non consenti
re docet prudencia. facit temperancia.
nec prudencia nec temperancia tollit
huic vite. Quid iusticia. cuius munus
est. sua cuique tribuere. Unde fit ut
in ipso homine quidam iustus ordo na
ture. ut anima subdatur deo. et anime caro.
ac per hoc deo et anima et caro. Nonne
demonstrat in eo se adhuc opere labo
rare pocius quam in huius operis iam fine
requiescere. Tanto minus quippe
anima subditur deo. quanto minus deum in
ipsis suis cogitacionibus concipit. et
tanto minus anime subditur caro. quanto
magis aduersus spiritum concupiscat.
Quamdiu ergo nobis inest hec infirmi
tas. hec pestis. hic languor. quomodo

nos iam saluos. et si nondū saluo
quomō iam beatos illa finali be
atitudīe dicere audebim⁹? Iam ve
ro illa virtus cui⁹ nomē est fortī
tudo. in quātacūq; sapīe euidentis
sima testis est hūanoꝝ malorꝝ q;
cōpellit² patientia tolerare. q; ma
la stoica phylosophi miror q; fron
te mala non esse contendāt. quibꝫ
fatenti² si tanta fuerīt ut ea sapiēs
vel nō possit vel nō debeat susti
nere. cogi eū morte sibimet īferre.
atq; ex hac vita emigrare. Tantu⁹
aūt supbie stupor est in hys hoī
bz hic se habere finē boni. et a sep
tis fieri beatos putātibz. ut sapiēs
eoꝝ. hoc est quale mirabili vani
tate describūt. ea si exceret². ob sur
dest. ob mutescat. membris debilite
tur. doloribz crucietī. et si quid aliud
talium malorꝝ dici aut cogitari po
test inferat in eū quo sibi mortem
cogat² inferre. hanc in hys malis
vitā constitutā eū nō pudeat bea
tā vocare. O vitā beatā: que ut fini
at² mortis querit auxiliū. Si beata
est: maneat² in ea. Quomō ista nō
sūt mala. que vincūt fortitudinē
bonū. eaudēq; fortitudinē nō solū
sibi cedere. uerūetiā deliurare cōpel
lunt. ut eandē vitā et dicat beatā.
et pluadeat esse fugiendā? Cās usq;
adeo cecus est. ut nō videat. qđ si be
ata esset fugienda nō esset? Sed a
perta infirmitatis voce fugiendā
fatent². Quid igit² cause est aur nō
eā miserā fracta supbie cervice
fateant²? Vtrū obsecro catho ille pa
tientia an potius īpatientia se p
emit? Non eū hoc fecisset nisi vic
toriā celaris īpatienti tulisset? Vbi
est fortitudo? Nempe cessit. nempe
succubuit. nēpe usq; adeo supata
est. ut vitā beatā derelinqueret. de
sereret ac fugeret. An nō erat mi
beata? Misera ergo erat. Quomō
igit² mala nō erant que vitā mi
seram fugiendāq; faciebāt? Quappe
eam ipsi qui mala ista esse cōfitē
sūt. sicut pipatheticī. sicut veteres
achademici quoꝝ sectā varro tem
perat. tolerabilius loquūt² quidē sed
eoꝝ quoq; minus est error. qđ i hys
malis et si tā grauia sint ut mor
te fugienda sint ab ipso libimet ni
hil tamen qui hec patit². vitā beatā fi. ē
contendūt. Mala sūt ingt² tormē
ta atq; truncatus corpis. et tanto ti
pe⁹a quāto potuerīt esse maio
ra. quibꝫ ut careas ex hac vita fu
giendū est. Qua vita obsecro? Hac
ingt² que tātis aggrauat² malis.
Certe ergo beata est in alīs ipsis
malis. ꝓpter que dicis esse fugien
dam? An ideo beatā dicis. q; a luctu
tibi ab hys malis morte discedit
Quid si ergo in eis aliquo diui
dicio teneareris. nec pmitteret⁹ is
mori. nec vnq; sine illis esse nouis
sineareris? Nempe tūc talē misera
talē dicer⁹ vitā. Non igit² ꝓpterea
misera non est. q; a nullo relinquit².
quidē si sempiterna sit. eā ab
ipso misera iudicat². Non itaq;
ꝓpterea qm̄ brevis est nulla misera
debet videri. aūt qđ est absurdius
quia brevis misera est. ideo eam
beatitudo appellari? Magna vis
in eis malis que cogūt hoīem cre
ipsos eā sapientē. sibimet aufer
re qđ homo est. cū dicāt et verū di
cant hanc esse nature ꝓpriā quod

XIX

modo et maximā vocē ut homo
vocalicet sibi. et ppterea mortē na
turalit fugiat. ita sibi amicus. ut
esse se animal et in hac cōiunctōe
corpis atq; aīe viuere velit vehe
menter atq; appetat. ¶ Magna vis
est in eis malis quibz iste nature
vinculi sensus. quo modo omnimodo
omnibz viribz conatibz q; vitati et in
ea vincati. ut que vitabati optēti ap
petati. et si nō potuerit aliūde con
tingere. ab hoīe sibimetipsi infera
tur. ¶ Magna vis est in eis malis q̄
fortitudinē facūt hominā. si tñ
adhuc dicenda est fortitudo que ita
hijs malis vincati. ut hoīem quem
cepit. nō modo nō possit per pacien
tiā superare. sed ipsa insup cogatur
eis fortē pacenti. sed que audita a
liūde. ¶ Cōm istos aūt si eā sibi ipse
inferre cōpellit. pfecto fatendū est
tis nō solū mala sed tolerabilia e
nā mala esse que hoc eī ppetrare cō
pellit. ¶ Vita igit que istoz tā magz
quoz tāq; grauiū malorz aut pmit
quoz subiacet calibz. nullo
modo beata diceret. si hoīes q̄ hoc
nō. sicut vita malus ingrauescen
tati. ita vita certis racionibz cum
querūt beatā vitā dignarent cedē
veritati. et nō sibi putaret in ista
mortalitate fine sūmi esse boni gau
dendū. ubi virtutes ipse quibz hic
bene nichil melius atq; utilius in ho
nāe reput. quāto maiora sūt adiu
menta cōtra vim pcilorz. laborz. do
lorz. tanto fideliora testimonia mise
ricī. ¶ Ibi eī vere virtutes sūt que
nisi in eis quibz vera iest pietas ee
non possūt. non se ptitent hoc pol
se ut nullas miserias pacant hō
mīes in quibz sūt. ¶ Neq; enī menda
ces sūt vere virtutes. ut hoc ptitea
tur: sed ut vita hūana que tot et
tantis hui seculi malis esse cogit
misera. spe futuri scī sit beata sic
et salua. ¶ Quomō enī beata est que
nondū salua est: ¶ Unde et apls pau
lus nō de homibz iprudentibz. ipa
cientibz. intēperantibz et ijquis. sed
de hijs qui scī in vera pietatē viue
rent. et ideo virtutes quas haberent
veras haberēt. aut. spe enī salui fac
ti sum? spes aūt que videt nō est
spes. ¶ Nā enī videt quis. q̄d speratꝫ
Si aūt q̄d non videm? speram? per
pacentiā expectam? ¶ Sicut ergo spe
salui facti. ita spe beati facti sum?
et sicut salutē ita beatitudinē non
iam tenem? presentē. sed expectam?
futurā. et hoc p pacentiā. q̄a i ma
lis sum? que pacenti tolerare debe
mus. donec ad illa veniam? bona.
ubi omnia erūt quibz ineffabiliti de
lectem̄. nichil erit aūt q̄d iam tole
rare debeam? ¶ Talis salus que in fu
turo scō erit ipsa erit eā finalis
beatitudo. quā beatitudinē isti phy
losophi qm̄ nō videntes nolūt ere
dere hic sibi conanti falsissimā fa
bricare. quāto superbiore tanto mē
dacīore virtute. Caplm quīti.

¶ Quod aūt socialē vitā volūt
esse sapientis: nos multo
amplius approbam? ¶ Nam
unde ista dei civitas de qua hinus
opis ecce iā undecimū libzum
versam? in manibz. vel ichoaretur
exortu. vel pgrederet exercitu. vl ap

prehenderet debitos fines: si nō esset
socialis vita stōz? Sed in hui⁹ mor
talitatis ecūpia. quot et quātis ha
bundet malis hūana societas: qs
enumerare valeat. qs estimare suf
ficiat? Audiāt apud comicos suos
hoīem cū sensu atq consensu oīm
hoīm dicere duxi uxorē quā ibi mi
seriā vidi. nati filij. alia aura. Quid
itidē illa que in amore vitia cōme
morat idē terencius. īiurie suspicio
nes. īimicicie. bellū. pax rursū. non
ne res hūanas ubiq īpleuerūt? Nō
ne et in amicoz honestis amoribz
plerūq cōtingunt? Nonne hijs ul
q quaq plene sunt res humane.
ubi īiurias suspitiōes. īimicicias. bel
lū. mala certa sentim? pace veco ter
tū bonū? Quū corda eoz cū quibz ea
tenere volum? ignoram? et si hodie
nolle possem? qualia eras futura
essent utiq nescirem? Qui porro i
ter se amicones solent esse vel delet.
q̄ qui eaē vna cōtinent? domo? Et
tamē quis inde securus est. cū tanta
sepe mala ex eoz occultis insidijs ex
titerīt tanto amariora quāto pax
dulciōr fuit. que vera putata est. cū
altissime fingeret? Inter qd oīm
pectora sic attingit. ut cogat in ge
mitū. qd aut tullius. nulle sūt occa
siones insidie. q̄ hec que latent in si
mulacōe officij aut in aliquo ne
cessitudis nōie. Nam cū qui palā
est aduersarius. facile cauendo vi
tare possis. hoc vero occultū īestī
nū ac domestica malū nō solū ex
stirpat. verū eaē opprimit anteq̄ pro
spicere atq explorare potueris. Inti
qd eaē diuina vox illa. et īimica ho
minis domestici eius cū magno dolo
re cordis audit? qā et si quisq tam
fortis sit vite ut equo aīo pferat. t
tam vigilans ut quido consilio ca
ueat. que aduersus eū molit? amici
cia simulata. eoz tū pfidia hoīm
malo cū eos esse pessimos expiat.
si ipse bonus est grauiter exacuet?
aduersus necesse est. sine semp ma
li fuerīt et se bonos finxerīt. sine i
ista malicia ex bonitate mutati sīt.
Si ergo domus cōmune pfugiū in
hijs malis hūani generis tuta nō
est. qd ciuitas que quāto maior est.
tanto forū eius litibz et ciuilibz ex
citijs plenius. eaē si quesīta
nō solū turbulente verū sepius et
cruente seditiones ac bella ciuilia.
a quoz euentis sīt aliqū libere ci
uitates. a priuatis nūq̄. Capitū vi.

Quid ipsa iudicia hoīm ho
nestissimoz. que ciuitatibz ut
quātalibet pace maneāt
deesse nō possūt. qualia putam? et
q̄ misera q̄ volenda? qū quide hij
iudicantī qui consuetas eoz rōnes
iudicāti cernere nequeūt? Unde iaq
cogunt? tormētis īnocentiū fre
quent? ad alienā causā ptinēte querere ve
ritatē. Quid cū in sua causa quis
q torquet? et cū quesit? utrū sit no
cens cruciat? et īnocens sit. p̄ter
to scelere acerbissimas penas. nō ra
illud cōmisisse detegit? sed q̄a nō cō
misisse uelit? ac p hoc ignorantia
iudicis plerūq̄ est calamitas īnoc
tis. et qd est ītolerabilius magis
q plangendū. rigandūq̄ si fieri
posset fontibz lacrimarū. cū p̄ iu
dex torquet accusatū ne occidat
nescius īnocentē. sit p ignorātia
miseriā. ut et tortū et īnocentē

XIX

ndat. quē ne innocentē occideret tor/
serat. Si enī lōm ulton sapiēcā de/
legerat ex hac uita fugere. ꝯp diuic?
illa sustinere tormenta. qđ nō com/
mulit cōmisisse duat. quo dāpnato
et occiso utrū nocentē an innocentē
iudex occideret. ad hoc uelat. quē ne
innocentē uelaens occideret torsit.
ac per hoc innocentē et ut careret tor/
sit. et dū uelaret occidit. In hijs te/
nebris uite socialis sedebit iudex ille
sapiens: an nō audebit? Sedebit
plane. cōstrangit enī eī et ad hoc
offaiū ptrahit hūana societas. quā
delectare nephas duat. Hoc enī nephas
esse nō duat. qđ testes innocentes in
cruciis torquēt aliquis. qđ hij q ar/
guūt ui dolorus plerūq; lupati. et
de falsa confessi. eaā punīūt in/
nocētes. cū iam tota fuerit innocen/
tes. qđ et si nō morte puniant in
ipis uel ex ipis tormētis plerūq;
moriūt. qđ aliqn et ipi qui argu
unt hūane societati tortalle ne ca
mina ipunita sint. pdesse sapiētes.
et nocentibz testibz. uecq; ipso con
tra tormēta durante inanit nec fa
ipis uera obiecerit. a iudice uela
tur dāpnant. Hec tot et tāta ma
la nō deputat esse pēa. Non enim
hoc facit sapiens iudex nocendi uo
luntate. sed necessitate uelaendi. et
necē qa cogit hūana societas ne
cessitate eaā iudicandi. Hec est er
go quā dicim? miseria certe hoīs:
et si nō malicia sapientis. An uēo
necessitate uelaendi atq; iudican/
di torquet insontes. punit insontes?
Et parū est illi qđ nō est reus. si nō
fuit insup et beatus. quāto cōsidera/

cius et hoīe digmus agnoscat in
ista necessitate miseriā. eamq; odit
in se. et si pie caput clamat ad deū
de necessitatibz meis erue me. Capt

Post ciuitatē uel urbē vij.
sequit orbis terre. in quo
tertiū gradū ponūt socie/
tatis hūane. sapiētes a domo atq;
inde ad urbē. deinde ad orbē. pgredi
endo uenietes. qui utiq; sicut aqua
cū congeries quāto maior est. tan
to pcelsus plenior. in quo primū
linguarū diuersitas hoīem alie
nat ab hoīe. Nam si duo sibimet
inuicē fiant obuiā. neq; pretere
sed simul esse aliqua necessitate co
tur. quoq; neuter linguā nouit alte
rius. facilius sibi muta animalia eaā
diuersi generis ꝯp cū illi cū sint ho
mines ambo sociant. Quando enī
que sencūt inter se cōferre non pos
sūt. pter solā dubitatē lingue. nichil
pdest ad consociandos hoīes tāta
similitudo nature. ita ut libentius
homo sue cū cane suo. ꝯp cū hoīe alie
no. At cū opa data est ut iperiosa
ciuitas. nō solū iugū uerūetaā lin
guā suā omnis gentibz p pacem
societatis ponere: p quā nō deesset
ymo et habūdaret eaā interpretum
copia. Verū est: sed hoc ꝯp multis et
ꝯp grandibz bellis. q̄nta strage hoī
nū. q̄nta effusione hūani sanguīs
cōparatū est? Quibz transactis. nō
est tū eorūdē malorq; finita miseria.
Quibus enī nō defuerūt neq; desint
hostes exterę nationis contra quas
semp bella gesta sūt et gerūt: tū e
aā ipsa ipery latitudo pepit pciosis
simos bella socialia salucet eius ta
cuilia. quibz miserabilius quatit?

genus hūanū. siue cū belligerati
ut aliqū cōquiescāt. siue cū time
tur ne turbus exurgant. Quoniā
malox multa et multiplices cla
des duras et duras necessitates si ut
dignū est eloqui velim. q̄p̄ q̄p̄ neq̄p̄
sicut res postulat possim. quis est
prolixe disputacōis modus? Sed
sapiens inquūt iusta bella gessit
est. quasi nō si se hoīem meminit.
multomagis dolebit iustox necessi
tatē sibi extitisse bellox. q̄a nisi iu
sta essent ei gerenda nō essent. ac p
hoc sapienti nulla bella essent. In
iquitas enī ptis aduersę iusta bella
ingerit gerenda sapienti que iniq̄
tas utiq; homini est dolenda. quia
hoīm est. et si nulla ex ea bellandi
necessitas nascereti. Hec itaq; mala
tā magna. tā horrenda. tā seua q̄s
quis cū dolore cōsiderat. miseriā
fatreat. quisq̄s aūt vel patit ea si
ne animi dolore vel cogitat. multo
utiq; miserius ideo se putat esse bea
tū. q̄a et hūanū pdidit sensū. Cap̄

Si aūt non cōtingat viij.
quedā ignorātia simulus de
mentie. que tamē in hui
vite miseria cōdicōe sepe cōtigit.
ut caritati vel amicus esse qui īmi
cus est. vel īmicus qui amicus est.
quid nos cōsolatī in hac hūana
sanctate erroribz etiūpnis q̄z plenis
sima? nisi fides nō ficta et mutua
dilectio verox et bonox amicox.
Quos quāto plures et in loc̄ plu
ribz habemus. tanto longius la
cus q̄z metuim? ne q̄d eas cōtigat
mali. de tantis malox aggeribus
hui sęli. Non enī tantūmodo solli
cti sum? ne fame ne bellis. ne mor
bis. ne captiuitatibz affligam. ne
in eadem seruitute talia patiamur
qualia nec cogitare sufficim? vere
enā ubi timor est multo amarior
ne p̄ūnidiā. malicia nequicia q̄z ma
tentī. Et quādo ista contigūt. tāto
utiq; plura quāto illi sūt plures.
et in nostrā notiā pferunt. q̄bz
cor nīm flagris uratur. quis potis
nisi qui talia sentit aduertit? Hor
tuos quippe audire mallem? q̄p
uis et hoc sine dolore nō possim?
audire. Quox enī nos vita ipsa
micare sodalis solacia delectabat.
vnde fieri potest ut eox mors nul
lā nobis īgerat mestitudinē? Qui
qui phibet. phibeat si potest ami
ca colloquia. īterdicat amicale so
cietatē. vel īterdicat affectū hūana
cū ōīm necessitudinū vīcula. me
tis īmitis stupore dilrūpat. aut
sic eis utendū censeat ut nulla ex
eis sūm dulcedo pfundat. Od si fieri
nullo modo potest. enā hoc quo pa
to futurū est. ut eius nobis amara
mors non sit. au? dulcis est vita.
Hinc enī est et luctus quidā non in
humani cordis quasi vulnus sana
bile. quo sanando adhibent? offi
cia cōsolacōes. Non enī. q̄bus
non est q̄d sanet?. qm̄ quāto est ho
nim? melior. tanto in eo citius fi
alius q̄z sanat?. Cū igit? enā do
rissimox mortibz. maxime quox
sunt hūane sanctati officia neces
saria. nūc micans nūc asperus af
fligat? vita mortaliū. mortuos ne
cos quos diligim? q̄p̄ vel a fide vel
a bonis moribz lapsos. hoc est in
ipsa aīa mortuos audire seu vide
mallem? Quia īgenti materia mi

XIX

lor plena est terra. Noter qđ cēptū
est. huīqđ nō tēptacō est vita hūa
na sup terrā. et ppter qđ ipse dūs aut
ve mūdo ab scandalis. et uterū. qm
habūdauit iniq̄t iniq̄tas. refrigescet
caritas multor. Ex quo fit ut boni
animas mortuis gratulent. et cūm
mors eor nos contristet. ipsa nos cor
pus consolet. qm carueūt malis
quibz in hac vita eaī boni hoīes
vel ōtemunt vel depmuant. vel in
utroq̄ pcutiuntur. Capt nonū.

In sanctate vero scor angelo
rū quā phylosophi illi q̄ nō
bis deos amicos esse voluerūt.
quarto constituerūt loco velut ad
mūdū venientes ab orbe terrarū.
ut sic quodāmodo cōpleterent et
celū. nullo modo quidē metuimus.
ne tales amici vel morte nos sua vel
tēptatiōe contristēt. sed qa nobis
non ea qua hoīes familiaritate
miscent. qđ eaī ipsi ad erūpnas hu
ius pinet vite. et aliqn sathanas
hanc legem trāsfigurat se velut an
gelū lucis ad tēptandos eos. quos
ut sūm est. magna dei misdia est ne
scīa. ne quisq̄ eōs bonos ange
los amicos se habere putet. habe
at malos demones victos amicos
eos q̄ tanto nocētiores quāto astu
tiores ac fallaciores pacati inimicos.
Et cui magna ista dei misdia ne
scīa est. nisi magne et hūane
miserie. que ignorancia tanta p
pauit. ut facile istor simulatiōe fal
lat. Et illos quidē phylosophos ī
impia ciuitate. qui deos sibi ami
cos esse dixerūt. in demones ma
lignos tradidisse certissimū est. qbz

tota ipsa ciuitas subdit ineternū
cū eis habitura supplicū. Ex eorū
quippe sacris vel potius sacrilegiis
quibz eos colendos et ex ludis ūmū
dissimis ubi eor crimīa celebrant.
quibz eos placandos putarūt. eis
demptis auctoribz et exactoribz ta
lū tantor̄q̄ dedecor satis ab eis q̄
colant apertū est. Capt decimū.

Sed neq̄ scī et fideles vni
veri dei sūmiq̄ cultores.
ab eor fallacijs et multi
formi tēptatiōe securi sūt. In hoc
enī loco infirmitatis et diebz ma
lignis. eaī ista solliatudo non est
inutilis. ut illa securitas. ubi pax
plenissima atq̄ certissima est desi
derio feruēdore querat. Ibi enī e
runt nature munera. hoc est que
nature nre ab oīm naturarū crea
tore donant. nō solū bona. verūe
aī sempiterna. nō solū in aīo qui
sanat per sapientiā. verū etiam
in corpe qđ resurrectiōe renouabi
tur. ubi virtutes nō contra ulla vi
cia vel mala quecūq̄ certantes. sed
habentes victorie premiū eternā
pacem. quā nullus aduersarius
infestet. Ipsa est enī beatitudo finā
lis: ipse p̄fectionis finis. qui cōsu
mentē nō habet finē. Hic aūt dici
mur quidē beati. sī pacē habem?
quātulacūq̄ hic haberi potest in
vita bona. sed hec beatitudo illi q̄
finalem dicim? bītudinē cōparata.
prorsus misera reputi. Hanc ergo
pacē qualis hic potest esse monta
les hoīes in rebz mortalibz sī habe
m? si recte viuim? bonis eius rē
utiq̄ virtus. sī vero eam nō habe
mus eaī malus que homo patit.

bene utiq; vutus. Sed tūc est vera vi
tus. qū et oīa bona q̄bz bñ utiū. t q̄c
q̄ī bono usu bonoz et maloz fa
at. et leplā ad eū finē refert. ubi
nobis talis et tanta pax erit. qua
melior et maior esse nō possit. ℟.

Quappi possem? dicere finē
bonoz nīoz esse pacē. sicut
eternā dixim? vitā. preterī
q̄a ipsi ciuitati dei de qua nobis est
ista opolissima disputatio. in scō di
at? psalmo. lauda ihrlm dnm. col
lauda deū tuū syon. qm confortauit
seras portarū tuarū. benedixit filī
os tuos in te. qui posuit fines tuos
pacem. Quando enī confirmate fue
rint sere portarū eius. iam in illā
nullus intrabit. nec ab illa ullus ex
ibit. ac per hoc fines eius. eam debe
mus hinc intelligere pacē. quā volu
mus demonstrare finalē. Nam et
ipsius ciuitatis mystica nomē id ē
ihrlm qđ et ante iam dixim? visio
pacis interpretat?. Sed q̄m pacis no
men etiā in hīs rebz mortalibz fre
quētat?. ubi utiq; nō est vita etna.
pterea finē ciuitatis hui? ubi erit
summū bonū eius vitā eternā malu
im? cōmemorare q̄ pacē. De quo di
cit apl's. Nūc vero liberati a pcō.
seruī aūt facti deo. habetis fructū
vīm in sācificatiōnē. finē vero vitā
eternā. Sed rursus q̄a vita eterna
ab eis qui familiaritatē nō habēt
cū scripturis scīs. potest accipi etiā
malor vita. vel scm quosdā etiā
phylosophos. pter aīe īmortalitatē
vel scm etiā fidem nostrā. pter pe
nas iterminabiles ipiorz. qui utiq; ī
eternū cruciari nō poterūt. nisi et
am vixerīt in eternū. pfecto finis
ciuitatis hui? in quo sūmū habebit
bonū. vel pax in vita eterna. vel vi
ta eterna in pace dicendus est. ut
facilius ab oībz possit intelligi. Cū
tū est enī pacis bonū. ut etiā in ter
renis atq; mortalibz nichil grate
leat audiri. nichil delectabilius
concupiscā. nichil postremo possit
melius īuenirī. De quo si aliquā
diucius loqui voluerim? nō crim?
quantū arbitror onerosi legētibus.
et pter finē ciuitatis hui? de qua nu
bis sermo est. et pter ipsam dulcedi
nē pacis que oībz cara est. Capl.

Quod enī mentī quisq; is
res hūanas naturāq; comu
nē utiūq; intuet? aguoscat.
sicut nemo est qui gaudere nolit. i
ta nemo est qui pacem habere no
lit. q̄nquidē et ipsi qui bella volūt.
nichil aliud q̄ vincere volūt. Ad gl̄o
sam ergo pacem bellando aptūq;
uenire. Nam quid est aliud victo
nisi subiectio repugnantiū. Qđ cū
factū fuerit. pax erit. Pacis igit̄ in
tentione geruntur et bella. ab hīs ma
qui virtutē bellicā studiose exercent
imperando atq; pugnando. vnusq;q
cem consultat bello esse optabilē finē.
Omīs homo enī etiā belligerando
pacē requirit. nemo aūt bellū pa
cificando. Nam et illi qui pacē in q
libz perturbari volūt. nō pacē odīo
sed eam pro arbitrio suo aptiorē nō
mutari. Non ergo uti sit pax volūt.
sed uti ea sit quam ipsi volūt. De
nigz et si per seditiosōnē se ab alijs se
parerīt. cū eis ipsis conspiratis vel
cōiuratis suis nisi qualēcūq; pacis
pacis teneant. nō efficiūt. qđ utiq;
dūt. Pinde latrones ipsi uti vel

XIX

cius et tucius infesta sint pacis. cete
roꝝ pacē volūt habere sociorꝝ. Sed ꝛ
si vnus sit tam ꝓpollens viribꝫ. et
consocios ita cauēs ut nulli sociо
se cōmittat. solus ꝙ insidians et ꝓ
ualens quibꝫ potuerit oppressis et
extinctis. predas agat cū eis certe qs
omnes nō possit. et quos vult la
res teneat. in domo aūt sua cū uxore
et cum filijs et si quos alios illic ha
beat delectet. ꝓfecto esse placatus. Cas
que ad nutū obtēperantibꝫ. si
ne dubio delectat. Nam si nō fiat.
indignat. corrupta. vindicata: et do
mus sue pacem si ita nūcē sit ecia
seruando cōponit. quā sentit esse nō
posse nisi auctā ꝓcapio qđ ipse in
tota sua est. cetera in eadē domi sel
offerret ei seruitus plurimoꝝ vel
nutuas vel gentis. ita ut sic ea ser
uiat quēadmodū sibi domui su
e seruire volebat. non se iam latro
nē latebris conderet. sed regem con
spicuū sublimaret. cū eadem in il
lo cupiditas et malicia ꝑmaneret.
pūt: quos ad arbitriū suū volūt
uiuere. Nam et cū quibꝫ bellū ge
runt. suos facere si possint volūt:
tasq; subiectas leges siue pacis ꝑpone
re. Sed faciam? aliquē qualē canit
poetica et fabulosa narratio. quē
fortalle ꝓpter ipsā inuocabilē ferita
tē semihoīem ꝙ hoīem dicere ma
luerūt. Quālis ergo huiꝰ regnū di
ua singularis. ut ex hac ei nomē in
uenū sit. grece nāq; malus cachos
dicit. qđ illa vocabat. nulla cōiūx
ei blandū ferret referretq; sermonē.
nullus filijs vel alluderet puerulus
vel grandiusculus ꝑaret. nullo a
mica colloquio frueret. nec vulca
ni ꝑis quo vel hinc tantū nō pa
trū felicior fuit. qa tale monstrū
ipse nō genuit. nichil cuiq; daret.
sed a quo posset quicq; vellet et qū
posset et quantū vellet auferret.
tamē in ipsa sua spelūca solitaria
cuiꝰ ut describit semp recentia cede
tepebat humꝰ. nichil aliud ꝙ pa
cē volebat. in qua nemo illi nuo
lestus esset. nec eius quietē vis ul
lius. terroꝛue disturbaret. Cū corpe
deniq; suo pacē habere cupiebat. et
quantū habebat tantū illi bene e
rat. qū quidē mēbris obtēperantibꝫ
ꝑerabat. et ut suā mortalitatē ad
uersū se ex indigentia rebellantem
ac seditionē famis ad dissociandā
atq; excludendā de corpe animā cona
tantē. quāta posset festinatiōe pa
raret. rapiebat. necabat. vorabat.
et quis īmanis ac ferus. pacē tū
siue vite ac salutis īmaniter ac fe
rociter consulebat. ac ꝓ hoc si pacē
quā in sua spelūca atq; in seipso
habere satis agebat. eciā cū alijs
habere vellet. nec malus nec mōs
trū nec semihomo vocaret. aut si
eius corpis forma et aroꝛ ignis
vomitus ab eo deterrebat hoīm so
cietatē. fonte non nocendi cupidita
te sed viuendi necessitate seruiebat.
Deū iste nō fuerit. vel qđ magis
credendū est. nō talis fuerit. qualē
poetica vanitate describit. Nisi eū
nimis accusaret cachus: parū her
cules laudaret. Talis ergo homo si
ue semihomo vocaret. ut dixi ce

ditur non fuisse: sicut multa figmen
ta poetarum. Ipse enim seuissime fere
vnde ille partem habuit feritatis. nam
et semiferus dictus est genus proprium
quadam pace custodiunt coeundo. gig
nendo. pariendo. fetus fouendo atque
nutriendo: cum sint plereque insociabi
les et soliuage. non scilicet ut oues.
cerui. columbe. sturni apes: sed ut leo
nes. vulpes. aquile noctue. Que enim
tygris non filijs suis mitis immurmu
rat. et pacata feritate blanditur? Quis
miluus quantumlibet solitarius rapi
nis circumuolet. non coniugium copulat
nidum congerit. oua confouet. pullos
alitet. quasi cum sua matrefamilias
societatem domesticam quanta potest pa
ce conseruat? Quanto magis homo
fertur quodammodo nature sue legibus
ad ineundam societatem pacemque cum homi
nibus quantum in ipso est omnibus obti
nendam. cum etiam mali pro suorum pace
belligerent. omnesque si possint suos
facere velint ut vni cuncti et cuncta
deseruiant. quo pacto nisi in eius
pacem vel amando vel timendo con
senciant? Sic enim superbia peruerse deum
imitatur. Odit namque cum socijs equi
tatem sub illo: sed imponere vult soci
is dominationem suam pro illo. Odit er
go iustam pacem dei. et amat iniquam
pacem suam: non amare tamen qualem
cumque pacem nullo modo potest. Nul
lius quippe vicium ita contra natu
ram est: ut nature deleat etiam extre
ma vestigia. Itaque pacem iniquorum
in pacis comparatione iustorum ille vi
det nec pacem esse dicendam: qui nouit
preponere recta prauis. et ordinata
peruersis. Quod autem peruersum est. etiam
hoc necesse est ut in aliqua et ex a

liqua et cum aliqua rerum parte paca
tum sit. in quibus est vel ex quibus con
stat. alioquin nichil esset omnino. ve
lut si quisquam capite deorsum pendeat.
peruersus est utique situs corporis et ordo
membrorum. quia id quod desuper esse natura
postulat subter est. et quod illa subter
vult esse desuper factum est. conturbabit
carnis pacem ista peruersitas. et ideo
molesta est. verumptamen anima corpori suo
pacata est. et pro eius salute sata
git. et ideo est qui doleat. que si mo
lestijs eius exclusa discesserit. quamdiu
compago membrorum manet. non est sine
quadam pacium pace quod remanet. et
ideo est adhuc qui pendeat. et quod ter
renum corpus in terram nititur. et vinculo
quo suspensum est renititur. in sue pa
cis ordinem tendit. et locum quo requi
escat quodammodo voce ponderis poscit.
iamque exanime ac sine ullo sensu.
a pace tamen naturali sui ordinis
non recedit. vel cum tenet eam vel cum
fertur ad eam. Si adhibeantur enim me
dicamenta atque curationes que formam
cadaueris dissolui dilabique non sinas.
adhuc pax quedam partes partibus
iungit. totamque molem applicat terreno
et conuenienti ac per hoc pacato loco.
Si autem nulla adhibeatur cura con
dendi. sed naturali cursui relinqua
tur. tam diu quasi tumultuatur dis
sidentibus exalacionibus et nostro inconue
nientibus sensui. id enim est quod in pu
tore sentitur. donec mundi conueniat e
lementis. et in eorum pacem paulatim per
ticulatimque discedat. nullo modo tamen
inde aliquid legibus summi illius crea
toris ordinatorisque subtrahitur. a quo
pax vniuersitatis administratur. quia
et si de cadauere maioris animantis

XIX

nimalia minuta nascantur. eadem
lege creatoris queque corpuscula in
salutis pace suis animulis seruiunt
et si mortuorum carnes ab aliis animali
bus deuorentur. easdem leges per cuncta dif
fusas ad salutem generis cuiusque mor
talium congrua congruis pacifican
tes. et quaquaversum trahantur. et rebus
quibuscumque iungantur. et in res quas
libet conuertantur et commutentur inueniunt.

Pax itaque corporis est Cap xiii.
ordinata temperatura partium.
pax anime irracionalis ordina
ta requies appeticionum. pax anime raci
onalis ordinata cognicionis actionis
que consensio. pax corporis et anime ordi
nata vita et salus animantis. pax
hominis mortalis et dei ordinata in fi
de sub eterna lege obediencia. pax
hominum ordinata concordia. pax domus
ordinata imperandi atque obediendi
concordia cohabitancium. pax ciui
tatis imperandi ordinata atque obedi
endi concordia ciuium. pax celestis
ciuitatis. ordinatissima atque concor
dissima societas fruendi deo. et inui
cem in deo. pax omnium rerum tranquilli
tas ordinis. Ordo est parium dispa
tiumque rerum. sua cuique loca tribuens dis
posicio. Proinde miseri. quia in quantum
miseri sunt. utique in pace non sunt.
tranquillitate quidem ordinis carent.
ubi perturbacio nulla est. verumptamen
quia merito iusteque miseri sunt. ea
quoque ipsa miseria sua preter ordi
nem esse non possunt. non quidem coniunc
ti beatis. sed ab eis tamen ordinis le
ge seiuncti. qui cum sine perturbacione
sunt. rebus in quibus sunt quantacumque con
gruencia coaptentur. ac per hoc inest
eis ordinis nonnulla tranquillitas

inest ergo nonnulla pax. verum ideo
miseri sunt. quia et si in aliqua securi
tate non dolent. non tamen ibi sunt ubi
securi esse ac dolere non debeant. mi
seriores autem si pax eis cum ipsa lege
non est. qua naturalis ordo ammi
nistratur. Cum autem dolent. ex qua parte
dolent. pacis perturbacio facta est.
in illa vero adhuc pax est. in qua
nec dolor urit. nec compago ipsa dis
soluitur. Sicut ergo est quedam vita
sine dolore. dolor autem sine aliqua vi
ta esse non potest. sic est quedam pax
sine ullo bello. bellum vero esse sine
aliqua pace non potest. non secundum id
quod bellum est. sed secundum id quod ab eis vel
in illis geritur. que alique nature sunt
quod nullo modo essent. si non quali
cumque pace subsisterent. Quapropter est
natura in qua nullum malum est. vel
etiam in qua nullum esse potest malum.
esse autem natura in qua nullum bo
num sit. non potest. Proinde nec ipsius
dyaboli natura in quantum natura
est malum: sed peruersitas eam malam
facit. Itaque in veritate non stetit. sed
veritatis iudicium non euasit. quia in
ordinis tranquillitate non mansit.
nec ideo tamen a potestate ordinatoris
effugit. bonum dei quod illi est in na
tura. non eum subtrahit iusticie dei qua
ordinatur in pena. nec ibi deus bo
num insequitur quod creauit. sed malum
quod ille commisit. Neque enim totum auferet
quod nature dedit. sed aliquid adimit.
aliquid relinquit. ut sit qui doleat quod
adimit. et ipse dolor testimonium est
boni adempti et boni relicti. Nisi
enim bonum relictum esset: bonum amis
sum dolere non posset. Nam qui peccat
peiorem si letatur in dampno equitatis.

qui vero cruciatur si nichil inde acq
rat boni. dolet dāpnū salutis. et
qm̄ equitas ac salus. utrūq; bonū
est. boniq; amissione dolendū est
pocius q̄ letandū. si tn̄ nō sit com
pensacio melioris. Melior est autē
animi equitas. q̄ corpis sanitas.
pfecto cōueniencius dolet ĩiustus
in supplicio. q̄ letatus est in delic
to. Sicut ergo leticia deserti boni in
pcto testis est volūtatis male: ita
dolor amissi boni in supplicio testis
est nature bone. Qui enī dolet a
missā nature sue pacē. ex aliq̄bz re
liquijs pacis id dolet quibz fit ut
sibi amica natura sit. Hoc aūt in
extremo supplicio recte fit. ut ĩiqui
et ĩpij naturaliū bonoꝝ dāpna in
cruciatibz defleant. sencientes eoꝝ
ablatorē iustissimū deū. quē con
tēp serūt benignissimū largitorē.
Deus ergo naturarū oīm sapien
tissim⁹ conditor et iustissim⁹ ordi
nator. qui terrenoꝝ ornamētorū
maximū instituit mortale genus
hūanū. dedit hoīibz quedā bona
huic vite cōgrua. id est pacē tem
poralem pro modulo mortalis vi
te in ipsa salute et ĩcolumitate ac
societate sui generis. et que huic
paci vel tuende vel recuperande ne
cessaria sūt. sicut ea que apte et cō
uenient adiacent sensibz. lux vox
aure spirabiles. aque potabiles. ꝛ
q̄cq̄d ad alendū tegendū curandū
ornandūq; corpus cōgruet. eo pac
to equissimo. ut qui mortalis ta
libz bonis paci mortaliū accom
modatis recte usus fuerit. accipiat
ampliora atq; meliora. ipsā scili
cet ĩmortalitatis pacē eiq; cōueni

entē gloriā et honorē in vita eter
na ad fruendū deo. et pximo in d
qui aūt pperā. nec illa accipiat et
hec amittit. Caplm̄ xiiij.

Omnis igitur usus rerū tēpo
raliū refertur ad fructū pa
cis terrene in terrena ciui
tate: in celesti aūt ciuitate refert
ad fructū pacis eterne. Quapp̄ti si
irracionabilia essem⁹ aīancia. nich
il appeterem⁹ preter ordinatā tēpe
raturā parciū corpis et requiē ap
peticionū. Nichil ergo preter quietē
carnis et copiā voluptatū. ut pax
corpis pdesset paci aīe. Si enī desit
pax corpis. ĩpeditur etiā irracionalis
aīe pax. q̄a requiē appeticionū con
sequi nō potest. utrūq; aūt simul
ei paci pdest. quā inter se habent
aīa et corpus. id est ordinate vite
ac salutis. Sicut enī pacē corporis
amare se ostendūt animācia cū
fugiūt dolorē et pacē aīe cū pp̄ter
explendas indigencias appetitio
nū voluptatē sequūtur. ita mortē
fugiendo satis indicāt quātū dili
gant pacē qua sibi cōciliant aīa
et corpus. Sed q̄a hoīū racionalis
aīa inest. totū hoc qd̄ habet cōmu
ne cū bestijs subdit paci aīe racio
nalis. ut mente aliq̄d cōtemplet.
et scd̄m hoc aliq̄d agat. ut ei ordi
nata sit cognicioīs actioīsq; con
sensio. quā pacē racionalis aīe dixe
ram⁹. Ad hoc enī velle debet nec do
lore molestari. nec desiderio pertur
bari. nec morte dissolui. ut aliq̄d
utile cognoscat. et scd̄m eā cogni
cionē vitā moresq; cōponat. Sed
ne ipso studio cognicioīs pp̄ter hūa
ne mentis infirmitatē in pestem

alicui⁹ erroris incurrat. opus habet
magisterio diuino cui certus obtē
peret. et adiutorio. ut liber obtēpe
ret. Et qm̄ q̄diu est in isto morta
li corpe pegrinat̄ a dn̄o. p fidem ā
bulat nō p speciē. ac p hoc oēm pa
cem vel corpis vel aīe. vel siml̄ cor
poris et aīe refert ad illā pacē que
hom̄i mortali est cū īmortali deo
ut ei sit ordinata in fide sub etna
lege obediencia. Iam vero q̄a duo
precipua p̄cepta hoc est dilectionē
dei et dilectionē pximi docet ma
gister deus. in quibz tria īuenit ho
mo que diligat. deū. seipsū et pxi
mū. atq; ille in se diligendo non er
rat. qui deū diligit. consequēs ē ut
etiā pximo ad diligendū deū con
sulat. quē iubet̄ sicut seipsū dili
gere. sic uxori. sic filijs. sic domesticis
sic ceteris quibz potuerit hom̄ibz.
et ad hoc sibi a pximo si forte in
diget consuli velit. ac p hoc erit
pacatus quantū in ipso hom̄ie est
om̄i pace hom̄i. id est ordinata cō
cordia. cui⁹ hic ordo est. primū ut
nulli noceat. deinde ut etiā prosit
cui potuerit. Primitus ergo inest
ei suoꝝ cura ad eos quippe habet
oportuniorē faciliorēq; aditū con
sulendi vel nature ordine. vel ip
sius societatis hūane. unde aplus
dicit. quisq̄s aūt suis et maxime
domesticis nō pvidet. fidē denegat.
et est infideli deterior. Hinc itaq; e
tiā pax domestica orit̄. id est ordi
nata īperandi obediendiq; cōcor
dia cohabitanciū. Imperant eiū
qui consulūt. sic vir uxori. parētes
filijs. dn̄i seruis: obediūt aūt qui
bz consulit̄. sicut mulieres maritis

filij parentibz. serui dn̄is. Sed in do
mo iusti viuētis ex fide et adhuc ab
illa celesti ciuitate pegrinātis. etiā
qui īperāt seruiūt eis quibz viden
tur īperare. Neq; eiū dom̄iandi cu
piditate īperāt. sed officio consu
lendi: nec p̄ncipandi supbia. sed
prouidendi misc̄dia. Caplm xv.

Hoc naturalis ordo p̄scribit:
ita deus hoīem condidit.
Nam dn̄et̄ inq̄t piscīū maris et
volatiliū celi: et oīm repenciū que
repūt sup terrā. Racionalē factū
ad ymaginē suā. noluit nisi irra
cionabilibz dn̄ari: nō hoīem hoī.
sed hoīem pecori. Inde primi iusti
pastores pecoꝝ magis q̄ reges ho
minū constituti sunt. ut etiā sic
insinuaret deus q̄d postulet ordo
creaturarū. q̄d exigat meritū pc̄to
rū. Condicio q̄ppe seruitutis iure
intelligit̄ imposita pc̄tori. Pinde
nusq̄ scripturarū legim⁹ seruū. ā
teq̄ hoc vocabulo noe iustus pec
catū filij vindicaret. Nomē itaq;
istud culpa meruit nō natura. O
rigo aūt vocabuli seruoꝝ in latīa
lingua inde credit̄ ducta. q̄d hij q̄
iure belli possint occidi a victori
bz cū seruabant̄ serui fiebant a
seruando appellati. q̄d etiā ipsum
sine pc̄ti merito nō est. Nam et cū
iustū gerit̄ bellū p pc̄to et a cōtra
rio dimicat̄. et om̄is victoria cum
etiā malis pvenit. diuino iudicio
victos hūiliat. vel emendans pc̄ta
vel puniens. testis est homo dei da
niel. cū in captiuitate positus pc̄ta
sua et pc̄ta ppli sui confitet̄ deo: et
hanc esse causā illius captiuitatis
pio dolore testat̄. Prima ergo serui

tutis causa pcmatū est. ut homo ho/
mini condicōis vinculo subderet.
qđ nō fit nisi deo iudicante apud
quē non est ꝯquitas. et nouit di/
uersas penas meritis distribuere
delinquentiū. Sicut aūt lupnus
dñs dicit. omīs qui facit pccm ser/
uus est pcci. ac p hoc multa quidē
religiosi dñis iniqs nō tamen libe/
ris seruiūt. a quo enī quis deuictus
est huic et seruus addictus est. et
utiqz felicius seruit homini qꝑ li/
bidini. cū seuissimo dñatu valet
corda mortaliū. ut alias omittam
libido ipsa dñandi hoīibz autē
illo pcis ordine quo alijs alij sub/
iecti sunt. sicut pdest humilitas ser/
uientibz. ita nocet superbia dñanti/
bus. Nullus aūt natura in qua
prius deus hoīem condidit. seruus
est hoīs aut pccī. Vnde et penalis
seruitus ea lege ordinat. que na/
turalē ordinem conseruari iubet.
pturbari vetat. qa si contra eam
legem nō esset factū. nichil esset
penali seruitute cohercendū. ideo
qz aplus etiā seruos monet subdi/
tos esse dñis suis. et ex animo eis
cū bona volūtate seruire. ut salu/
et si nō possūt a dñis liberi fieri.
suā seruitutē quodāmō liberā fa/
cāt. non timore subdolo sed fidei
dilectiōe seruiendo. donec transeat
iniqtas et euacuet omīs pnapa/
tus et potestas hūana et sit deus
omnia in omīibz. Caplm xvn.

Quoniam etiā si habuerūt
seruos iusti patres nostri
sic amīstrabāt domesticā
pacem. ut sōm in hac tēporalia bo/
na filioz sortē a seruoz condicōe
distingueret. ad deū aūt colendū
in quo eterna bona sperāda sunt
omīibz domus siue mēbris pari di/
lectiōe consuleret. Qđ naturalis or/
do ita prescribit. ut nomē patrīs fa/
milias hinc exortū sit et tam latē
vulgatū. ut etiā inique dñantes
hoc se gaudeāt appellari. Qui aūt
veri patres familias sūt. omībz se
familia sua tanqꝫ filijs ad colen
dū et pmerendū deū consulūt. ne
siderantes atqz optantes venire ad
celestem domū. ubi necessariū non
sit officiū imperandi mortalibz; ibi
necessariū non erit officiū consulē
di iam in illa īmortalitate felici/
bz. quo donec veniat magis debēt
patres qđ dñanti. qꝫ seruū tolerare
qđ seruiūt. Si qs aūt in domo pia
obediētiā domestica pna adhibet.
corripit seu verbo seu verbere. seu
quolibet alio genere pene iusto at
qz iniquo. quantūlibet sotietas hūana cō
sentiat. pro eius qui corripit ar/
bitrio ut pax unde dissoluerat cōpa
retur. Sicut etiā nō est bene facere
inuitando efficere ut bonū qđ inuī
tus amittat. ita nō est īnocentem p
cendo linere. ut in malū grauius
inuitat. Pertinet ergo ad īnocentis of
ficiū nō solū nemini malū inferre.
verūetiā cohibere a pccō vel punire
pccm. ut aut ipse qui plectit corri/
gat expimēto. aut alij terreant ex/
emplo. Quia igit hoīs domus ini
cū siue pcula debet esse amīcis.
oīne aūt inimicū ad aliquē sui grue
us finē. et omīs pars ad vniuersi
us pars est. integritatē refert. satis
apparet esse consequēs. ut ad pacē
domesticā pax domestica referat. id

XIX

ur ordinata ip̄erandi obediendi/
q̄ cōcordia cohabitandi cōm̄ referatur
q̄ cōcordia cōm̄ ad ordinatā imperandi obediendi
q̄ cōcordiā cōm̄. ita tñ ut ex lege a/
uitas p̄cepta sumere patrēfamili/
as oporteat. quibz domū suā sic re/
gat. ut sit pacata accōmodata cōitatis.

Cap̄ xvij.

Sed domus hoīm qui nō viuit ex fide pacem
terrenā ex hui⁹ tēporalis vi/
te rebz cōmodisq̄ sectat. domus āt
hoīm ex fide viuendi expectat ea
que in futurū eterna p̄milla sunt.
terrenis q̄ rebz ac tēporalibz tanq̄
pegrina utit. nō quibz capiat. et a
uertat quo tendit in deū. sed quibz
sustentet. ad facilius toleranda mi
nuendq̄ augenda onera corpis cor/
ruptibilis q̄ aggrauat aiam. ¶ Do
mui cōm̄i huic vite mortali necessa
rii utriusq̄ hoīnibz et utriusq̄ do
mui cōmunis est usus. sed finis u
triusq̄ finus p̄prius multūq̄ di/
uersus. ita ecīa terrena ciuitas que
non viuit ex fide terrenā pacē appeta
q̄ concordiā cōm̄i. ut sit eis de rebz
ad mortalē vitā p̄tinētibz. humā
nā cōpositā voluntatū. ciui/
tas aūt celestis vel potius pars ea⁹
que in hac mortalitate pegrinat
et viuit ex fide. ecīa ista pace necel
se est utat. donec ipsa cui talis pax
necessaria est mortalitas trāseat.
ac p hoc dū apud terrenā ciuitatē
velut captiuā vitā sue pegrinacā
onis agit. iam p̄missione redēp̄o
nis et dono sp̄iali tanq̄ pignore
accepto legibz terrene ciuitatis q̄bz
hec āministrant que sustentande
mortali vite accōmodate sūt obtē/
perare nō dubitat. ut q̄n cōmu
nis est ipsa mortalitas secuet in re
bz ad eā p̄tinētibz iter ciuitatē utrā
q̄ cōcordia. Deū q̄a terrena ciuitas
habuit quosdā suos sapiētes. quos
diuina iam p̄bat disciplina. qui
vel suspicati vel decepti a demoībz
crederent multos deos cōcliandos
esse rebz hūanis. ad quoz diuersa
quodāmodo officia. diuisa subdita
p̄tineret. ad aliū corpus. ad aliū
anim⁹ inq̄ ipso corpe. ad aliū ca
put. ad aliū cetera membra. et cetera sīgu
la ad singulos. similiter in animo
ad aliū ingeniū. ad aliū doctrinā.
ad aliū iram. ad aliū cōcupiscentiā
inq̄ ipsis rebz vite adiacētibz. ad alu
um pecus. ad aliū triticū. ad aliū
vinū. ad aliū oleū. ad aliū siluas.
ad aliū nūmos. ad aliū nauiga
tionē. ad aliū bella atq̄ victorias.
ad aliū cōiugia. ad aliū p̄tū ac fe
cunditatē. et ad alios alia cetera.
celestis aūt ciuitas vnū solū deū
colendū nouit. eiq̄ tantūmō ser
uiendū seruitute illa que grece la
tria dicit. et nō nisi deo debet fidu
pietate censeret. factū est ut religi
onis leges cū terrena ciuitate nō
posset habere cōmunes. p̄q̄ hijs ab
ea dissentire haberet necesse. atq̄
oneri esse diuisa sentētibz. eoq̄q̄ i
ras et odia et plectionū impetus
sustinere. nisi cū aīos adūsantiū
aliq̄n terrore siue multitudīs et sē
per diuino adiutorio p̄pulsaret.
¶ Hec ergo celestis ciuitas dū pegrīa
tur in terra. ex omnibz gentibz aue
cuocat. atq̄ in omnibz linguis pere
grinā colligit societatē. nō curās
q̄q̄d in moribz. legibz. institutisq̄

diuersū est. quibz pax terrena vel
conquisit vel tenet. nichil eoz relin
quens nec destruens. ymo eaz seruās
ac sequens. qñ licet diuīsū in diui
sis nacoibz. ad vnū tñ eundēqz fi
nē terrene pacis itendit. si religio
nē qua vnus sūm et verus deus
colendus docet non impedit. Potest
ergo eaz celestis ciuitas in hac su
a pegrinacoē pace terrena. et de re
bz ad mortalē hoim naturā ptinē
tibz. hīanarū volūtatū cōpositio
nē quātū salua pietate ac religio
ne concedit tuet atqz appetit eāqz
terrenā pacē refert ad celestē pacē.
que vere ita pax est. ut racionalis
diūtaxat creature sola pax haben
da atqz dicenda sit. ordinatissima
scilicet et cōcordissima societas fru
endi deo. et inuicē in deo. Quo cū vē
tū fuerit. nō erit vita mortalis. q
plene certeqz vitalis. nec corpus a
nimale qd dū corrūpit aggrauat
aiam. sed spūale sine vlla indigē
cia ex omī parte subditū volūtati.
Hanc pacē dū pegrinat in fide ha
bet. atqz ex hac fide iuste viuit. cū
ad illā pacē adipiscendā refert q̄cq̄
bonarū actionū gerit erga deū et
pximū. qm̄ vita ciuitatis utiqz so

Quod cap xxvij. Talis est.
attinet ad illā differēciā
quā de achademicis noui
parro adhibuit. quibz incerta sūt
omnia. cūm ciuitas dei talē dubita
cionē tanq̄ demencia detestat. ha
bens de rebz quas mente atqz ra
one cōprehendit eaz si pua ppt
corpus corruptibile qd aggrauat
aiam. qm̄ sicut dicat aplus que
ex pte scim? tamē certissimā scien
cia creditqz sensibz in rei natura
uidencia. quibz p corpus anim? v
tit. qm̄ miserabilius fallit q̄ nū
q̄ putat esse credendū. credit enī
scripturis sās et veteribz et nouis
quas canonicas appellam? vnde
fides ipsa cōcepta est ex qua iustus
viuit p quā sine dubitacoē am
bulam? q̄ diu peregrinam a dño. q
salua atqz certa de quibusdā rebus
quas neqz sensu neqz racoē perci
mus. neqz nobis p scripturā cano
nicā clarueriūt. nec p testes quibz
non credere absurdū est. in nostram
noticiā puenerūt sine iusta repre
hensione dubitam? Capitū xx.

Nichil sane ad istā pmere ci
uitatē quo habitu vel mo
re viuendi si nō est contra
diuina precepta. istam liberā qua
puenit ad deū quibz sectet. Vnde p
sos quoqz phylosophos qui xpianā
fidē. nō habitū vel consuetudinem
victus que nichil impedit religionē
sed falsa dogmata mutare compul
lit. Vnde illā quā varro adhibuit
ex omnibus differenciā si nichil magis
ter atqz intēperanti agat. cūm non
curat. Ex tribz vero illis vite gene
bz. ocioso. actuoso. et ex utroqz cōpo
sito. q̄nus salua fide quibz possit
quo libet eoz vitā ducere. et ad sem
piterna pmia puenire. iterest tñ q̄
amore teneat veritatis. qd officio
caritatis impendat. nec sic esse quibz
debet ociosus. ut in eodē ocio nullum
tē non cogitet pximi. nec sic actuo
sus. ut contēplacionē nō requirat
dei. In ocio nō imeus vacatio tol
re debet. sed aut inquisitio aut in
cio veritatis ut in ea quibz pficiat

et qd̄ inuenerit teneat. d

XIX

et qđ ĩuenerit teneat. et alteri non
ĩuideat. In actione vero nõ aman
dus est honor in hac vita siue po
tentia. qm omnia vana sub sole. sed
opus ipsũ qđ per eundẽ honorẽ vel
potentiã fit. si recte atq; utiliter fit.
id est ut valeat ad eã salutẽ subdi
torq; que sola deũ est: inde iam su
peruus disputauim? Nõ qđ aut apls.
Episcopatũ qui deliderat bonũ op9
piscopatus. qa nomẽ est opis. nõ
honorus. Grecũ est enĩ. atq; ide duc
tũ vocabulũ. qđ ille qui prefectur
eis quibz prefecti2 supintendit. aurã
salutẽ eoz gerens. Scopos qppe in
tuendo est. Ergo epp̃ scopin si velim9
latine supitendere possum9 dicere.
ut ĩtelligat nõ se esse episcopũ qui
prefse dilexerit nõ pdesse. Itaq; a
studio cognoscende veritatis nemo
phibet2. qđ ad laudabile ptinet oc
casũ. Locus vero supior sine quo re
gi plus nõ potest. et si ita teneat2
atq; ãmplectat2 ut decet. tũ indecẽ
ter appetit2. Quãobrẽ occasũ sãm que
sit caritas veritatis negocũ iustũ
sacrificiũ si nullus ĩponit papiẽde
atq; ĩtuende vacandũ est veritati.
Si aũt ĩponit2. sapienda est pp̃t
caritatis necessitatẽ. sed nec sic oĩ
modo veritatis delectatio delerenda
est. ne subtrahat2 illa suauitas. et
opprimat2 ista necessitas Caplm xx.

Quãobrẽ sũmũ bonũ ciui
tatis dei. cũ sit pax eterna
atq; pfecta. nõ per quam
mortales tũsceant nascendo atque
moriendo: sed in qua ĩmortales ma
neãt. nichil aduersi omĩno pacẽ
do. Quis est qui illã vitã vel bea
tissimã neget. vel in eius cõparatiõe
istã que hic agit2. quãtuslibet alimi
et corpis externiarũq; rerũ bonis
plena sit nõ miserrimã iudicet. qp̃
tamẽ quicũq; ut eius usũ referat
ad illius finẽ quã diligit ardentis
sime ac fidelissime sperat. non ab
surde dicã iam nũc beatus potest
spe illa potius qp̃ re ista. Res ista ve
ro sine spe illa: beatitudo falsa et
magna miseria est. Non enĩ veris
animi bonis utit2. qui nõ est vera
sapiẽtia que ĩtentionẽ suã in hijs
que prudenti discernit. gerit fortiti.
cohibet tẽperanti. iustiq; distribuit.
non in illũ dirigit finẽ. ubi erit de
us omnia in omnibz eternitate certa
et pace pfecta. Caplm xxi.

Quappti nũc est locus ut qp̃
potuero breuiti ac diligẽde
expediã. qđ sãđ hui9 opis
libro me demõstraturũ esse p̃misi.
sõm diffinitiões quibz apud cpe
tonẽ utit2 sapio in libris de repub
lica. nũq; rẽpublicã fuisse romanã.
Breuiti enĩ rẽpublicã definit esse rẽ
pl̃i. que diffinitio si vera est. nũq;
fuit romana respublica. qa nũq;
fuit res pl̃i. qua diffinitiõnẽ vo
luit esse respublicã. Olim enĩ esse
definit retũ multitudĩs iuris con
sensu et utilitatis cõmunioẽ soca
tũ. Qđ aũt dicat iuris consensũ
disputando explicat. p hoc ostẽ
dens geri sine iustitia nõ posse rẽ
publicã. Ubi ergo iustitia vera nõ
est. nec ius potest esse. Qđ enĩ iure
fit. pfecto iuste fit: qđ aũt ĩiuste
fit. nec iure fieri potest. Non enĩ
iura dicenda sũt vel putanda iui

qua hoīm cōstituta cū illud eciam
plius esse dicāt qđ de iustitiae fonte
manauerit. falsūq esse qđ a q̄busdam nō recte sentientibz dici solet
id esse ius qđ ei qui plus potest utile est. Quocirca ubi nō est vera iustitia iuris consensu. sociatus cetus
hoīm nō potest esse. et ideo nec populus iuxta illā scipionis vel cyceronis diffinitionē. et si nō pplus nec
res pplī. sed qualiscūq multitudis
que pplī noīe digna non est. ac p
hoc si respublica res est pplī. et pplīs
nō est qui consensu nō sociatus ē
iuris. nō est aūt ius. ubi nulla iustitia est. pauldubio colligit. ubi
iustitia nō est. nō esse rēpublicam.
Iustitia porro ea virtus est. que sua cuiq distribuit. Que igit iustitia
a hoīs est. que ipsū hoīem deo vēo
tollit. et īmūdis demonibz subdit.
Hoc in est. sua cuiq distribuere. An
qui fundū aufert eius a quo emptus est. et tradit ei qui nichil habet in eo iuris. iustus est. Et qui
se ipsū aufert dñanti deo a quo factus est. et malignis seruit spiritibz. iustus est. Disputat certe acerrime atq fontalissime in eisdē ipsis
de republica libris. adūlus iustitiam p iustitia. Et qm̄ prius cū ageret pro iustitiae ptibz contra iustitiā et diceret. nisi p iustitiā rēpublicā stare augeriq nō posse. hoc velut validissimū poscī erat iustū esse. ut hoīes hoīnibz dñantibz
seruiant. quā cū iustitiā nisi seq̄tur īperiosa ciuitas aū est magna respublica. nō eam posse puniri
is īperare. respondī est a ptē iustitiae ideo iustū esse. qđ talibz hoībz
sit utilis seruitus. et p utilitatē eo
cū fieri cū recte fit. id est cū impo
bis auferī iumentā humana. et do
miti melius se habebūt. qā īdomiti deterius se habuerūt. subdūq
est ut ista ratio fundaret. velut
natura sūpta nobile exemplū ac
qz dictū est. aut igit deus hoīm. aut
ī peccati corpori. ratio libidini. et
ceris qz vitiosis animi ptibz. pla
ne hoc exemplo satis edoctū est. q
buldā esse utilē seruitutē. et deo q
dem ut seruiat utile esse omībz.
seruiens aūt deo animꝰ recte īpe
rat corpori. imoq ipso aīo ratio deo
dño subdita recte īperat libidini.
vitiisq ceteris. Quappe ubi homo
deo nō seruit. qđ in eo putandū ē
esse iustitiae. qui quidē deo nō seruiens nullo modo potest iuste āīo
corpori. aut hūana ratio vitiis ce
teris īperare. Et si in hoīe tali nō
est ulla iustitia. pauldubio nec
in hoīm cetu qui ex hoībz talibz
constat. Non est hic ergo iuris
consensus. qui hoīm multitudinē
pplm faciat. aut res diatī esse respublica. Nam de utilitate qđ dicā. aut
ecia cōmunibe sociatus cetus hoīm
sicut se habet ista diffinitio pplī
nūcupatī. Quāuis enī si diligenter
attendas nec utilitas sit ulla vitā
cū qui viuūt īpie. sicut viuit ois
qui non seruit deo seruitute veraci
bus. tāto magis īpijs quāto magis
sibi. cū sint īmūdissimi spūs tāq
dijs sacrificare volūt. tamē qđ de
iuris consensu diximꝰ satis esse ne
bitror vnde appareat p hanc diffinitionē nō esse pplm aut respublica esse dicatī. in quo iustitia non

est. Si enim dicunt non spiritibus immun
dis sed diis bonis atque sanctis in sua re
publica seruisse romanos. nunquid e
adem tociens repetenda sunt. que iam
satis. Immo ultra quam satis est diximus.
Quis enim ad hunc locum per superiores
huius operis libros peruenit. qui dubi
tare adhuc possit malis et impuris
demonibus seruisse romanos. nisi
vel nimium stolidus vel impudentissi
me contenciosus. Sed ut taceam qua
les sint quos sacrificiis colebant.
in lege dei verissime scriptum est. sa
crificans diis eradicabitur. nisi domino
tantum. Nec bonis igitur nec malis diis
sacrificari voluit. qui hoc cum tanta
comminacione precepit. Capitulum xxij.

Sed responderi potest quis
iste deus est. aut unde dig
nus probatus est. cui debe
rent obtemperare romani. ut nul
lum deorum preter ipsum colerent sacrifi
ciis. Magne cecitatis est adhuc quere
re. quis iste deus sit. Ipse deus est cuius
prophete predixerunt ista que cernimus.
ipse est deus a quo responsum accepit
abraham. in semine tuo benedicentur
omnes gentes. quod in xpo fieri quod secundum
carnem de illo semine exortus est idem
ipsi qui remanserunt huius nominis ini
mici velint nolint ue cognoscunt.
ipse est deus cuius diuinus spiritus per eos
locutus est. quorum predicata atque
completa per ecclesiam quam videmus toto
orbe diffusam in libris superioribus po
sui. ipse est deus quem varro doctissi
mus romanorum iouem putat. quamuis
nesciens quid loquatur. quod tamen ideo com
memorandum putaui. quoniam vir tante
sciencie nec nullum istum deum potuit
existimare nec vilem. Hunc enim eum
esse credidit: quem summum putauit
deum. Postremo ipse est deus quem
doctissimus phylosophorum quamuis xpi
anorum acerrimus inimicus. eciam per eorum
oracula quos deos putat. deum mag
num porphirius confitetur. Capitulum xxiij.

Nam in libris quos eglogy
on phylosophia appellat
in quibus exequitur atque con
scribit rerum ad phylosophiam pertinen
ciam velut diuina responsa. ut ip
sa verba eius quemadmodum ex gre
ca lingua in latinam interpretata sunt
ponam. Interroganti inquit quem deum
placando reuocare possit uxorem
suam a xpianismo. hec ait versibus
appollo. Deinde verba uelut apol
linis ista sunt. Forte magis poteris
in aqua impressis litteris scribere aut
ad inflans pennas leues per aera ut
auis volare quam pollute reuoces in
pie uxoris sensum. Pergat quomodo
vult inanibus fallaciis perseuerans. et
lamentari fallaciis mortuum deum
cantans. quem iudicibus recta sencien
tibus perditum pessima speciosis ferro
iuncta mors interfecit. Deinde post
hos versus apollinis qui non stante
metro latine interpretati sunt subiunx
it atque ait. In hiis quidem irremedi
abile sentencie eorum manifestauit di
cens. quoniam iudei suscipiunt deum magis
quam isti. Ecce ubi decolorans xpm iude
os preposuit xpianis: confitens quod
iudei suscipiunt deum. Sic enim exposu
it versus apollinis. ubi a iudicibus
recta sencientibus xpm dicit occisum.
tanquam illis iuste iudicantibus merito
sit ille punitus. Viderit quid de xpo
vates mendax apollinis dixerit
atque iste crediderit. aut fortasse va

tem qđ nō dixit. dixisse ĩsteplē cō
finxerit. q̄ue sibi constet vel ipsa
oracula inter se facta cōuenire.
postea videbim⁹ hic tamē iudeos
tanq̄ dei susceptores recte dicat iu
dicasse de xp̄o qđ eū monte pessū
extirpandū esse censuerīt. Deus
itaq; iudeoꝝ cui phibet testimoni
um audiendus fuit dicens. sacri
ficans dijs eradicabit̄ nisi deo tm.
Sed ad manifestiora veniam⁹ et
audiam⁹ q̄ magnū deū dicat esse
iudeoꝝ. Itē ad ea que interrogauit
apollinē quid melius verbū siue
ratio an lex. Respondit inq̃t ver
sibz hec dicens. Ac deinde subiecit
apollinis versus. in quibz et istu
sūt. ut quantū fas est inde decerpā.
Ju deū vero inq̃t regē generatorem.
et in regē ante oīa. quē tremit celū
et terra atq; mare et infernoꝝ ab
dita. et ipsa numina phoresciunt
quoꝝ lex est pater. quem valde sā
honorāt hebrei. Talu oraculo dei
sui apollinis porphurius tā mag
nū deū dixit hebreoꝝ. ut eū et ipsa
numina phoresceāt. Cū ergo deus
iste dixerit. sacrificās dijs eradica
bit̄. miror qđ ipse porphurius nō
phorruit. et sacrificās dijs eradica
ri nō formidauerit. Dicat etiā bo
na phylosophus iste de xp̄o quasi
oblitus illius de qua paulo ante
locuti sum⁹ cōtumelie siue. aut q̄
si in sōpnis dij eius maledixerint
xp̄o. et cuiglantes eū bonū ee cog
nouerīt digneq; laudauerīt. Deni
q; tanq̄ mirabile aliq̄d atq; in
credibile platurus. preter opinionē
inq̃t profecto quibusdā videat̄ esse qđ
dicturus sum⁹? Cultū etiā dij pessimū
pñiciauerīt et īmortalē factū et
iā bona predicatiōe eius meritū
rūt. xp̄ianos vero pollutos inqui
et cōtaminatos et errore iplicatos
esse dicāt. et multis talibz adiuuat
eos blasphemijs utūt̄. Deinde sub
iat velut oracula deoꝝ blasphemā
iā xp̄ianos. et post hec de xp̄o ait
inq̃t interrogantibz si est deus aut
est hic. q̄n quidē īmortalis aīa
post corpus ut incedit nosti. a sapi
entia aīa ablata semp errat. vim
pietate prestātissimi est nulla aīa.
hanc voluntate aliena a se veritate.
Deinde post verba hui⁹ quasi ora
culi sua ipse cōtexens. pessimū i
nq̃t deū inq̃t eū dixit. et eius ani
mā sicut et alioꝝ pioꝝ post obitū
īmortalitate dignatā. et hanc re
licte xp̄ianos ignorātes. Interrogē
tibz aīa inq̃t. aut ergo impunatus
est. Oraculo respondit ita. corpus
quidē debilitantibz tormētis semp
appositū est. aīa aūt pioꝝ relicta
sedi insidet. Illa vero aīa alijs aīa
bus fatalitē redit. quibz fata nō
annuerūt deoꝝ vota obtinere. nec
habere vouis īmortalis aguntur
errore iplicari. Interea ergo dijs ex
osi. q̄a quibz fato nō fuit nosse ve
rum. nec vota ab dijs semper hijs
fatalitē redit iste errore iplicari. ne
se vero pius et in celū sicut pius re
cessit. Itaq; hic quidē nō blasphe
mabis. miserabilis aūt hoīm re
mentia. ex eo in eas fatale pessimū
piculū. Quis ita stultus est. ut nō
intelligat aut ab hoīe callido cōfi
xpianus īmuallimo het oracula
fuisse cōficta aut consilio sum
li ab īpijs demonibz ita fuisse ĩsti

XIX

ca. ut saluet qm laudat xpm ppte/
ea credant2 veracit vituparе xpia/
nos. atq ita si possint ite cludat
viam salutis eterne. in qua sit q̄sq
xpianus. Sue q̄ppe nocendi astutie
millefarmi sentiūt nō esse cōtrariū
si credat2 eas laudantibz xpm. dū tū
credat2 eas vituperantibz xpianos. ut
eū qui utrūq crediderit. talem xpi
anus. ac sic q̄ vis ab illo laudat2. ab
horz tamē demoniū dignatu eū non
liberet xpc. presertī q̄a ita laudant
xpm. ut q̄sq̄s in eū talē crediderit. q̄
nus ab eis predicat2. xpianus verus
non sit. Sed fortunatianus hereticus
qui tantūmō hoiem nō eam deū no
uerat xpm. et ideo saluus p eū esse
non posse. nec istoz mendacia loqui
oz demoniū laqueos vitare vel sol
uere. Nos aūt neq apollinē vitupe
rantē xpm. neq echatem possum?
approbare laudantē. Ille q̄ppe tāq̄
nunquā xpm vult credi. quē iudia
bus recta sentientibz diat esse occasiū
ista hoiem pessimū sed hoiem tm.
una est tū et illius et hui? intentio
ut nolint hoies esse xpianos. quia
nisi xpiani essent ab eoz error potes
tate nō poterūt. Iste vero phyloso
phus vel potius qui talibz adulus
xpianos quasi oraculis credūt. p̄us
fatēt si possūt ut siter se de ipo xpo
echate atq apollo cōcordent. eūq; a
mbo condēnent. aut ambo collau
dent. Od si facere nō potuissent ui
chilomin? nos et vituperatores + lau
datores xpi fallaces demones vita
rem? Cū vero eoz deus et dea inti se
de xpo. ille vituperando ista laudando
dissentiant. p certo eas blasphemāti/
bus xpianos nō credūt hoies. si rte
ipsi sentiāt. Sane xpm laudans vel
porphirius vel echate cū dicat eūp
sū fatalit2 dedisse xpianis. ut iplica
rent2 errore. causas tū eius sicut
putat pandit errous. Quas ātēp
ex verbis eius exponā. prius quero
si fatalit2 dedit xpc xpianis errous
iplicationē utrū ipse volens an
nolens dederit. Si volens quomodo
iustus? si nolens quomō beatus?
Sed iam causas ipsius audiamus
errous. Sūt inq̄t spūs terreni mi
nime loco quodā maloz demoniū
potestati subiecti. ab hijs sapientes
hebreoz quoz vnus iste erat iheso
fuit sicut audisti diuina apollinis
que supius dicta sūt. Ab hijs ergo
hebrei demonibz pessimis et mino
ribz spiritibz detabāt religiosos. et
ipsis vacare phibebāt. venerari ā
magis celestes deos. amplius autē
venerari deū patrē. Hoc aūt inq̄t
et dij preapiūt. et in supionibz oste
dim? quēadmodū aīaduertere ad
deū moneāt. et illū colere ubiq ipe
rant. verū indocti et impie nature.
quibz vere factū nō concessit ab dijs
dona obtinere. neq habere iouis i
mortalis nocionē nō audietes et
deos et diuinos vicos. deos quidē
omēs veneratī sunt. phibitos autē
demones et hos nō odisse sed vene
rari. deū aūt simulātes colere eas so
la per que deus adorat2 non agūt.
Nam deus quidē utpote oīm pat
nullius indigens. sed nobis est bene
cū eū per iustitiā et castitatē alias
q; virtutes adoram? ipsā vitā precē
ad ipsū sanctes per imitationē et
inquisitionē de ipso. Inquisitio eī

purgat⁹ inq⁹t. imitacio deificat⁹ affec
tionē ad ipsū operandū. ¶ Bene quidē
predicauit deū patrē. et quibz sit co
laudus moribz dixit. quibz p̄ceptis
pphetica libri pleni sūt hebreoz. q̄s
scōz vita siue vituperat⁹ siue lauda
tur. sed in xp̄ianis tantū errat⁹ aut
tantū calūpniat⁹ quantū volunt
demones quos opinat⁹ deos. quasi
aliq̄ difficile sit recolere que turpia
que dedecora erga deoz obsequiū in
theatris agebant⁹ et tēplis. et attē
dere que legant⁹. dicant⁹. audiant⁹
in ecclesijs. vel deo vero q̄d offerat⁹.
et hinc ītelligere ubi edificāū et u
bi ruina sit mox. ¶ Quis aūt hinc
dixit vel inspirauit nisi dyaboli
cus sp̄ūs tam vanū aptūq̄ mendā
cū. q̄d demones ab hebreis colī pro
hibitos reuerear⁹ potius q̄ oderīt
xp̄iani. ¶ Sed deus ille quē coluerūt
sapientes hebreoz cēlā celestibz scās
angelis et virtutibz dei quos b̄tissi
mos tanq̄ ciues in hac nr̄a pegri
nacōe mortali venerāū et amā
mus sacrificari vetat. ītonās in
lege sua quā dedit hebreo pp̄lo suo.
et valde minacat⁹ dicēs. sacrificans
diis eradicabit⁹. ¶ Et ne quisq̄ puta
ret demonibz pessimis terrenis q̄z
spiritibz quos iste dicat minimos
vel minores ne sacrificet⁹ esse p̄cep
tū. q̄a et ipsi in scripturis scās dicti
sūt dij. non hebreoz sed gentiū. q̄d
euidenti in psalmo septuagīta in
terpretes posuerūt dicentes. q̄m oēs
dij gentiū demonia. ne q̄s ergo
putaret istis quidē demonijs phi
bitū. celestibz aūt vel omnibz vel a
liquibz sacrificari esse permissū mox
addidit. nisi dño soli id est nisi do
mino tantū. ne forte in eo q̄d aliis
nō soli dīm solē credat⁹ quispiam
aut sacrificandū putat. ¶ Qd nō ita
esse ītelligendū. in scripturis grauis
sacallime repit⁹. ¶ Deus igit⁹ hebreoz
aut tā magnū tantus erā ille phi
losophus phibet testimoniū legis
dedit hebreo pp̄lo suo. hebreo semi
ne conscriptā. nō obscurā et cognitā
sed omnibz tā gentibz diffamatā. in
qua lege scriptū est. sacrificās diis
eradicabit⁹. nisi dño tm̄. ¶ Quid opus
est in hac eius lege eius q̄z pphetis. de
hac re multa p̄quirē p̄mo nō p̄qui
rere. ¶ Non enī ab strusa vel rara sūt
sed apta et crebra colligere. et in hac
disputacōe mea ponere. quibz luce
clarius appareat. nullū omnino nisi tū
tū sibi verū deū et sūmū voluisse
sacrificari. ¶ Cave hoc vnū meminisse
mo granditi minacati sed veracati
dictū ab illo deo quē tā excellenti ea
rū doctissimi predicāt. audiat⁹ mine
at⁹ īpleat⁹. ne īobedientes eradicen
o consequat⁹. sacrificās inq⁹t diis
radicabit⁹ nisi dño tantū. nō quo
vei egeat aliquā? sed q̄a nobis expe
dit ut res eius sim? ¶ Hinc enī tam
tur in sacris litteris hebreoz. Dñs
dño deus meus es tu. q̄m bonoz me
oz nō eges. ¶ Huius aūt p̄dicandissimi
atq̄ optimū sacrificiū nolipli sum.
hoc est ciuitas eius. an rei multum
um celebram? oblacoibz nr̄is. que
fidelibz note sūt. licuit in libris pro
cedentibz disputarium? Cessauerūt
enī victimas quas in vmbra futu
ri offerebāt iudei. et vnū sacrificiū
gentes a solis ortu usq̄ ad occasū.
sicut ipse iam fieri cernim? oblacō
nes. p. pphetas hebreos oracula

XIX

crepuere diuina. ex quibz quantū
latus vilū est nōnulla ptulim? et
huc iam opi alplim? Quappti ubi
non est ista ultima. ut sōm suam
grauā ciuitati obedienti deus ipe
ret vnus et sūm? ne aucp̄ sacrificet
nisi tantū sibi. et p hoc in oīnibz ho
mīnibz ad eandē ciuitatē ptinētibz atqz
obedientibz deo. aīm? eaī corpi. atqz
racio vicijs ordine legitimo fideli
imperet. ut quēadmodū iustus vi?
ta cetus pl'usqz iustoz viuat ex fi
de que op̄at? p dilectionē qua homo
diligit deū sicut diligendus est deus.
et proximū sicut semetipm. Vbi ergo
non est ista iustitia. pfecto nō est ce
tus hoīm iuris consensu et utilita
te cōmunione sociatus. Qđ si nō est.
utiqz pl'us non est. si vera est hec
pl'i diffinitio. ergo nec respublica
est. qā res pl'i non est. ubi ipe pl's
Sanctus pl'us Capitulum none.
nō isto sed alio definiat? mō
veluti si dicat?. pl'us est cet?
multitudis racionalis rerū quas
diligit cōcordi cōmunione sociatus.
profecto ut videat? qualis quisqz po
pulus sit. illa sunt intuenda que di
liguntur. quecūqz tm̄ diligat si cetus est
multitudis nō pecoz si racionaliū
creaturarū. et coz que diligit cōcor
di cōmunione sociatus est. nō absur
de pl'us nūcupat?. tanto utiqz me
lior. quāto melioribz. tanto deterior
quanto est in deterioribz cōcors. Se
cundū istā diffinitionē nostrā ro
manus pl'us. pl'us est. et res eius
sine dubitatione respublica. Quid
autē primis tēporibz suis. qđ ne sep̄
tibz pl'us ille dilexerit. et quibz mo
ribz ad nouissimas seditiones atqz
inde ad sociales atqz ciuiles bella
puenies ipsā concordiā que salus
est quodāmō pl'i rupit atqz corru
perit. tellat? hystoria de qua in pre
cedentibz libris multa posuim?. nec
ideo tamē vel ipsū nō esse pl'm. vel
eius rem dixerī non esse rēpublicā.
q̄diu manet. qualiscūqz racionа
lis multitudis cetus rerū quas di
lexit cōcordi cōmunione sociatus.
Qđ autē de isto pl'o et de re ista pub
lica dixi. hoc de athenien'sū vel q̄
rūcūqz grecoz. hoc de egyptiacoz. hoc
de illa priore babylone assyrioz. qm̄
in rebz suis publicas ip̄eria vel pua
vel magna tenuerūt. et de alia q̄
cūqz aliarū gentiū intelligar dixis
se atqz sensisse. Generaliter quippe
ciuitas ip̄iorz aut nō imperat deus
obedienti sibi ut sacrificiū nō offe
rat nisi tantūmodo sibi. et p hoc
in illa et animꝰ corpori racioqz vi
cijs recte ac fideliter imperet. ita ret
iustitie veritate. Capl'm xxv.

Quālibet eī videat? animꝰ
corpi et racio vicijs laudа
biliter ip̄erare. si deo aīmꝰ
et racio ipsa non seruit. sicut sibi
esse seruiendū ipse deus p̄cepit nul
lo modo corpi vicijs q̄z recte ip̄erat.
Nam qualis corpis atqz vicioz po
test esse mens dīna. veri dei nescia.
nec eius ip̄erio subiugata. sed vi
ciosissimis demonibz cultū p̄bentibz
p̄hibita? Unde virtutes quas ha
bere sibi videt? p quas ip̄erat cor
pori et vicijs. ad quodlibet adipis
cendū vel tenendū retulerit nisi
ad deū. eaī ipsa vicia sūt potius
q̄ virtutes. Nam licet a quibusdā
hīc vere atqz honeste putent? esse

virtutes cū referunt ad seipsas nec ppti
aliud expetunt. eas tūc inflate ac su
perbe siūt. et ideo nō virtutes sed vi
a iudicanda siunt. Sicut enī nō est
a carne sed sup carnē qđ carnē facit
viuere. sic nō est ab hoīe sed sup ho
minē qđ hoīem facit beate viuere
nec solū hoīem sed eas quālibet po
testatē virtutēq; celestē. Capl'xxvi.

Q Vocūq; ut vita carnis aīa
est. ita beata vita hoīs deus
est: de quo dictū est sacre lectre
hebreoq;. beatus pplus cui⁹ est dns
deus ipius. Miser igit pplus ab isto
alienatus est deo. diligit tamē eas
ipse quandā pacē suam non ipso
bandā. quā quidē non habebit in
fine. qa non ea bene utit ante finē.
Hanc aūt ut iterum habeat in hac
vita. eas nīl interest. qm q̄diu p
mixte siūt ambe ciuitates. utimur
et nos pace babylonis. ex qua ita
p fidem pplus deliberat. ut apud
hanc iterum pegrinet. Propter qđ et
ap̄lus āmonuit ecclesiā ut oraret
pro regibz eius atq; sublimibz ad
dens et dicens. ut quietā et trāquil
lam vitā agam⁹ cū omī pietate et
caritate. Et pheta ieremias cū po
pulo veteri pūnaret captiuitatē.
et diuinitus iperaret ut obedien
ter irent in babyloniā. deo suo eas
ista patientia seruientes. monuit
et ipse ut oraret pro illa dicens. qa
in eius pace est pax vīa. utiq; iterī
tēp alis q̄ bonis malisq; cōis est.

Pax aūt nīa ppria. xxvij.
et hic est cū deo p fidem. et
ineternū erit cū illo p spe
ciem. sed hic siue illa cōmunis siue
nīa ppria. talis est pax ut solatiū
miserie sit potius q̄ bītudis gau
dium. Ipsa quoq; nīa iustitia ip̄ius
vera sit ppter veri bonū finē ad quē
refert. tamē tanta est in hac vita
potius remissione pctōr. cuius p
perfectiōe virtutū. felix est oratio
tota ciuitatis dei que peregrinatur
in terris. p omīa quippe miēbra sua
clamat ad deū. dimitte nobis debi
ta nīa sicut et nos di. te. nīs: nec
pro eis est efficax hec oratio quorū
fides sine opibz mortua est: sed pro
eis quoq; fides p dilectionē operat. cū
eū deo quidē subdita. in hac tamē
condicōe mortali et corpe corrupti
bili qđ aggrauat aīam nō pfecte iu
stis talis oratio. Nam pfecto qua
q̄ impetu nequaq̄ sine conflictu vi
cijs impat. et utiq; surrepit aliq̄d i
hoc loco infirmitatis eas bene con
fligenti. siue hostibz talibz victis sub
ditisq; dimittit. Unde si non facit qua
tione certe labili locutione. aut vola
tili cogitatione peccet. et ideo q̄diu
vicijs impat plena pax nō est qua
et illa que celsitū piaculoso rebellā
tur prelio. et illa que victa siūt. non
dū securo triūphant ozio. sed adhuc
sollicito premūt impio. In hijs ergo
temptatiōibz de quibz omībz in dic
nis eloquijs breuiti dictū est. nūqd
non tēptatio est vita hūana super
terrā. quis ita viuere se presumat. ut
dicere deo dimitte nobis debita nīa. ne
cesse nō habeat. nulli homo elatus nī
magnus. sed inflatus ac tumidus
cui p iustitiā celsitū. qui gratiam
largit hūilibz. Propter qđ scriptū est.
deus superbis resistit. hūilibz aūt dat
gratiā. Hic aūt in vnoquoq; iusto

XIX

ra est. ut obedienti deus homī ani
mus coꝑi. racio aūt vicijs repug
nantibꝫ ꝑpetet vel subigendo vel re
strīgendo. atꝫ ut ab ipso deo petatur
et meritoꝝ gracia et venia delictoꝝ.
ac de acceptis bonis graciarū actio
ꝑsoluat. In illa uero pace finali q̄
habenda est ulla iustitia. qm̄ sana
ta īmortalitate atꝫ īcorrupcione
natura uiua nō habebit. nec uni
quisq; nr̄m uel ab alio uel a seipso
ut racio vicijs que nulla erit ī pe
ꝑpetu. tantaq; obediendi ibi erit sua
uitas et facultas. quāta viuendi
felicitas. et hoc illic in
singulis eternū erit.
eternūq; certū erit. et ideo pax beati
tudīs hui? uel beatitudo pacis hui?
summū bonū erit. Caplm xxviij.

Ortū aūt qui nō ꝑtinet ad
istā ciuitatē dei. erit ecōtra
rio miseria sempitina. que
mors ecā secā dicit. q̄a nec aīa ibi
uiuere dicenda est. que a uita dei a
lienata erit. nec corpus q̄d eternus
dolorꝫ subiacebit. ac ꝑ hoc ideo du
plex nr̄a secā mors erit. q̄a tum mor
te nō potuit. Sed qm̄ sicut miseria
beatitudini et mors vite. ita bellū
pacī. uidet contrariū esse. merito q̄
dr. sicut pax in bonoꝝ finibꝫ predi
cata est atꝫ laudata. q̄d vel quale
bellū ecōtrario in finibꝫ malorꝝ pol
licitū intelligi. Verū qui hoc querit. at
tendat quid in bello noxiū punio
sūmꝫ sit. et videbit nichil aliud q̄ re
ctū esse ibi se aduersitatē atꝫ cōflic
tū. Q̄d igit bellū grauius et ama
rius cogitari potest. q̄ ubi volun
tas sic aduersa est passioni et pas
sio uolūtati. ut nullius earū vic
toria tales ī inicijs finiant. et u
bi sic confligit cū ipsa natura cor
porus vis dolorus. ut neutrū alteri
cedat. Hic enī qm̄ contīgit iste con
flictus. aut dolor vincat et sensū
mors adimit. aut natura vincat
et dolorē sanitas tollit. ibi aūt et
dolor ꝑmanet ut affligat. et na
tura ꝑdurat ut sentiat. q̄a utrū
q; ideo nō deficit. ne pena deficiat.
Ad hos aūt fines bonoꝝ et malo
rū illos expetendos istos cauendos
qm̄ p iudiciū tālibūt ad illos boni.
ad istos malu. de hoc iudicio quan
tū deus donauerit. in cōsequēti vo
lumīe disputabo.

Explicat lib xix. Incipit capla lib

Quod q̄uis omī xx.
tempe deus iudicet in hoc
tamē libro de nouissimo
eius iudicio sit ꝓpue disputandū.
De varietate rerū hūanarū ij.
qui nō potest dici deesse iudiciū dei
q̄uis nequeat vestigari. iij.
Q̄d in libro ecclīaste salomon de
hijs que in hac vita et bonis et ma
lis sunt cōsa disputauit. iiij.
Q̄d ad differendū de nouissimo iu
dicio dei nouū p̄mū testamēti. ac de
inde veteris testīonia ꝓbaturus sit.
Quibꝫ sententijs dei saluatorus v.
diuinū iudiciū in fine facturū scī.
Que sit prima vi. declaretur.
resurrectio. que secunda. vij.
De duabꝫ resurrectiōibꝫ. et de mille
annis q̄d in apocalipsi iohis scrip
tū sit. et q̄d de hijs racionabiliter sentiat
De alligacōe et solucōe dyaboli. viij.

Qd sit regnū scōz cū xpō p mille ix.
annos. et in quo discernat̄ a tēpo
Qd respondendū sit ro ad x.] etuo.
qui putāt resurrectionē ad sola cor
pora nō eaā ad aīas ptinere. xi.
De gog et magog quos ad plequē
dam ecclesiā dei solutus sathanas
sine seculi dyabolus tentabit. xij.
An ad ultimū supplciū ptineat ipi
oz qd descendisse ignis de celo et eos
dem comedisse memorat̄. xiij.
An ante tēpus plecutionis antixpi
mille anni sint ānumerādi. xiiij.
De tāpnationē dyaboli cū suis et p
le capitulationē de resurrectiōe cor
porea oīm mortuoz et de iudicio
ultime retributionis. xv.
Qui sint mortui quos ad iudiciū
exhibuit mare vel quos mortuos
et inferi reddiderūt. xvi.
De celo nouo et terra noua. xvij.
De ecclie glōrificationē sine fine p̄ sine
Quid aplus petrus de nouis xviij.
simo dei iudicio predicauerit. xix.
Quid aplus paulus thessalonicē
sibz scripserit de manifestationē ān
xpi. auē tēpus dies dñi subseqūt. xx.
Qd idem aplus in p̄ma ad eosdem
epla de resurrectiōe mortuoz docu
Quid ysaias pphā de xxi.] erit.
resurrectiōe mortuoz et de retribu
tione locutus sit iudicij. xxij.
Qualis futura sit egressio scōz ad
videndas penas malox. xxiij.
Que pphetauit daniel de plecutiōe
antixpi. et de iudicio dei. tēpoz scōz.
In psalmis dauitcis que de xxiiij.
fine seculi huius et de nouissimo
dei iudicio prenuntiāt. xxv.
De pphetia malachie qua dei iudi
cū ultimū declarat̄. et quoīdā di

at̄ p purificatorias penas facien
De sacrificijs que xxvi] mūdanoz
scā offerent deo sic plantura quem
in diebz pristinis et ānis plurib⁹ p
cuerūt. xxvij. De sep tionē bonoz et
malox: p quā nouissimi iudicij
tempo declaratur.
De lege mopsi spūaliter intelligēda
ne in damnabilia murmura cor
lis seculis incurrat.
De aduentu helye ante iudicij.
tuq̄ predicationē scripturarū secreta
relerante iudei cōuertēt̄ ad xpm.
Qd in libris veteris testamēti tam
deus legit̄ iudicaturus nō aliquis
xpi plona monstret̄: sed ex ipsius
testimonijs. ubi dñs deus loquitur.
non dubie appareat qd ipse sit xp̄s.
Explicit capla. Incipit liber xxi^us
primus.
Et dum
tum in
dicij di
qd ipse
donatus
tutionu
turi. cū
ex aliis
tum ad
ex ipsis
uersus ipsos et incredulos. tanq̄m
dificij fundamēto prius ponere nō
monia diuina debem⁹: quibz qui no
lūt credere humanis racionibus fallū
atq̄ fallacibz cōtrauenire conantur.
ad hoc ut aliud ligni fabricare conten
dant qd adhibet̄ testimoniū veri
teris sacris: aut oīno diuinitus re
dictū negent. Nam nullū existimo
esse mortaliū. qui cū ea sciat dicta
sūt intellexerit. et a sūmo ac vero
per aīas scās dicta esse crediderit.

nes plerūq; apte semp occulte luūt pro suis factis diuinitus penas. siue in hac vita siue post morte: quius nullus hoīm agat recte nisi diuino adiuuet auxilio: nullus demonū aut hoīm agat iiquet nisi diuino eodēq; iustissimo iudicio p̄mittat. Sicut enī aplus aut nō est iniq̄tas apud deū: ecā sicut ipse alibi dicat inscrutabilia sūt iudicia eius et inuestigabiles vie eius. Capl'

Quigit in hoc libro scdm. de illis primis nec de ista media diys dei iudicijs. sed de ipso nouissimo iudicio q̄tū ipse tribuerit disputabo: qū xp̄c de celo venturus est viuos et mortuos iudicaturus. Iste q̄pe dies iudicij ꝑprie ā vocat: eo q̄ nullus ibi erit īperate aut querele locus. cur īiustus ille sit felix: et cur ille iustus infelix. Omnīū nāq; tūc nō nisi bonoq; vera et plena feliatas. et oīm nō nisi malorū digna et sūma infeliatas apparebit. Nūc aūt et mala equo aīo ferre discim? que pacīūt et boni: et bona nō magnipendere que adipiscūtur et mali: ac ꝑ hoc ecā in hijs rebus in quibus non apparet diuina iustitia. salutaris est diuina doctrina. Discim? enī quo iudicio dei bonus sit ille paup. malus ille sit diues: iste gaudeat quē pro suis ꝑditis moribus cruciari debuisse meritis arbitram: contristet ille quē vita laudabilis gaudere debuisse persuadet: exeat de iudicio nō solū iniustus ultus veniā dāpnatus īnocens. aut iniq̄tate iudicis pressus. aut falsis obrutus testimonijs: ecōtrario celestis adiutarius eius nō so

eis credat atq; consentiat: siue id ecā ore fateat: siue aliquo vinculo formidinis erubescat. aut metuat: vel ecā puritatis similline insanie id qđ falsū esse nouit aut credit. ecā constantissime defendere moliat. Qđ ergo in confessiōe ac ꝓfessione tenet omnis ecclesia dei veri xp̄m de celo esse venturū ad viuos et mortuos iudicandos: hūc diuini iudicij ultimū diem dicam? id est nouissimū tempus. Nam p quot dies hoc iudicium incertū est: sed scripturarū more sacrarū diem poni solere pro tempore. nemo qui illas lras q̄libet negligenti legerit ignorat. Deo aūt cū die iudicij dei dicam? addim? ultimū vel nouissimū. q̄a et nūc iudicat. et ab humano genere īiqs iudicauit: dimittens de paradiso et a ligno vite lapsos primos hoīes pēa magni peccatores. ꝑmo ecā qū angelis peccā a sancto subuersus īuidendo subtrahit. Nec sine illo dubio iudicauit. Nec sine illo aūt ullo q; iudicio. et in hoc aereo celo et in terris et demonū et hoīm misericordissima est vita. erroribz cruciosissima plenissima. Verū et si nemo peccasset: nō sine bono rectoq; iudicio omnīs rationalē creaturā pleue tantissime sibi suo dño cohērentē in eterna beatitudine retineret. Iudicat ecā nō solū omnīū salutē de genere humano nīm atq; hoīm. ut misereat sancti ꝓpter ꝑmoq; meritū ꝑtoq;: sed etiam de singulorq; opibz ꝑprijs que gerūt arbitrio voluntatis. Nam et demones ne torqueant precant: nec utiq; īiuste vel parui eis. vel pro sua quisq; īprobitate torquent. Et hoī

ñ impunitus veritatē vindicat? insultet: ipius optime valeat. p̄? languore tabescat: latrocinent̄ sa/ ltim iuuenes. et qui nec verbo quēq̄ ledere potuerūt diuersa mor/ boz atrocitate affligant̄: infātes utiles rebz hūanis īmatura morte rapiant̄. et qui videt̄ nec nasci de/ buisse diutissime in lup viuat: ple/ nus crimūbz sublimet̄ honorubz. et hostem sine querela tenebre igno/ bilitatis abscondant: et cetera hui? modi. que quis colligit. quis enu/ merat: que si haberent in ipsa ve/ lut absurditate constantiā. ut in hac vita in qua homo sicut sacer psalmus eloquit̄. vanitati similis factus est: dies eius velut umbra p̄/ tereūt. nō nisi mali adipiscerent̄ transitoria bona ista atq; terrena nec nisi boni talia paterent̄ ma/ la: possent hec referri ad iudiciū de/ i iusti sine ecā benignū: ut q̄ nō erant allecturi bona eterna que faciūt beatos tēpalibz vel deiperē/ tur pro malicia sua. vel p̄ dei mise/ ricordia consolarent̄ bonis: et q̄ non erant passuri eterna tormē/ ta. tēpalibz vel p̄ suis quibuscūq; et quātuliscūq; pēis afflugerent̄. vel ppt̄ implendas virtutes exercerē/ tur malis. ¶ Nunc vero q̄n nō solum in malo sūt boni. et in bono mali. q̄d videt̄ iniustū: veritatē plerūq; t malis mala eueniūt et bonis bo/ na. pueniūt: magis inscrutabilia fiūt iudicia dei et īuestigabiles vie eius. Quātus ergo nesciam? quo iudicio deus ista vel faciat vel fie/ ri sinat. apud quē sūma virtus est et sūma sapiencia. sūmaq; iustitia

nulla infirmitas. nulla tristitia. nulla īquitas: salubrit̄ tamē dī/ cim? nō magnipendere seu bona seu mala que vitam? esse bonis ma/ lisq; cōmunia: et illa bona que/ que bonoz. atq; illa mala mala/ fugere que ppria sūt malox. cū ip/ ad illud dei iudiciū veneri? nul/ tempus iam. ppe dies iudicij et ip/ luq̄ dies dñi nūncupat̄. nō solum/ quecūq; tūc iudicabūt̄ veracia/ quecūq; ab initio iudicata. et que/ cūq; usq; ad illud tempus adhuc/ iudicanda sunt apparebūt manifestabū/ ma: ubi hoc quoq; manifestabit/ q̄ iusto iudicio dei fiat. ut nūc tam/ multa ac pene omnia iusta iudicia/ dei seculis mētes q; mortaliū latēt/ sūt tamē in hac re prox firmū nou/ lateat iustū esse q̄d latet. Capitu/ lum

Cepe salomon sapiē/ tissim? rex israel qui regna/ uit in ihrlm. ubi? qui vo/ catur ecclesiastes. et a iudeis quoq; ip/ bet̄ in sacrarū canone litterarū. li/ exorsus est. ¶ Vanitas vanitat̄/ ut ecclesiastes. vanitas vanitatū/ omnia vanitas: que habūdantia/ hoīs in omī labore suo quo labo/ rat sub sole. ¶ Et cū ex hac sententia/ connecteret cetera. cōmemorās quo/ nas errores q; vite hui? et cuncto/ entes ītērea tēpoz lapsus. ubi nu/ chil solidū nichil stabile retinent/ in ea rerū vanitate sub sole: istud/ ecclā deplorat quotīdiano q̄d cū sit/ habundātia sapiēne sup insipien/ cā sicut habūdantia lucis sup tene/ bras. sapiētis q; oculi sint in capite/ ipius. et stultus in tenebris ambu/ let: unus tñ interitus īteritq; o

nibꝫ utiqꝫ in hac vita que sub so
le agitur. significans videlicet ea ma
la que bonis et malis videmꝰ esse
communia: dicit etiam illud quod et bo
ni patiantur mala tanquam mali sint
et mali tanquam boni sint adipiscan
tur bona. ita loquens. Est inquit va
nitas que facta est sup terram: quia
sunt iusti sup quos venit sicut fac
tum impiorum: et sunt impij sup quos
venit sicut factum iustorum. Dixi quoniam
hoc quoqꝫ vanitas et in hac vani
tate cui quantum satis visum est inti
mande totum istum librum vir sapientis
simꝰ deputauit: non utiqꝫ ob aliud
nisi ut eam vitam desideremꝰ que vani
tatem non habet sub hoc sole: sed veri
tatem sub illo qui fecit hunc solem. In
hac ergo vanitate nunquid nisi iusto
dei rectoqꝫ iudicio similis eidem vani
tati factus vanesceret homo: In di
ebꝫ tamen vanitatis sue interest plu
rimum utrum resistat an obtemperet ve
ritati: et utrum sit expers vere pieta
tis an particeps. non propter vite huius
vel bona acquirenda vel mala vi
tanda vanescendo transeuncia: sed
propter futurum iudicium per quod erunt et
bonis bona et malis mala sine fi
ne mansura. Denique iste sapiens
hunc librum sic conclusit ut diceret. de
um time et mandata eius ~~ob~~ custo
di. quia hoc est omnis homo. quia hoc
omne opus deus adducet in iudici
um in omni despectu siue bonum siue
malum. Quid breuius verius salubriuꝰ
dici potuit: Deum inquit time et man
data eius custodi: quia hoc est omnis
homo. Quicumque enim est. hoc est cus
tos utiqꝫ mandatorum dei: quoniam qui hoc
non est. nichil est. Non enim ad veri

tatis ymaginem reformatur remanens
in similitudine vanitatis: quia omne
hoc opus id est quod ab homine fit in
hac vita siue bonum siue malum deꝰ
adducet in iudicium in omni despec
tu. id est in omni etiam qui contempti
bilis hic videtur et ideo nec videtur:
quoniam deus et ipsum videt nec eum despi
cit. nec cum iudicat preterit. Capl' iiij.

Huius itaqꝫ ultimi iudicij
dei testimonia. de scripturis
sanctis que ponere instituimus:
prius eligenda sunt de libris instru
menti noui. postea de veteris. Quan
uis enim vetera priora sint tempore.
noua tamen anteponenda sunt digni
tate: quoniam illa vetera preconia sunt no
uorum. Noua igitur ponantur prius: que
ut firmius probemꝰ assumentur et vete
ra. In veteribꝫ habentur lex et prophete:
in nouis euangelium et apostolice littere.
Ait autem apostolus. Per legem enim cog
nicio peccati: nunc autem sine lege iusti
cia dei manifestata est. testificata
per legem et prophetas: iusticia autem
dei per fidem ihesu xpi in omnes qui
credunt. Hec iusticia dei ad nouum per
tinet testamentum: et testimonium
habet a veteribꝫ libris hoc est a le
ge et prophetis. Prius igitur ipsa cau
sa ponenda est: et postea testes in
troducendi. Hunc et ipse xpc ihesus
ordinem seruandum esse demonstrans:
scriba inquit eruditus in regno dei
similis est viro patrifamilias pro
ferenti de thesauro suo noua et ve
tera. Non dixit vetera et noua: quod
utiqꝫ dixisset. nisi maluisset meri

Eitorum ordinem seruare quam tempus.
Ergo ipse saluator Capl' v.
cum obiurgaret ciuitates in

quibz virtutes magnas fecerat nec̄
crediderāt. et eis alienigenas antepo
uerit: ꝛ ꝯuīptū inq̄t dico vob. tyro
et sydoni remissius erit in die iudicij
q̄ vobis: et paulo post alteri ciuitati
amē inq̄t dico vobis q̄a terre sodo
moz remissius erit in die iudicij q̄
tibi. Hic euidentissime predicat diē
iudicij esse venturū. Et alio loco vi
ri niniuite inq̄t surgent in iudicio
cū generatiōe ista et ꝯdēpnabūt
eam. q̄a penitentiā egerūt in pre
dicatiōe ione: et ecce plus q̄ iona
hic. Regina austri surget in iudicio
cū generatiōe ista et ꝯdēpnabit
eam: q̄a venit a finibz terre audi
re sapientiā salomonis: et ecce pl⁹ q̄
salomon hic. Duas res hoc loco d
discim⁹: et venturū esse iudicium
et cū mortuoz resurrectiōe vētu
rū. De niniuitis enī et regīa aus
tri q̄m ista ducebat. de mortuis sine
dubio loquebat̄: quos tamē in di
e iudicij surrecturos esse predixit.
Nec ideo dixit ꝯdēpnabūt q̄a ip
si iudicabūt: sed q̄a ex ipsoz cōpa
catione isti merito dāpnabūt̄. Rur
sus alio loco cū de hoīm bonoꝝ
et maloz et nūc pmixtiōe poste
a sepatione. que utiq; die iudicij
futura est loqueret̄. adhibuit simi
tudinē de tritico seminato et sup
seminatis zizaniis: eāq; suis ex
ponens discipulis. qui seminat
inq̄t bonū semen est filius hoīs
ager aūt est mūdus: bonū vēo
semen hy sūt filij regni. Zizania
aūt filij sūt nequ. ī. Inimicus autē q̄
seminauit ea est dyabolus: messe
vero cōsūmatio est sēcli. messores
aūt angeli sunt. Sicut ergo colli
gunt̄ zizania et igni cōburunt̄ sic
rit in consūmatione sēcli: mittet fi
lius hoīs angelos suos. et colligent
de regno eius oīa scandala. et eos
qui faciūt iniq̄tatē. et mittēt eos i
caminū ignis: ibi erit fletus et stri
dor dentiū. Tunc iusti fulgebūt sic
sol in regno patris eoz: qui habet
aures audiat. Hic iudicū quidē
vel diem iudicij nō nōiauit: sed ei
multo clarius ipsis rebz expressit.
et in fine sēcli futurū esse predixit
Item discipulis suis. amē inq̄t dico
vobis: q̄d vos qui secuti estis me in
regeneratiōe cū sederit filius hoīs i
sede maiestatis sue. sedebitis et vos
sup sedes duodecim iudicātes duode
cim tribz israel. Hic discim⁹ cū suis discipu
lis iudicaturū ihesū: vnde et alibi
iudeis dixit. Si ego in beelzebul ei
cio demonia: filij vī in quo eiciūt.
Ideo et ipsi iudices vī erūt.
sup xij sedes sedituros esse ait: xij to
los hoīes cū illo iudicaturos pute
re debem⁹? Duodenario q̄pe numē
ro vniūsa queq; significata est mul
dicatiōū multitudo: ꝑpti duas p
tes numeri septenarij. quo signifi
cat̄ plenitudo vniūsitas. Que duc
ptes id est tria et quatuor. alterū
per alterū multiplicate xij faciūt.
Nam et quatuor ter: et tria q̄ter
xij sūt: et si qua alia hui⁹ duode
narij numeri. que ad hoc valeat
racio repiri. Aliq̄n q̄n in locum
iude traditoris apostoli machi
legim⁹ ordinatū. a plus paulus
qui plus illis oīnibz laborauit.
ubi ad iudicandū sedeat nō habe
bit: qui profecto cū aliis sās ad iu
meū iudicū se ptinere demōstrat

XX

cū dicat: nescitis q̄a angelos iudi
cabimꝰ. De ipsis quoq; iudicandis
in hoc numero duodenario. silis
causa est. Non enī q̄a dictū est. iudi
cantes xij tribꝫ isrl. tribꝫ levi que ter
ciadecima est ab eis iudicanda nō
erit: aut solū illū ꝓplm. nō etiam
gentes ceteras iudicabūt. Qd̄ aūt
ait in regeneracōe: ꝓculdubio mor
tuoꝝ resurrectionē noīe voluit re
generacōis ītelligi. Sic enī caro
nr̄a regenerabitur ꝑ īcorrupcionē:
quēadmodū est aīa nr̄a regenera
ta ꝑ fidem. Multa pretereo que de
ultimo iudicio ita dici videntur: ut
diligenter considerata repiantur am
bigua vel magis ad aliud ꝑtinen
cia: siue scilicet ad eū saluatoris ad
uentū quo ꝑ totū hoc tēpus in ec
clesia sua venit. hoc est in mēbris
suis ꝑticulatī atq; paulatī. q̄m
tota corpus est eius: siue ad exci
diū terrene ihrlm. q̄a et de illo cum
loquitur plerūq; sic loquitur tanq̄ de
fine scli atq; illo die iudicij nouissi
mo et magno loquatur: ita ut dinos
ci nō possit oīno. nisi ea que apud
tres euāgelistas matheū marcū et
lucā de hac re siliter dicta sūt. īter
se omīa conferantur. Quedā quippe
alter obscurius. alter explicat pla
nius: ut ea que ad vnā rem ꝑtinē
cia dicūtur. appareat vnde dicantur.
Qd̄ facere utcūq; curaui in quadā
epla quā rescripsi ad bte memorie
virū esichiū salonitane vrbis epis
copū: cuiꝰ eple tytulus est de fine se
culi. Pinde iam illud hic dicā: qd̄ ī
euangelio scdm matheū de sepaci
one bonoꝝ et maloꝝ legitur ꝑ iudi
ciū presentissimū atq; nouissimū

xpi. Cū aūt inq̄t venerit filius ho
mīs in maiestate sua et omēs an
geli cū eo: tūc sedebit sup sedē ma
iestatis sue: et cōgregabūtur ante
eū omēs gentes. et sepabit eos ab
īuicem. sicut pastor segregat oues
ab hedis: et statuet oues quidē a
dextris suis. hedos aūt a sinistris.
Tunc dicet rex hijs qui a dextris eiꝰ
erūt: venite benedicti patris mei:
possidete ꝑatū vobis regnū a con
stitucōe mūdi. Esuriui enī et dedis
tis michi manducare: sitiui et de
distis michi bibere: hospes erā et
collegistis me. nudus et operuistis
me: in carcere erā et venistis ad me.
Tunc respondebūt ei iusti dicentes.
Dn̄e q̄n te vidimꝰ esurientē et pa
uimꝰ: sicientē et dedimꝰ tibi potū:
Qn̄ aūt te vidimꝰ hospitē et colle
gimꝰ te aut nudū et cooperuimꝰ
te: Aut q̄n te vidimꝰ infirmū aut
in carcere: et venimꝰ ad te: Et respō
dens rex dicet illis. Amen dico vob:
q̄diu fecistis vni de hijs fratribus
meis mīmis. michi fecistis. Tūc di
cet inq̄t et hijs qui a sinistris erūt.
Discedite a me maledicti in ignem
eternū: qui ꝑatus est dyabolo et
angelis eius. Deinde siliter etiam
hijs enumerat. qd̄ illa nō fecerint
que dextros fecisse memorauit. Si
militerq; īterrogantibꝫ q̄n eū viderīt
in hoꝝ indigencia cōstitutū: qd̄
mīmis suis nō factū est. sibi factū
nō fuisse respondit: sermonēq; cō
cludens. et ibūt inq̄t hij in suppli
ciū eternū. iusti aūt in vitā etnā.
Johes vero euāgelista aptissīe nar
rat eū in resurrectiōe mortuoꝝ fu
turū predixisse iudiciū. Cū enī dix

isset neq; eum pater iudicat quemq;.
sed omne iudicium dedit filio. ut omnes
honorificent filium sicut honorificant
patrem: qui non honorificat filium
non honorificat patrem qui misit
illum: ptinus addidit. Amen amen
dico vobis: quia qui verbum meum au
dit et credit ei qui misit me ha
bet vitam eternam: et in iudicium non
veniet. sed transit a morte in vi
tam. Ecce hic dixit fideles suos in
iudicium non venire. Quomodo ergo p
iudicium separabuntur a malis. et ad e
ius dexteram stabunt: nisi quia hoc
loco iudicium p dampnacione posuit.
In tale quippe iudicium non venient:
quia audiunt verbum eius et credunt
ei qui misit illum. Capitulum sextum.

Deinde adiungit et dicit. A
men amen dico vobis: quia
venit hora et nunc est. quando
mortui audient vocem filij dei: et qui
audierint viuent. Sicut enim pater
habet vitam in semetipso: sic dedit
et filio habere vitam in semetipso.
Nondum de secunda resurrectione id est cor
porum loquitur que in fine futura est:
sed de prima que nunc est. Hanc quip
pe ut distingueret ait: venit hora
et nunc est. Non autem ista corporum. sed
animarum est. Habent enim et anime mor
tem suam in impietate atque peccatis: secundum
quam mortem mortui sunt de quibus
idem dominus ait. sine mortuos sepe
lire mortuos suos: ut scilicet in
anima mortui. in corpore mortuos
sepelirent. Propter istos ergo impieta
te et iniquitate in animo mortuos: ve
nit inquit hora et nunc est quando mor
tui audient vocem filij dei. et qui audi
erint viuent. Qui audierint dixit
qui obedierint: qui crediderint. et
usque in finem perseuerauerint. Nec fecit
hic ullam differenciam bonorum et malo
rum. Omnibus enim bonum est audire vo
cem eius et viuere: et ad vitam pie
tatis ex impietatis morte transire.
De qua morte ait apostolus paulus.
Ergo omnes mortui et pro omnibus
mortuus est xpc: ut qui viuunt iam
non sibi viuant. sed ei qui pro ipsis
mortuus est et resurrexit. Omnes i
taque mortui sunt in peccatis. nemine
prorsus excepto. siue originalibus si
ue etiam voluntate additis vel igno
rando vel sciendo. nec faciendo quod
iustum est: et pro omnibus mortuus vi
uus mortuus est vnus. id est nullum
habens omino peccatum: ut qui per remis
sionem peccatorum viuunt iam non sibi viuant
sed ei qui pro omnibus mortuus est propter
peccata nostra. et resurrexit propter iustifica
cionem nostram ut credentes in eum qui
iustificat impium. ex impietate iustifica
ti tanquam ex morte viuificati ad pri
mam resurrectionem que nunc est pertinere
possimus. Ad hanc enim primam non per
nent nisi qui beati erunt in eternum:
ad secundam vero de qua mox locutus
est. et beatos pertinere docebit et mi
seros. Ista est miscordie: illa iudicij. Mise
ricordiam et iudicium cantabo tibi domine. De
quo iudicio consequenter adiungit atque
ait. Et potestatem dedit ei et iudicium
facere: quia filius hominis est. Hic osten
dit quod in ea carne veniet iudicatus
in qua venerat iudicandus. Ad hoc
enim ait. quoniam filius hominis est. Ac deinde
subiungens vnde agimus. nolite inquit
mirari hoc: quia veniet hora in qua
omnes qui in monumentis sunt audi

ent vocē eius: et ꝓcedent qui bona
fecerūt in resurrectionē vite: qui ve
ro mala egerūt in resurrectionē iu
dicij. Hoc est illud iudiciū qđ paulo
ante sicut nūc pro dāpnacioē posu
erat dicens. qui verbū meū audit
et credit ei qui me misit habet vi
tam eternā. et in iudiciū nō veniet.
sed transit a morte in vitā: id est
ꝑtinendo ad primā resurrectionē q̄
nūc transit a morte ad vitā. in dāp
nacionē non veniēt. quā significa
uit appellacione iudicij: sicut etiā
hoc loco ubi ait. qui mala egerunt
in resurrectionē iudicij. id est damp
nacioīs. Resurgat ergo in prima:
qui nō vult in scđa resurrectioē dāp
nari. Venit enī hora et nūc est qn̄
mortui audiēt vocē filij dei. et qui
audierīt viuent: id est in dāpnaci
onē nō veniēt que scđa mors dicit:
in quā mortē post scđam que cor
poꝝ futura est resurrectionē precipi
tabunt. qui in prima que aīarū ē
non resurgūt. Veniet enī hora ubi
non ait et nūc est. q̄a in fine erit
scđi. hoc est in ultimo et maximo
iudicio dei: qn̄ omēs qui in monu
mētis sūt audient vocē eius et ꝓ
cedent. Non dixit quēadmodū in
prima: et qui audierīt viuēt. Non
enī omēs viuēt: ea scilicet vita que
qn̄ beata est sola vita dicenda est
Nam utiq̄ nō sine qualicūq̄ vita
possent audire: et de monumētis
resurgente carne ꝓcedere. Quare āt
non oēs viuēt in eo qđ sequit do
cet: qui bona inq̄t fecerūt in r̄sur
rectionē vite. hij sūt qui viuēt: q̄
vero mala egerūt in resurrectionē
iudicij: hij sūt qui nō viuēt. q̄a se

cunda morte morient. Mala q̄ppe
egerūt. qm̄ male vixerūt: male āt
vixerūt. q̄a in p̄ma que nūc est a
nimarū resurrectioē nō reuixerūt:
aut in eo qđ reuixerāt nō in finē
usq̄ manserūt. Sicut ergo due sūt
regeneracioēs. de quibꝫ iam sup̄ lo
cutus sū. vna scđm fidem que nūc
fit ꝑ baptismū. alia scđm carnē que
fiet in eius īcorrupcioē atq̄ īmorta
litate ꝑ iudiciū magnū atq̄ nouis
simū: ita sūt et resurrectiones due.
vna prima et nūc est. et aīarū est.
que venire nō ꝑmittit in mortem
scđam: alia scđa que nō nūc sed in
fine scđi futura est. nec aīarū sed cor
poꝝ est: que ꝑ ultimū iudiciū alios
mittit in scđam mortē. alios in eā
vitā que nō habet mortē. Capl' vij.

De hijs duabꝫ resurrectioī
bꝫ idem iohēs euāgelista ī
libro qui dicit apocalipsis
eo modo locutus est: ut earū p̄ma
a quibusdā nr̄is nō intellecta. insu
ꝑ etiā in quasdam ridiculas fabu
las verteret. Ait q̄ppe in libro me
morato iohēs aplus. Et vidi ange
lū descendentē de celo. habentē cla
uē abyssi et cathenā in manu sua:
et tenuit draconē illū serpentem
antiquū qui cognoīatus est dya
bolus et sathanas: alligauit eū
mille ānis. et misit illū in abyssū.
et clausit et sig— nauit sup eum:
ut nō seduceret iam gentes. donec
finiant mille anni. Post hec opor
tet eū solui breui tēpore. Et vidi se
des et sedentes supra eas: et iudiciū
datū est. et aīe occisoꝝ ꝓpter testio
niū ihesu et ꝓpt̄ verbū dei: et si q̄
non adorauerūt bestiā nc̄ ymagi

nē eius. neq; acceperūt inscriptionē
in fronte aut in manu sua. et reg
nauerūt cū ihesu mille annis: reli
qui eorꝫ nō vixerūt donec finiantur
mille anni. Hec resurrectio prima
est: beatus et scīs est qui habet in
hac p̄ma resurrectiōe partē: ī hijs
scīa mors nō habet potestatē. sed e
rūt sacerdotes dei et xp̄i: et regnabūt
cū eo mille annis. Qui ꝓpt̄ hec hui⁹
libri verba primā resurrectionem
futurā suspicati sūt corp̄alem. īt̄
cetera maxime numero annorum
mille p̄moti sūt: tanq̄ oporteret ī
scīs eo modo velut tanti tēporis fie
ri sabbatismū. vacatiōe scil̄ sācta
post labores annorꝫ sex miliū ex
quo creatus est homo: et magni
illius pcī merito in hui⁹ mortali
tatis erūpnas de p̄adisi felicitate
dimissus est: ut q̄m scriptū est. vn⁹
dies apud dn̄m sicut mille anni.
et mille anni sicut dies vnus. sex
annorꝫ milibꝫ tanq̄ sex diebꝫ im
pletis. sequatur velut septim⁹ sab
bati in annis mille postremis. ad
hoc scilicet sabbatū celebrandū r̄
surgentibꝫ scīs. Que opinio esset
utcūq; tolerabilis: si alique delicie
sp̄uales in illo sabbato affuture
scīs per dn̄i presenciā crederentur
Nam eciā nos hoc opinati fuim⁹
aliqn̄: sed cū eos qui tūc resurrex
erint dicāt īmoderatissimis car
nalibꝫ epulis vacaturos. in quibꝫ
cibus sit tantus ac potus. ut non
solū nullā modestiā teneāt. sed
modū quoq; ipsius īcredulitatis
excedant: nullo mō ista possunt
nisi a carnalibꝫ credi. Hij aūt qui
sp̄uales sūt ista credentes chilias

tas appellant greco vocabulo: q̄d
verbū e verbo exprimētes nos pos
sum⁹ miliarios nūcupare. Eos aūt
longū est refellere ad singula: sed
pocius quēadmodū hec scriptura
accipienda sit. iā debem⁹ ostendere
Ait ipse dn̄s ihesus xp̄c. Nemo po
test ītroire in domū fortis et vasa
eius eripe. nisi prius alligauerit
fortē: dyabolū volens ītelligi for
tem. q̄a ipse genus hūanū potuit
tenere captiuū: vasa vero eius que
fuerat erepturus fideles suos futu
ros quos ille in diuersis pcīs atq; ī
pietatibꝫ possidebat. Ut ergo alli
garetur hic fortis. ꝓpt̄ea vidit iste
ap̄lus in apocalipsi angelū descen
dentē de celo habentē clauē abyssi
et cathenā in manu sua: et tenu
it inq̄t draconē illū serpentē anti
quū. qui cognoīatus est dyabolus
et sathanas. et alligauit illū mil
le ānis: hoc est potestatē ab eis se
ducendis ac possidendis qui fuerāt
liberandi cohibuit atq; frenauit.
Mille aūt anni duobꝫ modis pos
sunt quantū michi occurrit ītel
ligi: aut q̄a in ultimis ānis mil
le ista res agitur. id est sexto annorꝫ
miliario tanq̄ sexto die cui⁹ nunc
spacia posteriora voluūtur. secutu
ro deinde sabbato q̄d nō habet ves
perā. requiē scil̄ scōrꝫ que non ha
bet finē: ut hui⁹ miliarij tanq̄ die
i nouissimā partē que remanebat
usq; ad terminū scli mille ānos ap
pellauerit. eo loquendi modo quo
pars significatur a toto: aut cte mil
le annos ꝓ annis omībꝫ hui⁹ scli
posuit: ut p̄fecto numero notaret
ipsa tēporis plenitudo. Millenari⁹

quippe numerus. denarij numeri
quadratū solidū reddit. Decē qp
pe denes ducta fiūt centū: que iam
figura quadrata sed plana est: ut
aūt in altitudinē surgat et solida
fiat. rursus centū denes multiplu
cauī et mille fiūt. Ponit ci centū
ipsa pro vnūlitate aliqā ponūt
quale illud est qđ dns aut. oīa sua
diuitenti et eū sequenti. pmisit
dicens. accipietis in hoc scō cētuplū.
qđ exponens quodāmō aplus aut
quasi nichil habentes et oīa pos
sidentes: qa et ante iam dictū erat
fidelis hoīs totus mūd9 ē diuina
rum? qp magis mille pro vnūer
sitate ponūt. ubi est soliditas ipli9
denarie quadrature? Unde nec illd
nichus itelligūt qđ in psalmo le
gūt: memor fuit in scām testamen
ti sui. verbi qđ mandauit in mille
generacões. id est in oēs. Et misit
iniqt illū in abyssū. utiqp dyabo
lū misit in abyssū: quo noīe signi
ficata est multitudo innumerabilis
impioꝝ. quoꝝ in maliguitate ad
uersus ecclesiā dei multū pfunda
uerūt: nō quia ibi dyabolus ante
non erat: sed ideo illuc dicit missus
qa exclusus a credentibꝫ. plus cepit
impios possidere. plus nāqp possi
detur a dyabolo: qui non solū est
alienatus a deo. verū eciā gratis o
dit seruientes deo. Et clausit iniqt
et signauit sup eū: ut nō seducat
iam gentes. donec finiant mille
annī. Clausit sup eū dictū est iter
dixit ei ne posset exire. id est ve
tū transgredi: signauit aūt qđ ad
didit. significasse videt michi. qa
ostendi esse voluit qui pertineat ad
partē dyaboli. et qui nō pertineāt.
Hoc qppe in scō isto plus latet. qp
et qui videt stare utrū sit casurus.
et qui videt iacere utrū sit surrec
turus itertū est. Ab eis aūt gentī
bus seducendis. huic interdicti vī
culo et claustro dyabolus phibet
atqp cohibet: quas pertinētes ad xpm
seducebat ante vel tenebat. Has e
nī deus elegit ante mūdi cōstitutio
nē. eruere de potestate tenebrarū et
transferre in regnū filij claritatis
sue: sicuti aplus dicit. Nam seduc
gentes illū eciā nūc et secū trahere
in eternā penā. sed nondū predes
tinatas in eternā vitā. quis fidelis
ignorat? Nec moueat qđ sepe dy
abolus seducat illos eciā qui rege
nerati iam in xpō vias ingrediūt
dei. Nouit enī dns qui sūt eius: ex
hijs in eternā dāpnacionē nemīnē
ille seducat. Sic enī nouit eos dns.
ut deus quē nichil latet eciā futu
rox: nō ut homo qui hominē ad
presens videt. si tamē videt cuius
cor nō videt: qualis aūt postea
sit futurus. nec sepsū videt. Ad hō
ergo ligatus est dyabolus et iclu
sus in abysso: ut iā nō seducat
gentes ex quibꝫ constat ecclesia:
quas antea seductas tenebat. an
teqp esset ecclesia. Neqp enī dictū est
ut nō seduceret aliquē: sed ut nō
seduceret iniqt iā gentes: in quibꝫ
ecclesiā paulo dubio voluit itelligi
Donec finiant iniqt mille annī:
id est aut qđ remanet de sexto die
qui constat ex mille ānis: aut ō
nes anni quibꝫ deinceps hoc scīm
pagendū est. Nec sic accipiendū
est qđ aut. ut nō seduceret gentes

donec finiantur mille anni. quasi
postea sit seducturus eas dumtaxat
gentes ex quibus predestinata con
stat ecclesia. a quibus seducendis il
lo est vinculo claustroque prohibitus:
sed aut illa locutione dictum est que
in scripturis aliquotiens inuenitur.
qualis est in psalmo sicut oculi nostri
ad dominum deum nostrum donec misereatur
nostri: neque enim cum misertus fuerit non
erunt oculi seruorum eius ad dominum deum
suum: aut certe iste est ordo verborum
et clausit et signauit super eum. donec
finiantur mille anni. Quod vero inter
posuit ut non iam seduceret gentes.
ita se habet ut ab huius ordinis con
nexione sit liberum. et seorsus intelli
gendum velut si post adderetur: ut
sic se haberet tota sentencia. et clau
sit et signauit super eum. donec finiantur
mille anni. ut non seduceret iam
gentes: id est ideo clausit donec fini
antur mille anni. ut non seduceret iam

Post hec Capitulum viij gentes.
inquit oportet eum solui bre
ui tempore. Si hoc est dyabo
lo ligari et includi ecclesiam non posse
seducere: hec ergo erit solucio eius
ut possit: Absit. Numquam enim ab illo
ecclesia seducetur predestinata et e
lecta ante mundi constitucionem de qua
dictum est. nouit dominus qui sunt eius:
et tamen hic erit etiam illo tempore quo soluen
dus est dyabolus. sicut ex quo est
instituta hic fuit: et erit omni tem
pore in suis utique qui succedunt nas
cendo morientibus. Nam paulo post
dicit. quod solutus dyabolus seduc
tas gentes toto orbe terrarum attra
het in bellum aduersus eam: quorum
hostium numerus erit ut harena

maris. Et ascenderunt inquit super
latitudinem et cinxerunt castra sanctorum
et dilectam ciuitatem: et descendit ig
nis de celo a deo et comedit eos: et
dyabolus qui seducebat eos mis
sus est in stagnum ignis et sulphu
ris. ubi et bestia et pseudo prophete
et cruciabuntur die ac nocte in secula
seculorum. Sed hoc iam ad iudicium no
uissimum pertinet: quod nunc propterea con
memorandum putaui. ne quis existi
met eo ipso paruo tempore quo soluetur
dyabolus in hac terra ecclesiam non
futuram: illo hic eam vel non inueniente
cum fuerit solutus. vel absumente
cum fuerit modis omnibus persecutus.
Non itaque per totum hoc tempus quod
liber iste complectitur. a primo scilicet ad
uentu xpi usque in seculi finem. quod erit se
cundus eius aduentus ita dyabo
lus alligatur. ut eius hec ipsa sit alli
gacio per hoc interuallum quod mille an
norum numero appellat non seducere
ecclesiam: quam quidem illam nec solutus
utique seducturus est. Nam profectori
si alligari est non posse seducere
siue non permitti: quod erit solui nisi
posse seducere siue permitti: Quod ab
sit ut fiat. Sed alligacio dyaboli
est: non permitti exercere totam temptaci
onem quam potest vel vi vel dolo. ad
seducendos homines in partem suam. co
gendo violenter. fraudulenter ve fal
lendo. Quod si permitteretur in tam longo
tempore et tanta infirmitate mul
torum: plurimos tales quales deus id
perpeti non vult. et fideles deiceret. et ne
crederent impediret. quod ne faceret alli
gatus est. Tunc autem soluetur: quando et bre
ue tempus erit. Nam tribus annis
mensibus sex legitur totis suis suorum

XX

uirgz seuituras: et tales erãt cũ quibz ea bellgerand ũ est ut uinca tanto eius ipetu inlidys qz nõ posset appareret et eius malgna potentia. nunc ps scõe ciuitatis fidelissima pacienca pbaret: nunc denigz per spiceret ip̃m magno eius malo tam bene fuerat usus omnes. qui eũ nec uis ab eoz ĩternozibz hoĩbz ubi in deũ credit foras nullũ. ut eius foris eas impugnacione pficerent et in eas qui sũt ex parte ipius allegauit. ne quantã posset effundendo et exercendo malicã ĩnumerabiles infirmos ex quibz ecclia multiplicari et ipleri oportebat. alios credituros. alios iã credentes a fide pietatis hos deterreret hos frangeret: et soluet in fine ut ip̃m fortem aduersariũ dei ciuitas suis pcauerent. cũ ingenti sui gl̃a re/ demptoris. adiutoris. liberatoris ãplioati. In eoz sane qui tũc futuri sũt scõz atqz fideliũ cõpacõe qd tantas soluit² inimicus. cũ q̃ nos allegato tantas pculus diuicamus. Quãnus et hoc tẽporis ĩtermallo qsi tam milites xp̃i tam prudentes et fortes fuisse atqz esse nõ dubiũ est: ut eã si tũc in ista mortalitate uiuerẽt qñ ille soluet² omnes inlidias eius atqz ipetus et caueret pruderntissime et pacientissime sustinerent. Nec alligato dyabolo non fuit facta est. ex quo cepit eccles a pretor iudeã terrã in nacones alias atqz alias dilatari: sed eã nõ fit et fiet usqz ad terminũ scli quo soluendus est: qz et nũc homines ab infidelitate in qua eos ipse possidebat cõuertunt² ad fidẽ. et usqz in finẽ illũ sine dubio conuertent². Et utiqz unicuiqz iste fortis tũc alligat². qñ ab illo tanq̃ vas ereptit²: et ab ipsius ubi ĩdulus est ñ in eis conslipta est qñ sũt mortui qui tũc erãt qñ cepit esse ĩdulus: sed successerũt eis alij nascendo atqz succedũt donec finiat² hoc scl̃m qui decerint xp̃ianos: in quoz coti die uelut in abysso cecas et pfundis cordibz ĩcredulitat². Utrũ aũt eã illis ultimis tribz ãnis et mensibz sex. qñ solutus totis uiribz seuiturus est. aliqs in qua nõ fuerat sit accessurus ad fidem: nõ nulla qstio est. Quomõ enĩ stabit qd dictum est. quis ĩtrat in domũ fortis ut uasa eius eripiat. nisi prius alligauerit fortẽ: si eã soluto eripiũtur: Ac p hoc ad hoc cogere uidet² ista sententia. ut credam² illo tẽpore neminẽ accessurũ esse pl̃o xp̃iano: sed cũ eis qui iã xp̃i ani cepta fuerũt dyabolũ pugnaturũ: ex quibz eã si aliq̃ uicti scuti eũ fuerũt. nõ eos ad predestinatiõ filioz dei numerũ ptinere. Neqz eũ frustra deus iohes aplus qui et hãc apocaluplim scripsit ep̃la sua de quibusdã dicat ex nob exierũt. sed nõ erãt ex nobis: nam si fuissent ex nobis. mansissent utiqz nobiscũ. Sed qd sit de puulis? Nimiũ quippe ĩcredibile est. nullos iam natos et nõdũ baptizatos p occupari xp̃ianoz filios illo tẽpore infantes: nullos eã ipsis nascendi iam diebz: aut si erũt nõ eos a

parentibꝫ suis ad lauachrũ regene
racionis modo quocũqꝫ ꝑduci. Qđ si
fiet. quo pacto soluto iam dyabo
lo vasa ista eripientur: in cuius domũ
nemo ĩtrat ut vasa eius eripiat. ni
si prius alligauerit eũ. Immo ve
ro id pocius est credendũ. nec qui ca
dant de ecclesia. neqꝫ qui accedant
ecclesie illo tẽpore defuturos: sed ꝓ
fecto tã fortes erũt et parentes pro
baptizandis ꝑuulis suis. et hij q̃
tũc primitus credituri sũt: ut illũ
fortẽ vincãt eciã nõ ligatũ. id est õ
nibꝫ qualibꝫ antea nũqꝫ vel artibꝫ
insidiantẽ. vel vrgentẽ viribꝫ. et vi
gilanter ĩtelligãt et tolerantẽ ferãt.
ac sic illi eciã non ligato eripiantur.
Nec ideo falsa erit euãgelica illa sẽ
tencia: q̃s ĩtrat in domũ fortis ut
vasa eius eripiat. nisi prius alliga
uerit fortẽ. Scđm eius eñi sentẽcie
veritatẽ ordo iste seruatus est. ut p̃
us alligaretur fortis: ereptisqꝫ vasis
eius longe lateqꝫ in omnibꝫ gẽtibꝫ
ex firmis et infirmis ita multipli
caretur ecclesia: ut ex ipsa rerũ diui
nitus predictarũ et ĩpletarũ robus
tissima fide eciã soluto vasa pos
set auferre. Sicut eñi fatendũ ẽ.
multorꝫ refrigescere caritatẽ cũ ha
bundat iniq̃tas. et ĩusitatis maxi
misqꝫ ꝑsecucionibꝫ atqꝫ fallacijs dy
aboli iam soluti. eos qui in libro
vite scripti nõ sũt multos esse ces
suros: ita cogitandũ est nõ solũ
quos bonos fideles illud tempus
ĩueniet. sed nõnullos eciã qui fortis
adhuc erũt. adiuuante dei graci
a ꝑ consideracionẽ scripturarũ. ĩ
quibꝫ et alia et finis ipse p̃nũcia
tus est quẽ venire iam senciunt

ad credendũ qđ nõ credebãt futu
ros esse firmiores. et ad vincendũ
eciã nõ ligatũ dyabolũ forciores
Qđ si ita erit ꝓpterea p̃cessisse dicẽ
da est eius alligacio. ut et ligati et
soluti expoliacio sequeretur: q̃m de
hac re dictũ est. q̃s ĩtrabit in do
mũ fortis ut vasa eius eripiat. ni
si prius alligauerit fortẽ. Capitulum ix.
Interea dũ mille ãnis ligatus
est dyabolus: scĩ dei regnãt
cũ xp̃o eciã ipsis mille ãnis
eisdẽ sine dubio. et eodẽ mõ intelli
gendis. id est ex isto iã tempore pri
oris eius aduẽtus. Excepto quippe
illo regno de quo in fine dicturus
est. venite benedicti p̃ris mei pos
sidete paratũ vobis regnũ: nisi a
lio aliquo mõ longe quidẽ impa
ri iam nũc regnarent cũ illo scĩ
eius quibꝫ ait. ecce ego vobiscũ sũ
usqꝫ in consũmacionẽ sc̃li: ꝓfecto
nõ eciã nũc diceretur ecclesia regnũ
eius. regnũ ve celorꝫ. Nam utiqꝫ
isto tẽpore in regno dei eruditur scri
ba ille qui ꝓfert de thezauro suo
noua et vetera. de quo supra locu
ti sumus: et de ecclesia collecturi sũt
zizania messores illi. que ꝑmisit
cũ tritico simul crescere usqꝫ ad
messem. Qđ exponens ait. Messis
est finis sc̃li: messores aũt angeli
sũt. Sicut ergo colliguntur zizania
et igni cõburuntur: sic erit in con
sũmacionẽ sc̃li: mittet filius hoĩs
angelos suos. et colligent de reg
no eius omnia scandala. Nũqđ de
regno illo: ubi nulla sũt scanda
la: De isto ergo regno eius qđ est
hic ecclesia colligentur. Itẽ dicit qui
soluerit vnũ de mandatis istis mi

XX

mis et docuerit sic hoīes. mīmus
vocabitur in regno celorum: qui aūt fe
cerit et sic docuerit. magnus voca
bitur in regno celorum. Utrūq; dicit in
regno celorum. et qui nō facit manda
ta que docet. hoc est eum soluere. nō
facere. nō seruare: et illū qui facit
et sic docet: sed istū mīmū. illū mag
nū. Et cōtinuo secutus adiūgit. di
co eum vobis q̄a nisi habūdauerit
iusticia vr̄a sup scribarū et phari
seorum. id est sup eos qui soluūt qd̄
docent: de scribis eum et phariseis
dicit alio loco. q̄m dicūt et nō fa
ciūt: nisi ergo sup hos habūdaue
rit iusticia vr̄a. id est ut vos non
soluatis sed faciatis potius qd̄ do
cetis: non ītrabitis inq̄t in regnū
celorum. Alio modo igitur intelligendū
est regnū celorum ubi ambo sūt. et
ille scilicet qui soluit qd̄ docet. et il
le qui facit: sed ille mīmus. ille mag
nus: alio modo aūt regnū celorum di
citur. quo nō intrat nisi ille qui fa
cit: ac p hoc ubi utrūq; genus est.
ecclesia est qualis nūc est: ubi aūt
illud solū erit ecclesia est qualis tūc
erit. q̄n malus in ea nō erit. Ergo
et nūc eccl̄ia regnū xp̄i est: regnū
q; celorum. Regnant itaq; cū illo etiā
nūc sc̄i eius. aliter quidē q̄ tūc regna
būt: nec tn̄ cū illo regnāt zizania:
q̄uis in ecclesia cū tritico crescant.
Regnāt eum cū illo qui faciūt qd̄ a
it aplus: si resurrexistis cū xp̄o que
sursū sūt sapite. ubi xp̄c est in dexte
ra dei sedens: que sursū sūt querite
non que sup terrā. De qualibz itē
dicit: qd̄ eorum cōuersatio sit in celis.
Postremo regnāt cū illo: qui eo mō
sūt in regno eius. ut sint etiā ipsi

regnū eius. Quomō aūt sūt reg
nū xp̄i. qui ut alia taceā q̄uis ibi
sint donec colligantur in fine seculi
de regno eius omīa scandala: tn̄ il
lic sua querūt. nō que ihesu xp̄i:
De hoc ergo regno milicie in quo
adhuc cū hoste confligitur. et aliq̄n
repugnatur pugnātibz vicijs. aliq̄n
cedentibz īperatur. donec veniatur ad
illud pacatissimū regnū ubi sine
hoste regnabitur: et de hac p̄ma re
surrectiōe que nūc est. liber iste sic
loquitur. Cū eum dixisset alligari dy
abolū mille ānis. et postea solui
breui tēpore. cū recapitulando q̄d
in istis mille ānis agat ecclesia vel
agatur in ea: et vidi inq̄t sedes et se
dentes sup eas: et iudiciū datū est.
Non hoc putandū est de ultimo iu
dicio dici: sed sedes p̄positorum et ipsi
p̄positi ītelligendi sūt p quos nūc
eccl̄ia gubernatur. Iudiciū autē da
tū. nullū melius accipiendū vide
tur q̄ id qd̄ dictū est: que ligaue
ritis in terra ligata erūt in celo. et
que solueritis in terra soluta erūt
in celo. Unde aplus. qd̄ eum michi ē
inq̄t de hijs qui foris sūt iudicare:
nonne de hijs qui ītus sūt vos iu
dicatis: Et aīe inq̄t occisorum ꝓpter
testimoniū ihesu et ꝓpter verbum
dei. subauditur qd̄ postea dicturus
est. regnauerūt cū ihesu mille ā
nis: aīe scilicet martirū. nondū
sibi corpibz suis redditis. Neq; eum
piorum aīe mortuorum separantur ab
eccl̄ia que nūc etiā est regnū xp̄i:
alioq̄n nec ad altare dei fieret eo
rū memoria in cōmunicatiōe cor
poris xp̄i: nec aliq̄d ꝓdesset ad eius
baptismū in p̄iculis currere. ne si

ne illo finiat̄ hec vita: nec ad cetera
aliacone cū forte p penitenciā ma
lam ne conscientiā quilz ab eode
corpe sepatus est. Cur eū sūt ista:
nisi q̄a fideles eā debūt mēbra ei
eius? Quāuis ergo cū suis corpib⁹
nondū. iam tū eoz aīe regnant
cū illo: dū isti anni mille desinūt.
Unde in hoc eode libro et alibi legi
tur: beati mortui qui in domino
moriūt̄. Amodo eā dicat spūs ut
requiescant a laboribz suis: nā o
pera eoz sequūt̄ illos. Regnat ita
q̄ cū xpo nūc primū ecclesia in vi
uis et mortuis. Interea cū sicut
dictū aplus mortuus est xpc. ut et
viuoz et mortuoz dūet̄: sed ideo
tantūmodo martyū aīas cōmē
rauit. q̄a ipsi precipue regnant
mortui qui usq; ad mortem p ve
ritate certarūt: sed a parte totū ea
dem ceteros mortuos intelligim⁹ p
tinētes ad ecclesiā. qd est regnū xpi.
Qd vero sequit̄. et si qui nō adora
uerūt bestiā nec ymaginē eius.
neq; acceperūt inscriptionē in fro
te aut in manu sua: simul de viuis
et mortuis debem⁹ accipe. Que sit
porro ista bestia q̄uis sit diligen
ius requirendū: nō tamē abhor
ret a fide recta. ut ipsa ipsa ciuitas
intelligat̄. et pplus infideliū cōtra
rius pplo fidei et ciuitati dei. Ymā
go vero eius simulacro eius michi
videt̄: in eis videlicet hominib⁹ qui
velut fidem p̄fitent̄ et infidelitā vi
uūt. Fingūt enī se esse qd non sūt:
vocantq; nō veraci effigie sed fal
sa ymagine xpiani. Ad eandem
q̄q; bestiā ptinet nō solū aperte
ymica xpi nois et eius gl̄osissime
ciuitatis: sed etiā zizania que de
regno eius qd est ecclesia in fine sc
culi colligenda sūt. Et qui sūt qui
non adorant bestiā nec ymaginē
eius: nisi qui faciūt qd aut aplus
ne latas iugū ducentes cū infide
lib⁹? Non adorant enī et nō confes
sionē? nō sublimāt̄. neq; ampliāt in
scriptionē. notā salicet crucis: in
fronte ppt̄ p̄fessionē: in manu ppt̄
operationē. Ab his igit̄ malis alie
ni siue adhuc in ista mortali car
ne viuentes. siue defuncti regnāt
cū xpo: iam nūc modo quoda⁹ tp⁹
ic tēpori congruo p totū hoc itera
tū qd numero mille significat̄ an
noz. Reliqui eoz inq̄t nō vixerūt.
donec finiant̄ mille anni. Hora enī nūc est cū mortui audiūt
vocē filij dei: et qui audierūt viuēt.
Reliqui vero eoz nō viuēt. Qd vero
subdidit donec finiant̄ mille ānu.
intelligendū est qd eode tēpore nō
vixerūt quo viuere debuerūt. ad vi
tā salicet de morte tūlendo: et ideo
cū dies venerit quo fiat et corpo
relurrectio: nō ad vitā de mortuis
tus p̄cedent. sed ad iudicii ad damp
nationē salicet que sēa mors dia
tur. Donec finiant̄ enī mille ānu
quicūq; nō vixerit. id est toto isto
tempore quo agit̄ prima relurrec
tio nō audierit vocē filij dei. et ad
vitā de morte tūlerit: p̄fecto in se
cunda relurrectione que carnis est
in morte sēam cū ipsa carne trau
sibit. Sequit̄ enī et dicat. Hec ē p̄ma
rectio. Ipsa est: beatus et sānus qui
habet in hac p̄ma relurrectione p̄te
id est particeps eius est. Ipse est nā
particeps eius. qui nō solū a mor
te que in p̄nis est reuiuiscit: sed

XX

ecīa in eo qđ vexerit pmanebit.
In ihs inq̄t scā mors nō habet
potestatē. Habet ergo in reliquis
de quibz supius aut. reliqui eorū
non vixerūt donec finiant̄ mille
annī. qm toto isto tēporis īterual
lo qđ mille ānos vocat. quātūcūq;
in eo quisq; eor vixit in corpe. nō
vexit a morte in qua eū tenebit
impietas: ut sic revivisc̄endo pri
mę resurrectionis pticeps fieret: at
q; in eo pstatē scā mors nō hab'et.

Sed qui putāt Capīm x.
resurrectionē dīa no pos
se nisi corpor: ideoq; istā
quoq; primā in corpibz futurā ee
contendūt. Quor enī est inquīūt
cadere. eor est resurgere. Cadūt aūt
corpa morendo: nam et a cadendo
cadavera nūcupant̄. Non ergo a
nimarū inquīūt resurrectio po
test esse: sed corpor. Sed qđ cōtra
apīm dicūt: qui eam resurrectio
nē appellat: Nā scdm ītentionē nō
excēdit quibz aut: si resurrexaltis
cū xpō que surs̄ sūt sapite. Quē
sensū verbis aliis alibi posuit di
cens: ut quēadmodū xpc resurrex
it a mortuis p gloriā pīs: sic et
nos in novitate vite ambulem?.
Hinc est et illud: surge qui dormis
et exurge a mortuis: et illūabit
te xpc. Qđ aūt dicūt nō posse re
surgere nisi qui cadūt. et ideo pu
tant resurrectionē ad corpa nō ad
aīas ptinere. qa corpor est cadere:
aīe non audiūt non recedatis ab
illo ne cadatis. et suo dño stat aut
cadit. et qui se putat stare. caveat
ne cadat. Puto eē qđ in aīa non
in corpe casus iste cavendus est.
Si ergo cadendi est resurrectio. ca
dūt aūt et aīe: pfecto et aīas re
surgere contitendū est. Qđ autē
cū dixisset in istis scā mors non
habet pstatem adiūxit atq; aut.
sed erūt sacerdotes dei et xpi. et reg
nabūt cū eo mille annis: non u
tiq; de solis epīs et presbiteris dic
tū est. qui ppue ecīa vocant̄ in ec
clia sacerdotes: sed sicut oēs xpō
dicim? ppt̄ mysticū crisma: sic oēs
sacerdotes. qm membra sūt unius
sacerdotis. De quibz aplus petrus:
plebs inq̄t scā regale sacerdotium.
Sane licet breviter atq; tūc leviter
insinuasse videat ihesū xpm dicen
do sacerdotes dei et xpi hoc est pīs
et filij: qđ pius ppt̄ formā servi sicut
hois filius. ita ecīa sacerdos xpc et
fectus sit eternū scdm ordinē mel
chisedech. De qua re in hoc opere
non semel diximus. Capīm xi.

Et cū finiti fuerīt inquit
mille anni. solvet̄ satha
nas de custodia sua: et ex
ibit ad seducendas nationes que sūt
in quatuor angulis terre gog et
magog. et congregabit eos in bellum:
quor numerus est ut harena ma
ris. Ad hoc ergo tūc seducet̄: ut in
hoc trahat bellū. Nam et antea
modis quibz poterat p mala mul
ta et varia seducebat. Exibit aūt
dictū est. in aptā plecticonē de
latebris erūpet odior. Nec enim
erit novissima plectio novissi
mo imminente iudicio: quā scā ec
clia toto terrarū orbe pacietur.
vnīūsa scīl civitas xpi ab vniver
sa civitate diaboli. quātacūq; est

utraq; sup terrā. Gentes quippe is
te quas appellat gog et magog
nō sic sūt accipiende tanq̄ sint a
liqui in aliqua parte terrarū bar
bari constituti: siue quos quidam
suspicantur getas et massagetas
ꝓpter litteras hoꝝ nōim primas: si
ue aliquos alios alienigenas et a
romano iure seiūctos. Toto nāq;
orbe terrarū significati sūt isti esse
cū dictū est naciones que sūt in q̄
tuor angulis terre. easq; subiecit
esse gog et magog: quoꝝ īterpre
tacionē nōim esse cōperimꝰ. gog
tectū. magog de tecto. tanq̄ domus
et ipse qui ꝓcedit de domo. Gentes
ergo sūt in quibꝫ dyabolū velut
in abysso supius ītelligebamꝰ īclu
sū: et ipse de illis quodāmō sese ef
ferens et ꝓcedens. ut ille sint tectū
ipse de tecto. Si aūt utrūq; refera
mus ad gentes. nō vnū hoꝝ ad il
las. alterū ad dyabolū: et tectū ip
se sūt q̄a in eis nūc includitur. et q̄
dāmō tegitur inimicus antiquus: et
de tecto ipsi erūt. qn̄ in aptū odiū
de opto erupture sūt. Qd̄ vero ait
et ascenderūt sup terre latitudinē
et cinxerūt castra scōꝝ et dilectā
ciuitatē nō utiq; ad vnū locū ve
nisse vel venturi esse significati sūt
quasi vno aliquo loco futura sūt
castra scōꝝ et dilecta ciuitas. cum
hec nō sit nisi xp̄i ecclesia toto ter
rarū orbe diffusa. ac ꝑ hoc ubicū
q; tūc erit que in omībꝫ gentibꝫ
erit. qd̄ significatū est nomīe la
titudīs terre: ibi erūt castra scōꝝ.
ibi erit dilecta deo ciuitas eius: i
bi ab īimicis omībꝫ suis q̄a et ipi
in omībꝫ cū illa gentibꝫ erūt. per

secuciōis illius īmanitate cingetur.
hoc est in āgustias tribulacionis
artabitur vrgebitur concludetur: ut mi
liciā suā deseret que vocabulo est
appellata castroꝝ. Capl̄m xij.

Quod vero ait. et descendit
ignis de celo et comedit eos
non extremū putandum
id est suppliciū. qd̄ erit cū dicetur dis
cedite a me maledicti in ignē eter
nū. Tunc q̄ppe in igne mittentur
ipsi: nō ignis de celo veniet in ipōs.
Hic aūt bene ītelligitur ignis de celo
de ipsa firmitate scōꝝ: qua nō cessu
ri sūt seuientibꝫ. ut eoꝝ faciāt vo
luntatē. Firmamentū est eiū celū:
cuiꝰ firmitate illi cruciabuntur ar
dentissimo zelo. qm̄ nō potuerūt
attrahere in partes antixp̄i sāctos
xp̄i: et ipse erit ignis qui come
det eos: et hoc a deo q̄a dei munē
insupabiles fiūt sc̄i. vnde excruciā
tur inimici. Sicut eiū in bono po
situ est. zelus domus tue comedit
me: ita econtrario. zelus occupauit
plebem īeruditā: et nūc ignis con
trarios comedet: et nūc utiq; excep
to scilicet ultimo illius igne iudicij.
Aut si eam plagā qua ꝑcuciendi
sūt ecclesie ꝑsecutores. veniente iā
xp̄o quos viuentes īueniet super
terrā. qn̄ īterficiet antixp̄m spū o
ris sui. ignē appellauit descendere
de celo eosq; comedentē: neq; hoc
ultimū suppliciū erit īpioꝝ: sed il
lud qd̄ facta corporꝝ resurrectione
passuri sunt. Capl̄m xiij.

Hec ꝑsecucio nouissima que
futura est ab antixp̄o. sicut
iam diximꝰ: q̄a et in hoc li
bro supius. et apud danielē ꝓphetā

XX

positū est tribꝫ annis et sex men
sibꝫ erit. Qd tempus q̄uis exiguū.
utrū ad mille annos ꝑtineat. q̄bꝫ
et dyabolū ligatū dicat. et scōs reg
nare cū xp̄o. an eisdem ānis hoc ꝑ
uū spaciū suꝑaddatur atq̄ extra sit
merito ambigitur. q̄a si dixerimus
ad eosdē annos hoc ꝑtinere: non
tanto tempore sed ꝓlixiore cū xp̄o
regnū scōꝝ reꝑitur extendi q̄ dyabo
lus alligari. Pfecto enī scī cū suo
rege etiam in ipsa p̄cipue ꝑsecuci
one regnabūt mala tanta vīcen
tes: q̄n iam dyabolus nō erit alli
gatus. ut eos ꝑsequi omībꝫ viribꝫ
possit. Quomō ergo ista scriptura
eisdem mille annis utrūq̄ determi
nat. dyaboli scilicet alligacionē
regnūq̄ scōꝝ: cū triū annoꝝ et sex
mensiū īteruallo. prius desinat al
ligacio dyaboli. q̄ regnū scōꝝ ī hijs
annis mille cū xp̄o. Si aūt dixeri
mus paruū ꝑsecuciōis huius hoc
spaciū nō cōputandū in mille an
nis. sed eis īpletis pocius adiciendū.
ut ꝓprie possit ītelligi qd cū dixisset
sacerdotes dei et xp̄i regnabūt cū eo
mille annis. adiecit. et cū finiti fu
erint mille anni soluetur sathanas
de custodia sua: isto enī modo et rēg
nū scōꝝ et vinculū dyaboli simul
cessatura esse significat: ut deinde
ꝑsecuciōis illius tempus. nec ad scō
rū regnū nec ad custodiā sathane.
quoꝝ utrūq̄ in mille annis est ꝑ
tinere. sed suꝑadditū et extra com
putandū esse credatur: cogemur fateri
scōs in illa ꝑsecuciōe regnaturos
non esse cū xp̄o. Sed quis audeat
dicere tūc cū illo nō regnatura sua
membra. q̄n ei maxime atq̄ fortis

sime coherebūt: et quo tēpore q̄n
to erit acrior īpetus belli. tāto ma
ior gl'a non cedendi. tanto densior
corona martirij. Aut si ꝓpter tribu
laciones quas passuri sūt. nō di
cendi sūt regnaturi: consequens
erit ut etiā suꝑioribꝫ diebꝫ in eis
dem mille annis quicūq̄ tribula
bantur scōꝝ eo ipso tēpore tribulaci
onis sue cū xp̄o non regnasse dicā
tur: ac ꝑ hoc et illi quoꝝ aīas auc
tor libri huius se vidisse scribit occiso
rū ꝓpter testimoniū ihesu et ꝓpter
verbū dei nō regnabāt cū xp̄o q̄n
paciebantur ꝑsecucionē. et ipsi reg
nū xp̄i nō erant quos xp̄c excellē
cius possidebat. Absurdissimū id
quidē et oīmodo auersandū: sed
certe aīe victrices gl'osissimoꝝ mar
tirū omībꝫ doloribꝫ ac laboribꝫ su
peratis atq̄ finitis. postea q̄ mor
talia mēbra posuerūt. cū xp̄o uti
q̄ regnauerūt et regnāt. donec
finiantur mille anni: ut postea re
ceptis etiā corporibꝫ iam īmortali
bꝫ regnēt. Pinde tribꝫ annis illis
atq̄ dimidio. aīe occisoꝝ pro eius
martirio et que antea de corꝑibꝫ
exierūt et que ipsa nouissima ꝑ
secucione sūt exiture regnabunt
cū illo donec finiatur mortale scl'm:
et ad illud regnū ubi mors nō erit
transeatur. Quocirca cū xp̄o regnā
ciū scōꝝ plures anni erūt. q̄ vin
culi dyaboli atq̄ custodie: q̄a illi
cū suo rege dei filio iā dyabolo nō
ligato etiā ꝑ tres illos ānos ac se
misse regnabūt. Remanet igitur
ut cū audiuimus sacerdotes dei et
xp̄i regnabūt cū eo mille annis.
et cū finiti fuerint mille anni sol

uetur sathanas de custodia sua: aut
non regni huius sanctorum intelligamus an
nos mille finiri. sed vinculi dya
boli atque custodie ut annos mille
id est annos omnes suos queque pars
habeat diuersis ac propriis prolixita
tibus finiendos. ampliore sanctorum reg
no. breuiore dyaboli vinculo: a
certe quam triumannorum et sex mensium
breuissimum spacium esse computari
noluisse credatur. siue quod minus sa
thane vinculum. siue quod amplius
videtur regnum habere sanctorum. sicut de
quadringentis annis in sextodecimo
huius operis volumine disputaui. quam
plus aliquid erant et tamen quadrin
genti sunt nuncupati: et talia sepe
reperiuntur in litteris sacris si quis aduertat

Post hanc autem Capitulum xiiij.
commemorationem nouissi
me persecutionis breuiter com
plectitur totum quod ultimo iam iudi
cio dyabolus et cum suo principe ci
uitas inimica passura est. Dicit enim.
Et dyabolus qui seducebat eos
missus est in stagnum ignis et sul
phuris. quo et bestia et pseudo pro
phete: et cruciabuntur die ac noc
te in secula seculorum. Bestiam bene intelli
gi ipsam impiam ciuitatem supra iam dixi
mus: pseudo propheta vero eius aut
antixpc est. aut ymago illa id est
figmentum de quo ibi locuti sumus.
Post hec ipsum nouissimum iudicium
quod erit in secula resurrectione mortu
orum que corporum est. recapitulando
narrans quomodo sibi fuerit reue
latum: et vidi inquit thronum mag
num et candidum et sedentem super eum:
cuius a facie fugit celum et terra: et
locus eorum inuentus non est. Non ait

vidi thronum magnum et candidum
et sedentem super eum. et ab eius facie
fugit celum et terra: quam non tunc fac
tum est. id est antequam esset de viuis et
mortuis iudicatum: sed eum se vidisse
dixit in throno sedentem. a cuius facie
fugit celum et terra. sed postea. Pac
to quippe iudicio tunc esse desinet
hoc celum et hec terra: quam incipiet
esse celum nouum et terra noua. Mu
tacione namque rerum. non omnimodo in in
teritu transibit hic mundus. Unde et
apostolus dicit. Preterit enim figura hu
ius mundi: volo vos sine sollicitu
dine esse. Figura enim preterit: non
natura. Cum ergo iohannes se vidisse dix
isset sedentem super thronum. cuius a faci
e quod postea futurum est fugit celum et
terra. et vidi inquit mortuos mag
nos et pusillos. et aperti sunt libri: et
alius liber apertus est qui est vite
vniuscuiusque. et iudicati sunt mor
tui ex ipsis scripturis librorum secundum
facta sua: libros dixit esse apertos
et librum: sed librum cuiusmodi non
tacuit. qui est inquit vite vniuscuius
que. Ergo illi libri quos priore loco
posuit intelligendi sunt sancti et veteres
et noui: ut in illis ostenderetur. que
deus fieri sua mandata iussisset: in
illo autem qui est vite vniuscuiusque.
quid horum quisque non fecisset siue fecis
set. Qui liber si carnaliter cogitetur
quis eius magnitudinem vel longi
tudinem valeat estimare: aut quan
to tempore legi poterit liber in quo
scripte sunt vniuerse vite vniuersorum:
An tantus angelorum numerus ade
rit. quantus hominum erit: et vitam
suam quisque ab angelo sibi adhibito
audiet recitari: Non ergo vnus li

ber erat oīm: sed singuli singulor.
Scriptura vero ista vnū volens in
telligi: et alius inqt liber aptus ē.
Quecūq igit vis est intelligenda diui
na. qua fieri ut quicq op a sua vel bo
na vel mala cūcta in memoriā re
uocent. et mentis intuitu mira cele
ritate cernant: ut accusent vel excu
sent cogitationes. atq ita simul
cunctis vis diuina libri nomē acce
pit. In ea q̄ppe quodāmō legunt: q̄c
q̄d ea facente recolunt. Vt aūt ostē
dat qui mortui iudicandi sint: pu
cillū et magni recapitulando dicit
tanq̄ ad id rediens q̄d preterierat
paulo vel distulerat: et exhibuit
mortuos mare qui in eo erāt: et
mors et infernus reddiderūt mortu
os quos in se habebāt. Hoc paulo
post factū est. q̄ essent mortu
i iudicati: et tamen illud prius dic
tū est. Hoc est ergo q̄d dixi. recapitu
lando eū ad id rediisse q̄d intermiserat.
Nunc aūt ordinē tenuit: atq ut ex
plicaret ordo ipse cōmodius eas de
iudicatis mortuis. q̄d iam dixerat
suo repetiuit loco. Cū enī dixisset.
et exhibuit mortuos mare qui in
eo erant. et mors et infern⁹ reddide
runt mortuos quos in se habebāt.
mox addidit. q̄d paulo ante posue
rat: et iudicati sunt singuli secm fac
ta sua. Hoc est enī q̄d supdixerat.
et iudicati sunt mortui secz facta sua.

Sed qui sunt mor- Caplm xv.
tui quos exhibuit mare q̄
in eo erāt. Neq enī qui in
mari moriūt non sunt in inferno.
aut corpa eoz seruant in mari: a
q̄d est absurdius. mare habebat bo
nos mortuos et infernus malos.
Quis hoc putauerit? Sed p̄fecto
conuenient quidē hoc loco mare
pro isto scō posuit accipiūt. Cum
ergo et quos hic inuenit xp̄c in cor
pore constitutos simul significaret
cū eis qui resurrecturi sunt iudican
dos: eas ipsos mortuos appellauit
et bonos quibz dicat mortui enim
estis. et vita vra abscondita est cū
xp̄o in deo: et malos. de quibz dicat
sine mortuos sepelire mortuos su
os. Possunt mortui eas p̄pt hoc di
ci q̄d mortalia gerant corpa. Un
de aplus. corpus quidē inqt mor
tuū est p̄pt peccatū. Spūs aūt vita
est p̄pt iustitiā: utrūq in hoīe vi
uente atq in hoc corpore constitu
to esse demonstrans et corpus mor
tuū et spūm vitā: nec tamē dixit
corpus mortale sed mortuū: q̄uis
eadē paulo post eas mortalia cor
pora sicut ulterius vocat appel
lat. Hos ergo mortuos exhibuit
mare qui in eo erant: id est exhi
buit hoīes hoc scīm quicūq in e
o erant. q̄a nondū obierant. Et
mors et infernus inqt reddiderūt
mortuos quos in se habebāt. Ma
re exhibuit. q̄a sicut inuenta sunt
affuerūt. mors vero et infernus
reddiderūt. q̄m vitā de qua iā exie
rant reuocarūt. Nec frustra fortas
se nō satis fuit ut diceret. mors &
infernus. sed utrūq dictū est. mor
p̄pter bonos qui tantūmō morte p
peti potuerūt. nō et infernū: iner
tuus aūt p̄pter malos qui eas pe
nas apud inferos pendūt. Si enī
nō absurde credi videt antiquos e
as scōs qui vētura xp̄i tenuerunt

fidem. locus quidē tormētis ip̄onū
remotissimis. sed apud inferos
fuisse donec eos inde xp̄i sanguis
et ad ea loca descensus eruceret: p
fecto deinceps boni fideles effuso il
lo pretio iā redempti. procul⁹ infe
ros uelauit: donec eā receptis cor
poribz bona reapiāt que meruer
cū aūt dixisset et iudicati sūt si
gulī sc̄m facta sua. breuit⁹ subie
at quēadmodū fuerūt iudicati:
et mors et infernus inq̄t missi sūt
in stagnū ignis: hys nomīb⁹ sig
nificans dyabolū. qm̄ mortis est
auctor infernariūq; penarū omner
samq; simul demonū sortē. Hoc
est enī qđ supra euidenti⁹ p̄occupā
do iam dixerat: et dyabolus qui se
ducebat eos missus est in stagnū
ignis et sulphuris. Qđ uero ibi ob
scurius adiūxerat dicens. qđ et bes
tia et pseudo ꝓpheta. hic apt⁹ius et
qui non sūt inq̄t inuenti in libro
vite scripti. missi sūt in stagnū ig
nis: nō deū liber iste cōmemorat
ne oblīuione fallat⁹: sed predestīa
tionē significat eoz quibz eterna
habit⁹ vita. Neq; enī uelat eos de?
et in hoc libro legit ut sciat⁹: sed
potius ipsa eius prescientia de ille
que fallī nō potest liber ē vite: in
quo sūt scripti. id est ante p̄cogniti.

Iuito autē Caplm xvi.

Iudico qđ premīserit in
dicandos malos: restat ut
eā de bonis ducat. Iam enī expli
cauit qđ breuit⁹ a dño dictū est: sic
ibūt isti in supplicīū eternū. Seq̄t⁹
ut explicet qđ eā ibi cōnectit⁹ iu
sti aūt in vitā eternā. Et vidi inq̄t
celū nouū et terrā nouā. Nā p̄mū
celū et terra fūgierūt: et mare iam
non est. Sic fieri ordine. qđ supra
preoccupando iam dixit: vidisse se
sup thronū sedentē. qui a facie ip⁹
celū et terra. Iudicatis q̄ppe his q
scripti nō sūt in libro vite. et ideo
nū ignē missis. qui ignis munditu
di vel in qua mūdi vel rerū pars
futurus sit hoīem scire arbitror ne
minē. nisi forte qui spūs diuinus
ostendit: tūc figura huius mundi
mūdanoz; ignium cōflagratione p̄
teribit: sicut factū est mūdanarū
aquarū inundatione diluuiū. Si
la itaq; ut dixi cōflagratione mūda
na elemētoz; corruptibiliū quali
tates que corpibz nīis corruptibi
bz cōgruebāt ardendo penitus in
ribūt: atq; ip̄a substantia eas q
litates habebit que corpibz immorta
libz mirabili cōmutatione cōuenīt:
ut sit celum et mūdus in melius inoua
tus apte actōi motui hoīb⁹ eorūdē
carne in melius īnouatis. Qđ aūt
aūt et mare iam nō est: utrū mūn
mo illo ardore liceat. an et ip̄ius q
tati in melius nō facile dixerīm. Co
lū quippe nouū et terrā nouā fu
turā legim⁹: de mari aūt nouo a
liquid me ulpiā legisse nō recolo.
nisi qđ in hoc eodē libro reputi ip̄
mare vitreū simile cristallo. Sed
tūc nō de isto fine sēculi loquebat. nec
ꝓpe dixisse videt⁹ mare: q̄nius et
nūc sicut amat ꝓpheta locutus
ꝓpriis verbis tūllata miserē. ac sic
quodāmō velare qđ dicat⁹. potuit
de illo mari dicere et mare iam nō
est: de quo supra dixerat. et exinbu
it montuos mare qui in eo erant
Iam enī tūc non erit hoc sēculi ut

ta mortaliū turbulentū et pcello
siū: qđ maris noīe figurauit. Capt
Et ciuitatē unctī mag xxij.
nā ihrlm nouā vidi dlcē
dentē de celo a deo aptatā
quasi nouā nuptā ornatā marito
suo: et audiui vocē magnā de thro
no dicentē. Ecce tabernaculū dei cū
hominibz. et habitabit cū eis: et ē
ipsi pplus eius: et ipse deus erit
cū eis. Et absterget oēm lacrimam
ab oculis eoz: et mors iam nō erit
neq luctus. neq clamor. sed nec ul
lus dolor: qa prima abierūt. Et dix
it sedens in throno. Ecce noua facio
omia. Dic celo descendere ista ciuitas
eam fecit. Noter qđ ei dicit eā per
plasmam. Ego siū dns faciens te. Et de
celo quidē ab initio siū descendit ex
quo p huius scli tēpus gratia dei deiu
per venientē p lauacrū regenera
mur in spū scō missō de celo. sub
iade aues eius accelsāt: sed per iu
siū dei qđ erat nouissimū p eius
filiū ihesū xpm. tanta eius et tā
nouā de dei munere claritas appa
rebit. ut nulla remaneāt vestigi
a vetustatis: qn quidē et corpa ad
incorrupcionē atq; imortalitatē
nouā ex vetere corrupcōe atque
mortalitate trāsibūt. Nam hoc de il
lo tēpore accipere quo regnāt cum
illo rege mille annis īprudentiae mi
hi uidet: cū aptissime di
cat. absterget deus oēm lacrimam
ab oculis eoz: et mors iam nō erit
neq luctus. neq clamor. sed nec ul
lus dolor. Quis vero tam sit ab
surdus et obstinatissima cōtentio
ne pclamus. qui audeat affirmare
in hui mortalitatis eruptis. non
dico pplm scōm. sed vnūquēq; scōz
qui hanc vel ducat vel ducturus
sit vel duxerit vitā nullas habentē
lacrimas et dolores: cū pocius quā
to est quisq; sanctior et deliderij cā
plenior tanto sit eius in orando fle
tus uberior. An nō est vox eius in
perne ihrlm. facte sūt michi lacrime
mee panes die ac nocte. et lauabo
per singulas noctes lectū meū. in
lacrimis meis stratū meū rigabo:
et gemitus meus a te nō est abscōn
ditus. et dolor meus renouatus est.
Aut vero non eius filij sūt q̄ īgemis
cūt grauati. in quo nolūt spoliā
ri sed supuestiri. ut absorbeat mor
tale a vita. Nonne ipsi sūt qui p
mūdas habentes spūs in semetip
sis īgemiscūt adopcionē expectan
tes redēpcionē corpis sui. An ipse
aplus paulus non erat supnus
ihero solimitanus: vel nō multo
magis hoc erat cū pro israhelitis car
nalibz fratribz suis tristicia illi erat
magna. et cōtinuus dolor cordi ei.
Cū aūt mors nō erit in ista ciuita
te: nisi cū dicet. ubi est mors con
tentio tua. ubi est mors aculeus tu
us. Aculeus aūt mortis est pccm:
qđ tūc utiq; nō erit. cū dicet. ubi ē.
Nūc vero nō quilibet infimus ci
uis illius ciuitatis: sed idem iste io
hānes in epla sua clamat. Si dixe
rim? qa pccm nō habem? nos ipos
seducim? et veritas in nobis non
est. Et in hoc qdē libro au nomē
est apocalipsis obscure multa di
cunt. ut mentes legentis exerceāt.
et pauca in eo sūt ex quoz manu
festacione indagent cetera cū labo

re: maxime q̄a sic eadē multis mo
dis repetit. ut alia atq; alia dicere
videat: cū aliter atq; alit hec ipsa
dicere vestiget. Verū in hijs verbis
ubi ait. absterget oēm lacrimā ab
oculis eoꝝ. et mors iam nō erit ne
q; luctus neq; clamor. sed neq; dolor
ullus. tanta luce dicta sūt de seculo
futuro et de īmortalitate atq; eter
nitate scōꝝ: tūc enī solū atq; ibi so
lū non erūt ista: ut nulla debeam⁹
in litteris sacris querere vel legere
manifesta. si hec putauerimus ob

Nunc iam xviij. Iscura.
videam⁹ quid eciā aplus
petrus de hoc iudicio scrip
serit. Venient inq̄t in nouissimo
dierū illusione illudentes: scd̄m
ꝓprias cōcupiscencias suas euntes
et dicentes. Vbi est ꝓmissū prese
cie ipsius. Ex quo enī p̄res dormie
rūt: sic omīa ꝑseuerāt ab ĩcio cre
ature. Latet enī illos hoc volentes.
q̄a celi erant olim et terra de aq̄,
et per aquā constituta dei verbo. ꝑ
que qui tūc erat mūdus aqua in
undatus perijt: qui aūt nūc sunt
celi et terra eodē verbo repositi sūt
igni reseruandi in diem iudicij et
ꝑdicionis hoīm īpioꝝ. Hoc vero
vnū non lateat vos carissimi: q̄a
vnus dies apud dn̄m sicut mille
anni: et mille anni sicut dies v
nus. Non tardat dn̄s ꝓmissū. sicut
quidā tarditatē existimāt: sed pa
cient fert ꝓpter vos: nolens aliq̄
perire. sed oīes in penitenciā con
uerti. Veniet aūt dies dn̄i ut fur.
in quo celi magno īpetu trāscurrēt.
elementa aūt ardencia resoluent:
et terra et que in ipsa sūt opera
excurent. Hijs ergo omībꝫ ꝑeūtibꝫ:
quales oportet nos esse in scīs cō
uersacioībꝫ expectātes et ꝓperantes
ad presenciā diei dn̄i: ꝑ quā celi
ardentes soluent et elementa igni
ardore decoquent. Nouos vero ce
los et terrā nouā scd̄m ꝓmissa ip
sius expectam⁹: in quibꝫ iusticia
inhabitat. Nichil hic dixit de resur
rectione mortuoꝝ: sed sane de ꝑdici
one mūdi hui⁹ satis. Vbi eciā com
memorās factū ante diluuiū. vide
tur āmonuisse quodāmō: quatenꝰ
in fine hui⁹ scli mundū istū peritu
rū esse credam⁹. Nam et illo tēpore
perisse dixit qui tūc erat mūdū:
nec solū orbem terre. verūeciā celos
quos utiq; istos aerios ītelligimus:
quoꝝ locū ac spaciū tūc aqua cres
cendo supauerat. Ergo totus ac pe
ne totus aer iste ventosus q̄d celū
vel pocius celos vocat. sed utiq; is
tos imos. non illos sup̄mos ubi
sol et luna et sydera cōstituta sūt.
cōuersus fuerat in humidā quali
tatē: atq; hoc modo cū terra perie
rat cui⁹ terre utiq; prior facies fue
rat deleta diluuio. Qui aūt nūc
sūt inquit celi et terra: eodē verbo
repositi sūt igni reseruandi in di
em iudicij et ꝑdicioīs hoīm īpioꝝ.
Vnde qui celi et que terra. id est q̄
mūdus pro eo mūdo qui diluuio
perijt. ex eadē aqua repositus est:
ipse igni nouissimo reseruat in
diem iudicij et ꝑdicioīs hoīm im
pioꝝ. Nam et hoīm ꝓpt magnā
quandā cōmutacionē nō dubitat
dicere ꝑdicionē futurā: cū tamen
eoꝝ q̄uis in eternis penis sit man
sura natura. Querat aliq̄s forsitā

XX

si post factū iudiciū ille mundus
ardebit: anteq̄ pro illo celū nouū
et terra noua reponat eo ipso tem
pore cōflagrationis eius ubi erunt
sc̄i: cū eos habentes corpa in aliq̄
corpali loco esse necesse sit: ¶ Possu
mus eos respōdē futuros eos esse in
supioribz partibz: quo ita nō ascen
dēt flāma illius iendij quēadmo
dū nec vnda diluuij. Talia q̄ppe il
lis iecūt corpa. ut illuc sint. ubi esse
voluerūt. sed nec ignē cōflagratio
nis illius ptimescent īmortales at
q̄ incorruptibiles facti: sicut vnoq̄
tāq̄ incorruptibilia corpa atq̄ mor
talia in camino ardenti illesa viue
re potuerunt. Capīm xix.

¶ Oltas euāgelicas aplicas
q̄ sentēcias de diuino isto
iudicio nouissimo video
mihi esse ptercundas. ne hoc vo
lumē in nimiā longitudinē pro
soluat: sed nullo modo est ptere
undus aplus paulus. qui scribēs
ad thessalonicenses. rogamus vos
magis fres per aduentū dñi nri ihu
xpi et nre cōgregationis in ipsū: ut
non cito moueamini mente. neq̄ ter
reamini neq̄ per spīm neq̄ p verbū.
neq̄ per epla tāq̄ p nos. quasi
instet dies dñi. ne quis vos seducat
ullo modo: q̄m nisi venerit refuga
primū et revelatus fuerit homo p
cati. filius īteritus. qui adiuuat et
supercollat supra omne qd dicat de
us aut qd colat: ita ut in templo dei
sedeat. ostentās se tāq̄ sit deus. ¶ nō
retinetis in memoria: qd adhuc
vobis: Et nūc qd detineat scitis: ut
revelet in suo tempore. ¶ Jam enim
mysteriū iniquitatis operat: tātū
qui modo tenet teneat donec de me
dio fiat: et tūc revelabit iniquus q̄
dñs ihesus xpc interficiet spū oris sui
et euacuabit illuminatione presentie
sue eū. cui⁹ est presentia secūm opa
tionē sathane in omni virtute et sig
nis et prodigijs mendacij. et in omni
seductione iniq̄tatis. hijs qui pereūt
pro eo qd dilectionē veritatis nō re
ceperūt ut salui fierēt: et ideo mit
tet illis deus operationē erroris. ut
credant mendacio: et iudicent oēs
qui nō credidērūt veritati. sed con
senserūt iniq̄tati. ¶ Nulli dubiū est
eū de antixpo ista dixisse. dieq̄ iudi
cij. ¶ Hūc eū appellat diem dñi non
esse venturū: nisi ille prior venerit
quē refugā vocat. utiq̄ a dño deo
odī si de oībz ipijs merito dici po
test: q̄tomagis de isto. ¶ Sed in quo
templo dei sit sessurus incertū est: v
trū in illa ruina tēpli qd a salomo
ne rege cōstructū est. an vero in ec
clesia. ¶ Non enī templū aliquo pdo
li aut demonis. templū dei aplus
diceret. ¶ Unde nō nulli nō ipsū pīn
cipem sed vniuersū quodāmō corpus
eius. id est ad eū ptinentē hoīm
multitudinē simul cū ipso suo pīn
cipe. hoc loco intelligi antixpm vo
luntes: rectius q̄ putātes latine
dictā sicut in greco est. nō in tēplo
dei. sed in tēplū dei sedeat. tāq̄ ip
se sit templū dei qd est ecclesia: sicut
dictum? sedet in amicū id est velut
amicus: vel si qd aliud isto loquā
dionis genere dici solet. ¶ Qd aūt aut
et nūc qd detineat scitis: id est qd
sit in mora. que causa sit dilatā
nis eius. ut revelet in suo tēpore

satis. Quoniam scire illos dixit. aperte
hoc dicere noluit: et ideo nos qui
nescimus quod illi sciebant. pervenire cum
labore ad id quod sensit apostolus cupi
mus nec valemus: presertim quia et illa
que addidit. hunc sensum faciunt ob
scuriorem. Nam quod est. iam enim mis
terium iniquitatis operatur. tantum qui modo
tenet teneat donec de medio fiat: et
tunc revelabitur iniquus: Ego prorsus
quod dixerit me fateor ignorare: sus
piciones tamen hominum quas vel audire
vel legere potui non tacebo. Quidam
putant hoc de imperio dictum fuisse
romano: et propterea paulum apostolum
non id aperte scribere voluisse ne ca
lumpniam videlicet incurreret quod roma
no imperio male optaverit cum spera
retur eternum: ut hoc quod dixit. iam
enim mysterium iniquitatis operatur. nero
nem voluerunt intelligi: cuius iam facta
velut antixpi videbantur. Unde non
nulli ipsum resurrecturum. et futurum
antixpm suspicantur. Alii vero nec
occisum putant sed subtractum pocius
ut putaretur occisus: et vivum occul
tari in vigore ipsius etatis in qua
fuit cum crederetur extinctus: donec
suo tempore reveletur et restituatur in
regnum. Sed multum michi mira est
hec opinancium tanta presumpcio. Il
lud tamen quod ait apostolus. tantum qui modo
tenet teneat donec de medio fiat.
non absurde de ipso romano imperio
creditur dictum: tanquam dictum sit. tan
tum qui modo imperat imperet. donec de
medio fiat. id est de medio tollatur:
et tunc revelabitur iniquus. quem sig
nificari antixpm nullus ambigit.
Alii vero et quod ait quod detineat scitis.
et mysterium operari iniquitatis. non pu

tant dictum nisi de malis et de fictis
qui sunt in ecclesia donec perveniat
ad tantum numerum qui antixpo nig
num populum faciat: et hoc esse mysteri
um iniquitatis quia videtur occultum: ho
tari autem apostolum fideles ut in fide quam
tenent pertinaciter perseverent. dicendo
tantum qui modo tenet teneat donec
de medio fiat: hoc est donec exeat
de medio ecclesie mysterium iniquita
tis. quod nunc occultum est. Ad ipsum enim
mysterium pertinere arbitrantur: quod a
it in epistola sua iohannes evangelista. Pu
eri novissima hora est: et sicut au
distis quod antixpc sit venturus. nunc
autem antixpi multi facti sunt. Unde
cognoscimus quod novissima sit hora:
Ex nobis exierunt. sed non erant ex no
bis: quod si fuissent ex nobis. permanse
sissent utique nobiscum. Sicut ergo an
te finem in hac hora inquiunt quam
iohannes novissimam dicit. exierunt mul
ti heretici de medio ecclesie quos mul
tos dicit antixpos: ita omnes tunc
inde exibunt. qui non ad xpm sed ad
illum novissimum antixpm pertinebunt:
et tunc revelabitur. Alius ergo sic. alius
autem sic apostoli verba obscura comec
tat. quod tamen eum dixisse non dubium
est. non veniet ad vivos et mortu
os iudicandos xpc. nisi prius vene
rit ad seducendos in anima mortuos
adversarius eius antixpc: quamvis
ad occultum iam iudicium dei pertine
at. quod ab illo seducentur. Presencia
quippe eius erit sicut dictum est secundum
operacionem sathane in omni virtute
et signis et prodigiis mendacii: et in
omni seductione iniquitatis hiis qui
pereunt. Tunc enim solvetur sathanas:
et per illum antixpm in omni sua v

XX

tute mirabiliter quidem sed mendaci
ter operabitur. Que solent ambigi u
trum propterea dicta sint signa et prodi
gia mendacij. quoniam mortales sensus
per fantasmata decepturus est. ut
quod non facit facere videatur: an quia
illa ipsa etiam si erunt vera prodigia.
ad mendacium pertrahent credituros
non ea potuisse nisi diuinitus fi
eri: virtutem dyaboli nescientes. maxi
me quando tantam quantam numquam habuit
acceperit potestatem. Non enim quando de ce
lo ignis cecidit. et tantam familiam
cum tantis gregibus pecorum sancti iob uno
impetu absumpsit. et turbo irruens
et domum deiciens filios eius occidit.
phantasmata fuerunt: que tamen fue
runt opera sathane. cui deus dederat
hanc potestatem. Propter quod horum ergo
dicta sint prodigia et signa mendaci
i: tunc pocius apparebit. Sed propter quod
libet horum dictum sit seducentur eis sig
nis et prodigijs qui seduci merebuntur:
pro eo quod dilectionem veritatis non
receperunt inquit ut salui fierent. Nec
dubitauit apostolus addere et dicere:
ideo mittet illis deus operacionem erro
ris. ut credant mendacio. Deus enim
mittet. quia deus dyabolum facere ista
permittet. iusto ipse iudicio: quamuis fa
ciat ille in quo malignoque consilio.
Ut iudicentur inquit omnes qui non cre
diderunt veritati: sed consenserunt in
quitati. Proinde iudicati seducentur
et seducti iudicabuntur: sed iudica
ti seducentur illis iudicijs dei occulte
iustis. iuste occultis. quibus ab initio
peccati racionalis creature numquam iudi
care cessauit: seducti autem iudica
buntur nouissimo manifestoque iu
dicio per xpm ihesum iustissime iudi

caturum iniustissime iudicatum. Capitulum
Sed hic apostolus tacuit de re XX.
surrectione mortuorum. Ad eos
dem autem scribens in epistola pri
ma. nolumus inquit ignorare vos fra
tres de dormientibus: ut non contriste
mini sicut et ceteri qui spem non
habent. Nam si credimus quod ihesus
mortuus est et resurrexit: ita et de
us eos qui dormierunt per ihesum ad
ducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus
in verbo domini: quia nos viuentes qui
reliqui sumus in aduentu domini. non
preueniemus eos qui ante dormierunt:
quoniam ipse dominus in iussu et in voce ar
changeli et in tuba dei descendet de
celo: et mortui qui in xpo resurgent
primi. Deinde nos viuentes qui re
liqui sumus simul cum illis rapiemur
in nubibus in obuiam xpo in aera: i
ta semper cum domino erimus. Hec verba. ver
ba apostolica. resurrectionem mortuorum
futuram. quando veniet dominus utique ad vi
uos et mortuos iudicandos precla
rissime ostendunt. Sed queri solet
utrum illi quos hic viuentes inuenturus
est xpc. quorum personam in se atque illos
qui tunc secum viuebant transfigurabat
apostolus numquam omnino morituri sunt: an
ipso temporis puncto quo cum resurgen
tibus rapientur in nubibus in obuiam
xpo in aerea ad immortalitatem per mor
tem mira celeritate transibunt. Neque
enim dicendum est fieri non posse: ut
dum per aera in sublime portantur in
illo spacio et moriantur et reuiuis
cant. Quod enim ait et ita semper cum
domino erimus non sic accipiendum est tam
quam in aere nos dixerit semper cum do
mino esse mansuros: quia nec ipse u
tique ibi manebit: quia veniens transi

turus est. Venienti quippe obuiā nō manenti. Sed ita cū dño erim⁹. id est sic erim⁹ semp habētes corpa sempiterna ubicūq; cū illo fuerim⁹. Ad hūc autē sensū quo ultimem⁹ etiā illos quos hic viuos inuenturus est dñs in ipso puncto ictus et passuros mortē et acceptur⁹ eos īmortalitatē. ipse aplus nos videt arguere. ubi dicit. in xpo oēs viuificabūt: cū alio loco de ipsa loquens resurrectiōe corporū dicat. tu qđ seminas nō viuificaris nisi moriaris. Quomō igit quos viuentes hic xpc inueniet. p īmortalitatē in illo viuificabunt et si non moriant: cū videam⁹ ppt hoc dictū esse. tu qđ seminas nō viuificaris nisi moriaris. Aut si recte non dicim⁹ seminari nisi ea corpa hoīum que moriendo quoq; modo reuertūt in terrā. sicut sese habet etiā illa in transgressionē patrē generis hūani diuinitus plata sententia. terra es et in terrā ibis: fatendū est illos quos nondū de corpibz egressos cū veniet xpc inueniet. et illis verbis apli et illis de genesi nō teneri: qm̄ surgū in nubibz rapti nō utiq; seminant. qa nec eunt in terrā nec redeūt: siue nullā prorsus experiantur mortē siue paululū in aere morant. Sed aliud cursus occurrit qđ idem aplus dixit cū de resurrectione corpoz ad corinthios loqretur: oēs resurgem⁹. vel sicut alij codices habent. oēs dormiem⁹. Cū ergo nec resurrectio fieri nisi mors precesserit posset. nec dormitionē possim⁹ illo loco itellige nisi mortē: quomō oēs dormient vel resurgent: si tam multa quos in corpore inuenturus est xpc. nec dormient nec resurgent: Si ergo sōs qui recipient xpo veniente viuētes atq; in obuiā rapient. credidērim⁹ in eodem raptu de mortalibz corpibz exituros. et ad eadem mox īmortalia redituros: nullas in verbis apli pe neā angustias: siue ubi dicit. nō qđ seminas nō viuificaris nisi moriaris: siue ubi dicit oēs resurgem⁹ aut oēs dormiem⁹: qā nec illi p īmortalitatē viuificabūt. nisi ꝑius bet paululū tamē ante morianꝫ. ac p hoc etiā a resurrectiōe nō exiret alienū. quā dormitiōe precedūt. quis breuissima. non tamē nulla. Cur aūt nobis incredibile videat illam multitudinē corpoz in aere quo dāmō seminari atq; ibi protinus īmortalitatē atq; incorruptibilitatē reuiuiscere: cū credam⁹ qđ idemipse apls totus aptissime dicat. in ictu oculi futurā resurrectionē. et in momēto sine fine victura. tanta facilitate tanq; inestimabili velocitate rapiendi futurū antiquissimoz exemplum puluerē: Nec ab illa sententia qua homī dictū est terra es et in terrā ibis. futuros illos sōs arbitremur īmunes. si eoz morientiū in terrā non redirent corpa: sed sicut in ictu raptu morientiū. ita et resurgentiū in aera. In terrā quippe ibis. et in hoc ibis a nulla vita. qđ eras antequā fuisses vitā: id est hoc eris examinatus. qđ eras antequā esses aīatus. Terre quippe inflauit deus in faciē flatū vite. cū factus est homo in aīam viuentē. tanq; diceret. terra es aīata qđ non

XX

eras. terra eris examinus sicut eras:
qđ fiet et anteq̄ putrescant omnia
corpa mortuor: qđ erūt et illa si
monumt ubicūq; moriant cū vita
carebūt quā cōtinuo receptura sūt.
Sic ergo ibūt in terrā q̄a ex viuis
homibz terra erūt: quēadmodū
ut in cinere qđ fit ignis. ut in vetus
tate qđ fit vetus. ut in uestā qđ ex lu
to fit uestis: et alia sexcenta sic loqui
mur. Quomō aūt sit futurū qđ
nūc pro uite vacuūle vurbz utcūq;
conicim?: tūc erit potius ut nosse
possim? Resurrectionē quippe mor
tuor futurā et in carne. qū xp̄c vē
turus est vivos iudicaturus: mor
tuos. oportet si xp̄iani esse volum?
ut credam?: sed nō ideo de hac re ina
nis est fides nra. si quēadmodū fu
tura sit p̄fecte cōprehendere nō va
lemus. Verū iam sicut p̄misim?: de
hoc iudicio dei nouissimo. ea pro
phetia veteres libri qđ premissaue
rim? ostendere: que sicut arbitror
tacti et exposui. si istis que p̄misim?
lector curauerit adiungi. xxi.

Dhopheta plenas resurget
mgt mortui. et resurgent
qui erāt in sepulchris: et
letabūt omnes qui sūt in tra. Hos
eni qui abs te est sanitas illis est:
terra vero ip̄ior cadet. Totū illud si
ni ad resurrectionē p̄tinet beato
rū: qđ aūt ait terra vero impior ca
det. bene intelligit dictū. corpa ip̄ior
animā dāpnacionis exapient. Iā pos
to si de bonor resurrectiōe qđ dictū
est diligentius et distinctius velim?
tractari. ad primā referendū est qđ
dictū est resurgent mortui: ad scdāz
vero qđ sequit: et resurgent q̄ erāt
in sepulchris. Jam si et illos iqui
ram? scos quos hic vivos inuentur?
est dns: eis cōgrue deputabit quod
adiūxit: et letabūt omnes qui sunt
in terra. Hos eni qui abs te est sani
tas illis est. Sanitatē loco isto im̄or
talitatē rectissime accipim? Ea nā
q̄ plenissima sanitas est: que non
reficit alimētis. tanq̄ cotidianis
medicamētis. Item de iudicij die
spem prius dans bonis. deinde tres
malos. idem p̄pha sic loquit: Hec
dicit dns. Ecce ego declino in eos ut
flumen pacis: et ut torrens inundās
gloriā gentiū. Filij eor sup humeros
portabunt: et sup genua consola
buntur. Quēadmodū si quē mater
consolet. ita ego vos consolabor. et
in hierlim consolabimi: et videbit
et gaudebit cor vrm. et ossa vra ut
herba exorient: et cognoscet ma
nus dni colentibz eū. et cōminabi
tur cōtumacibz. Ecce eni dns ut ig
nis veniet. et ut tēpestas currus ei?:
reddere in indignacionē vindictā.
et vastacionē in flāma ignis. In
igne eni dni iudicabit omis terra:
et in gladio ei? oīs caro. Multi vul
nerati erūt a dño. in bonor p̄o
missiones. Flumē pacis. p̄fecto ha
bundancā pacis illius debem? ac
cipere: qua maior esse non possit.
Hac utiq; in fine regnabim?: de qua
in precedente libro habundant? lo
cuti sum? Hoc flumē se in eos de
clinare dicit. quibz tantā beatitu
dinē pollicet: ut intelligam? in illa
felicitatis regione que in celis est
hoc flumie oīa sanari. Sed q̄a et

terrenis corpib⁹ pax ĩcorrupcionis
atq; ĩmortalitatis inde influet. ide
o declinare se dixit hoc flumẽ. ut
de lupis quodãmo ẽnã infernora
pfundat. et hoĩes equales ãgelis
reddat. Jhrlim quoq; nõ illã q̃ ser
uit cũ filijs suis. sed liberã matrẽ
nostrã ĩtelligam⁹ sedm aplm eter
nã in celis. ibi post labores certã
narũ curarũq; mortaliũ consola
biũ. tanq̃ pnuli eius in humeris
genibq; portati. Nudes enĩ nos et
nouos blandimẽtis adiutorijs in
solita nobis beatitudo illa suscipi
et. ibi videbim⁹ et gaudebit cor nos
trũ. Nec expressit q̃d videbim⁹? Sed
quid nisi deũ? vt ĩpleat in nobis
pmissũ euãgelicũ. beati mũdo cor
de. qm ipsi deũ videbũt. Et omnia il
la que nũc nõ videm⁹. credentes aũt
pro modulo capacitatis hũane lõ
ge min⁹ q̃ sũt atq; incõpabiliter co
gitam⁹? Et videbitis inq̃t et gaude
bit cor vestrũ. Nunc creditis: ibi vide
bitis. Sed qm dixit. et gaudebit cor
vestrũ ne putarem⁹ illa bona ihrlz
ad nrm tantũmõ spm ptinere: et
ossa inq̃t vsa ut herba exorientur:
ubi resurrectionẽ corpor strictim
velut qd nõ dixerat reddens. Necq
enĩ cũ viderim⁹ fiet: sed cũ fuerint
facta videbim⁹. Nam et de celo no
uo ac terra noua iam supra dixerat
dũ ea que scis promittũt in fine. se
pe ac multiformit diceret. Erit inq̃t
celũ nouũ et terra noua: et non
erũt mẽores priorũ. nec ascendet in
cor ipsorũ: sed letiã et exultacionẽ
ĩuenient in ea. Ecce ego faciã ihrlz
exultacionẽ. et pplm meũ letiam.
et exultabo in ihrlm. et letabor in
pplo meo: et ultra nõ audiet in il
la vox fletus: et cetera que quidẽ
ad illos carnales mille ãnos refer
re conant. Locucões enĩ tropice p
phys more phetico miscent. ut ad
intellectũ spũalem ĩtentio lectoris
cũ quodã utili ac salubri labore p
ueniat. Pigricia vero carnalis ve
lut inerudite atq; incrassate mẽ
dis mentis. contenta lĩe sue phas
nichil putat vlterius requirendũ.
Her de pphetias verbis que ante il
lũ locũ scripta sũt. satis dixerim.
Jn hoc aũt loco vnde ad illa digres
si sum⁹ cũ dixisset et ossa vsa ut her
ba exorient. ut resurrectionẽ carnis
quidẽ sed tamẽ bonor⁹ se nũc osten
tare monstraret adiũxit. et cognos
cet manus dei colentibq; eũ. Quid
hoc nisi manus distinguẽtis electos
suos a cõtẽptorib⁹ suis. De quib⁹ se
quẽs cõterens. et cõminabit. tũc ei
cõtumacib⁹. siue ut aut aliis mi
pres ĩcredulis: nec tũc cõminabi
sed que nũc dicũt minanti. tũc ef
ficaciꝰ implebũt. Ecce enĩ dns ig
ut ignis veniet et ut tẽpestas cur
rus eius: reddere in idignacõe vin
dictã: et vastacionẽ in flãma ignis.
Jn igne enĩ dns iudicabit omẽs car.
et in gladio eius omnis caro. Mul
vulnerati erũt a dño. siue igne si
ue tẽpestate siue gladio: pene in
dicij significat: qñ quidẽ ipsũ iu
quali ignẽ dicat esse venturũ. eas
pfecto quib⁹ penalis eius erit ad
uentus. Currus vero eius qui pu
talit dicti sũt: angelica ministeria
non incõuenienter accipim⁹. Cõ ac
aut oẽm terrã et oẽm carnẽ in eius
igne et gladio iudicari: non cõ

XX

hic spūales ītelligam⁹ et scōs. sed t̄
renos atq; carnales de quibz dictū
est. qui terrena sapiūt. et sapere
scd̄m carnē mors est: et quales oī
no caro appellant̄ a dn̄o qui dicit.
non ꝑmanebit spūs meus in ho
mībz istis qm̄ caro sūt. Qd̄ vero h̄
positū est multi vulnerati erūt a
dn̄o: isto fiet vulnere mors secūda.
Potest quidē et ignis et gladius
et vulnus accipi in bono. Nam et
ignē dn̄s velle se dixit mittere in
mūdū: et vise sūt illis lingue di
uise velut ignis. qn̄ venit spūs
scūs: et nō veni inq̄t idem dn̄s pa
cem mittere in terrā. sed gladiū. Ser
monē dei dicit scriptura gladiū bis
acutū: ꝓpt̄ aciem geminā testamē
torz duorz. Et in cantico cāticorz ca
ritate se dicit scā ecclesia vulnera
tam: velut amoris īpetu sagitta
tā. Sed hic cū legim⁹ vel audiuim⁹
vltorē dn̄m esse venturū: quēad
modū hec ītelligenda sint clarū ē.
Deinde breuit̄ cōmēoratis eis qui
per hoc iudiciū consument̄. sub
figura ciborz in lege veteri vetitorz.
a quibz se nō abstinuerūt pc̄tores
impiosq; significans: recapitulat
ab inicio graciā noui testamenti
ex primo saluatoris aduentu us
q; ad ultimū iudiciū. de quo nūc
agimus ꝑducens finiensq; sermo
nem. Narrat namq; dn̄m dicere
se venire ut cōgreget omēs gētes:
easq; venturas et visuras ei⁹ glo
riam. Omēs enī sicut dicit aplus
peccauerūt: et egent gloria dei. Et
relicturū se dicit sup eos signa. que
utiq; mirantes credant in eū. et emis
surū ex illis saluatos in gentes diu

sas. et in logīquas insulas. que nō
audierūt nomē eius neq; viderūt
eius gloriā. et ānūciaturos gloriā
eius in gentibz: et adducturos fr̄es
istorz quibz loquebat̄. id est in fide
sub deo patre fr̄es isrl̄icarū electorz:
adducturos aūt ex omībz gentibz
mun⁹ dn̄o. in iumētis et vehiculis.
Que iumenta et vehicula bene in
telligūt̄ adiutoria esse diuina. per
cuiusq; generis ministeria dei vel
angelica vel hūana in sanctā ciui
tatē ihrl̄m: que nūc in sanctis fide
libz est diffusa per terras. Vbi eī di
uinitus adiuuant̄ ibi credūt: et v
bi credūt ibi veniūt. Cōpauit autē
dn̄s illos tanq̄ ꝑ silitudinē filijs is
rahel offerentibz ei suas hostias cū
psalmis in domo eius. qd̄ ubiq; iā
facit ecclesia: et ꝓmisit ab ipsis se
accepturū sibi sacerdotes et leuitas.
qd̄ nichilomin⁹ fieri nūc videmus
Non eiū ex genere carnis et sāgui
nis. sicut erat primū scd̄m ordinē
aaron: sed sicut oportebat in testa
mento nouo. ubi scd̄m ordinē mel
chisedech sūmus sacerdos est xp̄c: ꝓ
cuiusq; merito qd̄ in eū grā diui
na cōtulerit. sacerdotes et leuitas
nūc eligi videm⁹: qui nō isto noīe
qd̄ sepe assequūt̄ indigni. sed ea q̄
non est bonis malisq; cōmunis
scītate pensandi sūt. Hec cū de ista
que nūc impt̄it̄ ecclesie ꝑspicua no
bisq; notissima dei miseracōe dix
isset: ꝓmisit et fines ad quos per
ultimū iudiciū facta bonorz malo
rūq; discrecōe venietur: dicens ꝑ ꝓ
phetā. vel de dn̄o dicens ipse ꝓpha.
Quomō enī celū nouū et terra no
ua manebit corā me dicit dn̄s: sic

habit lunen uim et nomē uestrū.
et erit mēlis ex mense. et sabbatū ex
sabbato. Veniet omnis caro in cōspe
tu meo adorare in ihrlm. dixit dns.
Et egredient̄ et uidebūt mēbra ho
minū qui p̄uaricati sūt in me. Ver
mis eor̄ nō morie⁹: et ignis eor̄ nō
extinguet̄: et erūt uisui omi carni.
Ad hoc usq; ppha terminauit librū:
ad qđ terminabit⁹ sdm. Quida sane
non itelligūt mēbra hoīm. sed
cadauera uiror̄. p cadauera signi
ficantes euidēt corpor̄ penā: qđ
uis cadauer nisi caro exanimis nō
soleat nisi apari: illa uero anima
ta erūt corpa. alioq; in nulla pote
rūt sentire tormēta: nisi forte quia
mortuor̄ erūt corpa. id est eor̄ qui
in sctam morē cadent: ideo nō ab
surde eas cadauera dici possūt. Un
de est et illud qđ ab eode ppheta dic
tū ve iam supra posuit: terra ip
a ip⁹ cadet. Quis aūt nō uideat
a cadendo esse appellata cadauera:
uiror̄ aūt p eo posuisse illos inter
pretes qđ est hoīm manifestū est.
Nec⁹ enī quisq; dicturus est p̄uari
catrices feminas in illo supplicio
non futuras: sed ex ponore p̄fecti
de quo femina facta est. uterq; lex
accepit. Verū qđ ad rem maxime
pt̄inet. cū et in bonis diat⁹ uidet
omnis caro. q̄a ex omi genere hoī
nū pplus ille cōstabit: nō enī oēs
hoīes ibi erūt. qui in penis plures
erūt: sed ut dicere cepera. cū et in
bonis caro. et in malis mēbra uel
cadauera noīant⁹: p̄fecto post resur
rectionē carnis omnis fides hijs rerū
uocabulis oīno firmat⁹. illud qđ
boni et mali suis finibz diriment⁹
futurū esse iudiciū declarat⁹. Qualis

Sed quomō egredient⁹ spūs
boni ad uidendas penas
malor̄: Nisi qđ corpis no
tu beatas illas relictura sūt sedes. ad
ad loca penalia prectura: ut ma
lor̄ tormenta conspicāt⁹ pleniꝰ
corpali: Absit. Sed egredient⁹ p sa
ctam. Hoc enī uerbo significati⁹ e
os qui crucabūt⁹ extra futuros:
ppter qđ et dns ea loca tenebras ex
teriores uocat: quibz cōtrarius est
ille ingressus de quo dict⁹ seruo bo
no. intra in gaudiū dñi tui: ne il
luc mali putent⁹ ingredi ut sanā
tur: sed ad illos pocius uelut egre
di scientia qua eos cognoscit sunt
boni. q̄a id qđ extra est cognoscit
sūt. Qui enī erūt in penis. qđ agna
tur ītus in gaudio dñi uelinet: qui
uero erūt in illo gaudio. qđ agat
foris in illis tenebris exterioribz sa
pient: ideo dictū est egredient⁹. quia
eos eas que foris ab eis erūt. utiq;
non latebūt. Si enī her ppheta qđ
dñi facta uolle potuerūt p hoc qđ
deus quātulūcūq; erat in eor̄ mor
talibz mentibz: quomō īmortales
sēl iam facta tūc uelint. cū deus
erit omnia in omnibz: Stabit ergo
in illa beatitudīe sēl̄ semē et ho
mē: semen sēl de quo iohes ait. cū
semen eius in ipso manet: uomē
uero de quo p̄hyus plaiam dicit
est. uomē eternū dabo eis. Cuius
et mensis ex mense. et sabbatū ex
sabbato. tanq; luna ex luna. et ut
quies ex requie: quor̄ utriusq; ipsi
erūt. cū ex hijs umbris ueritatis ip
sempiterna tūc libūt. In penis aūt

XX

malorum et inextinguibilis ignis. et
viuacissimus vermis. ab aliis atque
aliis. aliter atque aliter est expositus.
Alii quippe utrumque ad corpus. alii u-
trumque ad animum retulerunt: alii proprie
ad corpus ignem. tropice ad animum
vermem. quod esse credibilius videtur. Sed
nunc de hac differencia non est temporis
disputare. De iudicio namque ultimo
quo fiet direpcio bonorum et malorum
hoc volumen impleri suscepimus: de
ipsis vero premiis et penis alias
diligencius disserendum est. Capitulum
xxiij.

Daniel de hoc ultimo
iudicio sic prophetat: ut an-
tixpm quoque prius venturum
esse prenunciet: atque ad eternum regnum
sanctorum perducat narracionem suam. Cum
enim visione prophetica quatuor besti-
as significantes quatuor regna vi-
disset ipsumque quartum a quodam rege
superatum qui antixpc agnoscitur. et
post hec eternum regnum filii hominis quod
intelligitur xpc: horruit inquit spiritus me-
us. ego daniel in hebetudine mea:
et visus capitis mei conturbauit me.
Et accessi inquit ad vnum de stanti-
bus et veritatem querebam ab eo de omni-
bus hiis: et dixit michi veritatem. Dein-
de quid audierit ab illo a quo de omni-
bus hiis quesiuit: tanquam eo sibi expo-
uente sic loquitur. Hee bestie magne
quatuor quatuor regna surgent
in terra que auferentur: et accipient
regnum sanctum altissimi: et obtinebunt
illud usque in sclm. et usque in seculum
seculorum. Et querebam inquit diligenter
de bestia quarta que erat differens
pre omni bestia terribilis amplius.
dentes eius ferrei. et vngues eius
erei. manducans et comminuens. et
reliqua pedibus suis conculcans: et de
cornibus eius decem que erant in capite
eius. et de altero quod ascendit et excus-
sit de prioribus tria cornu illud in quo
erant oculi. et os loquens magna.
et visus eius maior ceteris. Videbam
et cornu illud faciebat bellum cum
sanctis: et preualebat ad ipsos donec
venit vetustus dierum et regnum de-
dit sanctis altissimi: et tempus peruenit
et regnum obtinuerunt sancti. Hec dani-
el quesisse se dixit. Deinde quod audi-
erit. continuo subiungens: et dixit in-
quit id est ille a quo quesierat res-
pondit et dixit. Bestia quarta quar-
tum regnum erit in terra quod preualebit
omnibus regnis: et manducabit om-
nem terram. et conculcabit eam. et concidet.
Et decem cornua eius decem reges sur-
gent. et post eos surget alius qui
superabit malis omnes qui ante eum
fuerunt. et tres reges humiliabit. et
verba aduersus altissimum loquetur.
et sanctos altissimi conteret: et suspica-
bitur mutare tempora et legem: et da-
bitur in manu eius usque ad tempus
et tempora et dimidium tempus. Et iu-
dicium sedebit. et principatum remoue-
bunt ad exterminandum et perdendum
usque in finem: et regnum et potestas
et magnitudo regum qui sub omni
celo sunt data est sanctis altissimi: et reg-
num eius regnum sempiternum. et omnis
principatus ipsi seruient et obaudi-
ent. Hucusque inquit finis sermonis.
Ego daniel. multum cogitaciones mee
conturbabant me. et forma mea im-
mutata est super me: et verbum in cor-
de meo conseruaui. Quatuor illa reg-
na exposuerunt quidam assyriorum. persa-
rum. macedonum et romanorum. Quare vero

cōuenienter id fecerīt. qui nosse deside
rant legant presbiteri iheronimi li
brū in danielē satis erudite diligent
q̄ cōscriptū: antixpi tamē adūsus ec
clesiam seuissimū regnū. licet exigu
o spacio tēporis sustinendū. donec de
ultimo iudicio regnū sc̄i accipiant
sempiternū. qui vel dormitans hec
legit dubitare nō sinit. Tempus
quippe et tēpora et dimidiū tēpus.
vnū annū esse et duo et dimidiū.
ac p hoc et per tres annos et semissē
etiam numero dierū posterius po
sito dilucescat: aliqn̄ in scripturis
et mensiū numero declarat. Videt
eni tempora indefinite hic dicta lī
gua latina: sed p dualem numerū
dicta sūt. quē latini nō habēt. Si
cut aūt greci. ita hūc dicūt habere
et hebrei. Sic ergo dicta sūt tēpora:
tanq̄ dicerent duo tēpora. Vereri
me satis fateor. ne in decē regibz q̄s
tanq̄ decē hoīes videt inuēturus an
tixp̄c forte fallam: atq̄ ita ille īopi
natus adueniat. nō existentibz tot
regibz in orbe romano. Qd si eni nu
mero isto denario vniūsitas regum
significata est. quos ille īuenturus
est. sicut millenario. cētenario. sep
tenario significat plerūq̄ vniuersi
tas: et alijs atq̄ alijs numeris q̄s
nūc cōmemorare nō est necesse: A
lio loco idem daniel. et erit inq̄t tē
pus tribulacoīs qualis nō fuit ex
quo nata est gens sup terrā usq̄ ad
tempus illud: et in tempore illo sal
uabit pplus tuus. omīs qui īuen
tus fuerit scriptus in libro. Et mlt
i dormienciū in terre aggere exur
gent: hij in vitā eternā. et hij in ob
pbriū et in confusionē eternā: et

intelligentes fulgebūt sicut clari
tas firmamenti: et ex iustis multi
sicut stelle in scl'a. Et adhuc senten
cie illi euāgelice est locus iste simil
lim⁹ de resurrectioē dūtaxat corpo
rū mortuoꝝ. Nam qui illic dicti sūt
esse in monumentis. ipsi hic dormi
entes in terre aggere: vel sicut alij
interpretati sūt. in terre puluere:
et sicut ibi pcedent dictū est. ita hi
exurgent. Sicut ibi qui bona fece
runt in resurrectionē vite. qui aūt
mala egerūt in resurrectionē iudi
cij: ita et isto loco hij in vitā eternā:
et hij in obprobriū et in cōfusionē
eternā. Non autē diuersū putetur.
qd cū ibi positū sit. omēs qui sunt
in monumētis: hic nō ait ppheta
omēs. sed multi dormienciū in terre
aggere. Ponit eni aliqn̄ scriptura
pro omībz multos. Ppterea et abra
he dictū est patrē multarū genciū
posui te: cui tamē alio loco. in se
mine inquit tuo benedicent oēs
gentes. De tali aūt resurrectione
huic quoq̄ ipsi pphete danieli pau
lo post dicit. Et tu veni et requiesce
Adhuc eni dies in cōpletionē cōsū
macioīs. et requiesces: et resurges
in sorte tua in fine dierū. xxiiij.

Multa de iudicio nouissimo
dicunt in psalmis: sed co
rū plura trāseunt et strictī:
hoc tn̄ qd de fine hui⁹ scl'i aptissime
dictū est ibi. nequaq̄ silencio pteri
bo. Pncipio terrā tu fundasti dn̄e
et opa manuū tuarū sūt celi: ipi
peribūt tu aūt pmanes. et oēs si
cut vestimentū veterascent: et sic
optoriū mutabis eos et mutabūt
tu autē idemipse es. et anni tui nō

XX

deficient. Quid est qd porphirius
cū pietatē laudet hebreoꝝ q̄ mag
nus et verus et ipsis numinibꝫ ter
ribilis ab eis colit deus: xp̄ianos
ob hoc arguit maxime stulticie e
tiā ex oraculis deoꝝ suoꝝ. qd istum
mūdū dicūt esse periturū. Ecce in
litteris pietatis hebreoꝝ dicit deo.
quē confitente tanto philosopho
etiā ipsa nūmina ꝑhorrescūt: opa
manuū tuarū sūt celi. ipsi ꝑibūt.
Nūquid qn̄ celi ꝑibūt: mūdus cui⁹
idem celi supior ꝑs est et tucior non
peribit. Si hec sentencia iouis dis
plicet. cuius ut scribit iste philoso
phus velut grauioris auctoritatis
oraculo in xp̄ianoꝝ crudelitate cul
patur: cur nō similit sapienciam
tanq̄ stulticiā culpat hebreoꝝ. in
quoꝝ libris pijssimis īuenit. Por
ro si in illa sapiencia que porphi
rio tam multū placet. ut eā deorū
quoq̄ suoꝝ vocibꝫ predicet. legit
celos esse ꝑituros: cur usq̄ adeo va
na est ista fallacia. ut in fide xp̄ia
noꝝ vel inter cetera vel pre ceteris
hoc detestent. qd in ea ꝑiturus cre
dit mūdus: quo utiq̄ nisi ꝑeunte
celi ꝑire nō possūt. Et in litteris q̄
dem sacris que ꝓprie nr̄e sūt. nō he
breis nobisq̄ cōmunes. id est in
euangelicis et aplicis libris legit
preterit figura hui⁹ mūdi. legitur
mundus transit. legit celū et ter
ra transibūt: sed puto qd preterit
transit transibūt aliquanto mi
nus dicta sūt q̄ ꝑibūt. In epl̄a q̄
apl̄i petri ubi aqua inundatus q̄
tūc erat perisse dictus est mūdus
satis clarū est. et que pars mūdi
a toto significata. et quatenꝰ peris

se sit dicta. et qui celi repositi igne
reseruandi in diem iudicij et ꝑdi
cionis hoīm īpioꝝ: et in eo quod
paulo post ait. veniet dies dn̄i ut
fur. in quo celi magno īpetu trāscur
rent. elementa aūt ardencia resol
uent. et terra et que in ipsa sunt
opa exurent: ac deinde subiecit hijs
omnibꝫ ꝑeūtibꝫ quales oportet esse
uos: possūt illi celi ītelligi ꝑituri
quos dixit repositos igne reseruā
dos: et ea elementa accipi arsura.
que in hac ima parte mūdi sub
sistunt ꝓcellosa et turbulenta. in
qua eosdem celos et dixit esse repo
sitos: saluis illis supioribꝫ et ī sua
integritate manētibꝫ. in quoꝝ fir
mamēto sūt sydera constituta. Nā
et illud qd scriptū est stellas de ce
lo esse casuras. preter qd potest mlt
to ꝓbabilius et alit intelligi. ma
gis ostendit mansuros esse illos
celos: si tn̄ stelle inde casure sunt.
cū vel tropica sit locucio. qd est cre
dibilius: vel in isto imo celo futu
rū sit utiq̄ mirabilius q̄ nūc fit.
Unde et ista stella virgiliana facē
ducens. multa cū luce cucurrit: et
ydea se condidit silua. Hoc aūt qd
de psalmo cōmēoraui. nullū celoꝝ
videt relinquere qd ꝑiturū esse nō
dixerit. Ubi enī dicit. opa manuū
tuarū sūt celi. ipsi ꝑibunt: q̄ nul
lū eoꝝ ab ope dei. tā nullū eoꝝ a ꝑ
dicione secernit. Non enī dignabū
tur de petri apl̄i locuciōe quē vehe
menter oderūt. hebreoꝝ defendere
pietatē deoꝝ suoꝝ oraculis appro
batā: ut saltē ne totus mūdus ꝑi
turus esse credat. sic a toto pars ac
cipiat. in eo qd dictū est ipsi ꝑibūt

cū soli celi infirmi pituri sint: quē
admodū in aplica illa epla a toto
pars accipit. qd diluuio perisse dic
tus est mūdus: cpuis sola eius cū
suis celis pars ima perierit. Sed qz
hoc ut dixi nō dignabunt ne vel
apli petri approbent sensū: vel tā
tū concedant cōflagracioni nouis
sime quantū dicim⁹ valuisse dilu
uiū. Qui nullis aquis. nullis flā
mis totū genus hūanū pire posse
contendūt: restat ut dicant qd ppt
ea dij eoꝝ hebreā sapienciā lauda
uerūt. qa istū psalmū nō legerāt.
In psalmo eciā quadragesimo no
no de iudicio dei nouissimo itelligi
tur dictū. Deus manifestus veiet:
deus nr et nō silebit. Ignis in con
spectu eius ardebit: et in circuitu
eius tēpestas valida. Aduocabit
celū de sursū: et terrā discernē po
pulū suū. Congregate illi iustos
eius: qui disponūt testamentum
eius sup sacrificia. Hoc nos de dño
ihesu xpo itelligim⁹: quē speram⁹
de celo esse venturū ad viuos et mor
tuos iudicandos. Manifestus enim
veniet iter iustos et ijustos iudica
turus iuste: qui prius venit occul
tus ab ijustis iudicandus iniuste
Ipse inquā manifestus veniet et
non silebit: id est in voce iudicis
euidens apparebit. qui prius cum
venisset occultus ante iudicem si
luit: qn sicut ouis ad īmolandū
ductus est. et sicut agnus coram
tondente fuit sine voce: qm admo
dū de illo p ysaiā legim⁹ pphetatū
et in euāgelio videm⁹ impletū. De
igne vero et tēpestate cū in ysaie
pphecia tale aliqd tractarem⁹ quo

modo essent hec itelligenda iā dixi
mus. Qd vero dictū est aduocabit
celū sursū: qm sci et iusti recte celū
appellant. nimirū hoc est qd ait
aplus. simul cū illis rapiem̄ i nu
bibz in obuiā xpo in aera. Nam
scdm lre supficiē quomō aduocat
celū sursū: quasi possit esse nisi s
sū. Qd aūt adiūctū est. et terram
discernere pplm suū. si tantū modo
subaudiat aduocabit id est ad
uocabit et terrā nec subaudiatur
sursū. hūc videt habere sensū scdz
rectam fidem. ut celū intelligat in
eis qui cū illo iudicaturi sūt. et ter
ra in eis qui iudicandi sūt: ut ad
uocabit celū sursū. nō hic itelliga
mus rapiet in aera. sed in iudicia
rias eriget sedes. Potest et illud in
telligi aduocabit celū sursū: aduo
cabit angelos in supnis et excel
sis locis. cū quibz descendat ad faci
endū iudiciū. Aduocabit et terrā:
id est hoīes in terra utiqz iudican
dos. Si aūt utrūqz subaudiendū
est cū dicit et terrā. id est et aduo
cabit et sursū. ut iste sit sensus.
aduocabit celū sursū. et terrā ad
uocabit sursū: nichil melius itel
ligi existimo. qm omēs qui rapient
in obuiā xpo in aera: sed celū dic
tū ppter aīas. terrā ppt corpa. Dis
cernere porro pplm suū qd est nisi
per iudiciū separe bonos a malis.
tanqm oues ab hedis. Deinde cōuer
sio sermonis ad angelos facta est
congregate illi iustos eius. Pfecto
eiū p angelicū ministeriū p agen
da est res tanta. Si aūt querimus
quos iustos ei cōgregaturi sint an
geli: qui disponūt inquit testam

XX

tū eius sup sacrificia. Hec est enim
omīs vita iustoꝝ: disponere testa
mentū dei sup sacrificia. Aut enim
opa miscdie sunt sup sacrificia. id
est sacrificijs ꝓponenda iuxta sen
tenciā dei dicentis. miscdiam volo
q̄ sacrificiū: aut si sup sacrificia ī
sacrificijs ītelligit dictū. quomodo
sup terrā fieri dicit qd fit utiq; in
terra: ꝓfecto ipsa opa miscdie sūt
sacrificia. quibz placet deo: sicut
in libro huiꝰ opis decimo me disse
ruisse iā reminiscor. In quibz ope
ribz disponūt iusti testamentum
dei: q̄a ꝓpter ꝓmissiones q̄ nouo
eius testamento continent. hec fa
ciūt. Unde cōgregatis sibi iustis su
is et ad suā dexterā constitutis. no
uissimo utiq; iudicio dicturus est
xp̄c. Venite benedicti p̄ris mei: pos
sidete ꝑatū vobis regnū a constitu
cione mūdi. Esuriui enī et dedistis
michi manducare: et cetera q̄ ibi
ꝓferent de bonoꝝ opibz bonis et
eoꝝ premijs sempiternis. ꝑ ultimā
sentenciā iudicantis. Capl̄m xxv.

Propheta malachiel siue
malachi qui et angelus
dictus est. qui eciā ezras
sacerdos cuius alia in canone scp̄
ta recepta sūt. ab aliq̄bz credit nā
de illo hanc esse hebreoꝝ opinionē
dicit iheronimꝰ: iudiciū nouissi
mū ꝓphetat dicens. Ecce venit di
cit dn̄s omīps: et q̄s sustinebit di
em ītroitus eius: aut quis ferre
poterit ut aspiciat eū. Q̄a ipse ī
gredit quasi ignis cōflatorij et q̄
si herba lauanciū: et sedebit con
flans et emūdans sicut argentū.
et sicut aurū: et emūdabit filios
leui. et fundet eos sicut aurū et ar
gentū: et erūt dn̄o offerentes hos
tias in iusticia: et placebit dn̄o sa
crificiū iuda et ihrl̄m sicut diebus
pristinis. et sicut annis prioribus
Et accedam ad vos in iudicio: et e
ro testis velox sup maleficos et su
per adulteros. et sup eos qui iurāt
in noīe meo mendaciter. et q̄ frau
dant mercede mercēnarios. et op
primūt ꝑ potenciā viduas. et ꝑ
cuciūt pupillos et ꝑuertūt iudi
ciū aduene et qui nō timēt me di
cit dn̄s omīps: qm̄ ego sū dn̄s deus
vester. et non mutor. Ex hijs q̄ dic
ta sunt videt euidencius apparere
in illo iudicio quasdā quorūdam
purgatorias penas futuras. Ubi e
nī dicit. q̄s sustinebit diem ītroitꝰ
eius. aut q̄s ferre poterit ut aspici
at eū. q̄a ipse īgredit quasi ignis
conflatorij et quasi herba lauan
ciū. et sedebit conflans et emūdās
sicut argentū et sicut aurū. et e
mūdabit filios leui. et fundet eos
sicut aurū et argentū: quid ali
ud ītelligendū est. Dicit tale ali
quid et ysaias. Lauabit dn̄s sordes
filioꝝ et filiarū syon: et sanguinē
emūdabit de medio eoꝝ spiritu iu
dicij et spū cōbustionis: nisi forte
sic eos dicendū est emūdari a sor
dibz et eliquari quodāmō. cū ab e
is mali ꝑ penale iudiciū separan
tur. ut illoꝝ segregacio atq; dāpna
cio. purgacio sit istoꝝ: q̄a sine taliū
de cetero ꝑ mixtione victuri sūt. Sz
cū dicit. et emūdabit filios leui et
fundet eos sicut aurū et argentū.
et erūt dn̄o offerentes hostias in
iusticia. et placebit dn̄o sacrificiū

iuda et ihrlm: utiq; ostendit eos ip
sos qui emūdabuntur deinceps in sa
crificijs iusticie dño esse placituros:
ac per hoc ipsi a sua iniusticia mū
dabuntur in qua dño displicebant:
hostie porro in plena pfectaq; ius
ticia cū mūdati fuerīt ipsi erunt.
Quid enī acceptius deo tales offe
rūt q̄ seipsos? Verū ista questio
de purgatorijs plenis ut diligēcius
ptractetur. in tempus aliud differē
da est. Filios aūt levi et iuda et
ihrlm ipsam dei ecclesiā debemus
accipe. nō ex hebreis tantū sed ex
alijs eciā gentibz congregatā: nec
talem qualis nūc est. ubi si dixeri
mus q̄a pccm nō habem⁹ nosipos
seducim⁹ et veritas in nobis non
est: sed qualis tūc erit velut area
per ventilacionē. ita p iudiciū pur
gata nouissimū: eis quoq; igne
mūdatis quibz talis mūdacio ne
cessaria est: ita ut nullus oīno s
sit qui offerat sacrificiū p pccis
suis. Omēs enī qui sic offerūt. pro
fecto in pccis sūt. pro quibz dimit
tendis offerūt: ut cū obtulerīt accep
tūq; deo fuerit tūc dimittantur. Capl
Volens aūt deus osten xxvi.
dere ciuitatē suā tūc in ista
consuetudine nō futuram
dixit filios levi oblaturos hostias
in iusticia: nō ergo in pccto. ac p hoc
non pro pccto. Unde ītelligi potest
in eo qd secutus adiūxit atq; ait.
et placebit dño sacrificiū iuda et
ihrlm. sicut diebz pristinis et sicut
annis prioribz: frustra sibi iudeos
scdm legē veteris testamēti sacrifi
cioz suoz pterita tēpora polliceri
Non enī tunc in iusticia. sed in pec
catis hostias offerebāt. qn̄ p pccis
precipue ac pmicijs offerebāt: us
q; adeo ut sacerdos ipse quē debe
mus utiq; credere ceteris fuisse ius
tiorē scdm dei mandatū soleret p
suis pmū offerre pccis. deinde pro
ppli. Quapp̄ter exponere nos opor
tet quomō sit accipiendū qd dic
tū est: sicut diebz pristinis et sicut
annis prioribz. Fortassis enī tēpus
illud cōmemorat: quo primi hoī
nes in paradiso fuerūt. Tūc enī puri
atq; integri ab omī sorde ac labe
pccī seipsos dño mūdissimas hos
tias offerebāt. Ceterū ex quo com
missa pūaricacionis causa inde di
missi sūt atq; hūana in eis natu
ra dāpnata est: excepto vno medi
atore. et post lauachrū regenera
cionis quibusq; adhuc puulis ne
mo mūdus a sorde sicut scriptū ē.
nec infans cui⁹ est vnius diei vita
sup terrā. Qd si respondetur eciā eos
merito dici posse offerre hostias i
iusticia qui offerūt in fide. iustus
enī ex fide viuit: q̄uis seipsū se
ducat. si dixerit se pccm nō habē.
et ideo non dicat q̄a ex fide viuit:
nūquid dicturus est quispiā hoc
fidei tempus illi fini esse coequan
dū. qn̄ igne iudicij nouissimi mū
dabuntur qui offerant hostias in
iusticia: ac p hoc post talē mūda
cionē nullū pccm iustos habitu
ros esse credendū est? Pfecto illud
tempus quātū attinet ad nō ha
bere pccm nulli tēpori cōparādū
est: nisi qn̄ primi hoīes in paradiso
ante pūaricacionē innocētissima
felicitate vixerūt. Recte itaq; ītelli
gitur hoc significatū esse cū dictū est:

sicut diebz pristinis. et sicut ānis
priorib. Nam et p ysaiā postea qz
celū nouū et terra noua promissa
est. iter cetera que ibi de cōiz beati
tudine p allegorias et enigmata
exequit. quibz expositionem con
gruam reddere nos phibuit vitā
de longitudis aura. cōm dies iḡt
lucis vite erūt dies pplī mei. Quis
autē sacras litteras attingit: et ig
norat ubi deus plantauerit lignū
vite. Alius abo sepatis illis hoī
bz qū eos sua de paradiso eiecit iniq
tas eidem ligno circūpolita est ig
nea terribilis qz custodia. Ad li qs
op illos dies lucis vite quos cōme
morauit pphā ysaias istos q nūc
agunt ecclie xpi dies esse cōten
dit. ipsūqz xpm lignū vite ppheti
ce dictū. quia ipe est sapiencia dei.
de qua salomon ait. lignū vite ē
omnibz amplectentibz eam: nec ā
nos egisse aliquos in paradiso illos
primos hoīes. unde tam cito eiecti
sūt. ut nullū ibi gigneret filiū. et
ideo nō posse illud tempus itelligi
in eo qd dictū est. sicut diebz pri
mis et sicut ānis priorib: istam
preterea questionē ne cogar qd p
lixū est cūcta discutere. ut aliquid
horz veritas manifeste cōfirmet.
Ideo qppe alterū sensū: ne dies pl
timos et ānos priores carnaliū sa
crificioz nobis p magno munere
per pphetā credam? fuisse promissos
Hostie namqz ille veteris legis in q
bus qz pecorib imaculate. ac sine
ullo prorsus vicio videbant? offer
ri: et signific abāt hoīes cōs qual
cūlus iuentus est xpc sine ullo oī
no pcto. Unde qa post iudiciū cū
fuerit ecclā igne mūdata qui eius
modi mūdacione sūt digni. in oī
bz cās nullū inuenietz oīno pōm: at
qz ita seipsos offerūt in iustica. ut
tales hostie oīmodo imaculate ac
sine ullo vicio sint future: erūtq p
fecto sicut pristinis diebz et sicut ā
nis priorib. qū in umbra huius rei
future mūdissime offerebant hos
tie. Hec erit nāqz mūdicia tūc i mor
tali carne ac mente cōiz: que figu
rabat in illa corpibz hostiarū. De
inde ppter eos qui nō mūdacione
sed dampnacōe sūt digni. et accē
dam inquit ad vos in iudicio: et
ero testis velox sup maleficos et
sup adulteros et cetera. Quibz dāp
nabilibz enumeratis crimibz ad
didit. qm ego sū dns deus vr. et nō
mutor: tanqp diceret. cū vos mu
tauerit et in deterius culpa. et in
melius gra mea. ego non mutor
Testem vero se dicit futurū. qa in
iudicio suo nō indiget testibz: eūq
velocē. sine qa repente vēturus
est. eritqz iudicio ipso iopinato ei?
aduentu celerrimū qd tardissimū
videbat? sine qa ipsas cōiungetz
sine ulla sermonis plexitate con
sciencias. In cogitacoibz enī sicut
scriptū est ipij interrogacio erit. Et
aplus cogitacionibz inqt accusan
tibz vel excusantibz: in die qua iu
dicabit dns occulta hoīm. scdm eu
angeliū meū p yhesū xpm. Quam
sic ergo dns futurus testis itelligen
dus est velox: cū sine mora venoca
turus est in medium. unde cōsūmat

Impunitatq consciencia. xxvij.

Illud enā qd aliud agens in
octauo decimo libro existimo

pphete posui. ad iudiciũ nouissimũ
ptinet ubi ait. erũt michi diat dñs
mini? omnps in die qua ego facio ĩ
acquisitionẽ. et elegã eos sicut eli
git homo filiũ suũ qui seruit ei: et
cõuertar et videbitis q̃d sit inter iu
stũ et ĩpiũ. inter seruientẽ deo et eũ
qui non seruit ei: q̃a ecce dies veni
ardens sicut fibanus. et cõburet
eos: et erũt omnes alienigene et v
niuersi qui faciũt iniq̃tatẽ stipu
la. et succendet eos dies veniens di
at dñs omnps: et nõ relinquet ĩ
eis radix neq; ramus: et orietur vob
q̃ timetis nomẽ meũ sol iustitie et
sanitas in pẽnis eius: et egredie
mini et salietis sicut vituli de vin
culis relaxati et cõculcabitis impios:
et erũt cinis sub pedibz vr̃is dicit
dñs omnps. Nec distantia pmiorũ
atq; penarũ iustos diuimẽs ab ĩpiis
tus q̃ ꝯ ista sole in hui? vite vanita
te nõ seruit: qui sub illo sole iusti
cie in illius vite manifestatione da
rebit: tũc pfõ erit iudiciũ q̃le nũq;

Quod vero xxviij. Iiuit.
subiũgit idem pphã. me
mentote legis moysi serui
mei quã mandaui ei in horeb ad
oẽm isrl precepta et iudicia: opor
tune cõmemorat posti declaratiõ
futurũ tam magnũ inter obser
uatores legis contẽptoresq; discri
men: simul etiã ut discãt legem
spũaliter ĩtelligere. et inueniãt in ea
xpm. per quẽ iudicem facienda est
inter bonos et malos ipsa discretio
Non enĩ frustra idem dñs ait iudex.
Si credideritis moysi: crederetis et mi.
De me enĩ ille scripsit. Carnaliter
quippe accipiendo legem. et eius p

milia terrena rerũ celestiũ figura
esse nescientes: in illa murmura
corruerũt. ut dicere auderẽt. Vanꝰ
est qui seruit deo: et q̃d amplius. q
custodiuim? mandata eius. et q̃a
ambulauim? simplices ante faciẽ
dñi omnipotentis: et nũc nos bea
tos dicim? alienos: et edificantur
omnes qui faciũt iniq̃tatẽ. Quibus
eoꝝ verbis quodãmõ pphã cõpul
sus est pmissare nouissimũ iudi
cium: ubi mali nec saltẽ falso iusti
beati. sed aptissime apparentibus
serrimi: et boni nulla tẽporali sal
tẽ miseria laborenti. sed data ac sẽ
piterna bẽatitudie pfruenti. Dixerat
quippe istoꝝ talia quedã verba ei
am supius dicendo. omnis qui fa
cit malũ bonus est in conspectu dñi.
et tales ei placent. Ad hec inq̃ con
tra deũ murmura puenerũt. legẽ
mopsi accipiendo carnaliter. Vnde
et ille in psalmo septuagesimo se
cundo pene cõmotos diabolus pe
des suos. et effusos gressus suos u
tiq; in lapsũ: q̃a zelauit in pacẽ
bus pacẽ pctoꝝ intuens: ita ut inter
cetera diceret. quomõ sauit deus.
et si est sciencia in altissimo? dice
ret etiã. nũq̃d vane iustificaui cor
meũ. et laui in innocentibz manus
meas: Vt aũt solueret hanc diffi
cillimã questionẽ. que sit ni vide
tur boni esse misereri et felices ma
li: hoc inquit labor est ante me:
donec ĩtroeam in sanctuariũ dei. et in
telligam in nouissimo. Iudicio sci
pe nouissimo nõ sic erit: sed in ap
ta felicita
te iustoꝝ. longe q̃ nunc est aliud
apparebit. Caplm xxx.

XX

Dum aūt admonuisset ut
meminissent legis mopli
qūm pūdebat eos multo ad
huc tēpore nō eam spūaliter sicut o
portuerat accepturos: cōtinuo sub
iecit. Ecce ego mittā vobis helyam
thesbiten anteqū veniat dies dñi
magnus et illustris: qui cōuertet
cor pūs ad filiū. et cor hoīs ad pxi
mum suum: ne forte veniens percutiat
terrā penitus. Per hūc helyam mīg
nū mirabilēq; pphetā exposita si
bi lege ultimo tempore ante iudi
cium iudeos in xpm verū id est i chri
stū nūm esse credituros: celeberrimū
est in sermone nubz cordibz q; fideliū.
Ipse quippe ante aduentū iudicis,
saluatoris non īmerito sperat̄ esse ve
turus: qui eam nūc viuere nō īme
rito credit̄. Curru nāq; igneo rapt̄
est de vebz hūanis: qđ euidentissime
scriptura testat̄ scā. Cū venerit ergo
exponendo legē spūaliter. quā nūnc
iudei carnaliter sapiūt. cōuertet cor
pūs ad filiū. id est cor patrū ad filu
os: singulariē q̄ppe p plurali nūo
interpretes septuagīta posuerūt: et
est sensus ut eam filij sic intelligant
legem. id est iudei quēadmodū eam
patres intellexerūt. id est pphete. in q̄
bus erat et ipse mopses. Sic enī cor
patrū cōuertetur ad filios. cū intel
ligentia patrū pduct̄ ad intelligen
tiam filiorū: et cor filiorū ad patres
eorū. dū in id qđ senserūt illi. consē
tiūt et isti. Ubi septuagīta dixerūt
et cor hoīs ad pximū suum. sūt enī
inter se valde pximi patres et filij:
q̄p̄ in verbis septuagīta interpretū
qui pphetice interpretati sūt. potest
alius sensus itemq; electior inueniri:
ut intelligat helyas cor dei pūs cōuer
surus ad filiū. nō utiq; agendo ut
pater diligat filiū. sed docendo quo
pater diligat filiū: ut et iudei quē
prius oderant diligāt eundē qui nūc
est xpm. Iudeis enī nūc auersū cor
habet deus a xpo nro: q̄a hoc putāt.
Eis ergo tūc cor eius cōuertet̄ ad fi
liū: cū ipsi cōuerso corde didicerīt di
lectionē patris in filiū. Qđ vero se
quit̄ et cor hoīs ad pximū suum. idē
cōuertet helyas cor hoīs ad pximū
suum: qđ melius intelligit̄ q̄p cor ho
minis ad hoiem xpm. Cū enī sit i
forma dei deus nr: formā serui acci
piens esse dignatus est eam pximus
noster. Hoc ergo faciet helyas: ne for
te inq̄t veniā et percutiā terrā penit̄.
Terra sūt enī qui terrena sapiunt:
sicut iudei carnales usq; nūc: ex q̄
vicio contra deū murmura illa ve
nerūt. q̄a mali ei placent. et vanū
est qui seruit ei. Capīm xxx.

Multa alia sūt scripturarū
testimonia diuinarū de no
uissimo iudicio dei: que si
omnia colligā nimis longū erit. Sa
tis ergo sit qđ et nouis et veteribz lit
teris sacris hoc pnunciatū esse pbe
uim̄: sed veteribz p xpm futurū ee
iudicū. id est iudicem xpm de celo
esse venturū nō tamq̄ nobis euidē
ter expressū est: pterea q̄a cū ibi di
cat dūs deus se esse venturū. vel dūm
deū dicat̄ esse venturū. non conspi
cit intelligit̄ xpc. Dūs enī deus et pa
ter est et filius et spūs scūs: neq; hoc
tamē intellectū relinquere nos o
portet. Primo utiq; demonstrandū
est q̄p admodū xpc ihesus tamq̄ do
minus deus loquat̄ in pphetas li

bus et tñ ihesus xp̃c euidenti appa/
reat: ut et qñ nõ sic appareat. et tñ
ad illud ultimũ iudiciũ dñs deus
diat esse venturus possit ihesus
xp̃c intelligi. Alius locus apud ysaiã
pphetã: qui hoc qđ dico euidenter
ostendit. Deus enĩ p pphetã. audi
me iacob et isrl quẽ ego vo/
co: ego sũ primus. et ego in sempi/
ternũ. Manus mea fundauit ter/
ram. et dextera mea firmauit ce/
lũ: vocabo eos et stabũt simul:
et congregabũt omnes et audient
Quis eorũm nuntiauit hec: Dilegẽs te fe
ci voluntatẽ tuã sup babyloneꝫ.
ut auferrẽ semen chaldeoꝝ: et lo
cutus sũ et ego vocaui: adduxi eũ
et prosperã feci viam eius. Accedite
ad me et audite hec. nõ a principio
in abscondito locutus sũ: qñ fie
bant ibi ẽã. et nũc dñs deus mi
sit me et spũs eius. Nempe ipse ẽ
qui loquebat: sicut dñs deus: nec
tamẽ intelligeret ihesus xp̃c: nisi
addidisset. et nũc dñs deus misit
me et spũs eius. Hoc enĩ dixit se
cundũ formã sermõis de re futura q
rens preteriti tẽporis verbo: sp ad
modũ apud eundẽ pphetã legit: si
cut ouis ad immolandũ ductus est.
Non enĩ aut ducet: sed pro eo qđ fu
turũ erat. preteriti tẽporis verbũ po
suit: et assidue pphetas sic loquit.
Alius locus apud zachariam:
qui hoc euidenter ostendit qđ oĩ
potentẽ misit omnps. Quis quẽ.
nisi deus pater deũ filiũ: Nã ita
scriptũ est. Hec dicit dñs omnps.
post gloriã misit me sup gentes
que spoliauerũt vos: q̃a qui tet
igerit vos. quasi qui tangit pupil
lam oculi eius. Ecce ego inferam
manũ meã sup eos: et erũt spolia
hijs qui seruierant eis: et cognosce
tis q̃a dñs omnps misit me. Ecce di
cit dñs omnps a dño omnipotente si
millũ. Quis hic audeat intelligere
nisi xp̃m. loquentẽ saluetq; omnes
que pierant dominus ihesus. Aut nõ
in euãgelio. nõ sũ missus nisi ad
oues que pierant domus isrl: qs
hic cõparauit pupille oculi dei. ppti
excellentissimũ dilectionis affectũ.
ex quo genere omnĩ ẽã ipsi appli
fuerũt. Sed post gloriã resurrecti
onis utiq; sue que anteꝑ fieret aut
euãgelista. ihesus nondũ erat glo
rificatus. ẽã sup gentes missus ẽ
in aplis suis: ac sic impletũ est qđ
in psalmo legit. eruies me te cõtra
dictionibz ppli. constitues me in ca
put gentiũ. ut qui spoliauerant
isrlitas quibzq; isrlite seruerant
q̃ sic gentibz subditi. nõ vicissi
eodẽ modo spoliarentur. sed ipsi spo
lia fierẽt isrlitarũ. Hoc enĩ aplis
pmiserat dicens. facã vos pisca
tores hoĩm: et vni eorũ ex hoc tam
inqt hoĩes eris capiens. Spolia er
go fierẽt: sed in bonũ tanqꝫ erepta
vasa illi fonti. sed foneus alligato.
Item p eundẽ pphetã dñs loquens.
et erit inqt in die illa quera aufer
re omnes gentes. que venĩũt cõtra
ihrlim: et effundã sup domũ dauid
et sup habitatores ihrlim spm gre
et misedie. et aspicient ad me p eo
qđ insultauerũt. Et plangẽt sup
eũ planctũ quasi sup karissimũ:
et dolebũt dolore quasi sup vnige
nitũ. Nũqđ nisi dei est auferre oẽs
gentes ĩmicas scẽ ciuitatis ihrlim.

XX

que veniūt contra eā. id est cōtra
rie sūt ei. vel sicut alij sūt īterpreta
ti veniūt sup eā. id est ut eā sibi sb
iciāt: aut effundere sup domū da
uid et sup habitatores eiusdē ciui
tatis spm̄ gracie et miscdie. Hoc
utiq; dei est. et ex psona dei dicit p
pphetā: et tū hunc deū hec tā mag
na et tā diuina facientē. seipsum
xp̄c ostendit. adiūgendo atq; dicē
do. et aspicient ad me. pro eo qd̄ in
sultauerūt: et plangent sup eum
planctū quasi sup karissimū siue
dilectū: et dolebūt dolore quasi sup
unigenitū. Penitebit q̄ppe iudeos ī
die illa eciā eos qui accepturi sunt
spm̄ gracie et miscdie. qd̄ in eius pas
sione insultauerīt xp̄o: cū ad eum
aspexerīt in sua maiestate venien
tem. eūq; esse cognouerīt quē priu
hūilem in suis parentibz illuserūt:
q̄uis et ipsi parentes eoꝝ tante illi
impietatis auctores resurgētes vide
būt eū. sed puniendi. iā non adhuc
corrigendi. Non itaq; hoc loco ipsi
intelligendi sūt. ubi dictū est et ef
fundā sup domū dauid et sup habita
tores ihrlm̄ spm̄ gr̄e et miscdie. et as
picient ad me p eo qd̄ insultauerūt:
sed tamē de illoꝝ stirpe veniētes qui
per helyam illo tēpore credituri st̄.
Sed sicut dicim⁹ iudeis. vos occidis
tis xp̄m. q̄uis hoc parētes eoꝝ fece
rint: sic et isti se dolebūt fecisse quo
dāmō qd̄ fecerūt illi ex quoꝝ stirpe
descendūt. Quāuis ergo accepto spi
ritu gr̄e et miscdie. iā fideles nō dāp
nabunt cū impijs parētibz suis:
dolebūt tamē tanq̄ ipsi fecerīt qd̄
illi fecerūt. Non igit dolebūt reatu
crimīs: sed pietatis affectu. Sane u

bi dixerunt septuagīta īterpretes.
et aspicient ad me p eo qd̄ insulta
uerūt: sic īterpretatū est ex hebreo.
et aspicient ad me quē confixerūt
Quo quidē verbo euidencius xp̄c ap
paret crucifixus: sed illa insultacio
quā septuagīta ponere maluerūt.
eius uniuse nō defuit passioni. Nā
et detento et alligato et adiudicato.
et obprobrio ignominiose vestis
induto. et spinis coronato. et cala
mo in caput pcusso. et irridenti fix
is genibz adorato. et crucē suā por
tanti. et in ligno iam pendenti u
tiq; insultauerūt. Pinde īterpreta
cionē nō sequētes unā. sed utrāq;
iūgentes: cū et insultauerūt et cō
fixerūt legim⁹ plenius veritatem
dn̄ice passionis agnoscim⁹. Cū er
go in pphetiis litteris ad nouissi
mū iudiciū faciendū deus legitur
esse venturus: et si eius alia distīc
cio nō ponat. tantūmō ppter ipsū
iudiciū xp̄c debet ītelligi: q̄a et si
pater iudicabit. p aduentū filij ho
mīs iudicabit. Nam et ipse p sue
presencie manifestacionē non iu
dicat quēq̄. sed omē iudiciū dedit
filio: q̄a manifestabit homo iudi
caturus. sicut homo est iudicatus.
Quis est enī alius de quo idem de⁹
loquit p ysaiā sub noīe iacob et
isrl̄ de cui⁹ semīe corpus accepit: qd̄
ita scriptū est. iacob puer meus sus
cipiā illū. isrl̄ electus meus assūp
sit eū aīa mea. dedi spm̄ meū in il
lū. iudiciū gentibz pferet. non cla
mabit neq; cessabit. neq; audiet
foris vox eius: calamū quassatū
non cōteret. et linū fumigās non
extinguet. sed in veritate pferet

iudiciū. refulgebit et nō confringe
tur. donec ponat in terra iudiciū.
et in noīe eius gentes sperabunt.
In hebreo nō legit̄ iacob et isrl̄: sed
qd̄ ibi legit̄ seruus meus. nimirū
septuagīta īterpretes volentes ad
monere. quatinus id accipiendum
sit. q̄a scilicet ꝓpter formā serui dic
tū est in qua se altissim⁹ humilli
mū prebuit. ipsius hoīs nomē ad
eū significandū posuerūt. de cuius
genere eadē serui forma suscepta est.
datus est in eo spūs scūs. qd̄ et in co
lūbe specie euāgelio teste monstra
tū est. Iudiciū gentibꝫ ꝓtulit: q̄a
p̄nūciauit futurū. qd̄ erat gentibꝫ
occultū. Mansuetudīe nō clamauit:
nec tū in predicanda veritate cessa
uit. Sed nō est audita vox eius fo
ris nec audit̄. q̄nquidē ab eis q̄ fo
ris ab eius corpe prescisi sūt nō illi
obedit̄: ipsosqꝫ suos ꝑsecutores iu
deos. qui calamo quassato ꝑdita
integritate. lino fumanti amisso
lumine cōpati sūt. nō cōtriuit nō
extinxit: q̄a pepcit eis. qui nondū
venerat iudicare eos. sed iudicari
ab eis. In veritate sane ꝓtulit iudi
ciū: predicēs eis q̄n puniendi essēt.
si in sua malignitate ꝑsisterent.
Refulsit in monte facies eius. in
orbe fama eius: nec cōfractus siue
contritus est: q̄a neqꝫ ipse neqꝫ ec
clesia sua ut esse desisteret ꝑsecuto
ribꝫ cessit: et ideo nō est factū nec
fiet qd̄ ĩmici eius dixerūt vel di
cūt. q̄n moriet̄ et ꝑibit nomē eius.
Donec ponat in terra iudiciū. Ecce
manifestū est. qd̄ absconditū que
rebam⁹. Hoc eū est nouissimū iu
diciū. qd̄ ponet in terra cū venerit

ipse de celo: de quo iā videm⁹ īpletū
qd̄ hic ultimū positū est. et in noīe
eius gentes sp̄abūt. Ꝑ hoc certe qd̄
negari nō potest: etiā illud credat̄
qd̄ īprudent̄ negat̄. Quis eū spera
ret qd̄ etiā hij qui nolūt adhuc cre
dere in xp̄m iā nobiscū vident: et q̄
niā negare nō possūt dentibꝫ suis
fremēt et tabescent: Quis inq̄ spe
raret gentes in xp̄i noīe sp̄aturas:
q̄n tenebat̄ ligabat̄. cedebat̄. illude
bat̄. et crucifigebat̄. q̄n et ipsi disci
puli spem ꝑdiderāt quā in illo ha
bere iā ceperāt: Qd̄ vix tūc vnus la
tro sp̄auit in cruce. nūc sperāt gētes
longe lateqꝫ diffuse: et ne īeternū mo
riant̄. ipsa in qua ille mortuus est
cruce signant̄. Nullus igit̄ vl̄ negat
vel dubitat ꝑ xp̄m ihesū tale quale
istis sacris litteris p̄nūciat̄. nouissi
mū futurū esse iudiciū: nisi qui e
isdem litteris nescio qua īcredibili
animositate seu cecitate nō credit.
que iam veritatē suā orbi demon
strauere terrarū. In illo itaqꝫ iudi
cio vel circa illud iudiciū has res di
dicim⁹ esse vēturas. helyam thesbi
ten. fidē iudeorꝫ. antixp̄m ꝑsecuturū
xp̄m iudicaturū. mortuorꝫ resurrec
tionē. bonorꝫ malorꝫqꝫ direptionem.
mūdi cōflagrationē. eiusdēqꝫ reno
uationē: que oīa quidē ventura cē
credendū est. sed quibꝫ modis. et quo
ordine veniāt. magis tūc docebit re
rū expiencia. q̄ nūc ad ꝑfectū hoīm
intelligencia valet consequi: existi
mo tamen eo quo a me cōmemora
ta sūt ordine esse ventura. Duo ad
hoc opus ꝑtinētes reliqui sūt libri.
ut adiuuante dn̄o ꝓmissa cōplea
mus. quorꝫ vnus erit de malorꝫ sup

plicao. alius de feliatate iusticie: in quibz maxime sicuti deus donauerit argumēta refellentē hūana. que cōtra predicta ac promissa diuina. sapienter sibi misericordere videntē: ut salubris fidei nutrimēta velut falsa et vidēta contēpnāt. Qui vero secūm deū sapiūt. oīa que incredibilia videntē hoīnibz. et tā scripturis sēs quarū iam veritas multis modis asserta est cōtinentē. maximū argumentū tenēt veracē dei oīpotentiē. quē certū habent nullo mō in eis potuisse mentiri. et posse facere qđ impossibile est infideli. Explicit liber vicesimus. Incipiūt capitula libri

De ordine vicesimi primi. I.
disputationis: qua primus discerendū est de pretio supplicio dāpnatoz cū dyabolo. qđ de eterna feliatate sanctoz. ij.
An possint corpa īmortalis ignis ee pene. iij.
An consequēs sit ut corpo tua. iij.
De naturalibz exemplis quoz consideratio docat posse īter cruciatus diuīna corpa permanere. v.
Quanta sit quoz ratio negat agnosci. et tñ eadē vera ee nō sit ābiguū. vi.
Qđ nō oīnia miracula naturā sint. sed pleraq; īgenio hūano modificata. pleraq; aūt demonūm arte composita. vij.
Qđ in rebz miris sūma credendi ratio sit oīnipotentia creatoris. viij.
Non esse contra naturā. cū in aliq; re aliq; natura īnotuit aliqđ ab eo qđ erat natū īcipit esse diuīnū. ix.
De gehēna et etnarū q̄litate penarū.
An ignis gehēne sit corpalis est. x.
possit malignos spūs id ē demones īcorporeos tactu suo adurere. xi.
An hoc ratio iustitie habeat: ut sit exēplaris penarū tēpa qđ fuerit pcō.
De magnitudine piarum. xij. {rū.
nonis prime: ob qđ eterna pena oīnibz debeatē qui extra graciam fuerint saluatoris. xiij.
Contra opinionē eoz qui putant crimīosis supplicia post mortē causa purgationis adhiberi. xiiij.
De penis tēporalibz istius vite q̄bz subiecta est hūana condicio. xv.
Qđ oīne opus grē dei eruētis nos de pfunditate veteris mali. ad futurā scī pfectā nouitatem. xvi.
Sub quibz gratie legibz oīes regenerandoz habeantē etates. xvij.
De hijs qui putāt nullos hoīm penas īeternū esse manuras. xviij.
De hijs qui nouissimo iudicio ppter intellectionē scoz neminē hominū putant esse dāpnandū. xix.
De hijs qui īpunitatē oīum pcoz promittūt eisdē hereticis ppter participationem corporis xpisti. xx.
De hijs qui nō oīnibz sed eis tm qui apud catholicos sūt renati eisdē si postea in multa crimīa errores q̄ reuerterīt indulgenciā pollicentē. xxi.
De hijs qui eos q̄ pmanēt in catholica fide eisdē si pessime vixerīt et ob hoc uri meruerīt tm ppter fidei fundamentū saluādos ee definiūt. xxij.
De hijs qui putant ea crimīa q̄ intelemosinarū opa cōmittūtē. ad dāpnandos iudiciū nō vocari. xxiij.
Contra opinionē eoz qui dicūt nec dyabolū nec hoīm malos ppetua futura supplicia. xxiiij.
Contra eoz sensū qui in iudicio dei oīnibus reis ppter sanctoz precē pu

tant esse ꝑcendum. xxv.
An qui ĩter hereticos baptizati sũt
et deteriores postea male viuendo st̃
facti. vel hij qui apud catholicos re
nati ad hereses aut scismata tr̃sie
rũt. vel hijs qui catholicis apud q̃s
renati sũt nõ recedentes criminose
viuere ꝑstiterũt. possint priuilegi
o sacramẽtoꝝ remissionẽ eterni spa
Qd sit in funda xxvi Ire supplicij.
mento habere xp̃m. et quibꝫ spon
deat̃ salus ꝑ ignis usturã. xxvij.
Contra eoꝝ ꝑsuasionẽ qui putãt
sibi ꝑ ignis usturã nõ obfutura pc
tata in quibꝫ cũ elemosinas face
rent ꝑstiterũt. Expliciũt capitula.
Incipit liber vicesim⁹ prim⁹. Capl̃m i.

Cum per
ihesum
cristum
dominũ
nr̃m iu
dicẽ vi
uoꝝ atq̃
mortuo
rũ ad de
bitos fi
nes ambe ꝑuenerĩt ciuitates quarũ
vna est dei. altera dyaboli. cuiusmo
di supplicium sit futurũ dyaboli et
oĩm ad eũ ꝑtinenciũ. in hoc libro
nobis quantũ ope diuina valebi
mus. diligencius disputandũ est.
Ideo aũt hũc tenere ordinẽ malui.
ut postea disserã de felicitate sc̃oꝝ
q̃m utrũq̃ cũ corpibꝫ erit. et ĩcredi
bilius videt̃ esse in eternis corpa
durare cruciatibꝫ q̃ sine dolore ullo
in eterna beatitudĩe ꝑmanere. ac
per hoc cũ illã penã nõ debere esse
incredibilẽ demõstrauero. adiuua
bit me plurimũ. ut multo facili⁹
omĩ carens molestia ĩmortalitas
corpoꝝ in sc̃is futura credat̃. Nec a di
uinis ordo iste abhorret eloquijs. u
bi aliq̃n quidẽ bonoꝝ beatitudo pri
us ponit̃. ut est illud. qui bona fe
cerũt in resurrectionẽ vite. q̃ mala
egerũt in resurrectionẽ iudicij. sed
aliq̃n et posterius. ut est. mittet fi
lius hoĩs angelos suos. et colligẽt
de regno eius omĩa scandala. ⁊ mit
tent in caminũ ignis ardentẽ. illic
erit fletus et stridor denciũ. tũc iusti
fulgebũt sicut sol in regno pr̃is eo
rũ. et illud. sic ibũt isti in supplicium
sempiternũ. iusti aũt in vitã eternã.
et in ꝓphetis qd̃ cõmẽorare longũ
est. nũc ille nũc iste ordo. si quis in
spiciat ĩuenit̃. sed ego istũ qua cau
sa elegerim dixi. Capl̃m scd̃m.

Quid igit̃ ostendã vnde cõiũ
cant̃ increduli. posse hũa
na corpa aĩata atq̃ viuen
cia nõ solũ nũq̃ morte dissolui. sed
in eternoꝝ quoq̃ ignium durare tor
mentis. Nolũt enĩ hoc ad omĩpoten
tis nos referre potenciã. sed aliquo
exẽplo ꝑsuaderi sibi flagitãt. Quibꝫ
si respondebim⁹ esse aĩalia ꝓfecto
corruptibilia et mortalia. que tũ
in medijs ignibꝫ viuãt. nõ nullũ
eciã genus vermiũ in aquarũ ca
lidarũ scaturigine reperiri. quarũ
feruorẽ nemo ĩpune cõtrectat. illos
aũt nõ solũ sine ulla sui lesione i
bi esse. sed extra esse nõ posse. aut
nolũt credere si ostendere nõ valem⁹
aut si valuerim⁹ sine oculis demõs
trare res ipsas. siue ꝑ testes ꝑdoneos
edocere. nõ satis hoc esse ad exẽplũ
rei de qua questio est eadẽ infidelita

te contendunt. quia hec animalia nec sem-
per viuunt. et in feruoribus illis siue
doloribus viuunt. sue quippe nature con-
uenientibus vegetantur. illis non cruci-
antur elementis. quasi non incredibi-
lius sit vegetari. quam cruciari talibus
rebus. Mirabile est enim dolere in ig-
nibus et tamen viuere sed mirabilius
viuere in ignibus nec dolere si autem
hoc creditur: cur non et illud? Capitulum
Sed nullum est inquiunt tertium.
corpus quod dolere possit: nec
possit mori. Et hoc unde
scimus? Nam de corporibus quis certus
est demonum. utrum in eis doleant. quando
se affligi magnis cruciatibus confi-
tentur? Quod si respondetur terrenum cor-
pus solidum scilicet atque conspicuum
nullum esse atque ut uno pocius nomine
id explicem. nullam esse carnem que dolere
possit moriqz non possit. quod aliud di-
citur. nisi quod sensu corporis homines expe-
rientia collegerunt. Nullam namque car-
nem nisi mortalem sciunt. et hec est eorum
tota ratio. ut quod experti non sunt neque quam
esse posse arbitrentur. Nam cuius raci-
onis est dolorem facere mortis argu-
mentum: cum vite pocius sit indicium?
Si enim querimus utrum semper possit vi-
uere certum tamen est viuere omne quod dolet.
dolorem quoque omnem nisi in re viuente esse
non possit. necesse est ergo ut viuat
dolens. non est necesse ut occidat do-
lor. quia nec corpora ista mortalia et u-
tique moritura. omnis dolor occidit.
et ut dolor aliquis possit occidere il-
la causa est. quoniam sic est anima connexa
huic corpori. ut summis doloribus ce-
dat atque discedat. quoniam et ipsa compa-
go membrorum atque vitalium sic infirma
est. ut eam vim que magnum vel
summum dolorem facit. non valeat susti-
nere. Tunc autem tali corpore anima et eo
quo connectitur modo. ut illud vincu-
lum sicut nulla temporis longitudine
soluitur ita nullo dolore rumpatur. Pro-
inde etiam si caro talis nunc nulla est.
que sensum doloris perpeti possit. mor-
temque non possit. erit tamen tunc talis ca-
ro qualis nunc non est. sicut talis erit
et mors. qualis nunc non est. Non
enim nulla. sed sempiterna mors erit
quando nec viuere anima poterit. deum non
habendo. nec doloribus corporis carere
moriendo. Prima mors animam no-
lentem pellit e corpore secunda mors animam
nolentem tenet in corpore. ab utraque
morte communiter id habetur. ut quod non
vult anima. de suo corpore paciatur. Atten-
dunt autem isti contradictores nullam esse
nunc carnem. que dolores pati possit.
mortemque non possit. et non attendunt
esse tamen aliquid tale quod corpore ma-
ius sit. Ipse quippe animus cuius presentia
corpus viuit et regitur. et dolorem pati
potest. et mori non potest. Ecce in-
uenta res est. que cum sensum doloris
habeat. immortalis est. Hoc igitur
erit tunc etiam in corporibus dampnatorum.
quod nunc esse scimus in animis omnium.
Si autem consideremus diligentius. do-
lor qui dicitur corporis. magis ad ani-
mam pertinet. anime est enim dolere non
corporis. etiam quando ei dolendi causa ex-
istit a corpore. cum in eo loco dolet ubi
leditur corpus. sicut ergo dicimus cor-
pora sentientia et corpora viuentia.
cum ab anima sit corpori sensus et vita.
ita corpora dicimus et dolentia. cum do-
lor corpori nisi ab anima esse non pos-
sit. Dolet itaque anima cum corpore in eo
loco eius ubi aliquid contingit ut

doleat. dolet et sola q̄uis sit in corpore. cū aliqua causa eaꝫ inuisibili tristis est ipsa corpe īcolumi. dolet eaꝫ in corpe nō constituta. Nam utiq; dolebat diues ille apud inferos qū dicebat. cruciōr in hac flāma. Corpus aūt nec exanime dolet. nec aīatū sine aīa dolet. Si ergo a dolore argumentū recte sumeret ad montē. ut ideo mors posset accedere. q̄a potuit accedere et dolor. magis ad aīam ptineret mors. ad quā magis ptinet et dolere. Cum vero illa que magis dolere potest non possit mori. q̄d momēti affert aut illa corpa q̄m futura sūt in dolorib. ideo aūt mortua esse credamus? Dixerūt quidē platonici ex terrenis corporib morbūdisq; membris esse aīe et metuere et cupere et dolere atq; gaudere. vnde virgilius. Hinc inq; id est ex morbūdis terrenis corporis membris metuūt cupiuntq; dolent gaudentq;. sed cōuincimus eos in xiij huius opis libro habere aīas sēm ipsos ab omī eaꝫ corpis labe purgatas durā cupiditatem. qua rursus īcipiūt in corpa velle reuerti. Vbi aūt potest esse cupiditas. p̄certo eaꝫ dolor potest. frustrata q̄ppe cupiditas. siue nō perueniendo quo tendebat. siue amittendo quo peruenerat. vertitur in dolorē. Quapter si aīa que vt sola vel maxime dolet. habet tū quādā pro suo modo īmortalitatē suā. nō ideo mori poterūt illa corpa quia dolebūt. postremo si corpa faciūt ut aīe doleāt. cur eis dolorē possūt. mortē vero inferre nō possūt. nisi q̄a nō est cōsequēs ut mortē faciat q̄d dolorē facit? Cur ergo īcredibile est ita ignes illius corpis dolorē posse inferre nō mortē. sicut ipsa corpa dolere aīas faciūt. quas tū non ideo mori cōgūt? Non est igit necessariū futu re mortis argumentū dolor. Capt

Quapter sicut carpsit ingenia qui naturas aīaliū nunq̄ sius indagarūt. salamandra in ignibz viuit. et quātā nonnulli ī montib viuit. et quātā temporis diuturnitate ac vetustate ut q̄ nūc ac deinceps flāmis ethnicis atq; īegri p̄seuerant. sanis ptinet testes sunt nō omīe q̄d audet abluimi. et aīa indicat. nō omīe q̄d dolere potest posse eaꝫ mori. Quidā nobis adhuc rerū polcant? exēpla quibz doceam? non esse īcredibile nō hoīm corpa sempiterno supplicio punitoq;. et in igne aīam non amittant. et sine detrimēto audeāt. et sine īteritu doleant? Habebit tūc ista carnis substantia qualitatem ab illo inditā. qui tā mirabiles varias totiesq; indidit quas videmus. ut eas q̄a multe sūt nō mirēmur. Quis enī nisi deus creator oīm dedit carni pauonis mortui. ne putresceret. Q̄d cū auditū incredibile videret. euenit ut apud ethagine nobis cocta apponerentur. per amicos. de cuius pectore pulpamenti quantū vilū est receptū senatus iussum? q̄d postea dierū tantū spacium. quāto alia caro quecūq; cocta putresceret. platū atq; oblatū. nidū il nūm offendit olfactū? Iteq; repositū postea dies āplius q̄ triginta inuentū est q̄d erat. idemq; postea

nū. nisi qd̄ aliquantū corpulencie
sictioris et cōtractioris fuit. Quis
palee dedit vel tam frigidā vim ut
obrut[illegible]as niues seruet: vel tam
fer[illegible]uidam ut poma īmatura
maturet? De ipso igne mira quis
explicet. quo queq; adusta nigres
cunt cū ipse sit lucidus. et pene ō
nia que ambit et lambit colore
pulcherrim⁹ decolorat. atq; ex pru
na fulgida carbonē teterrimū red
dit? Neq; id quasi regulariter defini
tū est. Nam ecōtrario lapides igne
candenti pcocti. et ipsi fiūt candidi.
et q̄uis magis ille rubeat. illi al
bido colore nitescant. cōgruit tamē
luci qd̄ albū est. sicut nigrū tene
bris. Cū itaq; ignis in lignis arde
at ut lapides coquat: cōtrarios ha
bet nō in cōtrariis rebz effectus. Et
si eni lapides et ligna diuersa sūt.
contraria tn̄ nō sunt sicut albū
et nigrū. quoꝝ in lapidibz vnum
facit. alterū in lignis. clarus illos
clarificans. hec obfuscans. cū in il
lis deficeret. nisi in istis viueret.
Quid in carbonibz. nōne miran
da res est. et tanta infirmitas ut
ictu leuissimo frangant̄. pressu fa
cillimo cōterant̄. et tanta firmitas
ut nullo humore corrūpant̄. nul
la etate vincant̄. usq; adeo ut eos
substernere soleant qui limites fi
gūt. ad cōuincendū litigatorē. q̄s
quis post quātalibet tēpora exti
terit. fixūq; lapidem limitē nō esse
contenderit? Quis eos in terra hu
mida infossos ubi ligna putresce
rent. tam diu durare īcorruptibi
liter posse. nisi rerū ille corruptor
ignis effecit? Intueam̄ eciā mira

culū calcis. excepto eo de quo iam
satis diximus. qd̄ igne candescat. q̄
alia tetra reddunt̄. eciā occultissi
me ab igne ignē concipit. eūq; iā
gleba tangētibz frigida tam latent̄
seruat. ut nulli nr̄o sensui prsus
appareat. sed cōpertus experimēto
eciā dū non apparet. sciat̄ inesse so
pitus. Propter qd̄ eā viuā calcē loq̄m̄.
velut ipse ignis latens aīa sit īuisi
bilis visibilis corpis? Iam vero q̄
mirū est. qd̄ cū extinguit̄ tūc accē
dit̄. Vt eni occulto igne careat. aq̄
infundit̄. aqua ue pfundit̄. et cū
ante sit frigida. inde feruescat vnde
feruencia cūcta frigescūt. Ergo ve
lut expirante illa gleba discedens
ignis qui latebat apparet. ac deinde
tanq̄ morte sic frigida est. ut adiec
ta vnda nō sit arsura. et quā calcē
vocabam⁹ viuā. vocem⁹ extinctam.
Qd̄ est qd̄ huic miraculo addi pos
se videat̄? Et tn̄ addit̄. Nam et si
non adhibeas aquā. sed oleū qd̄
magis fomes est ignis: nulla eius
pfusione vel infusione feruescat.
Hoc miraculū si de aliquo indico
lapide legerem⁹ siue audirem⁹. et
in nr̄m expimentū venire nō pos
set: pfecto aut mendaciū putare
mus aut certe grandit̄ mirarem̄.
Quarū vero rerū ante nr̄os ocu
los cotidiana documēta versant̄.
non genere minus mirabili. sed
ipsa assiduitate vilescūt. ita ut ex
ipsa india que remota est pars or
bis a nobis desierim⁹. nō nulla mi
rari que ad nos potuerūt miran
da pduci. Adamantē lapidem mlti
apud nos habent. et maxime au
rifices insignitoresq; gēmarū. qui

lapis nec ferro nec igni nec alia vl
ulla phibet pter hymnū sāgui
nē vina. Sed qui eū habēt atq; no
uerūt: nūqd ita miranť ut hij q̄
bus p̄mū potentia eius ostenditť.
Quibz aūt nō ostenditť fortalle
nec credūt. aut si credūt. ī expta
miranť. et si cōtigerit expiri. ad
huc quidē miranť insolita. sed
assiduitas experiendi paulatī sub
trahit āmiracōis īcitamentum.
Magnetē lapidem nouim⁹ mirabi
lem ferri esse raptorē. qd cū primū
vidi vehemēt' ihorrui. q̄ppe cernebā
a lapide ferreū anulū raptū atq;
suspensū. Deinde tanq̄ ferro qd rapu
erat vim dedisset suā cōmunēq; fe
cisset. idem anulus alteri admotus
est. eūdēq; suspendit. atq; ut ille pri
or lapidi sic alter anulus priori a
nulo cohęrebat. Accessit eodē modo
tertius. accessit et quartus. iamq;
sibi mutua circulis nexis nō im
plicatoq; ītrinsecus. sed extrinsecus
adhęrentiū. quasi cathena pepen
derat anulor. Quis ista vim lapi
dis nō stupęret. que illi nō solum
inerat. verūtamē p totā suspensa tūr
bat et sensibilibz ea vinculis subli
gabat. Sed multo est mirabilius.
qd a fratre et cognato meo Severo mi
lenario de isto lapide cōperi. Sep
tē namq; vidisse narrauit. quem
admodū bachanarius quondā co
mes affrice. cū apud eū cōmanaret
epūs. eundē ptulerit lapidē et tenu
erit sub argento. ferrūq; sup argē
tū posuerit. Deinde sicut subter mo
uebat manū qua lapidē tenebat
ita ferrū desup mouebat. atq; ar
gento medio nichilq; patente. con
tactissimo cursu ac recursu. ītra
lapis ab hoīe supra ferrū rapiebā
tur a lapide. Dixi qd ipse cōsperi.
dixi qd ab illo audiui nec tāq̄ ipse
viderim credidi. Quid enī de isto
magnete legerī dicam. Cū iuxta
eū ponit' adamas nō rapit ferrū.
et si iam rapuerit ut ei appiquā
uerit mox remittit. Indica mittit
hos lapides. sed si eos nos cognitos
iam deliciū⁹ admiracī. quātoma
gis illi a quibz veniūt. Si eos fa
cilimos habentī. sic solitam habēt
ut nos calcē. quā miro modo aqua
feruescentē qua soleat ignis extingui.
et oleo nō feruescentē quo soleat ig
nis accendi. quia in promptu nob
est non miramur. Capitū quintum.

Cruptū hoīes infideles. q̄
cū diuina vel preterita vel
futura miracula predica
mus. que illis experienda non ha
beū⁹ ostendere. racionē a nobis ea
cū flagitant vērū. qua q̄n nō pos
sum⁹ reddere. excidūt eū vires me
tis hūane. existimāt falsa esse que
dicim⁹. ipsi de tot mirabilibus quā
vel videre possum⁹ vel videm⁹. de
bent reddere racionē. Qd si fieri ab
hoīe nō posse putauerit. fatendum
est eis non ideo aliqd nō fuisse vel
non futurū esse. q̄a racio inde nō
potest reddi. q̄nquidē sūt ista de q̄
bus similiter nō potest. Non itaq;
ego per plurima que mandata sūt
litteris nō gesta atq; tūsacta. sed
in locas quibusq; manēna. quo si q̄s
q̄ ire voluerit et potuerit. utrū ve
ra sint explorabit. sed pauca cōme
morabo. Agrigētinū sicilie sale per
hibent. cū fuerit admotus ignis ve

XXI

lut in aqua fluescere. cū vero ipsi aque veluti igne crepitare. Apud garamantas quenda fontē tā fri/gidū diebz. ut nō bibat. tam feruī/dū noctibz ut nō tangat. In epyro aliū fontē in quo faces ut in cetera extinguūt accense: sed nō ut in cete/ris accendunt extincte. Albeton ar/chadie lapidē. propterea sic vocari. qđ accensus semel iā nō possit extin/gui. Aquā cuiusdā fluuius egyptae ut lignea cetera in aquis natare sz merge. et qđ est mirabilius cū in i/no aliquādiu fuerit. inde ad aque superfaciē rursus emergere. qū made/factū debuit humorus pondere pre/gravari. Poma in terra sodomoz gignī quidē. et ad maturitatis facē puenire. sed morsu pressu ue tepta/ta in fumū ac fauillā cinisq fatiscē/te vanescere. Pyrites lapidē. p̄ clarā tenentis manū si vehementius pre/mat aduocare. propter qđ ab igne no/men acceptit. In eadem p̄side gigni/tur lapidē selenites. cui⁹ interiorem candorē cū luna crescere atq deficē/re cappadoces ea vento equas cō/cipere: eosdēq fetus nō amplius tri/ennio viuere. Tylon indie insulā eo preferri ceteris terris. qđ omnis arbor que in ea gignit. nūq nuda/tur tegmine foliorū. De hijs atq a/lijs innumerabilibz que hystoria nō factorē et cōfactorē sed manentē lo/corē tenet. michi aliud agenti ea plequi nimis longū est. reddāt/ rationē si possūt infideles illi qui nolūt diuinis litteris credere. qđ a/liud cp nō putantes eas esse diuinas eo qđ res habeāt incredibiles sicuti hoc est vnde nūc agimus. Non enī admittit inquiūt ulla ratio. ut ca/ro ardeat neq; abluuiati doleat ne/q; moriati. Rationatores videlicet magni. qui de oīnūbz rebz quas esse mirabiles constat possint reddere rationē. reddant ergo de hijs q̄ pau/ca posuim⁹. que paildubio si esse nescirent et ea futura dicerem⁹. ee multo minus crederēt. cp qđ nunc dicentibz nobis nolūt credere aliqū esse venturū. Quis enī eoz nobis crederet. si quē ad modū dicim⁹ fu/tura hoīm viua corpa. que semp arsura atq dolitura. nec tū aliqū mortura sint. ita dicerem⁹ in futu/ro sc̄o futurū salem que faceret ig/nis veluti in aqua fluescere. eūdem q; faceret aqua veluti in igne crepi/tare. Aut futurū fontē aut aquā i/refrigerio noctis sic ardeat ut non possit tangi. in estibz vero diei sic algeat ut nō possit bibi. Aut futu/rū lapidē vel eū qui suo calore ma/nū constringētis adureret. vel eū qui vndecūq; accensus extingui oī/no nō posset. et cetera que p̄termis/sis alijs innumeris cōmendanda ite/rum duxi. Hec ergo in illo sc̄o qđ fu/turū est si dicerem⁹ futura. nobisq incredulis responderēt. si vultis ut ea credam⁹ de singulis reddite ratiā/onē. nos nō posse confiterem⁹. eo qđ istis et silibz dei muris opibz infir/ma mortalium ratiocinatio vince/ret. fixam tamē apud nos esse ratiā/onē. non sine ratione omnipotentē facere vnde animā hūanā infirmā/ rationē nō posset reddere. et i mul/tis quidē rebz incertū nobis esse quid velit. illud tū esse certissimū nichil eoz illi esse impossibile quecūq; volu

erit. eiq; nos credere predicenti. quē
neq; īpotentē neq; mencientē possu
mus credere. hij tamē fidei reprehen
sores exactoresq; racionis. q̄d ad ista
respondent de quibz racio reddi ab
hoīe nō potest. et tn̄ sūt. et ipsi ra
cioni nature videntur esse cōtraria.
Que si futura esse diceremus. siliter a
nobis sicut eorz que futura esse di
cimus ab infidelibz racio posceretur.
ac p hoc cū in talibz opibz dei defici
at racio cordis et sermonis hūani
sicut ista. nō ideo non sūt sic. nō ide
o eciā illa nō erūt. qm̄ racio de utris
q; ab hoīe nō potest reddi. Capl'm vi.

Hic forte respondeant. prsus
nec ista sūt nec ista credimus.
falsa de hijs dicta falsa con
scripta sūt. et adiciant raciocinan
tes atq; dicentes. Si talia credenda
sūt. credite et vos qd̄ in easdē lr̄as
est relatū. fuisse vel esse quoddam
veneris fanū. atq; ibi candelabrū.
et in eo lucernā sub diuo sic arden
tem. ut eā nulla tēpestas nullus
ymber extingueret. Unde sicut il
le lapis. ita ista lichnos asbestos.
id est lucerna īextīguibilis noīata
est. Qd̄ ꝓpterea poterūt dicere. ut
respondendi nobis angustias īge
rant. q̄a si dixerimus non esse credē
dum. scripta illa miraculorz infir
mabimus. si aūt credendū esse cōces
serimus. firmabimus numina paga
norz. Sed nos sicut iā in libro du
odevicesimo huius opis dixi. nō ha
bemus necesse omīa credere. q̄ hysto
ria continet gentiū. cū et ipsi īter
se hystorici sicut ait varro quasi
data opa et quasi ex industria per
multa dissenciant. sed ea si volumus

credimus. que nō aduersantur libris
quibz nō dubitamus oportere nos
credere. De hijs aūt miraculorz lo
cis nobis ad ea que futura p suadē
incredulis volumus. satis illa suffi
ciūt que nos quoq; possumus expe
riri. et eorz testes ydoneos nō diffi
cile est īuenire. de isto fano aūt ve
neris et lucerna īextinguibili nō
solū in nullas coartamur angus
tias. verūeciā latitudīs nobis cā
pus apitur. Addimus enī ad istam
lucernā inextīguibilem et hūana
rū et magicarū id est p hoīes demo
niacarū arciū. et ipsorz p seipsos de
monū multa miracula. que si ne
gare voluerimus. eidēipsi cui credimus
sacrarū lr̄arū aduersabimur veritati.
Aut ergo in lucerna illa mechanicū
aliq̄d de lapide asbesto ars hūana
molita est. aut arte magica factū
est. qd̄ hoīes illo mirarentur in tem
plo. aut demon quispiā sub noīe
veneris tanta se efficacia presentauit.
ut hoc ibi ꝓdigiū et appareret hoī
bus et diucius pmaneret. Illiciūt
aūt demones ad inhabitandū per
creaturas quas nō ipsi sed deus cō
didit. delectabilibz pro sua diuisita
te diuisis. nō ut aīalia cibis. sed ut
spūs signis que cuiusq; delectacioī
congruūt. p varia genera lapidū.
herbarū. lignorz. aīaliū. carminū.
rituū. Ut autē illiciantur ab hoībz.
prius eos ipsi astutissima callidi
tate seducunt. vel inspirando eorz
cordibz virus occultū. vel eciā fal
lacibz amicicijs apparendo. eorūq;
paucos discipulos suos faciūt plu
rimorzq; doctores. Neq; enī potuit
nisi primū ipsis docentibz disci qd̄

XXI

quisq; illoz appetat. q̄d exhoꝛreat
quo tuteť. nosc̄. quo cogat. vnde
magice artes earūq; artifices exti
terūt. Maxime aūt possidēt corda
mortaliū qua potissimū possessi
one gloriant. cū se trāsfigurāt in
angelos lucis. Sūt ergo eoꝛ facta
plurima. que quāto magis mira
bilia confitent. tanto cautius vi
tare debemus. Sed ad hoc vnde nūc
agimus. nobis ea ipsa. p̄sentia.
Si eni hec īmūdi demones possūt.
quāto potentiores sūt sc̄i angeli.
quanto potentioꝛ hys oīb; deus.
qui tantoꝛ miraculoꝛ effectores
ea ipsos angelos fecit. Quāob
rem si tot et tanta mirifica que me
chanicata appellant dei creatura
rationabilibz hūanis artibz fiūt. ut ea
qui nescīūt opinent esse diuina.
vnde factū est. ut in quodā templo
lapidibz magnetibz in solo et ca
mera. p̄portione magnitudis posi
tis. simulachrū ferreū aeris illius
medio iter utriūq; lapidē ignorātibz
quid furtiū esset ac deorsū. quasi
nutantis potestate penderet. qua
le aliq̄d ea in illa lucerna vene
nis lapide asbesto ab artifice fieri po
tuisse iā dixim? si magoꝛ opa quoꝝ
nūa scriptura venenicos et incantato
res vocat. intantū demones extollē
potuerūt. ut cōgrue hoīm sensibz
sibi nobilis poeta videret de quada
femina que tali arte polleret dicēs.
Her se carminibz promittit soluere mē
tes. quas velit asp̄ alijs duras īmit
tere curas. sistere aquā fluuijs. et
vertere sydera retro. Nocturnosq;
ciet manes mugire videbis. sub pe
dibz terrā. et descendere mōtibus or

nos: quāto magis deus potēs est fa
cere que infidelibz sūt incredibilia.
sed illius facilia potestati. q̄ūquidē
ipse lapidū aliarūq; vim rerū et ho
minū ingenia qui ea mirus utiūt
modis. angelicasq; naturas oībz
terrenis potēciores aīantibz condi
dit. omnia mirabilia mirabili vi
cente virtute. et operandi iubendi si
mendiq; sapiēcia vtens omnibz tam
mirabiliter op̄ creauit. Caplm vij.

Non itaq; facere nō possit
deus. ut resurgāt corpora
mortuoꝛ et igne eterno cru
centi corpa dāpnatoꝛ. qui fecit mū
dū in celo in terra. in aere in aquis.
innumerabilibz miraculis plenū.
cū sit oīb; quibz plenus est. pro
nullo dubio maius et excellētius ea
mundus ipse miraculū. Sed ista cū
quibz vel contra quos agimus qui
et deū esse credūt. a quo factus est
mundus. et deos ab illo factos. p̄ q̄s
ab illo administrat mundus. et mira
culoꝛ effectrices sive spontaneoꝝ.
sive cultu et ritu quolibet impetra
toꝛ. sive ea magicoꝛ. mundanas
nō ꝛ negāt vel insup et predicant
potestates. q̄ū eas rerū vim mirabi
lem. ꝓpriam aliarū. que nec aīa
lia sūt rationabilia. nec ulla ratio
ne predita spūs. sicut sūt ea q̄ rū
pauca cōmemauim? respondere so
lent. vis est ista nature. natura
eoꝛ sic se habet. ꝓpriarū iste sūt ef
ficacie naturaꝝ. Tota itaq; ratio
est. aur asp̄gentinū sale flāma ꝛ
fluere facit. aqua ardere. quia
her est natura eius. et hoc esse po
cius contra naturā videt. q̄ non ig
ni sed aque dedit salem soluere. ton

rere aūt igni nō aque. Sed ista in
quiūt salis huiꝰ naturalis est vis
ut hijs cōtraria paciatur. Hec igitur ra
cio redditur et de illo fonte garamā
tico. ubi vna vena friget diebꝫ. noc
tibꝫ feruet. vi utraqꝫ molesta tan
gentibꝫ. Hec et de illo alio qui cū
sit cōtrectantibꝫ frigidus. et facē
sicut alij fontes extīguat accensā.
dissiliter tn̄ atqꝫ mirabiliter idēipē
accendit extinctā. Hec et de lapide
asbesto. qui cū ignē nullū habeat
ꝓpriū. accepto tamē sic ardet alie
no. ut nō possit extingui. Hec de ce
teris q̄ piget retexere. quibꝫ licet vis
insolita contra naturā inesse vide
atur. alia tn̄ de illis nō redditur ra
cio. nisi ut dicatur hanc eorꝫ esse na
turā. Breuis sane ista est racio fa
teor: sufficiēsqꝫ responsio. Sed cū
deus auctor sit naturarū oīm. cur
nolūt forciorē nos reddere racionē.
qn̄ aliq̄d velut īpossibile nolunt
credere. eisqꝫ reddicionē racionis pos
centibꝫ. respondemꝰ hanc esse volū
tatē omnipotentis dei. Qui certe nō
ob aliud vocatur omnipotēs. nisi qm̄
q̄cq̄d vult potest. Qui potuit cre
are tam multa. que nisi ostenderē
tur. aut a credendis hodieqꝫ dicerē
tur testibꝫ. ꝓfecto īpossibilia puta
rentur. non solū que ignotissima
apud nos verūeciā que notissima
posui. Illa enī que preter eos quo
rū de hijs libris legimꝰ nō habent
testē. et ab eis conscripta sūt q̄ nō
sūt diuinitus docti atqꝫ hūanitus
falli forte potuerūt. licet cuiqꝫ si
ne recta reprehensione non credere.
Nam nec ego volo temere credi cūc
ta que posui quia nec a meipso i

ta creduntur. tanq̄ nulla de illis sit in
mea cogitacione dubitacio. excep
tis hijs que vel ipse sū expertus. et cui
uis facile est expiri. sicut de calce q̄
feruet in aqua. in oleo frigida est
de magnete lapide qd̄ nescio qua sor
bicione insensibili stipulā nō mo
ueat et ferrū rapiat. de carne non
putrescente pauonis. cū putruerit
et platonis. de palea sic frigente ut
fluescere niuē nō sinat. sic calēte
ut maturescere poma cōpellat. de
igne fulgido qd̄ scd̄m suū fulgorē
lapides coquendo candificet. et con
tra eundē suū fulgorē vrendo pluri
ma offuscet. Tale est qd̄ et nigre ma
cule offunduntur ex oleo splendido.
similiter nigre linee de candido īpri
muntur argento. De carbonibꝫ etiam
qd̄ accendente igne sic vertantur in cō
trariū. ut de lignis pulcherrimis te
tri. fragiles de duris. īputribiles de
putribilibꝫ fiant. Hec ipse quedam
cū multis. quedā cū omnibꝫ noui. et
alia plurima que huic libro inse
rere longū fuit. De hijs aūt q̄ po
sui nō expta sed lecta. preter de fon
te illo ubi faces et extīguuntur ardētes
et accenduntur extincte. et de pomis t
re sodomorꝫ forinsecus quasi ma
turis. intrinsecus fumeis. nec tes
tes aliquos ydoneos a quibꝫ utrū
vera essent que audierī potui re
perire. Et illū fontē quidē non īue
ni. qui in epyro vidisse se dicerent.
sed qui in galliā similē nossent.
non longe a gracianopoli ciuita
te. De fructibꝫ aūt arborꝫ sodomi
tarū nō tantū littere fide digne in
dicant. verūeciā tam multi se lo
quuntur exptos. ut hinc dubitare nō

XXI

possim. Cetera vero sic habeo ut ne
q̄ neganda neq̄ affirmanda dere
uerī. Sed ideo eaī ipsa posui qm̄ a
pud eos contra quos agim⁹ hystho
rios legi. ut ostenderē qualia mi
ta multiq̄ illoz nulla reddita ra
none in suoz lr̄atoz scripta litteis
credanti. qui nobis credere qm̄ id qđ
eoz experiencaī sensuiq̄ tñ egreditur
omnipotentē deū diam⁹ esse factu
rū. nec reddita racōe diguāti. Nā
que melior et validior racio de re
bus talibz reddit². q̄ cū omnīs eā pos
se facere phibeti². et facturus dicatur
que p̄ nūcq̄ esse ibi legit². ubi alia
multa p̄ nūcq̄ sunt que fecisse mōs
trant². Ipse q̄pe faceti q̄a se factuī
esse predixit. que ipossibilia ēe pu
tanti². qui p multis et fecit ut ab īre
dulis gētibz incredibilia crederentur.

Sed aūt respondeti Capt̄ viij.
Propterea se nō credere. que de
humanis semp auctoris nec
quaq̄ moriturīs corpibz diam⁹. q̄a
humanoz corpoz naturā nouim⁹
longe aliter instituta. unde nec il
la racio huic reddi potest. q̄ de illis
naturis mirabilibz reddebat². ut
dicta possit. uis ista naturalis ē rei
huiⁿ ista natura est. q̄m scim⁹ hu
mane carnis istā non esse naturā.
habem⁹ quidē qđ respondeam⁹ de
libris sacris. h̄ ac ipsa scilicet humanā
carnē aliter instituta fuisse ante
peccatū. id est ut posset nūq̄ pe
ti morte. aliā autē post pēam qua
lis in corpua huiⁿ mortalitatis in
notuit. ut peterm vitā tenere non
possit. Sic ergo aliter q̄ nobis no
ta est instituet² in resurrectiōe mor
tuoz. Sed q̄m istis nō credim⁹ libris.
ubi legit² qualis in paradiso vixerit
homo. quātusq̄ fuerit a necessita
te mortis alienus. quibz utiq̄ si ca
reremus. nō cum illis de pena damp
natoz que futura est operosius a
geremus. de litteris eoz qui doctissi
mi apud illos fuerūt. aliqđ p̄ferē
dū est. quo appareat posse fieri. ut
aliter se habeat quecq̄ res q̄ primus
in rebz īmotuerat siue determīatiōe
nature. Est in maxi varronis libs
quoz inscripcio est. de gente p̄li ro
mani. qđ ealdē verbis quibz ibi legi
tur. et hic ponā. In celo inq̄t mira
bile extitit portentū. Nam stella
veneris nobilissima quā plautus
vesperuginē. homerus hesperon
appellat pulcherrimū dicens. cal
tor scribit tantū portentū extitisse.
ut mutaret colorē. magnitudinē.
figurā. ambitū. Qđ factū ita neq̄ a
nte nec postea sit. hoc facto ogigo
rege dicebāt ad rastros cyrenos.
et dyonysiū neapolites. mathematici
nobiles. Hoc certe varro tāt⁹ auc
tor portentū nō appellaret. nisi ēe
contra naturā videret². Omnia q̄p
pe portenta contra naturā dicim⁹
esse. sed non sūt. Quomō est enī
contra naturā qđ dei fit voluntate:
cū voluntas tanti utiq̄ conditoris
condite rei cuiusq̄ natura sit? Por
tentū ergo fit nō contra naturā:
sed contra q̄ est nota natura. Qđs
aūt portentoz numerat multi
tudinē. que hystoria gentiū cō ti
net²? Sed nūc in hoc uno attenda
mus qđ ad rem de qua agim⁹ per
tinet. Qđ ita dispositū est ab auc
tore nature celi et terre: quemad
modū ambitus ordinatissim⁹ videri.

Quid tam gratis legibz. fixis q̄ firmatiū? et tū q̄ voluit ille qui cūcta regit ip̄io ac potestate q̄d cōdidit. stella pre ceteris magnitudine ac splendore notissima. colorem magnitudinē figurā. et q̄d est mirabilius cui cursus ordinē legemq̄ mutauit turbauit. ¶ Profecto tūc si ulla iā fuerūt canones astrologoꝝ quos velut ī enarrabili cōputatione de preteritis ac futuris astrorū motibz cōcerptos habeāt quos canones sequendo auli sūt dicere hoc q̄d de lucifero cōtigit. nec antea nec postea cōtigisse. ¶ Nos aūt in dīuinis libris legim? eam̄ solē ip̄ū et stetisse. cū hoc a dño deo petiuisset. vir sanctus iheius naue. donec cepti p̄lii victoria terminaret. et retrorsū recessisse. ut regi ezechie q̄ndeā annū ad viuendū adderet. hoc eam̄ p̄dicto promissionis dei significarent adiuncto. ¶ Sed ista quoq̄ miracula. que meritis sūt concessa sanctoꝝ. q̄s credūt ibi facta. magnas artibz tribuūt. ¶ Vnde illud est. q̄d supius cōmemorauī dixisse virgilium. liquere aquā fluuijs. et vertere sydera retro. ¶ Nam et fluuiū stetisse supius. inferius q̄ fluxisse. cū p̄phus dei doctore supra memorato iheu naue viam carperet. et helyā. p̄phā trāseunte ac postea discipulo eius heliseo id esse factū in sanctis līs legim?. et retro versū fuisse maximū sydus regnante ezechia modo cōmemorauim? Q̄d vero de lucifero varro scripsit. nō est illic dictū alicui petenti hominī id fuisse cōcessū. ¶ Non ergo de nouitia naturarū caligine sibi fecerūt infideles quasi nō possit in aliqua re diuinitus fieri aliud p̄ter eius naturā p̄ humanā suā experientiam cognouerūt. q̄nis et ipsa que et in rerū natura omnibz nota sunt nō minus mira sūt. ellentiq̄ stupēda considerantibz cūctis. si soleremus hoīes mirari mira nisi rara. Quis ergo consulta ratione nō videat in hoīm innumerabili numerositate et tanta nature similitudīe valde mirabilē sic habere singulos singulas facies. ut nisi inter se similes essent. non discerneret? species eorū ab aīalibz ceteris. et rursus nisi īter se dissimiles essent. nō discernerentur singuli ab hominibz ceteris. ¶ Quos ergo similes conspicim?. eosdē dissimiles inuenim? sed mirabilior est consuetudo dissimilitudis. q̄m similitudinē ipsa videtur exposcere natura cōmunis. et tamē q̄m que sūt mira. multo amplius admirant. q̄m duos ita simīles reperim? ut in eis discernendis aut semp aut frequenter erremus. Sed q̄d dixi sēpe tū a varrone. licet eoꝝ sit hystoricus idemq̄ doctissim? fortasse vere factū esse non credūt. aut q̄a nō diu mānsit alius eiusdē sydereus cursus. sed ideo vanū est ad soluēdū munus illo moriente? exemplo. ¶ Habent ergo aliud q̄d eam̄ nūc possit obtendi. eis q̄ putato debere sufficere. quo cū monemur aliq̄d aduertim? in aliqua insita natione nature. eāq̄ sibi notissima fecerūt. nō se inde deo debere prestare. quasi ea nō possit in longa aliud q̄ eius cognita est vertere atq̄ mutare. Terra sodomoꝝ nō fuit ut nūc est. sed iacebat similis ceteris finis. eadēq̄ vel eam̄ uberiore fe-

XXI

cunditate pollebat. Nam dei para
diso in diuinis eloquijs cōparata
est. hec postea q̄ tacta de celo est. si
cut illoꝝ quoq; attestatur hystoria. et
nūc ab eis qui veniūt ad loca illa
conspicitur ꝓdigiosa fuligine. horro
ri est. et poma eius īteriorē fauil
lā mendaci supficie maturitatis ī
cludūt. Ecce non erat talis. et talis
est. Ecce a conditore naturarū na
tura eius in hanc fedissimā diuer
sitatē mirabili mutacione cōuer
sa est. et qd̄ post tam longū acci
dit tempus. tā longo tēpore ꝑseue
rat. Sicut ergo nō fuit īpossibile
deo quas voluit instituere. sic ei n̄
est īpossibile in qd̄ voluerit quas
instituit mutare naturas. Vnde
illoꝝ quoq; miraculoꝝ multitudo
siluescat. que monstra. ostenta. por
tenta. ꝓdigia nūcupantur. que reco
lere et cōmemorare si velim. huiꝰ
opis quis erit finis. Monstra sane
dicta ꝑhibent a monstrando. qd̄ a
liquid significando demōstrēt. et
ostenta ab ostendendo. et portenta
a portendendo id est preostentādo.
et ꝓdigia qd̄ porro dicāt. id est fu
tura predicāt. Sed viderint eoꝝ cō
iectores quomō ex eis siue fallantur
siue instinctu spirituū. quibꝫ cura
est tali pena dignos aīos hoīnū.
noxie curiositatis retibꝫ īplicare. e
ciā vera predicant. siue multa di
cendo aliqn̄ in aliqd̄ veritatis īcur
rant. nobis tamē ista que velut cō
tra naturā fiūt. et cōtra naturam
fieri dicūtur. quo more hoīm locutꝰ
est et aplus dicendo. contra naturā
in olea insitū oleastrū factū esse ꝑ
ticipē pinguedīs olee. et monstra

ostenta portenta. ꝓdigia nūcupā
tur. hoc monstrare debent. hoc ostē
dere vel preostendere. hoc p̄dicere. qd̄
facturus sit deus que de corpibꝫ ho
minū se p̄nūciauit esse facturum
nulla īpediente difficultate. nulla
prescribente lege nature. Quomō
aūt prenūciauerit satis in libro su
periore docuisse me existimo. decer
pendo de scripturis scīs et nouis et
veteribꝫ. non quidē omīa ad hoc ꝑ
tinencia. sed q̄ sufficē huic opi iudi

Quod igitur Capl'm ix. Icaui
de sempiterno supplicio dāp
natoꝝ per suū ꝓphetā deus
dixit fiet. oīno fiet. vermis eoꝝ nō
morietur. et ignis eoꝝ nō extinguetur.
Ad hoc enī vehemencius cōmendā
dū eciā dn̄s ihesus cū mēbra que ho
minē scandalizant pro hijs homī
bus poneret. quos ut sua mēbra
dextra quisq; diligit eaq; p̄ciperet
amputari. bonū est inqt tibi debi
lem ītroire in vitā. q̄ duas manus
habentē ire in gehennā in ignē in
extinguibilē. ubi vermis eoꝝ non
morietur. et ignis nō extīguetur. Sili
ter de pede. bonū est tibi inqt clau
dū introire in vitā eternā. q̄ duos
pedes habentē mitti in gehennā ig
nis īextinguibilis. ubi vermis eoꝝ
non moritur et ignis nō extīguitur. Nō
aliter ait et de oculo. bonū est tibi lus
cū introire in regnū dei. q̄ duos ocu
los habentē mitti in gehennā ig
nis. ubi vermis eoꝝ nō moritur et ig
nis nō extīguitur. Non enī piguit v
no loco eadē verba ter dicere. Quem
non terreat ista repeticio. et illius
pene cōminacio tā vehemens ore
diuino. Vtrūq; aūt hoꝝ ignē scilicꝫ

atq; vermē qui volūt ad aīe penas
nō ad corpis ptinere. dicūt etiā vri
dolore aīe sero atq; infructuose pe
nitentis eos qui fuerint a regno de
i sepati. et ideo ignē pro isto dolore
vrente nō incōgrue poni potuisse
contendūt. Vnde illud apli est. Qs
scandalizat. et ego nō vror. Eūdē
etiā vermē putāt ītelligendū esse.
Nam scriptū est inquiūt. sicut ti
nea vestimentū et vermis lignū
sic meror excruciat cor viri. Qui ve
ro penas et animi et corpis in illo
supplicio futuras esse nō dubitant.
igne vri corpus. aīm aūt rodi quo
dāmō verme meroris affirmāt. Qd
et si credibilius dicit. qa utiq; ab
surdū est ibi dolorē aut corpis a
animi defuturū. ego tamē faciliu
estimo. ut ad corpus dicā utrūq; p
tinere q̄ neutrū. et ideo tacitū in il
lis diuine scripture verbis animi
dolorē. qm̄ consequēs esse ītelligit.
etiā si nō dicat. ut corpe sic dolēte
animꝰ quoq; sterili penitēcia cru
cietur. Legit quippe et in veteribz
scripturis. vindicta carnis impij.
ignis et vermis. Potuit breuius
dici. vindicta impij. cur ergo dictū
est carnis īpij. nisi qa utrūq; id est
et ignis et vermis pena erit car
nis. Aut si vindictā carnis ꝓptea
dicere voluit. qa hoc in hoīe vin
dicabit qd scdm carnē vixerit ꝓpt
hoc enī veniet et in mortē scdam
quā significauit aplus dicens. si
enī scdm carnē vixeritis moriemī.
eligat quisq; qd placet. aut ignē
tribuere corpi. animo vermē. hoc
ꝓprie illud tropice. aut utrūq; ꝓpe
corpori. Iam enī satis supius dis

putaui posse aīalia etiā in ignib;
viuere. in ustione sine consūptione.
in dolore sine morte. p miraculū
omnipotētissimi creatoris. cui hoc
possibile esse qui negat. a quo sit
qcqd in naturis omnibz mirat ig
norat. Ipse enī deus est. qui omnia
in hoc mūdo magna et parua
miracula que cōmēorauimꝰ et
incōpabilit plura que nō cōme
morauimꝰ fecit. eadēq; ipso mūdo
vno atq; oīm maximo miraculo
inclusit. Eligat ergo vnū e duobz
quisq; qd placet. utrū et vermem
ad corpus ꝓprie. an ad aīam trans
lato a corpalibz ad īcorpalia voca
bulo existimet ptinere. Qd aūt ho
rū verū sit res ipsa expedicius in
dicabit. qn̄ erit sciencia tanta scō
rū. ut eis cognoscendarū illarū pe
narū necessaria nō sit expiencia.
sed ea que tūc erit plena atq; per
fecta ad hoc quoq; sciendū sapien
a sola sufficiat. Nunc enī ex pte
scimꝰ. donec veniat qd pfectū est
dū tamē nullo modo illa corpora
talia futura esse credamus. ut mul
lis ab igne afficiant doloribz. Ca
plm x.

Hic occurrit querē. si
nō erit ignis īcorpalis sic
est animi dolor. sed corpo
ralis tactu noxius. ut eo possint
corpa cruciari. quō erit in eo etiā
pena spirituū malignoꝝ. idē qppe
ignis erit supplicio scilicet hoīm
attributus et demonū. dicēte dn̄o
xp̄o. discedite a me maledicti ī ig
nē eternū qui patus est dyabolo
et angelis eius. nisi qa sūt quedā
sua etiā demonibz corpa sicut doc
tis hoīnibz visū est. ex isto aere

XXI

crasso atq; humido. cui⁹ ĩpulsus vẽ
to flante sentit. Qd̃ genus elemẽti
si nichil igne ꝑpeti posset: nõ ureret
feruefactus in balneis. Vt eĩ vrat
prior vrit. facitq; qd̃ patit. Si autẽ
quisq̃ nulla habere corpa demones
asseuerat. nõ est de hac re ꝗ laborã
dũ oposa inquisitiõe. aut cõtencio
sa disputatiõe certandũ. Cur enim
non dicam⁹ q̃uis miris tamẽ veris
modis. etiã spũs ĩcorporeos posse
pena corpalis ignis affligi. si spũs
hoĩm etiã ipsi ꝓfecto in corpe. et nũc
potuerũt includi corpalibz mẽbris
et tunc poterũt corporz suorz vĩcu
lis insolubilit alligari. Adherebũt
ergo si eis nulla sũt corpa spũs de
monũ ĩmo spũs demones licet ĩcor
porei corporeis ignibz cruciandi. nõ
ut ignes ipsi quibz adherebũt eorz
iũctura inspirent et aĩalia fiant
que constent spũ et corpore. sed ut
dixi miris et ĩeffabilibz modis ad
herendo accipientes ex ignibz penã
non dantes ignibz vitã. q̃a et iste
alius modus quo corpibz adherẽt
spũs et aĩalia fiũt. oĩno mirus est.
nec cõprehendi ab hoĩe potest. et
hoc ipse homo est. Dicerẽ quidẽ sic
arsuros sine ullo suo corpe spũs. si
cut ardebat apud inferos ille diues
qũ dicebat crucior in hac flãma.
nisi cõuenient responderi cernerẽ.
talem fuisse illã flãmã. quales o
culi quos leuauit et lazarũ vidit
qualis lingua cui humorẽ exiguũ
desiderauit infundi. qualis digitus
lazari de quo id sibi fieri postulauit
ubi tamẽ erãt sine corporibz aĩe il
lic ergo ĩcorpalis et illa flãma que
exarsit. et illa guttula quã popos

cit. qualia sũt etiã visa dormienciũ.
siue in extasi cernenciũ res ĩcorpa
les. habentes tamẽ silitudinẽ corpo
rũ. Nam et ipse homo cũ spũ nõ cor
pore sit in talibz visis. ita se tamẽ
tũc similẽ suo corpi videt. ut discer
nere oĩno nõ possit. At uero gehen
na illa qd̃ etiã stagnũ ignis et sul
phuris dictũ est. corporeus ignis e
rit. et cruciabit corpa dãpnatorz. ꝗ
et hoĩm et demonũ. solida hoĩm a
erea demonũ. aut tantũ hoĩm cor
pora cũ spiritibz. demones ãt spũs
sine corpibz herentes sumendo pe
nã non ĩparciendo vitã corpalibz
ignibz. Vnus q̃ppe utrisq; ignis erit
sicut veritas dixit. Capl'm xi.

Sic aũt quidã eorz cõtra quos
defendim⁹ ciuitatẽ dei ĩiustũ
putãt. ut ꝓ pcĩis q̃libet mag
nis paruo scilicet tẽpore ꝑpetratis.
pena quisq; dãpnet eterna. quasi
ullius id vnq̃ iustitie legis attẽdat.
ut tanta mora tẽporis quisq; puni
at. quanta mora tẽporis vnde puni
ret admisit. Octo genera penarũ
in legibz esse scribit tullius. dãpnũ
vincla. verbera. talionẽ. ignomini
am. exiliũ. mortẽ seruitutẽ. Qd̃ horz
est qd̃ in breue tẽpus ꝓ cuiusq; pcĩi
celeritate coartet. ut tanta vindice
tur morula quãta deprehendit ꝑpe
tratũ. nisi forte talio. id eĩ agit ut
hoc paciat quisq; qd̃ fecit. Vnde il
lud est legis. oculũ ꝓ oculo dentẽ ꝓ
dente. Fieri eĩ potest. ut tã breui tẽ
pore quisq; amittat oculũ seueri
tate vindicte. q̃ tulit ipse alteri im
probitate pcĩi. Porro aũt si aliene
femine osculũ infixũ. raciõis sit v̄
bere vindicare. nõne qui illud pũc

to tēporis ferent. in cōparabili hora
tū spacio verberati? Et suauitas vo
luptatis exigue. diuturno dolore pu
niti? Qđ in vinculis? Quūqđ tam diu
quisq; iudicandus est esse debere. qđ
diu beati vnde merunt allegari. cū
iustissime ānosas penas seruus in
cōpedibz pendat. qui verbo aut u
tu celerime transeūte vel lacessi
uit dūm vel plagauit? Jam vero
dāpnū. ignominia. exiliū. seruitus
cū plerūq; sic infligunt? ut nulla
venia relaxent? nōne pro huiusmodi
modo similia penis videnti? eternis?
Ideo q̄ppe eterna esse nō possūt. qa
nec ipsa vita que p hijs plectit? por
rigit? in eternū. et tū pēa que vin
dicanti? lōgissimi tēporis penis bre
uissimo tēpore ppetranti? nec q̄squā
exitiat. qui censeret tam atro noxe
nū finienda esse tormenta. q̄ cito
factū est vel homicidiū vel adulte
riū vel sacrilegiū. vel qđlibet alu
ud scelus. nō temporis longitudīe.
sed ijquitatis et ipietatis magnitu
dine metiendū. Qui vero p aliquo
grandi crimīe morte multati? nū
qđ mora qua occidit? que ptenuis
est. eius supplicū leges estimant.
et nō in sempiternū auferūt de loco
etate viuentiū? Qđ est aūt de ista ci
uitate mortali hoīes supplico p̄me
mortis. hoc est de illa ciuitate īmor
tali hoīes supplico sōle mortis au
ferre. Sicuti enī nō efficaūt leges hu
ius ciuitatis ut in ea quisq; reuo
ceti? occisus. sic nec illius ut in vitā
reuoceti? eternā sōla morte dāpnati?
Quomō ergo verū est in quiūt qđ
aut xp̄c vī. in qua mēsura mensi
fueritis in ea remetieti? vobis. si tē
porale p̄cm supplicio punit? etiā?
Nec attendūt nō ppt? equale tēporis
spaciū. sed ppt? dissimilitudinē mali
id est ut qui male fecerit mala pa
ciati?. eandē dutā fuisse mēsurā. q̄
uis hoc in ea re ppria posset ampli
de qua dūs cū hoc diceret loquebat
id est de iudicijs et condēpnationib;
Unde qui iudicati et condēpnati?
iuste. si iudicati? et condēpnati? iuste
in eadē mēsura recepit. q̄uis non
hoc qđ dedit. Judicio enī tanti iudi
cio patit?. q̄uis fecerit dāpnatio
qđ iniquū est. patit? tampnatio
ne quod iustum est. Capitulum xij.

Sed pena eterna ideo dura
ijusta sensibz videt? hūanis
q̄a in hac infirmitate mo
rabūdis sensuū deest ille sensus al
tissime purissimeq; sapīe. quo seu
ture nō possit quātū nephas in il
la prima p̄uaricatiōe cōmissū sit.
Quāto enī magis homo fruebat?
deo. tanto maiore ipietate dereliq
quit deū. et factus est malo dignus eter
no. qui hoc in se peiꝰ bonū qđ
possit esse eternū. Hinc est vnic
sa generis hūani massa dāpnata.
qm qui hoc primus admisit. cū
ea que in illo fuerat radicata cu
stirpe punitus est. ut nullus ab
hoc iusto debitoq; supplicio. nisi mi
sōdia et indebita gr̄a liberet?. atq;
ta dispaat? genus humanū. in qbus
dam demōstret? quid valeat miseri
cors gr̄a. in ceteris quid iusta vīdic
ta. Neq; enī utriūq; demōstraret? in
oīūbz. q̄a si oīes remanerēt? pe
nis iuste dāpnatiōis. in nullo appa
reret misericors gr̄a redimētis. Nūc
sus si oīes a tenebris transferent

XXI

in luce. in nullo appareret veritas ulacionis. in qua ꝓterea multo plures ꝙ in illa luce. ut luce ostendat qđ omnibz deberet. qđ si omnibz redderet. nulla ei vindicatis iuste nemo reꝑ headeret. Quia vero tā multi exiture liberanti. est unde agant maxie gre gratuito muneri liberatis. xiij.

Platonica quide ꝙuis ipunita nulla velint esse pena. tū omnes penas emendacioni adhiberi putat vel hūanis institutis legibz vel diuinis. sive in hac vita sive post mortē. si aut parcatur hic aliqz aut ita plectat ut hic nō corrigat. Hinc est maronis illa sententia. ubi cū dixisset de terrenis corporibz morbundisqz membris. qđ aie hic metuūt cupiūtqz dolet. gaudētqz. nec auras suspiciūt clause tenebris et carcere ceco. seruatus adiūxit atqz aut. qui nec supino cū lumine vita reliquit. id est cū die nouissimo veluti eas ista vita. nō tamē ingtā oē malū miseris. nec funditus omnes corporee excedūt pestes. penitusqz necesse est multa diu cōcreta mode mollescere miris. Ergo exercenti penas veteresqz malorz supplicia expēdūt. alie pandūt inanes suspense ad ventos. alijs sub gurgite vasto infectū eluit scelus aut exurit ignis. Qui hoc opinanti nullas penas nisi purgatorias volūt esse p̄ mortem. ut qm terris supiores sint ele mēta aqua aer ignis. ex aliquo isto cū mūdet p expiatorias penas qđ ē vena cōtagione cōtractū est. Aer qp pe accipit in eo qđ aut. suspense ad ventos. aqua in eo qđ aut sub gurgite vasto. ignis aūt suo nōie expl

sus est cū dixit. aut exurit ignis. Nos vero etiā in hac quide morali vita esse quasdā penas purgatorias confitem. nō quibz affligūtur quoz vita vel non inde fit melior vel paucis inde fit peior. sed illis sb purgatorie qui eas coercti corrigūt. Cetere omnes pene sive tēporales sive sempitne. sicut vnusquisqz diuina prudencia tractandus est inferni. vel pro ꝑtis sive ꝑteritis sive in quibz adhuc viuit. ille qui plectit. vel pro exercendis declarandisqz virtutibz. p hoīes et āgelos. seu bonos seu malos. Nam et si qs malis aliqđ alterius īprobitate vel errore patiat. peccati quide homo. qui vel ignorātia vel īiustitia aliqđ mali aliqđ facit. sed non peccat deus qui iusto ꝙuis occulto iudicio fieri sinit. Sed tēporales penas alij in hac vita tantū. alij post mortem. alij et nūc et tūc. vērūptū ante iudicii illud seuerissimū nouissimumqz pacūt. nō aute omnes venient in sempiternas penas q̄ post illud iudicii sūt future. qui post mortē sustinent tēpales. xiiij.

Nam quibusdā qđ in isto nō remittit remitti in futuro scīo id est ne futuri scī eterno supplicio puniant. iam supra dixim? Karissimi aūt sūt qui nullas in hac vita sed tantū postea penas luūt. fuisse tū aliquos qui usqz ad decrepitā senectute ne leuissimā quide febriculā senserūt. quetāqz duxerint vitā. et ipsi nouim? et audiuim? quāqp vita ipsa mortali tota pena sit. qa tota tēptatio est. sicut sacre littere pclamāt. ubi

scriptū est. nūquid nō tēptacio est
vita humana sup terrā? Non enī
pua pena est ipsa insipiencia vel
impericia que usq; adeo fugienda
merito iudicatur. ut p penas dolori
bus plenas pueri cogantur queq; ar
tificia vel lrās discere. ipsūq; discē
ad quas penas adiguntur tā pena
le est eis. ut nōnūq̄ ipsas penas
per quas cōpelluntur discere malīt
ferre q̄ discere. Quis aūt nō exhor
reat et mori eligat. si ei pponatur
aut mors ppecienda. aut rursus ī
fancia? Que quidē qd nō a risu s;
a fletu orditur hanc lucē. qd malorū
ingressa sit. nesciens pphetat quo
dāmodo. Solū qn natus est ferūt
risisse zoroastrem. nec ei boni ali
quid mōstruosus risus ille porten
dit. Nam magicarū arciū fuisse
phibetur īuentor. que quidē illi nec
ad presentis vite vanā felicitatem
contra suos ymicos pdesse potue
rūt. Anino q̄ppe rege assyriorū cū
esset ipse bactrianorū rex bello supa

Prorsus qd Capl' xv. Itus ē.
scriptū est graue iugū su
p filios adam a die exitus
de ventre matris eorū. usq; in diem
sepulture in matrē oīm. usq; adeo
impleri necesse est. ut ipsi puuli p
lauachrū regeneracionis ab origiā
lis pcti quo solo tenebantur vinculo
iam soluti mala multa pacientes.
nōnulli et īcursus spirituū malig
norū aliqn paciantur. Que quidem
passio absit ut eis obsit. si hanc
vitā in illa etate eciā ipsa passiōe
ingrauescente. et aīa de corpe exclu
dente finierīt. verūptn in graui iu
go qd positū est sup filios adam a
die exitus de ventre matris eorū. us
q; in diem sepulture in matrē oīm.
eciā hoc malū mirabile repitur. ut so
brij simus atq; ītelligamus hāc vitā
de pcto illo nimis nephario. qd in pa
radiso ppetratū est. factā nobis esse
penalem. totūq; qd nobiscū agitur
per testamentū nouū. nō ptinere
nisi ad noui scli hereditatē nouam.
ut hic pignore accepto. illud cuius
hoc pignus est suo tēpore consequamur.
nūc aūt ambulemus in spe. et pfici
entes de die in diem. spū facta carnis
mortificemus. Nouit enī dns qui sūt
eius. et quotqot spū dei agūtur. hij filij
dei sūt. sed grā non natura. Vnicus
enī natura dei filius ppter nos mise
ricordia factus est hoīs filius. ut nos
natura filij hoīs. filij dei p illius gra
ciā fieremus. Manens q̄ppe ille īmuta
bilis naturā nostrā in qua nos sus
ciperet suscepit a nobis. et tenax
diuinitatis sue nre infirmitatis
pticeps factus est. ut nos in melius
cōmutati. qd pctores mortales q; su
mus. eius īmortalis et iusti pticipa
cione amittamus. et qd in natura n
nra bonū fecit īpletū sūmo bono.
in eius nature bonitate seruemus.
Sicut enī p vnū hoīem peccantē in
hoc tam graue malū deuenimus. ita
p vnū hoīem eundēq; deū iustificā
tem ad illud bonū tam sublime ve
niemus. Nec quisq̄ se debet ab isto ad
illū transisse confidere. nisi cū ibi
fuerit ubi tēptacio nulla erit. nisi
pacē tenuerit. quā belli huius ī quo
caro cōcupiscat aduersus spm et sps
aduersus carnē. multis et variis cer
tamīb; querit. Hoc aūt bellū nūq̄
ullū esset. si natura hūana p libe

rū arbitriū in rectitudine in qua
facta est ꝑstitisset. Nūc vero q̄ pacē
felix cū deo habere noluit. secū pug
nat infelix. et cū sit hoc malū mi
serabile. melius est tm̄ q̄ priora vi
te huiꝰ. Melius q̄ppe cōfligitur cū vi
cijs. q̄ sine ulla conflictione dn̄entur.
Melius est inq̄ bellū cū spe pacis
eterne. q̄ sine ulla liberacioīs cogi
tacione captiuitas. Cupimꝰ quidē eci
am hoc bello carere. et ad capessendā
ordinatissimā pacē. ubi firmissima
stabilitate pocioribꝫ inferiora sub
dantur et igne diuini amoris accen
dimur. sed si qd̄ absit illius tanti bo
ni spes nulla esset. malle debuimꝰ
in huiꝰ conflictacioīs molestia re
manere. q̄ vicijs in nos dn̄acionē
nō eis resistendo ꝑmittere. Capl̄ xvi.

Verū tanta est dei miscdia ī
vasa miscdie que ꝑparauit
in gloriā. ut eciā prima ho
mīs etas. id est infancia. que sine
ullo renisu subiacet carni. et scd̄a
que puericia nūcupatur. ubi nōdū
racio suscepit hanc pugnā. et fere
sub omībꝫ viciosis delectacionibꝫ
iacet. q̄a licet iam fari valeat. et
ideo infanciā transisse videatur. non
dū in ea est precepti capax infirmi
tas mentis. si sacramēta mediato
ris accepit. eciā si hanc in eis ānis
vitā finiat. tr̄slata scilicet a potes
tate tenebrarū in regnū xp̄i. nō so
lū penis non ꝑparetur eternis. sed
ne ulla quidē post mortē purgato
ria tormēta paciatur. Sufficit enim
sola sp̄ualis regeneracio. ne post
mortē obsit. qd̄ carnalis generaci
o cū morte cōtraxit. Cū autē ventū
fuerit ad etatē que preceptū iam ca
pit et subdi potest legis īperio. sus
cipiendū est bellū contra vicia. et
gerendū acriter ne ad dāpnabilia
pc̄ca ꝑducat. et si quidē nondū vic
toriarū consuetudīe roborata sūt.
facilius vincūtur et cedūt. si aūt vī
cere atq̄ īperare consuerūt. labo
riosa difficultate superantur. Neq̄
id fit veraciter atq̄ sinceritr̄. nisi
vere delc̄acione iusticie. hec est aūt
in fide xp̄i. Nam si lex iubens assit
et sp̄us iuuans desit. ꝑ ipsā ꝓhibi
cionē desiderio crescente atq̄ vīcen
te pc̄ci. eciā reatus p̄uaricacioīs ac
cedit. Nonnūq̄ sane aptissima vi
cia alijs vicijs vincūtur occultis q̄
putantur esse virtutes. in q̄bus reg
nat sup̄bia. et quedā sibi placēdi
altitudo ruinosa. Tūc itaq̄ victa
vicia deputanda sūt. cū dei amore
vincūtur. quē nisi deus ipse non do
nat. nec aliter nisi ꝑ mediatorē
dei et hoīm hoīem xp̄m ihesū. qui
factus est ꝑticeps mortalitatis nr̄e.
ut nos ꝑticipes faceret diuinitatis
sue. Paucissimi aūt sūt tante feli
citatis. ut ab ipsa īeunte adolescē
cia nulla dāpnabilia pc̄ca cōmit
tant. vel in flagicijs vel in facino
ribꝫ. vel in nepharie cuiusq̄ impi
etatis errore. sed magna sp̄us lar
gitate opprimāt. q̄cq̄d in eis pos
set carnali delectacione dn̄ari. Plu
rimi vero p̄cepto legis accepto. cū
prius victi fuerīt preualentibꝫ vi
cijs et p̄uaricatores eius effecti. tūc
ad graciā confugiūt adiuuantē.
qua fiant et amarius penitendo
et vehemēcius pugnando. p̄us deo
subdita atq̄ ita carni ꝑposita mē
te victores. Quisq̄s igitur cupit pe

nas euadere sempiternas. nō solū
baptizet. uerūetiā iustificet in xpō.
ac sic uere transeat a dyabolo ad
xpm. Purgatorias aūt penas nul
las futuras opinet. nisi ante illud
ultimū tremendūq; iudiciū. neq;
ꝑ tū negandū est eas ipsū eternū
ignē. p diuersitate meritoꝝ ꝑpetuas ma
lor aliis leuiorē. aliis futurū esse gra
uiorē. siue ipsius uis atq; ardor pro
pena digna cuiusq; uarietet. siue ip
se equaliter ardeat. sed non equa
li molestia sentiat. Capm xvij.

Nunc iam cū misericordibz
nris agendū esse uideo. et
paucis disputandū. qui
uel omnibz illis hominibz quos iusti
sim⁹ iudex dignos gehenne supplī
cio iudicabit. uel quibusdā eoꝝ no
lūt credere penā sempiternā futurā.
sed post certi temporis metas. p cuius
q; pcti quātitate longiores siue bre
uiores eos inde exultimāt liberan
dos. Qua in re misericordior. pfec
to fuit origenes. qui et ipsū dyabo
lū atq; angelos eius post grauio
ra. pro meritis et diuturniora sup
plicia. ex illis cruciatibz eruendos
et sociandos sās angelis credidit.
Sed illū et ꝑpti hoc et ꝑpti alia non
nulla. et maxime ꝑpter alternātes
sine cessatiōe beatitudines et miseri
as. et statutis scloꝝ iteruallis ab il
lis ad illas atq; ab illis ad istas i
tus ac reditus interminabiles. non
immerito reprobauit ecclesia. Qui
hoc qđ misericors uidebat amisit.
faciendo sās veras miserias quibz
penas luerent. et falsas bātitudines
in quibz uerū ac securū. hoc est si
ne timore certū sempiternū gau
dium non haberet. Longe aute
aliter istoꝝ misericordia hūano erga
affectu. qui hoīm illo iudicio dāpna
toꝝ miserias tēporales. oīm uero q
uel acius uel tardius liberent eter
nā felicitatē putant. Que sententia
si ꝑpterea bona et uera ꝗa miseri
cors est. tāto erit melior et uerior.
quāto misericordior fuerit. Extru
dat ergo ac pfundat fons huius mi
sericordie usq; ad dāpnatos angelos. sal
tem post multa atq; plura quātis
libet sclis liberandos. Cur usq; ad u
nius nā naturā manat hūana. et ad
ad angelicā ventū fuerit mox arct
at. Non audent tū se ulterius mise
randi porrigere. et ad liberationē
ipsius quoq; dyaboli puenire. De
cū si aliq̄s audeat uinat nēpe illos
et tū tanto uenti errare reformius
et cōtra recta dei uerba pālus ꝓtho
sibi uidet sentire demētus. xviij.

Sunt enā quales in collo
quiis uris ipse sū exptus. q
dā uenerari uideant sanctos
ras sās. moribz ꝑprobandi sūt. et
gendo culpā suā multo maiore q
illa misericordiam deo tribuūt erga hu
manū genus. Ducūt enī de malis
et infidelibz hominibz. diuinitus qđ
uerū predictū esse qđ dignu sūt. sed
cordiā esse supernā. Donabit enī
eos inquiunt misericors deus. ꝓmit
et intercessionibz sanctoꝝ suoꝝ. Si enī o
rabant pro illis qū eos paciebant
inimicos. quātomagis qū uidebūt
humiles supplices q; plorātes. Deq;
enī credendū est animū tūc amissu
ros sos uiscera misericordie cū fuerit
plenissime ac pfectissime sānctus

XXI

ut qui tūc orabant pro ĩmicis su
is qñ et ipsi sine pēo nō erant. tūc
non orent pro suppliciz suis quā
do nullū ceperint habere peccatū.
Aut vero deus tūc eos non exaudi
et tot et tales filios suos. qñ in tā
ta eoz̄ cātate nullū ĩuenient oran
tis ĩpedimentū. Testimoniū ve
ro psalmi et illu quidē qui p̄mit
tūt infideles atq; ĩpios hoīes sal tē
longo tēpore cruciari. et postea de ma
lis oīnibz̄ erui. sed magis ista p se di
cūt esse ubi legit. nūqd obliuiscet
misereri deus. aut cōtinebit in ira
sua miserationes suas. Ira eius
est inquiūt. ut oēs indigni beati
tudine sempitna ipso iudicante pu
niant supplicio sempiterno. Sed si
vel longū vel plus nullū esse pmi
sceat. pfecto ut possit hoc fieri. con
tinebit in ira sua miserationes suas.
qd eū psalmus dicat nō esse factu
rū. Non enī aut. nūqd diu cōtine
bit in ira sua miserationes suas.
sed qd prorsus nō continebit obte
dit. Sic ergo ista volūt iudicij dei
cōminationē nō esse mendacē ip̄
is uenturē sit dāpnaturus. quē
admodū eius cōminationē qua dix
it euersurū se esse niniuen ciuitatē.
mendacē nō possum⁹ dicere. et tamē
factū nō est inquiūt qd sine ulla
condicione predixit. Non enī aut
niniue euertet si nō egerit penitē
tiā sed ex̄ conuexerit. sed hoc nō addi
to p̄nūciauit futurā euersionē illi⁹
ciuitatis. Quā cōminationē ppter
eā putāt. qa hoc predixit deus
qd vere digni erant pati. qm̄ius hoc
nō esset ipse facturus. Nam et si pe
nitētiz̄ pepat inquiūt. utiq; illos
penitētiā nō ignorabat acturos. et
tū absolute ac definite eoz̄ euersio
nē futurā esse predixit. Hoc ergo e
rat inquiūt in veritate seueritatis
qa id erant digni. sed in ratione mi
serationis nō erat quā nō continu
it in ira sua. ut ab ea pena suppli
cz parceret. quā fuerat cōminan
bus cōminatus. Si ergo tūc pepat
aiūt. qñ sāu suū. pphetā fuerat p
cendo cōtristaturus. quāto magis
tunc miserabilius supplicātibz par
cet. qñ ut parcat oēs sā eius ora
būt. Sed hoc qd ipsi suis cordibus
suspicanti. ideo putant scripturas
tacuisse diuinas. ut multi se corri
gant vel plixarū vel eternarū ti
more penarū. et sint qui possint
orare pro eis qui nō se conuexerint
nec tamē opinātī oīno id eloquia
diuina tacuisse. Nam quo ptinet
inquiūt qd scriptū est. qm̄ multa mul
titudo dulcedinis tue dñe. quā abscō
disti timentibz te. nisi ut intelligam⁹
ppter timorē fuisse absconditā mi
sericordie diuine tā multā secretamq;
dulcedinē. Addūt eiā ppter dixis
se aplm. cōclusit enī deus oēs in
infidelitate ut oēm misereat. quod
significaret qm̄ ab illo nemo dampn
nabit. Sed isti cū qui hoc sentiūt
hanc opinionē suā usq; ad libera
tionē vel nullā dāpnationē dyabo
li atq; angelorū eius extendunt.
Humana quippe carta solos hoīes
moueri misericordia. et causā maxīe
agūt suā p generalē in genus hu
manū quasi dei misericordie ĩpuni
tatē falsā suis pdītis moribz pollu
entes. ac p hoc supabūt eos in me
dicanda dei misericordia. qui hanc ĩpuni

tatē eciā principi demonū et eius
satellitibz pollicentur. Capl'm xix.

Item sūt alij ab eterno suppli
cio liberacionē nec ipsis saltē
omībz hominibz promittentes.
sed tantūmō xpi baptismate ablu
tis. qui ꝑticipes fiūt corporis eius
quomōlibet vixerīt. in quacūqz he
resi vel īpietate fuerīt. ꝓpt' illud qd'
ait ihesus. Hic est panis qui de celo
descendit: ut si quis ex ipso man
ducauerit nō moriatur. Ego sū pa
nis viuus qui de celo descendi: si qs
manducauerit ex hoc pane viuet
ineternū. Ab eterna ergo morte ī
quiūt necesse est istos erui: et ad
vitā eternā quādocūqz perduci. Ca

Item sūt qui hoc nec pl'm xx.
omībz habentibz baptisma
tis xpi et eius corpis sacramē
tū. sed solis catholicis q̄uis male
viuētibz pollicentur. q'a nō solo sacra
mento sed reipsa manducauerūt
corpus xpi in ipso eius corpore cō
stituti. de quo dicit apl'us. vn' pa
nis vnū corpus multi sum'. ut eci
am si postea in aliquā heresim vl'
eciā in gētiliū ydolatriā lapsi fue
rint. tantū q'a in corpe xpi id est ī
catholica ecclesia sūpserūt baptis
mū xpi et manducauerūt corpus
xpi. nō moriantur ineternū. sed vitā
eternā consequantur q̄nqz. atqz illa
omīs īpietas quāto maior fuerit
nō eis valeat ad eternitatē. sed ad
diuturnitatē magnitudinēqz pe

Sunt aūt Capl'xxi. Inarū.
qui ꝓpt' id qd' scriptū est. q'
ꝑseuerauerit usqz in finē
hic saluus erit. nō nisi in ecclesia
catholica ꝑseuerātibz. q̄uis in ea
male viuētibz. hoc ꝓmittūt ꝑ ig
nem videlicet saluandis merito
fundamēti de quo ait apl'us. fun
damentū enī aliud nemo potest po
nere pret' id qd' positū est. qd' est cris
tus ihesus. Si quis aūt edificat su
per fundamentū aurū et argentū.
lapides p̄ciosos. ligna. fenū. stipulā.
vniuscuiusqz opus manifestabitur. Di
es enī declarabit q̄m in igne reue
labitur. et vniuscuiusqz opus quale
sit ignis ꝓbabit. Si cui' opus per
manserit. qd' supedificauit merce
dem accipiet. si cui' aūt opus ar
serit dāpnū paciet'. ipse aūt salu'
erit. sic tamē quasi per ignē. Dicūt
ergo cuiuslibet vite catholicū xpi
anū xp̄m habere in fundamento.
qd' fundamentū nulla heresis ha
bet a corporis eius vnitate precisa.
et ideo ꝓpter hoc fundamentū eciā
si male vite fuerit catholicus xpi
anus. velut qui supedificauerit
ligna. fenū. stipulā. putāt eū saluū
fieri per ignē. id est post penas igni
illius liberari. quo igne in ultimo
iudicio punientur mali. Capl'm xxii.

Comperi eciā quosdā puta
re eos tantūmō arsuros il
lius eternitate supplicij. q'
pro pc̄tis suis facere dignas elemo
sinas negligūt. iuxta illud apl'i ia
cobi. iudiciū aūt sine misc̄dia illi
qui nō fecit misc̄diam. Qui ergo
fecit inquiūt q̄uis mores ī meli'
non mutauerit. sed īter ipsas suas
elemosinas nepharie ac nequiter
vixerit. iudiciū illi cū misc̄dia fu
turū est. ut aut nulla dāpnacione
plectatur. aut post aliqd' tempus si
ue paruū siue ꝓlixū ab illa damp

XXI

nacone liberet. Ideo iudicē ipsū
viuoz atq mortuoz noluisse excl
timāt aliud cōmemorare se esse
futurū. siue dextris quibz est vitā
laturus eternā. siue sinistris quos
eterno supplicio dāpnaturus. nul
elemosinas siue factas siue non
factas. Ad hoc ptinere aiūt et in
oracōe dīca cotidianā postula
nonē. dimitte nobis debita nostra
sicut et nos dimittim⁹ debitoribz
nīs. Quisq̄s enī illu qui in eū pec
cauit dimittit ignoscendo pēn
paulubio elemosinā facit. Quā
rem dīs ipse sic cōmendauit. ut
diceret. si enī dimiseritis hoī
bus. dimittet vobis et pater vest
pēa vra. si aūt nō dimiseritis ho
minibz neq̄ pater vr̄ qui in celis
est dimittet vobis. Ergo et ad hoc
genus elemosinarū ptinet qđ aut
aplus iacobus. iudiciū futurū si
ne misēdia ei qui non fecit miseri
cordiā. Nec dixit dīs inquiūt nīg
na vel parua. sed dimittet vobis
pater vester pēa vra. si et vos di
miseritis hoīnibz. ac p hoc eam
putauit eis qui pdite dixerūt. do
nec dauidat diem vite hui⁹ extre
mū. per hanc oracōnē qualiacūq
z et quātacūq fuerūt oīa cotidie
pēa dimitti. sicut ipsa cotidie fre
quentat² oratio. si hoc tantūmodo
nūc hodie memimerūt. ut qū ab e
is venia petunt qui eos pēo qua
lūcūq leserūt. ex corde dimittant.

Quid ad hec oīa Capt xxiij.
deo donante respondero. li
ber iste daudendus est. ac
primū queri oportet atq cognosci
a. aut ecclesia terre nequeat hoīm
disputacōnē dyabolo eiā post
maximas et diuturnissimas penas
purgacōnē vel indulgentiā pol
licente. neq̄ eū tot sīa et sacris ve
teribz ac nouis lr̄is eruditi. mūda
cōnē et regni celoz bītudinē post
qualiacūq et quātacūq supplicia.
qualibusīcūq et quātisīcūq an
gelis iuniorē. sed potius viderūt
diuinā vacuari vel infirmari nō
posse sententiā quā se dīs p̄nun
ciauit in iudicio platurū atq dic
turū. discedite a me maledicti in
ignē eternū. qui patus est dyabo
lo et angelis eius. Sic q̄ppe ostēn
dit eterno igne dyabolū et ange
los eius arsuros. et qđ scriptū est
in apocalipsi. dyabolus qui sedu
cebat eos missus est in stagnū ig
nis et sulphuris. quo et bestie et pseu
do ꝓphete et cruciabūt² die ac nocte
in scla sclōz. Qđ ibi dictū est etiā.
hic dictū est in scla sclōz. quibz ver
bis nichil diuina scriptura signifi
care consueuit. nisi qđ finē nō ha
bet tēpus. Quāobrē plus nec alu
a causa nec iustior atq manifest
or inueniri potest. aut verissima pi
etate teneat² fixū et īmobile nullū
regressū ad iustitiā vitāq sōz dy
abolū et angelos eius habituros.
nisi quia scriptura que neminē fal
lit dicat eos deū nō peccasse. et sic ab
illo esse iterum predāpnatos. ut car
ceribz caliginis infera retrusi trade
rent² seruandi atq ultimo iudicio
puniendi. qū eos eternus ignis ac
piet. ubi cruciabūt² in scla sclōz.
Qđ si ita est. quomō ab hui⁹ etiā
tate pene vel omnīū vel quidā ho
mines post quantūlibet tēpus sub

trahenti. ac nō statī euerruabit hi
des qua credit sempiternū demo
nū futurū esse suppliciū. Si enim
quibz dicet. discedite a me male
dicti in ignē eternū qui paratus
est dyabolo et angelis eius. vel u
niuersi vel aliqui eoz non semp
ibi erūt. qđ causse est. aut dyabol
et angeli eius semp ibi futuri esse
credanti? An forte dei sententia que
in malos et angelos et hoīes pfe
reti. in angelos vera esse in hoīes
falsa? Ita plane hoc erit. si nō qđ
deus dixit. sed qđ suspicanti hoīes
plus valebit. Qđ fieri q̄a non po
test argumentari aduersū deū. sed
diuino potius dū tempus est debēt
parere precepto. qui sempiterno ca
pitū carere supplico. Deinde qua
le est. eternū supplicū pro igne di
uturni tēporis nō existimare. et vi
tam eternā credere sine fine. cum
xp̄c eodēipso loco in vna eadēq̄ sē
tentia dixerit utrūq̄ cōplexus. Ite
ibūt illi in supplicū eternū. iusti
aūt in vitā eternā? Si utrūq̄ et
nū. pfecto aut utrūq̄ cū fine diu
turnū. aut utrūq̄ sine fine petuū
debet itelligi. Imparari eū relata sūt.
hinc supplicū eternū. inde vita et
na. Dixerit aūt in hoc vno eodēq̄
sensu. vita eterna sine fine erit.
supplicū eternū finē habebit. mḷ
tū absurdū est. Vnde quia vita e
terna sēpz sine fine erit. supplicū
quoq̄ eternū quibz erit. finē. paul
dubio non habebit. Caplm xxiiij.

Hoc aūt et aduersus eos va
let qui suas agentes cau
sas. cōtra dei venire verba
velut misēdia maiore conant. ut
ideo videlicet vera sint. q̄a ea que
dixit hoīes esse passuros pati dig
ni sūt. nō quia passuri sūt. Cona
bit enī eos inquinū sēpz premēs
suoz. eaq̄ tūc tāto magis orando
pro ipsis suis. quāto sūt utiq̄
sanctiores eoz efficacior est oratio
et exaudicione dei digniores. ita nul
lū oīno habentē peccatū. Curret
go eadē pfectissima cāritate et cāta
impetrare valentibz mūdissimis
et misericordissimis pābz eaq̄ pro
angelis nō orabūt. quibz paratus
est ignis eternus. ut deus sententiā
suā mutget et reflectat in melius.
eosq̄ ab illo igne faciat aliquos?
An erit forsitan quispiā qui et hoc
futurū esse presumat. affirmās
eaq̄ sēcos angelos simul cū sāctis hoī
bus. qui tūc equales erūt angelis
dei. p dēpnandis et angelis et hoī
bus oraturos. ut misēdia nō pecā
tur. qđ veritate mentē pati? Quod
nemo sane fidei dixit. nemo dictu
rus est. alioq̄n nulla causa est. cur
non eaq̄ nūc pro dyabolo et angē
lis eius oret ecclesia. quā magistro
deus p ipsius suis iussit orare. hoc
utiq̄ causa qua fit ut nūc ecclesia
non oret pro malis angelis quos
suos nouit esse inimicos. eadēipsa
causa est qua fiet ut in illo tūc iu
dicio eaq̄. p hoīibz eterno igne
dandis q̄ius pfecta sit sānctate non
oret. Hunc eū. pterea. p eis orat̄s
in genere humano habet ipsius
quia tēpus est penitēcie fructuose.
Nam qđ maxīe pro eis orat. ut det
illis deus sicut dicat aplūs pēn
tenciā. et relipiscāt de dyaboli laq̄
is a quo captiui tenent. sēdm ipsū

XXI

voluntatē. Deniq; si de aliquibz ita
certa esset. ut qui sint illi etiā nos
set. qui licet adhuc in hac vita sint
constituti. tñ predestinati sūt in et
nū ignē ire cū dyabolo. tā pro eis
nō oraret. q̄ nec ꝑ ipso. Sed quia de
nullo certa est orat ꝑ omībus dū
taxat hoībz ȳmicis suis in hoc
corpe constitutis. nec tñ pro omībz
exauditur. Pro hijs eñ solis exaudi
tur. qui et si aduersantur ecclesie. ita
tamē sūt predestinati. ut pro eis ex
audiatur ecclesia. et filij efficiantur
ecclesie. Si qui aūt usq; ad mortē
habebūt cor īpenitens. nec ex ȳmi
cis couertentur in filios. nūqd ꝑ eis
iam id est pro taliū defūctoꝝ spiri
tibz orat ecclesia. Quid ita nisi q̄a
in parte iā dyaboli cōputatur. q̄ cū
esset in corpore non est tr̄slatus ad
xp̄m. Eadē itaq; causa est. cur nō
oretur tūc ꝑ hoībz eterno igne pu
niendis. que causa est. ut neq; nūc
neq; tūc oretur pro āgelis malis. q̄
itidem causa est. ut q̄uis ꝑ hoībz
tamē iam nec nūc oretur ꝑ infidelibz
impijsq; defūctis. Nam pro defūc
tis quibusdā vel ipsius ecclesie vel
quorūdā pioꝝ exauditur oratio. sed
pro hijs quoꝝ in xp̄o regeneratoꝝ.
nec usq; adeo vita in corpore male
gesta est. ut tali miscdia iudicentur
digni non esse. nec usq; adeo bene
ut talē miscdiam reperiantur neces
sariā nō habere. sicut etiā facta
resurrectiōe mortuoꝝ nō deerunt.
quibz post penas quas paciuntur
sp̄us mortuoꝝ īparciatur miscdia.
ut in ignē nō mittantur eternum.
Neq; eñ de quibusdā veracitur dice
retur. qd nō eis remittatur neq; in hoc

scdo neq; in futuro. nisi essent q̄bz
et si non in isto tamē remittetur in
futuro. Sed cū dictū fuerit a iudi
ce viuoꝝ et mortuoꝝ venite bene
dicti p̄ris mei possidete ꝑatū vob
regnū a cōstitutiōe mūdi. et alijs
econtrario. discedite a me maledic
ti in ignē eternū. qui ꝑatus est dya
bolo et angelis eius. et ierint isti in
suppliciū eternū. iusti aūt in vitā
eternā. nimie presūptiōis est dicē.
cuiq̄ eoꝝ eternū suppliciū non fu
turū. quos deus ituros in suppliciū
dixit eternū. et ꝑ huius presūptiōis
ꝑsuasionē facere. ut de ipsa quoq;
vita vel desperetur vel dubitetur eterna.
Nemo itaq; sic ītelligat psalmū ca
nentē. nūquid obliuiscetur misereri
deus. aut cōtinebit in ira sua mi
seraciones suas. ut opinetur de hoī
bz bonis verā. de malis falsā. aut
de bonis hoībz et malis angelis
verā. de malis aūt hoībz falsā
dei esse sententiā. Hoc eñ qd aut
psalmus ad vasa miscdie ꝑtinet.
et ad filios ꝑmissionis quoꝝ erat
vnus etiā ipse ꝓpheta. qui cū dixis
set nūqd obliuiscetur misereri deus.
aut cōtinebit in ira sua miseraci
ones suas. cōtinuo subiecit. et dixi
nūc cepi. hec ē īmutacio dextere ex
celsi. Exposuit ꝑfecto qd dixerit. nū
qd cōtinebit in ira sua miseracio
nes suas. Ira eñ dei est etiam ista
vita mortalis. ubi homo vanita
ti similis factus est. dies eius velut
vmbra ꝑtereūt. in qua tñ ira nō
obliuiscetur misereri deus. faciendo
solem suū oriri sup bonos et ma
los. et pluendo sup iustos et ȳus
tos. ac sic non continet in ira sua

miserationes suas. maximeq; in eo qđ expressit hic psalmus dicendo. nūc cepi. hec est ītmutatio dextere excelsi. qm in hac ipsa erūpnosissima vita que ira dei est. vasa misđie mutati in melius. q̄ppt ad huc in hui⁹ corrupcōis miseria maneat ira eius. q'a nec in ipsa ira sua continet miserationes suas. Cū ergo isto modo cōpleat² divini illius cantici veritas. nō est eam necesse eas ībi intelligi. ubi non ptinētes ad civitatē dei sempitno supplicio punient². Sed quibz placet ista sententia usq; ad illa īpiorū tormenta ptendere. saltē sic ītelligant ut manēte in eis ira dei q̄ in eterno est punienda supplicio. ī contineat deus in hac ira sua miserationes suas. et faciat eos nō tanta quanta digni sūt penarū atrocitate cruciari. non ut eas penas vel nūq̄ subeant vel aliq̄n finiāt. sed ut eas miliones q̄ merita sunt eoz leviores q; patiant². Sic eī et ira dei manebit. et in ipsa ira sua miserationes suas nō cōtinebit. Qđ quidē nō ideo confirmo: qm non resisto. Ceterū eos qui putāt minanter potius q̄ veraciter dictū. discedite a me maledicti in ignē eternū. et ibūt isti in supplicium eternū. et cruciabunt² in sēcla seculoz. et vermis eoz nō morietur². et ignis nō extinguet². et cetera huiusmodi. nō tam ego q̄ ipsa scriptura divina planissime atq; plenissime redarguit ac rebellit. Humilite q̄ppe in hac vita egerunt penitentiā et ideo fructuosā. velut in hoc agro seminantes in quo deo voluit cū lacrimis seminari. quā postea cū letitia metere⁹t². et tū quis negabit qđ dūs predixit in eis sui se cōpletū. nisi parū aduertat. q̄ad modū p̄cōres deus nō solū iratus verūetiā miseratus euertat². Cum tunt² eūt p̄cōres duobz modis. aut sicut sodomite ut p̄ p̄nas suas ipsi hoīes puniant². aut sicut ninuite. ut ipsa hoīum p̄na penitendo deleatur². Factū est ergo qđ predixit deus. eversa est ninive q̄ mala erat. et bona edificata est que nō erat. Stantibz eī meritis atq; moribz eversa est civitas in pditis moribz. ac sic q̄libet ipsa fuerit nō tristatus. q'a non est factū qđ illa hoīes timuerūt illo ipheūte futurū. factū est tamē qđ fuerat deo prelocute predictū. qm noverat qui prescit quomō in melius esset ipsum dixit quomō in melius esset ipsum dū. Ut aūt noverint isti in quibus misericordes quo ptineat qđ scriptum est. q̄ multa multitudo dulcedinis tue dne. qua abscondisti timentibz te. legāt qđ sequit². perfecisti aūt sperantibz in te. Quod est aūt sperantibz. nisi q'a illis qui timorant. nō in ipso. et ideo eis abscondit² multitudo dulcedinis dei. qm timent quidē deū sed illo timore seruili qui nō est in caritate. q'a perfecta caritas foras mittit timorē. Ideo sperantibz in eū phat dulcedinē suam. inspirando eis caritatem suā. et timore casto nō quē caritas

XXI

fonas mittat. sed pmanente in se
ulū seculū. ut eū gloriant². in do
mīo gloriet². Justitia q̄ppe dei xp̄c
est qui factus est nobis sicut dicit
aplūs lapsa a deo et iustitia et sā
ctificatio et redēptio. ut q̄emadmodū
scriptū est. qui gloriat² in dño glo
rietur. Hanc dei iustitiā quā donat
gr̄a sine meritis. nescīūt illi qui
suā iustitiā volūt constituere. et
deo iustitiae dei que est xp̄c nō sūt
subiecti. in qua iustitia est multa
multitudo dulcedīs dei. ꝑpter quā
dicat² in psalmo. Gustate et videte
q̄m dulcis est dñs. Et hanc quidē
in hac pegrinatiōe gustantes. nō
ad sanctetatē sumētes esurim⁹ eā
postea ac sitim⁹. ut ea postea satu
rēmur. cū videbim⁹ eū sicuti est. et si
plebit² qd scriptū est. satiabor dū
manifestabit² gl'a tua. ita pleat
xp̄c multā multitudinē dulcedīs
sue sperantibz in eū. Porro autē
si eam quā illi putant dulcedi
nē suā deus abscondit timētibus
eū. qua nō est ipios dāpnaturus.
ut hoc nescientes et dāpnari timē
tes recte viuant. ac sic possint ee
qui orent pro nō recte viuentibz.
quomodo ea pleat sperantibz in eū.
q̄q̄uidē sicut cōpiant p hanc
dulcedinē dāpnaturus est eos q̄
non sperant in eū. Ista igit² eius
dulcedo querat². quā pleat sperā
tibz in eū. nō quā placere putat²
contēptoribz et blasphemātibus
eū. Frustra itaq̄ homo post hoc
corpus iquirit. qd in hoc corpore
sibi cōparare neglexit. Illud q̄q̄
aplūs. cōclusit enī deus omēs in
infidelitate ut oīm misereat². nō
ideo dictū est qd sit nemīnē dāp
naturus. sed cupius appareat unde
sit dictū. Nam cū de iudeis postea
credituris aplūs loqueret² ad gen
tes. ad quas utiq̄ iam credentes cō
scribebat epl'as. sicut enī vos inq̄t
aliq̄n nō credidistis deo. nūc autē
misericordiam consecuti estis in illoz
incredulitate. sic et hij nūc nō cre
diderūt in vrā misericordia. ut et ipsi
misericordiam consequāt². Deinde sub
iecit. unde ish sibi errando blandi
unt² atq̄ ait. Conclusit enī deus
omēs in infidelitate. ut oīm misere
at². Quos omēs. nisi de quibz lo
quebat². tanq̄ dicens. et vos et illos?
Deus ergo et gētiles et iudeos quos
prescivit et predestinavit cōformes
fieri ymaginis filij sui oēs in infi
delitate conclusit. ut de amaritudi
ne infidelitatis sue penitendo con
fugiat. et ad dulcedinē misericordie dei
credendo cōuersi. clamare ꝓrsus illud
psalmo. q̄m multa multitudo dulce
dinis tue dñe. quā abscondisti ti
mētibz te. ꝑfecisti aūt sperantibz
non in se sed in te. Oīm itaq̄ mi
sereat² valoz misericordie. Hoc est oīm.
Et eoz scilicet quos ex gentibz. et
eoz quos ex iudeis predestinavit.
vocavit. iustificavit. glorificavit
nō hoīm oīm. sed iustoz oīm ne
minē dampnaturus. Capm xxv.

Sed iam respondeam⁹ etiā
illis qui nō solū dyabo
lo et angelis eius. sicut
nec isti. sed ne ipsis quidē omnibz
hominibz liberationē ab etno igne
promittūt. verū eis tantū qui xp̄i
baptismate abluti. et corpis eius
et sanguīs ꝑticipes facti sūt. quo

modolibet vixerint. in quacūq; he
resi vel īpietate fuerint. Sed cōtra
dicit eis aplus dicens. Manifesta
aūt sūt opa carnis. que sūt forni
cacio. īmundicia. luxuria. ydolorz
seruitus. veneficia. ymicicie. contē
ciones. emulaciōes. animositates.
dissensiones. hereses. īuidie. ebrie
tates. cōmessaciōes. et hijs similia.
que predico vobis sicut predixi. q̄
niā qui talia agunt regnū dei nō
possidebūt. Hec pfecto aplica falsa
sentēcia est. si tales post quātalibz
tēpora liberati regnū dei posside
būt. Sed qm̄ falsa nō est. pfecto rg
nū dei nō possidebūt. et si in rgno
dei possessione nūq̄ erūt. etno sup
plicio tenebuntur. qm̄ nō est medi
us locus ubi nō sit in supplicio. q̄
illo nō fuerit constitutus in rgno.
Quāobrē qd̄ ait dn̄s ihesus. hic ē
panis qui de celo descendit. ut si q̄s
ex ipso manducauerit nō moria
tur. ego sū panis viuus qui de celo
descendi. si quis manducauerit ex h̄
pane viuet ineternū. quomō sit ac
cipiendū merito queritur. Et ab istis
quidē quibz nūc respondem⁹ hunc
intellectū auferūt illi quibz deinde
respondendū est. Hij sūt aūt qui
hanc liberacionē nec omībz habē
tibz sacramentū baptismatis et cor
poris xpi. sed solis catholicis q̄uis
male viuentibz pollicentur. q̄a nō
solū inquiūt sacramēto sed reipā
manducauerūt corpus xpi. ipso
scilicet eius corpore constituti. De
quo corpe ait aplus. Vnus panis
vnū corpus multi sum⁹. Qui ergo
est in eius corporis vnitate id est
in xpianorz cōpage mēbrorz. cuius

corpis sacramentū fideles cōmunicā
tes de altari sumere consuerūt. ipse
vere dicendus est manducare cor
pus xpi et bibere sanguinē xpi. ac
p hoc heretici et scismatici ab hui⁹
vnitate corpis sepati possūt idem
pcipere sacramentū. sed nō sibi uti
le. ymo vero eciā noxiū. qd̄ iudicētur
grauius q̄ vel tardius liberentur.
Non sunt q̄ppe in eo vinculo pacis.
qd̄ illo exprimitur sacramēto. Sed ruc
sus eciā isti qui recte ītelligūt non
dicendū esse manducare corpus xpi
qui in corpe nō est xpi. nō recte p
mittūt eis qui vel in heresim vel
eciā in gentiliū supsticionē ex illius
corpis vnitate labuntur. liberacionē
quandoq; ab eterni igne supplicij.
Primū quia debent attendere q̄ sit
intolerabile atq; a sana doctrina
nimis deuiū. ut multi ac pene oēs
qui hereses īpias condiderūt. exeū
tes de catholica ecclesia et facti sūt
heresiarche meliores habeant cau
sas. q̄ hij qui nūq̄ fuerūt catholi
ci. cū in eorz laqueos īcidissent. sil
los heresiarchas hoc facit liberaci
a supplicio sempiterno qd̄ in catho
lica ecclesia baptizati sūt. et sacra
mentū corpis xpi in vero xpi corpe
primitus acceperūt. cū peior sit u
tiq; desertor fidei. et ex desertore op
pugnator eius effectus. q̄ ille qui
non deseruit qd̄ nūq̄ tenuit. Dein
de q̄a et hijs occurrit aplus eadem
verba pferens. et enumeratis illis
carnis opibz eadē veritate predicēs
qm̄ qui talia agunt regnū dei nō
possidebūt. Vnde nec illi in pditis
et dāpnabilibz moribz debent esse
securi. qui usq; in finē quidē veluti

in cōmunione

in cōmunione ecclesie catholice ꝑse
uerant ĩtuentes qd̄ dictū est. qui ꝑ
seuerauerit usq; in finē hic saluus
erit. et ꝑ vite iniq̄tatē ipsā vite ius
ticiā qd̄ eis xp̄c est deserūt. siue for
nicando. siue alias ĩmūdicias fla
giciorꝫ quas nec exprimere aplus
voluit in suo corpe ꝑpetrando. siue
turpitudinē defluendo luxurie. siue
aliud aliq̄d eorꝫ agendo de quibꝫ ait
qm̄ qui talia agunt regnū dei nō
possidebūt. ac ꝑ hoc quicūq; agūt
talia. nisi in sempiterno supplicio
non erūt. quia in regno dei ēē nō
poterūt. In hijs eni ꝑseuerando us
q; in huiꝰ vite finē. non utiq; dicen
di sunt in xp̄o ꝑseuerasse usq; in fi
nem. q̄a in xp̄o ꝑseuerare est. in eiꝰ
fide ꝑseuerare. Que fides ut eam de
finit idem aplus ꝑ dilectionē opat̄.
dilectio aūt sicut ipse alibi dicit
malū non opat̄. Nec isti ergo dicē
di sūt manducare corpus xp̄i. qm̄
nec in mēbris cōputandi sūt xp̄i.
Ut eni alia taceā. nō possūt esse si
mul et mēbra xp̄i. et mēbra mere
tricis. Deniq; ipse dicit. Qui man
ducat carnē meā et bibit sangui
nē meū. in me manet et ego in eo.
Ostendit q̄d sit nō sacramēto tenus
sed reuera corpus xp̄i manducare
et sanguinē eius bibere. Hoc est eni
in xp̄o manere. ut in illo maneat
et xp̄c. Sic eni hoc dixit tanq̄ dicēt
qui nō in me manet. et in quo nō
maneo. non se dicat aut existimet
manducare corpus meū aut bibē
sanguinē meū. Non itaq; manent
in xp̄o qui nō sūt mēbra eius. non
sūt aūt mēbra xp̄i. qui se faciūt mē
bra meretricis. nisi malū istud peni
tendo esse destiterīt. et ad hoc bonū
recōciliaciōe redierint. Capl'm xxvi.

Sed habent inquiūt xp̄iani
catholici in fundamento
xp̄m. a cuiꝰ vnitate non re
cesserūt. tā et si huic fundamento
supedificauerūt quālibet pessimā
vitā. velut ligna fenū stipulā. Rec
ta itaq; fides ꝑ quā xp̄c est funda
mentū q̄ꝑius cū dāpno. qm̄ illa q̄
supedificata sūt exurent̄. tn̄ pote
rit eos qn̄q; ab illius ignis ꝑpetui
tate saluare. Respondeat eis breui
ter iacobꝫ aplus. si q̄s dicat se fidē
habere. opa aūt nō habeat. nūq̄d
poterit fides saluare eū. Et q̄s est ĩ
quiūt de quo dicit aplus paulus.
ipse aūt saluus erit. sic tn̄ quasi ꝑ
ignē. Simul quis iste sit inq̄ramꝰ.
hunc tamē nō esse certissimū est. ne
duorꝫ aplorꝫ sententias mittamꝰ
in rixam. si vnus dicit etiā si ma
la opa quis habuerit. saluabit eū
per ignē fides. alius aūt si opa nō
habeat. nūq̄d poterit fides saluare
eum. Inueniemꝰ ergo quis possit
saluari ꝑ ignē. si prius ĩuenerimꝰ
quid sit habere in fundamēto xp̄m.
Qd̄ ut de ipsa similitudīe quātociꝰ
aduertamꝰ. nichil in edificio ꝑponi
tur fundamēto. Quisq̄s itaq; sic
habet in corde xp̄m ut ei terrena ⁊
tēporalia nec ea que licita sūt atq;
concessa ꝑponat. fundamentū ha
bet xp̄m. Si aūt ꝑponit. et si videa
tur habere fidem xp̄i. non est tn̄ in
eo fundamentū xp̄c cui talia ꝑpo
nūt̄. quātomagis si salutaria pre
cepta contēpnens cōmittat illicita.
non ꝑposuisse xp̄m sed postposuisse
cōuincit̄. quē post habuit ĩperan

tem. siue concedentē. dū contra eius
imperata siue cōcessa. suā p flagici
a diligit expleri libidinē. Si quis
itaq; xpianus diligit meretricē. ei
q; adherens vnū corpus efficit. iā
in fundamēto nō habet xpm. Si q̄s
aūt diligit uxorē suā. si scdm xpm
quis ei dubitet in fundamēto esse
xpm. Si vero scdm hoc scl'm. si car
naliter. si in morbo cōcupiscēciarū
sicut et gentes que ignorāt deum.
etiā hoc scdm veniā concedit apl's
ꝑmo p apl'm xpc. Potest ergo et iste
in fundamento habere xpm. Si eni
nichil ei talis affectiōis volūtatisq;
ꝑponat. q̄uis supedificet ligna fe
nū stipulā. xpc est fundamentū ꝓpt
hoc saluus erit p ignē. Delicias q̄p
pe huiusmodi amoresq; terrenos.
ꝓpter cōiugalem quidē copulā nō
dāpnabilis tribulaciōis ignis exu
ret. ad quē ꝑtinet ignē et orbita
tes et quecūq; calamitates que au
ferūt hec. ac per hoc ei qui edifica
uit erit edificacio ista dāpnosa. q̄a
non habebit qd supedificauit. et
eoꝝ amissione cruciabit. quibus
fruendo utiq; letabat. Sed p hunc
ignē saluus erit merito fundamē
ti. q̄a et si utrū id habere mallet an
xpm. a ꝑsecutore ꝓponeret. illud cr̄s
to non ꝑponeret. Vide in apl'i ver
bis hoīem edificantē sup fūdamē
tū aurū argentū lapides ꝑciosos.
Qui sine uxore est inq̄t. cogitat q̄
sunt dei. quomō placeat deo. Vide
aliū edificantē ligna fenū stipulā.
qui aūt matrimonio iūctus est in
quit. cogitat que sūt mūdi. quo
mō placeat uxori. Vniuscuiusq;
opus manifestabit. Dies eni decla

rabit. dies utiq; tribulaciōis. q̄m i
igne inq̄t reuelabit. Eandē tribu
lacionē ignē vocat. sicut alibi le
git. vasa figuli ꝓbat fornax. et ho
mines iustos tēptacio tribulaciōis.
Et vniuscuiusq; opus quale sit ig
nis ꝓbabit. Si cui⁹ opus ꝑmanserit.
ꝑmanet eni q̄n quisq; cogitat que
sūt dei. quomō placeat deo. qd sup
edificauit mercedē accipiet. id ē vn
de cogitauit. hoc sumet. Si cuius
aūt opus arserit dāpnū patietur.
q̄m qd dilexerat nō habebit. ipse
aūt saluus erit. q̄a nulla eū tribu
lacio ab illius fundamēti stabilita
te semouebit. sic tn̄ quasi per ignē.
Qd eni sine illiciente amore nō ha
buit. sine vrente dolore nō perdet.
Ecce quantū michi videt iūentus est
ignis. qui nullū eoꝝ dāpnet. sed v
nū ditet. alterū dāpnificet. ambos
probet. Si aūt illū ignē loco isto vo
luerim⁹ accipere. de quo dn̄s dicet si
nistris. discedite a me maledicti in
ignē eternū. ut in eis aūt etiā isti cē
credant. qui edificant sup funda
mentū ligna fenū stipulā. eosq; ex
illo igne post tēpus pro malis meri
tis īptitū liberet boni meritū fun
damenti q̄s arbitrabim̄ dextros q̄bꝫ
dicet. venite benedicti pr̄is mei pos
sidete regnū paratū vobis. nisi eos
qui edificauerūt sup fundamentum
aurū argentū lapides preciosos. Sz
in illū ignē de quo dictū est. sic tn̄ q̄
si p ignem. si hoc modo est ītelligen
dus. utriq; mittendi sūt et dextri sci
licet et sinistri. Illo q̄ppe igne utriq;
ꝓbandi sunt de quo dictū est. dies
dn̄i declarabit q̄m in igne reuela
bitur. et vniuscuiusq; opus quale

XXI

sit ignis probabit. Si ergo utrumque probabit ignis. ut si cuius opus permanserit id est non fuerit igne consumptum. quod superedificauit mercedem accipiat. si cuius autem opus arserit dampnum paciatur. profecto non est ipse eternus ille ignis. In illum enim soli sinistri nouissima et perpetua dampnacione mittentur. iste autem dextros probat. sed alios eorum sic probat ut edificium. quod super xpm fundamentum ab eis inuenerit esse constructum non exurat atque consumat. alios autem aliter. id est ut quod superedificauerunt ardeat. dampnumque inde paciantur. salui fiant autem quoniam xpm in fundamento stabiliter positum precellenti caritate tenuerunt. Si autem salui fient. profecto et ad dexteram stabunt. et cum ceteris audient. venite benedicti patris mei possidete paratum vobis regnum. non ad sinistram ubi illi erunt qui salui non erunt. et ideo audient. discedite a me maledicti in ignem eternum. Nemo quippe ab illo igne saluabitur. quia in supplicium eternum ibunt illi omnes ubi vermis eorum non morietur et ignis non extinguetur. quo cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Post istius sane corporis mortem. donec ad illum veniatur qui post resurrectionem corporum futurus est dampnacionis et remuneracionis ultimus dies. si hoc temporis interuallo spiritus defunctorum eiusmodi ignem dicuntur perpeti quem non senciant illi qui non habuerunt tales mores et amores in huius corporis vita. ut eorum ligna et fenum et stipula consumatur. alii vero senciant qui huiusmodi secum edificia portauerunt. siue ibi tantum. siue et hic et ibi. siue ideo et hic. ut non ibi secularia quamuis a dampnacione venialia concremantem ignem transitoria tribulacionis inueniant non redarguo. quia forsitan verum est. Potest quippe ad istam tribulacionem pertinere etiam mors ipsa carnis que de primi peccati perpetracione concepta est. ut secundum cuiusque edificium tempus quod eam sequitur ab vnoquoque senciatur. Persecuciones quoque quibus martires coronati sunt. et quas paciuntur quicumque xpiani. probant utraque edificia velut ignis. et alia consumunt cum edificatoribus si xpm in eis non inueniunt fundamentum. alia sine ipsis si inueniunt. quia licet cum dampno salui erunt ipsi. alia vero non consumunt. quia talia reperiunt que maneant in eternum. Erit etiam in fine seculi tribulacio tempore anti xpi. qualis numquam antea fuit. Quam multa erunt tunc edificia siue aurea siue fenea super optimum fundamentum. quod est xpc ihesus. ut ignis ille probet utraque. et de aliis gaudium. de aliis inferat dampnum. neutros tamen perdat. in quibus hec inueniet propter stabile fundamentum. Quicumque autem non dico uxorem. cuius etiam commixtione carnis ad carnalem utitur voluptatem. sed ipsa que ab eiusmodi dilectionibus aliena sunt nomina pietatis humano more carnaliter diligendo xpo anteponit. non eum habet in fundamento. et ideo non per ignem saluus erit. sed saluus non erit. quia esse cum saluatore non poterit. qui de hac re apertissime loquens ait. Qui amat patrem aut matrem plus quam me. non est me dignus. et qui amat filium aut filiam super me non est me dignus. Verum quia has necessitudines sic amat carnaliter.

ut tamē eas xpō dño non ꝓponat. malitiꝫ ipsis cauere ꝙ̄ xpō. si ad hunc articulū tēptacionis fuerit adductus. ꝓ igne ēt saluus. quia et earū amissione tantū necesse est mat dolor. quantū helerat amor. Porro qui patrē. matrē. filios filiasq; sōm xp̄m dilexerit. ut ad eū regnū obtinendū eiq; cohērendū illē conulat. vel hoc in eis dilīgat qđ mēbra sūt xp̄i. absit ut ista dilectio reperiat̄ in lignis feno et stipula conlumenda. sed ꝓlus edificio aureo argēteo gēmeo deputabitur. Quomō aūt potest eos plus amare ꝙ̄ xp̄m: qs amat utiq; ꝓt̄ xp̄m:

Restat eis respōdere xxvij. qui dicūt eterno igne illos tantūmo arsuros. qui pro pcīs suis dignas elemosinas negligūt facere. ꝓpter illud qđ ait aplūs iacobus. Judicū aūt sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Qui ergo fecit inquiūt ꝙ̄ius non conuexerit ꝓditos mores. sed nepharie ac nequit̄ intr̄ ipsas suas elemosinas dixerit. cū misericordia illi futurū iudicū est. ut aut nō dāpnetur oīno. aut post aliqđ tēpus a dāpnacione nouissima liberet̄. Nec ob aliud existimāt xp̄m nisi de solo delicto atq; neglectu elemosinarū dilacionē intr̄ dextros et sinistros esse facturū. quoꝝ alios in ignē. alios in supplicū mittat eternū. Vt aūt cotidiana sibi opinētur que facere oīno nō cessant. ꝙ̄ li acūq; et quātacūq; sint ꝓ elemosinas dimitti posse pcīa. macionē quā docuit ipse dūs et suffragatricem sibi adhibere conant̄ et telē

Sicut enī nullus est inquiūt dies quo a xp̄ianis hec oratio nō dicat. ita nullū est cotidianū qualecūq; pcm qđ p illā nō dimittat̄ ei dicēs. nus dimitte nobis debita nostra. si qđ sequit̄ facere aurem? sicut et nos dimittim⁹ debitoribz nīs. Non enī aut dūs inquiūt. si dimiseritis pcīa hoīb⁹ dimittet vobis pater vester cotidiana pua pcīa. sed dimittet inquit vobis pcīa vīa. Qualiacūq; ergo vel quātacūq; sint ea si cotidie ꝓpetrent̄. nec ab eis vita dilcerat in melius cōmutata. ac p elemosinā venie nō negate remitti sibi posse ꝓfitemūt. Sed bene qđ illi diguas pro pcīs elemosinas cōmoneūt esse faciendas. qm̄ si dicerent qualecūq; elemosinas. p pcīs et cotidianis et magnis. et quātacūq; sceleū consuetudine miscdiā posse impetrare diuinā. ut eā cotidiana remissio sequeret̄. videremt se remdicere absurdum atq; ridiculū. Cū eū cogerent̄ fateri fieri posse. ut omo deū nūnullis diuitiis in elemosinas expēsis. ipo miscdia et adulteria et nephanda ꝙ̄ facta redimeret. Qđ si absurdissimū atq; insanissimū est dicere. ꝓfecto si querat̄. que digne sint. p pcīs elemosine. de quibz eā xp̄i precursor ille dicebat. facite ergo fructus dignos penitēcie. paulubio nō ueniet̄ eas facere qui vitā suam usq; ad mortē cotidianoꝝ criminū ꝓpetracione confodiūt. ꝓmo quia in auferendis vel aliēnis longe plura diripiūt. ex quibz pegrina pauperibz largiendo xp̄m se ad hoc pascere existimant. ut licenciā

XXI

lefactorum ab illo se emisse vel cotidie pocius emere credentes. securi dampnabilia tanta committant. qui si pro uno scelere omnia sua distribuerent indigentibus membris xpi. nisi desisterent a talibus factis habendo caritatem que non agit perperam aliquid prodesse non posset. Qui ergo dignas pro suis peccatis elemosinas facit. prius eas facere incipit a seipso. Indignum est enim ut in se non faciat. qui facit in proximum. cum audiat dicentem deum. diliges proximum tuum tanquam teipsum. itemque audiat miserere anime tue placens deo. Hanc elemosinam id est ut deo placeat non faciens anime sue: quomodo dignas pro peccatis suis elemosinas facere dicendus est? Ad hoc enim et illud scriptum est. qui sibi malignus est. cui bonus erit? Oraciones quippe adiuuant elemosine. Et utique intuendum est quod legimus. fili peccasti. ne adicias iterum et de preteritis deprecare. ut tibi dimittantur. Propter hoc ergo elemosine faciende sunt. ut cum de preteritis peccatis deprecamur exaudiamur. ut non in eis perseuerantes licenciam malefaciendi nos per elemosinas comparare credamus. Ideo autem dominus et dextris elemosinas ab eis factas. et sinistris non factas se imputaturum esse predixit. ut hinc ostenderet quantum valeant elemosine ad priora delenda. non ad perpetua impune committenda peccata. Tales autem elemosinas non dicendi sunt facere. qui nolunt vitam a consuetudine scelerum in melius commutare. quia et in hoc quod ait. quando uni ex minimis meis non fecistis. michi non fecistis. ostendit eos non facere etiam quando se facere existimant. Si enim xpiano esurienti panem tanquam xpiano darent. profecto sibi panem iusticie quod ipse xpc est non negarent. quoniam deus non cui detur. sed quo animo detur attendit. Qui ergo xpm diligit in xpiano. hoc animo porrigit ei elemosinam. quo accedit ad xpm. non quo vult recedere impunitus a xpo. Tanto enim magis quisque deserit xpm. quanto magis diligit quod improbat xpo. Nam quid cuique prodest quod baptizatur: si non iustificatur? Nonne qui dixit. nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu. non intrabit in regnum celorum. ipse etiam dixit. nisi habundauerit iusticia vestra super scribarum et phariseorum non intrabitis in regnum celorum? Cur illud timendo multi currunt baptizari: et hoc non timendo non multi curant iustificari? Sicut ergo non fratri suo dicit fatue. qui cum hoc dicit. non ipsi fraternitati. sed peccato eius infensus est. alioquin reus erit gehenne ignis. ita econtrario qui porrigit xpiano elemosinam. non xpiano porrigit. qui non in eo diligit xpm. Non autem diligit xpm: qui iustificari recusat in xpo. Et quemadmodum si quis preoccupatus fuerit hoc delicto. ut fratri suo dicat fatue. id est non eius peccatum volens auferre conuicietur iniuste. parum est illi ad hoc redimendum elemosinas facere. nisi etiam quod ibi sequitur remedium reconsiliacionis adiungat. Ibi enim sequitur. si ergo offers munus tuum ad altare. et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te. relinque ibi munus tuum ad altare et vade prius reconciliari

fratri tuo. et tūc veniens offeres mu
nus tuū. ita parū est elemosinas
quātalibet facere pro quocūq; sce
lere. et in consuetudīe scelerū pma
nere. Oratio vero cotidiana quā do
cuit ipse dūs. unde et dūica nōiat.
debet quidē cotidiana pcā. cū coti
die dicat dimitte nobis debita nra
atq; id qđ sequit non solū dicatur
sed eā fiat. sicut et nos dimittim
debitoribz nris. sed qa fiūt pcā ideo
dicat nō ut ideo fiant qa dicat. per
hanc enī nobis voluit saluator nr
ostendere. quātūlibet iuste in hui
vite caligine atq; infirmitate vi
uam. non nobis deesse pcā. p qbz
dimittendis debeam orare. et eis
qui in nos peccāt ut et nobis ig
noscatur ignoscere. Non itaq; ppte
rea dūs ait. si dimiseritis pcā ho
mūbz dimittet et vobis pater vest
pcā vra. ut de hac oratione cōfisi.
securi cotidiana scelera faceremus.
vel potestas qua nō timerem hō
minū leges. vel astutia qua ipsos
hoīes fallerem. sed ut p illā discere
mus nō putare nos esse sine pcīs
eā si a crimūbz essem imunes. si
cut eā legis veteris sacerdotes hō
ipsū deus de sacrificijs āmonuit. q
iussit eos pmū p suis. deinde p ppli
offerre pcīs. Nam et ipsa verba tā
ti magistri et dūi nri vigilanti in
tuenda sunt. Non enī ait. si dimi
seritis pcā hominūbz. et pater vest
dimittet vobis qualiacūq; pcā.
sed ait pcā vra. Cotidianā quippe
oratione docebat: et iustificatis u
tiq; discipulis loquebat. Qđ est
ergo pcā vra: nisi pcā sine quibz
nec vos eritis. qui iustificati et sc
ficati estis. Ubi ergo illi qui p hanc
orationē occasionē petrandōz cot
die scelerū querūt. dicūt tm signi
ficasse eā magna pcā. qm nō dic
ut dimittet vobis pua. sed petita
vra. ibi nos considerantes qualibz
loquebat. et audientes dictū pcīs
vra. nichil aliud debem? exhibua
re p parua. qm taliū iam non e
rant magna. vereptm nec ipa mgt
na a quibz oīno mutatis in melio
moribz recedendū est. dimittuntur
orationibz nisi fiat qđ ibi dicatur.
sicut et nos dimittim? debitoribz
nris. Si enī mūma pcā sine quibz
non est eā vita ullozq; aliq nō re
mittunt. quātomagis multas et
magnis criminibz tuoluti. eā si
ea petrare iam nō delinqāt nullā
indulgentiā consequūt. si ad re
mittendū alijs qđ in eos quisq;
peccauerit tm exorabiles fuerāt. nī
dūs dicat. si aūt nō dimiseritis
hominūbz. neq; pr vr dimittet vobis.
Ad hoc enī valet qđ eā iacobz a
postolus ait. iudicū futurū sine
misdia illi qui nō fecit misdiā.
Venire quippe debet in mentē eius
seruus ille cui debitori dūs eius re
laxauit decē milia talentōz. q̄ pos
ea iussit ut redderet. q̄a ipse non
misertus est conserui sui qui ei de
bebat centū denarios. In hys ergo
qui filij sūt. pmissionis et vasa mi
sdie valet qđ ait idem aplus con
sequenti adiūgens. superexaltat aūt
misdia iudicio. qm et illi iusti q̄
tanta sōtate vixerūt. ut alios q̄
reciperent in tabernacula eterna.
a quibz amici facti sūt de mām
na iniq̄tatis. ut tales essent mise

XXI

uccordia liberati sūt ab eo qui iuſ/
tificat impiū. imputans mercedē
ſcām gratiā nō ſcām debitū. In eo
sū quippe numero est et aplus qui
dicat. nullā habeam conſcientiam ſui ut
essem fidelis. Illu aūt qui recapiūt
a talibz in tabernacula eterna. fa
tendū est qđ non sint hijs moribz
predicti. ut eis liberandis sine ſuffi/
gio ſcōz sua possit vita ſufficere. ac
p hoc multo āplius eis superexaltat mi/
ſcordia iudicio. nec tū ideo putādus
est quilibet sceleratiſſimus nequaq̄ vi/
ta vel bona vel tolerabiliore mu/
tatus recapi in tabernacula eterna.
ſim obſecutus est cās de mām̄ona
iniq̄tatis. id est de pecunia vel de di/
uicijs que male fuerāt acquiſite.
aut ecām si bene nō tamē veris. ſed
quas iniq̄tas putat esse diuicias.
ſūm uerāt que sunt vere diuine q̄/
bz illu habundāt. qui et alios rea
piūt in tabernacula eterna. Est u/
triq̄ quidā vite modus. nec tā male
uti hijs qui eā viuūt nichil prosit
ad capeſſendū regnū celoz largi/
tas elemoſinarū. quibz eaām iuſtoz
ſuſtentatī inopia. et fiant amica q
in tabernacula eterna ſuſcipiant.
nec tā bene uti ad tantā beatitudi/
nem adipiſcendā eis ipſa ſufficiat.
niſi eoz merita quos amicos fece/
rint miſericordiā conſequant. Ma/
ram aūt ſoleo eām apud virgiliū
repetere iſtā dñi ſententiām. ubi ait.
facite vobis amicos de mām̄ona
iniq̄tatis. ut et ipſi recipiāt vos in
eterna tabernacula. Cui est et illa
ſimillima. qui recipit pphētā in no
mīe pphete. mercedē pphete accipiet
et qui recipit iuſtū in nomīe iuſti mer/
cedem iuſti accipiet. Nam cū elyſios
campos poeta ille deſcriberet. ubi
putant habitare aīas beatoz. nō
ſolū ibi poſuit eos qui pprijs meri/
tis ad illas ſedes puenire potuerūt
ſed adiecit atq̄ ait. quiſq̄ ſui mē/
res. alios fecere merendo. id est qui
pmeruerūt alios. eosq̄ ſui memo/
res pmerendo fecerūt. prius tamq̄
eas diceret. qđ frequentati ore xp̄i
ani cū ſe quiſq̄ ſcōz humilis quiſ/
q̄ cōmendat et dicat. memor mei
esto. atq̄ ut id esse possit. pmeren/
do efficat. Sed quis iſte sit modus.
et que sunt ipſa pōa. que ita ip̄edi/
unt puēnionē ad regnū dei. ut tū
amicoz ſcōz meritis ip̄etrent idul/
genciā. difficillimū est inuenire est
inuenire. paucoſſimū definire. Ego
certe uſq̄ ad hoc tēpus cū inde lata/
gere ad eoz indaginē puenire non
potui. et fortaſſis pterea latet. ne
ſtudiū p̄fruendi ad oia tuenda p̄/
cata pigreſcat. qūm ſi ſciant q̄ vel
qualia sint delicta pro quibz etiam
pmanētibz nec puerſu vite melio/
ris ablūptis. iterreſſio sit inq̄renda
et ſperanda iuſtoz. eis ſecura se ob/
uoluerēt hūana ſegnicia. nec euol/
ui talibz ip̄ulcamētis ullius virtu/
tis expediōē curarēt. ſed tantūmō
quererēt aliox meritis liberari. q̄s
amicos siue de mām̄ona iniq̄tatis
elemoſinarū largitate fecīſſēt. Hūc
vero dū venialis iniq̄tas eām ſi p/
ſeueret ignorāt modus. Profecto et
ſtudiū in meliora p̄fruendi orando
et inſtando vigilancius adhibēt et
faciendo de mām̄ona iniq̄tatis ſcōs
amicos. cura nō ſpernit. Verū iſta
liberatio que fit siue ſuis quibzq̄

nacoibz. siue ītercedentibz sās. id a
git ut in iguē quisq nō mittatur
eternū. nō ut cū missus fuerit post
quātūcūq inde tēporis eruat. Nā
et illi qui putant sic ītelligendū ee
qđ scriptū est afferre terrā bonā
vberem fructū. aliā trigenū. aliā
sexagenū. aliā centenū. ut sā pro
suoz diuersitate meritoz. alij trige
nos hoīes liberent alij sexagenos.
alij centenos. hoc in die iudicij fu
turū suspicari solent. nō post iu
dicū. Qua opinione quidā cū vi
deret hoīes ipunitatē sibi puerilli
me pollicentes. eo qđ oēs isto mō
ad liberationē ptinere posse vide
tur. elegantissime respondisse phi
bet. bene potius esse viuendū. ut
inter eos quisq reperiat qui p aliys
intellura suū liberandis. ne tam
pauci sint ut ato ad numerū suū
vel trigenū vel sexagenū vel cen
tenū. vnoquoq eoz pueniente ml
ti remaneāt qui ecclīam iam penis
illoz ītercessione nō possint. et in
eis ītueniat quis. qui sibi spem tē
tus alieni temeritate vanissima
pollicet. Hec me illis respondisse
sufficerit. qui sacrarū lrārū quas
cōmunes habem' auctoritatē non
spernūt. sed eas male ītelligendo.
non qđ ille eloquūt. sed hoc poti'
putant futurū esse qđ ipsi volūt.
Hac itaq responsione reddita. li
brū sicut possibilim' terminamus.
Explicit liber vicesim' primus. Incipit

De ciu/ tapla libr xxij.

De diabē angeloz et hoīm. y.
De eterna dei et incōmuta
bili volūtate. y. De pmissiōe etue
bitudis sēoz + petus supplicij ipioz

Contra sapiētes mūdi qui pu
tant terrena hoīm corpa ad celeste
habitaculū nō posse trālferri.
De resurrectiōe carnis quā quidā
mūdo credente nō credūt.
Qđ roma conditorē suū romulū
diligendo deū fecerit. ecclesia autē
xpm dnm credendo dilexit.
Qđ ut mūdus in xpm crederet vtilit'
fuit diuine nō plusquoīs hūane.
De miraculis que ut mūdus in xpm
crederet facta sunt. et fieri mundo
credente non desinūt.
Qđ multa miracula q̄ p martires
in xpi nōie fiūt. fidei testimoniū fe
rant. q̄ xpm mūdus credidit.
Quāto dignius honorēt ur mūdus.
qui ideo multa mira obtinēt. ut ve
us verus colat. q̄ demones q̄ ob ipo
qđ facūt. ut ipi dy ee credant.
Contra platonicos q̄ de naturalibz
elemētoz ponderibz argumentant
terrenū corpus in celo ee nō posse.
Contra calūpnias infidelium q̄bz
xpianos de credita resurrectiōe car
Au abortiua nō nis irrideat.
ptineant ad resurrectionē si ptine
ant ad numerū mortuoz.
An infantes in ea sint resurrectu
habitudine corporis quam habi
turi erant etatis actellu.
An ad dnīca corpis modū. oīm mor
tuoz resurrectura sit corpa.
Qualis ītelligenda sit cōformatio
scōz ad ymaginē filij dei.
An in suo sexu resuscitanda atq
manlura sit corpa feminarū.
De vno pfto id est xpo. et corpe ei?
ecclesia que ē ipsi? plenitudo.
Qđ oīa corpis. oīa que in hac vita
humano contraria sunt decori.

XXII

resurrectione nō sint futura. ubi manēte naturali substātia in suā pulchritudinē eēlutas cōcurrat. q̄ Od in resurrcōe mortu xx. tutas. or nata corpor. q̄bz libet modis dissipator in integrū vndeūqz revocā De nouitate corpis spū xxi. da sit. alis. in quā cōor caro mutabit. xxij. De miserijs ac malis q̄bz hūanū ge nus merito p̄me p̄uaricatōis ob noxiū est. et a q̄busdā nemo unq̄ per gratiam liberetur. xxiij. De hijs q̄ preter illa mala q̄ bonis malus qz cōmunia sūt ad ustoriū laborē specialiter ptinent. xxiij. De bonis quibz eadē hāc vitā dāp nationibz noxiā creator ipleuit. xxv. De pulcritudine quorūdā q̄ resurrctio nē carnis quā sicut p̄dictū ē totus mūdus credit impugnant. xxvi. Quomō porphyrij definitio q̄ bēas animis putat corpus omne fugien dū. ipius platonis sentēcia destru at. qui dicat sūmū deū dijs p̄milis se ut nūq̄ corpibz exuerent. xxvij. De contrarijs diffinitionibz plato nis atq̄ porphirij. in quibus si v trarq̄ alteri cederet. a veritate neu ter deuiaret. xxviij. Quid ad veram resurrectionis fidē. vel plato vel labeo vel etiā varro conferre sibi potuerint. si opiniōes eorz in vnā sentēciam cōuenissent. De qualitate vitioris qua i futuro scō sā deū videbūt. xxx. De eterna felicitate ciuitatis dei sabbatoq̄ pretio.

Explicūt capla.

Incipit liber decimus secundus.

Iam in primo libro su perior pmisi mus si te huic totius operis ultimā disputationē de ciuitate dei eterna beatitudie cōtinebit que nō ppter etatis p multa secula longitudinē tamē q̄nq̄ finienda eternitatis no men accepit. sed quēadmodū scrp tū est in euāgelio. regni eius non erit finis. nec ita ut alijs morietibz decedentibz. alijs succedentibz orien do species in ea ppetuitatis appare at. sicut in arbore que phēnix fron de vestit eadē videt viriditas pma nere. dū labentibz et cadentibz folijs subinde alia que nascūt facē cōser uant operantis. sed omnes in ea ci ues imortales erūt. adipiscentibz re hominibz qd̄ unū q̄ sā angelis p̄dicūt facet deus hoc omnipotentissim⁹ et conditor. promisit enī nec mentiri po test. et quibz fidem hinc quoq̄ face ret multa sua et nō promissa et p missa iam fecit.

Capitulū primū.

Ipse est enī qui in principio con didit mūdū plenū bonis ci bus visibilibz atq̄ intelligibi libz rebz. in quo nichil melius in stituit q̄ spūs quibz intelligentiā de dit. et sue contēplationis abiles ca paces q̄ sui prestitit. atq̄ una socie tate deiunxit. quā sanctam et supnā diam⁹ ciuitatē. in qua res qua sul tentent beatq̄ sunt deus ipse illis

est. tanꝑ vita victus qꝫ cōmunis.
qui liberū arbitriū eidē intellectu
ali nature tribuit tale. ut si vellet
deserere deū bītudinē saluet suā.
continuo miseria sequtura. Q' dū
presciret angelos quosdā p elatio
nē qua ipsi sibi ad beatā vitam
sufficere vellent. tanti boni deser
tores futuros. nō eis ademit hanc
potestatē. potentius et melius esse
iudicans eaꝫ de malis benefacere
ꝑ mala esse nō sinere. que oīno nul
la essent. nisi natura mutabilis
ꝙuis bona et a sūmo deo atqꝫ in
cōmutabili bono qui bona oīa
condidit instituta. peccando ea si
bi ipsa perficeret. quo eaꝫ pcto suo
teste cōmunat2 bonā conditam se
esse naturā. Nisi enī magnū et ip
sa licet nō equale conditori bonū
esset. pfecto deserto deo tanꝑ lumi
nis sui malū eius esse nō posset.
Nam sicut oculus viuū est
et idemplū indutus ad lumen vi
dendū esse oculū creatū. ac p hoc e
aꝫ ipso viuo suo excellentius ostē
dit2 ceteris membris membrū capax lu
minis. nō enī alia causa esset viu
um eius carere lumine. ita natu
ra que fruebat2 deo optimā se insti
tutā docet eaꝫ ipso viuo. quo ideo
misera est qꝫ non fruit2 deo. Qui
dā enī angelorꝫ voluntariū iustissīa
pena sempiterne infelicitatis ob
strinxit. atqꝫ in eo sūmo bono p
manētibꝫ ceteris ut de sua sine fi
ne pmansione certi essent tanꝑ
ipsius premiū pmanēs dedit. Qui
sequt hoīem eaꝫ ipsū recte ait eode
libero arbitrio terrenū quidē aīal
sed celo dignū si suo cohereret auc
tori. miseriā similiter si eū deseruisset
auctorē. qualis nature hui2modi
cōuenuret. Quē simulat2 ait psua
sione legis dei p dei seruonē per
naturū esse presciret. nec illi adem
liberi arbitrij potestatē simul pre
uidens qđ boni de malo eius esset
ipse facturus. qui de mortali pge
nie merito iusteꝫ dānata. tantū
pplm grā sua colligit. ut inde sup
pleat et instauret partē que lap
sa est angelorꝫ. ac sic illa dilecta et
sup na ciuitas nō fraudet2 suoꝫ nu
mero ciuiū. qnā fortassis et de
sertore letetur. Capm sedm.

Volta enī sua quidē a malo
contra voluntatē dei. sed tā
te est ille sapientie tanteꝫ
virtutis. ut in eos exitus siue fines
quos bonos et iustos ipse plauit
tendant oīa que voluntati eius vide
tur aduersa. ac p hoc ait deus mutā
re2 voluntatē. ut quibꝫ leuis e
rat verbi grā red2 iratus. illi po
ius ꝙ ipse mutant2. et eū quoti
modo mutatū in hys que pacitū
uenuit. sicut mutat2 sol oculū sau
natis. et asper quodāmō ex mitē
ex delectabili molestus effect2. cum
ipse apud seipsū maneat idē qui
fuit. Dicit2 enā voluntas dei quā fa
ciat in cordibꝫ obedientiū mandato
eius. de qua dicat aplus. deus est q
qui operat2 in vobis et velle. Sicut
iustitia dei nō solū qua ipse iustus
est dicit2. sed illa eaā qua in
hoīe qui ab illo iustificatur
facit: sic et lex eius vocat2 q̄ potius
est hoīm. sed ab illo data hoīnibus
Nam utiqꝫ hoīes erant. quibꝫ aut
helius. in lege vna scriptū est. non

alio loco legamus. lex dei in corde eius.
Secundum hanc voluntatem quam deus o-
peratur in hominibus. etiam velle dicitur quod
non ipse vult. sed suos id est volen-
tes facit. sicut dicitur cognouisse quod
ut cognosceretur fecit a quibus ignora-
batur. Neque enim dicente apostolo. nunc autem
cognoscentes deum. primo cogniti a deo
fas est ut credamus quod eos tunc cogno-
uerit deus. precognitos ante constitutio-
nem mundi. sed tunc cognouisse dictus
est. quod tunc ut cognosceretur effecit.
De hiis locutionum modis iam et in
superioribus libris memini disputatum.
Secundum hanc ergo voluntatem qua deum
velle dicimus quod alios efficit velle a
quibus futura nesciuntur: multa vult
nec facit. Multa enim volunt fieri sancti
eius ab illo inspirata sancta voluntate
nec fiunt. sicut orant pro quibusdam
pie sanctique. et quod orant non facit. cum
ipse in eis hanc orandi voluntatem
sancto spiritu suo fecerit. ac per hoc quando sanctus
deum volunt et orant sancti. ut quisque
sit saluus. possumus isto modo locu-
tionis dicere. vult deus et non facit.
ut ipsum dicamus velle. qui ut velint
isti facit. Secundum vero illam voluntatem
suam que cum eius prescientia sempiter-
na est. profecto in celo et in terra omnia
quecumque voluit non solum presentia
vel preterita. sed etiam futura iam
fecit. Verum antequam veniat tempus
quo voluit ut fieret quod ante tempora
vniuersa prescivit atque disposuit. di-
cimus fiet quando deus voluerit. Si autem
non solum tempus quod futurum est. ve-
rum etiam utrum futurum sit ignoramus
dicimus fiet si deus voluerit. non quia
deus nouam voluntatem quam non habu-
it tunc habebit. sed quia id quod ex eterni-
tate in eius immutabili preparatum est
voluntate tunc erit. Capitulum tertium.

Quapropter ut cetera tam multa
preteream. sicut nunc in xpo vi-
demus impleri quod promisit a-
brahe dicens. in semine tuo bene-
dicentur omnes gentes. ita quod eidem se-
mini eius promisit implebitur. ubi ait
per prophetam. resurgent qui erant in
monumentis. et quod ait erit celum no-
uum et terra noua. et non erunt memo-
res priorum nec ascendent in corde ip-
sorum. sed leticiam et exultationem inue-
nient in ea. Ecce ego faciam ihrlm ex-
ultationem. et populum meum leticiam. et
exultabo in ihrlm et letabor in populo
meo. et ultra non audietur in illa vox
fletus. Et per alium prophetam quod prenuncia-
uit dicens eidem prophete. in tempore
illo saluabitur populus tuus. omnis qui
inuentus fuerit scriptus in libro. et
multi dormientium in terre puluere
siue ut quidam interpretati sunt agge-
rem exurgent. hii in vitam eternam
et hii in obprobrium et in confusio-
nem eternam. Et alio loco per eundem prophe-
tam. accipient regnum sancti altissimi et obtine-
bunt illud usque in seculum et usque in secu-
lum seculorum. Et paulo post. regnum in-
quit eius regnum sempiternum. Et a-
lia que ad hoc pertinentia in libro vi-
gesimo posui. siue que non posui.
et tamen et in eisdem litteris scripta sunt
venient et hec sicut ista venerunt.
que increduli non putabant esse
ventura. Idem quippe deus utraque
promisit utraque ventura esse pre-
dixit quem perhorrescunt numi-
na paganorum etiam teste por-
phirio nobilissimo phylosopho
paganorum. Capitulum quartum.

Sed videlicet hoīes docti atq; sapientes contra vim tante auctoritatis. que oīa genera hoīm sicut tanto ante predixit. in hoc credendū sperandūq; cōuertit. acute sibi argumētari videntur aduersus corporū resurrectionē et dicere. qd̄ in tercio de republica libro a cycerone cōmemoratū est. Nam cū herculē et romulū ex hominibz deos esse factos asseuerāret quorū nō corpa inq̄t sūt in celum elata. neq; enī natura pateret ut id qd̄ esset e terra. nisi in terra maneret. Hec est magna racio sapiēciū: quorū nouit dn̄s cogitacioēs qm̄ vane sūt. Si enī aīe tantūmō essem⁹ id est sine ullo corpe spūs. et in celo habitantes terrena aīalia nesciremus. nobis q; futurū esse diceret. ut terrenis corpibz animādis quodā vinculo mirabili necteremur. nōne multo forcius argumentaremur id credere recusantes. et diceremus naturā nō pati. ut res īcorporea ligamēto corporeo vinciretur. Et tamē plena est terra vegetātibz animis hec mēbra terrena miro sibi modo cōnexa et īplicata. Cur ergo eodē volente deo qui fecit hoc aīal nō poterit terrenū corpus in celeste corpus attolli. si anim⁹ onū ac p hoc eciā celesti corpore prestabilior terrno corpori potuit illigari. An terrena pticula tam exigua potuit aliq̄d celesti corpore melius apud se tenere. ut sensū haberet et vitā. et eā sencientē atq; viuentē dedignabitur celū suscipere: aut susceptū nō poterit sustinere. cū de re senciat et viuat ista meliore q̄ est corpus oīe celeste. Sed ideo nūc non fit. q̄a nondū est tēpus quo id fieri voluit q̄ hoc qd̄ videndo iā viluit. multo mirabilius q̄ illud qd̄ ab istis nō creditur fecit. Cur enī nō vehemēcius āmiramur īcorporeos aīos celesti corpore pociores. terrenis illigari corpibus. q̄ corpa licet terrena sedibz q̄uis celestibz tamē corporeis sublimari nisi q̄a hoc videre consueuim⁹ et hoc sumus. illud vero nondū sum⁹ nec aliq̄n adhuc vidim⁹. Nam p fecto sobria racione cōsulta mirabilioris esse diuini opis repitur īcorpalibz corpalia quodāmodo attexere. q̄ licet diuersa. q̄a illa celestia ista terrestria. tamen corpora et corpora copulare. Capitulum quintum.

Sed hoc īcredibile fuerit aliq̄n. ecce iā credidit mūd⁹ sublatū xp̄i corpus terrenū in celū. resurrectionē carnis et ascensionē in supnas sedes paucissīs remanētibz atq; stupentibz vel doctis vel indoctis. iam crediderūt et docti et indocti. Si rem credibilē crediderūt: videant q̄ sint stolidi qui non credūt. Si aūt res īcredibilis credita est. eciā hoc utiq; īcredibile est. sic creditū esse qd̄ incredibile ē. Hec igitur duo īcredibilia resurrectionē scilicet nr̄i corpis ineternū et rem tā incredibilē mūdū esse crediturū. idem deus anteq̄ vel vnū horū fieret. ambo futura esse p̄dixit. Vnū duorū īcredibiliū iam factū videm⁹. ut qd̄ erat īcredibile crederet mūdus. Cur id qd̄ reliquū est desp̄atur ut hoc eciā veniat. qd̄ incredibile credidit mūdus. sicut iam

XXII

venit qd̄ siliter īcredibile fuit. ut
rem tam īcredibilē crederet mūdꝰ.
Qn̄quidē hoc utrūq; īcredibile q̄ꝝ
videmꝰ vnū alterū credimꝰ. in eisdē
litteris predictū sit. ꝑ quas credidit
mūdus. et ipse modus quo mūdus
credidit si consideretur incredibilior
īuenitur. Ineruditos liberalibꝫ disci
plinis. et oīno quātū ad istoꝝ doc
trinas attinet īpolitos nō ꝑitos grāma
tica. nō armatos dyaletica. nō re
thorica inflatos. piscatores xp̄c cū
retibꝫ fidei ad mare huiꝰ scl̄i paucis
simos misit. atq; ita ex oīni genere
tam multos pisces et tanto mira
biliores quāto rariores. etiā ipsos
phylosophos cepit. Duobꝫ illis in
credibilibꝫ. si placet ȳmo q̄a placere
debet. addamꝰ hoc terciū. Iam ergo
tria sūt īcredibilia: que tamē facta
sūt. Incredibile est xp̄m resurrexisse
in carne. et in celū ascendisse cum
carne. īcredibile est mūdū rem tā
incredibilē credidisse. īcredibile est
hoīes ignobiles īfimos paucissīos
īperitos rem tā incredibilē tam ef
ficaciter mūdo et in illo etiā doctis
ꝑsuadere potuisse. Hoꝝ triū incre
dibiliū primū nolūt isti cū q̄bus
agimꝰ credere. scd̄m coguntur et cer
nere qd̄ non īueniūt vnde sit fac
tū si nō credūt. terciū resurrectio c̄
te xp̄i. et in celū cū carne in qua re
surrexit ascensio. toto iam mūdo
predicatur et creditur. Si credibilis nō
est. vnde toto terrarū orbe iā credi
ta est. Si multi nobiles sublimes
doctiēā se vidisse dixerūt. et qd̄ vide
rūt diffamare curarūt. eis mūdū
credidisse nō mirū est. sed istos ad
huc credere nolle ꝑdurū est. Si āt

ut verū est paucis obscuris mini
mis īdoctis eā se vidisse dicētibꝫ et
scribētibꝫ credidit mūdus: cur pau
ci obstinatissimi qui remanserūt
ipsi mūdo iā credenti adhuc usq;
non credūt. Qui ꝓpterea numero
exiguo ignobiliū infimoꝝ īperito
rū hoīm credidit. q̄a in tā contēp
tibilibꝫ testibꝫ multo mirabilius
diuinitas se ipsa ꝑsuasit. Eloqui
a nāq; ꝑsuadenciū que dicebant.
mira fuerūt facta. nō verba. Qui
enī xp̄m in carne resurrexisse et cū
illa in celū ascendisse nō viderāt.
id se vidisse narrantibꝫ nō loquē
tibꝫ tantū sed etiā mirifica facien
tibꝫ signa credebāt. Hoīes quippe
quos vnius vel ut multū duarū
linguarū fuisse nouerāt. repente
linguis oīm genciū loquētes mira
biliter audiebāt. claudū ab uberi
bꝫ matris ad eoꝝ verbū in xp̄i no
mīe post xl. annos īcolumē consti
tisse. sudaria de corpibꝫ eoꝝ ablata
sanandis ꝓfuisse languētibꝫ. īuia
qua fuerant trāsituri positos īor
dine īnumerabiles morbis variis
laborantes. ut ambulanciū sup
eos vmbra transiret cōtinuo salu
tem solere recipe. et alia multa stu
penda in xp̄i noīe ꝑ eos facta sūt
signa. postremo etiā mortuos re
surrexisse cernebant. Que si ut le
guntur gesta esse contendūt. ecce tot
incredibilia tribꝫ illis īcredibilibꝫ
addimꝰ. et ut credatur vnū incredi
bile qd̄ de carnis resurrectiōe atq;
in celū ascensione dicitur. multoꝝ
incredibiliū testimonia tanta cō
gerimꝰ et nondū ad credendū hor
renda duricia īcredulos flectimus.

Si vero p aplos xpi ut eis crederet
resurrectionē atq ascensionē pre
dicantibz xpi etiā ista miracula fcā
esse nō credūt. hoc nobis vnū grā
de miraculū sufficit. qd eā terrarū
orbis sine ullis miraculis credidit.

Recolam⁹ etiā hoc Capl vi.
loco illud qd de romuli cre
dita diuinitate tullius ad
mirat. Verba eius ut scripta sūt
inseram. Magis est inqt in romu
lo admirandū. qd ceteri qui dij ex
hoīnibz facti esse dicūt. minus e
ruditis hoīm sclis fuerūt. ut fin
gendi pcliuis esset racio. cū īperiti
facile ad credendū īpellerent. Ro
muli aūt etatē minus hijs sexcē
tis ānis iam īueteratis litteris atq
doctrinis omniūq illo antiquo ex
īculta hoīm vita errore sublato fu
isse cernim⁹. Et paulo post de eodē
romulo ita loquit. qd ad hūc pti
net sensū. ex quo ītelligi potest in
quit pmultis ānis ante homerū
fuisse qm romulū. ut iā doctis hoībz
ac tēporibz ipsis eruditis ad fingē
dū vix qcqm esset loci. Antiquitas
eū recepit fabulas fictas etiā nō
nūqm incondite. hec etas aūt iam
exculta presertī eludens oīe quod
fieri nō potest respuit. Vnus e nu
mero doctissimoꝝ hoīm idemq elo
quētissim⁹ oīm marcus tullius cy
cero ppterea dicit diuinitatē romu
li mirabilit creditā. qd erudita iā
tēpora fuerūt. que falsitatē nō re
ciperent fabularū. Quis autē ro
mulū deū nisi roma credidit. atq
id pua et īcipiens. Tum deinde
posteris seruare fuerat necesse qd
acceperant a maioribz. ut cū ista
supsticioē in lacte quodāmō matris
ebibita cresceret ciuitas. atq ad tā
magnū pueniret īperiū. ut eius
fastigio velut exaltacione quodam
loco alias quoq gentes quibz dña
ret hac sua opinione pfunderet.
ut nō quidē crederēt. sed tū dicerēt
deū romulū. ne ciuitatē cui seruie
ebant de conditore eius offende
rent aliter eū noīando qm roma. q
id nō amore quidē hui⁹ erroris. sz
tamē amoris errore credideat. xpc
aūt qmqm sit celestis et sempiterne
conditor ciuitatis. nō tamē eum
qm ab illo condita est deū credid.
sed ideo pocius est condenda qa cre
didit. Roma conditorē suū iam
constructa et dedicata tanqm deum
coluit in tēplo. hec aūt ihrlm con
ditorē suū deū xpm ut construi pos
set et dedicari. posuit in fidei fūda
mento. Illa illū amando esse deū
credidit. ista istū deū esse credendo
amauit. Sicut ergo precessit vnde
amaret illa. et de amato iā libent
etiā falsū bonū crederet. ita pces
sit vnde ista crederet. ut recta fide
nō temere qd falsū sed qd verum
erat amaret. Exceptis eū tot et
tantis miraculis que psuaserunt
deū esse xpm. pphecie quoq diuine
fide dignissime pcesserūt. que in
illo non sicut a patribz adhuc cre
dunt implende. sed iam demōstrā
tur implete. De romulo aūt quia
condidit romā in ea que regna
uit audit legit ve qd factū est. nō
qd antequm fieret pphatū. sed qd sit
receptus in deos creditū tenēt lre
nō factū docent. Nullis quippe re
rū mirabiliū signis id ei vere pue

nisse monstratur. Lupa quippe illa
nutrix quod videtur quasi magnum ex
titisse portentum. quale aut quantum
est ad demonstrandum deum? Certe enim
et si non meretrix fuit lupa illa sed
bestia. cum commune fuerit ambobus:
frater tamen eius non habetur deus. Quis
autem prohibitus est aut romulum aut
herculem. aut alios tales homines deos
dicere. et mori maluit quam non dicere?
Aut vero aliqua ciuitas gentium co
leret inter deos suos romulum: nisi ro
mani nominis metus cogeret? Quis por
ro numeret quam multi quantalibet se
uicia crudelitatis occidi. quam xpm de
um negare maluerunt? Pinde metus
quamlibet leuis indignationis que ab
animis romanorum si non fieret posse
putabatur existere. compellebat aliquas
ciuitates positas sub iure romano.
tanquam deum colere romulum. a xpo autem
deo non solum colendo verumeciam confi
tendo tantam per orbem terre martirum
multitudinem metus reuocare non
potuit. non leuis offensionis animorum. sed
immensarum variarumque penarum et ip
sius mortis que plus ceteris formi
datur. Neque tunc ciuitas xpi quamuis ad
huc peregrinaretur in terris. et haberet
tamen magnorum agmina populorum
aduersus impios persecutores suos pro
temporali salute pugnauit. sed poci
us ut obtineret eternam non repugna
uit. Ligabantur. includebantur. cedeban
tur. torquebantur. vrebantur. laniaban
tur. trucidabantur. et multiplicabantur.
non erat eis pro salute pugnare. ni
si salutem pro saluatore contempnere. Sci
o in libro cyceronis tercio ni fallor
de republica disputari nullum bellum
suscipi a ciuitate optima. nisi aut

pro fide aut pro salute. Quid autem
dicat pro salute vel intelligi quam
salutem velit. alio loco demonstrans.
sed hijs penis inquit quas eciam stul
tissimi senciunt. egestate exilio vincu
lis verberibus elabuntur sepe priuati ob
lata labuntur mortis celeritate. Ciuita
tibus autem mors ipsa plena est: que
videtur a pena singulos vendicare.
Debet enim sic constituta esse ciuitas.
ut eterna sit. Itaque nullus interitus
est reipublice naturalis. ut hominis in
quo mors non modo necessaria est.
verumeciam optanda persepe. Ciuitas autem
cum tollitur. deletur. extinguitur. simile est
quodammodo ut parua magnis confera
mus. ac si omnis hic mundus intere
at et concidat. Hoc ideo dixit cycero
quia mundum non interiturum cum pla
tonicis sentit. Constat ergo eum
pro ea salute voluisse bellum suscipi
a ciuitate. qua fit ut maneat hic
ciuitas sicut dicit eterna. quamuis mo
rientibus et nascentibus singulis. sicut
perhennis est opacitas olee vel lau
ri. atque huiusmodi ceterarum arbo
rum singulorum lapsu ortuque foliorum.
Mors quippe ut dicit non hominum sin
gulorum sed vniuerse pena est ciuita
tis. que a pena plerumque singulos
vendicat. Vnde merito queritur v
trum recte fecerint sagutini quando vniuer
sam ciuitatem suam interire malue
runt quam fidem frangere. qua cum ipsa
romana republica tenebantur. in
quo suo facto laudantur ab hominibus
terrene reipublice ciuibus. Sed quomodo
huic disputationi possent obedire
non video. ubi dicitur nullum suscipien
dum bellum esse nisi aut pro fide aut
pro salute. nec dicitur si in vnum simul

piculū ita duo ista cōcurrerīt. ut te
neri alterū sine alterius amissiōe
nō possit. qd sit pocius eligendū.
Pfecto eiū sagūtini si salutē elige
rent fides eis fuerat deserenda. si fi
des tenenda. amittenda utiq; salus
sicut factū est. Salus aūt ciuita
tis dei talis est. ut cū fide ac p fidē
teneri vel pocius acquiri possit.
fide aūt pdita ad eā quisq; venire
non possit. Que cogitacio firmis
simi ac paciētissimi cordis. tot ac
tantos martires fecit. qualē ne v
nū quidē habuit vel habere po
tuit. qn̄ est deus creditꝰ romulus.

Sed valde ridi Capl'm vij.
culū est de romuli falsa di
uinitate cū de xp̄o loq̄mur
facere mencionē. Verūptn̄ cū sex
centis ferme ānis ante cyceronem
romulus fuerit. atq; illa etas iā
fuisse doctrinis dicatur exculta. ut
qd fieri nō potest omē respueret
quātomagis post sexcētos ānos
ipsius tēpore cyceronis maximeq;
postea sub augusto atq; tyberio e
rudicioribz utiq; tēporibz resurrec
tionē carnis xp̄i atq; in celū ascē
sionē. tanq̄ id qd fieri nō potest
mens humana ferre nō posset. e
ludens que ab auribz cordibzq; res
pueret. nisi eā fieri potuisse atq;
factā esse diuinitas ipsius verita
tis vel diuinitatis veritas et con
testancia miraculoꝝ signa mons
trarent. ut terrētibz et cōtradicē
tibz tam multis tāq; magnis per
secutoribz. precedens in xp̄o ac dei
de in ceteris ad nouū sc̄lm secutu
ra resurrectio atq; īmortalitas car
nis et fidelissime crederetur et predi
caretur intrepide et p orbē tr̄e pullu
latura fecūdius. cū martirū sāgui
ne sereretur. Legebantur eiū preconi
a precedencia pphetarū. cōcurrebāt
ostenta virtutū. et psuadebatur ve
ritas noua consuetudini nō con
traria racioni. donec orbis terre q
psequebatur furore sequeretur fide.

Cur inquiūt nūc Capl'm viij.
illa miracula que predica
tis facta esse nō fiūt. Pos
sem quidē dicere necessaria fuisse
priusq̄ crederet mūdus. ad hoc ut
crederet mūdus. Quisq̄s adhuc p
digia ut credat inq̄rit. magnū est
ipse pdigiū qui mūdo credente nō
credit. Verū hoc ideo dicūt. ut nec
tunc illa miracula facta fuisse cre
dantur. Unde ergo tanta fide xp̄c usq;
quaq; cantatur in celū cū carne sb
latus. unde tēporibz eruditis et omē
qd fieri nō potest respuētibz sine ul
lis miraculis nimiū mirabiliter in
credibilia credidit mūdus. An for
te credibilia fuisse. et ideo credita ee
dicturi sūt. Cur ipsi ergo non cre
diunt. Breuis est igitur nr̄a cōplexio
aut īcredibilis rei que nō videbatur.
alia īcredibilia que tn̄ fiebāt et vi
debantur fecerūt fidem. aut certe res
ita credibilis. ut nullis quibz psua
deretur miraculis indigeret. istoꝝ ni
miam redarguit infidelitatē. Hoc
ad refellendos vanissimos dixerim.
Nam facta multa miracula esse q̄
attestarentur illi vni grandi salubri
q; miraculo quo xp̄c in celū cū car
ne in qua resurrexit ascendit. nega
re nō possumꝰ. in eisdē quippe vera
cissimis libris cūcta conscripta sūt.
et que facta sūt. et ꝓpter qd creden

dū facta sūt. He

XXII

dñi facta sūt. ¶ Hec ut fidē facerent
motuerūt: hec p fidem quā fece
rūt multo clarius īnotescūt. ¶ Le
gunt² q̄ppe in pplis ut credant²: nec
in pplis tñ nisi credita legerēt². ¶ Nā
ecā nūc fiūt miracula in eō nō
mine. siue p sacramēta eius siue p
orationes vel memorias sc̄oz eius.
sed nouo eadē claritate illustrant².
ut tanta quāta illa gl'a diffamē
tur. Canon q̄ppe sacrarū litterarū
quē definitū esse oportebat. illa fa
cta ubiq; recitari. et memorie cōmit
toz inherere pl'oz. ¶ Hec aūt ubicū
q; fiūt. ibi sc̄a² vix tota ipsa ciui
tate. vel quocūq; cōmanēcū loco.
Nam plerūq; ecā ibi pauallimi
sciūt ignorantibz ceteris. maxime
si magna sit ciuitas. et qñ alibi
alijs q; narrant². nō tanta ea com
mendat auctoritas. ut sine difficul
tate vel dubitatiōe credant² op̄tuis
xp̄ianus fidelibz a fidelibz indicent².

¶ Miraculū qđ mediolanū cū
illuc essem? qñ illūminatus ē
cecus ad multoz notitiā
potuit puenire? q̄a et grandis ē
ciuitas. et ibi erat tūc impator?. et
īmenso pp̄lo teste res gesta est. cōcur
rente ad corpa martyrū. pthasij et
gervasij. Que cū latērent et peni
tus nescirent². episcopo ambrosio
per sōpnūm revelata rept̄a sūt: ubi
cecus ille depulsis veteribz tenebris
diem vidit. De īnocencio.

¶ Quid carthagine aūt quis
nouit preter admodū pau
cissimos salutē que facta ē
īnocencio ex aduocato vicarie pre
fecture. ubi nos īterdum? et oculis
nr̄is aspexim?. ¶ Venētes eū de trā
marinis me et fratrē meū alypiū
nondū quidē clericos. sed iā deo ser
uientes. ut erat cū tota domo sua
religiosissim? ipse suscepit. et apud
eū tūc habitabam?. Curabat² a me
dicas fistulas quas numerosas at
q; pplexas habuit in posteriore at
q; ýma corpis pte. iam serpserant
eum. et artus siue cetera medicamē
tis agebant. ¶ Passus aūt fuerat i
sectione illa diuturnos et acerbo
dolores. sed vnus īter multos simi
fefellerat medicos. atq; ita latue
rat. ut eū nō tangerent. quē ferro
apte debuerāt. Denicq; sanatis o
nibz que apta curabant. iste ūnā
serat solus cui frustra īpendebat²
labor. Quas moras ille suspectas
habens multūq; formidans ne i
terū secaret² qđ ei predixerat ali?
medicus domesticus eius. quē nō
admiserat illi ut salte videret.
cū primū lectus est quo mō id fece
rint. ¶ Ratusq; illū domo abiecē at
vixq; recepat. erupit atq; aut: ¶ Te
cū me lecturi estis? Ad illius quē
noluistis esse presentē verba tum
bentuus. ¶ Credere illi mediā impe
ritū. meūq; hoīs bonis verbis pro
missionibz q; venire. ¶ Preterierūt a
lij dies plurimi. nichilq; p̄fuebat
oīne qđ fiebat. media tamē in lu
a polluta cōē p̄sidebāt. nō se illū
sinū ferro sed medicamentis ēē clau
suros. Adhibuerūt et alū grau
dem iā medicū satisq; in illa ar
te laudatū. adhuc eū viuebat a
monicā dico. qui loco inspecto. i
dem qđ illi ex eoz diligencia peri
clitatiq; pmisit. cui? ille factus auc
toritate securus. domestico suo me

dico qui futurā predixerat aliam
lectionē facta hylaritate velut iā
saluus illuſit. Quid plura? Tot
dies postea inanit consūpti trā
sierūt. ut belli atq confusi fatere
tur eū nili ferro nullo modo pos
se sanari. Expauit atq expalluit
nimio timore turbatus. atq ubi
se collegit fugq potuit. abire il
los iussit. et ad se amplius nō ac
cedere ꝑmisit. nec aliud occurrit
fatigato lacrimis et illa iā necessi
tate constricto. nisi ut adhiberet
alexandrinū quendā qui tunc
chyrurgus mirabilis habebatur.
ut ipse faceret qđ ab illis fieri nole
bat. ut ratus. Sed postea q̄ vēit ille
laboreq illoz in cicatricibz sicut
artifex vidit. boni viri fructus of
ficio pluralit homini. ut illi potue
rit qui in eo tantū laborauerāt. quā
tū ipse inspiciens mirabat. siue ca
sacris siue fruerent. adiciens qđ
veuera nisi sectus esset saluus esse
non posset. sed valde abhorrere a
suis moribz. ut hominibz quoz arti
ficiosissimā operā industriā diligē
tiam mirans in cicatricibz eius vi
dēt. ꝑter exiguū qđ remansit pal
mā tanti laboris auferret. Reddi
tus ē igit aīo eius. et placuit ut eodem
alexandrino assistente. ipli sinū il
lū ferro qui iā consensu oīum aliter
insanabilis putabat aperiret. que
res dilata est in consequentē diem.
Sed cū abissent illi. ex meroze nimi
o dñi tantus est in domo illa exor
tus dolor. ut tanq̄ funeris planct⁹
vix cōprimeret a nobis. Visitabāt
eū cotidie sā viri epūs tūc vicinis
beate memorie saturninus et pres
biter gotosius. ac dyacon⁹ carthagi
nensis ecclesie. in quibz erat et ex q
bus solus est nūc in rebz hūanis iā
epūs cū honore a nobis debito nō
nandus aurelius. cū quo recordau
tes mirabilia operū dei. de hac re se
pe collocuti sum⁹. eūq valde memi
nisse qđ cōmemoram⁹ iuenim⁹. q̄
cū eum sicut solebant velpe vilita
rent. rogauit eos miserabilibz lac
mis. ut mane dignarent esse presē
tes suo funeri pocius q̄ dolori. Tan
tus enī eū metus ex priorib⁹ iuale
tudinis penis. ut se inter medicoz ma
nus nō dubitaret esse moriturum.
Consolati sūt eū illi et hortati ut cō
deo fideret. eiusq voluntatē vinceret.
ferret. Inde ad oracionē ingressi su
mus. ubi nobis ex more genua figē
tibz atq inclinantibz terre. ille ita se
precari tanq̄ fuisset aliquo grauiter
impellente ꝓstratus. et cepit orare.
Quibz modis. quo affectu. quo mo
tu animi. quo fluuio lacrimarū. q
bus gemitibz atq singultibz suspi
rantibz omnia membra eius et pene
interludentibz spūs. quis ullus expli
cet verbis. Vtrū oratē intēcio nesciebā.
Nec eoz auertere intēcio nelebā.
ego tū ꝓlius orare nō poterā. Hoc
tantūmō mentis in corde meo dice
bas. Deus quas tuoz preces exaudis. q
has nō exaudis. Nichil eū michi
videbat addi iam posse. nisi ut ex
spuaret orando. Surrexim⁹ itaq. ꝑ
acepta ab epo benedictiōe discessi
mus. rogante illo ut mane ad ec
sent. Illis ut equo aīo esset hortā
tibz. illuxit dies que metuebat. ad
tanti serui dei sicut se affuturos ex
pectauit. ingressi sūt medicos ꝑ

XXII

vanti² oīnia que hora illa poscebat
tremenda. ferramēta.p ferunt² attō
nitis suspensis ꝙ oīnibz⁹: eas aūti ꝙ
cū erat maior auctoritas defectū a
nimi eius consolando exigentibus
ad manus lectum⁹: mēbra in lectu
lo cōponūt². soluūt² nodi ligamē
torz. nudat² locus. inspirat medicus.
et secundū illū sinū armatus atꝙ
intentus inquirit⁹: scrutat² oculis
digitis ꝙ contrectat. Temptat demi
ꝙ modis oīnibz⁹: inuenit creatricem
suam illesam. Iam letalis illa ⁊ lanis
atꝙ grauis actio misericordi et oī
potenti deo que fusa est ore oīm la
crimātibz gaudijs. nō est cōmittē
da meis verbis⁹: cogitet² poc⁹ op diu
tur.

De īnocenta femīa religiosa.

In eade carthagine īnocenta
religiosissima femina de pri
marijs ipsius ciuitatis i ma
nibus tancū habebat⁹: rem sicut
medici dicūt nullis medicamētis
sanabilē. Aut ergo precidi solet et
a corpe separi mēbrū ubi malatur
aut ut aliquāto diuā⁹ hō uiuāt. tū
inde morte ꝙlubet tardius affutu
tam⁹: sed in ypocratis ut ferūt sen
tentia. omīs est omittenda curatio.
Hoc illa a perito medico et sue do
mui familiarissimo accepat. ⁊ ad
solū deū se orando cōuerterat⁹: ā
monet² in sōpnis ꝓpīquante pas
cha. ut in pte femīarū obseruāti
ad baptisterū queūꝙ illu bapti
zata occurrisset ꝓmitus. eūde locī
signo xpi signaret⁹: confestim sani
tas mirabilit⁹ consecuta est. Medi
cus tame qui ei dixerat ut nichil
curationis adhiberet. si paulo diuā⁹
uellet uiuere⁹: cū inspexisset eam
postea et sanissimā cōperisset quā
prius habere illud malū tali ispec
tione cognouerat⁹: quelimit ab ea
uehementi⁹ qd adhibuisset⁹: cupies
quantū itelligat² nosse medicamē
tū quo ypocratis definitio uincēt².
Cuꝙ ab ea qd factū esset audisset⁹.
uoce uelut contēpnentis et uultu
ita uti illa metuerit ne aliqd cōtu
meliosū uerbū.p ferret in xpm. re
ligiosa urbanitate respondisse fer
tur. putabā inqt magnū aliqd te
mihi fuisse dicturā. atꝙ illa iam
exhorrescente. mox addidit. quid
grande fecit xpc sanare eancū q
quatriduanū mortuū suscitauit.
Hoc ergo cū audisset et uehementi⁹
stomacharet⁹ in illa ciuitate atꝙ
in illa ꝑsona nō utiqꝙ obscura fac
tū tam īgens miraculū sic latere.
hinc eā et āmonendā et pene ob
iurgandā putauī. Que cū mihi
respondisset nō se inde tacuisse. q
sīui ab eis quas forte tūc matro
nas amicissimas secū habebat⁹
utrū hoc antea scissent. Respon
dit se oīno nescisse. Ecce inquā quo
mō nō taces⁹: ut nec iste audiant
que tibi tanta familiaritate iūn
ctī². Et qa breuit ab ea ꝙsuera
fecit ut illis audiētibz multūꝙ mi
rantibz et glorificātibz deū. totum
ex ordine quēad modū gestū fuerit
indicaret.

De quodā podagrico.

Odicū quendā podagricū
in eade urbe qui cū dedisset
nomē ad baptismū. et pri
die ꝙ baptizaret² in sōpnis a pue
ris nigris ꝙratis quos itelligebat
demones. baptizari eode anno pro
hibitus fuisset. eisꝙ nō obtēperās

eaꝝ cōcalcātibꝫ pedes eius in dolo
rem acerrimū. qualē nūq̄ exptus
esset. magisq; eos vincens lauacri
regenerationis ut voverat ablui in
distulisset. in baptismate ipso nō
solū dolore quo ultra solitū cruciabat. verūetiā podagro carnisse. nec
amplius cū diu postea vixisset pe
des tolluisse qs nouit. Nos tū nouimus. et paucissimi frēs ad quos
id potuit puenire. De ꝗdā mimo cui

Cui mimo quidā cui bitano
tanus nō solū a paralisi.
verūetiā ab informi pon
dere genitaliū cū baptizaret salvus effectus est. et liberatus utraq;
molestia tanq̄ malo nichil habuisset in corpe de fonte regenerationis
ascendit. Quis hoc preter auditum
nouit. et pter paucissimos aliquos
qui hoc ubiq; audire potuerūt.
Nos aūt cū hoc cōperissem. iuben
te sco epo aurelio eaꝝ ut veniret
carthagine fecim. q̄ vis a talibus
prius audierim. de quoꝝ fide dubitare nō possem. De helperio tribuū

Qui tribunicius helperi no.
us apud nos est. habet in
territorio tullalensi fundū
Zubeli appellat. vbi cū afflictione
aialiū et seruoꝝ suoꝝ domū suā
spiritui maligno vim noxiam
pter cōperisset. rogauit nos me
absente pbiteros ut aliq̄s eoꝝ illo
pgeret cui? oratiōibꝫ cederet. pex
it unus. obtulit ibi sacrificiū cor
poris xpi. orans quantū potuit
ut cessaret illa vexatio. deo ptin?
miserante cessauit. Accepit aūt
ab amico suo terrā sanctā de ihe
rosolimis allatā. ubi sepultus xpc.
die tertio resurrexit. eamq; suspen
derat in cubiculo suo. ne q̄d mali
eaꝝ ipse pateret. Alt ubi domus e
ab illa infestatione purgata ē q̄d
de terra illa fieret cogitabat. quā
diutius in cubiculo suo reuerēte
causa habere volebat. Forte am
dit ut ego et collega tūc meus epc
sinittensis ecclie maximin? in pe
timo essem? ut veniremꝰ rogauit.
et venim?. Cūq; nobis oīa retulisset. eaꝝ hoc petiuit ut inferret
alicubi. atq; ibi orationū locus fi
eret. ubi eaꝝ xpiani pollent ad re
lebranda que dei sūt congregari. Do
rectum?. factū est. Erat ibi mu
palitanus rusticanus. hoc audito
precit a paretibꝫ suis ut illū ad ei
locū sēm non auctanti afferret. Q°
cū fuisset allatus orauit. atq; in
de cōtinuo pedibꝫ suis saluus abi
cessit. De adolescēte quodā a dēone

Victoriana dicti vil
la ab yppone regione mu
tus triginta milibꝫ abest
ubi est mēoria martirū mediola
nensiū. pthalij et gervalij. Puer
tus est eo quidē adolescens. qui cū
die medio tēpore estatis equū ab
luceret in fluminis gurgite. demo
nē incurrit. Ibi cū iaceret vel mor
ti pximus vel simillim? mortuo
ad vesp tinos illuc p̄uos et orato
nes cū annullis suis et quibusdam
sōmonialibꝫ ex more dūa possel
sionis ītrauit. atq; p̄uos cantare
cepenūt. Qua voce ille quasi pau
sus et exanimis est. et cū terribili
fremitu altare apprehendit. mouē
non audens sine nō valens. tāq̄
eo fuerit alligatus aut fixus tene

bat. et cū grandi eiulatu parci si
bi rogans. confitebatur ubi adolescē
tem et qn̄ et quomō īuaserit. pos
tremo se exiturū esse denūcians. mē
bra eius singula noīabat que se
āputaturū exiens minabatur. atq;
inter hec verba discessit ab homīe.
sed oculus eius in maxillā fusus,
tenui venula ab īteriori quasi ra
dice pendebat. totūq; eius mediū
qd̄ nigellū fuerat albicauerat. Quo
viso qui aderant cōcurrerāt autē
etiā alij vocibz eius acciti et se oēs
in oracionē p illo strauerūt. q̄uis
eū sana mente stare gauderēt. rur
sus tamē ppt eius oculū cōtristati
medicū esse querendū dicebāt. Ibi
maritus sororis eius qui eū illo de
tulerat. potens est inqt deus scōrū
oracioībz qui fugauit demonē lu
men reddere. Tū sicut potuit ocu
lū lapsū atq; pendentē loco suo re
uocatū ligauit orario. nec nisi post
septē dies putauit esse soluendum.
Qd̄ cū fecisset. sanissimū īuenit.
Sanati sūt illic et alij duo de q̄bz
dicere longū est. Ypponiensem qn̄
dam scio virginē. cū se oleo punxis
set cui p illa orans p̄sbiter instilla
uerat lacri ig mas suas. mox a
demonio fuisse sanatā. Scio etiam
epm̄ semel pro adolescente quē nō
vidit orasse. illūq; ilico demone ca
ruisse. De quodā sene florencio no
Erat quidā senex florē mīe
cius ypponensis nr̄ homo
religiosus et paup sartorius
se arte pascebat. casulā pdiderat. et
vnde sibi emeret nō habebat. Ad
viginti martires quoꝝ memoria
est apud nos celeberrima. voce cla
ra ut vestiretur orauit. Audierunt
eū adolescentes qui forte aderāt ir
risores. eūq; discedentē exagitātes
psequebantur. quasi a martiribus
q̄nquagenos folles vnde vestimē
tū emeret petiuisset. At ille tacitus
ambulans. eiectū grandē piscem
palpitantē vidit in litore. eūq; il
lis fauētibz atq; adiuuātibz appre
hendit. et cuidā coco cattoso noīe
bene xp̄iano ad coquinā condita
riā obtulit. indicans qd̄ gestū sit.
Trecētis follibz vendidit. lanā cō
parare īde disponēs. ut uxor eius quo
mō posset ei qd̄ induceretur efficeret.
Sed cocus cōcidens piscē. anulū au
reū in ventriculo eius īuenit. mox
q; miseracioē flexus et religioē pt
ritus. homī reddidit eū dicens. Ec
ce quomō te viginti martires vestie
runt. Hic īchoat de mirabilibz scī
Ad aquas stephani loqui.
tibilitanas epo afferente
p̄iecto mr̄is glosissimi ste
phani memoriā. veniebat mag
ne multitudīs cōcursus et occursus.
Ibi ceca mulier ut ad epm̄ portan
tē duceretur orauit. flores quos fere
bat dedit. recepit. oculis admouit.
ptinus vidit. stupentibz qui ade
rant p̄ibat exultās viā carpēs. et
vie ducē ulterius nō req̄rens. De
Memorati me lucillo epo.
moria mr̄is posita est in
castello sinitensi. qd̄ ypo
nensi colonie vicinū est. Eiusdem
loci lucillus epus pplo p̄cedente at
q; sequente portabat fistulā cuius
molestia iā diu laborauerat. et
familiarissimi sui medici qui eū
secaret opiebatur manus. illius pie

sarcine vectacione repente sanata e.
Nam deinceps eam in suo corpe non
inuenit. De euchario presbitero.

Eucharius est presbiter ex hys
pania calame habitans.
vetere morbo calculi labo
rabat. per memoriam supradicti martiris
quem possidius illo aduexit episco
pus saluus factus est. De eodem.

Idem ipse postea morbo alio
preualescente mortuus sic iace
bat. ut ei iam pollices ligarentur.
opitulacione memorati martiris cum de
memoria eius reportata esset et super
iacentis corpus missa ipsius presbite
ri tunica suscitatus e. De marciale

Fuit ibi vir in or primario.
dine suo primarius nomine
marcialis euo iam grauis.
et multum abhorrens a religione
xpiana. Habebat sane fidelem filiam.
et generum eodem anno baptizatum.
Qui cum eum egrotantem multis et
magnis lacrimis rogarent ut fie
ret xpianus. prorsus abnuit. eosque
a se turbida indignacione summouit.
Visum est genero eius. ut iret ad me
moriam sancti stephani. et illic pro eo quan
tum posset oraret. ut deus illi daret
mentem bonam qua credere non dif
ferret in xpm. fecit hoc ingenti ge
mitu et fletu sinceriter. ardenti pie
tatis affectu. Deinde abscedens. ali
quid de altari florum quod occurrit tu
lit. eique cum iam nox esset ad caput
posuit. Tum dormitum est. Et ecce ante
diluculum clamat ut ad epm curre
retur. qui mecum forte tunc erat apud
ypponem. Cum ergo eum audisset absen
tem. venire presbiteros postulauit.
Venerunt. credere se dixit. amirantibus

atque gaudentibus omnibus baptizatus
est. Hoc quamdiu vixit in ore habebat
xpe accipe spm meum. cum hec verba be
atissimi stephani quando lapidatus est
a iudeis ultima fuisse nesciret. que
huic quoque ultima fuerunt. Nam non
multo post etiam ipse defunctus est. De

Sanati sunt tribus podagricis.
illic per eundem martirem etiam
podagrici duo ciues. peregri
nus vnus. sed ciues omnimodo. peregrinus
autem per reuelacionem quod adhiberet quando
doleret audiuit. et cum hoc fecerit do
lor continuo conquiescat. De puero rota

Audiurus est nomen obtrito.
fundi ubi ecclesia et in ea
memoria martiris stepha
ni est. puerum quendam paruulum cum in
area luderet. exorbitantes boues qui
vehiculum trahebant rota obtriuerunt.
et confestim palpitauit expirans. Hunc
mater abreptum ad eandem memoriam
posuit. et non solum reuixit. verum etiam
illesus apparuit. De quadam sanctimoniali.

Sanctimonialis quedam in
vicina possessione que caspa
liana dicitur. cum egritudine
laboraret ac desperaret. ad eandem me
moriam tunica eius allata est. que
antequam reuocaretur illa defuncta
est. hac tamen tunica operuerunt cada
uer eius parentes. et recepto spiritu
salua facta est. De bassi filia resusci

Apud ypponem bassus tata.
quidam syrus ad memoriam
eiusdem martiris orabat. pro egro
tante et periclitante filia. eoque secum
vestem eius attulerat. Cum ecce pue
ri de domo cucurrerunt. qui ei mor
tuam nunciarent. Sed cum orante illo
ab amicis eius exciperentur. prohibue

XXII

uit eos illu dicere. ne p publicum
plangeret. Qui cū domū rediisset.
iam luctꝰ eiulatibꝫ pſonantē. et
uestē filie quā ferebat sup eam p
ciderat. reddita est uite. De hyrenei

Rolus ibidē filio resuscitato
apud nos hyrenei cuiusdā
collectarij filius egritudie
extinctus est. Cūq; corpus iaceret
exanime atq; a lugentibꝫ et lamē
tantibꝫ exequie parārent. amicoꝝ
eius quidā inter alioꝝ consolandū
uerba suggessit. ut eiusdē mēbris o
leo corpus eius pungeret. factū est
et reuixit. De eleusinij filio exanīa

Temq; to p mēdriā mēbrā sanato.
apud nos uir tribunicius e
leusinius sup memoria mar
tirū que in suburbano eius est. e
gritudie examinatū posuit infan
tulū filiū suū. et posta oracionem
quā multis cū lacrimis ibi fudit
uiuentem leuauit.

Quid faciā. Urguet me huius
opis īplenda. pmissio. ut nō
hic possim omīa cōmemorare que
uoo. Et paldubio plerisq; mirꝫ cū
hec legent uolebūt me p̄termisisse
tā multa que utiq; mecū sciūt. qs
iam nūc ut īgnoscāt rogo. et cogi
tent q̄ plura labōris sit facere. qd
me hic nō facere suscepti opis ne
cessitas cogit. Si enī miracula sa
nitatū ut alia taceā ea tantūmō
uelim scribere que p hūc martirē
dō est gloriosissimū stephanū tūa
sunt in colonia calamensi et in
uīa. plurimi conflandi sūt libi.
nec tamē oīa colligi poterūt. sed
tantū de quibz libelli dati sunt q̄
cretā erunt in pplis. Jd nāq; fieri vo
luim? cū viderem? antiq̄s similia
diuinarū signa uirtutū eaā mīs
tēporibz frequētari. et ea nō debere
multoꝝ notitie deperire. Nondū est
autē biennium ex quo apud ypponē
regiū cepit esse ista memoria. et mi
tis qd nobis certissimū est nouā
tis libellis de hijs que mirabiliter
facta sūt. illiꝰpli qui data sūt ad
septuagīta ferme numerū puene
runt. qm̄ ista conscripsi. Calame
uero ubi et ipsa memoria prius
esse cepit et crebrius dantē. incōpa
bili multitudīe superant. Uzali
eaā que colonia utice uicina est
multa p̄clara p eundē martirem
facta cognouim? quius ibi memo
ria longe prius q̄ apud nos ab e
piscopo euodio constituta est. sed
libellorꝝ datorꝝ ibi consuetudo nō
est. uel potius nō fuit. Nam fortas
se nūc esse iā cepit. De petronia mīre

Dm enī nup illuc familias.
ellem? petronia materfa
milias que ibi mirabiliter
ex magno atq; diuturno in quo
medicorꝝ adiutoria cūcta defece
rant lāguore sanata est. Hortati
sum? volente supradicto loci epō
ut libellū daret qui recitaret in
pplo et obedientissime paruit. in
quo posuit eaā qd̄ hic retticere nō
possū. q̄uis ad ea que ad hoc op?
urguent festinare cōpellar. A quo
dam iudeo dixit sibi fuisse plua
sū. ut anulū capillaco uinculoī
cereret. quo sub oīi uelle ad nu
da corpis cingeret. qui anulus ha
beret sub gemma lapidē in cruce
inuentū bonus. Hoc alligata q̄si
remedio. ad sa mīs lumina ueni

ebat. Sed pfecta a carthagine. aī
in continuo flumīs vagrade in sua
pollessiōe manssset. Surgens ut
iter pageret. ante pedes suos illum
iacentē anulū vidit. et capillaceā
zonā qua fuerat alligatus mira
ta tēptauit. Quā cū ōino suis no
dis firmissimis sicut erat cōpeci
set astrictā. crepuisse atq; exiuisse
anulū suspicata est. Qui eaā ipe
cū integerrim⁹ fuisset iuuentus. fu
ture salutis quodāmō pignus de
tanto miraculo se accepisse plūp
sit. atq; illud vinculū solues simul
cū eodem anulo piscat in flumen
Non credūt hoc qui eaā dūm ihe
sū per ītegra virginalia mīs enix
um. et ad discipulos ostijs clausis
ingressū fuisse nō credūt. Sed hoc
certe querant. et si verū inuenerint
illa credant. Clarissima femina
est nobilitē nata. nobilitē nupta.
carthagine habitat. ampla ciui
tas ampla ptona. rem quecentes
latere nō sinit. Martir certe ipse
quo ītercante illa sanata est. in
filiū pmanētis virgis credidit. in
eum qui ostijs clausis ad discipu
los ingressus est credidit. postremo
pter qd omīa ista dicūt a nobis.
in eū qui ascendit in celū cū car
ne in qua resurrexerat credidit. I
deo p eum tanta fiūt. q̄a pro ista
fide aīam posuit. Fiūt ergo eciam
nūc multa miracula eodē deo fa
ciente p quos vult et quēadmo
dū vult. qui et illa que legimus
fecit. sed ista nec silēter īnotescūt
neq; ut nō excedant animo quali
glarea memorie crebra lectiōe tū
dunt. Nam et ubi diligencia est

que nūc apud nos esse cepit. utili
belli eoz qui beneficia papiūt re
ticent in pplo. semel hoc audiunt
qui adsūt. plures q̄ nō adsūt. ut
nec illi qui affuerūt post aliq̄t
dies qd audierūt mente retineāt.
et vix quisq; reperiat illoz qui ei
quē nō affuisse cognouerit indi
cet qd audiuit. Dūm est apud no
factū nō maius q̄ illa que dixi. ti
tam clarū atq; illustre miraculū.
ut nullū arbitrer esse pponendū
qui hoc vel nō viderit vel didicerit.
nullū qui obliuisci ulla ratione
potuerit. De duobz germanis male
dicto matris īnocuis p meritū pro
ducto matris īnocuis p meritū pro
ducto matris īnocuis p meritū pro
duc

XXII

uerāt alijs ut cuiq; poterāt indi
cabant. Venit et pascha. atq; ipo
die dñico mane cū iam frequens
ꝑplus presens esset. et loci sci cācel
los ubi martiriū erat idē iuuenis
orans teneret. repente ꝓstratus ē.
et dormienti simillim⁹ iacuit. nō
tamē tremens. sicut etiā per sōp
nū solebāt. stupētibz qui aderāt
atq; alijs pauētibz alijs dolentibz.
Cū eū quidā vellent erigere non
nulli ꝓhibuerūt. et potius exitū
expectandū esse dixerūt. et ecce sur
rexit et nō tremebat. qm̄ sanus e
rat. et stabat īcolumis ītuens ītu
entes. Quis ergo se tenuit a laudi
bz dei. Clamanciū gratulanciūq;
vocibz ecclia usq; quaq; cōpleta est.
Inde ad me curritur. ubi sedebā iam
ꝓcessurus. irruit alter quisq; post
alterū. omīs posterior quasi nouū
qd̄ alius prior dixerat nūciantes.
meq; gaudente et apud me deo gra
cias agente īgreditur etiā ipse cum
pluribz. īclinatur ad genua mea. eri
gitur ad osculū meū. Procedim⁹ ad ec
ꝑplm. plena erat ecclesia. ꝑsonabat
vocibz gaudiorz deo grās. deo laudes.
nemine tacente hinc atq; inde cla
manciū. Salutaui ꝑplm. et rursus
eadē feruētiori voce clamabant.
Facto tandē silencio. scripturarū di
uinarū sūt lecta solēpnia. Vbi āt
ventū est ad mei sermonis locum.
dixi pauca ꝓ tēpore et ꝓ illius iocū
ditate leticie. Magis enī eos in ope
diuino quandā dei eloquēciā non
audire sed considerare ꝑmisi. Nob
cū homo prandit. et diligenter nob
oēm sue fraterne ac materne cala
mitatis indicauit hystoriā. Sequē

ti itaq; die post sermonē redditum.
narracōis eius libellū in crastinū
ꝑplo recitandū ꝓmisi. Qd̄ cū ex dñi
co pasche die tercio fieret. in gradi
bus exedre in qua de supiore loque
bar loco feci stare ambos frēs. cum
eorz legeretur libellus. Intuebatur
ꝑplus vniuersus sexus utriusq; vnū
stantē sine deformi motu. alterā
mēbris omībz cōtrementē. et qui
ipsū nō viderant. qd̄ in eo diuine
miscdie factū esset in eius sorore
cernebant. Videbāt enī qd̄ in illo
gratulandū: qd̄ pro illa esset orā
dū. Inter hec recitato eorz libello. de
conspcū ꝑpli eos abire precepi. et de
tota ipsa causa aliquāto diligen
cius ceperā disputare. Cū ecce me
disputante voces alie de memoria
mrīs noue gratulacōis audiuntur.
Cōuersi sūt eo qui me audiebant.
ceperūtq; cōcurrere. Illa enī ubi de
gradibz descendit in quibz steterat.
ad scm̄ martirē orare ꝑrexerat. que
mox ut cancellos attigit. collapsa
similiter velut in sōpnū sana surrex
it. Dū ergo requireremus qd̄ factū
fuerit. vnde ille strepitus letus ex
titerit. īgressi sūt cū illa in basili
cam ubi eram⁹ adducētes eā sanā
de mrīs loco. Tū vero tantus ab u
troq; sexu admiracōis clamor ex
ortus est. ut vox cōtinuata cū la
crimis nō videretur posse finiri. Per
ducta est ad eū locū ubi paulo an
te steterat tremens. exultabant eā
similē fratri. cui doluerāt reman
sisse dissimilē. et nondū fusas pre
ces suas pro illa. iam tamē preuiā
volūtatē tam cito exauditā ēē cer
nebant. Exultabāt in dei laude vo

ce sine verbis. tanto sonitu quātū
nr̄e aures ferre vix possent. Quid
erat in cordibꝫ exultanciū nisi fi
des xp̄i. pro quo stephani sanguis
effusus est. Capl̄m nonū.

Qui nisi huic fidei attestant̄
ista miracula in qua predi
cat̄ xp̄c resurrexisse ī carne
et in celū ascendisse cū carne. q̄a ꝛ
ipsi martires hui⁹ fidei martires. id
est hui⁹ fidei testes fuerūt. Huic fi
dei testimoniū ꝑhibentes. mundū
ī̄micissimū et crudelissimū ꝑtule
rūt. eūqꝫ nō repugnando sed morie
do vicerūt. Pro ista fide mortui sūt
qui hec a dn̄o īpetrare possūt. ꝓpt̄
cui⁹ nomen occisi sūt. Pro hac fide
precessit eoꝝ mira paciencia. ut ī
hijs miraculis tanta ista potencia
sequeret̄. Nam si carnis ineternū
resurrectio vel non p̄uenit in xp̄o
vel nō ventura est sicut p̄nūciat̄
a xp̄o. vel sicut p̄nūciata est a ꝓ
phetis a quibꝫ p̄nūciatus est xp̄c
cur et martires tanta passi sunt
qui pro ea fide qua hec resurrectio
predicat̄ occisi sūt. Siue enī deus
ipse ꝑ seipsū miro modo quo res tē
porales opat̄ eternus. siue ꝑ suos
ministros ista faciat. et eadēipsa
que per ministros facit. siue quedā
faciat eciā ꝑ martirū sp̄us sicut ꝑ
hoīes adhuc in corpe constitutos.
siue omīa ista ꝑ angelos quibꝫ in
uisibilit̄ incorpalit̄ īmutabiliter
īperat opet̄. utiqꝫ ꝑ mr̄es fieri dicū
tur. eis orantibꝫ tantū et īpetran
tibꝫ nō eciā opantibꝫ fiant. siue a
lia istis alia illis modis qui nullo
modo cōprehendi a mortalibꝫ pos
sūt. ei tn̄ attestant̄. hec fides in qua
carnis īeternū resurrectio predicat̄

Capl̄m x.

Hic forte dicturi
sūt eciā deos suos aliqua
mira fecisse. Bene si iam in
cipiūt deos suos nr̄is mortuis hoī
bꝫ cōpare. An dicent eciā se habē
deos ex hoīnibꝫ mortuis sicut her
culem. sicut romulū. sicut alios
multos quos in deoꝝ numerū re
ceptos opināt̄. Sed nobis mr̄es
dij nō sūt. q̄a vnū eūdemqꝫ deū et
nostrū scim⁹ et mr̄m. nec tn̄ mira
culis que ꝑ memorias nr̄oꝝ mr̄m
fiūt ullo mō sūt cōparanda mira
cula que facta ꝑ tēpora ꝑhibentur
illoꝝ. Verū si qua similia vident̄
sicut a moyse magi pharaonis.
sic eoꝝ dij victi sūt a martiribꝫ nos
tris. Fecerūt aūt illa demones eo
fastu īpure supbie. quo eoꝝ dij esse
voluerūt. faciūt aūt ista mr̄es vel
pocius deus. aut cooꝑantibꝫ aut
orantibꝫ eis. ut fides illa ꝓficiat q̄
eos nō deos nr̄os esse. sed vnū deū
nobiscū habere credam⁹. Deniqꝫ illi
talibꝫ dijs suis et tēpla edificauerūt
et statuerūt aras. et sacerdotes īsti
tuerūt. et sacrificia fecerūt. nos aūt
martiribꝫ nr̄is nō templa sicut dij
sed memorias sicut hoīnibꝫ mor
tuis quoꝝ apud deū viuūt sp̄us
fabricam⁹. nec ibi erigim⁹ altaria
in quibꝫ sacrificem⁹ martiribꝫ sed
vni deo et mr̄m et nr̄o sacrificiū
īmolam⁹. Ad qd̄ sacrificiū sicut ho
mines dei qui mūdū in eius con
fessione vicerūt. suo loco et ordīe
noīant̄. nō tn̄ a sacerdote qui sac
ficat īuocant̄. Deo ~~deo~~ q̄ppe nō ip
sis sacrificat. q̄uis in memoria sa
crificet eoꝝ. q̄a dei sacerdos est non

illorum. ipsum vero sacrificium corpus est
xpi quod non offertur ipsis. quia hoc sunt
et ipsi. Quibus igitur potius credendum
est miracula facientibus. eis ne qui se
ipsos volunt haberi deos ab hijs qui
bus ea faciunt. an eis qui ut in deum
credatur quod et xpc est faciunt quicquid mi
rabile faciunt. eis ne qui sacra sua
etiam crimina sua esse voluerunt. an
eis qui nec laudes suas volunt esse sa
cra sua. sed totum quod veraciter laudantur
ad eius gloriam proficere in quo laudan
tur. In domino quippe laudantur anime eorum.
Credamus ergo eis et vera dicentibus et
mira facientibus. Dicendo enim vera. pas
si sunt ut possent facere mira. In eis
veris est precipuum quod xpc resurrexit
a mortuis. et immortalitatem resurrec
tionis primus in sua carne ostendit.
quam nobis affuturam vel in principi
o novi seculi vel in huius fine promisit.

Contra quod Capitulum xi.

Quod magnum dei donum raciocina
tores isti quorum cogitationes
novit dominus quoniam vane sunt. de ponderi
bus elementorum argumentantur quoniam ma
gistro scilicet platone didicerunt
mundi duo corpora. maxima atque pos
trema duobus medijs aere scilicet et
aqua esse copulata atque coniuncta.
ac per hoc inquiunt quoniam terra ab hinc
sursum versus est prima. secunda aqua su
per terram. tercius aer super aquam. quar
tum super aera celum. non potest esse ter
renum corpus in celo. Momentis enim
proprijs ut ordinem suum teneant. singu
la elementa librantur. Ecce qualibus ar
gumentis omnipotencie dei humana
contradicit infirmitas. quam possi
det vanitas. Quid ergo faciunt in aere
terreno tot corpora. cum a terra sit aer
tercius. nisi forte qui per plumarum et
pennarum levitatem donavit avium ter
renis corporibus ut portentur in aere. im
mortalibus factis corporibus hominum non
poterit donare virtutem. qua etiam in
summo celo valeant habitare. Animalia
quoque ipsa terrena que volare non
possunt. in quibus et homines sunt. sicut
sub aqua pisces que sunt aquarum anima
lia. ita sub terra vivere debuerunt.
Cur ergo non saltem de secundo id est de a
quis. sed de elemento tercio terrenum
animal carpit hanc vitam. Quare cum
pertineat ad terram in secundo quod super ter
ram est elemento vivere si cogatur
continuo suffocatur. et ut vivat vi
vit. in tercio. An errat hic ordo ele
mentorum. vel potius non in natura
rerum. sed in istorum argumentacionibus
deficit. Omitto dicere quod iam in ter
ciodecimo libro dixi. quam multa gra
via terrena sint corpora sicut plumbum.
et formam tamen ab artifice accipiant
qua natare valeant super aquam. et
ut accipiat qualitatem corpus huma
num. qua ferri in celum et esse possit
in celo omnipotenti artifici contradi
citur. Iam vero contra illud quod iam
dixi superius. etiam istum considerantes
atque tractantes elementorum ordinem
quo confidunt non inveniunt omnino
quid dicant. Sic est enim hinc sursum
versus terra prima. aqua secunda. tercius
aer. quartum celum. ut super omnia sit
anime natura. Nam et aristoteles quan
tum corpus eandem dixit esse. et plato
nullum. Si quantum esset. certe superius
esset ceteris. cum vero nullum est. mul
to magis superat omnia. In terreno er
go quid facit corpore. in hac mole quid a
git subtilior omnibus. in hoc pondere

quid agit leuior omnibz. in hac tar
ditate qd agit celerior omnibz. Ita
ne p hui⁹ tam excellentis nature me
ritū nō poterit effici ut corpus eius
leuet in celū. et cū valeat nūc na
tura corporz terrenorz deprimē aīas
deorsū aliqn̄: et aīe leuare sursū
terrena corpa nō valebūt. Jam si
ad eorz miracula veniam⁹ que fcā
a dijs suis opponūt martiribz nr̄is
nōne etiā ipsa p nobis facere. ⁊ no
bis repient oīno pficere. De vesta
le virgine.

Nam īter magna
miracula deorz suorz profecto
illud magnū est qd varro cōmemo
rat vestalem virginē cū piclitaret
falsa suspicioē de stupro. cribrū im
plesse aqua de tyberi. et ad suos iu
dices nulla eius pte stillante por
tasse. Quis aq̄ pondus supra cribrz
tenuit. qs tot cauernis patentibus
nichil inde in terrā cadere pmisit.
Responsuri sūt. aliqs deus aut ali
quis demon. Si deus. nūqd maior de
o est qui fecit hūc mūdū. Si demō.
nūqd potēcior est angelo qui seruit
deo a quo factus est mūdus. Si er
go deus minor vel angelus vel de
mon potuit pondus humidi elem̄
ti sic suspendere. ut aquarū videat
mutata fuisse natura. itane deus
omīps qui omīa ipse creauit elemē
ta. terreno corpi graue pondus au
ferre nō poterit. ut in eodē elemēto
habitet viuificatū corpus. in quo
voluerit viuificās spūs. Deinde cū
aerē mediū ponāt inter ignē desu
per et aquā subter. qd est qd eum
inter aquā et aquā. et īter aquā ⁊
terrā sepe īuenim⁹. Quid enī volūt
esse aquosas nubes īter quas ⁊ ma
ria aer medius repit. Quonā que
so elemētorz pondere atqz ordine ef
ficit. ut torrentes violentissimi at
qz vndosissimi anteqū sub aere in t
ris currāt. sup aera in nubibz pen
deant. Cur denique aer est medius ī
ter sūma celi et ima terrarū quaq̄
uersū orbis ostendit. si locus eius
inter celū et aquas sicut aquarū
inter ipsū et terras est constitutus.
Postremo si ita est elemētorz ordo
dispositus. ut scdm platonē duobz
medijs id est aere et aqua. duo ex
trema id est ignis et terra iūgant.
celiqz obtineat ille sūmi locū. hec
aūt imi velut fundamīs mūdi. et
ideo in celo nō potest esse terra ⁊ cur
est ipse ignis in terra. Scdm hanc
q̄ppe racionē. ita ista duo elementa
in locis pprijs imo ac sūmo terra et
ignis esse debuerūt. et quēadmodū
nolūt in sūmo esse posse qd imi est.
ita nec in imo posset esse qd sūmi ē.
Sicut ergo nullā putāt vel esse vel
futurā esse terre pticulā in celo. ita
nullā pticulā videre debuim⁹ ignis
in terra. Nūc vero nō solū in terris
verū etiā sub terris ita est. ut eum
eructent vertices monciū. pret qd ī
usibz hoīm et esse ignē in terra. et eū
nasci videm⁹ ex terra. qnquidē et de
lignis et lapidibz nascit. que sunt
corpa sine dubitacioē terrena. Sed
ille inquiūt ignis est et trāquillus
purus īnoxius sempiternus. iste aūt
turbidus fumeus corruptibilis at
qz corruptor. nec tn̄ corrūpit mōtes
in quibz iugiter estuat cauernasqz
terrarū. Verū esto. sit illi iste dissilis
ut terrenis habitacioībz cōgruat.
cur ergo nolūt. ut credam⁹ naturā

XXII

corpoz terrenoz aliqñ incorruptibi/
lem facta ꝯ celo cõueniente futurã. si/
aut nũc ignis corruptabilis hyis con/
uenit terris? Nichil igit2 affertñ ex
ponderibz atqz ordine elemẽtoz. om/
de omnipotenti deo quo mun9 facaat
compa nra talia. ut ecclã in celo pol/
lent habitare ꝓcabãt. Caplm xij.

Sed scrupulosissime querẽ. et
fidem qua credim9 resurrec/
turã carnẽ ita querendo al/
solent irridere. utrñ fetus abortiui
resurgant. et qñ dñs aut. amẽ dico
vobis capillus capitis vñi nõ pibit
utrñ statura et robore equalia fu/
tura sint omnibz. an diuerse corpoz
quãtitates. Si enim equalitas corpo/
ris erit. vnde habebñt qđ hic nõ ha/
buerñt in mole corpis illi abortiui
si resurgent et ipsi? Aut si nõ resur/
gent. quia nec nati sñt sed effusi. e/
andem quelionẽ de puulis versãt
vnde illis mensura corpis quã nñc
defuisse videm9 accedat. cñ in hac e/
tate nouerñt? Neqz enim dicturi sum9
eos nõ resurrecturos. qui nõ solñ
generacois verñ etiã regeneracio/
nis capaces sñt. Deinde interogant
qualiter quo modo ipsa equalitas habitu/
ra sit. Si enim tã magni et tã longi
erñt omnes. qñ fuerñt quicunqz hic
fuerñt maximi atqz longissimi
non solñ de puulis sed de plurimis
querñt vnde illis accessurñ sit qđ
hic defuit. si hoc quisqz recipiet qđ ꝯ
habuit. Si aut qđ aut aplus. occur/
suros nos omnes in mensurã etatis
plenitudinis xpi. et illud alterñ. qs
predestinauit conformes ymagini
filij sui. hic itelligendñ est. ut statura
et modus corpis xpi omi qui in reg/
no eius erit hyuanoz corpoz sit fu/
turus. multis erit inquisit de mag/
nitudine et longitudie corpis detra/
hendñ. et vbi iam erit. capillus ca/
pitis vñi nõ pibit. si de ipsa corpis
quãtitate tã multñ pibit? Quã/
uis et de ipsis capillus possit inqri.
utrñ videat qcqđ tondentibz decidit.
qđ si rediturñ est. qs nõ exhorreat
illã deformitatẽ? Nam hoc de vngui/
bz videt2 necessario seauturñ: ut re/
deat tã multñ qđ corpis curatura
deseuit. Et vbi erit deus qđ certe
maius ꝙ in ista esse corrupcõe po/
tuit. in illa imortalitate esse debe/
bit? Si aut nõ rediberit. ergo pibit.
Quomõ igit2 inquisit capillus ca/
pitis vñi non pibit? De macie q̃qz
vel pinguedine siliter disputant
Nam si equales omnes erñt. nõ utiqz
alij macri alij pingues erñt. Accre/
det ergo alijs aliqđ. alijs minuet2.
ac per hoc nõ qđ erat recipiendñ.
sed aliunde addendñ est qđ nõ fuit.
et aliunde pdendñ qđ fuit. De ipsis
etiã corrupcionibz et dilapsionibz
corpoz mortuoz cñ aliud vertat2
in puluerẽ. in auras aliud exaleť.
sint quos bestie. sint quos ignis
absumpsit. naufragia vel qbuscunqz
aquis ita quidã pereant. ut eorñ
carnes in humorẽ putredo dissol/
uat. nõ mediocriť pmouent2. atqz
omnia ista recolligi in carnẽ + redin/
tegrari posse nõ credñt. Coniectat2
etiã quasqz feditates et vicia siue
accedant siue nascant2. vbi et mõ/
struosos partus cñ horrore atqz ir/
risione cõmemorãt. et requirunt
quenã animalis deformitatis resur/
rectio sit futura. Si enim nichil tale

redire in corpus hoīs dixerim⁹. res
ponsionē nostrā de locis vulnerū
cū quibz dn̄m xp̄m resurrexisse p̄
dicam⁹. se confutaturos esse presu
mūt. Sed īter hec oīa questio diffi
cillima illa ꝓponit². in cui⁹ carnem
reditura sit caro quā corpus alteri
us vescentis hūana viscera fame
cōpellente nutrit². In carnē q̄ppe
cōuersa est eius qui talibz vixit a
limētis. et ea que macies ostende
rat detrimēta supplebit. Utrū ergo
illi redeat honū cui⁹ caro prius fu
it. an illi potius cui⁹ postea facta
est. ad hoc ꝑcūctant² ut fidē resur
rectioīs illudant. ac si aīe hūane
aut alternātes sicut plato veras
infelicitates falsasq; ꝓmittāt bti
tudines. aut post multas sit idem
per diuersa corpa reuolucōes. ali
qn̄ tamē eam sicut porphirius fi
nire miserias. et ad eas nūq̄ redire
fateant². nō tamē corpus habendo
īmortale. sed corpus oīe fugiēdo.

Ad hec ergo q̄ Capl'm xiij.
ab eorz ꝑte contraria me
digerente michi videntur
opposita. miscdia dei meis nisibus
opem ferente respondeā. abortiuos
fetus qui cū iā vixissent in utero
ibi sūt mortui resurrecturos ut af
firmare ita negare audeo nō q̄uis
non videā quomō ad eos nō ꝑtine
at resurrectio mortuorz. si non exi
mant² de numero mortuorz. Aut
enī non oīes mortui resurgēt et
erūt alique hūane aīe sine corpo
ribz īeternū. que corpa hūana q̄m
ius ītra viscera materna gestarūt.
aut si oīes aīe recipient resurgē
cia sua corpa que habuerūt. ubi
cūq; viuēcia et morientia reliquerūt. non īuenio quēadmodū dicā
ad resurrectionē nō ꝑtinere mortu
orz quoscūq; mortuos eciā in uteris
matrū. Sed utrūlibet de hijs q̄sq;
senciat qd̄ de iam natis infantibz
dixerim⁹. hoc eciā de illis ītelligen
dū est si resurgent. Capl'm xiiij.

Quid ergo de infantibz dictu
ri sum⁹: nisi q̄a in ea nō
resurrecturi sūt corpis exi
guitate qua mortui. Sed qd̄ eis tar
dius accessurū erat tēpore: hoc sūt
illo dei ope miro atq; celerrimo re
cepturi. In sentēcia q̄ppe diū ubi a
it. capillus capitis vr̄i nō peribit.
dictū est nō defuturū esse qd̄ fuit.
non aūt negatū est affuturū esse
qd̄ defuit. defuit aūt infanti mor
tuo ꝑfecta quātitas corpis sui. Pro
fecto q̄ppe infanti deest utiq; ꝑfecti
o magnitudīs corpalis. que cū ac
cesserit. iam statura longior ēē nō
possit. Hūc ꝑfectionis modū sic
habent oīes. ut cū illo cōcipiant²
atq; nascant². sed habent in racōē
non in mole. sicut ipsa oīa mēbra
iam sūt latent² in semine. cū eciā
natis nō nulla adhuc desint. sicut
dentes ac si qd̄ eiusmodi. In qua ra
cione vniuscui⁹q; materie indita
corpali iā quodāmō ut ita dicam
ꝑcatū videt² esse qd̄ nondū ē īmo
qd̄ latet. sed accessu tēporis erit vl
potius apparebit. In hac ergo in
fans iā breuis aut longus est: q̄
breuis longus ue futurus est. Sc̄dz
hanc racionē ꝓfecto in resurrectio
ne corpis detrimēta corpis non ti
mem⁹. quia et si equalitas futura
est oīm. ita ut oīes usq; ad gygā

XXII

teas magnitudies puenirēt. ne illu
qui maximu fuerūt minꝰ haberēt
aliq̄d statura. q̄d eas contra sentēcīā
xpi pceret. qui dixit nec capillum
capitis esse perditurū. Creatori utiq;
qui creauit cūcta de nichilo. quomō
deesse posset unde adderet q̄d adden
dū esse minus artifex nollet.

Capt xv.

Sed utiq; xpc in ea mē
sura corpis in qua mortu
us est et resurrexit. ut eas
est dicere. cū resurrectionis ois tem
pus venerit ad ecclesiā corpi eius eā
magnitudinē quā nō habuit. qn
in ea discipulis in qua illis erat
notus apparuit. ut longissimis fi
eri possit equalis. Si autē dixerim⁹
ad diuīa corpis modū eas quoq;
humana corpa redigenda. pbit de
multoꝝ corpibz plurimū. cū ipse
nec capillū piturū esse promiserit.
Restat ergo ut suā recapiat unus
quisq; mensurā. quā vel habuit
in iuuētute eas si senex est mortu
us vel fuerat habiturus si est āte
defunctus. atq; illud q̄d cōmemorat
aplus de mensura etatis plenitudi
nis xpi. aut ꝓpt̄ aliud intelligam⁹
dictū esse. id est ut illi capiti ī pplis
xpianis. accedente oīm pfectiōe mē
broꝝ etatis eius mensura cōpleat.
aut si hoc de resurrectiōe corpoꝝ
dictū est. sic accipiam⁹ dictū. ut nō
infra nec ultra iuuenilē formā re
surgāt corpa mortuoꝝ. sed in eius
etate ī robore usq; ad quā xpin p
uenisse cognouim⁹? Circa triginta
quippe annos defunctos esse eas
sci hui⁹ doctissimi hoīes iuuentutē
que si fuerit spacio ꝓprio termina
ta inde iam hoīem in detrimēta ver
gere grauioris ac senilis etatis. et
ideo nō esse dictū in mensurā corpo
ris. vel in mensurā staturę sed ī mē
surā etatis plenitudis xpi.

Capt'm xvi.

Illud eas q̄d aut predesti
natos conformes ymaginis
filij dei. potest et sēm īterionē
hoīem intelligi. unde nobis alio loco
dictū. nolite conformari huic sēculo.
sed reformamī in nouitate mentis
vre. ubi ergo reformamī ne confor
memī huic sēculo. ibi conformamī dei
filio. potest et sic accipi. ut quēad
modū nobis ille mortalitate. ita
nos illi efficamī ī immortalitate con
formes. q̄d quidē et ad ipsā resur
rectionē corpoꝝ ptinet. Si autē eas
ī hijs ubis q̄ forma resurrecturā sūt
corpa sua⁹ āmonuit. sicut illa mē
sura ita et ista conformatio non ǭ
titatis intelligenda est sed etatis. Hę
surgent utiq; omēs tam magni cor
pore. q̄ vel erant vel futuri erant
etate iuuenili. q̄ibus nichil obesset
eas si essent infantilis vel senilis cor
poris forma. ubi nec mentis nec ip
sius corporis ulla remanebit infir
mitas. Unde eas si q̄s in eo corporis
modo in quo defunctus est resurrec
turū unūquēq; contendit. non est
cū illo laboriosa cōtradictiōe pug

Quidam xvij. nandū.
Propter hoc q̄d dictū est do
nec occurram⁹ omēs in vi
rū pfectū in mensurā etatis plen
tudis xpi. et conformes ymagini
filij dei. nec in sexu femineo resur
recturas fēas credūt. sed in uirili
omēs aiūt. q̄m deus solū virū fecit
ex limo. feminā ex uiro. Sed michi
melius sape uidenti: qui utrūque

lexū reluurecturū esse nō dubitāt.
Non enī libido ibi erit: que confu
sionis est causa. Nam pmulgō per
callent nudi erāt: et nō confunde
bant. vir et femina. Corporibz er
go illis vitia detrahentē: natura
seruabit. Non est aūt vitiū lexus
femineus sed natura. que tūc qdē
et a cōcubitu et a partu īmunis
erit. erūt tū mēbra feminea non
actōmodata vsui veteri. sed decor
corpori nouo quo nō alliciat ad
placentis cōcupiscentia que nulla
erit. sed dei laudet sapientia atqz
clemētia. qui et qd nō erat fecit.
et liberauit a corrupcōe qd fecit.
Vt enī in exordio generis hūani
de latere viri dormientis costa de
tracta femina fieret: xpm et eccle
siam tali facto iā tunc pphetari o
portebat. Sopor qppe ille viri mor
erat xpi. cui exanimis in cruce pē
dentis latus lancea pforatū est at
qz inde sanguis et aqua pfluxit.
que sacramenta esse nouim? qui
bus edificatē ecclesia. Nam hoc et
am verbo scriptura usa est. ubi nō
legit formauit aut finxit. sed edi
ficauit eā in mulierē. Vnde et apls
dicat edificatiōnē corpis xpi qd est
ecclesia. Creatura est ergo dei femīa
sicut vir. sed ut de viro fieret. vnite
cōmendata. ut aūt illo modo fieret.
xpc ut dictū est et ecclesia figurata
est. Qui ergo utrūqz lexū instituit:
utrūqz reformauit. Denūqz ipse ihesus
interrogatus a saduceis qui negabāt
reluurectionē. cui? septē fratrū erit
uxor. quā singuli habuerūt. dum
quisqz eox vellet defūcta semē sicut
lex pceperat excitare. erratis inqt
nescientes scripturas neqz virtutem
dei. Et cū locus esset ut diceret. de q
eū me interrogatis. vir erit eam ipā
non mulier. non hoc dixit. sed dix
it. in reluurectiōe enī neqz nubent
neqz uxores ducent. sed sūt sicut an
geli dei in celo. equales utiqz ange
lis īmortalitate ac felicitate. nō ne
ne sicut nec reluurectiōe qua non
indiguerūt angeli. qm nec mori
potuerūt. Rupcas ergo dūs futu
ras negauit esse in reluurectiōe nō
feminas. et ibi negauit vbi talis
questio vertebat. ut eā negato sexu
mulieru celeriore facilitate dissol
ueret. si eū ibi pnosceret nō futurū
imo eam futurū esse humanitatē
do. nō nubentē qd ad feminas pti
net. nec uxores ducent. qd ad viros.
Erūt ergo que vel nubere hic solēt.
vl ducē uxores: sed ibi hoc nō facēt.

Proinde qd ait Capt xxiij.
aplus oculos nos dēs
in viri pfectū. totus ipse
aūstancā lectionis considerare de
bem? que ita se habet. Qui descen
dit ipse est et qui ascendit su
per oēs celos ut adipleret oīa.
Et ipse dedit quosdā quidē aplos. ali
os aūt pphetas. quosdā vero eua
gelistas. quosdā aūt pastores et doc
tores ad consūmacionē sanctōz in opus
ministerij in edificacionē corporis
xpi. donec occurramus oēs in vni
tem fidei et agnicionē filij dei. in vi
rū pfectū. in mensurā etatis plenī
tudinis xpi. ut ultra nō simus pueri
li. iactati et circūlati oēi vento doc
trine. in illusionē hoīm. in astuciā
ad machinacionē errōis. veritatē
aūt facientes in caritate augeam

XXII

in illo qui p omīa qui est caput xp̄c. ex quo totū corpus cōnexū et cōpactū p oem tactū subministracionis sōm operacionē in mensuram vnuscuiusq; ptis. incrementū corporis facit in edificacionē sui in caritate. Ecce qđ est vir perfectus. caput et corpus qđ constat omībz mēbris. que suo tēpore cōplebunt. cotidie tamē eidē corpori accedūt dīi edificati ecclesia cui dicat. vos aūt estis corpus xp̄i et mēbra. et alibi. p corpore ei⁹ qđ est ecclesia. itēq; alibi. vnus panis. vnū corpus multi sum⁹. De cui⁹ corporis edificacōe et hic dictū est. ad consummacionem sc̄oz in opus ministerij in edificacionē corpis xp̄i. ac deinde subiectū vnde nūc agim⁹. donec occurram⁹ oēs in vnitatē fidei et agnicionē filij dei. in virū perfectū. in mensurā etatis plenitudinis xp̄i. et cetera donec eade mēsura in quo corpe intelligē da esset ostenderet dicens. augeam in illo p omīa qui est caput xp̄c. ex quo totū corpus cōnexū et cōpactū per oem tactū subministracionis. sōm operacionē in mensurā vnuscuiusq; ptis. Sicut ergo est mēsura vnicuiusq; ptis. ita tot⁹ corpis qđ oībz suis ptibz cōstat. est utiq; mēsura plenitudinis de q̄ dictū est in mēsurā etatis plenitudinis xp̄i. Quā plenitudinē etiā illo cōmēdrauit loco ubi ait de xp̄o. et ipsū dedit caput sup oīa ecclie q̄ est corp⁹ ei⁹ et plenitudo ei⁹. q̄ oīa in oībz ipleti. Verūtamen si q̄ ad resurrectionis formā in q̄ erit vnusquisq; ꝛc̄ redūt ēēt. qđ nos ip̄edīret noīato viro intelligē ꝛ femineā. ut virū p hoīe posuīt accipeam⁹? Sic in eo qđ dictū ē. bīs vir q̄

timet dīm. utiq; ibi fuit et femine que timet dīm. Caplm xix.

Quid iā respondeā de capillis atq; unguibz? Semel q̄ppe intellecto ita nichil periturū esse de corpe. ut deforme nichil sit in corpe. simul intelligit ea que deformē fractura fuerāt informitatē. malle ipsi acellura esse nō locas in quibz mēbroz forma turpet. veluti si de limo vas fieret qđ curvus in eūdē limū redactū. totū de toto iterū fieret nō esset necesse ut illa ps limi que in ansa fuerat ad ansam rediret. aut que fundū fecerat ipsa curvus faceret fundū. dīi tamē totū reuerteret in totū. id est totus ille limus in totū vas nulla pdita sui parte remaneret. Quappter si capilli tonsi unguesve delecti ad sua loca deformit⁹ nō redibūt. nec tamē quisq; resurgenti pibūt. quia in eande carnē ut quēcūq; ibi locū corpis teneāt seruata partiū congruēcia materie mutabilitate pereunt. ōpus qđ aut dīi⁹. capillus capitis vni nō pibit nō de longitudīe sed de nūo capilloz dictū. multo apcius possit intelligi. Unde et alibi dicit. Capilli capitis vri numerati sūt. Neq; hoc ideo dixerim. qđ aliq̄ existimem corpi cuiq; pitui tū qđ naturaliter inerat. sed qđ deforme natū fuerat. nō utiq; ob aliud nisi ut hinc quoq; ostenderet. q̄ sit penalis condicio ista mortaliū. sic esse rediturū. ut seruata integritate substancie deformitas pereat. Si enī statuā potest artifex homo quā. pter aliquā causā deformē fecerat cōstare et pulcherrimā reddere. ita ut nichil inde substancie sed sola deformi

tas pereat. ac si q̄d in illa figura
priore indecent̄ extabat nec parili
tate parciū congruebat nō de toto
vnde fecerat āputare atq; separe.
sed ita conspgere vniuso atq; miscē
ut nec feditatē faciat nec minuat
quātitatē: quid de omnipotente ar
tifice senciendū est? Ergo ne nō po
terit quasq; deformitates hūanoꝝ
corpoꝝ nōmō usitatas verūeciā ra
ras atq; monstruosas. que huic
misere vite cōgruūt. abhorrēt aūt
ab illa futura felicitate scōꝝ sic au
ferre ac pdere. ut quascūq; earū fa
ciūt. et si naturalia tū indecora ex
crementa substācie corpalis nulla
eius de īminucione tollat̄. ac p hoc
nō est macris pinguibzq; metuen
dū. ne ibi eciā tales sint quales si
possent nec hic esse voluissēt? Oīs
enī corpis pulchritudo est parciū
congruencia cū quadā coloris su
auitate. Vbi aūt nō est parciū cō
gruencia. aut ideo q̄d offendit. q̄a
prauū est. aut ideo q̄a paruū. aut
ideo q̄a nimiū. pinde nulla erit de
formitas quā facit incōgruencia
parciū. ubi et que praua sūt corri
gent̄. et q̄d minus est q̄ decet vn
de et dator nouit inde supplebit̄ et
q̄d plus est q̄ decet materie serua
ta ītegritate detrahet̄. Coloris por
ro suauitas quāta erit: ubi iusti
fulgebūt sicut sol in regno patris
sui? Que claritas in xp̄i corpe cum
resurrexit. ab oculis discipuloꝝ po
cius abscondita fuisse q̄ defuisse cre
denda est? Non enī eā ferret hūan⁹
atq; infirmus aspectus. qn̄ ille a
suis ita deberet attendi ut posset
agnosci. Quo ptinuit eciā ut con

trectantibz ostenderet suoꝝ vulnerū
cicatrices. ut eciā cibū potūq; sume
ret nō alimētoꝝ indigencia. sed ea
qua et hoc poterat potestate. Cum
aūt aliq̄d nō videt̄ q̄uis assit a q̄bz
alia que parit̄ assunt vident̄. sic
illā claritatē dicim⁹ affuisse nō vi
sam a quibz alia videbant̄ aora
sia grece dicit̄ q̄d nr̄i intpretes lati
ne dicere nō valentes. in libro gene
seos cecitatē intpretati sūt. Hanc
enī passi sūt sodomite. qn̄ querebāt
ostiū iusti viri nec poterāt īuenire.
Que si cecitas fuisset qua fit ut ni
chil possit videri. nō ostiū quo īgre
derent̄. sed duces itineris a quibz in
de abducerent̄ inquirerēt. Nescio āt
quo modo sic afficim̄ amore mar
tirū btoꝝ. ut velim⁹ in illo regno in
eoꝝ corpibz videre vulnerū cicatrices.
que pro xp̄i noīe ptulerūt. et fortas
se videbim⁹. Non enī deformitas in
eis sed dignitas erit et quedā q̄uis
in corpe nō corpis sed virtutis pul
chritudo fulgebit. nec ideo tū si aliq̄
martiribz amputata et ablata st̄
mēbra. sine ipsis mēbris erūt in re
surrectiōe mortuoꝝ q̄bz dictū est. ca
pillus capitis vr̄i nō pibit. Sed si hoc
decebit in illo nouo sc̄lo. ut indicia
gl̄osoꝝ vulnerū in illa īmortali car
ne cernant̄. ubi mēbra ut p̄ciderēt
pcussa vel secta sūt. ibi cicatrices. si
tamē eisdē mēbris redditis nō pdi
tis apparebūt. Quāuis itaq; oīa q̄
acciderūt corpi vicia tūc nō erūt. ū
sūt tamē deputanda vel appellan
da vicia virtutis indicia. Capl̄m xx.

Absit aūt ut ad resuscitan
da corpa viteq; reddenda nō
possit omnipotēcia creatoris

XXII

oīa reuocare que vel bestie vel igni
absūpsit. vel in puluerē cinerē ve
collapsū. vel in humorē solutū. vl
in auras est exalatū. absit ut sin
ullus secretūq; nature ita recipiat
aliqđ subtractū sensibz nr̄is. ut oīum
creatoris aut cogitationē lateat aī
effugiat potestatē. Deū certe volēs
sicut poterat definire cicero tantus
auctor ipsor. mens quedā est inquit
soluta et libera. secreta ab omī mor
tali concretione. oīa sentiēs et mo
uens ipsaq; predita motu semiter
no. Hoc aūt reperit in doctrinis nr̄g
uor̄ philosophor̄. Vt igit̄ eōdem ip
sos loquar. quo nō aliquid vel la
tet omīa sentiente vel irrevocabi
liter fugit oīa mouente? Vnde iam
illa questio illa soluenda est q̄ diffi
cilior videt̄ ceteris. ubi querit̄ cū ca
ro mortui hoīs cinis alterius fit vi
uentis caro. cui potius eor̄ in relur
rectione reddat̄. Si enī quilibet cōsen
tiens fame atq; cōpulsus vescat̄ cada
uerib; hoīum. qđ malū aliquoties
accidisse et vetus testat̄ hystoria. et
nr̄or tēpor̄ infelicia experimēta do cu
erūt. nūquid quisq̄ verdica racōne con
tendet totū digestū fuisse p̄ unos
quosq; nr̄atus. nichil inde in eius carnem
mutatū atq; cōuersū. cū ipsa mem
bra que fuit et nō est satis indicet
que illis esus detrimenta suppleta sīt.
Iam itaq; aliqua paulo ante p̄mili.
que ad istū quoq; modū soluendū
soluere debebūt. Quicqđ enī carniū ex
hausit fames. utiq; in auras est ex
alatū. vnde diximus omnipotentē deū
posse reuocare qđ fugit. Reddet̄ ergo
caro illa hominī in quo esse caro hu
mana p̄mutus cepit. Ab illo quippe
altero tanq̄ mutuo sūpta deputan
da est. que sicut res alienas ei redibē
da est vnde sūpta est. sua vero illi
que fames exīanuerat ab eo q̄ po
test cinis exalata revocare reddetur.
Ip̄ius et si omnibz perisset modul. nec
ulla eius materies nullis nature
latebris remanulisset. vnde vellet eā
reparet omīpotēs. Sed ppt̄ sententiā
veritatis qua dictū est. capillus ca
pitis vn̄i nō peribit. absurdū est ut
putem? cū capillus hoīs pure nō pos
sit. tantas carnes fame depastas at
q; consūptas pure potuisse. Quibus
omnibz p̄ modulo nr̄o consideratis
atq; tractatis. hec sūma conflat̄. ut
in resurrectione carnis ēternū eas
mensuras habeat corpor magni
tudo. quas habebat florente iuue
nte aut̄usq; indicta corpis racio
inuenitur. In membror quoq; omnī
modulus cōgruo decore seruato. qđ
decus ut seruet̄ si aliqđ demptū fu
erit indecenti alicui grauditati in
parte aliqua constitute qđ p totū
spgat̄. ut neq; id pereat. et congru
entia partiū ubiq; teneat̄. Non est
absurdū ut aliqđ inde ceteris statura
corpis addi posse credam? cū omnibz
ptibz ut decorē custodiāt id distribui
tur. Qđ si enormitā in una esset. uti
q; nō deceret. aut si contendit̄ in ea
quēq; statura corpis resurrecturū
esse in qua defūctus est. nō pugna
ater resistendū est. tantū absit oīs
deformitas. omnis infirmitas. omnis
turpitudo. oīsq; corruptio. et si quid
aliud. illud nō deceat regnū. in quo
resurrectionis et p̄missionis filij equa
les erūt angelis dei. si nō corpe non
etate certe felicitate. Capt̄m xxi.

Reſtituet ergo q̄cq̄d de corpo
ribz viuis. vel poſt mortē de
cadaueribz perijt. et ſimul
cū eo qđ in ſepulchris remanſit in
ſpūalis corpis nouitatē ex aīalis cor
poris vetuſtate mutatū reſurget. ī
corrupcōē atqz īmortalitate veſtū.
Sed et ſi vel casu aliquo graui vel
ĩmicoꝝ īmanitate totū penitus cō
teratᵗ in puluerē. atqz in auras vel
in aquas diſpſū quātū fieri poteſt
nuſq̄ eſſe ſinatᵗ oīno. nullo modo
ſubtrahi poterit oīpotētiae creato
ris. ſed capillus in eo capitis nō pe
ribit. Erit ergo ſpiritui ſubdita ca
ro ſpūalis. ſed tamē caro non ſpūs
ſicut carni ſubditus fuit ſpūs ipſe
carnalis. ſed tū ſpūs nō caro. cuius
rei habem⁹ expimentū in vīre pene
deformitate. Non enī ſolū carnem
ſed vtqz ſolū ſpīm carnales erant
quibz aut aplūs. nō potui vobis lo
qui quaſi ſpūalibz. ſed quaſi carna
libz. et homo ſpūalis ſic in hac vi
ta diuᵗ. ut tū corpe adhuc carnale
ſit. et videat aliā legem in mēbris
ſuis repugnantē legi mētis ſue. Er
rat aūt etiā corpe ſpūalis cū eadē
caro sic reſurrexiſſe. ut fiat qđ ſcrip
tū eſt. ſeminat̄ corpus aīale. reſur
get corpus ſpūale. Que ſit autē tā
dē magna ſpūalis corpis gracia.
qm̄ nondū venit in expimentū.
vereor ne temerariū ſit omne qđ de
illa. pfert̄ eloquiū. verūptū quia
ſpei nře gaudiū. ꝓpter dei laudem
non eſt tacendū. et de ītimis arden
tis cī amoris medullis dictū eſt.
dīne dilexi decorē domus tue. de dom
eius que in hac erūpnoſiſſima vi
ta bonis malis q̄z largit̄. ipſo adiu
uante conicam⁹ ut poſſum⁹. quan
tū ſit illud qđ nondū expti. utique
dīgue eloqui nō valem⁹. Omitto ſi
qū ſcat hoīem rectū. omitto vitam
illā duoꝝ cōiugū in paradiſi ſcanda
tate felicē. qm̄ tam breuis fuit ut
ad naſcendū ſenſū nec ipſa puella
rit in hac quā nouim⁹ in q̄ adhuc
ſumus. cui⁹ tēptacōnes īmo quā to
tā tēptacōnē q̄diu in ea ſum⁹ q̄tū
libet pſcram⁹? ꝑpeti nō poſſum⁹? q̄
ſint iudicia dei. q̄s poterit explicare.
bonitatis dei. q̄s poterit explicare.

Quam qđ ad p̄mā Capᵗ xxij.
originē ptinet oēm mortā
lē pgeniem fuiſſe tēpus
tam. hec ipſa vita ſi vita dicenda eſt.
tot et tantis malis plena teſtatur.
Quid enī aliud indicat horrenda ſ
dam. p funditas ignorantie ex qua
oīs error exiſtit. qui omēs filios
adam tenebroſo quodā ſinu ſuſce
pit. ut homo ab illo liberari ſine la
bore. dolore. timore nō poſſit. Quid
amor ipſe tot verī vanarū atqz non
arū et ex hoc mordaces cure. ptur
baciones. merores. formidines. inſania
gaudia. diſcordie lites. bella inſidie
uracundie. ĩmicicie. fallacia. adula
cio. fraus. furtū. rapina. phidia. iu
perbia. ambicio. īuidencia. homi
dia. parricidia. crudelitas. feritas.
nequicia. luxuria. petulancia. īpu
dencia. īpudicicia. fornicacōes. ad
ulteria. īcesta. et contra naturā ut
uſqz ſexus tot ſtupra atqz īmūdicie
quas turpe eſt etiā dicere ſacrilegi
a. hereſes. blaſphemie. piuria. op
preſſiones īnocencū. calūpnie. ac
cūſacōnes. pūaricacōes. falſa teſ
timonia. ĩiqua iudicia. violencie. ra

XXII

trouania. et q̄q̄d talū malox ī mẽ
te nō venit. et tū de vita ista hoīm
non recedit? Dicū hec hoīm ſ̄t ma
lox. ab illa tū errons et puerili amo
ris radice veniēna cū qua omnis filī
us adam nascit? Nam qs ignorat
cū quāta ignorancia veritatis que
iam in infantibz manifesta est. et
cū quāta habundancia vane cupi
ditatis que in pueris ī apiū appare.
homo veniat in hanc vitā. ita ut
si dimittat? vivere ut velit et face
q̄p velit. in hec facinora et flagitia
que cōmemorauī et que cōmēorare
nō potui. vel cūcta vel multa pue
niat? Sed diuina gubernacōe nō
oīmodo delerente dampnatos. et deo
non cōtinente in ira sua misericor
dies suas. in ipsis sensibz generis hu
mani phibicio et erudicio contra il
las cū quibz nascātā tenebras vigi
lant. et contra hos ī petus oppoñ
tur. plene tū ea ipse labor et dolo
rū. Quid eū sibi volūt multimode
formidines que cohibendis puerox
vanitatibz adhibent? Quid pedago
gi. q̄d magistri. q̄d ferule. q̄d lora. q̄d
virge. q̄d disciplina illa qua scripta
ra sca dicat dilecta filij latera ē tun
denda. ne crescat indomitus. domari
q̄ iam durus aut vix possit aut for
tasse nec possit? Cād agit? hijs peni
onibz. nisi ut debellet? imperata
prava cupiditas infrenet?. cū q̄bz
malis in hoc sclm venim? Cād est
eū q̄d cū labore meminim? sine
labore obliuiscā. cū labore disci
plinas. sine labore nescam? cū labore
discernā sine labore certes sumus?
Nonne hinc apparet iuste velut pō
dere suo pdimus et pna sit vinc̄la
natura. et quāta ope ut hinc libe
ret? indigeat? Delicia segnicia. pi
gricia. negligencia. vicia sūt utiq;
quibz labor fugit? cū labor ipse etiā
qui est utilis pena sit. Sed preī pue
riles penas sine quibz disci non po
test q̄d maiores volūt. qui vix ali
q̄d utilit volūt. quot et quātis pe
nis genus agit? humanū. que non
ad malicia nequicia q̄ ī quox. sed
ad condicionē ptinēt miseriaq; cō
munē. q̄s ullo sermone dicerit? Q̄s
ulla cogitacōe cōprehendit. q̄tus
est metus. quāta calamitas ab or
bita: tibz atq; luctu. a dāpnis t dāp
nacōibz. a diripacōibz et medacijs
hoīm. et sulpicacōibz fallis. ab oībz
violentis facinorosbz et sceleribz ali
enis. q̄n quidē ab eis et depredacio.
et captiuitas. et vincula. et carce
res et exilia. et cruciatus et ampu
tacio mēbrox et priuacio sensuū.
et oppressio corpis ad obscenā libidi
nē oppriment? explenda. et alia mi
lia horrenda sepe contingūt? Quid
ab innumeris malibz qui foris circus
corpi formidant? estibz et frigoribz.
tēpestatibz. pluvijs alluvionibus.
chorusacione. tonitru. grandine.
fulmine. motibz ypatibz q̄ terrarū
oppressionibz ruinarū. ab offensi
onibz et pauore. vel etiā malicia
iumentox. a tot venenis fruticū.
aquarū. aurarū. bestiarū. ac fera
rū. vel tantūmō molestijs. vt etiā
mortiferis morsibz. a rabie que cō
tingit ex rabido cane. ut etiā blā
da et amica suo dño bestia nonū
q̄p vehemēcius et amarius q̄ leo
nes dracones q̄ metuat? facinatq;
hoīem quē forte attaminauerit cō

tagione pestifera ita rabiosū. ut
appareātibz cōiuge filijs petius omī
bestia formidet.² Que mala pacisīt²
nauigantes? que terrena itinera
gradientes.² Quis ambulat ubiqī
qz non sopinatis subiacēs casibus.³
De foro quidā rediens domū sanꝰ
pedibz suis. cecidit. pedē fregit. et ex
illo vulnere finiuit hāc vitā. Qđ
videt² sedente securus.³ De sella in
qua sedebat cecidit helyi sacerdos. ⁊
mortuus est. Agricole ymo vero
omēs hoīes quot et quātos a celo
et terra. vel a pnicosis aīalibz ca
sus metuīt agriorz fructibz.² Solēt
tū de frumētis tandē collectis et re
conditis esse securi. Sed quibusdam
qđ nouim². puentū optimū frumē
torz fluuius ſpulsus fugientibz ho
mībz de horreis eorū atqz abstulit.
Contra milleformes demonū īsur
sus qs in īnocentia sua fidit. qū
quidē ne qs videret eā puulo⁹ bap
tizatos quibz certe nichil est īnocē
cius aliqū sic vexant. ut in eis mīx
ime deo ista sinente. monstret² hu
ius vite flenda calamitas. et alte
rius deliderāda felicitas.³ Jā vero
de ipso corpe tot exultūt morboz
mala. ut nec libris medicorz cūc
ta cōprehensa sint. in quoz plu
ribz ac pene omībz eā ipsa adiu
menta et medicamēta tormenta
sunt. ut hoīes a penarū exitio pe
nali eruāt² auxilio.³ Nonne ad hoc
pduxit viuentes hoīes arctor īmā
nis? ut vnā quoqz hūanā vel
eā suā biberēt.³ Nōne ad hoc fa
mes ut a carnibz hoīm se abstinē
non possent. nec īuentos homi
nes mortuos. sed pter hoc a se oīa
los. nec aliquos libet alienos. verū
eā filios matres incredibili crudeli
tate quā rabida eluries faciebat ab
sumeret.³ Ipse postremo sōpnus q
pme quietis nomē accepit. qs ver
bis explicet² sepe sōpniorz vilus qꝑ
sit inquietus. et qꝑ magnus ludꝰ
fallacū verū terroribz. quas ita ex
hibet et quodāmō exprimit. ut a
veris eas discernere nequeam? Au
mā miserā seruus qꝫ pturbet.³ Qua
fallitate visorz eā vigilantes in
quibusdā morbis et venenis mule
rabilius agitanti². qꝑ nullimo
da varietate fallaces hoīes eam la
nos maligni demones nōnūqꝑ ir
rpiāt talibz vilis. eā si eos p hec
ad sua traducere nō potuerīt. sen
sus tū eorz solo appetitu qualitāqz
pluadente fallitatis illudant.³ Ubi
ius tam misere quasi quibusdā in
feris vite nō liberat. nisi gra salua
toris xpi dei ac dñi nr̄i? hoc enī no
men est ipse ihesus. interpretat² sspt
saluator.³ maxime ne post hāc mi
seriorz ac sempiterna sustapiat nō
vita sed mors.³ Nam in ista qꝑ
sunt p sā et scōs auxiliorū magna
solacia. tū ideo nō semp eā ipsa be
nefica tribuūt² petentibz. ne qꝑ
hoc religio queratī². que qꝑ aliam
magis vitā ubi mala nō erūt oī
no ulla querenda est. et ad hoc me
liores quosqz in hijs malis adiu
uat gracia. ut quāto fidelior tan
to fortiore corde tolerentī.³ Ad quā
rem eā phylosophiā. pdelle dicūt
docti hui² scli. quā de qbusdā pauc
aut tullius vera dixerūt. nec hoīb
usqz ab hijs autē tanī est domū. aut
maius potuit ullū dari. usqz adeo

et ipſi contra quos agim⁹ quoquo
modo cōpulſi ſunt in habenda nō
quacūq; ſed vera phyloſophia diui
nā gratiā confiteri. Porro ſi pauc⁹
diuinitus datū eſt vere phyloſophi
e contra miſeras hui⁹ vite vnicū
auxiliū ſatis et hinc apparet hūa
nū genus ad luendas miſeriarum
penas eſſe dāpnatū. Sicut aūt hoc
ut fatent² nullū diuinū malus ē
donū. ſic a nullo deo dari credendū
eſt. niſi ab illo quo et ipſi qui mlt⁹
tos deos colūt nullū dicūt ee malo

Deteret hec Capt'xxiij. rem-
aūt mala hui⁹ vite bonus
malusq; cōmunia. habēt
in ea iuſti etiā ꝓpios quotidiā labo
res ſuos. quibz aduerſus vitia mi
litant. et in taliū preliorū tēptatio
nibz ꝓcliusq; verſant². Aliqū eū
conuictacius. aliqū remiſſius non
tamē delinit caro cōcupiſcere adu
ſus ſpīm. et ſpūs aduerſus carnem.
ut nō ea que volum⁹ faciam⁹? oēm
malā concupiſcētiā conſummendo.
ſed eā nobis quātū diuinitus ad
iuta poſſum⁹ non ei conſentiendo
ſubdam⁹? vigilijs cōtinuis exurbā
tes. ne opinio verſutis fallat. ne de
cipiat ſeruo verſutus. ne ſe tene
bre alicui⁹ erroris effundāt. ne qđ
bonū eſt malū. aut qđ malū eſt
bonū eſſe credat². ne ab hijs que a
genda ſūt metus reuocet. ne in ea
que agenda nō ſūt cupido ꝑpetet.
ne ſup vacundiā ſol occidat. ne ini
micae innocenti ad vetribucionē
mali ꝑ malo. ne abſorbeat inho
neſta vel īmoderata triſticia. ne ip
ueniox beneficioꝝ īgerat⁹ meus in
grata torpore. ne maledicus mino
rib⁹ bona conſcientia fatigeť. ne
temeraria de alio ſuſpicio nīa de
cipiat. ne aliena de nobis falſa no
frangāt. ne regnet pcīm in noſtro
mortali corpe ad obediendū deſide
riis eius. ne mēbra nīa exhibeant²
iniq̄tatis arma pcīo. ne oculus le
quat² concupiſcentiā. ne vindicā
di cupiditas vincat. ne in eo qđ
male delectat vel viſio vel cogita
cio remoreť. ne īprobū aut īdecēs
verbū libenter audiat². ne fiat qđ
nō liceat etiā ſi libeat. ne in hoc bel
lo laborꝝ ꝓculoꝝq; plenißimo vl⁹
de viribz nīis ſpereť victoria facē
da. vel viribz nīis facta tribuatur
ſed eius gīe. de quo aut apl⁹. gīas
aūt deo qui dat nobis victoriam p
dūm nīm ihesū xpm. qui et alio
loco. in hijs inq̄t oīb⁹ ſuperamus
per eū qui dilexit nos. Ceterum tamē
quātalibet virtute preliandi vicio
rep⁹nem⁹? vel etiā vitia ſupem⁹
et ſubiugem⁹? q̄diu ſum⁹ in hoc
corpe nobis deeſſe nō poſſe. vnde di
cam⁹ deo dimitte nobis debita nīa.
In illo aūt regno ubi ſemp aī cor
porib⁹ īmortalib⁹ erim⁹? nec ꝓlia
nobis erūt ulla nec debita. q̄ nuſq̄
et nūq̄ eſſent. ſi natura nīa ſicut
recta creata eſt ꝓmaneret. ac per
hoc etiā noſter iſte cōflictus ī quo
pidutam⁹. et de quo nos victoria no
ſtiſſima cupim⁹ liberari. ad vite
hui⁹ mala ꝓtinet. quā tot tātoꝝ
q; teſtimonio malorū ꝓbamus
eſſe dampnatam. Capīm xxiiij.

Am nūc conſiderandū eſt
hanc ꝓsā miſeriā generis hu
mani in qua laudat² iuſtia
a punietis. qualibz et q̄ multis

impleuerit bonis. eiusdē bonitas
cuncta que creauit administrā
tis. primū benedictionē illā quā
ꝓtulerat ante pccm dicens. crescite
et multiplicamini et īplete terrā. nec
post pccm voluit inhibere. man
sitq; in stirpe donata fecunditas.
nec illā vim mirabilē seminū ꝑ
mo etiā mirabiliorē qua efficiūtur
et semina indita corpibz hūanis.
et quodāmō intextū pcti viciū po
tuit auferre quo nobis īpacta est
etiā necessitas mortis. sed utrūq; si
mul currit isto quasi fluuio atq;
torrente generis hūani malū qd
a parente trahitur. et bonū qd a cre
ante tribuitur. In originali malo
duo sūt. pccm atq; suppliciū. in o
riginali bono alia duo. ꝓpagacio
et conformacio. Sed quātū ad pre
sentē ꝑtinet ītencionē nostrā. de ma
lis quorz vnū de nr̄a venit audaci
a id est pccm. alterū de iudicio dei
id est suppliciū iam satis diximꝰ.
nūc de bonis dei que ipse quoq; vi
ciate dāpnateq; nature contulit.
siue usq; nūc confert dicere insti
tui. Neq; enī dāpnando aut totū
abstulit qd dederat. alioqn nec es
set oīno. aut eā remouit a sua po
testate etiā cū dyabolo penaliter sb
didit. cū nec ipsū dyabolū a suo
alienaret īperio. qnquidē ut ipsiꝰ
quoq; dyaboli natura subsistat.
ille facit qui sūme est. et qui facit
esse qcqd aliquo modo est. Duorz
igitur illorz que diximꝰ bona etiam
in natura pccto viciata supplicio
q; dāpnata. de bonitatis eius quo
dam veluti fonte manare. ꝓpaga
cionē in pmis mūdi opibz bene

dictione largitus est. a quibz opibz
die septimo requieuit. Conforma
cio vero in illo eius est ope quo us
q; nūc opatur. Efficacē qppe potenci
am suā si iam de rebz subtrahat nec
nec ꝓgredi poterūt. et suis dimen
sis motibz ꝑagere tēpora. nec ꝓrsus
in eo qd create sūt. aliquatenꝰ ꝑma
nebūt. Sic ergo creauit deus hoīem
ut adderet ei fertilitatē quandā q
hoīes alios ꝓpagaret. cōgenerans
eis etiā ipsā ꝓpagandi possibilita
tem nō necessitatē. quibz tū voluit
hoīnibz abstulit eā deus et steriles
fuerūt. nō tamē generi hūano abs
tulit semel datā primis duobz con
iugibz benedictionē generandi. Hec
ergo ꝓpagacio qmuis pccto ablata nō
fuerit. nō tū etiā ipsa talis est qua
lis fuisset si nemo peccasset. Ex q e
nī homo in honore positus. postea
qm deliquit cōpatus est pecoribz sili
ter generat. nō in eo tamē penitus
extincta est quedā velut scintilla
racionis in qua factus est ad yma
ginē dei. Huic aūt ꝓpagacioni si cō
formacio nō adhiberetur nec ipsa in
sui generis formas modosq; proce
deret. Si enī non cōcubuissent hoīes
et nichilominꝰ deus vellet īplere ter
ras hoīnibz. quomō creauit vnū
sine cōmixtiōe maris et femine sic
posset omēs. cōcūbentes vero nisi
illo creante generantes esse nō pos
sent. Sicut ergo ait aplus de insti
tucione spūali qua homo ad pie
tatē iusticiāq; formatur. neq; qui plā
tat est aliqd. neq; qui rigat. sed q
incremētū dat deus. ita etiā hic di
ci potest. neq; qui concūbit nec q
seminat est aliqd. sed q informat

XXII

deus. Nec mater que cōceptum por/
tat et partū nutrit est aliq̄d. sed q̄
incrementū dat deus. Ipse nāq̄ o/
pacionē qua usq̄ nūc opat⁹. facit
ut numeros suos explicent semi/a
et a quibusdā latētibq̄ atq̄ īuisibili/
bq̄ uolucres in formas uisibilis hu/
ius q̄d aspicim⁹ decoris euolat. ipē
incorpoream corporeāq̄ naturā. illā
ꝑpositā istam subiectā muris modē
copulans et cōnectens aliquātē facit
Q̄d opus eius tam magnū et mi/
rabile est. ut nō solū in hoīe q̄d est
animal rationale. et ex hoc cūctis ter/
renis animantibq̄ excellentius atq̄ pl/
enius. sed in qualibet minutissima
minutissimis bene consideranti stu/
pore mentis īgerat. laudēq̄ parat
creatori. Ipse itaq̄ humane anime
mentē dedit ubi ratio et ītelligen/
cia in infante sopita est quodāmō
quasi nulla sit. exitanda saluet
atq̄ excrenda etatis accessu. qua sit
scientie capax atq̄ doctrine. et habi/
lis p̄cepto ueritatis et amoris do/
ni. qua capacitate hauriat sapien/
cia uirtutibq̄ sit predita. quibus
prudenti fortiter tēperanti et iuste
aduersus errores et cetera īgenera
ta uitia dimicet. eaq̄ nullius rei de/
siderio. nisi boni illius summi atq̄ i/
mutabilis uincat. Q̄d et si nō ꝑfi/
at ipsa ualitū bonor⁹ capacitas īna/
ta racionali diuinitus instituta
quantū sit bonū. q̄ mirabile opus
omnipotentis. q̄s cōpetenti effatu aut
cogitatu. Preter eā artes bene uiuē/
di. et ad īmortalē ꝓueniendi felici/
tatē. que uirtutes uocant. et sola de/
i grā que in xp̄o est. filios ꝓmissio/
nis regnoq̄ donāt. nōne hūano īge/
nio tot tantiq̄ artes sūt inuēte et
exercitate. parti necessarie. partim
uolūtarie. et ut tā excellens uis mē/
tis atq̄ racionis in hijs etiā rebq̄ qua⁹
supfluas ꝓmo et periculosas ꝓmo/
sas q̄ appetit. quātū bonū habeat
in natura unde ista potuit uel īue/
nire uel discere uel exercere. testeti²
ueritimētor⁹ et edificator⁹ ad opa q̄
mirabilia q̄ stupenda industria
humana ꝓuenerit. Quo in agri
cultura quo in nauigacōe ꝓfe/
cerit. que in fabricacōe quorūq̄ ma/
nor⁹ uel eiā statuarū et picturarū
uarietate excogitauerit et īpleue/
rit. Que in theatris mirabilia ex/
pectantibq̄. audiētibq̄ incredibilia fa/
cienda et exhibenda molita sit i ca/
piendis. occidendis. domandis ura/
nalibilibq̄ animantibq̄. que et quāta
reppererit. Aduersus ipsos hoīes
tot genera uenenor⁹. tot armorū
tot machinamētor⁹. et p̄ salute m
mortali tuenda atq̄ repanda quot
medicamēta atq̄ adiumēta cōpre/
henderit. pro uoluptate faucium q̄t
condimenta et gule inuentamēta ip/
perit. ad indicandas et suadēdas
cogitacōes q̄ multitudinē uarie/
tatēq̄ signor⁹. ubi precipuū locum
uerba et littere tenēt. ad delectādos
animos quos eloquiis ornatus q̄ di/
uersor⁹ carminū copiam. ad mulce/
das aures quot organa musica. q̄s
cantilene modos excogitauerit. q̄n/
tam peritiā dimensionū atq̄ nu/
meror⁹ meatus q̄ et ordinē sideriū
quāta sagacitate cōprehenderit. q̄
multa rerū mūdanarū cogitacōe
se īpleuerit. q̄s possit eloqui. maxi/
me si uelim⁹ non acerbati cūcta cō

gerere. sed in singulis īmorari. In
ipsis postremo erroribꝫ et falsitatibꝫ
defendendis q̄ magna claruerīt in
genia phylosophoꝝ atqꝫ hereticoꝝ
quis estimare sufficiat. Loquimꝫ eī
nūc de natura mentis hūane qua
ista vita mortalis ornatꝫ. nō de fide
atqꝫ itinere veritatis qua illa īmor
talitas acq̄ritꝫ. Huiꝰ tante nature
conditor cū sit utiqꝫ deus verus et
sūmus. ipso cūcta que fecit admi
nistrante. et sūmā potestatē sum
māqꝫ habente iusticiā. nūq̄ ꝓfcō
in has miserias decidisset. atqꝫ ex
hijs preter eos solos qui liberabū
tur in eternas esset itura. nisi nimis
grande pccm̄ in hoīe primo de quo
ceteri exorti sūt p̄cessisset. Iam vo
in ipso corpe q̄uis nobis sit cōmu
ne cū beluis mortalitate multisqꝫ
earū repiatꝫ infirmius. quanta dei
bonitas et quāta ꝓuidencia tanti
creatoris apparet. Nōne ita sunt
in eo loca sensuū et cetera mēbra
disposita. speciesqꝫ ipsa ac figura
et statura tocius corpis ita modifi
cata: ut ad mīsteriū aīe raciona
lis se indicet factū. Non eīm ut aīa
lia racionis expcia ꝓna esse videmꝰ
in terrā. ita creatus est homo. sed e
recta in celū corpis forma admo
net eū que sursū sūt sape. Porro
mira mobilitas que lingue ac ma
nibꝫ attributa est ad loquendū et
scribendū apta atqꝫ cōueniēs. et
ad opa arciū plurimarū officioꝝ
qꝫ cōplenda. nōne satis ostendit q̄
li aīe ut seruiret tale sit corpus ad
iunctū. Quāq̄ et detractis necessi
tatibꝫ operandi. ita oīm parciū cō
gruencia numerosa sit. et pulchra

sibi parilitate respondeat. ut nes
cias utrū in eo condendo maior sit
utilitatis habitacio q̄ decoris. Cer
te eīm nichil creatū videmꝰ in corpe
utilitatis causa: qd̄ nō habeat eciā
decoris locū. Plus aūt nobis id appa
reret. si numeros mensurarū q̄bꝫ
inter se cūcta cōnexa sūt et coapta
ta nossemꝰ. quos forsitan data opa
in hijs que foris eminēt humana
posset vestigare sollercia. Que vo
tecta sūt atqꝫ a nr̄is remota cōspec
tibꝫ. sicuti est tanta ꝑplexitas vena
rū atqꝫ neruoꝝ et viscerū secreta vi
taliū īuenire nullus potest. quia
et si medicoꝝ diligencia nōnulla
crudelis quos anathomicos appel
lant. laniant corpa mortuoꝝ. siue
eciā inter manus secantis ꝑscrutā
tisqꝫ morienciū. atqꝫ in carnibꝫ hu
manis satis inhūane abdita cūcta
rimata est. ut qd̄ et quomō quibꝫ
locis curandū esset addisceret. nu
meros tn̄ de quibꝫ loquor quibꝫ co
aptacio que armonia grece dicitꝫ
tanq̄ cuiusdā organi extrinsecus
atqꝫ intrinsecus tocius corpis cōstat
quid dicam. Nemo valuit īuenire.
quos nemo ausus est querere. Qui
si noti esse potuissent. in īterioribꝫ
quoqꝫ visceribꝫ que nullū ostētāt
decus. ita delectaret pulchritudo ra
cionis. ut oīm forme apparenti q̄
oculis placet. ipsius mentis que o
culis utitꝫ preferetꝫ arbitrio. Sunt
vero quedam ita posita in corpore
ut tantūmō decorē habeāt. non et
usū. sicut habet pectus virile ma
millas. sicut facies barbā. quā nō
esse munimēto sed virili ornamēto
indicant pure facies feminarū q̄s

XXII

uaq; infirmiores munici tuciuis
conueniret. Si ergo nullū membrū ē
in hys quidē conspicuus. unde am
bigit nemo. qd̄ ita sit aliqui operi
accōmodatū. ut nō eaq; sit decorū.
Sūt aūt nō nulla quoq; solum
decus et nullus est usus. puto haec
le intelligi in corpis condicione dig
nitatē necessitati fuisse prelatam
Transitura est quippe necessitas tem
pusq; venturū qū sola innocem pul
chritudine sine ulla libidine pfru
atū. qd̄ maxime ad laudē referēdū
est conditoris audiat in psalmo
confessionē et decorē induisti. Jā
cetera pulchritudo et utilitas crea
ture. que homī lucet in istos labo
res miserias q; pecto atq; dāpna
to spectanda atq; sumenda diuina
largitate cōcessa est. quo sermone
terminari potest. in celi et terre et
maris multimoda et varia pulch
tudine. in ipsius lucis tanta copia
tanq; mirabili specie in sole ac lu
na et sideribz. in operantibz nemo
cū. in coloribz et odoribz floq;. in diū
sitate ac multitudine volucrū gar
rularū atq; pictarū. in multiformi
specie tot tantoq; animaliū. Qua
cū illa plus habenti admiracois.
que molis minimū. plus cū fur
micularū et apicularū opa stupe
mus: q̄ immensa corpa balleniarū.
Jn ipsius quoq; maris tam grādi
spectaculo cū sese diuersis coloribz
velut vestibz induit. et aliqn vi
ride atq; hoc multis modis. aliqn
purpureū. aliqn ceruleū est. Quā
porro delectabilit spectat ea quā
doq; turbat. et fit inde maior su
auitas. qā sic demulcet intuentē
ut non iactet et quassat nauigā
tem. Qd̄ abeq; usq; quaq; copia cō
tra famē. Quid sapeq; diuisitas cō
tra fastidiū nature diffusa diuina
is. nō coquoq; arte ac labore quesi
ta. Qd̄ in tā multis rebz tuende
aut recuperande salutis auxilia.
Qz grata viciscitudo diei alternātis
et noctis. Horatiū q̄ blanda tēperi
es. Jn fructibz et pecoribz indumē
toq; conficiendoq; quāta materies.
Omnia cōmemorare quis possit. Hec
aūt sola que a me velut in quēdā
sūt aggerē congesta. si vellem ve
lut colligata inuolucra soluere atq;
discutere. quāta michi mora esset
in singulis quibz plurima cōtinē
tur. Et hec omnia miserog; sūt dāp
natoq;q; solacia. nō premia bōrq;.
Que igit illa sūt. si tot et talia ac
tanta sūt ista. Quid habituris q̄s
predestinauit ad vitā. qui hec de
dit etiā eis quos predestinauit ad
mortē. Que bona in illa beata vi
ta faciat eos sumere. p quibz in
hac misera vnigenitū suū filiū
voluit usq; ad mortē mala tanta
pferre. Unde aplus de ipsis in illud
regnū predestinatis loquēs. q. pp̄o
nq̄ filio nō pepcit. sed p nobis
oībz tradidit eū. Quomō nō et
cū illo omnia nobis donauit. Cū
hec pmillioq; plebis quid erimus
quales erim? que bona in regno
illo accepturi sum? qū quidē xp̄o
moriente pro nobis tale iā pignꝰ
accepim? Qualis erit spūs hoīs
nullū oīno habens vicū. nec sub
quo iaceat nec cui cedat. nec con
tra qd̄ saltē laudabilit dimicet
pacatissima virtute pfectus. He

rū ibi oīm quāta q̄ speciosa q̄ cer
ta sciencia sine errore aliquo vl̄ la
bore. ubi dei sapiencia de ipso suo
fonte potabit̄ cū sūma felicitate
sine ulla difficultate. Quale erit
corpus. qd̄ oīmodo spūi subditū et
eo sufficient̄ viuificatū. nullis ali
moniis indigebit. Non eū aīale
sed spūale erit. habens quidē carnis
sed sine ulla carnali corrupcione
substanciam. Capl̄m xxv.

Verū de animi bonis quibz
post hanc vitā beatissim⁹
pfruet̄. nō a nobis dissen
ciūt phylosophi nobiles. sed de car
nis resurrectione contendūt. hāc
quantū possūt negant. sed creden
tes multi negantes paucissimos
reliquerūt. et ad xp̄m qui hoc qd̄
istis videt̄ absurdū in sua resurrec
tione monstrauit. fideli corde cōuer
si sūt docti et indocti. sapientes mū
di et insipientes. Hoc eū credidit
mūdus qd̄ predixit deus. qui eciā
hoc predixit qd̄ hanc rem mūdus
fuerat crediturus. Neqz eū petri
maleficiis eam cū laude credenciū
tanto ante prenūciare cōpulsus ē
Ille est eū deus quē sicut iam dixi
aliquociēs nec cōmonere me piget
confitente porphirio atqz id oracu
lis deorz suorz probare cupiente. ip
sa numina pphorrescūt. quem sic
laudauit. ut eū et deū et patrē et
regem vocaret. Absit eū ut sic in
telligenda sint que predixit. quo
modo volūt hij qui hoc cū mūdo
non crediderūt. qd̄ mūdū creditu
rū esse predixit. Cur eū nō potius
ita sicut crediturus tanto ante pre
dictus est mūdus. nō sicut paucis
simi garriūt. qui hoc cū mūdo qd̄
crediturus predictus est credere no
luerūt. Si eū ꝓpterea dicūt alio
modo esse credenda. ne si dixerīt va
na esse conscripta. ĩiuriā faciant
illi deo cui tam mag̃nū pphibent
testimoniū. Tantā prorsus ei vel
eciā grauiorē faciūt ĩiuriā. si aliter
dicūt esse ĩtelligenda non sicut mū
dus ea credidit quē crediturū ipse
laudauit. ipse ꝓmisit. ipse cōpleuit
Vtrū eū nō potest facere ut resur
gat caro et viuat in eternū. an ꝓpter
ea credendū nō est id eū esse factu
rū. q̄a malū est atqz indignū deo.
Sed de omīpotencia eius qua tot
et tanta facit ĩcredibilia iā multa
diximus. si volūt ĩuenire qd̄ omīpo
tens nō potest. habent ꝓrsus. ego
dicam. mentiri nō potest. Creda
mus ergo qd̄ potest. nō credendo
qd̄ non potest. Itaqz credentes qd̄
mentiri nō possit. credant esse fac
turū. qd̄ se facturū esse ꝓmisit. et
sic credant sicut id credidit mūdus
quē crediturū esse predixit. quē cre
diturū esse ꝓmisit. quē crediturū
esse laudauit. quē credidisse iam
ostendit. Hoc aūt malū esse vnde
demonstrauit. Non erit illic ulla
corrupcio. qd̄ est corpis malū. De
ordine elemētorz iam disputaui
mus. de aliis hoīm cōiecturis satis
diximus. quāta sit futura in corpe
ĩcorruptibili facilitas motus de p̄
sentis bone valitudīs tēperamen
to. que utiqz nullo mō illi cōpan
da est ĩmortalitati in libro tercio
decimo satis ut opinor ostendimus.
Legant supiora opis hui⁹. q̄ vel nō
legerūt. vl̄ nolūt recolē qd̄ legerūt.

XXII

Sed porphyrius Capl'm xxvi.
aut inquiūt. ut beata sint
aīa. corpus esse oīe fugi
endū. Nichil ergo pdest qa īcorrup
tibile diuinū futurū corpus. si aīa
beata nō erit. nisi oīe corpus effu
gerit. Sed iam et hunc in libro me
morato quātū oportuit disputa
ui. decū hic vnū inde tantū memo
rabo. Emendet libros suos istos ō
nūm magister plato. et dicat eos de
os ut beata sint sua corpa fugitu
ros. id est esse morituros q̄s in celes
tibz corpibz dixit idulos. quibz tū
deus a quo facti sūt quo possent
esse secura īmortalitatē id est in eis
dem corpibz eternā pmansionē nō
eoz natura id habente. sed suo cō
silio pualente pmisit. Ibi etiam
illud euertit qd dicūt. qīm est īpos
sibile ideo resurrectionē carnis esse
credendā. Aptissime q̄ppe iuxta eōdē
phylosophū ubi dys a se factis p
misit deus nō factus īmortalitatē.
qd īpossibile est se dixit esse facturū.
Sic enī ei locutū narrat plato. qīm
ellas orti inqt. īmortales esse et in
dissolubiles nō potestis. nō tamen
dissoluem. neq vos ulla mortis
fata perimēt. nec erit valentiora
q̄ consiliū meū qd maius est viu
culū ad petuitatē vestrā. q̄ illa q̄
bz estis colligati. Si nō solū ab iu
dis sed surdis non sūt qui hec audi
unt. nō utiq dubitāt dys factis ab
illo deo qui eos beatos secm platonē
qd est īpossibile fuisse pmissum.
Qui enī dicit. vos quidē īmorta
les esse nō potestis. sed mea volū
tate īmortales eritis. qd aliud di
cit q̄ id qd fieri nō potest. me face
te tamē eritis. Ille igitur carnē īcor
ruptibilē īmortalē spūalē velocita
tauit. qui iuxta platonē id qd im
possibile est se facturū esse promisit.
Quid adhuc. qd promisit deus. Qd
deo promittente credidit mūdus. q
eam ipse promissus est crediturus ee.
impossibile clamāt. qnquidē nos
deū qui eam secm platonē facti ī
possibilia id facturū esse clama
mus. Non ergo ut beate sint aie
corpus est oīe fugiendū. sed cor
pus īcorruptibile recipiendū. Et ī
quo cōueniētius īcorruptibili cor
pore letabūt. q̄ in quo corruptibi
li gemuerūt. Sic enī nō in eis erit
illa dura cupiditas quā posuit ex
platone virgilius ubi ait rursus
et insipienti in corpa velle reuerti
sic inquā cupiditatē reuertendi ad
corpa nō habebūt. cū corpa ī que
reuerti cupiūt secū habebūt et sic
habebūt ut nūq̄ nō habeāt. nū
q̄ ea prius vel ad exiguū q̄libet
tempus ulla morte deponāt. Ca

Singula quetam pl'm xxvij.
dixerūt plato atq porphi
rius. que si iter se cōmuni
care potuissent facti essent fortas
se xp̄iani. Plato dixit sine corpo
bz aīas inetenū esse nō posse. ideo
eas dixit eas sapientiū aīas post
q̄libet longū tempus tū ad corpa
redituras. porphyrius aūt dixit a
nimā purgatissimā cū redierit ad
patrē ad hec mala mūdi nūq̄ esse
redituram. ac p hec qd verū vidit pla
to si dedisset porphyrio. eam iustor
atq sapientiū purgatissimas aī
mas ad hūana corpa redituras.
Cursus qd verū vidit porphyrius

si dedisset platoni nūq̄ rediturās
ad miserias corruptibilis corporis
aīas scās. ut nō singuli hēt singu/
la. sed ambo et singuli utrūq; di/
cerent. puto q̄d viderent esse iam
consequens. ut et reduc̄et aīe ad cor/
pora et talia reperēt corpa in q̄
bz beate atq; īmortalit̄ viuerent.
q̄m sēm platonē erūt scē aīe ad
hūana corpa redibūt. sēm por/
phyriū ad mala mūdi huius scē aīe
nō redibūt. Dicat itaq; cū plato
ne porphyrius. redibūt ad corpa
dicat plato cū porphyrio nō redi/
būt ad mala. et ad corpa reduce
consentiat in quibz nulla pau/
ās mala. Hec itaq; nō erūt nisi
lla que p̄mittit deus. bās aīas
ueternū cū sua eterna carne fac/
turus. Hoc enī quantū existimo
iam facile nobis concederēt ābo.
ut qui fatereūt ad īmortalia cor/
pora rediturās aīas esse scōz ad su
a illas redire p̄mitterēt in quibz
mala huius scī p̄tulerūt. in quibz
deū ut hijs malis careret pie fide
literaq; coluerūt. Caplm xxviij.

Nonnulli nīa ꝓpt̄ quodā
p̄clarissimū loquendi
genus. et ꝓpter nōnulla
que veraū sensit amantes plato
nē. dicūt eū aliq̄d simile nobis e
ā de mortuoz reluctatiōe sensisse.
Q̄d quidē sic tangit in libris de
republica tullius. ut eū lusisse po
cius q̄m q̄d id verū esset affirmet di
cere voluisse. Iducat enī hoīem
resuxisse et narrasse quedā q̄ pla
tonicas disputatiōibz cōgruebāt.
Habeō enā duos dicat uno die fuis
se defunctos. et occurisse īuicem ī
quodā cōpito. deinde ad corpa sua
iussos fuisse remeare. et conspiciu/
se īter se amicos se esse victuros at
q; ita factū esse donec morerent. ꝑ
ista auctores talē resurrectionē cor
poris factā fuisse narrarūt quale
fuerūt coz quos resurrexisse nou
mus. et huic quidē redditos vite.
nō eo modo ut nō morerent ulteri
us. Mirabilius aūt quidā narra/
uit in libris quos conscp
sit de gente ꝑsica romana. an ꝑ puta
ui ipsa verba esse ponenda. Cenethy
liaca quidā scripserūt inqt esse in
ressurrectionis hominibz quā appellant
palentgenesian greci. has conscrip
serūt codices in annis numero ꝙ
dringentis quadragīta. ut deinc cor
pus et eadē aīa que fuerāt cōiunc
ta in hoīe. aliq̄n eadē rursus rece/
dant in cōiunctionē. Ille varro ꝓpe
sine illi genethliaca uelut qui nō
quoq; cōme
eūt nōia coz prodidit quoz cōme
morauit sententiā. aliq̄d dixerūt
q̄d lucet fallū sit. cū eū semel ad
eadē corpa que gesserūt aīe redie
runt nūq̄ ea postea relicture. tame
multa illius ipossibilitatis qua/
cōtra nos ista garrūt argumēta
cōuellit et destruit. Qui enī hoc se
cūt sive senserūt. nō eas vsiq; esse
fieri nō posse ut dilapsa cadauera
in auras. in puluerē in cinerē. in
humores. in corpa velocia
arū. vel ipsoz quoq; hoīm. ad id
rursus redeant q̄d fuerūt. Quappꝓ
plato et porphyrius vel pocius q
cūq; illos diligūt et adhuc viuūt.
si nobis consentiūt. eadē scās aīas
ad corpa rediturās sicut ait pla/
to. nec tamē ad mala ulla rediti

XXII

ras sicut aut porphyrius. ut ex hys
fiat consequēs qđ fides predicat xpi
ana. talia corpa recepture sint. in
quibz sine ullo malo ineternū re
liat vuāt. Assumāt eaā hoc de
barrone. ut ad eadē corpa redeāt
in quibz ante fuerūt. ut apud eos
tota questio de carnis ineternū re
surrectiōe soluat. Caplm xxxi.

Dhuc iam qđ acturi sint cō
corpibz īmortalibz atque
spūalibz sā. nō adhuc eoz
carne carnalit sed spūalit iam vi
uente. quā tū dūs adiuuare digna
tur videam? Et illa quidē actio ve
porius quies atq; otiū quale futu
rū sit: si verū velim dicere. nescio.
Non enī hoc vnq̄ p sensus corpis
vidi. si autē mente id est intelligen
tia vidisse me dicam. quantū est
aut qđ est nūra intelligentia ad illā
excellentiā? Ibi est enī pax dei que
sicut dicit aplūs supat oēm intel
lectū. quē nulli nūm aut fortasse e
tiā sōz angelorz? Non enī et dei.
Si ergo sā in dei pace victuri sunt
p certo in ea pace victuri sūt q supe
rat oēm intellectū. Oīm nūm quidē
supat nō est dubiū. si aūt supat
et angelorz. ut nec ipsos excepisse
videatur. qui aut oēm intellectū. sōz
hoc esse dictū debem? acute. qđ pa
cem dei qua deus ipse pacatus est.
sicut deus novit. nō eam nos sic
possum? nosse nec ullu angelu. Su
peratq; oēm intellectū. non du
biū qđ preter suū. Sed qđ et nos p
modulo nro pacis eius ptcipes fā
sum? nā in nobis atq; inter nos
et cū ipso pacē quantū nūm sūmū
est obtinebim? isto modo p suo mo
do sanū eam sā angelu. hoīes aute
nūc longe infra quātūlibet pueri
tu mentis excellant. Considerandū
est cū quātus vir dicebat. ex par
te sam? et ex pte pphetam? donec
veniat qđ pfectū est. et videmus
nūc p speculū in enigmate. tunc
aūt facie ad faciē. sic iam videnti
sā angelu. qui eaā nri angeli dic
ti sūt. qđa erudi de potestate tene
brarū. et accepto spūs pignore tūs
lati ad regnū xpi. ad eos angelos
iam cepim? pticere. cū quibz nob
erit sā atq; dulcissima de qua iam
tot libros scripsim? dei civitas ipa
cōmunis. Sic sūt ergo angeli nri
qui sūt angeli dei quēad modum
xpc dei xpc est noster. dei sūt quia
deū nō dereliquerūt. nri sūt quia
suos cives nos habere cepерunt.
Dixit aūt dūs ihesus. videte ne cō
temnatis vnū de pusillis istis.
Dico enī vobis. qđa angeli eoz in ce
lis semp vident faciē patris mei
qui in celis est. Sicut ergo illi vi
dent ita et nos videri suum? sed nō
dū ita videm? propter qđ aut aplūs
qđ paulo ante dixi. videm? nūc per
speculū in enigmate. tūc aūt facie
ad faciē. Premiū itaq; fidei nobis
visio ista servat. de qua et iohes a
plūs loquens. cū apparuerit inq̄t
similes ei erimus. quīm videbimus
eū sicuti est. Facies aūt dei mani
festatio eius intelligenda est. nō alu
qđ tale nebrū quale nos habem?
in corpe atq; in isto noīe nīa pa
timus. Quapter cū ex me queritī.
qđ acturi sint sancti in corpe illo
spūali. nō dico qđ iam video sed di
co qđ credo. secm illud qđ in psal

mo lego. credidi ꝓpt̃ qd̃ et locutus
sum. Dico itaq; visuri sũt deũ in ip
so. sed utrũ per ipsũ sicut ꝑ corpus
nũc videm⁹ solem. lunã stellas. ma
re ac terrã. et que sũt in ea. nõ par
ua questio est. Durũ est eñ dicere
qd̃ sc̃i talia corpa tũc habebũt ut
non possint oculos claudere atq;
aperire cũ volũt. durius aũt qd̃
ibi deũ quisq̃s oculos clauserit nõ
videbit. Si eñ ꝓpheta heliseus pu
erũ suũ iezi absens corpe vidit ac
cipientẽ munera que dedit ei naa
man syrus. quẽ ꝓpheta memorat⁹
a lepre deformitate mũdauerat qd̃
seruus neq̃ dño suo nõ vidente la
tenter se fecisse putauerat. q̃to ma
gis in illo corpe spũali videbũt sc̃i
omĩa nõ solũ si oculos claudant
verũ etiã vnde sũt corpe absentes.
Tunc eñ erit ꝑfectũ illud de quo
loquens aplus. ex ꝑte eñ inquit
scim⁹ et ex ꝑte ꝓphetam⁹. cũ autẽ
venerit qd̃ ꝑfectũ est. euacuabit̃
qd̃ ex ꝑte est. Deinde ut quomodo
posset aliqua similitudine osten
deret. quantũ ab illa que futura
est distet hec vita nõ qualiũcũq;
hoĩm. verũ etiã qui ꝑcipua hic sc̃i
tate sũt prediti. cũ essem inq̃t ꝑ
uulus. quasi ꝑuulus sapiebam.
quasi ꝑuulus loquebar. quasi ꝑ
uulus cogitabã. cũ aũt factus sũ
vir euacuaui ea que ꝑuuli erant.
Videm⁹ nũc ꝑ speculũ in enigma
te. tũc aũt facie ad faciẽ. nũc scio
ex ꝑte. tũc aũt cognoscã sicut et
cognitus sum. Si ergo in hac vita
ubi hoĩm mirabiliũ ꝓphetia ita
comꝑanda est illi vite quasi ꝑuu
li ad iuuenẽ. vidit tñ heliseus ac

cipientẽ munera seruũ suũ ubi ip
se nõ erat. itane cũ venerit qd̃ per
fectũ est. nec iam corpus corrupti
bile aggrauabit aĩam. sed ĩcorrup
tibile nichil ĩpediet. illi sc̃i ad ea q̃
videnda sũt oculis corporeis quibz
heliseus absens ad seruũ suũ vide
dũ nõ indiguit. indigebũt. Nam
scd̃m int̃pretes lxx. ista sũt ad gezi
verba ꝓphete. nõne cor meũ ijt te
cũ quãdo cõuersus est vir de curru
in obuiã tibi. et accepisti pecuniã
et cetera. Sicut aũt ex hebreo ĩter
pretatus est presbit̃ iheronimus.
nõne cor meũ inq̃t in presenti erat
qñ reuersus est homo de curru suo
in occursũ tui. Corde suo ergo se dix
it hoc vidisse ꝓpha. adiuto quidẽ
mirabilit̃ nullo dubitante diuini
tus. sed quãto amplius tũc omẽs
munere isto habũdabũt. cũ deus e
rit omĩa in omĩbz. Habebũt tamẽ
etiã illi oculi corporei officiũ suũ
et in loco suo erũt. utitq̃z illis spũs
ꝑ spũale corpus. Neq; eñ et ille ꝓ
pheta q̃a nõ eis indiguit ut vide
ret absentẽ. nõ eis usus est ad vide
da presentia. que tamẽ spũ videre
posset etiã si illos clauderet. sicut
vidit absentia ubi cũ eis ipse non
erat. Absit ergo ut dicam⁹ illo⁹ sc̃o
in illa vita deũ clausis oculis non
visuros. quẽ spũ semꝑ videbũt. Sz
utrũ videbũt et ꝑ oculos corꝑis cũ
eos aptos habebũt: inde questio
est. Si eñ tantũ poterũt in corpe
spũali. eo modo utiq; etiã ipsi oculi
spũales. quãtũ possũt isti quales
nũc habem⁹. ꝓculdubio ꝑ eos deus
videri nõ poterit. Longe itaq; alte
rius erũt potentie. si ꝑ eos videbit̃

XXII

incorporea illa natura. que nō con
tinet loco sed ubiq; tota est. Nō enī
quia dicim⁹ deū et in celo esse et in
terra. ipse quippe aut p ꝓphetā. celū
et terrā ego impleo. aliā partē dic
tum suum⁹ eū in celo habere. et in ter
ra aliā. sed totus in celo est. totus
in terra. nō alternis tēporibz. sed u
trisq; simul. qđ nulla natura cor
poralis potest. Duis utraq; ꝓpollen
nor oculor⁹ erat illor⁹. nō ut aerius
videant qđ quidā phibent videre
serpentes et aquile. Quātalibet e
ī acrimonia cernendi eadē quoq;
aīalia nichil aliud possūt videre
qđ corpa. sed ut videant et incorpalia.
Et fortalsse ista virtus magnaci
uendi data fuerit ad horā eam illo
mortali corpe oculis cā viri iob qui
ait ad deū. in obauditu auris au
diebā te prius. nūc aūt oculus me
us videt te. ꝓterea despexi memet
ipsū et distabui. et estimaui me
terrā et cinerē. Quānus hic nichil
phibeat oculū cordis intelligi. de q̄
bus oculis ait aplus. illuminatos
oculos habere cordis vī. Plus āt
videri deū cū videbit xpianus am
bigit nemo. qui fideliter accipit
qđ ait deus ille magister. beati mū
do corde qm ipsi deū videbūt. Sed u
trū eam corpalibz ibi oculis videat
hoc in ista questiōe uersam⁹. Illud
eam qđ scriptū est. et videbit omnis
caro salutare dei. sine ullius nodo
difficultatis sic intelligi potest. ac
si dictū fuerit. et videbit omnis ho
mo xpm dei. qui utiq; in corpore
visus est. et in corpe videbit qm vi
vos et mortuos iudicabit. Qđ āt
ipse sit salutare dei multa sūt et a
lia testimonia scripturarū. sed eui
dencius veneranda illius senis sym
onis verba declarant. Qui cū infā
tem xpm accepisset in manus suas.
nūc inquit dñe dimittis seruū tuū i
pace sm verbū tuū. qm viderunt
oculi mei salutare tuū. Illud eam
qđ aut supra memoratus iob. sicut
in exemplaribz que ex hebreo sunt
inuenim⁹. et in carne mea videbo deū
resurrectionē quidē carnis sine du
bio ꝓphetauit. nō tū dixit p carnē
meam. qđ quidē si dixisset posset
deus xp̄c intelligi. qui p carnem in
carne videbit. Nunc vero sic potest
accipi. in carne mea videbo deū. ac
si dixisset. in carne mea ego. cū vi
debo deū. Et illud qđ ait aplus fa
cie ad faciē. nō cogit ut deū p hāc
faciem corpalē ubi sūt oculi corpa
les nos visuros esse credam⁹? quem
spiritu sine ītermissione videbim⁹?
Nisi eū esset eam īteriorus hoīs fa
ces. nō diceret idem aplus. nos aūt
reuelata facie gloriā dñi speculan
tes. in eandē ymaginē trāsformam⁹
de gloria in gloriā tanq̄ a dñi spū.
Nec aliū intelligim⁹ et qđ in psal
mo canit. accedite ad eū et illumi
mini. et facies vre nō erubescent.
Fide q̄pe accedit ad deū. quā cordis
constat esse nō corpis. Sed qa spūa
le corpus nescim⁹ quātos habebit
accessus. de re quippe inexpta loqui
mur. ubi aliqua que aliū intelligi
nequeat. diuinarū scripturarum
nō occurrit et succurrit auctorita.
necesse est ut contingat in nobis
qđ legim⁹ in libro sapientie. cogita
ciones mortaliū timide et incerte. p
uidentie vīe. Hanc cnam quippe

illa phylosophorum qua disputant ita
mentis aspectu intelligibilia videri
et sensu corporis sensibilia id est corpo
ralia. ut nec intelligibilia per corpus
nec corporalia per seipsam mens valeat
intueri. si posset nobis esse certissi
ma. profecto certum esset per oculos cor
poris etiam spiritualis nullo modo posse
videri deum. Sed istam ratiocinationem
et vera ratio et prophetica irridet auc
toritas. Quis enim ita sit aversus a
vero. ut dicere audeat deum corporalia
ista nescire? Numquid ergo corpus ha
bet. per cuius oculos ea possit addis
cere? Deinde quod de propheta heliseo
paulo ante diximus. nonne satis in
dicat etiam spiritum non per corpus corporali
a posse cerni? Cum enim servus ille
munera accepit utique corporaliter ges
tum est. quod tamen propheta non per corpus sed
per spiritum vidit. Sicut ergo constat
videri corpora spiritu. quid si tanta erit
potentia spiritualis corporis. ut corpore
videatur et spiritus? Spiritus enim deus est.
Deinde vitam quidem suam qua nunc
vivit in corpore et hec terrena mem
bra vegetat facitque viventia. interio
re sensu quisque non per corporeos o
culos novit. aliorum vero vitas cum
sint invisibiles per corpus videt. Nam
unde viventia discernimus a non viven
tibus corpora? nisi corpora simul vitas
que videamus? Quas nisi per corpus vi
dere non possumus? vitas autem sine cor
poribus corporeis oculis non videmus.
Quamobrem fieri potest valdeque cre
dibile est. sic nos visuros esse mun
dana tunc corpora celi novi et terre
nove ut deum ubique presentem et uni
versa etiam corporalia gubernantem
per corpora que gestavimus et que

conspiciemus quaquaversum oculos dux
erimus clarissima perspicuitate vide
amus. non sicut nunc invisibilia dei per
ea que facta intellecta conspiciuntur
per speculum in enigmate ex parte. u
bi plus in nobis valet fides qua
credimus quam rerum corporalium species quam
per oculos cernimus corporales. sed si
cut homines inter quos viventes mo
tusque vitales exerentes vivimus
mox ut aspicimus non credimus vivere
sed videmus. cum eorum vitam etiam sine cor
poribus videre nequeamus. quam tamen
in eis per corpora remota omni ambi
guitate conspicimus. ita quacumque spi
ritualia illa lumina corporum nostrorum
circumferemus. incorporeum deum omnia regen
tem etiam per corpora contuebimur. Aut
ergo sic per illos oculos videbitur deus.
ut aliquid habeant in tanta excellen
cia mentis simile. quo et incorporea
natura cernatur. quod ullis exemplis
sive scripturarum testimoniis divi
narum vel difficile est vel impossibile
ostendere. aut quod est ad intelligendum
facilius. ita nobis deus erit notus
atque conspicuus. ut videatur spiritu a sin
gulis nobis. in singulis nobis vi
deatur ab altero in altero. videatur in
seipso videatur in celo novo et terra
nova. atque in omni que tunc fuerit
creatura. videatur et per corpora in omni
corpore quocumque fuerint spiritualis cor
poris oculi acie perveniente directi
patebunt etiam cogitationes nostre invicem
nobis. Tunc enim implebitur quod apostolus
cum dixisset. nolite ante tempus quicquam
iudicare. mox addidit. donec veni
at dominus qui et illuminet abscondita
tenebrarum et manifestabit cogita
ciones cordis. et tunc laus erit u

XXII

uiauiq; a deo. Capm xxx.

Quanta erit illa felicitas. ubi nullū erit malū. nullū latebit bonū. vacabit dei laudibz qui erit oīa in oīibus. Nam qd aliud agat. ubi neq; ulla delidia cessabit. neq; ulla indigentia laborabit. nec hoc. Admoneor eā sōm canticū ubi lego vel audio beati qui ambulāt in domo tua dn̄e sēcla sēcloz laudabūt te. Omnia membra et uiscera incorruptibilis corporis que nūc videm⁹ p ulius necessitatis varios distributa. qm̄ tūc non erit ipsa necessitas. sed plena certa secura sempiterna felicitas. plenti laudibz dei. Oīes quippe illi de quibz iam sum locutus qui nūc latenti armonie corpalis numeri nō latebūt intrinsecus et extrinsecus p corporis oīa dispositi. et cū ceteris rebz que ibi magne atq; mirabiles videbūt. racionabiles mentes in tanti artificis laudē racionabilis pulchritudīs delectatione succedent. Qui motus illic taliū corpoz sint futuri. temere definire nō audeo. qd excogitare nō valeo. tamē et motus et status sicut ipsa species dei erit. quicūq; erit. ubi qd nō decebit non erit. certe ubi volet spūs. ibi erit ptinus corpus nec volet aliqd spūs. qd nec spiritui decere possit nec corpus. Vera ibi gl'a erit. ubi laudantis nec errore quisq; nec adulacōe laudabit. vera honor qui nulli negabitur digno. nulli deferet indigno. sed nec ad eū ambiget ullus indignus ubi nullus putabit esse nisi dignus. Vera pax ubi nichil aduersi nec a seipso nec ab alio quisq; patiet. Premiū ututis erit ipse qui ututē dedit. eq; qui seipsū quo melius et maius nichil poterit esse premiabit. Quid est enī aliud qd p ꝓphetam dixit. ero illoz deus. et ipi erūt mihi plebs. nisi ego ero unde sanentur ego ero quecūq; ab hoīibz honeste desiderant et uita et salus et uictus et copia. et gl'a et honor. et pax et oīa bona. Sic enī et illud recte intelligit qd aut aplius. ut sit deus oīa in oīibz. ipse enī finis erit desideriorq; suoq;. qui sine fine uidebit. sine fastidio amabit. sine fatigacōe laudabit. Hoc munus hic affectus. hic actus p certo erit oīibz sicut ipsa uita eterna communis. Ceterū qui futuri sint p meritis p̄miorq;. eā gradus homo cū atq; gl'arū. quis est ꝑ̄uideus cogitare. q̄ to magis dicere. Qd tamē futuri sint nō est ambigendū. atq; id eā beata illa ciuitas magnū in se bonū uidebit. qd nulli superiori ullus inferior inuidebit. sic nūc non inuident archangelis angeli ceteri. tāq; uolent esse omnisq; qd nō accepit. q̄ uis sit pacatissimo concordie uinculo ei qui accepit obstrictus. q̄ nec in corpe multi oculus esse qui est dignitus. cū mēbrū utrūq; contineat totius carnis pacata cōpago. Sic itaq; habebit donū alius alio minus. ut hoc quoq; donū habeat. nec uelut aplius. Nec ideo liberū arbitriū nō habebūt. qa p̄ta eos delectare nō poterūt. Magis q̄ppe erit liberū a delectacione peccandi usq; ad delectacionē non peccandi indeclina-

bile liberatū. Nam p̄mū liberum
arbitriū qd̄ homī datū est. qn̄ pri
mū creatus est rectus. potuit non
peccare. sed potuit et peccare. Hoc
aūt nouissimū eo potēcius erit:
quo peccare nō poterit. Verū hoc
dei quoq; munere. nō sue possibi
litate nature. Aliud est eni esse de
um: aliud ꝑticipē dei. Deus natu
ra peccare nō potest: particeps ve
ro dei ab illo accepit ut peccare n̄
possit. Seruandi aūt gradus erāt
diuini muneris. ut primū daret
liberū arbitriū quo nō peccaret ho
mo. postea nouissimū quo pecca
re nō possit. atq; illud ad cōparā
dū meritū. hoc ad recipiendū pre
miū ꝑtineret. Sed quia peccauit
ista natura cū peccare potuit. lar
giore gracia liberat. ut ad eam ꝑ
ducat libertatē. in qua peccare
non possit. Sicut eni p̄ma īmor
talitas fuit quā peccando adam
ꝑdidit posse nō mori. nouissima
erit nō posse mori. ita p̄mū liberꝫ
arbitriū posse nō peccare. nouissi
mū nō posse peccare. Sic eni erit
īamissibilis volūtas pietatis et eq̄
tatis. quomō et felicitatis. Nam
utiq; peccando nec pietatē nec feli
citatē tenuim⁹: volūtatē vero fe
licitatis nec ꝑdita felicitate perdi
dim⁹. Certe deus ipse nūqd̄ qm̄ pec
care nō potest: ideo liberū arbitri
um habere negandus est: Erit er
go illius ciuitatis et vna in omī
bus et inseꝑabilis in singulis vo
luntas libera ab omī malo libera
ta. et īpleta omī bono. fruens in
deficient eternoꝝ iocūditate gau
dioꝝ. oblita culparū. oblita pe

narū. nec ideo tn̄ sue liberacionis
oblita. ut liberatori suo nō sit in
grata. Quantū eni attendit scien
ciā racionalē. memor p̄teritoꝝ eciā
maloꝝ suoꝝ: quātū aūt ad expe
rientis sensū ꝓrsus īmemor. Nam
et peritissim⁹ medicus. sicut arte
sciūt. omēs fere morbos corporis
nouit: sicut aūt corpe senciunt
plurimos nescit quos ipse nō pas
sus est. Vt ergo sciencie maloꝝ du
e sūt. vna qua potenciā mētis nō
latent. altera qua experientis sen
sibꝫ inherent. alit quippe sciūtur
vicia omīa ꝑ sapiencie doctrinam.
aliter ꝑ insipientis pessimā vitā.
ita et obliuiones maloꝝ due sunt.
Aliter ea nāq; obliuiscit eruditus
et doctus. alit exptus et passus. il
le si periciā negligat. iste si miseri
a careat. Scd̄m hanc obliuionē
quā posteriore loco posui. nō erūt
memores sc̄i preteritoꝝ malorum.
carebūt eni omībꝫ. ita ut penitus
deleant de sensibꝫ eoꝝ. ea tamē po
tencia sciencie que magna in eis
erit nō solū sua preterita sed eciā
dāpnatoꝝ eos sempiterna miseria
non latebit. alioqn̄ si se fuisse mi
seros nesciturī sūt. quomō sicut
ait psalmus. miscd̄ias dn̄i inet
nū cantabūt: Quo cantico ī glo
riā gr̄e xp̄i. cui⁹ sanguīe liberati
sum⁹. nichil erit ꝓfecto illi iocun
dius ciuitati. Ibi ꝑficiet. vacate
et videte. qm̄ ego sum deus. Quod
erit maximū vere sabbatū nō ha
bens vesperā. qd̄ cōmendauit dn̄s
in primis opibꝫ mūdi ubi legitur.
et requieuit deus in die septimo ab
oībꝫ opibꝫ suis ~~que~~ que fecit. et be

XXII

benedixit deus diem septimū et sanctificauit eū. qa in eo requieuit ab oībus opibz suis que inchoauit deꝰ facere. Dies eū septimꝰ cuꝫ nō uidimꝰ. qū eius fuerimꝰ benedictione et sanctificatione pleni atqz perfecti. ibi uacantes uidebimꝰ qm ipse est deus. qđ nobis nō ipsi esse uoluimꝰ qū ab illo recedimꝰ audientes a seductore. erimꝰ sicut dij. et recedentes a uero deo quo facente dij essemꝰ eius ptinacīe nō defectione. Quid eū sine illo fecimꝰ: nisi qđ in ira eius defecimꝰ? A quo refecti et gra maiore pfecti. uacabimus ēternū. uidentes qm ipe est deus. quo pleni erimꝰ qū ipe erit oīa in oībz. Nam et ipsa bona opa nra qū ipsius pdonis ītelligunt² esse q̄ nra. tūc nobis ad hꝰ sabbatū adipiscendū imputant². qa si nobis ea tribuerimꝰ seculis erūt. cū de sabbato dicat². oīe opꝰ seruile nō facietis. Propter qđ et per ezechielē pphetā dicat². et sabbata mea dedi eis in signū inter me et inter eos. ut sciant qa ego dūs q̄ sanctifico eos. Hoc pfecte tūc faciemus. qū pfecte uacabimꝰ et pfecte uidebimꝰ qa ipse est deus. Ipse etiam numerus etatū uelut diecū si secundū eos articulos tēporis cōputet² qui in scripturis uident² expressi. ubi sabbatismus euidentius apparebit qm septimꝰ iuuenit². ut prima etas tanq̄ primꝰ dies sit ab adam usqz ad diluuiū. secda inde ad abraham nō equalitate tēpoz. sed numero generationū. Deinas q̄ pe habere repertūt. Hinc ia sicut matheus euangelista determinat. tres etates usqz ad xpm subsequūt² aduentū. que singule denis et q̄ternis generationibz explicant². ab abraham usqz ad dauid una. altera inde usqz ad trāsmigrationē in babyloniā. tertia inde usqz ad xpi carnalē natiuitatē. Fiūt itaqz omnes quinqz. sexta nūc agit². nullo generationū numero metienda. propter id qđ dictū est. nō est uestrum scire tēpora que pater posuit in sua potestate. Post hanc tanq̄ in die septimo requiescet deus cū eundem diem septimū qđ nos erimꝰ. in seipso faciet deus requiescē. De istis porro etatibz singulis nūc diligenter longū est disputare. hec tamen septima erit sabbatū nrm cuius finis nō erit uespera. sed dominicus dies uelut octauus eternus. qui xpi resurrectione sacrat² est. eternā nō solū spūs uerūetiam corporis requiē prefigurās. Ibi uacabimꝰ et uidebimꝰ. uidebimꝰ et amabimꝰ. amabimꝰ et laudabimꝰ. Ecce qđ erit in fine sine fine. Nam quis alius noster est finis: nisi peruenire ad regnū. cuius nullus est finis. Video michi debitū ingentis huiꝰ operis adiumēte dño reddidisse. quibz partū uel quibz numerum est michi ignoscāt. quibz nūtat est. nō michi. sed deo meū gratias cōgratulantes agāt. Amen.

Explicat liber vicesimꝰ secundus bī augustini epi. De ciuitate dei. Anno dñi M°. ccc°. lxxi°. p manus lamberti fratris domus dñi florencij in rauentria. in octauis visitationis gloriose virginis marie cōpletus.

B: v: Loenen.

N: v: Rhenen.

UTRECHT

DOMEIN-ARCHIEF
TE
UTRECHT.